ENCHIRIDION CHRISTIANAE INSTITVTIONIS IN

Concilio Prouinciali Coloniensi editum, opus omnibus uerae pietatis cultoribus. longe utilissimum.

IN QNO HAEC CONTINENTVR

Expositio Simboli Apostolici.

Assertio & doctrina de.7.Ecclesiae sacramentis.

De ratione ac modo orandi Deum, cum expositione orationis Dominicae.

De natura, distinctione, ui, ac usu legis, cum subiuncta explicatione Decalogi.

Formula ad quam uisitatio intra Diocesim Coloniensem exigetur.

Prohibit.

VENETIIS. M. D. LV.

Digitized by Google

christianæ institutionis.

***

FINIS.

AD LECTOREM.

O quicunq; dei fideiq; arcana beatus
Facundo ex aliquo pectore & Ore petis,
Si tempestatis tibi nostræ audacia uerba,
Ex sacris uerbis fracta uidere uacat,
Si ueterum ritus ac restauranda piorum
Sæcla, sacrum & lepidum me hercle uolumen habes.

INSTITV
TIO COMPENDIARIA DOCTRINAE CHRISTIANAE, IN CONCILIO PROVINCIALI POLLICITA.

CREDITIS IN DEVM, ET IN ME CREDITE

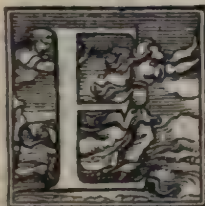
SI QVID PETIE. PATREM MEVM IN NO. MEO, DABIT VOBIS.

SI QVIS DILIG. ME, MAND. MEA SERVAB.

SI QVIS SITIT, VENIAT AD ME ET BIBAT.

HERMANNVS DEI GRATIA SANCTAE Colonień. ecclesiæ Archiepiscopus, Princeps Elector, Vuestualiæ et Angariæ dux, ac Administrator ecclesiæ Padeborneń. etc. Omnibus ac singulis Parochis, aliisq; diuini uerbi ministris per nostras ciuitates ac diocœses constitutis, salutem in domino sempiternam.

Nchiridion doctrinæ Christianæ, quod uobis in Concilio nostro prouinciali nuper polliciti sumus, præter institutum nostrum in iustum exijt uolumen, quod tandem, Deo authore, reddimus. Maluissemus certe si licuisset, Enchiridij metas nequaquam excedere, uerum cum in progressu experiremur, res quasdam maximi momenti, quæ in præsentia, quorundam nouatorum curiositate summa cum ecclesiæ iactura contrauertuntur (ueluti sunt ille, de authoritate ecclesiæ, de hominis iustificatione, de sacrificio missæ, ac similes complures) tam paucis explicari non posse, ut libellus intra Enchiridij angustias cōtineretur, Et tamen uestra omnino referre sentiremus, ut hæ res ad catholicæ ecclesiæ sententiam diligenter expenderentur, ac q̃ fieri posset explicate traderentur, quod alioqui omnis noster labor nullum fructum facturus uideretur, potius uisum est, libro per nos ædendo aliud nomē a iam designato indere, q̃ cōmittere, ut uos ignoratis illis, quæ sine graui periculo, præsertim hac tempestate ignorari non possunt, non solum ipsi impingeretis, sed & populum uobis concreditum in eandem ruinam uobiscū traheretis. Quamobrem ne uel hinc quispiam ansam calumniandi arri

piat, per nos planè licebit, ut qui hunc quem damus librum ob sui magnitudinem Enchiridion proprie uocari ac inscribi non posse arbitrabitur, is eundem aut Institutionē doctrinæ Christianæ, aut Compendium Christianæ institutionis, aut si malit alio quolibet nomine appellet, modo tamen operam nostram boni consulat, & pro nostra exiguitate in medium adferimus sic accipiat, tanquam ab eo profecta, qui non suæ, sed communi ecclesiarum sibi commissarum utilitati in solius Christi gloriam tantisper saltem prospicere uoluerit, donec generali Concilio publicis totius ecclesiæ rebus propè collapsis salubrius fuerit prouisū. Erūt scimus q̃ plures, qui hunc conatum nostrum, uel non probant, uel etiam arrodent ac reprehendent. Quidam enim prophanam eruditionē ac uenustam sermonis elegantiā requirent. Sed hi sciant, hæc nos nō delicatis hominibus, sed nostris parochis, aliisq; uerbi Dei ministris scripsisse. In quibus Paulus non decorum aut uenustum sermonis ornatum, sed tantum rerum diuinarum scientiam desiderat. Quosdam etiam offendet, quod quædam parcius attacta sint, quædam fusius forsan q̃ par erat tractata. Rursus, quod quædam non minus q̃ quæ tradita sunt cognitu necessaria, præterita uideantur. Qui tamen uel hinc nobis placidiores euadent, si intelligant nos non perfectum aut absolutum aliquod opus fuisse molitos, sed qualemcunq; saltem opem ecclesiis nostris afferre uoluisse, qua se aduersus grassantem hac tempestate uerum ac nouarum hæreseon pestem, ueluti præsenti quodam antidoto seruarēt ac tuerentur, donec, scilicet Concilium illud generale, pleno remedio, rebus exulceratis succurreret ac prospiceret. Quidam deniq; erunt qui in sententiam nostram non ubiq; discedent, Quin etiam quædam ueluti ab eorum paradoxis nuperius inuectis dissonantia suo more reprehendēt. Qui tamen ut spes est, nos mitius excipient, Tum quod toto opere nullum hominemcuiuscunq; tandem sectæ, sit, no-

minatim perstrinxerimus, sed tantum doctrinã nobis minime com probatam, non tam libere q̃ modeste reiecerimus, ac eius loco doctrinam hactenus receptam simpliciter ac bona fide reponere, ac confirmare simus annixi, adeo ut eam etiam apud aduersarios repertam, suis propemodum ipsorum uerbis afferre non abhorueri mus. Tum quod nemini (deus nobis testis est) male uelimus, qui tamen ecclesiæ Christi ac sibi beneuelit, nihil magis optantes, q̃ ut pacatis dissidijs, omnes in unitatem catholicæ fidei ac professionis in Christo Iesu quandoq; coalescamus. Quod si nihilosecius quidam aduersus nos contentiosi esse pergant, hos admonitos esse uolumus, ne simul & operam & oleum perdant, quod tales, tametsi suam quoq; maledicentiam in nos libellis, quamuis famosis, exerere ac stringere in animum inducant, nullo dignabimur responso, contenti illis opponere tam ueterum q̃ recentiorum orthodoxorum patrum dogmata, ac uniuersalem totius ecclesiæ, non huius tantum, sed omnium temporum, catholicum consensum. Nos enim in hac institutione, non nostro ingenio, uel industriæ sumus innixi, sed sanctorum Patrum (qui ecclesiã a primis, ut dici solet, crepundiis in hæc usq; tempora, & doctrina, & exemplo illustrarunt) ipsissimam ut speramus mentem in diuinarum scripturarum (quarum sacrosancta ac inuiolabilis est authoritas) interpretatione & intellectu. ubiq; libenter sequuti sumus, eorum nõ solum sententias, sed & cũ licuit ipsa uerba transcribẽtes. Quãobrẽ quis nõ uidet eos ipsos nõ nos futuros, qui impetentur? quos certe necesse nõ est, ut nos ab iniuria uindicemus, quod ipsi ad sua, quin potius uniuersalis ac catholicæ ecclesiæ (aduersus quã, ne portæ quidẽ inferi q̃d ualebũt) dogmata tuẽda ac defendẽda, nullo egeant defensore. Interim hoc ubiq; cõtestatũ uolumus, ut quecunq; in hoc uolumine ueluti a nobis profecta uidebuntur, non ut pertinaciter di-

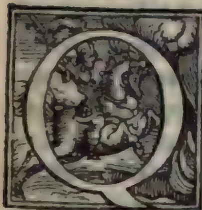
cta, sed potius, ut quæ Apostolicæ sedis ac instantis Oecumenicæ synodi iudicio penitus submiserimus, habeantur. Superest ut uos Parochi nostri ac cæteri uerbi ministri, qui ecclesiis moderandis estis destinati (uobis enim potissimũ hic labor noster paratus est) hanc institutionem nostram diligenter euoluatis, uestrasq; contiones ad illius præscriptũ exigatis, ac toti in hoc sitis, ut disciplina cœlesti formati, sectas comprimatis, errores eradicetis, ueritatem euangelicam doceatis, ecclesiasticam unitatem ĩ uinculo pacis conseruetis, quo per uestrum ministeriũ (cui estis alligati) nomen, honos, et gloria Dei opt. Max. ubiq; ãplietur ac illustretur, et homines quamplurimi ad salutis æternæ consortium adducantur.

QVAE HOC VOLVMINE, IN QVATVOR PARTES DISTRIBVTO, CONTINEANTVR.

Insunt etiam huic uolumini complures loci communes, præsertim hi, de quibus ac tempestate non leuis controuersia est, ad catholicam, & ecclesiasticam ueritatem excussi et explicati.

IN SYMBOLUM APOSTOLORUM.

PRAEFATIO.

Vi doctrinæ christianæ rudimenta, omnibus hominibus, ad perpetuam salutem necessaria compendio tradunt, (sunt enim in hoc argumento complures, quum doctrina, tum pietate illustres uiri, summa cum laude ac fructu uersati) haud dispari quidem sententia, non uno tamen ordine omnes incedunt. Nos eum potissimum sequendum putamus, quo Ecclesia catholica per lauacrum regenerationis nos efficit christianos. Ibi enim symbolum Apostolicum (quæ est fidei regula) primum locum tenet, q; hæc quum in fidelium mentibus digito Dei exarata fuerit, omnem cæcitatem cordis expellat, omnes Satanæ laqueos (quibus implicati infeliciter nascimur) disrumpat, ianuamq; diuinæ pietatis aperiat, quam ingressi, soluto reatu corruptionis ãtiquæ (qui ex primi parentis Adæ delicto, in omnes posteros deriuauit) ad suauem odorem præceptorum Dei feramur, ipsiq; in sua ecclesia læti deseruiamus, ac proficiamus de die in diem, donec occurramus omnes in uirum perfectum, in mensuram plenitudinis Christi. Hunc ordinem ostendit beatissimus ille ecclesiæ doctor Paulus accedentem (inquit) ad Deum oportet credere. Et Roma. 5. Per quem habemus accessum per fidem in gratiam

Ordinis ratio.
Cypriãus in symbol.
Symbolũ fidi regula
Hiere. 31
Hebræ. 8
Heb. 11
Rom. 5

Heb. 11 *istam. Ac rursus ad Hebræos, Sine fide impossibile est pla-*
Esaiæ. 7 *cere Deo. Sed, & propheta dicit: Nisi credideritis, non in-*
Au. in Sym *telligetis. Vt ergo intelligentiæ aditus patescat, omnium pri*
bo. li. 4. ad *mum symboli professio proponitur, in qua fidei catholicæ*
Cat. Eph. 2 *fundamentum, super quod ædificium ecclesiæ surrexit, con-*
structum manibus Apostolorum ac prophetarum contine-
tur, idq; mirabili breuitate, perspicuitateq; sermonis, ut de
Esaiæ. 10 *hac summa diuini dogmatis Propheta non immerito dixis-*
se uideatur, uerbum consumans & abbreuians in æquita-
te, Quia uerbum breuiatum faciet dominus super terram.

Au. ad sixtum cõtra pelagiãnos *NE uero quis in primo uestibulo statim offendat, ne-*
mo putabit hanc fidei regulam ac doctrinam, huma-
1. Corin. 3 *na tantum industria perdisci compararíq; posse, Dei enim*
1. Corin. 3 *donum est fides. Cæterum, uerbi minister huius fidei prædi*
cator, secundum gratiam quæ ipsi data est, non nisi planta-
Ibidem. *tor est & rigator. Neq; tamen (ut Apostolus ait) qui plan*
tat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat
Deus, qui unicuique partitur mensuram fidei prout uult. Illi
ergo tota laus debetur, qui intus & docentis organum tem-
perat & discentis mentem transformat.

Qua de re, cum nobis tantus magister (quem cœli cœ-
lorum adorant, ac tremunt dominationes & potestates)
audiendus sit, oportet huc accedentem, deponere omnem
arrogantiam ac supercilium, omnem carnis sensum & hu-
1. Tim. 1 *manæ rationis argutias, ut simpliciter certoq; credat quic-*
quid nobis ad salutem diuina tradidit authoritas. Quod ta-
Nemo venit ad me, nisi pr̃ meus trax-erit ev. Jo. *men non prius faciet, quam Deus id per suam gratuitam*
misericordiam ipsi largiatur. Nam ea sola facit, ut fideles
simus, ac Deo per omnia credamus.

Fides ergo, de qua hic agimus, est donum menti hominis diuinitus infusum, quo citra ullam hæsitantiam credit esse uerissima, quæcunq; diuina eloquia docuerunt, quā Paulus apostolus describens, consistere asserit in earum rerū, quæ non uidentur cognitione, assensioneq; longe omnium certissima, quod in Deū, cui creditur, nulla suspitio uanitatis cadere possit. Hæc sola aditū præbet ac facit, ut qui per incredulitatē, & superbiam ueteris Adæ a deo excidimus. Deo rursus appropinquemus, ac etiā per charitatē inseramur. Infecta est in Adā protoplastæ radix, unde consequens erat, ut stirps quoq; tota uitiaretur. Erant siquidē homini in primis præcipuæ illæ animæ uires, intellectus & uoluntas, ī hoc diuinitus inditæ, ut Deū ueluti optimum simul & maximum rerum omnium conditorem ac conseruatorē perpetuo agnosceret, agnitū uero, quo ad fieri posset, cōplecteretur. At posteaquam protoplastes legē Dei neglexit, & Satanæ legibus obtemperare maluit, protinus intellectum, hoc est, mentem & rationem, qua iudicaret, quid eligendū, omnis error inuasit. Itidē uoluntatē qua expeteret, quod commonstraret ratio, carnalis concupiscentia grauiter uitiauit, Atque ita factum est, ut recederet homo (qui ad imaginē Dei creatus fuerat a Deo conditore suo) comparatusq; iumentis insipientibus, similis illis factus sit. Vtraq; ergo parte uitiata, duplici remedio opus erat, fide, quæ purificaret cor, hoc est, mentē & rationē, ceu fontem animi, & charitate, quæ submoueret prauas cupiditates, ut ad ea tantū feramur quæ præscripsit Deus. Sed utrumq; remediū nō aliunde, quam a Deo petendum uel expectandum erit, ambo enim ipsissima Dei dona sunt, Quod nemo per fidē ueniat, ad patrem, nisi

Fides qd sit. Au in Enchiridiō ad Laurentiū.

Heb. 11
Roma. 5
Iohan. 3

Radice in Adā corrupta, vitiata est tota stirps generis humāi.
August. de Symb. ad catech. li. 1

Duplici remedio op.
Psal. 48
Actorū. 15
1. Timo. 1

Iohan.6 per filium. Et uicissim, nemo ueniat ad filium, nisi pater tra-
Roma. 5 xerit eum. Rursus, Charitas Dei per filium pro merita, non aliter diffunditur in cordibus fidelium, quàm per spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Sũma symboli. Credere in Deum. Deus vnus essentia trinus ĩ personis. Au. d̃ fide et symbo. Iam ut ad symboli apostolici, in quo hæc fides proponitur, expositionem pergamus. Principio sciendum est, quicquid inibi continetur, tribus uerbis summatim comprehendi, Nempe fide in Deum, qui unitate essentiæ simplicissime unus est, & trinus in personis, quarum tamen eadẽ est deitas, eadem essentia & coæternitas, eadem omnipotentia, eadem maiestas, eadem sapientia, eadem bonitas. Prima appropriatur patri, secunda filio, tertia spiritui sancto. Quarum proprietates disertæ, obseruandæ, & retinendæ sunt. prima appropriatur patri, secunda filio, tertia spiritui sancto.

ꝓprietates personarũ diserte obseruande. Pater innascibilis est, filius ab æterno genitus, appellatus uerbum & imago Dei patris, qui destinato tempore assumpsit humanam naturam ex uirgine Maria, Spiritus sanctus ab utroq; procedens, utriusque quidem nexus ineffabilis. Pater per filium condidit uniuersa, Filius restituit prolapsa, Spiritus sanctus utrique cum utrisque operatus. Pater, cui summa est authoritas, per filium redemit ecclesiam, per spiritum sanctum gubernat, uegetat ac uiuificat. Tribus ergo partibus hoc symbolum, ut sunt tres sanctissimæ trinitatis personæ, ad quas refertur, constat. Prima pars patri, secunda filio, tertia spiritui sancto deputatur. In singulas personas non credere profitemur, ut diuinitatis unitatem, ac parem potentiam testemur. Nã pares sint, necesse est, in quos par fiducia collocatur.

Tres symbolis ptes.

CREDO IN DEVM PATREM, OMNIPOTENTEM CREATOREM COELI ET TERRAE.

EVM, *ſicuti eſt nemo uidit unquam, ut ne ſeraphicæ quidem mentes diuinam naturam, ſicuti eſt, comprehendant, Multo minus nos in hac uita mortali, quibus tantum per fidem* Deum *uidere licet, ſed tanquam in ſpeculo, & ænigmate.* Optimo *ergo iure ſymboli prima uox eſt, credo, ſed hoc initio commonendum eſt, duplicem eſſe credendi rationem.* Prior *cum credimus* Deum *eſſe, & uera eſſe quæ de* Deo *dicuntur, quemadmodum, & dæmones credunt, & contremiſcunt, (ſciunt enim illum mentiri non poſſe) & plerique philoſophi crediderunt, ſed tamen euanuerunt in cogitationibus ſuis.* Altera *ratio credendi eſt in* Deo, *ſiue in* Deum *credere, quemadmodum pij credunt, qui pro compertiſſimis habent omnia, quæ ſacris biblijs ac catholicæ eccleſiæ diffinitione in ſpiritu ſancto prodita ſunt, & ſine omni dubitatione ſperant, quæ* Deus *ibi promittit.* Rurſus *timent quæ minatur, breuiter, & conſtanter* Deo *credunt, eique ſe totos cõmittunt, quantum poſſunt. Qui ſibi nihil quaſi proprium, & in ſua poteſtate poſitum, uendicant, ſeſe illius clementiſſimi domini ſeruos profitentur, ſuaq; omnia tradunt diuinæ uoluntati, propria abnegãtes in omnibus. Q uod facimus cum credendo amamus, credendo diligimus, & credendo in eum imus.* Hæc *eſt fides quam in nobis exigit* Deus. Nec *tamen*

De⁹ nobis tantũ per fidem videtur.
Iohan. 1
1. Iohã. 4
3. Reg. 8
1. Cori. 3
duplex credẽdi ratio.
Au. in pſalmum. 77
Credere Deum.
Roma. 1
Credere in Deo vel in Deum.
Au. in ſoliloquiis lib. 1. circa finem.
Quã fidẽ ĩ nobis exigat deus, et quæ illi⁹ uis ſit.

Aug. in Iohan. ca. 19 inuenit quod exigat, nisi donauerit quod inueniat. Hæc nos Deo culpat, hæc in huius uitæ tenebris prælucet, ostendens quid uere fugiendum, quid expetendum, hæc nos armat, impauidos, inuictosq; reddit, aduersus omnes mundi, satanæq; machinas, hæc est quæ consolatur nos in omnibus afflictionibus spe bonorum cœlestium, semper habēs in ore: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Et, Non sunt condignæ passiones huius seculi ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, de qua scriptum est. Induite uos armaturam Dei, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Et iterum, Circuit uos tanquam leo rugiens, quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Et rursus: Et hæc est uictoria quæ uincit mundum, fides uestra. Si desit hæc fides, nulla bona opera conferunt ad salutem. Nam diuus Paulus peccatum pronuntiat, quicquid non est ex fide intelligens, quia non est sine fide quicquam meritorium. Sin adsit, omnia cooperantur in bonum. Neque enim Deus fide formata sibi sic credentem subleuare desinet, nihilq; ei euenire permittet, nisi quod ei prosit, & si nesciat, ut siue uiuamus siue moriamur, domini simus.

Roma. 8

Ephe. 6

1. Petri. 5

1. Iohan. 5

Nulla opa bōa absq; fide.

Rom. 14

Roma. 8

Aug. ī soli lo. lib. 1

Iob. 13

Deus quid

CRedimus, inquam, in Deum. Cum Deum dicimus, sentimus illam æternam mentem, qua nihil esse potest, nec maius, nec sapientius, nec melius, quæ incommutabiliter est sine tempore, quæ est ipsum esse, & a qua uenit rebus conditis, ut sint aliquo modo. Sic Exodi. iij. legimus. Ego sum qui sum. Et qui est, misit me ad uos. Et Christus ait Deus spiritus est, id est, substantia spiritualiis sine initio, sine fine, simplex, sine ulla admixtione, inuisibilis, incorporea, immensa, ineffabilis, inextimabilis. In qua nihil adiunctum, nihil

Exodi. 3

Iohan. 4

creatum sit. Nam infinita potentia, infinita sapientia, infinita bonitas, infinita iustitia, infinita misericordia, quae Deo tribuuntur, non sunt accidentia in Deo, sed Deus est re ipsa haec omnia.

Deus pater trifariã accipitur.

PATREM. Patrem addidit, ut distinguat hanc personam a filio. Mox enim subijcit: Et in Iesum filium eius unicum. Quanquã in scripturis Deus trifariam appellatur pater. Primo, ut sit notionaliter nomen personae deitatis, cui soli hoc cõpetit, q. filium genuit eiusdem deitatis consortẽ, & unum cum patre existentem, quemadmodum hic accipitur. Et apud Iohãnem: Qui me uidet, uidet & patrem. Et: Ego & pater unũ sumus. Deinde Dei nomine sic accepto, ut totam declaret trinitatẽ, Deus recte dicitur pater, q. creator sit omniũ rerũ conditarum, quemadmodum legimus: Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te & creauit te? Deniq; peculiari ratione Deus dicitur pater timẽtiũ ipsum, quos in filio adoptare dignatur, sicut scriptum est: Et dedit illis potestatẽ filios Dei fieri his qui credũt in nomine eius.

Iohã. 14

Deut. 32

Iohan. 1

Solus deus õnipotens.

OMNIPOTENTEM. Qũ audis omnipotentẽ, intelligis Deum esse, ad cuius potẽtiam & maiestatem nihil est hominum aut angelorum sublimitas, seu quaecunq; potestas. Potest quidem secundum datam potestatem, quilibet angelus uel homo dici potens, sed absit, ut dicatur omnipotens. Solus Deus omnipotẽs, qui omnia ex nihilo creauit. Et õnia quaecunq; uoluit, fecit in coelo et in terra, facitq; hoc omnipotentis cognomẽ ad cõfirmandam fidẽ imbecillũ, et ad excludendas omnes ratiocinationes humanas in operibus diuinis. Quibus omnibus hoc uno uerbo respondetur, Quia non est impossibile apud Deum omne uerbum. Qũ enim infinita

Iohan. 1
Psal. 134

Omnipotẽtia dei fidei robur.

Lucae. 1

sit & incomprehensibilis Dei potentia, stultum est disquirere, quomodo hoc uel illud fecerit. Ex quo hunc fructum homo fidelis capit, ut quemadmodum credit Deum omnipotentem, hunc mundum, cum mundum esset, condidisse, atque alia omnia quæ Deum fecisse sacra scriptura commemorat. Ita credit simul futurum quicquid ille futurum promisit uel prædixit, quando nutu quicquid uult potest, quantumuis homini uideatur impossibile. Ita fit, ut incipiat homo suis & quibuslibet humanis uiribus diffidere, & totus ab illo pendere, qui potest omnia, cui nemo resistit aut dicit, Cur sic facis? Cum autem sit omnipotens, mori non potest, falli non potest, mentiri non potest, & quod ait Apostolus, negare seipsum non potest, quod hæc omnipotentiæ repugnent. In hoc autē articulo cū dicimus, Credo in Deum patrē omnipotentē, filiū aut spiritū sanctū, omnipotentē nō negamus, sed astruimus, q̃ sicut patris & filij & spiritus sancti, est eadē essentia, & omnipotētia, sic & eadē sempiternitas.

Fiducia in Deū vnde
Iob. 9
Au. d sym bo. ad catechu. lib. 1 cap. 8
2, Timot. 2
De sym. ad cate. lib. 2. cap. 3

CREATOREM *cœli & terræ, Qui condidit cœlum & terram, & quæcunque cœlo terraq́; continentur, uisibilia & inuisibilia, idq́; ex nihilo per coæternum uerbum suum, id est, filium, sicut psal. xxxij. legimus, Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Et deinde: Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Quod tamen uerbum non sicut uerba nostra debemus accipere. seu intelligere. Nam hæc uere, atq́; ore prolata, uerberato aere transeunt, nec diutius manent q̃ sonant, Cum illud æternum uerbum incommutabile maneat, nam de ipso dictum est, cum de sapientia diceretur, in seipsa manens, innouat omnia. Ideo uerbum patris*

Pater ex nihilo ōnia cōdidit per filium.
Psal. 32
Psal. 148
Verbū q^d & filius
Au. de fide et sym. c. 3
Sapient. 7
Verbū cur dicatur.

appellatum, quia per ipsum innotescit pater. Sicut enim uerbis nostris hoc agimus, cum uerum loquimur, ut animus noster innotescat audienti, & hoc conamur & uerbis, & ipso sono uocis, & uultu & gestu corporis, ut animum ipsum nostrum, in nobis quidem manentes (quoad fieri potest) cognoscendum & perspiciendũ animo auditoris inferamus, quod intus est demostrare cupientes. Sic Deus pater, uerbum ad seipsum indicandum genuit, quanquam hæc similitudo infinitam dissimilitudinem habeat. Deus enim cum uerbum genuit, id quod est ipse ab æterno genuit, in illud essentiã suam transfundẽs. Vnde & uirtus & sapientia eius dicitur, quia per ipsum operatus est, et disposuit omnia. Et ne quis in hac rerum creatione somniet præexistentem materiam, diuus Iohannes ait: Omnia p ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. Quod et Apostolus exerte pronũtiat Colos. 1. Quoniam per ipsum cõdita sunt uniuersa, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt. Fecit in cœlo uisibilia, solẽ & lunam & stellas. Suis animalibus terrestribus, & omni plantarum genere impleuit terrã: Impleuit aerẽ uolatilibus, mare natantibus, omnia impleuit creaturis propriis. Fecit hominem ad imaginem & similitudinem suam, in mente homini inditã, ibi enim est imago Dei. Ideo mens ipsa non potest comprehendi, ne a seipsa quidem, quia est imago Dei. Fecit, inquam, hominẽ, ut creaturis cæteris dominaretur, et constituit eum super opera manuum suarum. Omnia subiecit sub pedibus eius, oues & boues uniuersas, insuper & pecora campi, Volucres cœli & pisces maris, qui perambulant semitas maris. Et ut hæc propter hominem, ita hominem atq; omnia

Nulla similitudo cõueniens ad indicanda diuina.

Verbũ virtus et sapiẽtia patris.

Iohan. 1

August. de sym. ad cate. lib. 1 cap. 1

Gen. 1

Mẽs hominis incõprehensibilis

cur homo creatus.

Psal. 8

Finis oiũ reiũ conditarum. *alia propter se, tametsi ipse nullius egeat, creauit. Siquidem hic est finis omnium rerum cõditarum, ut cognoscant & glo*
Psal. 8. 18. 103. 148 *rificent conditorẽ suum, quod fidelis* David *non tacuit. Psal. viij. xviij. ciij. ac. cxlviij.* Quod et hymnus trium puerorum *manifeste declarat.* Et quis tam caecus est, qui non uideat, coe
Psal. 18 *los enarrantes gloriam* Dei? Et hanc uniuersitatem rerum
vniuersitas rerum deũ esse testat' *conditarum demõstrare ac testari deum, qui sit omnipotens, sapiẽs, bonus, & iustus.* Ideo et Paulus ad Romanos inquit,
Roma. 1 *diuinitatem in natura conspici,* Inuisibilia enim Dei a creatura mundi per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoq; eius uirtus & diuinitas, ita ut omnes pronuntiet inexcusabiles, qui quũ ex creatura cognouissent deũ, non sicut deũ glorificauerunt. Nonne lex naturae, quae in om
lex naturę arguit diuinam prouidentiam. *nibus rebus conditis uiget, hanc rerum naturam non existere casu, sed certo consilio cõditã esse gubernari & conseruari aperte clamat? Veluti quod corpora coelestia tot annorũ*
Acto. 14 *milibus, suos certissimos motus retinẽt.* Quod *superiora et inferiora corpora, in quadam naturarum contrarietate, perpetuo quodã consensu colligantur quod uices temporum recurrunt, quod maria, flumina, fontes, plantae, omne animantium*
In mente hominis expressũ vestigiũ diuinitatis. *genus, suae quodq; naturae legibus obtemperant, & in suos certos usus ac fines diriguntur. In primis autem in mẽte hominis expressum quoddã uestigium diuinitatis deprehendimus, cũ illius admirabilẽ uim in corpore humano sentimus. Per hos gradus etiã ethnici uenerũt ad aliquã notitiã summae illius mẽtis, unde cõdita sunt omnia. In qbus tamẽ nihil*
ethnici quo modo deũ esse cognouerunt. *est tã egregiũ, qn infinitis partibus sit infra primã causam.*
Au. de S i. ad cathecu. lib. vlti. IAm Christiani hominis est, non solum intelligere hunc orbem a Deo conditum, sed & Deum ubique esse praesen

tem,

tem, sustentantem & gubernantem omnia. Adeo, ut si ille
uel paulisper manum subtrahat, omnia statim in nihilum re-
ciderent; quemadmodum scriptum est psal. ciij. Porrigente Psal. 103.
te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Auertente Psal. 105.
autem te faciem, turbabuntur, auferes spiritum eorum & de
ficient, & in puluerem suam reuertentur. Quamobrem in
hoc articulo, nomine creationis non solum conditio, sed &
sustentatio ac gubernatio, & conseruatio rerum conditarũ
intelligi debet, uti quoq; eodẽ psalmo subijcitur: Emitte spi Ibidem
ritum tuum & creabuntur, & renouabis faciẽ terræ. Hinc
fit, ut in tota scriptura nihil uel factum geratur uel dicatur Au. de do
sine mentione Dei, ut sciamus Deum esse, cuius nutu gerun- gma. eccle.
tur omnia, atque adeo prope adesse Deum, ut pene manibus
contrectari possit. Quemadmodum in actis legimus Paulũ Acto. 17
insigniter dixisse ad uiros Athenienses, Deus qui fecit mun-
dum, & omnia quæ in eo sunt, hic cœli & terræ, cum sit do
minus, nõ in manofactis templis habitat (intellige quasi cir-
cumscriptus loco) nec manibus humanis colitur, indigens ali
quo, quum ipse det omnibus uitam & inspirationem, & om
nia, fecitq; ex uno omne genus hominum inhabitare super
uniuersam faciem terræ, definiens statuta tempora & ter-
minos habitationes eorum, quærere Deum, si forte attrectent
aut inueniant, quamuis non longe sit, ab unoquoq; nostrum
in ipso enim uiuimus, & mouemur, & sumus. Et ad Hebræ. Hebræ. 1.
i. portans omnia uerbo uirtutis suæ. Itidẽ ad Coloss. i. Om- Coloss. 1.
nia per ipsum & in ipso creata sunt & ipse est ante om-
nes, & omnia in ipso cõstant, Quod Christus (illud æternũ
Dei uerbũ) in Euãgelio manifestissime docet Matth. x. Duo Matth. 10
(inquit) passeres asse ueneũt, & unus nõ cadit super terrã

sine patre uestro, uestri autem capilli capitis omnes nume-
Matth. 6 *rati sunt:* Et iteru: *Respicite uolatilia cœli, quoniam non se-*
runt neq; metunt, &c. & pater uester cœlestis pascit illa. Et
paulo post: Si enim fœnũ agri ; quod hodie est & cras in cli
banũ mittitur Deus *sic uestit, quanto magis uos ; modicæ fi-*
Gene. 1 *dei?* Verbum ergo, quo Deus dixit: *Germinet terra herbã*
uirentẽ & faciẽtem semen, & factum est ita, non desiit ope-
Irene. li. 4 cõtra hær. cap. 34 *rari, sed perpetuo operatur, & perpetuoq; in consuma-*
tionẽ seculi fit ita, & sic de reliquis rebus creatis. Vero.n.
Psal. 32 *domini cœli firmati sunt & terra: Vt proinde dixerit Chri*
Iohan. 5 *stus: Pater meus usq; modo operatur, & ego operor.* Quod
Psal. 144 *& ubiq; Psaltes mirifice inculcat:* Omnia (inquit) *a te expe*
Psal. 146 *ctant, ut des illis escã in tẽpore, Dante te illis colligẽt.* Et ite
rum: Oculi *omnium in te sperãt dominẽ, et tu das illis escã ĩ*
tẽpore opportuno. Atq; alibi: *Qui operit cœlũ nubibus, &*
parat terræ pluuiam. Qui producit in montibus fœnum, &
herbã seruituti hominũ. Qui dat iumẽtis escam ipsorum, &
Psal: 99 *pullis coruorum inuocãtibus eũ.* Ac *Psal. xxxv. Homines et*
iumenta saluabis domine. Et iterũ: *Scitote quoniã dominus*
ipse est Deus, *ipse fecit nos, & nõ ipsi nos: nos autem popu-*
lis eius & oues pascue eius. Quæ omnia *euidenter, ostẽdũt,*
nos non nasci aut uiuere, aut ali, aut hoc uel aliud operari
casu, aut tantũ nostris uiribus seu prouidentia, sed Deo dan
te, uiuificante ac conseruãte. Quemadmodum *diuus* Paulus
Timoth. *v. uocat* Deum *uiuificantem omnia, qui præstat no*
bis omnia abunde ad fruendum, & est saluator omniũ homi
num, maxime fidelium. Hæc *altius repetere, uisum est, quod*
sciamus maximam hominum partem, tanta mentis caligine
Tit. 1 *obtenebratã, ut etsi se nosse* Deum *profiteantur, factis tamẽ*

nihil teme re aut uiri bus no stris fit.

Quorũdã hominum stupiditas

negent, ac sic uitam instituũt, quasi Deo res creatæ nullæ sint curæ. Et quasi Deũ aliquid celare, aut præter illũ sibi prospicere, aut q̃d aliud agere poßint. Quum tamẽ omnia nuda & aperta sint oculis eius, qui scrutatur renes & corda Deus, sine quo nihil facere possumus. Qui crassißimus error facit. ut hoc hominum genus nunquam recta mente sit erga Deũ, & quicquid agat, non agat ex fide, aut simplici oculo in deũ collato (quẽ Christus in omni actione requirit) fit quoq́;, ut deum non recte colat aut inuocet. Cui enim nondũ persuasum est omnia a Deo petenda, sed humanis uiribus aut prouidentia cõparanda, quomodo is in oratione dominica, panẽ quotidianũ a Deo recte petierit? quod id nemo recte fecerit, nisi qui certũ habeat eũ adesse, gubernare, alere, & cõseruare omnia. Et nihil nobis uel boni, uel mali contingere posse, nisi dãte uel p̃mittẽte deo. Qui uero eo p̃uenit ut hæc intelligat, is, nõ potest suis uiribus, et quibuscũq́; alijs, externis præsidiis non diffidere, & totus ab illo pendere, qui potest & præstat omnia? Is nihil suæ sapientiæ tribuit, quũ dei sapiẽtiã intuetur, sed credit oia rectißime, iustißimeq́; ab eo fieri; etiã si iuxta sensum humanũ (id quod interdũ fit) absurdum uideatur, quale est, quod uidemus impios rebus exterioribus florere, & pios in hoc mundo tribulationi expositos esse. Is deniq́; quũ bonitatem Dei, omnia propter hominem, ipsumq́; hominem ad suam imaginem & similitudinẽ creantem, ac lapsum per filium restituentẽ, ac omnia per Christũ in spiritu sancto, cum fiducia petenti donantem intelligit. uidet nihil esse, quod illius gratuitæ beneficentiæ non debeat. Quo fit, ut syncero affectu totam spem in illum transferat, ut oẽm solicitudinem plena fiducia in illum (cui scit esse cu-

Omnia deo aperta. Eccle. 39 Hebræ. 4 Psal. 7 Iohan. 15 Matth. 6 Ibidem Qui oculo simplici sunt toti a deo pẽdẽt, sibi diffidẽtes Psal. 36 Psal. 72 Psal. 33 Gene. 1 Lucæ. 11 Roma. 8 1. Petri. 5

ram de nobis) concijciat. Vnde tandem consequitur, ut uiui da charitate erga deum afficiatur, & in illum tendat, quem Matth. 10 *nouit esse summe bonum, Nihil illi in amore aut praeferens* Lucae. 14 *aut aequans, ut libeat potius relinquere patrem, matrem, liberos, & uxorem, ut malit amittere principis amorē, perdere opes, honores, & omnem uoluptatē, quin & uitā (si deus ita iusserit) q̄ hūc offendere. Qui quicquid ueneratur, quicquid* Roma. 8 *metuit, quicquid amat, praeter eū, eius causa amat, metuit, ac ueneratur, omnia ad illius gloriā referens, semper gratias agens, siue cōtingāt laeta, siue tristia, siue mori detur, siue uiuere, certus, diligentibus Deū, omnia cooperari in bonum, & Deū non derelinquere sanctos suos, sed in aeternum con-* Psal. 36 *seruare, breuiter beatos esse omnes, qui confidunt in eo.* Psal. 2

ET IN IESVM CHRISTVM FILIVM EIVS VNICVM DOMINVM NOSTRVM.

Filii p̄sona deus & homo, pluribus nominibus designatur.

Hic secundū capud apostolici symboli ingredimur, quod nobis, secundā personā, quae filij est redemptoris, proponitur, quā in primis uarijs cognomētis nobis designat, ut omnibus modis declaret hanc personā, quae carnē assumpsit, esse uerū deum de deo, & uerum hominem ex homine. Sicut Ex symb. Athana. *enim anima rationalis, & caro unus est homo, ita deus, &* Aug. d tri. lib. 13. ca. 17 *homo, unus est Christus Iesus. Et quemadmodum ab aeterno tres personae deitatis sunt, in unitate naturae seu substantiae, ita tēpore destinato factū est, ut uerbum Dei humanā natu-* Iohan. 1 *ram assumens sine confusione substantiae, unum Christum constitueret, sicuti Iohannis Euangelium testatur: Verbum caro factum est. Verbum, inquam, quod in principio erat*

deus, apud deum, per quod omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Verbum in quo uita erat, lux hominũ, et lux in tenebris lucebat, & tenebræ eam non comprehenderunt, lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Verbum deniq; quod in mũdo erat, per quod mundus factus est, & quod mundus non cognouit, factũ est caro. Filius dei factus est homo. Hic enim caro totum hominem significat, sicut sæpe alibi. Induit inquam, humanam naturam dei filius, ut daret se recipientibus, ac lucem hanc apprehendentibus, potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius: Qui non ex sanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uolũtate uiri (quales omnes sumus ex Adã) sed ex Deo nati sunt, id est regenerati sunt. Hic est Christus Iesus plenus gratiæ & ueritatis, De cuius plenitudine nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, per quem deus, quem nemo uidit unquam, multifariã, multisq; modis olim in prophetis loquutus, nouissime nobis in persona eiusdem filij sui familiarissime, euidentissimeq; innotuit. Vnigenitus enim filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit per quem allata est uita æterna. Hæc enim est uita æterna, ut cognoscant te solum, uerũ deum, & quẽ misisti. Iesum Christum, per quẽ liberatio ac salus, humano generi, in diabolica captiuitate detẽto, apparuit, quemadmodũ scriptum est: Si uos filius liberauerit, tunc uere liberi eritis. Cũ enim primus parens noster Adã, ab initio ad Dei imaginẽ & similitudinẽ cõditus, ac in paradiso delitiarũ, ubi erat perpetuo beatus, et immortalis futurus, per inobedientiã seipsum perdidisset, factus carnalis & mortalis, tota natura corruptus & deprauatus, nimirum auersus a Deo uero, æterno illo ac incõ

Au. in Ioh
Esaiæ. 40
Iohan. 1
Roma. 5
Ang. de fi. de a d pe c.
2. Iohan. 3
Iohan. 1
Hæbræ. 1
Iohan. 1
Iohan. 16
Iohan. 8
Gen. 3

Aug ī en- chi.cap. 16 Aug.de li. ar li. 2.c, 20. *mutabili bono atque hanc corruptelam, in totam stirpem suam massæ corruptæ sobolem, deriuasset, non potuit homo, sicut sponte ceciderat, ita sponte etiam resurgere, quēadmodum qui seipsum occidit, seipsum resuscitare non potest.* Christus Nobis mediator necessarius erat *Sed necessarius erat mediator, per quem* Deus *dexterā suam nobis porrigeret, qua perditos nos reuocaret in uitā, & captiuos uindicaret in libertatē. Proindeq; factū est, ut illud* Dei *uerbū, per quod facta sunt omnia, et in quo omnia subsistunt caro fieret, & usque ad miseriam nostram sese dimitteret et habitaret in nobis, quemadmodū* Diuus Paulus *ait: Qui quū* Philip.2. *in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem* Deo, *sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiēs, ut filius qui in deitate erat patri æqualis humanam indutus naturam, & quatenus homo, ab omni tamen peccati labe longe alienissimus,* Deo *patri usque ad mortem obediens factus, hominem, qui a* Deo *per inobedientiam in mortem prolapsus erat, seq; diabolo subiugauerat, in uitam ac libertatē reuocaret.* Nobis *datus, nobis natus, ut peccata nostra, imo totius mundi (pro quibus nihil dignum nos quod exoluerimus* Deo, *habuimus) ipse portaret, & nos quū inimici essemus* Deo, *p mortem suam in sanguine suo reconciliaret, suiq; spiritus in se credētes participes faceret, p quē diffunderet charitatē in cordibus nostris, qua* Deū *sponte ac libēter, nō ut serui, sed ut ingenui filij, læti ac alacres,* Dei *uoluntatē faceremus.* Tunc *enim efficimur uere liberi, quū* Deus *nos fingit, id est, format & creat nō ut homines (quod iam fecit) sed & ut* Deo *accepti ac boni homines simus, quod nunc gratia sua facit, ut simus in* Christo Iesu, *noua creatura, secundū quod dictū est:* Cor *mundū crea in me* Deus. *Necess-*

Esaiæ. 53
1.Iohan.3
1.Petri. 2
Gene. 3
Esaiæ. 9
Roma.5
Ephe. 1
Roma. 8
Per caritatem uoluntas dei acimpletur
Aug. i enchi,ca.31
Gala 6
Psal. 50

se ergo fuerat, ut hic mediator, simul Deus esset, & homo, quod alioqui perditos seruare, mortuos uificare, iustificare impios, peccata remittere, spiritũ sanctũ dare, breuiter, nos regenerare non potuisset, quæ omnia benignitas & humanitas saluatoris nostri Dei in Christo non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiã perfecit. Misericordiam enim consequuti sumus, ut simus fideles, & hoc nõ ex nobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ne tamen quis intelligat, sic nos gratis liberatos, ut bonis operibus posthac non sit opus, statim subiecit, Ipsius enim figmentum sumus, in Christo Iesu, in operibus bonis, ut in illis ambulemus. Non quæ iustificandũ præcedunt (quod impossibile sit sine fide, placere Deo, aut bene uiuere) sed quæ cõmittantur iam iustificatum, qui sunt fructus spiritus & fidei per charitatem operantis.

Gratias redempti sumus. Tit. 2. 3 1. Corit. 7 Operabõa necessaria, que sequitur iustificationem. Hebræ. 11.

ET IN IESVM, *Vides qualis uenerit hic mediator. Non enim uenit ut ultor, sed ut saluator. Iesus enim Hebræis saluatorem sonat, ut non temere id nominis ei tributum sit, sed ab angelo priusquam nasceretur, inditum sicut scriptũ est: Et uocabis nomẽ eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorũ. Legimus & aliũ quempiã Iesum, filiũ Naue, sed nihil aliud quã Iesu redemptoris typum ac imaginẽ gerentem. Moses enim, qui typus ueteris legis est, non potuit populum in terrã repromissam perducere, sed illi succedẽs dux Iesus, qui et Iosue, perduxit. Et quẽadmodũ is de terra Aegypti populum eductum, de quẽ heremi erroribus liberatũ, in terram repromissionis introduxit. Ita hic Iesus redemptor noster populum, de ignorantiæ tenebris eductum, & de mundi erroribus euocatum ad re-*

Priori aduẽtu Christus uenit ut saluator Lucæ. 1 Hierony. I Iosue Deut. ult. Iosue. 1 In solo Christo salus.

gna cœlorum prouexit. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, q non sit aditus ad ueram fœlicitatem, nisi per fidem in Iesum, Sicut ipse testatur: Nemo (inquiens) uenit ad patrem, nisi per me. Et iterum, Ego sum uia, ueritas, & uita. Ego sum ostium, si quis p me introierit, saluabitur, & cætera quæ sequuntur.

Iohan. 14
Iohan. 10

CHRISTVM, Christus uel regium uel pontificale nomen est. Nam & sacerdotes & reges apud Iudæos, unguento chrismatis consecrabantur, qui & Christi dicebantur, sed illi exteriori unguento, materiæ corruptibilis, uelut mortales & corruptibiles ungebantur. Hunc autem singulariter plenitudine spiritus sui. unxit Deus, sicut & Esaias ex persona domini præsignauerat, Spiritus domini super me, eo quod unxerit, me euangelizare pauperibus misit me. Vterq; porro titulus Christo apprime congruit, qui dictus est sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Qui ut sacerdos seipsum agnum uere immaculatum in ara crucis obtulit pro salute mūdi. Rex quoque ab angelo pronunciatus est. Dabit (inquit) illi Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Regnabit inquā, non in regno corporali aut, mūdano, quod nullū tale sit æternum, & ut ipse alibi testatur: Regnū eius non est de hoc mūdo, sed spirituali, in quo sedet ad dextram Dei patris, interpellās pro nobis, dans remissionē peccatorū & spiritū sanctū in ipsum credentibus, & inuocantibus eū quos & sanctificat ut resuscitet eos a nouissimo die ad uitā & gloriā æternā. De hoc Christi regno, quod est uita æterna, quæ hic in nobis incipit, ibi cōsumēda, alibi fusius dicemus. Tantū hic admonebimus symbolū docere, hūc esse

Christus in symbo.
Christ ple nitudie spiritus. san. inunctus.
Esaiæ. 61.
Christus sacerdos.
Hebræ. 6
Ephe. 5
Esaiæ. 9
Lucæ. 1
Christus rex Christi regnū. spūale.
Iohan. 18.
1. Iohan. 2
Chrūs unicus ille

uerũ Messiam illũ unicum a prophetis olim promissum. Nã quẽ Latini unctũ uocant, Greci Christum, Hebræi Messiam appellant. Proindeq; cæcos Iudæos frustra aliũ expectare, quod semel Christus uenerit, qui non potentia corporali instructus, sed plenitudine spiritus sancti inunctus, sanguine suo, consummato illo unico atq; admirabili sacrificio, in ara crucis oblato, nos a tyrannide Satanæ liberauerit, condonatisq; peccatis omnibus, ueræ libertati restituerit, tandẽ quoque cœlestis regni sibi cohæredes & consortes asciscendos. | Messias. Iudeorum cæcitas. Gen. 49 Danie. 9 Math. 26 Luce. 9 Iohan. 6 Iohan. 1 Heb 1. 1 Petri. 2 coloss. 1

FILIVM EIVS VNICVM DOMINVM NOSTRVM, Duobus prioribus uerbis, symbolũ, eam personam nobis nominatim indicauit, quæ in hoc erat ab æterno destinata, ut per eam mundus redimeretur, & ut notũ faceret nobis Deus sacramentum uoluntatis suæ secundum beneplacitum eius, quod proposuit in Christo, in dispensationẽ plenitudinis temporũ, instaurare omnia quæ in cœlis, & quæ in terra sunt in ipso. Iam declarare incipit hanc personam, & uerum Deum, & uerum hominem esse. | Roma. 8 Cur pater filiũ misit. Ephe. 1.

Verum enim Deum ostendit, quum Christum filium Dei unicum pronuntiat, id est, natura filium Dei ex substantia patris genitum, & ut aliud symbolum exponit patri consubstantialem. Et Proinde ob diuinam naturam, quam eandem debet cum patre, omnipotenti uirtute, magnitudine, sapientia, bonitate, sempiternitate, hoc quod pater est, omnia tamen hæc non sine authore, sicut pater, sed ex patre, tanquam filius patri æqualis, habet, sine initio a patre natus, quemadmodum Iohannes ait: In principio erat uerbum & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum, hoc erat in pricipio apud Deum. Porro filium Dei quum audis, nolo | Christus uerus deus & homo. Sym. Nic Philip. 2 Cy. in symbolum. Ioh. 5. 16 17 Iohan 1

Natiuitas filii īdiuiis iexplicabilis. cogitatiōem carnalis natiuitatis, assumas, sed cum Esaia exclama: Generationem eius quis ennarrabit? Nam si uel eo quod cor generat uerbum, uel mens rationem, uel lux ex se

Esaiæ. 54 parit splendorē, nulla fragilitas cogitatur. quanto sacratius de horum omnium creatore censendum est? Quanquam hic nulla similitudo afferri possit, quin innumera discrepent.

Nulla similitudi diuina natiuitas exprimi pō t Psal. iii. Nulla enim creatura talis esse potest, qualis creator eius. Et ideo sicut sine exemplo est diuina substantia, ita & sine exēplo est diuina generatio. Lux enim non parit substantiuum splendorem, aut cor substantiuum generat uerbum siue cōceptum, siue prolatum, sed filius Dei substantialiter generatur q. pater in eum omnem essentiam suam transfundit. Si-

Iohan. 10 cut ipse in Euangelio dicit: Ego & pater unum sumus.

Esaiæ. 1. Iohan. 1 Roma. 8 Roma. 5 Iohan. 1 ADdidit ergo, VNICVM, ut hunc natura filiū Dei, scernat à filiis adoptionis Dei. In scripturis enim frequēter homines pij appellantur filij Dei, at non natura. Natura enim omnes nati sumus filij iræ, sed dignatione adoptiōn. per fidem in Christum, facti sumus filij Dei, quemadmodum Iohānes ait, Dedit eis potestatē filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, quū Christus nunquā non fuerit na-

Ephe. 1 tura filius Dei, Deus de De. Itidē Paulus Apostolus. Prædestinauit (inquit) nos in adoptionē filiorū per Iesum Christū. Et iterū Roma. viij. Accepistis spiritum adoptionis filiorū Dei in quo clamamus: Abba pater.

SEcundū ergo hanc priorē generationem, Christus non frater est noster, nec hæres Dei, nec fratres habet, nec cohæredes habet. Quanquam etiā uel ob id filius unicus recte asseritur, quod licet sit Deus & homo, duabus naturis, deitate ac humanitate constans. Sit etiā bis natus, unius ta-

men filius est. Non enim duos fatemur filios, sed Deũ & hominẽ, unũ filiũ credimus, manentẽ in duabus naturis, non tamen confusis. Et quanquam duas habeat natiuitates. Vnã, qua nascitur ex patre sine tempore, alterã, qua nascitur ex uirgine matre, tempore præfinitiuo a Deo, non tamen duo sed unicus est filius, non alius, sed idem aliter natus.

Due Xp̃i natiuitates.

DOMINVM NOSTRVM, *Filius in scripturis frequenter dominus appellatur, quod cognomen in Christum competit, non tantũ iuxta alterã, sed utranq; naturam & diuinã, & humanã. Quatenus enim est ab æterno Deus de Deo, dominus est omniũ, non alius dominus a patre, quẽadmodũ nec alius Deus. Et si enim dicuntur alij domini, concessa & impartita, non ingenita potestate dicuntur. Hic uero solus est unicus filius, et solus unicus dominus. Sicut Apostolus dicit, Vnus pater Deus, & unus dominus Iesus Christus, per quẽ omnia. Iuxta assumptã uero naturã, per crucẽ mortẽ, & ignominiã promeruit intrare in gloriã patris, õnibusq; sibi subiectis, constitutus est ad dexterã Dei in cœlestibus, super omnẽ principatũ, & potestatẽ, & uirtutẽ, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro.*

cur christ⁹ passim dñs in scripturis appellẽtur.

Christ⁹ omniũ dñs. quãte⁹ de⁹

1. Corin. 8

christ⁹ dñs quaten⁹ hõ

Ephe. 1.

Et ut alibi Paulus ait, Datũ est illi nomẽ, quod est super omne nomẽ, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestiũ, terrestriũ, & infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia dñs Iesus Christus in gloria est Dei patris. Vnde ipse apud Matthẽũ dixit, Data est mihi omnis potestas in Cœlo & in terra. Et ut humanitati Christi non tribuamus omnipotẽtiam, tamen ob unitatẽ hypostaseos, duas naturas cõplectentis, recte dicitur omnium dominus, quemadmodum

Philip. 2

Math. ult.

Christus ǒ niū dominus. Christiane ac pie dicimus, Deum passum ac mortuū, Sed peculiari ratione, Christus dicitur dominus credentiū, seu ele-

Peculiari ratiōe dominus credentium. ctorum, et ideo symbolo additur, nostrum, quo admonemur quotquot in Christo per baptismum renati sumus, quotquot habemus redemptionē per sanguinē eius, ut totos nos ei de

1. Petri. 2. dicemus & hunc iunicum dominū nostrum profiteamur, qui

Ephe. 1. nos a dominatus Satanæ liberauit, & sibi peculiū & popu

1. Petri 1. lum acquisitionis fecit. Nam quū essemus serui peccati (qui

Iohan. 8. enim facit peccatum, seruus est peccati) & per peccatū dia

Coloss. 2. bolus in nos tyrrannidem obtineret is clementissimus dominus, nostri misertus, ab hoc tyrāno crudelissimo dominū in

Matth. 11. se trastulit, & nos suo suauissimo iugo subiecit, ut qui in baptismo diabolo renuntiamus, & ipsi uti dño nostro no=

Rom. 6. 7. men damus, ipsius etiam præceptis per omnem uitā uolunta

Iohan. 13. rie parere, & sub eius tutela securi uiuere & possimus & debeamus. Suauissima uox est dicentis: Vos uocatis me, magister & domine, et bene dicitis, sum etenim, sed uide quid

Xp̄o fidēs ab ōni periculo tut⁹ repescat: nempe ut quemadmodū ipse fecit, ita & nos facia mus. Certi, quod ab eo toti pēdētes, tuti simus ab omni peri=

Iohan. 10. culo. Nam oues, quæ audiūt uocem eius & sequūtur eū, non

Iohan. 17. peribūt in æternū, & non rapiet eas quisquā de manu eius.

Iohan. 12. Breuiter, dat eis uitā æternā: nimirū a patre impetrās hic benegnissimus dñs, ut ubi ipse est, illic sit & minister eius:

Christi ǒ tenus ho. fratres sumus. ET quanquam secundum hanc rationem humanitatis assumpte, & peractæ redemptionis dominus noster sit, Non dedignatur tamen secundum eandem, nos suos compel

Matth. 28. lare fratres, & pro seruis amicos. Quidni? quum ne dedi

Iohan. 15. gnatus sit agere ministrum: Ego (inquit) in medio uestrum

Lucæ. 22. sum sicut qui ministrat. At hæc uocabula non æqualitatis,

sed similitudinis cognationis, & charitatis sunt. Nam quod & ad humanitatem attinet, habitu quidē inuentus est ut homo, receptis in se omnibus incommodis, quæ naturæ ueritatem comitantur, ut sunt, esurire, sitire, lassari, angi, tedere, denique mori, idq; uolens, nostra causa, ut exolueret quod nos commerueramus, sed interim, gratia & ueritate semper plenus, nempe in quo inhabitauit plenitudo diuinitatis corporaliter, expers omnis peccati, & ad peccandum procliuitatis, erroris, ignorantiæ, breuiter omnium quæ uel non congruunt dignitati personæ (quæ simul erat Deus & homo) uel gratiæ plenitudinem excludunt.

Philip. 2
Mat th. 26
Lucæ. 24
Iohan. 1
Coloss. 2

QVI CONCEPTVS EST DE SPIRITV SANCTO, NATVS EX MARIA VIRGINE.

Hic articulus, secundum Christi natiuitatē (de qua propheta prædixit: Posthæc, inquiens, in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est) proponit. Quem ergo ex prioribus, secundū naturā diuinam ab æterno ineffabiliter ex patre natū didicisti, eundem hic audis in tempore de spiritu sancto conceptū, & ex uirgine natum, quemadmodū ante multa secula uaticinatus erat Esaias: Ecce (inquid) uirgo cōcipiet et pariet filiū, et uocabitur nomē eius Emanuel, q. est, nobiscum Deus. In primis ergo hoc articulo refertur, Spūs sanctus dñicæ carnis et tēpli eius creator, Sic tamē, ut intelligas totā trinitatē, hoc adorabile mysteriū cooperatā esse. Quod testatur Euangelista, referēs, angelū uirgini Mariæ respōdentē: Spiritus sanctus superueniet in te & uirtus

Secunda xpi natiuitas. Bar 3

Hisaiæ. 7

Cy. i sym
Tota trinitas cooperata ē misteriū in carna. Lucæ. 1
1. Corint. 1

Qui spiritui sancto peculiariter dedicatur.

altissimi obumbrabit tibi. Et ideo quod nascetur ex te sanctum, uocabitur filius Dei. Adest ergo altissimus, intellige patrem, fontem & authorem deitatis. Adest uirtus altissimi, nempe filius, qui proprie carnem assumpsit. Adest spiritus sanctus, cui tamen hoc opus peculiari quadam ratione attributum, scriptura dedicat, quod non est rarum, ut quedã quæ omnium personarum communia sunt, scriptura singulis tribuat personis, ueluti quum patri tribuit omnipotentiam, filio sapientiam, spiritui sancto charitatem. Iam quũ opus incarnationis Christi, opus sit incomprehensibilis & ineffabilis charitatis Dei, quemadmodum Christus dixit: Sic Deus dilexit mũdum, ut filiũ suum unigenitum daret, recte hoc opus spiritui sancto tribuitur, per quem dilargitur charismata.

Iohan. 3

Perpetua virginis matris uirginitas.

Cyp. in symbol.

Ezec. 44

NATVS EX MARIA VIRGINE. *Sic enim debebat adimpleri scriptura, prophetico ænigmate perpetuã integritatẽ uirginis Mariæ significans, quũ ait: Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & uir non transibit per eam, eritque clausa principi. Quo quid euidentius de consecratiõe uirginis dici potuit? clausa fuit ĩ ea uirginitatis porta, soli Deo Christo principi patuit, respiciẽs ad orientẽ, unde sol oritur nunq̃ occidens, qui uisitauit nos oriens ex alto, ut illucescat his qui tenebris, & in umbra mortis sedent, per hanc prodijt sol ille iustitiæ, qui illuminat omnem hominem uenientẽ in hunc mundum. Non humana sed uulgari ratione. Spectabat enim porta ad uiam sanctuarij exterioris, quoniam ea natiuitas erat extra uulgarem hanc natiuitatem, nihil habens admixtum humanæ concupiscentiæ aut fragilitatis. Suscepit uerbum carnem, non est mutatum in carnem, quia manens Deus suscipit hominem.*

Lucæ. 1

Iohan. 1

QVanquã nec hoc omittẽdũ uidetur, q filius Dei per animã rationalem, tũ simul creatã, omnis cœlestis gratiæ plenam, in secreta rationabilis spiritus arce uerbum capientẽ, tanquã mediã, carni unitus sit. Neq; *enim substantia* Dei, *quæ per omnia incorporea est, inseri corporibus, uel capi ab eis principaliter potest, nisi aliqua media sit substãtia spiritualis, quæ capax est diuini spiritus posit. Nihil ergo hic uulgare cogitãdũ est, ubi sanctificatio spiritus inerat, & anima quæ erat* Dei *capax, particeps etiã fiebat carnis. Nihil putãdum impoßibile, ubi aderat uirtus altißimi. Nihil de humana fragilitate cogitandum, ubi plenitudo inerat deitatis.* Cyp. in symbol.

VIrginẽ autẽ designat ex nomine Mariã, idq; non temere quod & Lucas facit, Missus est (inquid) angelus Gabriel *ad uirginẽ desponsatã uiro, ac statim postea, & nomẽ uirginis Maria. Hæc est illa Maria; ad cuius nomen recreãtur oẽs animæ piorũ, Eua siquidẽ diabolo assentiens, maledictionẽ & mortẽ orbi intulit, Maria uirgo* Deo *credens, benedictionẽ & uitã protulit.* Per Euã *adhuc uirginẽ, serpẽtis afflatu deceptã, uenit calamitas, per uirginẽ spiritus sancti afflatu grauidã, redit beatitudo.* Per Euã *preuaricantẽ* Dei *præceptũ, iræ filij nascimur.* Per Mariã Deo *subditã ac dicto angelico parẽtẽ, atq; credẽtẽ,* Christũ *accepimus, p quẽ renascimur filij* Dei, *Eua superbiens gratiã* Dei *amittẽs, audiuit: Multiplicabo ærumnas tuas, & cõceptus tuos, In dolore paries filios, et quæ sequũtur. Maria gratiã apud deũ inuenies, humilis audiuit: Aue gratia plena dominus tecum; benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus uentris tui, ni mirum, in quo benedicuntur omnes tribus terræ.*

Lucæ. 1
Ad Mariæ nomẽ, oẽs piorũ animæ recreãtur.
Gene. 3
Iohãn. 1.3
Gene. 3
Lucæ. 1
Gene. 12
28

X. Et propter nos incarnatus. Iaco. 1. Matth. 8 Marci 5 Lucæ. 8. Sym. Nicæ.

NOn sufficerit autem, ut hæc omnia ineffabili Dei dispensatione facta credas (nam & dæmones ad eum modum credunt & contremiscunt, exclamãtes. Iesu filij dei altißimi, ut quid uenisti ante tempus perdere nos?) sed necesse est ut credas hæc omnia propter te facta; quemadmodum symbolum Nicenum exerte cõmemorat, Qui propter nos (inquit) & propter nostram salutem descendit de cœlis. Et incarnatus est de spiritu sancto ex Maria uirgine, & homo factus est. Venit de cœlis Deus, homo factus ex uirgine, ut esset mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, qui est super omnia Deus benedictus in secula, ut esset uia per quam ueniremus ad patrem, quemadmodum ipse ait: Ego sum uia, ueritas & uita. Neq; enim per ullam aliam creaturam, siue sit in cœlo, siue sit in terra, uenitur ad patrem, sed tantum per filium. Nec est aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat nos saluos fieri, quod non sit in alio aliquo salus. Verbum caro factum est, ut lactaret infantiam nostram, sapientia Dei, per quam creata sunt omnia, induit humanam naturam æterna ueritas, supereminens omnibus creaturis suis, ut subditos erigeret ad seipsam, ut aperiret nobis uolũtatem Dei, ut erudiret nos abnegare omnem impietatem, & secularia desideria, ut nos deprimeret a nobisipsis, & ad se traijceret, ut carnales faceret spirituales, ut filios hominum per insitionem adoptionis faceret filios Dei factus humilis, ut sanaret superbos. Exaltauit enim se homo & cecidit, humiliauit se deus & erexit. Nos cecidimus, ille descendit, Nos gemebamus, ille se inclinauit, ac manum deus homini porrexit, ac misere lapsum subleuauit. Cõceptus de spiritu sancto, sine omni humana ac carnali actione, sine

Aug. li. cõfess. 7. cap. 1. 2
1. Timo. 2
Iohan. 14
Acto. 4
Cur filius icarnatus.
Iohã. 14
Au. de sym ad catechu. Tit. 2
Et ut de spũ sãcto cõceptus. & ex uirgine natus

ne, sine uiri semine, idq́; propter nos, ut conceptionem nostram carnalem, impuram ac damnatam mundaret, nosq́; per infinitam suam patrisq́; misericordiam in spiritu sancto regeneraret, Natus ex Maria uirgine, illesa ipsius uirginitate ac pudore permanente, idq́; propter nos & ut natiuitatē nostram, originalis peccati macula pollutā, purgaret Deus & homo, nam cui posset haec, nisi esset pariter Deus & homo? Quis enim (ut Iob ait) potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es?

PASSVS SVB PONTIO PILATO CRVCIFIXVS, MORTVVS ET SEPVLTVS EST:

IAm mysterium paßionis ingredimur, quod Paulus Apostolus uerbum crucis appellat, in quo solo oportet nos gloriari. Nam etsi uerbum crucis pereuntibus stultitia sit, his tamen qui salui fiunt uirtus Dei est, In primis ergo credimus, Christum uere passum. Sic enim scriptura clamat apud Esaiam prophetam, Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et in Euangelio Lucae dominus loquitur, Desiderio desideraui hoc pascha manducare uobiscū antequam patiar. Et iterum: Nonne oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam. Item prima Petri secundo, Qui quum pateretur, non comminabatur. Passus itaq́; est in corpore & anima, indicans se uerum hominem esse, captus, uinctus, contumelijs adfictus, colaphis caesus, cōsputus, flagellatus, spinis coronatus, deniq́; in crucē actus. Et ne existimes eū a paßione, quod ad animā attinet, liberum fuisse, audi quid dicat, Tristis (inquit) est anima mea usq́; ad mor

Verbū crucis, uirtus dei
1. Corin. 1
Christus uere passus
Esaiae. 53
Lucae. 22
Lucae. 24
Passus in corpore & anima.
Math. 26
Marci 14.
Lucae. 22

Iohan. 12 tem, & factus in agonia, prolixius orabat, & factus est su
Diuinitas in Christo īpassibilis. dor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram, Absit
autē, ut credas Christū uel dāno aliquo, aut iniuria impassi
bilis diuinitatis, in carne passum, aut passionē quā in carne
& animo sustinuit, per diuinitatis unionem absorptam esse.
Vnio enim illa incomprehensibilis, singulis naturis suā pro
prietatē seruauit. Quod enim passibile, nempe humanitas,
passibile fuit. Quod impassibile, nempe diuinitas, mansit im
Psal. 101 passibile. Ego (inquit) Deus, & non mutor.
Malach. 3 SVB PONTIO PILATO, Iudicis nomē, sub
quo passus est Christus, adiectum est, propter temporū agni
tionem, & historiæ certitudinem. Erat enim id temporis
Matt. 27 Pontius Pilatus præses Iudææ, sub Tyberio Cæsare Augu
Marci. 15
Lucæ. 23 sto, Qui Christum, licet innocentem, a se iudicatum, in cru
Iohan. 18 cem tamen egit.

CRVCIFIXVS, Mortis genus audis, quod ut erat
maxime cruciabile ac lentū, ita habeat summā ignominiam
Mors in cruce decebat redemptorem. maxime apud Iudæos. Nā in lege eorū scriptū reperieba
tur: Maledictus omnis qui pendet in ligno. Cur autem hæc
mortis spēs omniū acerbissima a Deo electa sit, præter scri
pturæ uaticiniū (quæ hāc & typis & prædicationibus ap
Cip. i sim bolum. tissimus futurā prodiderat) nō oportet Christianū admodum
esse solicitum, modo credat, ac sciat eā mortis speciē, ad re
dimēdū genus humanū, nedum optimā, sed & decētissimam
fuisse. Decebat enim, ut qui in ligno per superbiæ & uolu
ptatis stimulos uicerat, in ligno quoq; per extremam hu
militatem & ingentissimos dolores uinceretur per Christū
dominū nostrū. Decebat ut Christus expansis brachijs a ter
ra sublimis pēderet, qui pro sua ineffabili misericordia quæ

rebat omnes complecti, quẽadmodũ ipse, discipulis suis, mortis genus significãs, ait, Quũ exaltatus fuero a terra, omnia trahã ad meipsũ, Decebat eũ, propter quẽ omnia, & per quẽ omnia, qui multos filios in gloriã adduxerat, authorẽ salutis eorũ per passionẽ & crucẽ cõsummari. Decebat ut sponsus noster thalami sui lignum ascenderet, & quum in eiusmodi thalami lecto dormiret, aperiretur latus eius, & ecclesia uirgo prodiret, desponsanda Christo, ut quõ Eua facta est ex latere Adæ dormiẽtis, ita & ecclesia formetur ex latere Christi in cruce pendẽtis, ex quo manauit sanguis & aqua, quæ sunt ecclesiæ sacramenta. Decebat deniq; ut Christus, qui sibi tria regna subiecturus uenerat, quẽadmodũ Paulus apostolus ait: Quia in noĩe Iesu omne genu flectetur, cælestiũ terrestriũ & infernorũ, in aerẽ sublimatus, aereas subiugaret potestates, tẽderetq; manus, ut & populo non credẽti incredulitatẽ suã exprobraret, & inuitaret credẽtes, fixademũ cruce in terrã, ut ĩdicaret qđ & inferna sibi regna subijceret. Crux ergo ista triũphus erat seu potius triũphi insigne; quod trophæũ appellamus, nẽpe deuicti hostis indiciũ.

MORTVVS, Ecce hostia pro peccato in ara crucis immolata. Ecce Christũ, Dei et hominis filiũ, obediẽtẽ patri usq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis. Ecce Iesum gratia Dei pro omnibus mortẽ gustãtẽ, atq; ideo participantẽ carni & sanguini, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, & liberaret eos, qui timore mortis per totam uitam obnoxij erant seruituti. Id quod & ecclesia canit: Qui mortem nostram moriendo destruxit. Et propheta Osee ante multa tempora prædixit: O mors, ero mors tua, morsus tuus ero inferne: Et ideo Christus

Iohan. 12
Hebræ. 2
Au. de sim ad catech. lib. 2. ca. 6
Gen. 2
Iohan. 19
Philip. 2
Esaiæ. 65
Crux trophæum.
Philip. 2
Hebræ. 2
In fsa. mis.
Osee. 3

Hebræ. 9 noui testamẽti madiator est, ut morte intercedente in redem ptionẽ earum præuaricationũ, quæ erant sub priori testamẽto, repromißionẽ accipiant, qui uocati sunt æternæ hæreditatis. Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris; testamentum enim in mortuis confirmatũ est, alio qui nondum ualet dum uiuit qui testatus est. Vnde nec primum quidẽ sine sanguine dedicatum est. Et omnia penè in sanguine secundũ legem mundãtur, & sine sanguinis effusione non fit remißio. Sed prioris testamẽti typi, nimirũ diuersa illa hostiarũ & holocaustorũ genera euanuerũt, postquã Christus uerus agnus dei, qui tollit peccata mundi, p spiritũ sanctũ semetipsum obtulit immaculatũ Deo, ut emũdaret cõscientiam nostrã ab operibus mortuis ad seruiẽdũ Deo uiuẽti. Obtulit aut semetipsũ uolũtarie sacrificiũ Deo, sicut scriptum est: Oblatus est, quia uoluit, ut uel hoc inter mortẽ nostrã & Christi intersit, quod nostra anima ui morbi, aut humorũ deffectu a corpore depellitur, sed dominus uolẽs animã suam deposuit, quemadmodum apud Iohannem ait: Nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam a meipso.

In sanguine omnia mũdantur. Christo in cruce oblato, omnes vet. legis hostiæ euanuerunt. voluntarie Christus mortuus. Esaiæ. 53 Iohan. 10

Au. de fidẽ. & symbo. ET SEPVLTVS, Sepultus est, ut monumentũ clausum, resurrecturo ad uitæ nouitatẽ, testimoniũ præberet, sicut nascituro uterus uirginalis. Sepultus autẽ in monumẽto

Matth. 27 nouo, e uno solidoq; lapide exciso, ut sicut in hoc monumẽto nullus alius mortuus sepultus est, nec ante nec postea, sic in illo utero, nec ante nec postea quicquã mortale conceptũ est, quãquã et alia pleraq; mysteria hæc sepultura cõplectatur.

Ineffabilis dei pietas erga nos.

Au. d sym. ad catech. lib. 2. ca. 6 IAm qui credis Christum passum, crucifixum mortuum, & sepultum. Et in Christum propter te passum, crucifixum, mortuum & sepultum crede. Audi Christum tuum te

aduocantem ac dicentē. Sic deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitū daret, & omnis qui credit in illum, non pareat, sed habeat uitam æternā. O inffabilem Dei misericordiam, quā deus cōmendat in nobis, quoniā adhuc quum peccatores, & impij essemus, secundū tempus, Christus pro nobis, mortuus est, quū inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. Capiat ergo fiduciam anima Christiana, pro qua mortuus est Christus filius dei, hostia immaculata, sufficiens ad totius mundi diluēda crimina. Hic est agnus ille immaculatus, cuius purissimus sanguis submouit angelum extinctorem. Hic est æneus ille serpens, quem exaltauit Moses in deserto, positus pro signo, ut qui percussi sunt ab ignitis serpentibus & aspexerint eum, uiuant & sanentur. Serpens ignitus est diabolus, qui humanum genus a Deo uiuo per inobedientiam auertens, per concupiscentiam, omnium malorum radicem, peccare fecit, & peccati chirographum contra nos scripsit, quia ut propheta dicit: In peccatis nostris uenundati sumus, Pretium enim animæ suæ deuenditæ, unusquisq; consequitur quum concupiscentiæ satisfecerit. Christus ergo non suam, sed patris faciens uoluntatem, ascendens crucē, deleuit quod aduersus nos erat chirographū, & affigens illud cruci suæ, traduxit principatus et potestates, triūphans in semetipso, dans subinde hominibus in se crucifixum credentibus, potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem uirtutem inimici.

Iohan. 3 · Roma. 5 · Hebræ. 9 · Iohan. 1 · Exodi. 12 · Nume. 21 · Iohan. 3 · 1. Timo. 6 · Coloss. · In peccatis nostris uenūdati sumus. · Lucæ. 10

D*Einde pro peccatis nostris mortuus & sepultus est Christus, ut & nos peccatis moriamur. An ignoratis (inquit Paulus) fratres, quicūq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim su* Roma. 6

mus cũ illo per baptiſmum in mortẽ,hoc ſciẽtes , quia uetus homo noſter ſimul crucifixus eſt,ut deſtruatur corpus pecca ti,ut ultra non ſeruiamus peccato, nec regnet peccatũ in noſtro mortali corpore,ut obediamus concupiſcentiis eius. Itidem Petrus Apoſtolus *ait:Chriſtus paſſus eſt pro nobis, uo bis relinquens exẽplum,ut ſequamini ueſtigia eius,qui peccatũ non fecit,nec inuentus eſt dolus in ore eius,qui quũ malediceretur,non maledicebat:quum pateretur , non cõminabatur,tradebat autem iudicanti ſe iniuſte , qui peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum , ut peccatis mortui,iuſtitiæ uiuamus,cuius liuore ſanati ſumus.Et iterũ:chriſto ergo paſſo in carne,& uos eadem cogitatione armemini , qui paſſus eſt in carne , deſiit a peccatis , ut iam non deſideriis hominum , ſed uoluntate Dei,quod reliquum eſt uiuat tẽporis.Iuuet ergo exclamare cum Paulo:Mihi ab ſit gloriari,niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quẽ mihi mundus crucifixus eſt,& ego mũdo.Qui enim Chriſti ſunt,carnem ſuam crucifixerunt cum uitiis & concupiſcentijs,qui Paulum commomentum & audiunt & imitantur,dicẽtem:Mortificate membra ueſtra,quæ ſunt ſuper terrã,fornicationem,immunditiã,libidinem, concupiſcentiã malam, & auaritiam,quæ eſt ſimulachrorum ſeruitus,ac deponentes iram,indignationem malitiam,blaſphemiam,turpem ſermonẽ de ore ueſtro,non mentientes, ſed expoliantes uos ueterem hominẽ , qui renouatur in agnitionẽ Dei,ſecundũ imaginẽ eius,qui creauit illũ.Docet deniq; Chriſtus, q̃ abſolutã obediẽtiã præſtare erga deũ nos oporteat , quemadmodũ diuus Paulus exponit:Hoc ſentite in uobis,quod & in Chriſto Ieſu,qui quum in forma Dei eſſet , non rapinam arbitra*

1. Petri. 2
1. Petri. 4
Gloria noſtra,in cruce domini
Gala. 6
Quomodo portanda crux poſt Xp̃ũ
Coloſſ. 3
Philip. 2

tus est esse se aequalem deo, sed semetipsum examinauit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, factus est obediens patri usq; ad mortem, mortem autem crucis. Proponit ergo in eadem cruce nobis exemplum resistendi peccato usq; ad mortem, & libenter interitum suscipiendi, si ita res postulet pro pietate: Demonstrauit enim corporis mortem timendam non esse, dum ipse prius pro omnibus dignatus est mori, & de morte triumphare. Diabolus promittit suae uoluntatis sectatoribus, uitam temporalem, & momentaneã uoluptatem. Christus uero, iustitiam usq; ad mortem sitientibus, uitam aeternam. Et hic admodum suaue est, gustare & sentire per mortem & passionem Christi factum esse, ut & afflictiones nostrae, imo & mors ipsa (modo tamen eas Dei respectu ac patienter feramus) ipsi deo non tantum gratae sint & acceptae per Christum, sed & nobis salutares, habentes promissionem, quoniam si compatimur, & cum illo glorificabimur. Non enim condignae sunt passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis, haec est crux, quã tollere nos iubet Christus, & eum sequi quã gaudentes susceperunt Apostoli & martyres Christi. In hac gloriatur Apostolus Paulus. ii. Corinth. xi. Haec qui intelligũt, in omnẽ fortunã erecti, cũ fideli Iob dicunt: Dominus dedit, dñs abstulit, sicut domino placuit, ita factũ est, sit nomen domini benedictum. Nouerũt enim, qđ in praesenti est momentaneũ & leue tribulatiõis nostrae, supra modũ in sublimitate aeternũ gloriae pondus, operari in nobis, non contemplantibus nobis, quae uidentur, sed quae non uidentur. Quae enim uidentur, temporalia sunt: quae autem non uidentur, aeterna

Resistẽdo peccato usq; ad mortem.
Au. de sim bo. ad cate lib. 1. ca. 8
Matth. 10

Affilitiones modo patienter ferãtu, salutares.

Roma. 8

Iob 1

2. Cor. 4

Rom. 8 ſunt, Hæc qui ſciunt, ne mortem quidem abhorrent, Sciunt enim, quod ſiue uiuimus ſiue morimur, domini ſumus. Sciũt quoq; quod mors adeo non ſeparat nos a charitate dei, ut et
Au. d ſym ad catechu lib. 2. cap 10 arctius copulet, quod ſi uia, per quam tranſimus a charitate imperfecta ad perfectam, optabilis piis, ſed horribilis impiis. Paulus clamat. Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto Et ſancti patres, mortes piorum, tranſitus ſeu dormitiones, imo
Iohã. 5. 11 natales potius uocant quam mortem, Chriſti uerbum ſequuti, dicentis, quod qui crediderit in eum, non morietur in æternum, ſed tranſeat a morte ad uitam: Sed alia longe ratio eſt
Pſalmi. 33 de impiorum morte, nam quemadmodũ propheta ait, Mors peccatorum peſſima,

DESCENDIT AD INFEROS.

Cur chriſtus ad iſeros deſcẽderit. CRedimus Chriſtum ad inferos deſcendiſſe, non q̃ ibi ſit aliquid paſſus. Nam in cruce omnis paſſionis eius cõſumatio facta eſt, ſed ut nobis frangeret regnum Satanæ.
Romã. Deſcẽdit, nõ ut illic cruciaretur, ſed ut Satanã cũ omni po-
Acto. 2 tẽtia, propter quã princeps mundi huius dictus eſt, ſibi &
Iohann. 12 in ſe credẽtibus ſubijceret ac captiuam duceret captiuitatẽ.
Ephe. 4 In Chriſto enim uere completa eſt prophetia pſalmi: Nõ de
Pſal. 15 relinques animã meã in inferno, quẽadmodũ Petrus Apo-
Acto. 2 ſtolus de Chriſto prædictũ in Actis Apoſtolicis interpretatur, Idẽ in prioris epiſtolæ capite tertio ſcripſit in hunc modũ: Mortificatus autẽ carne, uiuificatus autẽ ſpiritus, in quo & his qui in carcere erãt ſpiritibus ueniẽs prædicauit. Huc
Oſe. 13 quoq; ſpectat prophetia Oſee, Ero mors tua o mors, morſus tuus ero inferne. Et pie interpretãtur, qui ad hũc articu-

lum citat, quod Zach. ix. scribitur, Tu quoq; in sanguine testamenti tui emisisti uinctos de lacu, in quo nõ erat aqua. Et quod Ecclesiast. xxiiij. sub persona sapientiæ dictũ legimus Penetrabo inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in domino. Et pleraque alia, ex psalmis cum hoc articulo congruentia.

TERTIA DIE RESVRREXIT A MORTVIS.

IN missæ symbolo canit ecclesia, Et resurrexit tertia die, secũdũ scripturas. Et Paulus Apostolus ait, Tradidi uobis in primis quod accepi, quod Christus pro peccatis nostris mortuus est, & q. sepultus est & resurrexit secũdũ scripturas. Nã triduana mors domini, passim & prædicta est, et præsignata per prophetas. Ionæ enim prophetæ typus quo spectet, ipse dominus indicauit, quũ ait ad Iudæos: Generatio hæc, generatio nequã est, signũ quærit, & nõ dabitur, ei nisi signum Ionæ prophetæ. Sicut enim Ionas fuit in uentre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, ita oportet esse filium hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus, quod per synecdochen intelligitur. Porro in Euangelio nihil est quod tam sæpe inculcat Christus, tam euidenter prædicit, q̃ se passurum, & tertia die resurrecturum, ut postquã factura fuerit quod prædixit, incõcussa fide teneremus Christum Deum, & hominem, ut hæc omnia nostræ salutis causa peragaret, de cœlis descendisse. In passione, hominem se declarauit mortalem, per quam quod infirmum ac fragile erat absoluit. In resurrectione se Deum declarauit, & im

1. Corint. 15.

Triduana mors dõini.

Ionæ. 2
Matth. 12
Lucæ, 11

Math. 17 20
Mar. 9. 10
Lucæ, 9 18

Hebræ 2 mortalem. Qui enim deuicta morte resurgit, non potest esse mortalis. Atq; ita decebat eũ, propter quẽ omnia, & ꝑ quẽ omnia, multos filios in gloriã adducentẽ, authorẽ salutis eorum per passionem cõsummari. Resurrexit ergo Christus pro nobis, sicut passus est pro nobis. Primum, ut eũ quẽ authorem salutis nostræ agnoscimus, in quo omne præsidiũ

Christus pronobis resurexit

incolumitatis nostræ collocamus, immortalẽ sciremus. Christus enim resurgẽs ex mortuis, iam non moritur, mors illi ul

Roma. 6 tra non dominabitur. Deinde, ut nos simul cum illo per pœ

Ibidem

Coloss. 2 nitẽtiam commortui peccatis, & per baptisma consepulti

Luce. 1 simul etiam cum illo, in nouitate uitæ resurgeremus, ut quõ Christus surrexit a mortuis per gloriã patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus, ut excitati per gratiã, ac spiritũ

Roma. 4 ipsius, ipsi pie uiuendo, & in mandatis Dei ambulando, ser

Roma. 6 uiremus. Traditus est ergo propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Si ergo cõplantati, facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Si mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiam uiuemus cum illo. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel, quod autem uiuit, uiuit Deo. Ita & uos existimate, uos mortuos quidem esse peccato, uiuentes autem Deo in Christo Iesu, mortificatos legi per corpus

Roma. 7 Christi, ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fru-

Fruct' spiritus qui.

ctificetis Deo. Fructus autem spiritus sunt, charitas, gau-

Gala. 5 dium, pax, patientia. longanimitas, bonitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas, aduersus quæ non est lex. Qui enim Christi sunt carnem suam crucifixerunt cum uitiis & concupiscentiis. Et iterum, Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite,

Vbi Christus est in dextera dei sedens, quæ sursum sunt sapite, nõ quæ super terram: Mortui enim estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in Deo. Induite ergo uos sicut electi Dei sancti, & dilecti, uiscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, supportantes inuicem, & donantes uobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & dominus donauit uobis, ita & uos. Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est uinculum perfectionis. Et pax Christi exultet in cordibus uestris, in qua & uocati estis in uno corpore, & grati estote. Proinde pientissima oratio est Pauli ad Hebræos: Deus pacis qui eduxit de mortuis, pastorem magnum ouium in sanguine testamenti æterni, dñm nostrum Iesum Christum, aptet nos in omni bono, ut faciatis uoluntatem eius faciens in uobis quod placeat coram se, per Iesum Christum. Denique Christus surrexit primitiæ dormientium, ut nobis certam spem resurrectionis faceret, ipse est enim caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis. Qui autem primus est solus esse non potest, neque caput deseret sua membra. Si enim (ut diuus Paulus colligit) Christus resurrexit, & nos resurgemus.

Coloss. 3

Deprecatio Paulina.

Hebræ. 13

1. Cor. 15

ASCENDIT AD COELOS, SEDET AD DESTERAM PATRIS,

Consumatis his quæ in terra gerebantur, & animabus de inferni captiuitate reuocatis, breuiter consummato redemptionis mysterio Christus ascendit in cœlum, Non secundum deitatem, qua semper æqualis est patri, qua

Christus se ascendit eundum hominem assumptũ & cur.

Philip. 2 ubiq; est, & qua nusquam deest, sed secundum hominem as=
Hiere. 23 sumptum, gloria & honore coronatum, subiectis sibi omni=
22. Ioh. bus, & quæ in Cœlo, & quæ in terra. Ascendit uero ut pro
pheta, & prophetã explicans, Paulus ait: Captiuam ducens
Hebræ. 1 captiuitatẽ, corporis aspectum subducens discipulis, & ani
Psal. 67 mos illorũ ad cœlestia subuehẽs, promittẽs dona spiritus ex
Ephe. 4 alto. Ascendit autem post quadraginta dies a resurrectio=
Acto. 1 ne, intra quos seipsum discipulis suis uiuum præbuit in mul
tis argumentis apparens eis, loquens de regno Dei.

Quõ Chri st' sedet ad dexterã pa tris — SEdet ad dexteram Dei omnipotentis. Sessio ista non est accipienda humano sensu, tanquam pater ad sinistram, filius ad dexteram sedeat, sed per dexteram intelligẽda est honoris æqualitas, regni consortium, & potestas, qua consti-

Au. d' sym ad ca tecu. lib. 2. ca. 7 — tutus est Christus super omnes creaturas, & quæ in Cœlo, & quæ in terra, & quæ apud inferos sunt, Sicut Paulus

Ephe. 1 — Ephesiis scribit: secundũ operationẽ potentiæ uirtutis eius quam operatus est in Christo Iesu, cõstituens eum ad dexteram suam in cœlestibus, super omnem principatum & potestatem, & uirtutem, & dominationem, & omnem quod nominatur nõ solum in hoc seculo, sed & in futuro. Sic Ste-

Acto. 7 — phanus legitur uidisse Cœlos apertos, & Iesum stantem a
Matth. 28 — dextris uirtutis Dei. Et ipse Christus sic futurũ dixit. Verũ

Cur sedere dicitur, & cur stare — tamen dico uobis, amodo uidebitis filiũ hominis sedentem a dextris uirtutis Dei. Sedet q sine sollicitudine gubernat uni-

Hebræ. 6 — uersa, stat paratus ad opitulandum omnibus ipsum implo-
1. Iohan. 2 — rantibus, sicut Paulus dicit: Habemus aduocatum in cœlis.
1. Petri. 1 — Secundum ergo hanc uirtutem de cordibus fidelium nunq̃
Math. ulti — discedit, nunq̃ suos derelinquit, sed semper potẽs est nos eri-
pere de omnibus tribulationibus, angustiis ac hostibus no=

ſtris, quemadmodum pollicitus eſt nobis, dicens: Et ecce ego uobiſcum ſum omnibus diebus uſq; ad conſumationē ſeculi.

Aſcendit Chriſtus propter nos, ut omnes illum ſpiritualiter amaremus, & ex æquo omnes animos in cœlum tolleremus, ſcientes illic eſſe caput noſtrū. Aſcendit Chriſtus pro nobis præcurſor factus, pandens iter, & ſecuros nos de ſe reddens, ut fideliter ſperemus ad ipſum nos poſſe perueni re, quem credimus ad dexteram patris ſedere, quemadmodum Paulus apoſtolus dicit: Habentes ergo pontificem magnum, qui penetrauit cœlos, Ieſum filiū Dei, teneamus ſpei noſtræ cōfeſſionem. Aſcendit caput noſtrū in cœlum, ut nos mēbra ſua ſecū in cœlū ſubleuaret, alioqui nunq̄ aſcenſuros. Nemo enim aſcēdit in cœlū, niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis qui eſt in cœlo, Vis ergo aſcendere in cœlū, aſcēdentem tene, etenim per teipſum leuari non poteris, Vis aſcendere, membrum illius eſto, qui ſolus aſcendit. Qui ſimul conſuſcitauit nos, ſimulq; ſedere nos fecit in cœleſtibus.

1. Petri. 1 — Au. 8 ſym ad catech. li. ult. c. 7 — Hebræ. 4 8. 9. 10. — Auguſtin. — Ephe. 1

Vides quantum Chriſto debeas, ut te a ſeruitute diaboli redimeret, factus eſt homo. Et ut certus de liberatione tua eſſes, tradidit ſe in mortem, animam ſuā pro te poſuit, teq; pretioſo ſanguine ſuo coemit, ut in nouitatem uitæ reſurgeres, ut certa fiducia crederes te in die illo extremo eodem quod geſtas, ſed glorificato corpore, reuicturum, ipſe primus a mortuis reſurrexit, ut ſcires ubi petenda felicitas, ut hoc mundo non aliter quam peregrinus ac in tranſitu utereris, altā inquirens patriam, omnemq; curam ad illam cœleſtem æternamq; uitam transferres, ſubuehendus tandem in terram uiuentium, ipſe primus aſcendit in cœlum, ut nō timeres uel a mundo, uel a morte, uel a diabolo,

Rememoratio beneficiorum Chriſti — Iohan. 10 — Roma. 6 — 1. Cor. 16 — 1. Petri. 2 — 2. Corin. 5 — 1. Petri. 2 — Hebr. 10 11.

Psal. 26 *sedet ad dexteram uirtutis Dei, paratus miseri tibi. Ideo*
Hebr. 2 *enim ut Paulus ait: Debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret & fidelis pontifex ad Deũ, & ut repropitiaret delicta populi. In eo enim, in quo passus est ipse, & tentatus, potens est eis qui tentantur auxiliari. Quid facies igitur o homo, qui tanta Christi erga te beneficia uides? Ex*
Psal. 115 *clama cum propheta: Quid retribuam domino pro omnibus*
Acipiẽdũ a Christo quod deo offeramus *quæ retribuit mihi? Et si non habes quod retribuas accipe ab eo quod illi offeras. Et dic cum propheta: Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo.*

INDE VENTVRVS EST IVDICARE VIVOS ET MORTVOS

Duo Christi aduẽtus SYmbolum apostolicum duos Christi aduentus commemorat. Alterum, quo descendens de cœlis, humilis uenit, ut per mortem & sanguinem suum captiuos redimeret, perditos repararet ac seruaret, de quo dictum est prius. Alterum
Aug. de fide & sym. cap. 8 *quo ueniet conuenientissimo tempore ac die, quem nobis ignotũ esse uoluit in gloria patris, iudicaturus uiuos et mor*
Mat. 24 Marci. 13 Lucæ. 13 *tuos. Quos ambos aduentus in scripturis caute distinguere necessarium est. Rediturus est autem in ea forma qua ascendit, attestantibus idipsum quum ascenderet angelis, ac dicen*
Acto. *tibus: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum. Hic est Iesus qui assumptus est a uobis in cœlum, sic ueniet quemad*
Iudicium extremũ. *modum uidistis eum euntem in cœlum. Humana quidem specie conspicuus, sed iam immortalitatis gloria refulgens.*

Au. de sim. ad catech. lib. 1. ca. 4 IVdicabit autem uiuos & mortuos: id est, feret sententiam, & de uiuis qui tum adhuc in aduentus suo super-

erunt, & de mortuis, nimirum omnibus, quotquot ab Adam usq; in eum diem defuncti sunt, tum subito reiacturis, quem admodum diuus Paulus ait: Quod nos qui uiuimus, qui residui sumus in aduentu domini, non præueniemus eos qui dormiuerũt. Oportet enim nos omnes sisti ãte tribunal Christi, ut referat unusquisq; propria operis, sui, prout gesit, siue bona, siue mala. Pater enim omne iudicium dedit filio, Nec tantũ homines, sed & angeli boni ac dæmones impij corã eo sistentur. Iesumq; præsentẽ intuebuntur, pij ad solaciũ, impij ad terrorẽ. Qui hic iniuste pro nobis iudicari cõdemnariq; sustinuit, illic iudicabit orbẽ uniuersum, redditurus cuiq; secundũ opera sua. Et hæc forma iudicij, quũ uenerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tum sedebit super sedem maiestatis suæ, & cõgregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab hœdis, & statuet oues quidẽ a dextris suis, hœdos autẽ a sinistris. Tũc dicet rex his qui a dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, possidete paratum uobis regnũ a cõstitutione mũdi. Esuriui enim, & dedistis mihi mãducare: sitiui, et dedistis mihi bibere: hospes erã & collegistis me: nudus, & operuistis me: infirmus, & uisitastis me: in carcere erã, & uenistis ad me. Et q̃diu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tũc et rex his q̃ a sinistris eius erũt, dicet: Discedite a me maledicti in ignẽ æternũ, qui paratus est diabolo & angelis eius. Esuriui enim, & nõ dedistis mihi manducare, sitiui, & nõ dedistis mihi potũ: hospes eram, & nõ collegistis me: nudus, & nõ operuistis me: infirmus, & in carcere eram, & non uisitastis me. Et quandiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi

Roma. 14
Iohan. 15
Forma iudicii.
Math. 25
Matth. 25

Fides mortua uō confert ad salutem. fecistis. Quæ uerba diligenter recolenda sunt, quibus docetur christianus, se ex fide illa mortua, quam nulla comitantur fidei & dilectionis, opera haud saluandum. Quum adeo charitatis ac misericordiæ opera (sine quibus nemo uere fidelis seu christianus cēseri potest) requiri, ut de cæteris penè omnibus sileatur. Qui enim dilectionem habet omnia habet. Plenitudo enim legis, dilectio est, Et finis præcepti charitas est, de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta. Nam etsi quisq; per fidem absq; meritis propriis, ex impio fiat iustus, interim tamē manifestū est, fidē sine operibus fidei non prodesse ad salutē, in eo qui tempus habet operandi.

Plenitudo legis dilectio Romā. 13

1 Timo. 1

Augusti.

Iudiciū extremum in momento peragetur

Roma. 2

CAeterum totum hoc iudicium non humano more sed in momento punctoq; temporis geretur, & tamen uerissime geretur. Nec enim opus est morosa discussione, quādo patebunt omnia cordium arcana, quando sua quemq; damnabit conscientia, sicut Apostolus ait Testimonium illis reddente cōscientia ipsorū, ac inter se inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die, quum iudicabit Deus occulta hominum. Corpora quoq; tūc ad immortalitatem immutata, nō occupabunt (quemadmodum nunc) spatiū loci, iuxta triplicem dimensionem, longi, lati, et profundi, ut nemo demirari debeat, ubi sistendi sint omnes homines, qui tot annorum millibus ab orbe condito fuerunt, & tamen erunt uerissime eadem corpora, quemadmodum circa articulum Resurrectionis mortuorum latius dicetur. Quod autem scriptura ita loquitur, perinde atq; humano more iudicium hoc extremum peragendum sit, more suo facit, attemperans sermonem ad humanum captum, obsecundans tarditati nostræ.

1. Cor. 15

Corporū post resurrectionem subtilitas

Credimus

CRedimus autem Christum propter nos uēturum iudicare uiuos & mortuos, ut pios a corporali morte ac alijs omnibus angustijs liberatos, in regnum suum cœleste, ubi perpetuo cum eo erimus, subuehat. Impios uero debitis pœnis afficiat, quemadmodum ipse dixit: Et ibunt hi, nimirum impij, in ignem æternum. Iusti autem in uitam eternam. Itidem beatißimus Apostolus ait: Qui reddet unicuiq; secūdum opera sua, his quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem, & incorruptionem, quærunt uitam æternam, His autem qui sunt ex contentione, & qui nō acquiescunt ueritati, credunt autem iniquitati ita & indignatio, tribulatio & angustia in omnē animā hominis operantis malum, Iudæi primū & Græci. Non enim est personarum acceptio apud Deū. Proindeq; omnes pij hunc aduentum cum summo desiderio morantur, expectantes beatā spem & aduētum gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi, semper orantes, ut Deus pacis sanctificet eos per omnia, ut integer spiritus eorum & anima, & corpus sine querela in aduentu domini nostri Iesu Christi conseruetur, scientes quia fidelis est, qui uocauit eos, qui etiam faciet. Diligentibus enim aduentum eius, magna repromittitur beatitudo, quemadmodum Pauli testimonio comprobatur: De cætero (inquit) reposita est mihi corona iustitiæ, quā reddet mihi dominus iustus iudex in illa die, non solum autē mihi, sed & his qui diligunt aduentum domini.

Reditus ꝑpter nos & cur

1. The. 4 Matth. 25 Roma. 2

Acto. 10 Tit. 2

1. Thess. 15.

2. Tim. 4

VOluit autem dominus hunc diem aduentus sui nobis esse ignotum, ad excitandum nos, quo semper in officio, & ea qua uocati sumus uocatione, parati inueniamur. Proindeq; apud Marcum dominus ita Euangelium suum

Cur dies aduētus domint nobis ignot.

claudit: Videte & uigilate, & orate, nescitis enim quando tempus sit, sicut homo qui pergere profectus, reliquit domū suam & dedit seruis suis potestatem cuiusq; operis, & ianitori præcepit, ut uigilet: Vigilate ergo, nescitis enim quando dominus domus ueniat, sero, an media nocte, an galli cantu, an mane; ne quum uenerit repente, inueniat uos dormientes. Quod autem uobis dico, omnibus dico. Vigilate. Vigilemus ergo & oremus, quia breuis est & incerta ista uita, & nescimus tempus quando uenturus est dominus.

Au. ī sym.

CREDO IN SPIRITVM SANCTVM.

Tertię partis symboli diuisio

SVbsequitur tertia symboli pars, quæ spiritui sancto tribuitur, in primis declarans eius diuinā naturā quā habet cū patre filioq; cōmunē, salua distinctione proprietatis personarū subinde dilucide exprimens, quæ sit per spiritum sanctum in Christi corpore, quod est ecclesia, gubernatio.

1. Cor. 12

Spūs uarie acipit

SPiritus interdum pro flatu aereo accipitur, re inconstāti, uolubili, & instabili, secundum quam appellationem non oportet aliquid simile imaginari de spiritu sancto. Sed frequentius in scripturis, generali uocabulo, spiritus dicitur, quicquid incorporeum est. Sic in Euangelio dicitur: Spiritus est deus, quod omnibus personis iuxta diuinā naturam cōmune est. Sic & angeli spiritus dicūtur, sic, & animus hominis spiritus appellatur, sed ratione incōparabiliter crassiore: Peculiari autem appellatione in scripturis sanctis, tertia in diuinis persona. Spiritus sanctus nuncupatur.

Psal. 148
Iohan. 4
Psal. 103
Heb. 1
Roma. 8
1. Corin. 2

Sūma sy.

CREDO ETC. In exordio nostræ expositionis diximus summam apostolici symboli tribus uerbis contineri,

nimirum, Credo in deum. Cætera enim quæ sequuntur, tres unius eiusdemq; deitatis personas, personarumq; proprietates exponunt quare si solius diuinitatis ratio habeatur, unico contextu dicemus, Credo in deum patrem, filium, & spiritum sanctum, quemadmodum Athanasius in suo symbolo docet, fidem hanc esse catholicam, ut unum deum in trinitate; & trinitatem in unitate ueneremur. In qua nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus, sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt & coæquales. Illa ergo omnia quæ de Christo, post articulum, Et in Iesum Christũ filium eius unicũm dominum nostrum; media intercedunt, ad incarnationis & paßionis eius mysterium pertinẽt. In quibus tamẽ, de spiritu sancto, non siletur, Sed ut una eademq; in trinitate diuinitas doceatur, subnectitur tertia symboli pars, de qua principio diximus. Cy.i.sym Athanasi⁹

CREDO IN SPIRITVM SANCTVM, *Diligenter enim hic retinẽda est præpositio, IN, quæ manifeste declarat spiritũ sanctum deũ esse patri filioq; coæqualem. Nã in quas personas pariter creditur, easdem necesse est coæquales, atq; unũ deũ esse. Nemo enim in creaturã ullam credit, hoc est, summam fiduciã collocat, sed in unico soloq; deo, sicut scriptum est: Audi Israel dominus deus tuus unus est. Interrogati ergo de patre, an pater deus sit? Respondemus, deus est. Interrogati de filio, eodem modo, quia deus est. Interrogati deniq; de spiritu sancto, pariter dicimus, quia deus est. Non tamen tres dij, sed unus est deus, de quo meminit scriptura: Quoniã ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi honor et gloria in secula seculorũ, Amen. Quãquam autem omniũ uerissimũ sit in rebus creatis, nullam reperiri* Præpõ, in, Spũs. deus Au. i Iohã cap. 14 Deute. 6 Matth. 22 Marci. 12 Lucæ. 10 Au. de fid & symb. cap. 9 Roma. 11

posse conuenientem similitudinem, per quam uel tenuiter, hæc trinitas personarum in unitate deitatis intelligi poßit. Quæ enim ratio, aut quæ similitudo incōprehensibili, & in effabili deo cōparari potest, quemadmodū quoq; supra meminimus? Tamen, cum uenia diuinæ maiestatis, sequuti diuum Augustinum, adiuuandam infirmitatem nostram, aliq̃ afferemus similitudinem, in ea re creata, in qua deus noster in scripturis apparuisse dicitur, nempe igni. In igne tria cōspicimus, lumen ignis, splendorem, & calorem & quū sint tria, unum lumen est, simul exurgunt, simulq; consistunt, nec ignis præcedit splendorem, nec splendor calorem, & hæc nō confuse unum sunt: simul operantur, & inseparabiliter operantur, aliud igni tribuitur, aliud splendori, aliud calori. Nā quum ad ignem refers uisionem, ibi operatur, & splendor, & calor, & quū ad splendorem refers illuminationē, simul operatur & ignis & calor, & quum ad calorem refers calefactionē, simul operatur ignis & calor & splendor. Ita quū dicitur, q, deus fecerit mundū, intelligimus patrē ex quo omnia, p filiū p quē omnia, in spiritu sancto, in quo omnia, mūdū cōdidisse. Et quū dicimus, filiū pro nobis incarnatū & passum, intelligimus incarnationē & paßionē filij, operatū fuisse & patrē & filiū & spiritū sanctū, quēadmodū superius quoq; meminimus. Et quū peccatorū remißio tribuitur spiritui sancto, intelligimus totā trinitatē hoc donū inseparabiliter opari. Hoc ominno rudes dixerimus. Nā illud mysteriū, quod est ineffabile, & incōprehēsibile, nec uerbis angelicis explicari potest, q̃to minus humanis, propterea temere nihil de inuisibilibus affirmemus tanq̃ scientes, sed tanq̃ credentes, quoniam non nisi mundo corde uideri possunt, Idq;

Au. d̄ sym ad catech. lib. 3. ca. 9
Exo. 3. 13
Trinitas ī separabiliter oīa operatur
Gene. 1
Rom. 11
Misteriū trinit. incōprehēsibile etiā āgelis
3. Reg. 8
Aug. d̄ fid & sy. ca. 9
Matth. 5
1. Cor. 13

non aliter in hac uita q̃ ex parte tantum, et in ænigmate.

SImpliciter ergo credenda est hæc personarũ æqualitas. Nam quid eo manifestius? quod saluator in Euãgelio ait Baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Hic enim tres personas recenset, quibus tribuit parem potẽtiam, uirtutem & honorẽ remissionis peccatorũ, & regenerationis nostræ, per badtismum. Et ut euidentius symbolum, quod in missa canitur, æqualitatem spiritus sancti in diuinitate cum cæteris personis indicaret, addidit quasdam uoces de spiritu sancto, appellans illum, dominum, & uiuificãtem, qui ex patre filioq; procedat, qui cũ patre & filio simul adoretur & conglorificetur, qui loquutus sit per prophetas.

personarũ æqualitas
Matth. 26
Symbolũ Constan.

SPIRITVM SANCTVM, Sanctũ appellauit: quia unicus est spiritus, natura sanctus, ex se omnia sanctificans, quæ sancta sunt, appellatus propterea a Paulo spiritus sanctificationis, angelorũ quidem & hominũ piorũ spiritus Sancti quoq; dicuntur, at non sanctificantes, sed sanctificati per spiritum creatorem. Sanctus quoq; spiritus nuncupatur ad discretionem aliorũ spirituũ. Nam in scripturis legimus Sauli fuisse spiritum a domino malum, & spiritũ mendacẽ in ore prophetarum, spiritum uertiginis, spiritum phytonicum, spiritum fornicationẽ. spiritum neq̃ spiritum immundũ, spiritum huius mundi, spiritum Satanæ, spiritum timidum, et elatum, His omnibus spiritus sanctus cõtrarius est, eijciẽs eos. Nam dispellit omnem malitiam, pro ferocibus mites reddit, deducit in omnẽ ueritatẽ, reuelat scripturarũ mysteria, per fidẽ purificat corda, largitur uerã charitatem, quæ non cogitat malum, nec operatur perperam, inspirat huius mundi contemptum, eximit ab omni consortio Satanæ, & subijs

Vnicus spiritus natura sanctus
Roma. 1
1. Reg. 16
3. Reg. 22
1. Reg. 28
Acto. 16
Lucæ. 11
1. Cori. 12
Prouer. 16
Lucæ. 1
Iohan. 16
1. Cori. 12
1. Cori. 13
Io. 14. 15
Roma. 8

ctos reddit deo, quia spiritus dei est, & spiritus Christi a patre filioq; procedens. A patre quidem, attestante scriptura: Qui (inquit Christus) a patre procedit ille testimonium perhibebit de me. Et iterũ: Non enim uos estis qui loquimini,

Iohã. 5 — Math. 10 — sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. A filio uero, quum Euangelium dicat: Quod filius post resurrectionem

Iohan. 20 — mittens discipulos suos, prædicare Euangelium, insufflauit

Roma. 8 — in faciem ipsorũ & dixit: Accipite spiritũ sanctum. Et Apostolus ait: Si quis spiritum Christi nõ habet, hic nõ est eius.

Spiritus sãctus diuersa nomina in scripturis.

HAbet autem spiritus sanctus in scripturis diuersa nomina, secundum diuersas operationes. Digitus dei dicitur,

Luc. 11 — Matth. 10 — in quo Christus eijciebat dæmonia. Spiritus paracletus,

2. Cori. 1 — id est consolator, qui cõfirmat & consolatur nos in omni tri

Psal. 50 — bulatione nostra, seu aduocatus, Ipse enim postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, id est, ad postulandũ nos incitat & impellit, Spiritus rectus q, deducat nos in uitã rectã a terrenis affectibus, quibus inambulamus, nos purgans, & ad cœlestia subuehens, a circuitu, in quo impij ambulant, reuocãs, & in uiã rectã mandatorũ dñi reducẽs. Spiritus principalis q̃ cõfirmet nos, ut nullis perturbationibus a Christo

Roma. 8 — separari ualeamus, nullis terroribus recedere, nullis cruciati

Lucæ. xi — bus infirmari. Spiritus bonus quẽ dat deus petẽtibus eũ, diffundẽs charitatẽ in cordibus nostris. Spiritus adoptionis fi

Roma. 5 — Roma. 8 — liorũ dei, in quo clamamus, Abba pater. Tribuitur aũt i pri

Gala. 4 — mis spiritui sancto bonitas, quoniam p ipsum fit remissio pec

Roma. xii — 1. Cor. xii — catorũ & largitio donorũ quibus ornat animã abolitis pec

Ephe. 4 — catis. Itidem charitas, quia per ignem amoris sui cõgregantur & cõglutinantur fideles, sicut membra corporis nostri cohærent integra, beneficio animi seu spiritus nostri.

CRedimus ergo in spiritum sanctum deum, cum patre & filio. Credimus quod in illo pater per Christum, & in Christo omnia operatur, omniaq; uiuificat ac fouet. Credimus quod hoc ducẽte & gubernante, per filiũ ueniemus ad patrẽ, quod per hũc a deo patre cum filio agitemur, excitemur, uocemur, ac trahamur. Credimus quod ille p eam fidem, quæ in Christum est, donetur, quod per eum inhabitantem, efficimur tẽplum dei, sicut dicit sanctus Paulus: Templum enim dei sanctum est, quod estis uos. Et iterum: Nescitis quia corpora uestra templum sunt spiritus sancti, qui in uobis est, quem habetis a deo. Credimus, quod hic est, qui conscientias nostras reas arguit de peccato. Cui enim dubium est aliũ spiritũ spiritui nostro in iniquitate frigido, tum aduenisse, cum feruore accenditur pœnitentiæ? Neq; enim qui letali crimine occubuit, seipsum rursum accendere potest, ut ad deum suum reuertatur, nisi accedat alius, hoc est, dei spiritus, ipsum dijudicãs. Credimus, q. spiritus mortificet in nobis carnales cõcupiscẽtias, quod extinguat opera carnis, quod motus in nobis excitet, & fructus gignat spirituales. Est itaq; certissimum pignus uocationis nostræ, quoniam quum sentimus opera eius in nobis, id est. conuersionem animarum nostrarum ad deum uiuentem, & cætera quæ diximus: ipse spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod sumus filij dei. Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem dei, co hæredes autem Christi. Quo imbuti, cum fiducia clamemus: Abba pater. Nam qui hoc spiritu uacant, mundano spiritu imbuti, falso dicunt Christo, Domine domine; quia hoc spiritu carent, non facientes uoluntatem patris, nec fructus spiritus, proindeque secundum Iohannis

Quõ spiritũ sãctũ credendũ.
Io. 14. 15 16
Iohan. 3
Roma. 8
Acto. xi
1. Cor. 6
Iohan. 16
Ber. i serm. diei pẽte. 1
Spũs. mortificat & uiuificat.
Gala. 5
2. Cori. 5
Ephe. 1
Roma. 8
Qui spiritũ xpi nõ hẽt, is frustra appellat deum.

Hebræ 2 mortalem. Qui enim deuicta morte resurgit, non potest esse mortalis. Atq; ita decebat eũ, propter quẽ omnia, & per quẽ omnia, multos filios in gloriã adducentẽ, authorẽ salutis eorum per passionem cõsummari. Resurrexit ergo Christus pro nobis, sicut passus est pro nobis. Primum, ut eũ quẽ authorem salutis nostræ agnoscimus, in quo omne præsidiũ

Christus pro nobis resurexit

incolumitatis nostræ collocamus, immortalẽ sciremus. Christus enim resurgẽs ex mortuis, iam non moritur, mors illi ul-

Roma. 6 tra non dominabitur. Deinde, ut nos simul cum illo per pœnitẽtiam commortui peccatis, & per baptisma consepulti

Ibidem Coloss. 2 Lucc. 1

simul etiam cum illo, in nouitate uitæ resurgeremus, ut quõ Christus surrexit a mortuis per gloriã patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus, ut excitati per gratiã, ac spiritũ

Roma. 4. ipsius, ipsi pie uiuendo, & in mandatis Dei ambulando, ser-

Roma. 6 uiremus. Traditus est ergo propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Si ergo cõplantati, facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Si mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiam uiuemus cum illo. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel, quod autem uiuit, uiuit Deo. Ita & uos existimate, uos mortuos quidem esse peccato, uiuentes autem Deo in Christo Iesu, mortificatos legi per corpus

Roma. 7 Christi, ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fru-

Fruct' spiritus qui.

ctificetis Deo. Fructus autem spiritus sunt, charitas, gau-

Gala. 5 dium, pax, patientia. longanimitas, bonitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas, aduersus quæ non est lex. Qui enim Christi sunt carnem suam crucifixerunt cum uitiis & concupiscentiis. Et iterum, Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite,

Vbi Christus est in dextera dei sedens, quæ sursum sunt sapite, nõ quæ super terram: Mortui enim estis, & uita uestra abscondita est cum Christo in Deo. Induite ergo uos sicut electi Dei sancti, & dilecti, uiscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, supportantes inuicem, & donantes uobismitipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & dominus donauit uobis, ita & uos. Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est uinculum perfectionis. Et pax Christi exultet in cordibus uestris, in qua & uocati estis in uno corpore, & grati estote. Proinde pientissima oratio est Pauli ad Hebræos: Deus pacis qui eduxit de mortuis, pastorem magnum ouium in sanguine testamenti æterni, dñm nostrum Iesum Christum, aptet nos in omni bono, ut faciatis uoluntatem eius faciens in uobis quod placeat coram se, per Iesum Christum. Denique Christus surrexit primitiæ dormientium, ut nobis certam spem resurrectionis faceret, ipse est enim caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis. Qui autem primus est solus esse non potest, neque caput deseret sua membra. Si enim (ut diuus Paulus colligit) Christus resurrexit, & nos resurgemus.

Coloss. 3

Deprecatio Paulina.

Hebræ. 13

1. Cor. 15

ASCENDIT AD COELOS, SEDET AD DESTERAM PATRIS,

Consumatis his quæ in terra gerebantur, & animabus de inferni captiuitate reuocatis, breuiter consummato redemptionis mysterio Christus ascendit in cœlum, Non secundum deitatem, quia semper æqualis est patri, qua

Christus se ascendit cundum hominem assumptũ & cur.

Philip. 1 ubiq; est, & qua nusquam deest, sed secundum hominem as=
Hiere. 23 sumptum, gloria & honore coronatum, subiectis sibi omni=
21. Ioh. bus, & quæ in Cœlo, & quæ in terra. Ascendit uero ut pro
pheta, & prophetã explicans, Paulus ait: Captiuam ducens
Hebræ. 1 captiuitatẽ, corporis aspectum subducens discipulis, & ani
Psal. 67 mos illorũ ad cœlestia subuehẽs, promittẽs dona spiritus ex
Ephe. 4 alto. Ascendit autem post quadraginta dies a resurrectio=
Acto. 1 ne, intra quos seipsum discipulis suis uiuum præbuit in mul
tis argumentis apparens eis, loquens de regno Dei.

Quõ Chri st⁹ sedet ad dexterã pa tris. Au. d sym ad ca tecu. lib. 2. ca. 7

SEdet ad dexteram Dei omnipotentis. Sessio ista non est accipienda humano sensu, tanquam pater ad sinistram, filius ad dexteram sedeat, sed per dexteram intelligẽda est honoris æqualitas, regni consortium, & potestas, qua constitutus est Christus super omnes creaturas, & quæ in Cœlo, & quæ in terra, & quæ apud inferos sunt, Sicut Paulus Ephesiis scribit: secundũ operationẽ potentiæ uirtutis eius
Ephe. 1 quam operatus est in Christo Iesu, cõstituens eum ad dexte
ram suam in cœlestibus, super omnem principatum & po=
testatem, & uirtutem, & dominationem, & omnem quod
nominatur nõ solum in hoc seculo, sed & in futuro. Sic Ste
Acto. 7 phanus legitur uidisse Cœlos apertos, & Iesum stantem a
Matth. 28 dextris uirtutis Dei. Et ipse Christus sic futurũ dixit. Verũ
tamen dico uobis, amodo uidebitis filiũ hominis sedentem a
dextris uirtutis Dei. Sedet q sine sollicitudine gubernat uni

Cur seder dicitur, & cur stare

Hebræ. 6 uersa, stat paratus ad opitulandum omnibus ipsum implo=
1. Iohan. 2 rantibus, sicut Paulus dicit: Habemus aduocatum in cœlis.
1. Petri. 1 Secundum ergo hanc uirtutem de cordibus fidelium nunq̃
Math. ulti discedit, nunq̃ suos derelinquit, sed semper potẽs est nos eri
pere de omnibus tribulationibus, angustiis ac hostibus no=

stris, quemadmodum pollicitus est nobis, dicens: Et ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consumationē seculi.

Ascendit Christus propter nos, ut omnes illum spiritualiter amaremus, & ex æquo omnes animos in cœlum tolleremus, scientes illic esse caput nostrū. Ascendit Christus pro nobis præcursor factus, pandens iter, & securos nos de se reddens, ut fideliter speremus ad ipsum nos posse peruenire, quem credimus ad dexteram patris sedere, quemadmodum Paulus apostolus dicit: Habentes ergo pontificem magnum, qui penetrauit cœlos, Iesum filiū Dei, teneamus spei nostræ cōfessionem. Ascendit caput nostrū in cœlum, ut nos mēbra sua secū in cœlū subleuaret, alioqui nunq̃ ascensuros. Nemo enim ascēdit in cœlū, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo, Vis ergo ascendere in cœlū, ascēdentem tene, etenim per teipsum leuari non poteris, Vis ascendere, membrum illius esto, qui solus ascendit. Qui simul con suscitauit nos, simulq; sedere nos fecit in cœlestibus.

1. Petri. 1
Au. d sym ad catech. li. ult. c. 7
Hebræ. 4 8. 9. 10.
Augustin.
Ephe. 1

Vides quantum Christo debeas, ut te a seruitute diaboli redimeret, factus est homo. Et ut certus de liberatione tua esses, tradidit se in mortem, animam suā pro te posuit, teq; pretioso sanguine suo coemit, ut in nouitatem uitæ resurgeres, ut certa fiducia crederes te in die illo extremo eodem quod gestas, sed glorificato corpore, reuicturum, ipse primus a mortuis resurrexit, ut scires ubi petenda felicitas, ut hoc mundo non aliter quam peregrinus ac in transitu utereris, aliā inquirens patriam, omnemq; curam ad illam cœlestem æternamq; uitam transferres, subuehendus tandem in terram uiuentium, ipse primus ascendit in cœlum, ut nō timeres uel a mundo, uel a morte, uel a diabolo,

Rememoratio beneficiorum Christi
Iohan. 10
Roma. 6
1. Cor. 16
1. Petri. 2
2. Corin. 5
1. Petri. 2
Hebr. 10 11.

Psal. 26 *sedet ad dexteram uirtutis* Dei, *paratus miseri tibi*. Ideo
Hebræ. 2 *enim ut* Paulus *ait*: Debuit *per omnia fratribus similari, ut misericors fieret & fidelis pontifex ad* Deũ, *& ut repropitiaret delicta populi. In eo enim, in quo passus est ipse, & tentatus, potens est eis qui tentantur auxiliari*. Quid *facies igitur o homo, qui tanta Christi erga te beneficia uides?* Ex
Psal. 115 *clama cum propheta*: Quid *retribuam domino pro omnibus*
Acipiẽdũ a Christo quod deo offeramus *quæ retribuit mihi?* Et *si non habes quod retribuas accipe ab eo quod illi offeras*. Et *dic cum propheta*: Calicem *salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo*.

INDE VENTVRVS EST IVDICARE VIVOS ET MORTVOS

Duo Christi aduẽtus SYmbolum *apostolicum duos Christi aduentus commemorat*. Alterum, *quo descendens de cœlis, humilis uenit, ut per mortem & sanguinem suum captiuos redimeret, perditos repararet ac seruaret, de quo dictum est prius*. Alterum
Aug. de fide & sym. cap. 8 *quo ueniet conuenientissimo tempore ac die, quem nobis ignotũ esse uoluit in gloria patris, iudicaturus uiuos et mor-*
Mat. 24 Marci. 13 Lucæ. 13 *tuos*. Quos *ambos aduentus in scripturis caute distinguere necessarium est*. Rediturus *est autem in ea forma qua ascendit, attestantibus idipsum quum ascenderet angelis, ac dicentibus*: Viri
Acto. Galilæi, *quid statis aspicientes in cœlum*. Hic *est* Iesus *qui assumptus est a uobis in cœlum, sic ueniet quemad-*
Iudicium extremũ. *modum uidistis eum euntem in cœlum*. Humana *quidem specie conspicuus, sed iam immortalitatis gloria refulgens*.

Au. de sim. ad catech. lib. 1. ca. 4 IVdicabit *autem uiuos & mortuos: id est, feret sententiam, & de uiuis qui tum adhuc in aduentus suo super-*

erunt, & de mortuis, nimirum omnibus, quotquot ab Adam usq; in eum diem defuncti sunt, tum subito reuicturis, quemadmodum diuus Paulus ait: Quod nos qui uiuimus, qui residui sumus in aduentu domini, non præueniemus eos qui dormiuerũt. Oportet enim nos omnes sisti ãte tribunal Christi, ut referat unusquisq; propria operis, sui, prout gessit, siue bona, siue mala. Pater enim omne iudicium dedit filio, Nec tantũ homines, sed & angeli boni ac dæmones impij corã eo sistentur. Iesumq; præsentẽ intuebuntur, pij ad solaciũ, impij ad terrorẽ: Qui hic iniuste pro nobis iudicari cõdemnariq; sustinuit, illic iudicabit orbẽ uniuersum, redditurus cuiq; secundũ opera sua. Et hæc forma iudicij, quũ uenerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tum sedebit super sedem maiestatis suæ, & cõgregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oues ab hœdis, & statuet oues quidẽ a dextris suis, hœdos autẽ a sinistris. Tũc dicet rex his qui a dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, possidete paratum uobis regnũ a cõstitutione mũdi: Esuriui enim, & dedistis mihi mãducare: sitiui, et dedistis mihi bibere: hospes erã & collegistis me: nudus, & operuistis me: infirmus, & uisitastis me: in carcere erã, & uenistis ad me. Et q̃diu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tũc et rex his q̃ a sinistris eius erũt, dicet: Discedite a me maledicti in ignẽ æternũ, qui paratus est diabolo & angelis eius. Esuriui eni, & nõ dedistis mihi manducare, sitiui, & nõ dedistis mihi potũ: hospes eram, & nõ collegistis me: nudus, & nõ operuistis me: infirmus, & in carcere eram, & non uisitastis me. Et quandiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi

Roma. 14
Johan. 5
Forma iudicii.
Math. 25
Matth. 25

Fides mortua uō confert ad salutem. fecistis. Quæ uerba diligenter recolenda sunt, quibus docetur christianus, se ex fide illa mortua, quam nulla comitantur fidei & dilectionis, opera haud saluandum. Quum adeo

Plenitudo legis dilectio Romano. 13 charitatis ac misericordiæ opera (sine quibus nemo uere fidelis seu christianus cēseri potest) requiri, ut de cæteris penè omnibus sileatur. Qui enim dilectionem habet omnia habet. Plenitudo enim legis, dilectio est, Et finis præcepti charitas est, de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta.

1 Timo. 1 Augusti. Nam etsi quisq; per fidem absq; meritis propriis, ex impio fiat iustus, interim tamē manifestū est, fidē sine operibus fidei non prodesse ad salutē, in eo qui tempus habet operandi.

Iudiciū extremum in momento peragetur Roma. 2 CAeterum totum hoc iudicium non humano more sed in momento punctoq; temporis geretur, & tamen uerissime geretur. Nec enim opus est morosa discussione, quā do patebunt omnia cordium arcana, quando sua quemq; damnabit consientia, sicut Apostolus ait Testimonium illis reddente cōscientia ipsorū, ac inter se inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die, quum iudicabit Deus occulta hominum.

1. Cor. 15 Corporū post resurrectionem subtilitas Corpora quoq; tūc ad immortalitatem immutata, nō occupabunt (quemadmodum nunc) spatiū loci, iuxta triplicem dimensionem, longi, lati, et profundi, ut nemo demirari debeat, ubi sistendi sint omnes homines, qui tot annorum millibus ab orbe condito fuerunt, & tamen erunt uerissime eadem corpora, quemadmodum circa articulum Resurrectionis mortuorum latius dicetur. Quod autem scriptura ita loquitur, perinde atq; humano more iudicium hoc extremum peragendum sit, more suo facit, attemperans sermonem ad humanum captum, obsecundans tarditati nostræ.

Credimus

CRedimus autem Christum propter nos uēturum iudicare uiuos & mortuos, ut pios a corporali morte ac alijs omnibus angustis liberatos, in regnum suum cœleste, ubi perpetuo cum eo erimus, subuehat. Impios uero debitis pœnis afficiat, quemadmodum ipse dixit: Et ibunt hi, nimirum impij, in ignem æternum. Iusti autem in uitam eternam. Itidem beatißimus Apostolus ait: Qui reddet unicuiq; secūdum opera sua, his quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem, & incorruptionem, quærunt uitam æternam, His autem qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt ueritati, credunt autem iniquitati ita & indignatio, tribulatio & angustia in omnē animā hominis operantis malum, Iudæi primū & Græci. Non enim est personarum acceptio apud Deū. Proindeq; omnes pij hunc aduentum cum summo desiderio morantur, expectantes beatā spem & aduētum gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi, semper orantes, ut Deus pacis sanctificet eos per omnia, ut integer spiritus eorum & anima, & corpus sine querela in aduentu domini nostri Iesu Christi conseruetur, scientes quia fidelis est, qui uocauit eos, qui etiam faciet. Diligentibus enim aduentum eius, magna repromittitur beatitudo, quemadmodum Pauli testimonio comprobatur: De cætero (inquit) reposita est mihi corona iustitiæ, quā reddet mihi dominus iustus iudex in illa die, non solum autē mihi, sed & his qui diligunt aduentum domini.

Reditu rus ppter nos & cur

1. The. 4
Matth. 25
Roma. 2
Acto. 10
Tit. 2
1. Theſſ. 15.
2. Tim. 4

VOluit autem dominus hunc diem aduentus sui nobis esse ignotum, ad excitandum nos, quo semper in officio, & ea qua uocati sumus uocatione, parati inueniamur. Proindeq; apud Marcum dominus ita Euangelium suum

Cur dies aduētus domini nobis ignot.

claudit: Videte & uigilate, & orate, nescitis enim quando tempus sit, sicut homo qui pergere profectus, reliquit domũ suam & dedit seruis suis potestatem cuiusq; operis, & ianitori praecepit, ut uigilet: Vigilate ergo, nescitis enim quando dominus domus ueniat, sero, an media nocte, an galli cantu, an mane; ne quum uenerit repente, inueniat uos dormientes. Quod autem uobis dico, omnibus dico. Vigilate. Vigilemus ergo & oremus, quia breuis est & incerta ista uita, & nescimus tempus quando uenturus est dominus.

Au.i̅ sym.

CREDO IN SPIRITVM SANCTVM.

Tertię partis symboli diuisio

SVbsequitur tertia symboli pars, quae spiritui sancto tribuitur, in primis declarans eius diuinã naturã quã habet cũ patre filioq; cũmunẽ, salua distinctione proprietatis personarũ subinde dilucide exprimens, quae sit per spiritum sanctum in Christi corpore, quod est ecclesia, gubernatio.

1. Cor. 12

Spũs uarie acipit

SPiritus interdum pro flatu aereo accipitur, re inconstãti, uolubili, & instabili, secundum quam appellationem non oportet aliquid simile imaginari de spiritu sancto. Sed frequentius in scripturis, generali uocabulo, spiritus dicitur, quicquid incorporeum est. Sic in Euangelio dicitur: Spiritus est deus, quod omnibus personis iuxta diuinã naturam cõmune est. Sic & angeli spiritus dicũtur; sic, & animus hominis spiritus appellatur, sed ratione incõparabiliter crassiore. Peculiari autem appellatione in scripturis sanctis, tertia in diuinis persona. Spiritus sanctus nuncupatur.

Psal. 148
Iohan. 4
Psal. 103
Heb. 1
Roma. 8
1. Corin. 2

Sũma sy.

CREDO ETC. In exordio nostrae expositionis diximus summam apostolici symboli tribus uerbis contineri,

nimirum, Credo in deum. Cætera enim quæ sequuntur, tres unius eiusdemq; deitatis personas, personarumq; proprietates exponunt quare si solius diuinitatis ratio habeatur, unico contextu dicemus, Credo in deum patrem, filium, & spiritum sanctum, quemadmodum Athanasius in suo symbolo docet, fidem hanc esse catholicam, ut unum deum in trinitate, & trinitatem in unitate ueneremur. In qua nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus, sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt & coæquales. Illa ergo omnia quæ de Christo, post articulum, Et in Iesum Christũ filium eius unicum dominum nostrum; media intercedunt, ad incarnationis & passionis eius mysterium pertinẽt. In quibus tamẽ, de spiritu sancto, non siletur, Sed ut una eademq; in trinitate diuinitas doceatur, subnectitur tertia symboli pars, de qua principio diximus.

Cy.ĩ.ſ ym Athanaſi

CREDO IN SPIRITVM SANCTVM. *Diligenter enim hic retinẽda est præpositio,* IN, *quæ manifeste declarat spiritũ sanctum deũ esse patri filioq; coæqualem. Nã in quas personas pariter creditur, easdem necesse est coæquales, atq; unũ deũ esse. Nemo enim in creaturã ullam credit, hoc est, summam fiduciã collocat, sed in unico soloq; deo, sicut scriptum est: Audi Israel dominus deus tuus unus est. Interrogati ergo de patre, an pater deus sit? Respondemus, deus est. Interrogati de filio, eodem modo, quia deus est. Interrogati deniq; de spiritu sancto, pariter dicimus, quia deus est. Non tamen tres dij, sed unus est deus, de quo meminit scriptura: Quoniã ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia, ipsi honor et gloria in secula seculorũ, Amen. Quãq autem omniũ uerissimũ sit in rebus creatis, nullam reperiri*

Præpõ, in, Spũſ. deus Au. ĩ Iohã cap. 14

Deute. 6 Matth. 22 Marci. 12 Lucæ. 10 Au. de fid & symb. cap. 9

Romã. 11

posse conuenientem similitudinem, per quam uel tenuiter, hæc trinitas personarum in unitate deitatis intelligi poßit. Quæ enim ratio, aut quæ similitudo incōprehensibili, & ineffabili deo cōparari potest, quemadmodū quoq; supra meminimus? Tamen, cum uenia diuinæ maiestatis, sequuti diuum Augustinum, adiuuandam infirmitatem nostram, aliq̃ afferemus similitudinem, in ea re creata, in qua deus noster in scripturis apparuisse dicitur, nempe igni. In igne tria cōspicimus, lumen ignis, splendorem, & calorem & quū sint tria, unum lumen est, simul exurgunt, simulq; consistunt, nec ignis præcedit splendorem, nec splendor calorem, & hæc nō confuse unum sunt: simul operantur, & inseparabiliter operantur; aliud igni tribuitur, aliud splendori, aliud calori. Nā quum ad ignem refers uisionem, ibi operatur, & splendor, & calor, & quū ad splendorem refers illuminationē, simul operatur & ignis & calor, & quum ad calorem refers calefactionē, simul operatur ignis & calor & splendor. Ita quū dicitur, q; deus fecerit mundū, intelligimus patrē ex quo omnia, p filiū p quē omnia; in spiritu sancto, in quo omnia, mūdū cōdidisse. Et quū dicimus, filiū pro nobis incarnatū & passum, intelligimus incarnationē & paßionē filij, operatū fuisse & patrē & filiū & spiritū sanctū, quēadmodū superius quoq; meminimus. Et quū peccatorū remißio tribuitur spiritui sancto, intelligimus totā trinitatē hoc donū inseparabiliter opari. Hoc ominno rudes dixerimus. Nā illud mysteriū, quod est ineffabile, & incōprehēsibile, nec uerbis angelis explicari potest, q̃to minus humanis, propterea temere nihil de inuisibilibus affirmemus tanq̃ scientes, sed tanq̃ credentes, quoniam non nisi mundo corde uideri possunt, Idq;

Au. d̄ sym ad catech. lib. 3. ca. 9
Exo. 3. 13
Trinitas ĩseparabiliter oīa operatur
Gene. 1
Rom. 11.
Misteriū trinit. incō prehēsibile etiā āgelis
3. Reg. 8
Aug. d̄ fid & sy. ca. 9
Matth. 5
1. Cor. 13

non aliter in hac uita q̃ ex parte tantum, et in ænigmate.

SImpliciter ergo credenda est hæc personarũ æqualitas. Nam quid eo manifestius? quod saluator in Euãgelio ait Baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Hic enim tres personas recenset, quibus tribuit parem potẽtiam, uirtutem & honorẽ remissionis peccatorũ, & regenerationis nostræ, per badtismum. Et ut euidentius symbolum, quod in missa canitur, æqualitatem spiritus sancti in diuinitate cum cæteris personis indicaret, addidit quasdam uoces de spiritu sancto, appellans illum, dominum, & uiuificãtem, qui ex patre filioq; procedat, qui cũ patre & filio simul adoretur & conglorificetur, qui loquutus sit per prophetas.

personarũ æqualitas Matth. 26

Symbolũ Constan.

SPIRITVM SANCTVM, Sanctũ appellauit. quia unicus est spiritus, natura sanctus, ex se omnia sanctificans, quæ sancta sunt, appellatus propterea a Paulo spiritus sanctificationis, angelorũ quidem & hominũ piorũ spiritus Sancti quoq; dicuntur, at non sanctificantes, sed sanctificati per spiritum creatorem. Sanctus quoq; spiritus nuncupatur ad discretionem aliorũ spirituũ. Nam in scripturis legimus Sauli fuisse spiritum a domino malum, & spiritũ mendacẽ 1. Reg. 16
in ore prophetarum, spiritum uertiginis, spiritum phytonicum, spiritum fornicatiõ. spiritum neq̃ spiritum immundũ, spiritum huius mundi, spiritum Satanæ, spiritum timidum, et elatum, His omnibus spiritus sanctus cõtrarius est, eijciẽs eos. Nam dispellit omnem malitiam, pro ferocibus mites reddit, deducit in omnẽ ueritatẽ, reuelat scripturarũ mysteria, per fidẽ purificat corda, largitur uerã charitatem, quæ non cogitat malum, nec operatur perperam, inspirat huius mundi contemptum, eximit ab omni consortio Satanæ, & subijc

Vnicus spiritus natura sanctus Roma. 1

3. Reg. 22
1. Reg. 28
Acto. 16
Lucæ. 11
2. Corĩ. 12
Prouer. 16
Lucæ. 1
Iohan 16
1. Corĩ. 12
1. Corĩ. 15
Io. 14. 15
Roma. 8

Credimus ergo in spiritum sanctum deum, cum patre & filio. Credimus quod in illo pater per Christum, & in Christo omnia operatur, omniaq; uiuificat ac fouet. Credimus quod hoc ducēte & gubernante, per filiū ueniemus ad patrē, quod per hūc a deo patre cum filio agitemur, exci temur, uocemur, ac trahamur. Credimus quod ille p eam fidem, quæ in Christum est, donetur, quod per eum inhabitantem, efficimur tēplum dei, sicut dicit sanctus Paulus: Templum enim dei sanctum est, quod estis uos. Et iterum: Nescitis quia corpora uestra templum sunt spiritus sancti, qui in nobis est, quem habetis a deo. Credimus, quod hic est, qui conscientias nostras reas arguit de peccato. Cui enim dubium est aliū spiritū spiritui nostro in iniquitate frigido, tum aduenisse, cum feruore accenditur pœnitentiæ? Neq; enim qui letali crimine occubuit; seipsum rursum accendere potest, ut ad deum suum reuertatur, nisi accedat alius, hoc est, dei spiritus, ipsum dijudicās. Credimus, q. spiritus mortificet in nobis carnales cōcupiscētias, quod extinguat opera carnis, quod motus in nobis excitet, & fructus gignat spirituales. Est itaq; certissimum pignus uocationis nostræ, quoniam quum sentimus opera eius in nobis, id est. conuersionem animarum nostrarum ad deum uiuentem, & cætera quæ diximus: ipse spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod sumus filij dei. Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem dei, co hæredes autem Christi. Quo imbuti, cum fiducia clamemus: Abba pater. Nam qui hoc spiritu uacant, mundano spiritu imbuti, falso dicunt Christo, Domine domine, quia hoc spiritu carent, non facientes uoluntatem patris, nec fructus spiritus, proindeque secundum Iohannis

Quō ī spiritū sāctū credendū.

Io. 14. 15 16
Iohan. 3
Roma. 8
Acto. xi
1. Cor. 6
Iohan. 16
Ber. i sermō. dici pēte. 1

Spūs. mortificat & uiuificat.
Gala. 5
2. Cori. 5
Ephe. 1

Roma 8

Qui spiritū xp̄i nō hēt. is frustra appellat deum.

1.Cor. 12 *testimonium nemo Iesum appellat dominum, nisi in spiritu sancto. Dominum enim Iesum appellare non potest quisquam, qui se illi totum non committit & subdit, quod fit spiritu sancto docente.* Ergo fratres (*ut diuus Paulus inquit*) *debitores sumus, non carni, ut secundum carnem uiuamus. Si enim secũdum carnem uixeritis, moriemini. Si autem spiritu, facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Quicunq; enim spiritu dei aguntur, hi sunt filij dei.* Roma. 8

Au. de tri. lib. 5. cap. 14. *NOlo tamen: ut intelligas hanc motionem animi tuti, esse ipsum spiritum sanctum, & si in scripturis interdum sic nominetur, nimirum quod sit gratia & opus spiritus sancti ab eo proficiscens, quæ non substantia, sed accidens in nobis est.* Ad eum modum orat Paulus, *ut hic spiritus integer perseueret in nobis, hoc est, spiritus sancti gratia. Atq; huius gratiæ respectu, quam operatur spiritus sanctus i cordibus fidelium, homo ex corpore, animo, & spiritu humano compositus, sæpe numero caro, carnalis seu animalis apud Paulum appellatur, quod quicunq; ex spiritu sancto non fuerit renatus, mentem, rationem & uoluntatem carnalibus desiderijs ita obsitam teneat, ut regnum dei uidere non possit.* 1. Thess. 5 Au de fide & sym. ca. x. 1. Corin. 2 Iohan. 3

SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM.

Cy. i sym

HIC sermonis uis mutatur, omittitur enim præpositio, IN. *Non enim dicit symbolum,* Credo in sanctam ecclesiam, & *cætera quæ sequuntur, sicut superius dixit,* Credo in deum patrem, & in Iesum Christum filium eius unicum, & in spiritum sanctum, *Sed tantum,* Credo sanctam ecclesiam catholicam, *id est credo ecclesiam a deo congrega-*

Credimus sanctam ecclesiam nõ in ecclesiã.

tam esse, nō in sanctam ecclesiam, ut in deum. Hac ergo praepositionis syllaba, creator scernitur a creaturis, & diuina separantur ab humanis.

SANCTAM ECCLESIAM, Proximo articulo diximus spiritum omnia sanctificantem, hic hecclesiam audimus ab illo sanctificatam. Ecclesia greca uox est. ab [illegible] quod est euocare. Vnde ecclesia quasi euocata concio. Fides enim (ut ait Paulus) ex auditu est, auditus autem per uerbum Christi, Qui ergo per uerbum Christi euocati sūt a simulachris mortuis ad deum uiuum, ab ignorantiae tenebris ad lucem Christianae ueritatis, & obtemperarunt, ecclesia Christi dicuntur. Ecclesia autem duplex est, militans & triūphans, utramq; complectitur hic articulus. Triumphās est coetus ille beatarum animarum cum Christo regnātium, qui & de mundo & diabolo triūphauit, & regnat cū Christo securus in aeternum, quem Apocalypsis describit, Hi) inquit) sunt qui uenerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas & dealbauerunt eas in sanguine agni, & ideo sunt ante thronum dei, & seruiunt ei die ac nocte in tēplo eius, & qui sedet in throno, habitabit super illos, non esurient neq; sitient amplius, nec cadet super illos sol neq; ullus aestus, quoniam agnus qui in medio throni est reget illos & deducet eos ad fontes aquarum, & absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum.

Ecclesia qd significet
Roma. 11
1. Petri. 2
Ecclesia duplex
Au. ī enc. 56
Apoca. 7

VT ad ecclesiam militantem ueniamus, haec bifariam consideratur. Primum strictius quatenus dicimus eos esse in ecclesia, qui ita sunt in domo dei, ut & ipsi sint domus dei, seu templum spiritussancti, qui constituunt urbem illam beatā Hierusalem de coelo descendentē, a deo paratā,

Militās bifariam cōsideratur.
Au. de fide ad Pet. Itē li. 7 cōtrá Donatist.
Apoc. 2

1 Cori 12 Constructam uiuis ex lapidibus, de quibus dixit Apostolus,
Roma. 12 Multi unū corpus sumus in Chrsto Iesu, quos & alibi uocat
Ephe. 4
Tit. 2 populū emūdatū ab omni iniquitate acceptabilē deo, secta-
2. Timo. 2 torē bonorū operū, Ecclesia uero eatenus accepta soli deo nota est, quemadmodū idē Apostolus ait: Cognouit dominus qui sunt eius. Verū ad eū modum non oportet accipere Ecclesiæ uocabulum, ubi uel Christus de audienda Ecclesia

Ecclesia uisibilis

præcipit, uel Patres post apostolos de authoritate Ecclesiæ differunt, hanc.n. quæ audiēda est & cuius authoritas sequēda, nobis cognoscibilem atq; adeo uisibilē esse oportet. Secun

An. de fide ad Pet. c. 45

do ergo Ecclesia consideratur, ut cōplectitur omnes qui habent communionem professionis fidei, doctrinæ, & sacramētorum secundum Catholicam & Apostolicam traditionem,

Bōi & mali in. ecclesia quomodo.

Ad hunc modum, nimirum quod ad eam societatem attinet, tam boni quam mali, per quandam colligantiam eiusce modi

Matth. 15

professionis ac exterioris participationis sacramentorum, sunt in Ecclesia dei, mali tamen nō secus, quam palea est in

1. Corit. 5

frumento. Et quemadmodum humano corpori, plerunq; adhærent membra, aut mortua, aut arida, aut putrida, aut languida, quæ nonnunq̃ resecanda ueniunt, ne cætera membra horum contagione inficiantur, interdum toleranda, ne forte si abscindantur, totum corpus in periculum ueniat, quæ & si membris uiuis in uitali spiritu non communicent, colligantia tamen quadam uiuis adhærent. proindeque adhuc corporis membra dicuntur & corporis esse partes. Ita de Ecclesia, ad hunc modum accepta sentiendum est, ut sit populus in unam professionem fidei, & communionem sacramentorum uocatus, cohærens saltem secundum unitatem professionis, & uisibilem quandam Christianæ fidei formam. In quo

cœtu & bonos & malos dicimus esse permixtos, qui & si non sint colligati omnes, unitate spiritus, & uinculo charitatis, colligati tamen sunt secundum unionem, unius signaculi fidei, & corporaliter coniuncti, secundum uisibilia pietatis sacramenta, quamuis nonnulli inter eos sint impij, peccatores, auari, fornicatores & id genus homines; secundum exteriorē fidei professionem, formam quidem pietatis habentes uirtutem tamen eius abnegantes. 2. Timo. 3

A*D hunc modum accipientes ecclesiam, excludimus ab ea tum excommunicatos, tum hæreticos, schismaticos, item & paganos.* Excommunicatos, *quidem, quod publico ecclesiæ iudicio ab exteriori ecclesiæ consortio, donec resipiscāt, separati sint.* Hæreticos *autem & schismaticos, quod sua sponte ecclesiam exierint, deseruerintq́;, eandem & contemnentes & proscindentes & persequentes,* Paganos *uero, quod ecclesiam, ueluti, in qua nec sint nec unquam fuerint, nulla ex parte agnoscant, secundum nullam, ne exteriorem quidem & uisibilem formam religionis & sacramentorum ecclesiæ unquam adscripti seu coagulati.* Nec dubium est, *magnum discrimen esse inter hos, quos a consortio ecclesiæ penitus secludimus, & illos quos certa ratione uti membra, licet inutilia, ab ecclesiæ unione non repellimus,* Nam *gentes, itidem manifestos hæreticos, scismaticos & excōmunicatos, quamuis ecclesiæ membris cohabitent, et secundum exteriorem politiam cum ecclesiæ membris conuersentur, nemo tamē eos ecclesiæ membra dixerit, quod secus est in* Chri*stianis, quamuis publice peccantibus, ab ecclesiæ tamen cōsortio nondum resecatis: scripturis id apertissime docentibus,* Paulus Apostolus *ad* Corinthiorum *ecclesiam scribens*

Qui ab ecclesia sint exclusi.

1. Corīt. 5
1. Iohan. 2
Iohan. 2
Au. li. 7 cō tra Dona.

Discrimē inter exclusos ab ecclesia, & interpeccatores nōdū resectos.

1. Corīt. 5

culpat ipsos,quod audiretur inter eos fornicatio talis,qualis nec inter gentes.Et statim apertum discrimen facit inter fornicarios & sceleratos fratres, ac fornicarios ac sceleratos huius mundi, quod illos uti membra contagiosa tolli ac segregari,& ut fermentum malitiæ ac nequitiæ,commixtum massæ,expurgari iubeat,donec resipuerint, quemadmodum ipse illic incæstum fratrem excommunicat ac satanæ in interitum carnis tradit,ut spiritus eius saluus fiat in die domini,non tolleret autem nec segregaret, nisi eum intus in ecclesia fuisse fateretur. At hos,nempe fornicarios ac sceleratos huius mundi,ibidem penitus foris esse dicit, & eos ad suum iudicium non pertinere. Quid enim mihi (inquit) de his qui foris sunt iudicare:Nonne de his qui intus sunt uos iudicatis:nam eos qui foris sunt,deus iudicabit. Auferte ergo (ut subdit) malum ex uobisipsis. Hæretici ergo ac schismatici manifesti,non intus,sed foris esse dicuntur, ut qui secundum uerbum Apostoli recesserint, & non permanserint in doctrina Christi,qui ex nobis prodierunt,sed non erant ex nobis, nam si fuissent ex nobis,permansisset utiq; nobiscũ, quibus ne uel aue dicamus uel hospitiũ præbeamus,idem Apostolus uetat, ac Paulus hæreticum hominem post unam & secundam correptionem deuitari præcipit quod subuersus sit qui eiusmodi est,& delinquat,quum sit proprio iudicio condemnatus. Quod si (ut omnes solent hæretici) se ecclesiæ membrum esse simulet, statim ut innotuerit, ecclesiam exijsse,ac palmitem arefactum esse,ecclesiastico sarculo rescindendus est,ne utti officiat.

Paulus excommunicat fratrẽ. incæstum

1. Iohan. 2

Cũ hęreticis non cõmunicanã dum.

Tit. 3

Iohan. 13

Malos suo modo ĩ ecclesia esse cõprobatur.

ET ne quis hoc discrimen uanum esse putet, sed intelligat Christianos,uitæ licet non satis inculpatæ ac carnali

ter uiuẽtes, atq; a deo letalibus criminibus cõtaminatos (modo tamen pacem integram tum quod ad fidei profeßionem ac doctrinam, tum quod ad sacramentorum participationẽ attinet, cum membris uiuis retineant) ad prædictum modum in ecclesia esse Christus ecclesiam suam, aream uocat, quæ continet & paleam & triticum, Sementem quoq; seminatũ in agro, in quo quum superseminatur lolium, succrescunt simul zizania & triticum. Sagenã item in mare missam, atq; ex omni genere piscium cõgregãtem, malosq; pisces simul cum bonis permixtos habentem. Itidem uineam, in qua sunt palmites, non tantum uuas, sed & labruscas facientes. Regnum etiam cœlorum appellat ecclesiam, quod confert decem uirginibus, quinq; prudẽtibus, & quinq; fatuis. Deniq; quemadmodum in arca Noe animalia munda erant simul cum immundis, ita & in ecclesia, quandiu in hoc mundi pelago iectatur, bonos habebimus & malos.

Matth. 3
Lucæ. 13
Matth. 13
Matth. 20
Iohan. 15
Matth. 25
Gene. 7

HAec autem nosse oportet omnem Christianum, ne existimet ecclesiam propter malorum permixtionem deserendam, & aliam quærendam. Verum in omnibus (uti Augustinus ait) tenenda est beatissimi Cypriani plenissima charitatis pietatisq; sententia, dicentis: Quanquam in ecclesia uideamus esse zizania, non tamen debet perturbari aut fides aut charitas nostra, neq; de ecclesia recedere debemus ob id, ꝙ Zizania in ecclesia esse cernimus, quin potius ubi uidemus ecclesiam opprimi ꝑ impios, hic fidei articulus, quem tractamus, nos confirmabit, ne desperemus, sed sciamus ecclesiam esse permansuram, et nauiculam iactandam quidẽ, sed non submergendam.

Cypri. ad Max.
Aug. cõtra Cres. grãma. ca. 31.
Matth. 16
Math. 14

Ob malos pontifices nō extenuāda ecclesiæ authoritas

SEcundo, ut intelligamus non extenuandam ecclesiæ authoritatem, multo minus ab ecclesia recedendum ob id, q̃ interdum cathedram occupent Pontifices uitæ non satis inculpatæ, aut q̃ in ecclesia præsidere conspiciamus criminosos, modo tamen per legittimam ordinationem ius & potestatē ministerij acceperint, & in communione permanserint. Siquidem eum qui semetipsum constituerit Episcopum, nemini succedens, nemine legitima ordinatione episcopatum dante, quantumlibet sub se congreget multitudinem populi, & dicat se seruare ac docere quatuor Dei Euāgelia, apostolicam scripturam, & fidem & charitatem cum cæteris ecclesiis, non posse tamen ecclesiæ membrum esse, palam est.

Iren. cōtra hære. li. 4 ca. 43. 63 Tertull. de prescrip. hære. Cy.

Sacramēta efficaciter cōferuntur per malos ministros.

Ecclesiæ ergo ordinem authoritatemque ob malos tantummodo mores ministrorum labefactare, plane schismaticum est. Nam etsi tales ecclesiæ ministri, uitam ducētes improbatam spiritu careant, quo ipsi sancti sint & iusti: Quandiu tamen ecclesiæ membra sunt, & ab ecclesia tollerentur spiritū sanctum, qui Christi et ecclesiæ ministerijs, quæ per eos agūtur, assistit; habent; per quem in ecclesia peccata remittunt ac sacramēta efficaciter impertiuntur. Neq; enim ideo non sunt efficacia sacramēta; quia per malos tractantur. Omnia enim sacramenta, licet indigne tractantibus obsint; prosunt tamen per eos digne sumentibus, In ministris enim, quatenus ministri sunt, non attendimus meritorum diuersitatem, sed tantum uirtutem ac potestatem eius cuius munere funguntur. Non enim pendent sacramenta ex dignitate ministrorum, sed ex mandato & ordinatiōe diuina. Clamat contra Corinthios Paulus, q̃ æstimarint baptismi gratiam a ministris dicentes, Ego quidem sum Pauli, ego autē Apol

Vis sacramētorū ex ordinatiōe dei

1. Cor. 1

lo, ego uero Cephe, ego uero Christi, quasi diuisus esset christus, uel Paulus, uel Apollo pro ipsis crucifixi, aut in nomine Pauli, & non potius Christi baptizati essen. Proindeq; grauiter arguit eos, ut schismatis reos, dicens, Quum sit inter uos zelus & conteptio, nonne carnales estis & secundum hominem ambulatis? Quid enim Apollo? quid uero est Paulus Ministri, eius cui credidistis. Ego quidem plãtaui, Apollo rigauit, sed qui incrementum dat, deus, Itaq; neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus. 1.Corin. 3

Hac de re, multæ insignes in scripturis sententiæ extant in Euangelio Iohannis legimus Baptistæ testimonium, Qui (inquit) misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit. Super quem uideris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto, Similiter apud cæteros Euangelistas, Ego baptizo uos aqua, ille autem baptizabit uos in spiritu sancto. Docet idem aperta Christi sententia, honorem etiam deferens Iudæorum cathedræ, in qua tamen impij sedebant. Super cathedram (inquit) Moysi sederunt scribæ & pharisæi, quæcunque dixerint, facite. Et iterum: Vade & ostende te sacerdoti. Itidem alibi: Ite, & ostẽdite uos sacerdotibus. Et quid apertius eo quo ait: Qui uos audit, me audit, qui uos spernit: me spernit? Vbi ministerij authoritatem a ministris in se transfert. Baptizatus ergo ab immundo sacerdote nihilo secius mundatur, non ab immundo, sed a Christo qui intus baptizat in homine, in quem oportet totam spem ponere. Maledictus enim, qui confidit in homine. Iohan. 1 Matth. 3 Marci. 1 Lucæ. 3 Math. 24 Matth. 8 Lucæ. 17 Lucæ. 10.

TErtio, hæc nosse oportuit, ut sciamus malos in ecclesia Dei præsidentium mores, non tanti æsti- Ephe. 4

mãdos, ut nos dubitare faciant, ubi nam sit ecclesia Christi, quod hac tempestate multis usu uenit, qui fluctuant ab omni uento doctrinæ, a nobis recedentes, & in angulum aliquem se recipientes, dicere incipiunt, Ecce hic Christus, ecce illic. Sic enim fieri non oportuit. Notas & signa habemus longe certissima, quæ nos de ecclesia, ubinam sit, dubitare non sinunt, Principio nemo negat, in ecclesia synceram doctrinam, euangelicam & apostolicam esse oportere. Et hanc præcipuam esse ecclesiæ notam, iuxta illud, Oues meæ uocẽ meam audiunt, & quod est apud Paulũ: Si quis prædicauerit aliud Euangelium anathema sit. Sed hæc nota nõ statim defendet nos ab hæreticis. Nam & ipsi iactant se Christianum habere nomen, & apud se solos esse Christi fidem, sacramenta, & scripturas, sed aut mentiuntur detorquentes scripturas, aut grauiter falluntur. Nam & Cyprianus ait, Scripturas si seruarẽt, ecclesiã Christi cognoscerent, & in ea ꝑmanerent. Querenda est enim ecclesia in scripturis sacris, ubi manifeste cognoscitur, quibus designatur ipsa ab Hierusalem incipiens crescere, & inde per apostolos diffundi in omnes gentes, secundum seriem successionis durans ad hæc usq; tempora. Quisquis ab hac ecclesia catholica fuerit separatus, quantumlibet se laudabiliter uiuere existimet, hoc solo scelere (quod a Christi unitate seiunctus est) non habebit uitam æternam, sed ira Dei manet super eũ, Quisquis autem, in hac ecclesia bene uixerit, nihil ei præiudicant aliena peccata, quia communio malorum non maculat aliquem communione sacramentorum, sed consensus factorum. Hæc est ergo sola religionis Christianæ machina, quæ cunctas hæreses semel abolet. Ipsa inquam concors doctrina, omnium

sanctorum

Marginal notes: Math. 23 / Mar. 13 / Lucæ. 17 / Certissima signa ecclesiæ catholicæ. / Ioh. x / Galat. 1 / Cyprian: / Aug. ad circẽ. epi. 159. ad donati. epist. 160. / Lucæ. 24

sanctorum patrum, secundum suorum temporum successiones, concorditer reddentium testimonium uerbis Christi & Primitiuæ ecclesiæ cõsuetudini. Quod ut paulo euidentius fiat, ex scripturis manifestum est ecclesiæ colligantiam non tantum constare, aliquorum hominum consensu in unam aliquam fidei professionem, sacramentorumq; communionem, aut in eadem Euangelica, easdemq; canonicas scripturas, sed præter hæc, ordo in ecclesia retinendus est, ueluti quidam ecclesiæ nexus, non quem humana præsumptio adinuenit, sed quem Christus instituit, qui in ecclesia sua omnia ordinatissima esse uoluit, singulaq; membra sua officijs defungi, diuidens unicuiq; gratiam, prout uult, proindeq; posuit ac dedit quosdam apostolos, quosdam autem prophetas, alios uero Euangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationẽ corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatẽ fidei & agnitionem filij Dei, in uirum perfectum, in mensuram plenitudinis Christi. Et quur hoc necessarium fuerit, continuo addidit, dicens, ut iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni uento doctrinæ in nequitia hominum. Officia ergo Christus in ecclesia discreuit, non parem membris omnibus tribuens potestatem, sacerdotalem instituens functionem, cui annexuit nõ humanam, sed planè diuinam potestatem, nempe prædicandi Euangelij, remittendi & retinendi peccata, dandi spiritum sanctum, claudendi & aperiendi regnum cœlorum, conficiendi corpus & sanguinem dominicum, ac cætera sacramenta ecclesiæ ministrãdi. Hanc potestatem collaturus Christus Apostolis, iam renatis ac spiritum sanctum habentibus, post resurrectionem in-

Successio patrum legitima

Colligãtia ecclesiæ quibus cõstet

Ordo ecclesiæ nexus.

1. Cori. 12
Ephe, 4

Christus in ecclesiã discreuit officia.

Lucæ. 22
1. Cor. 4

Johan. 20 sufflans dixit, Accipite spiritum sanctum, quorum remiseri
Matth. 18 tis peccata, remittuntur eis, Hanc insuflationem Augusti=
Augusti. nus ac cæteri patres, peculiarem gratiam ac potestatem in=
2. Tim. 4 terpretantur, quæ per traditionem infunditur baptizatis, quum per manus impositionem rite ordinantur, de qua dicit Apostolus ad Timotheum: Noli negligere gratiam Dei,
Matth. 10 quæ in te est per impositionem manuum presbyterij. Vi=
Marci. 6 sibili ergo ordinatione per Christum instituta, per Apo=
Luc. 10 stolos dein facta, & in nos continua successionis serie de=
Acto. 14 ducta, ad retinendam ecclesiæ unitatem quàm maxime
Ti. 1 opus erat.

Johan. 10 NAm nunq̃ schismatum fuisset finis, nisi Christus, non
Marc. ulti. tantum inuisibili, sed, & uisibili iussione ac sacramento, Apostolos suos misisset dicens: Sicut me misit uiuens pater, & ego mitto uos. Et iterum, Euntes in mundum uniuer=
Math. ult. sum, prædicate Euangelium omni creaturæ, baptizantes
Roma. 10 eos, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes eos omnia seruare quæcunque præcepti uobis. Quomodo enim
Acto. 13 prædicabunt, nisi mittantur ut Apostolus ait? Non enim tuto ulli hominum creditur se inuisibiliter missum aut a Deo unctum esse, dicenti; Quum & Paulus Apostolus & Barnabas uisibili sacramento segregandi erant apostolica autho=
Tit. 1 ritate ad ecclesiastica ministeria. Et Paulus Titum officij
Legitima commonens ait: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ
episcopo. desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, si
successio ec cut & ego disposui tibi. Quærenda est ergo ecclesia apud
cle. Nota. eos, apud quos est concors doctrina, & legitima episcoporum successio, ab apostolorum temporibus ad hæc usq; tempora deducta.

QVod patres apertißime docēt; & in primis Irenæus uetustißimus episcopus, qui non multo post Apostolorum tempora floruit: hanc sententiam paßim inculcat. Nam lib. iiij. aduers. hæres. cap. 63. sic habet. Agnitio uera (nimirum ecclesiæ) est apostolorum doctrina, & antiquus ecclesiæ status, in uniuerso mundo, & charactere corporis Christi, secundum successiones episcoporum, quibus illi eam quæ in unoquoq; loco est, ecclesiam tradiderunt, quæ peruenit usq; ad nos custodita. Et post pauca: & præcipuum dilectionis munus (subaudi, ecclesia habet) quod est pretiosius q̃ agnitio, gloriosius autem q̃ prophetia, omnibus autem charismatibus supereminens, & eiusdem lib. ca. xlv. (ubi refert se audisse presbyterum, qui audierat ab his qui Apostolos uiderant) ait: Vbi igitur charismata dñi sunt posita, ibi discere oportet ueritatē, apud quos est ea quæ est ab apostolis ecclesiæ successio; quod hinc cōfirmat, quia posuit Deus primo in ecclesia Apostolos, &c. Eādē sentētiā lib. iii. cap. ii. ij. iij. iiij. & x. aduersus hæreticos grauißime ac luculētißime defendit, uindicans authoritatē & traditionē ecclesiæ, quæ ab Apostolis per successionē præsbyterorum custoditur, perueniens usq; ad nos. Et eiusdē astruēs unitatē: Plenißima (inquit) est hæc ostensio, unam & eandem uiuificatricem fidem esse, quæ in ecclesia ab Apostolis usq; nunc sit conseruata, & tradita in ueritate. Et ne quis putaret solius fidei successionē sufficere lib. iiij. cap. xliij. ait: His tantum presbyteris obediendum, qui successionē habent ab Apostolis, qui cum episcopatus successione, charisma ueritatis certum secundū placitum patris acceperunt, reliquos qui absistunt a principali successione, & quocunque loco colliguntur, suspectos

Schismatici qui seipsos ẽposi-tos constituunt.

habendos, uel quasi hæreticos & malæ sententiæ, uel quasi scindentes & elatos & sibi placentes, aut rursus ut hypocritas quæstus gratia, & uanæ gloriæ hoc operãtes, qui omnes à ueritate decidunt. Et hæretici quidem (ut subdit) alienum ignem offerẽtes ad altare dei, id est, alienas doctrinas, a cœlesti igne comburentur, quemadmodum Nadab & Abiu, & qui exurgunt contra ueritatem & alios adhortantur aduersus ecclesiam Dei, remanent apud inferos, uoragine terræ absorpti, quemadmodum qui circa Chore, Dathan, & Abyron, Qui autem scindunt & separant unitatem ecclesiæ, eandem quam Hieroboam pœnam percipiunt a Deo. Hæc ille. Cui reliqui sancti patres uno ore omnes assentiũtur ac subscribunt. In primis autẽ Tertullianus lib. de præscrip. hæreticorũ, ubi docet episcopum principalem in unaquaq; ecclesia, habuisse authorem, uel Apostolum, a quo ius & potestatem sacerdotij acceperit. Itidem Cyprianus passim, ex professo uero in Epistola ad Antonianũ: Eos docet esse schismaticos, qui se præpositos cõstituũt sine ulla ordinationis lege, qui, nemine episcopatũ dante, episcopi sibi nomen assumũt. Cui Hieronymus accedit: Sine crismate (inquit) & episcopi iussione, neq; presbyter neq; diaconus ius habẽt baptizandi. Deniq; ut cæteros sileamus, diuus Augustinus clara uoce pronuntiat, eos extra ecclesiã esse, qui relicto Episcopo Dei, succedanea ordinatione præsidente, aut sibimetipsis aut semetipsos constituunt præpositos, primates, & episcopos.

Num. 16

3. Re. 14

Cy. in epi. Ad Anto.

Hierony.

Augustin.

Plebs non habet piẽ a suo arbitratu ministros ecclesiæ constituendi.

V Bi in primis eos perstringit, qui etsi ecclesiæ ordinariam potestatem uerbis ornent, tamen re ipsa confundunt, asserentes apud ecclesiam, hoc est, promiscuum populum ius esse constituendi ministros, modo hi qui titulum

habent ordinariæ potestatis, dare nolint. Interpretanturq; *ecclesiam eam, quæ habet purũ uerbum dei absq; omni alia nota.* Ordinarios *autem tum nolle dare dicunt, quum nõ statim dant, quos ipsi petunt homines reprobos circa fidẽ, quo hoc cõtendunt, ut plebs aliqua, male persuasa, se tantum purum* Dei *uerbum habere, cõtemnat ecclesiasticam ordinationem, & ministros legitime cõstitutos pro suo arbitratu reijciat, & sibimet ipsi constituat magistros, prurientes auribus, & huc torquent scripturas, afferentes illud:* Cauete *a pseudoprophetis.* Et *illud:* Oues *meæ uocem meam audiunt.* Et *hoc: Si quis aliud* Euangelium *prædicauerit, præterquã quod prædicatũ est uobis, anathema sit,* Imo *non tãtum scripturas torquent, sed & patres citat, in primis* Cyprianum, *quasi is plebi potestatem fecerit interpretandi scripturas, destituendi, ac constituendi pro suo arbitratu ministros, quum tamen* Cyprianus *in eo quem citauimus loco, diuersam sententiam acerrime tueatur.* Adserũt *ergo, quod* Cyprianus *habet epistol.iiij. ubi ait:* Propter quod plebs obsequens præceptis do*minicis & deum metuens, a peccatore præposito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere, quũ ipsa maxime habeat potestatem, uel eligendi dignos sacerdotes, uel indignos recusandi.* Sed *ipsi uidere non uolunt: hanc epistolam de hæresiarchis* Martiale *&* Basilide *scriptam esse,* Et *in hoc scriptam esse, ut doceat, plena diligentia & exploratione syncera, oportere ad sacerdotiũ deligi eos, quos* Deo *cõstet forte acceptos, nõ tantum suffragio plebis (quãuis & plebem adhiberi cõuenerit, ut præsente plebe, uel detegantur malorum crimina, uel bonorum merita) sed legitima & iusta ordinatione accedente nimirũ sacerdotali*

Iohan. 10
Gala. 1
Obiectio.
Dilutio.

Osee. 9 authoritate, alioqui cõpetet in plebem, quod per Oseam dominus dixit, Sibimet regem constituerunt, & non per me. Propterea (ut ibi subdit Cyprianus) de traditione diuina, & apostolica obseruatione seruandum est & tenendum, ut ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem, cui præpositus ordinatur, episcopi eiusdẽ prouinciæ proximi quiq; cõueniãt. Et episcopus eligatur plebe præsente. Et post pau-

Matt. 28 Marci. 13 Lucæ. 21 ca: Quãuis domini uoce prædictũ sit deficiẽte mundo bona quoq; deficere, mala uero ac aduersa proficere. Non sic tamen, q̃uis nouissimis temporibus in ecclesia dei, aut euangelicus uigor cecidit, aut Christianæ uirtutis, & fidei robur elanguit, ut non sit portio sacerdotum quæ minime ad has rerum ruinas, & fidei naufragia succumbat. Sed fortis, & stabilis honorem diuinæ maiestatis, & sacerdotalem dignitatem plena timoris obseruatione tueatur. Aperte ergo Cyprianus diffinit, aliud esse eligere, ac nominare hominẽ, qui incipiat esse pastor, aut episcopus, quod permissum esse plebi, aliud constituere pastorem, quod proprium est Apostolo-

Acto. 14 rum, & eorum, qui ipsis succedũt. Vt enim scriptura habet,

Tit. 1. Apostoli constituerunt diaconos, presbyteros, ac episcopos per loca, & ciuitates. Deniq; aliud esse instituere sacerdotiũ, seu episcopalem potestatem, quod proprium est Christi.

Qvod autem Cypriãus ait, licere plebi, separare se a peccatore, & sacrilego sacerdote, uel intelligendum est de eo, qui extra legitimam ordinationem ecclesiam exiens, cathedram occupat, uel si malis generatim intelligere, cognosces aliud esse, uitare personam uitiis corruptã, maxime cum ecclesiæ legitimo iudicio a consortio resecta sit. Aliud uero separare se a cathedra, hoc est, aliud esse, con-

temnere corruptam uitā hominis in cathedra sedētis, aliud contemnere sacerdotalem potestatem, nam & hæc in malis episcopis honoranda est, non uita, hanc fuisse Cypriani sententiam, ipse ubiq; testatur & exemplo declarat. Nā & ipse (ut beatus inquit Augustinus) cum auaris & rapacibus, non solum laicis, & clericis, sed & episcopis, atque Pontificibus, panem domini manducabat, & calicem bibebat, nec tamen terrebatur uerbo Apostoli iubentis, non commiscere illis nec cibum sumere, sufficiebat enim illi a talibus corde seiungi, uita & moribus distringui, qui non poterat ab eis corporaliter separari. Quare si plebs ex uita scelerata pastoris scādalizetur, nō separet se ob id a pastorali potestate, non constituat sibi proprio arbitratu parochum, sed expectet ecclesiæ iudicium, quæ seruata lege Euāgelij, debet tollere malos, ac contumaces a communione. Interea autem sequatur plebs Euangelij præceptum. Quæcunq; dixerint nobis, facite, secundum opera uero facere nolite.

Sacerdotalis potesta etiā in malis honorā da.

Aug.

Quid agē dū plebi, cui pfect ē malus pastor.

Matth. 18

Matth. 23

IAm quod de puro uerbo adserunt, nō est audienda plebs, uindicans sibi censuram, & authoritatem de puritate uerbi cognoscendi. Nam si quibuslibet licebit de puritate scripturæ, & doctrinæ pronunciare, tot erunt ecclesiæ, quod sūt hæreticorum capita. Quis enim ignorat omnes schismaticos superbia inflatos, aut miserabili cæcitate deceptos, dicere, se tenere scripturas, & recte sentire de domino nostro Iesu Christo? nomen Christianū fortiter iactātes. Neq; enim, sibi blandiātur (ut inquit Hieronymus) si de scripturarū capitulis uideātur sibi affirmare quod dicūt. Nā & diabolus de scripturis nonnulla est loquutus, & scripturæ nō in legēdo, sed ī ītelligēdo cōsistūt. Alioqui (ut subdit) si literā seq

plebi non est deferendū iudiciū de puritate doctrinæ.

Hieroni.

Math. 14

mur possumus & nos quoq; nouum uobis dogma componere, ut asferamus in ecclesiā non recipiendos, qui & calceati sunt & duas tunicas habent, ex ca. ix. Lucæ detorto; sed puritas doctrinæ expedenda est non secundum traditionem præsentis, aut huius uel illius particularis ecclesiæ, huius uel illius interpretis, sed secundum traditionem ab initio a temporibus apostolorum concordi patrum sententiā ad nos usq; deductam. Non enim ideo quia Cyprianus aut Hieronymus aut Augustinus ita docuit, sed quia ecclesia Christi ab initio secundum successionem, serie ad hæc usq; tempora deducta, ex scripturis sic credidit, tenuit, docuit, & prædicauit; idem credendum ac docendum est.

Vniuersalis, & perpetua traditio ecclesiæ.

Obiectio.

Quare nemo nobis opponat ecclesiam præsentem in singulis membris posse falli, aut ecclesiæ præsenti nō licere nouos fidei articulos condere. Neq; enim hoc dicimus, ecclesiam præsentem pro arbitratu suo posse diffinire & statuere de fidei articulis, Sed doctrinam ecclesiæ dicimus eam quæ spiritu Dei ab Apostolis in nos usq; concors deriuata est. Initititur ergo præsens ecclesiæ antiquæ fidei, antiquis scripturis ac traditionibus ueteris ecclesiæ apostolicæ, cui hæc ecclesia per fidei spiritum copulatur.

Dilutio

Cū ī ecclesia quæstio orietur, quo recurrendum.

SI ergo (quemadmodum Irenæus lib. 3. cap. 4. pulcherrime dixit) de aliqua quæstione disputatio est, oportet ad antiquissimas recurrere ecclesias, in qbus cōuersati sunt apostoli, & ab eis de præposita quæstione sumere quod certum est. Quid autem si neq; Apostoli quidem scripturas reliquissent nobis? nonne oportebit ordinem sequi traditionis, quem tradiderunt his quibus cōmittebant ecclesias; cui & barbari assenserunt, atramento scriptam habentes, per spiri

tum in cordibus suis salutem? Hæc ille. Proindeq; Paulus di*xisse uidetur, Si quis euangelizauerit uobis præter id quod acceperistis, nimirum traditione, non scriptura.* 1.Corint. 3 Gala.1 1.

I*Renæo consentit Augustinus contra Manichæos:* Palàm *(inquit) est, quod in re dubia ad fidem ac certitudinem ualeat authoritas ecclesiæ, quæ ab ipsius fundatissimis Apostolorum sedibus, usq; in hodiernum diem durans succedentium sibi tot episcoporũ serie, tot populorũ consensione firmatur.* Iam *si inspicientes ueteris ecclesiæ traditionẽ & antiquissimorũ patrum uolumina, planè uidemus ueteris ecclesiæ doctrinam prorsus cum doctrina ecclesiæ præsentis conuenire, & in hisce quæ fidei sunt, faciem & statum ecclesiæ præsentis, esse antiquo statui consentaneũ, & ecclesiã* Chri*stianam impræsentiarũ credere & obseruare, quemadmodum credidit & obseruauit ecclesia, quæ fuit, quum* Bernar*dus ageret in humanis,* Et *ecclesiam eam, quæ ætate* Bernar*di fuit, in eisdẽ fidei rebus, ita credere & docere, quẽadmodum tota ecclesia* Christiana, *quæ* Bernardũ *sexcẽtis & multo pluribus annis antecessit, quæ & baptizabat infantes, & pro defunctis orabat, & ieiunia commendabat, et uota obseruabat, & sanctorum intercessiones non respuebat, ac alia quæ nunc in contentionem uocantur, tradebat.* Infanimus *profecto si concordi & uetustissima ecclesiæ traditione relicta, schismaticis assentiamur.*

Au. cõtra Manicheos.

Præsẽs ecclesia credit quẽadmodum primitiua.

E*T ut nunc occurrat aliquid, quod uel aperto scripturæ testimonio, uel synodorum generaliũ authoritate aperte decisum non sit, sed inter dubia cõputetur, sua censura & authoritas etiam præsenti ecclesiæ subtrahenda non est, ad quã* Christus *ultimum iudiciũ retulit.* Præterea *præsens*

Ecclesię cẽsura in rebus dubiis
Matth. 18
Finis ceremoniarũ.
1. Cor. 15

ecclesia potestatem habet instituendi ordinationes, & ritus ecclesiasticos, ad fidem charitatemq; ædificãdã, alendamq;, quarum finis quum huc tendat, ut in ecclesia omnia (secundum diui Pauli præscriptum) ordine, ac decenter gerantur, ut sint pædagogia, ad secretiora mysteria capessenda, & sacra reuerentius tractãda, ut sint imagines pietatis, & fidei in oculos, & aures influentes, ut sint fulcimenta uirtutis, & stimuli quidam nos admonentes, quid, a quo, quo tempore, quoue pacto suscipi, agi, tractariq; in toto isto ordine conueniat omnino contemnendæ non sunt. Quæ tamen ab ecclesia sic instituũtur, non ut charitati (modo absit scandalũ) interdũ cedere nõ debeant, sed potius ut fidẽ, & charitatem prouehant, quales sunt ieiuniorũ, feriarum, ac alij innumeri pij ritus, qui huc spectant, ut expeditiores simus ad audiendũ uerbũ Dei, sacramenta participandũ, & seruiendum deo uiuenti, & proinde non tantũ utiles, sed & necessariæ sunt, in præsenti ecclesia, quæ multos carnales complectitur, quibus manuductione opus est. Quare qui has spernit, & reijcit aut ut mera figmenta hominũ irridet, aut a Deo ueritas esse dicit, is cum deo, & discipulo eius Paulo pugnat. Nam ut cætera sileamus, prior ad Corinthios epistola satis ostendit, quàm fuerit diuus Paulus, in ritibus istis piis ordinãdis, atq; adeo obseruãdis solicitus, ut pronuntiarit reijciendos secus sentientes. Si quis (inquit) uult contentiosus esse nos talẽ consuetudinem non habemus, nec ecclesia Dei.

1. Cor. 14
Ceremõię ecclesię necessariæ.
Paulus cęremonias astruit.
1. Cor. 11

Primitiuę ecclesię in erudẽdis misteriis maior sciẽtia siue eruditio.

DEniq;, *ut præsens ecclesia non sit eiusdem illuminationis, & reuelationis, cuius illa fuit, quæ sub apostolis, & statim post Apostolos erat, quod ad docenda, ac tradenda Christianæ fidei mysteria, atque doctrinas attinet.* Quod

apost oli, ac ipsorũ proximi successores, ecclesiæ primitiuæ colũnæ, artius testimoniũ de his, quæ uiderãt, phibere poterãt, qui & ipsum Christũ, illiusq; opera uiderũt, & doctrinã ex sacratissimo ipsius ore pceperunt, manifestationẽq; diuini spiritus in signis, & prodigiis assequuti sunt, quibus & ipse Christus post resurrectionẽ aperuit sensus, ut intelligerẽt scripturas prophetarũ. Præsens tamẽ ecclesia eãdem authoritatẽ habet, quã illa primitiua, quod ad claues ecclesiæ traditas attinet; quæ nihil aliud sunt q̃ potestas ecclesiastica in docẽdo uerbo dei, in sacramẽtis, cæterisq; mysteriis Christi dispẽsandis, in remittẽdis, ac retinẽdis peccatis, in excõicando, ac reconciliando criminosos, ac contumaces; ac aliis eiusdem generis, de quibus suo loco latius dicemus. Lucæ. 22 Præsentis ecclesię par clauiũ authoritas. Claues qd

IAm neminem offendet, q̃ singulæ ecclesiæ suos interdũ ritus non ad modum consentientes habeant. Hæc enim diuersitas, fidei ac charitatis communionem non dissoluit, præsertim quum idem finis sit, & idem scopus, quem singuli in his rebus (ut diximus) intẽdunt, multominus q̃ patres interdum diuersa tradere uidentur. Nam quod extra eos articulos, quos ecclesia, catholica traditiõe diffiniuit (cui illi scientes nunquã repugnarent) salua fidei cõpage, & spiritu charitatis interdũ dissonent, non ducimus absurdũ; quod in his non immobili sententiã diffiniendo loquuti sunt. Cõperta est enim pietas fidei in eis non uacillare, quoniã omnia (in unitate ecclesiæ usq; in uitæ finem manentes,) ad fidei ædificationem, & ecclesiæ concordiam alendam dixerunt. Diuersitas particulariũ ritum non soluit catholicã cõmunionẽ. August.

EX quibus omnibus manifestum euadit, ecclesiam Dei quod ad exteriorem colligantiam, & communionem attinet, usq; in finẽ seculi habiturã permixtos bonos, & ma- Epilogus

los etiam secũdum rationem membrorum. Deinde quod ob *malos mores uel præsidẽtiũ in ecclesia uel membrorum, ab ecclesiæ unione recedendum non sit, sed semper ecclesiæ authoritas quærenda, ne perpetuo uel ob malos mores præsidẽtium, uel ecclesiæ mẽbrorum, etsi mortuorũ, hæreamus, num in corpore ueræ ecclesiæ simus, nec ne*. Deniq; *ad quam regulam scripturæ interpretatio & dubiarum rerum quæ ĩ ecclesia occurrunt, determinatio exigenda sit*.

In ecclesia stricte accepta soli prædestinati.

INterim tamen, quod & supra diximus, non inficiamur ad Ecclesiam strictius acceptam, quatenus scilicet ij in Ecclesia esse dicuntur, ex quibus Ciuitas dei constat, tantum uitæ spiritualis participes, & sibi mutuo in spiritu charitatis cohærentes, pertinere. ad quem modũ Ecclesia est corpus Christi mysticum, seu congregatio fidelium, in unitate fidei & charitatis uinculo, sub uno capite Christo militãtium, ipsique capiti (ex quo totum corpus per nexus coniunctionesq; subministratum & cõstructum crescit in augumẽtum dei) p uiuam fidem & charitatem cohærẽtiũ, Quã hic symbolum appellat sanctam, id est, mundã ac puram, quãquam & sancta recte dicatur, quod sit deo cõsecrata: sicut sanctum domino dicitur, quod est illi sacrum. Deniq; quod ad eam rationem, qua sanctum inuiolatum appellamus, ecclesia omnino inuiolabilis est fundata supra firmam petram, id est Christum, adeo ut ne portæ quidem inferorum aduersus eam præualere possint. Talem ecclesiam cõstãtem tãtum ex mẽbris participibus uitæ spiritualis & occulta quadam cõnexione in spiritu charitatis cohærẽtibus, Apostolus Paulus describit Ephe. quinto. Christus (inquit) dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundãs eam la-

Ephe. 1
Colos. 1.2
Ephe. 4
Ecclesia cur sancta dicatur.
Lucæ. 2
Matth. 16

uacro uitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta & immaculata, nutritq; & fouet eam, quia membra sumus corporis eius & de ossibus eius.

NEc prætermittēdum censemus, quod missæ symbolum (ut quæ uera sit ecclesia, manifestius reddat) unam sanctam dicit, nam ecclesiæ catholicæ nihil ita peculiare est, quam unitas, proindeq; inter alias notas, qua uiua membra ecclesiæ dinoscuntur, hæc est, quod supportant inuicem in charitate solicita seruare unitatem spiritus in uinculo pacis. Vnum (inquit Apostolus) corpus & unus spiritus, sicut uocati estis in una spe uocationis uestræ, unus dominus, una fides, unum baptisma, unus deus & pater omnium, qui est super omnes, & per omnia & in omnibus nobis. Vocati ergo sumus in unitatem spiritus, ut ueritatem facientes in charitate crescamus, in illo per omnia, qui est caput, Christus, ex quo totum corpus compactum & cōnexum per omnem iuncturam subministrationū. secundum operationem in mensuram uniuscuiusq; membri augmentū corporis facit in ædificationem sui in charitate. Et alibi, Sicut enim in uno corpore multa mēbra habemus, omnia autē membra non eundem actū habent ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, habentes autem donationes. secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes, & cætera quæ sequūtur. Hæc in canticis describitur in hunc modū, Vna est columba mea, perfecta mea, una est matri suæ electa genetrici suæ, Hæc est tunica illa inconsutilis desuper cōtexta per totum, quæ scissa non fuit, de qua Christus dixit apud Iohannem. Et erit unum ouile & unus pastor.

Symb. cōstant,

Vnitas ac caritas mutua ecclesiæ peculiaris. Ephe. 4

1. Cor. 12

Iohan. 19
Iohan. x

Aug. de baptis cōtra Donat. li. 7 cap. 7 Canti. 4

HAec describitur hortus conclusus soror mea sponsa, fons signatus, putteus, aquæ uiuæ, paradisus cum fructu pomorũ. Quod intelligere nõ audet Augustinus, nisi in sanctis & iustis, non auaris, fraudatoribus, rapacibus, ebriosis & inuidis, quibus baptismum habuisse cum iustis commune est, cũ quibus nõ habent cõmunẽ charitatem. Numerus ergo

Ephe. 1 Timo. 2 Cantico. 4 Prædestinatorum tres gradus. Gala. 5

iustorum, qui secundũ propositũ uocati sunt, de quibus dictũ est. Nouit dominus qui sint eius, ipse est hortus cõclusus, fons signatus, puteus aquæ uiuæ, paradisus cum fructu pomorũ. Ex hoc numero (ut subdit Augustinus) quidam spiritaliter uiuunt, & supereminẽtẽ uiã charitatis ingrediũtur, & cum præoccupatũ hominẽ in aliquo delicto intenduit instruũt in spiritu lenitatis, ne & ipsi tententur. Et cũ forte ipsi præoccupãtur, reprimiter in eis aliquãtulũ, nõ autem extinguitur charitatis affectus, rursusq; resurgens & inardescens pristino cursui restituitur. Norunt enim dicere, Dormitauit ani-

Psal. 118

ma mea præ tædio, confirma me, in uerbis tuis. Quidã uere adhuc carnales & animales, prouectus suos instanter exercẽt. & ut cibo spiritualiũ fiant idonei sanctorũ mysteriorũ lacte nutriuntur, ea quæ in prauis moribus, populari etiam iudicio manifesta sunt, in Dei timore deuitant, & ut minus minusq; in rebus terrenis, & tẽporalibus delectẽtur uigilãtissime satagunt, regulam fidei diligenter inquisitam firmissime tenent, & si quid ab ea deuiant, cito authoritate catholica corriguntur. Ex numero etiam eorum qui nequiter

Tit. 2

uiuunt, aut etiam in hæresibus uel in gentilium superstitionibus iacent, nouit dominus qui sunt eius, qui nobis quidem foris esse uidentur. Dei autem præscientia intus sunt, ipse enim nouit si conuertantur ad eum & uiuant,

QVod ergo diximus, sanctā ecclesiam nō habere maculam aut rugam intelligendum est de criminibus letalibus, a quibus omnes qui christiani sumus & possumus & debemus abstinere, opitulante spiritu Christi, qui confirmabit nos usq; in finem sine crimine in die aduentus domini nostri Iesu Christi. A leuioribus autem, quis dicere potest se mundum esse? Sed hi naeui uerius sunt q̄ maculae, facile diluibiles, aut quod dicimus ecclesiā non habere maculā aut rugam, nō sic accipiēdū est, quasi iā sit tota pulchra, sed quod ad summā puritatē enitatur & a Deo praeparetur, ut tandē gloriosa appareat. Nunc enim propter quasdā ignorātias & infirmitates membrorū suorum habet ecclesia, unde quotidie tota dicat: Dimitte nobis debita nostra.

Eclesiā nō haberg macula quo modo accipiendum. Ephe. 5. 1. Corin. 1 1. Iohan. 2 Aug lib. retra. cap. 19 Matth. 6 Lucae. 11

CATHOLICAM, Ecclesia sancta appellatur catholica, hoc est uniuersalis, protendens palmites suos in quaelibet & loca & tempora, tum praeterita, tū praesentia, tū futura, secūdū seriem successionis, nascentium & decedentium continuata sub uno duce inuisibili, Deo, in unitate fidei & religionis. Proindeq; haec ecclesia non est affixa ulli loco, regioni, genti, aut familiae, dicēte scriptura: Non est distinctio Iudaei & Graeci, Non est personarū acceptio apud Deum, sed in omni gēte et loco, qui timet Deū, acceptus est illi. Quicunq; ergo ab Adā in praesens usq; tempus fuerūt, ac deinceps usq; in cōsumationē seculi erūt de fide in unum Deum & Christum eius (quem sancti ab orbe condito in spiritu uēturum, & diaboli regnum destructurum nouerunt) consentientes, unius eiusdemq; fidei & spiritus uiuificātis signaculo obsignati, de ecclesiae membris sint, nouerint se mutuo, nec ne. Sufficit enim scire hanc societatem spiritu Christi.

Eccle. cur catholica dicatur. Eccle. non est affixa ulli loco. Galat. 3 Roma. 2 Acto. 10 Iohan. 8 1. Pet. 2 Hebrae. 11

conglutinatam, in orbe semper fuisse & usq; in consummationem seculi futuram, Viderunt sancti ab orbe condito diẽ Christi, & gauisi sunt. Viderunt autem partim diuino & supercoelesti lumine illustrati, partim diuinis promissionibus innixi, quæ statim post Adã lapsum (ne desperaret homo) insonuerunt de semine, quo conterendum foret serpentis caput, & in quo benedicerentur omnes gentes. Proindeq; manifestum est, & ueteris & noui testamenti unam eandemq; ecclesiam esse fundatam super fundamentum prophetarum & apostolorum, hoc est Christum, qui utriusq; testamenti finis est, & utriusq; populi fundamentum, lapis ille angularis quo uterq; populus connectitur. Vocamus ergo ecclesiã catholicam, q. ramos & palmites suos per uniuersam terram extendat, Quemadmodum dominus pronuntiauit ecclesiam ab Hierusalem incipientem crescere, donec perueniat in omnes gentes, Prædicabitur (inquit) Euangelium regni in uniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc ueniet consummatio. Et iterum oportebat Christum pati, & in nomine eius prædicari pœnitentiam & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Et alibi: Eritis mihi testes in Hierusalem, in Iudæa & Samaria usq; ad ultimum terræ, non quod necesse sit, ecclesiam indies maiorem fieri, sed quod quotidie accrescant noui palmites ex gentibus, aut rursus, non quod nulla sit natio, ubi in præsentiarum non uigeat fides, quod possibile sit, nonnullas adhuc esse gentes, quibus Euangelium prædicatum non sit, sed quod finis seculi uenturus non sit, donec Euangelium salutis in omnibus gentibus prædicatum fuerit Ex quibus omnibus est cõsequẽs hæreticos insanire, qui asserun totum

[Margin notes: Math. ult. — Iohan. 8 — Gene. 3. 12 — Ephe. 2 — Fũdamẽtũ ecclesiæ Christus — 1 sal. 117 — Ante finẽ seculi pdicabit euangeliũ p totum orbẽ. — Matth. 24 — Lucæ. 24 — Acto. 1 — Nõ est necesse ecclesiam ĩdies maiorẽ fieri. — Insaniunt hæretici, qui apud se tantum fidem aiũt esse.]

runtotum

runt totum terrarum orbē apostatasse, & fidē tantum apud se remansisse, & a sua parte in quodam terræ angulo stare.

CVr autem symbolum missæ addat, apostolicam supe= rius exposuimus ac docuimus, Spiritum sanctum re= mittentem peccata, non alibi residere quàm apud ecclesiam apostolicam, cui Iesus dixit: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Hic enim spiritus copulat & sociat omnia ecclesiæ membra, non secundum corporalem congregationem, in unam patriam, prouinciā, regionem, sed secundum spiritualem copulam, in uno fidei sacramento, in una professione, in uno grege, in uno ouili, sub uno pastore, sub una cathedra.

Eccle. cur apostolica dicatur. Iohan. 20

Eccle. copulisub ūo pastoř, sub una cathedra.

DEniq; nosse oportet ex scripturis, duas ecclesias esse, unam Dei, alteram diaboli, unam Christi, alteram Satanæ, unam piorum, alteram malignantium. Prioris author est Deus, & sanctificator spiritus sanctus, de quo hic articulus loquitur. Alterius, Diabolus per apostatationem a Deo Duæ quidem ciuitates, quarum utraq; uti corpus quoddam crescit usq; ad consumationem seculi, de quorum ortu, progressu ac exitu insigne uolumen ædidit Augustinus, cui nomē a parte meliori indidit de ciuitate Dei. Constat autem ecclesia malignantium ex conuenticulis schismaticorū, hæreticorū ac aliorū impiorū aduersus ecclesiasticæ hierarchiæ trāquillitatē conspirātiū, quæ licet innumera sint, uarijs titulis se uenditantia & inter se contraria, In hoc tamen conueniunt, quod uni ecclesiæ catholicæ nunquam non insidiantur, aduersantur, ac bellum non incruentum mouent. Contra quæ hic articulus fiduciam præbet, q̄ non præualebunt aduersus eam.

Duæ ecclesiæ, altera dei, alteera diaboli.

Aug. de ciuitate dei

Matth. 16

Extra eccle siæ vnitatē nemo saluatur.

CRedimus ergo ut huius articuli finem tandem faciamus, unam tantum per totum terrarum orbem sanctam ecclesiam catholicam, quæ per spiritum sanctum in unitate fidei colligitur cōseruatur & gubernatur, quodq; nullus saluari possit, uel qui de hac ecclesia non est, uel qui ab illa rite resectus est, nisi se illi reconciliet. Quod fit quum per ecclesiæ ministros authoritate clauium in gratiam recipitur, nam & sæpe in scripturis, ecclesiæ ministri, iudices, rectores, moderatores, & pastores ecclesia dicuntur. Quemadmodum si diuo Chrysostomo credimus, dictum est Marci. 18 Si te nō audierit, dic ecclesiæ, id est, ecclesiæ, præsulibus ac præsidentibus, quibus Christus ligandi ac soluendi potestatē cōmisit.

2. Corin. 2

Chrysost.

SANCTORVM COMMVNIONEM.

ARticulus iste potius explanatio est proxime prioris, quā articulus nouus. Declarat enim quid intelligendum sit per sanctam ecclesiam, & quem fructum referat qui ecclesiæ catholicæ uiuum est membrum. Sancta enim ecclesia (ut paulo ante diximus) est cœtus & congregatio fidelis populi, unum Deum, unum Euangelium, unam fidem, unam spem, in uinculo charitatis profitentium, atq; eiusdem spiritus, eorundemq; sacramentorum participationem habentium, Credimus ergo, non solum in cœlis, sed & in terris esse talē sanctorum societatem, spiritu Christi conglutinatam, idq; arctissima coniunctione mystici corporis cum capite ac inter se membrorum, adeo, ut in hac societate talis quedam sit communio omnium bonorum operum, inter omnes pios qui fuerunt ab initio mundi, qualis est membrorum corporis inter ipsa societas, Proindeq; credimus aliorum omnium piorum

Sancta eccle, quid.

Ephe. 4

In societate sanctorū, cōmū obo norū operum.

1. Cori. 12

hominum benefacta nobis subuenire, uos iuuare, defendere ac confirmare, Donec tamen membra corporis, hoc est ecclesiæ fuerimus. Hinc est quod Christus nos orare docens, iubet non sibi quemq; peculiariter aliquid rogare, sed uelut unius corporis membra, eodem animata, spiritu, quod in commune omnibus expediat postulare, quemadmodum suo loco in expositione dominicæ orationis dicemus. Alter enim alterius onera portamus, & sic adimplemus legem Christi. Oramus p inuicem, ut uni⁹ corporis mēbra. Matth. 6 Lucæ. 6 Gala. 6

CAeterum extra hanc sanctorum communionem, quæ est ecclesia, ne propria quidem benefacta conducunt cuiquam ad salutem, quamlibet etiam in speciem eximia. Qua propter etsi pro Christi nomine quis sanguinem fundat, tamen si in hac uita non tenuit ecclesiæ catholicæ unitatem, non habebit æternam salutem. Nam si unam sanctam ecclesiam, sanctorumq; communionem credimus (quæ est Christi corpus mysticum) consequens est, cum nullam cum sanctis cōmunionem habere qui hanc unitatem deserit, in corpore quoq; Christi mystico non esse qui ab illa recedit. Nec pertinet ad Christi præmia qui relinquit ecclesiam Christi, alienus est, prophanus est, hostis est, deniq;, habere non potest Deum patrem, qui non habet ecclesiam matrem, in qua sola est remissio peccatorum. Et ideo sequitur. Augu. Cyp. de sȳbol. præla.

REMISSIONEM PECCATORUM.

EX superioribus manifestum euadit, non propter aliud factum esse, ut & pater mitteret filium, & ipse filius susciperet hominē sanandū & spiritus sanctus sua dona in nos Au. d̄ symbo ad cate. lia. 2. ca. 10

effunderet, nisi ut nostræ animæ a sarcinis peccatorũ liberarẽtur. Suscepit quidẽ Christus totũ hominẽ, & in anima, & in corpore curãdũ, a cura tamẽ animi cœpit, tãdẽ etiã corpori daturus fœlicitatẽ, immortalitatẽq;, quin priorẽ curam animæ adhibẽdã esse q̃ corpori demõstrauit, quũ paralyticũ sanaret: Fili (inquit) cõfide, remittũtur tibi peccata tua. Deinde quũ uidisset peruersam Iudæorũ mẽtẽ: Vt (inquit) sciatis, quia habet potestatẽ filius hominis in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Surge tolle grabatũ tuũ & ambula. Necesse est enim, ut prius interius sanus, sit, qui exterius saluus esse desiderat, quẽadmodũ dominus alibi ait: Munda prius quod intus est, ut fiat & id quod deforis est mundum.

Quo ordĩe hõ p Christũ curetur

Matth. 9
Marci. 2

CRedimus ergo in sola ecclesia Christi, neq; usquã alibi esse remissionẽ peccatorum. In ecclesia inquam, non hæreticorum, sed sancta catholica & apostolica, in spiritu Christi congregata, est remissio peccatorum per baptismũ, & post baptismum per pœnitentiam & claues ecclesiæ datas. Baptismus quidem extra ecclesiam esse potest apud hæreticos baptizantes, in nomine patris & filij & spiritus sancti, sed prodesse non potest ad remissionẽ peccatorũ, nisi baptizatus ante finẽ uitæ suæ, catholicæ ecclesiæ reconciliatus redditus, & incorporatus fuerit. Quia etsi habeam (inquit Apostolus) omnem fidem, & nouerim omnia mysteria, charitatẽ autem (quæ in hæreticis & schismaticis se ab unitate ecclesiæ separantibus non est) non habuero, nihil sum. Nam & in diebus diluuij neminem legimus extra arcam potuisse saluari. In ecclesia autem catholica sanctũ baptisma, omnia prorsus delicta delet, & originalia & propria ut amodo non imputentur. Innouat siquidẽ hominẽ per baptismum

In sola eccl. Christi cath. remissio pctõrũ est.

Au. de fide ad Pe c. 37 & sequen.

1. Corin. 13

Gene. 7
Au. de sym. ad cat. li. 2 cap. 10. & li. ult. ca. 9

qui fecit illum, præuenit gratia etiam ipsam infantiam, ut sint liberi, per Christum liberati, qui in Adam a diabolo tenebantur ante captiui. Deoneratur *anima sarcinis peccatorum, ut libertate nouæ uitæ induta, aduersus diabolũ cum adiutorio diuino fortiter ualeat dimicare, eumq́; a quo superata est, ita superet ut in regnum* Dei *translata de hoste deuicto secura regnet cum suo capite* Christo. *Quum ergo baptizati fuerimus, ducere uitam bonam in præceptis* Dei *debemus, ut baptismum custodiamus usq́; in finem.* Baptizatis quomodo agẽda uita

AT si post baptismum in peccata, quamuis grauia & crebra, ceciderimus, superest secunda post naufragium tabula, nempe pœnitentia, per quam lapsis in uirtute sanguinis Christi, *donatur remissio peccatorum, ministerio clauium ecclesiæ in persona* Petri *traditarum:* Tibi *dabo (inquit) claues regni cœlorum, quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quæcũq; solueris super terram, erit solutũ & in cœlis,* Et *iterum* Mat. xviii. Amen *dico uobis, quæcunq́; ligaueritis super terram, erunt ligata & in* Cœlo, *& quæcunq; solueritis super terram, soluta erunt & in* Cœlo. Et *hæc pœnitentiæ ianua, non aperitur, nisi per spiritum sanctum illuminantem & conuertentem, quemadmodum* A*postolus dixit:* Ne *forte det illis* Deus *pœnitentiã ad cognoscendum ueritatem, & resipiscant a diaboli laqueis, sed de hoc suo loco latius.* Tantum *meminisse omnes debent tunc demum remitti nobis peccata, si nos uicissim proximo remiserimus.* Hic *locus foret non importunus de septem ecclesiæ sacramentis dicendi, sed ne lectorem ad symboli finem properantem remoremur peculiarem illis locum, statim post calcem huius explanationis reseruamus.*

Hierony.

Math. 16

pœnitẽtiæ effector spiritus sãctꝰ 2. Timo. 2

Matth. 6 Marci. xi

Non aliter remitti peccata, nisi nouicissi ꝓximis remittamus

CARNIS RESVRRECTIONEM.

Hō cōstat anima & Corpore.

IAm diximus, Christum, totum hominem curandum & saluandum suscepisse. Constat autem homo anima & corpore. Anima rursus duas partes habet rationalem, & uitalem seu sensitiuam. Rationalis (qua carent bestiæ) mens seu spiritus dicitur, qua Deo seruimus, non prius tamen quā hic spiritus noster, per spiritussancti gratiam exoneratus a peccatis innouatus fuerit. De qua parte dixit Apostolus: Mente seruio legi Dei, Et iterum: Testis est mihi Deus, cui seruio in spiritu meo. Altera pars, nempe uita, qua coniungimur corpori, anima dicitur, quæ quum etiam in electis & innouatis non omnino concupiscentiam carnalem exuerit, caro nominatur. Vnde dicitur, Mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati. Postremo, tertia pars, quæ tātū uisibilis est ultimū & infimū in nobis, corpus est nostrū. Iam natura corrupta refingitur, & perficitur, quū spiritus hominis subijcitur spiritui Dei, & quū sequitur ducentē Deū per uerā fidē & bonā uoluntatē, Dein quū anima spiritui nostro per spiritū Dei innouato, ad bonā operationē subditur, Quod non tam cito fit q̄ spiritus noster spiritui sancto subiugatur, aliquanto enim tardius eius impetus, quo in carnalia & temporalia difluit. refrenatur. Et ideo assidua in nobis donec uixerimus pugna est, qua spiritus concupiscit aduersus carnem, & caro concupiscit aduersus spiritum. Sed tamen quia & ipsa carnalis anima mundatur, recipiens stabilitatem naturæ suæ dominante spiritu, qui et caput est, cuius rursus caput est spiritus Christi, non dubitandum, sed firmiter credēdū est, corpus etiam ipsum, beneficio Christi tandē propriæ

Au. d̄ fide & sym c. x mens.
Roma. 7
Anima.
Qūo natura corrupta refingit
Roma. 8
Gala. 5
Lucæ. 2
Assidua & ppetua in nobis pugna.
Gala. 5

naturæ restitui, quamuis non tam cito q̃ uel anima uel spiritus restituuntur, sed tempore opportuno, in nouissima tuba quum mortui resurgent incorrupti & nos immutabimur. 1.Cori. 10

CRedimus ergo per spiritum sanctum resuscitandam omnem carnem, hoc est, omnes homines secundum corpus & carnem reuicturos, tam pios q̃ impios, tam bonos q̃ malos, sic ut eadem caro quam circumferimus, quæ mortua est & sepulta, ac computruit, resuscitanda sit, quod aperte ostendit Paulus, quum resurrectionem carnis tradit, addito pronomine, dicens, Oportet corruptibile hoc. Quũ enim dicit, hoc, in carnem quam gestamus, quasi digitũ ĩtẽdit. Quid enim aliud est dicere mortale hoc, q̃ q̃ hæc uisibilis caro sit reuictura? Sicut & apertissime Iob testatur, dicẽs, Et rursus circundabor pelle mea, & in carne mea uidebo deum meum, quem uisurus sum ego ipse & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Resurget ergo hoc corpus ad immortalitatẽ. quæ piis atq; impiis communis erit, sed longe diuersa ratione, nã piis æternam beatitudinem, impiis uero æternos cruciatus adferet, quemadmodum apud Danielem prophetam legimus: Quia tunc resurgent qui sunt in terræ puluere, hi quidem in uitam, æternam, hi autem in opprobrium & confusionem æternam. Sicut Christus dixit, Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem uitæ, qui uero mala egerunt in resurrectionem iudicij, id est, æternæ condẽnationis, quẽadmodum explanatius dicitur in symbolo Athanasii. Ad cuius aduentum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, & reddituri sunt de factis proprijs rationem. Et qui bona egerunt, ibunt in uitam æternam qui uero mala in ignẽ æternum.

Per sp ĩ sã ctũ resurrectio mortuorum

Eodẽ corpore resurgemus.

1.Cori. 15
Iob. 19

Immortalitas piis & impiis cõmũis sed diuersa ratione.

Danie. 12

Symbolũ Athanasii.

Resurget ergo caro non mutata substantia, sed qualitate q; si Deus noua corpora creare potest, cui dubium quid, & hæc corpora ad immortalitatem restituere possit non immutata corporis substantia, sed corporis qualitatibus. Non contradicit ergo resurrectioni corporum, quod Paulus prima Corinthio .xv. (ubi toto capite resurrectionem corporum ex professo demonstrat) ait: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, hoc enim ostendere uoluit, quod caro & sanguis cum his qualitatibus corruptibilibus non resurgant. Subdit enim, neque corruptio corruptelam possidebit.

questio.
Responsio.
1.Cori.15

Dicet ergo quispiam, quomodo ergo mortui resurgent, quali corpore uenient? Audi respondentem Paulum, Insipiens tu, quod seminas, non uiuificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, ut puta tritici, aut alicuius cæterorum. Deus autem dat illi corpus sicut uult, & unicuiq; seminum proprium corpus. Quasi diceret, Quod in seminibus quæ tu in terrā iacis per annos singulos fieri uides, hoc in tua carne quæ legi Dei seminatur in terra, futurum esse nō credis? Nonne quum diuerse semina quis in unum permiscet, & hæc indiscreta seminat, uel passim spargit in terram uniuscuiusque seminis satio quocunq; loco fuerit, competenti tempore secundum naturæ suæ speciem germen producit? & culmen suæ formæ, suiq; corporis reparat? Quid ergo mirū, si Deus uniuscuiusq; carnis substantiam, quamuis uarie dispersam, mutatis qualitatibus reparet ac refingat, sic ut unicuiq; animæ non confusum aut extraneum corpus, sed suum quod habuerat, reparetur, ut subinde idem corpus cum anima sua

Cyp.ī sym
Similitudine resurrectio corporū docetur

uel pudica coronari, uel impudica puniri possit.

HAec est ergo summa fidei nostræ, quæ separat nos ab infidelibus, qua sine, uana est fides nostra, tum q qui credit resurrectionem mortuorum, neque credit q Christus resurrexit, tum q nos, si in hac uita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Hæc inquam est basis totius fidei nostræ, quæ piis in hoc seculo, præcipuum affert solatium contra omnes afflictiones, impiis uero terrorem, alioqui in omnia scelera sine modo prolapsuris. Porrò hic articulus insignis est (quod ad pios attinet) promissionum magnitudine, ut ex multis paucul as referamus. Christus (inquit Paulus) resurrexit a mortuis primitiæ dormientium, quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum, & sicut in uno omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur, primitiæ Christus, deinde qui sunt Christi, qui in aduētum eius crediderunt. Et statim post, Stella a stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorū, seminatur in corruptione, surget in corruptione seminatur ī ignobilitate, surget in gloria, seminatur in infirmitate, surget in uirtute: seminatur corpus animale, surget corpus spirituale, sicut scriptū est: Factus est primus Adam in animā uiuentē, nouissimus Adam in spiritū uiuificantē, primus homo de terra, terrenus, secundus homo de cœlo, cœlestis. Igitur sicut portamus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis. Quibus & hæc addit, Ecce misterium uobis dico, Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba, Et cætera quæ sequuntur. Quum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scri-

Sūma fidei nostræ. 1. Cori. 15

Basis fidei resurrectio mortuorū

1. Cori. 15

ptus est: Absorpta est mors in uictoria, ubi est mors uictoria
1. Thess. 4 tua? ubi est mors stimulus tuus? hoc est peccatum. Stimulus
enim mortis, peccatum est, quod tunc euacuabitur. Et iterũ,
quid dulcius illa consolatione, quæ est ad Thessaloñ. Nolo
uos (inquit) ignorare fratres de dormientibus, ut non contri
stemini sicut & cæteri qui spem non habent, nam si credi-
mus quia Iesus mortuus est & resurrexit, ita Deus eos qui
dormierunt per Iesum, adducet cum illo. Hoc enim uobis di
cimus in uerbo domini, quia nos qui uiuimus, qui relicti su-
mus, in aduentu domini non præueniemus eos qui dormie-
runt. Quoniam ipse dominus in iussu, in uoce archangeli, in
tuba Dei, descendet de cœlo, & mortui qui in Christo sunt
resurgent primi, deinde nos qui uiuimus qui residui sumus,
simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera
& ita semper cum domino erimus. Itaq; (ut subijcit) console
mini inuicem in uerbis istis. Quod magis solatium homini
pio adferri potest, q̃ quod Deus per Apostolum suum testa
tur, piorum corpora in tantam gloriam mutari, ut in occur-
sum domini suspensa nubibus, & aere uectata rapiantur?
Quinimo, quod deus trãsformabit corpus humilitatis no-
Matth. 22 stræ cõfiguratũ corpori filij claritatis suæ, facietq; æquales
ãgelis, sicut in Euãgelio pollicitus est, in resurrectione mor
tuorũ nõ nubent neq; nubentur, sed erunt sicut angeli dei in
cœlo, ut uiuant cum ipsis in æterna uita. Et ideo sequitur.

nullũ sola tiũ pio homini maiꝰ, quã spes resurrect.

Cy ĩ sym. Gloria corporũ piorũ post resurre.

ET VITAM ETERNAM.

QVid iucundius? quid dulcius? quid optatius hac sym
boli conclusione, qua in Christo manentibus post glo

riosam resurrectionem corporum promittitur æterna uita, æterna felicitas, æternaq; beatitudo. In hac lachrymarū ual le nihil præsente uita charius ducimus, quæ tamen uix uita dicenda est, Quem ergo nō delectet ueræ æternæq; uitæ fidelis promissio? Vita inquam corporis & animi nunquam finienda, Quod enim ad corpus attinet, non erit amplius ob noxium fami, siti, æstui frigori, indigentiæ, lassitudini, seruituti, dolori, morti aut ullo incommodo, sed erit immortalitate, agilitate, subtilitate, & claritate summa decoratum, sicut scriptum est: Quod iusti sicut sol fulgebunt, & sicut splē dor in firmamento dei. Et iterum fulgebunt iusti & tanquā scintillæ in arundineto discurrēt. Quod ad animū attinet, nullis uitiis, nulla tristitia aut mœstitia solicitabitur, sed per petuo fruetur summo bono, qui est deus. Quæ fruitio quāta bona complectatur, nulla lingua dicere, nulla mens humana apprehendere poterit. Nec. n. oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se. Quis enim explicet, ex qua gloria, inquam glo riam sanctorum corpora resuscitata transeant? Quis cogitādo assequatur, quēadmodū spōsa ecclesia in uirū perfectum conuertatur, conregnatura Christo? Quis explicare audeat? quō ipse filius quū tradiderit regnum deo & patri, id est, cō gregationem fideliū, ita illum hominē susceptum ampliusq; clarificatum non dimittat, ut eam claritudinem quam habet cum patre, ante q̄ mundus fieret, suis fidelibus demonstrare non differat? Deniq; quomodo erit deus omnia in omnibus, contemplantes delectabimur, & delectabiliter contemplando, dei uisione fruemur, Idq; in sanctorum omnium communione ubi erit feruētissima charitas nō minus de bonis alie=

Vita æterna fidei nostræ conclusio.

Vitæ æternæ dulcedo

Apoca. 7

Quid ad corpus attinet.

Quid ad animā attinet

Esaiæ. 6

1. Cori. 32

Ephe. 4

1. Cori. 15

Iohan. 17

1. Cori. 13

Matth. 18 nis q̄ de suis gaudens. Bonis inquam spiritualibus, quibus
Psal. 46 fruuntur angeli, semper uidentes faciem patris qui in cœ-
vita æterna lis est, tum complebimus quod iubet Dauid: Vacate & ui
quid. dete, quoniam ego sum deus. Hæc est enim uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti, Iesum Christum.

Mors æterna, hæreditas ĩ pioru̇ QVemadmodum autem pij uitam æternam hæreditabunt ita impios mors æterna & animi & corporis hoc est, æternum supplicium possidebit, sicut Christus dixit,
Matth. 25 Et ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in uitam æternam. Impioru̇ enim immortalitas uerius æterna mors, quam immortalitas nuncupatur, quod æternos cruciatus tā animi quam corporis absq; ulla spe ueniæ sit allatura. Quē admodum Paulus Roma. vij: Stipendia (inquit) peccati mors: gratia autem dei, uita æterna in Christo Iesu domino nostro. Amen.

AMEN.

QVoniam omnia prædicta uerissima esse indubitate credimus. Et quæ uel ad creationem uel redemptionem uel sanctificationem nostram pertinent patrem cœlestem per filium, in & cum spiritu sancto operatum esse, & nobis certo obuentura per dei misericordiam credimus, Id-
Amē quid circo dicimus, Amen, que uox est sermonem confirmātis & ratum fore precantis, hoc est, ita certo fiat.

Soli deo salutari nostro, per Iesum Christum dominum nostrum gloria, & magnificentia, imperium & potestas ante omnia & nunc & in secula seculorum. Amen.

DE SACRAMENTIS
NOVI TESTAMENTI.

ACRAMENTI *uocabulum uarie accipitur, nam qui ad proprietatem latinæ uocis respiciunt, & ex ethnicis tantum scriptoribus uerbi significationem petunt, sacramẽtum appellant iusiurandum seu obligationem numinis ac religionis interuẽtu confirmata. Sed qui Biblia transtulerũt, ac cæteri sancti patres eam uocẽ accomodarunt, ad significandũ id quod Græci misteriũ dicunt, quod sacrum secretum aut religiosum arcanum dicere possumus. In quo tamen significatione interdum latius, interdum restrictius accipitur. Nã in genere accepto uocabulo significat omne religiosum arcanũ, seu omnem rem sacram absconditam, etsi alterius rei signum non sit, ut dicimus sacramentum diuinitatis. Et Paulus Ephesiis scribens, ait, Deum nobis sacramentum uoluntatis suæ notũ fecisse, secundum beneplacitum suum, quod alijs generationibus non est agnitum, sed adsconditum a seculis, nempe gentes esse concorporales & comparticipes promißionis eius in Christo Iesu, in quo omnes habemus fiduciam ac accessum in confidentia per fidem ad ipsum. Itidem. i. Timot. iij. Et manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne. nimirum ipsum Christũ innuens, magnum esse pietatis sacramentum, quod quum sit filius dei*

Quid sacramentum significet ethnicis.

Quid sacris scrip. Interdũ latius accipitur. Ephe. 2 Per solum euange. didicimus uoluntatẽ dei et ga oẽs gẽtes, aprudentib. huius seculi absconsũ Interdũ restrictius accipit sacramẽti uocabulum Sacramẽta uet. test.

inuisibilis, manifestatus est in carne. Frequentius uero sacramentum dicitur sacræ rei signum, quod eius similitudinem gerit cuius signum est, quemadmodum signa & figuræ ueteris testamenti, sacramenta appellantur, id quod familiare est patribus. Sic Augustinus ait: Sacramenta quæ obseruabant ex lege prænuntiatiua tantum fuisse Christi uenturi. Deniq; quod ad propositum nostrum attinet, patres sacramenti uocabulum ad significandum peculiariter sacramenta nouæ legis deflexerunt, ea scilicet, quæ sunt signa uisibilia inuisibilis gratiæ Dei quam Deus efficaciter et certo in ipsis operatur, modo rite nec indigne tractentur & accipiantur. Qui enim suis sacramentis se ad futurum promisit Deus, mentiri seu fallere non potest.

Aug. cõtra Faust. Manich. l. 96. ca. 13

Interdum strictissi.

Roma. 3

Ad hunc ergo modum accepto uocabulo, septem numerantur ecclesiæ sacramenta, quæ sunt, Baptismus, confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema unctio, Ordo, & Matrimonium. Ex scripturis enim animaduerterunt patres, hæc septem mysteria recte ac proprie sacramenta dici. Quod ita sint sensibilia signa inuisibilis gratiæ Dei, ut & ipsius gratiæ quæ impartitur, imaginem gerant & causa sint, quod ut paulo notius fiat, a rebus externis sumamus exemplũ. Quædã sunt quæ interdũ propter se fiunt, interdũ autem propter alia designãda, quatenus scilicet & dicuntur & sunt signa, quemadmodũ annulus interdum datur, non ut sit alterius rei nota, sed tantum propter se. Interdum uero datur uti congruum fidelitatis signum, ueluti quo dominus Vasallum de feudo inuestit, quo scilicet accepto, Vasallus non solum de beneuolentia domini seu beneficio accepto certus efficitur, sed & mutuum quoddam fœdus inter dominum & Vasal-

Septem ecclesiæ sacramenta.

Bernã ĩ ser. ĩ cœna dñi ẽt baptis ii & sacramẽto alt.

Quædã ꝑpter se fiũt quædã ꝑpter alia designanda

lum contrahitur, ut iam dicere qui annulum accepit, poßit: Non reſpicio annulum, ſed hæreditas eſt, quam quærebam. Eodem modo ſentiendum ac tenendum eſt (quod eſt huius rei caput) nempe dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ſigna quædam delegiſſe, per quæ deus in uirtute uerbi ſui peccatis noſtris mederetur, & nos quodammodo de gratia ſua in ueſtiret ac fœdere ſpirituali ſibi colligaret. Ita enī ipſi Deo Opti. Maxi. ſemper uiſum eſt, ſubducere nos per ſenſibilia ad inuiſibilia, Nam quæ eſt humanarum mentium caligo, ex primorum parentum præuaricatione in nos deriuata, nō poteſt homo ex ſeipſo in Dei cognitionē aſſurgere, aut Dei uoluntatem, in remittendo peccata, ratione deprehendere, Propterea Deus ſemper & uerbis & externis ſignis nobiſcum egit, per quæ nobis ſe manifeſtaret, ſuamq; erga nos uoluntatē indicaret, Atq; ideo quum iam multifariam multiſque modis, Deus olim loquutus fuiſſet in prophetis, conſuluiſſetq; uerbo, lege, ſignis & prodigijs, nouißime nobis loquutus eſt in filio ſuo, quem carnem ſumere & crucē pro nobis ſubire uoluit, ut in illum tanquam in ſignū potētißimum à deo poſitum, ſimilem nobis factum, uiſibilem ac palpabilē intuentes, eundemq; audientes, Deum ipſo agnoſcere, deo credere ac fidere, Deum denique ſuper omnia diligere inciperemus, In ipſo enim Dei potentia, ſapientia & bonitas perfectißime, euidentißimeq; reſplendent, in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter, Et quo tandem ſigno deus potentius oſtendere potuit, nos ſibi præcipue curæ eſſe. quam quod filium ſuum unigenitum pro nobis dedit, ut omnis qui credit in illum, non pereat, ſed habeat uitam æternam? Et quoniam tota uirtus paßionis Chriſti, quod ad

Xp̄s sacramēta īstituit ut p hec nobis mederetur nosq sibi colligaret. Ro. 1

Iohan. 1
Marci. 9
Roma. 10

Hebr. 1

Grego.

Lucæ. 2
Hebræ. 2
1. Iohan. 1
Iohan. 3
2. Petri. 1
Iohan. 14
Roma. 5
Colos. 12
Iohan. 3
1. Iohā. 3

Iohan. 17 *nos attinet, in applicationẽ sita est, ut scilicet eam gratiam (quam nobis in ara crucis moriendo promeruit Christus) participemus, dignatus est ipse quædam post se sacramenta relinquere, quæ suo uerbo & promissione firmauit, ut scire mus per eorum legitimum usum fructum suæ passionis, no*
Au. li. 3. de trin. cap. 4 *bis efficaciter & certo communicari.* Potuit quidem ille si*ne omni uisibili forma gratiam suam nobis donare, sed quo niam carnales sumus, & ad spiritualia capessenda admo*
Iohan. 3 Matth. 26 Roma. 7 *dũ tardi, quod animi robur corporis ui, mole ac aperationẽ. debilitetur ac distrahatur, a fide, spe, & charitate subinde concidens, idcirco fragilitas carnis sub forma uisibili repa randa, incitanda, erudienda, fouenda & confortanda erat.* Et ne quis de horum uisibilium sacramentorum uirtute ad dubitaret, addidit Deus signo uisibili, uerbum promissionis, adhibuit quoq; inter initia sacramentorum, uisiones uisibiles
Ephe. 5 Aug. in 80 tracta. 80 Au. in psal. 109 144 Chryso. in Matt. 12 Matth. 3. Marci. 1 Lucæ, 3 Acto. 1 Iohan. 20 Grego. *ac miracula, ut ea quæ semel facta cernimus, per eundem Christi spiritum, in sacramentis indies fieri, fidei ardore cre damus,* Nam ut certa fide teneres, quum baptizaris, spiritũ *sanctum in te uenire, Spiritus sanctus in columbæ specie su pra Christum quũ baptizaretur apparuit. Vt crederes quũ confirmaris, spiritum sanctum tibi ad robur dari, factus est in die pentecostes spiritus uehemens, ac uisæ linguæ dispartitæ tanquam ignis, sedentes supra apostolos, & sic de cæte ris, quæ euidentia signa quotidie replicari non est necesse, quumnobis sola fides sufficere debeat, quæ alioqui euanesce ret, si Christi uerbo addito sacramento, absq; euidenti miraculo credere detrectaremus.*

Suut ergo sacramenta noui testamenti principaliter instituta ut sint certa & efficacia signa, uoluntatis & gratiæ

Dei

Dei in sensum externũ incurrentia, admonentia & erudientia nos, ut quod foris in specie uisibili geri cernimus intus p Dei uirtutem effici credamus. Constat enim sacramentum duobus, nempe elemento sensibili, uti signo & uerbo, Verbũ est inuocatio trinitatis uerbo promissionis innixa, Elementum est aqua, oleũ, &c. eiusmodi. Quemadmodum uero uerbum instrumentum est, quo Dei uoluntas significatur & apprehenditur, & per quod spiritus sanctus efficax est, sicut Paulus ait: Fides ex auditu, auditus autem per uerbũ Christi. Et iterũ, Euangeliũ est potentia Dei ad salutem omni credenti. Ita per sacramenta tanquã quædam indicia seu testimonia Dei (quibus testatur se nobis placatum propter Christum filium suum) spiritus sanctus efficaciter operatur salutẽ & confert gratiam. In sacramento ergo non tantum elementum seu exteriorem speciem respicimus, sed magis uerbum.

Aug. cõtra Fau. li. 19 cap. 16
Magi st. in 4. di. 1. ac tripu.
Au. ĩ Ioh. tracta. 80
Roma. 10
Roma. 1
Aug. cõtra Fau. li. 16 Cap. 14
Cy. d̃ car. ope. Chri. ser. de baptis. Chri.

Vnde quum quæritur, q̃uo sacramenta uisibilia operari possint in animam, seu partem hominis spiritualẽ & incorporalem, facile respondetur, uirtutem sacramenti non tribui seu ascribi elemento exteriori, sed Deum esse qui pro bona sua uoluntate per hæc sensibilia in uerbo fidei gratiam inuisibilem operetur, quã promeruit Christus, ex cuius latere in cruce aperto, sacramẽta nouæ legis fluxerũt. Quod ergo supra diximus sacramẽta nouæ legis ita esse signa gratiæ, ut sint & causa, intelligendum est non quod sacramenta proprie & per se sint causa efficiens, remissionẽ peccatorũ seu colationis gratiæ, Nã ad eũ modũ solus deus iustificat, qui solus peccata remittit, sed quod sint causa, large sumpto uocabulo, quẽadmodũ causam rei dicimus, sine qua res fieri non solet, quãuis sine ea fieri possit. Non enim (ut diximus) sic

Ephe. 5
1. Petr. 3
Iohan. 19
Aug. in psal. 138
Ger. in c 3 pẽ tracta. 3 artico 1
Marci. 2

alligauit deus potentiam suam sacramentis, ut sine illis gratiam suam donare non queat, quis sine sacramentis, quum illis conceditur uti, minime eam donet. Constat quidem plerisq; ab exteriori cõmunione sacramentorum per praeoccupationem mortis prohibitis, suam fidem & bonam uoluntatem sacramenta (si licuisset) pecripiendi, ad salutẽ suffecisse. Interim tamen uis sacramentorum (quae inenarrabiliter ualet plurimum) contempta sacrilegos facit. Impie quippe contemnitur, sine quo non potest perfici pietas, quare eatenus sacramenta gratiae causa sunt, quatenus spiritus sanctus eorundem effectum in nobis operatus fuerit alioqui sine ipsius spiritus opere sacramenta nullam in nobis efficaciã habent.

Aug. i Le. quae. 88. li. 23. de triñ. ca. 7. lib. 4 contra. Dona. c. 22 Aug. cõtra Faust. li. 9 cap. 11 Augu. li. 2 retracta.

Haec est ergo principalis causa institutionis sacramentorum nouae legis, ut sint praesentissima remedia contra peccatum, & efficacia signa gratiae dei, quae ipsorum dispẽsatioñ. non resistentibus fidei, & recipientibus non indigne, certissime conferatur, Proindeq; sic sunt signa, ut non tantum signent, sed & sanctificent, ut hinc facile sit discernere sacramenta ueteris legis a sacramentis nouae legis. Illa. n. umbra futurorum fuerũt, ut significarent, quae cum suo aduẽtu Christus impleuisset, ablata sunt, & ideo ablata, quia impleta. Haec uero instituta sunt, uirtute maiora, utilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora, ut nõ tantũ significarẽt sed & mundarent ac sanctificarẽt. Deinde (licet minus principaliter) sacramenta instituta sunt, ut sint signa memoralia passionis ac mortis Christi, signa quoq; consolatioñ. futurae gloriae. Deniq; signa excitantia in nobis fidem, ac cohortantia ad mutuam dilectionem, aliosq; sanctos ac Christianos mores, quo argumento saepe utuntur sancti patres.

Sacramẽ. cur ĩstitua sint.

Aug. cõtra Faust. li. 19 cap. 13. 13 14. 16

August. in Psal. 73

Au. cõtra Fau. li. 19 cap. 9

Aliam insuper institutionis sacramentorũ causam diuus Augustinus recenset: In nullum (inquiens) nomen aut uerum aut falsum coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum uel sacramentorum uisibilium consortio colligentur. Quamobrem dominus Iesus Christus leui iugo suo & leui sarcinæ nos subdens, sacramentis numero paucißimis obseruationũ facillimis, significationũ præstantißimis, societatem noui populi colligauit, de qua colligatione latius dictum est in explanatione symboli, circa articulos qui de ecclesia sancta catholica & sanctorum communione sunt. Au. cõ. Fa. lib. 19. ca. 11. de do. christ. li. 3 cap. 9

Et ut reuertamur unde digreßi sumus, firmiter retinendum est, sacramẽta his duobus consistere, uidelicet uerbo & elemento, tanq̃ partibus quibusdam substantialibus, quibus tamen ecclesia plerosq; ritus, tam ad decorẽ honoremq; sacramenti, quàm ad denotãdũ & docendũ nos, quid in sacramẽto agatur, addidit sine quibus licet uerũ sacramẽtum consistere quidẽ poßit, modo ibi sint, uerbũ & elementum, tamen quum eiusmodi ritus, diuinorũ mysteriorum pleni sint, & magna cũ ratione a patribus instituti, nẽpe in excitationẽ fidei & charitatis, nequaq̃ contẽnẽdi erunt, quin potius ex doctrina Pauli (qui iubet ut in ecclesia omnia honeste, ordinate ac ad ædificationem fiant) maxime circa sacramentorum dispensationem, ne uilescant uti fulcimenta pietatis diligentißime ac accerime (nisi instãs neceßitas prohibeat) retinendi sunt tanq̃ catenulæ quedã ecclesiasticæ unitatis. Magi. in 4. dist. 1 — 1. Cor. 14 — Sacramẽta nouę legis sunt remędia contra peccata.

Quanq̃ uero hæc legis nouæ sacramenta præsentißima remedia sint, quibus Samaritanus ille bonus uulnerato appropinquans & originalis & actualis peccati uulneribus medetur & corda nostra per operationem spiritus sancti, Lucæ. 10

in uerbo illuminata, sanctificat, cõfortatq́;, non tamen omnibus una est significatio, non eadem dignitas aut uirtus, nam præter oẽm controuersiã, duo inter alia præcipua sunt, baptismus & eucharistia, at singulis suum est uerbũ, quod formale sacramenti quidam appellant. Suum itẽ signum rei externæ & uisibilis, internam & inuisibilem gratiam referens & adumbrans, quod quidã materiale dicunt: Hoc uero omnibus est cõe, q̃ minister seu sacramẽti dispensator, non suam, sed Christi personã refert, quẽadmodũ in expositiõe articuli symboli Apostolici (qui de ecclesia catholica est) declarauimus. Tantũ hic repetisse suffecerit, sacramẽta nec bonorũ dispensatorũ meritis ampliari, nec malorũ (modo in ecclesiæ cõsortio maneant) attenuari. Alia ratio est in hæreticis, nam etsi apud hæreticos sacramenta sint & ministrentur, tñ non præstantur ad remissionẽ peccatorũ seu salutẽ, q̃ extra ecclesiam sacramẽtorum efficacia esse non possit, proindeq́; qui in hæresi quacunq; uel schismate, in nomine patris & filijs & spiritus sancti, baptismi sacramentum acceperit, integrum quidẽ sacramentum accepit, sed salutẽ (quæ uirtus est sacramenti) non habebit, si extra ecclesiã catholicam, sacramentũ non habuerit. Debet ergo ad ecclesiã redire, non ut sacramentũ baptismi iterũ accipiat, sed ut ecclesiæ reconciliatus, in societate catholica uitam accipiat. Et ut quæ diximus magis pspicua fiãt, de singulis sacramẽtis speciatim dispiciemus, idq́; eo ordine ut primo de uerbo sacramẽti, Secũdo de exteriori elemẽto, Tertio de cæteris ritibus, quos ecclesia ad sacramẽti usum addidit, Quarto de effectu & uirtute cuiuslibet, Quinto de accedẽtiũ affectu, Sexto de cuiusuis ministro, idq; quã fieri potest, breuissime dicturi sumus.

Aug ad Ianua. episc. 118.
Itẽ de doc christ. li. 3 cap. 9

Duo sacramẽta præcipua.

Aug. super Ioh. de cõdis. 4 c. baptismus

Au. de fi. ad pet. ca. 5

Ordo tractationũ.

DE BAPTISMI SACRAMENTO.

Aptismus græca uox est, significans tinctionē seu lotionē. Quamobrē uocabulū in genere acceptū, etiā ad lotionem rerū externarū accōmodatur, sicut Marci. vij. legimus, Pharisei & omnes Iudæi a foro uenientes, nisi baptizentur, non comedūt, Et alia multa quæ tradita sunt eis seruare, & baptismata calicū & urceorū & æramentorum & lectorum, transfertur item ad calicem passionis dominicæ & mortis eiusdem. Marci. x. Potestis baptismo quo ego baptizor baptizari. i. sanguinem fundere & supplicium mortis meæ sufferre: Et Lucæ. xi. Baptismo habeo baptizari, & quomodo coartor usquedum perficiam, id est, patiendum mihi est pro salute generis humani, id quod summe desiderio. Sed quod ad propositum nostrum attinet, pro lauacro regenerationis accipitur, quod est omnium sacramentorum primum, & ianua qua in ecclesiam & ad cætera sacramenta peruenitur.

Baptismi uocabulū quid significet. Marci. 7 Marci. 10 Baptismus ianua ī ecclesiam.

IN baptismo duo sunt, uerbum & elementum. Verbum est ipsa inuocatio trinitatis huic diuinæ promissioni inmixta, Qui crediderit et baptizatus fuerit, saluus erit, quæ peragitur hisce uerbis a Christo traditis, uidelice, Ego baptizo te in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, In quod quidem uerbum in primis intuendum est, In aqua enim uerbū mundat, detrahe uerbum, & quid est aqua nisi aqua, accedit uerbum ad elementū & fit sacramentū. Vnde ista tanta uirtus aquæ ut corpus tingat & cor abluat, nisi faciēte uerbo? nō quia dicitur aut pronūtiatur, sed quia creditur, Nā et in ipso

Baptismi partes. Au. in Io. tracta. 80 Itē i Iohā. tracta. 53

Au.cõſau. li 19.c. 16 — uerbo aliud eſt ſonus tranſiens, aliud uirtus manens, propte
Ephe. 5 — rea dixit Apoſtolus: Chriſtus dilexit eccleſiam, & tradidit
ſeipſum pro ea, ut eam ſanctificaret, mundans eam lauacro
Aug.cõtra Fauſt.l 19 cap. 16 — aquæ in uerbo. Mundatio igitur nequaquam fluxo & labili
tribueretur elemento, niſi accederet uerbum, quo accedente
fit ſacramẽtũ, quod perinde ſe habet atque uiſibile uerbum.

Sententia verbi baptiſmi. — NAm quũ dicit miniſter, Baptizo te in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, ſenſus uerborum eſt, Hoc uiſibili ſigno tecum paciſcor ac teſtor, te recõciliari Deo: te recipi a Deo, qui eſt pater filius & ſpiritus ſanctus. Nam quid aliud eſt baptiſmus, q̃ fœdus Dei cũ hoie, & hominis cum Deo, Nã quatenus homo, ſatanæ & mũdi gloriæ, põpiſq; ab renũtiat, & ſe uero Deo aſtringit, ad mortificãdũ per oẽm uitã membra peccati, eſt fœdus hominis cũ Deo, Rurſus qua tenus ſe Deus uiciſſim homini aſtringit, quod peccata illi re mittat, quod propter filiũ recipiat quod ſpiritũ ſanctum donet, qui uiuificet & ſanctificet fœdus Dei cũ homine dici po teſt, quod diuus Petrus grauiſſime teſtatur: Sic et uos (inq̃t) baptiſma ſaluos facit, nõ carnis depoſitio ſordiũ, ſed cõſcientiæ bonæ interrogatio in Deũ, p reſurrectionẽ Ieſu Chriſti ex mortuis, Id eſt, baptiſmũ eſſe nõ tãtũ externã ſordiũ corporis ablutionẽ, ſed pactũ bonæ conſcientiæ erga Deum per reſurrectionẽ Chriſti, quo Deus erga nos teſtatur, ſe nobis placatum eſſe propter reſuſcitatum Chriſtũ, ut uiciſſim hoc fœdere bona conſcientia bene reſpondeat apud Deum, confidens ſe habere placatum Deum propter Chriſtum.

(Margin: Baptiſmus fœdus cũ homine, & homiſcũ deo. — Roma. 6 — Tit. 3 — 1. Petri. 3 — Au. in Ioh. tracta. 80 — Tit. 3 — Acto. 8)

Circũciſio figura baptiſmi. — TYpus autem baptiſmi in ueteri lege, circunciſio fuit myſterio & ſignificatione cum baptiſmo conueniens, adeo ut beatus Athanaſius dixerit, baptiſmũ eſſe ipſam cir

(Margin: Atha. li. q̃ queſt. 38)

cuncisionē spiritualem. Quēadmodū enim circuncisio signū seu pactum fœderis inter Deū & Abrahā, Abrahæq; posteros fuit uti scriptura dicit, Statuā pactū meum inter me & te, & inter semē tuum post te in generationibus suis fœdere sempiterno, ut sim Deus tuus, & seminis tui post te. Et tu ergo custodies pactum meum & semen tuum post te in generationibus suis, Quod pactum subinde exprimēs, ait: Hoc est pactum meum, quod obseruabitis inter me & uos, circūcidatur ex uobis omne masculinum, & circuncidetis carnē præputij uestri. Infans octo dierum circuncidetur in uobis, eritq; pactum meum in carne uestra in fœdus æternum, Ad eundem modū in Euāgelio discipulis loquitur Christus: Ite (inquiens) docete omnes gētes, baptizantes eos, in nomine patris & filij & spiritus sancti. Et in actis ait Petrus: Baptizetur unusquisque in nomine Iesu Christi, in remissionē peccatorum. Et quemadmodum dicit scriptura ueteris legis Masculus cuius præputij caro circuncuncisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. Ita de baptismo dixit Christus: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nō potest introire in regnū Dei.

Gene. 17

Analogia baptismi ad circūcisionem.

Math. 24

Acto. 2

Gene. 17

Iohan. 3

Anabaptistę damnatur.

ET uel ex hoc ipso refellūtur impij Anabaptistæ, qui baptismū infantiū impie negant ac auersantur Nam Deus in ueteri lege circūcidi iussit infantes, ut insererentur synagogæ, & adiecit pactū promissionis: Ero Deus eorum. Ergo per baptismū, qui circuncisiōi successit, pueri inserendi sunt ecclesiæ, extra quam non est salus, ne excludantur a regno Dei: quod Christus ad eos pertinere aperte asseruit: Sinite (inquit) paruulos uenire ad me, taliū enim est regnū cœlorū. Itē, non est uoluntas corā patre uestro qui in cœlis est,

Gene. 17
Matth. 19
Marci. 10
Lucæ. 20

Matth. 18 *ut pereat unus de pusillis istis.* Et iterum, *uidete, ne contemnatis unum ex his pusillis, Dico enim uobis, quia angeli eorũ semper uidẽt faciẽ patris mei qui in cœlis est,* quibus uerbis testatur paruulos Deo placere, & per Deũ custodiri. Et sicut pactum circunsionis, non ideo minus ad infantes pertinuit, quod non intelligerẽt, quid ageretur. Ita nec baptismus, propterea minus ualet in infantibus, quod nondum intelligant pactum gratiæ diuinæ, quo remittitur ipsis peccatum originale. in fida enim ecclesiæ per uerbum credentis, offerentis, benedicentis, tingentis, etiam tantilli mundantur infantuli, quamuis nondum ualentes corde credere ad iustitiam, & ore confiteri ad salutem. Sed quid opus est errorẽ ab ecclesia catholica a tẽporibus Apostolorum semper dãnatũ, pluribus reuincere: Tantũ de uerbo baptismi.

Au. ad Bonifa. epi. 23 In Iohã. tractã. 80

Elemẽtũ baptismi aq̃

Quod significet aq̃

Ephe. 5 Ephe. 2 Iohan. 3

ELementum autem seu materiale externum huius sacramentis, est aqua, Ideo autem per aquam celebratur, ut sicut aqua corporis sordes abluit, ita credamus & nos per baptismum ab omni peccato spiritualiter mundari, innouari & regenerari, ut quod incorporale est inuisibiliter abluatur. Vnde & lauacrum regenerationis appellatur. Natura enim nascimur filij iræ, sed baptismus regenerat nos filios gratiæ, Natura nascimur ex sanguinibus, ex uoluntate carnis, ex uoluntate uiri, hoc est, in peccatis, sed ex baptismo renascimur filij Dei: nimirum Christo filio Dei per baptismũ inserti, sicut Paulus ait: Quicunque in Christo baptizati estis, Christum induistis.

Galat. 3

POrrò omnino conueniebat, ut huius sacramenti elementum aqua esset, Nam inter alias huius sacramenti figuras, baptismi typus, diluuium fuit, Nam quemadmodũ Deus

per diluuium mundum perdidit. & paucos in arca seruauit Am.8 my
per aquam, sic per baptismum, mundus, id est peccata pe= ste.init.li.3
reunt, & baptizati in arca ecclesiæ, ex aqua emergētes ser= Gene.7
uantur. Atq; caro immergitur, ut significetur illic ueterē ho 1.Petri.3
minē mori, ablui omne peccatum, sepeliri omne uitium, Ex Per baptis
aqua reducimur, ut significetur illic nos in nouitatem uitæ re mū Xp̄o
surgere, quam obrem Paulus passim ait, per baptismum nos cōmorine
cōmori & consepeliri Christo & resurgere cum Christo,
Roma. vi. Quicunq; (inquit) baptizati sumus in Christo Ie Roma. 6
su, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus
cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus
surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouita
te uitæ ambulemus. Rursus, consepulti Christo per baptismū
in quo & resurrexistis per fidē operationis dei, qui suscita
uit illum a mortuis. Hinc illa exhortationis uox: Igitur si cō Coloss.2
surrexistis cū Christo, quæ sursum sunt quærite. ubi est Chri
stus in dextera dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ
super terrā, mortui enim estis, &c. Et iterū, Mortificate er
go membra uestra, quæ sunt super terram, fornicationē, im=
munditiam, libidinem, cōcupiscentiam malā, & auaritiā. Er
go baptismi mysterium non leuiter transmitti, sed hæc quæ
significat & requirit per omnē uitam meditari, in his, exer
ceri oportet, ut mortificationem Iesu Christi in corpore no=
stro perpetuo circumferamus, id est ut exemplo Christi deo 2.Corīt.4
uiuamus, mortui mundo. Et ut Christus q̄ mortuus est, mor= Roma. 6
tuus est semel, quod autem uiuit, uiuit deo, ita nos peccato se
mel mortui, uoluntatem nostram dei uoluntati attempere=
mus. Mortificanda est enim non natura, sed concupiscentia
mala. Si enim (ut Paulus ait) secundum carnem, id est secun Roma. 8

dum carnalem concupiscentiam uixeritis, moriemini. Si au- Athana.
tem spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis, ubi Athana-
Galat. 5. *sius: Corpus (inquit) non morte conficiendum, sed opera car-*
Coloss. 3 *nis, quæ Paulus ad Gala. y. & Coloss. iij. enumerat.*

1. Cor. 10 MAre etiam rubrum, sacramentum seu signaculum baptismi fuisse declarat beatus Paulus, dicens: Nolo. n. uos ignorare fratres, quia patres uestri omnes sub nube fuerunt, & per mare transierunt, & omnes in moyse baptizati sunt, & in nube & in mari: & adiecit, dicens: Hæc autē omnia in figura nostri fuerunt significans in baptismo, diabolum (cuius pharao imaginem gessit) nequitiæ suæ uires amittere. Pharao enim reluctatus & in sua pfidia demoratus, tam diu restitit ac præualuit, donec ad aquam ueniret, quo quum uenisset, uictus est et extinctus cū suo satellitio: sic hodie p exorcismos, uoce humana, sed potestate diuina flagellatur, uritur, & torquetur diabolus, interim tamen fallax est, exire se & homines dimittere simulans: Sed quū ad aquam salutarem & baptismi sanctificationem uenitur, scire debemus & confidere, q illic diabolus oppermitur, & homo dicatus deo, diuina indulgentia liberatur.

Cerimōiæ circabaptismum.

IAm de mysticis ritibus, quos ecclesia in baptismo adhibet, paucis agemus. Adhibētur (ut & supra diximus) nō temere, sed ut uiua quædā incitamenta fidei & pietatis ad formandam religionem necessaria, nimirum quibus manuducitur uulgus ad intelligendum, & retinendum mysteria Christi, Pædagogia & lacte ei principio opus est, ut assuescat disciplinæ Christi, Nec dubium est, maximam cerimoniarum partem, quæ circa administrationem adhibentur, a primitiua & apostolica ecclesia ad nos peruenisse, ut

Hebræ. 5
Cerimōiæ ecclesiasticæ uetustissimæ.

impie abijciatur, quod tot seculis, tot sanctissimis uiris sacro sanctum est habitum.

IN primis consecratur fons baptismatis, & signatur oleo unctionis duobus solennibus anni diebus, quando in primitiua ecclesia baptismus recipi cõsueuerat nempe paschæ & pentecostes, quem ritum ex ecclesia matrice ad nos deriuatũ, diuus Augusti. passim testatur, quanq̃ tempore necessitatis etiam aqua non consecrata liceat baptizare, quod Victor To. pont. qui circa annum. cxc. uixit, decreuit, quo decreto primitiuæ ecclesiæ consuetudo aperte comprobatur. Cõsecrat fons. c. ecclesiasticarũ. 11. dist. Ex decreto uictori.

QVum uero baptismus ministratur, principio adhibetur exorcismus, qui uerbo & exufflatiõe peragitur, ut spiritus immundus a baptizando expellatur, utq; per purum sacerdotis ministerium, spiritui sancto cedat fugiens spiritus malignus. Non cum natura (ut inquit Augustinus) exorcisatur aut exufflatur, sed ille sub quo sunt qui sub peccato nascuntur. Adiurantur ergo, ut expellatur ab eis potestas inimica, quæ decepit hominem, ut possideret hominẽ, ne posthac contendat, eos subuertere, nec hoc sacrum signaculum unquam audeat uiolare. Quem ritum antiquissimum esse, ex Tertulliano, Hieronymo, Ambrosio, & quem citauimus, Augustino, Chrysostomo, Cœlestino papa, aliisque patribus discimus. Vide au li. 2. de gratia Christi & pec. ori. ca 40 Li. de sym. Gene. 3

DEinde signum crucis fit principio in fronte, ad significandum, quod baptizandus nomen dat Christo crucifixo, in quo confidat, & quem publicitus confiteri, nunquam erubescat. Super oculos dein, ut intelligamus baptizandum præparari ad uidendum charitatem dee. Super aures quoque, ut intelligamus eum consecrari, ut audiat uerbum Signũ crucis i frõte Super oculos. Aures.

Nares. Pectus. Roma. 10 Scapulæ. Os. Roma. 10

ueritatis dei Super nares etiam, ut percipiat suauitatẽ odoris dei. Signatur quoque pectus, ut credat in eo, quia corde creditur ad iustitiam Scapulæ quoque, ut suscipiat iugũ seruitutis dei iuxta Christi præceptum: Tollite iugum meum super uos. Os denique, ut confiteatur illi: quia ore confessio fit ad salutem.

Sal cõsecratũ quid significet. Beda.

INter exorcizandum, sal consecratum in os baptizandi datur, ut per sal typicũ cõditus, iniquitatis fœtore careat id est, carere significetur, utq; a uerbibus peccatorum ultra ne putrefiat, sed magis illesus, ad maiorem gratiam recipiẽdam seruetur, ac ad sapientiæ saporem præparetur.

Lectio euãgelii. Matth. 19 Ecclesia ex institutiõe Christi offer ei paruulos baptizandos. Patrinorũ munus.

DEin legitur Euangelium, Oblati sunt Iesu paruuli, quo significamus, nos paruulos nostros offerre Christo, quia ipse dicit: Sinite paruulos uenire ad me. Et quoniam addit, Talium est enim regnum cœlorum. Offerimus etiam eos Christo baptizandos. Si enim illorum est regnum cœlorum, non negabit eis Christus baptismum, qui est (ut diximus) ianua, qua in ecclesiã & subinde in regnũ cœlorũ intramus.

POst, patrini manuum infanti imponunt, symbolumq; recitant & orationem dominicam, quod ecclesiam referant, quæ domino pueros offert baptizandos, & in suam illos fidem recipit. Offeruntur quippe paruuli, ad percipiendum spiritualem gratiam, non tam ab eis quorum gestantur manibus quamuis & ab ipsis, si & ipsi boni fideles sint, quã ab uniuersa societate sanctorum atq; fidelium. Ab omnibus nanq; recte offerri intelliguntus quibus placet quod offeruntur, & quorum sancta atq; indiuidua charitate ad communicationem sancti spiritus adiuuantur. Tota ergo hoc mater ecclesia, quæ in sanctis est, facit, quia tota omnes, tota sin

gulos parit. Vnde non fides illa particularis quæ in patrinorum credentium uoluntate consistit, sed fidei sacramentum fidelem facit. In ecclesia ergo Christi per alios paruuli credunt, sicut ex alijs (quæ in baptismo remmituntur) peccata traxerunt. Deinde, *patrini se quodammodo fideiussores constituunt pro baptizatis:* Ideoque *semper admonere debent eos, ut castitatem custodiant, iustitiam diligant, charitatem teneant, ante omnia uero, symbolum & orationem dominicam edoceant.* Au. ad Bonifa de bap in batismo paruuli p alios cred.

D*Einde illinitur sputum naribus & auribus, exemplo Christi, qui prius cæci nati oculos luto e sputo facto sublinuit, & sic ad aquas Siloe misit. Illinitio uocationem ad gratiam baptismi significat, unctus nondũ uidet, sed mittitur ut lauet ad aquas Siloe, id est ut baptizetur in misso, id est Christo, id enim Siloe significat.* Et *dicitur ei uerbũ* Euãgelicum, *quod* Iesus, *quando mutum & surdum sanauit, tangens sputo linguam eius, & mittens digitos in auriculam eius, dixit:* Epheta, *quod est adaperire, uerbum sanè sacramento conueniens.* Admonentur *enim baptizandi per saliuam typicam, & saluatoris factum, ut aperiantur ipsis nares ad odorem notionis dei & uitæ æternæ capiendum, quo baptizati dicant:* Bonus *odor Christi sumus, utq; aperiãtur eius aures ad audiendum uerbũ & mandata dei. Saliua typus est sapientiæ & gratiæ dei & discretionis fidei, cuius acceptio in auditu, & discretio in naribus significatur.*

Ilinitio sputi quid significet. Iohan. 9 Siloe, quid Marci. 7 2. Corin. 2 Saliua qd

P*Ost peractum exorcismum succedunt mysteria quæ apud ipsum fontem celebrantur.* In *primis quæritur de nomine infantis.* Nam *uetustissimo ecclesiæ more ante baptismum, baptizãdi nomen suum dant, quo significatur, eos*

Mysteriorũ q apud fontẽ celebrãtur, expositio.

per abrenuntiationẽ prioris possessoris, se nomen dare Christo, ut in illius dominum transeant. A nomine enim quod ab Adam habebant, scilicet filij Adæ uocati, ad nouum nomen quo filij dei uocantur, perueniunt, quinimo tum demũ nomẽ acquirunt, anteq̃ enim baptizemur, fide & nomine caruimus. Postquam uero inuocatur nomen dei super nos, secundũ nomen eius uocati sumus. Reddito nomine, baptizandus

Trina abrenuntiatio. ter abrenuntiat, Nam interrogatus, Abrenuntias Satanæ Respondet: Abrenuntio. Et omnibus operibus eius? Respondet: Abrenuntio. Et omnibus pompis eius omni uanitati & gloriæ seculi, fastui, luxui, uoluptatibus, breuiter omnibus uitijs? Respondet: Abrenũtio, Quẽ ecclesiæ primitiuæ cõsuetu

Ter. de corona mili. Am. d myst. init. c. 2 & li. 1. de sacra. ca. 2 dinẽ fuisse, docet Tertul. de corõa militis. Debet ergo baptizatus tota uita esse memor sermonis sui, & nunq̃ cõmittere ut sibi excidat suæ series cautiõis. Per uerbi. n. illius renũtiationis quæ in baptismo fit recordationẽ, diabolicas incãtationes, fastũ, uoluptates, breuiter, oĩa peccata facile uincemus.

Oleũ cate. POsthæc baptizandus oleo cathecuminorũ inungitur in pectore & inter scapulas, at post baptismum, chrismate, in uertice. De chrismate postea latius dicemus. Quod autẽ ad unctionẽ (quæ in baptismo fit) attinet, beatus Augustinus

c. ecclesiastico. 11. de traditionis Apostolicæ esse dicit, eam siquidem ab apostolorum temporibus ad nos usq; deriuatam, & canones Clemẽtis ac Fabiani pont. & pleraq; Concilia declarant. Prioris unctionis, quæ ante baptismum fit mysterium, Augustinus ex

Rom. 10 Rom. 2 Iaco. 2 plicat. Vngimur (inquit) in pectore & scapulis, quoniam fides mente concipitur & opere perficitur. Vngitur pectus, ut significetur hoc pectus consecrari Christo, & mentem in sanctæ trinitatis fide confortari, in qua amodo nullas reli

quias latentis inimici residere oporteat, Vngitur inter sca= Inter scapu
pulas, ut significetur, baptizandū per gratiā undiq; muniri las cur.
ad bona opera faciēda, & ad portandū onus domini forti=
tudinē accipe, quē admodū diuus Ambrosius ait: Vnctus es Amb. de sa
quasi athleta christi, quasi certamē huiu seculi luctaturus. cra. ca. 2

VNctioni succedit catechesis, id est inquisitio de fide Catechesis
trinitatis, idq̃ iuxta domini nostri Iesu Christi saluato
ris imperium, qui quum ad patrem in cœlum ascenderet,
Apostolis mandauit: Euntes (inquit) docete omnes gentes, Matth. 28.
baptizantes eos, in nomine patris & filij & spiritus sancti.
Quod autem interrogamus, Credis sanctam ecclesiam, re= Vid expo.
missionem peccatorum, carnis resurrectionem, & uitā eter symbo.
nam post mortem, non eo modo interrogamus, ut quomodo
in deum creditur ita & in ecclesiam sanctam credatur, sed
ut in ecclesia sancta conuersantes, in deum credamus. Nam
ecclesia propterea sancta & catholica est, quia recte credi
tur in deum. Proindeq; interrogatur: Vis baptizari? Et re
spondetur. Volo. Nemo enim saluatur inuitus, sed uolens, ut Eccle. 15
integra sit forma iustitiæ. Sicut enim homo propria arbitrij. Ex conci. Toleta.
libertate serpenti obediens perijt, sic uocante se gratia dei,
Propria mentis conuersione saluatur.

QVo facto, baptizatur tandem infans in hisce domini Verbū for
uerbis. Et ego te baptizo, in nomine patris & filij. male bapti
& spiritus sancti. Quid autem uerba ista significent, & smi.
quod fœdus inter deum & hominem hisce uerbis contraha=
tur, supra diximus.

TEr uero infans uel immergitur uel tingitur aqua ba= Infans ter
ptismatis. Baptizamur enim in patrem & filiū & spi tingitur.
ritum sanctū, ad singula nomina, ad singulas personas tingi

mur, ut æqualitas, eademq; personarum potestas, ac maiestas declaretur, ut trinitatis unum appareat sacramentum. Tertio quoq; repetita immersio uel tinctio, typum triduanæ dñi sepulturæ exprimit, per quam Christo consepulti sumus in baptismo, & cum Christo resurreximus in fide, ut a peccatis abluti, in sanctitate uirtutum uiuamus, imitãdo Christum.

An. ꝺ cõs. dis. 3. ca. postquam

Roma. 6

POst baptismum, baptizatus inungitur chrismate, sed in uertice, cuius mysterium diuus Ambrosius declarat, dicens: Memento quid tibi dixerit, nimirum sacerdos baptizans: Deus (inquit) pater omnipotens qui te regenerauit ex aqua & spiritu sancto, cõcessitq; tibi omnia peccata tua, ipse te ungat in uitam æternam. Noli ergo banc uitam illi æternæ uitæ anteferre. Verbi gratia, si exurgat inimicus aliquis, si uelit tibi fidem tuã auferre, si minatur mortem ut præuariceris. Vide quid eligas, Noli eligere in quo non es unctus, sed elige in quo es unctus, & uitam æternam uitæ præferas temporali, per Christum Iesum dominum nostrum. In capite uero ungitur baptizatus, ut norit se capiti Christo insitum, ut sciat se iam a Christo nomen accepisse, seq; christo nomen dedisse, hoc est, christi militiæ esse inauthoratum. A chrismate enim nomen habet christianus; sicut & chrisma a christo, in cuius nominis inuocatione, ad eum quem diximus inungendi usum, præparatum est chrisma.

Inũctio q chrismate in uertice fit qd sig.

Amb. ꝺ sa crã. cap. 1

Vnctio q fit i capite q d signet.

Christus Chrisma Christia.

POstremo baptizatus alba ueste uestitur, quod est signum manumission. & libertatis, teste Tertulliano. Notat quoq; innocentiam & puritatem christianam, quam post ablutas ueteres peccatorum maculas studio sanctæ conuersationis immaculatam seruare debet, ad repræsentandam eam ante tribunal christi. Olim in primitiua ecclesia, bapti

Tertul.

Amb. ꝺ ni Incar. di. cap. 7

zati adulti per totam hebdomadam stolis albis sese uestie-bant, quamobrem dies ille dominicus proximus post pascha dominica iu albis uocatur, qua cerimonia ecclesia & fidem & uitæ innocentiam, religionisquè puritatem animis nostris imprimere studuit. Dñica i albis cur dicatur.

V*Irtus, efficacia, seu effectus baptismi, satis superq; ex prædictis colligitur. In baptismo enim per aquam & spiritum in paruulis originalis culpa aboletur, & ex filio iræ fit filius dei. In adultis uero tam originalia quam actualia seu personalia peccata delētur. Morimur enim in baptismo peccato, uicturi deo in Christo Iesu, qui per lauacrum aquæ mundat ecclesiam in uerbo uitæ, ut exhibeat ipse sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugā, aut aliquid huismodi, sed ut sit sancta & immaculata. De hoc baptismi fonte uaticinatus est Zacharias: In die (inquit) illa, erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatorum. Itidem Ezechiel, dicēns: Et effundam super uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquitatibus uestris, & ab uniuersis idolis uestris mundabo uos, & dabo uobis cor nouum & spiritum nouum ponam in medio uestri. In baptismo enim regeneramur ac renascimur, sicut Christus in Euangelio dixit. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest uidere regnum dei. Ad Tit. iij. secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde, per Iesum Christum saluatorem nostrum, ut iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem uitæ eternæ. Quotquot enim baptizati sumus in Christo Iesu, Christum induimus. Effectus ergo*

Dere sacra baptismi. Roma. 6 Ephe. 5. Zacha. 13 Ezech. 35 Iohan. 3 Tit. 3 Galat. 3

baptismi est mors peccati, ut alia sequatur natiuitas, quæ corporis manente compagine, hominum mentem innouat, sepulta omniũ peccatorũ uetustate, quãquam idem baptismi effectus demum morte corporali (qua & animo & corpore peccatis penitus defungimur) absoluatur.

Amb.ĩ episto.ad Roma. cap. 6

Cõcupiscẽtiæ fomes, soluto reatu remanet ĩ baptiza.

Iam si quis quærat, Si uerum est, in baptismo deletũ esse peccatum, quod a parentibus contraximus, quur adhuc manet cupiditatis fomes, & ueluti incẽtiuum quoddam peccati? Neque enim dubium est quin a primis parentibus in nos traducta sit lex ista peccati seu membrorum, idest concupiscentia, quã Paulus opponit legi mentis seu dei, dicens: Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Omnes siquidem in peccatrice uoluptate generamur, propterea licet inuiti, etiam post baptismum illicitos quosdam & bestiales propemodũ motus sentimus, qui assiduam in nobis pugnã generant, Paulo teste: Caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, & cætera. Huic ergo quæstioni respondendum est, in baptismo imputationem & reatũ omnis peccati tolli, quia deletur chirographum damnationis nostræ, & responsum mortis quod in nobis ex inueterato ulcere manabat. Reatus enim seu imputatio in peccatum proprie, peccatũ est. Beatus enim uir, cui nõ imputat dominus peccatum. Sed manet concupiscentia, quæ licet a Paulo interdum peccatum dicatur, ueluti quum ait: Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Tamen post baptismum fomes non imputatur in peccatum, nisi ei

Roma. 7

Berñ.ĩ ser. ĩ cœna domini de baptis.

Galat. 5

Peccatũ ꝓprie reatus

Psalmi. 31

Roma. 3

Roma. 7

Roma. 8

mens seu uoluntas assentiatur. Atq; hæc est eximia baptismi uirtus, quod nõ tantum peccatum tollit, sed & contra hunc fomitem gratiam cõfert, ne iam nobis cõcupiscentia noceat, si tamen a consensu abstineamus, quod ut facere possimus, impartit nobis deus in babtismo spiritum, cuius dictum sequuti, non in nostra, sed in eius uirtute de concupiscentia ac diabolo triumphemus atque in hunc modum hanc quæstionem dissoluit Paulus: Infelix (inquit) ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. *Vt ergo concupiscentiam, quæ radix est amaritudinis, quæ seges est omnium malorum, reprimamus, ne germinet iterum, denīq; ut eradicemus eam, tota uita elaborandum est. Et perpetuo cum Paulo orandum, ut spiritus ille in baptismo nobis collatus, integer perseueret in nobis: nimirum ut gratia spiritus sancti (quæ spiritum nostrum mouet, incitet, purificat, fouet, ac confirmat) nunquam auferatur a nobis, sed in uisceribus nostris continuo innouetur, ut illius uirtute iustificatio legis impleatur in nobis qui non secundum carnẽ ambulamus, sed secundũ spiritũ. Si quis autem hunc Christi spiritum nõ habet, hic non est eius. Si uero Christus in nobis est, corpus quidem mortuũ est propter peccatum, spiritus uero uiuit propter iustificationẽ. Ergo (ut* Apostolus *infert) debitores sumus nõ carni ut secundũ carnẽ uiuamus. Si enim secundũ carnẽ uixeritis moriemini. Si autẽ spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Quicunq; enim spiritu dei aguntur, hi sunt filij dei, Reddit autem ipse spiritus testimoniũ spiritui nostro, q. sumus filij dei, quũ sentimus, nõ accepisse nos spiritum seruitutis, iterum in timore, ut scilicet deum tanquam tyrannum aliquem metuamus, sed*

Præcipua uirtus baptismi.

Roma. 7

Cõcupiscẽtiã vt mortificem⁹ tota vita enitendum.

1. Thess. 5

Psal. 50

Roma. 8

Iustificatio legis quõ a iustificatis impleatur.

Quõ spũs dei reddat testimoniũ spiritui nostro de vocat, nostra.

Roma.8 *quum sentimus nos accepisse spiritum adoptionis filiorum dei, in quo filiali amore pciti, clamamus, Abba pater. Si autem per baptismum filij, ergo & hæredes, hæredes quidem dei, cohæredes uero christi. Si tamen compatimur, ut & conglorificemur. Baptismi ergo uis & effectus tota uita in nobis ad hunc modum (ut diximus) exercendus est, atq; ita uiuendum, ut uitali huic moriamur usui, ut seipsum homo se abneget, & totus mutetur, imitans christum ducem, Quod faciendo, tandem etiam absq; molestia mortificationem carnis (in domino obdormientes) peragamus adeo, ut cum Paulo dicere libeat. Mihi enim uiuere christus est, mori lucrum nimirum quod hoc mortale induet immortalitatem, & corruptibile hoc induet incorruptionem. Tunc enim plane effectus baptismi absoluetur, nempe per corporis resurrectionem, cuius baptisma est pignus & imago (si diuo Ambrosio in epistolã ad Romanos credimus) sed de hoc latius supra diximus, circa articulũ symboli, q de carnis resurrectione est.*

Baptis. vis tota uita exercenda.

Mortificatio i homine quomodo peragatur.

Philip 1

1.Cori.15

Amb.ĩ epistio.ad Roma.cap.6

De affectu quo ad pcipiẽdũ baptisma acce dẽdum sit.

DE *affectu, quo ad baptismum accedendum sit, in canonibus concilij prouincialis, sub titulo de administratione sacramentorum, dictum est; ut hic repetere nõ sit necesse, Qui adultus accedit, cogitare debet, se huius sacramenti perceptione, seipsum totum Christo offerre, seque exutum ueterem hominem, nouumq; indutum exhibere, repræsentareq;, atq; hoc tota uita conaturum, ut candidam illam uestem, insigne libertatis & manumissionis, ab omni peccatorum labe immaculatã, ad tribunal Christi præferat. Quod totum ludicre, mimice & ioco ageretur, tum nec recipitur sacramentum, nec res sacramenti, si indigne aut irreuerenter propositum peccandi retinens, quid accedat, characterem*

Vide ma. in.4. dist. 4.q 5.art. Solet etiã &c.

quidem sacramentalem recipit, sed rem sacramenti, id est, gratiam nullam consequitur, postea tamen reconciliatus ecclesiæ, effectum sacramenti absq; noua tinctione per pœnitentiam recipit ac indipiscitur.

Minister sacramenti sacerdos est, in quo (quantum ad sacramenti efficaciam attinet) uitæ meritum non respicimus. Nam re uera non homo est, sed Christus qui baptizat, sacerdos uero legatione tantum pro Christo fungitur, per quē Christus baptizat. Et quamuis sacerdos dicat, Ego te baptizo, tamen ut eum non aliter quā ministrum hoc agere intelligas, non in nomine suo, sed in nomine patris & filij & spiritus sancti, baptizare sed dicit, quemadmodum Paulus ait: Nunquid Paulus crucifixus est pro uobis, aut in nomine Pauli baptizati estis?

Cy. de cardi. op. christi. sermo. de bap. christi. Tertul. in li. de exhor. casti. Hie. aduer. lucife. 1. Corit. 1

DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS.

Vum in baptismo non solum omne peccatum, tam originale quàm actuale remittatur, sed & spiritus sanctus, in nouā nos regenerans creaturam, detur, qui & concupiscentiæ fomitem (id est, apetitus inordinationem & naturæ corruptæ imbecillitatem, quæ in nobis post baptismum reliqua est) sic attenuat, ut ea nobis, nisi rursus peccato assentiamus, nocere non possit. Consequens est, ut si continuo ex hoc seculo post perceptum baptismum nobis migrandum foret, solus ipse baptismus sufficeret, & regenaratio per se saluaret, mox in pace beati seculi recipien

Amb. li. de myst. init. cap. 3 Tit. 3 Vide Ber. ī ser. habito ī die cœnæ dñi de baptismo. Roma. 8 Ex dec. Melchiad. Papæ

dos. Qui enim post baptismum cum acquisita innocētia immaculatus peruenit ad mortē, ipsa morte confirmatur, quod nō possit peccare post mortem. Iam uero quū nos post transitum mare rubrum uastum huius mundi desertum ingredi, ac cum hostibus & internis & externis, priusquam ad terram repromissionis perueniamus, sine intermissione dimicare oporteat, nempe carne, mundo, & diabolo, quorum impetus tātus est, ut nemo secure glorietur se ī hoc corpore peccati sine peccato esse posse, quod humanæ cupiditates & ueteris peccati reliquiæ in sinu nostro latentes, rebellionē aduersus spiritum mouere nunquam cessant. Mundus quoque nos ad huc mortali corpore onustos, omnibus machinis oppugnat. Denique diabolus ille artifex tanquam leo rugiens, semper circuit quærens quem deuoret, ut merito quis hanc initurus luctam grauiter terreatur, nisi interim agnoscat Christum redemptorem (qui carnem domuit, mundū uicit, ac diabolum mundi principem foras eiecit) aduersus hosce insultus alia parata remedia, quibus luctantibus nobis subueniret, reliquisset, ut non in uirtutibus nostri, sed in eo faciamus uirtutē. In Exodo legimus, filios Israel ex Aegipto per mare rubrum iam egressos, deuictis ac sumersis etiam nū hostibus (flauit enim spiritus Dei, & operuit eos mare) tum maxime fuisse cōpluribus aliis confortatos sacramētis.

Dimicādū nobis tota vita cū tribus hostibus.
Roma. 7
1. Iohan. 1
Galat. 5
Mundus
Diabolus
1. Petri. 5
1. Petri. 4
Iohan. 16
Iohan. 12
Psal. 59
Exodi. 15

In primis expansione nobis in protectionem eorum, & ignis, ut luceret eis per noctem, Deinde alitione panis cœlestis, & bibitione aquæ, quam percussa dedit petra.

Colūnanubis ignis
Psal. 140

Ad eundem modum Christus (qui ueteris legis typos impleuit) post baptismum pleraq; alia spiritus sancti munera, ac gratiarum dona nobis reliquit, quibus nos per baptismū

Matth. 11
Ephe. 4

resurgentes, & erectos sustentaret, confirmaretq;, ne ab hostium impetu nos rursus impetente succumbamus.

Quae sunt caetera ecclesiae sacramenta. In primis uero Confirmatio, & Eucharistia. De confirmatione nunc dicendum est. In baptismo, filij Dei renascimur, & coelestis haereditatis promissionem accipimus, sed ut hanc retineamus, pupillis tutore est opus. Quare non satis uisum est Christo, in baptismo nobis impartiri spiritũ innouantẽ, nisi & ꝑ cõfirmationis sacramentum largiretur spiritũ tuentẽ ac defendẽtẽ, qui tamẽ nõ alius, sed idẽ est spiritus in baptismo datus, alius tantũ atq; alius secundum diuersas gratiarum donationes & charismata. Nam quatenus in confirmatione datur, paracletus est, qui regeneratis in Christo, & custos & consolator, & tutor est. Ergo spiritus sanctus, qui super aquas baptismi, salutifero descendit illapsus, in fonte pulchritudinẽ tribuit ad innocentiam. In confirmatione augmentum praestat ad gratiam, quia in hoc mũdo tota aetate uicturis, inter inuisibiles hostes & pericula gradiendum est, quamobrem alia atq; alia specie subinde uisus est.

Ex decret. melchiadis
Tit. 3
1. Cor. 12
Iohan. 16
Cur spũssãctus alia atq̃ alia spẽs subinde uisus sit.

In baptismo, in specie columbae descendit, innocentiam (inquam regenerat) testatus. In die uero pentecostes, in discipulos in linguis igneis illapsus est, quibus Apostoli itrepidi loquerentur magnalia Dei.

Math. 3
Marci. 1
Lucae. 3
Acto. 2

Itaq; in baptismo regeneramur ad uitã, post baptismũ cõfirmamur ad pugnã. In baptismo abluimur, post baptismũ roboramur, ĩ baptismo ĩ milites Christi recipimur ac signamur. In cõfirmatione ad agones & praelia mũdi huius, reseruandi, armis cõpetentibus instruimur pugnaturi.

Vtrumq; ergo magnum est sacramentum, & quamuis

Iohan. 13 alterum alteri admodum coniunctum sit, tamen in Euangelicis & Apostolicis literis sic discernuntur, ut non unum,
Iohan. 15 sed duo plane appareant sacraméta. Postquã enim Christus in ultima cœna Apostolis pedes lauisset, & dixisset: Qui lo
Iohan. 16 tus est, non indiget, nisi ut pedes lauet, sed est mundus totus. Et uos mundi estis. Tandem post multa subiecit: Q uũ autẽ uenerit paracletus, quẽ ego mittã uobis a patre, spiritũ ueritatis: qui a patre procedit, ille testimoniũ perhibebit de me, & uos testimoniũ perhibebitis. Et iterũ: Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo, quum autẽ ue-
Iohan. 20 nerit spiritus ille ueritatis, docebit uos omnem ueritatem. Deinde, post resurrectionem, quamuis dominus insufflasset in apostolos, dicens: Accipite spiritum sanctum, tamen iam in cœlum ascensurus, aliud donum Apostolis & per Aposto
Lucæ. 24 los, omnibus regeneratis pollicicitus est: Ego (inquit) mittã
Acto. 1 promissum patris mei in uos, uos autem sedete in ciuitate, quoadusq; induamini uirtute ex alto. Et iterum, Accipietis uirtutem spiritus sancti superuenientis in uos, & eritis mihi testes in Hierusalẽ & in omni Iudæa & Samaria, & usq;
Chrisost. ad ultimum terræ, quam promissionem, postea in signo uisi-
d cõs. di. 5 bili in die pentecostes euidentissime præstitit, ut quod in
c. nouissi- Apostolis semel in forma sensibili factum esse cernimus, in
mo nobis per sacramentum confirmationis fieri minime ambigeremus, Nam quod in primitiua ecclesia, spiritus sancti descensio in credentium populos donauit uniuersis, hoc in confirmandis neophitis impositio manus Episcoporum tribuit singulis, unicuiq; tamen secundũ mensuram donationis Christi. Alioqui Christus uere diuinum illum sermonem in cœna habitum (quo toties paracletum pollicetur) finiens, frustra

orasset in hunc modum, Nõ pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis, qui credituri sunt per uerbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint, & cætera. Ephe. 4 Iohan. 13 14. 15. 16 Iohan. 17

Quod ut manifestius fiat, saltem duo apertissima scripturæ testimonia intuenda sunt. Actorum octauo sic legimus: Quum autem audissent Apostoli, qui erant Hierosolymis, quod recepisset Samaria uerbum dei, miserunt ad eos Petrum & Iohannem, qui quum uenisset, orauerunt pro ipsis, ut acciperent spiritum sanctum, nondum .n. in quenquam illorum uenerat, sed baptizati tantum erant in nomine domini Iesu, tunc imponebant manus super illos, & accipiebant spiritum sanctum, etiam insigno uisibili, Sequitur .n. Simonem magnum uidisse, quia per impositionem manus Apostolorum daretur spiritus sanctus. Item Actorum .xix. His auditis, baptizati sunt in nomine domini Iesu, & quum imposuisset illis manus Paulus, uenit spiritus sanctus super eos, & prophetabãt. Quos ambos locos õnes catholici scriptores ad sacramentum confirmationis referunt. Testimõia scripturæ pro hoc sacramento. Acto. 8

Hic si quis requirat, quid profuerit Apostolis aduentus spiritus sancti post ascensionem Christi, quem & prius acceperunt? Ex Euangelio respondetur, quoniam profuit ad robur uirtutis, qua induti sunt ex alto. Docuerunt certe nos Apostoli, quanta sit infirmitas nostra, & quanto spiritus profectu etiam post baptismum indigeamus. Petrus Apostolorum princeps Christum uidit, gloriam eius in monte gustauit, uocem patris audiuit, mira opera suis oculis conspexit, ipse quoque miracula fecit, Super aquas pedibus ambulauit, cum domino familiarissime conuersabatur. Ubi a do= Cur xp̃us post ascẽ. miserit spi. sanctũ apostolis quẽ prius dedit. Lucæ 24 Matth. 17 Marci. 9 Lucæ. 9 1. Petri. 1 Matth. 14 Iohan. 13

Matth.24 *mino lotus esset, & mundus pronuntiatus, se paratum & in*
Matth. 26 *carcerem & in mortem cum eo ire adserebat. Sed quid fa=*
Marci.14 *ctum est? Ad uocem ancillæ territus, statim negauit. Venit*
Lucæ. 22 *alia ancilla, & iterum negauit. Quomodo Petrus stetisset*
Iohan. 18 *coram regibus & principibus, qui coram mulieribus stare*
Iohan. 20 *non potuit? Quinimo post resurrectionem, uiso etiamnum*
Acto. 1.2 *Christo, ac larga consolatione recepta, simul cum cæteris Apostolis, propter, metum Iudæorum latebat, atq; adeo, ubi cum cæteris Christum tam gloriose ascendentē uidisset, & angelorum uisione, consolationeq; confortatus esset, in publicum tamen prodire non audebat, sed expectabat promissum*
Acto. 4 *patris spiritum sanctum. Quum primum uero hic aduenit tunc ipse statim simul & cæteri Apostoli, magna fiducia loqui cæperunt, uirtuteq; magna testimonium resurrectionis Christi reddiderunt, atq; adeo principes sacerdotum, & reges huius mundi nō timuerunt, ut glorientur etiam in tri=*
Acto. 5. *bulationibus, & irent a conspectu concilij gaudentes, quo=niam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.*

Quid agatur in sacramento cōfirmatiōis.

HOc ergo in sacramento confirmationis agitur, ut spiritum sanctum, quem in baptismo ad purificationem & emundationem accepimus, ad robur quoq; & augmentum uirtutis capiamus, quo aduersus peccatorum mundi, & diaboli insultus confirmemur, & facti intrepidi, nullis perturbationibus frangi, nullis tribulationibus succumbere, nullis deniq; terroribus ac cruciatibus a Christo separari ua=
Galat. 6 *leamus, affectantes cum Paulo dicere: Mihi autem absit glo=riari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi*
Roma. 5 *mundus crucifixus est, & ego mundo. Hoc spiritus sancti robur, est illa charitas Dei, quæ diffunditur i cordibus nostris*

per spiritum sanctum, qui nos certos facit, quia neque mors neq; uita, neq; angeli, neq; principatus, neq; uirtutes, neq; instantia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu, Quā gratiam quū Christo uisum sit, sanctis Apostolis suis signo quodam uisibili, supra modum illustri, impartiri, quanto magis necesse erat, ut eadem nobis tanto infirmioribus signo quopiam uisibili, ad cōfirmandā in nobis uerbi fidē traderetur. Roma. 8.

VErbum quo hoc sacramentum traditur, hoc est, signo te signo crucis, & confirmo te chrismate salutis, in nomine patris & filij & spiritus sancti. Promissionem, cui hoc uerbum innititur, & ex qua eruitur, supra retulimus. Verbū huius sacramēti.

MAteria uero huius sacramenti, chrisma est, quod manu Episcopi in frontem confirmandi illinitur. In ecclesia Dei triplex oleum, in die cœne domini per Episcopos consecratur, Oleum infirmorū, oleum catechumenorum, & chrisma, quod ex oleo oliuæ & balsamo componitur, idque non absque insigni mysterio, Nec putandum est, nouam esse sacri chrismatis inuentionē, quū ex Dionisio, Clemente, Fabiano, Tertulliano, Cypriano, Hieronymo, Augustino, cæterisq; catholicis scriptoribus, chrismatis consecrationem nos ab Apostolis recepisse, candemq; nō tantum in romana, sed per totam ecclesiam catholicam receptem esse, discere ac uidere est. Quanquam enim ueteris legis cerimoniæ, Christo illucescente, euanuerint, unctionis tamen mysterium religio Christiana nō cōtempsit, sed potius quod regibus & sacerdotibus, eius tantum gentis, unde Christus erat uenturus, peculiare esse consueuit, in omnē populū catholicū propagatū est, ut sicut christus a chrismate dictus est eo, quod singularis

Materia chrismatis.

Cypria. Au in psalmum 178 Inno.iii.de sac vnct.c. cū uenisset paragpho vnde in ve

eccellētiæ oleo, hoc est, spiritu sancto, præ participibus suis unxerit eum Deus, Ita & participes eius, quotquot sunt, cōsortes sint, tam actionis quam nominis, & dicātur a Christo Christiani, ut sint, sui, Christo duce, rectores & duces, & offerant Deo spiritualia sacrificia, ordinati a Deo sanctimoniæ sacerdotes, quemadmodum Petrus omnes Christianos appellans: Vos (inquit) estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Unctio ergo chrismatis exterior, unctionem spiritus sancti interiorem significat, quam accipimus a Christo, quæ docet nos de omnibus.

Acto. 11 — 1. Petri. 2 — Inno. — 1. Johan. 1

Hæretici. chrismati suū hōorē detrahere cōtēdunt, sed frustra.

IAm quod ecclesiæ hostes chrismati suum honorem detrahere contendunt, eo q; in actis apostolicis non legamus, Apostolos in confirmandis baptizatis chrismate usos fuisse, sed tantum manuum impositione & oratione, id illi suo more faciunt, degeneres filij, ecclesiam matrem, ueritatis colūnam, mendacem facere cupientes, quæ asseuerat per Apostolos, chrismatis consecrationem nobis commendatam, sed superat illa & superabit perpetuo, q; nec portæ inferi præualebunt aduersus eam. Vis autem scire, cur neq; Christus Apostolos, neq; Apostoli in primis ecclesiæ primordiis, populos confirmandos chrismate unxisse legantur, animaduerte chrismatis exteriori inunctione (quæ denotaret inuisibilē spiritus sancti unctionem) tantisper non fuisse opus, quantisper spiritus sanctus signo uisibili descendit in confirmatos, quod per impositionem manuum Apostolorum in primis illis ecclesiæ crepundiis factum legimus. postea uero dilatata ecclesia dei, cum signo illo uisibili diuersitatis linguarum opus non esset amplius, spiritu sancto roborandi ac confirmandi, chrismate sunt inuncti, ut & ipsi signo externo ad=

1. Timo. 3 — Matth. 16 — Acto. 8. 10

monerentur, excitarenturq; ad mysterij interioris fidem & contemplationem, quandoquidem beatus Augustinus ait: Sacramentum chrismatis in genere uisibilium signaculorum sacrosanctum esse sicut ipse baptismus est. Neq; enim (ut idē alibi ait) temporalibus & sensibilibus miraculis attestantibus, per manus impositionem modo datur spiritus sanctus, sicut antea dabatur ad commendationem rudis fidei, & ecclesiæ primordia dilatanda. Li. 2. cōtra literas Petiliāi. c. 104 De bap. cōtra Donat cap. 16

QVis enim nunc hoc expectat, ut hi, quibus manus ad accipiendum spiritum sanctum imponitur, repente īcipiant linguis loqui, sed inuisibiliter & latenter intelligitur per uinculum pacis, eorum cordibus diuina charitas inspirari, ut possint dicere, Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Opponendus est ergo æmulis nostris, uniuersalis consensus ecclesiæ omnium temporum, uti certissimum testimonium, quod hæc ordinatio sit Apostolica, maxime quum uel uno eodemq; tempore, idq; non multo post Apostolorum decessum, per omnes fermè ecclesias, uti apostolica, custodita comprobatur. Sic enim habet Fabianus, Hæc (nimirū chrismatis annuam consecrationem, renouationē, & ueteris cōfirmationem significans) a sanctis Apostolis & successoribus eorum accipimus, uobisq; tenenda mandamus. Hæc sancta Romana ecclesia & Antiochæna a tempore Apostolorum custodit. Hec Hierosolymorum & Ephesianorum tenet, in quibus Apostoli præsidentes hæc docuerunt. Ibidem Roma. 5 Ire. li. 4 cōtra hæres. ca. 63 Ex decre. Fabia.

NEc hic prætereundum est, q̄ chrisma aliter in baptismo, aliter in confirmatione datur. Signatur enim baptizatus chrismate per sacerdotem in capitis uertice, per Chris. aliter in baptismo, aliter ī cōfir. datur.

pontificem uero in fronte, ut in priori unctione significetur spiritus sancti super ipsum descensio, ad habitationẽ deo cõsecrandam. In secunda uero. ut eiusdem spiritus sancti septiformis gratia, cum omni plenitudine sanctitatis & scientiæ & uirtutis in hominem uenire declaretur, quod orationes, quæ circa utranq; recitantur, satis indicant. In confirmatione sic inter alia orat Episcopus super confirmandum: Immitte in eum spiritum sanctum tuum septiformis gratiæ tuæ, paracletum, de cœlis, spiritum sapientiæ & intellectus, spiritũ consilij & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis, & imple eum spiritu timoris tui, & signa eum signaculo sanctæ crucis, propitiatus, & spiritum sanctum non amittat in uitam æternam. Quamobrem Dionysius hoc sacramentum ab Apostolis uocatum esse Teleten testatur, id est, perfectionẽ & absolutionem uirtutis spiritualis.

Oratio episcopi super confirmandum.

Sapiẽtia in quo cõsi.

Hic obiter se offert locus de donis spiritus. Sapientia (quæ donum est spiritus sancti) in cognitione & delectatione summi boni, id est dei, sita est, quàm beatus Augustin. Theosebian, id est cultum Dei, appellat quia uacat ac studet Deo, & fertur in Deum, syncero affectu totam fiduciam ac spem in illum transferens, ipsumquè ex toto corde, tota anima, tota mente, tota uirtute diligens, præterea nihil amans aut colens, nisi Dei causa, omnia ad illius gloriam referens, Quo fit, ut nihil nisi Deum suspiciat, ac omnia quæ in mundo sunt. præ Deo, tanquã stercora contemnat, ut Christum lucrifaciat, quæ sapientia plena est cœlestis suauitatis Hæc est quæ de sursum descendit a patre luminum, donum spiritus sancti, quæ neq; naturæ beneficio, neq; humana ratiocinatione, aut studio acquiritur, sed ab illo illustrante datur

Aug. ĩ Enchi, cap. 1

Philip. 3

Amb. li. 3 offi. cap. 1

Iaco. 3

de quo scriptũ est: Omnis sapientia a deo est. Quare, quem admodũ diuus Iacobus monet, Si quis indiget sapientia, postulet a deo, & dabitur ei. Huic opposita est sapientia huius mundi, quam diuus Iacobus, terrenã, animalẽ ac diabolicã appellat, nimirum propter finem in quẽ intendit, qualis erat philosophorum sapientia, qui licet ratiocinãdo, qualẽ qualẽ Dei cognitionẽ essent assequuti, nõ tamẽ Deum sicut Deum glorificauerunt, non fide, spe & charitate deũ coluerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, sibi tantum placentes, & suam, nõ dei gloriam, nõ æternã, sed terrenã cõmoditatem quærentes, Imo in sapientia, quin potius astutia & uiribus suis, tanq̃ in idolũ quoddã, spem suam collocantes, quibus insultat Apostolus, dicens: Vbi sapiens, ubi scriba, ubi cõquisitor huius seculi? Nõne stultã fecit deus sapientiã huius mundi? Et iterũ: Sapientia, huius mũdi stultitia est apud Deũ. Eccle. 1 Iaco. 1 Iaco. 3 Roma. 1 Coloss. 2 1. Corin. 1 1. Corin. 3

INtellectus secundũ donũ, in agnitione cõsistit, sicut præcedens donũ in contẽplatione, Christus, in Euangelio ad discipulos ait: Vobis datũ est nosse mysteriũ regni, illis autẽ qui foris sunt, omnia in parabolis fiũt, ut uidẽtes uideant & nõ uideãt, & audiẽtes audiãt & nõ intelligant. Itẽ: Cõfiteor tibi pater dñe cœli & terræ, q͞a abscõdisti hæc a sapiẽtibus & prudẽtibus reuelasti ea paruulis, hoc dono, noui & ueteris testamẽti scripturæ, syncere & recte intelligũtur, proindeq; hoc dono Christus illustrauit mẽtes discipulorũ, ut intelligerẽt quæ de ipso erãt, aperiẽs illis scripturas? Neq;.n. aliter unq̃ eas ĩtelligemus, nisi ille q͞ solus apit et nemo claudit, claudit & nemo apit, nobis reuelet. Oportet.n. nos oẽs a deo doceri & Theodidactos esse, q͞d sentiens Dauid dñm orat: Da mihi (inq͞t) intellectũ & scrutabor legẽ tuã & custodiã Matth. 13 Marci. 4 Lucæ. 8 Iohan. 12 Esaiæ. 6 Acto. 28 Roma. 11 Matth. 11 Lucæ. 24 Apoca. 3 Esaiæ. 26 Hiere. 31 Iohan. 6 Psal. 118

illam in toto corde meo. Hoc dono cæci Iudæi carent, qui exteriori literæ legis sunt affixi, super quorum oculos uelamen positum est, ut non possint intendere in faciem Moysi.

1. Corin. 3 — 2. Petri. 3

Hoc dono hæretici uacant, qui Paulinas epistolas (in quibus sunt quædam difficilia) indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas ad suam ipsorum perditionem.

Hiero. ad Paul. — Roma. 8

Hoc donum Aristoteles, quantumuis magis, sed humani intellectus philosophus nesciuit, et facũdus Demosthenes ignorauit, Breuiter quotquot animales sunt, qui non percipiunt ea quæ sint spiritus Dei. Stultitia enim est illis & non possunt intelligere. Soli uero spirituales, quibus deus impartitur, hoc donum habent, quemadmodum Paulus ait: *Nos autem sensum Christi habemus*.

1. Cori. 2

Greg. 1 mora.

IVnguntur autem hæc ambo dona, q, minor sit sapientia si intellectu careat, & ualde inutilis sit intellectus, si sapiẽtia non subsistat. Quid enim prodest habere prophetiam & nosse omnia mysteria, si charitas dei, in qua uerus dei cultus, id est sapientia, consistit, non habeatur.

1. Cor. 13

Cõsiliũ in quo situm

TErtium donum spiritus, est, consilium. Duo priora dona in contemplatione & agnitione sita sunt, quæ recte sequitur consilium, quod consistit in iudicando & amplectendo. Hoc dono confertur bona uoluntas deum colendi & bene operandi, per sapientiam gustamus, per intellectum uidemus, per consilium iudicamus, quia suauis est dominus, & q, proinde beatus est uir qui sperat in eo. Postquam ergo Dei aliquam suauitatem degustauimus, & aliquã cognitionẽ accepimus, orandum nobis est ut uoluntatẽ etiam ad seruiendum Deo capiamus, Nam nisi hæc adsit, nihil certe proderit operum externorum facies, quantumuis

Psal. 33 — De^a nõ exteriorum operũ finẽ

in speciem

in speciem bona, quia deus intuetur cor & spontaneam uo= sed corre-
luntatem, quod Christus apud Matth. in bonis operibus in spicit.
signioribus, nempe ieiunio, eleemosyna & oratione diuinis=
sime explicat. Hoc est donum quo audemus dicere: uolun= Huius do
tarie sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo domine, quo ni uis.
niam bonum est, Nam etsi distribuero in cibos pauperum Psal. 53
omnes facultates meas, etsi tradidero corpus meum ita ut ar 1. Cori. 13
deam, tamen si non prius statuero in corde meo, hoc bonum
esse coram Deo, & sponte fecero propter deum, nihil mihi
prodest. Propterea Apostolus dixit: Vnusquisq; prout desti 2. Co. 8. 9
nauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate, nam Roma. 8
spiritus sanctus, spiritus libertatis est. Huic dono spiritus, op 2. Cor. 3
ponitur cõsilium humanum, cuius scopus non est dei gloria, Cõsiliũ hũ
sed hæret in rebus externis, & quærit quæ sua sunt. Consi= manũ q̃le
lio, dono spiritus, instructi erãt Apostoli, quum principibus Acto. 5
sacerdotum præcipiẽtibus, ne docerent in nomine Iesu, re=
sponderunt: Oportet plus obediri deo q̃ hominibus. Consi=
liũ uero humanũ cœperunt ipsi sacerdotũ principes cõferen=
tes ad inuicem ac dicẽtes: Quid faciemus hominibus istis? Acto. 4
quoniam quidẽ notum factum est signum omnibus habitan=
tibus Hierusalem; sed ne amplius diuulgetur in populum, Acto. 5
cõminemur eis, ne ultra loquantur in nomine hoc ulli homi=
num, sed Gamaliel utriusq; consilij uim recte, ac grauiter
discreuit. Quoniam (inquit) si est ex hominibus consilium
hoc, aut opus, dissoluetur, si uero ex Deo est, non poteritis
dissoluere, ne forte & deo repugnare uideamini. Et Dauid Psal. 32
in eandem sententiam: Dñs dißipat consilia gentium, re=
probat autem cogitationes populorum, & reprobat consi=
lia principum, consilium autem domini manet in æternum.

Ambr lib. offi.1. cap. 31.& seq. FOrtitudo quartum donum spiritus est, quo dei respectu, res labentes forti animo cõtemnimus, quo nullis illecebris emollimur, nullis aduersis perturbamur, quo nõ lucris, aut diuitis uincimur, nõ adulatione flectimur, non fauore delinimur, nullius potentiæ terrore prosternimur, sed inuictũ animum pro cõuersatione Christianæ iustitiæ tenemus,
2. Timo.2 quo casto corde, nullius uanæ gloriæ causa, sed ueri dei amo
Iob. 7 re, quiduis libenter perferimus. Quo dono omnia possumus,
2. Timo.3 in eo qui nos confortat. Hoc ergo dono nullum aliud magis est nobis necessariũ, q̃diu in hac uita (quæ militia est super terrã) degimus, Omnes enim qui uolũt pie uiuere in Chri-
Acto.5 sto, oportet in hoc mũdo persecutionem pati. Quinimo ex hoc dono, sit ne quisquã uere Christianus potissimũ cognoscitur, nã qualis unusquisq; apud se lateat, illata cõtumelia probat. Hoc dono instructi Apostoli, ibãt a conspectu conci
Fortitudo lij gaudentes, quoniã digni habiti sunt pro nomine Iesu con-
humana.q̃. tumeliã pati. Huic uero dono opponitur fortitudo uiriũ hu-
Psal. 58 manarũ, quatenus sibijpsi fidit, Nã prior innititur dei præsi-
Psal.45 dio, habẽs semper in ore, fortitudinẽ meã o Deus, ad te cu-
Psal.59 stodiã, Deus refugiũ nostrũ & uirtus, in Deo faciemus uirtutem quia uana salus hominis, posterior uiribus humanis, potẽtia multitudinis, & animi pertinacia cõstat, quæ adeo uirtus non est, ut potius uitium sit, Quamobrem nullam laudem merentur fortia illa philosophorum ac Romanorum fa-
Li.5. de ciui.dei.c.10 cta, absq; pietate. Quoniam (ut diuus Augustinus inquit) libertas, & cupiditas laudis humanæ, ad facta compulere
Psal. 19 miranda Romanos. Nos itaq; cum Dauid dicere conuenit, Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine domini
Psal. 46 Dei nostri exultabimus. Non enim dominus in fortitudine.

equi uoluntatem habebit, nec in tibijs uiri beneplacitum erit ei, sed beneplacitum est domino super timentes eum.

Bene autem consilium & fortitudo iunguntur, quoniam ualde inutile est consilium, cui opus fortitudinis deest, & ualde fortitudo destruitur, nisi per consilium fulciatur, Non probat deus constantiam hæreticorum, aut eorum qui sibijpsis mortem consciscunt, quia est sine consilio, qualis & Iudæ fuit, qui seipsum suspendit. Nec probat consilium eorum, qui quum audierint, cum gaudio suscipiunt uerbum, & quia radices non habent, ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Itaq; non qui cœperit, sed qui perseuerauerit usq; in finem, hic saluus erit. Grego. 1 mora. Matth. 27 Matth. 13 Marci. 4 Lucæ. 8 Math. 24

Scientia quintum donum spiritus sancti, ab August. Episteme, hoc est disciplina uocatur, sita in elaboratione boni, idq; propter summũ bonũ, deũ, qua prudenter conuersamur in medio nationis prauæ, sine nostro & aliorũ scandalo. Hæc Sapientiæ. iiij. dicitur, scientia sanctorum: iustum (inquit) deduxit dñs per uias rectas & ostendit illi regnũ dei, & dedit illi scientiã sanctorũ, honestauit illum in laboribus, & cõpleuit labores illius. Et apud Iob legimus, recedere a malo scientia. Sicut ergo sapientia in contemplatione intellectus in agnitione, cõsiliũ in deliberatione, & approbato iudicio, fortitudo in contemptu rerũ labentiũ, ita scientia in opere cõsistit, cuius finis est, declinare a malo & facere bonũ, inquirere pacẽ & persequi eã, prouidere bona, non tantum corã Deo, sed etiã corã omnibus hominibus. Huic opposita est scientia mundana, cuius finis est rerum notitia, in ostentationem seu ob quæstum, de qua Paulus dixit: Scientia inflat, charitas autem ædificat. Et Sapiens: Qui Au. d ciu. dei. 14. c. 1 Philip. 2 Sap. 4 Iob. 28 Psal. 33 2. Cor. 8 Sciẽtię mũdanæ finis 1 Cor. 8 Eccle. 1

addit scientiam, addit & laborem. Scientia ergo, quæ do-
1. Cori. 8 num spiritus est charitate semper temperata est. Vnde hoc
dono carent, qui inflati scietia, traditiones ecclesiasticas te-
mere dissoluunt, in scandalum infirmorũ propter quos illæ
Rom. 14 factæ sunt, quos grauiter increpat Paulus ad Rom. xiiij. &
1. Corin. 8 1. Corin. viij. atq; alibi queritur Paulus, Iudæos zelum qui
Roma. 10 dem Dei habere, sed non secundum scientiam.

Pietatis nomẽ q̃d cõplectatur. SExtum donum spiritus, pietas dicitur. Hoc nomen com plectitur omnem affectum, cultum, omniaq; officia quæ debemus ijs, unde uitam accepimus. Summa ergo pietas debetur Deo, secundum quã quidem summã speciẽ, pietas non est donum a dono sapientiæ distinctum, sed est ipsa sapientia quemadmodũ in Iob legimus: Ecce pietas est sapientia,
Aug. I Enchi. cap. 2 ubi græce legimus, θεοσέβεια, id est, Dei cultus. Sed quatenus distinctũ donũ est, significat misericordiam, ac sita est in affectu hominis prono ad benemerẽdũ de proximo, idq; causa Dei, ut scilicet Dei uoluntatem exequatur, & obsequiũ Deo præstet: quia Deo fœneratur, qui miseretur proximi. Vnde & pietas uulgo accipitur pro operibus misericordiæ, et pius pro misericorde. Qui pius est in dño gloria
Am. d uocat. gent. tur, & proximũ non nisi in dño diligit. Hæc pietas nobis
1. Tim. 4 cõmendatur. 1. ad Timoth. iiij. Exerce teipsum ad pietatem, Nam exercitatio corporalis ad modicum utilis est, pietas
Mũdus nõ habet pietatem spũs. autem ad omnia ualet. Hanc pietatem mundus non habet, quãlibet multa pietatis exempla liberorũ in parentes, seruorum erga dños, ciuium erga patriam cõmemoret, quia non statuit finem beneficentiæ Deum, Pietas autem Christiana
Matth. 10 adeo Deum scopum habet, ut Dei causa relinquat patrem,
Lucæ. 14 matrem, fratres, & sorores, patriam & cognationem, Imo

impium putet in causa Dei parentes Deo præponere. Hoc dono muniti, facile condonamus fratribus, libenter largimur egentibus, subuenimus oppressis, ac alia misericordiæ opera (ad quæ alioqui, nisi spiritu Dei excitati torpentes sumus) libenter præstamus, quā nobis Christus mirifice commendat: Misericordiam (inquit) uolo, & non sacrificium. Hui⁹ doni uis. Matth. 8

Neq; temere scientia & pietas iūguntur. Nulla est enim scientia, si utilitatē pietatis non habet, & ualde inutilis est pietas, si scientia discretione careat, quod Paulus Roma. xiiii. & 1. Corinth. x. grauissime ostendit, quemadmodum etiam iamiam declaratum est. Aug sciētia & pietas iūgantur. Rom. 14 1 Cor 10

SVperest septimum donum spiritus sancti, timor. Timor duplex est, seruilis ac filialis. Seruilis est, quo perinde atq; serui dños timore plagarū metuunt, Deus timetur, ne scilicet mittat in gehennam, hoc timore lex custoditur metu pœnæ, quo qui præditus est, præuaricari mallet, sed a crimine lex timoris cohibet illum. qui ueluti tyrannū & exactorem Deum habet non patrem, de quo timore dixit Apostolus: Non accepistis spiritū seruitutis iterū in timore. Et alius Apostolus: perfecta charitas foras mittit timorem. Timor castus, qui & filialis, & reuerentialis dicitur, est timor syncerus, absq; prauo affectu, quo præditi, mandata Dei cum quadam reuerentia & ex intimo affectu custodiunt, semper soliciti, ne alicubi offendant, suam salutem in timore, ac tremore operantes, quos Dauid beatos pronuntiat Beati (inquit) qui timent dñm, qui ambulant in uiis eius, de quo timore alibi idem Psaltes dixit: Timor dñi sanctus permanens in seculum seculi. Vtriusq; timoris exemplum beatus Augustinus dat, in psal. cxxvij. fingit duobus timoribus simi Timor duplex. Roma. 8 1. Iohan. 4 1. Petri. 1 Psal. 127 Psal. 18 August. in psal 127

les esse duas uxores: Pone (inquit) aliquam mulierē castam timentē uirum, aliā pone adulteram, & ipsa timet uirum. Casta coniūx quid timeat. *Casta timet, ne discedat uir: adultera, ne ueniat. Illa timet, quia amat uirū, eius optans præsentiā, cui se castos debere amplexus agnoscit, adulterinos uero concubitus super omnia detestatur, cogitat tantū ut placeat uiro suo, Hæc timet maritum, quia adhuc nequitiam amat plusquam maritum. Proinde grauis est illi mariti præsentia, cui si speraret occultū fore, adulterium cōmitteret, illius timor ex mariti reuerētia, & amore procedit, odit crimē, etiamsi sciat perpetuo id posse latere, trepidat & ardet, ut officio respondeat, timet, ne qua macula displiceat uiro: metuit ne quid illi mali cōtingat absenti cuius præsentia nihil ipsi gratius est, quē cupit mēte. Huius uero timor ex metu pœnæ proficiscitur, amans iniquitatem, quā cuperet perficere, si eandem speraret posse latere.* Adultera quid. Castus timor, amori dei cōiūctus. *Ad modum igitur castæ & pudicæ fœminæ se habet castus timor apud Deum, qui perpetuo curat, ne offendatur Deus, Dei amore & reuerētia honeste agit, amans synceritatem, nequitiā fugiens, cupiens tantum placere Deo, cui coniungi nunquam non desiderat dicens cum Paulo: Cupio dissolui & esse cum Christo.* Philip. 1 *Seruilis uero longe secus se habet, q. oderit peccare non Dei amore, sed formidine pœnæ, quam a Deo cōminante peccatoribus expectat.* August. in Psal. 127 *Et quāuis hic timor seruilis, meritum non habeat, tamen quū Dei iustitiā respicit ac Deo credit comminanti, præparat locū charitati. Quū enim quis per hunc timorem se a peccato continet, assuescit iustitiæ, & incipit quod durum erat amari, tum dulcescit Deus, & quo magis charitas crescit, decrescit timor, donec perfecta charitas*

penitus foras mittat timorem. Est deniq; timor quidā mere humanus, qui Dei respectum non habet, sed tantum alicuius externi incōmodi, quemadmodum timent homines, ne damnum, ne orbitas, ne alicuius chari omissio, ne exilium, ne carcer, ne tribulatio, & his similia ipsis obueniat, qui timor quatenus naturalis est, licet defectus potius corruptæ naturæ q̄ peccatū sit, tamen quum a iustitia deflectit & Dei amori præponitur dānabilis est, prohibitus a Christo, Nolite (inquit) timere eos qui occidūt corpus, animam autē non possunt occidere. Et iterum: Nolite soliciti esse de crastino. Orandū itaq; nobis est, ut dominus timorē seruilem in nobis extenuet, donec perfecta charitas eum foras mittat, Nā nisi timor charitate fulciatur, & ceteris donis muniatur, ad nullum opus bonæ actionis surgit.

1. Iohā. 4
Timor mere humāus quis.
Matth. 10
Matth. 6
Grego. 2 mora.

QVod si orationem dominicam diligenter expendamus; singulis donis, singulæ precationes uidentur dicatæ. Timorem castum petimus, quum dicimus: Libera nos a malo. Fortitudinem precamur: Et ne nos inducas in temptationem. Pietatem, dicentes: Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Scientiā petimus, orantes: Panem nostrū quotidianum da nobis hodie. Consilium, quando dicimus: Fiat uoluntas tua. Intellectum dicentes: Adueniat regnum tuum. Deniq; sapientiam, quum dicimus: Sanctificetur nomen tuum.

Vide Au. de ser. domini ī mōte, lib. 2

Ex prædictis ergo satis superq; liquet, cur sancti patres hoc sacramnetum Teleten, seu sacramētum perfectionis & consummationis uocarint.

cur hoc sacramentū parces teletē appellēt

IAm ad signorum & ritum expositionem pergamus: Quid chrisma significet, supra diximus, quanquā non

Cur chrisma confici tur ex oleo

olivæ & balsamo — *temere etiam ex oleo olivæ & balsamo mixtum conficiatur. Nam oleum, gratiæ pinguedinem, splendorem fidei, & ardorem charitatis signat, Balsamum, spiritus suavitatem, qua nos Christus ad se trahit, & cuius cõmunicatione*

2. Corint. 2 — *dicimus: Christi bonus odor sumus. Ideo enim confirmamur, ut meminerimus nos intrepide fidem confiteri, & bonum odorem factorem ad ædificationem proximi nos circumferre oportere.*

Cur cõfirmandus signetur cruce in frõte

Signatur vero confirmandus signo crucis in fronte qui locus est pudoris, ut admoneamur suscepisse signum imperatoris nostri Christi, quem omni metu, atq; pudore post posito, palàm & ubiq; confiteri debeamus, quemadmodum Paulus dixit: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi.

Math. 10 Marci. 9 Lucç. 12 Galat. 6 Acto 5 Matth. 5

Post confirmationem, confirmatus alapa cæditur, ut meminerit sed deinceps pro nomine Iesu contumeliam libenter passurum, & percutienti se ad dexteram, sinistram etiam porrecturum.

Quid susceptoribus ĩungatur.

Postremo, post absolutas divinas orationes & invocationes quæ fiunt super confirmatos, susceptoribus seu patrinis iniungitur, ut confirmatum in fide instruant, declinare malum & facere bonum, ac dominicam orationem edoceant.

Effectus sacramenti satis superq; ex predictis elicitur, nempe quod detur ad impartiendum donum spiritu, quo confirmemur adversus omnes tentationes carnis, mundi & diaboli, quo in fide roboremur ad confitẽdum & glorificandum nomen domini nostri Iesu Christi, quo deniq; charitatis augmentum, ac perseverantiam in bonis operi-

bus capiamus. Huius ergo sacramenti mysterium tota uita rememorandum est ut, recogitet Christianus, se Christi signiferum esse, se Christi arma in fronte portare, se in crucifixo omnia aduersa uicturum, se pro desertore habendum, si ab his signis ad aduersarij, nempe diaboli, castra peccando transfugerit, se non coronandum, nisi legitime certauerit, se deniq; perdendum, nisi ab imperatore suo in omnibus actionibus, tribulationibus & angustiis fideliter steterit: Vix est ergo ulla cerimonia in ecclesia, quae nos in omnibus tentationibus ad constantiam, perseuerantiam, & patientiam efficacius cohortetur.

Hui⁹ sacramẽti misterium tota uita rememorandũ.

Roma. 8

1. Timo. 1

2.

AFfectus accedentis ad participandum hoc sacramentum, is erit, ut credat se accepturum spiritum sanctum, arrabonem salutis. Confirmabit autem fidem suam ex locis scripturae supra allatis, memor uerbi saluatoris, quod Christus ad Apostolos (quorum Episcopi in ecclesia successores sunt) dixit: Sicut me misit uiuens pater, & ego mitto uos. Vt enim diuus Ambrosius ait: Non humanum hoc opus, neq; ab homine datur, sed inuocatus a saerdote spiritus a Deo traditur, in quo Dei munus ministerium est sacerdotis.

Quo affectu accedẽdum sit.

Roma. 8

Iohan. 20

Am. de spiritu sã. li. 1 cap. 7

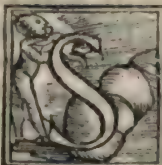
DEniq; minister huius sacramenti Episcopus est. Nam ut in actis legimus. Philippus diaconus, licet Samaritanos uerbo Dei conuerterit, & baptizauerit, non tamen hoc sacramentum ministrauit, sed Apostoli miserunt ad eos Petrum & Iohannem, qui quum descendissent, orauerunt pro ipsis, ut acciperent spiritum sanctum, quod nunc faciunt Episcopi, nimirum Apostolorum successores.

Acto. 8.

Hiero. contra lucife

DE SACRAMENTO EV-
CHARISTIAE.

Sacraŝto eu. ecclesia nihil habet sublimius.

Acramēto Eucharistiæ, ecclesia nihil sublimius habet. Quid enī augustius quā quod ecclesia per corporis, & sanguinis dominici participationem, etiam iuxta naturam, et substantiam unum cum Christo efficitur: & quodammodo in Deum suum transformatur? Quid efficacius ad perfectam, indissolubilemq; concordiam fouendam, quàm quod ecclesia eodem corpore uescens, eundem sanguinem bibens, per eundem spiritum in unum corpus redigitur, & Christo capiti uiuo, uiua connectitur. Et eatenus hoc sacramentum cæteris sacramentis tum ueteris, tum noui testamenti maius, & excellentius est, quòd in aliis elementum seu exterior species nullam substantialem mutationem recipit, Neq; enim aqua baptismatis, aut oleum chrismatis consecrata, in aliam naturam mutantur, neq; spiritus sanctus (quem aqua in baptismo significat abluentem, & emundantem, chrisma uero in confirmatione roborantem, & illuminantem) in eisdem elementis essentialiter continetur, quamuis credentibus in mysterio exhibeatur & detur. At solum sacramentum panis, & uini potentia uerbi diuini ita mutatur, & substantialiter ut non sit quod ante fuerat, sed quæ ante consecrationem erant panis, & uinum, post consecrationem sint substantialis caro, & sanguis Christi. Vnde id (quod paulo ante diximus) consequitur, nempe nos uirtute huius tam eximij sacramenti non solum spiritualiter (quod recta fi-

In cæteris sacramētis exterior species nō mutaŧ substantialiter

In sacraŝto altaris nō manet ꝙ ante fuerat.

de,charitateq; syncera sit)sed & corporaliter Christo, uniri,ut simus non tantum spiritu ei conglutinati, sed & simus membra corporis eius ex carne & ex ossibus eius,quemadmodum apud diuũ Paulum,Ephe.5.legimus. Sic enim eum locum orthodoxi patres in primis uetustissimi illi,Cyrillus ac Hilarius interpretantur. Sed de hoc infra latius dicemus. Nunc nobis,quem institutionis causa delegimus, ordo sequendus est. Ephe. 5 Cyrillus Hilarius:

De nomine in primis uidendum. Constat autem uarias esse huius sacramenti appellationes.

A Patribus certe frequentius Eucharistia appellatur. Eucharistiã uero quidã gratiarum actionẽ, quidã bonam gratiã interpretãtur. Basilius hoc sacramentũ, Eucharistiæ uocabulum exprimere uolens,corporis,& sanguinis Christi gratiã appellat,utriq; recte,in eo enim Christus qui gratia,& ueritate plenus est seipsum nobis exhibet, ac testatur carnem suam,quã ipse æternũ patris uerbum, mortalis factus,nostri causa suscepit,pro nobis crucifixam, & sanguinem suum pro nobis in cruce effusum esse in remissionem peccatorũ nostrorum, Iubetq; nos eandem carnem pro nobis uulneratam sumere,& sanguinem bibere, idq; in suam commemorationem,hoc est, ut pro tantis beneficiis in Eucharistia tanquam in nostre redemptionis, & futuræ salutis ac gloriæ pignore, nobis exhibitis, ipsi gratias agamus, quemadmodum diuus Paulus ait: Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis, donec ueniat. Canit itaque ecclesia, ad Eucharistiæ nomen alludens: O sacrum conuiuium, in quo Christus sumitur, memoria passionis

Eucharist. cur dicatur Basilius Iohan. 1 Matth. 26 1.Cor.1 Ibidem. Ecclesiæ canticum.

eius recolitur, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur, Halleluia, quod est, laudate dñm, nimirũ pro tanto nobis collato beneficio. Hoc sacramentũ cur synaxis dicitur. *Dicitur quoq; hoc sacramentum græcis synaxis, id est, côciliat o seu cõmunio, quod hoc mysterio significetur, & confirmetur arctissima cõiunctio mystici corporis cum capite, hoc est, Christi & ecclesiæ, & omnium Christi membrorũ, Christi nomen uere profitentium inter se, quæ appellatio ex diui Pauli uerbis desumpta est, dicentis:* 1. Cor. 10 *Calix benedictionis cui benedicimus, nonne cõmunicatio est sanguinis Christi? Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis dñi est? Quoniã multi unus panis, & unum corpus multi sumus, qui de uno pane, & de uno calice participamus.* Cœna dñi 1. Cor. 11 *Gemina ergo ista nomina ab effectu sacramenti desumpta sunt, de quo infra latius dicemus. Quod hodie quidem hoc sacramentum exemplo diui pauli, cœnam dñicam malunt appellare, id non admodum improbandum, modo nouandi studium abesset.* August. ad Ian ua. *Cæterum post Paulum uix reperias quenquã ex patribus, qui hoc sacramentum cœnam dominicam appellet, postquã scilicet uisum esset spiritui sancto, ut in honore tanti sacramenti in hos christiani hominis dominicum corpus prius intraret quam alij cibi, non enim quia post cibos dedit dominus, propterea pransi aut cœnati fratres ad illud sacramentum accipiendum conuenire debent, aut (sicut faciebant, quos* 1. Cor. 11 *Apostolus redarguit & emendat) mensis suis ista miscere.* Christi cur post cœnã hoc sacramentum ĩstituerit. *Nam saluator, quo uehementius cõmendaret mysterij illius altitudinem, ultimum hoc uoluit infigere cordibus & memoriæ discipulorum a quibus erat ad passionem digressurus. Quo autem ordine deinceps sumeretur apostolis, per*

quos ecclesias dispositurus erat docendum reseruauit.

V*Erbum huius sacramenti est, sermo* Christi, *cuius uirtute hoc sacramentum conficitur, cuius efficacia panis fit* Corpus Christi, *& uinum aqua mixtum transit in sanguinem. Hūc sermonem ecclesia sancta* Dei *a dño suo* Christo Iesu *per apostolicam traditionem acceptum, sic pronunciat:* Accipite *& manducate ex hoc omnes,* Hoc *est enim corpus meum.* Et *iterum:* Accipite *& bibite ex hoc omnes hic est enim calix sanguinis mei noui & æterni testamenti mysterium fidei, qui pro uobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorū. Reliqua omnia que dicūtur, uel ad usum sacramēti pertinent, uel laudes, uel gratiarū actiones sunt, uel certæ obsecrationes & fidelium petitiones.* Tam *autem apertus est hic* Christi *sermo quo hoc sacramentum (ut diximus) conficitur, ut planè insani sint, qui eum secus quàm a* Christo *dictus est, interpretari, quin potius dedita opera deprauare (sed frustra) contendunt,* Ambr. de sacramētiū In canone Augus. c. utrū, de cōse. dist. 2

Christus enim æterna illa ueritas, quæ omnino mentiri non potest, ut euidentissime nobis ostēderet, qu d in hoc traderet sacramento, quum hoc ipsum diuina potestate instituer et ac porrigeret, simpliciùs ac apertius dicere non potuit, ꝙ quod attestantibus Matthæo. Marco, Luca Euangelistis *dixisse legitur:* Accipite *& comedite, hoc est corpus meum quod pro uobis tradetur.* Hic *est sanguis meus noui testamenti, qui pro uobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorū,* Itidem *diuus* Paulus *uas illud electionis, cuius experimentum habemus, quia in eo loquitur* Christus, *dñicam institutionem renarrans, sic habet. 1.* Corin. xi. Ego *enim accepi a dño, quod & tradidi uobis, quoniam dñs* Ie- Iohan. 14 2. Timo. 2 Matth. 29 Marc. 14 Lucæ. 22 Acto. 9 1. Cor. 2. 7 1. Cor. 11

sus in qua nocte tradebatur, accepit panẽ & gratias agens, fregit & dixit: Accipite & mãducate, hoc est corpus meũ quod pro uobis tradetur, hoc facite in meam cõmemorationem. Similiter & calicem, postq̃ cœnauit, dicens: Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, hoc facite, quotiescunq; bibetis in meã cõmemorationẽ. Porrò hic sermo quẽ retulimus, nec humanus nec angelicus etiam putandus est, sed planè diuinus, quem etsi pronuntiet consecrans sacerdos homo mortalis, tamen pronuntiãdo nõ suis, sed Christi uerbis utitur. Itaq; non sacerdotis, sed Christi sermo est, cui omne genu flectitur, cœlestium, terrestrium, & infernorum: Is utiq; sermo, quo facta sunt omnia, quum antea non essent. Ante cõditionem mundi cœlum nõ erat, mare non erat, terra non erat, nulla creatura erat, Sed audi dicẽtem. Ipse dixit, & facta sunt: ipse mãdauit, & creata sunt. Ergo quum Christus illud æternum Dei uerbum, per quod facta sunt omnia exertissime dicat: Accipite & comedite, hoc est corpus meum. Et iterum: Accipite & bibite, hic est sanguis meus, certissime credere debemus, hoc quod nobis porrigitur, esse & uerum corpus & uerum sanguinem Christi, licet ante consecrationẽ, quæ fit hoc omnipotenti uerbo Dei, fuerit, panis & uinũ, q̃ qui nõ facit, is ne primum quidem Apostolici symboli articulum mente percepit, neq; etiam in Deum omnipotentẽ credit, qui uerbo eius omnipotẽtiam detrahit. Rursus q̃ omnipotentiã diuini uerbi intelligit, is statim colligit, q̃ Deus quæcunque uult, facit in cœlo & in terra. Et ut Paulus ait: Vocat ea quæ nõ sunt, tanquam ea quæ sunt. Quod si tanta uis est in sermone domini, ut incipiant esse quæ non erant; quanto magis operatorius est, ut quæ

Chriso. homi. 51. in Matth. ca. 14

Philip. 2

Gene. 1

Iohan. 1

Amb. de sacrament.

Infidelis q̃ uerbo dei ĩ hoc sacramẽto omnipotentiã detrahit.

Psal. 134

Roma. 4

Amb. de sacra.

erant, suo iussu in id quod prius non erant (id est, in corpus & sanguinē suū) cōmutentur. Quū itaq; Christus, inuisibilis ille sacerdos per uisibilē ministrum, panem in manus accipit, ac benedicit, dicens. Hoc est corpus meum, *scito ibi statim ac certißime esse corpus Christi. Itidem ad hæc uerba, hic est sanguis meus, statim adesse sanguinem Christi. Absit ergo, ut fidelis quisquā aurem accōmodet impijs illis Sacramētarijs hæresiarchis, qui excæcata mente omnipotentiā Christi in hoc sacramēto credere uel comprehēdere detrectant, quos tanq̄ pestē quandā letalem uitare, ac intellectū nostrū in obsequiū Christi captiuare debemus, exemplo fidelis patri nostri Abrahæ qui in repromißione Dei non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenißime sciēs, quia quæcūq; promisit Deus, potens est & facere. In solum Christi testimoniū, quod non potest nō esse uerißimum (q. Christus sit ipsa ueritas) intueri debemus. Ipse est qui testificatur nobis q. corpus suum accipiamus & sanguinē, sic enim ait:* Accipite, *hoc est corpus meum. Nūquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? qui ut omnem nobis scrupulum eximeret, addidit: Quod pro uobis tradetur, id est, non aliud, sed illud idem substātialiter, quod pro uobis redimēdis tradetur ad mortem & crucifigetur. Neq; enim uel hoc imaginandum est, q. ipsum corpus in uero uirginis formatum, deinceps formetur, sed illud ipsum corpus quod per spiritum sanctum in utero uirginis formatum & igne paßionis in ara crucis decoctum est, uerbo cœlesti conficitur, Deinde, ne hæc tanta mysteria ex persona seu digitate ministri seu sumentis metireris, adiecit: hoc facite, Hoc inquam, id est hoc ip-*

Quid credendum in Euch.

2. Cor. 10
Roma. 3

Chry. ho mi. 51. in Matth. ca. 14
Iohan. 14
Matth. 26
Marci. 14
Lucæ. 22
1. Cor. 11

Magi. 14 dist. 11
Damas. li. de orth. 4

sum quod ego nunc facio, instituto, ac faciendum & sumendum iubeo, facite & uos: nimirum ex pane, corpus meum, non uestra uirtute, sed meo uerbo consecrare, accipite &
Non solũ Apostolis hæc ptãs concessa. *manducate, ac alijs manducandum porrigite. Rursus, ne putares hanc potestatē conficiendi & porrigendi corpus dñicum Apostolis tantum fuisse cōcessum, adiecit, In meã commemorationem, id est, corpus meum accipite & manducate per successionem temporũ usq; in finem seculi, in memoriam passionis meæ, quemadmodum diuus Paulus cæteris*
1. Cor. 11 *Euangelistis apertius retulit, dicens: Quotiescunq; manducabitis panem hunc & calicem dñi bibetis, mortem dñi annunciabitis donec ueniat. Ergo hoc ipsum quod Christus fecit, quod deinde Apostoli, eius mandato fecerunt, nũc quoq; per sacerdotes & fideles ipsius in consecrando, porrigendo, & manducando corpore dñico fit, & deinceps fit, & deinceps fiet, donec ipse redierit ad iudicandum uiuos & mor-*
Amb de sacra. cap. 6 *tuos. Interea enim oportet perpetuo meminisse & prædicare mortem dñi, & annuntiare remissionem peccatorum in nomine eius, uidelicet quod is per mortem & sanguinem suum nos a morte æterna redemerit, remissionemq; peccatorum & uitam æternam impetrauit; quod certe maiori serio facere aut exprimere haud possumus, q̃ edendo corpus Christi in cōmemorationem corporis eius pro nobis in cruce mortui, & bibendo sanguinē Christi, in commemora-*
Veritas corporis ex Paulo. 1. Cor. 11 Ibidem *tionem sanguinis Christi pro nobis in cruce effusi. Iam ut Apostolus ueritatem dñici corporis in Eucharistia magis etiam confirmaret ac testatiorem redderet, sic subintulit: Itaq; quicunq; manducauerit panem hunc & biberit calicem dñi indignè, reus erit corporis & sanguinis dñi. Et ite-*

rum:

rum: Qui enim manducat & bibit indigne, iudiciū sibi manducat & bibit, non diudicans corpus Domini. Quorū uerborum sensus est. Quandoquidem dominus Iesus testatur se in hoc sacramento, nobis tradere uerum corpus ac sanguinem suum. Itaq; quicunq; mãducauerit indigne, reus fit corporis, & sanguinis Domini, id est, reatum damnationis aeternae incurrit, ac poenas mortis Domini dabit, quia non dijudicat corpus Domini, id est, non discernit q̃ sit hoc corpus dignius omnibus creaturis, tametsi quod ad externam speciem attinet, uideatur esse panis, id quod ipse Apostolus graui censura coarguit in Corinthijs qui non dijudicabant illud, sed uelut quemlibet cibum indiscrete, negligenterq; sumebant. Quos & superius cūmonefaciens, ait: Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Quibus uerbis nihil aliud significatur, q̃ porrecto nobis sacramento sub speciebus panis, & uini in Eucharistia, exhiberi nobis corpus, & sanguinem Christi, qui ut cõmunicauit carni & sanguini propter nos, ita ea per quae nobis coniunctus est, indicibili charitate nobis rursus cõmunicat, & impertit. Ex quibus omnibus manifestum euadit, quid Christianum hominẽ de hoc sacramento omniū maximo sentire, & interrogatū respondere oporteat, nempe in hoc sacramento nobis ad manducandum & bibendum exhiberi uerum corpus et uerum sanguinem Christi, sub speciebus panis & uini, ex ipsius Christi institutiõe. Ipse est enim (ut supra diximus) ipse inquam est, non minister, qui nobis carnẽ & sanguinẽ suum (licet per ministrum sacerdotem) porrigit, quod uerba sua clarissime testantur.

Sensus uerborū apostoli.

Corinthij reprehensi grauiter a Paulo.

1. Cor. 10

Hebr. 2

Quid christianū hominem de hoc sacramẽto interrogatū respondere oporteat.

Cyp. de coena dñi sub finem.

Elementũ huius sacramẽti quod sit.

Aug. in li. sen. prosp. c. hoc est. d cõsc. dist. 2

ELementum ergo seu materia huius diuinißimi sacramenti, panis est, & uinum aqua mixtum, ad quæ quum accedit uerbum, transeunt in uerum corpus & sanguinem Christi, & fit sacramẽtũ. Hoc (*inquit* Augustinus) *est quod dicimus, quod modis omnibus approbare contendimus sacrificium ecclesiæ, duobus confici, duobus constare, uisibili elemẽtorum specie, & inuisibili* Domini nostri Iesu Christi *carne & sanguine, sacramento, id est, uisibili, sed mystico signo, & re sacramenti, id est corpore Christi, quanquã hic adnotandum est, rem huius sacramenti geminam esse. Vnã quæ sub speciebus panis & uini uere continetur, nempe carnem & sanguinẽ* Domini *atq; illud ipsum corpus quod pro nobis traditum est, quæ res huius sacramenti basis & fundamentum est.* Alteram, *quæ est huius sacramẽti uirtus & efficacia, secũdum quem dicendi modũ rem huius sacramenti, unitatem corporis* Christi (*quæ est ecclesia*) *appellamus, quæ res magis significatur hoc sacramento quam contineatur.* Dicimus *autẽ species panis & uini tantum sacramẽtum, & nõ rem esse sacramẽti, quod sint sacræ rei signum, si quidem præter speciem, quã sensibus ingerunt, aliud faciunt in cognitionem uenire* Quod ut Paulo *manifestius euadat, nosse oportet, nullum elementũ congruentius esse ad significandum rem in hoc sacramẽto contentam & significatam, quam sunt panis et uinũ.* Qui *in scripturis uel mediocriter uersati sunt, nouerunt appellatione panis, non tantum hunc qui ex farre frumẽtitio conficitur, uenire, sed per panẽ interdum significari* Christũ, *quemadmodũ idẽ de seipso ait: Ego sum panis uiuus qui de cœlo descendi.* Ipse *enim unigenitus filius, uerus panis est, qui quũ sit ex substãtia patris*

Aug. de sacra fid.

Spẽs panis & vini tãtũ sacramẽtũ

Panis vero ĩ scripturis accipiatur.

Iohan. 6

naturaliter cũcta uiuificans, uniuersum terrarũ orbẽ potest nutrire & toti mũdo uitã præbere, qui & solus per spiritũ sanctum, spiritum nostrũ uiuificat, & corpus ipsum a corruptione liberat. Quia uero Christus hunc mirabilem in nobis operatur effectũ uirtute paßionis & mortis suæ, quã in carne sustinuit, frequenter panis, Christi corpus significat, ut est apud Hieremiã: Venite (quæ est Iudeorũ uox) mittamus lignum in panem eius, hoc est, crucem in corpus eius. Interdũ uerbũ Dei, quo fidelis anima reficitur ac sustentatur, panis dicitur. Nã ut in Deute. legimus, et Christus in Euãgelio testatur: Nõ in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo quod procedit de ore Dei. Hic enim est panis ille superstantialis, quẽ petimus nobis quotidie dari. Interdum panis, omnia ad uitæ præsentis subsidiũ necessaria designat, & præsertim panẽ illum materialẽ, quo potißimũ uictitamus. Ergo quum Christus seipsum nobis in sacramẽto exhibere & porrigere esuq; corporis sui, in fide uerbi diuini, reficere, sustinere & conseruare nos uoluerit, elementũ delegit, quod ad hæc omnia significãda, & nõ tantum menti, sed & oculis nostris inculcanda cõgruentißimum est. Vt enim panis hic terrestris imbecillitatem carnis nostræ reficit, sustinet et cõseruat, & uinum hominem lætificat atq; inebriat, sic caro & sanguis Christi, quũ non tantum sacramẽtaliter, sed & spiritualiter mãducãtur, interiorẽ hominẽ mirifice reficiũt, lætificãt et saginant, quũ scilicet intelligit se p Christũ adeptũ esse omnia regenerationẽ, iustificationẽ, & uitã æternã. Quã refectionem præuidens Dauid, cecinit: Calix meus inebrians, quam præclarus est. Deinde quũ ecclesia Christi corpus mysticũ sit, & illius unitatem, perceptione huius sacramẽti Christus

1. Time. 6
Iohan. 6
Ro. 6. 7. 8
Ephe. 2
Hebr. 10
Hiere. 11
Deut. 8
Matth. 4
Matth. 6
Psal. 103
Roma. 9
Tit. 3
1. Cor. 1
Iohan. 9
Psal. 22

Ephe. 2 nobis cõmendare uoluerit, panis & uini materia cõgruentissime delecta est. Quoniã sicut ex multis granis conficitur
Au. in sermo. de sacr. fid. unus panis & ex pluribus acinis unum cõstit, & unũ corpus ex multis membris cõponitur, sic ecclesia ex multis fi-
Au. in ser. ad infan. de sacram. delibus charitate copulante connectitur. Mysterium siquidem pacis & unitatis nostræ Christus in sua mensa consecrauit. Præterea sic oportebat adimpleri scripturã & umbram per superuenientem lucem euacuari & ueritatẽ figuræ respondere. Quod enim Melchisedech typũ Christi portarit, declarat spiritus sanctus ex persona patris ad filiũ dicens. Ante luciferũ genui te. Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternũ, secundum ordinem Melchisedech. Hic est (inquit Apostolus) Melchisedech, qui obuiauit Abrahæ reuerso a cæde regum, & benedixit ei, cui decimas omnium diuisit Abraham, primũ quidem, quia interpretatur rex iustitiæ, deinde autem & rex Salem, quod est rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierũ, neq; finem uitæ habens, assimilatus filio Dei, manet sacerdos in æternum. Quæ tamen Apostoli uerba sic intellige non quod Melchisedech, sine patre & sine matre fuerit, sed ut scriptura in typo nobis ostenderet sacerdotium Christi, finẽ non habiturũ, subito introducitur in Genesi, Melchisedech occurisse Abrahæ a cæde hostiũ reuertenti, cuius quidẽ nomen, nec antea, nec postea reperitur ascriptum. Hic Melchisedech (quemadmodum scriptura refert) proferens panem & uinum, erat enim sacerdos Dei altissimi, benedixit Abrahæ. Quis est iste Melchisedech, qui significatur rex iustitiæ, rex pacis, nisi Christus, q̃ solus est Dei iustitia, Dei pax, & Dei sapientia? in quo solo iustificamur, et iustificati

Typ' xp̃i Melchise.
Psal. 109
Hebræ. 7
Gene. 14
Chry. hõ. 34. i Gen.
Ibidem.
1. Cor. 1
Ephe. 2
Coloss. 1

per fidem, pacem habemus apud Deum, hic protulit panem & uinum, dicens: Hoc est corpus meũ, hic est sanguis meus. hic benedixit fideli Abrahæ, & obtulit semetipsum pro eo uerum sacrificium. Per suum enim sanguinem, benedictionem, id est, peccatorum remissionem acquisiuit illi, imo & omnibus electis, qui expectauerunt eum ab origine mundi. Roma. 5

Non enim benedictio illa ad Abraham tantum, sed ad nos pertinet. Nam si Abraham Deo credidit & reputatum est illi ad iustitiã, utiq; quisquis Deo credit & fide uiuit, iustus inuenitur, & iampridem in Abrahã fideli (cui deus repromisit, quia in illo benedicẽtur omnes gentes) benedictus & iustificatus ostẽditur, manducãs & bibens carnẽ & sanguinẽ dñi sui, quæ uerus ille Melchisedech sacerdos in æternum sub specie panis & uini, ipsi de altari suo profert. Cæteras huius sacramenti figuras, quæ plurimæ sunt, persequi in præsentiarum supersedebimus, quod hanc institutionem nostram breuitas deceat; sufficiat admonuisse, per manna non tantum uerbum Dei, sed & hoc sacramentum pulcherrime adumbratum esse. Qui uero uolet cognoscere q̃ conueniat figura ueritati, ueteres orthodoxos plegat. Certo Paulus Apostolus testatur, patribus omnia in figura contigisse: Nolo (inquit) uos ignorare fratres, quoniã patres nostri omnes sub nube fuerũt & omnes mare trãsierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eãdẽ escã spiritualem manducarũt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt. Biberunt autem de spirituali, consequente eos petra, petra autẽ erat Christus. Sed ut subiecit, Non in pluribus eorũ beneplacitũ est Deo, Nam prostrati sunt in deserto. Hæc autẽ in figura facta sunt nostri, & cætera. Et post

Gene. 15
Roma. 4
Galat. 3
Gene. 12
Hierony. psal. 109
Exodi. 16
Iohan. 6
1. Cor. 10

August. in Psal. 19 *pauca: Hæc autem omnia in figura contingebant illis. Edebant ergo illi manna, bibebãt de petra, sed aliud illi, aliud nos, illis imago dabatur, nobis ueritas exhibetur: illi manducabant manna, umbram tantum ueri panis; qui de cœlo descendit, quemadmodũ Christus ait:* Nõ Moyses *dedit uobis panẽ de cœlo, etc. nos corpus & sanguinẽ* Domini, *in sacramento, re ipsa præsentia edimus. Illis petra erat Christus, sed non aliter quã in signo & figura in qua omnia (uti secundum ipsum interpretatur* Paulus*) cõtingebant illis. Sed nos edimus ac bibimus corporis & sanguinis ueritatem, eam nobis non petra insensibili, sed ipso Christo porrigente; qui ut omnem allegoriã & æquiuocationem tolleret, tam diligenter diffiniuit ac descripsit, quod dedit, ut accuratius nõ potuerit:* Hoc est *(inquit) corpus meum,* Et *addidit,* Quod *pro uobis tradetur,* Item: *Hic est sanguis meus.* Et *adiecit,* Qui *pro uobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum, totumq́; modum manducandi carnem suam & bibendi sanguinem suum tradens:* Hoc *(inquit) facite in meam commemorationem.*

Iohan. 6

Matth. 26
Marci. 14
Lucæ. 22

Modus mãducãdi carnẽ dñi.

Paschas. de hoc sacramẽto. c. 4

Proinde cunctis figurarũ uel similitudinum nebulis amotis, nõ corpus quodlibet, sed corpus Domini, *quod pro nobis traditum est, edere, & illum sanguinẽ, qui pro nobis effusus est in remissionem peccatorum, nos bibere indubitato credimus, & q. facit ipse, hoc idẽ in cõmemorationem ipsius scimus & bene scimus nos facere: id est, carnẽ ipsius manducare, & sãguinem bibere sub speciebus panis & uini tectum.* A*tqui id est q.* Augustinus *ait, & nos supra retulimus:* Hoc *est (inquit) quod dicimus, sacrificiũ ecclesiæ duobus cõstare, uisibili elementorũ specie, & inuisibili* Domini

August de cons. dist. 2 ca hoc est.

nostri Iesu Christi carne & sanguine. Et iterũ: Nos autem in specie panis, & uini quam uidemus res inuisibiles, id est, carnẽ Christi, & sanguinẽ honoramus. Nec enim similiter pendimus has duas species, sicut ante consecrationẽ pendebamus, quum fateamur ante consecrationẽ, panẽ esse & uinum, quod natura formauit, post consecrationem uero, carnem Christi & sanguinem, quae benedictio consecrauit.

QVod uero interdum scriptura corpus Domini post consecrationem panem uocat, more suo facit quae res quaslibet uocare solet nominibus earum rerum, ex quibus sunt, ut quum dicitur homini: Quid superbis terra et cinis? Si ergo corpus Domini panis adhuc uocatur, quia ex pane cõficitur, & panis retinet qualitates, intuentiũ oculis adhuc panis apparens. Vel panis dicitur, quod reuera panis animae sit & angelorũ, uitam aeternam mundo ministrans. Cur scriptura iterdũ corpus dñi post cõsecrationem panẽ uocat. Psal. 78. Iohan. 9

QVod si interroges, cur Christus carnem & sanguinem suum his speciebus tecta & operta nobis exhibeat? Respõdemus, id fieri tum ut fidem tuam exerceat, quae est de his quae non uidentur, deinde ne abhorreat animus, quòd cerneret oculus carnẽ & cruorem. Deniq; ne ridiculum fiat paganis, quod cruorem occisi hominis bibamus. Amb li. 8. de sacra.

COnsecratur autem sub duabus speciebus separatim, tum quod ita instituerit Christus, tum etiam quod ita fieri conueniat, nam quum hoc sacrificium sit rememoratiuum passionis dominicae, conuenit ut separatim panis, & separatim calix consecretur: quoniã & in passione sanguis fuit separatus a corpore, quo etiam significatur Christum uerũ, & non phantasticũ corpus assumpsisse. Deinde in duabus speciebus celebratur, ut animae, & carnis susceptio in Cur separatim sub duab. spẽbus cõsecretur. Amb. sup ep. ad Corin. cap. 1 1

Roma. 8 Christo, & utriusque liberatio in nobis significetur. Valet
1.Thess. 5 enim ad tuitionem animæ & corporis, quod percipimus,
quia caro Christi pro salute corporis, sanguis uero pro ani
ma nostra offertur, sicut præfigurauit Moyses: Caro (iquit)
Sub altera tãtũ spẽ totus Xp̃s sumitur pro corpore uestro offertur, sanguis pro anima. Sub altera
tamẽ specie totus sumitur Christus, nec plus sub utraq;, nec
minus sub altera tantum sumitur, Nec debent dici duo sa-
cramenta, sed unum, quia sub utraq; specie idem sumitur,
Hilarius 2 cõs dist.2 c. ubi pars est atq; eadẽ est ratio (ut ait Hilarius) in corpore Christi quæ
in mãna præcessit de quo dicitur: Qui plus collegerat: nõ
habuit amplius, nec qui minus parauerat, habuit minus. Sub
Exod. 19 panis ergo specie, ex ui (ut uocant) sacramenti Christi cor-
Cyp. Damasc. pus continetur. Sanguis uero per cõcomitantiã, contra sub
specie uini sanguis Christi ex ui cõtinetur sacramenti, per
concomitantiã uero & corpus, Nam hoc corpus manduca-
Matth. 26 mus, de quo dixit Christus: Quod pro uobis tradetur. Et hũc
Marci. 14 Lucæ. 22 sanguinem bibimus, de quo idem aiebat: Qui pro multis ef-
fundetur. At illud corpus uiuum erat, ille itidem sanguis ui-
talis. Absit enim, ut uel in mentem nostram subeat Christi
corpus post resurrectionem, uel a sanguine, uel ab anima,
uel a diuinitate separari, siquidem Christus ex mortuis re-
Roma. 6 surgens, amodo nõ moritur. Nã qui moreretur, qui mortem
Osee. 13 moriẽdo destruxit, & Osee uaticiniũ consumauit: Ero mors
Ephe. Cõcilium. tua o mors. Et ideo in Ephesino Concilio cõtra Nestorium
diffinitum est nos uere uiuificatricem, & ipsius uerbi pro-
priam factam carnem percipere. Quæ quũ ita se habeant,
laico molestum esse non debet, ecclesiæ consuetudinem ac
decretum tantisper sequi donec illi aliter uisum erit, ne de
exteriori specie tantum solicitus, uirtutem sacramenti, hoc

est, ecclesiæ, unitatem, amittat, ne dicamus, rumpat seu dissipet, quemadmodum in canonibus Concilij prouincialis admonuimus. Aug. de sacra fid.

AQua uero in sacrificio altaris uino miscetur, quod patres perhibent fieri exemplo & ministerio dñi, quod etsi in euangelio nõ dicatur expressum, patrum tamen concors testimonium nobis satisfacere debet, maxime quod illi regionis Iudææ mos suffragetur, quum ibi non merum, sed aqua mixtum uinum ex more bibatur, Quanq̃ magis intuẽdum mysterium est, Nam primum significatur adimpletio figuræ, quæ in lege præcessit, de qua dixit Apostolus: Bibebāt autẽ de spirituali consequente eos petra. Moyses propheta Dei, uirga, hoc est uerbo Dei, tãgit petrã, & fluit aqua, & bibit populus Dei. Tangit sacerdos calicẽ redũdat aqua in calice, salit in uitam æternam, & bibit populus Dei, qui gratiam consequutus est. Accipite & aliud, Vnus ex militibus tempore dominicæ passionis (quam representamus in hoc sacrificio) lancea latus Christi mortui aperuit, & cõtinuo exiuit sanguis, & aqua, aqua, ut emundaret: sanguis, ut redimeret. Per uinũ igitur redemptio, ablutio per aquã significatur. Per aquam quoq; populi, significantur (dicente Ioanne) aquæ multæ populi multi. Quum ergo in calice uino aqua miscetur, significatur, quod Christo populus adunatur & credentium plebs ei in quem credit copulatur.

Cypriãus. Tho aqui. Amb. 8 sacram cnũ. 1. Cor. 11 Nume. 20 Iohan. 19 Matth. 26 1. Cor. 11 Cyprian' Apo 17. c. cum oẽ. de conse. dis. 2

CAeteros ritus missæ, in qua hoc sacramentum conficitur, persequi longum fuerit, nec est necessariũ, quum cõplures libelli extent, qui hos omnes sigillatim & ex professo explicent. De paucis tantum admonebimus. Missa uocabulum est ex lingua Hebræa mutuatum, quo significare

De ritibus missæ

Quid missæ uoca bulũ significet

Liturgia. uoluerunt patres, quod Græci liturgiam uocant, nos sacrum ministerium appellamus. Quæ siue uestitum, siue totam sacerdotis aliorumq; ministrorũ actionem spectes, nihil aliud est quam repræsentatio quædam iucundissima mysterij humanitatis, & præsertim passionis Christi. Nullam enim hic spectas cerimoniã (ut interim de reliquis sileam) otiosam, quæ non suam peculiarem uim significandi habeat. Constat

Missa ex duab' partibus cõstat

autem missa ex duabus potissimum partibus nempe ex uerbis domini, quibus corpus & sanguis eius conficitur, quæ recensentur in canone, hanc esse potissimam missæ partem, nemo ambigit, Reliqua omnia alterã partem dicimus, quæ (ut supra ex augustino retulimus) nihil aliud cõtinet quam laudes, confessiones, obsecrationes uel petitiones pro populo, antistitibus & regibus longe omnium pientissimas, quas ecclesia sancta Dei, exemplo capitis sui Christi huic augustissimo altaris sacrificio adhibendas decreuit, idq; mirabili quadam per orbem terrarum concordiã, Nam si quid uariant ecclesiæ diuersæ, in unitate catholica reseruantes, id certe parũ admodum est, quo res ipsa non uariatur: Sequuta est autem (ut iam diximus) ecclesia dñm suum, quem Matthæus testatur, ultimæ cœnæ, in quã corpus, & sanguinẽ porrexit) hymnum addidisse, et tandem hymno dicto exiuisse ĩ montem Oliueti. Iohãnes etiã refert, quo pacto pro discipulis, & pro tota ecclesia per eorũ uerbumereditura potissimum pro eius unitate patrẽ cœlestẽ orauerit. Porrò Paulus apostolus oblationẽ in cruce factã (quã ecclesia ex dñi sui institutione repræsentare studet) pertractãs, de Christo sic ait: Qui in diebus carnis suæ preces, supplicationesq; ad eum qui possit illum saluum facere a morte, cum clamore ua

August. c. utrum & cõse. dist. 2

August. ad Pauli.

Matth. 26

Iohan. 16

Hebræ. 5

lido, & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Quid uero Christus, & pro quibus orauerit, apud Euāgelistas in historia passionis uidere est. Insequens igitur ecclesia magistrum suū, missam orditur a psalmodia. Supplicat deinde Deo cum gloriosa celebratione sanctissimæ trinitatis in cāticis, Kyrieeleysō, & Gloria in eccelsis. Et quoniā cōuenimus ad participandū corpus dñi, si nō sem per sacramentaliter exteriori participatione, saltē spiritualiter per fidē. Idcirco ecclesia præparat animos nostros uiuo uerbo dei, quod partim ex prophetica seu apostolica, partim ex euāgelica lectione desumit, quibus interserit cātica quædā laudis, Euāgelicæ lectioni annectit sacrosanctæ fidei nostræ professionē seu confessionē. Statim post, se ad huius mystici sacrificij celebrationē accingit, præmisso cātico, quod Offertoriū appellamus. Subinde ad potissimā missæ partē (in qua uerbis dñicis corpus, & sanguis dñi consecrantur) progressura, accepto in manus pane, & calice, gratiarū actionem, quā præfationē dicimus, simul & hymnū illum angelicum, & plane diuinū, ex Esa. cap. vi. & Mat. xxi. desumptū Deo cōcinit, imitata quidē dñm suū; nā (ut ait Euangelista) ipse accepto pane, gratias agēs, benedixit & fregit. His ergo præmissis, progreditur ad sacerrimū canonē, cuius (ut sæpe diximus) præcipua pars hæc est, in qua corpus, et sanguis dñi cōsecrātur. Interim tamen ecclesia, quia sacrificiū illud in cruce pro uiuis & mortuis in remissionē peccatorū oblatum, ex Christi institutione recolit, insequens dñm suum, uarias petitiones, preces, supplicationesq; ad Deū effundit, In primis obsequiū suum quod ex iussu Christi obit, acceptum haberi petit. Dein ordine quodam dominum deprecatur,

Lucæ. 23
Introitus.
Cantica.
1. Cor. 11
Epistola.
Euāgelica lectio.
Symbolicum.
Confessio.
offertoriū
Cyp. i oratio. dñicā.
Esaiæ. 6
Matth. 21
Lucæ. 22
Canon. sacrosanctus

Vide aug. epi. 59. ad qõn. pau. ĩ quæst. 5 August. ad Pauli. 1 Tim. 2 Orãdũ tã pro pot. q̃ regibus.

Primũ pro unitate sanctæ ac catholicæ ecclesiæ generatim orat, post pro his qui publicã alios regendi ac gubernandi administrationẽ spiritualẽ uel ciuilẽ gerũt, quẽ deprecandi ordinẽ ab Apostolo accepit, huc cohortãte: Obsecro (iquit) primũ omniũ fieri obsecratiões, orationes, postulatiões, gratiarum actiones, pro oibus hominibus, pro regibus, & oibus qui in sublimitate sunt cõstituti, ut quietã ac tranquillã uitã agamus in omni pietate, & castitate. Neq; uero tantum pro ciuili magistratu, sed magis etiã pro ecclesiæ antistitibus orandũ esse docet idẽ Paulus Ephesi. vi. Coloss. iiii. & Luc. Act. xii. Post obsecrationẽ pro antistitibus, & potestatibus, pro quibusdã etiam specialiter orat, maxime pro his qui circunstant, fideq; ac pro affectu sacerdotis in actione cõmunicant. Et quia non dubium est, nos curæ esse sanctis qui cum Deo uiuunt, illisq; sua esse merita & preces, quibus pro nobis apud Deum sunt solliciti, quemadmodum pro inuicem unius eiusdemq; corporis sollicita sunt membra, orat sacerdos, ut Deus id precibus sanctorũ concedat, non ut illorum, sed suæ diuinæ protectionis auxilio in omnibus muniamur, idq; per Christum Dominum nostrum.

Pro nobis soliciti sũt sancti qui apud deũ sunt. 1. Cor. 12 quid sãctis tribuatur

Deinde ad consecrationẽ corporis & sanguinis dominici processurus, fidẽ præambula oratiõe acuit, qua inter alia oblationẽ seruitutis suæ atq; adeo cunctæ ecclesiæ acceptam haberi, & ut nobis corpus & sanguis dominum nostri Iesu Christi, uirtute diuini sermonis (quẽ proferet sacerdos) fiat, precatur. Accepta quidẽ semper est patri hostia, quã in altari repræsentamus quod ad se attinet, ea enim sola patri cõplacuit. Sed quod ad nos attinet, oblationẽ seruitutis nostræ acceptã fieri petimus ne indigne cõtrectemus, offeramus ac

Quare sacerdos petat oblationẽ hanc acceptam haberi. Matth. 17 2. Petri. 1

mãducemus, utq; nobis uirtus paßionis Christi in fide manducantibus applicetur. Sequitur deinde corporis & sanguinis dñi cõsecratio, in qua huius sanctißimi sacramẽti institutio, et paßiõis dñicæ uis et efficacia cõmemorãtur ac prædicantur. Quẽ comitatur oblatio huius sacrificij repræsentatiua, q in memoriã Christi dñi Dei nostri, & tã beatæ paßionis, necnon ab infernis resurrectionis, & in cœlos gloriosæ ascẽßiõis, diuinæ maiestati offerimus de suis donis ac datis. Cui annectitur upplex deprecatio ad Deum, qua petimus, ut participemus corpus, & sanguinẽ dominicũ nõ ad iudicium seu condemnationem, sed potius ut tali participatione mediante, per Christũ Dominum nostrũ, gratia cœlesti repleamur. Deinde cõmendamus Domino defunctorum animas, sed eorũ tantũ, qui nos præcesserunt cũ signo fidei, & dormiũt in somno pacis. Signa fidei sacramẽta sunt & opa christiano homine digna. Obdormiũt autem in somno pacis, qui in pace cõscientiæ erga Deũ cũ certa fiducia remißionem peccatorũ letaliũ e uiuis excesserũt, certißime credentes, q sanguis ille pretiosius, q p multis effusus, est in remißionem peccatorũ, nõ solũ ad salutẽ uiuentium, uerumetiã ad absolutionẽ ualeat mortuorũ. Quodq; pietas uiuentium his defunctis prosit, qui cum uiuerent, hæc sibi, ut postea possent prodesse, meruerũt. Nam si hoc sanctorũ communio (quã nos credere profitemur) significat, quod in illo sanctorum cætu omnia cõmunia sunt neq; quicquã proprium quenquam habere, omnesq; omniúm aliorum pias precationes, ac omnia pia opera alijs eiudẽ corporis membris prodesse, certe sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis soluantur. Eam autem orationẽ pro defunctis maxime

Hebr. 10

Anũciatio mortis dominicæ

Pro quib⁹ animabus corpore ab solutis oretur.

Matth. 7

Lucæ. 6

Coloss. 1

1. Petri. 3

Sanctorũ cõio quid significat.

2. Math. 18

Nobisque quc &c.

efficacem esse, par est, quæ sacrificio altaris coniuncta est. Post orationem pro defunctis postulatur & pro uiuis, de multitudinem miserationũ dñi, sperantibus consortiũ sanctis iam cũ Christo regnantibus, idq; per eundem Christũ dñm nostrum. Qui statim post, tanq̃ Dei & hominũ mediator, prædicatur omnium horum bonorum author, & elargitor, atq; huius sacrificij institutor, confector, & applicator. Iam sacerdos progredi incipit ad participationem diuinißimi sacramenti, ad quam ut recte præparemur, hortatur alta uoce omnes ad orationem dominicam dicendam, in qua inter alia panem hunc supercœlestem nobis dari petamus, in cuius calce subnectitur oratio, qua ultima dominicæ orationis precatio magis explicatur. Et quia Christus in mensa sua mysterium unitatis, & pacis nobis consecrauit, sequitur pacis dñi imprecatio. Pax uero domini non quæuis pax est, sed ipsa cordis tranquilitas, quæ solis reconciliatis per fidẽ, ipsa remißione peccatorum, contingit. Iam quia remißione peccatorum, nisi per Dei misericordiam nobis in Christo propositam (quæ fidei obiectum est) omnino haberi non potest, idcirco ad agnum illum Dei conuertimur, qui solus tollit peccata mundi, cuius misericordiam imploramus, & demum pacem, eam quam diximus, nobis donari petimus. At præter hanc pacem, quam per fidem habemus erga Deum, alia quoq; dñi pax est, hominis uidelicet erga seipsum, quæ ex priori proficiscitur, & per spiritum sanctum mortificantem subinde concupiscentiam nostram, ne dominetur rursus peccatum in nostro mortali corpore, ingeneratur. Deniq; pax dñi est charitas fraterna, qua ex animo remittimus proximo, ueramq; & christianam concordiam cum eo

Per quem hęc omnia &c.
1. Timo. 2
Orem[9], p̃ceptis, &c.
Oratio dominica.
Matth. 6
Libera nos q̃sum[9] &c.
Au. in ser. ad infan. d̃ sacra.
Pax dñi q̃ & quotuplex.
1 Roma. 5
Roma. 4
Canticum Agnus dei
Iohan. 1
Roma. 8
Roma. 6
Psal. 33
1. petri. 3

habere per charitatem studemus. Hæc quoq; *simul cum charitate diffundītur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis*. Extra hanc triplicem pacem domini, quam ipse abiens nobis reliquit, ac dedit, non est ulla uera pax, Esaiæ. xlviij: Nō est pax impijs dicit dn̄s. Triplicem ergo hanc dn̄i pacem sacerdos petit, Priorē in supplicatione ter repetita, quæ incipit Agnus Dei. Alterā in ea, quæ incipit, Dn̄e Iesu, Tertiū omnes habere iubet, ut apti sunt sacro sanctis misterijs Christi, ac sic tandem osculum pacis sumit christianæ charitatis symbolum. Frangitur interim hostia salutaris, quæ quidem fractio in specie tantū panis fit, quæ post consecrationem remanet sine subiecto, Christus uero integer manet & totus in singulis particulis; Fit autem hoc in signo seu sacramēto nō sine insigni mysterio, significat. n. & repræsentat Christi passionem, Quodq; corpus Christi pro multis datū, & a multis participādū sit, quemadmodū diuus Paulus ait: Panis quem frāgimus, nōne cōmunicatio corporis Christi est? Per partes itaq; manducatur in signo, sed manet integer, totus in substantia manet integer, totus in corde nostro. Post hæc se ad cōmunionem, parat, orationes aliquot ad Christum fundens, quibus hoc agit, ut & cordis ad deū excitet affectum, & gratiam digne sumendi, uitæ panem impetret. Deinde sumit sacramentū, post sumptionem iterum orat, ut quod sumptū est corporaliter sub sacramento, spiritualiter etiā cum participatione uirtutis, & effectus sacramenti (de quo infra latius dicemus) percipiatur. Rursus sacra cantio, quod cōmune uocamus, succinitur. Sequitur precatio. Postremo loco, sacerdos totū populum uelut in suam tutelam receptum, deo benedictione tradit atq; commen-

Roma. 5
Iohan. 14.
Esaiæ. 48
Domine Iesu, &c.
To. 4 Augu. tract. de amic.
Fract. hostiæ saluta.
I. Cor. 10.
Aug. d cōse. dist. 2
Sūptio sacramenti.
Cōmune.
Vide Au. epi. 59. ad Paulinum.

dat. Quæ omnia sic agit ac precatur sacerdos, ut interim nihil sibi aut suis meritis aut operibus tribuat, sed cũcta præstari deposcat ex diuinæ misericordiæ magnitudine, p Christum dominum nostrum, per quem ubiq; optat fructum passionis nobis per fidem applicari, & cætera quæ petuntur, tanquam per mediatorem donari seu propinari.

Xr̃s appellat nobis fructũ passionis suæ

Op⁹ missæ ẽ maxime fidẽ exercet & beneficia xr̃i illustrat.

2 Cor. 10

Tho. aquĩ ĩ hymn.

Iohan. 6

QVid in hoc toto missæ contextu non est pium, uenerandum ac sacrosanctum? *Certe omnino fateri necesse est, in ecclesia uix ullum opus esse, quo fides magis exerceatur & beneficium Christi illustretur, quam quod in missa peragitur, si tamen quod agitur, recte intelligatur & pio affectu geratur. In primis siquidẽ hic necesse est captiuare intellectum in obsequiũ Christi, ut sub uisibilibus speciebus panis, & uini, ex omnipotentia uerbi dei contineri credamus uerũ corpus & sanguinem Christi, atq; adeo hic nos fallente sensu, ad firmãdum cor syncerum sola fides sufficit. Preterea principalis finis institutionis huius sacramenti est, ut sit testimoniũ & quasi pignus remissionis peccatorum & futuræ gloriæ nobis p Christũ promeritæ. Quũ.n. Christus nobis corpus suũ impertit, & nos sibi tanq̃ mẽbra adiungit, testatur ad nos suum beneficium pertinere, sic enim ait: Qui manducat carnem meã, & bibit sanguinem meũ, in me manet & ego in eo. Ergo quid magis acuit fidem, quam quum hoc spectaculum oculis atq; animo obijcitur. Adde missam totam huc spectare, ut in ea Christi beneficiũ annuntietur, prædicetur, illustretur, ac modis omnibus honorificetur. Et quis dubitat, Christum per usum missæ, uelut per instrumentum (saltem quum fides his accedit, quæ in ea geri uidemus) consolari & uiuificare conscientiam nostram.*

ſtram. Deinde ſi annuntiatio & prædicatio mortis dominicæ (in qua potißima Euangelij pars conſiſtit) ſi inuocatio, gratiarum actio, & confeßio, præcipua fidei opera ſunt & præcipui cultus ac opera Deo placētia, atq; adeo ſacrificia ſpiritualia nouæ legis, quibus Deus, ſibi honorē haberi pronuntiat, ipſo teſtante, qui ait: Hoc *facite in meam commemorationem.* Item, *Mortem Domini annuntiabitis donec ueniat. Et pſal. xlix. Immola Deo ſacrificiū ludis & redde altißimo uota tua. Et iterum: Inuoca me in die tribulationis & honorificabis me, et illic iter, quo oſtēdā illi ſalutare Dei. Profecto cōſequens eſt, miſſam quā maxime opus fidei eſſe, & Deo placere; quod tota illa actio conſtet annuntiationē dominicæ mortis, inuocatione, petitione, obſecratione, gratiarum actione, cōfeßione, & ſimilibus fidei exercitijs, quēadmodum ſupra oſtendimus.* At *eos qui eccleſiam ſanctam Dei inſectantur, male habet, quod miſſam ſacrificium dicimus, quod defunctorū in Chriſto memores ſimus, quod ſanctos in canone (ut dicunt) inuocemus. Proindeq; cæco iudicio canonem qui tot ſeculis concordi totius eccleſiæ conſenſu ſacroſanctus eſt habitus, temere reijciunt ac aſpernantur. Cum quibus non eſt quod cōtendamus, quod iam ſint proprio iudicio condemnati, tantum de paucis admonebimus pios, ne illorū uel ſcriptis, uel dictis offendantur.* Principio *igitur hoc conuenit, miſſam eccleſiæ ſacrificium eſſe, & ſic appellatam ab omnibus orthodoxis patribus, qui ab ipſis Apoſtolorum temporibus in hæc uſq; tempora eccleſiam, & uita, & doctrina ſua, miraculis etiam comprobata, illuſtrarunt, inter quos ſunt, Ignatius, Clemens, Irenæus Apoſtolorū ſynchroni, Cyprianus, Hieronymus, Ambroſius, Au*

[Margin notes: 1. Cori. 1 — 1. Cor. 11 — Pſal. 49 — Ibidem. — Actio miſ. Cōſtat fidei exercitiis — Eccleſię hoſtes canonē inſectātur potiſſimū propter triu. — Tit. 1 — Cōſenſus uniuerſalis eccle. miſſam ſacrificium eſſe teſtatur. — Vidē ire. li. 4. cōtrahęres. cap. 63]

gustinus, Chrysostomus, Gregorius. Vniuersalis ergo cõsensus ecclesiæ, omnium temporum testimonium est omni exceptione maius, missam sacrificium esse.

Hoc quæritur quale sit sacrificiũ missa.
Aduersarii orthodo. mendaciis traducunt.

SEd hoc quæritur. Quale nam sacrificium missa sit? Aduersarij fingũt, orthodoxos diffinisse oblationẽ in missa sacrificium esse, quod applicatum pro uiuis, & pro mortuis mereatur eis remissionẽ culpæ, & pœnę, & quidẽ ex opere operato, etsi nõ accedat fides eorum, quibus applicabitur. Fingunt proinde orthodoxos obscurare beneficium Christi eodemq; rursus crucifigere filiũ Dei, quod oblationi semel in cruce factæ, sanctificationem pro peccatis nostris detrahant, ac missæ seu uerius operi illi externo sacerdotis tribuant. Verũ hæ aspergines aduersariorum non debent ullum

Vnicũ tãtum propitiatorium pro peccatis.
Hier. i epi. ad Gal. c. 2
1. Petri. 1
Iohan. 1
apoc. 5
Esaiæ. 5
aug. in lib. sẽt. prosp.

ecclesiæ hominẽ offendere, q̃ longe alia orthodoxorum semper fuerit & sit mens ac sentẽtia, q̃ isti fingunt. Omnes pij quotquot ab origine mũdi usq; in hanc diẽ fuerunt, spiritu sancto suggerẽte ac dictante sciuerunt, unicum tantum esse sacrificium propitiatoriũ seu satisfactoriũ pro peccatis nostris, imo totius mundi, nimirũ Christũ Dominum, agnum illum immmaculatum pro nobis in cruce immolatum, qui occisus perhibetur ab origine mundi. De hoc enim omnis scriptura testatur, quia agnus est qui tollit peccata mundi, qui occisus est, & redemit nos Deo in sanguine suo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione. Qui dedit animam suam pro delictis, ut uideret semen longæuum, De quo quidem sacrificio nimirum quo seipsum in manifestatione corporis sui Christus semel tantum sese Deo patri obtulit, tota

Episto. ad Hebræos scopus.
Hebræ. 7

fermẽ ad Hebræos epistola concionatur, quam ecclesia subinde inter missarũ celebrationẽ replicat, cũ Paulo libenter

pronuntians. Quod Christus pontifex ille sanctus, innocens impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior cœlis factus, nō habet necessitatem quotidie (quemadmodum sacerdotes ueteris legis) prius pro suis delictis hostiam offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit semel se offerendo, nam ut subdit Apostolus: Per propriū sanguinē introiuit semel in sancta æterna redēptione inuēta. Et paulo post: Neq; ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. Alioqui oportebat eū frequēter pati ab origine mūdi. Nunc autem semel in consummatione seculorū ad destructionem peccati per hostiam suā apparuit. Item, Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata. Item, in qua uoluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel. Et post pauca. Hic unā pro peccatis offerens hostiam, in sempiternū, sedet in dextera Dei. Vna enim oblatione consummauit in sempiternū sanctificatos. Qua sententia toties repetita, quid aliud uult Apostolus q ut suis hebræis, legalibus ceremonijs assuetis ac deditis, discrimē sacrificiorū ueteris legis & sacrificij Christi ostendat, utq; illos doceat illa oia ueluti ūbras ac signa quedā promissiōis de Christo in hoc uere unico propitiatorio sacrificio esse cōpleta & proinde signati presentia penitus sublata. Hic est.n. eius episto. scopus. Heb. 10

Discrimē sacrificiis veteris & nouæ legis.

Restat igitur uidere, quale nam sacrificium missa sit. In qua re explicanda si paulo diuitius immoremur, quam Enchridij breuitas patiatur, nemo nobis uitio uerterit, quod operepretium fore putemus, eam materiam, quæ hoc seculo uel maxime controuertitur, quam fieri potest dilucide tractari, expedíriq;, quo eorum calumniæ, qui sacra-

Quale sacrificium missa sit.

tißimos iuxta ac uetustißimos ecclesiæ cultus ac ritus hostiliter insectantur, manifeste deprehendi poßint. Tacemus quod sacrificij rationẽ ac naturã nosse & tenere, ad multa alia religionis nostræ argumenta penitus percipienda quamplurimũ fecerit. Et ut a ratione uocabuli auspicemur, nemo grammatices utcunq; peritus ignorat. Sacrificium a uerbo sacrificare deductũ, quod est sacrum facere, sacrũ uero significare, quod Deo peculiariter dedicatũ est. Proindeq; sacrificium appellari, quod Deo ueluti ei proprie debitum nuncupamus, offerimus, reddimus ac dedicamus. Quod usq; adeo uerũ est, ut ne Ethnici quidem censuerint ulli alij sacrificandũ, quam ei, quem Deum aut sciuerint aut putauerint aut finxerint. Qui etiam non ob hoc culpantur quod sacrificia fecerint, uerum quod hæc non secundum inspirationem atq; doctrinam ueri Dei, sed secundum adinuentiones proprias, nõ uero Deo, sed idolis & dæmoniis exhibuerint. Nec dæmonia quidẽ sibi sacrificiũ fieri expeterẽt, nisi id soli Deo uero deberi scirent. Falsus enim Deus sic uult honorari ab his quos decepit, quemadmodũ uerus Deus honoratur ab his quibus cõsulit. Ergo ad intelligendã sacrificij rationem, hoc tantum nobis indagandũ est, quidnam sit, quod Deus ab homine tanquam sibi proprie debitã requirat? Et quatenus id Deo homo persoluere potuerit ac poßit? Qui uel primis religionis nostræ rudimentis sunt imbuti sciunt Deũ non ob ullã indigentiã (quod ipse sibi i summum & perfectißimum bonũ semper fuerit) sed tantũ propter ineffabilem suã bonitatẽ, omnia tam uisibilia quã inuisibilia omnipotenti uerbo suo creasse, hominẽ autem omnium postremo, non ut cætera uisibilia, sed ad imaginem & similitudinem

Sacrificiũ quid sit.

Au. cõ. ad uer. leg & prophe. l. 1 c. 18. tom. 6.

Au de ciu. dei lib. 10 cap. 4

Au. ad deo gratias ep. 19. q. 3. to 2. lib. 10. de ciu. dei. cã. 19.

Cur deus hominẽ cõdiderit. Exodi. 3

Gene. 1 Psal. 103 Iohan. 1 Coloss. 1

ſuam cõdidiſſe, quod non tantũ uitam, motũ, & ſenſum, ſed & mentem & rationẽ (in qua diuinitatis ueſtigiũ relucet) ei indiderit. Dein, quod eundẽ in paradiſum uoluptatis collocarit, ut operaretur & cuſtodiret illũ, ſubiectis ei omnibus, ut eorum dominaretur. Et ne quicquã ei deeſſet, dediſſe Deum ei edere ex omni ligno paradiſi, in quo & lignũ uitæ conſtituit, ut ex eo ueſcens (modo uellet) uiueret immortalis, [redacted] quæ omnia oſtendunt Deũ diuinæ ſuæ bonitatis diuitias, in uno ligno ueluti circumlatas, illuſtrare uoluiſſe. Gene. 1 Gene. 2 Pſal. 8 Gene. 2 Au. i ge. 'i. 3. cap. 25 & ſeq. Au. de cor rep. & gra. cap. 2 Ecl. 15 17 Deut. 32

Præterea norunt fideles, Deũ indicibili pietate; quo ſcilicet non tantũ, uti optimus, maximusq; Deus uereretur, coleretur q; , ſed ut pientiſſimus pater agnoſceretur, paternum quoq; officiũ erga tam mirificem conditũ & tam pulchre cõdecoratũ hominẽ egiſſe, proindeq; ne is male utens libertatis arbitrio (quod ex ſumma libertate creatoris acceperat, quid enim libero arbitrio maius?) grauiter impingeret, adieciſſe etiã mandata, & præcepta, oſtendiſſeq; illi bonum, & malũ, ut ſi uoluiſſet mandatũ conſeruare, conſeruaretur, & in perpetuum fidem placitam cuſtodiret, hoc eſt, Deum homini præter collatam arbitrij libertatem, addidiſſe inſuper & gratiã, quam ſi per liberum non deſeruiſſet arbitrium, eadem adiutrice perpetuo bonus, beatusq; eſſe potuiſſet, ſin deſeruiſſet, morte moreretur, ſiquidem hoc erat mandatũ uitæ, & mortis. Et ligno Paradiſi comede, de ligno autem ſcientiæ, boni, & mali ne comedas. In quacunque enim die comederis ex eo, morte morieris. Liberũ ar. Eccle. 15 Au. de cor & grat. c. 8 Gene. 2

QVi ergo homo pro tot, tantisq; beneficijs, quæ gratis conditus gratis a Deo, beneficentiſſimo creatore, pientiſſimoq; patre acceperat, ipſi Deo rurſus Pſal. 115 Roma. 15

debebat? Num ut aliquid redderet quod nō accepisset. Ne-
Eccle. 17 quaquā. Quis enim prior dedit illi, & retribuetur ei? quod
ex ipso, & per ipsum, & in ipso sint omnia. Sed hoc tantū
debebat, ut perpetuo erectus, & eleuatis semper oculis men
tis in Deum nunquam non intueretur & respiceret in crea
torem, ad cuius imaginem, & similitudinem erat conditus,
ut illius omnipotentiam, sapientiā, ac bonitatem cōtempla
retur, utq; ei, a quo corpus, animā, & mentem, & quid non?
Coloss. 1 dono acceperat, & a cuius uerbo ac nutu omnia pendere
Au. de doct. Christ. li. 1 cognouerat, soli fideret, soli crederet, soli adhæreret, soli
obediret, solum amaret, solum coleret, solū prædicaret, lau
daret, confiteretur, inuocaret, adoraret, glorificaret, solo de
niq; frueretur in cuius fruitione omnis beatitudo consistit.
Homo creat' ad sacrificandum deo uiuēti Hæc ergo erāt sacrificia laudis, quæ Deus pro tot, tātisq; be
neficiis tantū reposcebat, idq; non propter suā indigentiam,
sed magis propter maximā hominis utilitatē, quod sine his
Aug. li. 10 de ciui. dei cap. 5 beatus esse ac permanere non posset. Potuissetq; hæc sacrifi-
cia homo ante lapsum, p adiutoriū summi Dei adiutus me
Cōtra aduer. leg. & pph. c. 18 diante libero arbitrio, Deo præstitisse, quæ et præstitisset, et
præstādo immortalis uixisset, nisi deserta ac cōtempta gra-
Au. de cor. & grat. c. 2 tia creatoris, libero arbitrio male utens p præuaricationē
mandati in cōminatā mortē misere collapsus fuisset, ipsumq;
Au. cō. fortu. disput. 2 liberū arbitriū in quandā seruitutē peccādo præcipitasset.
In en. cap. 105 NAm postquam serpens diabolus Euæ male credulæ
(insigni fraude usus) persuasisset, non fore Deo toto
Bern. de aduentu dñi. ser. 2 corde credendum, sed de illius summi Dei fide (qui ut nega
re seipsum, ita mentiri nequaquam potest) addubitandum
2. Tim. 2 esse. Quod suggereret, nequaquam fore, ut comedentes de
Gene. 3 ligno sciētiæ mali, & boni, iuxta Dei uerbum morerentur,

sed potius futurũ, ut aperirentur oculi eorum, & essent si cut dij, sciẽtes bonum & malũ. Atq; *sic demẽtasset mulierẽ, ut æstimaret,* Deum *hanc arborẽ cõtingi non ob id uetuisse, q eis pro sua paterna pietate, bonitateq; optime uoluisset, sed magis quod eius arboris fructum ipsis inuidisset, ipsaq; mulier sic dementata, diabolo plus q̃* Deo *credidisset, deq; arbore uetita manducasset, ac uiro suo* Adæ *ex eadem præ buisset.* Deniq; *ambo mandatum* Dei *uiolassent, atq; adeo sa crificia soli* Deo *debita, nempe perfectã fidem & absolutã obedientiã, diabolo potius quam* Deo *uiuo ac uero exhibe re maluissent, protinus omnia in diuersum sunt mutata.* Au in Ge. ad lit.li. 8 cap.6 Au.in enc.

I *Ntegritas enim omniũ humanarum uirium tam corporis quam animi per originale peccatum corrupta & uitiata est, in cuius locũ flagitiosissimi impetus non tantum in cor pore, sed & horribiles pestes ac uitia in mente ac uolunta te successerunt.* In *homine enim sunt, ratio seu mens, quæ iu dicat, uoluntas quæ obtẽperat, uel repugnat iudicio, impe rans uiribus inferioribus.* Inferiores *uires sunt, appetitiones sensuum seu affectus carnales.* Statim *ergo ut primi paren tes nostri mãdatũ* Dei *præuaricati sunt, obscurata hominis mens est & ratio, nimirũ* Deo *uultũ suũ subtrahẽte, cœpitq; protinus humanã mente occupare* Dei *ignoratio ac dubita tio, diffidẽtiaq; de bonitate* Dei. Sicut *deinceps homo ser pentis astu misere delusus, putaret nõ amplius* Deo, *sed si bijpsi, suisq; propriis uiribus magis fiden dum fore, iudica retq; (sed cæco iudicio) non expectãda post hac omnia ab of fenso deo, sed potius se sibi prospicere oportere.* Quæ *quidẽ erga deũ ĩfidelitas, suiq; fiducia, omnis mali seminariũ est, atq; adeo solum peccatũ, de quo ut mundũ argueret missus*

Au de ci. dei lib 14 capi.15

Appetendi uis. Vide lact. de ira dei cap. 1

Ratio vi tiata p pec cata.

Per. ĩ vigi lia nati.dñi sermo. 5

Au.de ver do.ser. 40

Iohan. 16 & ibi uide August. *est in orbē terrarum spiritus sanctus.* Hanc uero pestē proxime ac necessario subsequutū est odium Dei, quæ pestis uoluntatem uti prior mentē hominis inuasit. Vbi enim cœperunt primi parentes uacare metu & fiducia Dei, cõsequens erat, ut non possent eum, cui non credebant aut fidebant, amare, quin potius eum ut uindicē & ultorem commissi peccati horrebant, a uoce ac uultu eius trementes & fugientes ac abscondentes sese. In locum ergo amoris dei, amor sui successit, uitiū sanè (ut diximus) omnium pestilentissimū, nimirum quod non Dei uoluntati, sed suis affectibus planè obsequendum persuadet, unde inobedientia erga mandatum Dei proficiscitur, atq; obedientia erga Deū, quā solā, omni creaturæ rationali sub Deo agēti, uirtutē esse, diuus Augustinus asserere non dubitauit, fugatur. Deniq; amissa integritate uirium animæ rationalis, amissa firma de Deo notitia, amissis timore & amore Dei factū est, ut quum iam homo quodāmodo esset sine Deo, protinus & necessario subsequeretur in corpore & uiribus inferioribus inordinata concupiscentia duas potissimū comites supra modū uitiosas post se trahens, timorē scilicet & amorē rerū carnaliū & externarum. Vbi enim cœpisset homo uacare metu dei, uicissim cœpit ea tantū timere quæ corpori ac uitæ mortali uidebantur incõmoda aut nocitura. Vbi itidē amisisset uerum amorem Dei, ea tantū uehementi impetu cœpit cõcupiscere diligere & amplecti, quæ ad uitam corporalē uel conseruandam uel fouendā uel delectandā facere uidebantur. Quia tamen uires superiores per peccatū nõ extinctæ, sed tantum uitiatæ ac corruptæ erāt, remanēte scilicet singulari Dei benignitate in natura hominis, iudicio quodam, atq; etiā delectu

Gene. 3

Amor sui pestilentissimus.

Au. de Ge. ad lite li. 8 cap. 16

Psal 13

Psal. 48

Roma. 3

Appetēdi uis uitiata.

vires ꝑ peccatū nõ extinctæ, sed uitiatæ.

earum rerũ quæ sunt subiectæ rationi ac sensui, ineuitabilis conflictus & perpetua quædam lucta in homine suborta est, qua ratio cõtra carnales belligeratur affectus, & subinde uim sustinens inquietudine carnis perurgẽtes & in uoluntarijs motibus fatigata infœlicitatis suæ deplorat miseriam. Hãc luctã prima nõ sensit hominis cõditio, sed sequutum est trãsgressorẽ supplicium, & adhæsit indiuidua pœna peccato. Immutabile.n.decretũ ab æterna lege exierat, cõcupiscentia affligi & morte puniri peccatorẽ oportere, nec fieri posse, qui stimulus carnis sine ulla exceptiõe colophizaret infirmũ & usq; ad dissolutionẽ mors importuna ꝑsequeretur captiuũ, Et ut mors carnis, cõcupiscẽtiarũ intersecaret ludibria, superesset tamẽ post mortẽ carnis, animæ labor, et afflictio spiritus, mors illa secũda, priore multo acerbior ac grauior. Cyp de car di.op. x i ser. de circũ Au. de ciui: dei li. 13. c. 13. 14. 15 Cyp. ser. de circum. Genc. 2. 3

QVæ omnia quũ sic se habeant, & originale peccatum cum pœna sua a primis parentibus in totam generis huius successionẽ defluxerit, facile sanè deprehendi poterit, num a modo in nostra potestate fuerit, post lapsum primorum parentum & tantos morbos in nos hæreditaria successione deriuatos, ea sacrificia, propter quæ Deo optimo, maximo litanda, cõditi sumus reddere ac præstare. Nam non statim cõditi sunt primi parentes, sed posteaq̃ peccarunt, natũ est de illis genus humanũ, id est, homo de homine, immundus de immundo conceptus semine, morbosus de morboso, obnoxius de debitore, peccator de peccatore, mortalis de mortali, quemadmodũ diuus Paulus ait: Per unũ hominem peccatũ in hunc mundũ intrauit, et per peccatũ mors, & ita in omnes homines mors pertransijt, in quo omnes peccauerũt. Proinde non est natura iustus Rom. 5. 7 in sola potestate nr̃a nõ est sacrificia spũalia deo redere Au. de uer. dñi ser. 31. de ciui. dei c. 13. 14. Roma. 5 Psal. 38

Roma. 3 *quisquam non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonū, non est usq; ad unum, nimirū quod ex se est, neq;* Deo *penitus confidentes, neq;* Deum *ex omnibus animæ ui*
Roma. 7 Timo. 5 *ribus amantes, sed potius pleni terrore mortis & omnium incōmodorū, quæ mortē præcurrunt, pleni itidē malæ ac pestiferæ concupiscentiæ, quæ est radix omniū malorū, & lex*
Aug. contra au li. c. ult. *illa peccati, qua serpens diabolus impios quidem ac iniustos ueluti sua mancipia captiuos detinet, pios uero exercere, affligere, & quantum potest, a perfectione boni remorari nunquā cessat, atq; hæc ita se habere non uane opinamur sed experientia ipsa (quæ optima rerū magistra est) edocemur, atq; adeo cōsciētia, quæ mille testes est nobisq; semper*
Cy. de car di. op. christi. ser. de rcum. *scaturiētis intus peccati insidias exponit, cōuincimur,* Paulus Apostolus *clamat.* Non *quod uolo bonum, hoc ago, sed*
Roma. 7 *quod odio malū, illud facio. Itē, Scio quia non habitat in me hoc est in carne mea, bonum: nā uelle adiacet mihi, perficere autē nō inuenio:* Inuenio *igitur aliā legem in mēbris re*
Roma 8 *pugnantē legi mentis meæ & captiuantē me in lege pecca*
Hera d 2. adue. pela. *ti, quæ est in mēbris meis.* Et *iterū:* Carne *seruio legi peccati. Itē, sensus seu prudentia carnis mors est, legi eni* Dei *nō*
Au de spū & l. c. 16 *est subiecta, nec eni potest.* Quare *si hæc est conditio nostra*
Au. de tē po. ser. 49 *quādiu sumus in* Adā, *ut legi* Dei *perfecte obedire, aut diabolū nos in lege peccati captiuātē nostris tātū uiribus uin*
Hila. in psal mum. 118 *cere non possimus, dein ut faciamus non quæ uolumus, sed*
Au. in enchi, ca. 30. idē cō lau. *quæ odimus, deniq; ut uelle nos quod rectū est sentiamus, sed perficere non possimus, sequitur, quod homo post lapsum, nisi redēptus, restitutus ac reconciliatus* Deo, *ea sacrificia non poterit efferre, ob quæ litāda erat cōditus. i. nō poterat ue*

re, & ex toto corde Deo fidere, Deũ amare, Deo adhærere Mã.li. 19
Deo perfecte, & absolute obedire. Quamobrem duplici ra cap: 17
tione morti erat obnoxius, tũ ob immutabilẽ diuini iudicij Homo ob
sentẽtiã, tum quia uim operãdi opera uitæ, amisisset, seq; in noxius e
captiuitatẽ diabolicã misere præcipitasset. Ergo alio singu rat morti
lari sacrificio opus erat, quo in primis uinceretur hostis dia duplici ra
bolus, & placaretur offẽsus deus, ut dein a redẽptis recon tione.
ciliatis, uiuificatis, reparatis, ac Deo rursus unitis debita laudis sacrificia persolui possent. Defecerant enim (ut diximus) sacrificia laudis post lapsum, quod nõ sit speciosa laus Eccle. 15
in ore peccatoris, Et ut Esaias ait: Facti sumus ut immundi Esaiæ. 64
omnes nos, & quasi pãnus mẽstruatæ oẽs iustitiæ nostræ, Et sicut Apostulus ait: Eramus oẽs natura filij iræ, quibus necessarius erat recõciliator, qui hãc irã sacrificij singularis oblatione placaret, idq; eo (ut diximus) fine, ut postquã fidu
cia hostiæ tã potentis oblatæ agnosceremus illum sustulisse Ephe. 2
peccata, reconciliasse nos Deo, reconciliatosq; iam habere Aug. in en
pacẽ erga Deũ, per eiusmodi fidẽ iam mortui peccatis, di chi. ca. 33
uini spiritus participes efficeremur. Quo subinde spiritu Esaiæ. 53
carnis concupiscẽtias mortificãte, charitatemq; in cordibus Iohan. 1
nostris diffundẽte, fieret ut Deũ rursus ex toto corde dilige Ephe. 1 2
re & amplecti possemus, eodemq; ductore, ac adiutore spi Roma. 5
ritu ad perfectam obedientiam Deo præstandam totis uiri Roma. 6
bus accincti, in bonis operibus ambularemus, In quo omnis Roma. 8
ratio sacrificij Deo præcipuæ debiti consistit. Galat. 5

HVnc autem reconciliatorem talem esse oportebat, Matth. 5
qui quod nos peccati originalis contagine irretiti, fa Ephe. 2.
cere ex nobis non poteramus, & tamen facere eramus ob Matth 5
ligati, totũ adimpleret ac Dei uolũtati omnino satisfaceret. Philip. 2 Esaiæ 53 Ephe. 2

Coloss. 2 *rursus, q; quicquid nos transgressionis causa merueramus,*
1. Pet. 2. 3. *nec tamē perferre poteramus, ipse nostri causa portaret ac*
4 *ferret, eiuscemodiq; rationibus diaboli tyrānidē iusto certa*
mine uinceret, ac tantā & talem hostiam Deo offerret, quæ
Acto. 2 *ad hæc omnia sufficeret. Quapropter is & Deus & homo*
Heb. 2 *esse debebat. Homo quidē, nam id quod homo facere obstri-*
ctus erat, & quod pati ob peccatū meruerat, alius quam ho
mo, psoluere non poterat. Sed tamē eūdem hūc, alia ratione
quā nos cōceptū & natū esse oportuit, ne & ipse reus pecca
1. Pet. 2 *ti, pro aliorū peccatis satisfacere nō posset. Vt autē et Deus*
Psal. 67. *esset, multo magis erat necessarium: nā alioqui neq; diabo-*
88
1. Reg. 2 *lum tam potentem ac prudentem tyrānum, neq; mortem &*
Osee. 13 *infernum, quibus ille tyrannidem in hominem exercebat, &*
quæ homo peccando meruerat, uincere potuisset.

Au. de cor & gra. c. x *ERgo, ne desperaret homo perditus, optimus ac benefi-*
centissimus Deus (qui nouit etiam de malis beneface-
re) misertus hominis, aliena fraude decepti, spem futuræ li
berationis, captiuo facturus in hunc modum serpentem affa-
Gene. 3 *tus est: Inimicitias (inquit) ponam inter te & mulierem, in-*
ter semen tuū & semen illius, ipsum conteret caput tuum, &
tu insidiaberis calcaneo illius. Ex quibus uerbis, planè cōso
latorijs, Adā deposita diffidentia, de bonitate & misericor-
dia Dei spē firmam cōcepit omnino fore, ut aliquādo prodi
ret semen illud benedictum, quod & serpentis tyrannidem,
hoc est peccatum, mortem, & infernum superaret, & homi
nem ex diabolica captiuitate liberatū, deo rursus assereret
Esaiæ. 53 *sed nō sine graui cōflictu. Vnde, non dubium, ille collegit ac*
Iohan. 10 *intellexit eam liberationis humani generis rationem, fore ut*
Philip. 2 *scilicet hoc benedictum semen se ueluti mediatorem inter*

deũ offensum, & hominem, diaboli captiuũ uolens offerret, Coloss. 2
& ueluti deuouens sese pro nobis omnibus, graues inimici- 1 Pet. 2
tias hostis antiqui solus sustineret, & quicquid ille nobis ad Heb. 10.
resistendum impotentibus intentabat, in se exciperet, suaq; Roma. 5
tãdem insuperabili uirtute patiendo, deiq; uoluntatem ple-
nißime perficiendo uinceret, idq; non sui, sed nostri gra-
tia, quo scilicet per hanc spontaneam uoluntatem, quæ
Dei uoluntati per omnia responderet, seq; pro nobis deuo-
ueret, eum spiritum & gratiam nobis impetraret, qua ac-
cepta, totos nos deo consecrare, & secundum dei uolunta Au. in En
tem uiuere possemus. chi. cap. 33

HVius itaq; fiduciæ alendæ ac confirmandæ causa, sta-
tim ab ipsis mundi primordijs, quicunq; erant homi-
nes pietate erga Deum præditi, sacrificia deo de primoge- Au. cõ. ad-
nitis ac selectißimis animalibus gregum suorum faciebant, uer. leg. &
nõ quod existimarent Deũ (qui & spiritus est & omnia in proph. ca. 18
manu ac potestate sua habet) ex huiusmodi pecudũ macta- Johan. 4
tione delectari, sed potius quod uera illa sacrificia, quibus Psal. 49
Deus placaretur ac coleretur, designare studerẽt. In primis Augus.
siquidẽ hisce sacrificijs hoc testatum uolebãt, ut quemadmo-
dum illa animalia immaculata erãt a corporũ uitijs, ita indu
bitato credere ac sperare sese futurũ, ut is immoletur aliquã
do pro nobis, qui solus immaculatus esset a peccatis quod
Paulus ad Hebræos de hostia iusti Abel manifeste explicat. Hebr. 11
Et ne dubites, patres ueteris testamenti omnes suas oblatio-
nes ad hũc tantum finẽ retulisse exemplo est oblatio Isaac,
in quo Abraham benedicti seminis repromißione acceperat Obla. Isa-
quem testatur Apostolus ipsum Abrahã in parabolam acce ac typus
pisse, eandemq; figurã futuri sacrificij fuisse, atq; eadem ex christi.
Heb. 11

Cyp. de ta tion, circū. ap. de ciui. dei. ca. 20

causa, Deus postea p Moysen tot sacrificia instituit, uidelicet ut hoc unicū & singulare sacrificiū per multiplicia signa figuraretur utq; res una uariis typis adūbrata, tanquā multis uerbis q maxime & sine studio commendaretur atq; in memoriā reconderetur, quod aliter nulli hominum ab exordio mūdi salus, n̄isi per huius hostiæ fiduciā contingere posset. Hæc itaq; hostia Christus est, splendor gloriæ et figura substantiæ æterni patris, portans oīa uerbo uirtutis suæ, purgationē peccatorū faciens, in similitudinē hominū factus, & habitu inuētus ut homo, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortē, & per mortē destrueret eum, qui habebat mortis īperiū, id est diabolū, & liberaret eos qui timore mortis per totā uitam obnoxij erant seruituti. Quapropter eos q sacrificia illa externa alia intentione offerebant, uel quod existimarent se effusione pecuini sanguinis Deum placare, uel ea ratione tantū se iustos esse coram Deo, & non magis respiciebant in agnū illum immaculatū, Christū, ab æterno prædestinatū, ad tollendum peccata mundi, Eos inquā Deus nō secus increpat, quā si ea ipsa sacrificia, quæ per Moysen præcepit penitus reprobaret, interim summo serio reuocās ad illius significatæ tantū hostiæ agnitionē: Sic enim attestāte apostolo. Hebræ. x. loquitur Christus ad patrem apud ꝓphetam suū Dauid: Sacrificiū & oblationē noluisti, corpus autem aptasti mihi, holocaustomata & pro peccato non postulasti, nō tibi placuerunt, tunc dixi, Ecce uenio. In capite libri scriptum est de me, ut faciam uoluntatem tuam, &c. Sacrificium (inquit) & oblationem noluisti.

Cur de⁹ sacrificia vete. leg īterdū re ꝓbare videat.

Ibidem.

1. Petri. 1

Iohan. 1

Esaiæ. 1

Hebræ. 10

psal. 39

aug lib 10 d ci. dic. 5

Nunquid noluit quod instituit? sed sic noluit quomodo illi offerebant, & quomodo a stultis illa uelle credebatur ue

luti suæ gratia uoluptatis: Aufert (inquit Apostolus) primũ ut secundũ statuat: primũ, hoc est, sacrificia legis, tollit, quod nihil aliud essent, quam umbræ iustificationis (quod ex se erat) expertes, ut sequens statueret situm in uoluntate Christi, qua seipsum pro nobis obtulit, In qua (inquit) uoluntate sanctificati sumus per oblationẽ corporis Iesu Christi semel quemadmodũ, & Christus apud Iohannẽ ait: Pro eis sanctifico meipsum, ut & ipsi sanctificati sint in ueritate. Breuiter, hoc ferè tota epistola illa ad Hebræos Paulus agit, ut ostendat, & si pleraq; fuerint propitiatoria sacrificiã apud Iudæos, ueluti hostia pro peccato, pro delicto holocaustũ, idq; significatiue, & figuraliter. Vnũ tamen re uera propitiatorium sacrificiũ esse pro peccato, per tot et tam uaria ueteris legis sacrificia tantũ obũbrata non exhibita. Quodq; hæc ueteris legis sacrificia unica Christi oblatione facta, penitus sunt euacuata, quẽadmodum fieri erat necesse, nam quatenus ex se erãt, nõ iustificabãt, nec poterãt iuxta cõsciẽtiã perfectũ facere seruiẽtẽ, nihil.n.ad pfectũ adduxit lex, umbrã tantũ futurorũ, nõ ipsã rerũ imaginẽ habens. Exhibit.n.lex (ut subdit Apostolus) exẽplaria cœlestiũ & uerorũ, quæ nõ potuerũt auferre peccata, sed Christus is est (quẽ adũbrabant illa) qui unã pro peccatis offerẽs hostiã, in sempiternũ sedet in dextera Dei, qui tradidit semetipsũ pro nobis oblationẽ & hostiã Deo in odorẽ suauitatis. Et ut alibi Paulus ait: de peccato dãnauit peccatũ.i.peccatũ deleuit p hostiã pro peccato nã Hebræi hostiã peccatũ uocãt, quẽadmodum Latini piaculũ. Ex qbus oĩbus cõsequẽs ẽ, patres ueteris legis hisce sacrificijs ĩprimis hãc unicã p peccatis hostiã chri. significasse, p cuius unius fiduciã quotquot ex illis pij fuerũt, Deo

Hebræ. 10
Iohan. 17
Scopus epistolæ ad Hebræ.
Pleraq; propitiatoria sacrificia apud Iude.
Vmbræ ex se nõ iustificabant.
Heb. 9. 10
Hebræ. 7
Hebræ. 10
Sed xps adũbratus per legem
Roma. 8
Primo sacrificiũ ppitiatorũ
Iohan. 8

reconciliati ac saluati sunt, quẽadmodum de Abraham scriptura meminit, quod uiderit diem Christi, & gauisus sit.

Secũdo sacrificia pietatis nostrę per fidẽ in Christum

SEcundo, & minus principaliter, hæc sacrificia ueteris legis designabant sacrificia pietatis nostræ erga Deum præstandæ per fidem in unicum illud sacrificium propitiatoriũ, Christum, Esaias propheta beneficia per Christum nobis præstita, proinde atq; iam exhibita fuissent euangelico spiritu denuntians, testatur Christum uoluntarie oblatum, ipsumq; unicam esse hostiam, per quam accipimus remißionem peccatorũ. Posuit (inquit) dñs in eo iniquitates omniũ nostrum, etc. Et paulo post de efficacia & fructu oblationis sic ait: Si posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longæuum, & uoluntas dñi in manu eius dirigetur. Quo nihil aliud significat, quam hũc esse fructum sacrificij Christi ad Dei nostri, ut quotquot beneficium Christi se pro nobis hostiam offerentes, apprehendunt, efficiantur filij Dei, & æstimentur in semine, quod scilicet prædestinati sint, conformes fieri imaginis filij Dei, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. In quam sententiã Apostolus ait: Non qui filij carnis, hi filij Dei, sed qui filij sunt promißionis, æstimãtur in semine, quod & alijs uerbis apud Iohannem ita legimus: Et dedit (inquit) eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: Itidem Apostolus ait: Quod Christus per spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatũ deo, & in sanguine suo emundauit cõscientiam nostram ab operibus mortuis ad seruiendum Deo uiuenti. Patres ergo ueteris testamenti, cum se promißionis esse filios per fidẽ intelligerent, spiritui seruitutis in timore ualedixerunt, acceptoq; spiritu adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba pa-

Esaiæ. 53

Fructus sacrificii Christi qs

Roma. 9

Iohan. 1

Heb. 11

ter,

ter, summa ope contenderunt, ut se totos per hanc fiduciam Roma. 8
Deo consecrarent, omnemq; uitam & actionem suam ad uo Gala. 4
luntatem Dei, non ut serui, sed ueluti morigeri filij compo=
nerent, reputantes eiusmodi pietatis erga Deum studia & Mich. 6
officia uera esse sacrificia, quae a reconciliatis filijs pater re
quireret, non quidem ut propitiatoria, nam illud unicum est,
sed ut sacrificia filialis fiduciae, debitae obedientiae laudis,
& gratiarum actionis, quae quum ex solius Christi sacrifi= Ephe. 2
cio omnem suum ualorem mutuētur ac sortiantur, atq; adeo August.
dona sint Dei, & propemodū nō nostra, sed Christi sacrificia,
quae Christus in membris suis per fidem facit ac operatur.
Idcirco haec etiam per tam uaria ueteris legis sacrificia, sed
secundario designabantur. Quamobrem (ut Augustinus Lib. x. de ci
ait) omnes eae res ac opera, quae aguntur in nobis, ad hoc, ui. dei. c. 6
ut sancta pietate Deo inhaereamus, eiusq; uoluntati obedia=
mus, atq; etiam ad eundem finem proximo consulamus, ue= Eo. li. c. 4
ra sacrificia sunt olim adumbrata. Ergo quando ad illum
sursum est cor nostrū, hoc est, cum omni cura & cogitatio
ne rerum terrestrium abiecta nos totos ad cogitationem &
amorem Dei conuertimus, tum cor nostrum eius altare est Heb. 9
sanguine unigeniti filij dei summi & aeterni sacerdotis, ex=
piatum. Quando usq; ad sanguinem pro eius ueritate cer= Rom. 3. 6
tamus, ei cruentas hostias caedimus. Quando per spiritum
Christi nobis impertitū animus noster peccato moritur, &
concupiscentia igne charitatis per spiritum in nobis diffu=
sae exuritur, & spes nouae uitae coram Deo gerendae conci=
pitur, holocaustū longe gratissimū deo offerimus. Sic enim
Dauid loquitur ad Deū: Holocaustis nō delectaberis. Sacri Psal. 50.
ficium Deo spiritus contribulatus, cor contritū & humiliatū

Au de ciui Deus nõ despicies. Non delectatur holocaustis, qui nõ dele-
dei li.x c.5 ctatur sacrificio trucidati pecoris, sed uult sacrificium cõtriti
Eo li.c.6 cordis, nimirũ illo externo significatum. Quãdo corpus no-
Roma. 6 strum per temperantiã castigamus, idq; propter Deũ faci-
mus, ut non exhibeamus mẽbra nostra arma iniquitatis pec
Rom. 12 cato, sed arma iustitiæ Deo hostiã uiuã offerimus, ad quam
exhortãs Apostolus, ait: Obsecro uos fratres per misericor
diam Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiã uiuẽtem Deo
placentẽ, rationabile obsequiũ uestrũ. Quando nosipsos to-
tos, simul & dona Dei in nobis ipsi Deo uouemus & reddi
mus ac in eius cõspectu pio sanctoq; amore flagramus, tum
ei suauissimũ incensum adolemus. Quãdo solẽnitatibus, fe-
Li.x.de ci. dei.c. 4 stis, & diebus statutis beneficiorũ Dei dicamus, sacramusq;
Psal. 115 memoriã, imo semper quũ ex corde Deũ inuocamus, cõfite-
140 mur, & gratiarũ actione prosequimur, ei hostiã humilitatis
Psal.4. & laudis in ara cordis igne feruidæ charitatis sacrificamus.
49 Quãdo unius eiusdemq; corporis mẽbra nos esse in Christo
1.Cor.12 agnoscimus, donisq; nobis a Deo singulis secundum mensu-
ram fidei donatis in totius corporis utilitatem utimur, imo
quum omnes homines natura & origine nobis similes, per-
inde ac nosipsos cõplectimur, ac in Deo diligimus, hoc o-
Au. ibidẽ. mnibus modis studẽtes, ut illi perinde ac nos in corpore &
Omnia sa animo seruentur, & tandẽ nobiscum Deo (in quo omnis bea
crificia ue. titudo cõsistit) fruantur, magnũ sacrificiũ est. Vnde consequi
le.ad dile- tur, ut quæcunq; in ministerio tabernaculi de multis modis
ctionẽ dei de sacrificiis legũtur diuinitus esse præcepta, ad dilectionẽ
& pximi Dei & proximi significandã referãtur. Quod in his duobus
referuntur præceptis uniuersa lex pẽdeat, & prophetæ, quæ intellexis
se, magnã lucẽ attulerit in scripturarũ lectione & scrutatio

ne uersanti, Regū.xv.legimus: Nunquid uult Deus holocau Matth. 22
sta & uictimas, & nō potius ut obediatur uoci Domini: Me
lior est enim obedientia q̃ uictima, & auscultare magis q̃
offerre adipē arietum. Dauid diuinus ille Psaltes ad uerū sa Psal. 4
crificium cohortans, sic ait: Sacrificate sacrificiū iustitiæ, & Psalm. 15
sperate in Domino. Et in alio loco: Conserua (inquit) me do Psalm. 49
mine, nō quia multā pecudum uictimā occidi, sed quia spe-
raui in te, quoniā beneficiorū meorū nō eges. Et iterū alibi:
Si esuriero (inquit Deus) non dicā tibi, meus est enim orbis Au. de ciu.
terræ, & plenitudo eius? Nūquid mādūcabo carnes taurorū dei ca. 5
& sanguinē hircorū potabo? quasi diceret, utiq; si hęc quære
rem, non a te peterē quæ habeo in potestate, mea sed ut intel
ligas, quid illa significēt, & quid requirā: Immola (inquit) Psal. 49
Deo sacrificiū laudis, & redde altissimo uota tua. Et: Inuo-
ca me in die tribulatiōis, & eripiā te, & honorificabis me,
Sacrificiū laudis honorificabit me, & illic iter quo ostendā
illi salutare Dei, Itē: Quid retribuā Dño pro omnibus quę
retribuit mihi: Calicē salutaris accipiam, & nomē Domini Psal. 115
inuocabo. Vota mea domino reddam coram omni populo Mich. 6
eius. Apud Michæā prophetā sic legis: Quid dignū offerā
domino curuabo genu Deo excelso? Nunquid offeram ei ho-
locaustomata, & uitulos anniculos? Nūquid placari potest
dōinus in milibus arietū, aut in multis millibus hircorū pin
guium? Nūquid dabo primogenitū meum pro scelere meo,
fructum uētris mei pro peccato animæ meæ? Indicabo tibi
o homo quid sit bonū, & quid dominus requirat a te. Vtiq;
facere iudiciū, & diligere misericordiā & solicitū ambula Esaiæ. 1
re cum Deo tuo. Esaias plane reijcit sacrificiū externū, sine
pietate & bono motu cordis oblatum: Ne offeratis (inquit)

ultra sacrificiũ frustra, incensum abominatio est mihi, &c. sed lauamini & mundi estote, auferte malum cogitationum uestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruerse, discite benefacere. Quærite iudicium & subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite uiduam & uenite & arguite me, di-

Hipocrisis Judaica *cit dominus. At quid tam multis opus? quũ Christus uerissi-*
Mat.9. 12 *mus ille interpres legis & prophetarum, apud Matthæum*
Osee. 6 *pharisaicam increpans hypocrisim, Oseam citanns, clamet:*
Heb. 13 *Euntes autẽ discite, quid est, Misericordiam uolo & non sacrificium? Et illius uas electum Paulus in Epistola ad Hebræos, quum demonstrasset unicum illud propitiatorium sacrificium fermè in calce epistolæ. nos etiam nostri sacrificij quod in Christo oblatum, tantum ualet: Per ipsum (inquit) offeramus hostiam laudis semper Deo: id est, fructũ labiorũ confitentium nomini eius beneficentiæ etiam & cõmunicationis nolite obliuisci, talibus enim hostijs promeretur deus.*

Q*Vm igitur quicquid singuli per Christum redempti, Deo dedicamus ac cõsecramus, quicquid sic operamur, ut ad Deum referamus, utq; illi inhæreamus; uerum sacrificium sit, proindeq; & animus Deo mancipatus, & corpus mundo mortuum, ac in seruitutem Dei redactum, & totus insuper homo Dei nomini consecratus &*

Tota congregatio peccatorũ p Christũ patri offertur. *Deo deuotus, inquantum mundo moritur, & Deo uiuit, & demum, omnia pietatis ac misericordiæ opera, recte sacrificia appellentur ac Deo per Christum in nobis operantem offerri recte dicantur, profecto efficitur, ut tota ipsa redempta ciuitas, hoc est congregatio, societasq; sanctorum, uelut*
Aug d ci. dei li.10. c 6.& 20. *uniuersale sacrificiũ offeratur deo per eundem illum sacerdotem magnum, qui prius seipsum obtulit in passione pro no-*

bis, ut tanti capitis corpus essemus secundum formam serui, hanc enim obtulit, in hac oblatus est. quia secundum hanc mediator est, in hac sacerdos, in hac sacrificium est.

IAm ex his omnibus facile erit ad intelligentiam eius penetrare, quale nam missa sacrificium sit, modo diligenter intueantur qd in missa tractetur, & agatur. Liquet eni ex superioribus, duplex esse sacrificium. Quoddam propitiatorium quod oblatum pro remissione peccatorum iram Dei placat, & Deo nos reconciliat. Aliud uero sacrificiũ, laudis, gratiarum actionis, & obedientiæ, quam Deo uelu ti honorẽ, & seruitutẽ ei proprie debitos reddimus. Itidem, quia hoc sacrificiũ laudis post Adæ lapsum & naturæ corruptionem defecerat, constat propitiatoriũ sacrificium idcir co initio promissum, & demum in Christo exhibitũ esse, ut Eucharisticũ istud instauraret. Nam ut Apostolus ait: Sãguis Christi qui per spiritum sanctũ semetipsum obtulit immaculatum Deo, emũdauit conscientiã nostrã ab operibus mortuis. (Ecce sacrificium propitiatoriũ) cuius uim & efficientiam ne ignorares, statim addidit, ad seruiendum Deo uiuẽti. Ecce instaurationẽ sacrificij eucharistici. Vnde consequens est, hæc sacrificia sic cohærere, ut posterius non sit sine priore, sed potius posterioris causa & basis sit. Rursus liquet, sacrificiũ propitiatoriũ aliud dici propitiatorium significatione, qualia fuerũt illa ueteris testamenti pro peccato, pro delicto holocaustũ uictima, aliud autẽ reipsa, uerum, & p illas ueteris legis hostias significatũ. Deinde manifestũ est in omni sacrificio duo esse, quæ sunt res oblata, & ipsa oblatio. Omnis põtifex (ut ait Apostolus) ex hominibus assumptus, pro hominibus cõstituitur in ijs, quæ sunt ad Deũ,

Epilogus

Duplex sacrificium

Hebræ. 9

In õni sacrificio duo sunt

Gene. 2

Hebræ. 5

ut offerat dona & sacrificia pro peccatis, dona quæ offerun tur sacrificia appellans. Quæ omnia diligenter intuenti, fa cile erit (ut diximus) ad intelligentiam eius peruenire, qua le nam sacrificium in missa sit & peragatur, si tamen dili genter respiciamus, quid in missa tractetur, & agatur.

In missa res oblata duplex

Vide Tho a qu: par. 3 q. 73

Heb. 7

1. Ioh. 1. 2

IN missa itaq; duo sunt, res oblata, ipsa item oblatio. Rur sus, res oblata duplex est, uidelicet corpus Christi uerũ, & corpus Christi mysticum. Si ad corpus Christi uerum, quod uirtute omnipotentis uerbi Dei in sacrosancta Eucha ristia continetur, respicimus, quis negat hoc corpus sacrifi cium propitiatorium recte dici posse; non ratione oblatio nis, quã sacerdos facit, sed ratione eius oblationis, quæ se mel præterijt facta in cruce, cuius uirtus perpetuo durat, eiusdẽ semper potentiæ & efficaciæ. Proinde sancti patres nõ sũt ueriti corpus & sanguinẽ christi in altaris pñtia, pre tium pro peccatis totius mũdi, pretiũ redemptionis nostræ, & uictimam salutarem appellare, quia scilicet consecratio ne uerbi cœlestis hoc corpus mãducamus, in quo tanta per pessus est, & bibimus sanguinem quẽ fudit, quo & redẽpti & uiuificati sumus, hoc enĩ accipimus in specie panis quod pepẽdit in cruce, & hoc accipimus in calice quod effusum est de latere Christi, Quæ digne sumentibus, in remissionẽ peccatorũ & in uitam æternam, & in custodiam animæ & corporis fiunt; atq; hæc est hostia illa pura & incruẽta quã ab ortu usq; ad occasum ipsi offerri, dñs per prophetam con testatur, corpus uidelicet & sanguis Christi in stabilimen tum, animæ nostræ & corporis inconsumptum & incorru ptum, omnis nocumenti reparatio, omnis sordis purgatio. Panis enim iste substantialis, & calix benedictionis solenni

Cypria.

Au. ad gloriã epi. 162

Au ho. 3

Cyp. ad cecil. epi. 3

Am. de ad neophi

Dam. li. 4 c. 14

Malach. 1

Cy. de cœna domini

benedictione sacratus, ad totius hominis uitam proficit, simul medicamentū & holocaustum ad sanādas infirmitates & purgandas iniquitates existēs. Hoc *est sacrificiū illud singulare, omnes excedens uictimas, hoc poculum quod ipse Christus pincerna nobis porrexit, tantæ uirtutis, ut omnipotentiq; aspersiōe animā muniat, & sanet quicquid carni uel spiritui ueteris uitæ adlinierat corruptela.* Et licet *secundū hanc rationē corpus domini in altari non omnino proprie dicatur sacrificiū, sed magis sacramētum, seu res sacramēti, quod sacramētum & sacrificiū eo differre uideātur, ut sacramentum sit sacrosanctū signū, per quod* Deus *nobis aliquid exhibet. Sacrificiū uero, quod nos* Deo *reddimus. Attamen (ut diximus) patres non dubitarunt, hoc Christi corpus in altari sacrificium & salutarē uictimam appellare, non ratione sacrificij, quod est situm in actione sacerdotis, seu missæ cōmunicantium, aut ecclesiæ, sed ratione sacrificij, quod in cruce oblatū est semel, in quo Christus sacerdos est ipse & oblatio in sempiternum potens. Eo enim q; manet in æternū, sempiternum habet sacerdotiū,* Vnde *& saluare in perpetuum potest accedentes* per *ipsum ad* Deum, *semper uiuens ad interpellandum pro nobis, qui est* propitiatio *pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi, perpes utiq; sacrificium & semper permanens holocaustum. Secundum quam quidem rationem in hoc sacramento nihil propriū est sacerdotis, sed totum agit Christus, qui usq; hodie hoc ueracissimū & sanctissimū corpus suū creat & sanctificat, & benedicit, & pie sumētibus diuidit.* Et *catenus credere debemus omnes, quemadmodum apud diuū Chrysostomū est, quod etiā nunc illa cœna cele-*

Cy. ibidē

Sacramētum & sacrificiū.

Au. de ciu. dei lib. 10

Heb. 7

1. Iohan. 2

Cyp. de cœna domini

Chr. hom 51. in mat. c. 14

Hoc celebratur i ec

clesia quod christ' gesfit i coena. *bratur, in qua Christus ipse recumbebat. Nihil quippe interest inter illam & hanc, non enim haec ab homine, illa ab ipso conficitur. Proindeq; ut subdit, quando sacerdotem corpus tibi praebere uideris, noli sacerdotis, sed Christi manum ad te porrigi arbitrari, Nam (ut paulo post ait) carnes suas nobis tradidit, seipsum immolatum proposuit.* Immolatio *seu ipsa oblatio per quam Christus in mortali corpore factus obediens usq; ad mortem, in cruce seipsum obtulit, Ea inquam oblatio transit non reiterabilis, sed uictima ipsa immolata, illiusq; uirtus eiusdem semper efficaciae in perpetuũ manet. Neq; enim sacerdotij Christi uti sacerdotij Aaron poenituit Deum: quoniam sacrificium quod in Cruce Christus obtulit, sic in beneplacito Dei constat acceptabile, & perpetua uirtute consistit, ut non minus hodie in conspectu patris oblatio illa sit efficax, quam eo die qua de saucio latere sanguis & aqua exiuit, semper enim reseruatae in corpore plagae, salutis humanae exigunt pretiũ, & obedientiae donatiuum requirunt. Ex quibus perspicuum euadit, quemadmodum corpus Christi uerum sit ac dicatur res oblata in missa. De corpore Christi mystico post dicemus.*

Philip. 2

Cyp. d baptis. chri.

IAm *de ipsa oblatione, quae in missa fit: id est, de opere sacrificantium uidendum est, ubi iterum ad duo respicere oportet, nempe ad cerimoniã exteriorem. Et id quod intus agitur per fidẽ ceremoniã seu actionem exteriorẽ, sacramentalem oblationem uocamus, quam orthodoxi absq; spirituali oblatione, id est, sine fide & bono motu cordis, ex solo opere operato, nobis proficere aut utilem esse negant, tantum abest, ut illi tribuãt meritũ remissionis peccatorũ pro uiuis & pro mortuis non participantibus Christi meritũ per fi-*

In missa oblatio duplex.

dem. Quanquã hic animaduertendũ est, orthodoxos, quum quid tribuunt operi operato in hoc sacrificio, nõ intelligere per opus operatum cerimoniã exteriorem sine fide, quod faciũt aduersarij, sed potius ueritatem corporis & sanguinis Christi in Eucharistia, quæ non in merito sacerdotis, sed in uerbo cõficitur creatoris, In quã sententiã. Innocentius tertius dixit: Non sacerdotis iniquitas effectũ impedit sacramẽti, sicut nec infirmitas medici uirtutẽ medicinæ corrumpit. Quãuis igitur (ut subijcit) opus operans aliquãdo sit immũdũ, semp tamẽ opus operatũ est mundũ, nõ quidẽ ut pariter dignis, & indignis, sed tantũ ut digne sumentibus, ad salutẽ proficiat. Nã ut omnia sunt mũda mũdis sic omnia sunt imũda imũdis, Cõuenit ergo orthodoxis cum aduersarijs cultũ noui testamẽti spiritualẽ esse, qui nõ aliter q̃ spiritu & ueritate, hoc est, uero cordis affectu pficiturquẽadmodum Christus ait: Veri adoratores adorabunt patrẽ in spiritu & ueritate, Interim tamen (ut iã diximus) nõ detrahunt orthodoxi sacramẽto corporis & sanguinis dominici ueritatẽ, & si malus sit sacerdos cõsecrãs, si tamen cõsecrare intẽdat, & uerbis Christi sacramentũ conficiat. Aliud est enim cõficere corpus Christi, quod facit sacerdos Christi uice, Christi uerba pronuntiãs, aliud uero offerre deo Christi corpus uerum uel mysticum, q̃ nemo utiliter facit, nisi accedat uera fides & bonus motus, uel offerentis, uel eius pro quo fit oblatio. Itaq; sancti patres utrãq; oblationẽ sacramentalem, scilicet & spiritualẽ iungunt, ac pronuntiãt eandẽ oblationem spiritualẽ cum externo opere coniunctã in missa, ecclesiæ sacrificiũ essẽ Deo placẽs super oĩa ueteris legis sacrificia. Sed quale nũ sacrificiũ ex oblatio sit, explicãdũ est.

Opus operatũ quid ueterib9

Inno. 3. li. 3. de sacro altarismy. c. 5
1. Cor. 11
Tit. 1

Iohan. 4

Aliud ẽ cõficere aliud est offerre corpus xp̃i

Ecclesiæ sacrificium

Res in hoc sacramento oblatæ duæ sunt, ut prædiximus, nempe corpus Christi uerum cum suis meritis, & corpus Christi mysticum cum suis donis a Deo acceptis. Quatenus ergo ecclesia uerum corpus & uerum sanguinem Christi Deo patri offert, sacrificium mere repræsentatiuum est eius quod in cruce semel est peractum. Quatenus uero seipsam (quæ est corpus Christi mysticum) per Christum offert, seq; ac sua omnia per Christum Deo dedicat, uerum, sed spirituale sacrificium est, hoc est sacrificium eucharisticum, laudis, gratiarum actionis, & Deo propriæ, debitæ obedientiæ, sed dices? Qui fit, ut uerum corpus Christi in altari iterum offeratur, quum Apostolus dicat: Quod Christus una oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos? Quis hanc ecclesiæ tribuit potestatem? Respondemus: Christus in manifestatione sui corporis, in distinctione membrorum suorum, semetipsum semel in mortali carne in mortem obtulit, ut mortem destrueret, & uitam nobis resurgendo repararet. Sed nihilo secius ecclesia eum quotidie offert, non in mortem, q. Christus semel resurgens ex mortuis, iam non moriatur, sed in mortis suæ recordationem, ut fructu passionis ac mortis eius repleatur, idq; secundum ipsius Christi doctrinam & institutionem, dicentis: Hæc quotiescunq; feceritis, in mei memoriam facietis. Nam ut diuus Iræneus, uetustissimus ille ecclesiæ doctor, inquit: Christus panẽ accipiens & gratia agens, dixit: Hoc est corpus meum. Et calicẽ similiter, qui ex eadem creatura est quæ secundum nos est, suum sanguinẽ confessus est, & noui testamẽti nouã docuit oblationem, quã ecclesia ab Apostolis accipiens, in uniuerso mundo offert. Deo, de quo in duo-

Ephe. 5

Heb. 10

Au. in lib. de trin. itẽ i kn. pros.

Roma. 6

Sacrificiũ missæ ex institutione Christi.

1. Cor. 11

Iren. li. 4 c. 32

Matth. 26

1. Cor. 11

decim prophetis Malachias sic præsignificauit: Non est mi- Malach. 1
bi uoluntas in uobis, dicit dominus omnipotens, & sacrifi-
cium non accipiam de manibus uestris: quoniã ab ortu solis
usq; ad occasum nomen meum glorificatur inter gentes, &
in omni loco incensum offertur nomini meo, & sacrificium
purum, quoniã magnum est nomen meum in gentibus, dicit
dominus omnipotẽs, Hæc ille. Dum enim non habemus quod Psal. 115
illi dignum offerre ualeamus pro omnibus quæ retribuit no
bis, calicem salutaris accipimus: id est, passionẽ eius, repre-
sentantes Deo patri opus nostræ redemptionis, ut illius sa
crificij semel in cruce pro nobis oblati, & nostra commemo
ratione refricãti, participes facti, maneamus & uiuamus
in ipso, per ipsum. Passio enim domini est (ut inquit Cypria Cy. ad ce.
nus) sacrificium quod offerimus, id est, quod offerendo re-
presentamus, memores illius unici & summi sacrificij &
sanctæ immolationis in cruce factæ. Immolatur ergo Chri
stus in altari, sed sacramentaliter & mystice, quia in sacra
mento recordatio illius fit, quod factum est semel. Non toties
(quod dictu abominabile est) occiditur Christus, sed repre-
sentatur quod olim factum est, ne beneficij in nos collati ob
liuiscamur, sed potius hoc sacramento sic excitemur ac mo
neamur, tanquam uideamus dominũ pendentẽ in cruce. Ita
que immolatio, quæ manibus sacerdotis fit, Christi passio
uocatur, non rei ueritate, sed significandi mysterio, nec hac
immolatione magis quam esu corporis dominici occiditur
Christus. Nõ occiditur (inquit Augustinus) Christus, ut mã
ducetur, sed mortuos uiuificat, quando manducatur, reficit
non deficit, uiuit mãducatus, quia surrexit occisus, per par-
tes mãducatur, & manet integer totus, p partes mãducatur

Cristus in altari sacramẽtaliter ĩmolatur.

in sacramento & manet integer totus in Cœlo, manet integer totus in corde tuo. Atque alibi idem beatus pater eorum quæ diximus summam ita perstringit: Nullatenus (inquit) dubites, ipsum unigenitũ Deum, uerbum carnẽ factũ se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiã Deo in odorem suauitatis, cui cum patre & spiritu sancto à patriarchis, prophetis & sacerdotibus tẽpore ueteris testamenti anima lia sacrificabantur, & cui nunc: id est, tempore noui testamenti, cum patre & spiritu sancto (cum quibus est illi una diuinitas) sacrificium panis, & uini in fide, & charitate, sancta ecclesia catholica per uniuersum orbẽ terræ offerre nõ cessat. In illis enĩ carnalibus uictimis figuratio fuit carnis Christi, quã pro peccatis nostris ipse sine peccato fuerat oblaturus, & sanguinis quẽ erat effusurus in remissionem peccatorum nostrorum. In isto autem sacrificio gratiarum actio, atque cõmemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit, & sanguinis quem pro nobis idẽ Deus fudit. In illis sacrificijs quid nobis condonatum sit, euidẽter ostenditur. In illis sacrificijs pronunciabatur filius Dei pro impiis occidendus. In hoc autẽ pro impijs annuntiatur occisus. Quæ omnia latius idẽ ipse Augustinus in psal. 37. & cõtra Faustũ Manich. libr. 19. elegãter admodũ prosequitur. Et in psal. 79. Semel (inquit) Christus pro nobis immolatus est? Sed quum meminimus quod ad nos uenerit, & quod nobis donauerit, nempe remissionẽ omnium peccatorum, idque credimus, tum ex ipsa memoria quotidie nobis sic immolatur, quasi quotidie nos innouet, qui prima sua gratia in baptismo innouauit. Quod & alibi breuius dixit: Tunc (inquit) cuique occiditur, quum credit occisum. Atq;

hanc sacrificij nostri rationem, diuus Chrysostomus in epistulam ad Hebræos pulcherrime descripsit: In Christo (inquit) semel oblata est hostia ad salutem potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis eius, & una est hæc hostia, non multæ. Quomodo una est & non multæ? Et quia semel oblata est illa, oblata est in sancta sanctorum. Hoc autem sacrificium exēplar est illius, idipsum semper offerimus. Sed ne ex his uerbis lector dubitationē aliquā conciperet, de ueritate corporis domini in Eucharistia (quam idem Chrysostomus ubiq; grauissime asserit) statim subiecit. Nec nunc quidem alium agnum, crastina alium, sed semper idipsum. Proinde unum est hoc sacrificium, alioqui hac ratione quia in multis locis offertur, multi Christi sunt? Nequaquā, sed unus ubique est Christus, & hic plenus existens, & illic plenus, unum corpus. Sicut enim qui ubique offertur, unum corpus est, & non multa corpora: ita etiam & unum sacrificium. Pontifex autem noster ille est, qui hostiam mundantem nos obtulit, ipsam offerimus, & nunc oblata quidem consumi non potest, hoc autem quod nos facimus, in commemorationem quidem fit eius, quod factum est. Hoc enim (inquit) facite in meam commemorationem, Hæc ille. Quibus uerbis quid aliud inculcat beatus, ille pater, quàm quod in hoc sacrificio ex parte rei oblatæ sit uerum corpus Christi, quum dicat unum ubique esse Christum, & hic plenum, & illic plenum, & utrobique unum corpus: Sed quod ad oblationem nostram attinet, eam esse exemplar illius in cruce factæ, hoc est sacrificium repræsentatiuum?

Chry. homil. 17 ad Heb.

1. Cor. 11

Vnde nobis ptās sit verū xp̄i corpus in recordatio nē offerendi. Iohā. 3 Roma. 8

NEque mirabere nos, uerum Christi corpus in recordationem Deo offerre audere. Nam quum Deus Christum nobis donauerit, quēadmodum scriptū est: Sic Deus dilexit mundū, ut filium suū unigenitum daret, utiq; propterea nobis donatus est, ut hunc iræ Dei tanquam reconciliatorem nostrum opponamus, & diffisi de nostris uiribus, hāc potentissimā uictimā patri repræsentemus. Quum defecerit

Ber. i canti ser. 22 Psal. 115 In ser. 1. de Epiph. dñi Esaiæ. 9

(inquit Bernardus) uirtus mea, nō conturbor, non diffido, scio quid faciam, Calicē salutaris accipiā. Et alibi: Totum quod dare possum miserum corpus istud est. Id si minus est, addo & corpus ipsius, nam illud de meo est, & meum est. Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est mihi, de te domine suppleo quod minus habeo in me. O dulcissima recōcilatio, ò satisfacio suauissima. Hæc ille.

Vnica pro peccatis satisfactio. 1. Iohan. 2.

Nemo uel primis rudimentis christianismi imbutus ignorat. Nō esse aliā satisfactionē pro peccatis, q̄ quæ facta est in cruce, eandemq; non tantum pro nostris, sed & totius mundi peccatis sufficientissimā esse, nullaq; suppletione egere, neq; requiri ullam aliam hostiam, aut ullum aliud meritum, per quæ ex impijs efficiamur iusti, & reconciliemur Deo patri, q̄ non sit

Iohan. 1

aliud nomen sub Cœlo in quo oporteat nos saluos fieri. Interim tamen omnes scire debēt, neminem huius hostiæ participem fieri, nisi tantum credentem & obtemperantē Euangelio Christi, quemadmodū Iohannes ait: Filiū suum unigenitum dedit Deus, ut omnes qui credunt in illum, non pereant.

Sūma euāgelii recensetur in missa.

Quum ergo in missa propemodū totius Euangelij summa, fide recenseatur, uidelicet q̄ Christus traditus sit pro nobis in remissionem peccatorum, idq; ea fide, qua confidimus nobis pœnitentibus per hanc hostiam nempe Christum

Applicatio beneficii Christi.

pro nobis oblatum, remitti peccata. Quis non uidet Deum per talem fidem (quæ in huius repræsentatiui sacrificij celebratione, atq; adeo eiusdem corporis pro nobis passi manducatione uel maxime exercetur) beneficium Christi dilectissimi filij sui, suis fidelibus applicare? Nec enim hanc applicationem sacerdoti, sed Deo tribuimus, non operi nostro sed Dei beneficio, quod tamē nō aliter q̄ uoluntatis nostræ assensu per fidē accipimus. Idq́; etiā ut possimus, is uelle, & sequi, is facit, q dat uelle & pficere pro sua bona uoluntate.

IAm uide, quanto interuallo hoc sacrosanctum altaris sacrificium cum fide coniunctum, cætera sacrificia nostra (quæ tantum interna seu spiritualia dicimus, qualia sunt omnia opera nostra bona in fide facta) præcellat, atque à Deo cætera omnia roboret ac confirmet. In huius (inquit Cyprianus) ueracissimi & sanctissimi corporis præsentia, non superuacue mendicant lachrymæ ueniam, nec unquam patitur contriti cordis holocaustum repulsam. Quoties ergo te in conspectu domini uideo suspirantem, spiritum sanctū non dubito aspirantem, quum intueor flentem, sentio ignoscentem. Et Paulo post, Hierarcha pius quem spiritus sanctus compungit, excitat, inhabitat & sanctificat, eleuatione manuum crucis mysterium repræsentans, confidenter orat pro sua, & populi ignorantia. Hæc ille.

Philip. 2

Sacrificiū altaris cæteris lōge præstat.

Cyp. de cœna domini

Eleuatio manuū in missa.

HAbes itaq; nunc explicatū satis, quo pacto altaris sacrificium ex parte corporis Christi ueri in sacramento oblati, repræsētatiuū sit. Superest ut exponamus, quatenus missa, nō tamē repræsentatiuū, sed præsens ēt ac uerū, spūale sacrificiū sit, cæteris omnibus sacrificijs spiritualibus uniuersalius, & excellētius. Sacerdos q sacrificat, nō suā, sed ī

primis Christi, deinde totius ecclesiæ personam gerit, ministerioque publico fungitur. Iam quum ecclesia Christi sit corpus, dicente Paulo: Sicut enim in uno corpore multa mēbra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra habentes dona secundum gratiam quæ data est nobis. Idcirco ecclesia per sacerdotem, uti publicum ministrum, Christi corpus in missa offerens, non tantum hoc agit ut corpus Christi uerum illiusque passionem, quæ præteriit, Deo repræsentet, sed & seipsam (quæ Christi capitis mysticum corpus est) per Christum offerat. Hoc (inquit Augustinus) sacrificium christianorum est. Multi unum corpus sumus in Christo, quod sacramento altaris fidelibus noto frequentat ecclesia, ubi ei demonstratur, quod in ea oblatione quam offert, ipsa offeratur. Quemadmodū enim Christus nos omnes in cruce portabat, qui, & peccata nostra portabat. et quemadmodum ille totius ecclesiæ causam gerebat, eandem in seipso Deo patri offerens, sic ecclesia tantam oblationem, tantumque beneficium pia deuotione recolens, non sese diuidit, sed omnium membrorum suorum curam gerens, & pro uiuis & pro mortuis (quos una eadēq; fides colligauit) deprecatur, seque totam per Christum Deo uiuo uicissim, dedicat ac consecrat.

Cyp. ad cecil. Ephe. 5 Roma. 12 Aug. de ci. uei. c. 20 lib 10 Ephe. 1. 5 lib. 10 c. 6 1. Cor. 10 Cyp. ad cepi. li 2 1. Pet. 2 Au. i psal. 21 Obla. corporis x i mystici.

ATq; hic uide, q̃ nihil eorum spiritualium sacrificiorum (per quæ fit ut immobiles inhæreamus Deo) prætermittat. In missa primas partes tenet fides, hoc est, fiducia remissionis peccatorum per Christum, quæ utique sacrificium illud est iustitiæ, de quo propheta dixit: Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in domino. Deinde cum

F desc. spe commũcia Psal. 4

hac

hac fide necessario cõiuncta est gratiarũ actio pro illo summo beneficio, & nobis & uniuersæ ecclesiæ collato, propter quam reuerẽda, et salutaria illa mysteria, Eucharistia appellantur, sunt enim beneficiorum recordatio plurimorum, caputq; diuinæ erga nos charitatis ostendunt nosq; faciunt debitas Deo gratias semper exoluere. Et qui fieri potest, ut non accendamur mira quadã charitate erga Deum tantorum beneficiorũ recordatione? Erga proximos quoq;, cum quibus intelligimus, unũ nos esse corpus in Christo, ut quemadmodũ Christus nobis se totũ donauit, ita nos quoq; utilitati proximorum totos expendamus. Vnus panis (ut Apostolus ait) unum corpus multi sumus, qui de uno pane, & de uno calice participamus. Mysterium enim pacis & unitatis nostræ Christus in sua mensa consecrauit, adeo ut qui accipit mysterium unitatis & non seruat uinculum pacis, non mysterium accipiat pro se, sed testimonium contra se. Rursus in hoc sacrificio fideles se totos Deo consecrant, animus peccato moritur, cor sursum ad Deum erigitur, totumq; ad cogitationem & amorem Dei tam beneficentißimi conuertitur, atq; adeo anima, propter quã Christus immolatus est, reconciliatione per Christum accepta, ac sanctificata Deo offertur, ut deinceps homo cum Paulo glorietur & lætetur, dicens: Viuo iam non ego, uiuit uero in me Christus. Corpus deniq;, & quicquid sumus in hoc sacrificio, Deo cõsecratur. Nã qui Christi corpus manducat, quid aliud protestatur, q̃ se in Christo manere & illum manentẽ in se habere? Qui sanguinẽ bibit, quid cõtestatur aliud, q̃ se libẽter etiã sanguinẽ, si res ita postulet, fusurum pro Christo qui non tantũ pro eo sanguinẽ fundere, sed & eundem san-

Chryso. in Matth. c. 8 Homil. 26

Charitas

1. Cor. 10

Aug. in ser. ad ifan. ad alta. de sacramento.

Cyp. de cœna domini Chr. to. 1 hom. 51

Aug. ĩ Ioh c. 6. c. 26

guinem suum illi in potum propinare non dubitauit.

Prǽstantia huius sacramenti.

Q Vam eximium ergo sit missæ sacrificium, modo secundum Christi institutionem, & exemplum pie celebretur, quis non uidet: Hic est præsens illa uictima, quæ semel in cruce oblata, nos reconciliauit Deo. Hic eadem illa uictima per manum Dei a reconciliatis accepta, rursus mystice in recordationem & gratiarum actionem immolatur

Ephe. 1. 5

ac repræsentatur Deo. Hic ecclesia (quæ corpus est mysticum) se totam Deo consecrat, adeo ut Cyprianus tale sacrificium uerum & plenum sacrificium non dubitauerit appellare. Diligenter ergo hæc omnia nobis intuentibus, nihil uel absurdi, uel scrupolosi in toto missæ contextu occurret, sed omnia (præsertim quæ Canon complectitur) pietatis plenissima ac plane reuerenda (ut sunt) uidebuntur. Aut enim ecclesia respicit ad corpus & sanguinem Christi, pro se in cruce oblata, & ut omnipotentis uerbi in altari

Cyp. ad cc.

Pia & germana canonis expositio.

præsentia, & non ueretur hæc appellare hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum uitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ, Aut ad oblationem repræsentatiuam & cõmemoratiuam passionis seu corporis Christi ueri: quæ fide misericordiã per Christũ apprehendente, & redemptionem, quæ est in Christo Deo patri opponente) peragitur, & non dubitat hoc sacrificium laudis offerre pro se suisq; omnibus, pro redẽptione animarum suarum, pro spe salutis & incolumitatis suæ, nimirũ spem salutis & incolumitatis, ac redemptionẽ animarum, debita laude & gratiarũ actione Deo accepta referẽs, petitq; ut hanc oblationẽ seruitutis suæ Deus placatus accipiat, diesq; nostros in sua pace disponat, atq; ab æterna damnatione nos

eripi, & in electorum suorum grege iubeat numerari, non quidem ex meritis nostris, aut ex dignitate nostre seruitutis, sed per Christū dñm nostrū. Et ne ulla cauillandi occasio æmulis relinquatur; Canon toties seipsum declarat, ut plane calumniari, & ecclesiam mendacio traducere conuincantur, qui asserunt orthodoxos iterum offerre Christum pro peccato, iterumq; crucifigere filium Dei, ueluti non sufficerit oblatio in cruce semel peracta. Non enim ecclesia Christū ad eum modū, quo semel in cruce oblatus est, offert nec oblationi suæ seruitutis, remissionē peccatorum ascribit, nec hanc applicat ut opus meritorium remissionis culpæ & pœnæ: sed aperte, idq; non semel, pronuntiat, se hanc oblationem offerre in memoriam paßionis, resurrectionis, ascensionis dñi nostri Iesu Christi. Vnde inquit, memores dñe nos serui tui, sed & plebs tua sancta tā beatæ paßionis, nec non & ab inferis resurrectionis, sed & in cœlos gloriosæ ascensionis offerimus præclare maiestati tuæ de tuis donis ac datis hostiā purā, &c. cui sane hostiæ (nō suo opere operato, ut uocant) uitæ eternæ & salutis perpetuæ efficaciā tribuit. Ergo nō suā oblationē applicat, sed fructum oblationis Christi, quā recolendo rememorat, per fidē sibi applicari petit. Deniq; quatenus ecclesia seipsam Deo consecrat & p Christum hostiā laudis et gratiarū actionis breuiter fidei, spei et charitatis offert, reddit uota sua æterno deo, uiuo & uero.

Canō vindicatur ab aduersariis Eclesia nō rursus crucis figit filium dei.

Oblatio cōmemoratiua Canō.

NE uero cum aduersarijs dicas, sacerdotem, ecclesiæ personam gerentem, non posse hoc sacrificium laudis pro alijs offerre, seu pro alijs gratias agere. Audi quod supra relatum Paulus ad Timotheum habet: Obsecro (inquit) primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postu-*

Sacrificiū laudis pro aliis offerri potest.

lutiones, gratiarum actiones pro omnibus hominibus &c.

1. Timo 2 Quem locũ beatus Augustinus ad Paulinum explicans: In

Au. ad Paulinum. bis (inquit) uerbis, eligo hoc dicere, quod omnis uel pene omnis frequentat ecclesia, ut obsecrationes seu precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequã illud, quod est in domini mensa, incipiat benedici. Orationes, quũ benedicitur & sanctificatur & ad distribuendum comminuitur. Græcus enim textus habet, προσευχὰς, id est, orationes, quas facimus ad uotum. Vouentur autẽ omnia quæcunq; offerũtur Deo, maxime sancti altaris oblatio, quo sacramẽto prædicatur nostrũ aliud uotum maximum, quo nos uouimus in Christo esse mãsuros utiq; in compage corporis Christi. Ideo (inquit Augustinus) in huius sanctificationis, & distributionis præparatione existimo Apostolum iussisse proprie fieri προσευχὰς, id

Postulationes. est orationes. Postulationes uero siue interpellationes (ut subijcit) fiunt quũ populus benedicitur. Tunc enim antistites uelut aduocati, susceptos suos per manus impositionem

Gratiarũ Actiones. misericordissime offerũt potestati. Quibus peractis, & participato tanto sacramẽto gratiarum actio cuncta concludit, quæ ob eã causam se dixisse Augustinus affirmat, ne putaretur negligendum esse quod sequitur in Apostoli uerbis, nẽpe pro omnibus, hominibus, pro regibus, et ijs qui in sublimitate sunt, ut trãquillã, & quietã uitã agamus in omni pietate, & castitate, ne quisquam (sicut se habet humanæ cogitationis infirmitas) existimaret, non ista facienda pro ijs, a quibus persequutionem patiebatur ecclesia, quum membra Christi ex omni essent hominũ genere colligẽda. Ideo enim adiungit Apostolus: Hoc (inquit) bonum, & acceptum est

coram saluatore nostro Deo, qui omnes homines uult saluos fieri, & in agnitionem ueritatis uenire. Et ne quisquã diceret, posse esse salutis uiã in bona cõuersatione, & unius Dei omnipotentis cultu sine participatione corporis & sanguinis Christi, idcirco (eodẽ Augustino teste) Apostolus subiecit: Vnus enim Deus, & unus mediator Dei, & hominũ, homo Christus Iesus, ut illud q̃ dixerat, nullo alio modo intelligatur præstari, nisi per mediatorẽ hominẽ Christũ Iesum; quũ uerbum caro factũ est, & habitauit in nobis. Hæc ille.

Non relinquitur uia salutis nisi in cõmũione ecclesiæ

Iohan. 1

QVid potuit uir ille sanctus fortius pro missa atque adeo ipso Canone dicere? qui ex Apostolo Paulo, & celebrationis, & deprecationis, quæ in missa fit, ordinem ostẽdit, ac palã diffinit hoc sacrificium, quod in missa per obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiões fit, pro tota ecclesia offerri oportere, atq; adeo etiam pro iis, a quibus ecclesia persequutionem patitur. In quam sententiam Tertullianus (qui sub impio Imperatore uiuebat) dixit: Sacrificamus pro salute Imperatoris, sed Deo nostro & ipsius, & id quidẽ pura prece. Nec hic aliquid duri aut scrupulosi occurrit, si oblationũ species teneamus, & singula singulis referamus. Hoc enim (ut idem toties repetamus) omnis planè fatetur ecclesia, quod remissio peccatorum seu iustificatio soli oblationi, quæ in cruce facta est, tribuatur. Hæc enim sola est pretiũ pro peccatis nostris, imò totius mũdi quæ in adultis tantũ his applicatur, qui eandem propria fide percipiunt. Absit enim ut operi nostro hoc tribuamus, ut ex dignitate sua, seu ex opere operato, aliis, etiã iniustis, impœnitẽtibus & nõ resipiscẽtibus, remissionẽ peccatorũ (thesaurum illum planè diuinũ) mereatur: Nam

Tertul.

Peccatorũ remissio soli oblatiõi in cruce factæ debetur.

Abacuc. 2
Roma 1
Roma. 12

quantum ad iustificationē attinet; omnino uerū est, q iustus ex fide sua uiuet, nihilo secius tamē, quia sumus eiusdē corporis mēbra uerissimū est, quod omnia opera nostra bona, quæ per fidē fiunt, impetrēt multa cōmunia bona, atq; adeo in hoc fideliū cœtu omnia esse cōmunia, neq; quicquā proprium quenquā habere, sed omnia pia opera, nō tantum facienti, sed & alijs credētibus prodesse, eosdemq; defendere ac confirmare, quemadmodum in expositione symboli in articulum de cōmunione sanctorum diximus. Quanquam oratio (quā scriptura etiā inter sacrificia spiritualia recenset, Psal. cxl. Apocalyp. viii.) hoc peculiare habet, quod non tantum pro nobis, nec pro credentibus tantū, sed pro iniustis fiat, non suæ dignitati, sed Dei mandato, promissioni ac misericordiæ tota innitens. Vide uero quam diligenter in missa proprietas ista seruetur. In missa est sacrificium cōmemoratiuum passionis, gratiarū actionis, piorum uotorum ac precum. Pro tota enim ecclesia secundū Christi institutum precatur sacerdos, ut eā Deus pacificet, custodiat, adiuuet ac regat. Pro potestatibus quoq; qui in sublimitate constituti sunt, secundum Apostoli præceptū, orat. Insuper pro quibusdam speciatim, & subinde pro omnibus circūstantibus hoc sacrificium laudis offert, sed pro iis tantum, quorū Deo fides cognita est & nota deuotio, qui & ipsi offerunt hoc sacrificium laudis pro redemptione animarum suarum, hoc est, qui per fidem recolunt se per Christi passionem, quæ hic repræsentatur, redemptos esse, debitas pro tanto beneficio gratias & laudes agentes. Quid enim est aliud offerre sacrificium laudis, q̄ laudem dicere & gratias agere?

Cōmunio sanctorū.

Psal. 140
Apoc. 8
Nu. 21. 26
Matth. 6
Luc. 6. 23
Act. 7. 12
27

Offerre p redēptione animarū quid.

De sāctorū

SEd adhuc male habet aduersarios, quod in missa san-

ctos (ut dicunt) inuocemus. Quanquam si totum missæ, et in primis Canonis cõtextum intueamur, inueniemus in missa omnes, seu penè omnes orationes ac preces ad solũ Deum patrem dirigi, qui inuocatur per filium, paucas tantum ad filium, nullas ad sanctorũ aliquem, ut uel hinc deprehendatur, quo affectu illi ad mordendum Canonem accedant, sed de inuocatione sanctorum suo loco dicemus. In præsentia ostẽdere suffecerit, nos id facere in missa, quod missæ ratio requirit. Missa non singulare, sed totius ecclesiæ sacrificium est, in cuius oblatione, ecclesia Christi oblationem repræsentat, & corpus capitis oblationem imitatur. At sancti nobilissima ecclesiæ membra sunt, quos pater cœlestis filios agnoscit ac honorat, filius fratres & cohæredes, spiritus sanctus templa sua uocat. Deinde, licet solus Christus factus sit nobis à Deo sapiẽtia, iustificatio, sanctificatio, & redemptio, atq; solus, qui potuit & debuit nos liberare à peccato, morte, & diaboli potestate, reconciliare nos Deo, & dare nobis uitam æternam, tamen præter hæc gratuita saluatoris beneficia & diuina opera, quæ soli Christo tribuũtur, nemo ignorat (quod nec aduersarij negare possunt) sanctis sua esse merita, quæ tamẽ etiã dei sunt dona. Hæc, non dubiũ est, uiuis ecclesiæ mẽbris communicari alioqui quid est quod profitemur in symbolo, nos credere sanctorũ communionẽ. Deniq; quis dubitat, sanctos miro desiderio desiderare accelerationẽ pœnitentiæ & salutis nostræ, eosdemq; sedulo pro nobis orare. Nam si angeli, qui non communicauerunt carni, & sanguini de salute nostra q̃ maxime sunt soliciti, Lucæ. xv. ipsiq; pro nobis orare nõ cessant. Zachariæ. i. quanto magis sancti pro nobis soliciti

Cõmẽoratiõe i missa quã missæ ratio requirit.

Iohan. 1
Iohan. 12
Matth. 28
Roma. 8
2. Corint. 6
1. Corin. 1
Cyp. ser. de lapsis.
Eccle. 16
Luc. 15
Zacha. 1

1.Cor.12 *sunt eiusdem corporis membra. Si glorificatur (inquit Apostolus) unum mēbrum, congaudent, q. si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra.* Nouerunt illi pericu-
Ber. in ser. ulti. ī festo omniū sācto. *lum nostrum, figmentum nostrum, ignorantiam nostram & fragilitatem nostram, nouerunt aduersariorum dolos, impetus, & insultus, In eadem tentatione fuerunt, eosdem superarunt conflictus, eosdem laqueos euaserunt, & didicerunt*
Heb. 11 *ex his, quæ passi sunt, compassionem.* Nec est quod de eorum pia erga nos solicitudine dubitemus, quandoquidem non sunt consumandi sine nobis, sed expectant nos, donec in nouissimo die omnia simul, in uirum perfectum cum suo capite membra concurrant, & laudetur cum hæreditate sua Christus Iesus in secula benedictus.

Au.ad pau. MErito ergo ecclesia in eo uotiuo sacrificio, quo uouet se in Christo mansuram (utiq; in compage cor-
Iohan.12 poris Christi) piis uotis sanctis communicat, merito memo-
Iacu.5 riam eorum (quos honorat Deus) ueneratur, uel ob id ut per eorum memoriam, fidem in Christum confirmet, spem æternæ salutis roboret, & charitatem accendat, nimirum quum recogitat illos olim homines similes nobis non esse amissos, sed præmissos ad uitam uenturi seculi, aliquando fore, ut & nos, qui fratres, & conciues sanctorum, & do-
Iohan.6 Cip. ser. d morta. mestici Dei sumus, superstructi, super fundamentum apostolorum, & prophetarum summo angulari lapide, ipso Ie-
Ephe.2. su Christo, eos sequamur, & erepti ex hoc seculo nequam,
Canon. cum ipsis in tuto collocemur. Merito deniq; ecclesia in celebratione tanti sacramenti precatur, ut Deus meritis precibusq; sanctorum suorum concedat, ut in omnibus diuinæ protectionis auxilio muniamur, idq; per Christum domi-

num nostrum. Quid enim euidentius huius diuinissimi sacramenti participatione significatur ac promittitur, q̃ nos in Christi, & omnium sanctorũ suorũ consortium recipi, ut non temere patres hoc sacramentum communionem uocauerint, q, qui hoc sacramento digne cõmunicat, certus sit se in Christi corpore esse, & sanctorum omniũ (qui eiusdem corporis membris sunt) meritis ac precibus adiuuari, defendi, ac cõfirmari. Ergo synaxeos ratio omnino requirit, ut ecclesia militans huius sanctæ communionis (quæ piis hominibus inæstimabilis thesaurus est) ad altare dñi recordetur, pioq́; desiderio magis fidem suam (quæ de hac cõione est) exerceat, q̃ sanctos, alioqui semper pro nobis apud Deum solicitos excitet. Nec potest uideri recens, quod & ecclesia ueteris legis obseruasse legitur. Sic Moyses pro populo qui uitulum conflatilẽ adorauerat, intercedens, inter orãdum patrum memoriã recolit: Recordare (inquit) Abrahã, Isaac, & Iacob seruorũ tuorum. Tres item pueri Hebræi in fornace succensa sic orasse leguntur: Ne auferas a nobis misericordiam tuã domine Deus noster, propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruũ tuum, & Iacob sanctum tuum. Certe Cyprianus uetus ille ac uere pius ecclesiæ doctor testatur, in ecclesia solitas celebrari oblatiões, & sacrificia ob commemorationes martyrum, qui ad immortalitatẽ gloriosæ mortis exitu transierunt. Et Augustinus cõtra Faustũ Manich. libr. xx. cap. xxi. Populus (inquit) christianus memorias martyrũ religiosa solẽnitate cõcelebrat, & ad excitandam imitationẽ, & ut meritis eorũ cõsotietur, ita tamen ut nulli martyrũ, quamuis in memorias martyrum construamus altaria. Et ut alibi ait: Non constituimus eisdẽ marty-

Cur cõmunio dicatur

Ephe. 2

Exod. 32
Danie. 3
Cy. li. ep. 2. epist. 6

Au cõtra Fau. Mãi. li. 20. ca. 21

ribus templa, sacerdotia, sacra, & sacrificia: quoniam non ipsi, sed Deus eorũ nobis est Deus. Honoramus sanè memorias eorũ, tanq̃ sanctorũ hominũ Dei, qui usq; ad mortẽ suorum corporũ pro ueritate certarũt, ut innotesceret uera religio falsis religionibus uictis atq; conuictis. Quis autem audiuit aliquãdo fidelium stantem sacerdotem ad altare, etiam super sanctum corpus martyris, ad Dei honorem cultumq; constructum, dicere in precibus, Offero tibi sacrificium Petre, uel Paule, uel Cypriane? quũ apud eorũ memorias offeratur Deo, qui eos & homines & martyres fecit et sanctis suis angelis cœlesti honore sociauit, ut ea celebritate, & Deo uero de illorũ uictoriis gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarũ atq; palmarũ, eodem inuocato in auxilium, ex eorum memoriæ recordatione adhortemur. Quæcunq; igitur adhibentur religiosorũ obsequia in martyrum locis, ad ornamenta sunt memoriarũ, non sacra sunt uel sacrificia mortuorum tanq̃ Deorum. Hæc ille.

Au. li. 3. cõtra epi. Pela. ad Bonifa. c. 6

Latria soli deo debet

Ergo non adoramus sanctos, non facimus eos mediatores, nõ seruimus illis cultu, qui latria nuncupatur, quod hæc soli Deo ac Christo debeantur, sed ad altare Christi (cuius ipsi sancti membra sunt) eos ut domesticos Dei amicos, ac pios & sedulos apud Deum pro nobis interpellatores agnoscimus, ipsorumq; meritis (quæ & Dei dona sunt) per fidem participes fieri petimus. Nec hoc sentimus, sanctorum preces (quibus adiuuari petimus) ipsorum meritis inniti, sed potius Christi, cui iam ueluti incorporati existunt. Neque ignoramus, sanctos omnes, siue ab illo antiquo Abel usque ad Iohannem Baptistam, siue ab ipsis apostolis usq; ad hoc tempus, & deinceps usq; ad terminum seculi, in domino

Ephe. 2
1. Cor. 4
Ephe. 2
Ephe. 4

tantum esse laudandos, non in seipsis: quia illorum uox est gratia Dei sum id quod sum, & ad omnes pertinet, ut qui gloriatur in domino glorietur, 1. Cor. 15 2. Cor. x

PORRO quũ synaxeos ratio requirat, sanctorũ commemorationem in missa fieri, q̃to magis par est, ut, & defunctorũ in Christo ad tãti sacrificij oblationẽ memores simus. Opponimus autẽ his qui hãc institutionẽ ueluti ignotam ueteri ecclesiæ calumniantur, uniuersalem consensum ecclesiæ omniũ tẽporũ, quæ euidens planè testimoniũ est, q̧ hæc ordinatio sit apostolica, Beatus Augustinus, libro quem de cura pro mortuis gerenda ad Paulinum perscripsit: Vacare (inquit) nõ potest quod uniuersa pro defunctis ecclesia supplicare cõsueuit, & ex Machabæis locum citat, quo ostenditur oblatum pro mortuis sacrificium. Nec hoc cõtentus Augustinus, adiecit: Sed etsi nusquam (inquit) in scripturis ueteribus omnino legeretur, nõ parua hac cõsuetudine claret authoritas, ubi in precibus sacerdotis (quæ dño Deo ad eius altare funduntur) locũ suum habet etiã cõmemoratio animarum, & nõ multo post cap. iiii. Nõ sunt (inquit) prætermittẽdæ supplicationes pro spiritibus mortuorũ, quas faciẽdas pro omnibus in christiana societate defunctis, etiam tacitis nominibus quorumq; sub generali commemoratione suscepit ecclesia, ut quibus ad ista desunt parentes, aut filij, aut quicunq; cognati uel amici, ab una eis exhibeatur matre cõmuni. Quin capite ultimo, satis indicat quemq; diligentius hæc facere pro necessarijs suis deinde generatim pro omnibus. Itidem Chrysostomus huncritum orandi quotidie in sacrificio laudis (quod iuge uocant) pro defunctis in ecclesia græca semper fuisse, eundemq; apostolicæ traditio-

Ratio missæ requirit commemorationẽ defũ. in Christo.

Au. d cura p mor. gerend.

2. Maca. 12

ibidẽ. c. ult.

Chrysost. 4 homi. 69

Io. Dama. in sermo. *nis esse, asserere non dubitauit. Quibus Iohannes Damasce-nus in sermone de ijs qui in fide hinc migrarunt, subscribens ait: Apostoli discipuli saluatoris in tremendis uitalibusque sacramentis, memoriam eorum qui fideliter obdormierunt, habendam esse dixerunt. Et hanc receptam, & generalem catholicæ ecclesiæ obseruationem fuisse toto sermone confir-mat. Si quis ex uetustioribus plures desideret, post Diony-sium testis est Tertul, oblationes pro defunctis ecclesiam an-nua die facere. Testis Cyprianus li. i. epis. ix. Testis Grego-rius Nazianzenus, theologus ad Cæsareum fratrem de ma-tre sua, Gregorius item Nyssænus, Basilius li. quæst. ad An-thiochū principē, quæst. 54. docet, sanctorū aīas sentire bene-ficia, quum super illis fiunt conuentus & peractiones bono-rum. Nam si nō aliquo (inquit) beneficio participarent, non fieret in cura, & exequiis cōmemoratio. Ambrosius in epi-stola ad Faustinum, ob Germanæ obitum dolentem: Ego enim (inquit) non tam deplorandam, q̄ orationibus prosequen-dam reor, non mœstificandam lachrymis tuis, sed magis ob lationibus animam eius domino commendandam arbitror. Rursus de obitu Treodosii Imperatoris: Dilexi (inqt) uirū & præsumo de domino, quod suscipiat uocem orationis meæ, qua prosequor animam piam, da requiem seruo tuo Theodosio, illo conuertatur anima eius unde descendit, ubi mortis aculeum sentire non possit, ubi cognoscat mor-tem hanc non hominis finem esse, sed culpæ.*

Diōy. c. 7 ecel. hiera. Te adu. o Cyp. lib. 1 ep. st. 9 Gre. Nissa. Basi. li. que ad Antio. am. ad fau. Idē de obi tu Theo. Au. in enc. Lib. ret. 2. cap. 63 Ad dulciti ū. li. de cu ra p mor. ger.

SEd ut ad Augustinum reuertamur, hic in Enchiridio ad Laurentium (in quo opusculo beatus ille pater existi mat se diligenter esse complexum, quomodo sit colendus Deus) præterea Dulcitij quæstionibus respondens, denique

in eo quem citauimus libro, de cura pro mortuis agenda, hanc rem non obiter, sed ex professo tractans, ex catholica & orthodoxa traditione diffinit, triplicem esse, dum in hoc corpore uiuitur, uiuendi modum. Vnum tam bonum, ut hæc post mortē nō requirat, in quo Apostoli & sancti Dei martyres, quum hinc decederent, inuēti sunt. Alterum tam malum, ut ei nō prosint ista post mortem, qualis est eorum, qui etsi Christi lauacro in ecclesia pabtizati, nec ab ea ullo schrismate uel hæresi præcisi sint, in letalibus tamen criminibus (quæ nulla pœnitentia diluunt) usq; ad ultimum huius uitæ diem pertinacissime perseuerāt, de quibus Apostolus dixit: Quoniā regnum Dei non possidebunt. Tertium uero, uelutimedium quendam uiuēdi modum, nec tam bonum, ut non requirat ista post mortem, nec tam malum, ut ei nō prosint ista post mortem, qualis est eorum, qui pœnitentes in fide, & confessione Christi obdormiunt, needum tamen peccati reliquijs penitus expurgatis, quos nō incredibile est per ignē quendam purgatorium expiari, certe constat eos, quanto magis minusue bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusue saluari, qui sanè tales sunt, ut meritum sibi in hac uita compararint, ut eis hæc post mortem prodesse possint, nimirum meritum fidei, quod promissionem habet communionis sanctorum, quēadmodū superius abunde declaratū est.

In ea. c. 17

Ephe. 5

Asser. Augu. de statu animarum post mortē

Q*Vum igitur aduersarij nobis obijciūt, nos nostris tā tū aut subleuari actibus aut grauari; Pauli Apostoli sententiam citantes, quum inquit: Omnes enim astabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisq; secundum ea, quæ per corpus gessit, siue bonum, siue malum. Respondet Augustinus? Ea quæ pro defunctis commendandis fre-*

Respōdet aduersari°

2. Cor. 5

August.

quentat ecclesia, huic apostolicæ sententiæ nequaquam esse aduersa. Fatemur enim planè, hic omne meritum comparari, quo post hanc uitam possit releuari quisquam uel grauari, quod nemo rectè speret, se id quod hic neglexit, quũ obierit, apud Deum promeriturum. Ergo si meritum per quod ista prosunt nullum cõparatum est in hac uita frustra queritur post hanc uitam, Sin cõparatum est, fit ut aliquid adiuuent ista defunctos, quæ post obdormitionem pro eis religiosè facta fuerint, ita ut neq; inaniter ecclesia, uel suorum cura, pro defunctis, quod potuerit, religionis impendat, & tamen ferat unusquisq; secundũ ea quæ gessit per corpus, siue bonum, siue malum, reddente domino unicuiq; secundum opera eius, ut enim hoc quod impẽditur, possit eis prodesse post corpus, in ea uita est acquisitum, quam gesserunt in corpore. Breuiter genere uitæ quod gessit quisque, per corpus efficitur, ut prosint, uel non prosint, quæcunque pro illo pie fiunt, quum reliquerit corpus.

Quib⁹ defunctis viuẽtium pietas prosit.

Matth. 18
Roma. 2

NEc tamen ideo, quia non omnibus prosunt hæc pietatis officia, non debemus pro omnibus, qui in signo fidei decesserunt, orare. Nam (ut idem beatus pater ait) quũ sacrificia, siue altaris, siue quarũcunq; eleemosynarum, pro baptizatis defunctis omnibus offeruntur, pro ualde bonis gratiarum actiones sunt, pro non ualde malis propitiationes sunt, pro ualde malis, etiam si nulla sunt adiumẽta mortuorum, qualescunque tamen uiuorum consolationes sunt. Certe charitas christiana, uirtus est mire efficax & ampla quæ se non continet quin & pro uiuis, & defunctis sit solicita, ita ut commembra nostra ex hoc seculo emigrantia, pia præce domino cõmendet, quam nostram pietatem cha-

Oramus pro omnibus qui in signo fidei decesserũt
Au. ibidẽ.

2. Cor. 10

ritatis fructum apud Deum inanem esse quis dicere ausit.

QVod uero synaxeos ratio postulet, in missa potissimum, animarum cummemorationem fieri, Augustinus alibi declarat: Piorum (inquit) animae mortuorum non separantur ab ecclesia, quae etiam nunc est regnum Christi, alioqui nec ad altare Dei fieret eorum memoria in communicatione corporis Christi, quod tamen pie fieri, quis dubitet? Recte enim pro eis offertur corpus Christi, qui membra sunt Christi. Et quum conuiuium domini unitas sit corporis Christi, quis ab illius participatione animas piorum excludat, qui membra sunt corporis eius?

Au. de anima & eius ori. li. 1 c. 9 & seq. Idē ad Bonifa. epi. 50 Eph. 4 5.

Vide uero quam diligenter pietatem istam idem Augustinus libro. 9. confessionum commendet, ubi reperies quemadmodum per Monica matre sacrificium pretij nostri obtulerit, quas preces fuderit, quantis praeconijs pia Monicae desideria prosequatur. Illa (inquit) imminente die resolutionis suae, tantummodo memoriam sui, ad altare tuum (ò Christe) fieri desiderauit, cui nullius diei praetermissione seruierat unde sciret dispensari uictimam sanctam, qua deletum est chirographum quod erat contrarium nobis, qua triumphatus est hostis, computans delicta nostra, & quaerens quod obijciat, & nihil inueniens in illo in quo uincimus. Ad cuius pretij nostri sacramentum ligauit ancilla tua animam suam uinculo fidei, nemo à protectione tua dirumpat eam. Haec ille.

Coloss. 2

Vincimus in christo diabolum

Nec contentus, quod ipse parentes pijs precibus domino commendasse, orat ut idem perpetuo faciant qui sua legerint. Inspira (inquit) dñe Deus meus, inspira seruis tuis, fratribus meis, filijs tuis, dñis meis, quibus & uoce et corde

Ibidem.

& literis seruio, ut quotquot hæc legerint, meminerint ad altare tuum Monicæ famulæ tuæ cum Patricio quondã eius coniuge, per quorum carnem introduxisti me in hanc uitã. Meminerint cum affectu pio parentum meorum in hac luce trãsitoria, & patrum meorum, sub te patre, in matre catholica, & ciuium meorum in eterna Hierusalem, cui suspirat peregrinatio populi tui ab exitu usque ad reditum, ut quod illa à me poscit extremum, uberius illi præstetur in multorum orationibus, tam per confessiones q̃ per orationes meas. Hactenus Augustinus.

Extrema postulatio Monicæ.

Au. de cura. pmo c. 4 & seq. Itẽ de anima & eius ori lib. 1. c. 9. & seq. & ad Vincẽ. Vict. li. 3. c 21. In enc. c. 109.

PORrò duo sunt, quæ hic beatus pater requirit, ut supplicationes istæ spiritus mortuorum prosint. Primum, ut fiant recta fide ac pietate, ut scilicet uerbis recordantis, & precantis affectus accedat, sine quo nec externa supplicatio, nec examinorum corporum in quamlibet sanctis locis depositio, ullas suppetias animabus ferunt. Secundo, ut tales fuerint defuncti, qui quum uiuerent, ut hæc sibi postea prodesse possent, meruerũt, Quorum (inquit) animas pietate suorum uiuentium releuari, quum pro illis sacrificium mediatoris offertur, uel eleemosynæ in ecclesia fiunt, omnino negandum non est, Quo fit ut in Canone non pro quibuslibet, sed tantum pro ijs, qui nos præcesserunt cum signo fidei & dormiunt in somno pacis, sacerdos oret, Nam (ut Augustinus alibi ait (nec credendum, nec docendum, nec dicendum est sacrificiũ Christianorũ pro ijs qui nõ baptizati de corpore exierunt offerendũ, sed tãtũ pro eis qui mẽbra sunt Christi.

Canon.

Aduersar. calumnia detegitur.

ADuersarij itaq; iniuria calumniantur ac fingunt orthodoxos dicere se, hoc sacrificium etiam mortuis applicare, seq; illis remißionem culpæ & pœnæ, & quidem

ex opere

ex opere operato mereri, seq; mortuis liberationem a penis purgatorij suis meritis ac uirtute polliceri: Nam in Canone nulla eiuscemodi applicationis (maximè quæ sine fide fiat) nulla meriti sacerdotis, nulla pollicitationis humanæ mentiõ fit, sed tota actio, & oratio, ex fide, & charitate proficiscẽs soli indulgentiæ Dei innititur, & per Christum dominum omnia quæ petuntur, cõcedi deprecatur. Quin ut Canon omnem meriti humani præsumptionem excluderet, orationem statim subsequente (in qua iterũ pia ac religiosa sanctorum cõmemoratio fit) sic habet. Intra quorum nos consortium nõ æstimator meriti, sed ueniæ quæsumus largitor admitte, per Christum dominum nostrum. Ecclesia ergo quemadmodum pro uiuis, ita & pro spiritibus defunctorũ sacrificiũ mediatoris offert, id est passionẽ domini Deo repræsentat, illosq; pia oratione propitiatione tanti sacrificij semel oblati commendat, firmissime credens, quod hoc sacrificium in cruce oblatum, tum uiuis, tum fide defunctis ad relaxationẽ prosit. Quod Innocentius tertius rectè ac grauiter sic explicauit: Orat (inquit) pia mater ecclesia, nõ solum pro uiuis; sed etiam pro defunctis, & eos sacræ oblationis (nimirũ in cruce factæ) intercessioni cõmendat, certissime credens, ꝙ sanguis ille pretiosus, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, non solum ad salutẽ uiuentium, uerumetiam ad absolutionem ualeat mortuorum. Quæ omnia in Concilio Gabilonẽ. dubio procul, diligentissime espensa sunt, in quo inter alia sic statutum legimus: Visum præterea nobis est, ut in omnibus missarum solemnibus pro spiritibus defunctorum, loco competenti, in ecclesia ad dominum deprecetur, Sicut enim nulla dies excipitur, qua non pro uiuentibus, &

Canon explicatur

Canõ oẽm meriti hũani præsumptionẽ excludit.

Innoc.3. de sac.al.myste.l.4.c.5

Cõcil. Cabilo.c. uisum, de cõsec.dist.1

pro quibuslibet necessitatibus dominum deprecetur, ita nimirum nulla dies excipi debet, quin pro animabus fidelium preces domino in missarum solennibus fondantur.

Abusus corrigēdus nō res pia mutanda.

VIdes quãtis testimonijs, ecclesiæ uetustissimus perinde ac pientissimus ritus astruatur, quē ob solos abusus malorũ sacerdotum hoc diuinissimum sacramentum, & missæ mysteriũ prophanantiũ sugillari non oportuit, multo minus tolli: Fuerãt & diui Augustini, imo sanctorũ Apostolorum tẽpore, qui hoc sacramento ac sacrificio abuterentur, Propterea tamẽ neq; sacramẽto, neq; sacrificio quid detractum est, sed abusus tantũ damnatus est, Abusum Corinthiorum dãnat Apostolus .i. Corint. xi. Abusum similẽ damnat Augustinus ad Aureliũ de coercenda temulentia, & contẽtione, scribens, ubi ebrietates, & luxuriosa cõuiuia in templis, & cœmiterijs, tanquã maximam fœditatem ac turpitudinem insectatur, iubetq; ut oblationes pro spiritibus dormientium (quas uere aliquid adiuuare credendum est) super ipsas memorias non sint sumptuosæ, sed omnibus petentibus sine typo, & cum alacritate præbeantur, neq; uendantur. Sed si quis aliquid pecuniæ offerre uoluerit, id ut i præsenti pauperibus erogetur. Quod si fiat, nec superstites deserere uidebuntur memorias suorũ, & id celebrabitur in ecclesia, quod pie, & honeste celebratur. Interim tamen ecclesiæ ministro suo officio recte ac pie fungẽti quod suum est non adimimus, Atq; hic erat tenẽda eiusdẽ beati patris doctrina, qui in eadẽ epistola sanctissime cõsuluit eiuscemodi malum auferendũ non aspere, sed (sicut scriptum est) in spiritu lenitatis, & mansuetudinis, non duriter, non imperioso modo, sed magis docendo q̃ iubendo, magis monendo

1. Cor. 11

Au. ad Aurel. de coercẽda temulentia.

Sacrificia p mortuis quomodo offerenda.

Ibidem.

Galat. 5

quam minando. Sic enim agendũ est cum multitudine peccantium. Seueritas autem exercenda est in peccato paucorum. Et si quid minamur, id ut cum dolore fiat, de scripturis comminando uindictam futuram, ne nosipsi in nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur. Itaq; (eodem Augustino authore) prius erãt monendi spirituales, uel spiritualibus proximi, quorũ authoritate, & leuißimis quidem, sed instãtißimis admonitionibus cætera multitudo frangatur. Hæc ille. Cuius doctrinã & nos sequuti in canonibus Cõcilij nostri prouincialis titu. de Eucharistia hosce abusus paulus latius indicamus, & quod in nobis est correximus. Ibidem.

EX his hominibus pius lector facile deprehendet sacrificij iugis rationem, quod ecclesia ab Apostolis acceptum, toto terrarum orbe religiose celebrat, non desiturã celebrare donec Christus redierit iudicare uiuos & mortuos, facile quoq; iudicabit, num aduersarij recte facian qui hoc sacrificium ab ecclesia auferre, & sacerrimũ illum canonem diuini plenum mysterij Theonino dente lacerare, atq; e medio tollere nitantur. Præterea num Christiana erga orthodoxos charitate utantur, qui ipsos nihil tale cogitante grauißimo crimine insimulant, quasi scilicet Christum denuo crucifigant, eiusq; beneficium obscurent, nimirum quod (ut illi fingunt) oblationi in cruce factæ, satisfactionem pro peccatis nostris detrahant, ac suo operi ascribant. Et ut cætera quæ de generali sacrificij ratione attulimus, omittamus, saltem id locupletißime nos ostendisse credimus, in hoc ecclesiæ sacrificio adeo non obscurari beneficium Christi, ut eo potius quammaxime illustretur, ac quàm late pateat, pulcherrime ostendatur, exponaturq;, expositũ deniq; & repræ Epilogus.

In sacrific. missæ beneficiũ Xpi q̃ maxime illustratur.

sentarum oculis & auribus summa quadam pietatis dulcedine ingeratur, ac demum mente, per fidem & charitatem accedente, eximio ac incredibili cum fructu capiatur. In quo argumento & si uel prolixiores, uel ineptiores fuerimus, quã susceptæ institutionis modus ferre uideatur, ignoscendũ tamen nobis putamus, quibus hoc quã maxime in uotis fuit, ut rem cognitu admodũ necessariã, sed hac tempestate summa cum animarũ iactura, ac ecclesiasticæ unitatis ac pacis detrimento mire cõtrouersam ab obscuratã (quod in nobis est) expediremus. Quod si aliqua ex parte factum est, soli Deo gratia, sin secus, luculentiorem ecclesiæ diffinitionẽ (cui hæc oĩa libẽter submittimus) ex animo optamus.

IAm ad susceptæ institutionis ordinẽ reuertamur. Cerimoniis itaq; quæ circa sacrosanctæ Eucharistiæ confectionem & distributionẽ totius ecclesiæ consensu adhibentur, aliqua saltem ex parte explicatis, nunc de uirtute, & efficacia huius s[a]cramenti dicendum occurrit. Quanquam uero ex superioribus satis superq; deprẹhendatur, quæ tanti sacramenti uis & efficacia sit, tamen quia hinc tota sacramenti utilitas pendet, ut non solũ sciamus quid nã sit ipsum sacramentũ, sed et quæ sit causa institutionis & qui sunt eius fructus & effectus, (Hoc enim solum nobis prodest, ut sciamus quem fructum ex sacramenti sumptione capere debeamus) Idcirco quam breuissime epilogi in mortem institutionis huius sacramenti rationem, & uirtutem repetemus.

De uirtute & efficacia sacramenti eucharistiç

Cyri. I Io.

Principalis ergo huius sacramenti uirtus est, ut qui sumit hoc sacramentum carnis & sanguinis domini, ita cum ipso coniugatur ut Christus in ipso, & ipse in Christo inueniatur, quemadmodum ipse dixit: Qui manducat meam car

nem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Iohan.6
Perceptione enim eius sacramenti quæ recta fide fit, ipsum filium Dei suscipimus, ac Christi corpus & membra efficimur. Et quia Christum suscipimus, thesaurum illum percipimus, in quo omnia peccata remittuntur, in quo mors aboletur, in quo uita nobis communicatur. Viuificat quidem Dei Roma.8
uerbum, quemadmodũ apostoli senserunt, dño dicentes: Do- 1.Corint.8
mine, quo ibimus? uerba uitæ æternæ habes. Sed non minus Ephe.1.2
uiuificat Christi corpus, omnipotenti uerbo (a quo uniuersa uiuificãtur) coniunctũ. Caro enim saluatoris uerbo Dei Iohan.6
(quod naturaliter uita est) coniuncta, uiuifica effecta est. Caro. xpi uiuificat.
Ergo quãdo eam in fide, & charitate comedimus, tunc uitã habemus in nobis, illi carni coniuncti, quæ uita effecta est. Cyril.i cõcil.Ephesi.
Hac de causa Christus in exuscitandis mortuis, non solũmodo uerbo ut Deus utebatur, uerumetiam carnem suam ueluti cooperatricem adhibeat ac tactu mortuos excitabat ut ostẽderet corpus quoq; suũ uiuificare posse. Quod si solo ta- Matth. 6
ctu suo corrupta redintegrãtur, quomodo non uiuemus qui Marci.1.5
carnem illam, & gustamus & manducamus? Reformabit Lucæ.7
enim omnino ad immortalitatem suã participes sui. Porrò oportuit ut non solum anima per spiritum sanctũ in beatam uitam ascenderet, uerumetiã ut rude atq; terrestre hoc corpus cognato sibi, tactu, & cibo ad immortalitatem reduce- Au.i Iohã
retur. Non quidem ut qui corpus Christi sumerent iam sta- tract.26
tim ne temporali quidem morte morerentur, sed ne morerentur in æternum. Propterea quum dixisset Christus: Qui Iohan.6
manducat meam carnem, & bibit meum sanguinẽ, habet uitã æternam, cõtinuo subiecit. Et ego resuscitabo eũ in nouissimo die, ut habeat interim secũdũ spiritum uitã æternã

in pace, & requie cõscientiæ, ac tãdem caro etiam eius uita
Caput Io.6 *æterna nõ fraudetur, nimirũ resuscitanda in nouissimo die.*

VT autem quis contendat caput Iohannis sextum de spirituali manducatione tantum intelligendum, quod tamen sanctissimi patres etiam ad sacramentalem manducationem cum fide coniunctam accommodare non dubitarunt, saltem is uerba Christi quibus hoc sacramentum instituit ac porrigit, intueatur, quæ luce clarius ostendunt quid nobis in hoc sacramento Christus exhibeat. Hoc (inquit) est corpus meum quod pro uobis tradetur, Hic est sanguis noui testamenti qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Quibus uerbis quid aliud Christus testatur q̃ se porrigere corpus suum pro nobis in ara crucis immolatum, & sanguinem in remissionem, & absolutionem peccatorum nostrorum effusum: Is ergo quem peccatorum suorum ex animo pœnitet, subindeq; contrito, & humiliato spiritu accedit, suauiterq; recolit ac memoria recõdit, quod pro se Christus corpus suum tradiderit, & sanguinem in remissionem peccatorum fuderit, atq; ita demum plena cõcepta fiducia hoc sacramẽtum percipit, is inquam certum pignus remissionis peccatorũ, immortalitatis, & uitæ æternæ capit. Quo enim alio pignore Christus de tantis donis nos certiores reddere potuit, q̃ impertitione sui pretiosi corporis, inæstimabilis utiq; thesauri, quo nos sibi tanq̃ membra adiungit, ut ubi ipse sit, illic & nos sumus. Quẽadmodũ Hilarius dixit, Hæc sacramenta suscepta facere, ut & Christus in nobis, et nos in Christo simus. O ineffabilem Dei benignitatẽ, o suauissimũ summi Dei erga nos amoris pignus, & testimoniũ, quod Christo nõ fuit satis se pro nobis in mortẽ tradere, nisi

Matt.26
1.Cor.11
Eucaristia. certum pignus uitæ æternæ.
Iohan. 12
Hilarius.

& se nobis dare in cibũ, ut in eo saluati, & innouati, ex eo etiã tanq̃ solido cibo uiuamus ac grãdescamus atq; adeo in eũ cõuertamur, ab eo nunq̃ separandi, quemadmodũ pietissime Augustinus in persona Christi, cibus (inquit) sum grandium, non tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me. August.

VIde uero q̃ti & q̃ mirifici fructus hunc principalẽ Eucharistiæ finẽ cõsequantur. Nã in primis, qui per fidem intelligit, quomodo Christus se totũ ei impartiat, & ineffabili charitate adiũgat, is nõ potest nõ uicissim se totum Christo cõsecrare. Initio ergo q maxime cauẽdũ ducet, ne iã factus tẽplum Christi, corpus suũ, & animã corpore Christi iam cõiũctã, rursus inquinet, polluat ac peccatis prostituat. Nescitis (iquit Apostolus) quoniã corpora uestra mẽbra sũt Christi? Tollens ergo mẽbra Christi, faciã mẽbra meretricis? absit. Non potestis mensæ dñi participes esse, & mensæ dæmoniorũ. Quæ enim participatio iustitiæ cũ iniquitate? aut quæ societas lucis ad tenebras? quæ autẽ cõiũctio Christi ad Belial? Deinde curat is, ut cui Christus iã factus est cibus, ipse rursus cibus Christi mũdus inueniatur. i. ut uoluntati Christi se totũ accõmodet, sic enim Christus cibatur. Hi uero tã insignes sacramẽti fructus q̃ maxime in sanctis Dei eluxerũt, qui nõ tãtũ ab omni pollutione corporis, et animæ se cõtinuerũt, sed & reciproco amore propter Christũ corpora sua immanibus tormẽtis tradiderũt, ne moribus quidem truculentissimis ab illo dimobiles. Vt unũ uel alterum exemplum afferamus, Ignatius ille martyr egregius ad bestias damnatus ardore martirij, in hæc uerba prorupti: Frumentũ Christi sum, dẽtibus bestiarum molar, ut panis Christi mũdus inueniar, ignes, cruces, bestiæ, discreptiones mem-

Fruct⁹ qui hãc eucharistiæ finẽ comitãtur.

1. Cor. 6

1. Cor. 10

2. Cor. 6

2. Fructos

Iohan. 4

Ignatius.

brorum ac totius corporis pœnæ, & omnia in me unum supplicia, diaboli arte quæsita, cumulentur dummodo Iesum Christum merear adipisci. Et ne eandem constantiam in sexu fragili desideres. Agnes uirguncula, necdum tertiumdecimum ætatis annum egressa, uide quam ardet & æstuat, quam fortiter de carne, mundo & diabolo triumphat, huius pretiosissimi thesauri uirtute: Discede (inquit ad tyranni filium fœda libidine æstuantem) à me fomes peccati, nutrimentum facinoris, pabulum mortis. Discede à me, quia iā ab alio amatore præuenta sum, Et post pauca: Iam mel & lac ex ore eius suscepi, iam amplexibus eius castis astricta sum, iam corpus eius corpori meo sociatum est, & sanguis eius ornauit genas meas, cuius odore reuiuiscunt mortui, cuius tactu fouentur infirmi, cuius opes nunquam deficiunt cuiusq; diuitiæ non decrescunt, ipsi soli seruo fidem ipsi me tota deuotione committo, Quid Laurentius? Nun quid non is tibi bene saginatus fuisse uidetur hac esca, & illo calice probè inebriatus? qui pro illius dulcedine immanissima tormenta non sensit: Mansit in Christo usq; ad tētationem, mā sit usq; ad tyrannicā interrogationem, mansit usq; ad acerrimam comminationem, mansit usq; ad peremptionem, parum est, usq; ad immanem excruciationem māsit. Nunquid hic tibi temere dixisse uidetur ad Sixtum iam morti additūs Quo progrederis sine filio pater quo sacerdos sancte sine diacono properas? Tu nunquam sine ministro sacrificium offerre consueueras. Quid in me igitur displicuit paternitati tuæ, nunquid degenerē me probasti, experire certe utrum idoneum ministrum elegeris, cui commisisti dominici corporis & sanguinis distributionem? Certe Cyprianus testa

s. Agnes Amb. I vita. Agnetis

Laurētius. Au. in Ioh. tract. 27.

Cyprian.

tur: Ab hoc ſacramento ne eos quidem, qui inter illius tempeſtatis perſequutionem procellas lapſi eſſent, ſi tamen iam Chriſti nomē fortiter confiterentur ſecludi, idq; propterea, ut quos excitamus (inquit) & exhortamur ad prælium non inermes & nudos relinquamus, ſed protectione ſanguinis, & corporis Chriſti muniamus. Et quum ad hoc fiat Euchariſtia, ut poſſit accipientibus eſſe tutela, quos tuos eſſe contra aduerſarium uolumus, munimento dominicæ ſaturitatis armemus. Et poſt pauca, Idoneus eſſe non poteſt ad martyrium, qui ab eccleſia non armatur ad prælium, & mens deficit, quam non recepta Euchariſtia erigit & accendit. Hæc ille. Nos ergo martyribus tanto inferiores, ſi tantum robur de nobis polliceri non audemus, ſaltem hunc Fructum ex Euchariſtiæ perceptione referre oportet, ut deinceps omnia peccatorum inquinamenta horreamus, & omnis ſapor delectamentorum carnalium nobis ſit quaſi raucidum radensq; palatum acutæ mordacitatis acetum. Solus u[illegible] Chriſtus nobis ſapiat, ut ſcilicet nihil aliud ſtudeamus quam eius paſſionibus cōmunicare, & eam conuerſationem imitari, quam ipſe geſſit in uita.

Ibidem.

Ber. ĩ pſal. 4. q habitat ſer. 3.

Cyp. d̄ cœna domini.

E*T quo magis huius ſacramenti uirtus illuſtretur, ad cæterorum etiam ſacramentorum efficaciam conferenda eſt. Sub baptiſmum quum exorcizamur quaſi molimur, quādo baptizamur quaſi conſpergimur, quando ſpiritus ſanctificationem accipimus (quod in confirmatione fit) quaſi coquimur. At in hoc ſacramento Chriſti panis efficitur. Item in baptiſmo omnis peccati reatus tollitur, chirographum damnationis noſtre deletur, & ea gratia nobis confertur, ne amodo nobis concupiſcentia, ſi uolumus, noceat. In con-*

Aug. de ſacra. fidei.

Cōfirmatio.

firmatione, aduersus concupiscentiam armamur, sed tamen ipsius concupiscentiæ fomes non aufertur. Hic fomes, si rursus (ut solet) efferis motibus, ebuliat, & uel incogitantes uel non resistentes in peccatum præcipitet, post priora illa duo sacramēta (quæ non iterantur) altera superest post naufragium tabula nimirū pœnitentia, efficax contra peccatum medicina, qua Deus lapsis peccatoribus, ad se per fiduciam misericordiæ (quæ est in Christo Iesu) ex toto corde conuersis, peccata iterum condonare paratus est. Sed nunquid etiānum post cōdonata peccata per pœnitentiam infirmitas carnis tota tollitur? Nequaquā, sed manet adhuc idem ille fomes, manet in carne concupiscentia, quæ nos rursus ad malum incitare pergit, atq; adeo nunquā interquiescens hoc agit, ut etsi in hoc corpore sine crimine, non tamē sine peccato esse possimus. Interim nec mundus nos deserit sed circunstans ad malū solicitare nunquā desinit diabolus quoq; [redacted] magis nos de uita in melius cōmutanda solicitos uidet tanto acuius contra nos bella paret ac instaurat, atq; non aliter q̄ leo rugiens circuit, quærens quē deuoret. Ergo ut aduersus perpetuos istos ac sæuissimos hostes partim domesticos, partim externos (cum quibus nobis tota uita belligerādum est) fortiter cōsistamus, noua semper ope, nouis suppetiis subinde est opus, quæ est gratia huius sacramenti Eucharistiæ sacrosanctæ. Hæc enim fomitem mirifice temperat ac restinguit, & quo minus grauioribus peccatis solicitante carne, mundo, ac diabolo consensum præbeamus, prohibet, minora uero peccata omnia diluit. Hæc mundum & quæ in mundo sunt, omnia pro Christo, ueluti stercora, contemptibilia facit, Hæc fortiorē illū athletā, nēpe Christū, intro-

pœnitētia

Ezec. 33.

Au. in enc. cap. 64.

1. Iohā. 2. 1

Lucæ. 11

1. Pet. 5

Ber. in ser. de cœna dñi

Lucæ. 11.

Ibidem.

ducit, qui fortē armatū, arcē animi nostri præocupantē (nimirum diabolū) superueniēs uincit, uniuersaq; arma in quibus confidebat, aufert, & spolia distribuit. Non inscite Bernardus: Si quis (inquit) ex nobis non tā acerbos sentit iracūdiæ, inuidiæ, luxuriæ, & eiuscemodi criminum motus, gratias agat corpori, & sanguini dominico, & gaudeat quod pessimum ulcus accedat ad sanitatē. Ergo per baptismum abluimur, per confirmationē roboramur, per pœnitentiam relapsi mundamur. Sed per Eucharistiā, intus latētis morbi & perpetuæ infirmatatis nostræ nonscij medicamur, ac dulciter reficimur & consumamur, deniq; aduersus omnes peccati, mundi ac diaboli insidias roboramur ac sustentamur fidei, & charitatis augmento. Quis ergo non uidet q̄ indigeamus hoc sacramento per totam uitā, qui in carne peccati inter tot mundi & diaboli insidias cōmoramur, ab hostibus illis nunquā tuti aut securi: Et quis tandē ex nobis est qui nō aliquādo peccet, qui non labatur? Iteratur ergo (ut inquit Augustinus) quotidie hæc oblatio, quia quotidie peccamus, peccatis, sine quibus mortalis infirmitas cōsistere nō potest. Et quia quotidie labimur, quotidie Christus mysticæ immolatur pro nobis, dedit.n.nobis hoc sacramentū salutis ut (quia nos quotidie peccamus, & ille iā mori nō potest) p hoc sacramentū remissionem consequamur. Adeamus igitur Christū singuli, qui laboramus, qui onerati sumus, qui ægrotamus, q̄ tētationū procellis quatimur ac iactamur. Ad pūs illud remediū nobis propositū properemus. Et (q̄ & uirtus & refugiū nostrū est & adiutor in tribulationibus) nos magna cū fide copulemus, atq; adeo uirtutē i corpore et sāguine eius sitā (qua oēs potestates inimici fortiter debellauit)

Eucharist. animæ medicina efficacissima.

3.Reg.8

Aug.ad Ianuarium.

Roma.6
Matth.11.

Psal.54

Coloss.2

Lucæ.8 Crysost. I Ma.ho.26 *in uiscera nostra traijciamus.* Nam si qui fimbriam uestimenti eius tetigerunt, recte omnes conualuerunt, quanto magis corroborabimur, si totum illum in nobis habeamus? Sedabit ille in nobis seuientem membrorum nostrorum legem, perturbationes animi extinguet morbos omnes depellet, ab omni casu nos eriget, & inimici potestate deuicta, ad ueram pietatem concitabit, atq; adeo in seipsum nos transformabit.

Prīcipalis finis huius sacramēti. Hic est ergo principalis finis huius sacramenti, nempe ut Christo incorporemur, deq; remissione peccatorum & futura gloria, tanquam pignore quodam certi reddamur, ac ueluti uiuificatrice quadam medicina sanemur, reficiamur, erigamur, consolidemurq;. Atq; hæc omnia Christus significare

Matth.26 1.Cor.11 uoluit hisce uerbis, Accipite & comedite hoc est corpus meum quod pro uobis traditur. Accipite meam carnem in remissionem peccatorum pro uobis traditum, & manducate, manducantes in me transformamini, & ualedictis omnibus terrenis cupiditatibus in me manete, & ego in uobis.

1.Cor.11 Secūd' eucharistię finis. SEd quid ille subiungat, uideamus. Hoc facite (inquit) in meam cōmemorationem. Ad hoc, inquit, sacramentum istud uobis relinquo, ut scilicet non tantū corpus & sanguinem meū manducetis ac bibatis, sed & ut tanti beneficij (quod uestri causa moriens uobis impetraui) nempe remissionis peccatorum, & uitæ æternæ semper memores sitis & semper ad gratiarum actionem conuertamini, prædicantes & annuntiantes mortem domini uestri pro uobis oc

Proprius usus huius sacramenti cisi idq; tantisper donec ueniat. Hic est ergo huius sacramenti proprius usus (quod & supra attigimus) ut manducantes & bibentes corpus, & sanguinem domini, in æterno cordis gaudio summa cum laude cōmemoremus, annun-

tiemus, praedicemus corpus Christi pro nobis traditum, & sanguinem eius in cruce in remissionē peccatorum nostrorum effusum, utq; confiteamur hoc esse unicum pretium redemptionis animarum nostrarum, sicut Paulus ait: Empti enim estis pretio magno, exultate & portate Deum in corde & corpore uestro. Idq; facere nos oportet donec ueniat, ut rediēs ad iudicandum uiuos & mortuos, inueniat nos facere, quod ipse a nobis discedens, ut faceremus, instituit. 1. Corin. 6

Postremo (quod & superius satis declaratum est) nemo ignorat hoc sacramentum institutum esse, ut sit efficax signum ecclesiasticae unitatis & fraternae charitatis, extra quam nemo rite accipit hoc sacramentum. Hoc nimirum est quod dixit Apostolus: Quoniā unus panis, & unū corpus multi sumus, qui de uno pane & de uno calice participamus. Mysteriū ergo pacis & unitatis nostrae (ut inqt Augustinus) Christus in mēsa sua cōsecrauit, & per hoc cibum, & potum societatē sui corporis & membrorū suorum intelligi uoluit, quae est ecclesiae unitas. Qui ergo est in eius corporis unitate, id est, in Christianorū compage membrorum, ipse uere dicendus est mādūcare corpus Christi & bibere sanguinē Christi. Ac per hoc haeretici, & schismatici ab huius corporis unitate separati, possunt quidē idem percipere sacramentum, sed non sibi utile, imo uero sibi noxium accipiunt enim id in testimoniū cōtra se, qui non sunt in eo uinculo pacis, quod in illo exprimitur sacramento: diuisionem enim quaerunt cū panis ille coelestis indicet unitatem. Vna mensa omnibus est proposita, idem cibus porrigitur, non diuiti amplius, non pauperi minus, q. Christus omnes aequaliter uocarit, idq; in propatulo fit, ut scilicet nos unum

Tertius finis huius sacramenti.

1. Cor. 10

August.

c. quia passus de cōse dist. 2

Au de ciui dei lib. 21 cap. 25.

Au de sacra fide.

Chr. to. 4 homi. 81. in Math. ho. 83.

Aug. I Io. corpus agnoscamus & mutua charitate cõplectamur. O sacramentũ pietatis, ò signũ unitatis, ò uinculũ charitatis. Cõmendatur itaq; hoc sacramentũ (quod & supra attigimus) in eiuscemodi rebus, quæ ad unũ aliquid redigunt, ex multis enim granis unus panis conficitur, ex multis racemis uinum confluit ut participationem huius sacramenti inter alia admoneremur gratiæ Christi, ut & nos unũ simus, nos diligendo, unã tenendo fidẽ, unã spẽ, indiuiduam charitatẽ. Nec dubiũ est, quin hoc sacramentũ hanc charitatẽ in nobis efficiat, modo ut debet sumatur. Vide (inquit Cyprianus) quid agant hoc sacramento saturati, intellige quæ loquantur, q̃ sancti odoris sit quicquid illa eructat gratiæ plenitudo, uerbũ bonũ, mores cõpositos, affectus pudicos, sensus pacificos, ita ut post odoramẽta ista, gratiæ huius cõparticipes, discurrant & mutuis se adinuicẽ affectibus cõplectãtur, Et quibus unus est panis, unũ est corpus, & omniũ unũ cor & anima una, uni Christo adhærens, & cætera. Certe hi sunt fructus, quos in nobis Eucharistiæ perceptio gignere debet hi fines propter quos à Christo instituta, & ueluti ultimum memoriale relicta est.

Cyp. d̃ cœna domini

De affectu accedẽtiũ. DE affectu quo ad altare accedendum est, quid attinet plura dicere? Nam quẽ hunc esse oporteat, & in canonibus Concilij nostri prouincialis, licet succincte, & superius late docuimus. Paulus Apostolus accessuros sic commonefacit: Probet (inquit) semetipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: Accessuro itaq; ad hoc cœleste conuiuiũ, ad hanc magnã cœnã regis æterni, incũbit, ut se primũ excutiat, ut cõscientiæ suæ cõplicatam rationem euoluat, ut infirmitatẽ, & peccatũ suum agnoscat, ut de pec-

1. Cor. 11

Primo requiritur excussio cõscientiæ.

Roma. 3

catis pœniteat, secũ reputans quã graue sit commissum, ob quod expiandum, Christus Dei filius in mortẽ tradere se nõ dubitauit, & si quid est criminis quod conscientiã grauat, id ut sacerdoti, Christi uice patefaciat, atq; ea sarcina per uerbũ absolutionis (quod non sacerdotis, sed Christi est) se exoneret, ut deniq; uoluntatẽ deinceps peccandi deponat. In primis autẽ omnẽ simultatẽ, si quã cum proximo habet, animo eximat, atq; etiã cum eo, quantũ in se fuerit, in gratiam redeat. Hanc sanè præparationẽ præcedere oportet. Quãdiu enim homo peccatũ & infirmitatẽ suã non sentit ineptus est ad participandũ hoc sacramentũ, quod interioris hominis esuriẽ quærit. Esuriem quidẽ, de qua dictũ est: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiã, non quã sibi facit homo, sed quã dat Deus. Planè inepti sunt qui ignorãtes Dei iustitiã, & suam uolentes cõstituere, iustitiæ Dei nõ sunt subiecti, qualis fuit ille superbus pharisæus. Non enim bene habẽtibus (hoc est, se iustos & sine peccato præsumẽtibus) opus est medico, sed male habentibus. Excluditur ergo ab huius sacramenti uirtute, & qui de se præsumẽs resolutus cũ nausea accedit, & qui impœnitens animo impuro & charitate uacuo accedit, indignè certe accipit, qui tunc accipit quum debet agere pœnitentiã, ergo prius se iudicet & seueritate pœnitẽtiæ se exerceat ut à seipso iudicatus, nõ iudicetur à Deo, cessat enim uindicta diuina, si cõfeßio præcurrat humana. Nullus Iudas, nullus Simon hanc mensam adeat, pacis enim sacramentũ inquisitioni pecuniarũ & simoniæ nõ conuenit, nullus immisericors, & nullus impurus accedat, nullus cõmunicet, nisi ex discipulis sit, alioqui sibi iudiciũ manducat & bibit, nõ quia malum accipit, sed quia bo-

Inprimis omnis simultas deponẽda.

Preparatio.

Aug. in Io. tract. 27

Matth. 5

Rom. 10

Lucæ. 8

Matth. 9

Chrysto. 4 ho. 6

Augu. in Cor. 1

Chry. ho. 51 in Mat.

Au tra. 26 in Ioh.

1. Cor. 11

num male malus accepit, Habentem enim adhuc uoluntatem peccandi magis Eucharistiæ perceptione grauari, quã purificari constat. Rursus, si mens cuiuspiam de cætero peccandi non habeat uoluntatem nec mortalibus criminibus prægrauetur (nimirum talibus quæ iudicio sacerdotis per pœnitentiam uel publicam uel secretã prius expiari oportuit) is confidens de domini misericordia (qui peccata piæ confeßioni donare consueuit) accedat ad Eucharistiam intrepidus & securus, Quod si peccatis quotidianis, non tamen mortiferis adhuc morderis antequam ad altare accedas, attende quid dixeris, nempe, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si dimittis, dimittetur tibi, securus accede, panis (nimirum cœlestis) non uenenum est, sed uide si dimittis, Nam si non dimittis, mentiris, & ei mẽtiris quem non fallis, Mentiri Deo potes, Deũ fallere non potes; nouit ille quid agas, intus te uidet, intus te examinat, intus inspicit, intus iudicat, intus aut damnat aut coronat. Breuiter, qui spiritualiter manducare uult, uidebit ne sine ueste nuptiali se ingerat, sed innocentiam ad altare portet, euangelicæ parabolæ memor, quam Matthæus capite uigesimo secundo describit.

Au. de ecc. dog. c. 53

Psal. 31.

Psal. 138.

Matth. 22

Secũdo accedere debet fides.

Aug.

Qua fide opus sit.

Aug.

SEcundo ut digne capias, fides accedere debet. Vt quid (inquit Augustinus) paras dentes & uentrem? crede, etiam & manducasti. Credere enim in eum, hoc est, manducare panem uiuum, qui credit in eum, manducat eum. Fide ergo opus est, qua sumens credas, non tantum ueritatem corporis & sanguinis domini in Eucharistia, sed & credas ac sentias per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, tibi gratis remitti peccata, qua Christum ueluti adhuc

in cruce

in cruce pro te pendentem, teque sanguine suo in remißionem criminum aspergentem intuearis, & hoc sacrificium pro te semel immolatum summa cum laude ac prædicatione prosequaris, qua intelligas, te ueluti e manu Christi, corpus eius pro te traditum, & sanguinem in remißionem peccatorum tuorum effusum sumere, ut non aliter sis affectus, ac si dominum Iesum præsentem uideres, proindeq; carnem illam, quam tibi Christus ad salutem dat, prius adores, quā manduces. Breuiter, ea fide imbutus eris, qua in causas institutionis, & fines huius sacramenti diligenter respicias, eademq; fide fructus tam mirificos (quos supra retulimus) capias ac indipiscaris, adeptis uero rursus in proximi tui cōmodum utaris, in sequens & præceptum & exemplum domini tui, qui ait: Hoc est præceptū meum, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos. Maiori certe dilectione nos prosequi ille non potuit, quam ut animam suam poneret pro nobis. Qua ergo dilectione, & nos oporteat pro ximos nostros cōmembra nostra complecti uidemus. Qui hac uiua fide accedit, is demum quotiescunq; corporis domini cōmunicat, mortem domini anuntiat, & corpus domini secundum apostolicam iussionem dijudicat, referens fructum permanentē in uitam æternam. Qui hac fide uacuus accedit, foris quidē manducat, non intus, premit dente, non capit mente. Sumit quidem is ueram Christi carnem & sanguinem, sed essentia, non salubri efficientia: sacramentum accipit, sed uitam Christi non accipit. Ad iudiciū sibi mā ducat & bibit, nō dijudicans corpus domini. Hoc est enim (ut idem sæpius repetamus) manducare illam escam, & illum bibere potum in Christo manere & illum manentem in

Chryso.

Au. in psal. 98

Iohan. 15

Qui digne hoc sacramento cōmunicent.

Au. ī Ioh. tract. 26

Gre. li. dialog. 4

Mādacare corpus domini quid.

Aug ī Ioh. tract. 26

se habere, ac per hoc qui non maneat in Christo, & in quo
Mãducare spiritaliter non manet Christus, proculdubio nec manducat spirituali-
Mãducare sacramentaliter. ter eius carnem, nec bibit eius sanguinem, licet premat den-
tibus sacramentum corporis et sanguinis Christi, sed magis
tantæ rei sacramentũ ad iudiciũ sibi manducat, et bibit, quia
immundus præsumpsit ad Christi accedere sacramẽta, quæ
Matth. 5 nemo digne sumit, nisi qui mundus est. Beati enim mundo
corde: quoniã ipsi Deum uidebunt. Ergo priusquam acce-
1. Cor. 11 dat, probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de ca-
lice bibat. Itidem postquã ederit & biberit, probet seipsum
an digne, & cũ fructu hoc sacramento sit usus, id quod hinc
intelliget, nimirũ si senserit cor suũ hoc cibo uiuifico ab ope
ribus mortuis repurgatum ea charitate inardescere ut &
inimicos odisse desinat, atq; adeo experiatur se nunc ad om-
nia charitatis officia proximo impendẽda paratũ ac prom-
ptum esse, seq; in rebus proximi afflictis non secus ac pro-
Certissimũ signum digni suscepti sacramẽ. prijs moueri. Nullũ enim est certius testimoniũ, nos hoc sa-
cramentum digne suscepisse, q̃ quum sentimus post sumptum
sacramẽtum officia illa charitatis cum magno uirtutũ pro-
2. Pet. 1 uentu in nobis elucere. Id quod & Petrus Apostolus innuit,
quũ ait: Satagite fratres, ut per bona opera certam uestram
uocationem & electionem faciatis. Quod si quis non sentiat
hoc affectus post sumptã Eucharistiã, sed magis contrarios,
uel cui non præsto sunt hæc charitatis officia, adbuc cæcus
est, & manutentans, obliuionem accipiens purgationis ue-
terum suorum delictorum, cui hoc solum superest, ut sedulo
oret patrẽ cœlestem, quo miserũ pectus prauis istis affecti-
bus expurget, & panis illius supersubstantialis gustũ inge-
neret. Tantum de affectu accedentium dixisse suffecerit.

MInister huius sacramenti, uniuersalis ecclesiæ consen=su, sacerdos est, qui pro Christo legatione fungitur, & à Christo ministerium reconciliationis accepit, qui etsi malus sit, nihilo secius tamen corpus & sanguinem domini conficit & impertit. Nihil enim a bono maius, nihil a ma=lo minus perficitur sacerdote, quia nõ in merito consecran=tis, sed in uerbo efficitur creatoris, siquidem credendum est, quod in uerbis Christi sacramenta conficiantur: sicut ipse est qui baptizat, ita ipse est qui per spiritum sanctum suam efficit carnem & sanguinem. Non sacerdos sed spiritus san=ctus est qui uiuificat, qui unus idemq; in tota ecclesia inui=sibiliter ea mysteria & operando sanctificat, & sanctifi=cando benedicit. Ergo diuina solummodo est hæc uirtus siue potestas, non humanæ efficaciæ, ut non sit mirum sa=cramentum, nec bonorum dispensatorum meritis amplia=ri, nec malorum attenuari, quamuis interim malus mini=ster ad iudicium & condemnationem suam tanto ministerio fungatur.

Au. de cor po.dom.c. itra catho li.1.q.1
2.Corin.5
Matth.2
Marci.2
Lucæ.2
Iohan.2
Grego.

DE POENITENTIA.

T à ratione uocabuli auspicemur, pœni=tere grammaticis significat displicere q ante placuit, non sine interno animi do=lore. Quod autẽ scriptura interdum Deũ alicuius rei pœnitere dicit, manifestus tropus est, quo significatur, Deum non humano quidẽ more pœnitere, quasi scilicet dolore aliquo tãgatur, ipsiq; quadã affectus mutatione displiceat, quod placuit prius, quum scri

Pœnitere quid.
Deus quomodo pœnitere dicatur.

Mala. 3 *plum sit. Ego Deus, & non mutor, Sed quemadmodum homines, quos cuiuspiam rei pœnitet de re mutanda soliciti sunt, atq; etiam quoad possunt, mutant: sic quum Deus mutat semel statuta uel facta, ad humanum morem pœnitere dicitur, quod tale faciat, quale faciunt pœnitentes, quemadmodum Geñ. vi. legimus, Deum pœnituisse q, hominem fecisset in terra. Nam eo loco Deus iusto Noe declarat, quo pacto hominem, quem ad incolendum terram plasmauerat, rursus de terra ob eius malitiam per diluuiũ perditurus fo-*
1. Reg. 15 *ret. Itidem. 1. Regum. xv. refertur dñm pœnituisse q, constituisset Saul regem, quo significatur, Deum uelle regnum, quod sua dispositione prius Saul regi detulerat, in aliũ me-*
Nõ pœnitere dei. *liorem transferre. Econtrario, non pœnitere Dei est, semel*
Psal. 109 *statuta nullo modo mutare, ut est illud in psalmo: Iurauit dñs & non pœnitebit eum tu es sacerdos in eternum secundum ordinem Melchisedech, Quo declarat, sacerdotiũ Christi perpetuum & immutabile fore. Sed relicto tropo, de pœnitentia, quo proprie in hominem cadit uidendum est.*

Verbũ pœnitere latissime accepti. *PRincipio itaq; uerbum pœnitere latissime acceptum significat non tantum propter erratum, sed propter rem quamcunq; dolere, quam uelimus aliter actam esse, uel*
Ambr. de pœn. li. 2 cap. 9 *aliter se habere, nullo interim habito iusti aut recti respectu, Quemadmodum sunt, quos pœnitet opes suas diuisisse*
Acto. 5 *pauperibus, aut eas tumultuario mentis impulsu, non iudi-*
2. Cor. 7 *cio perpetuo ecclesiæ contulisse quas uellent reuocatas, e quorum numero Ananias & Saphira fuerunt, & generatim sic pœnitent omnes, qui secundum seculum tristantur, quorũ tristitia non pœnitẽtiam in salutem stabilem, sed mor-*
Lucæ. 8 *tem operatur, de quibus dictum est in Euangelio, q, a solici-*

tudinimus & diuitiis & uoluptatibus uitæ eũtes, suffocãtur

SEcundo, uocabulum pœnitentiæ accipitur strictius, nempe pro dolore qui ob crimen perpetratum aut erratum cõmissum concipitur. Secundum quã significandi rationem, pœnitentia more scripturæ in ueram & falsam seu factã diuiditur, Vt autem uera a falsa recte discerni posset, ueteres ueræ pœnitentiæ tres partes numerarunt, contritionem, confessionem, & satisfactionem. Rursus ueram pœnitẽtiam duabus speciebus contineri constat, Interiori & exteriori. Exterior iterũ in publicam & priuatam scinditur. Sunt qui publicam iterũ in solennem & simpliciter publicam secent. Sed hæc ultima publicæ pœnitentiæ discriminatio magistrorũ publicæ pœnitentiæ differentiam, q̃ diuersas pœnitentiæ species denotat. Hæ tñ omnes exterioris pœnitẽtiæ species ut fructuosæ sint, interiorem pœnitentiã præsupponũt. Interim constat, illius exterioris pœnitentiæ, quæ proprie sacramentũ est, (de qua postea dicemus) uim propemodũ totam in absolutione consistere. Quæ omnia q̃ poterimus breuiter exponere conabimur, allaturi, ut speramus, haud parum luminis non tantum ei rei quæ præ manibus est, sed etiam ueterum ecclesiæ patrum de penitentia sententiis ac scriptis.

Diuisio

Tres ptes pœnitẽtiæ.

pœnitẽtiæ sacramẽtũ

ORdiemur ergo a ueræ penitentiæ discriptione, quæ sanè nihil est q̃ cõuersio hominis ad Deum, quæ tum fit ac peragitur, quum peccata quæ uel in nobis experimur, uel commissimus, propter Deum, ex animo non sine graui animi dolore odimus cum uoto ac proposito deinceps non peccandi, sed uitam in melius cõmutandi. Tres autem sunt huius pœnitentiæ actiones, si diuo Augustino credimus, in ecclesia usitatæ. Vna est, quæ nouum hominem parturit,

Descriptio ueræ pœnitentiæ.

Au. ad Seleu. d̃ bap. & pœnitẽ.

donec per baptismum omnium præteritorum ablutio peccatorum fiat, hoc agitur āte baptismum. Nullus enim qui suæ
Acto. 2 uoluntatis est arbiter, nisi pœniteat eū ueteris uitæ, nouam inchoare potest. De hac dixit Apostolus Petrus: Agite pœnitentiam & baptizetur unusquisq; uestrū in remissionem peccatorū. Altera est actio pœnitentiæ post baptismum, quæ fit pro illis peccatis, quæ legis decalogus continet, de qua loquutus est Apostolus Paulus: Timeo ne iterum quum uenero ad uos, humiliet me Deus apud uos, & lugeā multos ex his qui ante peccauerunt, & nos egerunt pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt. Est & pœnitentia bonorum & fideliū pœna quotidiana, in qua pectora tundimus dicentes: Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: Illa utiq;, quæ humanæ fragilitati, quamuis parua tamen crebra subrepunt, quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt & oppriment sicut unū aliquod grande peccatum. Nihil enim interest ad naufragium, utrum uno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim, subrepens aqua in sentinam & per negligentiam derelicta atq; contempta impleat nauem atq; submerga. In dies itaq; orantes. Dimitte nobis debita nostra, manifestamus habere nos, quod nobis dimitti postulemus, atqui in his uerbis
Quotidiana pœn. humilitantes animas nostras, quotidianam quodāmodo agere pœnitentiam non cessamus.

INuenti sunt autem hæretici, qui primam tantum pœnitentiæ actionem ante baptismum concederent. Pœnitentiam uero post baptismum penitus negarent, a Nouato
Nouatiani authore Nouatiani dicti, qui & Cathari, quorum impieta-

tem nostris tēporibus fanatici Anabaptistæ renouare cona= ti sunt, hos nō difficile est apertissimis scripturæ testimoniis & exēplis innumeris refellere. Quid enim eo testimonio fortius, quo Deus apud ezechielē cap. 31. addito etiam iureiurando, hos hereticos impie mētiri apertissime pronuntiat: Viuo ergo dicit dominus. Nolo mortē peccatoris, sed ut magis cōuertatur & uiuat. Per seipsum iurat Deus (per maiorem enim se iurare non potest) se nolle mortem peccatoris, quin potius lapsum cōuerti & uiuere. Facescat ergo hæreticus, qui Dei testimoniū conuellere nō erubescit. Itidē Christus apud Matthæum cap. xviii. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipsum solū, si te audierit, lucratus eris fratrē tuum. Lucæ quoq; cap. xv. sic ait: Maius gaudium erit super uno peccatore pœnitentiam agente, q̄ super nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitētia. Paulus ad Galatas. vi. inquit: Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spirituales estis huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, & cætera. Et quid apertius eo. Memor esto unde cecideris & age pœnitentiam, & prima opera fac. Et quod Petrus ad Simonem Magū iā baptizatū ait: Pœnitentiā age ab hac neqtia tua, etc. Possent & alij sexcēti loci afferri, q. si exēpla scripturæ requiras, habes ex pœnitētibus receptis, Dauid, Manassen, Petrū, Magdalenā, Galatarū ecclesiā, Corinthiū incœstum, & plerosq;, alios, de quibus scriptura passi meminit. Qui uero plura ī nūerato habere desiderat, qbus hæreticos illos reuicat, hic sāctos illos ecclesiæ patres perlegat, precipue diuū Ambro. ī duobus, quos de pœnitētia cōscripsit libris, ubi eosdē grauissime ac acerrime cōfutauit. Quare illos tantum

Anabaptistæ. | Ezech. 33 | Heb. 6 | Matth. 18 | Lucæ. 15 | Galat. 6 | Apoca. 2 | Acto. 8 | Ambrosi⁹.

locos, quos illi uti præcipuos pro sua hæresi tuenda ex epistola ad Hebræos adferunt, attingemus. Prior legitur Hebræorum sexto in hæc uerba. Impossibile est eos qui semel sunt illuminati (gustauerunt etiam donum cœleste & participes facti sunt spiritus sancti, gustaueruntq; nihilhominus bonum Dei uerbum, uirtutesq; seculi uenturi, & prolapsi sunt rursus) renouari ad pœnitentiam, rursus crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & ostẽtui habentes. Hic locus licet duriusculus uideatur, tamen sani intellectus adeo pœnitentiam non tollit ut etiam statuat. Veteres de quorum numero sunt Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, & cæteri fermè omnes hunc locũ de baptismo intelligunt, quod hunc impossibile sit iterari. Et sententiam suam his uerbis Paulinis (nempe renouari ad pœnitentiã, item crucifigentes sibimetipsis filium Dei & ostentui habentes) confirmant. Nã qui post baptismum (in quo cum Christo cruci cõfigimur et cõsepelimur) labitur, ac putat aliam renouationẽ baptismatis superesse, is Christum denuo crucifigit. Semel crucifixus est Christus, semel peccato mortuus est, amodo non moritur. Ergo & unicũ oportet esse in ecclesia baptisma, nõ plura. Potest etiam secundũ ueterum sententias de blasphemis intelligi, ut uerbũ impossibile capiatur pro admodum difficile. Blasphemos enim qui Christum iterum crucifigunt ac ludibrio habent, renouari posse ad pœnitentiam ualde difficile atq; adeo apud homines impossibile uidetur. Interim tamen nemo negauerit, id apud Deum nequaquã esse impossibile, si blasphemo pœnitentiã dare decreuerit. Exemplo sint in ueteri testamento Manasses, in nouo Paulus, qui quamuis blasphemi & persequutores Dei fuerint, cõsequuti

Obiectio Heb. 6

Dilutio.

Roma. 6

Vnicũ in ecclesia baptisma.

Verbũ impossibile.

4. Reg. 2

2. Para. 33

tamen sunt ueniam. Cæterũ qui hunc locũ de finali blasphe- 1. Timo. 1
mia seu impœnitentia aut desperatione tantum intelligunt,
uidentur nobis quàm proxime ad germanam epistolæ in-
telligentiam accedere, quæ nullam habet absurditatẽ. Nam
& Euãgelium docet. Vnũ tantum genus esse peccati, quod Matth. 12
Christus peccatum in spiritum sanctum appellat, neque hic Marci. 3
neq; in futuro seculo remissibile. Hoc beatus Augustinus et Lucæ. 12
cæteri sancti patres, finalem impœnitentiam seu disperatio Au. de pec ca. in spiñ sanctum
nem usq; ad mortem interpretantur. Nam hæc sola non re-
mittitur, quod proprie cum gratia pugnet. Qui enim fieri
potest ut obstinatus & desperans, gratiã remissionis pecca-
torum accipiat quam repudiat? Cœtera omnia quantumuis
grauia crimina, etiam post baptismum, quamlibet sæpe ite- Cap. 3
rata, uera pœnitentia dilui tota scriptura proclamat. Iam
locum illũ ad hebræos sic recte intelligi, satis indicant præ-
cedentia, quæ declarãt sequẽtia. Superius enim dixerat. Vi
dete fratres ne sit in aliquo uestrũ cor malum incredulita-
tis discẽdendi a Deo uiuo, sed adhortamini uosmetipsos per
singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur
quis ex uobis malitia peccati. Hic apostolus clare significat
se pœnitentiã post baptismum permittere, qui & obtesta-
tur fratres, ut sese mutuo cohortẽtur, donec hæc uita super-
stes est, ne quis omnino ex ipsis incredulitati obnoxius ob-
duretur malitia peccati, nimirum solos incredulos & fina-
liter obduratos, non autẽ resipiscentes & piis cõmonitio-
nibus obedientes ab illa requie excludens. Quibus enim, ut
subdit, iurauit dominus, non ingressuros in requiẽ, nisi his
qui non obedierunt, quos uidemus, quod non potuerunt in-
gredi propter incredulitatẽ? alioqui remissio peccatorum,

Esaiæ.28 Roma.10 Iohan.3 quod ad credentes attinet, uniuersalis est. Omnis enim qui credit in eũ nõ cõfundetur. Itẽ, Sic Deus dilexit mũdũ, ut filiũ suũ unigenitũ daret, ut oĩs qui credit in eũ, nõ pereat, &c. Sic itaq; intelligendus est locus ille ad Hebræos, Impossibile esse renouari eos, qui Christũ iterũ crucifigũt & ludibrio habẽt, id est, renouari non possunt qui Christo incre-

Actuo7.4 duli sunt, qui Christi fidẽ deserũt, qui Christũ cõtẽnunt, qui Euãgelio ãplius non obediũt, quod nõ sit in alio quoquã salus. Potest & sic enarrari locus, impossibile esse eos, qui bonum Dei uerbum reliquerunt, ad pœnitentiã renouari, tantisper scilicet donec ludibrio & ostentui filium Dei habẽt.

Alter loc⁹ duriusculus Hebræ.11. Atq; hanc esse uere Paulinã sententiã, ex alterius loci, quẽ hæretici ex eadẽ epistola cap.x. obijciunt, interpretatatiõe magis perspicuũ euadit, Qui sic habet, Volũtarie peccantibus nobis post acceptã notitiam ueritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia, sed terribilis expecta-

Dilutio. tio iudicij. Quo certe nihil aliud inculcare uult Apostolus q̃ Christum esse uiuã illã pro peccatis nostris hostiã in cruce immolatam, atq; hanc ueritatem nos retinere oportere. Alioqui si post notitiam huius ueritatis uoluntarie peccauerimus, hanc ueritatem atq; adeo Christum ipsum deserentes, certe nihil superest, nisi ut in iudicio pœnas demus. Vnde huius loci eadem omnino est sententia, quæ est illius

Iohan. 3 apud Iohannem: Qui non credit in eum, iam iudicatus est, quia non credidit in nomine unigeniti filij dei. Et iterũ: Qui autem incredulus est filio, non uidebit uitam, sed ira

peccatũ ad mortẽ q 1.Iohan. 5 Dei manet super eum, atq; hoc est peccatum illud ad mortem, de quo inprima epistola idem Apostolus ait: Est peccatum ad mortem, pro eo non dico ut quis oret. Non ma-

gis ergo ambo hi loci ex epistola ad Hebræos citati, reuertentem per pœnitentiam ad Christum repellunt, q̃ illi apud Iohannem. Vtrobique enim significatur incredulos iam iudicatos esse, iram Dei super eos manere, quamdiu increduli sunt, quamdiu filium Dei iterum crucifigunt & ostentui habent, quamdiu uoluntarie peccant, notitia ueritatis semel accepta, uoluntarie relicta ac comtepta, quamdiu filium Dei conculcauerint & sanguinem testamenti, in quo sanctificati sunt, pollutum duxerint, & spiritui gratiæ contumeliam fecerint, hoc est gratiam quæ est in Christo repudiarint. Nam quisquis ad Christum per pœnitentiam & fidem reuertitur, horum omnium contraria facit, ad quem non pertinet hæc Christi comminatio (non remittetur hic neque in seculo futuro) sed tantum ad illos qui subuersi sunt & proprio iudicio condemnati, de quibus scriptum est. Dedit illis Deus spiritum cumpunctionis, oculos ut non uideant, aures ut non audiant. Item, obscurentur oculi eorum ne uilleant, & dorsum eornm semper incurua. Iam & totius epistolæ Scopus hanc sententiam manifeste asserit: Paulus enim tota illa epistola ad Hebræos ferè nihil aliud agit, quam ut discernat sacrificia ueteris legis ab illo unico sacrificio propitiatorio, Christo, doceatquè omnia illa, in hoc unico iam euacuata & adimpleta esse. Quo fiat ut impossibile sit, eum qui Christum (quẽ semel amplexus est) rursus contempteserit, renouari per aliam hostiam, quum non sit alia pro peccatis hostia, quam Christus, quem qui relinquunt, frustra ad alias uictimas seu opera cõfugiunt. Ignorantes enim Dei iustitiam, et suam olententes constituere: iustiæ Dei non sunt subiecti. Finis. n.

Matth. 12
Tit. 3
Elaiæ. 6
Roma. 11
Psalm. 68

Scopus epistolæ ad Hebræos.

Roma. 10

legis Christus ad iustitiam omni credenti. Ex quibus omnibus consequitur, uerissimam esse hanc ad Hebraeos epistolam, poenitentiam post baptismum magis statuere quam tollere, quum Paulus iubeat ac obtestetur, admoneri fratres per singulos dies, donec hodie cognominatur ut non obduretur quis malitia peccati, sed ut participes Christi effecti, initium substantiae eius usq; ad finem firmum retineamus. Per initiũ substantiae initia pietatis significans, scilicet baptismi & poenitentiae doctrinam, quam tenentes non obdurabimus corda nostra, sicut illi qui propter incredulitatem a terra promissionis sunt exclusi, quin potius plena fiducia accedamus in introitu sanctorũ in sanguine Christi aspersi corda a conscientia mala, & caetera.

Quid p initiũ substantiae Paul' uelit

Hebr. 10

Confutata itaq; sentẽtia planè haeretica & plena impietatis, de poenitentia, quae post baptismum in ecclesia agitur, paucis disserendum est, hanc beatus Hieronymus, Tertullianum sequutus, secundam post naufragium tabulam tropo haud ineleganti appellat. Qui tropus tã placuit posteris, ut ferè in omnium de poenitentia disserentium ore uersetur. Prima tabula, qua subnixi ex diluuio peccatorum tam in Adam ueluti stirpe, quam postea male uiuendo, quacunq; tandem ratione contractorum enatamus, baptismus est, post quem acceptum, si rursus naufragium fecerimus, nulla pro peccatis noua hostia restat, sed tantum superest haec secunda tabula. Poenitentia, quam si grauiter (donec uita superstes est) apprehenderimus, ac apprehensam persequuti fuerimus, non dubium, quin rursus ad salutis portum pertingemus, quãlibet etiam periculosi sint, in quos postea incidimus, peccatorum scopuli. Remedium sanè in

Poenitẽtia secũda post naufragiũ tabula.

Hier. super Daniel.

Pria tabula baptism'

Secunda tabula, poenitentia.

ecclesia summe necessarium, quo sublato, quãtula quæso hominum pars fuerit, quæ post baptismum, nullius peccati, aut etiam criminis sibi conscia, uitæ eternæ participationẽ sperare queat? ut nulli nobis immaniores hæretici unquam fuisse uideantur, q̃ Nouatiani, qui tam necessarium animæ medicamentum e medio tollere conati sunt.

Nouatiani heretici omnium immanissimi.

POrrò ecclesiastici patres ueram pœnitentiam tribus partibus constare (quemadmodum & superius meminimus) nobis tradiderunt, Contritione, confeßione & satisfactione. Loquimur autem de pœnitentia, non quæ propriè sacramentum est, nã ea uti cætera sacramenta, suo uerbo, suo item elemento sacramentali tanq̃ partibus suis essentialibus constat, Sed de pœnitentia loquimur, quæ totam hominis conuersionem seu renouationem complectitur. Ea enim tum demum perfecta consumata ac fructuosa censetur, si tribus illis partibus absoluatur. Sunt qui pœnitentiæ duas partes faciant, cõtritionem & fidem, Sed fides, nostra quidem sententia, non propriè pars, sed magis radix & fundamentum est, non tantum pœnitẽtiæ, sed et omnis operis boni. Omne enim quod non est ex fide, peccatum est. Orthodoxi doctores, fidem appellant ianuã ad salutem, non quod fides (si tamen secundum omnẽ suam rationem accipiatur) initium tantum omnis bonæ actionis sit, & nihil præterea, sed potius tale sit initiũ, quod & perpetuo prosequatur progredientẽ, & in actionibus pietatis præcipuas agat partes.

Pœnitẽtia in gñe accepta tribus partibus constat.

Fides an ꝓpriæ pœnitentiæ pars sit.

Rom. 14

Fides ad saluti ianua.

QVæ omnia ut clarius intelligantur, meminisse oportet eorum quæ in primum articulum symboli apostolici ex Augustino retulimus, quæ hic repetisse ac illustrasse superuacaneum haud putamus, Nempe duplicem

Tripl. cre-dẽdi ratio. aut triplicẽ etiã esse fidei seu credẽdi rationẽ. Siquidẽ una est, qua Deũ esse ac cætera quæ scriptura cõmemorat, non aliter q̃ historica quadam fide recitata, uera credimus, Vnde & historica fides appellatur quam nobiscũ dæmones cõmunem habent, Altera, qua Deo credimus, quæ persuasio & constans opinio est, qua fidem & promißionibus & cõminationibus diuinis adhibemus, quam habent iniusti cũ iustis cõmunem. Nam (ut Apostolus ait) reuelatur ira Dei super omnem impietatem & iniustitiã hominũ eorũ qui ueritatem Dei in iustitia detinent, id est, ira Dei reuelatur hominibus etiam iniustis, qui ueritatem & iustitiã Dei (quare) in iustitia detinent & contemnunt.

1. credim' deum.
Iacobi. 2
2. deo.
Roma. 1

3. in deum. Tertia fidei ratio est, qua in Deum credimus, solis pijs peculiaris, quæ certißima quedam fiducia est qua totos nos Deo submittimus, totiq; à gratia & misericordia Dei pendemus. Hæc & spem complectitur & charitatẽ indiuiduã comitem habet. Est enim (ut Augustinus ait) fides, qua amãdo in Deum itur, nimirũ quam Paulus describens ait, fides quæ per charitatem operatur. Prima credendi ratio seu fides illa historica, si solam accipias informis est & ueluti adhuc mortua. Altera uero, qua Deo tantum credimus, necdum tamen erga Deum religiosa pietate afficimur, manca. Sed tertia, qua in Deũ credimus, pioq; affectu in eum tendimus, ea demũ uiuida, atq; integra fides est. Fides ergo qua persuasum habemus, Deum esse. Itẽ qua Deo uel promittenti uel cõminanti credimus, spiritualis ædificij initium est. Oportet enim accedentem ad Deum credere quia est, & quia inquirentibus se remunerator, deserentibus uero gra-

Galat. 5
Fides ĩformis.
Fides imperfecta.
Viui. fides
Hebræ. 11

uis impietatis ultor sit. Fides uero qua in Deum credimus, hæc nō tantū initiū est bonæ actionis, quin potius ut actio quæcunq; bona sit, facit, & quod actioni nostræ deest, supplet, non ex sua dignitate, sed ex misericordia Dei quam accipit seu apprehendit. Hæc fides quatenus homini ad assentiendum his quæ credenda sunt à Deo infunditur, fides infusa dicitur, Quatenus uero post iustificationē uel per auditum uerbi, uel per uisa miracula augescit, acquisita. Rursus quatenus se nō exerit, habitualis, Quatenus uerò sese exerit, & exercet, actualis appellatur. Nec hoc omittendum est, fidem secundum duas priores credendi rationes in intellectu consistere. Secundū tertiam uero etiam in uoluntate, quod actio fidei sic acceptæ (quod est credere, fidere, & adhærere Deo) nō solo intellectu, quē fides illuminat, sed & uolūtate, quā accedente charitate inflamat, perficiatur. Iam & si fides, spes, & charitas tria dona spiritus sint, & singula suas distinctas habeant rationes, tamē hoc constat, eam fidē qua in Deū credimus (quæ sola efficax, syncera, integra & salutifera est) nec infundi nec accipi sine spe & charitate. Vnde etsi tria hæc ratione, nō tamē tēpore separātur, quia simul accipiuntur, quēadmodū enim radius, illuminatio, & calor simul tēpore sunt ac fiunt, licet ratione atq; etiam re ipsa distincta, sic in iustificatione hominis fides, spes & charitas simul in cordibus nostris per spiritū sanctū diffunduntur. Sic enim Paulus ad Roma. 5. testatur, iustificari nos per fidem, ea scilicet in qua stamus & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei, spe quidem non qualibet, sed spe quæ non confundit, hoc est, non pudefacit, quod charitas Dei effusa sit in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus

August. in Psal. 31.

Fides Infusa

Acquisita.

Habitualis

Actualis

Fides in intellectu.

Fides in voluntate.

Fides iustificās nō accipitur sine spe & charitate.

Roma. 5

Locus Corinth. 13 explicatur

tus est nobis. Nam quod alibi Apostolus ait: Si habuero omnem fidē, ita ut montes transferā, charitatem autem non habuero, nihil sum, Non sic accipiendum est, quasi integra & syncera fides sine charitate accipiatur, sed magis exaggerandi gratia per hyperbolem dictū uideri debet, attestantibus Chrysostomo ac Theophilacto. Nam & Basilius magnus locum hunc citans in epistola quadā ad Neocesarienses, hæc subijcit: Non quod horum quæ cōmemorauimus, singula sine charitate possint inueniri, sed quod sanctus Paulus uoluerit testimonijs confirmare quod dixerat, præceptum charitatis infinitis partibus esse reliquis omnibus excellentius. Itidem diuus Ambrosius ad Herontianum locum hunc exponens: Sed arbitror, inquit, propositi gratia hoc dixisse Apostolum, Neque enim uidetur mihi, qui habeat omnem fidem ita ut montes transferat, charitatem non habere Hactenus Ambrosius. Interim non negamus, fidem donum Dei esse speciale, etsi desit charitas, certe fuerat in illis fides aliqua qui dicunt, In nomine tuo eiecimus dæmonia. Fuit in Caipha aliquod fidei donum, quum diceret, Expedit uobis ut unus homo moriatur pro populo. Est & in sceleratissime uiuentibus Christianis nonnulla fides reliqua, de qua dixit apostolus Iacobus: Fides sine operibus mortua est. Sed fidei integræ ac synceræ (nimirum secundum tertiā credendi rationem acceptæ, cui iustificatio tribuitur) non potest abesse charitas. Frustra enim credis, esse Deū, & esse Deū unū, nisi sic credas, Deum esse, ut illi omnia accepta referas, omnemque tuæ salutis spem in illum defigas. At id non facies nisi fidei adiungas charitatem, ac postea pijs operibus testeris, & quod credas & quod ames.

Chrysost. Theophy. Basili' magnus ī epistola ad Neocæsā.

Am. ad herōtia epistola. 74

Fides donū speciale etiam sine charitate.

Iohan. 11.

Iacobi. 2

Quibus

QVibus repetitis ac præmißis, iam ad penitentiæ partes ueniendum est. Prima itaq; pars, contritio est, quam ecclesia uocat uehementem animi amaritudinem ac intimum dolorem conscientiæ, quæ Deum peccatis irasci sentit & se peccasse grauiter dolet cum uoto uitam in melius commutandi. Hæc incipit quidem & concipitur ut plurimum fide historica & timore seruili, sed non perficitur nisi fide syncera et timore filiali. Principio enim fides illa secundum primam & secūdam credendi rationem, qua Deum esse, eundemq; iustū ac ueracem credimus, timorem seruilem parit, peccantes metu pœnæ terrentem. De quo dictus est, Ambrosio, & Augustino testibus. Initium sapientiæ timor domini. Hic in nobis augescit, quum notitia legis diuinæ, notitiæ legis naturæ animis insculptæ accedit. Nam quum peccatum nihil aliud sit, q̄ factum, dictum aut concupitum cōtra legem, consequitur ut per legem cognitio peccati fiat, & quo magis in notitiam legis penetramus tanto perspicacius peccata & delicta nostra cernamus, quemq; procul simus ob obseruatione legis, ueluti in speculo quodam intueamur. Ergo quum lex ueluti digito ostendat ac cōmonstret peccatum, non tantum quod opere, sed etiam quod affectu committitur, præterea doceat Deum peccata nostra seuerißime tam in hoc q̄ in futuro seculo puniturū, ac subinde huic notitiæ conscientia nostra per fidem assentiat, fit ut hæc fides cum timore seruili coniuncta, grauē animi concußionem, terrorem, & amaritudinē pariat, quibus cordis nostri superbia frāgitur, ac ueteris hominis affectus ueluti conteruntur cōminuunturq;. Ab incußione huius timoris doctrinā pœnitentiæ. Baptista exorsus est: Progenies

Contritio qui.

Timor seruilis.

Amb. lib. 2 d uoc. gen. Aug. 1 epi. Iohan. Prouer. 1 Eccl. 1 Roma. 3

Deute. 5

Fides historica cum timore seruili terrorē incutit cōsciētiæ.

Matth. 3

(inquit) uiperarum, quis uos docuit fugere a uentura ira? Iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem
Lucæ. 13 mittetur. Nec aliter Christus docet: Nisi (inquit) pœnitẽtiã
Matth. 10 habueritis, omnes simul peribitis. Et alibi: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Sed potius timete eum qui potest & corpus & animã per-
Acto. 2 dere in gehennam. Itidem apostolus Petrus prima concione post acceptum spiritum sanctum Iudæis hunc timorem inge-
Psal. 8 rit, ex prophetis arguens & contestans, q Iesum quem &
Esaiæ. 1. 5 dñm & Christum fecit Deus per manus iniquorũ affligen-
Chry. de cõpũct. cordis itẽ hoĩ 15. sup. epi. 2. ad Timothæ. n. tes crucifixerunt ac interfecerunt, Sequitur enim: His autem auditis cõpuncti sunt corde. Idem docendi genus admodum frequens est in prophetis. Concipitur itaq; cõtritio fermé ex hoc timore, quum scilicet peccator in legem diui-
R. 2. 7 nam intuens, considerat interiorem animi sui immundiciem legi Dei repugnantem simul cum magnitudine, turpitudine ac fœditate criminũ suorũ, repetẽtes, quoties in ea relapsus, & q̃diu in suis tenebris ac sordibus uersatus sit, q̃tisq; bonis seipsum interea priuauerit, a cõione totius corporis christi separatus, obnoxius æternæ gehennæ supplicio, ex quarũ rerũ attẽta cõsideratiõe nascitur horror peccatorũ. Qui hũc horrorẽ nõ sentiunt, nec dolore ullo aut metu iræ Dei afficiũtur, sed securi indulgẽt suis cupiditatibus, uel quasi nihil habeãt uitij, sibi blãdiũtur Hypocritæ, lõge a pœnitentia sunt,
Psal. 13 de quibus propheta ait: Nõ est timor Dei ante oculos eorũ.

Sol. timor, seruilis pa rũ utilis. Neque tamen putandum est hunc timorem seruilem, qui ex metu supplicij ducit originem, & horrorem incutit peccatorum pœnitentiam totam absoluere, Quia po

tius is solus adeo non sufficerit, ut & exitialis sit, quod desperationem gignat, nisi proficiat ad spem ueniæ, per contemplationẽ misericordiæ diuinæ, & succedat fides illa secundum tertiam credendi rationem, quæ accedens demum facit, ut timorem seruilem comitetur timor filio dignus, cui commissa displicent, non iam quod pertrahant in gehennam sed quod patrem optimũ ac sic de nobis meritum offendunt, quale uidere est in filijs qui grauiter in parentes deliquerunt. Primũ enim metu pœnæ seu plagarũ peccatũ oderunt, deinde paternæ pietatis memoria subeũte, ubi fiduciã reditus in gratiã cœperint, etiam ex amore commissa detestantur, sicut etsi nullus deinceps immineat pœnæ metus, tamen sciẽtes rursus admittere nolint, quod parẽtes illorũ offẽdat. Timor filiali.

HAec ergo fides cum timore filiali coniuncta ueram pœnitentiam a falsa pœnitẽtia separat, & discrimen facit inter contritionẽ impij & uere pœnitẽtis. Impius enim cõcepto timore seruili ex metu supplicij, atq; ibi consistens, in desperationem adigitur, quod uidere est in Cain, Pharaone, Saul, Achab & Iuda traditore. Sed quos in hoc dolore constitutos Deus clementer respicit, hi quum ex timore per fiduciam misericordiæ ad timorem filialem gradum fecerint, tum demũ ad ueram pœnitentiam contristantur, quales fuerũt Dauit, Niniuitæ, & Magdalena, & quotquot illorum exemplum imitantur (qui non ut impij illi obdurant, sed scindunt corda sua, Deo ante ostiũ stanti ac pulsanti aperientes ac locum dantes, cum desiderio illi deinceps adhærescendi. Atq; hæc tandem est uera illa interior pœnitentia, ad quam omnis scriptura paßim nos prouocat & uerbis & exẽplis: Scindite (inquit Iohel) corda uestra & nõ uestimẽta Fidesĩ deũ cũ timore filiali uerã cõtritionẽ parit. Apoca. Iohel. 2

Psal. 50 uestra. Et Esaias: Vbi habitabit dominus? in spiritu contrito & humiliato. Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatũ Deus non despiciet. Item: Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur.

Matth. 5

Vides ergo quẽadmodum consideratio iustitiæ ac iudicij diuini, accedente fide historica, pœnitentiam inchoet, consideratio uero bonitatis diuinæ ex amori affecto procedens cum fiducia misericordiæ, pœnitentiam formet, quãobrem hæc duo scriptura passim cõiungit. Beneplacitũ (inquit Dauid) est domino super timẽtes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. Et Paulus Apostolus, quũ reuelari iram Dei super omnẽ impietatem asseruisset, subiecit: An nescis homo, q̃ Dei benignitas ad pœnitentiã te adducit? Haud inficiamur, sanctiorẽ esse pœnitentiam, quam timor filialis in bonitatẽ Dei respiciens & inchoat & format. Sed quoniã hæc est fragilitas & imperfectio nostra, ut nõ facile ad bonitatẽ Dei oculos nostros attollamus, nisi prius iram senserimus, quẽadmodum Psaltes ait, Quũ occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & clamauerunt ad dominũ quũ tribularẽtur: Idcirco sanctis patribus recte placuit pœnitentiæ doctrinã a timore seruili non inepte ordiri. Hinc beatus Augustinus haud ineleganti tropo hunc timorẽ setæ & medici ferramento comparat. Vt enim per setam linum introducitur, sic per hunc timorẽ charitati locus præparatur, seta prius intrat, sed nisi exeat non succedit linũ. Sic timor primo occupat mentẽ, sed succedente charitate, non remanet timor, & quo illa crescit tanto hic decrescit magis, & quo fit illa intus familiarior, tanto magis timor cedit, donec perfecta charitas illũ foras mittat. At ubi

Margin notes: Timor fiduciæ coniunctus. — Psal. 146 — Roma. 2 — Sanctior pœnitẽtia, q̃ timor filialis inch. — Psal. 106 — 1. Iohan. 4

nullus est timor, ibi nõ est qua intret charitas. Rursus. quẽadmodum medici ferramentũ putredinem tollit, & uulnus quod minus dolebat, plus dolere facit atq; adeo principio auget, donec accedẽte medicina, succedat tandem sanitas. sic timor pungit ac uulnerat mentẽ, sed succedens charitas, uulneri sanato cicatricẽ obducit. Nec minus eleganter beatus Basilius hunc timorem isagogicum, hoc est, introductorium & pedagogicũ appellauit ad pietatem. Exercet enim timor quem occupat, memoria ueteris uitæ, perhorrescẽtia & execratione peccati, & ignis æterni pauore, ut exercitatum iam per timorẽ charitas plena fiduciæ suscipiẽs perficiat. Non enim hoc timore uel ratio uel intellectus aufertur, sed illa potius quæ mẽtem premebat caligo discutitur, ut uoluntus deprauata prius atq; captiua, recta efficiatur. Eundem timorẽ Gregorius, Hieronymũ sequutus, primum incipiẽtium gradum esse statuit, ut qui nescit proximum sicut se diligere, iam tamen incidiat superna iudicia formidare. Atq; alibi duo cõpunctionis genera pulcherrime describit. Primũ (inquit) anima timore cõpungitur, post amore. Prius enim sese lachrimis afficit, quia dum malorũ suorum recolit, pro is perpeti æterna supplicia pertimescit, At uero quum longa mœroris anxietate fuerit consumpta, quædam iam præsumptione ueniæ securitas nascitur, & in amore cœlestium gaudiorum animus inflammatur, & qui prius flebat ne perduceretur ad supplicium, post amarissime flere incipit, quia differtur a regno. Cassiodorus in psalmum centesimum decimum. Metum iudicij ianuam conuersionis appellat, modo tamen discretio dilectionis addatur. Breuiter, in hanc sententiam omnes pij discedunt.

Basilius

Am de uoca. gẽ. li. 2

Gregor. in Iob. ca. 29

Duo cõpũctiõis gñã.

Cassio. in psal. 110

predicatio uerbi dei ũ de ordiẽda Nicephor' ad Theod. Quip cauẽdum.

HAec eo dicta sunt, ut intelligant uerbi Dei *ministri, unde uerbum prædicationis suæ ordiri debeant,* Nam *tum rectissime suo funguntur officio, si primum animos ad plangenda peccat cõmoueant; si spiritualibus increpationibus ex lege diuina desumptis populum peccantẽ arguant uitam futuram, & æterna supplicia in memoriã reducant.* Hoc *unum uero q̃ maxime cauebunt, ne peccantes statim securos reddant, ne indulgẽtius & citra omnẽ obiurgationem absoluant, alioqui alienorũ criminum participes futuri.* V*bi uero hunc primũ, pœnitẽtiæ gradũ strenue iecerint*

Pœnitẽtię gradus.

tum superest, ut et secũdus protinus subijciatur oc addatur, quo fiducia misericordiæ in C*hristũ arripitur, quẽ ordinem uidere est in prima illa* Petri *cõcione.* P*ostquã enim uehementi oratione ad intimũ dolorẽ* I*udæos cõcitasset, atq; illi cõpuncti corde dicere inciperent:* Q*uid faciemus uiri fratres? nõ cunctandum ratus protinus eo prouectis per ueræ pœnitentiæ remedium, remissionem peccatorum in* C*hristo* I*esu denuntiat ac ostendit. eosdem gradus uelut ob oculos nobis positos in beatissimi* P*auli* A*postoli cõuersione cernere nobis licebit.* S*aulus adhuc spirans minarũ & cædis ĩ discipulos dñi quum proficisceretur in* D*amascum, primũ dure increpatus ac metu pœnæ examinatus, in terrã prosternitur, at postq̃ tremẽs ac stupẽs dixisset: dñe, q́d me uis facere? statim dñi iussu in ciuitatẽ introducitur, ut ad eũ* A*naniás (q̃ interprætatur gratia seu misericordia dñi) accedat ac dicat:* S*aule frater, dñs misit me* I*esus, qui apparuit tibi in uia qua ueniebas, ut uidens & impleatis spiritu sancto.*

Acto. 2

Acto. 9

Affectus pœnitẽtiæ

ET uel hoc exemplo discimus q̃ non sit in potestate nostra, ut nobisipsis hos pœnitentiæ affectus largiamur,

Nam Christus est qui Paulũ strauit. Rursus, Christus est qui Paulum erexit. Paulus uero trahenti, uocãti, ac sananti tantum assensum præbuit. Quicquid ergo horum in nobis agitur, merum Christi beneficium est, quia non sumus sufficientes, ne cogitare quidem aliud ex nobis, quasi ex nobis, Deus est, qui operatur in nobis & uelle & perficere pro sua bona uoluntate. Ipse stat semper ad ostium & pulsat, ut & initium salutis nostræ ipso inspirante habeamus. Ipse est qui per uerbum suũ, & spiritum sanctũ arguit peccata. Ipse qui horrorem peccati nobis incutit, qui amaritudinẽ & dolorem mentibus nostris immittit. Ipse qui eodem terrore (modo uocãtem sequamur) ad filiũ trahit. Breuiter ipse est qui & pœnitẽtiam in nobis inchoat & format, quod non siluit Apostolus, quum ait: Ne forte det illis Deus pœnitentiã ut resipiscant a diaboli laqueis, a quo captiui tenentur. Ergo quum pœnitentia Dei gratuitum donum sit, ab illo & precibus & lachrymis, animi saltem, alijsq; piis studiis expetenda est. Quod si non statim cõtingit, quod ambitur, non est tamen desistendum a bene cæptis. Proinde qui ex consideratione uitæ turpiter actæ ac metu gehennæ, iam concepit aliquam detestationem criminum, hoc est, timorem seruilem, ac nedum sentit timorem filio dignum, perseueret in lachrymis ac precibus, quærat, petat, pulset, donec & hanc timorẽ senserit, cum uoto certo mutandæ uitæ, cumq; amore bene sperante coniunctum. Vbi uero & hunc spiritũ senserit, quem Apostolus uocat filiorũ, in quo clamamus, Abba pater, caueat ne qd hinc sibi tribuat, agnoscat gratuitũ dei munus, ac abiectus ad pedes illius, gratias agat eius benignitati, rogãs ut q. gratis largitus est pro sua bonitate per

donũ dei
Acto. 9.
Philip. 2
Apoca. 3
Iohan. 16
Psal. 36
2. Timo. 2
Pœnitẽtia adeo postulãda, idq; sedulo.
Grad⁹ pœnitentiæ.
Roma. 8
Galat. 4
Salutẽ nostrã cum tremore operabimur

petuum esse uelit, ac semper in maius augere: nec suo uoto
Psa. 67. seu proposito deinceps non peccandi sic fidat, ut existimet se suis uiribus posse à peccatis abstinere, sed cũ magno tremore imploret opem diuinam, ut idem confirmet & adiuuet uotum qui dedit. Sic enim ecclesia Deum orat, nempe ut actiones uostras aspirando praeueniat, & adiuuando prosequatur, ut cuncta nostra operatio ab eo semper incipiat, & per eum incepta finiatur, per Christum dominũ nostrũ.

Impii suæ dãnationis causã ĩ deũ transferũt. SEd interim impij, impœnitentes, & præfracti, qui excusationem in peccatis quærunt, peccatum peccato cumulãtes, suæ dãnationis causam blasphema uoce in Deum
Roma. 9 transferunt, causantes (idq; ex Paulinis uerbis perperã detortis) quod resipiscere ab iniquitate nõ sit, neq; uolẽtis, neque correntis hominis, sed solius Dei miserentis. Atq; hinc inferre moliuntur, omnẽ hominis curã in hac re planè supuacaneam esse. asserere nõ uerẽtes arbitrij libertatẽ in homine ad bonũ prorsus nihil ualere. Quæ sententia planè impia hac deploratissima tempestate inumerabilem Christiani gregis turbam misere deceptã, in æternæ dãnationis barathrum præcipitauit. Quamobrem pios aduersus tale uenenum præsenti antidotho præmunire oportet. De liberi arbitrij potestate multis disputare huius libelli angustia non fert, nec est necesse, quod hæc res locupletissime à ueteribus

Quid ꝙ uirib' nostræ uoluntatis ad bonũ sẽtiendũ sit. maxime ab Augustino (qui arbitrij libertatẽ & meritum simul cũ gratia tuetur) tractata sit, summatim indicasse suffecerit, ꝗd ꝙ uiribus nostræ uolũtatis ad bonũ sẽtire oporteat.

Initio, quod nõ semel superius dictũ est, retinere oportet sententiã quæ Ecclesiastici decimoquinto legitur, Quod
Eccl. 1. 15. Deus constituerit hominem, reliquerit eum (quemadmo-

dum & angelicã creaturam) in manu consilij sui: hoc est, quod Deus constituerit hominem talem, qui gratia creatoris sibi insuper collata potuisset, nisi liberæ suæ uoluntatis arbitrio male fuisset usus, legi Dei perfecte obedire ac satis facere rursus, qui posset deserta gratia Dei legem præuaricari, peccare, & in mortem (peccati stipendium) incidere. Au. de cor rep. & gra cap. ::.

Secundo retinendũ est, quod Deus nõ sit causa mali seu peccati, Nã Genesis primo dicitur: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona proinde hominem ad peccandum neq; incitauit, neq; coegit, Nam uti Psalmista ait: Nõ Deus uolens iniquitatẽ tu es. Et sapientiæ primo scribitur: Fidelis est dominus, qui mortẽ nõ fecit, nec lætatur in perditione animarum. Et alibi: Nemini mandauit impie agere, & nemini dedit spatium peccandi, non enim concupiscit multitudinẽ filiorum infideliũ & inutilium. Sed homo sua pte sponte lege Dei contempta, serpenti credens, Deum deseruit, deserens desertus est, peccauit & in mortẽ præcipitatus est, desertus quidẽ à Deo, nõ per distãtiã localẽ, quod Deus substantialiter ubiq; sit præsens, res creatas (alioqui statim perituras) indesinenter sustentans ac gubernans. Sed desertus est per gratiæ interis & spiritualis subtractionem. Ergo mali seu peccati causa, nihil aliud est, quã liberũ uoluntatis arbitriũ diaboli & hominis. Vnde Christus inquit, diabolũ patrẽ esse mendacij, & ex propriis loqui mẽdacium. Itidem primæ Iohannis tertio: Qui facit peccatũ, ex diabolo est: quoniã ab initio diabolus peccat. Omnis uero qui natus est ex Deo, non peccat. Et iterum primæ Iohãnis secundo. Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est & concupiscentia oculorum & superbia uitæ, quæ

Roma. 6.
Damnãtur Manichæi
Psalmo. 5.
Sapiẽtiæ. 5
Eccle. 15
Quod hominẽ desera t.
Coloss. 1
Hebræ. 1
Iohan. 8
1. Iohan. 3

non est ex patre, sed ex mundo est. Et in eandem sentētiam
Roma. 5 ad Romanos quinto legimus: *Per unum homiē peccatum
in hunc mundū intrauit.* Discernere ergo oportet naturam
a uitio. Natura a Deo ornata est, & conseruatu, uitium a uo
luntate diaboli & hominis quæ potuit abuti libertate sua,
& se a Deo auertere, & sic fieri causa peccati.

Tertio retinere debemus (quod & superius docuimus)
primam illam naturā, quæ in primis parētibus tota & in-
tegra erat, totam esse corruptā, proinde totam iustitiam ac
immortalitatem perdidisse. Vnde consequens erat, ut nec
alios posteros q̄ corrupto, iniustos, & mortales generare
Psal. 50 potuerit. Quod queritur Dauid Psalmo quinquagesimo: *Ec
ce (inquit) in iniquitatibus cōceptus sum & in peccatis con
cepit me mater mea.* Significans statim quum formaretur,
Roma. 5 in ipso extitisse peccatū illud originis. Vnius enim delicto
propagatū est malū in omnes homines ad condemnationem,
Ephe. 2 cuius mali magnitudinē Paulus Ephesiorū secundo descri-
bit, ubi dicit diabolū per hoc peccatū efficacē esse in incre-
Gene. 8 dulis. Huc pertinet quod Genesis octauo scribitur: *Sensus et
cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescen-
scentia*, hoc est, nascimur omnes cum praua concupiscen-
tia, quæ nos ab ineunte ætate ueluti hæreditarius quidam
morbus toto occupat & comitatur, quo cōuincitur oēs im-
Ioh. 4. 14 mundos esse, quos nō mundat fides Christi, sicut scriptū est:
15. 25 *Quoniā nemo mūdus a peccato corā te, nec infans cuius est
unius diei uita super terrā.* Quæ quū ita sint, sequitur, ne-
Iob. 34 minem, etiā unius diei infantē, si in hac corruptione peccati
decedat contra Deū queri posse q; damnetur, quod reatum
seu morbum illum damnatione dignum, non ex Deo, sed ex

iuoluntario uitio primorũ parẽtum cõtraxerit, quem etiam in infantibus suo modo efficacem ostendit Augustinus, do= cẽs imbecillitatem membrorũ infantilium innocentem esse, non animum infantium. Nam & zelum, & amaritudinem atq; inuidentiam quandam in paruulis lactantibus ac non= dum loqui ualentibus nos experiri constat. Rursus liquet, quotquot hanc damnationẽ euaserunt, Deo gratulari opor= tere, mortem enim debitam euaserunt, & uitam non debi tam repererunt, liberatis indebita exhibetur misericordia, unde gratias Deo agant: damnatis uero debita exhibetur iustitia ut in Deo nihil reprehendant, ut nec illi dignos se glorientur, nec hi se indignos pœna querãtur. In quã sententiam dixit Apostolus: Nunquid dicit figmentũ ei qui se fin= xit, quid me fecisti sic? An nõ habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidẽ uas in honorem, aliud uero in contumeliã? Vna erat massa perditionis ex Adam, cui nõ nisi suppliciũ debebatur, sed facit deus ex massa, quæ iam perierat, uas in honorẽ, quũ hominẽ per redemptionẽ quæ est in Christo Iesu, restituit. Facit Deus uas in cõtume liam, quũ hominẽ uel peccato originali oppressum derelin= quit uel quũ peccatorem in peccatis obdurescere permittit, idq; iustissimo iudicio nobis inscrutabili, nisi q certum ha= bemus, Deũ iustũ esse & absq; omni iniquitate, nec ullũ ho minem etiã unius diei infantẽ damnare, nisi quẽ præuide= rit merito damnandũ, id est, quẽ sibi uocãti non assensurum seu crediturũ præscriuerit. Hoc cõtentus, noli ultra disputa re uel quærere. Me quare fecit in honorẽ, & alium in con= tumeliam? Imo mirare & exclama cum Paulo: O altitudo diuitiarũ sapiẽtiæ, et sciẽtie Dei, q̃ inscrutabilia sunt iudicia

Cõfes. li. 1. cap. 7
Au. deuer. ap. ser. 11
Roma. 9
Explicatur locus pau= linus.
Roma. 9
Roma 3
Ephe. 1
i deo nulla ẽ iniquitas
Deut. 32
Au. lib. re= tract. c. 32
Roma. 11

eius & inuestigabiles uitæ eius? quis enim cognouit sensum dñi, aut quis consiliarius eius fuit? tantum qui liberaris & iustificaris, sedulo recogita, q̃tum gratiæ & beneficij in te conferatur, quum alter ex simili corrupta massa procreatus in damnatione relinquatur ac iuste puniatur.

Vide epi Aureli. & aliorũ episcoporũ inter quos. Au. ad. ino to. 2. nu. 95 Au ad sixtum itẽ de spũ & lite cap. 28

Quarto, quum in præuaricatione Adæ omnes homines naturalem possibilitatem, & innocentiam perdiderint, idcirco neminem de profundo illius ruinæ per liberũ arbitriũ posse consurgere, nisi eum gratia Dei miserentis erexerit, et idcirco nemo suis solius uiribus ad iustificationem, uitam bonam ac beatam pertingere poterit. Fatemur quidem, hominem per liberũ arbitrium, suisq; uiribus citra renouationẽ aliquo modo externa opera bona agere, ut colere agros domos ædificare, atq; adeo ĩ ipsa impietate uitæ suæ aliqua legis & sapere, & facere, ciuilemq; aliq̃ iustitiam præstare posse, quam Paulus appellat iustitiam carnis, seu iustitiam quæ in lege est, in qua se in Iudaismo cõuersatum dicit sine querela, quæ nihil aliud est quam iustitia quædam externa, quam potest homo implere, ut nullus hominum queratur de eo, licet intus in affectionibus prauis præuaricator sit legis. Lex dicit, Non cõcupisces, Si cõcupiscis, reus es legis in oculis Dei, sed si non rapis alienum, nulla de te (etsi intus cõcupiscas) erit quærela hominum. Aliud est enim, cõspicua opera legis implere, uel timore hominum, uel ipsius dei, uel pœnæ formidinæ, aliud bene agere dilectione, & amore iustitiæ, ut tametsi impune permitteretur male agere, male tamen agere omnino nolis. De externa illa & pharisaica iustitia alibi dici Apostolus. Volentes suam iustitiã constituere, hoc est, suis externis operibus in speciẽ bonis (etsi mens

Philip. 2 Aug. de tẽpo. ser 49 Idẽ ad bõ. cõtra peta.

Exodi. 20

praua sit) fidere, iustitiæ Dei *non sunt subiecti. Nam quum* Roma. 10
uires hominis non sint penitus extinctæ, sed uitiatæ, reliquũ
est in natura hominis naturale iudiciũ, & delectus quidam
rerũ, quæ sunt subiectæ sensui & rationi, & operũ externo
rũ, quo fit, ut eadẽ suis uiribus aliquo modo efficere possit.
Sed interiores motus, hoc est, bonos affectus seu quæ Deus *re* Amb. d uo
quirit (quã uocamus iustitiã spiritualẽ) per se sine Deo *effi* ca gent. li.
cere nõ potest. Sed ut hos motus cõcipiat, Dei *& mediato* 1. cap. 3
ris gratia ac spiritu sancto est opus. Animalis enim homo
nõ percipit ea quæ sunt spiritus Dei. *Sed hi tãdem qui spiri* 1. Corin. 2
tu Dei *ducuntur, hi sunt filij* Dei. *Et siquis spiritum Christi*
nõ habet, is nõ est Christi. Quamobrẽ Christus Iohãnis ter Roma. 8
tio dixit. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto, Iohan. 3
nõ potest uidere regnum Dei: Et *iterũ Iohãnis sexto: Nemo* Iohan. 6
potest uenire ad me, nisi pater meus, qui misit me, traxerit
eum. Itidem Iohãnis. xv. sine me nihil potestis facere: Nam Iohan. 15
homo in peccatum lapsus, non inepte confertur homini, in Psal. 68
profundissimam ac spurcissimam foueam præcipitato ac Ber. in ser.
grauiter uulnerato, unde se erigere non possit, nisi desuper de cœna dñi
quispiam fune demisso delapsum extrahat, & extractum in
super diligenti curatione acceptorũ uulnerũ prosequatur.

Quinto statuendum est, quod Deus *tam est benignus ac misericors, ut non tantum uoluerit hominẽ non peccare, sed & uelit hominem lapsum, atq; adeo q̃tumlibet criminosum resurgere, ac resipiscere. Nã apud Ezechielem sic loquitur:* Ezec. 33 *Viuo ego dicit dñs. Nolo mortem peccatoris, sed ut magis conuertatur & uiuat. Et Christus indifferẽter omnes ad se prouocat: Venite (inquit) ad me omnes, qui laboratis, & one* Matth. 11 *rati estis, & ego reficiam uos. Et in hanc sententiam dixit*

1. Timo. 2 *Apostolus Paulus: Deus uult omnes homines saluos fieri & ad agnitionē ueritatis uenire. Quod si obijciat quis, Dei uoluntati quis resistit? cur igitur non omnes saluantur, quos Deus saluari uult? Respondemus, hic ad duplicem uoluntatem Dei (discendi causa) respicere oportere, antecedentem & consequentem. Res autem exemplo fiet dilucidior, Legislator legem ferens, omnes ciues suos uult esse bonos & pacificos, nec uult ut crimina ab eis patrentur pœnis luenda, idq; uoluntate antecedente, Interim tamen filij sui alioqui charissimi, latæ legis transgressoris mortem uult, quem uellet non peccasse, ut nihil plectendum in eo posset inuenire, idq; uoluntate consequēte, qua mortem filij uult propter aliquid iam factum, Itidem hortulanus plantat arborē, non ea mente ut excidatur & in ignem mittatur. Attamen dum post longam expectationem eam nullum fructum producentem uidet, & terra excidit & in ignem mittit. Non secus misericors deus uult omnes homines saluos fieri, quod ad se attinet uoluntate antecedente. Quod uero reprobos dānat, fit uoluntate consequente, quod iustum sit eos quibus præbita est omnis occasio consequendæ salutis, nec apprehendere uoluerunt damnare. De infantibus alia ratio est, ut iam diximus. Sexto, quod Deus adeo uult omnes homines saluos fieri, ut nemini q̄tumlibet scelerato, gratiā suā subtrahat.*

Obiectio

Roma. 9

Dilutio.

Simile.

Lucæ. 13

Septimo retinendum est, situm esse in hominis uoluntate, ut gratiam Dei oblatam uel accipiat, uel repudiet, Quæ ambo, ut penitus intelligātur, fortasse retulerit de gratia Dei & quotuplex ea sit, simul & de hominis uoluntate paucis dicere. Gratia ergo generaliter & specialiter acipitur. Gratia generaliter accepta appellatur, quicquid nō præ

Gratia dei bifariam accipitur.

cedentium aliquorum operum meritis, sed gratuita bonitate Dei Donatur, & sic accepto uocabulo, gratia non improbanda ratione dicitur natura in qua conditi sumus, ut nonnihil essemus, nec ita essemus aliquid, ut cadauer quod non uiuit, & arbor quæ non sentit, aut pecus quod nõ intelligit, sed homines qui & essemus & uiueremus & sentiremus & intelligeremus, & de hoc tanto beneficio creatori nostro gratias agere deberemus, hanc gratiam quam quidam donum naturæ appellant, habent impij nobiscum cõmunem. Gratia uero specialiter accepta, quam doctrina chrstiana & demonstrat, & prædicat esse propriam christianorum, nõ est natura, sed est occulta misericordia Dei, qua per subministrationẽ spiritus, sanatur ac saluatur natura qua prædestinati uocamur, iustificamur, sanamur, & glorificamur ut dicere possimus, Si Deus pro nobis quis cõtra nos? Qui filio suo proprio non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum. Hæc est illa gratia, quã diuinæ literæ ubiq; prædicãt, de qua dixit Apostolus: Non irritã facio gratiã Dei. Nã si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est, nimirũ gratiã intelligens, qua iustificamur ab iniquitate, et qua saluamur ab infirmitate, non qua creati sumus cum propria uoluntate. Hec gratia distinguitur in gratiam operantem, & cooperantem, seu in præuenientẽ, & subsequentem. Vtranq; in sanctis eloquijs expressam legimus. Psaltes ait: Et misericordia eius præueniet me, et misericordia Dei subsequitur me. Deus enim nolentem præuenit ut bene uelit, & uolentẽ subsequitur ne frustra uelit, sed ut perficere ualeat. Operans ergo gratia est quæ præuenit ac præparat uolũtatem, nõ ut fiat uolũtas, q͞a & ante hãc gratiã uoluntas erat,

V. d dictã epist. Aur. ad Inno.
Eccle. 17
Gratia propria christ
Vede dictam epi. ad Inno. cõtra pelag.
Roma. 8
Galat. 2
Gratia duplex.
Psal 58
Psal. 22
Au. in enc. c. 32
operãs gratia quæ

sed ut uoluntas bona fiat, & quæ prius erat serua peccati,
Coopẽrãs gratia quæ
liberetur. Cooperans *uero gratia uoluntatem iam bonam factam, sobsequitur, ut quod iam uult bonum perficere possit.* Nam*(ut iam sæpe ante diximus)uoluntas hominis quam naturaliter habet, non ualet erigi ad bonum efficaciter uolendum uel opere adimplendum, nisi per gratiam liberetur, & adiuuetur, secundum* Paulinam *sententiam, quam impij pro sua impietate detorquent.* Non est*(inquit)uolentis, nec currentis, sed miserentis* Dei, *hoc est, non est uolentis bene uelle, neq; currentis currere, sed miserentis* Dei, *qui operatur in nobis uelle, id est, ut assentiamur uocanti, & currere, hoc est operari pro sua bono uoluntate.* Itaq; *non ideo miseretur* Deus *hominis, quia ipse homo uoluit, & cucurrit, sed iã homo uoluit, & cucurrit, quia misertus est* Deus. Quamobrem Hieremias *propheta ait:* Scio *domine, quia nõ est hominis uia eius, nec uiri est, ut ambulet & dirigat gressus suos.* Præparatur *enim(teste* Solomone*)uoluntas hominis à* Deo, *& à domino gressus hominis diriguntur.* Gratia *præueniens plurimos habet gradus, & ut summatim dicamus, duplex est.* Vna, *qua* Deus *præueniet peccatorem ut resurgat,* Altera, *qua peccator præuenienti* Deo *assentiens iã resurgit.* Vtraq; *uoluntatẽ nostrã præuenit* Deus *sed priorem subministrando solus operatur, in altera uoluntas nostra* Deum *præuenientem subsequens ei per uelle seu assensum, remissionem peccatorum accipiendo cooperatur.*

Aug. ienc. c. 30.
Roma. 9
Philip. 2
Aug. cõtra Iulia. hær.
Hier. 10
Gratia pũueniẽs dup.

Prior gratia, qua Deus *hominem præuenit ac incitat ut resurgat, iterum duplex est.* Vna *generalior, quæ est bonus motus, bonaq; cogitatio, ueluti quum peccator* Deo *inspirante agnoscit peccatum suum, quum terrore gehennæ*

concititur,

concutitur, quum de amittenda æterna beatitudene dolet. Alter specialior est, tot habens species, quot sunt speciales boni motus ad resipiscendum, ueluti sunt, auditio uerbi Dei, immissio aduersitatis (quæ ferocientis hominis animum deijcit, & ad Deum respicere facit) remotio occasionis peccandi, oblatio seu debilitatio tentationis, & id genus alia. Iam constat Deum nulli hominum, gratia illa generalius accepta, deesse, adeo ut nullus sit peccator tam scelestus, cui Deus, quoad in hac uita superstes fuerit, hanc gratiam penitus subtrahat. Nam per hanc stans ad ostium sedulo pulsat initium nostræ salutis (quæ est peccati cognitio) in nobis operari desiderans. Et quis tandem est hominum, qui non sentiat se hac gratia præuiniri? quod & gentes ostendant opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddēte conscientia eorum. Et uel Pharao uel Iudas traditor exēplo esse possunt, quam liberalis sit Deus in hac gratia subministranda. Certe prophetæ testantur, Deum non solum à conuersis non auerti, sed etiam ad auersos conuerti & ad conuersionem cohortari. Nam Hieremiæ tertio sic legimus. Si dimiserit uir uxorem suam, & illa recedens duxerit uirum alium, nunquid reuertetur ad eum ultra? nunquid non polluta & contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus tuis multis, tamen reuertere ad me dicit dominus. Itidem Esaiæ quadragesimonono legimus: Nūquid obliuisci potest mater infantem suum dicit dominus, ut non misereatur filio uteri sui, & si illa oblita fuerit, ego nō obliuiscar tui. Et Ezechielis decimoctauo, Quare moriemini (inquit domiuus) domus Israel, reuertimini & uenite? Quod autem Actorum nono legimus dicente Paulo ad ui-

Psal. 106

Deus nulli homi. gratiam funditus subtrahit.

Apoca. 3

Roma. 9

Exod. 5. 6 7. 8. 9. 10. 11.

Matth. 26.

Marci. 14

Lucæ. 22

Iohan. 18

Hiere. 3

Esaiæ. 49

Ezech. 18

Obiectio.

Acto. 9

ros Listrios, Deum in prætæritis generationibus dimisisse omnes gētes ingredi uias suas, nō sic intelligēdū, quasi Deus gentibus gratia sua defuerit. Quinimo ipse Paulus statim subiecit. Et quidē non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens, de cœlo dans pluuias, & tēpora fructifera, implens cibo & lætitia corda eorū. Itidē Actorū cap. uigesimoseptimo Paulus ad uiros Athenieñses ait, Deum fecisse ex uno omne genus hominū inhabitare super uniuersam faciem terræ, definiens statuta tempora & terminos habitationis eorum, ut quærerent Deum, si forte attrectent eum aut inueniāt. Qui enim non reliquit se expertem testimonij, hoc est qui beneficijs innumeris (quæ in omnes homines abunde effundit) testificatur se esse Deū optimū ac maximū, qui omne genus hominum inhabitare facit super terram, ut quærant eum atq; adeo declarat se eum esse, qui det omnibus uitam, & inspirationem & omnia, seq; non longe esse ab uno quoque nostrū. Quod in ipso uiuamus, moueamur & simus, quēadmodum & quidam Græcorum poetarum dixerunt. Ipsius enim & genus sumus, Is ne putandus est ulli genti gratiam suam præuenientem subtraxisse? Verum qum gentes id quod de Deo cognosci potest, manifestum habuerint, quod Deus illis per gratiam præuenientem manifestauerit, Nec tamen qum cognouissent Deum, sicut Deum glorificauerunt aut gratias agerunt, sed euacuerunt in cogitationibus suis, factum est ut gentes Dei gratiā contemnentes ac repudiantes dimissi sint ingredi uias suas. Atq; eadem omnino ratione fit, ut non omnes illos motus gratiæ specialis omnibus peccatoribus Deus impertiat. In causa enim est peccatoris obduratio, gratiam illam communem seu generalem neq li-

Dilutio.

Acto. 9

Acto. 26

Aratus.

Roma. 1

Gurdeus gratiā specialē ipsis subtrahit.

gentis ac repudiantis. In quam sententiam dixit Apostolus Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate. Tradidit inquam, id est, permisit ut per cupiditates cordium suorum in omnem iniquitatem & immunditiam ruerent. Atq; ita fit, ut peccatũ sit alterius peccati causa, quinimo ut idem sit simul peccatum, & peccati pœna, gratiæ contemptus grauissimum peccatum est, & peccati causa, nempe omnis iniquitatis & immunditiæ in quam Dei contemptor ruit. At omnis illa iniquitas, & immunditia hominum impiorum, qua fit ut contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis, & peccatum est et peccati pœna. Et hæc peccati retaliatio seu pœna quæ per peccatum fit, omnium grauissima est.

Roma. 1

Tradere pro permittere.

Psal. 15

Roma. 1

Psal. 118

GRatia ergo præueniens, qua Deus hominem incitat ut iustificetur, gratia quidem Dei est eximia, sed non sufficit, nisi accedat gratia iustificans, quæ uoluntatem sanat, & sola facit ut recte uiuatur. Ad hanc enim gradibus quibusdam peruenitur, In primi enim qnum non simus sufficientes, ne cogitare quidem aliquid quasi ex nobis, Deus initio bonam cogitationem nobis inspirat, qua ad Deum respicere & peccatum nostrum agnoscere incipimus, quam solus Deus in nobis operatur, nec nobiscum, quia ad eam habendam nihil facimus, sed eam mere gratis nobis immittit, dum peccatum nostrum oculis nostris opponit. Hæc cogitatio magis intellectu q̃ affectu perficitur, præuolat intellectus, sed frequenter tardus aut nullus sequitur affectus, ratione & intellectu sæpe apprehẽdimus quam utilis sit Dei iustificatio, sed infirmita

Gratia ĩcitans nõ sufficit.

Au. de pec. sti. sanct.

1. Cor. 3

Aug. cõtra duas epi. pelag. ad Bon. lib. 2. c. 8

August. in Psal. 108

te præpediti, nondum rem tantam ex animo desideramus sed adiuuãte sensim gratia cupimus ut desideremus, scimus bonũ nec delectat agere, sensim uero proficiẽ te gratia cu-
An. 8 præ dest. factio pimus ut delectet. Hoc autem uotum quo cupimus deside- rare, quædã uoluntatis præpario est quæ fidem iustificantem præcedit, nullus quippe credit, nisi prius cogitauerit esse credendũ, & ut credat à Deo, expetat & accipiat. Hæc
Opera gratiæ ante iustificati. ergo uoluntatis præparatio sua quidẽ opera habet, quæ tamen sunt mera Dei dona iustificationẽ antecedentia, nam homo quũ agnoscit peccatũ suum, quum grauitatẽ pœne secum mente uolutat, incipit temperare à malitia, gemere, lachrymari, tundere pectus, restituere alienum facere eleemosynam de proprio, sitire iustitiam (hoc est, remissionem peccatorum) eandemq; precibus apud Deum ambire satagit. Has cordis præparationis, & uoluntatis conatus ac studia ad pietatem uidere licet in Cornelio illo Centurione,
Acto. 10 Acto. x. quæ tamen sine aliqua saltẽ fide, quæ donũ est Dei,
1. Reg. 7 nõ faciebat. De eiuscemodi studijs dicitur, Si in toto corde uestro reuertimini ad dñm, auferte Deos alienos de medio
Acto. 3 uestri, & præparate corda uostra dño. Itẽ Actorũ. iii. Pœ-
Esaiæ. 55 nitemini & cõuertimini. Et apud Esaiã: Omnes sitientes ue-
Iohan. 7 nite ad aquas. Et Christus ait: Si quis sitit: ueniat ad me &
Lucæ. 11 bibat. Et iterũ apud Lucã cap. xi. Si uos quũ sitis mali, nostris bona data dare filijs uestris, quanto magis pater cœlestis dabit bonũ spiritum petentibus se. Iam ut hanc sitim &
Fulgẽ. li. 1 ad Momi. cætera quæ diximus studia conuersionis, nemo negauerit bona quædã esse ex Dei gratia uoluntati nostræ insita, ob
Nõ omnis bona uolũtas sufficit quæ interdũ dicimus hominẽ talibus uotis æstuantẽ bonã habere uoluntatẽ, tamen hæc nõ est illa bona uoluntas seu co-

gitatio qua bene uiuitur, Hæc enim nõ accipitur nisi per fidem iustificantem, quæ uoluntatẽ sequitur præparatã. Nam ut Augustinus inquit, Sine spiritu non est uoluntas hominis libera ad bonũ, nisi liberata fuerit, non autẽ liberatur, nisi per spiritũ sanctũ diffundatur charitas in cordibus nostris; non est libera uoluntas nisi eam liberet gratia per legem fidei: id est, non est libera sine fide operante per dilectionẽ. August. ad Anasta. Roma. 5 Galatas. 5

ERgo quum peccator peccati horrore pauidus, & pœnæ metu contremiscens, ac de seipso (suæ infirmitatis sibi conscius) desperans, per fiduciã misericordiæ in Christo nobis propositæ ad Deum confugit, credens sibi pœnitenti, in Christo Iesu (qui factus est propitiatio pro peccatis totius mũdi) remissum iri peccata per fidẽ, accipit gratiã præuenientem & iustificantem, qua uoluntas sanatur, ut sanata Dei adiutorio, legẽ impleat, quã nulla merita præcedunt: ipsa est enim qua iustificatur impius (hoc est, fit iustus qui prius fuit impius) meritis autẽ impij, nõ gratia sed pœna debetur, nec ista esset gratia, nisi gratuito daretur, datur autẽ gratuito, quia nihil boni ante feceramus unde hoc mereremur, nã quæ præcedunt bona, Deo inspirãte præcedũt nec tamen ea talia sunt, ut hoc tantũ bonum iustificationis pro sua dignitate mereãtur, interim nos ante iustificationẽ nihil facimus, nisi quod bonis inspirationibus dei non repugnamus, sed assentimur, Vnde uix hic cernere est ullam ex nobis meriti causam, nisi meriti uocabulo per catachresim propemodũ abutamur, uti dicamus hominẽ credentẽ mereri iustificationẽ, non quidẽ ex obligatione seu ex operibus quæ fecimus nos (quũ ante iustificationẽ ad peccandũ solũ ex nobis ualeamus) sed tantũ ex cõcedentia, quod meritum Roma. 3 Au. de spũ & litera.

Meritũ cõgrui meritũ impropriè dictum. congrui appellant. Ex cõdecentia enim Deus nobis debere uidetur quicquid per prophetas, præcursorẽ suum: uel seipsum nobis promisit, dicens: Pænitentiã agite, appropinquabit enim regnũ cœlorũ. Et iterum: Pœnitemini & credite Euangelio, appropinquabit enim regnũ Dei: Et alibi: Vt õnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam.

Matth. 3
Marci. 1
Iohan. 3
Roma. 4
Simile. 1.u.ad Boni.cõtrapc.
1. Thes. 2
1. Pet. 1
Roma. 3
Roma. 8

Quod si meriti uocabulũ propriè accipias, ne fides quidem (quã iustificare dicimus) iustificationem meretur, sed tantũ impetrat & accipit: accipit quidẽ, quod nemo aliter apprehendat sibi remitti peccata, nisi credens Deum sibi propter Christũ non imputare peccata. Iustificationem ergo aliter mereri non uidemur, quã mendicus eleemosynam meretur accipere, qui oblatam nõ recusat, sed accipit, Nemo itaq; dicat, habeo fidem ut merear iustificationẽ, alioqui gloriantẽ retundet Apostolus: Quid habes quod non accepisti? fides enim qua iustificaris gratis tibi data est. Nec frustra Apostolus utrunq; dixit: Iustificati per fidem, & iustificati gratis per gratiam. Gratis enim ideo dixit, ne fides ipsa superba sit, ne dicat sibi: Si ex fide iustificati, quomodo gratis? ne suæ dignitati quid tribuat: sed hoc tantum suum esse agnoscat, accipere indebitam misericordiam, & iustificationem.

Aug. li. retract. c. 28
Roma. 4

Hanc gratiã præuenientẽ, & iustificantem quidam appellant beneficium Christi, quo liberatur liberum arbitrium, & uoluntas præparatur ad faciendum bonũ. Quidam uero gratuitam imputationem iustitiæ seu acceptationem, quod uidelicet iusti reputemur propter Christum: & deinde placeat nostrum opus seu inchoata obedientia, etsi perfecte (donec in hoc corporis tabernaculo degimus) legi non satisfaceat. De hac scriptum est: Nam irritam facio gratiam Dei.

Galat. 2.

Nam si per legẽ iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Et iterum, Euacuati estis in Christo, qui in lege iustificamini à gratia excidistis. Item, si autem gratia, iam non ex operibus, alioqui gratia iã non est gratia. Itidem, Ei autẽ qui operatur, merces non imputatur secundũ gratiã, sed secundum debitum. Ei uero qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam. Galat. 5. Roma. 11 Roma. 4

H*Anc autem gratiã iustificantem uoluntas nostra (ut supra diximus) comitatur, ac ueluti pedissequa subsequitur, non quidem tempore, sed causa tantum & natura. Voluntas enim in iustificatione nostra, gratiæ quodãmodo cooperatur, sic ut iustificatio nostra sine uoluntate & consensu accipientis nõ perficiatur, Exẽplo res fiet perspicacior; Oculus solẽ uidere non potest, nisi solis lumen oculum præueniat ut uideat. Interdiu tamen sole lucente (qui super omnes oritur) libera est inuitio, hominiq; liberũ est oculos claudere ne solis lumen admittat, aut aperire ut recipiat. Haud secus impio liberum est, præueniente se diuinæ illuminationis gratia à peccato resurgẽdi, eã accipere uel nõ accipere, Deo præueniẽti, & per bonũ cogitatũ ad pœnitentiã excitãti, dare uel negare cõsensum, uelle uel nolle pœnitere. Non.n. (ut sæpe diximus) in casu primi hoĩs uolũtate spoliati, sed uolũtatis sanitate priuati sumus, Natura quæ erat bona, qualitate facta est mala, & ille animi motus, qui nunq̃ potest sine aliquo esse amore, hoc est, sine aliqua uolũtate nõ pdidit appetitũ, sed mutauit affectũ, id recipiẽs desiderio, quod debuit refutare iudicio. Quẽadmodũ in grauiter febricitãte uis appetendi non extinguitur, sed deprauatur, adeo ut febricitans tantũ noxia appetat, salutaria autẽ, donec sanetur ap-*

Au. de spũ & lite. Simile. Iohãn. 1 Am. de uoc. gẽs. li. 1. c. 3 Simile.

petere non ualeat, Quem etiam sanari non posse constat, nisi medico a noxiis debortanti obtemperet, illiq; appetitum suum corrigendum præbeat, atq; interim donec sanetur, etsi salutaria nondũ appetat, appetere tamen se posse cõcupiscat. Eodem modo, etsi uoluntas hominis ante iustificationem deprauata sit, uolendi tñ uim non amisit, quod ni-
Au.lib.retract. hil tam sit in potestate uoluntatis, quám ipsa uoluntas seu ipsum uelle. Et quid tandem aliud est uoluntas, nisi animi motus, cogente nullo ad aliquid non admittendum uel adi-
Au.de duabus anim. piscendum. Ergo etsi nisi a cœlesti medico præuenta & edocta fuerit bonũ uelle, aut etiã Deo præueniẽti, sine gratia Dei assentiri non possit, tamen quis nõ uidet hoc uoluntatis esse, ut assentiatur? Itaq; uelle pœnitere uelle resipiscere uelle accipere remissionem peccatorũ, non est a sola uoluntate, sed illud nobiscũ operatur dñs, dum imutando maleuo-
Vide.be.d lib.arbi. lam uoluntatẽ, eã facit beneuolam, & suæ uoluntati consentientẽ. Vnde uoluntatẽ quidẽ nostrã Deus immutat, & sic operatur in nobis uelle, sed tñ quia uoluntas inuita mutari nequit, Deo cooperatur dum ei consẽtit. Ex quibus cõsequitur, hominẽ iustificari nõ posse, nisi uoluntas nostra Deo iu-
Hu.de uer. aposto.ser. 85. stificãti ac sanãti accedat, & Dei iustitiã per fidẽ accipiat. Quãobrem scite dixit Augustinus: Qui fecit te sine te nõ iustificat te sine te. Qui fecit nesciẽtem (nõ.n.adhibuisti aliquẽ cõsensum ut te faceret Deus, qui non eras anteq̃ fieres) iustificat nõ nisi uolentẽ. Iustificat, inq̃, ipse te sua iustitia, non tu te iustificas, etsi uoluntate iustificãti accedas. Itaq; totum Deo recte ascribitur, qui uoluntatẽ nostrã (quã creãdo no-
Au.de duabus anima bis impertijt) gratia sua præuenit, & excitat torpescentẽ, ut lapsum suũ norit, postea corrigit nolentem ut resurgere

uelit postremo adiuuat uolentem ut resurgere possit, & sic salus nostra Dei gratuitum est donum. Quia tamen non fit sine uolũtatis nostræ assensu, ex gratuita imputatione Dei in nobis inchoat meritum, pro quo reposita est nobis corona iustitiæ. non nostræ, quia quum bona uoluutas nostra ex qua omne meritũ pendet, nobis principaliter a Deo sit, nos autem ad peccandũ tãtum ex nobis ualeamus, idcirco nullo bono (tacemus cœlesti corona) digni sumus. Sed reposita est nobis corona iustitiæ Dei, qua iustũ est ut reddat, quod resipiscẽtibus promisit, nõ quidẽ ex debito, sed ex gratia.

Roma. 1
2. Tim. 4
Au. in pro log. psal. 31

De gratia subsequẽte

SVperest ut dei gratia subsequente & cooperante paucis dicamus. De qua dixit Apostolus: Plus illis omnibus laboraui, non ego autem, sed gratia Dei mecum postquam itaq; per gratiam iustificantem (quæ est gratia gratis data) hominis uoluntas sanata, & a captiuitate (qua facta est serua peccati) liberata est, absit ut iam securam se putet, & post hac se non indigere Dei gratia ad concupiscentias tentiouesq; uitandas, & operandum bonum existimet: Quinimo, nemo uel baptismatis uel pœnitentiæ gratia renouatus. idoneus est ad superandas diaboli insidias, & ad euincendas carnis cõcupiscentias, nisi per continuum & quotidianum adiutorium Dei perseuerantiã bonæ conuersationis acceperit. Nam q̃uis hominem a præteritis redemerit ille peccatis, tamen sciens hominẽ iterũ posse peccare; ad raparationem sibi multa seruauit, quemadmodum possit illum, & post ista corrigere, quotidiana illi præstans remedia, quibus nisi freti confisiq; nitamur, nullatenus humanos uincere poterimus errores. Necesse est enim, ut quo auxiliante uincimus, eo iterũ non adiuuante uincamur. Er=

Roma. 6
Vide epi. cõcil. aphr. ad Inno. & rursus Inõ. ad eosdem Item cõcil. Meleuita.
Ex conci Meleui. & carthaginẽ

go quicunq; dixerit, gratiam Dei, qua iustificamur per Iesum Christum dominũ nostrum, ad solam remissionem peccatorum ualere, non etiam postea necessariam esse ad adiutorium ut amodo non comittantur, anathema sit. Item, quisquis dixerit, eandem gratiam Dei per Iesum Christũ dominum nostrũ, propter hoc tantum nos adiuuare ad nõ peccandum, quod per ipsum nobis reueletur, & aperiatur intelligentia mandatorum, ut sciamus, quid appetere quid uitare debeamus, non autem per illam nobis & affectum præstari, ut quod faciendum cognouerimus, etiam facere diligamus atq; ualeamus anathema sit. Vtrunq; enim est donum Dei, & scire quid facere debeamus, et diligere ut faciamus,

2 Ioh.3.4 sicut enim de Deo scriptum est: Quid docet hominem scientiam. Ita scriptum est etiam: Charitas ex Deo est. Et iterũ. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritũ san-

Roma. 5. ctum. Item: Quicunq; dixerit, ideo nobis gratiam iustificationis dari, ut quod facere per liberum iubemur arbitrium, facilius possimus implere per gratiam, tanquam etsi gratia non daretur, non quidem facile, sed tamen possimus etiam

Iohan. 15 sine illa implere diuina mandata, anathema sit. Nam quum dñs de fructibus mandatorũ loqueretur, non dixit, sine me difficilius potestis facere: sed, sine me nihil potestis facere.

Hie. cõtra Pela.lĩ.2 ADdenda sunt, ut hæc illustriora fiant, duo diui Hieronymi dicta. Primum, Anathema sit, Si quis dixerit, Deũ impossibilia præcepisse. Alterũ, Qui dixerit, nos posse mandata Dei implere sine gratia, anathema sit. Lex ergo

Gratiogratis testimonium. possibilis est, sed per gratiam. Vnde & post iustificationẽ, gratia uoluntati accedere debet ut lex impleatur. Cuius clarissima testificatio in ecclesia oratio est. Ac quam recon-

ciliati per scripturas ueteris, & noui testamenti, quam maxime frequentandam, & nunquam intermittendam inuitantur & prouocantur. Quum enim in oratione dominica oramus. Ne nos inducas in tentationē, hoc est, ut peccatorum tentationē superare possimus, uel ut spiritus Dei *(unde pignus accepimus) adiuuet infirmitatē nostram, quāuis eoipso liberum nō diffiteamur arbitriū, tamen fatemur eius potestatem non sufficere, nisi adiuuetur infirmitas. Distinguenda est lex & gratia,* Lex *iubere nouit, gratia iuuare.* Nec *lex iuberet, nisi esset uoluntas, quis enim statuæ quid iusserit?* Nec *gratia iuuaret, si sat esset uoluntas. Iubetur ut habeamus intellectū, ubi dicitur :* Nolite *esse sicut equus & mulus in quibus non est intellectus, & tamen oramus ut habeamus intellectū, quū dicimus,* Da *mihi intellectū ut discā mandata tua. Iubetur ut habeamus sapientiam, quum dicitur: Stulti, aliquando sapite, & tamen oratur, ut sapientiā habeamus, ubi dicitur: Si quis autem uestrū indiget sapientia, postulet a* Deo, *qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Iubetur ut habeamus continentiam, quum prohibemur concupiscere, & tamen oratur, ut continentiam consequamur. Quum scirem (inquit Sapiens) quia nemo potest esse continens, nisi* Deus *det, ut hoc ipsum erat sapiētia scire cuius & hoc esset donum, Adij dominum & deprecatus sum eum. Postremo, ne nimium sit longum cuncta percurrere, iubetur ut non faciamus malum, ubi dicitur :* Declina *a malo: & tamen oratur, ut non faciamus malum, uti apud* Apostolum *legimus : Oramus autem ad dominum, ne quid faciatis mali, Iubetur ut faciamus bonū, ubi dicitur;* Declina *a malo & fac bonum: & tamen oratur, ut*

Lucæ. 18
Roma. 8
Lex iubat g̃a iuuat.
Psal. 31
Psal. 93
Psal. 118
Iacobi. 1
Exodi. 20
Leuit
Roma. 7
Sap. 8
Psal. 36
2. Cor. 13
Psal. 36

Coloss. 1 *faciamus bonum, quã dicitur, Non cessamus pro uobis orantes, & postulantes, ut ambuletis digne Deo in omni opere & sermone bono. Sicut ergo agnoscere debemus libertatem uoluntatis, quum hæc nobis præcepta uidemus. Ita agnoscere debemus gratiam, quum eadem petere debeamus. Atq; ideo uerum est, gratiam non tollere liberum arbitrium, sed magis statuere, quemadmodum per fidem non tollimus legem, sed magis statuimus.* Gratia enim liberum *arbitrium (quod sanet & adiuuet) præsupponit, sicut medicina ægroti uoluntatem, medicinam non auersantem. Et fides propterea a Deo datur, ut per fidẽm gratiam qua legem impleamus impetremus, & quod impossibile erat legi, per fidem in Christum obtineamus.*

Gratia nõ tollit liberũ arb sed magis statuit. Roma. 3 Roma. 8

Obiectio Galat. 5

SEd dices, Si lex possibilis est per gratiam, ostẽde ergo hominem qui gloriari possit, se in hac uita (q̃diu caro cõcupiscit aduersus spiritum) perfecte legem implere, seq; sine peccato esse, Respondemus, hæc duo non pugnare nempe, nõ inueniri hominẽ in hac uita sine peccato, & tamẽ fieri posse per adiutoriũ gratiæ spiritus Dei, ut inueniri possit quis sine peccato (quod ecclesia in uirgine matre usu uenisse etiam asserere non dubitauit) multa enim sunt, quæ fieri possent, quæ tamen non fiunt, Oratorem descripsit Cicero, qualem nemo hactenus potuit commostrare, nec tamen sic descripsit, ut impossibile si talem fore: sic etsi nemo sit in hac uita qui audeat dicere, sibi non necessariam precationem oratiõis dominicæ. Dimitte nobis debita nostra, uel se non habere peccatum, ne (diuo Iohanne apostolo teste) seipsum decipiat, & ueritas in eo non sit, tamen id ut fiat quãdiu uiuimus, sedulo conandum atq; poscendum est. Tolera-

Dilutio.

Nemo in hac uita sine peccato

1. Ioh. 2

biliter in id quisq; fallitur, nec diabolica impietas, sed error humanus est, elaboranda & optanda affirmare, etiãsi quod affirmat non poßit ostendere. Id enim credit fieri posse q certe laudabile est uelle. Quod autem idem Apostolus eadem epistola dixit: Qui natus est ex Deo non peccat. Intelligendum est, eatenus quatenus ex Deo natus est, & in charitate manet, & secũdum charitatem operatur, nõ peccat, Charitas enim non agit perperã, sed auget & perficit eam natiuitatem quæ ex Deo est, minuitq; ac consumit cupiditatem. quæ ex Adam est. Interim tamen hæc cupiditas, radix illa peccati, quãdiu est in membris nostris, lege quadã sua repugnat legi mentis, quo fit ut nemo (quantumuis pius) sit qui non cogatur queri se longe a perfectione legis abesse, suosq; conatus indies infirmitate carnis remorari, quemadmodum Christus ad tres illos discipulos dixit: Spiritus quidem promptus est, caro autẽ infirma. Aliud est sine peccato aliud sine crimine uiuere aliud ambulare in omnibus iustificationibus dñi sine quærela, quod de Zacharia & Elisabeth legimus, aliud in nullo labi uel infirmari. Vixit Zacharias sine quærela, sed nõ uixit sine peccato. Sacerdos. n. erat at omnes sacerdotes tunc necesse habebãt ex lege, primitus pro peccatis suis offerre sacrificiũ, deinde pro populo. Peccati appellatione omnis humanus lapsus, omne uitium uenit sed q in quœrelã uenit, non qualecunq; etiam tentationis humanæ uitiũ, sed graue peccatũ est. Homines itaq; pij, etsi sentiant imperfectionẽ suam, & pugnã illam internam carnis, & spiritus qua fit ut spiritus per carnẽ remoratus non adimpleat legem, tamẽ quum carnis desiderijs non obediunt, nec exhibent membra sua arma iniquitatis peccato possunt dice

In epi. Aure. ap Inno.
Obiectio
1. Iohan. 3
Dilutio.
1. Cor. 13
1. Iohan. 4
Roma. 7
Matth. 26
Lucæ. 1
Aure. Au. ad Inno.
Idem de tẽpo. ser. 49
Hebr. 5
Pecatũ qd significet.
Gala. 3. 8

Roma. 7 *re, Iam non ego operior illud, sed quod habitat in me peccatum, hoc est, spiritualis quidẽ, & internus homo ad perfectionem legis contendit, sed peccatum inhabitãs (nimirum intestina illa cõcupiscendi uis, quæ perpetuã sedem in membris nostris, dum uixerimus habet) perficere nõ sinit. Velle quidem adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio.* Ibidem. *Nihilosecius tamen imperfecta illa obedientia & opera nostra adiuta per gratiam subsequentem, etsi legem non adimpleant, tamen* Deo *placent, non quidem propter dignitatem uoluntatis seu operis nostri, sed imputatiue per gratiam.* Roma. 8 *Postq̃ enim* Deus *per gratiam iustificantem nos recipit in filios, & cohæredes Christi, idq; per fidem, fit ut postea opera nostra tanq̃ filiorum, & reconciliatorũ in fide & timore filiali facta, licet nõ admodum perfecta & absoluta,* Deo *placeant, quia iam placent personæ per Christũ, ex cuius perfectione nostrã imperfectionem supplemus. sumus enim mẽbra corporis eius ex carne & ossibus eius,* Ephe. 5 Iohan. 1 1.Cor.1 Roma. 8 *De plenitudine eius omnes accipientes & iustitiã eius nostram faciẽtes. In quam sententia dixit* Apostolus *Nihil ergo nũc damnationis est ijs qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Nã ut subijcit,* Deus *filiũ suũ mittens in carnem, præse ferẽtem similitudinem peccati, de peccato peccatum damnauit, eũ enim qui peccatum non nouerat, pro nobis fecit peccatũ, id est, hostiam pro peccato, non alia ratione quã ut iustificatio legis, id est, quã lex promisit, impleretur in nobis, & ut a maledictione legis (qua dicitur: Maledictus omnis q nõ permãserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea) liberaremur.* De *maledicto enim legis per Christum redimimur, qui pro nobis factus*

Christ⁹ appellatur peccatũ. i. hostia pro peccato

Galat. 3

est maledictum, in Christo manentes, p Christum (qui solus legem impleuit) legẽ imputatiue implemus, si tamẽ non secundum carnem ambulauerimus, id est, & si plerũq; carnis cupiditates & illecebras persentiscamus, illis tũ nullũ consensum praebeamus, nec secundum carnis desideria ambulemus; ut ex reliqua infirmitate, imitẽtibus nobis super Christum, nihil damnationis sit timendum quod Christus uim & tyrãnidem peccati eneruauerit, ut amodo in nobis mortem operari non posit, nisi rursus a Christo declinantes per consensum in illud ruamus. In summa, statuẽdũ est, nos per gratiam Saluatoris in hac quidem uita proficere, deficiente scilicet sensim cupiditate, & crescente charitate, per subministrationem spiritus sancti. Sed perfici demũ in illa uita futura, quũ cupiditas tota extinguetur & charitas cõplebitur. Esaiae. 55 1. Iohan. 3 1. Pet. 2 Roma. 8 Vix peccati per Christũ euacua. 1. Cor. 13

Dicitur autem haec gratia cõsequens seu cooperans comitari uolũtatem nostram. Quod uolũtas nostra sanata per gratiã iustificantem, iam nacta sit aliquam libertatem repugnandi infirmitati suae & bene operandi, non quidem iam timore poenae, sed amore Dei & iustitiae quũ iam adiuuetur a spiritu sancto, quem in iustificatione Deus nobis impertit, & per eundem charitatem in cordibus nostris diffundit. Proinde in reconciliatis seu iustificatis uoluntas in pijs actionibus otiosa non est, quod impii Manichaei uolebant, qui uoluntati nullam actionem tribuebant, ne quidem adiuuante spiritu sancto, perinde atq; nihil interesset inter uoluntatẽ & saxũ. Quae haeresis hac tẽpestate renouata, multis praecipitio fuit. Quinimo Paulus apostolus quẽadmodũ ubiq; gratiã Dei & spiritus sancti auxilium q̃ maxime amplificat, ita simul & acuit diligẽtiam nostram, iubens caue- Gratia subseques cõitatur uolũtatẽ nostrã Roma. 5 Manichei. Tot. epi. ad Rom. et ad Galat. 2. Cor. 6

re, ne frustra uel in uanum gratiā Dei accipipiamus, sed pro nostra uirili adiuuāte gratia indies proficiamus, & semper
Philip. 3 *in anteriora nos extendamus. Quod facientibus Deus au-get dona sua in nobis, negligentibus uero etiam prius col-*
Matth. 25 *lata dona rursus adimit. Quemadmodum docet parabola*
Marci. 4
Luca. 8 *euangelica de negotiatoribus. Quamuis autem omnia ope-ra piorum Dei sint dona, ex quibus magis Deo debitores su-mus q̃ ipse nobis, ipse est enim qui operatur in nobis nō tan-*
Amb. duo *tum uelle, sed etiam perficere pro sua bona uoluntate, &*
ca.gent.li. *qui præparauit opera bona, ut in illis ambulemus. Nihilo-*
2. cap. 2 *minus tanta est Dei benignitas, ut quod ipse post iustifica-*
Bern. de an
nun. ser. 1 *tionem operatur in nobis, idipsum nobis propter solū illum*
Philip. 2 *consensum nostrum, & bonam uoluntatē quam adhibemus,*
Ephe. 2 *non tamen absq; eo, in meritū imputet. Et ad hoc donat no-bis (nulli meritis præcedentibus) fidem iustificantē, ut prin-*
Amb. duo *cipium poßit esse meritorum. Datur siquidem unicuiq; sine*
ca ge. lib. 1
cap. 9 *merito unde tendat ad meritum, & datur ante ullum labo-rem, unde quisq; mercedem accipiat secundum laborem, si-*
1. Cor. 3 *cut dicit Apostolus: Vnusquisq; autem propriā mercedem accipiet secundum suum laborem, Dei, enim sumus adiuto-*
Simile. *res, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis. Exemplo res*
Amb. duo
ca. gen. lib. *fiet dilucidior. Ex terra sterili nemo fructum expectat, sed*
2. ca. 2. *terra iam bene culta & imbre fœcunda, habet quod ab ipsa expectetur, iaciturq; in eam semen, non ob hoc ut ipsum so-lum maneat, sed ut fructum afferendo multiplex atq; nume-*
Iohan. 12 *rosum sit. Terram uero iam facientem fructum suum lau-damus, atq; illi omnem prouentum prepemodum acceptum*
Matth. 25 *ferimus. Itidem, dominus habens seruum & inutilē & fru-gi, utriq; pecuniæ pondus credit, ut in eo ambo operentur.*

Ille

ille desidiosus recōdit pecuniā domini sui & nullum fert fru
ctum. Hic ponit pecuniam domini sui ad usuram ut lucre- Matth. 25
tur duplum. Dominus etsi seruo frugi nihil magis debeat
quam alteri, quod uterq; sit seruus & obligatus ex debito
operari, item, licet seruus frugi nihil de suo, sed tantum pe-
cuniam domini sui ad usuram ponat. Nihilosecius tamen,
quia hic seruus uoluntati domini uoluntatem suam accom-
modauit, & peculio cōcredito bene usus fuit, dominus eun-
dem perinde cōmendat ac collaudat, ac si de eo optime me-
ritus fuisset: Euge (inquiens) serue bone, & fidelis, quia in
pauca fuisti fidelis, super multa te cōstituam, intra in gau-
dium domini tui. Habent ergo opera nostra post iustificatio
nem meritum suum, habent dignitatem suam, quam mutuan-
tur ex gratia, non habent ex seipsis, Deus enim ex summa Matth. 25
misericordia illa opera, licet imperfecta, digna reputat, il-
lisq; ingentem mercedem repromittit ac persoluit. Quam
obrem hoc meritum quod operibus hominis reconciliati
seu iustificati Deus imputat, recentiores meritum condigni Meritū cō
appellarunt. Meritum quidem non ex dignitate operis, sed digni cur-
ex gratia Dei & merito Christi, quo nisi opera nostra bo- ita dictum
na sostentarentur, ne tantillum quidem ualerent; De plenitu
dine enim eius (ut sæpe diximus) nos omnes accepimus, Nisi
enim ille nobis meruisset, nos omni merito uacui essemus. Cō Iohan. 1
digni uero uocabulum ex quibusdā scripturæ loquutionibus Esa. 53
& tropis usurpatū est, ueluti dignus est operarius mercede 64.
sua. Itē, inuenit eos dignos se. Itē ambulabunt mecū in albis, Tit. 3
quia digni sunt, Apoc. iij. Et Coloss. i. Vt ambuletis digne Matth. 10
Deo. Et iterum: cum gaudio agentes gratias Deo patri, qui Lucæ. 10
dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. Itaq; 1. Timo. 5

meritum bonorum operum post iustificationem non est attenuandum, sed modis omnibus amplificandũ, quemadmodum ubiq; facit Christus & apostoli. Sed hoc uidendũ, ne meriti causam nobis ascribamus, sed Deo. Nostrũ enim est tantũ assentiri, & Dei ductibus obsequi, sed hinc ex debito nihil reposcere possumus, quemadmodũ Christus ait: Quum feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite: Serui inutiles sumus omnia quæcunq; debuimus facere, fecimus. Et tamen hanc uoluntatẽ nostram Deus (modo omnẽ boni operis gloriam in eum trãsferamus) tanti facit, ut uideatur agnoscere se ex debito teneri, Deus iubet, ut operemur opera digna se. Nos uero orare conuenit, ut Deus, & nos, & opera nostra digna faciat promißionibus Christi. Et ut beatus Augustinus ait: Nostrũ est gratias agere dño, & saluatori nostro, qui nos nullis præcedẽtibus meritis, uulneratos curauit & inimicos recõciliauit, & de captiuitate redemit, de tenebris ad lucẽ reduxit, de morte ad uitã reuocauit, & humiliter cõfitentes fragilitatẽ nostrã, illius misericordiã deprecemur ut quia nos, secũdũ Psalmistã, misericordia sua præuenit, dignetur in nobis non solum custodire, sed etiam augere munera uel beneficia sua, quæ ipse dignatus est dare.

Ma. 5. 6. 7
Lucæ. 6
2. Cor. 3
Galat. 6
Lucæ. 17
Au. li. 50 homi. 14
Psal. 58

POst omnia ista Dei & Christi beneficia, quæ nobis in hac lachrymarum ualle exulibus impertit, quid restat nisi corona iustitiæ? Vita utiq; post hanc uitam sempiterna & beata. Sed ne existimes hanc dici iustitiæ coronã, q̃ tuæ iustitiæ, tuis uirtubus ob earum dignitatẽ debeatur. Sed corona iustitiæ appellatur nõ nostræ, sed Dei. Iustitia Dei ad eum modum dicitur, sicuti dicimus. Domini est salus, nõ qua saluus est dominus, sed quam dat eis, quos saluos facit, sic et

Corona iustitiæ cur dicatur.
Au. d uer. apo. ser. 2
Psal. 3

Dei gratia per Christum dominum nostrum iustitia Dei *di-citur,nō qua iustus est dominus, sed qua iustificat eos, quos iustos facit,Huius iustitiæ,nēpe* Dei, *non suæ,coronam re-poscit* Paulus,*sed uide qua præsumptiōe reposcat:* Scio *(in-quit)cui credidi & certus sum, quia potens est depositum, meum seruare.Quia credit promittēdi,fideliter promissum repetit,suum depositū,*Dei *promissum appellās, promissum quidem ex misericordia, sed iam ex iustitia persoluendum.* I*ustum quippe est,ut reddat quod debet, debet autem quod pollicitus est.*E*t hæc est iustitia(de qua præsumit* Aposto-*lus)promißio* Dei. 2.Timo.4 Deposit ū Pauli ē p misso dei.

H*Abes(ut speramus)summatim, qd de gratia dei, quid de nostræ uolūtatis uiribus te sentire oporteat.* Prin-*cipio enim ostēdimus quid gratiæ appellatione contineatur.* Epilogus. Deinde *docuimus,nos quicquid sumus,hoc totū gratiæ* Dei *debere,atq; adeo hominem se totum bis,*Deo *debere,semel q, ab eo in creatione,totū esse,uiuere,sentire,sapere, & intel-ligere gratis acceperit.*Secundo*, q, perditus, gratuita* Dei *beneuolentia requisitus,sibi reditus fuerit. Post hæc ostendi mus eam gratiā,id est,fauorē illum* Dei, *quē erga genus hu manum perditū exhibet(licet quod ad* Deum *attinet una sit) propter diuersos tamen effectus, & secundum eum modum quo a nobis accipitur, uel non accipitur multiplicem esse, nempe incitantem, iustificantem, cooperantem & perfi-cientem.*A*ut si mauis, anteuertentem,liberantem, adiuuan-tem,& coronantem,quas species* P*saltes recolens, seipsum excitat,piētißime canens:* Benedic *anima mea dñe, & noli obliuisci omnes retributiōes eius.Quas retributiōes?* Qui *p pitiatur(inquit)omnibus iniquitatibus tuis.* V*ides gratiam* Hō. bis se debet deo. Au.de uer. apost.ser.2 Psal 102

anteuertentem, & iustificantem, quæ datur in baptismo, Quid deinde? Qui sanat omnes languores tuos. Vides gratiam adiuuantem & medentem infirmitati nostræ. Deniq; *post redemptionẽ ab omni corruptione, quid restat nisi corona iustitiæ?* Nec hanc tacet *Psaltes, eandem non suis meritis, sed* Dei *misericordiæ tribuens. Qui redimit (inquit) de corruptione uitam tuam, qui coronat te in misericordia &* Roma. 6 *miserationibus, quemadmodũ ut* A*postolus ait:* Gratia Dei *uita æterna.* R*ursus:* Habes, *quid uiribus uoluntatis tuæ & ante & post iustificationem tribuere debeas, nempe uoluntatem in externa iustitia, quæ isagogica est, aliquid posse,* Amb. lib 2 de uoc. gẽ. *sed in interna, quæ salutem operatur, omnino necessarium esse, ut gratiã uolũtati nectamus.* Nã *(ut fusißime diximus)* Iohan. 1 *ipsa gratia hoc in omni genere medendi atque auxiliandi agit, ut in eo, quem uocat, primam sibi receptricem & famulam donorũ suorũ præparet uoluntatem, quod uirtus nolentium nulla sit, nec poßit asseri fides uel spes, uel charitas* Ber. de lib. arbit. *eis inesse, quorum bonus consensus ab his alienus est.* Et *ut animus nihil uirtutis capit, nisi radium ueri acceperit luminis,* I*ta gratia nihil ei quem uocat, confert, nisi prius oculos in eo aperiat uoluntatis.* Habes item quid de merito *sentire debeas, & quod sit illud cõgrui, & condigni meritum.* Bre*uiter, hoc solum esse liberi arbitrij meritum, quod consentit.* 2. Cor. 3 Philip. 2 Nõ *quidẽ quod uel ipse cõsensus (in quo omne meritum consistit) a* Deo *non sit, quod ne cogitare quidem (quod minus est q̃ cõsentire) quid ex nobis poßimus, sed quod is consen-* 1. Cor. 3 *sus non fiat sine nobis, ob quem etiã coadiutores* Dei, *cooperatores spiritus sancti, &* promeritores *regni, ut scripturis appellamur, nimirũ quod per cõsensum, utiq; uolũtariũ diui*

næ uoluntati coniungamur, Deniq; habes, quid nobis, quum hæc gratiæ beneficia intra nos uel nobiscũ agitari sentimus cauẽdũ sit, Nẽpe ne hæc nostræ uoluntati tribuamus (quæ infirma est) aut Dei necessitati (quod Deus nulla necessitate teneatur) sed soli gratiæ (qua Deus plenus est) quod ipsa sit, quæ liberũ excitat arbitriũ, quũ seminat cogitatũ: sanat, quũ immutat affectũ, roborat ut perducat ad actum, seruat ne sentiat defectũ, & tãdẽ coronat, ut nos gloriæ suæ participes efficiat. Nõ habes exemplum illustrius, q̃ uirginis gloriosæ, quæ etsi p angelum gratia plena & futura mater filij altissimi pronũtiaretur, inde tamen se nequaq̃ extulit, sed totã se deo submittens, totũ diuinæ gratiæ tribuit. Hinc (inquiẽs) exultat spiritus meus in Deo salutari meo, Quia respexit humilitatẽ, & paruitatẽ ancillæ suæ, & ex hoc, nõ ex meis meritis, beatã me dicẽt omnes generationes, Quia fecit mihi dñs magna qui potens est, & quæ sequuntur. Item, Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum uerbum tuum.

Matth. 26
Iob. 9
Effectus gratiæ
Lucæ. 1

His uero recte perceptis, facile est occurrere impiis & præfractis illis hominibus, qui ut suæ impœnitentiæ, & iustæ dãnationis causam in Deum transferant, uerbis scripturæ perperam abutũtur, causantes se necessitate quadam adactos peccare & perire, quod non sit neq; uolentis neq; currẽtis, etc. Adeo enim uerba ista apostolica eorũ impiæ sententiæ non suffragantur, ut eãdem etiã plane refellant. Neq; enim Paulus hac sententia homini uel uolũtatem, uel illius conatus adimit, neq; nullius esse momenti astruit, imo utraq; homini quodãmodo permittit, sed docet uoluntatem nostrã ad bonũ penitus inutilem, & imbecillem, & cursum omnino inefficacem esse sine gratia Dei miseren-

Dilutio obiectionum ex eo loco nõ est uolẽtis &c.
Roma. 9

tis. Esset itaq; impiorũ excusatio longe apparẽtior, nisi Paulus tantus esset in amplificanda gratia: Haberent enim impij, quod semper quererentur de sua imbecillitate, nisi constaret Deum semper paratũ esse, ad infirmitatẽ nostram per gratiam suam subleuandum, modo ipsi inspiranti obedire, ac iustificãti ac adiuuãti cõsentire, & obsequi uelimus. Propterea totam percurrentes scripturã, duriorẽ censuram nusquam reperiemus quam repudiatæ gratiæ, Psal. 108. quem diuus Petrus de Iuda traditore exponit, sic legimus: Et dilexit maledictionẽ & ueniet ei, & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. Et Christus deplorans Hierosolymorum perditionẽ, ita loquitur: Hierusalem Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties uolui cõgregare, filios tuos quẽadmodũ gallina cõgregat pullos suos sub alas, & noluisti. Itidẽ Paulus ad Rom. Et quia nõ probauerũt Deũ habere in notitia, tradidit, illos Deus in reprobũ sensum. Item ad Iudæos: Vobis oportebat primum loqui uerbũ Dei, sed quoniã repellitis illud & indignos uos iudicatis æternæ uitæ, ecce conuertimur ad gẽtes, Atq; hæc est illa censura in scripturis, quæ ubiq; Iudeos grauissime premit, quẽadmodum diuus Stephanus dixit: Dura ceruice & incircũcisis cordibus, & auribus uos semper spiritui sancto restitistis, sicut & patres uestri, ita & uos. Nihil ergo mirum, si ille peccato demersus succumbat, hic resurgat, hic enim diuiuæ gratiæ dexteram non neglexit, sed apprehensæ dexteræ ductu & tractu, e peccatorum fecibus emersit. Ille uero diuinæ gratiæ dexteram sedulo oblatam ac nunquam subtractam apprehendere neglexit, & sic in peccatorũ luto defixus remãsit, ambo in peccati foueã corruerũt,

Nulla durior increpatio q̃ repudiatę gratiæ.
Psal. 108.
Acto. 1.
Math. 23
Roma. 1
Acto. 13
Acto. 7
Simile

sed hic funem gratiæ Dei demissum apprehendit & mordicus tenuit, & extractus est, ille funem Dei demissum apprehendere neglexit. Itaq; miser in peccati fouea periјt, non necessitate absoluta coactus, sed sua uoluntate, suoq; malo. Obiectio.

NEc habent impij quod cauillentur scriptum esse, Indurabo cor Pharaonis, &c. Item, tradidit illos Deus in reprobum sensum, & cætera, & si quæ sunt similes in scriturisfiguræ. Certum est enim, eas hebraica phrasi significare permissionem, non uoluntatem efficacem seu cogentem quemadmodum oramus, Ne nos inducas in tentationē, id est, ne sinas nos induci. Indurauit Deus cor Pharaonis, quod pmiserit Pharaonē abuti sua uolutate, idq; secundū iustissimum iudicium suum, qui cor peccatoris reprobū (quod nec patientia, nec longanimitate Dei, ad pœnitentiā emollitur, nec cōpunctione scinditur, nec timore frangitur, nec emollitur amore,) in obduratione sua perseuerare permittit atq; hæc permissio seu Dei patientia magis accusat quam excusat impium. Vides enim quot miraculis Deus Pharaonē ad pœnitentiā inuitarit adeo ut fructus malis ceperit resipiscere, dum uocauit Moysen & Aaron, dicens ad eos: Peccaui etiam nūc, dominus iustus, & ego & populus meus impij. Verum ubi eum salutaris pœnitentiæ iterum pœnituisset, ac populum Dei dimittere noluisset, nec tot tantisq; miraculis commotus ab eorum persequutione destitisset, sed uindictæ cupidine cæcus, diuiso mari sese credere est ausus, Deus summa sua misericordia deploratæ malitiæ finem impositurus eum cum suo exercitu in mediis oppressit fluctibus ut quando sanari non posset saltem citius interiret. Atq; hic diligenter intuenda est Dei incomprehensibilis sapientia

Exo. 4
Roma. 1
Tropus scripturæ ī verbis īdurare & tradere.
Permissio Dei iustissima.
Rom. 2
Exod. 9
Exod. 14

Psal. 1 *ac benignitas, qui adeo malorum hominum impietatem non*
Psal. 31 *probat, ut non tantum impios illorum conatus penitus frustretur sed eisdem etiam ad bonum, & gloriam nominis sui*
Exodi. 9 *(ut ita dicamus) abutatur, quod non siluit scriptura. In hoc (inquiens) excitaui te, id est, permisi te tua uoluntate impia abuti, ut ostendam in te uirtutem meam, & ut annuntietur nomen meum in uniuersa terra. Quis enim ignorat quam fuerit gloria Dei ex illo memorabili facinore, non tantum*
1. Cor. 10 *apud Iudæos sed & gētes illustrata: ut interim Christi gloriam & triumphum hoc facinore significatum taceamus.*

De pṝsciētia dei nō est anxia disputādū.

SVnt qui pleraq; inextricabilia & absurda colligunt de infallibili Dei præscientia, ac non sine graui periculo infirmorum, curiose & temere sophisticantur ac disputant, quomodo rerum cōtingentia, & arbitrij libertas, cum certissima Dei præscientia simul manere possint? Qui sane nō
Iohan. 1 *leuiter peccant, quod homini, qui mortalis atq; adeo terra,*
Roma. 11 *& cinis est, non liceat incōprehēsibiliū iudiciorū Dei abyssum discutere, Qui enim fiet ut abstrusissima illa inuisibilis, & incomprehensibilis Dei secreta comprehendat: qui animæ propriæ, qua uiuit, sentit, ac intelligit uim, & naturam satis assequi non potest, quēadmodū Hieremias ait: Cor hominis esse prauum & inscrutabile. Iudicia ergo Dei non*
Prouer. 25 *discutienda, sed adoranda, non disputāda sed iustissima credēda sunt, aloq; scrutator maiestatis opprimetur a gloria.*

Pręsciētia dei nō obstat rerum cōtingētiæ

PAucis tantū indicabimus præscientiam Dei, rerū contingentiæ non obstare. Superius ostendimus Deum peccati causam non esse, sed diaboli ac nostram uoluntatem. Ergo si Deo nec approbante, nec cogente uoluntatem primorum parentum, peccatum factum est, sequitur necessario

peccatum non esse factũ necessitate absoluta sed uoluntarie. Oportet enim in ac quæstione hoc memori semper mente tenere Deum sicut uniuersam naturam condidit, ita etiam inter cætera condidisse hanc naturalẽ uoluntatis uim, quæ est arbitrij libertas, quo dono naturæ nõ est aliud maius excogitabile. Quum ergo uoluntas nostra ante peccatũ uere libera fuerit, sequitur q; hæc libertas est causa contingentiæ humanarum actionum, licet ergo Deus præsciuerit hominẽ casurum, non tamen per hanc præscientiam, homini naturale illud donum (quod creando impertijt) ademit, aut ut sic ageret. coegit seu impulit, Deus enim ita præuidet ac determinat contingentia, ut non tollat modum agendi naturæ iuditium, sed determinat actiones sicut fiunt. Præuidit Deus Iudæ malam uoluntatem, permisit ut proderet Christum, non coactus, sed uoluntarie, & decreuit quomodo Iudam sic uoluntarie peccantem perderet, Non ergo Iudas peccauit necessario. Quod si obijcias, Oportebat impleri scripturã quã prædixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, & cætera. Respondeo, distinctione opus esse. Duplex enim est necessitas, Absoluta, quam uocamus necessitatem consequẽtis, ueluti necesse est Deum esse, Deum unum esse, hominem esse animal rationale, mortale, nam hæc aliter se habere nequaquam possunt. Alia est necessitas consequẽtiæ, qua necessario euenire dicimus, non quæ sua natura necessaria sunt, sed necessario sequuntur, propter præcedentes causas, Vt, Oportebat Christum pati, non necessitate absoluta, sed quia lapsus erat homo, nec aliter restitui poterat, nisi Christus pateretur, quod ita ut fieret, Deus decreuisset & quam maxime congruum iudicasset, Proinde ne-

Eccle. 15

Dono liberi ar. nullũ præstãtius

Prescĩctia dei non ligat hõinis uoluntatẽ

Psal. 40
Acto. 1
Math. 26
Obiectio
Acto. 1
Dilutio.
Duplex necessitas

Lucæ 24
Acto. 1

Psal. 40 cessario consequebatur ut Christus pateretur. Oportebat impleri scripturam de Iuda, Nam quum Deus præuidisset mala Iudæ uoluntatem hoc impium facinus patraturam, idcirco hoc ipsum per prophetam futurum prædixit.

Ex conseruatione hominis post peccatum sũma Dei benignitas ostenditur

VIde autem summam Dei benignitatem erga hominem, Nam quum homo uoluntarie peccasset, mortiq; se obnoxiũ reddidisset, tamen Deus talem naturam sic (non Dei, sed sua culpa & uitio) corruptam non perdidit, sed cõseruauit, statim decreuit, quo remedio corruptionem hanc tolleret, & quam condidit naturam in melius restauraret, ut non habeant impij quod dicant, Cur Deus non perdidit Adã, & condidit hominẽ nouũ innocentẽ, ex quo oẽs nasceremur? hoc enim summæ Dei misericordiæ & benignitati minime cõgruebat, sed magis quod creauerat, reseruare ac restaurare. Habes ergo unde gratias agas, nõ quod incuses.

Eccle. 15.

Ad populũ sermo moderãdus de prescientia Dei.

DE cæteris quæ in hac plane inexplicabili materia magis subtiliter quam pie disputantur ad populum concionari non conuenerit, perturbant enim imbecillum animos ac conscientias. Quanquam hoc nosse oportet, ut nihil est quod impiorum mentes magis terret, quam Dei præscientia, ita rursus nihil est quod piorum animos tam consolatur ac letificat. Non enim oportet sic cogitare, Si Deus me præsciuit beatum, beatus efficiar, sin secus, condemnabor, in dormisciturus interim in utranq; aurem & expectaturus quid de me faciet Deus. Sed potius sic cogitare debemus, Deus uult omnes homines saluos fieri, Insup uult, ut omnes qui credunt in Christum, non pereant, sed habeant uitam æternam. Ergo optime Deus, tibi gratias ago qui dederis mihi in corde meo certissimum iudicium q; sim ex numero

Nihil magis letificat piorum animos q̃ dei prescientia.

1. Timo. 2
Iohan. 3

eorum quos præsciuisti, nimirum fidem in unigenitum filiũ tuum. Quod si nondum uiuidam hanc fidem in cordibus nostris sentiamus, restat ut auscultemus uocanti & dicenti: Crede tandem & saluus eris, & quibus erat præsciẽtia Dei ante hanc uiuificam fidem terribilis, ea accedẽte fiet omni melle suauior. Propterea Apostolus quum præscientiæ Dei meminit, mirum q̃ exultat: Scimus (inquit) quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum uocati sunt sancti, Nam quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, ut sit ipse primogẽitus in multis fratribus. Quos autẽ prædistinauit, hos & uocauit: & quos uocauit, hos & iustificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos?

Si nõ es p̃destinatus fac ut p̃destineris.
Acto. 16
Roma. 8

VT uero tandem his explicatis unde digressi sumus, reuertamur, Non habet peccator quod dicat, pœnitere, conteri, de peccato dolere, de uita in melius committanda statuere, ueniam sperare non possum. Nam (ut diximus) Deus nulli gratiam suam subtrahit, sed & non petentes ac ne cogitantes quidem gratia sua anteuertit, petentes uero prouehit. sanat, adiuuat ac confirmat. Imputet ergo æger cui medicus præsto est sibiipsi non medico, si eius oblatam medelam recusans, morbo prægrauatus extinguatur.

Pctõr nullã habetcõtra deũ excusãtionẽ
Aug. li. 10 confes. c. 2

CAeterum ut hunc articulum, qui de cõtritione est, semel absoluamus. Multa sunt (ut ex prædictis manifestum euadit) quæ ad uerã contritionẽ requirũtur. Primo necesse est ut homo cõcipiat odiũ peccatorũ, nõ huius uel illius, sed omniũ quæ Deũ offendũt. Falsam enim pœnitentiam esse constat, quũ pluribus contẽptis, de uno solo pœnitentia agitur, uel quum sic agitur de uno, ut nõ discedatur ab alio, Quid

Ad uerãcõtritionem multa requirũtur.
Inno. 2. de pœ. dist. 5

Gre de pœni dist. .c. pœnitét. a. Iacob. 2 tehri. i. Ma he. cap. 2
datur ab alio, Quid enim prodest si peccata luxuriæ quis defleat, & tamen adhuc auaritiæ æstibus anhelet? In quam sententiam dixit Apostolus: Si quis totam legem seruauerit, offendat autem in uno, factus est omnium reus, Hoc odium, quum peccati fœditas, tum diuini iudicij feruēs contemplatio subministrant.

Psal. 37
Secundo, contritionem amarulentam ac gemebundam esse oportet, qualis fuit penitentia Dauid, dicentis: Poculum meum cum fletu miscebam. Item, Nō est sanitas in carne mea, non ex pax ossibus meis a facie peccatorū meorum.
Ibidem.
Et deinde, Miser factus sum, & curuatus sum usq; in finem, tota die cōtristatus ingrediebar. Et statim post, Rugiebam a gemitu cordis mei, & gemitus meus a te non est absconditus. Et apud prophetam (quem supra citauimus) ait dn̄s: Conuertimini ad me in toto corde uestro, in ieiunio, fletu, ac planctu, ac scindite corda uestra, & non uestimenta uestra. Huc item respicit quod Christus ait: Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur. Væ autem uobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. De hac tristitia dixit Apostolus ii. Cor. vij. Gaudeo quia cōtristati estis ad pœnitentiā. Cōtristati enim estis secundū Deū. Quæ enim secundū Deum tristitia est, pœnitētiā salutē stabilem operatur. Hos ergo dolores non fictos aut simulatos, sed ueros esse & in cōscientia sentiri necesse est, alioqui non perficietur contritio, quod & ipsius uocabuli ratio satis ostendit, nec dn̄s aliter accedat, nisi nobis interno dolore & terrore uere affectis, territis, pauidis ac cōtritis. Nam & propheta ait: Vbi habitabit dn̄s? in spiritu contrito & humiliato. Et Psaltes: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor cōtritum & hu

Iohel. 2 · Matth. 5 · Lucæ. 6 · 2. Cori. 7 · Psal. 50

miliatum Deus non despicies. Fiunt autem hi terrores (ut supra diximus) in nobis Dei beneficio, qui ad hoc utitur ministerio, & legis naturalis (nam ira Dei in omnem animam hominis operantis malum) & legis scriptae, quia per legem cognitio peccati. Et quia haec lex non tantum arguit externa delicta factorũ ac dictorũ, sed etiã interiorẽ concupiscentiae impuritatem, idcirco utraq; agnoscere debemus. Paulus etiam concupiscentiae estum, etsi lex mentis repugnet, peccatiq; stimulis haud assentiatur grauiter deplorat: Video (inquit) aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captiuãtẽ me in lege peccati. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei, &c. Roma. 1 Roma. 3 Exodi. 20 Roma. 7

Tertio, non oportet leuiter transmittere peccata praeterita, sed eadem agnoscere, & memoriam eorum perseueranter retinere, quemadmodum Psaltes ait: Quoniam iniquitatem meam ego cognosco & peccatum meum contra me est semper. Vix est enim quod tam segnem reddit hominem ad perpetrãdam nequitiam. Rursus quod tam facilem facit ad remittendum malum aduersus proximum, q̃ peccatorum continuata memoria. Quamobrem nõ sufficit sola lingua pronuntiare peccasse nos, sed id & intima conscientia pronuntiare, & nobis persuasum esse oportet, ut non tantum peccatores nos esse dicamus, sed etiam ipsa peccata specialiter singula computemus. Chr. ĩ epi. sto. ad Hebho. 31. ca. 12 Psal. 50 Non sufficit sola lingua pnũtia r nos peccatores

Quarto, ad contritionem pertinet uotum uitae in melius commutandae, quemadmodum propheta monet. Quiescite peruerse agere, discite bene facere. Et diuus ille Psaltes: Declina a malo & fac bonum, inquire pacem & persequere eam, Debet ergo affectum illum in se recipere, quem ge- Esaiae. 1 Psal. 33 Basi. in remona. c. 21

Psal. 118 rebat ille qui dixit: Iniquitatem odio habui & abominatus sum, & quæ in.66.psal.& ĩ alijs quã plurimis scripta
Psal. 66
2. Cor. 7 sunt, Sed & illa quæ Apostolus dixit ad illos, qui secũdum Deum cõtristati fuerunt. Quantã (inquit) hoc cõtristari secundum Deũ operatur in uobis solicitudinem: sed indignationem, sed æmulationem, sed uindictam. Interea auferendæ
Chry. ad Theo. lap. lib. 1. circa finem. sunt omnes occasiones, quæ causam præbere possunt relabendi in peccatum, & studiũ opera cõtraria peccatis præ-
2. Pet. 2 teritis faciendi capiẽdum. Nã qui uerbo se pœnitere dicit, & peccandi occasionẽ nõ deuitat, sed se rursus peccato implicãdum offert, is est ueluti canis ad uomit suum reuertens.

Satisfact. multum necessaria. Et in primis necesse est, ut habeamus uoluntatẽ efficacem restituendi alienũ. Restitutio enim ciuilis (qua satisfacimus his quorũ res occupatas tenemus) ad cõtritionem pertinet. Non
Exod. 20
Tobiæ. 2 enim licet nobis ex alieno uel edere, uel cõtingere, quinimo nõ solum retentio, sed & cõcupiscẽtia aliena lege uetita est. Quamobrem si res aliena, propter quam peccatũ est, reddi posit, & non redditur, pœnitẽtia nõ agitur, sed simulatur, si autẽ ueraciter agitur, nũ dimittitur peccatũ, nisi restitua-
August. tur ablatũ. Deinde omnino necessariũ est, ut acceptã offen-
Matth. 6 sam seu iniuriã proximo ex animo remittamus, Nã ut Christus inquit: Si nõ dimiseritis hominibus, nec pater uester cœlestis dimittet uobis peccata uestra. Et iterũ: Quum statis ad
Marci. 11 orãdũ, dimittite si quid habetis in cordibus uestris. Quãdiu enim discordiã habes cũ proximo, nullũ boni operis fructũ
Matth. 5 facere poteris. Scriptũ est enim, Si offers munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris, quia habet frater tuus aliqd aduersũ te, relinq̃ ibi munus tuũ ãte altare, & uade prius recõciliare fratri tuo, & tunc ueniẽs, offeres munus tuũ. Vt autem

hūc affectum ignoscendi capias, diligēter tibi rememoranda est parabola euangelica, quā legimus Matth. 18. de duobus seruis debitoribus, quæ infra latius explicatas reperietur. Matth. 18

Quinto, postq̃ de omnibus peccatis tuis grauiter & ex animo indolueris, diesq; tuos in amaritudine animæ tuæ recogitaueris ac firmiter in corde tuo statueris desinere a malo & facere bonū, tum fides accedere debet contritioni, qua fiducia misericordiæ Dei rursus erigaris & cōsolationē accipias, cōfisus tibi sic affecto peccata tua ꝑpter Christū remissum iri, Nā hæc fides (ut & supra diximus) cōtritionē perficit atq; discrimen facit inter cōtritionē pij & impij, Petri & Iudæ. Ideo enim nō profuit Iudæ pœnitētia, quia hac fide caruit, Ideo Petro profuit cōtritio, qua hæc fides accessit, qua misericordiam apprehendit, Hæc est illa fides qua iustificati, pacem habemus erga Deum, quemadmodum supra copiosius tractatum est, & infra latius exponemus. Esaiæ. 38 Mat. 27. 28 Roma. 5

Iam ad reliquas pœnitentiæ partes, Confeßionem & Satisfactionem, properamus.

DE CONFESSIONE.

VErbum confeßionis in scripturis uarie accipitur, Nā sæpe est laudare seu gratias agere, ut psal. lxvi. Confiteantur tibi populi Deus. Et quod Christus ait Matth. xi. Cōfiteor tibi pater dn̄e cœli, et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Hæc igitur cōfeßio nihil aliud est, q̃ agnitio cum laude, seu laus & sanctificatio nominis Dei, qua solius Dei vocabulū cōfeßionis uariæ accipitur. Hilarius I Psal 66 Psal. 57 Matth. 11

gloriam prædicamus, nobis nihil tribuentes, de qua dictum est: Confessio & pulchritudo in conspectu eius, qua totam
Psal. 95 *fiduciam in Deum reijcientes, quæ Dei sunt & uerbis & factis profitemur, non tantum in prosperis, sed & in aduersitatum totius mundi conspectu constituti. 1. Iohan. iiij. Quisquis*
1. Iohan. 4 *quis confessus fuerit quod Iesus Christus est filius Dei, &c. Item, Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego ipsum coram patre meo qui in cœlis est. Ad hanc confessionem, ubi res postulat, non sufficit solus animus siue uoluntas, hoc est, interior quædam confessio, uerumetiam oris confessio flagitatur, quæ libera & inuicta esse debet. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autē confessio fit ad salutem, Roma. 10*
Roma. 10
Cōfessores vnde dicti
Hinc dicti sunt confessores, quia confessione Christi nominis nullis tormentis petuerunt dimoueri. Qui dum uiuerent, martyres dici nolebant, sed obtabant, ut saltem in eis permaneret tuta confessio, de qua dixit Apostolus: Certa bonum certamen fidei, apprehende uitam æternam, in qua uocatus es & confessus confessionem bonam coram multis testibus. His opponuntur lapsi, ac etiam hi qui uerbis quidem Deum confitentur, factis autem negant.
Vide Eu. in eccle. hi. lib. 5. cap. 3
2. Timo. 6
Lapsi qui sint.

Alia uocabuli acceptio.
Secundo, confiteri, est simpliciter agnoscere quod uel intus in animo latet, uel alicui obijcitur, aut cuius incusatur, secundum quam significationem scriptura uerbo confessionis pro agnitione cuiuslibet rei, sed magis peccatorum frequentissime utitur. Est autem triplex peccatorum
Triplex peccatorū confessio.
confessio. Vna interior, qua soli Deo nostra peccata confitemur, hoc est, qua coram Deo peccata ex animo agnoscimus,

scimus, nostra opera mala cũ ingẽti cordis dolore damnantes, ac Dei misericordiam quærentes, de qua psal. xxxi. Dixi, Confitebor aduersus me iniustitiam meam domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Item psal. 50. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco & peccatũ meum contra me est semper. Hãc interiorem confessionem gentes & infideles nobiscum ex parte communem habuerunt, quod scilicet ad damnationem & professionem pecccati attinet. Nam quis tandẽ est hominũ, quem (quum turpitudinem suam perpendit) sui non pudeat, qui se non accuset? nimirum id operante lege naturali omnium cordibus inscripta, quæ parit cogitationes, accusantes ac defendẽtes. Sed quum ad uerum scopum non respexerint, perijt illis omnis huius mẽtalis confessionis fructus, etsi Ouidius, confessis numen quoddam patere dicat. Nam in primis nemo recte erratus suos coram Deo confitebitur, nisi qui proponat in posterum a peccatis discedere. Quid enim aliud est cõfessio erroris, ꝙ professio desinendi ab errore? Proinde gentes quæ afflictabant conscientiãs suas absq; uoto uitam in melius commutandi, confessionem fructu suo frustabantur: Desinendum enim a peccato est, ob quod peccati cæpta cõfessio est, atq; ideo extra ueniam erant gentiles, qui peccatum quidem agnouerunt, sed agnitum non confitebantur. Deinde agnouerũt quidem illi peccatũ, sed præter spem ueniæ & misericordiæ. Quam obrem nulla inde ad eos redibat utilitas. Nam quid proderunt lachrymæ, & confessio, si nulla adsit abolitionis fiducia? Et qui potest a peccatis abstinere detentus adhuc malo incredulitatis? Quemadmodũ enim agricola ille, qui desperato fructuum prouentu, segetes deuastantia nõ arcebit,

Psal. 31

Chr. ĩ parẽ ad theodo. lap. circa finem.

Roma. 2

Ouidius.

Hila. ius in psal. 135

Chr in loco iã citato

Simile.

ita & ille qui confeßionem quidem seminat, nihil lucri expectans, neutiquã dimouere studebit ea quæ resipiscentiam corrumpunt. Ethnicis ergo hæc cõfeßio nihil profuit, q, de ulla expiatione culpæ adeo nullam spem habuerunt, ut de ea ne cogitarent quidem, sed eis pœna tantum fuit omnium grauißima, criminum admißorum recordatio, quemadmodum idem ipse Ouidius testatur lib. i. de Ponto.

Ethnici tradebant culpã expiari non posse.

Ouid. lib. 1 de ponto.

Pœnitet (inquit) ò si quid miserorum creditur ulli,
Pœnitet & facto torqueor ipse meo.
Quamq; sit exilium, magis est mihi culpa dolori,
Estq; pati pœnam q̃ meruisse minus,
Vt mihi dij faueant, quibus est manifestior ipse,
Pœna potest demi, culpa perrennis erit,
Mors faciet certe, ne sim (quum uenerit) exul,
Ne non peccarim mors quoq; non faciet.

Idem queritur Iuuenalis, quum ait.

Exemplo quodcunq; malo committitur, ipso
Displicet authori, prima est hæc ultio, quod se
Iudice, nemo nocens absoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis prætoris uicerit urnam.
Et iterum.
Euasisse putas quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo uerbere cædit,
Occultum quatiens animo tortore flagellum?
Pœna autem uehemens ac multo sæuior illis,
Quas & Seditius grauis inuenit & Radamanthus,
Nocte dieq; suum gestare in pectore testem.

Mens sibi cõscia mali omniũ miserrima.

Itaq; ea interior confeßio, quæ cum amarulenta agnitione peccatorum ac ueris doloribus uotum resipiscendi & spem

Cõfeßio interior propria Christianorũ.

indulgentiæ coniuncta habet, proprie piorum est (potissima utiq; contritionis pars, atq; adeo ueræ contritionis formatrix & effigiatrix) a qua tam secernūtur illi qui neq; cū animæ compunctione & amaritudine, neq; cum peccatorum abolitione & spe indulgentiæ suam malitiam agnoscunt, q̄ qui nimia desperatione obstupescunt, & bene, & male uiuere, iuxta ponentes, atq; adeo de suis malis gloriantes, qui nullo dolore aut metu iræ Dei afficiuntur, sed securi suis uoluptatibus indulgent, sicut irrationabilia pecora natura genita in capturam, & perniciem, uoluptatem existimantes diei delitias. Sic enim Petrus Apostolus homines illos impie securos describit, quorum hodie plenus est orbis. Quāti enim sunt peccatores secure degētes? quanti rapiunt & non uolunt intelligere: quoniam inique agunt? quanti deuastant uiduas, & diripiunt pupillorum facultates? quanti circumueniunt aliena matrimonia? quanti tribulant orphanos, & agnoscere nolunt superuenturam sibi calamitatem? Insuper fiducialiter, quæ mala sunt agunt, & sic nec ingemiscunt, nec lachrymas proferunt, neq; confitentur, quos saluari est impossibile, quod nec agnoscant facinora sua, nec Dei iudicium præ oculis habeant.

Chry. i loco citato.

2. Petri. 2

Chryso. in psal. 50

Roma. 1

Galat. 5

OPortebat autem & necessitatem, & utilitatem huius mentalis confessionis, insuper & confitendi rationem populo nunquā non inculcare, q. ueteres illi patres summo studio fecerunt. In primis diuus ille Chrysostomus, q cōfessionē eiuscemodi, modo pie ac sedulo fiat, tanti fecit, ut q̄busdā ansam subdubitādi (num præterea cōfessio illa sacramētalis seu secreta, quæ sacerdoti fit, necessaria sit) præbuisse uideatur. Certe tā est hæc cōfessio necessaria, ut deus

Admonẽ. populus ad rugē cōfessionem ite riorem.

Chry. in psal. 50.

Esa. 45 non aliter nos iustificet, quam confessos. Deus est qui gratis quidē iustificat. Ego (inqui apud Esaiam) sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me & peccatorum tuorum non recordabor. Sed quia talis est misericordia domini, qua nolit nos abuti Deus, ut scilicet hanc consequuti, remissiores fiamus. Idcirco quærit, & a nobis quiddam, nō ut pretium iustificationis, sed ut adminiculum, quod tamē ipse quoq;, nobis per consensum cooperantibus, largitur nimirum fidelem mentis confeßionem. Siquidem apud eundem prophetam sequitur. Reduc me in memoriam & iudicemur simul, narra si quid habes (uel ut septuaginta transtulerunt) dic tu iniquitates tuas, ut iustificeris. Huius confeßionis fiducia fidelis ille rex Dauid reposcit, ut Deus eum ab iniquitate sua lauet: Secūdum (inquit) multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Vnde uero tantum beneficium præsumat, statim subiecit Quoniā (inquiēs) iniquitatē meā ego cognosco: Requirit autē Deus hanc confeßionem peccatorū nostrorum, nō q; ignoret ea, quāuis non confessa, quum faciebas ea, præsto erat, quū admitteres nouerat, sed quod aliter homo sentire non poßit, quid Deus per misericordiā illi cōcesserit. Qui enim memor est cumuli peccatorū suorū, erit & memor magnitudinis misericordiæ Dei. Qui uero morborū suorum, ueluti lethargo occupatus, obliuiscitur, quo tandem pacto misericordiæ medicinā fideliter requiret aut accipiet, quāobrem. Prouerbiorum. xyiij. legimus: Iustus prior accusator est sui. Et cap. xxyiij. Qui abscōdit scelera sua, non dirigetur: qui autē cōfessus fuerit, & reliquerit ea misericordiā consequetur. Non demoreris (inquit Iesus Sirach) in errore impiorū, ante mortem confi=

Ibidem.

Psal. 50

Cur de⁹. q nihil ignorat confessionem nostrā reqrit.

Eccle. 4

tere, a mortuo quasi nihil perit confessio. Cõfiteberis uiuens, uiuens & sanus cõfiteberis & gloriaberis in miseratiõibus illius. Atq; adeo sanctis ac piis uiris curæ erat hæc interior ad Deũ cõfessio, ut etiã ea quæ iam credebãt remissa in memoriam reducerẽt, hoc scientes, quod etsi culpã de præsentibus non haberẽt, recordationes tamen præteritorũ peccatorum, & luctum animabus suis plurimũ prodesse, uel ob id quod animæ uerecundiam incutere, eamq; ad amorem eius, qui tam multa & tam magna concessit, prouocare possent considerãtes, quia nisi miseratio eius subuenisset, tantũ illud peccatorũ pondus eos inferni supplicis mãcipasset. Proinde Dauid rex, quãuis remissum iam sibi peccatum esset nihilosecius tamẽ ille in cõscientia sua tãquam in imagine adulterium & homicidiũ depicta habebat. Et per singulos dies præteritã illã putredinẽ intuens, dicebat: Iniquitatẽ meam ego cognosco & peccatũ meum contra me est semper: Hinc illud Ezechiæ: Recogitabo tibi domine omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Ad eundẽ modum Paulus Apostolus, etiam illa cõmemorat, quæ per ignorantiam cõmissa gratia baptismi & cõfessio fidei aboleuerat. Christus Iesus (inqui) uenit in hunc mũdum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Et iterum. Et fidelem me existimauit, ponens in ministerium, qui prius blasphemus fui & persequutor, & contumeliosus supra modum persequens ecclesiam Dei, & expugnans eam, & qui non sum dignus uocari Apostolus. Paulus ergo etiã illorũ meminit, quorũ erat ueniam consequutus. Nos uero nec ista recordamur quæ post baptismum commisimus, cæterũ etsi aliquando ad recordationem uenerimus, statim effugit cogitatio, & transimus ad alia,

Chryso. in psal. 50. itẽ de cõpũct. cord. lib. 2
Psal. 31
Psal. 50
Psal. 38
1. Timo. 1
Gal. 1
1. Cor. 15
Nostra socordia

& nec integra quidem hora patimur animã nostram afflictione mœroris huius astringi. Hæc igitur causa est q̃ malis addimus mala. Quid enim prohibet ubi nihil metuitur, ubi nihil uerecundiæ, nihil pudoris admittitur, ut non in omnes perditionis foueas demergamur? Quas ne incidamus, dñs apud Ezechielẽ saluberrima admonitione nos præmunit: Recordamini (inquit) uiarũ uestrarũ & omniũ scelerũ uestrorũ quibus polluti eratis, & displicebit uobis in cõspectu uestro in cũctis malitiis quas fecistis, & scietis quia ego dñs, quum benefecero uobis propter nomẽ meum, non secundum uias uestras malas, neq; secũdũ scelera uestra pessima.

Ezech. 20

Confessio mẽtalis debet sine intermissiõe fieri.

DEbet itaq; hæc confessio, quæ mentalis est, sine intermissione fieri. Nam haud multum differt ab illa tertia pœnitentiæ in ecclesia actione, quæ quotidiana est (de qua supra diximus) nisi q̃ latius se porrigit nempe ad quælibet, non tantum leuia & quotidiana peccata. Porrò si oratio nostra ad Deum perpetua esse debet, orationis autem, præsertim illius quã nos docuit Christus uis tota in eo consistit, ut Dei bonitati omnia, nobis nihil tribuamus, Dei nomen sanctificemus, nos uero nostraq; opera corã Deo accusemus ac damnemus, ad misericordiã eius perpetuo respicientes. Consequens est ut & hæc confessio nunquam intermittenda sit, q̃ hæc confessio omnino sit, aut oratio illa quã a nobis requirit Deus, aut saltẽ orationis eius ipsissima medulla. Quid enim aliud est confiteri Deo q̃ displicere nobis. illius uero omnipotentiã, sapientiam, & bonitatem semper & ubiq; prædicare. Pulchra parenesi usus est Augustinus in psal. lxvi. Confiteantur (inquit) tibi populi Deus, inuenerũt uiam tuã, Cõfiteantur, ipsa cantatio confessio est,

Oratiõis uis i mẽtali cõfessiõe sita.

Confiteri deo quid.
Au. lib. 10 confes. c. 2

confessio peccatorũ est uirtutis Dei, tuam iniquitatẽ confitere, gratiã Dei confitere, te accusa, illum glorifica, te reprehende, illum lauda, ut & ipse ueniens inueniat te punitorem tuum, ut exhibeat se tibi saluatorem tuum.

Ratio cõfitendi deo. Matth. 6. Chrysost. in psal. 50

HAec est autem Deo confitendi ratio ac modus. Peccata nostra Christus debita appellat, Nos Dei uillicos, cum quibus Deus sit positurus rationem. Ergo codex rationum nobis conscribendus est. Codicem habemus conscientiam nostram, in hac peccata nostra, & maiora, & minora tanquam in libro scribere oportet, deinde confiteri, non tantum. quia multa in nobis delicta sunt, uerũ & peccata sigillatim, idq; frequentius, recensere, atq; ante oculos ponere, & hæc tanquam nuper admissa lugere. Ita enim & animæ arrogantiam frangemus, frequentius eam de malis suis, & uitiis cõmonente, & cautela nobis (ne ultra in eadem delicta incidamus) acrior nascetur, ut interim taceamus hac cõfessione fidem quãmaxime acui, & exerceri, sine qua non accipimus remissionem peccatorũ. Non habes autem, quo te a quotidiana ista confessione excuses, Nam si omnino per diẽ non habuisti tempus excutẽdi rationes tuas, saltẽ quando accubueris super stratũ & neminem habueris infestum, antequã ueniat tibi somnus, profer in medium codicẽ, conscientiam tuã, & reminiscere peccata tua, si quid in uerbo seu in facto uel in cogitatiõe peccasti. Dicito in corde tuo, & in anima tua. Expẽdimus diẽ, o anima quid boni fecimus aut quid mali operati sumus? Tũ si boni cuiuspiã facti tibi conscius fueris, totũ Dei benignitati tribue, illi gratias age. at peccatorũ reminiscẽs, funde saltem cordis lachrymas, recense peccata sigillatim, facito tibimetipsi rationem, Deum

Peccatũ nisi agnitum seu confessum nõ dimittetur.

tuum roga, ora misericordiã & inuenies requiem, sic enim poteris in lectulo tuo positus peccata tua delere, hoc ubi feceris, tum demum permitte animam tuam soporari. Irascimini (inquit propheta) & nolite peccare, qui dicitis in cordibus uestris, & in cubilibus uestris compungimini. Et alibi: Lauabo per singulas noctes lectum meum, & lachrymis meis stratum meum rigabo. Cur quæso graue aut molestum uidebitur positum in lecto quotidiana defleat peccata, unde tanta promanat utilitas?

Psal. ii. 4
Psal. ii. 5

Cõfessio. gñalis apud Iudæos
Leuit. 16

VT *autem populus Dei ad hanc mentalem confessionem modis omnibus inuitaretur, lege ueteri cauit Deus, ut pontifex quum offerret sacrificium pro delicto, generalem totius populi peccatorum confessionem ad Deum faceret: Postquam (inquit) emundauerit sanctuarium & altare, tunc offerat hircum uiuentem, posita utraq; manu super caput eius confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, & uniuersa delicta, & peccata eorum. Si confessus est populi delicta Neemias in Zusis, Neemiæ .4. Itidem populus præsente sacerdote, Neemiæ. 9. Nec alia ratione sancti patres generalem hanc confessionem tam frequentem in ecclesia esse, & per sacerdotes, totius populi nomine, ac ipsum etiam populum sacerdotem uerbis cumittantem, pronuntiari uoluerunt. Hinc sacerdos Missæ sacra mysteria à confessione (quam uicissim cum astantibus recenset) orditur, hinc finita concione, generalem hanc & publicam confessionem ad populum pronuntiat, ac mouet ut se pronuntiantem populus eisdem uerbis prosequatur, hinc in horarijs precibus & mane, nempe in primis, & uespere, nimirum in Completorio hæc cõfessio replicitur, idq; ne rei tam necessariæ un-*

Neemiæ 4
Neemiæ. 9
cõfessio generalis. ĩ ecclesia frequens.

quã obliuiscamur, aut fructibus tã eximijs qui hinc nobis pro ueniũt, careamus, Quæ de mẽtali cõfessiõe dixisse suffecerit.

Confessio fraterna q̃ Matth. 5

SEcunda cõfessio fraterna dicitur, de qua legimus Matth. 5. Si ergo offers munus tuũ ad altare. & ibi recordatus fueris, q̃ frater tuus habet aliquid aduersus te relinque ibi munus tuũ ãte altare, & uade prius reconciliari fratri tuo, & tũc ueniens offeres munus tuũ. Ne autẽ frater tuus sic à te offensus, te noxã tuã agnoscentẽ, ac ueniã ab eo petentẽ auersari, aut confeßionẽ tuã aspernari impune posset. Dñs præceptum dedit, quod & supra retulimus, Marci. 12. in hæc uerba: Dimitte si quid habetis aduersus aliquem, ut & pater uester q in cœlis est dimittat uobis peccata uestra. Quod si uos nõ dimiseritis, nec pater uester qui in cœlis est dimittet uobis peccata uestra. Et rursus Matth. 18. Petro interroganti, Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei usq; septies? Respondit, Non dico tibi usq; septies, sed usq; septuagies septies, Idq; subsequente illic parabola magis inculcat, qua declarat, eum uana spe Deum precari, qui fratri errata dignatur condonare. Nam ut Ambrosius scite ait: Si dimiseris, bene conuenit ut dimittat tibi: si non dimittis, quomodo eum conuenis ut dimittat tibi? Et ut diuus Hieronymus ait: Non recte delicti sui ueniam postulat, qui non prius quod in eum delinquitur, relaxat. Hæc autem confeßio significata est in Euangelio per pedum lotionem, hac siquidem post cœnam peracta, Christus rationẽ operis sui discipulis suis exposuit, dicens: Si ego laui uestros pedes, Dominus & magister, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi uobis, ut quemadmodũ ego feci uobis, ita & uos faciatis, quo significat, ubi proxi

Marci. 12

Matt. 18

Iohan. 13

mum læserimus, id nos coram eo agnoscere, ueniam petere, & uicissim ubi offensi fuerimus, remittere, mutuis erratis condolere, & pro nobis inuicem orare oportere. Et quãuis hæc confessio proprie sacramentalis non sit, de qua statim dicemus, eandem tamen ut remissionem peccatorum consequamur necessariam esse, atq; adeo sacramenti appellatione large accepto uocabulo contineri constat, uel Beda & Bernardo testibus. Beda certe non dubitauit, eum epistolæ diui Iacobi locum (nempe, confitemini alterutrum peccata uestra, & orate pro inuicem ut saluemini, non tantum de sacramentali, quæ sacerdoti fit, sed etiam de hac fraterna confessione intelligere, quãuis cum ea discretione, ut quotidiana leuiaq; peccata alterutrũ coæqualibus confiteamur, eorumq; credamus quotidiana oratione saluari. Porrò grauioris lepræ immũditiem iuxta legem sacerdoti pandamus, atq; ad illius arbitrium, qualiter & quanto tempore iusserit purificari curemus. Alibi Beda lotionem pedum ex hoc diui Iacobi loco interpretatur. Nouerimus (inquit) nos in huius dominici operis (nimirum lotionis pedum) altitudine admonitos, ut confessi inuicem delicta nostra, oremus pro nobis, sicut Christus interpellat pro nobis. Audiamus (inquit Beda) Apostolum Iacobũ hoc ipsum euidẽtissime præcipientem atq; dicentem: Cõfitemini inuicem delicta uestra, & orate pro nobis, quia ad hoc dominus nobis dedit exemplum. Si enim ille (ut subijcit) qui ullum peccatum nec habuit, nec habebit, orat pro peccatis nostris, qto magis nos inuicem pro nostris orare debemus? Et si dimittit nobis ille, cui non habemus quod dimittamus, quanto magis dimittere debemus inuicẽ nobis, qui sine peccato hic uiuere non

Confessio fraterna necessaria. | Beda i apostoli Iacobi Berñ. in ser. de cœna dñi & lot. pedũ. | Iacobi. 5 | Beda i paulũ ad colos. | Vide au. in Ioh. tra. 56 | Iacobi. 5 | 1. Petri. 2 | 1. Iohan. 1

ualemus? Nam quid (inquid idem ille) in hac altitudine sacramenti dñs significare uidetur, quum dicit: Exemplum enim dedi uobis, ut quemadmodum ego feci uobis ita & uos faciatis, nisi quod apertissime dicit Apostolus, Donantes inuicem si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & dominus donauit uobis, ita & uos inuicem. Itaq; nobis delicta donemus & pro nostris delictis inuicem oremus, atq; ita quodãmodo inuicem pedes nostros lauemus. Nostrum est, donante ipso ministerim charitatis & humilitatis exhibere, illius est exaudire ac nos ab omni peccatorum contaminatione mundare per Christũ, et in Christo, ut quod etiã aliis dimittimus, hoc est, in terra soluimus, soluatur in Cœlo. Hæc ille. Videtur autem Beda his uerbis testari, non tantum publice in sacramẽto pœnitentiæ, sed etiam priuatim in hac confessione fraterna peccata per homines remitti, & Euangelij beneficium nobis applicari, q̃uis alia atq; alia ratione. Nec ab hac sententia alienus est Theophylatus in eum locum Matth. xviii. Amen dico uobis, quæcunq; alligaueritis super terrã, etc. Si tu (inquit) offensus, habes eum qui te iniuria affecit sicut publicanũ, & gẽtilem, erit ille & in cœlo talis, si autẽ solueris eũ, hoc est, cõfitenti & deprecãti ignoueris, erit ei & in cœlo cõdonatum. Nõ solum enim (ut subdit) quæ soluunt sacerdotes sunt soluta, sed quæcunq; & nos iniuria affecti uel ligamus uel soluimus, & ipsa erunt ligata uel soluta. Præterea sub hec specie fraternæ confessionis cõtinetur etiã ea confessio quæ p fraternã correptionem a delinquẽte (qui suapte sponte culpã agnoscere & ueniam a fratre petere negligit) elicitur, per quam fratris animam lucramur, ut Christus ait Matth. xviii. Habet .n. & hæc suã

Iohan. 13
Coloss. 3
Theoph. in Math. c. 18
Cõfessio q̃ p fraternã correptiõẽ elicitur.
Matth. 18

priuatam remissionem, de qua dictum est: Quoties in me peccabit frater meus & remittam ei, &c. de qua postea latius disserendum erit. Retinendũ tamen est quod Paulo ante diximus, nempe, sacerdotes longe alia ratione soluere uel remittere peccata cõfitentibus, quam fratres seu priuati inuicem remittunt, Nam illi publica authoritate & uice Christi (cuius personã in ecclesia repræsentãt) uirtute clauium ab eo acceptarum, ab omnibus passim peccatis pœnitentes absol uũt uere cõtrito & cõfesso nihil minus præstantes q̃ si Christus præsens absolueret, ac diceret, Remittũtur tibi peccata tua: Quãobrẽ diuus Paulus .ij. Corin. 5. dixit: Omnia ex Deo, qui nos recõciliauit sibi per Christũ, & dedit nobis ministeriũ reconciliationis. Quoniã quidem Deus erat in Christo, mundũ reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorũ, & posuit in nobis uerbũ recõciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanq̃ Deo exhortante p nos: sed relaxatio illa seu remissio fraterna non fit (ut ita dicamus) authoritatiue, nec frater eatenus fungitur uice Christi absoluentis, sed tantũ remittit priuatim quod in se peccatũ est. Vnde magis priuatæ iniuriæ condonatio quam peccati remissio est, quam tñ Deus tam habet grata, ut remitteti offensam fratri, idq; ex animo, uicissim remissionem peccatorũ polliceatur, sicut ut is qui hũc affectũ cõdonationis a se fratri factæ uere in cõscientia sua sentit, sibi hoc ipso ueluti certo, sed inuisibili signo p̃suadere possit, se uicissim a Deo remissionẽ peccatorũ suorũ (quorũ tñ eum uere pœnitet) assequutũ esse. Nã Christi uerbũ est, Dimittite & dimittemini. Itẽ si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pater uester cœlestis peccata uestra. Nihilosecius

Remissio publica lõge alia quã priuata.

Lucæ. 7
2. Corin. 5

sacerdotes Christi legatione fũguntur.
Remissio priuata.
cõdonatio iniuriæ signũ est remissiõis peccatorum.

Matth. 6
Marci. 11
Non solũ

quia homo non facile statuit, num penitus & ex animo totam iniuriam remiserit (quod concepti odij malum altas habeat radices) adeundus ipsi præterea est sacerdos, a quo tanquam ab ipso Christo uerbũ absolutionis, & certissimæ consolationis accipiat. Breuiter, ministerium quod exhibet sacerdos, est ministerium Christi. Quod exhibet frater est ministerium charitatis, & humilitatis, cuius typum uidere est, Matth. ix. Quãuis ergo hæc fraterna cõfeßio tanti momenti sit, non est tamen de numero illorum sacramentorum, quorum ecclesia septem tantum numerauit. Nam illa talia esse oportet, ut signa sint uisibilia inuisibilis gratiæ Dei, quam Deus per ea, quũ in ecclesia publice administrantur, in non indigne recipientibus certo operatur, eiusdem gratiæ similitudinem extrinsecus gerentia, quæ omnia in hac confeßione fraterna, & priuata propriè reperire non est. Vnde cum clauium potestate confundi non debet, sed magis ad pœnitentiæ sacramentum præparatoria & præambula est.

remißio fraterna, sed & absolutio sacerdotalis querenda

Matth. 9

Cõfe. fraterna nõ ẽ de numero septẽ sacramentorũ.

TErtia itaq; confeßio ea est, quæ fit ecclesiæ præpositis, hoc est, episcopis, & sacerdotibus, quibus a Christo facta est remittendorum, & retinendorum peccatorum potestas. Hæc in usu ueteris ecclesiæ multiplex fuit, Vna publica, altera secreta: Rursum publica duplex, Quædam coacta, quædam uoluntaria. Secreta quoq; secundum diuersos ritus, & ecclesiarum, & temporum in alias species scindi, ac discerni posset.

Tertia confeßionis spẽs que fit presbyteris.

Eius diui.

QVæ omnia ut dilucidiora fiant, in primis nosse oportet, ueterem ecclesiam admodum seueram fuisse in criminibus publicis uindicandis, tum ne ecclesia ob quosdam manifestarios delinquentes male audiret inter gen-

Roma. 2
2. Cor. 5
Matth. 5
1. Timo. 5
2. Cor. 2. 7
Voluntaria cōfessio publica gratior.

Lucæ. 11
Gregorius in homil.

Olī patres ad publicā cōfessionē incitabāt.

tes, quemadmodum Roma. ij scribitur: Nomen Dei per nos blasphematur inter gentes, tum ne contagio totum gregem inficeret, ne ue res pessimi exempli infirmioribus offendiculo foret, quod Christus ut diligentissime caueretur iussit deniq; ut alij admoniti cauerent, ne laberētur, utq; animus ipsorum qui ad ecclesiam redibant exploraretur, an scilicet serio resipiscerent. Olim ergo his qui in criminibus publicis essent deprehēsi, publice erat confitendum hoc est, crimen erat apud pastorem, & ecclesiam agnoscendum, & petenda ab episcopis seu pastoribus publicæ pœnitētiæ concessio. Hæc cōfessio quum fiebat uoluntarie, nimirum criminosis seipsos apud ecclesiæ præsides sponte prodētibus, deferentibus ac publicantibus, longe gratior erat & uenia dignior q̄ coacta. Ad eum modū uoluntarie confessa est mulier illa euangelica, publica in ciuitate peccatrix, quæ super conuiuantes ingressa est, non iussa uenit inter epulas lachrymas obtulit, ac Christi pedibus aduoluta, pedes eius lachrymis lotos, capillis tersit imitabile pœnitētibus exēplum præbēs, ut sua sponte ad Dei misericordiā, per pœnitētiæ semitā accedant. Ad hanc uoluntariā publicorum criminū confessionem sancti patres populum non indiligenter hortabantur ac incitabāt. Verū quum is sit humanæ uanitatis præposterus pudor, ut quæ publice patrare crimina non pudeat, publice tamen agnoscere, & confiteri pudeat, uisum est ecclesiæ ueteri, publice peccantes, & tamē crimen suū confiteri nolentes ad publicā exomologesim cōpellere, idq; nō uno remedio. Nam si crimē tam fuisset uulgatū, q̄ totam ecclesiam seu ciuitatem commouisset, episcopus seu pastor ecclesiæ peccantem coram omnibus arguebat, quemadmodum Paulus Ti

motheo præcipit dicens: Peccantes coram omnibus argue, ut & cæteri timorem habeant, Correptum uero & cõfiteri seu agnoscere crimen recusantem excõmunicabat, nec recipiebat reum nisi primum confessum. Cuius pulcherrimum exemplum habes .i. Corinth. 5. ubi uides quanta cum seueritate Apostolus Corinthios increpet, quod publicum incestũ illius Corinthij fratris, necdum agnoscẽtis crimen, dissimulassent quod eundem e medio non remouissent. Quem etiam quia de resipiscẽtia nondum cogitabat, excommunicat ac satanæ tradit in interitum carnis: id est, in afflictionem corporis. Postea uero crimen (concepta iam ex inflicta pœna tristitia, quæ secundũ Deum est) publice agnoscentẽ ac confitentem absoluit, ecclesiæ reconciliat & cõmunioni restituit .ij. Corinth. ij & .vij. Præterea Christus modũ, disciplinamq; prodẽdi ac indicandi peccatum constituit quo delinquens ad exomologesim tandem perueniret. Si peccauerit (inquit) in te frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipsum solũ si te audierit, lucratus eris fratrẽ tuũ. Quod si te nõ audierit, adhibe tecũ alios duos aut tres, quod si nec ipsos audierit, dic ecclesiæ. Si uero nec ecclesiam audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Cui non multũ absimile est, quod Liuiti. 5. scribitur, sic referẽte Origene. Si autem anima peccauerit & audierit uocẽ iuramẽti, & hic testis sit et uiderit aut cõscius fuerit, si non indicauerit, & ipsa accipiet peccatum eius. Quo quid aliud docemur, quam ne unquam in peccatis alienis polluamus conscientias nostras, ne consensum male agentibus præbeamus? Consensum quidẽ non solum pariter agendo, sed etiam quæ illicite gesta sunt reticẽdo. Euangelicum uero præceptum in eo perfectius datum est, quod

1. Cor. 5 Tradere in interitum carnis. Ori. in Nume. ho. 15

2. Cori. 7 2. Cor. 2. 7 Matth. 18

Leuit. 5 Orig. in eũ locũ ho. 3

1. Timo. 5 Euangelici præcepti pfectio & ordo corrigendi.

& ordinem indicandi peccatum demonstrat. Non enim uult te, si forte uideris peccatum fratris tui (quod nondum toti ecclesiæ manifestarium est) continuo euolare ad publicum & passim proclamare ac diuulgare aliena peccata, quod esset utiq; non corrigentis, sed potius infamantis. Solus (inquit) inter te & ipsum solum corripe eum. Vbi enim seruare sibi mysterium uiderit ille qui peccauerit, seruabit & ipse emẽdationis pudorem. Si uero diffamari se uiderit ilico ad denegandi impudentiam conuertetur, & non solum non emendaueris peccatum, sed & duplicaueris: Primo igitur solus inter te & ipsum, secundo adhibe tecũ alios duos uel tres. In ore enim duorum uel trium testium stabit omne uerbum. Et quoniam tertio seu postremo mandat correptionem ad ecclesiam deferri, par erit, ut prius (hoc est, secundo) iuberet adhiberi duos uel tres testes, quibus præsentibus correptus, si peccatum agnoscere, & emendare non uelit, posset duobus testibus adhibitis (quũ ad ecclesiam delatum fuerit eius peccatum) confutari, idq; admodum prudenter, nempe, ne uolens qui euangelicum implere mandatum, calumniator uideatur si crimen deferat ad ecclesiam & deficiat testibus. Vides quo correptio euangelica tendat, nẽpe ut peccator ad confessionem & agnitionem criminum nõ clam aut interne, sed externe in fratrem seu manifeste commissorum adigatur, quam si recuset neq; se agnoscens, neq; pœnitendo corrigens excommunicetur.

Matth. 18 | Matth. 18 | Ob quã rõnẽ or iste necessarius | Aug. cõtra epi. Parmeniani li. 3. c. 2 | In corep. frater. duo necessaria. Aug. ad Felicianũ & rũff. epi. 87. & in epist. ad

VErum hic ad duo respiciendum est. Primum ut correptio fraterna ex dilectione & charitate, non autem ex odio aut amarulentia procedat, uerum in eum modum fiat, ut sentiat correptus suam salutem quæri alioqui com-

pertum

pertum est, plures qui arguente nullo, peccatores se esse confitentur, ubi de uera culpa fuerint fortasse correpti, defensionis patrocinium quærere, ne peccatores esse uideantur, quod omnino cauendum est. Secundo, ut excommunicatio infligatur non aliter, quam ut salubris ecclesiæ medicina, quæ salutem omnium materna charitate conquirens, tanquam inter phreneticos, & lethargicos æstuat. Quamobrem post excommunicationem non desistendum, non contemnenda salus excommunicati, sed ueluti cum phreneticis & lethargicis agitur, qui ligari & excitari nolunt, & tamen castigantur ac stimulantur, ita debet erga excõmunicatos perseuerare diligentia charitatis: Vicissim qui corripitur, etsi acerbe, ita ut à conuentu abscindatur ecclesiæ, arguentem odio habere non debet, sed animaduersionem patienter accipere, & fortiter ferre, quẽadmodũ ille à Paulo correptus, maiorem etiam affectum concepit erga Paulum, atq; erga omnes qui statutis Pauli in eius animaduersione paruerant. Quo fit, ut Paulus sententiam reuocans, & eiectum reconcilians ecclesiæ præcipitat dicens: Confirmate in eum charitatem. Atq; utinam parochi populum freqũter de hac fraterna correptione admoneant, ac ad eandem quam diligentissime cohortentur, quam Christus ipse præcepit, ac tam lucrosam ostendit. Certe omnibus persuasum esse conuenit, ut si quis ea quæ uidet in delicto proximi sui uel non indicauerit secundum regulam superius datam, uel in testimonium uocatus, non quæ uera sunt dixerit, peccatum quod cõmisit ille quẽ celat, ipse suscipiet, & pœna cõmissi reuoluetur ad conscium. Putandum tamẽ non est hanc confessionẽ quã frater corripiẽs à correpto elicit, sacramentalẽ esse. Nã ea tan=

Gal. greg. l. moral. 2 cap. 16

Au ad Fe. epist. 166 Sal' excõi cat rõ neglgenda.

Ori i psal. dñe ne i furore, oi[illegible]

Popul' freqũter admonẽdus d fraterna correptiõe

Matth. 18 pœna celãt s pecca.

dem sacramentalis est, quæ sacerdoti uice Christi fit, habẽs absolutionẽ peccatorum annexam, ad quam per correptionem fraternam tandem deuenitur; nempe quum correptus ob contumaciam ecclesiæ, hoc est (si tamen Chrysostomo ac alijs orthodoxis credimus) præsidibus ecclesiæ denuntiatus ad cor reuertitur, & eisdem præsidibus sua scelera confitetur absolutionis desiderio estuans. Nam & Paulo ante diximus remissionem peccatorum quæ à fratre fratri fit, non esse cum potestate clauium confundendam. Quàm salubris ergo res sit correptio illa fraterna satis (ut putamus) uides, q̃ etiã in primitiua ecclesia, nimirũ charitate uere christiana magis adhuc ĩardescẽte frequẽtissimã fuisse nõ dubiũ est.

Chrysost. in Matth.

Correptio fraterna in primitiua ecclesia frequens.

AT quum postea charitas refrigesceret, & tam salubre Christi præceptum sensim negligeretur, tum quod rari inuenirentur alios correpturi, qui non eisdem uel paribus criminibus obstricti tenerentur, tum quod correpti correctionem æquo animo, & patienter ferre nollent, obliti eius quod Psaltes ait. Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Nec ergo tam salubre remedium agnoscendorũ ac confitendorum criminum publice cõmissorum deperiret, plurimis ecclesiasticis regalis ac canonibus cautum, & mandatum est de huiusmodi delictis prodendis, atq; adeo mos saluberrimus introductus est ut in uisitationibus parochiarum, aliquot ex plebe, maturiores, honestiores ac ueraciores uiri in medium euocarentur, ac sacramento constringerentur dicere quicquid contra rectam fidem, & sanctam Christianitatem in parochia nossent uel audissent factum esse, omni affectu humano longe seposito, additis hisce uer=

Correptio fraterna in dissuetudinẽ abiit.

psal. 140

Testes synodales.

bis. Videte fratres ut domino reddatis iuramenta uestra, Non enim homini iurastis, sed Deo creatori uestro, Nos autem qui eius ministri sumus, non terrenam uestram substantiam concupiscimus, sed salutem animarum uestrarum requirimus. Cauete ne aliquid abscondatis, & ex alterius peccato uestra fiat damnatio. Nec patres temere, huc moti sunt, neq; enim illis negligende uidebantur diuinæ ille sententiæ nempe, Nolite cõmunicare operibus tenebrarum. Item: Auferte malum de medio uestrum. Item, Exite de medio eorũ, & immundũ ne tetigeritis. Item, Separamini qui fertis uasa dñi. Huius inquisitionis formulã quandã antiquissimam, canonibus Concilii nostri prouincialis annexuimus. Porrò post hanc inquisitionẽ, qui publice peccasse comperiebatur ad publicam confeßionem & pœnitentiam adigebatur, & secundum canonum ordinem pro merito suo excommunicabatur, Postea expleta pœnitentia reconciliabatur, quemadmodum infra latius declarabimus.

2. Cor. 12

1. Corĩt. 5

Formula ĩquirẽdorũ criminum

Vide cõci. cabiloneñ. cap. 28.

RESTAT, ut de confessione priuata dicamus. Hanc olim & in Romana, & in Græca ecclesia episcopi, & sacerdotes priuatim audiebant ac admittebant, sed cum quodam peccatorum discrimine, Nam si crimen aliquod manifestum, aut tale (unde læsa essent ecclesia) offendissent, erat in eorum potestate, non tamen sine magna discretione ac deliberatione (ut Origenes ait) hoc crimen in conuentu totius ecclesiæ exponere & publicare, aut saltem publicam delinquenti pœnitentiam iniungere, quasi etsi qui deliquit, non proderet speciatim crimen suum, tamen ipso facto confitebatur ac declarabat ecclesiæ se grauiter peccasse. Cauẽdum tamen erat episcopis & sacerdotibus, ne crimen publi

Cõfessio secreta et priuata.

Origines Psalm. 37

Cyp. ĩ sermo d̃ lap.

Oli q̃d cauẽdũ epis

carent, aut publica etiam pœnitentia, seu excõmunicatione multarent, quod cõmissum esse aliter quam sua asseueratione factæ confessionis, probare non possent, quamobrem in Concil. Carthaginen. iij. (cui beatus Augustinus interfuit) canon. 7. sic legimus: Item placuit, ut si quando episcopus dicit aliquem sibi soli proprium crimen fuisse confessum, atq; ille neget, non putet ad iniuriam suam episcopus pertinere, quod illi soli non creditur. Et scrupulo propriæ conscientiæ se dixit neganti nolle cõmunicare, quãdiu excommunicato non cõmunicauerit suus episcopus; eidem episcopo ab aliis non cõmunicetur episcopis, ut magis caueat episcopus, ne dicat in quẽquam quod aliis documentis conuincere non potest, quin temporũ illorum seueritas eo processit, ut quidam sacerdotes (quamuis regula apostolica non satis perpensa) omnino uellent, ut non tantum crimina manifeste facta, sed etiam reatus conscientiarum scripta professione publice, recitarentur. Vnde libellatici dicti uidẽtur. sed hunc abusum magnus ille Leo damnauit ac remouit episto. lxij. ad uniuersos episcopos per Campaniam, Samniũ & picenum scribens, Quod reatus conscientiarũ sufficiat solis sacerdotibus indicare confessione secreta. Quamuis enim plenitudo fidei (ut idem ipse ait) uideatur esse laudabilis, quæ propter Dei timorem apud homines erubescere non ueretur; tamen quia non omnium huiusmodi sunt peccata, ut ea qui pœnitentiam poscunt, non timeant publicare, remouenda erat improbabilis consuetudo ne multi à pœnitentiæ remediis arcerentur, dum aut erubescunt, aut metuunt inimicis suis sua facta reserare, quibus possunt legum constitutionibus percelli. Sufficit ergo (ut subijcit) illa confessio, quæ primum Deo of

Excõe. carthag. 3, c. 5

Leo ep. 57 prima moderatio, q̃ tot ecclesi placuit

fertur, tūc etiā sacerdoti, qui pro delictis pœninitentiū preca tor accedit, quod tū demū plures ad pœnitentiā poterūt ꝓuo cari, si populi auribus nō publicetur cōscientia cōfitētis.

VErum postea nouissimis istis temporibus quum magis ac magis hominum malitia succresceret, & peccatores omnem seueritatem iam penitus abhorrerent, ac citius omnem pœnitentiā spernere, q̄ ullam pœnitētiæ acerbitatem ferre potius ducerent, Ecclesia ueluti pientissima mater (quæ non eadem disciplina & præfractis, & morigeris filiis medetur) remissione disciplinæ peccatores in officio, quippe ad pœnitentiæ remediū capiendū retinere studuit. Quamobrem uetuit, ne omnino sacerdos quæcunq; crimina ipsi in pœnitentiali iudicio detecta, uel uerbo: uel signo aut alio quouis modo reuelare, aut peccatorem prodere præsumat, ac cōtrariū facientem non solum à sacerdotali officio deponendum, uerumetiam ad agendam perpetuam pœnitentiam in artum monasterium detrudendum decreuit. Secundo, remissa est ea seueritas, qua olim cōfitētes etiā secreto ac priuatim, peccata haud clam cōmissa, non absoluebantur, nec ad cōmunionē sacramentorum per ianuam reconciliationis admittebātur, nisi salubri primum satisfactione purgati, quēadmodum diuus Cyprianus sermone de lapsis, & idem ille Leo Epist. 69. quā ad Theodorum Foroiuliensem Episcopum perscripsit, testantur. Et tripartita historia plane indicat, eūdem morem in Græca ecclesia fuisse. Hodie pro crimine, quantumlibet enormi, occulto, nolenti non imponitur publica pœnitentia. Nam uolenti, adhuc eam imponi posse, uetus ecclesiæ, præsertim Romanæ, consuetudo testis est. Nudantur enim etiam hoc tempore

Alia moderatio ecclesiæ circa pœnitētes

decr. Gre. Ex, conci. 8 ñali. c. oēs vtriusq;, de pœ. & remiss.

Tertia moderatio.

leo. ep. 69

Trip. histo li. 2. ca. 35

Vestigiū publ cę pœ ĩ eccle. ro.

Romæ quibusdam scapulæ, & extra templum ceduntur interdum usque ad sanguinem, idq; numerosissima populi multitudine spectante, solus tamen pœnitentiarius noui quid admissum sit. nisi quod omnes atrox facinus admissum suspicantur. Præterea hoc tempore ante absolutionem non exigitur, sed tantum imponitur satisfactio post absolutionem, & reconciliationem explenda. nisi tamen Confessarius crimen tam enorme comperecrit, ut necessarium ac utile ducat peccatorum à communione altaris, ad tempus saltem, citra tamen criminis ullam publicationem sequestrare; aut se maiores, & doctiores prius consulere, priusquam manum imponat. Vbi enim prudentiori consilio Confessarius indiguerit, iubet Cōcilium generale, ut illud absq; ulla expressione personæ caute requirat; quæ est casuum reseruatorum radix, & origo. Nam & in ueteri ecclesia ad episcopos magnitudo culpæ, & criminis referebatur. Porrò etsi nunc ex ecclesiæ remissione peccator (qui neq; apud ecclesiam accusatur neq; denuntiatur, aut defertur) a publica pœnitentia, quamuis manifeste deliquerit, excusetur. Videbit tamen his, saltem bono exemplo publice offensos doceat, peccata bonis operibus emendanda, ut quantum ostendit publica malitia, tantum bonis operibus publice readificet ecclesiam Dei. Euadit autem ex his perspicuum, quosdam contra Romanam ecclesiam iniuria queri, quasi ea ex pœnitentia, conscientiarum quandam carnificinam fecerit, quum disciplina pœnitentiæ nunquam remissior in ecclesia fuerit. quam nunc est, modo tamen recte doceatur ac tradatur.

Ex concil. gñali. ca. ōmis utriusque &c.

Radix & origo casuum reseruatorum.

Quid publice peccā ti hodie incumbat.

SEd hic iam necessario incidimus in eam rem, quæ in

præsentiarum maximo cum animarum dispendio in questio nem trahitur ac controuertitur. Nempe sit ne confessio illa secreta, quæ sacerdoti priuatim fit, iuris diuini, an potius hu mani? Qui rebus nouandis hactenus studuerũt, asserere non formidarunt hanc cõfessionem, maxime cum illa enumera tione delictorum, neque habere mandatum, neque testimo= nium aut exemplum in scripturis, quinimo quandoque peni tus abolitam fuisse. Vnde consequens sit, eam iuris diuini non esse. Sunt alij, qui de hac confessione modestius sen= tiunt. Nam etsi nondum persuasum habeant efficacibus scripturarum testimoniis, & argumentis irrefutabilibus, à pertinacibus facile euinci posse hanc confessionem à Christo, aut etiam Apostolis fuisse institutam, eam ta= men ita piis omnibus religiose seruandam censent, ueluti saltem ab ecclesiæ proceribus non sine afflatu diuini spi= ritus inductam ad hanc usque conditionem. Vt autem hæc quæstio penitius percipiatur, nosse oportet longe aliud esse quum queritur. Num confessio, qualis nunc in usu est, cum omnibus illis ritibus, quibus in præsentia rum peragitur, iuris diuini sit uel humani? quàm quum quæritur, sit ne confessio peccatorum etiam occultorum, quæ soli sacerdoti sit, instructionis, consolationis, & ab= solutionis consequendæ gratia à Christo instituta aut sal= tem indicata, ostensa & insinuata? Nam quod ad primum attinet plane fatemur, Confessionem, qualis nunc agitur in ecclesia (hoc est, omnem illum confitendi modum, & ritum, qualis in ecclesia Romana obseruatur) non esse om ni ex parte à Christo institutam. Nam quis nescit plures ritus circa confessionem iuris esse positiui? quemadmo=

An cõfessio secreta quæ & sacramẽtalis iuris diuini sit.

Sententia nouatorũ.

Aliorum sententia.

Quæstiõis explicatio & discriminatio.

Dilutio primæ.

Totus cõfitẽdi ritus

nō est iuris diuini, sed parti iuris positiui.

dum inter alia sunt confitendi tempus casuum reseruatio, & pleraq; alia, quæ non sunt de substantia cōfessionis, sed magis ad decorem, & accurationem peractionem confessionis, quemadmodum in omni sacramento multos ritus ab ecclesia institutos uidere est, qui non sunt ex ipsius Christi institutione. Vnde consequens est eos, qui argutantur, confessionem idcirco iuris diuini non esse, quod non uno eodemq; ritu in uniuersis ecclesiis, & omni tempore sit obseruata, nostra quidem sententia haud leuiter falli. Rituum enim aduersitas non mutat rei substātiam. Et ut Cyprianus ait in epistola ad Antonianum, Manente concordiæ uinculo, & perseuerante catholicæ ecclesiæ indiuiduo sacramento, actum suum disponit, & dirigit unusquisq; episcopus rationem propositi sui domino redditurus.

Cyp. i ep. ad Antōia.

Dilutio. 2. q.

VErum quum quæritur, Num confessio absolutè accepta, nempe pro agnitione ac enarratione peccatorum, quæ apud sacerdotem per eum qui grauatā habet conscientiam, ad eos (quos diximus) fides fit, iuris diuini sit, & an necessaria. Nobis certe respondendum uidetur, hanc confessionem, etsi diserte a Christo instituta non sit, eandem tamen, ueluti quendam inæstimabilem thesaurum, nobis per Christum in euangelio ostensam ac indicatā, eademq; non aliter peccatoribus criminum pauore consternatis opus esse q̃ ægrotis, & male habētibus opus est medicina, proindeq; recte dici, eam etsi non expressim, re tamen ipsa a Christo præceptam, non quidem passim omnibus, sed his hominibus qui letalibus uitiis etsi occultis contaminati sunt, a quorum remorsu se extricare non possint. Deinde credimus hanc confessionem testimonium ac exemplum in scripturis ha-

Matth. 9

Habet exēplū in scriptura.

bere. Deniq; eandem nunq̃ penitus abolitam fuisse, non solum in Romana, *sed ne in* Græca *quidem ecclesia, quinimo uniuersalem consensum ecclesiæ omnium temporum pro se habere, quod est testimonium in ecclesia omniũ maximum, quæ omnia pro nostri ingenij modulo ostendere conabimur, plenius iudicium de hac re sedi apostolicæ deferentes.* Habet pro se vniuersalem totius ecclesię consensum.

P*Rincipio itaq; nobis explicandus, & illustrandus est locus* Euangelij, *in quo cardo totius rei uertitur, qui* Iohanni. xx. *habetur in hunc modum: Hæc quum dixisset* Iesus *insufflauit & dixit eis (nimirum apostolis.)* Accipite *spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. His uerbis omnium orthodoxorum sententia* Christus *apostolis & eorum in ecclesia successoribus, claues regni cœlestis tradidit, potestatemq; remittendorum, & retinendorum peccatorum concessit, ac pœnitentiæ sacramentum instituit, quod ut omnes clare, & expedite intelligant, operæpretium est ut in primis exponamus, quæ nam sint claues quas* Christus *ecclesiæ suæ tradidit.* Clauis *in scripturis summam quandam authoritatem, potestatem, gubernationem, & domesticam administrationem designat. Nam & in prophanis ac ciuilibus rebus clauium traditio translationem domini ac possessionis significat atq; etiam operatur. Nec ab re, quod habenti claues, non solum omnia quæ in domo sunt pateant, sed & ei potestas sit quoslibet uel admittendi uel secludendi, atq; etiam quæq; secretissima cubicula reseruandi uel occludendi. Quum itaq;* Christus *in domo* Dei *non tanq̃ seruus (quemadmodum* Moyses, *quem scriptura uti fidelem famulum in domo* Dei *uersatum esse dicit) sed tanq̃ filius in*

Explicat locus euāgelii. Iohan. 20

claues apostolis traditæ.

Clauis in scripturis quid.

Hebræ. 3

domo sua fuerit, summa eadēq; æterna authoritate admini-
Math.ulti. *strationis a patre accepta, quēadmodū ipse apud Matthæum*
Iohan. 8 *ait: Data est mihi omnis potestas in Cœlo, & in terra. Item*
Heb.1.2 *apud Iohānem. Pater omne iudicium dedit filio. Et ut Apo-*
Ephe. 1 *stolus ait. Omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit*
caput super omnem ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & ple-
nitudo eius, q omnia in omnibus adimpletur. Idcirco apud
Esaiæ. 22 *Esaiam de eo legimus: Et dabo clauem domus David su-*
Apoca. 3 *per humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat, &*
claudet, & non erit qui aperiat, quod in Apocalypsi repe-
titur in hæc uerba. Hæc dicit sanctus, & uerus qui habet
clauem David, qui aperit, & nemo claudit, claudit, & ne-
Apoca. 1 *mo aperit. Atq; eodem libro Iohannes Christum loquen-*
tem faciens. Noli (inquit) timere, ego sum primus, & no-
uissimus, & uiuus & fui mortuus, & ecce sum uiuens in
secula seculorum, & habeo claues mortis & inferni. Quo
Ephe. 2 *nihil aliud significatur, quam Christum esse summum caput*
super uniuersam ecclesiam, atq; adeo accepisse eum a pa-
tre authoritatem super omnem principatum, potestatem,
& uirtutem, dominationem, & omne nomen quod nomi-
Philip. 2 *natur, non solum in hoc seculo, sed in futuro, ut ei omne*
genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Ia-
cebat genus humanum ex primorum parentum uitio craf-
sissimis ignorantiæ tenebris obrutum. Iacebat in durissima
patriarchę *diaboli seruitute captiuum. Prodierunt patriarchæ, & pro*
& pphetę *phetæ, quibus Deus quidem suam misericordiam ueluti per*
nō habue- *transennam ostendit. Claues tamen quibus remotis spiri-*
runt claues *tualium tenebrarum repagulis, mens humana in perspi-*
remittēdo- *cuam Dei uoluntatis cognitionem assurgeret, uel diaboli-*
rū, criminū

cæ captiuitatis uinculis diruptis, in libertatem uindicare-tur haud concessit, tantum fideles seruos esse uoluit qui te-stimonium ferrent, de futuro illo clauigero Christo, qui te-nebrosum illum carcerem, in quo omnes uincti eramus, & clausi tenebamur aperturus, & quandoq; dicturus esset. Exite, & hic qui erant in tenebris, reuelamini. Qui a patre rex sup Syon montem sanctum eius, & sup sedē Dauid pa-tris sui constitutus, & in domo Iacob regnaturus in æter-num, in manu sua uentilabrum ferret, quo permundaret aream suam, & congregaret triticum in horreum suum, paleas autem combureret igni extinguibiti. Qui properan-tes ad se per ueteris uitæ pœnitentiam a peccatorum uin-culis absolueret, absolutosq; in regnum suum intromitteret. Auersos uero, & ad sua desideria conuersos a regni cœle-stis ingressu repelleret, ligatisq; manibus ac pedibus in te-nebras mitteret exteriores. Deniq; qui scripturas nobis ape-riret, uoluntatem Dei patefaceret, & quæcunq; a patre audiuisset, nobis manifestaret. Vides quot & quantas cla-ues Christus in orbem terrarum destinatus a patre acce-perit. Sed quas claues hinc discedens, apostolis illorumq; successoribus in ecclesia reliquerit, id uero explicandum est. Et quidem constat Christum easdem, hoc est, suas, non alias claues apostolis commisisse, nimirum claues regni cœlorum, quemadmodum ipse Petro dixit. Quodcun-que ligaueris super terram, ligatum erit & in cœlis: & quodcunque solueris super terram, solutum erit, & in cœlis. Nam quod eadem potestate qua ipse a patre mis-sus est, eosdem in orbem terrarum destinauerit, plané te-statur apud Iohannem, Sicut (inquit) misit me pater,

Esaiæ. 49
Psal. 2
Lucæ. 1
Matth. 3
Matth. 4
Lucæ. 24
Ioh. 15. 17
Quas claues xp̄s apostolis tradiderit.
Matth. 16
Iohan. 20
2. Cor. 5

Ephe. 4 & ego mitto uos. Non tamen ut dominos, sed ut ministros, legatione pro eo fungentes, in ædificationem corporis eius, quæ est ecclesia, quod infra latius confirmabimus.

d u ſio cla u um.

QVæ ut magis perspicua facerent patres, partiti sūt claues in clauem ordinis, & clauem iurisdictionis. Rursus utranq; clauem in clauem scientiæ. quam & discretionis appellant, & clauē potestatis. Clauis ordinis est potestas uocationis, functiōis seu ministerij sacerdotalis, qua qui fungitur, Christi personam in ecclesia repræsentat, omniaq; non suo, sed Christi nomine, & authoritate agit, quæ complectitur potestatē prædicandi uerbi seu annuntiandi Euangelij, cōsecrandi corpus Christi, remittendi, & retinendi peccata, & impertiendi seu administrandi sacramenta. Clauis iurisdictionis est potestas coercendi criminosos sine ui corporali, quæ, adhibetur, non ut homines, sed ut error ipse tollatur ut homines non lædantur, sed corrigantur, non ut perdantur, sed corripiantur & instruantur. Hæc est illa potestas excōmunicandi publice delinquētes, & rursus eosdem absoluendi ac reconciliādi, si conuersi absolutionem petant. Clauis ordinis solis sacerdotibus, qui hac parte in apostolorum uices successerūt, peculiaris est. Nam solis apostolis dictū est. Quorū remiseritis peccata, & cætera eademq; proprie clauis regni cœlorū appellatur. Clauis uero iurisdictiōis, qua quispiā uel excluditur, uel admittitur ad externum ecclesiæ cōsortium etiam ad alios de ecclesia pertinere potest. Nam hæc clauis per Christū ecclesiæ data est hisce uerbis. Si ecclesiā non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus, quam non proprie clauē regni cœlorū dixeris, nisi tamen regnū cœlorū pro ecclesia ipsa militante accipias.

Au. l. ep. epiſto. 68 poteſtas ex cō cand ,u r.s d u nis

Iohan. 20

Matth. 18

DIximus autem utranq; clauem & ordinis & iurisdictionis duplicem esse, nẽpe scientiæ & potestatis. Nec hanc partitionem mirabere, quod similes (licet non eiusdem potestatis ac dignitatis claues) etiam sinagogæ diserte ac expressim tribuat Christus, sed interim scribis ac pharisæis abusum illarum exprobrans. De clauibus scientiæ habes dominum legisperitos grauissime increpantẽ, Luce. xi. Væ uobis legisperitis qui tulistis clauẽ scientiæ, ipsi non introistis, & eos qui introibãt, prohibuistis. De claue potestatis. Mat. xxiij. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, et Pharisei. Omnia ergo quæcunq; dixerint uobis, seruate & facite. Clauem item iurisdictionis habuerũt, sed ut alijs ita & hac claue perperam abusi sunt, eijcientes extra synagogam nomen Iesu confitentes. Quod si in synagoga has clauis coniunctas esse oportebat, quanto magis in ecclesia easdem coniunctas esse oportet, quod non tantũ concors ueterum sententia, sed & res ipsa plane cõuincit. Neq; enim Christus potestatem quam dedit apostolis, indiscretam esse uoluit, qua liceret eis pro suo arbitratu peccata remittere uel retinere, ligare uel soluere, nullo habito inter ligandos uel soluendos discrimine alioqui alibi non dixisset. Si cæcus cæco ducatũ præstet, ambo in foueam cadũt. Quin ipsa uocabula remittendi, & retinendi, ligandi & soluendi, claudẽdi & aperiendi, indicant non solum authoritatẽ illam & potestatem, qua remittimus ac retinemus, sed etiam inter ligandos ac soluendos discretionem, claues esse, quæ scientiæ appellãtur reperias autem & in Christo ambas hasce claues copulatas. Ipse est enim in quo omnes thesauri sapientiæ Dei sunt absconditi, qui solus docet hominem scientiam, qui solus dignus inuentus est

Duplex utriusq; clauis.

Lucæ. 11

Matth. 23

Clauẽ scientiæ & oportet in ecclesia claui potestatis esse cõiunctam.

Matth. 10

Lucæ. 9

In Christo claues scientiæ &

Apo. 5 aperire librum & soluere septē signacula eius, ipse cui de-
Iohan. 8 dit pater iudiciū facere & discernere inter paleam, & tri
Matth. 3 ticum. Ipse de quo dixit Deus apud Esaiam. Dedi spiritum
Esaiæ. 42 meum super eum, iudiciū gentibus proferet. Calamū quas-
Matth. 12 satum non conteret & linū fumigans non extinguet, in ue
ritate educet iudiciū. Quare consequens est, ut & Christus
Iohan. 20 apostolos (quos sua potestate ornauit, ac pro se legatione
2 Cor. 5 fungi uoluit) ambabus illis clauibus instructos esse uoluerit,
Grego. nēpe iudicii & potestatis. Quod patres accute uiderūt, qui
superni iudicii principatum sacerdotibus esse cōmissum ac
pœnitentiæ sacramentū, in quo remittuntur ac retinētur pec
Am. in ser. de natali sāctorū Petri & Pauli cata (iudicii instar se habere dixerunt. Porrò clauis scientiæ
erudit ad salutē clauis potestatis suscipit ad quietē, Clauis
scietiæ doctrina uerborū corda patefacit, Clauis potestatis
animabus aperit regna cœlorū. Illa scientiæ thesauros largi
tur, hæc diuitias immortalitatis dispēsat. Quamobrē recte
Hiero. in Mat. ca. 16 dixit Hieronymus. Eos qui iudicii clauē a potestate sepa-
rant, aliquid sibi de pharisæorū supercilio assumere, ut uel
damnent innocentes, uel soluere se noxios arbitrētur, quum
apud Deū non sentētia sacerdotis, sed reorū uita quæratur.
Leuit. 14 Legimus in Leuitico de leprosis, ubi iubētur ut ostēdant se
sacerdotibus, & si leprā habuerint, tūc a sacerdote immūdi
fiant, nō quo sacerdotes leprosos faciāt et immūdos, sed quo
habeant notitiā leprosi, et nō leprosi, et possint discernere
Iudicat, cri minū enarratione sacerdoti faciendam qui mūdus quiue immūdus sit. Quomodo ergo ibi leprosum
sacerdos mundū uel immundū facit, sic et hic alligat uel sol
uit episcopus & presbyter, nō eos qui insontes sunt uel no
xii, sed pro officio suo, quum peccatorum audierit uarieta-
tes, scit qui ligandus sit qui ue soluendus. Hactenus ille.

EX his ad germanam intelligentiam eius loci Iohan.xx. quem supra citauimus facile pertingemus. Christus enim spiritum sanctum apostolis impertiens ac dicens, Quorumcunq; remiseritis peccata remittuntur eis: & quorũ retinueritis, retenta sunt, apostolis claues (quas ordinis uocamus) tradidit, potestatemq; remittendorũ ac retinendorum peccatorum concessit. Potestatem planè diuinam. Nam (ut diuus Hieronymus in Esaiam ait) dominus soluit cõpeditos qui liberati ab eo, gratias referũt, dicẽtes. Tu dissoluisti uincula mea; Funibus enim peccatorum suorum unusquisq; cõstringitur. At (ut subijcit) eos funes atque uincula soluere possunt, & apostoli, imitantes magistrum suum, qui eis dixerat. Quæcunq; solueritis super terram, erunt soluta & in Cœlo. Soluunt autem eos apostoli sermone Dei, testimonijs scripturarum & exhortatione uirtutum. Hanc potestatem ueluti omnium maximam diuus Iohannes Chrysostomus celebrat. Intellige (inquiẽs) quanto sacerdotes honore, quanta dignitate, spiritus sancti gratia dignata fuerit. Etenim qui terram incolunt atq; in ea uersantur, his commissum est, ut ea quæ in cœlis sunt dispensent, his datum est, ut potestatem habeant, quam Deus Opt. Max. neq; angelis neq; archangelis datam esse uoluit. Neq; enim illis dictum est. Quæcunq; ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo: & quæcunq; solueritis in terra, erũt soluta & in cœlo. Habent quidem & terrestres principes uinculi potestatem, uerum corporum solum. Id autem quod dico sacerdotum uinculũ ipsam etiam animam contingit, atq; ad cœlos usq; pertingit; usq; adeo, ut quæcunq; operati fuerint sacerdotes inferne, illa eadem Deus superne rata habeat, ac ser-

Hier. i Esaiam ca. 14
psalm. 143
Prouerb. 5
Matth. 18
Quo soluã i pctã claue sciẽtiæ
Ioh. Chrysost. li. 3. de sacerdotio.
Matth. 18
Nota (sciẽtiam sacerdotũ quæ claue iudic i præsupponit

Iohan. 20 uorum sententiam dominus confirmet. Iam quid ipsum hoc
Iohan. 8 aliud esse dicas, nisi omnem rerum cœlestium potestatẽ illis
a Deo concessam? Quorumcunq; enim (ait) peccata remiseri
tis, remittuntur: quorumcunq; retinueritis, retenta sunt. Ce-
do, quænã potestas hac una maior esse queat? Pater omne
iudicium dedit filio, at hoc uideo a filio totum sacerdotibus
Simile. esse cõmissum, & post pauca. Rex aliquis si cui ex subditis
suis honorẽ hunc ĩpertitus fuerit, ut potestatem habeat, quos-
cunq; uelit in carcerem coniiciendi, eosdemq; rursus rela-
xandi, is nimirũ beatus & admirandus iudicio omniũ fue-
rit, at uero qui a Deo tanto maiorẽ accepit potestatẽ, quan
to cœlum terra pretiosius est, quanto etiam animæ corporis
præstant, num is contemnendum ministerium accepisse pu-
tandus est? Certe insania manifestaria est, tantum despicere
principatũ, sine quo neq; salutis neq; promissorum bonorum
compotes fieri possumus. Nam & præter baptismum & sa
crosanctam Eucharistiam, quæ manibus sacerdotũ perficiun-
tur, condonandorum etiam nobis peccatorum facultatem
Claues sũ obtinent. Hæc ille. Certe uulgaris res esse non potest, quam
ma ĩphasi Christus tanto uerborum serio promittit, inquiens. Ego dico
p xp̃ũ tra tibi (attende uerborum emphasim) quia tu es Petrus, & su-
cti & pro per hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ infe-
missæ. Matth. 16 ri non præualebunt aduersus eam: & tibi dabo claues regni
cœlorum, & quodcunq; ligaueris super terrã, erit ligatum,
& in cœlis, & quodcunq; solueris super terrã, erit solutum,
Iohan. 20 & in cœlis. Rursus uide, quanta cũ maiestate Christus hinc
discessurus, apostolis hasce claues tradiderit. Idq; ipso suæ
gloriosæ resurrectionis die. Insufflauit (inquit Euãgelista)
& dixit. Accipite spiritum sanctum, quorũ remiseritis pec-

cata,

cata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Tantum donum non aliter quam spiritu oris sui, hoc est, ui sibili, quodā signo impartitionis spiritus sancti (cuius solius uirtute in ecclesia Dei peccata remittuntur) conferre uoluit, ut omnes ad illius magnitudinis cōtemplationem prouocaret; & ad expendendum quam foret hoc beneficiū in ecclesia necessarium, incitaret.

cur xp̄s in discipulos insufflauerit.

SEd quorsum hæc inquies? Nimirum ut ostendamus hoc loco confessionem, que proprie sacerdoti fit, etiam criminum occultorum ueluti inæstimabilem quendam Euangelii thesaurum per Christum indicatam, atq; ut remedium necessarium (quo mentes peccato oppressæ, & a peccatorum pondere ac remorsu, prope desperantes, rursus ad certam spem salutis erigantur) insinuatam esse. Nam quum claues illæ ordinis (quas hic Christus confert) absq; omni controuersia animæ liberationem respiciant. Anima uero non minus occultis quam manifestis criminibus opprimatur. Quin interdum occulta manifestis grauiora, & periculosiora sint, planè insanus est, qui non uidet hoc remediū non minus ad occulta q̄ ad manifesta peccata pertinere. Rursus, qui uidet necessarium esse ac rem ipsam postulare, ut sciētiæ ac discretionis clauis, claui potestatis cohæreat. Qui item cum ueteribus considerat hisce dominicis uerbis. Quorū remiseritis pecata, &c. sacerdotibus iudicii principatum ac dignoscendi & discernendi inter insontes ac noxios facultatē, nec non sententiæ ferendæ potestatem, concessa esse, is necessario fatebitur, sacerdotem peccata aliter remittere uel retinere non posse, nisi sibi prius per confessionem cognita. Neq; memoria transmittendum est Christum apo-

Cōfessio sacramētalis p christū insinuata.

Cyp. sermōe d lap.

sacerdos aliter peccata nō remitit nisi cōfessa.

Remissio ac retētio discretionē requirunt. stolis non tantum potestatem remittendorum, sed etiam retinendorum criminum fecisse. At qui discernet sacerdos, sint ne peccata remittenda uel retinenda, nisi prius eorum audierit uarietates? Quo pacto quæso, is (qui euangelicus ille stabularius est) uulneribus ægroti uinum & oleū ueluti prudens medicus infondet, ac accuratam eius curā habebit, nisi prius uulnus diligenter inspexerit ac morbi radices inuestigauerit? Quomodo per contraria cōtrariis medebitur, nisi nouerit utraq;? Neq; enim ineptiūt, qui quod à Boetio dictum est, similitudine quadam huc transferunt, nempe, si operam medicantis expectas oportet ut uulnus detegas tuum. Quod scilicet ac similitudine non tantum Christus, sed & scriptura passim utatur medicos animæ ad medicos corporis conferens, qui per fidele ministeriū opitulentur saluti, medicinam adhibentes, nimirum fomenta uerborū. Rursus; quaratione præoccupatum in aliquo delicto, presbyter instruet in spiritu lenitatis, nisi delicti speciem (quod diuina instructione amputandum est) perceperit prius? Quo tandem pacto sermone Dei, & testimoniis scripturarum & exhortatione uirtutum soluet ligatos, nisi uitiorum nodos, quibus (uti funibus peccatores constringuntur) arte quadam non uulgari, enodari, explicare ac dissoluere curauerit. Quam obrē recte Gregorius in Iohan. cap. xx. Videndum (inquit) quæ culpa aut quæ pœnitentia sit sequuta post culpam, ut quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam uisitat, illos pastoris sententia absoluat, Tunc enim uera est absolutio præsidentis, quum etiam sequitur arbitrium iudicis.

Lucæ, 10

Boetius.

Au. in psal 87. & in psalm. 66.

Galat. 6

Hie. in Esa. ca. 14

prouerb. 5

Greg. ī Iohan. c. 20

Obiectio.

Quod si nobis dicas. Non assentior ueteribus, qui uerba ligandi & soluendi, remittendi & retinendi di-

squisitionem quandam criminum exigere existimauerunt. Sed ipse hæc uerba ad fidem tantum refero, ut is soluendus sit, qui dicat se tantum credere, sibi per Christum remissa esse peccata, etsi non confiteatur eadem specialim, is uero solus ligandus sit, qui Euangelij promissionē respuit, uerbū Dei auersatur aut comtemnit. In summa, qui sibi peccata remitti non credit. Respondebimus, nos nequaquam inficiari, Fidem remissionis peccatorum, quam in nobis efficit spiritus sanctus, omnino necessariam esse in pœnitente, qui uelit clauium fructum percipere. Nam ut clauis non aperit seram, nisi sera ad recipiendum clauem sit disposita, sic uirtute clauium spiritualium non soluitur peccator nisi mentem habeat hac fide preparatam. Quo fit ut patres interdū hanc fidem & spiritum sanctum qui fide datur, clauem regni cœlestis appellent, quod sine fide præambula & spiritu sancto nec sacerdos clauibus digne utatur, nec claues in peccatorum cordibus aperiēdis sint efficaces, sed claues nihil aliud esse quàm fidem aut spiritum sanctum, id planè negamus. Nam Apostoli & fidem & spiritus sancti reuelationem habuerunt, priusquam Christus ipsis claues uel promitteret uel daret, ergo claues esse oportet quid præter fidem, hoc est, potestatem quandam qua in ecclesia pœnitentes quum accedunt per fidem confitentur, & confessi per tenentes ecclesiæ nomine claues correpti soluuntur & ligantur. In quam sententiam diuus Augustinus dixit Christum has claues ligandi ac soluendi ecclesiæ dedisse, scilicet quisquis in ecclesia eius, dimitti sibi peccata non crederet, non ei dimitterentur: quisquis autem crederet, seq; ab his correptus, auerteret, in eiusdem ecclesiæ gremio constitutus

Dilutio.

Ori. ho. 1. ī Mat. quē lege caute. Ambi ser. đ natali petri & Pau. clauesalič. sūt ꝙ fides mat. 16. 18 Iohan. 20.

Au đ doc. christ. li. 1 c. 17. et. 18

Nota verba correptus,

eadem fide ac correctiōe sanaretur. Quisquis enim (ut subdit) non credit dimitti sibi posse peccata, fit deterior desperando, quasi nihil illi melius q̄ malum esse remaneat, ubi de fructu suæ conuersionis infidus est. Hæc ille. Neq; enim frustra dixit Augustinus, ut quisquis in ecclesia correptus se a peccatis auerteret, quemadmodum idem alibi dixit. Pœnitentiam tunc peccatori prodesse, si eam in ecclesia catholica gerat, cui Deus in persona beati Petri ligandi soluendiq; tribuit potestatem, dicens. Quæ alligaueris super terrā, et c.

De fide ad Petr. cap. 3

Matth. 16

Quanto ergo rectius & ueteres, & recentiores catholici patres locum illum Iohan. xx. de tali potestate remittendi & retinendi peccata (quæ confessionem præambulā requireret) intellexerūt. Inter recētiores Hugo Victorinus non contemnendus author sic ait: Deus homo, homines, qui puri homines erant, participes fecit potestatis suæ, ut officiū eius implerent, pœnitentium confessionem suscipiendo, ut & potestatem eius exercerent pœnitentibus, & confitentibus peccata remittendo, quum inquit. Accipite spiritum sanctum, &c. Iam quis est tam stupidus, qui non potius ducat patrū, imo totius ecclesiæ consensum in interpretandis scripturis, singularibus quorundam atq; exoticis sententiis anteponere: præsertim quum patrum sententia Christi uerbis q̄ maxime consentanea sit, præsertim si fines absolutionis & clauiū in ecclesia relictarum intuearis.

Hugo victorinus.

Iohan. 20

Quid per uerbū remittēdi pctā uel ligatur.

NObis certe plurimum hallucinari uidentur, qui per uerbum (retinere peccata) nihil aliud intelligunt, quam relinquere eum, qui uerbum Dei auersatur suo errori existimantes locos euangelicos, qui de clauibus sunt, quod ad retentionem seu legationem attinet, nihil aliud conti-

nere, aut uelle, q̃ quod Christus Matth. x. tradidit. Quicunque nõ receperit uos, neq; audierit sermones uestros exeuntes foras de domo uel ciuitate, excutite puluerem de pedibus uestris, &c. Nam quis non uidet claues ad soluendos uel ligandos fratres qui de ecclesia sunt, ecclesiæ traditas esse. Locus autem ille. Math. x. de his qui foris sunt loquitur, fidem in Christum & Euangelium repudiantibus uel corrumpentibus, qui non clauium uirtute, sed infidelitate sua & proprio iudicio condemnantur, quos tanquam deploratos nisi resipuerint relinquendos Euangelium, & Apostoli tradiderunt. De quibus Paulus dixit. Quid enim mihi de iis qui foris sunt iudicare?

Discrimen locoꝝ mat. 10. et Io. 20

1 Cor. 5

QVod si iam tandem hoc euicimus, quod ipsa uerba Christi (Iohan. xx.) plane euincunt, nempe sacerdotibus (qui hac parte apostolorum in ecclesia successores sunt) potestatem & retinendi, & remittendi peccata, seu soluendi atq; ligandi traditam esse, consequens est & illic pœnitentiæ sacramentum (quippe uisibile in ecclesia signum inuisibilis gratiæ, hoc est, remissionis peccatorum) institutum, quod necessario præcedit confessio. Quamobrem etsi Christus illic expressim confessionem non præceperit, tacite tamen indicauit, ueluti rem necessariam, sine qua ad absolutionem sacramentalem peruenire non potest. Quid enim soluet aut ligabit, quid remittet aut retinebit sacerdos, si nihil ei confessum erit? Quomodo laborãtes et oneratos uice Christi reficiet, qui nescit qua ex parte premantur ac urgeantur? Christus scrutator renum & cordium, & qui nouerat omnia interrogat cæcum, Quid uis ut faciam tibi? & sacerdos homo mortalis, alterius conscientiæ peni

Pœnitẽtię sacramẽtũ Ioh. 20. per xp̃m institutum.

Chryso. *tus ignarus non rogabit? Quibus morbis uis succurram? Diuus Iohannes Chrysostomus, quem supra retulimus, requirit, ut confitentes Deo (quem nihil latet) non solũ nos fateamur peccatores esse, sed & singula delicta computemus ac recenseamus, q. aliter homo morborũ suorũ oblitus, misericordiæ medicinã nunquã fideliter ac recte petierit. Quanto magis homini sacerdoti enarrãda est peccatorũ uarietas eorũ saltẽ, quæ cõsciẽtiã detinẽt alligatã, nõ quidẽ sacerdotis, sed cõfitẽtis gratia, ut dignã percipere possit medicinã.*

Obiectio.

ARgutantur quidam, Christum nullibi confessionẽ præcepisse, proinde homines christianos ad eam non esse alligandos. Dilut o. *Sed hi nostro sanè iudicio uerbis tantum inanibus sophisticantur. Christus ægrotis medicum, oneratis ac laborantibus refectorem & consolatorem ostẽdit. Ergo ne tibi uidetur is ægroto (qui reconualescere uolet) satis præcepisse, ut medicum edeat, qui medicinã ostẽdit? Quin ægrotis ut ad medicum properent præceptis non est opus, sed morbus ipse satis interpellat infirmum qui docet non bene* Matth. 9 *habentibus, sed male habentibus opus esse medico. Tacemus* 2. Corĩt. 9 *interim quod Christus non coactos, sed uoluntarios nos ad salutem perducit; libera est fides, libera sunt sacramenta, adeo ut nemo uel ad baptismum capiendum cogendus sit. Quis tamen ob id neget baptismum non esse necessarium aut præceptum, uolenti regnum Dei uidere? Ad eundem modum nemo delinquentem absolute cogit ut confiteatur, attamen si uelit certum testimonium remissionis peccatorũ (quæ eum angunt) accipere, necesse est ut absolutioni confessionem præmittat. Et ut pertinacissime negent hanc confessionem quæ sacerdoti fit in scripturis non habere manda-*

tum, nũquam tamen commõstrabunt absolutionem (diuinum illud beneficium) ulli hominum unquam in ecclesia fuisse impensum, nisi primum cõfesso. Quamobrem quum & ipsi fateantur absolutionem sacerdotis esse liberalem promissionẽ & pretiosissimum thesaurum gratiæ Dei, in quo Deus nobis exhibeat, & proponat suam misericordiam & remissionem peccatorum. Proindeq; christiano etiam nomine eum indignum esse qui hunc tam pretiosum thesaurum contemnat, imo qui non summo desiderio eundẽ quærat, & amplectatur consequẽs est, ut cogãtur, uelint, nolint, fateri hanc confessionem haud esse de numero eorũ quæ Christiano, homini criminibus obruto liberum sit uel facere uel omittere. Nam si omnino liberum facis christiano ut confiteatur uel non confiteatur, ut sibi dicat, occulte ago, apud deum ago, nouit Deus, qui mihi ignoscit quæ in corde ago. Ergo (quẽadmodum inquit quidam uir pius) sine causa dictũ est. Quæ solueris in terra, erunt soluta & in cœlo? Ergo sine causa claues datæ sunt ecclesiæ? frustramus Euangelium Dei, frustramus uerbum Christi, si promittimus uobis quod ille negat, nõne uos decipimus? Quanto rectius ergo idem ille colligit agendam esse pœnitentiam qualis in ecclesia Dei agitur, ut pro nobis & ecclesia oret, q̃ isti, qui peccatores à confessionis necessitate absoluunt. Præterea etsi liberam faciant isti confessionem auricularem (ut uocant), fatentur tamen & ipsi retinendã esse eam in ecclesia, ne prorsus inexplorati cõtra præceptũ Paulinũ ad cõmunionẽ admittãtur, in quo partibus accedunt, qui testantur in omni ecclesia sacerdotibus se uere præceptũ fuisse, ut uiderẽt ne indignos ad cõmunionẽ admitterẽt, et ut cæteros sileamus, uehemẽs est hic bea

August.

Depç. dis. 1. ca. agite.

Inexplorati ad cõmunionẽ non admittẽdi. 1. Cori. 11

Cyp.i ser. de laps. tus Cyp.martyr sermone de lapsis, ubi inter cætera ignauos sacerdotes increpans, ait. Contra Euangelij uigorem, contra domini ac Dei legem temeritate quorundam laxari incautam communicationem. Irrita (inquit) & falsa pax, periculosa dantibus & nihil accipientibus profutura. Et post

Ibidem. pauca ait. Ante expiata delicta, ante exomologesin factam criminis, ante purgatam conscientiam sacrificio, & manu sacerdotis, ante offensam placatam indignantis domini, & minātis, pacem putant esse, quam quidam uerbis fallacibus

Cyp. de cōfessione secreta loquitur. uenditant. Non est pax illa, sed bellum, nec ecclesiæ iungitur, qui ab Euangelio separatur. Ne uero tergiuerseris aneges Cyprianum de exemologesi, quæ sacerdoti secreto fit loqui, audi quid idem ille sanctus martyr pauloante dixerit Imperitus (inquit) est medicus, qui tumentes uulnerum sinus, manu parcente contrectat, & in altis recessibus uiscerum uirtus inclusum dum seruat, exagerat, aperiendum uulnus est, & secandum, & putredinibus amputatis; medela fortiore curandum. Quin Cyprianus postea eodem sermone secretæ confessionis manifestissimus locupletissimusq; assertor est, cuius testimonium infra adducemus copiosius. Quæ quum ita se habeant, nec inficientur illi eum hominem qui uel negligit uel contemnit tam pretiosum absolutionis thesaurum (non hominis, sed Dei uerbum & munus) hunc ne quidem christianum dicendum, sed à communione arcendum ꝙ contemnat id quod christiano contemnere non licet, eoq; contemptu committat, ne remissionē peccatorum accipiat, ac certum de se signum præbeat, ꝙ Euangelij contemptor sit. Quum, inquam, hæc illi multis exaggeren, non uidemus cur tam sint iniqui huic confessioni secretæ, qua sine, is the-

saurus non percipitur & tam grauis censura incurritur.

Q*Vod generalis Concilij institutionem, quæ incipit Omnes utriusq; sexus, &c. suggillent, id nobis suo more agere uidentur. Certe ut quod sentimus, dicamus, uerbis tantum pugnant re ipsa nihil efficiunt. Quid enim aliud statuit Concilium, q̃ quod illi ipsi ecclesiæ disciplinam exigere & plenum esse pietatis persuadent, Concilium non aliter cogit fideles (quũ ad annos discretionis peruenerint) saltem semel in anno omnia sua delicta proprio sacerdoti confiteri, & Eucharistiæ sacramentum (saltem in Paschate) reuerenter recipere, q̃ ut contemnentes idipsum facere, ab ingressu ecclesiæ arceat, & uita defunctos ecclesiastica, sepultura prohibeat, at illi absolutionis thesauri (ut uere dicunt) non æstimandi contemptores, non solum à sacramentis depellunt sed & Christiani nominis nomenclatura indignos decernunt. Vide uero quorum coertio seu erior, ecclesiæ ne an eorum qui ecclesiam insectantur? Cæterum habet & Euangelium legem suam, habet suam disciplinam. Atq; interim tamen uerum est, coacta seruitia Deo non placere, lex bene uolentem instruit, quid sequatur, maleuolentem terret donec iusta censura uolentem faciat, pædagogus est enim ad Christum. Quod aiunt Concilium præcepisse quod impossibile est, nempe omnium peccatorum confessionem, quum Dauid dicat. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. Et iterum: Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui ut uiderem, multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, & cætera. Certe sic argutando non satis candide interpretantur canonem Concilij, qui omnium peccatorum appellatione, tantum intelligi uoluit peccata*

Canõ cõcilii generalis, qui incipit, oĩs utriusq; sexus. etc. defenditur ac explicatur.

Quĩ cogat cõc. hũ ad cõfitendũ.

Coacta seruitia deo nõ placere

2. Cor. 9

Obiectio.

Psal. 18

Dilutio.

Qũo cõfitẽdũ & de quibus peccatis.

confitenti cognita. Nec alio consilio canon omnia peccata confiteri uoluit, q̃ ut omnes (secundum diui Chryso. sententiam) admoneret ut accessuri Confessarium, conscientiam suam prius per interiorem confessionem discutiant, & delicta sua in memoriam etiam sigillatim reuocent, ac tandem eiuscemodi discussione (qualem solemus in rebus arduis adhibere) præuia, sacerdoti omnia peccata cognita sigillatim, cætera uero quæ non magnopere angunt & cruciant conscientiam, oblita item ac neglecta generatim confiteantur, atq; eatenus canon non alligat confessurum ad certum tempus, liberum relinquens quo anni tempore confiteatur. Quod autem canon unumquenq; fidelem astringit ad percipiendum (saltem in Paschate) Eucharistiam, nouum uideri non debet, quum & Fabianus martyr & pontifex non multo post apostolorum tempora & Agatõ. & Elibertanum Conciliũ decreuerũt, ne inter catholicos quidem eos cõnumerandos, qui saltem in Pascha, Penthecoste & Natali domini non cõmunicauerint, nisi forte quis maioribus criminibus quibuslibet impediatur. Quæ disciplina ut alia multa, nimirum refrigiscente hominum charitate, in Concilio generali per ecclesiam facta remissior est; sic tamen, ut canon non cogat indignos & nauseantes ad sacerrimam illam cõmunionem, quinimo tales de proprij sacerdotis consilio tantisper a cõmunione abstinere uult, donec bonam uoluntatem participandi sacramenti accipiant, seu ea quæ a communione pœnitentem, abstinere suadent, expient. Quod uero proprio sacerdoti confitendum esse, canon præcipit, id uetustissimis canonibus, & antiquissimorum Conciliorum decretis q̃maxime consentaneum est, quæ

Canon nõ ligat peccatorẽ ut certo tẽpore cõfiteatur sacramentaliter.

Fabiãus ex cõc. agatẽ et Elib. oli ter in ãno communicandum.

c. omniũ utriusq; quatenus e. cogat ãno semel cõmunicare.

Cur pprio sacerdoti cõfitendũ.

prohibent, ne quisquam episcoporum, aut sacerdotum se in alterius parochiam ingerat, nisi id uel de consensu alterius uel necessitate ita suaddente fiat. Atq; huc non parum facit quod Paulus iubet Tito, ut constituat oppidatim presbyteros, & quod ex libro Prouerb. cap. xxvij. hoc per allegoriam non inepte deflectitur: Diligenter (inquit) agnosce uultum pecoris tui, tuosq; greges considera, &c. Non erat ergo cur canon ille tanti concilij, cui non solum primores ecclesiae Latinae, sed & Graecae maximo certe numero interfuerunt, tam acerbè tractaretur. Ad Tit. 1

VT tandem eo unde digressi sumus reuertamur. Habes (tam ut speramus) explicatum satis, quam faciat locus ille in Iohā. xx. Quorūcunq; remiseritis, etc. ad astruendam confessionem, quae sacerdotibus fit, habes, q̄ magnificas claues; hoc est, quantā potestatem Christus uicariis suis in terra reliquerit, ob quam Deo (qui talem dedit potestatem hominibus) summas gratias ex toto corde agere oporteat. Habes q̄tum huic potestati, quae est unica peccatorum & infelicium conscientiarum consolatio tribuendum sit, quam contempsisse, Christum spreuisse sit, quod hic idem sit forum Dei, & forum sacerdotis, adeo ut non putemus praeterea opus esse alios locos adferre, ex quibus catholici doctores hanc confessionem asserunt, quod unus ille quem tractamus, nostra sententia suffecerit, ad commostrandum id quod intendimus. Interim non ignoramus id quod Iacobi 5. legimus, nempe, Confitemini alterutrum peccata uestra, & orate pro inuicem ut saluemini, uideri non tantum scholasticis penè omnibus, sed & ueterioribus doctoribus de cōfessione sacramentali mandatum. Sic ut Christus hanc con- Epilogus

Hic est idē forū dei & forū sacerdotis.

fessionem insinuasse, diuus uero Iacobus promulgasse ui- Sic sentiũt
deatur, nec habet hæc sententia quid absurdi. Nam etsi lo- Theophy.
cus is, etiam ad fraternam confessionem trahi possit, quis & Beda.
tamen negauerit eundem de sacramentali confessione po-
tissimum intelligendum: si enim tanta est absolutionis uir-
tus, quemadmodum supra ostendimus, atq; hæc prater con
fessionem, quæ sacerdoti fit, obtineri non possit, nemo iure du
bitauerit diuum Iacobum uelle ut confiteatur homo morta-
lis mortali, idq; potissimum sacerdotibus, qui certã consola
tionem conscientiis nostris in uerbo absolutionis adferre
possint. Neq; enim opus erat ut Apostolus expressim dice-
ret. Confitemini sacerdotibus, quod Christus alibi common
Iacobi. 5 *strauerit, quinã sint qui potestatem habeant remittendi, &*
retinendi peccata. Vt interim taceamus ipsum Apostolum
eodem pene contextu sermonis presbyterorum meminisse,
quos iubet induci super ægrotos, ut orent super eos, ungen-
tes eos oleo in nomine dñi non sine promissione salutis, al-
leuiationis, & remissionis peccatorum, cui statim prædi-
cta uerba subnectit in hunc modum, Confitemini ergo al-
terutrum. Quod si fateris Iacobum præcepisse (nimirum ex
Christi institutione) ut confiteamur inuicem delicta frater
fratri, a quo tanta conscientiæ consolatio nõ speratur, quan
to magis fatebere ex eiusdem sententia fuisse, ut grauatam
habentes conscientiã, cui priuatus, potestate clauium carens
Chry. li. 5 *mederi non potest, confiteremur sacerdotibus, Christi uice*
de sacerd. *fungentibus; in quorũ manus Christus salutem nostram quo*
dãmodo posuisse uidetur, neq; enim uerbum (alterutrum)
Verbũ al- *sacerdotes excludit. Nã & qui præcipit ut medeamur alte-*
terutrum *rutrum omnino uult ut pro ratione morbi medicus deliga*

tur. Ex prædictis itaq; iudicabis, num hæc confeßio mandatũ habeat in scripturis, quod primũ discutiẽdũ suscepimus.

Hãc cõfessionẽ ĩ scri. exẽplũ & testimoniũ habere probatur.

SEquitur, ut doceamus hanc confeßionem exemplum ac testimonium habere in scripturis. Hic nullis certabimus argumentis cum contentiosis; sed tantum opponemus eis authoritatem magni illius Basilij (quæ apud omnes catholicos hactenus fuit sacrosancta) is cum sacerdotibus confitendum esse asseruisset, assertionem suam exemplis, & testimonio scripturæ cõfirmat. Sic (inquit) & hi qui antiquitus pœnitebant, inueniuntur apud sanctos confeßi esse peccata sua. Scriptum est enim in Euangelio. Quia Iohãni Baptistæ confitebantur populi peccata sua, & in Actibus apostolorum apostoli is qui baptizabantur. Hæc ille.

Basi. i reg. mona. c. 28

Matth. 3

Acto. 19

Hãc cõfes sicẽ totius ecclesi cõsensu cõfirmari.

REstat ut doceamus hanc confeßionem, uniuersalem consensum ecclesiæ omnium temporum pro se habere nec ostendi posse eandem uel in ecclesia Græca, quoad eadem ecclesia in catholica unitate perstitit penitus abolitam fuisse.

Clemẽs petri successor.

POst apostolos primi numerantur Clemens Petri successor; & Dionisius Areopagita Pauli discipulus, uterq; martir. ille satis perspicue hanc confeßionem (qua conscientiam apud sacerdotem exoneramus) hisce uerbis asserit. Si fortasis (inquit) in alicuius cor, uel liuor uel infidelitas uel aliquod malum latenter irrepserit, non erubescat, qui animæ suæ curã gerit, confiteri hæc ei qui præest, ut ab ipso per uerbum & consilium salubre curetur, quo possit fide integra & bonis operibus pœnas æterni ignis euadere, & ad perpetua uitæ præmia peruenire. Et iterũ: Quod in nauigatione pelagi humanæ uitæ ferendi sunt uo

Ei q̃ præest nimirũ sacerdoti.

mitus, & succensationes, & agitationes, quum ex confessione peccatorum & reiectione criminum uelut male congregati in uisceribus fellis eiectio facienda est, & abiicienda prorsus a corde, intrinsecus latēs amaritudo peccati, si qua forte ex desideriis iniqua, uelut ex cibis noxiis congregata est, quam utiq; quum euomuerit quis & abiecerit, ingentis ægritudinis liberabitur morbo, si tamen post uomitum, quæ ad sanitatem pertinent, sumat.

Satisfactio.

Dionys. areop. ad Demoph. Cōfessio & satisfactio

ALter, nempe Dionysius, Demophilum monachum acriter increpat, quod impium ad pedes sacerdotis procumbentem, ac confitentem, uerecunde se ad peccatorum remissionem quærendam uenisse, calce reiecerat, & usurpato sacerdotali officio, sacerdotem cōmunionem dantem lapso, conuitiis lacerauerat. Subindéq; (uir ille sacer) diffinit omni ratione carere, Dei causa peruertere diuinitus traditum ritum, quod distinctiones ordinesq; confundere, sacratissimas Dei sanctiones & iura transgredi: sic nimirum indicans hanc confitendi rationem ex iure diuino promanare ac descendere.

Obiectio.

Dilutio.

VT autem quidam contendat, opera Clementis apocrypha esse, ac negent hunc Dionysium eundem esse quem Paulus Athenis conuertit, nihil (quod ad præsentem rem attinet) refert. Nam id saltem diffiteri nequaquā possunt, utrosq; illos authores, quales nunc in ecclesia extant, uetustissimos esse, quod uel satis est ad euincendum hanc confessionem esse longe uetustissimam, nec interim quecunq; apocrypha sunt, falsa sunt.

Tertul. de poenitent.

TErtullianus uicinus apostolicorum temporum, testatur non facti solum, uerum & uoluntatis delicta ui-

tanda & pœnitentia purganda esse, sicut non sola conscientia proferatur, sed aliquo etiam actu administretur, qui magis græco uocabulo, nẽpe (exemologesis) exprimatur, quem prosternendi & humiliandi hominis disciplinã uocat, conuersationem iniungentem misericordiæ illicem, & postea inter opera pœnitentiæ recenset (presbyteris aduoluti) atq; arguit eos, qui hoc opus ac publicationẽ sui aut suffugiunt, aut de die in diem differre præsumunt, pudoris magis memores quam salutis, ueluti illi qui in partibus uerecundioribus corporis contracta uexatione conscientiam medentium uitant, & ita cum erubescentia sua pereunt, quem pudorem subinde intolerandum pronuntiat, modis omnibus persuadens, ut peccator in exemologesi, secunda subsidia statuat, suam salutem ne deserat, aggrediq; ne cesset id quod sciat mederi sibi. Atq; alibi ait, Deum Adam ad confessionẽ peccati prouocassẽ, ut scilicet conderentur nobis exempla confitendorum potius delictorum q̃ negandorum, ut iam tunc initieretur euangelica doctrina. Ex ore tuo iustificaberis, et ex ore tuo condemnaberis.

Exomologesis quid.

Satis fatio.

pudor intolerãdus, occulta nolle confiteri.

Secũda subsidia post lapsũ in confessione.

Math. 12

ORigenes, ecclesiarum post apostolos magister (ut diuus Hieronymus ait) in psalm. trigesimo septimo. uerba ac sententiam Clementis (ut uidetur) imitatus, sic habet. Vide quid nos edoceat scriptura diuina, quia oportet peccatum non celare intrinsecus, fortassis enim sicut hi qui habent intus clausam escam indigestam, aut humoris, uel phlegmatis stomacho grauiter imminentia, si uomuerint, releuantur. Ita etiam hi qui peccauerunt, siquidem occultant, & retinent intra se peccatum intrinsecus urgentur, & propemodum suffocantur a phlegmate uel humore peccati.

Origines in psal. 37

Si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat seipsum & confitetur, simul euomit delictum, atq; omnẽ morbi digerit causam. Tantummodo (ut subiicit) circumspice diligentius, cui debeas confiteri peccatum tuum, proba prius medicum cui debeas languoris causas exponere qui sciat infirmari cum infirmante flere cum flente, qui condolendi ac compatiẽdi nouerit disciplinam, ut ita demum, si quid ille dixerit, qui se prius eruditum medicũ ostenderit, & misericordem, si quid consilii dederit facias & sequaris, si intellexerit, & præuiderit talem esse languorem tuum, qui in conuentu totius ecclesiæ exponi debeat & curari, ex quo fortassis, & cæteri ædificari poterunt, & tu ipse facile sanari, multa hoc deliberatione, et satis periti medici illius consilio procurandũ est.

medic' hoc est confessarii sacerdos qualis deligendus.

Idem in Humilia cap. 11. Leuitici. Opponens sacrificiis ueteris legis pro peccatis, expiationes euangelicas, post septem remissiones, hoc est, peccatorum expiationes, octauam esse dicit eam, quæ fit per pœnitentiam, duram quidem & laboriosam. Quum (inquit) lauat peccator in lachrymis stratum suum, & fiunt ei lachrymæ Panes die ac nocte, & quũ non erubescit, sacerdoti domini indicare peccatũ suum, & quærere medicinam secundum eum qui ait. Dixi. Pronuntiabo aduersum me iniustitiã meam domino, & tu remisisti iniquitatem cordis mei. Alibi idem Origenes, id quod supra diximus (nempe ostendi, non posse, ullum unquam absolutum nisi prius confessum) confirmet dicens. Qui non prius animæ suæ uitia & peccatorum suorum cognouerit mala, & proprii oris confessione prodiderit, purgari is atque absolui non poterit.

Origines in homil. 2 c. Leuitici.

cõfessio, ut vocãt, auricularis.

Psal 32

Orige. li. 7 per arc. c. 1

ORigeni Greco Cyprianum latinum illustrem eccle=

Cypri ser. de laps.

siæ

sic doctorem, & martyrem amplectamus; is in sermone de lapsis (quem & supra citauimus) modis omnibus cohortatur, ut non modo manifesta, sed & latentia peccatorum uulnera detegamus, & occulta solaq; cogitatione perpetrata delicta confiteamur. Et ut plane uideas eum, confessionem secretam, quae sacerdoti fit, admodum probasse, eandemq; tum in usu fuisse, sic ait. Deniq; quando & fide maiori, & timore meliore sunt, qui quāuis nullo sacrificij aut libelli facinore constricti quoniam tamen de hoc uel cogitauerunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter & simpliciter confitentur exomologesin cōscientiae faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam paruis, licet & modicis uulneribus exquirunt, scientes scriptum esse, Deus non irridetur. Et post pauca: Confiteantur (inquit) singuli, quaeso uos fratres, delictū suum, dum adhuc qui delinquit in seculo est, dum admitti cōfessio eius potest, dum satisfactio, & remissio facta per sacerdotes apud dominū grata est. Alibi hunc recte agere poenitentiam ait, qui diuinis praeceptis mitis & patiens, & sacerdotibus Dei obtemperans obsequiis suis & operibus iustis dominum promeretur.

Occultorū confessio.

Ibidem.

Satisfactio

Cyp. ad clerū d modo agēdi pęnitentiam.

H*Vic iungendus est Nicephorus Carthophilax, qui ad Theodosium monachum sic scribit. Ligandi soluendiq; prouincia pontificibus ipsis a clemētissimo Deo nostro demandata est. Siquidem ad Petrum ait: Quaecunq; ligaueritis, ligata: & quaecunq; solueritis soluta erunt. Vnde (ut subijcit) olim omnes oportebat ad ipsos pontifices accedere, suaq; illis occulta prodere, & sic uel reconciliationem uel repudium ferre. Ignoro autē (inquit) qui factum sit, quur haec minus obseruentur, quamuis existimem pontifices ne-*

Niceph. ad Theodo

Matth. 16

Occultorū secreta cōfessio antiquissima.

gotij tædio, frequentiáq; multitudinis turbulentia defatigatos, id operæ ad monachos transmisisse, ad eos scilicet, qui uere probati sunt, aliisq; ualeant esse utiles. Ecce q̃ perspicue uir ille pius morem confitendi sacerdotibus, ex diuinis literis asserit ac comprobat, quamuis suis temporibus id usu uenisse dicat, quod & nostris, nempe per pontifices & sacerdotes, ut otiosius uiuerent, onus audiendarũ confessionum secretarũ tum in monachos, ueluti nunc in fratres mendicantes, esse reiectum, nõ sublatũ. Et quid clarius eo quod sequitur. *Porrò si quid expertus sit & frugi, & quum hoc sacerdotio fungatur, ad illum in primis accedendum, nam poterit indigno prodesse, accedentem se diligentius curare reconciliare item & corrigere,* Ac paulò post, sacerdotem officij sui commonens: *Lapsos (inquit) spiritualibus increpationibus admonebit, utiliter consulet, uitam futurã & æterna supplicia in memoriam reducet. Vnum cauebit, ne indulgentius & citra omnem obiurgationem absoluat, fiatq; alienorum criminum particeps.*

Ibidem. Expert' & frugi sacerdos deligẽdus Ibidẽ. Officium confessari. Quid cauẽdum.

Basi. in reg mona. c. 21

NOn obscurius magnus ille Basilius, & ipse Græcus, hanc confessionem secretam testatur. Locus est ex dialogo, qui regulæ monachorum inscribitur, per Ruffinum sinchronon diui Hieronymi uerso, cap. xxi. quærit monachus. *Qui uult pœnitere, peccata sua an omnibus debet confiteri & quibuslibet, an sacerdotibus tantum, an cæteris quibusq;?* Respondet Basilius: *Clementia Dei erga eos qui deliquerunt manifesta est, secundum quod scriptum est. Qui non uult mortem peccatoris, sed ut magis conuertatur & uiuat. Quia ergo confessionis modus ad hoc aptus est, & conuertens se a peccato, fructus dignos ostendere*

Ezech. 18

debet pœnitentiæ, secundum quod scriptum est. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Necessarium uidetur his quibus dispensatio mysteriorum Dei commissa est, confitenda esse peccata. Demonstraturus quoq; hanc confessionem habere in scripturis testimonium, & exemplum, ambo illa loca ex Euangelio Matthæi, & actis apostolorum supra citata affert. Ne uero putares non confitenda parua delicta, eodem libro capit. decimo octauo monet. Nihil oportere contemni tanquam paruum, quod de omni uerbo otioso quod loquuti fuerint homines, de eo rationem in die iudicij reddituri sint. Rursus cap. xcviij. Rogat monachus, an deceat, quum soror aliqua confitetur quodcunq; delictum suum presbytero, etiam matrem monasterij adesse? Respondet Basilius. Honestius mihi uidetur esse & religiosius, ut per seniorem matrem presbyter, si quid illi uidetur, sibi statuat, & modum & tempus pœnitentiæ imponat ad emendationem eius quam corrigi desiderat a peccato: nimirum significans magis conuenire ne soror matris imperio subiecta non aliter oneretur satisfactione pœnitentiæ quàm ex matris consilio, quæ omnibus sororibus prospicit. Nec cessat rogare monachus. Vtrum decet gesta turpia confitentis, uel obscœna inuerecundius annũtiare omnibus aut certis quibuslibet aut quibuscunq;? Respondet Basilius, Confessio peccatorum hanc habet rationem, quam uulnus habet aliquod corporis, uel passio quæ medico demonstranda est. Sicut ergo non omnibus quis uitia uel uulnera corporis sui reuelat, nec quibuslibet, sed his tantum qui summæ peritiæ testimonium habẽt, & curæ ac medelæ disciplinam, ita confessio peccatorum

Mat. 3. 7 — Necessaria cõfessio sacramẽtalis — Matth. 3 — Acto. 19 — Idem. c. 18 — Matth. 12 — cap. 98 — Satisfactio — An reuelanda cõfessio — Simile.

fieri debet apud eos tantummodo, qui curare hæc præua-
1. Thes. 5 *lent & emendare, secundum quod scriptum est. Vos qui fortiores estis, infirmitatem infirmorum portate. hoc est, au ferte, & exportate per curationem. Vide uero quam pulchre tres illi insignes Græciæ magistri ac egregia luminaria, nẽpe Origines, Nycephorus, & Basilius, in hac re confessionaria concinant, & quod comprobandum recepimus, luce clarius affirment.*

I*Am rursus aliud par duorum (omnium sententia) celebratissimorum ecclesiæ Latinæ doctorum copulabimus, nempe diuos Hieronymum & Augustinum. Nam Ambrosium Latinum Chrysostomo Græco conferendũ seruabimus.*

Hierony ĩ Mat. c. 16

Diuus itaq; Hieronymus primũ eo loco quem supra citauimus, nempe in commentariis supra Mattheum huius confessiõis meminit. Quum episcopum uel præsbyterum, aliter ligare uel soluere peccatorem prohibeat, nisi primum peccatorum audierit uarietates, & iam hinc sciat quis ligandus sit, qui ue soluẽdus. Qui locus aperte cõuincit, & diui Hieronymi tẽpore, confessionẽ sacerdotibus, cum enumeratione delictorũ factã fuisse. Deinde perspicuum testimonium eius habes in cõmentariis super ecclesiast. capito. x. Si quem (inquit) serpens diabolus occulte momorderit, & nullo conscio eum peccati ueneno infecerit, si tacuerit qui percussus est & non egerit pœnitentiam, nec uulnus suum fratri, & magistro uoluerit confiteri, magister qui habet linguam ad curandum facile ei prodesse non poterit. Si enim erubescat ægrotus uulnus suum medico confiteri, quod ignorat, medicina non curat. Vt interim sileamus plerosq; alios locos, ubi in laude confessionis multus est Hieronymus.

Enarrãda peccata in cõfessione singulatim

Hiero. in ecclesia. c. 10

Alludit ad locũ Iac. 5 (fratrẽ magistrũ, hoc est, sacerdotẽ pontificmũ intelligens

Vide c. mẽsurã. de pœ distin. 1

HVic sententiæ subscribit Augustinus in psal. sexagesimum sextum. Lætentur (inquit) & exultent gentes. Vnde? per ipsam confessionem. Quare? quia bonus est cui confitentur. Ad hoc exigit confessionem ut liberet humilem ad hoc damnat non confitentem, ut puniat superbum. Ergo tristis esto antequam confitearis, confessus exulta, iam sanaberis, non confitentis conscientia saniem collegerat, apostema tumuerat, cruciabat te, requiescere non sinebat. Adhibet medicus fomenta uerborum, & aliquando secat medicinale ferrum tribulationis. Tu agnosce medici manũ, confitere, exeat in confessione & defluat omnis sanies. Idem in cap. Iohan. quintum sic habet. Vox saluatoris rumpit duritiem lapidis, & cor tuum ita durum est, ut nondum illa uox diuina te rumpat, surge in corde tuo, procede de sepulchro tuo, etenim mortuus in corde tuo tanquam in sepulchro tuo iacebas, & tanquam saxo malæ consuetudinis grauabaris surge & procede, & crede, & confitere. Qui enim credit, surrexit: qui confitetur, processit. Quare processisse dicimus confitentem, quia antequam confiteretur, occultus erat quum autem confitetur, procedit te tenebris ad lucem, & quum confessus fuerit, quid dicetur ministris? Quod dictum est ad funus Lazari. Soluite illum, & sinite abire. Quomodo dictum est ministris apostolis. Quæ solueritis in terra, soluta erunt, & in cœlis. Vt interim prætereamus quæ toto libro de uera, & falsa pœnitentia (quem quidem tanquã nothum ex libris eius quidam secernunt, quanquam interim catholicæ doctrinæ sit) ubi modis omnibus cohortatur, ut pœnitentes uitam nostram Deo per sacerdotẽ repræsentemus, huc deflectens quod dñs mundatis præcepit ut ostenderent

August. in psalm. 66
psalm. 109
Idem ĩ ca. Iohan. 5
Cõfitẽdũ ecclesię ministri utsol uant confitentem.
Iohan. 11
Aug. de uera et fal. peniten.

Erubescentia detestabilis.

Aug. li. de saluta. docu.

sacerdotibus, Iubet ut quæramus sacerdotem scientem ligare atq; soluere, ac omnino erubescentiam detestatur, quæ confessionem uincit, erubescentiam uero, quæ confessionem comitatur, laudat, quod illa partem habeat remissionis. Libro de salutaribus documētis, Iubet iussioni sacerdotis deū timentis obsequi, qui ut sapiens & perfectus medicus primum sciat curare sua peccata et postea aliena uulnera detergere & sanare & non publicare. Hunc enim perquirendum & cum eo consilium salutis nostre ineundum esse suadet. Præterea libro de uisitatione infirmorum ex presso confutantur, qui sufficere arbitrantur si soli Deo (cui nihil est occultum) quam nullius latet cōscientia, sua crimina confiteantur, uel nolentes uel erubescentes uel dedignātes ostendere se sacerdotibus, quos tamen inter lepram & lepram legis latorem dominus constituerit. Sed nolo (inquit) ut ipsa decipiaris opinione, ut confundaris confiteri corā domini uicario tabescēs præ rubore, uel ceruicosus præ indignatione, nam ipsius humiliter subeundum est iudicium, quem dn̄s sibi non dedignatur uicarium. Ergo (inquit) ad te uenire roges sacerdotem & fac ipsum conscientiarum tuarum penitus participem, non te seducat illa superstitio, quæ in uisitando confirmat, quia saluet sacerdote inconsulto ad Deum peccatorum confessio, non enim (ut subijcit) abnegamus, quin sit ad deum frequenter referenda peccatorum confessio. Eges enim & sacerdotis, qui mediator sit ad Deum tuum salubri iudicio. Item cap. 5. Astantem (inquit) coram te sacerdotem, angelum Dei existima, aperi ei penetralium tuorum abditissima latibula, conscientiarum uerecundarum penitiora reuela repagula, &c. Nec mora=

Au. de uisita. infirmo.

Typus potestatis sacerdotalis uetus sacerdotium.

Nō sufficere mētalē cōfessionē.

Ibidē ca. 5

occurritur obiectioni

tur nos. quod libri isti de uera & falsa pœnitentia item de salutaribus documentis, denique de uisitatione infirmorum, quibusdam non uideantur esse Augustini. Quum constet Augustinum in libris minime dubijs eandem tueri sententiam. Et ut hi libri non sint illius Augustini Hipponensis episcopi, uetusti tamen sunt, & tanquam pij ab ecclesia recepti, ut uel hinc probetur hanc confessionem non esse rem nouam, sed iam olim ut rem necessariam in ecclesia usitatam. Aug. in cõmẽtariis in Psal. 5

IAm ad Ambrosium, & Chrysostomum pergamus, quos ideo coniunximus, ut ostendamus eos non tantum non abolere hanc confessionem (quod tamen illis aduersarij impingunt) sed eandem tueri magis. Scimus ex Ambrosio, citari locum de pœnitentia Petri in hæc uerba. Ergo (inquit) Petrus prorupit ad lachrymas, nihil uoce precatus. Inuenio quod fleuerit, non inuenio quid dixerit, lachrimas eius lego satisfactionem non lego, recte plane Petrus fleuit & tacuit, quia quod defleri solet, excusari non solet, & quod defendi non potest, ablui potest. lauat enim lachryma delictum quod pudor est confiteri lachrymæ ergo uerecundiæ consulunt pariter & saluti. Hactenus ille. Obiectio ex Amb. in sermi. de pœni. Pet.

Scimus ex Chrysostomo in epistolarum ad Hebræos citari. Non dico tibi ut te prodas in publicum, neque ut te apud alios accuses, sed obedire te uolo prophetæ, reuela domino uiam tuam, apud uerum iudicem cum oratione, delicta tua pronuntia, non lingua, sed conscientiæ tuæ memoria. Et tum demum spera te misericordiam posse consequi. Et alibi. Peccata tua disce ut deleas. Illa si confunderis dicere quia peccasti, dicito illa quotidie in anima tua, non dico ut confitearis ea seruo ut exprobret, dic Deo qui curet Obiectio ex Chry. episto. ad Hebræos.

ra, nam licet non dixeris non ignorat Deus. Et quæ in eandem sententiam scribit Homilia .xxxi. xl. lxxx. & homilia ij. in psalmum .l. Item sermone nuper uerso de pœnitentia & confessione. Scimus deniq; locum qui ex tripartita historia contra hanc confessionem affertur, Sozomene authore in hæc uerba.

Obiectio ex hist. tripar. li. 9. c. 36

Sozomenes.

QVoniam omnino non peccare, diuinum & ultra humanam naturam esse cognoscitur peccantibus autem, & pœnitentiam agentibus, ueniam Deus dari præcepit. Qui uero confiteri refugiunt, maius pecatorum onus atquirunt. Propterea uisum est antiquis pōtificibus ut uelut in theatro sub testimonio ecclesiastici populi delicta pandantur. Et ad hanc rem presbyterum bonæ conuersationis, seruantemq; secretum ac sapientem uirum statuerunt, ad quē accedentes hi qui deliquerant, delicta propria fatebantur. At ille secundum uniuscuiusq; culpā indicebat & mulctam. Quod etiā hactenus diligēter in occidentalibus seruatur eclesiis, & maxime apud Romā, ubi etiā est locus certus pœnitentiū. Stant enim rei & uelut in lamentationibus cōstituti. Quum enim sacra celebratio fuerit adimpleta, illi communionem non percipientes, cum gemitu & lamentatione seipsos in terram prosternunt. Ad quos concurrens episcopus, & ipse cum lachrymis & gemitu spirituali prosternitur, & omnis ecclesiæ plebs fletibus inundatur. Post hoc autem prior surgit episcopus, & eleuat iacentes a terra. Tum competenter pro pœnitentibus facta oratione, dimittit omnes. At illi afflictionibus sponte uocantes, aut ieiuniis, aut abstinentia lauacri, aut suspensione ciborum, aut rebus aliis quæ iubentur, expectant commune tempus quod

decernit episcopus. Constituto uero tempore, uelut quoddã debitum exoluentes afflictione de peccato curati, cum populo communione participantur. Hæc ergo antiquitus Romani pontificis usq; ad nostrum conseruarunt tempus. Porrò Constantinopoli presbyter super pœnitentes fuit usq; ad illud tempus quo quædam mulier nobilissima, quum peccata suaesset confessa, & ei à presbytero fuisset præceptum, ut ieiunaret, & Deo opibus pis supplicaret, quũ hoc obseruaret, crebrius in ecclesia cum diacono se concubuisse confessa est. Hoc quum populus cognouisset, sæuiebat in sacerdotes, quasi per eos facta fuisset iniuria ecclesiæ. Tum Nectarius episcopus remouit diaconum sceleratum, & quibusdam suadentibus ut singulos ad communicandum iudicio conscientiæ suæ relinqueret, etiam presbyterum nequaquam super pœnitentes esse præcepit. Et ex illo antiquitatis consuetudo sublata est, quum ut arbitror) minora peccata pro pudore confessionis & subtilitate examinantium patrarentur. Hactenus Sozomænes.

Diaconi tã quã oculi epi act⁹ totius ecclesiæ p̃scrutãtes referebãt, ad epm ubi correctione aut admonitione opus esse cernebãt ut d clemẽ. epi. 1. ad Iacob.

SEd qui prædictos locos contra confessionem secretam adferunt, non uidentur nobis satis sententiam authorum, quos pro sua sententia citant, excussisse, ut incipiamus à Tripartita historia, Manifestum est eum locum confessioni secrete multum tribuere. Principio enim adfirmat eos qui confiteri refugiunt, maius peccatorum onus acquirere, Dein testatur confessionem secretam in Græca ecclesia fuisse, quum referat antiquos pontifices ad hanc rem presbyterum bonæ conuersationis seruantemq; secretum ac sapientem uirum statuisse, ad quem accedentes hi qui deliquerant delicta propria faterentur. Quod autem subinde testatur, pre

Dilutio p̃dictorum locorum

Locus tripartitæ historiæ explicatur.

Cõfessio secreta in ecclesia græca ab initio fuit.

Rit'pœnité di, nõ cõ fessio secreta p Nectariu. sublat'

sbyterum (qui usq; ad illud tempus Constantinopoli super pœnitentes fuit) sub Nectario, qui proxime Iohannẽ Chrysostomum præcessit, ob crimen diaconi remotum, & ex illo antiquitatis consuetudinem sublatam esse, ex eo quidem (nostra sententia) non conuincitur, confessionem secretam omnino abolitam fuisse, sed tantum ritum illum publice in ecclesia ob occulta peccata pœnitendi. Nam (*ut supra diximus*) *ea erat ueteris ecclesiæ seueritas, ut & pro occultis delictis pœnitentiam & mulctam publicam indiceret, ac confessum in locum pœnitentium relegaret, cui rei præerat præsbyter qui super pœnitentes uocabitur.* Di*cebantur enim tunc pœnitentes hi soli qui publicam pœnitentiam, id est, satisfactionem in ecclesia facerent.* Quem*admodum canonibus diuersorum Conciliorum, atq; adeo ex capitulis Græcarum synodorum per Martinum Bracharacensem episcopum recollectis liquet cap. xxiij. Is ergo presbyter qui super tales pœnitentes fuit & qui publicam mulctam indicebat, remotus est, & ea seueritas sublata, ne confeßi de occultis, publica satisfactione grauarẽtur.* Quin *Nectarius eam seueritatem non in totum sustulit, sed (ut habet historia) singulos ad communicandum iudicio conscientiæ suæ reliquit, sic scilicet, ut his qui adhuc putarent, ipsis ante communionem publica satisfactione opus esse eadem petentibus daretur, cæteri uero suæ conscientiæ relinquerentur, ut scilicet ad cõmunionem admitterentur, nulla satisfactione publice expleta, at confeßionem secretam ex toto sublatam esse nobis non fit uerisimile, quũ diuus Chrysost. Nectarij successor eius non uno in loco meminerit, ex quibus unum supra retulimus. Alium habes libro secundo*

Vide collectanea synodorũ, c. 23

Chryso. nectarii. successor meminit confessionis se

de sacerdotio, ubi ait. Multa arte opus esse, ut qui loborant Christiani, ultro sibiipsi persuadeant, sacerdotum curationibus sese submittere oportere, neq; id solum, sed ut etiam curationis ac medicinæ nomine gratiam illis habeant. Et post pauca. Quocirca (inquit) multa quidē opus est pastori prudentia, sexcentis etiam (ut sic dicam) oculis, ut recte undiq; humani animi habitum circunspicere possit. Postea eodem libro, præstātiam sacerdotalem ex loco Iohannis uigesimo. Quorumcunq; remiseritis peccata, &c. in Cœlum uehens, insaniam esse manifestariam dicit, despicere tantum principatum, sine quo neq; salutis, neq; promissorum bonorū compotes fieri possumus, quod neq; baptismus, neq; caro & sanguis domini aliter quā per sanctas sacerdotum manus perficiantur, neq; sacerdotes solum nos regenerent, sed postmodum etiam condonandorum nobis peccatorum facultatem obtineant. Atq; eodem loco, nostros, Iudæorum sacerdotibus longe præfert, quod his corporis lepram purgare seu (ut uerius dicamus) haud purgare, sed purgatos probare. At nostris non corporis lepram, uerum animæ sordes, non tantum purgatas probare, sed purgare prorsus (ut ait) concessum sit. Quæ omnia satis demonstrant longe aliud esse remouisse presbyterum super pœnitentes, hoc est, sustulisse illam acerbitatem, confessum etiam de occultis in ordinem publice pœnitentium relegandi. Quod per Nectarium in Græca ecclesia, postea etiam per pontifices in Latina factum esse non negamus. Aliud uero, confessionem secretā penitus abolere, quod in ulla catholica ecclesia hactenus unquam factum fuisse nobis non facile persuaderi patiemur. Atq; hoc nostrum commentum non esse uanum,

eretæ, lib. 2 de facerd.

Ibidem.

Locus. Io. 20. explicatur per Chryfoft.

Sacerdotii noftri neceffitas.

Ibidem.

Quid fecerit Nectari⁹.

Cōfeffio fecreta ī nulla ecclefia pēit⁹ fublata.

totus contextus prædicti loci historiæ tripartitæ, si modo ad uiuum excutiatur, palàm ostendit, siue antecedentia siue consequentia inspicias, atq; adeo finis declarat, tantum pudori consultum esse, quo pœnitentes publice grauabantur.

Loci ex chrysl. citati explicantur.

ERgo & quæcunq; aduersarij contra hanc confessionem ex Chrysostomus contorquent, ei omnino nihil derogant. Nam quid aliud est dicere. Non dico tibi ut te prodas in publicum, neq; te ut apud alios accuses, uel non dico ut confitearis ea seruo ut exprobret? Item necesse non est præsentibus testibus confiteri: q̃ libero te publica illa satisfactione qua etsi uerbis peccata tua haud expressim, re tamen ipsa in publicum prodis, ac ea conseruis tuis, qui & testes contra te esse, & peccata exprobrare possint confiteris. At longe alia ratio est confessionis sacramentalis, qua crimen non profertur in publicum nec præsentibus testibus euulgatur, nec exprobrationem timet, sed soli sacerdoti Dei uicemgerenti, atq; adeo magis Deo q̃ sacerdoti (cui publicatio iam interdicta est) dicitur, quod hic amodo non sit ullum discrimen inter forum dei, & forum sacerdotis.

Cyp. in ser. de lap.

Ambrosii dictũ excutitur.

EIusdem omnino sententiæ diuum Ambrosium fuisse, nulli dubium est, qui tamen tanti uiri libros diligenter euoluerit. Nam quod aduersarij ex eo de pœnitentia Petri attulerunt, & singulare est & publicam pœnitentiam respicit, quod ea uerba indicant (quod pudor est confiteri) ad quam tamen idem uir ille sanctus alibi quammaxime cohortatur, quemadmodum uidere est libro primo de pœnitentia cap. xvi. & libro secundo cap. primo, & cap. decimo, ubi Petro quidem statim dimissa peccata dicit. Quia amarissime fleuit, & nihilosecius quem libet ex nobis monet in hæc

Am. d̃ pœ. li.1.ca.16. & li.2.c.1. & cap.10.

uerba. Fleat (inquit) pro te mater ecclesia, & culpam tuam lachrymis lauet. Item: Volo ueniam reus speret, petat eam lachrymis, petat gemitibus, petat populi totius fletibus, ut ignoscatur obsecret, & quum secundo, & tertio fuerit dilata eius communio, credat remissius se supplicasse, fletus augeat miserabilior. Postea reuertatur, teneat pedes brachiis, osculetur osculis, lauet fletibus, nec dimittat ut de ipso dicat dominus Iesus. Remissa sunt peccata eius multa. quoniā dilexit multum. Cognoui (inquit) quosdam in pœnitentia sulcasse uultum lachrymis, exarasse cōtinuis fletibus genas, strauisseq́; corpus suū calcādum omnibus, ieiuno ore semper & pallido mortis speciem spiranti in corpore prætulisse. Alius olim in pœnitentibus a dolor quā nūc est

Adeo autem Ambrosius non tollit rationem priuati quærēdi consilij, & absolutionis, ut ex professo doceat, quæ moderatio erga peccatores, ab is qui illorum morbos curare debent, habenda sit. Nec facile inuenies quenquam ex patribus, qui potestatem sacerdotalem magis illustret. Sed aiunt (inquit) nimium Nouatiani, se domino deferre reuerentiā, cui soli remittendorum criminum potestatem reseruēt, imo nulli maiorem iniuriam faciunt, quam qui eius uolunt mandata rescindere, commissum munus confundere. Nam quum ipse (ut subijcit) in Euangelio suo dixerit dominus Iesus. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, quorum retinueritis, retenta erunt. Quis est qui magis honorat, útrum qui mandatis obtemperat quam qui resistit, Ecclesia in utroq; obseruat obediētiam, ut peccatum, & alliget, & relaxet. Dominus enim par ius esse uoluit, & ligandi, & soluendi, qui utrunq́; pari conditione permisit. Quomodo igitur potest alterum licere, alterum non licere? Amb. non tollit priuatā cōfessioē sed statuit. Ioh. 20. Nō magis est mēdata sacerdoti absolutio q ligatio.

Hactenus ille. Quibus uerbis refutantur, qui asserunt potestatem obtinendæ absolutionis, non apud sacerdotem, sed apud confitentem esse, quum uir iste sanctus utranq; & ligandi, & soluendi potestatem ex Euangelio sacerdotibus ex æquo tribuat. Ius, inquit, hoc solis permissum sacerdotibus est. Recte igitur ecclesia uendicat, quæ ueros sacerdotes habet, hæresis uendicare non potest, quæ sacerdotes Dei non habet. Et post pauca. Munus spiritus sancti est officium sacerdotis, ius autem spiritus sancti in soluendis ligandisq; criminibus est, docetq; eodem capite habendam esse criminum differentiam. Et quid quæso aliud faciunt, qui huius confessionis sacramentalis dignitatem eleuant, quam quod idem Ambrosius cap. 7. ait: Quid (inquit) aliud dicunt nisi hoc. Nemo de uulneratis nostrum ingrediatur hospitium, nemo sanetur in nostra ecclesia. Apud nos non curantur ægroti sani sumus, medicum non habemus necessarium, quia ipse ait. Non est opus sanis medicus, sed his qui male habent. Item capite sequenti. Deniq; (inquit ad Christum uerba faciens Ambrosius) ecclesiæ tuæ species est illa quæ accessit retro & tetigit fimbriam uestimenti tui, dicens intra se. Quia si tetigero uestimentũ eius, salua ero. Hæc ergo ecclesia confitetur uulnera sua, hæc curari cupit. Rursus cap. xij. Pœnitentiæ sacramentũ apertissime statuit. Quid (inquit) interest, utrum per pœnitentiam, an per lauacrum (nimirum baptismatis) hoc ius remittendorum: scilicet peccatorum omnium, sibi datum sacerdotes uendicent? unum in utroq; ministerium est. Sed dices, inquit, quid in lauacro operatur mysteriorum gratia? Quid in pœnitẽtia? nonne nomen dei operatur? Itidẽ lib. ij.

Ibidem.

Officiũ sacerdotis munus spiritus sãcti.

Cõfessiõis priuatæ cõtemptores, qd faciunt.

Matth. 9

Cap. sequẽ

Cap. 7

Amb. lib. 2

cap. xiij. Poterat (inquit) Christus tacita ui operationis occultæ, transferre saxum sepulchri iu cuius passione remotis lapidibus plurima defunctorum sepulchra potuerunt, sed hominibus iussit ut remouerent lapidem. in ueritate quidem, ut increduli crederent, quod uidebant, & aspicerent resurgentem mortuum. In typo autem quod nobis donaret, ut leuaremus delictorum onera, moles quasdam reorum, nostrum est onera remouere, illius est resuscitare, illius educere de sepulchris exutos uinculis.

de pœnitē cap. 7
Matth. 27
Iohan. 11
solutioli gari typ⁹ absolutionis sacerdotalis. Ioh. 11

Vidēs itaq; (ut subijcit) graue onus peccatoris, illachrymat dominus Iesus, solam enim flere non patitur ecclesiam, compatitur delictæ suæ & dicit defuncto. Veni foras, hoc est, quid iaces in tenebris conscientiæ, & delictorum tuorum sordibus, quodam reorum carcere? exi foras, delictum proprium prode ut iustificeris, ore confessio fit ad salutem, si confessus fuerit a Christo uocatus, claustra rumpentur, & omnia soluentur uincula, & si corruptelæ corporeæ fœtor grauis sit. Hactenus ille. Et ne tergiuerseris Ambrosium hæc uel de interiori confessione quæ ad Deum fit, tantum dixisse, audis confessionem oris, uel de publica tantum audis conscientiæ tenebras confessione prodendas. Quin diuum Ambrosium confessiones pœnitentiam secretas priuatim audisse: uel locupletissimus testis est paulinus, qui uitam eius conscripsit. Quotiescunq; (inquit) illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapsus suos confessus esset, ita flebat ut & illum flere cōpelleret, Videbatur etiam sibi cum iacente iacere, causas autem criminum, quas illi confitebantur, nulli nisi domino soli (apud quē intercedebat) loquebatur, bonū relinquens sacerdotibus posteris exemplū, ut in-

Roma. 10
Am. loquitur de confessiōe oris
Ambrosi⁹ de confessiōibus suç ecclesiæ fuit.
Paulinus ī uita Amb.
Ambrosii pietas & seruor.
Cōfessio se

creta spe. tercessores apud Deū sint magis quā accusatores apud ho-
Ambrosii mines. Et ut Paulino nō credas, quod apertius eo, quid ipse
Am. in ex Ambrosius in exhortatione ad pœnitentiam ait? Non solum
hortatione
ad pœnit. inquit post pœnitentiam, ab istis (nimirum peccatis) intus homo obseruare se debet, sed ante pœnitentiam dum sanus est, quia nescit si poßit ipsam pœnitentiam accipere & con
Sacerdoti fiteri Deo, & sacerdoti peccata sua. Ex his itaq; omnibus iu
peccata cō dicādū relinquimus, nū Ambrosius ac Chrysostomus idonei
fitenda. authores sint, quibus aduersarij causam suā tueri poßint.

Leo magn⁹ POst horum tempora habes magnum illum Leonem pontificem doctißimum & toto orbe celebratißimum, ex quo unum, idq; apertißimum testimonium superius attuli-
Leo ad The mus. Extat aliud eius decretum ad Theodorum episcopum
odo. torem in
lies. epm. Forouliensem, in hæc uerba. Multiplex misericordia Dei ita lapsibus subuenit humanis, ut non solum per baptismi gratiam spes uitæ reparetur æternæ, & qui regenerationis donum uiolassent, proprio iudicio se condemnantes ad remißionem criminum peruenirent, sic diuinæ bonitatis
Ibidem. præsidijs ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicatione sacerdotum nequeat obtinere. Et post pauca: Multum enim utile ac necessarium est, ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione soluatur.

Gregorius QVid Gregorium illum magnum referamus, qui ut
magnus. ad hanc confeßionem, ueluti remedium haud acerbum, sed facile, omnes incitaret, non tantum reuelandorum
Pœna i sa criminum seueritatem sustulit, sed & sacerdo-
cerdotē [illegible] tem diris afficit confessa peccata publicantem. Decretum
uelantē se sic habet Sacerdos ante omnia caueat, ne de his qui ei con-
cretum cō fitentur peccata sua alicui recitet, quod ea confessus est, non
fessionis.

propinquus,

propinquis, non extraneis, neq; (quod absit) pro aliquo scandalo, nam si hoc fecerit, deponatur, & omnibus diebus uitæ suæ ignominiosus peregrinando pergat.

E*X posterioribus qui omnes in eandem in hac re senten tiam discedunt, unum tantum, cuius testimonio libenter utimur, adducemus* Bernardum, *is ad milites templi, sermo ne. xij. sic habet. Quãobrẽ ministros uerbi sacerdotes, caute necessum est ad utrunq; uigilare solicitos, quo uidelicet delinquentium cordibus tanto moderamine uerbum timoris, & contritionis infligant, quatenus eos nequaquã a uerbo confessionis exterreant, sic corda aperiant ut ora non obstruant, sed nec absoluant etiam conpunctum nisi uiderint & confessum, quando quidem corde creditur ad iustitiam, ore autem cõfessio fit ad salutem, alioqui a mortuo tanquam qui non est perit confessio. Quisquis igitur uerbũ in ore habet, & in corde non habet, aut dolosus est aut uanus, quisquis uero in corde, & non in ore, aut superbus est aut timidus.*

Bern. i ser. ad milites templi. 12

cõfessionis necessitas

Roma. 10

Eccle. 4.

H*Os omnes uiros quum doctrina, tum uita sanctimonia insignes, qui testimonium ferunt de consensu totius ecclesiæ omnium temporum, quod ad confessionem sacramentalem attinet, subsequutum est illud magnum* Concilium *generale, ex quo canon.* Omnis *utriusq; sexus, superius declaratus ac a calumnia uindicatus citatur, cui innocentius tertius uir, & pius, & doctus præfuit, eidemq; & tam græca quam latina ecclesia maximo prælatorum totius orbis conuentu interfuit. Qui autem uerisimile est,* Christum *passum esse tantum concilium, sua causa coactum errare? qui promisit, quum etiam uel duo, uel tres congregati fuerint in nomine suo, se futurum in medio illorũ. Quamobrem*

Conciliũ generale, c. õn is utriusq; &c. Inno. 3. præsidens cõcilii gẽeralis

qui post hoc Concilium aliter senserunt, in Concilio Constantieñ.damnati sunt.

Ratio pro confessiõe admodum ualida.

E T reuera præter hæc omnia non leue ducimus argumentum, quo theologi confessionem hanc non ab hominibus, sed ab ipso Christo fuisse institutam comprobant. Neque enim uerisimile est, homines hominibus hoc confessionis onus imponere potuisse, quod solum plus habet sarcinæ quam uniuersa lex Mosaica, cuius cerimoniis beatus Petrus non putauit onerandas gentes, ac Iudæos etiam exonerauit.

Acto.15

V T ego semel de hac re finem faciamus. Expendendum relinquimus, satis ne apertis ostenderimus testimoniis, hanc confessionem sacramentalem & a Christo insinuatam, a uiris apostolicis promulgatam, & ab ecclesia receptam, eandem quoq; & exemplum in scripturis, & uniuersalem totius ecclesiæ consensum pro se habere. Non aliter tamen facimus hanc confessionem necessariã, quàm fecerunt ueteres illi patres, hoc est, necessariam illis qui habent grauatam conscientiam, nimirum quibus consilio, consolatione, & absolutione est opus. Paucissimos autem reperius qui ex istorum albo non sint. Alioqui ne Scotus quidem dubitauit, homini qui sibi nullius peccatis mortalis cõscius est, sufficere, ut se sacerdoti ostendat, ac dicat. Ego non sum mihi conscius alicuius peccati mortalis. Nec inepte nobis dixisse uidetur Theodorus Canthuarieñ. episcopus. Interiorem confessionem, quæ soli Deo fit, perfectorum, & iustorum esse, nobis uero apostoli institutionem sequendam, ut confiteamur alterutrum peccata nostra, & oremus pro inuicem ut saluemur. Interim tamen non probamus, hanc

Quatenus hæc cõfessio sacramẽtalis necessaria.

Scotus.

Theod. cãthuariẽ. eps c. quidã de pœn. dist. 1

exemologesim hominum spinis, & scrupis sic impediri, ut uix quisquam a sacerdote discedat tranquilla conscientia, quam magis ueterum exemplo expediri conuenerat, quod & nos conati sumus in canonibus Concilij nostri prouincialis, ac latius, quum ad tractationem sacramenti pœnitentiæ uentum erit, non necessarias difficultates ostendere ac remouere anuitemur. Nunc ad tertiam pœnitentiæ partem, quæ satisfactio est, properabimus.

DE SATISFACTIONE.

RESTAT ex pœnitentiæ partibus tertia, nempe satisfactio. Principio dubium non est, uocabulum satisfactionis, ex publico ecclesiæ usu frequentari ceptum esse, pro castigatione seu pœna, quæ secundum uniuscuiusq; pœnitentis. & confitentis culpam ab episcopo uel sacerdote indicitur, quamuis nunc hoc uocabulum latius usurpemus. Tertia pœnit. ię pars satisfactio

Quæ omnia ut dilucidiora fiant, duplex omnino est in ecclesia satisfactio. Vna meritoria remissionis peccatorum et abolitoria mortis æternæ. Hæc soli Christo tribuitur, qui dedit semetipsum pro nobis ut redimeret nos ab omni iniquitate, factus propitiatio pro peccatis nostris, & non tantum pro nostris, sed & totius mundi, utiq; quod ad sufficientiam attinet, licet non quantum ad efficentiam, quod non omnes sibi hunc satisfactionis Christi fructum aplicari curent. Applicatur siquidem hæc satisfactio a Deo per ueram contritionem, & fidem, cuius certum testimonium est absolutio sacramẽtalis sacerdotis, quæ docet nos hanc tribuere debere Deo, non nostris operibus. Nam nullus omnino homi- Duplex in ecclesia satisfactio. Tit. 2 1. Iohan. 2 remis. peccatorũ qũo applicatur p Christũ

num poterit uel pro culpa unius peccati mortalis satisfacere, & pœnam æternam suis meritis abolere. Ergo non in *merito confitentis, sed in nomine patris, & filij, & spiritus sancti sacerdos confitentem absoluit*. Præterea de abolitio-

1.Cor.15

ne æternæ mortis legimus: Aculeus mortis peccatum. Deo autem gratia qui dedit nobis uictoriam per dominum nostrum Iesum Christum. Verum quum ex diuinis literis compertum sit, post remissionem peccati (quæ solius Christi beneficio nobis contingit) adhuc quasdā præteritorum peccatorum reliquias in anima hærere. Deinde remissa culpa, nō statim omnē remitti pœnam sed tantū pœnam æternæ mortis, quā etsi Deus in iustificatione hominis condonet, eius tamen loco temporariam pœnam frequenter substituit. Idcirco patres uiderunt alia quadam purgatione (culpa etiamnum remissa) & ad expiandas præteriti peccati reliquias & ad mitigandas seu tollendas tēporarias illas pœnis, nobis adhuc imminentes opus esse, quā pœnitentiæ satisfactionem appellarunt.

post remissa pctā remanēt qdā reliquiæ peccati. Item nō remittitur sēper omnis pœna tēporaria sed æterna tantum.

Chryso. i psal. 50
2.Reg. 11
Psal. 50

Post remissum peccatum, peccati reliquias remanere, quas deleri oporteat, Dauid testis est. Nam etsi Nathan remissionē peccatorum Dauid annuntiasset, dicens. Dn̄s dimisit peccatum tuū, nihilosecius tamen Dauid adhuc orat, ut dn̄s secundum multitudinē miserationum suarum deleat iniquitatē eius. Vtq; amplius lauet eū ab iniquitate, & a peccato mundet, hoc est, ut non tantum remittat culpā, sed & decorē pristinum restituat. Atq; eadē omnino ratio esse uidetur in diluendo peccato actuali, quæ est in diluēdo originali. Originalis peccati reatus in baptismo remittitur, attamē reliquiæ eius, nimirū fomes ille manet, quem tota uita piis exercitiis mortificare, & eradicare oportet. Sic actuale

colatio originalis peccati ad actuale.

peccatum per fidem quidem in Christum, merito passionis eius. remittitur, attamen adhuc quidam ueluti fomes seu quædam reliquiæ in anima manent, quas salubri satisfactione purgare necesse est, præsertim quum præteritum peccatum in consuetudinem quandam abierit, quæ quum altius radices iecerit, multa ac longa purgatione opus habet. Lauari quidem cito possumus, ad sanandum uero opus est curatione multa, quã contrariis oportet adhibere remediis. Quemadmodum diuus Paulus apostolus ait: Sicut exhibuistis membra uestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra uestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Quod cum facimus, satisfactionem pœnitentiæ agimus. Satisfactio enim pœnitentiæ (ut beatus Augustinus ait) est causas peccatorum excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere. Et ut uir quidam iuxta pius ac doctus monet. Omnis anima christiana cordis sui interna diligenter discutiat, uiderit, ne quid ibi discordiæ hæserit, ne quid cupiditatis insederit, incontinentiam castitas procul pellat, mendacij tenebras lux abigat ueritatis, detumescat superbia, humilitas assumatur, resipiscat iracundia, & obtrectatio linguæ frenetur, cessent uindictæ, & obliuioni mandentur iniuriæ, omnis deniq; plantatio quam non plantauit pater cœlestis, radicitus auferatur. Atq; hoc ipsum est, quod Iohannes præcepit dicens. Facite fructus dignos pœnitentiæ, Dignos autem pœnitentiæ faciemus (ut diuus Chrysostomus ait) si commissis peccatis, aduersa faciamus, aliena rapuisti, incipe donare iam propria, longo es tempore fornicatus: a legitimo quoq; usu suspendere coniugij, ac perpetuam continentiam sæpius pau-

Aug. lib. 1. d̃ serm dñi in mont.

Gregor. in Ioh.

Bern. i ser. de cœna domini.

Roma. 6

Satisfactio pœnitẽtiæ qd Augu.

Leo ser. de quadrage.

Matth. 15

Iohan. 15

Matth. 3

Chr. digni fructus pœnitentiæ.

eorum dierum castitate meditare, iniuria uel opere quanquam uel sermone affecisti: refer benedictionis uerba, conuitijs te percutientes, nunc officiis, nunc beneficijs placare contende. Neq; enim uulnerato sufficit tantummodo ad salutem, spicula de corpore euellere, sed etiam remedia adhibere uulneribus oportet, delitijs ante & temulentia diffluebas, ieiunio & aquæ potu utrunq; compensa ut famem superes imminentem. Vidisti impudicis alienū decorem oculis, fœminam iam omnino non uideas, maiori tactus cautione post uulnera. Hæc ille. *Vocarunt ex recentioribus quidam, inter quos est Anselmus, hæc opera indebita, non improbanda, prorsus ratione, si candide accipiātur. Sunt enim & digni fructus uirtutum, qui non sufficiunt pœnitentibus, quod pœnitentiam grauiores expostulet, nempe ut pœnitentes non tantum ab illicitis, sed etiam licitis temperemus, tunc enim uirtutum semina in nobis bene nutriuntur, quando ab agro cordis nostri omne germen externum euellitur. Hæc itaq; pœnitentiæ opera quibus non tantum ab illicitis, sed etiam a licitis temperatur, ex se quidem indebita quis non absurde dixerit, licet interim pœnitenti necessario peragenda sint, ueluti uoluntarie uel recepta, uel a præsidibus ecclesiæ ex clauium concreditarum potestate imposita, eatenus enim debita efficiuntur.*

Opera satisfactionis ĩdebita cur dicta.

Anselmus Augusti.

Leo ser. de quadrag.

CAEterum *per remissionem culpæ peccati actualis non statim etiam aboleri omnem pœnam temporariam, non magis absurdum est quam quod abolito peccato originali per baptismum, non simul tamen aboleantur eius peccati pœnæ, quæ sunt omnia corporis incommoda, atq; adeo mors ista corporalis.* Certe David locupletissimus te

Non statĩ abolita culpa, aboleri omnis pœnas.

stis est, omnino discerni debere remissionem culpæ a remissione temporalium pœnarum, quod ipse etiam exemplo sit, restare eam pœnam post remissam culpam, quemadmodum docet secundus liber Regum capite duodecimo, & uigesimo quarto. Quin hoc luculenter satis, exod. trigesimo secundo, & Numer. decimo quarto, & plurimis aliis in locis comprobatur. Has pœnas quadam pœnitentiæ nostræ satisfactione mitigari ac tolli, diuus Paulus testatur, inquiēs. Si nosipsos dijudicaremus, non utiq; dijudicaremur, nam hic a domino iudicari significat castigari pro peccato quod subintulit apostolus, quum ait. Dum iudicamur autem a domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Et alibi scriptum est. Si clausero cœlum, & pluuia non fluxerit, & mandauero, & præcepero locustæ ut deuoret terram, & misero pestilentiam in populum meum, conuersus autem populus meus super quos inuocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, quæsierit faciem meam, & egerit pœnitentiam a uiis suis pessimis, & ego exaudiam de Cœlo, & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum. Item: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Huc pertinet & illud. Eleemosynæ liberant a peccatis. Et quod Danielis quarto scribitur ubi legimus Danielem consuluisse Nabuchodonosori, ut peccata sua eleemosynis, & iniquitates suas misericordia in pauperes redimeret. In quibus locis appellatione peccati, pœna peccato debita uenit.

2.Reg.12. 24. Exodi.32 Nume.14 1.Cor.11 2.Para.7 Iocl. 2 Tobiæ. 4 Danie. 4

Peccatum pro pena peccati debita.

PRæterea curæ sacerdotum incumbit, ut explorent pœnitentium animos, an scilicet ex animo resipuerint, uel tantum ficte, hoc est, uerbis tantum, non autem affectu ac

Aliæ satisfactionis rationes.

Au. in Enchir. re ipsa. Dolor enim unius cordis occultus est alteri, nec facile in aliorum notitiam procedit. Ergo satisfactione etiam externa opus est, ut sacerdoti animus pœnitentis innotescat.

Au. in Enchir. Item in ecclesia disciplinã esse oportet, maxime in coercendis publicis delictis, qua fiat etiam satis ecclesiæ, in qua remittuntur ipsa peccata (extra eam quippe non remittuntur illa.) Deniq; ut cæteri a flagitiis dehortentur.

Vetusti Timus ecclesiæ mos, pœnitẽtiã dare.

QVamobrem in ecclesia semper obseruatum est, ut episcopi ac sacerdotes ecclesiis præpositi, resipiscere cupientibus secundum criminum, delictorum modum pœnitentiam darent, hoc est, pœnitendi tempus constituerent ac castigationes et opera quædã pia (quæ ad eluendas præteritorũ peccatorũ reliquias & commonstrandum peccatoris animum, quammaxime idonea uiderentur) imponerent. Idq; non potestate humana usurpatum est, sed potius diuina, nimirum apostolis, & eorum successoribus p Christũ tradita hisce uerbis. Quorũ remiseritis peccata remitũtur, &c. quod euidentissime doctissimus ille pontifex Leo hisce uerbis (quæ supra attulimus) testatur. Mediator Dei et hominũ, homo dominus Iesus Christus, hãc præpositis ecclesiæ dedit potestatem, ut pœnitentibus pœnitentiæ satisfactionem darent, & eadem salubri satisfactione purgatos, ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent. Quicquid ergo seueritatis pœnitens, aut uoluntarie aut iniunctum in se reciperet, uel pro peccati reliquiis expiandis, uel penis temporariis mitigandis uel tollendis uel ad animũ pœnitente homine dignum declarandum, uel ut ecclesiæ satisfieret, patres pœnitẽtiæ satisfactionem atq; adeo pœnitentiam uocare non sunt ueriti. Nec di-

Satisfactio imponitur autoritate diuina.

leo magn⁹ de pœ. dis. 1. c. sufficit et c. quãuis

pœnitẽtiæ satisfactiõ qd partib⁹ satisfactio nepensãtur quodãmodo pterita delicta & pœnæ.

Chryso. in

cere dubitarunt his satisfactionibus præterita delicta, & pœnas inde imminentes quodammodo compensari, peccata purgari, tegi, ac iudicem (quominus de nobis præteritorum peccatorum ultionem sumat) placari, non quod opera ista satisfactiora remissionem culpæ aut æternæ mortis mereantur (nam hoc est, proprium Christi meritum ac beneficium ipsius etiam uirtute nobis per fidem & sacramenta applicandum: sed quos a conuersis facta iam placeant Deo mutuenturq; iam aliquid meriti non ex se, sed ex merito et satisfactione Christi, ad diluenda peccata, hoc est, peccatorum reliquias & pœnas. Beatus Ambrosius hæc duo diserte discernit, remitti iniquitates & tegi peccata. Vtrunque (inquit) beatum dixit Dauid, & cui remissæ sunt iniquitates, et cuius peccatum tegitur bonis operibus, qui enim agit pœnitentiam, non solum diluere lachrymis debet peccatum sed etiam emendatioribus factis operire, & tegere delicta superiora, ut non ei imputetur peccatū, hæc ille, respiciens, (ut putamus) in id quod diuus Petrus ait: Charitas operit multitudinem peccatorum. Quod autem ueteres interdum futuras gehennæ pœnas perpetuas, per pœnitentiām in hoc paruo uitæ spacio compensari dicūt. Id non de merito operum istorum, quæ satisfactoria appellamus intelligendum est, nam horum meritum, & dignitas se eo non porrigunt: ut quod solius Christi gloriæ ac merito ascribitur ipsis ex debito tribuatur. Quum priusquam incipias hæc opera peragere iam in interiori pœnitentia culpam remisit Deus. Illud ergo rectius de tota pœnitentia intelligitur, quæ tropo quodam, compensatoria est æternæ mortis, eo scilicet quod nisi pœnituerimus in æternum pereamus, non quod digni

Matthaeū Ambro. ad quandāuirginem corruptam. Hierony ī Malachiā Amb. li. 2 de poe. c. 5

tropo quodā pœnitētia dicitur compēsare pœnas gehēnæ Ambro. ad uirginem corruptam.

Olī nonre ftituebatur cōio ante expletā fatisfactiōē Vide Cyp. de lap. conci Nice. & carth. 4. c. 76. 77. & 98. & Moguti. c. 2. et decreta pii.

tas nostræ pœnitentiæ mortem æternam aboleat, sed quod Deus non aliter quàm per pœnitentiam tantum beneficium nobis impertiat. Interim quoq; rememorandum est (quod & supra dictum meminimus) in ueteri ecclesia canonicis institutis cautum fuisse, non aliter reconciliandos, nec ad communionem admittendos pœnitentes, quam post peractam pœnitentiam, nisi tamen necessitas coegisset, & periculum mortis institisset. Deinde ut eis si qui post baptismum omni tempore uitæ suæ uoluptatibus, dediti in extremo uitæ suæ pœnitentiam exposcerent, pœnitentia ab ecclesiæ antistibus daretur. Ac postea placuerit, eis etiam communionem ac ultimum illud ac necessarium uiaticum concedi. Id tamen certa lege agebatur, nempe sub ea conditione, ut si eis dominus uitam donauerit, sanitatemq; reddiderit, secundum delicti qualitatem, & canonum instituta pœniteant. Hodie longe remissius agitur cum pœnitentibus. Nam exceptis atrocissimis criminibus publice in totius ecclesiæ scandalum commissis. (quæ etiamnum publice expiari conuenerit, antequam criminosus ad communionem rursus admittatur) pro cæteris certe delictis ante absolutionem imponitur quidem, sed non exigitur satisfactio, nimirum post absolutionem complenda, hoc ergo solum ecclesia (nos admodum mititer, & indulgenter tractans) nunc respicit si congruam satisfactionem non negligamus, sed agendam recipiamus ac curemus, ferenda quidem hæc leuitas, sed interim uideant sacerdotes, ne quum in consideranda ac exploranda uita pœnitētium post absolutionem omnino incurij fuerint, haud postremus ille satisfactionis finis, negligatur.

Presētis ecclesiç indulgentia.

Hodie post recōciliationē satisfactio expletur.

Au in Enchi. ca. 70

EX prædictis ergo perspicuum est, ecclesiam in pœnitente præter confessionem duo requirere. In primis propositum demceps non peccandi, quod in contritionem superius inclusimus, quemadmodum Christus ad mulierem in adulterio deprehensam dixit. Vade iam amplius noli peccare, quod uotum sequi debet bonæ conscientiæ iustitia ac noua uita, quemadmodum Apostolus dixit. Debitores sumus non carni, ut secundum carnem uiuamus, &c. Deinde etiam præter hæc exigit satisfactionem pro præteritis delictis, secundum eum modum, quem in ecclesia præsidens pœnitenti prescripserit. Quamobrem diffinit non sufficere mores in melius commutare, & a factis malis recedere, nisi etiam, de his quæ facta sunt satisfiat Deo per pœnitentiæ dolorem non enim tantum dictum est. Fili peccasti non adijcias iterum, sed & adiectum est, de præteritis deprecare dominum ut tibi dimittatur. Qui dicunt hoc Iohãnis Baptistæ præceptum (facite fructus dignos pœnitentiæ) tantum de bonis operibus alioqui debitis, non de satisfactorijs, et pœnitẽtibus proprie dignis ĩtelligi debere, ij non tantum suo more ueterum interpretationem ac sententiam in hunc locũ quẽ supra retulimus temere reijciunt, sua suffecta, sed etiam uerbis eiusmodi mandati minus consentanea afferunt, q̃ nemo non intelligat. Alios esse bonorum operum fructus, unoquoq; Christiano dignos, alios uero pœnitente dignos. Nam illi boni hominis ornamenta sunt, hi uero etiam remedia pro peccatis. Quamobrem Chrysostomus homilia octogesima docet. Non a pristinis tantum malis desistere, sed etiam meliora sequi officia recte pœnitentiam dici, nec ad sanitatẽ satis esse nobis extraxisse tantum sagittas

Ecclesia ĩ terpropositũ nõ peccãdi requirit satisfactionem.

Ioh. 8

Iustitia bonæ cõscientiæ.

Roma. 8

Au. de medic. pœ. c. 5

Eccle. 21

Obiectio quorundã

Iohan. 3

Pœnitenti nõ sufficit ædere quoslibet bonorũ operũ fructus.

Chrysost hom. 80

uerum, & medicamenta uulneri esse imponenda. Et ut Augustinus ait. Non tantum in melius est uita mutanda, sed & per eleemosynas de peccatis præteritis est deprecandus Deus, sed si satisfactio congrua non negligatur. Certe Cyprianus hæc opera pœnitentiæ non dubitat redemptiones delictorum, & oblutiones uulnerum appellare. Verũ quod nouatores illi has satisfactiones scholasticas appellant, & e numero traditionum humanarum (quibus coli nolit Deus) faciunt, atq; adeo dicunt per easdem opera bona uere obrui, præterea, satisfactiones quarum meminerunt Ecclesiastici scriptores & Concilia nihil aliud fuisse, quam quẽdam politicum morem ecclesiæ, humana authoritate exempli tantum causa ad dehortandos cæteros a flagitiis, non etiam ad expiationem ueterum reliquiarum aut etiã pœnarum institutum, hæc qua ratione illi dicant non uidemus. Nam supra satis ostendimus, sacerdotum mandatum habere non tantum remittendi, sed & ligandi. Et si uerum est has satisfactiones humanitus tantum inuentas, quid est quod Cyprianus dixit, se in remittendis delictis plusquam oportet penè delinquere? nimirum significans se leuiori satisfactione q̃ euangelicum mandatum de remittendis peccatis permittere uideatur, confitentes recipere solitum: Idq; suggerente prompta ac plena dilectione. Quid quod euangelium postulat, ut euangelij præco pœnitẽtibus iniungat, ut faciant fructus dignos pœnitentiæ. Id uero miramur, quomodo illis in mentẽ uenerit ut dicerent satisfactionibus ecclesiasticis obrui opera uere bona, cum patres omnes satisfactiones (quas plurimis canonibus ut uocant pœnitentialibus sunt complexi) tribus operibus q̃maxime euangelicis contineri dicant.

Aug. in enchi. cap. 70

Cyp. I epi. ad Anto.

Refellũtur aduersarii.

Satisfactiones ecclesiasticas nõ eẽ numerã as inter traditiões mere humanas

Cy. ad cornelũ papã

Matth. 3

satisfactionib' nõ opprimere bona obruuntur sed omniũ præcipua explentur.

Nempe oratione, ieiunio, & eleemosyna. Et recte quidem. Nam cum omne quod in mundo est, aut concupiscentia carnis, aut oculorum sit, aut superbia uitæ, quis non uidet concupiscentiæ carnis, nulla re melius quàm ieiunio, concupiscentiæ oculorum (quæ auaritia est) quàm eleemosyna, & fastui uitæ q̃ humili ac pia oratione mederi? Adde quod omnis ferè peccator, & in Deum, & in proximum, & in seipsum peccet. Oratione itaq; quod in Deum commissum est, Eleemosyna, quod in proximum, Ieiunio, quod in seipsum peccatum est, quodammodo expiatur. Quod uero aiunt satisfactiones de quibus patres meminerunt apud Deum nihil ualere, uel ad expiationem reliquiarum, uel pœnarum pro delictis debitarum, sed tantum exempli causa, imponi solitas, in hoc ex diametro cum patribus pugnantia dicunt, quemadmodum ex superioribus liquet. Deniq; demiramur quod putant satisfactiones (quæ hodie priuatim ac secreto imponuntur) nihil habere cum uetustis illis commune, perinde atq; ueteribus nulla secreta satisfactio cognita fuerit, quum uel solus Augustinus idoneus testis sit, in ecclesie ueteri non solum publicam, sed & secretam satisfationem in usu fuisse, scribens in hæc uerba. Quem mortalia crimina post baptismum cõmissa premunt hortor prius publica pœnitentia satisfacere, & ita sacerdotis iudicio reconciliatum communioni sociari, si uult non ad iudicium & condemnationem sui Eucharistiam percipere. Sed & (ut subijcit) secreta satisfactione solui mortalia crimina non negamus. Verum mutato prius seculari habitu, & confesso religionis studio per uitæ correctionem, & iugi, immo perpetuo luctu, miserante Deo, ita duntaxat ut contraria pro his quæ pœ-

Oratio
Ieiunium.
Eleemosyn.
1 Iohan. 2

Peccator deũ, proximũ & seipsũ peccat.
patrũ sẽtentia satisfactiões apud deũ non nihil momẽti habere.
Veteris & nostræ ecclesiæ consensus.

Aug. de eccle do. cap. 53
Secreta satisfactione teri ecclesiæ nota.

Leo ad Rusti Narbo. epm.

nitet, agat. Meminit quoq; Leo priuatæ secessionis ad Rusticum Narboneñ. Episcopum.

publica satisfactio ueteribus gratior & frequentior

NOn ignoramus tamen apud ueteres satisfactionem publicam & frequentiorem, & patribus gratiorem fuisse quàm priuatam, quod interna satisfactio non facile innotesceret ecclesiæ præpositis. Proindeq; eandem impositam etiam ijs, qui secreto essent maiora crimina confessi, quemadmodum Sozomænes in Tripartita testatur historia, & nos supra diximus. At planè absurdum nobis apparet, ob id quod ecclesia indulgentius agens, seueritatem illam publicæ satisfactionis remiserit, idcirco etiam omnem satisfactionem iam prorsus planē abolitam esse oportere. Nam si sacerdos, spiritualis medicus censendus est, si apta remedia pro modo & conditione cuiusq; morbi adhibere, si inter soluendos & ligandos discernere debet, idq; ex mandato Dei, planè desipit qui putat eum debere pœnitenti, nulla prorsus imposita satisfactione præpopere manum imponere. Potius docendum erat (quod huius tempestatis omnium scelerum lue corruptissime ratio quammaxime postulabat) ut ad præscripta patrum (quoad fieri possit) regredi annitèremur, quàm ut magis adhuc laxatis habenis ecclesiasticæ disciplinæ, ex penitentia rem planè ridiculam faceremus. Certe iucundum est uidere, quam fuerint patres in remedijs istis imponendis solliciti, prudentes ac discreti. Non uno collyrio omnium oculos sanabant, non eadem seueritate quælibet crimina expurganda putarunt. Non eadem tempora pœnitendi quibuslibet statuebant, non omnes qui pœnitentiam recipiebant in unam classem relegabant, non eadem indulgentia in tempore pœnitentiæ im-

Sozōmenes ĩ tripartita histo lib. 9 cap. 35

Satisfactio in ecclesia nō est abolita.

Veteres ritus quo ad fieri potest reuocādi ĩ usum.

Patrum diligentia ac prudentia.

positæ moderando, erga quoslibet (citra omne discrimen affectu pœnitentiam) utebantur, sed grauiora crimina, acerbiori, duriori, ac diuturniori leuiora uero mitiori ac breuiori pœnitentia uindicabant. Qui lapsi fuissent partici pes idolorum facti, inter audientes constituebantur. Audien tes erant quibus tantum auditioni uerbi interesse licebat. Interesse autem, & eam ob causam ecclesiam ingredi atq; ibi usq; ad mißam catechumenorum permanere quibuslibet siue gentilibus, siue Iudæis, siue hæreticis permittebatur. Sed catechumeni (qui & audientes dicebantur) post concionem manebant, donec sacerdos ad consecrationẽ Eucharistiæ pergeret. Ergo ea pars missæ quæ canonem antecedit, Missa catechumenorũ dicebatur, quemadmodum indicat Concilium Carthaginense quartũ. capi. lxxxiiii. Quod si qui in fœdilißima crimina proruissent, ueluti qui cum pecoribus coitu miscentur, hi tanquam a demonibus corrupti in classem Energumenorũ relegabantur. Erant autem Energumeni, qui prius quidem sacris participarunt, sed postea in grauissimas tentationes incidentes, a dæmonibus uexabantur, dicti Energumeni quod terriculamẽtis spiritum im mundorum, ueluti tempestate quadam iactarentur. Posteaquam uero isti rei tempus constitutum uel inter audientes, uel inter Energumenos secundum delicti rationem complessent, in ordinem Pœnitentium (qui sacris quidem interant, sed arcebantur a communione) recipiebantur, oratione tantũ cum ecclesia cõmunicaturi, dein sacramentis reconciliabantur, & cõmunionem recipiebant, sed sine oblatione. Postremo perfectionẽ pœnitentiæ recipiebãt, & quasi in integrũ per manus impositionem restituebantur. Idq;

Vide Cõc. An.i nanũ & Nicænum. 1 audientes.

cõc. Aphri. 4. c. ut cf. 1 q. 1. c. 84. catechumẽi.

Cõcil anci ra ca. 16 Energumeni.

Diõ. Areo pagita.

Cõci. Ancira. c. 17

Cõicantes sed sine oblatiõe pfecti nẽ recipientes

non aliter, q̃ uita ac conuersatione eorum toto illo tempore per præpositos ecclesiæ diligenter, prius inspecta perpensa ac considerata, quemadmodum ex antiquissimis concilijs præsertim primo illo Niceno ac Anciraño uidere est.

vide cõcil. Nicę, et anci. Augu. ĩ Ench. c. 65

Deniq; in actione pœnitentiæ (ubi tale crimen commissum erat, ut is qui commiserat a Christi etiam corpore separaretur) non tam episcopi considerabant mensuram temporis q̃ doloris, abbreuiantes interdum constitute pœnitentiæ tempus, si modo ardorem conuersionis in pœnitente considerassent. Refrigescente quoq; subinde charitate constitutus est modus redimẽdi rigorẽ canonis pœnitentialis, nempe ut ieiuniũ redimeretur eleemosyna aut oratione, quemadmodum libri uetustissimi canonum pœnitentialium (qui apud nos seruantur) declarant, quæ est radix indulgentiarum pontificarum, quæ nihil aliud sunt quam canonicarum satisfactionum condonationes aut redemptiones, illis temporibus magis congruentes, quum adhuc pœnitentiæ illæ canonicæ in ecclesia usitatores essent. Atq; utinam eiusce modi indulgentijs non fuissent abusi, qui eas dispensandas receperant. Iam eo deuentum est, ut uix ullus sit confessarius sacerdos, qui ueterum canonum ullam notitiam habeat, multominus ut ad earum normam satisfactionis modum imponat, nimirum hominum malitia ueterem seueritatem non sustinente, sed magis in omnem licentiam ruente. Vt autem seueritatem illam non reuocemus in usum (quod nec nostrum est, nec an expediat satis compertum habemus) hoc tamen a sacerdotibus confessarijs requirimus, ut diligenter considerata morbi radice, idoneum adhibeant medicamentum, uel indictionis ieiunij uel eleemosynæ, uel

Mod' redimẽdi satisfactiões ecclesiast.

radix ĩdulgẽtiarũ põtificiarum.

Indulgẽtiarũ abusus.

Imperitia sacerdotũ.

Admonẽt sacerdotes confessarii officii sui.

Matth. 5

orationis

orationis, doceant ex cap. 5. Matthei confitentem, quo pa= Matth. 5
cto ipsi ieiunandum, eleemosyna tam spiritualis quam cor=
poralis indigenti impertienda ac danda. Denique quomodo
orandum sit. Quod si fecerint illi, & uicissim pœnitentes in
simplicitate cordis uerbo sacerdotis uice Christi fungentis
obedierint, non dubium opus eorum futurum Deo bis gra=
tum. tum quod sit suapte natura piũ, tum quod habeat obe=
dientiam (quæ omniũ uirtutum mater, & fons est) sibi con=
iunctam. Unde quoque consequitur eos non satis sibi cõstare Satisfactio
qui putant. tota pœnitentiã pœnas temporales mitigari, his quęrite gé
uero satisfactionibus ecclesiasticis nequaquam, quasi hæ nul ritur opus
lam resipiant pietatem, cum alioqui pietatis plenæ sint, si ta= dei his gra
men per expertum magistrum adhibeantur. tum.

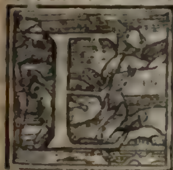
NEc minus displicent nobis, qui satisfactiones istas alio Verus satis
trahunt, aut eis plusquam oportet, tribuunt ueluti, factionum
qui in satisfactiones istas etiam culpæ remissionem, aut mor usus retinẽ
tis æternæ abolitionem transferunt, aut earum respectu cæ dus est.
tera bona opera, quæ Deus præcepit, parnipendunt. Singu= Popul' cla
la enim singulis diserte tribuenda sunt, ac populus de fine re docẽdus
utriusque satisfactionis planẽ ac diligenter docendus est ac de fine satis
instruendus. Satisfactio propitiatoria culpæ, & abolitoria factiõis p
æternæ pœnæ, soli Christo tribuenda est, quam tamen non piriatorie
applicat nobis, nisi per contritionem, & fidem, & quæ ipse ecclesiastice
instituit sacramenta. Satisfactio uero canonica tantum me
detur peccati reliquiis, & mitigat pœnã temporalem. Idque Satisfactio
nõ ex dignitate sua, sed ex beneficio Christi, qui opus suum nostra ex
a se præceptum præsertim obedientiam (quam suo uicario bñficio chri
in re sibi mandata præstamus) coniunctam habens in nobis sti efficax.
agnoscit ac acceptat, si tamẽ non pharisaico more, hoc est,

Iohan. 4 tantum externæ, sed in spiritu & ueritate, hoc est, internæ
Cyp. d lap. secundum regulam euangelicam peragatur. dicimus itaq; his satisfactionibus mitigari atq; etiam purgari pœnas temporarias, modo tamen ex fide proficiscātur. Scimus interim pœnarum reseruationem neminem ad integrum nosse, nisi cui pater omne iudiciū tradidit Christum Iesum, quamob-
Iohan. 5 rem pœnarum discussio, & exactum iudiciū Deo relinquendum est, nostrum autem est citius peccatum emendare, & pœnitere, præterita lugere, futura cauere, & (ut ille ait)
Au de me dic. pœ. c. Chriso. ueluti filios maternorū membrorū, ordine custodito a præpositis sacramentorum, non secus atq; ab ipso Christo satisfactionis modum accipere, & cum bona fidutia expiandæ nos pœnæ exoluere. Quæ de satisfactiōe atq; adeo de tribus pœnitentiæ partibus dicta suffecerint. Qui plura desiderauerit, ueteres consulat quibus hæ tres partes quàm cognitissimæ fuerunt. Adeo ut eius demum hominis perfectam pœnitentiam pronuntiarent, in cuius corde contritio, in ore confessio, & in opere tota humilitas esset. Admonitum tamen
Singulæ partes pœnitētiæ pœnitētia dicūtur. lectorem uolumus singulas pœnitentiæ partes, interdum generali nomine pœnitentiæ appellari. Contritionem enim, & confessionem item, pœnitentiam uocamus, in quibus
Vide collecta Grecarum Synodo. c. 23. & Tolet. 1. c. 3. Deus delet culpam: satisfactionem etiam pœnitentiam uocamus, in qua Deus remittit temporariam pœnam, quamuis interim constet apud ipsos ueteres, satisfactionem illam publicā, passim ac ferè tantum pœnitentiam, & pœnitentes tantum qui publice pœniterent appellari solitos, quod in ueterum lectione retinendum est.

IAm ad pœnitentiæ species ueniendum. In primis itaq; pœnitentia in interiorem, & exteriorem diuiditur. In

terior & si proprie in contritione sita sit, tamen docendi causa, quis haud inepte dixerit eandem etiam tribus illis partibus suo modo constare, nempe contritione, nimirum ueris illis internis doloribus, confessione, utiq; non externa sed interna illa agnitione peccati, quae magna fiducia accipiendae misericordiae erga Deum peragitur; satisfactione uero, nimirum syncero illo uoto deinceps non peccandi, sed uitam in melius commutandi. In hac interiori poenitentia, si tamen idonea fuerit, iustificationem hominis fieri, & per fidem a Deo accipi constat. Interior poenitētia suo modo tribus partibus cōstat.

DE IVSTIFICATIONE HOMINIS.

T quanquam supra ex penitissimis, ut speramus fundamentis docuerimus, quo ordine ad iustificationem perueniatur, quomodo per Deum in nobis fiat, quo pacto per fidem (non tamen sine spe, & charitate) accipiatur, & cui tribuenda sit. Nihilominus, quia haec materia hac tēpestate maiori contentionis quam pietatis studio, cūtrouertitur. Idcirco annitemur ipsissimam ueritatem ex limpidissimis scripturae fontibus altius eruere, & ecclesiae sententiam, quod in nobis est, illustriorem reddere. Arbitramur autem ecclesiae sententiam in hac tanta re eam solam esse cui apostolicarum scipturarum patrocinatur authoritas, cui patres subscribunt, quam uniuersa ecclesia cuiuslibet temporis comprobat, & quam omnes pij non tantum asserunt, sed & mente sentiunt, ac experiuntur ipsam ueritatem esse. Ecclesię sententia quae existimanda sit. Irē. li. 4. cōtra here. c. 63. & 41

Iustificatio duo cōplectitur.

VT autem ad rem ipsam accedamus. Iustificatio duo proprie complectitur nempe remissionem peccatorum, & interioris mentis renouationē seu repurgationem. Nec repugnamus ut quis addat, & tertium, nempe donationem uitæ æternæ, modo intelligas eam in nobis, per iustificationem, & gratiam Dei in hac uita magis inchoari, & spe accipi quam perfecte dari, expectandam tandem post mortem temporalem cum Deus gloriam suam quam promisit in nobis reuelabit. Qui dicunt uerbum iustificari apud Hebræos uerbum esse forense, & usurpari apud Paulum hebraica consuetudine pro eo tantum, quod est acceptum reputari, & non magis significare, impium seu iniustum gratuito Dei munere non solum a peccatis absolui, sed & intus regenerari, renouari, repurgari, piumq́; , & iustum effici, perinde atque mentis seu uoluntatis innouatio ad iustificationis rationem proprie non pertineat, sed eandem potius subsequatur, ij nobis neque Pauli sententiam satis assecuti, neque partibus, consentire uidentur. Vt interim sileamus rationem uocabuli, modo tamen proprie accipias aliud postulare. Quid enim est aliud iustificari quàm iustum effici seu iustitia indui ac adornari? & quid iustificati aliud quam iusti facti? Quod autem existimant illi? Iustificari Paulo nihil aliud esse quàm iustum pronuntiari seu haberi, ac si quis dicat, populus Romanus iustificauit Scipionem accusatum a Tribunis plebis, hoc est, iustū pronuntiauit, absoluit, approbauit, id nobis needum satis probatur. Quin alia ratione, populus Romanus iustificauit Scipionē alia Deus iustificat peccatorem, etiam quod ad rationem uocabuli attinet. Populus enim Romanus iustificauit Sci-

Verbum iustificari qd pprie apud Paulum significet.

Quorūdā sētentia excutitur.

Aug. li. de spiritu et litera. iustificari plus apud paulū significat, q̄ iustū pronuntiari.

pionem, quod Scipionem quasi per calumniam accusatum, ac ueluti innocentem absoluerit, iustum pronuntiauerit, atq; acta eius non tantum non resciderit, sed & approbauerit. In quem modum, quot quot in foro per sententiam absoluun tur iustificantur. Nam cum Rei neq; conuicti, neque confessi sunt uel per calumniam accusati comperiuntur, tum pronuntiant iudices, accusationem iniustam fuisse, proindeq; reos absoluendos fore. At Deus remittens peccata longe secus nobiscum agit, non enim pronuntiat nos innocentes, nec ipsam legem accusantem nos, calumniæ arguit, nec acta nostra approbat, sed omnia contraria agit. Imprimis enim per legem nos de peccato conuincit, conuictos ad peccati confessionem adigit, confessos, peccatores pronuntiat, & ut tales damnat, quamuis postea conuictos confessos ac damnatos ad misericordiam suam in Christo exhibitam per fidem prouocantes ac recurrentes, contra sententiam, quam passi sumus gratuita clementia restituat, ut peccator reconciliatus magis sit conferendus ad sententiam passum, & restitutum quam ad absolutum in foro, quod absolutio qua peccator a delictis absoluitur, nihil simule habeat cum absolutione forensi. Iustificatio itaq;, nostra sententia, non in sola condonatione seu remissione peccatorum consistit, sed & iustitiam complectitur, qua Deus remissis peccatis, insuper etiam ex malis bonos, hoc est, ex impijs pios, & ex male uolentibus bene uolentes facit. Idq; per donationem spiritus sancti, mentem & uoluntatem nostram transmutantis, renouantis, ac reformantis. Nam quis iustificatum dixerit eum, cui tantum sunt remissa peccata, non autem uoluntas etiam commutata, nempe ex mala facta

Alia ratiõe absoluũtur rei in foro iudiciali aliter in foro dei.

Ro. 2. 3.

Ephe. 2
Colos. 2

pctõr recõciliat' ad instar habet sententiam passi & restituti.

iustitia spũ.

Nemo iustificatur, nisi per inouationem uoluntatis.

bonæ? quemadmodum nemo seruum nequam ob id tantum, quod et indulgens dominus noxam clementer remiserit iustificatum dixerit, nisi in bonam quoq; uolūtatem (qua postbac seruus non inutilis sed frugi esse cōtendat) ceperit. Quo fit, ut nō satis nobis probetur, quod illi qui diuersum sentiūt, docent iustitiam Dei imputatiuam a iustitia bonæ conscientiæ discernendam esse, quum, nostra sententia: eadem omnino sit iustitia, qua Deus per spiritum sanctum cum iustificamur, utrunq;, nempe remissionē peccatorum & mentis renouationem per fidem operatur, non alia atq; alia.

Roma. 5

NObis ergo uidetur iustitiam Dei imputatiuam a iustitia bonæ conscientiæ, quæ ex fide est non esse discerendam. Verum secundum omnium ueterum sententiam potius discernendam esse dicimus, iustitiam Dei a iustitia humana, iustitiam fidei a iustitia legis, iustitiam bonæ conscientiæ a iustitia carnis seu externa, nouum testamentum a ueteri, Euangelium a lege, legem fidei a lege operum seu factorum, legem literæ a lege spiritus uitæ, legem seruitutis a lege libertatis, deniq; opera fidei ab operibus legis. Tota res in eo consistit si intelligamus quid differat Euangelium a lege, nouum testamentū a ueteri. Aiunt quidam, duas omnino esse scripturæ partes, legem, & promissionem reconciliationis. Legē esse doctrinam requirentem a nobis perfectam obedientiā erga Deum, sed promissionem reconciliationis, quæ pollicetur remissionem peccatorū gratis propter Christum (etsi obedientia non præstetur) eam proprie ac recte Euangelium dici, uocari quoq; legē ubicunq; præcepta leguntur, uel in libris ueteris testamenti uel noui. Itidem Euangeliū uocari, ubicunq; uel in libris ueteris testa-

Quid differat euangeliū a lege. quorundā sentētia de scripturæ partibus.

menti uel noui hæc promiſſio reperitur. Vt autem iſti non improbanda dicant, nobis tamen magis placet ueterũ patrum, & ſententiam, & ipſa propemodũ uerba ſequi, præſertim quod exiſtimemus Euangeliũ ſeu nouum teſtamentum non omnino in promiſſione, ſed magis in exhibitione, non ſolum remiſſionis peccatorum, ſed & iuſtitiæ ſpiritalis (qua Deus iuſtificat credentes) conſiſtere. Euãgeliũ ĩ exibitione iuſtitiæ ſpiritalis conſiſtit.

B*Eatus Auguſtinus quum alibi ſæpe, tum in libro de ſpiritu & litera ad Marcellinum, uetus teſtamentum a nouo ſic diſcernit. Vetus (inquit) teſtamentum eſt doctrina præceptorũ ſeu mandatorũ, in qua foris docemur quid nobis requirat. Lex enim foris extra hominem in tabulis lapideis ſcripta, per Moyſen populo Iſraelitico data eſt, quã ſi per ſe ſolam conſideres, docet quidẽ quæ facere, quæ omittere oporteat, & condemnat hos, qui non ſunt tales quales ipſa uult, ſed uirtutem faciendi uel omittendi ea, quæ præcipit minime ſubmiſtrat. Quinimo quotquot in eam tantũ intuentur, accuſat & condemnat. Verbi gratia. Lex foris ſcripta iubet nos diligere Deũ ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, ex tota uirtute, & ſimul pronuntiat maledictum eſſe omnem hominem qui non permanet in omnibus quæ ſcripta ſunt in lege. Iam quis tandem eſt hominum qui non uidet, ſe hac lege accuſari, & damnari, quod nemo auſit dicere ſe huic mandato feciſſe ſatis? Vnde conſequens eſt, omnes quotquot in hanc legem, & ſuas uires tantum reſpiciunt ſentire oportere, ſe ſub maledicto legis eſſe, & Dei benedictione (quod ad ſe attinet) indignos. Itidẽ lex dicit. Non concupiſces, ſed da quæſo hominẽ ſola doctrina ſeu notitia legis adiutum, qui hanc legẽ impleat.*

Au. de ſpũ & litera. Vetus teſt. Exodi. 24 32, & 34 Deut. 27 Galat. 3 Ro. 2. 3. 4 Deut. 6 Deut. 27 Galat. 4 Exod. 20 Deut. 5 Roma. 7

Atq; adeo nulla prorsus lex est, quam homo suis tantum uiribus perficere possit, requirit enim lex internam obedientiam, uult non timore pœnæ, sed amore iustitiæ impleri, iam ut plures reperias qui manus quidem a crimine contineant nullos tamen dederis, qui non mallent peccare, si possint peccatum impune committere, saltem anteaquam spiritus Dei intus renouentur. Nec mirum, nam quum hominis uoluntas ab ipsa natiuitate ad malum prona atq; deprauata, & corrupta sit, qui fieri potest ut ad legem suauiter afficiatur, nisi prius sanetur? Vides ergo uetus testamentum esse externam illam, Dei mandatorum ac operũ (quæ Deus requirit) doctrinam, extra hominem scriptam, quæ foris quidem ministratur, sed intus ex se sola, quoad spiritus Dei innouatio accesserit, non iustitiam, sed magis iram operatur id est, terret, accusat, & damnat conscientiam nostram, nec tollit, sed auget peccatum, quia ut sit magis perspicuum, & ut plane appareat facit, imo prohibendo hominem carnalem, ad peccandum irritationem facit suopte ingenio in uetitum nitentem. Propterea, & ministratio mortis, & ministratio damnationis appellata, non quod legis intentio, aut finis sit operari mortem, & cætera quæ diximus (est enim lex sancta & mandatum sanctum, iustum, & bonum) sed tantum per occasionem. Lex enim uerã iustitiam proponit, & huc proprie tendit ut eam facientes, in ea uiuant, sed quia nemo illam facit, nec ipsa uirtutem faciendi tribuere potest, ut scilicet impleatur. Idcirco dicitur ministrare, & afferre mortem, non suo, sed naturæ nostræ uitio, quæ per legem cognoscens peccatum, & non inueniens in lege, hoc est, in sola legis doctrina remedium quo peccatum aboleat, & abolito

Au. de spũ & lit. c. 8

Gene. 6

Au. de spũ & lit. ca. 18

Vetus test.

Roma. 4 lex iurã operatur.

2. Cor. 3

Roma. 7

Leuit. 18

Roma. 10

Philip. 3

peccato, peccare desinat, & ad bonũ afficiatur, idcirco peccato occiditur. Et quoniam sic se habet ratio testamenti seu legis ueteris, modo per se sumatur, facile est intelligere cur dicatur, lex literę, lex operum seu factorum, lex seruitutis, & quur opera legis dicũtur iustitia carnis. Nã litera significat doctrinam, quæ non uiuit in corde, & quæ nihil aliud est (nisi tamẽ spiritus accedat) q̃ litera mortua. Item, lex seruitutis seu timoris dicitur q, timore pœnæ, non amore iustitiæ (quam tamen lex requirit) a peccando coerceat. Et lex operum seu factorum appellatur, quia facta & opera requirit quorum tamen faciendorum non præstat uirtutem. Et qui suis uiribus legi satisfacere se simulant aut gloriãtur, hi dicuntur se ex lege operum aut factorum iustificare, & sibi propriam iustitiam cunstituere uelle, quæ tamen neminẽ iustificare nec opera reuera bona producere potest. Denuq; iustitia carnis dicitur, quia spiritu cor innouante ac uiuificante caret. Caro enim in scripturis ueterem hominẽ significat nondum spiritu Dei renouatũ, quemadmodum Iohannis tertio dicitur. Quod natum est ex carne, caro est. Postremo, hæc lex propterea uetus testamẽtum dicitur, quia ueteris hominis noxa per literam iubentem, & minantem non sanatur, quemadmodum Apostolus dixit. Non in uetustate literæ, sed in nouitate spiritus.

[Margin: veteris tes. varia nõina. | Litera. | lex seruitutis seu timoris. | lex operũ seu factorũ | Iustificãt seipsos. | Roma 10 | Iustitia carnis. | Caro quid | Gene. 6 | Iohan. 3 | Vetus test. quur.]

E Contrario, nouum testamentum duo complectitur. Primo promissionem gratuitæ remissionis peccatorum per Christum. Secundo interiorem hominis renouationem, quæ est lex non extrinsecus in tabulis lapideis seu chartis papiraceis, sed diuinitus scripta in cordibus per spiritũ sanctũ qui digitus Dei appellatur, atq; adeo prope nihil aliud est

[Margin: Nouũtesta duo cõplectitur. | 2. Cor. 3 | Au. de spũ & lit. c. 21]

Eu̅gelũ nouũ test. dicitur. Vide Am. in epist. ad Roma. c. 1 Roma. 1 — quam ipsa præsentia spiritus sancti. Dicitur autem Euangelium nouum testamentũ, quia per doctrinam euangelicam hæc promissio remissionis peccatorũ, & renouationis interioris hominis per Christum credentibus annuntiatur, unde non ab re Paulus euangeliũ appellat uirtutem, & iustitiam Dei, ad salutẽ omni credenti, hoc est, salutem omni credenti afferentem. Hæc est iustitia quæ in testamento ueteri uelata, in nouo reuelatur, quæ ideo iustitia Dei dicitur, q̃ Deus eam impertiendo iustos facit, quemadmodum salus domini appellatur, qua nos saluos facit, & charitas Dei nõ qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos. Ergo testamẽtum uetus non distat eoipso a testamento nouo, q̃ testamentum uetus a Mose, & prophetis, nouũ uero ab euangelistis & apostolis scriptum acceperimus. Nam & in libris ueteris testamenti testamentum nouum licet olim uelatum nunc uero per Christum reuelatum continetur. Nec eo differt q̃ aliud iubeat lex uetus, aliud postulet lex noua nam idem omnino iubent. Nec eo ipso quod lex iubeat & minetur. Euangelium uero tantum promittat gratuitam remissionem peccatorum per Christum etiam indignis, & legi non satisfacientibus, sed proprie eo differunt, quod uetus testamentũ sit doctrina extra hominem scripta quæ infirmitatem nostram nobis tantũ ostendit non etiam tollit, atq; eipso indicat nobis necessarium esse ut ad gratiã redemptoris per fidem confugiamus. Nouum uero testamentũ sit doctrina non foris scripta uel pronũtiata, sed potius interna, & uiua, quæ per spiritum sanctum scribitur in cordibus nostris, qua ille menti nostræ persuadet non tantum nos accipere remissionem peccatorum per Christum, per fidem, sed simul etiam

Marginal notes: Au. de spũ & lit. c. 11 — Iustitia dei — Ibidẽ. c. 2 — Salus dñi. — Charitas dei. — Quod discernat testũ vetus a nouo. — Roma. 1 — 2. Corit. 3 — Heb. 1 — de spũ & litera ca. 13 — Ibidẽ. c. 9 — Lex est index seu uehiculũ quo ad xp̃m p ducamur. — 2. Cor. 3

mentem, & uoluntatē nostram uiuificat, & immutat de ma la bonam faciēdo, ut iam non timore uel respectu legis, sed magis amore iustitiæ per spiritum sanctum indito, q. bonum est faciat, factura etiā posthac & si nulla lex externa iuberet, quæ propria iustitia fidei appellatur. Tum quod remissio peccatorū propter Christum, & renouatio spiritus sancti non aliter accipiantur q̄ per fidem in Christum, cuius spiritu, & peccatis absoluimur, & spiritu mentis nostræ renouamur, ut iam Dei uoluntatem adiutore spiritu facere incipiamus. Tum quia credimus quicquid boni affectus, & operis in nobis sentimus, id non ex nobis, sed ex Dei beneficio propter Christū in nos profectum esse, unde Deo ea pietate (qua solus colendus est) gratias agamus. Hoc autem ueteris, & noui testamenti discrimen non sunt patres primum cōmenti sed euidentissime id Hieremias propheta ca. XXXI. ostendit. Ecce (inquit) dies ueniunt dicit dominus, & consumabo super donum Israel testamentum nouum, non secundum testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorū ut educerem eos de terra Aegypti, quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo, & ego neglexi eos dicit dominus. Quia hoc testamentum est, quod ordinabo domiui Israel, post illos dies dicit dominus, dabo leges meas in cor illorum, & in mente eorum scribam eas, & ero eis in Deum & ipsi erunt mihi in populum, & non docebit unusquisq; ciuem suum, & unusquisq; fratrē suum dicens. Cognosce dominum, quia omnes cognoscent me a minore usq; ad maiorem eorum, quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorum non memorabor ultra. Quid apertius dicere potuit propheta ad discernendum testa-

Nouū testa. est lex uiua homi nem imutans.

iustitia fidei cur sic ducta.

Roma. 5
Ephe. 4
Vide Aug. de spū et li. cap. 12'19. 24

Hiere. 31 Heb. 8. et 10.

1. Jo. 2. 5.

vetus testamentū nō ex tēpore vetus uocatur. *mentum nouum a ueteri? Vetus appellat non ex tempore, sed magis ex effectu, nempe quod etsi uoluntatem Dei ostenderit, non tamen ut sua ueteris hominis noxam abstulerit, nec hominem ad legis impletionem idoneū fecerit, aut innouarit.* Hoc est enim quod dixit propheta. *Quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo, non enim simul cum lege: hoc est, uirtute legis: bonam quoq; uoluntatem (qua sola, lex fit) acceperunt.* Et idcirco (inquit) *consumabo super domum Israel testamentum nouum, testamentum utiq; consumatum quo lex impleatur, quod promissione, & exhibitione propitiationis, & remissionis peccatorum, necnon uiua doctrina, seu (ut Apostolus ait) doctrina spiritus, per spiritum sanctum intus in corde scripta ac mentem, & uoluntatem illuminante, immutante ac uiuificante cōstare dicit.*

Hiere. uirtute legis nō accipitur bōa uoluntās.

1. Cor. 2

Locus prophetę p Paulum explicatur.

Vide uero q̄ pulchre Paulus (hanc prophetiam intuens atq; explicans) hoc ipsum doceat ij. Corinth. iij. ubi sic ait. Manifestati quoniam epistola estis Christi ministrata a nobis, & scripta non atramento, sed spiritu Dei uiui; non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Et ut doceat hoc in nobis agi non uiribus nostris, aut propter nostram dignitatem, sed mero Dei beneficio remittentis nobis peccata per Christum, ac bonam insuper uoluntatem ingenerantis per fidem subiungit. *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non literæ, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus autem uiuificat.* Quum itaq; quæritur, quid sit Euangeliū, non aliud respondendum est q̄ q̄ sit proprie non illa scriptu

2. Cor. 3

Ibidem.

Quid sit euangeliū proprie.

ra mortua, quam nobis apostoli memoriae causa reliquerũt (nam & eadem si literam tantum spectes mortua est) sed sit uiua illa doctrina quae menti nostrae reconciliationẽ propter Christum, hoc est pacem erga Deum, insuper bonam uoluntatem ex Dei beneficio annuntiat, nuntium sanè longe optimum ac laetissimum. In hũc modum angeli natiuitatem dñicam pastoribus annuntiantes Euangelium descripserũt. Gloria (inquiũt) in excelsis Deo, & in terris pax hominibus bonae uoluntatis, seu ut graeca exemplaria habent, in hominibus bona uoluntas. In primis gloriam uni Deo tribuũt, idq; in altissimis, q. illi soli gloria debeatur, cuius solius beneficio natus est nobis saluator mundi. Deinde annuntiant hominibus pacẽ. Nunc inquiunt, pax in terra facta est, quia humana natura reconciliata est Deo per Christum, in quo gratis remittuntur peccata. Et in hominibus bona uoluntas, hoc est, in hominibus facta est Dei beneficio bonus affectus, quem prius in hominibus non habuit. Et ut Theophylactus ait. Reconciliatus est Deus nunc & bene habitus in hominibus, nimirũ q. per Christum reconciliati, & uoluntate conglutinati sumus Deo, & uniti illi uerbo incarnato.

Lucae. 2
Vide chry ĩ epi. ad coloss. Theophy. i. Lu. cap. 2
Theophy. in Lucam.

Ex his facile deprehendi potest, cur nouum testamentum seu Euangeliũ, dicatur lex spiritus, lex fidei, lex libertatis, iustitia Dei, seu iustitia spiritus. Nam ideo lex seu iustitia spiritus dicitur, quia hanc efficaciter spiritus gignit in nobis. Lex fidei, quia haec reconciliatio, & renouatio, fide in Christum accipiuntur, non autem debentur aut tribuuntur operibus nostris externis, quae legis appellantur. Lex libertatis, quia non solum docet & nos intus quid faciamus, sed etiam uoluntatem innouando liberat, ut iam non

Euangeliũ habet uaria nomina.
Lex seu iustitia spũs.
Roma. 8
Lex fidei
Roma. 3
Lex libertatis.

2. Cor. 3 tanq̃ serua legis ex timore, sed suapte sponte ac libere bonum operetur. In quam sententiã dixit Apostolus. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterũ in timore, sed accepistis

Roma. 8 spiritum adoptionis filiorum Dei. Item Dñs spiritus est, ubi

2 Cor. 3 autem spiritus, ibi libertas. Et alibi ait. Nos uocatos in liber

Galat. 5 tatem non ut libertatem in occasionem carni demus, sed ut per charitatem inuicem seruiamus. Qui dicunt legẽ fidei ni

Lex fidei quid. hil aliud significare quam fidem, ac meram fiduciam misericordiæ propter Christum, non etiam hanc internam inno

Roma. 8 uationem, quæ proprie est lex scripta in cordibus, & lex

lex fidei ab opib⁹ fidei non est discernenda. spiritus uitæ, uiderint quomodo ipsi suã sententiã tueantur. Ex prædictis etiã consequitur, nõ oportere nos fidem seu iustitiam fidei ab operibus fidei discernere, sed tantum ab operibus legis, quæ fiunt in non renouatis sine spiritu. Nã quid tãdem est aliud iustitia fidei, quã ipsissima illa, & intus in

Amb. in epi sto. ad Ro. c. 1. & c. 3. utrobiq; in uerbũ iustitia, etc. mente uiuentia fidei opera: nempe fidere de Dei misericordia per Christum, remissionẽ peccatorũ propter Christũ per fidem apprehendere, accipere ac uelle. Item, Deo uoluntatem nostrã immutanti assentiri, audire quid in nobis loqua

Psal. 84 tur dñs Deus, hoc est, ab operibus nostris cessare, & Dei du

Matth. 7 ctibus summo conatu obsequi, & quicquid Deus in nobis facit, Deo tribuere. Quæ quidem opera quum spiritus intus in nobis operatur, postea etiam prodeunt in externũ opus, quod iustitiæ fidei interne testimonium est.

Sententia cathol. ca de iustificatio. His præmissis de iustificatione sic simplicissime ac planissime dicimus, Euangelium initio utitur ministerio

Matth. 3 Iohan. 1 legis, Christus præcursore Iohanne, arguit enim peccata, terrefacit conscientiam, ad pœnitentiam adigit, docet nos de infirmitate nostra, indicat nobis opus esse propitiatore

Christo, propter quem datur nobis remissio peccatorum. Acto. 10
Postea ministerio legis uelut interquiescente, accedit fiducia, quam mens contrita & humiliata capit ex promissione Euangelij, & qua se erigit credens sibi remitti peccata gratis propter Christum, quod quum fit, simul donatur spiritus sanctus per quem diffunditur charitas Dei in cordibus nostris, qua renouatur uoluntas, & libera efficitur a legis seruitute, ac ita demum iustificatur homo, & inchoat uitam nouam atq; adeo æternam, idq; per fidem in Christum, qua tanquam instrumento remissio peccatorum, & renouatio interioris hominis, & uita accipiuntur, habentur ac retinentur. Hæc doctrina est plane apostolica, quam & patres, & tota ecclesia semper est amplexa. Coniugimus autem in iustificatione hæc duo, nempe remissionem peccatorum, & renouationem interiorem uoluntatis, authoritate scripturæ freti, quæ hæc duo semper copulat. Non enim ut iustificeris, tantum exuendus est uetus homo, sed & induendus nouus, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate ueritatis. Non tantum uetus Adam eijciendus est, sed Christus etiam complectendus. Non tantum peccato moriendum est, sed noua etiam uita concipienda. Non tantum liberari nos oportet a peccato, sed etiam seruos fieri iustitiæ Deo. Non tantum oportet nos commori Christo, hoc est, defungi peccatis, sed etiam in Christo resurgere. Nec dubium, Paulum & cæteros apostolos ut ostenderent, in quibus iustificatio hominis sita esset: remissionem peccatorũ ad mortem: interiorem autem renouationem, quæ fit per infusionem charitatis, atq; adeo ipsam iustificationem ad resurrectionem Christi retulisse: Iesus Chri

Fiducia. Acto. 2 Roma. 5 Ro. 6. 7. 8 Roma. 6 Roma. 3 Fides istrumẽtũ iustificatio nis Ephe. 4 Roma 6 Rõa. 7. 8 Roma. 6

Rom.4.4 *stus (inquit) traditus est propter delicta nostra, & resur-*
1.Cor. 15 *rexit propter iustificationem nostram. Misterio enim do-*
1. pet. 1 *minicæ mortis uitæ nostræ ueteris occasus, & iniquitatis*
Acto. 13 *abolitio. Resurrectionis uero, exortus uitæ nouæ, & iusti-*
Misteriū dominicæ mortis. *tiæ renouatio demonstrata sunt. Vtraq; autem per fidem in Christum accipiuntur, nam ea nos Christo copulat ac coniungit, nosq; coniunctos spiritus ille fidei meritorum & bonorum Christi participes facit, ut quod nobis adhuc deesse*
Galat.6 *senserimus, a Christo per fidem mutuemus, ut dicere simul*
Philip. 1 *possimus. Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. Et:*
2.Cor.4 *Mihi uiuere Christus est. In quam sententiam apud eundem*
Galat. 2 *Apostolum dictum est, Christum habitare in cordibus no-*
1.Corint.1 *stris per fidem. Et alibi: Christum nobis factum esse sapien-*
2.Corin. 6 *tiam a Deo, & iustitiam, & sanctificationem & redemptionem, q. Christus hæc omnia nobis per fidem fiat. Nam quū spiritus noster spiritui Christi per fidem adhæret, fit unus spiritus cum eo, & quicquid est in Christo, nobis in Christum credentibus secundum fidei nostræ rationem, & mo-*
Roma.8 *dum communicatur. Qui enim proprium filium dedit, quomodo non omnia simul cum illo donauit? Hic est thesaurus*
2. cor.4.5 *ille quem habemus in uasis fictilibus, ut sit eminentia uirtutis Dei, & non ex nobis, hoc est, indumentum illud iustitiæ*
Roma.8 *fidei, quo nolumus expoliari, sed superuestiri ut absorbeatur*
2.Cor.5 *quod mortale est a uita, hoc est, pignus illud spiritus quod*
Galat.4 *nobis dedit Deus, qui nos in hoc ipsum efficit, & Christum*
2.Cor. 5 *(qui non nouerat peccatum) pro nobis peccatum fecit, ut*
Galat. 3 *nos efficeremur iustitia Dei in ipso. Denuq; hæc est illa rege-*
Iohan. 3 *neratio, renascentia, & renouatio nostra, sine qua nemo potest uidere regnum Dei.*

Ne uero

NE uero scripturam, ubiq; duo hæc (nempe remissionem peccatorum, & renouationem mentis) in iustificatione hominis copulantem, alio detorqueas, concors patrum sensus prohibet, qui testantur, tunc demum nos liberari gratia per legē fidei, quæ est in Christo Iesu, quum diffunditur charitas in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, tunc uiuificari, quum ex illo fonte uitæ cuius solius haustu iustitia bibitur, bonam uitam (nimirū, bene agēdi uoluntatem) haurimus, tunc illuminari, quum ab illo incommutabili lumine anima nostra rationalis quodam modo accenditur, ut sit etiam ipsa factum creatumq; lumē, quemadmodū Iohannes erat lucerna ardens, & lucens participatione eius luminis, de cuius plenitudine (ut idem ipse dixit) nos omnes accipimus, tum iustificari, quū spiritus sanctus operatur in nobis, ut non peccare delectet, sed magis ut condelectemur legi Dei secundum interiorem hominem quum scilicet non tantum præceptum iustitiæ forinsecus insonat sensibus nostris, sed etiam intrinsecus incrementū dat Deus per charitatis dilargitionem quum facit ut iustitiam legis, non propterea quod lex iubeat, sed magis uoluntarie ac intimo affectu amplecti annitamur, quum imago Dei terrenorum affectuum labe detrita, in mente credentium digito Dei (hoc est spiritu sancto) reformatur & adornatur. Denique quum facit Deus ut non tantū credamus, sed & uelimus. Clare admodum diuus Bernardus dixit præsumptam indulgentiam delictorum parere animi tranquillitatem ac letitiam (hoc est, iustificationem) in animo eius qui sibi ad iustitiam pœnitentiæ opera seminauit, si tamen ipsum præsumptam indulgentiam efficacia attestetur acceptæ gratiæ

Patrū consensus. Au. de spū et lit. cap. 5 14 Roma. 5 Iohan. 4 Bona uita Iohan. 1 Au. de spū & li. ca. 7 Iohan. 1 Ibidē. c. 16 Roma. 7 Aug. ibi. c. 25 1. Cor. 2 Roma. 5 Aug. ibi. c. 26 Psal. 1. 9 Aug ibi. c. 26 Lucæ. 11 Aug. ibi. c. 34 Ber ī cantica ser. 27 Psal. 118

ad sanctius deinde uiuendum, q omnis qui hæc intra se actitari sentit, sciat quid loquatur spiritus, cuius uox atq; operatio nunquam inter se dissentiunt. 1. Iohan. 2 *Sed quid attinet sententiam patrum pluribus recensere? quum Apostolus Iohannes plane testatur charitatem Dei (hoc est, quam Deus impartitur) tam spectare ad iustificationem, ut hanc non assequutum seu habentem, in morte manere dicat. In quam sententiam, non dubium est dixisse Apostolum Iacobum, fidem sine operibus, hoc est, sine affectu charitatis, qui paratus sit semper in opus, quum res postulet, prodire, mortuam esse.* Iaco. 2

Obiectio

SEd dices nobis, Non assentior tibi. Ex Euangelium enim in legem relaberis, facisq; nos perpetuo dubitantes, ambigentes, an remissionem simus assequuti, an reconciliati iustificati breuiter an filij Dei, hoc est, in gratia Dei simus. Nam si interior innouatio, & bonæ uoluntatis insitio ad iustificationem necessaria est: Quis unquam statuet se reconciliatum esse? Quem enim reperies, qui ausit credere nouitatem mentis suæ, qua iam affectus est ad implendam legem, tantā esse, ut digna sit iustificatione, hoc est, quis ausit iudicare se iam dono spiritus hoc assequutum, ut uelit ac possit Deū ex toto corde, & tota anima diligere? Atq; hinc forsan colliges, nos secundum eam rationem nunquam pacem habituros erga Deum, quod lex (ut apparet) quantum ad hanc nouitatem attinet, nos adhuc accusare non desinat. Et proinde non oportere hanc nouitatem ad iustificationem referri, sed tantum gratuitam remissionem peccatorum quæ accipitur per fidem, ut promissio sit certa, quæ si penderet ex conditione nostræ nouitatis redderetur incerta. Vnde tandem consequeretur nos in hac dubitatione, neq; Deum

(de cuius misericordia adhuc ambigeremus) ut patrem in-uocare posse secundum id quod Paulus ait: Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? neq; quicquam boni posse operari, Quod quicquid non est ex fide, peccatum sit. Ad hæc respondemus. Nos nequaquam in legem relabi, sed docere quomodo mens nostra a seruitute legis, non suis uiribus, sed Dei beneficio, per interiorem innouationem liberetur, quod abunde declaratũ est prius. Deinde dicimus, nos omnino non docere, iustificationem nobis contingere propter hanc nouitatem, maxime quod ad eam partẽ attinet, quam ea mentis nostræ nouitas ex nobis mutuatur, hoc est, eatenus, quatenus nos illi renouationi assentimur. Quis enim satis Deo innouanti assentitur ac obsequitur? ut non magis propter dignitatem huius nouitatis, quàm propter dignitatem nostræ pœnitentiæ aut contritionis (de qua arroganter sentire non oportet) iustificari nos statuere debeamus, non in fletibus, non in actibus nostris, sed in aduocati nostri defensione (quem apud patrem pro nobis interpellantẽ habemus) confidentes. Quin nec ipsi fidei eam dignitatem tribuimus, ut meritoria sit remissionis peccatorum, q̃ nulla merita præcedunt. Et quem quæso dabis hominẽ, qui tantam se habere fidem ausit gloriari, quantam sibi haberi requirit Deus? Detrahimus itaq;, & fidei, & huic nouitati (quod ad eam partem q̃ ex nobis sibi asciscunt attinet) eam dignitatem seu causam iustificationis, quin potius ob id tantum dicimus, fidem iustificare, non quod sit causa iustificationis, sed q nulla alia re misericordiam, & gratiã Dei nos innouantem (quæ propriæ causa formalis iustificationis est) accipiamus. Verum hoc docemus, nempe iustificationem non

Rom 2.10

Rom. 14

Dilutio

Iustificatio nẽ nõ asseq mur ppnostrã nouitatẽ, sed nouitas q̃ de⁹ operatur ĩ nobis, hæc ẽ iustificatio nostra

Grego. in Ezec. li. 8 homil. 7

Cur fides dicatur iustificare.

ex lege pendere, sed esse grauitum donum Dei, quod consistit in remissione peccatorum, & renouatione uoluntatis, quæ non aliter a Deo gratis donante accipiuntur, quã per fidem in Christum, fidem quidem non dubitantem aut ambigentem, sed nihil hæsitantẽ. Vt clarissime quid uelimus, & quo pacto hæc res in nobis geratur, intelligas repetimus ac dicimus te per fidem donum iustificationis tunc demum accipere, quum & perterrefactus ac concussus in pœnitentia, rursus erigeris per fidem, credens tibi remissa esse peccata propter meritum Christi, qui in se credentibus remissionem peccatorum pollicitus est, & quũ simul sentis te iam alio affectu quam prius rapi, hoc est, eo affectu quo peccata quæ prius delectabant iam ex animo odis, & ad faciendum bonum, carnis infirmitati fortiter repugnans, intus accenderis, tametsi is affectus nondum sit in bono perfectus, & absolutus. Hanc enim imperfectionem, quã uiribus tuis supplere non potes. supplebis ex fide in Christum, credes iustitiam Christi (cuius membrũ factus es) tuum imperfectum suppleturum, si tamen perpetuo pro uiribus quas tibi dominus suppeditauerit coneris eam quam accepisti gratiam promouere, & præteritorum oblitus non respiciens iterum retro, in anteriora te extendere annitaris, pulchre dixit beatus Augustinus. Nullus sanctus & iustus caret peccato, nec tamen ex hoc desinit esse iustus uel sanctus, cum affectu teneat sanctitatẽ. Non enim naturæ humanæ uiribus, sed propositi argumẽto per Dei gratiam acquirimus sanctitatem. Interim scimus quandam esse plenam & absolutã iustitiam seu charitatem, quam in hac uita nemo assequitur, sed tantum in futura quando uidebimus facie ad faciẽ, & cogno-

Margin notes: Qñ accipitur iustificatio. — Iohan. 6 — 1. Cor. 1 — Philip. 3 — Au. de diff. ni. orth. fi. c. 49 — Au. de spũ et. li t. c. 37 — 1. Cor. 5 — Rom. 6. 8

*ſcemus ſicut cogniti ſumus, ſed alia minorē huic uitæ com=
petentes, qua ex fide uiuimus, & ambulamus. Hæc etſi omnes* Roma. 8
*motus terrenæ cupiditatis nondum omnino abſorbeat atq;
conſumat, conſenſum tamen prohibet ac extinguit, ac in=* 1. Pet. 1
*ſuper facit ut magis, ac magis in bono proficere pergamus
quæ etſi a perfectione iuſtitiæ longe adhuc abſit, ea tamen
imperfectio iuſtificationem noſtram non remoratur, nec ac
cuſationi ſeu damnationi legis ſubiacet, ſaltē in iis, qui ſunt
in Chriſto Ieſu. Nam qui Chriſto (in quo lex quod accuſa=* Roma. 7
ret nihil inuenit) per fidem concorpores facti ſunt, legis im Roma 14 Matth. 20
*perium, beneficio eius euaſerunt. Adeo ut ſi lex imperfectio
nem eorum accuſare pergat, reſpondere poſſint. Quid no=
bis tecum eſt lex. Nō tui ſed alterius ſumus. Tu quæ es, quæ
iudicas ſeruos alienos? domino noſtro ſtamus aut cadimus,
huic ſi uiſum ex gratuita miſericordia nos indignos aſ=
ſumere, & quicquid in nobis imperfectionis eſt condona=* Ephe. 5
re, quid ad te? Quid nobis alienum inuides beneficium? Re= Pſal. 5
cepit nos ille in membra ſua, ſcuto ſuæ bonæ uoluntatis pro= 1. Cor. 1
*texit nos, ſua iuſtitia nos induit. Quamobrem ſi nos impe=
tere pergas, eum tibi opponemus, cui per fidem inhæreſci=* Iohan. 14
mus, in eo certe non habes quicquam, proinde nec in nobis, Roma. 8
qui de corpore eius per gratuitam miſericordiam facti ſu= Matth. 20
*mus. Nonne licet huic facere de nobis quod ipſi uidetur? non
ignoramus noſ ſeductioni expoſitos, ad reſiſtendum fragi* Roma. 8
*les, ad operandum debiles eſſe, ſed induti Chriſtum non eſt
cur timeamus? Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus* Rōa. 7. 8
*qui iuſtificat. Quis eſt qui condemnet? Hæc quidem iuſtifica
tos in Chriſto, habere quæ legi opponant Paulus Romano* Iohan. 3
rum. vij. & viij. locupletiſſimus teſtis eſt, et Iohānes ca. iij.

qui inquit. Qui credit in filium dei non iudicatur, qui autẽ non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine unigeniti filij Dei, hæc ruminans Augustinus libro meditationum cap. XIIII. sic Deum alloquitur, desperare utiq; potuissẽ propter nimia peccata mea, & infinitas negligentiis meas, nisi uerbum tuum Deus caro fieret, & habitaret in nobis. Sed desperare iam non audeo, quia cum inimici essemus reconciliati sumus per mortem filij tui, q̃to magis recõciliati, salui erimus per eum, omnis nanq; spes & totius fiduciæ certitudo mihi est in pretioso sanguine eius, qui effusus est propter nos, & propter nostram salutem, in ipso respiro, & in ipso confisus ad te peruenire desidero, non habens meã iustitiam, sed eam quæ est ex filio tuo dño nostro Iesu Christo. Et capite sequenti. Supereminet omnẽ scientiã tua inæstimabilis charitas, quã ostendisti nobis indignis pro sola bonitate, & pietate tua, filius nanq; tuus Deus noster non angelos, sed semen Abrahæ apprehẽdit, assimulatus nobis per omnia absq; peccato, & post pauca. Hæc nempe mihi tota est spes omnisq; fiducia. Est enim in ipso Iesu Christo dño nostro, uniuscuiusq; nostrum portio, caro & sanguis. Vbi ergo portio mea regnat, ibi me regnare credo: ubi caro mea glorificatur, ibi gloriosum me esse cognosco: ubi sanguis meus dominatur, ibi dñari me sentio, q̃uis peccator sum de hac communione gratiæ non diffido, & si peccata mea me prohibent substantia mea requirit, & si delicta mea me excludunt, naturæ cõmunio non repellit. Et statim post. Mitis & ualde benignus est dñs Deus noster, & diligit carnem suã, membra sua, & uiscera sua in ipso Deo, & dño nostro Iesu Christo dulcissimo. benignissimo, & clementissimo, in quo

Aug li. meditа. ca. 14
Iohan. 1
Roma. 8
Certitudo fiduciæ.
Philip. 3
Li. Medit ca. 5
Heb. 2
Ibidem.
Omnis nostra fidutia ac tota spes
Ephe. 2. 5
Imp̃fectio nostra gratiã iustificãtẽ nõ excludit.
Ibidem.
Ephe. 5
deus diligit nos i Christo filio suo
Ephe. 2
eph. 3. 4. 5
Gene. 2
Ephe. 5

resurrexerimus, & iam Cœlos ascendimus, & iam in cœlestibus cõsideramus. Caro nostra nos diligit, habemus etiã sanguinis nostri prærogatiuam in ipso. Sumus enim membra eius, & caro eius, ipse deniq; est caput nostrum, ex quo totum corpus, sicut scriptum est. Os ex ossibus meis, & caro de carne mea, & nemo unquam carnem suam odio habuit, sed fouet ac diligit eam. Mysterium hoc magnum est, ego autẽ (inquit) dico in Christo, & ecclesia. Gratias itaq; tibi domine Deus noster ago pro omnibus miserationibus tuis, quibus miserabiliter nobis perditis subuenire dignatus es per eundem filium tuum saluatorem, & recuperatorem nostrum qui mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostrã, & nunc uiuens sine fine, sedet ad dexterã tuã, et ĩterpellat pro nobis. Hactenus ille.

Roma. 4

1. Iohan. 2

Respõdet aduersariis

NOn habes ergo quod dicas nos euangelium cum lege confundere, uel euangelium in legẽ transformare, uel causam iustificationis in nostram dignitatem transferre, uel iubere ut perpetuo de iustificatione, & acceptatione nostra dubitemus. Nã omnia contraria docemus, fatemur enim uerum esse, ad iustificationẽ hominis omnino requiri, ut homo certo credat non tantum generaliter, quod propter Christum uere pœnitentibus remittantur peccata, sed & quod ipsimet homini credenti remissa sint propter Christum per fidem. Nã qui dubitat, similis est fluctui maris, qui a uento mouetur, & circumfertur. Non ergo existimet homo ille, quod accipiat aliquid a Deo. Recto dixit Hilarius. Deũ uelle, ut sine aliqua incertæ uoluntatis ambiguitate speremus, quod alioq iustificatio ex fide nulla sit, si ipsa fides sit ambigua. Augustinus uero cogitationẽ nos ab hac certitudine

Cõtra-rium ut asserere Tridẽtina Synodus sessiõe 6. cap. 9

Ad iustificationẽ requirit, ut singuli credãt sibi remissa pctã p xp̃m

Iacobi. 1

Hilarius ĩ Matth. cão ne. 5

Au. in manua. cap. 22 &. 23

2.Cor.1 *auocantem abigendam docet. Murmuret (inquit) quantum*
Roma.8 *uoluerit insipiens cogitatio mea, dicens. Quis enim es tu, &*
Roma.3 *quanta est gloria illa, quibusnam meritis illam obtinere spe*
Titum.1 *ras? Ego fiducialiter respondeo. Scio cui credidi, quia in cha*
Matt.20 *ritate nimia adoptauit me in filium, quia uerax est in pro=*
missione, potens in exibitione, & licet ei facere quod uult
Mors xp̄i *non possum terreri multitudine peccatorum, si mors domi=*
nostra spes *ni in mentē meam uenerit. Tota spes mea est in morte do=*
Meritū no *mini mei. Mors eius meritum meum est, refugium meum, sa*
strū i mise *lus, uita & resurrectio mea. Meritum meum miseratio do=*
ratiōe dn̄i *mini. Non sum meriti inops quandiu ille miserationum do=*
consistit. *minus non defuerit. Et si misericordiæ domini multe, mul=*
tus ego in meritis. Quanto ille potentior est ad saluandum,
Bern. de 3 *tanto ego securior. Hactenus ille. Deniq; Bernardus aper=*
nū. dn̄i ser. 1 *tissime pronuntiat non sufficere tantum ut credas, te remis=*
Gradus fi *sionem peccatorum habere non posse, nisi per indulgentiam*
dei iustifi- *Dei. Præterea quod nihil habere queas affectus uel operis*
cantis. *boni, nisi & hoc dederit ipse. Ad hæc quod uitā æternam*
nullis possis operibus promereri, nisi gratis detur et illa. Sed
Testimoniū *præter hæc (inquit) quæ magis initium quoddam & funda*
spūs sancti *mentum fidei habenda sunt, etiam hoc addendum est, ut cre=*
quod phi- *das quod per ipsum, & tibi peccata condonentur. Hoc enim*
bet cordi *(ut subijcit) est testimonium quod perhibet in corde nostro*
nostro. *spiritus sanctus dicens. Dimissa sunt tibi peccata tua. Et sic*
Roma.8 *arbitratur Apostolus, gratis iustificare hominem per fidem.*
Roma.3

Falsū ōni S*Ed hic diligenter animaduertendum est longe aliud*
homini cre *esse dicere, omni homini quicunq; credit sibi remissa*
dēti sibi re *esse peccata per Christum, illi statim peccata remitti, quàm*
missa pctā *si dicas. Nemini remitti peccata, nisi remissionem se credat*
ppter chri
stū, pctā sta
tī remitti.

assequutum per Christum, nam hoc uerum est, illud falsum. Plures enim ex hæreticis inuenias qui sic credunt, & tamen remissionem peccatorum non assequuntur quod extra ecclesiam sint, & spiritu charitatis uacent. Vtrunq; ergo requiritur ad iustificationẽ, nempe ut & credas tibi remissa esse peccata per Christũ, & ut te spiritu charitatis renouatum mente, & iam ad opus bonum affectum esse per fidem intelligas. Vt alios omittamus non uidetur nobis hic contemnendus Bernardus, in re iustificatiõis, haud leuis authore uel aduersariis testibus, uir certe doctrina præditus infusa magis diuinitus quam humanitus parta. Is alibi quærit, unde aut quomodo nosse possimus nos indulgentiam a Deo consequutos esse? quod homini quantumuis spirituali etiam usq; ad primum spiritualis exercitij gradum prouecto, tantum de primi gradus imperfectione relinquatur, ut uix sibi primum uideatur adeptus. At ille respondet, nobis non leuiter transmittendum esse, quod in Euangelio legimus Iesum paralytico dixisse. Confide fili, remittuntur tibi peccata tua, utq; Pharisæi non credentibus, sed magis subsannatibus, hanc fiduciam tanti esse momenti commonstraret signo uisibili inuisibilem probasse potestatem. Vt sciatis (inquit) quia potestatem habet filius hominis in terra dimittendi peccata, tum ait paralytico. Surge tolle lectum tuum & ambula. Et tu ergo (ut subijcit ille) si iam surgis desiderio supernorum, si grabatum tollis, corpus uidelicet a terrenis subleuans cupiditatibus, ut iam non feratur animus concupiscentiis eius, sed magis ipsa ut est dignum, regat illud, & ferat quo non uult, si demum ambulas quæ retro sunt obliuiscens, & ad ea quæ ante te sunt, te extendens desiderio & proposi=

Verũ nemini remitti pecata nisi credat sibi pctã rẽitti

Ber. ser. de 4. modis orandi.

Marc. 9

Phil. 3

Ber. ibidẽ

Iacobi. 4 to proficiendi, curatum te esse non dubites. Et post pauca. Propterea fiducialiter iam postulare potest, qui eiusce modi est (nimirũ quod se iam reconciliatum, & filium esse intelligat) modo tamen caueat, ne forte postulet non postulanda, aut quæ postulanda erant, rite postulare negligat alioqui absq; fiducia frustra Deum inuocaueris aut postulaueris, quod nemo oret seu petat, nisi quod credit & sperat. In corde, cui hæc fidei fortitudo deest non nascitur Christus, qui non nisi per hanc fidem habitat in cordibus, nec is dicere potest cum Dauid, Paratum cor meum Deus paratum cor meum, cantabo & psalmum dicam. Non est enim paratum cor, quod non est confirmatum.

Per.hõi.4 sup euãge. Missus est

Idem.ser.6 i vigi.nati

Psal. 107

Matth.19 IAm si huic homini esse affecto occurrat, quod apostoli, domino concionanti, quam difficile diues in regnum cœlorum ingrederetur, rogantes obiecerunt, nempe. Quis potest saluus esse? Respondebit tum hæc fiducia. Apud homines quidem impossibile est, sed non apud Deum, in cuius promissione, & misericordia tota nostra fiducia atq; unica consolatio nostra, & tota ratio spei nostræ consistit, atq; ideo ex fide iustificatio, ut secundũ gratiam firma sit promissio. Rursus si occurrat. Quis scit si amore uel odio dignus sit? Itẽ quis nouit sensũ domini, aut quis cõsiliarius eius fuit? Hic iam non oportebit in opera nostra respicere, nam hæc statim nos facient dubitare, sed plane fidem nobis subuenire necesse est, atq; adeo hic oportet sucurrere ueritatem, ut quod de nobis latet in corde patris, idipsum nobis per ipsius spiritum reueletur, & spiritus eius testificans spiritui nostro persuadeat quod filij Dei sumus, persuadeat autem uocando, & iustificando gratis per fidem. Cum ergo

In promiss. et misericordia dei tota nostra fiducia cõsistit,

Roma 4

Eccle. 9

Roma. 11

Bern. i ser. de dedicati ecclesiæ.

Roma. 8

suggerit mihi infirmitas mea, quinam sciam me in numero filiorum esse? tunc maxime memorē esse me oportet uerbi promissionis, in quo mihi domine spem dedisti, tunc mihi in uerba tua Christe respiciendum est, quibus mulieri adulteræ, necdum damnatæ dixisti. Nec ego te condemnabo mulier. uade, & amplius noli peccare. O uocem misericordiæ, o auditum lelitiæ salutaris. Auditam (inquit Psaltes) fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui domine. Sola nimirum spes apud te miserationis obtinet locum, nec oleū misericordiæ, nisi in uase fiduciæ reponis, sed mihi interim uidendum, ne hæc fiducia sit affectui ad peccandum procliui coniuncta. Hanc uero fiduciā passio tua o Christe mihi subministrat, ultimum quidem refugium, & singulare remedium; deficiente enim sapientia, iustitia non sufficiente, sanctitatis succumbentibus meritis, illa succurrit. Quod si rursus in animū meum subeat. Scio quidem passionem hāc potentissimā esse, sed qui sciam, an data, & applicata sit mihi? Hic respondebit fides, mihi data est, quia alteri dari non potuit. Nam Christus meus in similitudinē hominum factus habitu inuentus est ut homo obediens patri usq; ad mortē, ut me mortis filium redimeret ac patri recōciliaret. Rursus si surrepat in animum. Quonā pacto possī statuere Deum mihi esse propitiū, qui tantum imperfectionis, & infirmitatis adhuc in me cernam ac reperiā? tum profecto neq; in dignitatē fidei, neq; operum meorum ut me certum faciā, recto respexero. Quis enim de sua sapientia uel iustitia uel sanctitate præsumat sufficientiam ad salutem? q. nec sufficientes simus cogitare aliquid a nobis tanquā ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Sed in passionē tuam,

Psal. 118
Iohan. 8
Ber. de. ān. dñi. ser. 1
Psal. 142
Sola spes
Quō ocurrēdū dubitatiōi qnos de applicatiōe passionis xpi ābigeſ facit
Philip. 2
2. Cor. 3

o Christe oculos mentis defigam, & cum defecerit uirtus
Psal. 115 mea non conturbabor, nõ diffidam, scio enim quid faciam:
Calicem salutaris accipiam, quia si sanguis tuus interpellet
2. Cor. 13 pro me saluus ero. Denique si uerbum tãti apostoli (qui ausus
est dicere, an experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus) me terreat, cum ait. Nihil mihi conscius sum,
1. Corĩt. 4 sed non in hoc iustificatus sum, tum uicissim eiusdem Apostoli uerbum me consolabitur, nam etsi eo ipso quod mihi nil
sim conscius iustificatus non sim, hinc tamen me iustificatum
recte iudicio si spiritum inouantem accepero, qui ex Deo
1. Corĩt. 2 proficiscitur, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. Quis
enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis
qui in ipso est. Ita & quæ Dei sunt, nemo cognouit, nisi spiritus Dei, nobis autem reuelauit per spiritum suum. Spiritus
Roma. 11 enim omnia scrutatur etiam profunda Dei. Itaque scriptura
quæ ait. Quis enim cognouit sẽsum dñi, aut quis cõsiliarius
eius fuit? non facit ambigentes christianos. Nos enim (ut inquit ille) sensum Christi habemus. Neque ob id sensu Christi
1. Corĩt. 2 nos uocare iudicabimus, quod perpetuo labimur & perfectionem institiæ nunquam assequimur, si tamen a consensu peccati abstinentes in Christo manserimus radicati & fundati.
Au. de dif. fi. orthodo fidei c. 41 Oẽs sancti pctõres. Nam si diuo Augustino credimus. Ideo ueraciter se omnes
sancti pronuntiant peccatores, quia in ueritate habent quod
plangant, etsi non reprehensione conscientiæ, certe mobilitate, & mutabilitate præuaricatricis naturæ, nec tamen ex
hoc sancti uel iusti esse desinunt, si affectu sanctitatem retinentes in Christo esse perseuerent. Quamobrem Bernardus
Ber. ser. 22 ĩ Cantica. Christum appellans ait. Quisquis pro peccatis compunctus
Roma. 5 esurit, & sitit iustitiam, credat in te qui iustificas impium,

& solam iustificatus per fidem, pacem habebit ad Deum, solam utiq; per fidem, hoc est, nō per merita propria, sed per misericordiam quam sola fides accipit ac apprehendit. Sola fide iustificari qd

QVod autem alibi legimus. Beatus homo qui semper est pauidus. Item: In timore incolatus uestri tempore conuersamini. Item: In timore & tremore salutem uestram operamini, &c. nequaquam cum superioribus pugnat. Hæc enim & similia dicta scripturæ iustificationē non respiciunt, nec fiduciam (qua remissionem peccatorum accipimus) uacillare faciunt de misericordia Dei, sed magis respiciunt iam iustificatos, hi enim si sentiant se Dei beneficio intus innouatos, & fiducia certa erga Deum præditos, absit ut hinc sibi iā fidentes securi uiuant, & post hac se suis uiribus legem implere posse contendant. Hoc enim esset non Deo, sed sibi fidere, quin potius suæ infirmitatis sibi conscij, toti a gratia pendere pegent, debebūtq; filiali timore semper esse soliciti, ne inuanum gratiā Dei receperint, ne ue a gratia percepta sua incuria uel arrogantia rursus cadant, in priores sordes reuoluti. In quam sententiam dixit Apostolus. Tu fide stas, noli altum sapere, sed time, quia si Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vnde post iustificationem non debet fides indormiscere, sed magis ac magis excerceri, ac iam (ut supra diximus) fide non tantum generali, sed & speciali credere oportet quod nihil ipse prorsus habere possis operis boni, nisi hoc Deus dederit. Itidem quod æternam uitam nullis meritis promereri possis, nisi gratis detur & illa, quam tamen non sis assequuturus, nisi perseueraris usq; in finem.

Proue. 28
1. Pet. 1
Iustificati sē perdebēt esse pauidi & timorati timore filiali.
2. Pet. 2
Roma. 11
Bern. de 7 mū. domini ser. 1
Math. 24

VErum forsan is quem ex aduerso dicere fecimus no- Obiectio

bis obijciet ac dicet. Vt largiamur tibi, hæc omnia uera esse, quidnam tandem est quod in nostra doctrina reprehendendum putas? Cui respondemus nos putare in primis periculose doceri iustificationis uerbum tantum pro imputatione iustitiæ, non etiam pro renouatione interiori apud Apostolum Paulum accipi. Item, eo solo quod quis credit sibi gratis remitti peccata propter Christum, hinc ei statim peccata omnia condonari. Item: Quod sola fide iustificemur (nisi tamen his uerbis commoda temperatura ad sensum apostolicum addatur.) Item, quod iustitia bonæ conscientiæ a iustificationis ratione secernatur. Deniq;, displicet quod opera fidei cum operibus legis confunduntur, aut saltem plus quam oportet ab his quæ fides impetrat, discernuntur. Nam etsi quæ diximus, commodis interpretationibus adiectis, defendi possint, quod & sciamus ueteres similibus interdum loquutionibus usos esse. Quemadmodum Origenem, & Ambrosium in epistolam ad Romanos, & Hilarium in Mathæum; atq; his longe recentiorem Bernardum, non semel dixisse reperias solam fidem iustificare. Tamen quia hæ & similes propositiones alio atq; alio modo accipi possunt, non conuenit, ut in uulgus indiscrete spargantur, nisi eodem sale quo apud illos condiantur. Nobis enim non licet quibuslibet uerbis ad populum uti, sed tantū illis quæ ad ædificationem faciunt, hoc est claris, planis, & expeditis. Patres in interpretandis scripturis in scripturarum scopum respexere, a quo non conueniebat eorum dictionem uel latum unguem discrepare. Nobis quibus ad populum loquendum est, sic oportet moderari uerba, ne qui scripturarum scopos nondū satis intueri possunt, uerba nostra

Dilutio.

Periculose docetur.

In cõcionibus ad uulgus sermonē cautū ac q̃ maxime solutū esse oportet.

2. Pet. 3

secius quam oportebat intellecta deprauent ad suam ipsorum perditionem, quod epistolis Paulinis ob earum difficultatem euenire Petrus testatur. Idq; beatus Augustinus de epistola ad Romanos (in qua Apostolus tantus est fidei prædicator) quammaxime intelligendum putat. Porró cum indocta plebs ad malū alioqui prona e suggesto ebuccinari audit, eo solo se iustificari, si credat Christum pro nobis satisfecisse, nulla habita suæ immunditiei ratione, præterea cū audit renouationē interiorem proprie ad rationē iustificationis non esse, sed etiam potius sequi, nōne statim efficitur male secura ac sibi quanda uanam fidei præsumptionem facit, qua iā hoc ipsum audaci quadā temeritate sibi persuasum esse ac credere gloriatur, interim nullū faciēs interioris renouationis experimētū sine qua tñ iustificatio non accipitur. Itē cum dicunt hominem iustificari sola fide, nec cōmode interpretantur, statim plebs peccatis assueta, & bonorū operum expers, putat sibi non admodum magnam bonorū operū curam habendam, tantum sufficere ut sibi persuadeat Christum pro se satisfecisse, atq; ita male persuasa, iustitiam fidei operibus bonis propemodum opponit, quæ tamen discernenda non erant, sed omnino copulanda, dein etiam epistola illa Iacobi plane apostolica ex incautis hisce ad populum loquutionibus in dubium uocatur atq; etiam impie contemnitur. In qua dixit Apostolus. Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum.

Au. de fide & operib.

Vana fidei præsūptio et securitas mala pesti lētissima sine sola fid.

Epistola Iacobi.

Iaco. 2

ET quoniā aliquibus adhuc uideri posset Iacobum apostolum hanc sententiam diserte ac eo consilio posuisse ut Pauli sententiam Romañ. iji. qua pronuntiat hominem iustificari per fidem sine operibus legis corrigeret, Id- Roma. 3

An fide tã an & ex operib. iustificetur hõ.

circo ex his quæ supra diximus breuibus explicanda est hæc quæstio, qua queritur, an fide tãtum, an & ex operibus uel omnino sine operibus homo iustificetur. Vt autem intelligas quid quæratur, in primis nosse oportet ambas illas præpositiones (ex) & (sine) dupliciter intelligi posse. Primũ ut respiciant causam substantialem maxime efficientem formalem, & finalem, cui res simpliciter debet quod sit. Secundo, ut denotent tantum eam causam, quam uocamus instrumentalem seu adminiculantẽ, sine qua res non fit. Dein opera, in opera legis, & opera fidei distinguẽda sunt. Deniq; in operibus fidei ad duo respicere oportet, nimirum ad id quatenus ex Deo sunt, deinde quatenus ex nobis, nam in confesso est, nos in iustificatione nõ omnino nihil agere quin potius Deo nos præueniente saltem per assensum, & conatum uoluntatis præuente, & adiutæ cooperari, quemadmodum superius abunde declarauimus. Principio itaq;, si præpositio (ex) ad causam efficientem formalem, & finalem denotandam referatur, facile est uidere quid respondeas rogatus, num ex operibus iustificetur homo, constat enim in uniuersum operibus nostris causam iustificationis detrahi, & recte ac uere dici nos sine operibus iustificari.

C. i. efficiẽtialis iustificationis operibus nostris detrahitur

Cã efficiẽs iustificationis.

CAusa enim efficiens iustificationis nostræ, solus Deus est, nosipsi. Solus enim Deus est, qui iustificat, qui solus peccata remittit, qui apud Esaiam ait. Ego sum, ego sum, ego ipse sũ qui deleo iniquitates tuas propter me. Qui ut nos quo essemus homines fecit. Ita regenerando in spem uitam fecit ut iusti simus. Absit autem ut quisquam nostrum ita se iustum dicat, ut uelit constituere iustitiam suam, hoc est, reputare, quasi a seipso sibi datam, cum dicat Apostolus

Esaix. 43

Au. ad Bonifa. epist. 1
Au. de uer. Apo. ser. 2

Quid

Quid enim habes quod non accepisti? Pharisaica atq; adeo impia uox est eorum qui dicūt q Deus eos fecerit homines, iustos autē ipsi se faciant, contra quos Christus parabolam. Luc. xviii. dirigit. porrò causa finalis, hoc est, ea causa quā Deus in remissione peccatorum respicit, & propter quam, & ob cuius dignitatem, & meritum propriè dictum ipse nobis remittit peccata Christus. est, non quatenus Deus, nam eatenus cum patre, & spiritu sancto efficit iustificationem, sed quatenus homo, nimirum quatenus factus est hostia pro peccato in sempiternum potens Roma. iii. Iustificamur gratis gratia ipsius per redemptionem in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorem. Item Romañ. v. Per hūc habemus accessum, &c. & post pauca. Gloriamur in Deo per dñm nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem legis accipimus. Et acto. x. Huic omnes prophetæ testimonium perhibent remissionem peccatorū accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum. Item, finis legis Christus ad salutem omni credenti. Et quid aliud est quod Christus apud Iohan. ait. Ego sum uitis, uos palmites, qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum, quia sine me nihil potest facere? quàm, propter hoc iusti estis quia mihi estis insiti. Nec hoc latuit patres, & prophetas Abraham in promissionem uenturi Christi respiciens, se propter uenturum semen iustificari credidit: uidit enim Abraham diē Christi, uidit & gauisus est. Dauid quoq; non reperiens iustificationem in hostiis legalibus, sacerdotem describit Christum. Tu es (inquit) sacerdos in æternum, nimirum cuius hostia esset apud Deum in æternum potens ad abluenda peccata. Et clarissime Esaias causam finalem iustificationis in

Impiū ē dicere q nos ipsos iustos faciamus
Lucæ. 18
Cā finalis.
Roma. 3
Roma. 5
Ibidem.
Acto. 10
Iohan. 14
Eo ipso & ob id iusti sumus qa xp̄o īsiti.
Iohan. 8
Psal. 109
Heb. 10
Esaia. 53

Ibidem. Christum transfert. Omnes (inquit) nos, quasi oues errauimus, unusquisq; in uiam suam declinauit, & posuit dñs in eo iniquitates omnium nostrum, & post pauca: Si posuerit pro peccato animam suam uidebit semen longæuum, in scientia sua, iustificabit ipse seruus meus multos, et iniquitates eorum ipse portabit. Hãc autem iustificationis causam Gentes ante obortam euangelij lucem non uiderunt, proinde iustificationem, & pacem erga Deum non sunt assequutæ, quia nullam causam sufficientem uiderunt propter quam certo statuere possent se a peccato ablutos esse, & se Deũ habere propitiũ. Iam si & formalem causam iustificationis quis requirat, Respondebit Apostolus hanc iure dici misericordiã Dei, et gratiã qua animã ad se cõuertit Deus Apparuit (inquit) benignitas, & humanitas Saluatoris nostri Dei, nõ ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secudũ misericordiã suam saluos nos fecit, ut iustificati gratia ipsius hæredes simus secundũ spem uitæ æternæ. Item, iustificati gratis per gratiã ipsius. Itẽ, gratia saluati estis per fidẽ, & hoc nõ ex uobis, Dei enim donũ est, nõ ex operibus, ne quis glorietur. Vnde consequitur, recentiores theologos haud temere affirmasse charitatem Dei, quæ per spiritũ sanctum in cordibus nostris diffunditur, in iustificatione, rationẽ causæ formalis obtinere, ea est enim illa gratia qua cor absq; ullis præcedẽtibus meritis innouatur, qua timor legis (qui penam habet) foris mittitur, quã qui assequutus est, is demũ ex Deo natus est, & cognoscit Deũ. Qui uero assequutus nõ est, non nouit Deum, quia Deus charitas est, in qua qui manet, in Deo manet & Deus in eo. Quin in hoc cognoscimus: quoniã in eo manemus, & ipse in nobis: quoniam de spiritu sancto suo

Gẽtes nõ vidrũt causam finalẽ iustificationis

Roma. 1

Formalis causa iustificationis.

Titum. 2

Roman. 5

Ephe.

Charitas dei cã formalis iustificationis.

Roman. 5

Au. de spũ & literas.

1. Iohan. 4

Ibidem.

dedit nobis, nimirũ diffundente charitatem in corda nostra. Ibidem.
Dicimus autem diserte charitatem Dei, hoc est, quatenus Dei donũ est, & a Deo proficiscitur causæ formalis rationẽ in iustificatiõe obtinere, ut meritũ nostræ uolũtatis, qua hæc charitas per fidẽ accipitur a ratione causæ excludamus. Nã cũ noster consensus ad bonũ, quo Deo charitatem largienti obsequimur, adhuc admodũ imperfectus sit resistẽte nimirũ, quãdiu in hoc corporis tabernaculo sumus, infirmitate carnis, quominus ipsam charitatẽ (quam alioqui Deus perfectã nobis infundere esset paratus) perfecte capiamus. Idcirco omnino cauẽdũ est, ne causam iustificationis a Dei dono in dignitatẽ nostri cõsensus aut etiã conatus transferamus.

Charitas nõ quatẽ ex nobis sed quatẽus ex deo causa formalis iustificationis.

Roma. 7

NOn refragamus autem, quominus uoluntatem nostram subiectum iustificationis facias. Ipsa siquidem est, in qua Deus illam operatur per spiritum sanctum reddentem testimonium spiritui nostro, quod simus filij Dei. Itidem non inficiamur assensu uoluntatis nostræ ad iustificationem opus esse, quemadmodum Augustinus dixit, Deum qui creauit te sine te, non iustificare te sine te. Sed asserimus uoluntatem nostram non magis seipsam iustificare posse, quam hominem natura cæcum, deformem, aut incuruum seipsum facere posse uidentem formosum aut rectum, ut non solum impij, sed planè insani sint, qui dicere ausint. Voluntatem hominis seipsam iustificare. Et ut consensui nostro quamplurimum tribuas nihilomagis euiceris ex nobisipsis iustificationem pendere. Nam siue absolute accipias consensum, uti uidelicet est propria actio liberi arbitrij, & certe exclusa est gloriatio tua. Nam & uoluntatem, & liberum arbitrium accepisti per creationẽ. Sin accipias non absolute, sed qua

Volũtas nostra substernicolũ iustificatiõis.

Roma 8

Au. de ver apo. ser. 15

Voluntas nõ iustificat se ipsã.

1. Cor. 3

Philip. 3 tenus ad bonum inclinatur, & eatenus totum eius conatum gratiæ Dei necessario acceptum referes, quod nõ sumus sufficientes, ne cogitare quidem aliquid a nobis quasi ex nobis, sed Deus est qui operatur in nobis, & uelle, & perficere pro sua bona uoluntate. Quæ quũ ita sint. Quis non uidet opera legis, quæ operamur sine spiritu sancto, & quæ non uiuunt in nobis, sed quæ operamur tamẽ respectu legis aut ob alium finem, quam ob Dei amorem a causa essentiali iustificationis omnino excludi? & eatenus uerissimum esse, quod dixit Apostolus. Arbitramur enim hominem iustificari per fidem sine operibus legis. Quin in eam sententiam nõ solũ opera legis, sed & dignitatem fiduciæ nostræ a causa essentiali iustificationis excludimus uti supra docuimus. Secundo igitur: Si dictionem (ex) accipias, ut denotet tantum causam instrumentalem seu adminiculantem, talem tamen sine qua res non fit. Et iterum, uerum est hominem non iustificari ex operibus legis, eatenus: scilicet sumptis quatenus sine spiritu sancto in nobis, seu per nos fiũt, iustificatio enim nulla legis opera præsupponit. Quinimo, Christus Pharisæis aperte contestatur, quod meretrices, & peccatores præcedant illos in regno Dei. Et latro in cruce testis est, a iustificando nulla præcedentia legis opera requiri. Quamobrem locus ille Romanorum tertio, proprie de hisce operibus legis, quæ sine bono motu facientis fiunt, accipi ac intelligi debet. Interim tamen non negamus hæc opera (licet tantum in speciem bona) non esse omnino contemnenda, sed dicimus ea sæpe magnum adminiculum ad pietatem præbere, nec inepte pedagogiam in Christum uocari posse. Nam & externa disciplina, ac bona institutio & assuefa-

Opa legis a causa iustificatio. excluduntur.

Roma. 3

Sine operib' legis põt fieri iustificatio in nobis.

Matth. 2
Lucæ 23
Loc' Ro. 3 proprie de opib' legis q̃ & litera dicuntur. ĩtelligitur.
Galat. 3
Legis opa pedagogia ĩ Christũ

ctio inuitant ad audiendum, & discendum uerbum Dei, & incitant hominem ne euãgelicam disciplinam aspernetur, non sunt tamen tanti momenti, ut recte dixeris hominem uel ex eis iustificari, uel sine illis iustificari non posse.

Fides est ĩmediatũ ĩstrumentũ iustificationis.

VErum causa (ut ita dicamus) instrumentalis iustificationis proxima, fides in Christum est, qua credimus per redemptionem quæ est in Christo Iesu nobis remitti peccata. Roma. 3 Ea enim tanquã instrumento immediato ad hoc a Deo comparato accipimus, & apprehendimus remissionem peccatorum. Et eatenus fides apud Apostolum, non facta interdum aperta mentione spei, & charitatis: dicitur iustificare, non quod ipsa fides iustificans sine spe, & charitate existat, quin Paulo teste. Hæc fides iustificans ex hoc solo dinoscitur, quod statim efficax est per charitatem. Nec ideo quod ex se, hoc est, ob nostram illam imbecillem assensionem, digna sit tantum donum ut accipiat, sed hoc non aliter indicare possimus nos esse iustificatos, nisi hoc p opus ipsi fidei peculiariter proprium apprehendamus. Propria enim fidei ratio est credere, & credendo se consequutum quod promisit Deus, donũ iustificationis sumere. Hac enim uel sola ratione, a spe & charitate secernitur. Spes enim proprie futurorum est, fides præsentium. Spes se accepturam confidit. Fides uero arripit, & accipit. Charitas operosa est, sed non prius operatur, nisi fide pacem erga deum te assequutum apprehenderis. Ergo cum fidem in Christum proximum instrumentum iustificationis appellamus, charitatem & spem a iustificatione non excludimus sed propriam esse fidei rationem, iustificationis donum ac pollicitationem spiritus accipere, cum diuo Paulo simul, &

Amb. ĩ epi ad Ro.c. 1 &. 3

Galat. 5

Proprium fidei opus.

Amb. ĩ epis ad Ro.ca 1 et. 3. utrobique ĩ ver. iustitia.

Roma. 8

1. Cor. 13

Roma. 14

Galat. 3

Ambrosio ac cæteris catholicis patribus docemus. Repeti-*mus quoq; toties, ne quis incautus fallatur nos hic non de qualibet fide loqui.* Nec enim de ea quæ tantum historica est, quam diuus Iacobus dæmoniacam uocat. Nec de ea quæ impiorum est, qui & si uerbis fateantur se Deum nosse factis tamen negant. Neq; de fide qua quispiam sibi absque ullo charitatis affectu persuadet per Christum remissa esse peccata, quam Augustinus libro de fide, & operibus etiam fidem in Christum, sed late sumpto uocabulo appellare uidetur. Verum de hac fide loquimur, qua proprie in Deum credimus, hoc est credendo in Deum pio affectu tendimus, quam Apostolus Hebræorum. 7. fiduciam misericordiæ & gratiæ Dei, & orthodoxi fidem uiuam seu fidem gratiæ appellant. Hæc ergo fides pleraq; adminicula (sine quibus non tantum non existit, sed nec intelligi potest) requirit. In primis enim requirit pœnitentiam, quæ non est simpliciter opus legis, sed magis Dei seu spiritus sancti, quamuis ad efficiendam pœnitentiam in nobis Deus ministerio legis initio utatur, conscientiam nostram per legem accusans, perterrefaciens ac condemnans, ut uel hinc facile deprehendas, quam sit legis ministerium ad iustificationem ineptum, nisi Deus ipse qui mortificat & uiuificat, deducit ad inferos & reducit, eo tanquam instrumento uteretur. Postea uero perterrefactis mētibus opere spiritus, quædam opera pœnitentiæ gignuntur in nobis, fide illa informi, qua & Deum credimus, & Deo, quæ nos supra de gratia differentes, præparationis cordis ac studia ad pietatem appellauimus opera uliq; gratiæ præuenientis, qualia sunt temperare a malitia, dolere, conteri, gemere, lachrymari,

Fides dǽmoniaca, Iaco. 2

Au. de fide & operib. Tit. 1 fides impiorum.

Au. de fide & operib. fides propria christianorum.

Heb. 5 Viua fides Fides grǽ fides iustificãs plura adminicula requirit.

2. Timot. 2 Roma. 3

Opa gratiæ pueniẽtis iustifica tionẽ præcedentia.

tundere pectus, restituere alienum, facere eleemosynas, sitire iustitiam (hoc est remissionem peccatorum) & id genus alia, quae, etsi neq; mercantur iustificationem, neq; accipiant, nisi fides accedat, fides tamen nimirum illa iustificãs, ea tanq̃ praeambula, & adminicula necessaria, sine quibus ad iustificationem non peruenitur requirit immo includit. Nam cum illa fides sit cum affectu, & desiderio remissionis peccatorũ, coniuncta, nõ potest delectari peccatis, quorum remissionem quaerit. Item, non potest gaudere in malefactis. Qui enim male agit, odit lucem, quum haec fides lucem amplecti modis omnibus anhelet. Rursus qui peccatum facit, ex diabolo est, at per hanc fidem spiritus sanctus (cui nihil cum diabolo cõmune esse potest) & accipitur, & retinetur. Vnde Paulus monet, ut accedamus cum uero corde in plenitudine fidei aspersi corda a conscientia mala, ut manifestum sit eos homines, qui uitiosis indulgẽt cupiditatibus hãc fidem habere uel retinere non posse, licet fidem habeant, quae ipsis uel cum daemonibus uel cum impiis communis est, quae omnem poenitentiam praecedit, sed non iustificat. De hisce autem operibus poenitentiae quae sunt quaedã praeexercitamenta spiritus, non proprie acceperis locum illum ad Romañ. iij. q. sine illis poenitentiae operibus homo haud iustificetur, nisi tamen eum locum sic uelis intelligere, ut Apostolus ijs uerbis (sine operibus) uoluerit generatim omnibus operibus citra exceptionẽ quae iustificationem praecedunt, detrahere meritum iustificationis, non etiam illa reijcere, quasi non necessaria. Nam omnium orthodoxorũ sententia hoc illic agit Apostolus, nõ ut opera legis contemnantur, aut quod homino sine illis, maxime absq; poeniten-

Fides iustificãs includit poenitẽtiam.

1. Iohan. 3
2. Cor. 6
Heb. 10

Homĩes uitiosi non hñt fidẽ iustificãtem seu gratiae

Roma. 3
Au. de spũ & lite.
Roma. 3

Gratis iustificati.

tiæ operibus (quæ opera sunt fidei proxima nec omnino sine omni fide peraguntur) ad iustificationem perueniatur, sed ut sciamus quod gratis iustificemur, hoc est, quod nullis operum præcedentibus meritis iustificatio debeatur alioqui gratia iam nō esset gratia quæ ideo datur, non quia opera bona fecimus, sed ut ea facere ualeamus: id est non quia legem impleuimus, sed ut legem implere possimus.

Ipsissima fides opa q̄ ipsa iustificatione interuentum. Heb. 12

DEinde hæc fides, quædam opera habet ipsi omnino peculiaria sine quibus ne cogitari quidē potest, imo quæ ferè nihil aliud sunt quam ipsamet fides. Nam cum de fide iustificante loquimur maxime in adulto, non accipimus fidem, quatenus habitus quispiam est, sed magis quatenus in actu consistit. Quin ipsa actualis fiducia, qua cor contritum, & humiliatum iam Deo fidere incipit, misericordiam quærit, ac tandem aspiciens in authorem fidei, & consumatorem Iesum, sibi per eundem peccata remitti credit ac simul spiritum sanctum cor innouantem ac affectu charitatis imbuentem accipit, ea in qua fiducia (quæ opus est quod in nobis Deus præcipue requirit) iustificationem impetrat, et accipit de qua Christus dixit, hoc est, opus Dei ut credatis in illum quem misit ille. Accipit autem non meretur, tum quod & ipsa Dei donum sit, tum propter infirmitatem assensus nostri, qua fit ut nemo dicere possit, se satis fidere Deo, & propterea se dignum esse, & mereri remissionem peccatorum. Quin semper opus habemus dicere, domine adauge nobis fidem. Verum quod passim apud Paulum apostolum fides simpliciter iustificare dicitur, id recte demum intelligitur, si in correlatiuam transformetur oratio, & ex obiectio fidei intelligatur, ueluti, fide iustifi-

Iohan. 6 Fides accipit, nō meretur. 1. Cor. 4

Mar. 9 Pa. ad Ro. & Gala.

camur id est misericordia & gratia spiritus sancti propter Christi meritum (quae fide accipiuntur) iustificamur, quemadmodum si dicamus, fiduciam aegroti erga medicū, aegrotum seruare, non q fiducia proprie seruet aut medeatur, sed quod libens amplectatur medici medelā, quae proprie causa sanitatis est. Postremo post acceptam reconciliationem, protinus spiritus fidei per charitatem in corda nostra effusam, opera bona in nobis sedulo operatur, quae B. Apostolus Ephe. 5. fructus spiritus appellat, haec etsi subsequantur iustificatum non tamen a fide iustificante, seu gratia innouante (q̄ alteram iustificationis partem dicimus) ullo modo discerni debent aut possunt, sed potius sunt ipsa actualis fides per charitatē operās, hominesq; magis ac magis iustificans Quod ut apertissime Apostolus indicaret, quū Ephe. ij. dixisset, nos gratia saluatos esse per fidē, non ex operibus (nimirum iustificationē antecedentibus) ne quis glorietur statim addit. Ipsius enim factura sumus, creati in Christo Iesu in operibus bonis quae praeparauit Deus ut in illis ambulemus. Vbi Apostolū sibi contraria dixisse facile quis existimaret, qui inter opera iustificationē praecedentia & opera sequentia nullā putaret discretionem habendam, nam quum prius dixisset. Saluatos nos non ex operibus, statim subdit. nos etiā creatos in operibus bonis, quae propemodum repugnantia uideri possint, sed qui intelligit opera post iustificationem esse fructus spiritus, uidet quod Apostolū idem pene significare, nos nouā esse in Christo creaturam, quod est esse instructos ad omne opus bonnm. Neq; uero haec opera bona minus a Deo quā ipsa hominis innouatio proficiscuntur. Sicut enim praeparata est uolūtas a domino, qua bonum

Opa fidei post iustificationem. Roma. 5 Ephe. 5 Fructus spiritus.

Ephe 2 Loc. Ephe si 2. explicatur.

Nouā esse ī xp̄o creaturā quid

Ephe. 2

Opa bona actualis bona uolũtas

uelimus, sic etiam bona opera præparauit Deus ut in illis ambulemus, quæ nostra quidẽ sententia nihil prohibet operosam seu actualem bonam uoluntatẽ appellare, cui si quid interdũ tribuatur, nihil periculi est, Deus enim est qui operatur in nobis, non tantum uelle, sed & perficere, pro sua bona uoluntate, imo non uetamus, ut hæc opera, etsi ex Deo profecta, nostra quoq; dicamus, nonq; ex nobis tanquam ex nobis prodeant, & nostris uiribus perficiãtur, sed quod donata sunt nobis, & assentiendo tantum ac obsequendo fiant nostra. De hisce spiritus & fidei operibus, tum quæ in pœnitentia, per operationẽ gratiæ præuenientis iustificationem præcedunt, tum quæ in ipsa iustificatione peraguntur, tum quæ iustificationem sequuntur, proprie dixit Apostolus Iacobus: Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum.

Phil. 2

Vide aug. de fide & operibus.

Questio

Dilutio. Homo iustificatus q; diu uiuit magis ac magis iustificatur.

IAm si forsan in dubium uoces, quidnã sit, quod hæc opera quæ fides per charitatem post iustificationem operatur, iustificationem sequi dicimus, & tamen eisdem hominem iustificari cum Iacobo pronuntiamus? Respondemus, hominem non iustificari ad eum modum, ut semel ueluti in momento iustificatus, alia iustificatione amodo non indigeat. Quinimo qui iustificatus est per gratuitam remissionem peccatorum & impartitionem spiritus, dehinc continuo & perpetua iustificationis auctione indiget, donec hoc corpore exutus, in æterna uita glorificetur. Paulus spiritum innouantem (quem accipimus quum initio iustificamur) primitias spiritus appellat, quibus etsi certam consolationem, atque etiam experimentum Christi in nobis habitantis simus assequuti, nihilosecius tamen adhuc intra nos ge-

Roman. 8 Primitiæ spiritus. Ibidem.

mimus adoptionem filiorum Dei,*expectantes redēptionem corporis nostri. Quandiu enim in hoc corpore sumus,quoti die adhuc per infirmitatem carnis labimur, eademq; probi bente fit, ut ad iustitiæ perfectionem pertingere non possi= mus. Sed spiritus est qui adiuuat infirmitatē nostram,facitq; ut q̄diu sumus in hoc tabernaculo, uiuida illa fides,etsi iusti tiæ perfectionem non assequatur, perpetuo tamen esuriat sitiatq; iustitiā,utq; de die in diem in interiore homine re= nouemur, obliuiscendoq; quæ retro sunt, in anteriora nos strennue extendamus, donec scilicet perfectā iustitiam in ui ta æterna consequamur, nam tum demum fiet quod* P*saltes ueluti summum beneficiū domino tribuit,quum ait: Qui sa= tiat in bonis desiderium tuum. Cæterum quum opera nostra bona(etsi ex fide facta) imperfecta sint, & nisi in* Christo *fierent accusationem legis(quæ perfectam obedientiam re= quirit) non euaderent. Idcirco diligenter retinēdum est, eis perpetuo fidem accedere debere, qua credamus ipsa, etsi adhuc imperfecta,* Deo *placere, non propter nos, sed pro= pter* Christum,*in quo fiunt, quum iam Christi membra, &* Dei *filij facti sumus. Et propterea apostolus* Iacobus *iusti ficationem* Abrahæ *describens, pulcherrime dixit. Vides: quoniā fides cooperatur operibus illius,& ex operibus fi= des consummata est. Quasi dicat, tunc demum opera nostra sunt grata* Deo,*cum illis hæc fides cooperatur, & ex fide fiunt, tanquam accepta a* Deo,*& non tanquam ex nobis, ui cissim fides placet, quum ex talibus operibus consumma= tur. Nam etsi quis dicat se* Deo *fidere, si tamen neque sibi, neq; aliis fidem suam ex operibus cōprobet, is uerbis qui= dem* Deū *confitetur, factis autem negat, facitq; ne iustifica*

Ibidem. Matth. 5 Au. de sp. & li. ca. 32 36 2. Cor. 4 Philip. 3 Psal. 102 Opera nostra placēt pp xp̄um 1. Cor. 12 Iaco. 2 fides debet cooperari operibus Tit. 1

Roma. 13 *tio legis (cuius plenitudo est dilectio) in ipso per fidem un-*
Galat. 5 *quam impleatur. Quamobrem apostolus Paulus non sine causa in Galatis, ubi in fidem quãmaxime celebrat, dixit: In Christo Iesu neq; circuncisionem aliquid ualere neq; praeputium, sed fidem quae per charitatem operatur. Quod*
Diuus Iac. eadē omnino cū diuo pau. docuit Scop⁹ epi. ad Ro. i di catur. *enim Iacobus dixit suppletur, Paulus dixit operatur.*

QVae omnia diligenter intuentibus, perspicuum euadit, diuum Iacobum nihil diuersum a Paulo docuisse, sed eam quae est ad Romanos epistolam, eandem omnino proponere, nisi q̃ quaedam quae illic subobscurius docentur, magis explicat Iacobus. Liber Actorum docet, In nascentis ecclesiae primordiis graue dissidium a Iudaeis concitatum, qui dicerent, Gentes nisi circunciderentur secundum legem Moysi, non posse saluari. Nec tantum hoc agebant Iudaei, ut ceremoniis legis Mosaicae per Christum antiquatis gentes grauarent. Sed hoc agebant potissimum, ut causam iustificationis in legis, non tantum cerimonialis, sed
Au. de spū & lite. *etiam moralis obseruationem transferrent, putarentq; se le-*
Roma. 2 *gem sua iustitia ac uiribus implere posse, atq; hinc iustificari, gloriabanturq; (eatenus tantum in Deo) uelut qui soli meruissent legem eius accipere, secundum id quod scriptũ*
Pri⁹ error ĩ ecclesia. *est. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Hic error longe pestilentissimus (qui Iudaeis ma-*
Au. de spū & lit. ca. 7 *gnum superbiae supercilium addebat, & gentium causam quammaxime deprimebat) acriter ac fortiter reprehendandus, reuincendus, ac eximendus erat omnium mentibus, conueniebatq; haec docendi prouincia quãmaxime Paulo Apostolo, q̃ in illo gratia Dei clarior ac euidentior apparuerit. expediebat autem hunc errorem tanta spiritus uehemen-*

tia debellari, quod is uehementer obscuraret, imo omnino obrueret Christi beneficium. Nam si hoc uerum est, hominem suis uiribus legem implere posse, legis autem impletionem iustitiam esse, consequens erat Christum frustra uenisse, & gratis mortuum esse, nempe si tantum doctrina & cognitione legis nobis opus est, ut legem faciamus, nec interim uoluntas nostra alio eget adiutorio ut legem impleat, q̃ litera mortua magistra, quid erat opus Christo redemptore? Deinde & si Iudæi hæc non sine magno fastu, & fuco externorum operum (quæ ostẽtabant) pertinaciter tueri pergerent, non dubium tamen quin eorum conscientia fortiter reclamaret, quod satis in seipsis experirentur, se tametsi quædam opera in speciem perspicua ederẽt, ea tamen se magis timore pœnæ seu uanæ gloriæ obtentu, q̃ amore iustitiæ facere. Proindeq; ex his se coram Deo iustos cẽseri non posse, quod coram Deo non esset in eorum uoluntate, quod coram hominibus apparebat in opere, quin potius ex illo rei tenebantur, quod eos nouerat Deus malle (si fieri posset) peccare. Vt interim taceamus eos sibijpsis (uel propria consciẽtia teste) licet aliud simularẽt, persuadere non potuisse, quod per opera sua legi perfecte obedirent. Vnde consequens erat eos nunquam potuisse certo statuere se coram Deo ex obseruatione legis (quæ perfectã obedientiam erga se requirit) iustificatos fuisse, quo iterũ fiebat, ut nullum cultum gratum Deo (quem ut durum exactorem timebant, non amabant ut patrem) exhibere posient præsertim quod is uelit in spiritu, & ueritate non simulatione adorari. Apostolus ergo quammaxime necessariũ ratus, duo potissimũ agit in epistola ad Romanos. In primis, ut Iudæos

Galat. 2

Pharisaica iustitia fucata et cõsciẽtiã nõ trãquillans.

Aug de spiritu & lit.

Cur. xp̄i I euã. pharisaica iustitia iustitiã nostrã uult esse abũdãtiorem.

Iohã. 4

Sũma epi ad Ro. duo aguntur in

ep.ad Ro. potissimũ & Gentes, sua ipsorum propria conscientia conuincat esse peccatores. Occulta enim cordium per Euangelium relegens, Iudæis internam, Gentibus externam etiam immunditiem exprobat, ac grauissime ostendit naturam humanam primorum parentum uitio tanta corruptione ac imbecillitate laborare ut ei impossibile sit suis uiribus ad legis impletionem pertingere, & propterea omnes homines ex se coram Deo iniustos esse, & peccatores, ideoq; sub legis maledicto consistere, ac proinde opus habere redẽptore ac reconciliatore Christo.

Galat. 3

Secundo docet Christũ propterea uenisse, non ut legẽ (nimirum moralem) aboleat, sed ut magis impleat, utq; maledictum legis (quæ in eo non habet quod accuset) factus pro nobis maledictũ auferat, & pro peccatis nostris satisfaciat. Deniq; (qui principalis finis est) ut redemptis spiritum innouantem per fidem impertiat, quo adiutore legẽ facere incipiamus, atq; adeo nõ nostris quidem uiribus, sed per fiduciã iustitiæ Christi nobis communicatæ impleamus, utq; liberati a captiuitate peccati, ac nacti pacem, & tranquillitatem conscientiæ erga Deum ex fide, seruiamus illi in sanctitate, & iustitia coram eo omnibus diebus nostris, atq; hic est nostra sentẽtia, ipsissimus epistolæ ad Romanos scopus ac propemodum summa.

Lucæ. 2

Paulus nõ uilipendit bõa opera, sed magis docet quõ opa bona facere possimus.

Non ergo apostolus bellum indicere bonis operibus, aut ea minus esse necessaria homini Christiano docere instituit; sed hoc magis docere contendit, quo tandẽ pacto fiat ut a peccatis expurgati, Deo recõciliati ac spiritu sancto innouati bona opera facere, & legem implere possimus, adeo opera bona quæ post iustificationem fiunt a iustificatione non discernens ut pene in epistolæ uestibulo palam pronuntiet. Non adiuto-

Roma. 2 Factores legis iusti.

Roma. 2

res legis iustos esse apud Deum, sed factores legis iustificari ac planè ostēdit iustificationem cum malis operibus nequaquam constare posse. Ira (inquiens) & tribulatio in omnem animam hominis operantis malum. Gloria autem & honor & pax omni animæ operanti bonum, uerum quo pacto lex fieri possit, postea docet.

Iacobus eadē ōnino docet cum Paulo

EAdem omnino docet Iacobus in epistola catholica. Facit enim Iacobus perinde ac Paulus nos omnes reos ac peccatores. In multis (inquit) offendimus omnes, docet uerā sapientiā (qua uoluntas nostra corrigitur, ut deinde bene operetur) nobis non nostris uiribus sed Dei beneficio per fidem contingere, non quamlibet, sed eam q̃ supra descripsimus, qua cum desiderio in Deū itur, & certa fiducia quod Deus promittit accipitur. Si quis, inquit uestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Quem locum beatus Augustinus (enarrans, prudenter ad fidem iustificantē refert. Hæc est (inquit) fides, ex qua iustus uiuit, hæc est fides qua creditur in eum qui iustificat impiū, hæc est fides qua excluditur gloriatio, hæc est fides qua impetratur largitas spiritus, de qua dicitur. Non enim spiritu ex fide spē iustitiæ expectamus. Hæc ille. Rursus apostolus Iacobus hanc sententiam confirmans. Omne (inquit) datum optimū, & omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminū, apud quem non est transmutatio, nec uicissitudinis obūbratio. Volūtarie enī genuit nos uerbo ueritatis, ut simus initiū aliqd creaturæ eius. Et post pauca: Suscipite insitū uerbum, quod potest saluare animas uestras. Ergo quum dicit, nos ueram sapientiam ac iustitiam

Iaco. 3
Iaco. 1
Fide uiua.
Ibidem.
Au. de spū & lit. ca. 5:
Habacuc. 2
Roma. 1
Roma. 3
Galat. 5
Iaco. 1
Ibidem.

a Deo accipere oportere, & uerbo ueritatis iterum gigni, eodemq; nobis insito animas nostras saluari. Quid aliud dixit, quàm Apostolus Paulus, quum inquit, Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis.

Roma. 3

Au. de fide et operibus Iacob^e^ explicat epi. ad Roma.

VErum quum ex hac sententia Paulina non satis intellecta, quidam occasionem acceperint, ut tanquam securi de salute (perinde atq; sola fides sufficeret quam sibi fingebant) bene uiuere non curarent, coactus est Iacobus fidem secare, in fidem uiuam, & fidem mortuam, seu in fidem, quam non ueretur dæmoniacã appellare, & fidem rectam seu non hæsitantem de promissis Dei. Eadẽ ratione discernit legem libertatis a lege seruitutis. Et opera quæ fidẽ antecedunt, ab operibus quæ fidei cooperantur, seu fidem iustificantem sequuntur, quæ omnia etiam apud ipsum Paulum, licet quædã subobscurius reperias. Iacobus fidei mortuæ quæ nihil aliud est quàm uel historica fides, uel stulta quædam persuasio de misericordia Dei, etiamnum cum affectu peccandi seu ipsis etiam malis operibus coniuncta, iustificationem detrahit. Idem facit Apostolus Paulus, quum ait. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Iacobus fidei uitam seu spiritum, opera charitatis appellat. Fides, inquit, si non habeat opera, mortua est in semetipsa. Idem facit Paulus quum describit fidẽ per charitatẽ efficacem. Iacobus asserit quod fides Abrahæ cooperata sit operibus illius, & ex operibus fides consumata sit, nimirum quæ fidem eius sequebantur. Idem alibi testatur apostolus Paulus: Fide, inquit, qui uocatur, Abraham obediuit. Iacobus ait: Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum, nimirum illa fide qua impij securitatem quandam salutis

Cap. 2

Cõferũtur Iac. et Pau.

Iaco. 2

Tit. 1

Iaco. 2

Galat. 5

Iaco. 2.

Heb. 11

Iaco. 2

Fides mortua sine [illegible]

Quoniam fides [illegible] [illegible] ad iustificã [illegible] [illegible] Iacobi.

lutis sibi uendicant, etsi male uiuant, quos coarguens. Estote (inquit) factores uerbi, & non auditores tantum, fallentes, uosmetipsos. Idem omnino docet Paulus: Non auditores (inquit) legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Et alibi: Nolite errare, neq; fornicarij &c. regnum Dei possidebunt. Et hæc aliquã do fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Item: qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Vides ergo q̃ pulchre cũ apostolis illis Christi (quorum erat una fides, atq; unus spiritus) in re iustificationis conueniat. Roma. 2 2. Cor. 6 Galat. 5

ET ut semel hunc articulum finiamus, putamus nos iam perspicue satis ostendisse. Non opera legis quæ fiunt ante iustificationem sine gratia Dei in nobis, ad iustitiam imputari, sed interim opera fidei quæ spiritus in nobis operatur, aliam prorsus obtinere rationem, quippe ea iustificatione nullo pacto secerni oportere, quin cooperationẽ illã fidei, & operum post reconciliationem, recte uocari iustitiam, qua debemus continue iustificari, quandiu in hac uita superstites sumus, donec scilicet mortale hoc immortalitatem induat, et fiat sermo qui scriptus est. Absorta est mors in uictoria, q, tum demum iustitia perficietur in nobis. In eam sententiã dictum est. Qui iustus est, iustificetur adhuc. Vnde nõ mirũ, quod scriptura operibus istis fidei in Deo factis, passim uitam etiã æternam non tantũ alia eximia præmia uti mercedẽ polliceatur. Nam si uita æterna (quæ in iustificatione per animæ spiritualem uiuificationem inchoatur) accipitur sic propter misericordiã in Christo promissam, nec dubiũ sit hisce operibus fidei nihil aliud agi quàm Cooperatio fidei et caritatis, ẽ iustificatio nostra cõtinuata. 1. Cor. 15 Osee, 13 Apoc. 22 Mat. 7 19 25. Iohã. 5 Roma. 2 1. Corĩt. 3 1. Corĩt 5

1 Cor. 5 quod perpetuo in misericordiam Dei respicimus, nō solum
1. Iohan. 4 referentes, ea Deo accepta, non nobis, sed etiā ipsa ex Chri-
sto supplentes, omnemq; fiduciam nostrā non in nostris uiri
bus aut etiam in dignitate nostri consensus, sed in Christo
meritum collocantes, ac reputantes in hoc perfectam chari
tatem Dei nobiscū ut fiduciā habeamus in die iudicij, quia
sicut ille est, & nos simus in hoc mūdo, quis non uidet haud
Bona opa absurde ac propemodum sine ullo tropo recte dici posse
sunt ichoa Bonis operibus nos uitā æternā adipisci. Quinimo bōa ope
ta uita æterna. ra quæ spiritus in nobis operatur esse illam inchoatam ui-
Iohan. 12 tam æternam olim in nobis perficiendam. De qua dixit Io-
Roma. 6 hannes apostolus. Et mandatū eius uita æterna est. Et quod
nam aliud est regnū Dei quod nobis aduenire petimus, nisi
ut non regnet peccatum in nostro mortali corpore ut obe-
Matth. 6 diamus concupiscentiis eius sed potius regnet in nobis iusti
Lucæ. 6 tia spiritus, ut sint membra nostra arma iustitiæ Deo. Neq;
Rom. 6. 8 uerctur scriptura uitam æternam, bonorum operum merce-
2. Cor. 4 dem appellare, non ut putemus benefacta nostra digna esse
1 Timo. 4 1. Pet. 1 uita æterna, seu deberi illis uitā æternā propter operū ipso
2. Iohan. 1 rum dignitatē: Quis enim tam stupidus est qui sic sētiat? sed
Apoca. 2. 3 magis quod Deus fidei nostræ (quam per eiuscemodi opera
in nobis exercet) uitā æternā gratuito sit pollicitus. De ple
Iohan. 1 nitudine enim eius (inquit Iohānes) nos omnes accepimus
Gratia. p gratiā pro gratia, gratiā uitæ æternæ pro gratia iustifica
gratia. Merces tionis indebitæ. Ergo merces quia pollicita. Itē quia tāta est
Dei erga nos benignitas, ut opa quæ ipse in nobis facit uere
Deus opa sua, malit appellare nostra, idq; tantum propter imbecillē il
sua uocat lum assensum & conatum, quem tamen non sine eo adhibe-
nostra. mus. Id circo ipse non indigne feret etsi dicamus (modo ad

pium sensum) bonis operibus nostris uitam æternã nos promereri; non quod assensus noster tanta mercede dignus sit, sed quod non sine eiusmodi assensu, atq; adeo sine bonis operibus, modo tamen operari ualeamus, uitam æternam (quæ donum Dei est nobis per Christum promeritum) capiamus. Certe nemo dubitat idcirco Christum tam sæpe uitæ æternæ sub nomine mercedis meminisse, ut diligentiam ac conatus nostros quammaxime acueret, incitaret ac proueheret. Roma. 6 Cur xp̃us tã frequenter uitam ęternã mercedem appellet

HAec de iustificatione hominis, deq; fide, & operibus dicta suffecerint, quæ (ut speramus) piis multũ lucis in lectione scripturarũ, & consolationis sunt allatura. Credimus autẽ hanc, q̃ defendimus, sententiam esse uere apostolicam, & germanam ecclesiæ doctrinã, tam erudientem q̃ consolantem pias mentes, quæ non solum ea docẽtur, sed & afficiuntur. Damnantur autẽ hac doctrina inprimis pharisaicæ, & Pelagianicæ illæ opiniones plenæ impietatis, quas supra de gratia differentes retulimus. Deinde damnatur eorum opinio longe pestilentissima, in quam scelestissime turpissimeq; uiuentibus, etiã si eo modo uiuere perseuerẽt, & tantũmodo credant in Christũ (hoc est, sibi etiam sine renouatione mentis persuadeant se iustificatos esse propter Christum) iustificatio, salus atq; adeo uita æterna promittitur cõtra apertissimam dñi sententiã, qui desiderãti uitã æternam respondit. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Postremo, ea asseritur periculose doceri iustificationem hominis in sola remissione peccatorum consistere. Innouationem aut uoluntatis, & opera fidei, quæ iustificationem sequũtur proprie ad iustificationem non pertinere. Hoc enim quũ docetur, redduntur homines male securi, qui quũ audiunt se tum Opiniões damnatæ. Matth. 19

statim iustificari, ubi mens perterrefacta, agnitione pecca=
ti se protinus erigit, & certo statuit sibi peccata remitti gra
tis per Christū, fit ut solum de hac (ut uocant) fide soliciti
Au. de fide et ope c. ul sint, ad interiorē animi renouationem, & nouitatē uolunta=
tis, potissimā iustificationis partem parum attēti; iuxta po=
nentes, an interiorē animi renouationem, & uoluntatis no=
uitatem intus experiantur, forisq; testentur nec ne, quorum
sanè causa (q̄ non ignari sint uolūtatis dñi) durior est quam
Ibidem eorum qui nesciētes, uitam nequissimā, & iniquissimam du
cunt. Quare ut cū beato Augustino cōcludamus, omnino ca
uendum est, ne in adiutorio dñi Dei nostri faciamus homi=
nes male securos, nimirū persuadēdo eis, q̄ si modo fuerint
credentes in Christū, hoc est, si tantū credant q̄ Christus sa=
tisfecerit pro nobis, tum quomodolibet in ea fide uixerint,
Matth. 23 ipsos tamen ad salutē esse uenturos. Rursus ne sic faciamus
Christianos q̄uo Iudæi proselytos, quibus dominus ait. Væ
uobis Scribe, & Pharisæi ipocritæ qui circumitis mare, &
aridā ut faciatis unū, proselytū et quū fuerit factus, facitis
eū filiū gehennæ duplo q̄ uos estis, sed potius sana doctrina
dei magistri, in utroq; tenēda est, ut sancto baptismo ac fidei
Iohan. 3 consona sit uita Christianorū, & ne cuiquā homini, si utrū=
libet defuerit, promittatur uita æterna. Qui enim dixit. Nisi
Matth. 5 quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non intrabit in re=
gnum Celorū. Ipse etiam dixit: Nisi abundauerit iustitia ue=
stra plus quam scribarū, & pharisæorum (nimirū quorum
iustitia erat dicere, & non facere) non intrabitis in regnum
cœlorum. Nostra ergo iustitia erit dicere & facere, quæ si
non fuerit, non intrabitur in regnum Cœlorū. Iam ad inter=
missam specierū pœnitentiæ tractationem redeundum est.

Pharisæorum iustitia. Iustitia nostra.

DE EXTERIORI POENITENTIA.

Ostquam de interiori pœnitētia, in quæ hominis iustificatio peragitur, & de partibus eius (quæ sunt, cordis contritio, mentis erga Deum cum fiducia accipiendæ misericordiæ confessio, & nouum interrum uitæ in melius cōmutandæ) dictum est satis, restat ut de exteriori pœnitentia, & illius speciebus, quæ sunt, pœnitentia publica, & priuata, paucis dicamus.

Principio ergo roget aliquis. Si uerum est, peccata in interiori pœnitentia remitti ac hominem iustificari, quid exteriori pœnitentia est opus? aut quidnā post remissionem culpæ, & abolitionem pœnæ æternæ (quæ in interiori pœnitentia Deus operatur) facit sacerdos: uel episcopus? Hæc quæstio ex superioribus satis explicari potest, sed ut res clarissime intelligatur, id animo repetendum est quod paulo ante diximus, necesse esse ut remissionem peccatorum accipias: certo credere tibi remissa esse peccata, propter Christū. Iam quū hæc certitudo non iudicio sensum aut rationis effici in nobis queat, sed fide tantum, constet autem fidem in paucissimis hominibus præsertim his qui grauioribus criminibus occupati quandoq; fuerunt, ad eam certitudinem (nisi externis signis iuuetur) peruenire, ut certo credant aut statuant se esse in gratia, nimirum diffidentia ac dubitatione de uoluntate Dei, quæ in animis nostris naturaliter hæret cum fide perpetuo luctante, quod re ipsa unumquenq; in animo suo experiri non dubium est. Idcirco Christus huic imbecillitati fidei nostræ per externum sacramen-

Quæstio.

1. Timo. 2

Dilutio.

1. Corit. 2
Roma. 1

Pœnitētiæ sacramētū īstitutū est ut sit certū testimoniū remiss. pctō rum.

tum subueniendum ratus, pœnitentiæ sacramentũ instituit,
Iohan.20 Iohan.xx. Vt quemadmodũ baptismum, eucharistiã, &c. sacramenta certa & efficacia signa esse uoluit, quibus doceamur ut quod foris in specie uisibili geri cernimus intus per
vide supra fidei uirtutẽ in nobis effici certo credamus, sic & pœnitentiæ
Iprooemio tiæ sacramentũ nobis relinquendũ putauit, quo fidẽ nostram
de sacramẽ de remissione peccatorum stabiliret, & cõfirmaret, atq; eã
tis. ob rem sacerdotibus insignẽ illam potestatem cõtulit, remittendorũ, scilicet peccatorũ, hoc est, potestatem signo uisibili indicandi, & ostendendi confitenti ac pœnitẽti, peccata per
Matth. 9 Deum esse remissa, adeo ut uere contritus ac confessus, quũ
Marci. 2 absolutionis sacerdotalis uerba perceperit, non secus affe-
Lucæ. 5 ctus esse debeat, quam si ipse Christus ei dixisset. Dimittuntur tibi peccata tua. Suam enim potestatem Christus (quam et uisibili signo adhibito, ad certam fidem remissionis peccatorũ nobis faciendam confirmasse legitur) sacerdotibus concessit, ne quis putet sacerdotẽ sua propria potestate absoluere. Siquidem ut ipse Christus est qui baptizat, ita ipse est qui absoluit, sic ut de uirtute utriusq; sacramenti unumquenq;
Aliud est Christianum parem atq; eandem habere certitudinem opor-
sacramẽtũ teat, quemadmodũ suo loco latius docebimus. Hæc autẽ po-
pœnitẽtiæ testas seu absolutio sacramentalis etsi in utraq; pœnitentia,
atque aliud & priuata & publica, tanq̃ suauissimum utriusq; cõdimen-
pœnitẽtia tum requiratur, ipsum tamen sacramentum pœnitentiæ non
publica uel est proprie pœnitẽtia uel publica uel priuata. Constat siquidem
priuata. pœnitentiam non ratione absolutionis sacramentalis, in qua tota propemodum uis sacramenti pœnitẽtiæ sita est, sed magis ex modo uel genere satisfactionis publicam uel
ephe. 1.2.5 priuatam appellari. Porro quum Christus & ecclesia unum

sint corpus, proindeq́; pœnitentem non tantum pacem erga Deum, sed & erga ecclesiam (in qua sola remittuntur ipsa peccata) habere oporteat, ac omnino intersit, ut qui in ecclesia præsident, exploratã habeant pœnitentiũ conscientiam ac propositũ, quæ (ut Christus ait) ex operibus eorum cognoscuntur. Idcirco Christus sacerdotibus præter potestatẽ remittendi peccata in sacramento, potestatẽ etiã fecit ligandi atq; soluendi, hoc est, confitẽtibus pœnitẽtiæ satisfactionẽ dandi, qui tum ligant cum satisfactionẽ imponũt, & pœnitentes (donec ea purgentur) a communione prohibent, soluunt uero cum satisfactionẽ impositam uel relaxant, uel ea purgatos ad sacramentorum communionẽ admittunt, in quo etiam Christus imbecillitate nostræ pientissime consuluit. Nam cum pœnitenti non quælibet sed digna pœnitentiæ opera (ut peccati reliquiæ eluantur. & manentes nos pene per Dei clementiã dimittantur) peragenda sint, nemo autem in causa sua idoneus iudex uideatur, atq; adeo unusquisq́; semper propriam censurã suspectam habeat, idcirco Christus uicarium suum ostendit, cuius dicto in hac etiã re stetur, ut Augustinus non temere dixerit eum ecclesiæ claues frustrari, qui uolet sine arbitrio sacerdotis pœnitentiam agere. Hæc autem exterior pœnitentia in uere contritis, & confessis, remissionẽ culpæ sequitur, neq; enim sacerdos, aliis hanc pœnitentiã imponit nisi quos contritos credit. Deniq; duplex ista potestas p Christũ sacerdotibus collata. Clauis illa ordinis est, de qua supra abunde diximus. Clauis iurisdictionis alio respicit, nam nõ proprie, ad pœnitẽtiã spectat, nisi ut prouocatoria, quod ut pedagogus tantisper ĩ pœnitentẽ flagellet, donec pœnitẽtiæ ianuã ingredi,

Matth. 7
Iohan. 20
Matth. 16
Potestas ligãdi et soluendi quæ

Leo ad theod. epm foroiu. epi. 69
Matth. 3

Au. de uisita. infir. c. 4 & 5.
Au. de pœnitẽ. dist. 1. c. agite.
Pœnitẽtiç satisfactio remissionẽ culpæ subsequitur.
clauis ordinis. Clauis iurudictio.

faciat, & quodammodo compellat.

Publica. Priuata. Publica duplex. Solennis. Vide cartha. cõcil. 3 cap. 23

QVibus recte perceptis facile est intelligere quænã sit pœnit. n ia publica uel priuata. Publica enim est, quæ publicam habet satisfactionem: Priuata quæ priuatam. Publicam iterum duplicem faciunt, solennem & simpliciter publicã. Solennis pœnitentia (quæ olim proprie publica uocabatur) ea erat, quæ ob enorme, & uulgatissimum crimen (quod multitudinem seu totã urbem commouisset) extra ecclesiã in cinere, & cicilio publice peragenda suscipiebatur, huius pœnitentiæ ritum describit Agateñ. Concilium cap. xi. In capite (inquit) quadragesimæ, omnes pœnitentes qui publicã suscipiunt aut susceperint pœnitentiam, ante fores ecclesiæ se repræsentent episcopo ciuitatis, sacco induti, nudis pedibus, uultibus in terram prostratis reos se esse ipso habitu, & uultu proclamantes, ibi adesse debent Decani, id est Archipresbyteri parrochiarũ, presbyteri pœnitentium, qui eorum conuersationem inspicere diligenter debent qui & secundum modum culpæ pœnitentiã per præfixos gradus iniungant. Post hæc episcopus eos in ecclesiam introducat, & cum omni clero septem pœnitentiæ psalmos in terram prostratus cum lachrymis pro eorum absolutione decantet. Tunc surgens ab oratione iuxta quod canones iubent, eis manus imponat, aquam benedictã super eos spargat, cinerem prius mittat, deinde cilicio capita eorum operiat, & cum gemitu & crebris suspirijs denuntiet eis, quod sicut Adam proiectus est de Paradiso, ita & ipsi pro peccatis ab ecclesia pijciuntur, post hoc iubeat ministris ut eos extra ianuas ecclesiæ expellant, Clerus uero prosequatur eos cum responsorio. In sudore uultus tui uesceris pane, &

Agaten. cõcil. c. 11. 5 dist. c. i capite.

Decãi. i. archipsbyt. presbyteri pœnitẽtiũ

Septẽ psalmi. pœnitẽ.

Gene. 3
Matth. 18
Gene. 3

cætera, ut uidentes sanctam ecclesiam pro facinoribus suis tremefactam atq; commotam non paruipendant penitententiam. In sacra autem domini cœna rursus ab eorũ Decanis, & eorum presbyteris, ecclesiæ liminibus præsententur. Hactenus canon. Hanc solennem pœnitentiam, pœnitentes pro ratione criminum interdum breuiorẽ interdum longiorem plures etiam annos duraturã accipiebant. Iam qui tam longam pœnitentiam plusquam anno duraturam accepissent, interea temporis ab ecclesiæ ingressu toto anno, præterquam a cœna domini usq; ad octauas Paschæ abstinebant. Qua tandẽ peracta a solo Episcopo (nisi necessitas aut periculum mortis immineret) per manus impositionem idq; ante ἀψῖδα recõciliabantur, ut uel hunc radicem casuum Episcopis speciatim reseruatorum facile sit intelligere. Talem pœnitentiam cogente Ambrosio Theodosius suscepit, talem egit fabiola, quemadmodum Hieronymus in Epitaphio eius ad Oceanum scribit ac testatur, quem iucundum erit suspicere, ut intelligas quanta fuerit olim ueteris ecclesiæ seueritas, ac etiam pœnitentiũ feruor, ad nostrorum temporum disciplinam neutiquam conferendus.

Die cœna pax dabat pœnitẽtib' hoc ẽ, recõciliabãtur ecclesię. vñ dies illa germanice dicitur der gudedöner tag.

Absida.

Ambrosi'. Theodosi' imperator. Hier. ĩ epitaphio fabiolæ ad Oceanum.

HOc autem habebat pœnitentia solennis (quam humillimam Augustinus appellat) peculiare, q. semel in ecclesia dabatur non temere reiterãda. Idq; (ut idem illa testatur) caute salubriterq; præuisum est, ne frequentius iterata uilesceret, minusq; utilis esset medicina uilis ægrotis, quæ tanto magis salubris est quãto minus contemptibilis fuerit: quamobrẽ (ut Ambrosius inquit) merito reprehẽduntur, qui sæpius agendam pœnitentiam putant quia luxuriantur in Christo. Nam (ut subijcit) si uere agerent pœnitentium ite=

Augu. in 2 epi. ad Macedonium. Ibidem.

Amb. lib. 2 d pœ. c. 10 1. Timo 4 Ep. c. 4

randam postea non putarent, quia sicut unum baptisma ita una pœnitentia, quæ tantum publice agitur. Nam quotidianam nos debet pœnitere peccati. Sed hæc (nimirũ quotidiana pœnitentia) leuiorum, illa grauiorum. Vides quemadmodũ Ambrosius discernat hanc quæ publice agitur, hoc est solennem a quotidiana. Quin Origenes uidetur etiam hanc solennem, a simpliciter publica, de qua statim diximus discernere. Qui in Leuiti. homilia. xv. sic ait: Si nos aliqua culpa mortalis inuenerit, quæ non in crimine mortali, non in blasphemia fidei (quæ muro ecclesiastici, & apostolici dogmatis cincta est) sed uel in sermonibus uel in morum uitio consistat, huiusmodi culpa semper reparari potest, nec aliquando tibi interdicitur de cõmissis huiusmodi plenitudinem gerere. In grauioribus enim criminibus semel tantum, uel raro pœnitentiæ conceditur locus. Ista uero cõmunia quæ frequenter incurrimus semper pœnitentiam recipiunt, & sine intermissione redimuntur. Verum interim nosse oportet, ecclesiam ueterem etsi hanc solennem pœnitentiam in pristinas sordes relapso uel omnino non daret, uel admodum raro, ipsam tamen nulli ad se quemlibet sæpe lapso ac redemti gremium suum unquã penitus seu omnino clausisse. Quin potius cõstat quoties pœnitentes, & cõfessi ad ecclesiam matrem reuerterentur, a spe remissionis peccati nunq̃ deterritos sed magis ad deprecandã Dei clementiã, (cuius misericordiæ non est finis) diligentissime cõmonitos fuisse. Nam hic (ut Augustinus ait) quis audeat dicere Deo: Quare huic homini qui post primã pœnitentiam rursus se laqueis iniquitatis abstringit adhuc iterũ parcis? Quis audeat dicere erga istos nõ agi, quod Apostolus ait: ignoras, quia patientia

Orig. in Leuit. ho. 15

Ecclesia et si iteratio[n]ẽ solennis nõ cõcederet gremiũ tñ redeũti nũquã clausit

Psal. 144

Au. ad macedonium.

Roma. 2

Dei ad pœnitentiam te adducit. Quis Augustinus ipse testis est quandoq; eũdem pœnitendi locum dari posse sed raro, ubi uero idem pœnitendi locus non dabatur nõ omnino repellebantur, sed recipiebantur reuertẽtes, non tamen sine disciplinæ seueritate. Nam etsi nõ daretur eis locus iterũ in ecclesia publice pœnitendi, tamen eatenus recipiebantur, ut intra ecclesiã fidelibus iungerentur, ac ut sacris mysteriorum celebritatibus interessent, sed a dominicæ mensæ cõuiuio perpetuo segregarẽtur, ut hac districtione correpti, & ipsi in se sua errata castigarẽt, & aliis exẽplum tribuerent se ab obscœnis cupiditatibus retrahendi. Eisdem etiã (quod carnali fragilitate cecidissent) cum ad dominũ cœpissent proficisci per cõmunionis gratiam subueniebatur, hoc est, in extremis cõstituti tandem reconciliabantur, uti canones, Siritij pontificis ca. 5. & Innocentij primi ca. ij. testãtur. Præterea, qui semel publice pœnituissent nõ admittebantur ad clerũ, q̃uis correcti, & boni effecti essent, q; hæc pœnitentia infamiam quandam ingereret, quũ asciscendos in Clerum maxime ad episcopatum sacerdotium, & diaconatũ oporteret, esse irreprehensibiles, etiam q; attinet ad uitã ante actam, tantum si necessitas aut usus exegisset inter Hostiarios aut Lectores deputabantur, Presbyteris quoq; ac diaconibus ne tantus gradus in ecclesia propter paucorum improbitatem uilesceret, hæc publica pœnitentia non imponebatur, nisi prius deponerentur. Sed ut inquit magnus ille Leo in canonibus ad Rusticum Narboñ. huiusmodi lapsis ad promerendam misericordiam Dei, priuata est expectenda secessio, ut illis si satisfactio fuerit digna, sit etiam fructuosa. Itẽ hæc pœnitẽtia cõiugatis nõ dabatur, nisi ex cõsensu, quemad=

Qũo recipiebãt olĩ lapsi post solẽnẽ pœnitentiam.

Cõio illis tãtũ ĩ extremis reddebatur.

Siritius c. 5
Inno. 1. c. 2

Cartha cõcil. 4. c. 68
Tolet. 1. c. itẽ placuit.
1. Timo. 3
Tit. 1

Leo. ad rusticũ Narbonensem.

Cõcil Arelat.2.ca. 21 c.alienum 50.dist. Amb.li.22 de pœ.c.18

modum Arelateñ.concilium .ij.testatur cano.xxi. Denique consulebatur iis qui non sperarent se hanc pœnitentiam explere posse, ut eandem differrent, ne (ut Ambrosius ait) si semel fuerit usurpata nec iure celebrata, nec prioris fructũ obtineret, nec usum posterioris auferret. Huius pœnitentiæ ritus penè totus in ecclesia abolitus est, partim incuria pastorum partim quod delinquentes tantam seueritatem detrectarẽt. Sed quis interim negauerit, institutiones patrũ nostrorũ ecclesiæ ueteris rectas uias nũq̃ deseruisse, bis felices si posteros reperissent q eas alacriter inambulare pergerent.

Pœnitẽtia publica nõ solennis.

POenitentia simpliciter publica at non solennis (q̃tum ex Origenis, Ambrosii, Augustini, & cæterorum patrum dictis colligi potest) erat, quæ pro delictis etsi mortalibus, tamen leuioribus, in morũ uitio consistentibus, quæ totam non cõmouissent ecclesiam, imponebatur. Quinimo omnem pœnitentiam, quæ satisfactionem publicam poposcisset etsi delictum secreto commissum, & confessum esset secundum hanc pœnitentiæ rationem quis recte publicam dixerit. Nam ut

Ori.i psal. 37. Trip. histo.lib.9 cap.35

ex Origene, & historia tripartita constat, presbyter qui era super pœnitentes, uir tenax secreti (nimirum pœnitentium confessiones secreto audiens) confessos modo tamen ratio delictorum requireret etiam hac pœnitentia grauabat, qua etsi ad populum speciem delicti non faterentur ipsi pœnitentes, se tamen peccasse grauiter ipsa satisfactione publicitus declarabant. Hæc autem non habebat tantum austeritatis quantum solennis illa nec omnino extra ecclesiam fiebat, sed pœnitentes sacris intererant a communione tantum separati, de qua Sozomenes historiæ Tripartitæ libro 9 (quem supra in tractatu confessionis citauimus) potissimum

loquutus esse uidetur. Hanc aiunt sæpius iterari solitã. Nec ab hac clerico seu sacerdotes fuisse prohibitos, quemadmodum adhuc uidemus sacerdotes ob admissa crimina publica suspensione a sacris haud interdictione ingressus ecclesiæ aut pœnam etiam carceris ut uocant claustralis mulctari. Cæterum & huius pœnitentiæ publicæ uix ullum uestigium in ecclesia reliquum est, nisi quod synodorum ut uocant presbyteralium seu archidiaconalium correctio, in huius locum uidetur surrogata. Quanquam & id ex ueteri usu relictũ uidetur, quod ante initiũ quadragesimæ, nempe feria quarta quam Cinerum uocamus (qua die olim in ueteri ecclesia populus per presbyteros, cõuocari, & pœnitentibus ac confessis pœnitentia dari consueuit) adhuc cinere tantum obsignamur. Quodq; eadem ac alijs quoq; quadragesimæ diebus, ea Responsoria ac preces dicimus, quæ olim super pœnitentes publice recitari consueuerunt, & que eiuscemodi pœnitentibus proprie conueniunt, nimirum ut meminerimus nobis pœnitentiam in cinere, & cilicio ad maiorum nostrorum exemplum merito peragendum esse.

c. presbyt. 28. di. c q̃ sitũ de pę. & remis.

Vñ ortũ et relictũ q̄ capite ieiunii cinere aspgimur

HAbemus itaq; in ecclesia ex omnibus pœnitentiæ speciebus, uix eam quæ priuata dicitur superstitem quæ hodie adhibetur, non tantum in delictis secreto admissis (quibus peculiariter erat destinata) sed & pubicis, quanquam interim & hæc sic passim nunc ministretur accipiaturq;, ut potius ludus uideatur q̃ pœnitentiæ datio. Atq; utinam uel hæc sola in suum legitimũ usum restituatur & pie in ecclesia geratur, quod tum demum futurũ spes est, ubi pœnitẽtiæ sacramentum (quod in hac priuata pœnitentia) datur, cœperit, & per sacerdotes ex Dei ac ecclesiæ præscripto sy

Pœnitẽtia priuata sola adhuc in usu q̃ & q̄buslibet pœnitẽtib^9 idiscriminat indicitur

cere administrari, & a populo debita cum pietate accipi. Commodum ergo non est ut de pœnitentiæ sacramento breuibus dicamus.

DE SACRAMENTO POENITENTIAE.

Pœnitētię sacramētū quid.

SAcramentum pœnitentiæ quomodo a tota pœnitentia discernatur initio diximus. Est itaq; pœnitentiæ sacramentum externum & uisibile signum pœnitentiæ interioris, & remissionis peccatorum seu gratiæ Dei q̄ ipse Deus efficaciter & certo, (modo rite accipias) in eo sacramento operatur. Habet autem ut cætera sacramenta, suas partes uerbum & elementum.

Verbū huius sacramēti.

VErbum huius Sacramenti uerbum absolutionis est. Quod Sacerdos uice Dei ad confessum peccata sua pronuntiat. Ego (inquiens) absoluo te a peccatis tuis in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, quod huic diuinæ promissioni innixū est. Quorumcunq; remiseritis peccata remittuntur eis, & quorū retinueritis retēta erunt. Sunt qui hisce uerbis absolutoriis pleraq; alia addunt. Sed ut Iohānes Gersonus, recte (nostra quidē sententia) dixit, erat hæc quā iam retulimus uerborū absolutionis, & breuitas, & simplicitas retinenda, nec absolutio uerbis additis uel restringēda uel inuoluēda, Nam sacerdoti qui Christi uice fungitur, formula dn̄i sui non immerito imitanda est. Is absoluens peccatores simplicissime dixit: Remittūtur tibi peccata tua. Et cum propterea hoc sacramentū capiatur, ut conscientia pauida, & perterrefacta auditis uerbis absolutionis, certa consolatione remissionis peccatorū adepta, læta a sacerdote disce=

Iohan. 20

Gersonus.

Verba absolutionis debent simplicissime pronuntiari.

Matth. 9
Mar. 2
Lucæ. 5
Lucæ. 7

dat, quis non uidet ea omnia recte omitti, quæ confessum adhuc hæsitantem ac dubitantem relinquere possint? Cæterum olim Sacerdotes antequam confessum absoluerent, largiter pro eo dominũ exorabant, ac etiam confitentem hortabantur, ut uicissim pro eis precaretur, idq; ex instituto Apostolico. Nunc tantum sub absolutionẽ præcationes, illæ, nempe: Misereatur tui omnipotens Deus. Item, Indulgentiam ac remissionem &c. (id quod non negamus pie, & sancte recensentur) absolutionis autem uerba in longum protrahũtur, quod non erat necesse, nec ut nobis uidetur multum utile. Quæ sit autem huius uerbi, & quis intellectus uerborũ promissionis, cui innititur, abunde explicatum putamus. Iaco. ulti.

Elementum huius sacramenti.

ELementum seu externum, & uisibile signum huius sacramenti, est ille corporis gestus, & actus, quo Sacerdos absoluit confitentem, similitudinem habens cum interiori absolutione, qua Deus animam a peccatorum nexibus exuit. Nam uerba absolutoria externe prolata, Deum intus dimittentem significant. Quod præterea ex more Ecclesiæ nostræ, manus sacerdotis super caput pœnitentis imponitur, indicat manum Dei, hoc est, diuinam uirtutem, seu spiritus sancti gratiam emundantem ac sanctitatem sacramento adesse.

Impositio manus q̃d significet. Mãus dei.

Deinde manus impositio apud ueteres signum erat reconciliationis. Vnde qui publice pœnitebant, non recipiebant pœnitentiæ perfectionem, nisi per manus impositionem Episcopi, quemadmodum superius expositum est. Ergo cum peccator imposita manu absoluitur, nihil aliud designatur quam eum & Deo, & ecclesiæ (a cuius saltem interno consortio delinquens excidit) reconciliari.

Pœnitẽtię perfectio p manus ĩpositionẽ recipiebatur. Cõn Carth. 2. c. 2. 3

Rit⁹ huic sacramẽto ex more ecclesiastico adhibẽtur.

Ritus quos ecclesia in administratione huius sacramenti adhibet, hi ferme sunt. Principio a confitente *requirit, ut simpliciter, pure, ac syncere, tanquã coram Deo aperiat sacerdoti omnia (quæ ipsi post diligentem conscientiæ excussionem occurrunt) letalia crimina, ac quæ conscientiam onerant ac lædunt.* Nam *tametsi ecclesia non oneret peccatorem ad confitendum omnia uenialia (quod id fuerit factu impossibile) tamen si uenialia crebrius recurrant, omnino contemnenda non sunt, quod collecta non minus grauabunt, & opprimenti quam unum aliquod graue delictum. Et ut Basilius ait. Nullum peccatum tanquam paruum contemni oportet, quod de omni uerbo otioso, quod loquuti fuerint homines, de eo rationem reddituri sunt in die iudicij.* Præterea, *nõ tantũ confitenda sunt, quæ peccator certo scit esse letalia crimina, sed etiam ea in quibus hæret ac dubitat sint ne crimina mortalia.* Neq; *enim postremus finis atque usus confessionis is est, quod scilicet confitens, per sacerdotem (cui iudicium datum est cognoscẽdi ac iudicandi inter leprã, & non lepram) instrui debeat ut discernat inter peccatum & non peccatum. Item, cum oporteat nos corã Deo sic conuersari ut confidamus Deo facta nostra comprobari.* Idcirco *dubitans, faciant ne bene an secus, is in anceps se periculum conijcit atq; adeo in peccatum:* Quia *omne quod non est ex fide peccatum est: Romanorum. xiiii.* Quanquam *interim uolumus hic leues coniecturas, & inanes scrupulos reijci, qui enim amat periculum, peribit in illo, sed tantum cum ratio probabilis dubitare facit, dubitatio per exemologesin animo eximenda est.* Circunstantiæ *quoq; quæ speciem delictorum uariant exprimendæ sunt,* Circunstantes

Quæ peccata cõfitẽda. psal. 18

quatẽus ueniali peccata cõfitẽda Basi. in reg. mõ. c. 28

Math. 12

quæ scrupulũ cõscientiæ iniciũt cõfitenda sunt.

Leui. 13

Ambulare coram dño

Gene. 17

Rom. 14

1 corint. 2

Quę circũstãtiæ peccatorũ cõfitẽdæ sũt.

particulæ

particule (Gregorio Nesseno teste) sunt, quis, quid, ubi, quã=do, qualiter propter quid, uidelicet persona, res, organum, locus, tempus, modus, causa. Ergo non *tantũ tempus, locus, & persona uerũetiam animi malitia, & tẽtationis magni=tudo consideranda sunt; deinde etiam ad quam multos unius peccati noxa perueniat.* Et *persona delictum sit capitalius* Grauius peccat Sacerdos aut Princeps, quã Laicus aut pri*uatus, nugæ in ore laici (ut inquit* Hieronymus) *nugæ sunt, in ore sacerdotis blasphemia. Sacrilegium furto maius est:* Bis *peccat qui diem dominicum audiendis contionibus, & sacro, ac reconciliando* Deo, *excitandæq; charitati in* Deũ *ac proximũ destinatum, ineptis lusibus, scortis, temulentiis, obscœnis fabulis, ac rixis etiam, & pugnis transmittunt.* Leuius *peccat, qui per occasionẽ in stuprum incidit, quam qui probam ac simplicem uirginem ex probis prognatam, destinatã honesto matrimonio, malitiosis artibus diu sollicitatam tandem uitiat, ac deinde iactato etiam facinore red*dit *infamem, atq; aliis quoq; prostituit.* Grauius *peccat, qui uolumtarie in tentationem inductus ac per concupiscentiam illectus labitur quam qui necessitate cecidit.* Denique *atro=cius delinquit qui sacerdotem, aut uirum etiam talem occi=dat, a cuius consilijs tota Respublica pendebat, aut si quis principem ad tyrannidem instiget quod eodem facinore plurimos læserit.* Hoc *tamen omnino cauendum est, ne de his circũstantiis sacerdos confitentem sic percontetur, unde personæ quoq; possint agnosci* Præterea *in peccatis quæ li=bidine cõmittuntur, periculosa est mora in recensendis uel percontandis circunstantiis, tum quod periculũ est proden=dæ personæ, cum qua admissum est peccatum, tum quod ex*

Vid Au. de vera & fal pe. c. 14. et li. 2. de uisi. infirmo.

Ex persõa.

Ex tẽpore

Gene. 20.

Ex animi malitia.

Vide cõci. Anciran.

Ex effectu

Quid cauẽdum sacerdoti cõfessario inpercontando quot adcircũstantias attinet.

hac recogitatione facile subiret animum ueteris uoluptatis irritatio. Breuiter in circũstantiis, neq; confitentẽ neq; confessarium sacerdotẽ conuenerit esse uel nimis anxium, uel nimis remissum, Ea moderatio tenenda est, ut saltum scrupuli qui conscientiam molestant, tollantur.

Ineptitudo confitenti. p sacerdo. corrigẽda. Prima.

QVorundam confitentiũ ineptitudinẽ, qui nullo ordine uel iudicio confitentur, sacerdotibus interdũ molestam esse quis negat? Sed erat hæc ineptitudo per confessarios, pia instructione corrigenda. Scimus de confitendi ratione complures libellos æditos, commemorantes quicquid inter homines cõmittitur aut committi potest sceleris. Qui ut recte a cõfirmatis ætate usuq; rerum uiris legãtur, ita nostro iudicio periculose sparguntur in uulgus, periculosius animis innocentioribus offeruntur. Nam si nõ leuiter peccant sacerdotes qui ab omnibus sciscitantur de omnibus, non habita ratione sexus ætatis aut ingenij, quis neget hosce libros periculose a quibusdã legi? Sunt qui peccatum actuale discernunt in peccatũ transgressionis, & omissionis, & singula genera in plurimas species diducunt. Sunt quibus ea ratio confitendi placet, ut quæcunque cõfiteri uelimus, memoriæ iuuandæ causa, in septem aut octo illa genera peccatorũ letalium, ueluti in locos quosdam cõmunes includamus, quæ sunt superbia, uanagloria, auaritia, ira, inuidia, luxuria, gula & accidia, seu tristitia, quod ex his, omnia uitia oriãtur. Ex superbia enim (quæ initium est omnis peccati, & regina omniũ malorum) nascitur omnis inobedientia. omnis præsumptio, & omnis pertinacia, contentiones, hæreses, arrogantia. Ex uana gloria, iactantia, arrogantia, indignatio, discordia, inanis gloriæ cupido, & hy=

Secunda. Tertia Pctã mor. ex quibus cætera oriuntur.

Supbia, Vanaglo, Auaritia, Ira, Inuidia Luxuria, Gula, Accedia, Tristitia Supbiç filiæ Vanç glorie. Ira, Inuidie

pocrisis. Ex *inuidia nascitur odium, susurratio, detrectatio, exultatio in aduersis proximi. afflictio in prosperis.* Ex *ira oriuntur rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, præsumptio, blasphemiæ, sanguinis effusio, homicidia, ulciscēdi cupiditas, iniuriarū memoria.* Ex *tristitia nascitur malitia, rācor animi pusillanimi, pusillanimitas, amaritudo, desperatio, torpor, uagatio mētis, sæpe, etiā, & præsentis uitæ nulla delectatio.* Ex *auaritia oriūtur inuidiæ, furta, latrocinia; homicidia, mendacia, peciuria, rapinæ, uiolentia, inquietudo, iniusta iudicia cōtēptus ueritatis, futuræ beatitudinis obliuio, obduratio cordis.* Ex *Gula propagatur inepta lætitia, scurrilitas leuitas, uaniloquiu, immunditia corporis, instabilitas mentis, ebrietas, libido, hebetudo sensus.* Ex *luxuria generatur otiositas mētis, inconsideratio, inconstantia oculorum, uel totius corporis præcipitatio, amor immoderatus sui, odium mandatorū* Dei, *affectus præsentis seculi; horror & desperatio futuri: atq; hæc ferè sunt quæ præceptis decalogi prohibentur.*

Tristitiæ & Acidiæ

Auaritia.

Gulæ.

Luxuriæ

S*Vnt qui confitendi locos ex seipsis petant, quod omne peccatum, aut animo, aut aliquo quinq; sensum committatur.* Nam *& si omne crimen ex fonte cordis proficiscatur; tamen quæ ad luxum, libidinem, uiolentiā, & contumeliam pertinent, magis ad sensus, & mēbra corporis referuntur.* Nobis *ut singulæ istæ confitendi rationes minime displiceant, tamen ueteris ecclesiæ mos quod ad præsentiū tēporum conditionem attinet magis placuerit.* Olim *Confessarius sacerdos de articulis fidei, & quæ illis cohærēt ecclesiæ sacramētis, ac præceptis dominicis interrogabat, hoc est, de uita & moribus, ex quo confitentes duplicem fru-*

Peccatum aut animo, aut vno qĩ q̃ sensũ cō mittitur.

Matth. 15

Vetus cōfi tendi ratio optima.

Peccatorũ agnitio salutis initiũ quo docenda plebs ẽ confiteri. Fides. Psal. 62

ctum referebant. Primum quod de fide, & praeceptis insti tuerẽtur, deinde q, in sui ac peccatorũ agnitionem (quæ salutis initiũ est) uenirent. Quemadmodũ ergo omnino uelimus ut sacerdotes ueterem ecclesiam in hoc imitentur: Ita nobis simplicissima confitendi ratio uidebitur, si confitentes doceantur omnino duo esse quæ in nobis deus requirat, nempe fidem cum spe coniunctam, & charitatem, fidem duo requirere, initio ut quicquid symbolo apostolico summatim continetur, firmiter credamus. Secundo, ut tota fiducia præsentis ac futuræ uitæ constituatur in Deo, *utiq; confidamus opera nostra bona tanquam filiorũ* Deo *placere. Principio ergo de diffidentia confitendum fuerit. Nempe si quis de ullo articulo fidei uel tenuiter hæsitauerit, nam hic ante omnia pia instructione opus est, ut hæsitatio omnis per uerbum* Dei *cordibus eximatur, & fides plantetur.* Deinde *quotusquisq; hominũ totã suam fiduciã in* Deũ *collocat? Nunquid non singuli pene singulos sibi facit* Deos *faciunt? Alius finem operum suorum in fastu ac uana gloria constituit, alius in diuitiis confidit, alius uentrem curat, atq; alij alia respiciũt: interim de fide in* Deum *(cui omnia accepta referre, & a quo totos nos pendere oportet, utcunq; tandem res istæ externæ cadant) parum aut nihil sollicitũ; atq; interim quam pauci sunt qui hanc suam diffidentiã, atq; adeo idolatriam peccatum putant, cum tamen sit omnium peccatorum fons, & origo. Nam qui a fiducia in* Deum *prorsus alienus est, hu ius tota uita nihil aliud est, quam unicum peccatum de quo spiritus sanctus mundus condemnat.* De *hac ergo diffidentia initium recte capietur, & instruetur per sacerdotem confitens.* Iam *charitas ad duo se porrigit; charitatem* Dei *&*

Quõ de diffidẽtia confitendum.

Psal. 48

Psal. 51

Matth. 6

Ephe. 5

1. Timo. 6

Iohan. 6

Augu. in Iohannem.

Charitas

proximi, utranq; Deus in decalogo præcepit, qui aptissima quædam methodus est, docens nos de omnibus quæ Deus & fieri uelit, & fieri nolit, q. in eam omnes leges morales, includi possint. Quum ergo omnino uelimus ac cupiamus, ut non tantum priuatim, sed & publice ex suggestis, idq; frequentissime populus in decalogo instituatur, utq; non solum plebs decalogum memoria tenere, sed & quibus operibus singulis preceptis satisfiat, rursus quibus contra singula peccetur; doceatur, q̃ doctrinam in postrema parte huius institutionis trademus, fit ut speremus (id cum parrochi factum curant) fore, ut hinc plebs certissimam simul ac simplicissimam confitendi ratiouē sibi facillime colligat. Porrò ad memoriam iuuandã nihil magis profuerit, q̃ frequens interior confessio quemadmodũ supra docuimus. Præterea huc non parum fecerit, si pœnitens intuens in præcepta dñica recolat secum ubi locorũ uixerit, quibus in negotiis uersatus sit, & apud quos uixerit. Videndũ autem est sacerdoti ne peccatum omissionis extenuetur, quod solet esse grauissimum; maxime in ijs qui authoritate aut dignitate præminent, ueluti sunt Episcopi, Abbates, Parochi, Principes, Magistratus, & Patres familias, qui quemadmodum multorum malo peccant, ita multorum malo cessant in officio, quæ autem horum officia sint docebunt loci communes, quos huic sacramento annectemus ut Cõfessarius cessantes corripiat, ac singulos de suo munere diligenter admoneat.

Decolagus aptissima methodus agẽdorũ & omittẽdorũ. popul' ĩ decalogo sedulo instituẽdus

Interior cõfessio frequens adiuuãdã mẽoriã utilis.

Esaiæ. 15

Loci cões.

DE restitutione ciuili anxij sæpe sunt confitentes, & confessarij. Idq; recte: Nam quis dubitat eam esse necessariam saltē quoad fieri potest? quod sine ea fingere quidem possit quispiam se pœnitere, uere autem pœnitere, ne-

De restitutiõe ciuili.

Qui teneātur ad restitutionem. quaquam. Non solum autem ad restitutionē tenentur qui pecuniolam alterius suffurati sunt, sed in primis qui pestilenti

Corruptores simpliciũ mētiũ uirulentaq; lingua simplicium mentē corrũpunt, tranquillitatē animi proximo adimũt obtrectationibus famam alienam lædunt, peruersis consiliis publicā pacem perturbant,

Exo. 22. qui pudorem puellarum corrumpunt, quos oportebat legis

Qui nō ex fide cũproxi. agunt Mosaicæ censuram subire: Item omnes opifices, qui non ex fide, cum proximo agunt, hoc est, qui regulæ euange-

Matth. 7 Luce. 6 licæ obliuiscuntur, quæ habet. Quod tibi non uis fieri, alte-

Quid faciēdum sacerdoti post enarationē peccatorũ q ad instructionē cōfitētis attinet. ri ne feceris, & omnia quæcunque uultis, ut faciant uobis homines, ita & uos facite illis. Quæ omnia in explicatione Decalogi latius attingemus. Tantum de confitendi ritu dixisse sufficerit.

POstquam autem pœnitens peccata sua confessus fuerit, recte interrogat sacerdos, an ei peccata præterita displiceant, an propositum habeat adiutore Deo se a

Quid īculcandum. peccatis deinceps continendi, quod absq; cōtritione interna

Superbo. confessio uocalis magis obsit quam prosit. Quo facto, sacerdos singulis morbis, sua remedia adhibebit. Idq; ex diuinarum scripturarum myrothecio quarum syluam quandam dabimus in calce huius sacramenti, quā qui uolet pro suo arbitratu secundũ rationē criminum augere poterit. Nam superbo recte dixeris, humilia te in conspectu domini. Va-

Vanā gloriā sectanti nam gloriam sectanti, uide ne ob transitoriam gloriā, æter

Matth. 6 nam perdas mercedē. Inuido, peccatum tuum maximum est, quod diabolũ proprie parentem habet, cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum. Age itaq; pœnitentiā, & profectum aliorum, tuum deputat. Iracundo, ira in stultorũ sinu

Iracundo Gene. requiescit, dominari debes animo tuo, & hanc trāquillitatē

mentis effugare. Auaro, cogita quia radix est omnium malorum cupiditas, & idolatriæ cōparatur. Ventris curam in desideriis facienti, sobrietas. Luxuriæ dedito, castitas sectanda persuadebitur. Contra acediam, animam hominis aggrauantem, ut ei nihil boni agere libeat, sedulitas. Cōtra tristitiā, ob aduersa hominis mentē occupātem, patiētia, & longanimitas inculcāda est. Et ut summatim dicamus, contraria cōtrariis antidotis curanda sunt. Deinde postq̄ confessarius sacerdos cōfitentem q̄tum ad corrigendam uitam sufficere uidebitur instruxit, tum statim satisfactio, hoc est, opus aliquod pium, quod cum uitio perpetrato q̄ maxime pugnat, ipsi confessio imponitur, licet demum post absolutionem peragendum, nisi tamen aliud delicti & personæ ratio poposcerit. Postea pro pœnitente ad dominum fit pia deprecatio. In qua tamen sacramenti uis nō continetur. Postea pronuntiatur absolutio in qua tota sacramenti uis consistit. Auaro 1. Timo. 3 Ephe. 5 Gulo. Libidinoso Acedioso. De iniūctione satisfactionis. De pcatio pro cōfitē. Absolutio

HVius autem sacramenti uim & efficaciam multiplicem esse constat. Principalis finis est, ut pœnitens uerbis absolutionis assentiens referat beneficiū remissionis peccatorum, & certissimam consolationē reconciliationis, qua ecclesiæ rursus inseritur. Neq; enim dubitandum est Deum (qui remittendorū peccatorū ligādi ac soluendi potestatem sacerdotibus fecit) ipsum etiā ministerio eorū potenter assistere, si tamen pœnitēs spiritui sancto obicem non posuerit, hoc est per incredulitatem restiterit. nā mentiri non potest Deus in promissis longe ueracissimus, & si nos indigni simus quod ad nos attinet. In quā sententiā Dauid, Apostolo interpretante dixit: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cū iudicaris De uirtute et efficacia huius sacramenti. Iohan. 20 Tit. 1 Psal. 50 Roma. 3

1.Pet. 3 Roma.6 Vnde quemadmodũ per baptismum eximimur a tyrannide satanæ, & facti filij Dei inserimur corpori Christi, quod est ecclesia, & in tam felix contuberniũ cooptamur, & angelorum, & omniũ ad cæleste hæreditatẽ predestinatorũ ubicunq; terrarũ uiuũt, uixerint, aut uicturi sunt, ita per ministrationẽ huius sacramenti in eandẽ societatem rite restituimur. Præter hunc finem pleriq; alij sunt minus principales.

Sacramẽti pœnitẽtiæ vis.

Cõfeßiõis secretæ cõmoda.

2.Thessa.2 In primis quod non alia ratione aut citius, aut efficacius quã sacramẽtali cõfeßione frangitur superbia mẽtis humanæ ac ceruix erecta cõtra Deũ, quæ nisi magno studio deprimatur, erigit tandem sese aduersus omne quod dicitur Deus deprimitur autẽ cũ homo prorsus sibi displicens sese Deo totũ submittit. Porrò nulla potest esse maior submißio, quam ut homo sponte sese submittat ad pedes hominis, eiq; prodat non solum facta sed & cogitata. Atq; interim experientia docet, nulla ex re plus lucis & gratiæ cœlestis capi, quam ex syncera cõfeßione cui plena cõsolationis succedit absolutio, nimirũ q; Deus superbis resistat, humilibus aũt det gratiã. Quãobrem hunc fructum nullus pudor debẽt excludere, præsertim cogitanti, tolerabilius esse hic apud hominẽ semel pudescere, quam post erubescere in conspectu Dei, angelorũ & sanctorũ omniũ, certe cuius animus uehementer refugit se sacerdoti submittere, is (nostra sententia) noddũ corsatis deiecit apud Deũ nec ex animo satis adhuc pœnitet, ut sileamus par esse, ut quẽadmodũ totus homo se erexit cõtra Deum, ita corpore quoq; sese submittat, quod sæpenumero occasionem peccandi præbuit.

Chryso.

Pudor cõfeßionẽ ĩpediẽs pellendus.

Secũda vtilitas cõfeßionis.

Secundo usus sacramenti ad hoc q̃ maxime ualet, quod hinc discamus nosse nos ipsos (quæ est præcipua sapientiæ

pars.) quod confessio totum hominem sibiipsi subinde ponat ob oculos excussis omnibus animi latebris, dũ penitus considerat quo noceat præcepta Dei, contra in quæ ipse propensius sit, & quibus occasionibus labatur, atq; hæc est uera meditatio in lege domini, ut homo cõponat se ad eum uitæ statũ in quo se cuperet esse, si iam supremus uitæ dies urgeret, Interim docet cõfessio agnoscere peccatũ: Nam pleriq; sunt, qui uel per ætatem, uel per imperitiã non intelligunt morbũ suũ, per errorẽ iudicantes nullum esse delictũ quod crimẽ est capitale, contra hoc esse crimen quod crimen non est, quidã sic inuoluti sunt, ut seipsos extricare non possint, qui sacerdotẽ Cõfessariũ desiderant hominẽ integrum, prudentem ac sacrarum literarum scientia instructum. Vna meditatio in lege dñi. Peccatorũ agnitio ex cõfessione. Homines inuoluti.

Tertio hoc remedio maximis quibusdã malis medetur sacerdos, quæ sunt pestilens securitas, & hac etiam pestilentior gloria de pecatis, deniq; desperatio diuinæ clementiæ cuius primus author fuit Cain detrectans confessionem. Gene. 4.

Quarto hoc sacramentum non mediocriter iuuat ad parandam idoneam detestationem cõmissorum ex amore Dei proficiscentem ac serium certumq; propositum imposterum ab omnibus abstinendi quæ Deum offendunt.

Quinto pudor retegendi secreta peccatorum uelut expiatio quædam est quæ bonam penè partem adimit hominemq; cohibet ne facile relabatur in eandem.

Sexto confitens non solum consolationem remissionis peccatorum accipit: sed etiam consilio exhortationeq;, ac precatione sacerdotis iuuatur: quam plurimũ ualere Iacobus testatur. Hastenus de huius sacrvmenti uirtute. Iaco. ult.

IAm quo affectu pœnitentẽ ad sacerdotem accedere opor Quo affectu ad sa-

cerdotẽ ac cedendum 2.Cor.5

teat ex supradictis satis intelligi potest debet enim sacerdo
tem accedere non ut hominem, auditurus ex eo, quod huma=
num, sed ut uicarium Christi, cuius legatione fungitur, ut
audiat ex eo diuinum uerbum absolutionis, cui fidem adhi=
bens de remissione peccatorum se certum faciat, atq; in pri=
pœnitẽtis affectus erit in star affectus ægroti. mis eum affectum adhibere debet, quem habent letalibus
morbis occupati cum ad medicum confugiunt, sine cuius ope
mortem opetituri sibi uidentur, quin hoc maiorem pœniten
tis affectum esse conuenerit, quanto uulnus animæ omni pla=
ga corporali periculosius est. Hunc affectum resipiscenti,
Iohan. 20 Augu. uerbum Christi ingenerat, quo nos certos reddit, ut quibus
peccata sacerdotes remiserint, illis remissa sint. Exemologe
sin itaq; facturo sic cogitandum est, sacerdotem angelum esse
Malach. 2 domini, quemadmodũ propheta dixit: Labia sacerdotis cu
stodiunt scientiam, & legem exquirunt ex ore eius quia an=
gelus domini exercituum est. Itidem eum esse scribã illũ de
quo Christus dixit: Omnis scriba doctus in regno cœlorum
similis est homini patrifamilias qui profert de thesauro suo
Matth. 13 noua & uetera. Ad hæc sacerdotem designatum esse per sta
bularium illum euangelicum cui Samaritanus uerus ille ho
minum custos Christus, duos denarios protulit in curã uul=
ucæ. 10 nerati. Quæ cum recolit pœnitentes, fieri nõ potest quin ma
gno quodã desiderio ad sacerdotem properet, ueluti ad eum
a quo certam salutem sit relaturus, & saluberrimã sitim re=
missionis peccatorũ potu aquæ salutaris remissionis peccato
Matth. 9 Marci. 2 Lucæ. 5. 7 rum restincturus. Quẽ putas tam socordem qui non longis=
sima itineru spacia præter omnem moram alacriter ac li=
benter esset emensurus, si ex Christo domino audire posset
dimittuntur tibi peccata tua, & tamẽ si fidem ad sacerdo=

tem Christi uicariũ attuleris, nihil minus audies nec minori cum fructu, Ille potestatem suã sacerdotibus concessit, ac ut uerbis suis fidem adhiberes uoluit, ergo beatus qui non uidisti & credidisti. Qualis autem sacerdos tibi diligendus sit superius ex patribus indicauimus, quẽ etiam ut facile reperias nobis episcopis incumbit; ut qui officio nostro in ecclesiis nostris funguntur, uiri sint & sapientes, & discreti, qui cum potestate iudicium habeant coniunctum. Iohan. 20 Mat. 2 Iohan. 20

MInister huius sacramenti sacerdos est, uidebit autem q̃libet sacerdos, ne tã arduũ cõfessionis audiendi munus suscipiat, nisi doctrina, animi rectitudine, prudentia, sed ãte oĩa pietatate ad hoc sit idoneus. Qui si q̃d alioq̃ habeat affectus humani, uideat tñ ac curet ut auditurus cõfessionem nõ priuati hominis sed sacerdotis, immo Christi personã sumat, neq; quicq̃ habeat prae oculis, nisi deũ, cuius illic quodã modo uices gerit. Praeparabit itaq; ad rẽ tam seriã tamq; sacram animũ, ne malũ medicũ praestans & proximi morbũ augeat & irã Dei in se prouocet & uterq; ab altero discedat deterior. Ante omnia sobrium ac silẽtij tenacẽ eum esse oportet. praeterea debebit sic moderari omnia ut percontationes suas non ultra proferat, q̃ necesse sit ad criminis cognitionem, ne scilicet inficiat animos simpliciũ & infirmorum, nec tñ interim sinat ignorari, q̃ ignoratũ, uitari curari ue nõ poterat. Sic esse affectus ut malis hominũ, cum Paulo Apost. illachrymet, ut tãto instantius oret ac uigilet pro grege dñico quo uidet morbos esse maiores q̃bus is tenetur occupatus, cogitans eos morbos gregẽ nõ fuisse inuasuros, si ipse & caeteri quibus hoc munus concreditum est doctrina, monitis, increpationibus, & obsecrationibus aduigilassent. Minister hui⁹ sacramẽti sacerdos qualis Medici. Sobrius Silens. Discretus. Roma. 9

Luc. 10 Vinum & oleum.

Breuiter non est idoneus sacerdos qui non gerit paterna uiscera erga gregem suum, qui nondum nouit cum confitentibus indolescere & compati infirmitatibus eorum quales sunt qui ex hominũ malis christas tollunt & supercilium adducunt. Hic uero solus idoneus est qui nouerit infundere uinum & oleum, uerbum scilicet correptionis & consolationis, sic tamen ut in consolatione semper proclinior sit, præsertim ubi intellexerit pœnitentem ex animo resipiscere. Quanquam uero sacerdotem talem esse oporteat, non minus tamen hoc sacramentum percipitur ab indigno quàm a digno ministro, si tamen confitens ueram contritionem & rectam fidem attulerit. Nam (ut Augustinus inquit) propterea dictum est a domino, in Numeris ad Moysen & Aaron sacerdotes, Vos ponite nomen meum super filios Israel & ego dominus benedicam eos, ut gratiam traditam per ministerium ordinati transfundat hominibus, nec uoluntas sacerdotũ obesse uel prodesse possit, sed meritũ benedictionem poscentis. Nam quanta sit dignitas sacerdotalis officij, & ordinis satis iudicat nequissimus ille Caiphas de quo dictũ est, hoc autem a seipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius prophetauit, quo ostẽditur spiritum gratiarũ non personam sequi digni uel indigni sed ordinem traditionis. Non itaq; persona sacerdotis spectanda, sed Christus (cuius sacerdos ministerium gerit) intuendus est, is enim solus peccata dimittit, qui solus pro peccatis nostris mortuus est, qui est agnus tollens peccata mundi, Verbũ dei (inquit Ambrosius) dimittit peccata, sacerdos est iudex. Sacerdos quidem officium suum exhibet, sed nullius potestatis iura exercet. Sed dices quid sibi uult? quod patres non semel dicant

Galat. 5 au. li. ques. ueteris & noui testa. Nume. 6 Iohan. 11 Caiphas. Aug. cõtra Iulianum Mar. 4 Roma. 4 Io han. 1 Am de pœni. dist. 1 c. verbum de questio.

a solis sanctis, & columbæ membriis dimitti peccata? Vt aũt intelligas quid quæratur, repetere animo oportet. Omnem hominem Christianum qui sese letalibus criminibus etsi occulte contaminat, non solũ in Deũ, sed & in ecclesiam, hoc est, in cætum sanctorum omnium peccare. Eoipso enim quod exit a ueritate, a fide, a charitate, de castris ecclesiæ exit, ac statim cum letaliter delinquit, sese occulta illa communione sanctorũ, qui uno fidei, & charitatis spiritu sub uno capite Christo toto terrarũ orbe arctissimo quodam unitatis uinculo sibi cohærent ac connectuntur separat, atq; hoc ipso facit ut iam & in Cœlo, & in terra ligatus censeatur, etsi nondũ Episcopi uoce ligetur. Talem ergo hominẽ modo salutis suæ rationem ullam habere uelit, & in Dei, & in sanctorũ omnium gratiã redire necesse est, quod aliter fieri nõ potest, nisi & Deus, & tota ecclesia sanctorũ eũ in gratiam, & cõmunionẽ, a qua propria malitia excidit, rursus recipiãt, hoc est peccata dimittant. Itaq; dũ quæritur num a solis sanctis dimittantur peccata. Respondendum est: Nos hic ad duo respicere oportere. Primum ad id quod reuera agitur cũ dimittũtur peccata. Secundo ad ministeriũ reconciliationis. Exẽplo res fiet dilucidior. Quũ populus Romanus quẽpiã proscriptũ in gratiã recipere uelit, & ad hoc ministerio uniuscuiuslibet hominis utitur. Hic populus Romanus est qui noxam remittit, qui ius ciuitatis reddit, & proscriptũ in consortium suum iterũ recipit. Legatus tantũ ministerio fungitur populus Romanus reuera dimittit culpam. Legatus uero non aliter quã populi Romani nomine. Ad eundẽ modũ cum peccata dimittũtur, dicendũ est, solos sanctos & colũbæ mẽbra proprie peccata dimittere, nam

Origines in Leuit.

Dilutio quæstionis

Simile.

ipsi sunt qui peccatorem a se ab alienatum cũ ueraciter ad Deum conuertitur, rursus in suum consortium recipiunt. Sacerdos tantum ministerium exhibet, atq; hoc ipsum est, quod ait Augustinus. Cum ueraciter (inquit) ad Deum conuerso, peccata dimittuntur, dimittuntur ab eis, quibus ipse ueraci conuersione coniũgitur, spiritus sanctus ea dimittit qui datus est omnibus sanctis sibi charitate cohærẽtibus, siue se nouerint corporaliter, siue non. Similiter cum alicuius peccata retinentur, ab eis tenentur, a quibus ille cordis prauitate disiungitur, siue notis corporaliter siue ignotis; omnes enim mali spiritualiter a bonis seiuncti sunt. Et alibi: Ecclesiæ charitas quæ per spiritũ sanctũ diffunditur in cordibus nostris, participum suorũ peccata dimittit, eorũ autem qui non sunt eius participes, tenet. Ideo posteaq̃ dixit: Accipite spiritum sanctum cõtinuo de peccatorũ remissione subiecit. Quorum remiseritis peccata remittũtur eis, &c. Re ipsa ergo sancti sunt, qui peccata remittũt, sed quoniã ecclesia sanctorũ occulto, unius eiusdemq; spiritus uinculo, cohærens, toto orbe dispersa est, nec simul in unum locum cogregari potest ut ab eius ore peccator uerbum remissionis peccatorũ audiat. Idcirco ministeriũ sacerdoti in ecclesia constitutum est, ut quod sacerdos ecclesiæ nomine fecerit tota ecclesia piorum fecisse censeatur. Iam ut nihil prohibet hominẽ etiam criminosum honeste cuiuspiam reipublicæ procuratorem esse posse, qui Reipublicæ nomine contrahat, ac rescindat. sic nihil repugnat solos pios ubiuis terrarum constitutos, siue notos siue ignotos ueraciter conuerso, peccata re ipsa dimittere, & tamen in hoc uti ministerio sacerdotis etsi mali. Quamobrem pulchre dixit (cuius uerbis libenter utimur) Augustinus.

Au. de baptis. paruulorum c. 7

1. Corin. 2

Roman. 5

Iohan. 20

Au de bapt. paruulorum.

Sacramentum gratiæ dat Deus etiam per malos. Ipsam uero gratiam non nisi per seipsum uel per sanctos suos. Et ideo remissionem peccatorũ, uel per seipsum facit uel per ipsius columbæ membra, quibus ait. Quorũ remiseritis peccata, &c. Interim extra publicum ecclesiæ ministerium (quod scilicet eadem uirtute ac efficacia ministrant mali qua boni sacerdotes, modo tamen ab ecclesiæ cõsortio resecti nõ sint) constat, multum inter benedictiones bonorum, & malorum hominũ distare. Legimus enim benedictiones patriarcharũ, prophetarũ, atq; multorũ aliorũ sanctorũ hominum, longe efficacissimas fuisse, malorũ uero nequaquã, Efficax est enim sanctorum spiritus propter inhabitãtem Deum in ipsis. Sed malorum spiritus longe secus habet, licet quum publico ministerio funguntur, sacramentorum efficaciæ (quæ magis Deus qua ipsi operantur) sua priuata malitia nihil detrahere possint. Aliud est enim priuatim benedicere, aliud publicum ministerium gerere. Vt ergo hanc rem semel finiamus, in sacerdote non persona hominis, sed Christi Cuius uices gerit spectanda est, & firmiter credendum, quod reconciliatio sacerdotis in uere cõuerso hoc intus operetur quod designat. nempe absolutum non tantum militanti sed & triumphanti ecclesiæ reconciliari. Quid enim aliud est. Quodcunq; solueritis super terrã, erit solutum & in Cœlo? quàm si dicat: Ego Deus & omnes cœlestis curiæ ordines, et õnes sancti in gloria mea laudant uobiscum, & confirmant quos ligatis et soluitis. Quamobrẽ Deus modis omnibus a nobis collaudandus est quod dederit talem potestatem hominibus.

Inter priuatas benedictiones bonorũ ac malo. multũ interest.

Gene. 27. 48. 4. Reg. 4.

Vide Athanasiũ i uita Antonii.

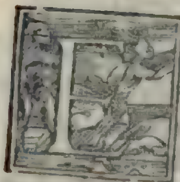
Aliud ẽ priuatĩ bñdicere, aliud publicũ ministeriũ gerere.

Aug. lib. p pœni.

Mat. 18 Mat. 11 Marci. 2

SEQVVNTVR LOCI.

LOCI COMMVNES EX SCRIPTVRIS diuinis excerpti, quos in numerato habere debet Parochus ad commonendum quenq;, præsertim quum Excmologesin facit, officij & functionis suæ, secundum ætatem, ordinem, affectum, ac uitæ genus quod amplectitur.

Piscoporum, parochorum, sacerdotum, diaconorum, subdiaconorũ, clericorum, omnis generis, Deniq; eorum qui monastica uitæ sunt addicti, munera, & functiones, quæ singulos ordinis ac status propriæ ac peculiariter respiciunt, canones Concilij nostri prouincialis, quin potius euangelicæ, & apostolicæ præceptiones, quas illic citauimus, & in tractatu de sacramento Ordinis copiosius adferemus, exacte describunt, ut eadem hic uel referre, uel repetere non sit opus.

Quid uicissim debeant laici episcopis sacerdotibus, ac maxime Parochis.

IN primis orabũt pro eis omni tempore, in spiritu, ut detur eis sermo in apertione oris ipsorum, cum fiducia notum facere mysterium Euangelij pro quo legatione fungun-
Ephe. 6 Coloss. 4 tur. Ad Eph. vi. Col. iiij. Actuũ. xij. Et audient eos. Sic enim
Acto. 12 Christus apud Lucã cap. x. ait: Qui uos audit, me audit, et
Luc. 10 qui uos spernit, me spernit. Qui autẽ me spernit, spernit eũ qui me misit. Et ut sit sacerdos aut parochus uitæ nõ admodum inculpatæ, nõ tamen ordo, & munus iniuria afficienda sunt, sed magis obtemperandum ipsis est uerbum Dei mi-
Matth. 23 nistrantibus. Sic enim Christus in Euãgelio Matth. xxiij. Su-

per

per cathedram (inquit) Moysi sederunt scribæ, & pharisæi. Omnia ergo quecũq; dixerint uobis facite, secundũ uero opera eorum nolite facere. Ac Paulus: Obedite (inquit) præpositis uestris, & subiacete eis. Ipsi enim peruigilant, quasi rationem pro animabus uestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, & nõ gementes, Hebræ. xiii. Et alibi: Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in uerbo, & doctrina. Dicit enim scriptura. Nõ alligabis os boui trituranti. Et: Dignus est operarius cibo suo. De uictu Parochis suppeditando canones Concilij nostri prouincialis fusius docent ac commonefaciunt. Heb. 13 1. Timo. 5 1. Cor. 9 Mauh. 10 Luc. 10 1. Timo. 5

De principum ac magistratuum ciuilium munere.

ET nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite dño in timore, & exultate ei cum tremore, Psal. ij. Non eleuetur cor regis in superbiã super fratres suos, neq; declinet in partem dextram uel sinistram, sed describet sibi Deutheronomium legis accipiens exemplar a sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit secum legetq; illud omnibus diebus uitæ suæ ut discat timere dñm Deum suum, & custodire uerba, & cerimonias quæ in lege præcepta sunt, Deut. xvij. Meminisse debent magistratus omnem potestatem a Deo esse, sicut scriptum est, quia nõ est potestas nisi a Deo. Quæ autem sunt a Deo ordinata sunt, Rom. xiij. Itẽ ad ipsum esse dictum. Diligite ergo iustitiam qui iudicatis terram: Sapientiæ. i. Potestati dicitur: Non facies quod iniquum est, nec iniuste iudicabis, non cõsideres personam pauperis nec honores uultũ potentis. Iuste iudica proximo tuo, Leui. xix. Siue ciuis sit ille, siue peregrinus, nulla erit distantia personarum, ita paruum audietis ut magnum nec acci- Psal. 2 Deute. 17 Roma. 13 Sapiẽtiæ. 1 Leuit. 10

Deut. 1 *pietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est, Deut. i.*
Deut. 16 *Non accipies personam nec munera, quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant uerba iustorum, Deuter. xvi. Vsquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis, iudicate egeno, & pupillo, humilem, & pauperem iustificate, eripere pauperem de manu fortiorum eius, de manu*
Psal. 81 *peccatorum liberate. Psal. lxxxi. Quærite iudicium, subue*
Esaiæ. 1
Iaco. 2 *nite oppresso. Iudicate pupillo, defendite uiduã, Esaiæ. i. Si ĩtroierit uir in cõuẽtũ uestrũ aureũ annulũ habens in ueste cãdida, introierit autẽ, & paup in sordido habitu, et intẽdatis in eũ qui indutus est ueste preclara, & dixeritis, tu sede hic bene, pauperi autem dicatis, tu sta illic, aut sede sub scabello pedũ meorũ, nõne iudicatis apud uosmetipsos, & facti estis iudices cogitationũ uestrarũ? Si enim personã respicitis, peccatũ cõmittitis, redarguti a lege tanq̃ trãsgressores, Iac. ij.*

Quid debeant subditi magistratibus.

Roma. 13 *Omnis anima potestatibus superioribus subdita sit. Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt ipsi sibi damnationem acquirunt. Nam principes non sunt timori boni operis sed mali. Vis autem non timere potestatem? bonum fac & habebis laudem ex illa, Dei enim minister est tibi in bonum, Sin autem malum feceris, time. Non enim sine causa portat gladium, Dei enim minister est uindex in iram ei qui male agit. Ideoq; necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim et tributa præstatis. Ministri enim Dei sunt in hoc ipsum seruiẽtes. Reddite ergo omnibus debita cui tributum tributum, cui timorem timorem, cui honorem honorẽ, Roma. xiji. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari,*

& quæ sunt Dei Deo, *Matth.xxij.Deum timete,regem ho= norificate,& subiecti estote omni humanæ creaturæ pro= pter* Deum , *siue regi quasi præcellenti , siue ducibus ,tanq̃ ab eo missis,ad uindictam malefactorum laudem uero bo= norum , quia sic est uoluntas* Dei , *ut benefacientes obmute scere faciatis imprudentium hominum ignorantiam,quasi li beri ,& non quasi uelamen habentes malitiæ libertatem.i.* Petri *secũdo.Obsecro igitur primum omnium fieri obsecra tiones,orationes, postulationes,gratiarum actiones,pro om nibus hominibus,pro regibus,& pro omnibus,qui in subli mitate constituti sunt , ut quietam & tranquillam uitã aga mus in omni pietate , & castitate, hoc enim bonum est , & acceptum coram saluatores nostro* Deo, *prima* Timothei *se cundo: Admone illos principibus, & potestatibus subditos esse,dicto obedire,ad omne opus bonum paratos esse, nemi= nem blasphemare , non litigiosos esse omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines prima* Timoth.*tertio.*

Matth. 22
1,Pet.2
1.Pet. 2
1 Iohan.2
2.Timo.2
1.Timo.3

Maritorum officium.

V*Iri cohabitent secundum scientiam , quasi infirmiori uasculo muliebri impartientes honorem, tanquam & cohæredibus gratiæ uitæ,& non impediantur orationes ue stræ,primæ* Petri *tertio: Viri diligite uxores uestras,sicut &* Christus *dilexit ecclesiam,et seipsum tradidit pro ea,ut illam sanctificaret,mundans eam lauacro aquæ in uerbo ui tæ,ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam , non habẽtem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi ; sed ut sit san= cta,& immaculata . Ita et uiri debent diligere uxores suas, ut corpora sua.Qui suã uxorẽ diligit seipsum diligit . Ne= mo enim unquam carnem suam odio habuit , sed nutrit & fo*

1,Pet. 3

uet eam, sicut & Christus ecclesiam, quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & ossibus eius propter hoc relinquet homo patrem, & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erũt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est in Christo, & ecclesia. Veruntamen, & uos singuli unus-
Ephe. 5 quisq; uxorem suam sicut seipsum diligat, Ephesiorum quin
Coloss. 3 to. Viri diligite uxores uestras, & nolite amari esse erga illas. Colossenses tertio.

Vxorum munus.

SImiliter & mulieres subditæ sint uiris suis, ut & si qui non credunt uerbo, per mulierum conuersationem sine uerbo lucrifiant. Considerantes in timore sanctam conuersationem uestram. Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti uestimentorum cultus, sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti, & modesti spiritus qui est in cõspectu Dei locuples. Sic enim aliquando, & sanctæ mulieres sperantes in Deo, ornabant se subiectæ propriis uiris, sicut Sarra obediebat
1. Petri. 3 Abrahæ, dominum eum uocans, cuius estis filiæ beneficientes, & non pertimentes ullam perturbationem primo Petri tertio. Mulieres uiris suis subditæ sint, sicut domino. Quoniam uir caput est mulieris, sicut Christus est caput ecclesiæ, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres uiris suis in omnibus. Vxor ergo ti-
Ephe. 5 meat uirum suum, Ephe. 5. Mulieres in habitu ornato cum uerecundia, & sobrietate ornantes se; non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, uel ueste pretiosa, sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona. Mulier in silentio discat, cum omni subiectione, docere mu

lieri non permitto. Neq; dominari in uirum, sed esse in silentio. Adam enim primus formatus est, deinde Eua, & Adam non est seductus, sed mulier seducta in preuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilectione, et sanctificatione cum sobrietate primo Timoth. ij. uult deniq; Apostolus eas esse prudentes, non detrahentes, pudicas, & castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas uiris suis, ut non blasphemetur uerbum Dei primo Timoth. ij. ad Titum secundo. 1. Timo. 2 1. Timo. 2 Tit. 2

Parentum erga liberos.

Vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios uestros, sed educate illos in disciplina, & correptione domini, Ephesiorum. yi Patres nolite ad indignationem prouocare filios uestros, ut non pusillo animo fiant, Coloss. iji. Tu autem mone adulescentulas, ut uiros suos ament, filios suos diligant. ad Titum. ij. Ephe. 6 Coloss. 3 Titum. 2

Liberorum erga parentes.

Filij obedite parentibus uestris in domino. Hoc enim iustum est: Honora patrem tuum, & matrem tuam, quod est mandatum, primum in promissione, ut bene sit tibi, & sis longæuus super terram, Ephesiorum. yi. Filij obedite parentibus uestris per omnia. Hoc enim placitum est in domino, Colossenses tertio. Ephe. 6 Coloss. 3

Seruorum, ancillarum, mercenariorum, operariorum erga dominos.

Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis, Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniustæ. Quæ enim est gratia si peccantes, & colaphi

zati suffertis. Sed si beneficientes sustinetis, hæc est gratia apud Deum, prime Petri secundo.

SErui obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore, in simplicitate cordis uestri sicut Christo, non ad oculũ seruientes quasi hominibus placẽtes, sed ut serui Christi, faciẽtes uoluntatem Dei ex animo cum bona uoluntate seruientes, sicut domino & non hominibus. Scientes quoniã unusquisq; quod fecerit bonũ, hoc recipiet a domino, siue

Ephe. 6 seruus, siue liber. Ephesiorũ. vi. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculũ seruientes, quasi hominibus placẽtes, sed in simplicitate cordis, timẽtes dominũ. Quodcunq; facitis ex animo operamini sicut domino, & non hominibus, scientes quod a domino accipietis retributionẽ hæreditatis, domino Christo seruite. Qui enim iniuriam facit recipiet id quod inique gessit, & non est personarum acce-

Coloss. 3 ptio apud Deum. Colossen. iii. Quicunque sunt sub iugo serui dominos suos omni honore dignos arbitrentur ne nomen domini, & doctrina blasphemetur. Qui autẽ fideles habent dominos non contemnant, quia fratres sunt, sed magis

1. Timo. 6 seruiant, quia fideles sunt, & dilecti, quia beneficij participes sunt. 1. Timoth. vi. Seruos oportet dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes ut doctrinam

Titum. 1. saluatoris nostri Dei ornent in omnibus, Tit. ii.

Dominorũ, patrum & matrum familias, erga seruos.

ET uos domini eadem facite illis, remittentes minas, scientes quia & illorum, & uester dominus est in coe-

Ephe. 6 lis, & personarũ acceptio non est apud Deum, Ephe. vi. Domini quod iustũ est, & æquum seruis prestate, scientes quod

& uos dominum habetis in Cœlo, & Coloss. iiii. Coloss. 4

Quid militibus inculcandum.

NEminem concutiatis, neque calumniam faciatis & contenti estote stipendiis uestris, Lucæ tertio. Lucæ. 3

Quid publicanis Lucæ. 3

NIhil amplius quam quod constitutum est uobis faciatis, Lucæ tertio.

Quid diuitibus?

DIuitibus huius seculi præcipe, non sublime sapere neq; sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo uiuo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere accõmunicare, thesaurizare sibi bonum fundamentum in futurũ ut apprehendant uitam æternam primo Timothei. yi. 1. Ti. 6

Quid, quibus uictus suppetit.

EST quæstus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium nec auferre quid possumus. Habentes autẽ alimenta & quibus tagamur, his contenti simus. Nam qui uolunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in laqueũ diaboli, & desideria multa inutilia, et nociua quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes, inseruerunt se doloribus multis. i. Timoth. yi. 1. Timo. 6

Quid mendicantibus ualidis, & qui otio torpentes fraude uictum conquirunt. Gene. 3

IN sudore uultus tui uesceris pane tuo, Genesi. iji. Qui furabatur, iam non furetur. Magis autem laboret operando manibus suis: quod bonum est, ut habeat unde tri-

Ephe. 5 buat necessitatem patienti, Ephesiorum quinto, Denuntiamus uobis fratres (inquit Paulus seipsum eis exemplum proponens) in nomine domini nostri Iesu Christi, ut subtrahatis uos ab omni fratre ambulante inordinate, & non secundum traditionem, quam acceperūt a nobis. Ipsi enim scitis, quemadmodum oporteat imitari nos. Quoniam non inquieti fuimus inter uos neq; gratis panem māducauimus ab aliquo, sed in labore, & fatigatione nocte, & die operantes, ne quem uestrum grauaremus, ut nosmetipsos formam daremus uobis ad imitandum nos. Nam & cum essemus apud uos, hæc denuntiabamus uobis. Quoniā si quis nō uult operari, nec manducet. Audiuimus enim inter uos quosdam ambulantes in quiete, nihil operantes, sed curiose agentes. His autem qui eiuscemodi sunt, denuntiamus, & obsecramus in domino Iesu, ut cum silentio operantes suum panem manducent: ij. ad Thessa. iji.

2. Thess. 3

Quid senibus.

Tit. 2 VT sobrij sint, pudici prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia, ad Titum secundo.

Tit. 2 Quid Iuuenibus.

IVuenes similiter hortare, ut sobrij sint, ad Titum. ij. Adolescentes subditi estote senioribus. Omnes enim inuicem humilitatem insinuate, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti manu

1. Pet. 5 Dei, ut uos exaltet in tempore uisitationis, primæ Petri. 5.

Quemadmodum admonendæ anus.

ANus ut in habitu sancto sint, non criminatrices, nō multo uino seruientes, bene docentes ut prudentiam doceant, Titum secundo.

Tit. 2

Quemadmodum Viduæ.

SI qua uidua filios aut nepotes habet discat primum domum suam regere, & mutuam uicem reddere parentibus, hoc enim acceptum est coram Deo. Quæ autem uere uidua est, & desolata, speret in Deum, & instet obsecrationibus, & orationibus nocte, & die. Nam quæ in delitiis est uiuēs, mortua est. Et hoc præcipue ut irreprehensibiles sint. Volo autem iuniores nubere, filios procreare, matrisfamilias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gra 1. Timo. 5
tia, primæ Timothei quinto, quamuis Paulus ibidem potissimum de uiduis quæ ecclesiastico ministerio destinantur loquatur.

Quemadmodum Virgines.

QVi sine uxore est, sollicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat Deo. Et mulier innupta, & uirgo cogitat quæ domini sunt, ut sit sancta, & corpore, & spiritu. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ uoluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare uirginem suam, benefacit. Igitur & qui matrimonio iungit uirginem suam, benefacit, & 1. Corit. 7
qui non iungit, melius facit prima Corinthiorū. 7. Quæ uirginitatem aut cœlibatum uouit, siue uirgo, siue uidua fuerit, uideat ne uoti rea damnationem sibi acquirat, quod pri 1. Timo. 5
mam fidem irritam fecerit. 1. Timothei. 5.

Generalis admonitio.

SEniorem ne increpaueris, sed obsecra ut patrem, Iuuenes ut fratres, Anus ut matres, Iuuenculas ut sorores, in omni castitate, Viduas honora quæ uere uiduæ sunt pri- 1. Timo. 5
mo Timothei quinto.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

E sacramento Ordinis quàm poterimus paucis agemus, nã pleraq; quæ huc spectant tractata sunt in canonibus concilij nostri prouincialis, & in articulũ symboli, quo profitemur nos credere, ecclesiam sanctam catholicam. Principio uero repetendum nobis est, ecclesiæ hostes hoc semper maximo studio quæsisse ut ordinẽ ex ecclesia tollerent, ex sacerdotibus (ut Tertullianus ait) laicos faciẽtes, & sacerdotalia munera laicis iniungentes, quo nihil aliud agunt, quã ut sublata legitima ministrorũ potestate gratiã coniunctã habente, & sacramenta, & alia oĩa quæ in ecclesia ministrorum operæ peraguntur euilescere faciant. qua doctrinæ peste, nullã pestilentiorem esse ueteres asseueran. Vt aũt tam pernitiosum dogma plebi ex scripturis pessime detortis psuaderent, nempe nullum esse sacerdotij discrimen, oẽs ex æquo presbyteros esse, oẽs eandẽ habere ptãtem, ordinẽ nihil esse quam ritũ quendam eligendi concionatoris in ecclesia, uerbi quoq;, & sacramentorũ ministeriũ non nisi laicorũ consensu cõmitti, in primis huc detorquent, quod Petrus Apostolus, omnes Christianos alloquens ait: Vos estis genus electum, regale sacerdotiũ. Et quod Apoca. xvi. scribitur: Dilexi nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos regnum & sacerdotes. Deo, & patri. Itẽ quod Paulus. i. Corint. xij. dixit: Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus siue Iudæi, siue Gentiles, siue serui, siue li-

Studiũ hæreticorum.

Tertullianus.

Obiectio aduersariorum.

1. Petr. 2

Apoca. 16

1 Cor. 12

Dilutio. Duplex sacerdotiũ ac regnum in scripturis internum.

beri, & omnes in uno spiritu potati sumus, &c. Verũ quàm *errent isti, modo tamen idem quod dicunt sentiant quis non uidet? Nam rudem admodum, in literis sacris eum esse oportet, qui non intelligat scriptura de duplici sacerdotio atq; etiam regno loqui. Siquidem aliud est internum & spiritale, quod est omnibus christiani, saltem piis commune, qui Christi summi sacerdotis ac regis membra per baptismum sunt effectis, In quam sententiam beatus Augustinus ait Iohannem in Apocalypsi dixisse: Sed erunt sacerdotes Dei, & Christi, & regnabunt cum eo mille annis. Non utiq; (inquit) hoc de solis Episcopis, & presbyteris dictum est, qui proprie iam in ecclesia uocantur sacerdotes, sed sicut omnes Christianos dicimus propter mysticum crisma, sic omnes sacerdotes: quoniam membra sunt unius sacerdotis, nempe Christi. Proinde diuus Hieronymus cõtra Luciferianos, ipsum baptisma, sacerdotium laici appellat, quod per baptismum in unum corpus, cuius Christus est caput, conglutinatissimus, Ergo omnes Christiani secundum eam rationem sacerdotes sunt, sed spiritales, quod quemadmodum Christus se obtulit hostiam patri in odorem suauitatis, ita Christianos oporteat exhibere corpora sua hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem, & offerre spiritualia sacrificia, uti supra in materia sacrificij latissime declarauimus. Itidem omnes Christiani ad eãdem ragionẽ reges sunt quòd quemadmodum Christus constitutus est rex a Deo potentissimus, qui deuicit carnem, mundum, & diabolum. Ita Christianos per Christum in eis regnãtem uincere oporteat omnes carnis, mundi, ac diaboli tentationes illecebras ac insidias. At sicut præter spiritale regnum aliud est regnum externum,*

Au lib. 20 de ciuit. dei. Apo. 20

Hier. cõtra Luciferia baptisma & sacerdotiũ laici.

Oẽs xp̃ãi sacerdotes spiritales

Roma. 12

Oẽs xp̃iãi reges.

Psal. 2

Regnum externum.

cuius potestatem Euangelium *non abrogat, sed confirmat,* Matth. 22
Matthei. xxij. & Romañ. xiji. Ita præter spiritale sacerdo= Rom. 13
tium, quod in sola mente consistit, & unctionem tantum spi
ritalem habet, aliud est sacerdotium in ecclesia externum.
Id quod nemo miretur, quum ad eundem modum utrunq; sacerdotiū externum.
sacerdotium scriptura synagogæ etiam tribuerit. Siquidem Exod 14
de interno uniuersis Iudæis dicitur: Si audieritis uocem
meam & custodieritis pactum meum, eritis mihi in pecu= Bxod. 28
lium de cunctis populis, & in regnum sacerdotale, nimirum
spirituale. De externo uero sacerdotio Deum *Moysi præce* Heb, 5
pisse, legimus' quum ait: Aaron, & filios eius unges, et san
ctificabis eos ut sacerdotio fungantur mihi. Quod quidem
sacerdotium, nemini sibi sumere licebat, sed magis ex uoca Nume. 16
tione pendebat, quamobrem Dathan, Chore, *&* Abiron *se*
propria authoritate ingerentes sacerdotio, uiui absorpti 2. Reg. 6
sunt. Item, Oza *subita morte a domino percussus est, uel ob* 2. para. 26
id quod manum arcæ Dei *ne caderet submisisset, sui officij* Vide. cyp.
fines excedens. Itidem, Ozias functionem sacerdotalem usur
pans, increpatusq; ab Azaria, *& reliquis sacerdotibus do=*
mini non desisteret, lepra in fronte perfusus est, quos locos
tanto libētibus afferibus, quod uidemus patres eosdem ad=
uersus hereticos (ordinem ex ecclesia auferre molientes)
ualidissime torsisse. Ergo & in ecclesia eadem omnino ra=
tione, præter internū illud sacerdotiū, aliud quoq; externum
esse necesse est, quod legitima ordinatione, ac cū signo quo= Quid sit ordo in ecclesia Augu.
dā uisibili nō sine spiritali gratia in ecclesia Dei *conferatur.*

QVum *itaq; quæritur, quidnam sit* Ordo *in eccle=*
sia, & sit ne Ordo *sacramentum. Respondendum*
est ex ueterum sententia, Ordinem *esse gratiam quandam, et*

potestatem, quæ per traditionem uisibili quodam signaculo baptizatis infunditur, quum per manus impositionem ad manus aliquod in ecclesia publice gerendum rite ordinantur. Ordo ē sacramen ũ. *Deinde dicendum est, Ordinem esse sacramentum, habet enim ut cætera sacramenta suum uisibile signum, habet & uerbum suum, atq; adeo promissionem ministerio assistentis gratiæ Dei, quæ multis declarare non est opus, quod id factum sit superius, paucis tantum repetitis monstrabimus, Ordinem non humanum commentum, sed Christi institutum, atq; sacramentum esse, & pro sacramento in ecclesia hactenus semper habitum. In primis, quid manifestius* Iohan. 20 *eo quod Iohãnis uigesimo legimus? ubi Christus ipse quum resurrexisset, Apostolos in orbem terrarum missurus sic alloquitur: Sicut (inquit) misit me pater, & ego mitto uos. Et quum hæc dixisset, insufflauit & dixit: Accipite spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & cætera. Hic uides Christum Apostolos cerimonia quadam uisibili in opus suum ordinasse, & in eam rem gratiam spiritus, signo quodã uisibili contulisse, potestatem quoq; eiuscemodi ordinatione collatam, apertissime confirmasse ac sic stabilisse, ut quod ipsi eorũq; successores suo nomine in ecclesia rite peragerent, Deus perinde ratum haberet ac si per ipsum Christũ factũ esset, idq; nõ ipsorũ, sed Christi merito. & uirtute spiritus operibus eorũ assistente, Matthæus capite decimo, Marcus sexto, & Lucas decimo, non sine graui emphasi narrant, quo pacto Christus in montem ascẽdens, uocarit ad se quos uoluit ipse, qui & uenerunt ad eum, feceritq; ut essent duodecim cum illo, & ut mitteret illos Prædicare. Præterea quo pacto designauerit, & alios se-*

Matth. 10 Marci. 6 Lucæ. 10

ptuaginta duos, & miserit illos binos ante faciē suā, ad hæc quā ptētem eis dederit, nēpe immundorū spirituū eijciendorum, & curandorū quorūlibet morborū, dandi quoq; & retinēdi pacē, grauissima pœna his cōminata qui eosdem non reciperēt, & ne ex merito suo eandem potestatē metirentur (nam, & inter eos Iudas Iscariotes erat, qui & tradidit eum) subiecisse legitur: Nō uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uerbis. Et non multo post: Qui uos recipit, me recipit, & qui uos spernit, me spernit, ministerij authoritatem à ministris in se transferens. Matth. 10 Luc. 10

EXtant deinde uaria in scripturis testimonia supra in canonibus Concilij nostri, alijsq; ī locis citata, quæ ostendunt Ordinem in ecclesia de numero uisibilium sacramento eum semper fuisse in quo peculiaris quædā gratia ordinatis cōferatur: Sic enim Apostolus ad Timothæum ait. Noli negligere gratiā quæ est in te, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyteri. Et iterū: Admoneo te ut resuscites gratiā Dei, quæ in te est per impositionem manuum mearum. Vide uero quo pacto Apostolus hāc ordinādi potestatē plebi detrahat, qui eandem soli Episcopo pmittit, idq; nō temere, sed adhibita graui cura. Nemini (iquit) cito manus imposueris. Et ad Titum. Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, & constituas p ciuitates presbyteros, sicut et ego, disposui tibi. Alibi quoq; reperias, quō ab apostoli instituti sint Episcopi ac Diaconi, nullibi uero q̃ a sola plebe, id quod latius ostēdimus in expositione symboli in articulū (Ecclesiam sanctam catholicā. Quin scriptura ordinationem non apostolis aut episcopis proprie, sed magis ipsi spiritui sancto tribuit. Nā

Marginalia: 1. Tim. 4 — Apostolus detrahit plebi ordinādi potestatē. — 1. Timo. 5 — Tit. 1 — Acto. 1 — Acto. 6 — Ordinatio spūi sācto tribuitur. — Acto. 20

Acto. 20 Actorum. xx. in hunc modum legis: Attendite uobis & uniuerso gregi in quo uos spiritus sanctus posuit Episcopos regere ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Nec sine causa Act. xiii. scriptū legimus: Dixit spiritus sanctus, Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus ad quod assumpsi eos, tunc ieiunantes, & imponentes illis manus dimiserūt illos. Et quid apertius Apostoli uerbis Ephe. iiii. Et ipse (inquid) dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam prophetas, alios uero Euāgelistas, alios autem pastores ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Denique, quid attinet plures locos pro hoc sacramento adferre? quum epistolæ apostolicæ non solum eius, sed ad discretorum in ecclesia ordinum, nempe Episcoporum, & Diaconorum aperte meminerint, ac singulis etiā sua munia sigillatim præscripserint.

Acto. 13

Ephe. 4

Epistolæ apostolicæ meminerūt eorum et diaonorū

HAec si cuiquam nondum suffecerint, huic saltem uniuersalem ecclesiæ consensum merito sufficere posse arbitrabimur. Nam in primis sacer ille Dionysius Ordinem exertissime pronuntiat sacramentum esse, huic Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, et cæteri ueteres quotquot sunt subscribunt quorum dicta retulimus in articulū symboli, qui de ecclesia sancta catholica est. Vnus alter adhuc locus ex patribus maioris perspicuitatis gratia adferendus est. Augustinus lib. ij. contra epistolam ad Parmenianū, quum de baptismo, & ordine disserit, in hunc modum scribit: Vtrunque (inquit) sacramentum est, & quadam consecratione utrunque homini datur. Illud quum baptizatur, & illud quum ordinatur. ideo nō licet in ecclesia catholica utrunque iterari. Nam si quando ex hæreticorum parte uenientes

Vniuersalis ecclesiæ cōsensus de sacramento ordinis.

Au. l. 2. cōtra epi. parmeni.

Propterea sacra utraque in primis non iterantur baptismi ac ordinis sacramenta.

te uenientes etiam præpositi pro bono pacis, correcto schismatis errore suscepti sunt, etsi uisum est opus esse ut eadem officia gererent quæ gerebant, non sunt rursus ordinandi sed sicut baptismus in eis, ita mansit ordinatio integra, quia in præcisione fuerat uitium, non in sacramento, quæ ubicunq; sunt, ipsa sunt. Et Paulo post: Neutro sacramento facienda est iniuria. Et addit de sacramento ordinis, Ibidem. *Sicut non recte habet qui ab unitate recedit, sed tamen habet, sic etiam non recte dat qui ab unitate recedit, & tamen dat. Et rursus ad utrunq; reuersus, adiecit. Non ergo ideo non sunt sacramenta Christi, & ecclesiæ, quia eis illicite utuntur non modo hæretici, sed etiam omnes impij, sed illi corrigendi sunt, & puniendi, illa autem sunt agnoscenda, & ueneranda. In eandem sententiā Gregorius ait. Quod dicitis (inquit) ut qui ordinatus est, iterū ordinetur, ualde ridiculum est, ut enim baptizatus semel, iterum baptizari non debet, ita qui consecratus est semel, in eodem ordine non ualet iterum consecrari.*

Abusus sacramētorū sāctitati nihil detrait

Gregorius

ORdinum autē ecclesiasticorum, alii sunt maiores, alii minores qui in Concilio Aphricano quarto (cui beatus Augustinus interfuit) simul cum ritibus quibus conferebantur ex ordine recensentur, de quibus ut ueteris ecclesiæ mos innotescat, paucis dicendum erit. Olim itaq; appellatione maiorum ordinum Presbyterium, & Diaconatum tantū uenerebant, quos & scriptura tradit per impositionem manuum per Apostolos, in ecclesia fuisse collatos. Post hypodiaconorum, hoc est subdiaconorum ordo inter maiores etiam relatus est, ob id potissimū, quod subdiaconis perinde atq; presbyteris ac diaconibus propter sacrorum con=

Ordinū alii maiores alii minores.

Conciliū Aphri. 4

vrbanus 2 c. nullus 60. dist.

Acto. 6 1. Timot. 3 Tit. 1

Inno. 3. c. à multis. de æta & qualit. ordi.

Ianitorum officium. *tractationem matrimonij usum interdicere placuerit. At qui minores ordines in ecclesia gerebant, alij erant Ianitores seu Hostiarij, alij lectores, alij exorcistæ, alij Acolithi. Ianitores dicebantur, quibus custodia templi cõmissa erat, in hoc potissimum, ut astantes clausis tẽpli foribus, quoslibet indignos a liminibus sanctæ Dei ecclesiæ reijcerent, ac dignos tantũ, & inculpatos ad sacrorũ conspectũ reciperent ac admitterent, idq; non sine magno iudicio ac discretione inter infideles, hæreticos, excommunicatos cathecumenos, energumenos ac pœnitentes uarij generis accurate habenda, quod Anciranũ, & Nicænum Concilia planè indicant, & nos superius ostendimus. Deinde Hostiarius custodiã habebat rerum ad usum ecclesiæ pertinentium, hic quum ordinabatur, postquã ab Archidiacono instructus fuerat, qualiter in domo Dei debeat conuersari ad suggestionem Archidiaconi, tradebat ei Episcopus claues ecclesiæ de altario, dicens: Sic age quasi redditurus domino rationem pro his rebus quæ his clauibus recluduntur. Et ut ordo iste inter cæteros esset minimus, tamen olim Hostiario Abbas obedientiã debebat, sed tunc alij erant monachi, alij clerici.*

Anciranũ & Nicæ cõcil.

cõci. Aphr 4. c 9

Ritus ordinandi Hostiarium.

c' a subdiaco. 93 dist.

Lectorum officium *Lectores erant qui quotidie lectiones ex prophetis ac alijs biblicis scripturis ueteris testamenti ad populum in ecclesia publicæ recitabant, quẽadmodum etiam num in præcibus horariis, præsertim Matutinis, eiuscemodi lectiones, non ut olim ad omnẽ populũ instituendum, sed tantũ ad præsentem clerum, idque tamen, non ea mentis attentione qua olim in ueteri ecclesia recitantur, Nam tum populus recitatione uerbi Dei per lectores saginabatur. Nunc lectores quod recitãt, uix ipsis intelligunt. Lector quũ ordinabatur, faciebat*

ueteris ecclesiæ mos.

Am. in epi sto. ad eph. cap. 4

de illo uerbum Episcopus ad plebem, iudicans eius fidē atq; ingenium. Post hæc spectāte plebe, tradebat ei cōdicem de quo lecturus erat, dicens ad eū: Accipe & esto lector uerbi Dei, habiturus, si fideliter, & utiliter impleueris officiū, partē cū eis qui uerbū domini ministrauerint: Exorcistarum (qui latine adiurātes siue increpantes dicuntur) officium seu munus erat, sup Energumenos, siue baptizatos, siue catechumænos, hoc est, sup omnes inquietos qui a spiritibus immundis uexabātur, aut dæmoniacis illusionibus uel terriculamētis agitabātur, (ueluti tēpestate iactati) nomen domini inuocare, & adiuratū spiritū immundum eijcere, uel cōpescere, quod munus etiā synagoga nouit quemadmodum locus Actorū. xiiij. ostendit. Atq; utinā id muneris in ecclesia hucusq; diligenter retentū ac recte administratū fuisset, quod tum (nō dubiū) minus haberemus diabolicarū, illarū superstitionū, imposturarum, techinarū, magicarū artium, & incantationum, quibus increduli quidam misere ludificantur, & in primis deploratæ illæ mulierculæ, quæ ad quæuis somnia diabolicis suggestionibus damnabiliter assentiuntur, totæ in suam, & proximi pernitiem intentæ, Interim superstitione earū diabolo locum præbente, ut in filios diffidentiæ operari possit. Quū ordinabatur Exorcista, accipiebat de manu Episcopi libellum, in quo scripti erant exorcismi, dicente ei Episcopo: Accipite & commenda memoriæ, & habeto potestatem imponendi manus super Energumenum siue baptizatum, siue catechumænum.

Acolythi dicti sunt, qui in hoc erant uocati, ut constitutos in maioribus ordinibus proxime comitarentur, ipsisq; ministrarent. Acolythus enim græce, latine assectator, co=

Ritus ordinandi lectorem. cōci Aphr 4. c. 8

Exorcistarū officiū.

Energumeni qui.

Diony. Cōcil. Aū e cap. 17

Acto. 14

Piū uotū. mulierculæ illæ in cātatrices et diffidentia misere iudificantur.

Ephe. 2

Ritu sordinādi exorcistam.

Concil. carth. 4. c. 7.

Acolythorū officiū.

Laodicę. conci. c. 22 & .24
Cerei ad significē in ecclesia.
Iohan. 1

mes seu ministrans dici potest. Vnde olim, & ministri generali uocabulo dicebantur, ut subindicat Cōcilium Laodicę num cap. XXII. et. XXIIII. His postea mandatum est, ut cęreos (quum in ecclesia Euangelium legeretur, et sacrificium laudis celebraretur) presbyteris ac diaconibus ministrātes anteferrent, idq; in signum lætitiæ, ut uel sic fidelium animi cęrimonia exteriori incitārentur ad contemplandam Euangelii lucem, atq; adeo ad erigēdam mentem ad ipsum Christum (qui est lux uera illuminans omnem hominem uenientem in hunc mundum) debitasq; laudes Deo per Christum dicendas prouocarentur. Hi quum ordinabatur, ab Episcopo docebantur, qualiter in officio suo agere deberēt, Et ab Archidiacono accipiebant cęroferarium, cum cęreo, ut scirent se ad accedenda ecclesiæ luminaria mancipari. Accipiebant quoq; urceolum uacuum ad suggerendum uinum in Eucharistiam sanguinis Christi.

Ritus ordinādi acolythum
Conci. Aphricæ. cap 6
Ceroferarius.
Eucharist. sanguinis Christi.

Præter hoc erant & Psalmistæ, id est, cantores, qui tamen inter ordines non computabantur, quod Episcopi ordinationem non expectarent, sed sola iussione presbyteri suū officium exequerentur, dicentibus ipsis presbyteris: Vide ut quod ore cantas, corde credas, & quod corde credis, opebus comprobes

Psalmistę.
Cōci. Aph. 4. cap 10

Refellūtur aduersarii.

SVnt qui hosce minores ordines simul cum subdiaconatu (de quo statim dicemus) ueluti humanum atq; etiam nouum commentum rideant, qui hoc ipso se doctis omnibus deridendos propinant, quod facile ex receptissimis authoribus comprobari possit, primitiuam etiam ecclesiam eosdem ordines reuerenter agnouisse, ac longe sanctius quā in præsentiarum coluisse. In primis siquidem ex uetustissima tra-

Primitiua ecclesia probauit ordines minores.

ditione accepimus; quod & argumenta illa nequaquam nouia apostolicis epistolis præfixa testantur, Paulum Apostolum scripsisse utranq; ad Thessalonicenses ab Athenis per Tichicum Diaconem, & Onesymum Acolytum, ut uel hinc constet & Pauli tempore Acolythos ecclesiæ fuisse in ecclesiæ ministerium ascitos, Itidẽ Canones apostolici, quos Clamens Petri successor recollectus nobis reliquit, quos & Iustinianus Imperator in Constitutionibus suis nouellis expressis uerbis toties apostolis tribuit, quos item ultra longæuam & constantem in ecclesia opinionem, sancta etiam sexta synodus (quũ controuersia in denuo uocarentur) grauissima sententia agnouit. Hi itaq; apostolici Canones, et subdiaconi, & Lectoris, & Cãtoris expressim meminerũt, Dionysius Areopagita uetustissimus citra cõtrouersiã scriptor, & Hostiarij, et Lectoris ac aliorũ clericorũ mentionẽ facit.

Canones apostolorũ recollecti p Clemẽtẽ Iustinia. auctẽticis. V. synodus agnouit canões apo. ca. 25. 40. 41.

Diony. de eccle. hie. cap. 3

Deinde (inquit) ministrorum officio, sanctarum scripturarũ lectio suo ordine recitatur. Et paucis interiectis subiungit, Porrò ministrorum alij quidem pro clausis templi foribus astãt, alij proprij aliquid muneris agunt. Quod uero quidam de authore libri subdubitant, negantes Dionysiũ Areopagitam, quem a Paulo cõuersum legimus eum librum conscripsisse, idq; potißimum ea coniectura ducti, quod putent illis temporibus tantum usum cerimoniarum non fuisse, ij sanè hac ratione nihil apud nos efficiunt. Nam quod ad distinctißimam rerum, & ministrorum ecclesiæ ordinationẽ, & piarum cerimoniarum obseruationem attinet, nemo uetustatis studiosus, ut putamus, negabit, has in ueteri ecclesia longe diligentius quam in nostra fuisse custoditas, atq; adeo numero cerimoniarum nõ adeo multum accessisse, licet pre

Hostiarij. De author libri eccle. hierar.

In ueteri ecclesia ordo pulcherrimus & piẽtissimæ cerimoniæ

1. Corin.1 tati decesserit plurimum, siquidem & Paulus Apostolus ubiq; testatur se hoc summo serio curasse, ut omnia honeste, & secundum ordinem in ecclesia fierent, ac quosdã ab ordine in ecclesia recte custodito plurimum laudat, ac commendat. Rursus iubet Thessalonicensibus, ut subtrahant sese ab omni fratre ambulante inordinate, & non secundum traditionem quam acceperunt ab ipso. Quid multis opus? Nonne prior illa ad Corinthios epistola magna ex parte occupata est in piis cerimoniis ac sanctis ecclesiæ moribus, etiam minutis (quale est quod mulier uetatur orare nudo capite) constituendis ac formãdis, sic ut omnes ab ecclesia reijciat qui contentiose, ecclesiæ moribus obluctari uelint. Quid quod alibi tã sollicitus est Paulus de cõstituẽdis episcopis ac diaconis, deligẽdisq; uiduis ecclesiæ ministraturis.

2. Thess.3

1. Cor.9. et c. sequen.

Titum. 1

1. Timo.3

Qui factũ sit, q̃ Ordines miores sensim ĩ cõtemptũ uenerint.

VErum quod cerimoniæ atq; etiam Ordinis isti minores quos recensuimus paulatim in contemptum uenerint, id cuiquam mirum uideri, nec debet nec potest, modo ueteris ecclesiæ faciem ad nostram cõferat, uidebit enim pene omnia, ipso rerum abusu sensum irrepẽte uitiata esse. Olim quũ Episcopus cum suis presbyteris Diaconibus, Subdiaconibus, Acolythis, exorcistis, Lectoribus, ac Hostiariis singuli suis officiis intenti incumberent, Quum laici ad Dominicum (sic enim cathedralis ecclesia nuncupabatur non confabulandi seu de rebus friuolis congerendi, se magis lectionum, contionis, & sacri audiendi participandiq; corporis, & sanguinis dominici, ac precum gratia cateruatim cõfluerent, Quum episcopus syncere tractaret ac dispensaret uerbum Dei. Populus religiosa attentione ac reuerentia auscultaret, nõ ut uerbum hominis, sed ut uerbum Dei. Cũ sa-

Veteris ecclesiæ mos

Vide annotatiões beati Rhẽani ĩ Eusebiũ eccle. hist. li. 9. c. 9

cerdos reuerentissime tractarent mysteria, et populus totus ad ea, quæ agebantur intentus, hæc omnia religiose uenerаretur. Cũ Catechumeni, Energumeni, Pœnitentes, & cætera plebs sancta, in suas quiq; classes distributi clericorum mõitis parerẽt. Rursus cum Clerici in suo quisq; officio, que singuli singula gerebant, non cessarent, sed pulcherrimo ordine quisq; quod agendum receperant mutuo subseruientes, exequerentur. Nonne tum ecclesia plurimum habebat, non solum alacritatis, sed etiam maiestatis? Nõne uim magnam habuisse existimandus est legitimus ille, & pius conuertus? qui prophanos in admirationem sui rapiebat, sicut Paulus testatur idiotam aut incredulum ingresum ecclesiam sanctorum, procidere faciem suam, & adorare Deum, profitentem quod uerre Deus sit in medio eorum. At postea cum ecclesiæ cathedrales primum in monachórum, deinde in canonicorum collegia cõmutatæ, & minores Parochiæ propè Dominicum ex ædificatæ, & in singulis singuli Parochi minores cõstituti sunt. Cœperuntq; hi Parochi in suis quiq; Parochis ecclesiastica officia, quæ olim in dominico; destincti clericorum ordinis gerebant indiscriminatim obire ac peragere. Factum est ut uix umbra ueteris ecclesiæ in nostris cathedralibus ecclesiis (quæ nunc magis de anbulationibus, ac prophanis colloquijs perinde ac fora publica a plebe fœdantur, ac nulla penè pietate inuisuntur) remanserit: Adde quod nemo ferè nunc suo officio ad ueterem morem fungatur, nomina tantũ retinemus, munus nemo exequitur, sed in pueros seu cõductitios passim relegatur. At olim quã non fuerit contemnendum etiam illud inter cætera minimum munus Hostiariorũ in ueteri ecclesia, uel opima illa sti-

dñica tẽpla appellata sũt ĩn quib[us] pp dñũ coibãt, ũde Germani etiãnũ eccl[es]ia tẽpla dñi uocant.

1. Cor. 14

Ordo veteris ecclesię p[er]ẽne cõfusus.

1. Pet. 2

Olim officiũ Hostiarii nõ fuit contemnẽdum

Abusus ordinum minorum. pendia ecclesiarum cathedralium Custodibus (qui & Thesaurarij uocantur in locum Ianitorum surrogatis) constituta, satis indicant, quæ quum illi percipiant, de officio etiam Hostiariorum ad ueteris ecclesiæ morem exequendo cogitare merito debebunt. Lectorum officium partim in pueros, partim canonicos promiscue relegatum est, sed qui neq; populo, neq; clero, quin nec sibijpsis, saltem ad ueterem illum

1. Cor. 14 ecclesiæ morē, hoc est, ad ædificationem, legunt. Nā quotusquisq; est qui quod ore legit, corde percipiat, & quod corde credit operibus cōprobet. Exorcistarū officium penè totum obsoleuit, ut uix uestigium eius appareat, Acolyti munus pueris (quos chorales uocamus) demandatur. Vides quā sint omnia confusa, ac in diuersum mutata, color sanè optimus in colorem pessimum, ut mirum esse non debeat, si hæretici uidentes uix quenquam ex destinatis ecclesiastico ministerio suo officio fungi, officiis simul (quæ solis tantum uocabulis retinētur) cum personis illudant. Vtinam Deus optimus maximus repurgatis omnibus abusibus ac sublatis erroribus uniuersis, ecclesiā suæ maiestatis quādoq; restituat, quod ubi factum erit, tum facile cuiuis persuadebitur in ueteri ecclesia non solum minores ordines, sed & cerimonias quas Dionysius ille recenset extitisse. Consentit autē Dionysio beatus ille Ignatius martyr Iohānis apostoli discipulus, qui in epistola quā ex Philippis ad Anthionchenses perscripsit, minores ordines simul cū maioribus ad unū fermè omnes nominatim recenset. Saluto (inquit) sanctum præsbyterum uestrum. Saluto sanctos diaconos. Item, Saluto subdiaconos lectores, cantores, ostiarios, laborātes, exorcistas, atq; confessores. Saluto custodes sanctarum portarum, Dia-

Corrupti mores ecclesiæ ministrorum hæreticis causā subsannandi præbent.

Piumuotū

Dionysius Ignatius in epi. ad Anthiochēses.

Hostiarii.

conissas quae sunt in Christo. Saluto susceptrices Christi uirgines, quas ego nutriui in domino Iesu. Saluto pudicissimas uirgines. Saluto plebē domini a minimo usq; ad maximum, & omnes sorores meas in domino. Itidem, Clemens Petri successor, & proximi quiq; post eum Romani Pontifices, inter quos est Anacletus Subdiaconorum, & reliquorum ministrorum meminerunt. Deniq; uetustissima illa Concilia quae totus, pene recepit orbis Christianus Ordines minores in ecclesia semper extitisse comprobant, ueluti Laodiceñ. cap. xxiii. & sequeñ. Calcedonēsē iiij. capite. vi. & sequeñ. Toletañ. i. capite. iiij. Toletañ. iiii. capite quadragesimo, Braccharense i. capite uigesimo octauo, & sequeñ. Clemens Anacletus

QVin & diuus Ambrosius post Cyprianum ac reliquos patres palàm testatur nō tantum maiores, sed & minores hosce Ordines non omnino humanitus, sed magis diuinitus, & ex Christi authoritate in ecclesia institutos fuisse. Nam in commentariis, in epistolam ad Ephesios in eum locum, nempe. Et ipse quosdam quidem dedit Apostolos, quosdā autem Prophetas, alios uero Euangelistas, alios autē Pastores, & doctores ad consumationem sanctorum in opus ministerij, in aedificationem corporis Christi &c. Ambrosius ipse non est ueritus dicere, in Apostolorum locū Episcopos successisse, Prophetas uero explanatores, & interpretes esse scripturarum, qui ordo nunc potest esse presbyteri, Euangelistas uero diaconos, sicut fuit Philippus, qui etsi nō sint sacerdotes, euāgelizare tamen possunt sine cathedra, quemadmodū, & Stephanus, & Philippus memoratus. Pastores uero sint, ac esse possint lectores, q lectionibus saginant populū audientē, qa nō in pane tantū ui- Am. in ep. ad eph. c 4 Minores ordines ex christi authoritate i ecclesia cōstituti. Acto. 6. 7 & 8 Deut. 8

Matth. 4 uit homo, sed in omni uerbo quod procedit de ore Dei, Magistri autem sint exorcistæ, quia in ecclesia ipsi cōpescūt, & uerberant in quietos. Hæc ille. Itaq; nō dubium est, Ambrosium in ea etiā sententia fuisse, ut qui in hos minores Ordines cooptarētur, eosdemq; digne reciperēt gratia quadam cōmuniri, ut eisdem etiā recte, hoc est, in ecclesiæ ædificationem uti ac defungi possint, utiq; ea quæ in ecclesia pro ratione cōcrediti muneris agerēt, rata essent. Constat autem Ordines istos minores ueluti gradus quosdā fuisse, per quos explorati, gradatum ad maiores pertraherentur, nisi aliud diuina reuelatione fuisset indicatum, nam & Paulus uetat Neophytum Episcopatū suscipere. Iam qui in nullum horū ordinum essent asciti Laici apellabantur, qui & cancellis olim ab alteri dum sacra misteria celebrarētur, arcebātur, quemadmodum ex Cōcilio Mogūtino relucet. Atq; hinc factum est, ut Ambrosius Theodosiū tametsi Imperatorē atq; etiā Christianū, & piū uiri in choro inter sacerdotes consistere, & clericorū sedilia occupare uetuerit, cēsens ordinū Ecclesiasticorum rationem non cōtemnendam, ac decorum non minus in ecclesia quam in synagoga seruandum.

quid tribuatur in collatione minorum Ordinum

olim ad p̄sbiterūg radati uocabātur i minoribus ordinibus explorati.

1. Corit. 3

Ambro. Theodosi' imperator

Officiū sub diacono.

In ueteri ecclesia oblatiōes ad altare largiter fiebant

REstat ut de subdiaconatu ac cæteris maioribus Ordinibus Paulo latius dicamus. Hypodiaconarū munus in eo situm fuisse ut diaconorū officijs proxime subseruient, ac eorū preceptis parerēt, uel ipsum uocabulum indicat. Inter alia uero ipsorū officij erat, oblationes, quæ a fidelibus in templo inferebātur, suscipere, ac Leuitis seu Diaconis altaribus superponēdas deferre, quæ certe in ueteri Ecclesia sic fiebant, ut ad uictum, cū sacerdoti, ac cæteris ecclesiæ ministris, tū pauperibus sufficerēt, ut nemo eū morē ridere pos-

sit, qui ueteris ecclesiæ cõsuetudinẽ nouerit. Nam & Paulus testis est, eum qui altario seruit, debere etiam de altario uiuere, ut interim sileamus quæ Apostolus de collectis in sanctos faciendis ad Corinthios diligentissime perscripsit. Nec dubiũ fideles ecclesiæ primitiuæ, Pauli doctrina edoctos ac incitatos has oblationes liberaliter ac hilariter attulisse. Postea cũ Sacerdotia seu bñficia ecclesiastica in usum ministrorũ erecta ac dotata sunt, mos istæ oblationes ad altare faciẽdi paulatim iminutus est tãdẽ pene totus obsoleuit. Interim tñ necessitas ipsa coget, ut in parochiis quæ nullos habẽt destinatos prouẽtus, aut stipẽdia, quibus alantur ecclesiarum ministri mos iste aut renouetur, aut alia certe uia ipsis ministris prouideatur, saltẽ in eũ modum quẽ in canonibus prouincialis nostri Concilij indicauimus, ac præscripsimus, Nam omnino dignus est operarius mercede & lex uetat, ne obligemus os boui trituranti.

1 Corit.9
2.Cor.8.9
õnino curãdũ ut Parochis supetat uictº
Matth.10
Lucæ.1
1.Timo.5
Deut.25
1.Cor.9

Deinde Subdiaconis incumbebat, ut tantum de oblationibus, id est, cõsecrandis hostiis (quæ nunc oblata uocamus) super altare ponerent, quãtæ sufficere possint populo, olim enim populus frequentissime communicabat. oblata.

Postea etiã subdiaconis quod prius solis diaconis incumbebat permissum est, nẽpe Epistolã ad populũ pronuntiare, calicẽ, & patenã ad altare Christi deferre, ac leuitis tradere. Vrceolũ quoq; & mappam tenere. Episcopo, Presbyteris, & leuitis aquã lauandis manibus ante altare præbere. Corporales (ut uocãt) & pallas, & substratoria lauare. Siquidẽ hæc atq; adeo omnis attrectatio rerum sacrarũ ueluti calicis, corporalis, & similium rerũ laicis uetita erat, quod & in Canonibus Cõcilij nostri prouincialis cauimus.

De conſe. diſt.1.c.e;s

Deniq; hoc erat ſubdiaconis cum Diaconibus cõmune, quod ſacris induti ueſtimẽtis, Epiſcopo ſacrificãti teſtes aſta rẽt, cuſtodientes eum a malis hominibus, & conſenſum præ bentes ſacrificio, quemadmodum Anacletus meminit.

De ſubdia conis q ad geſta mar tyrũ cõſcri bẽda depu tati erant.

Gelaſius ĩ decreto de apocryfis ſcripturis.

Legimus quoq; Fabianum pontificem ſeptem ſubdiaconos in hoc ordinaſſe, ut ſeptem notariis imminerent, & geſta Martyrũ ueraciter ex integro colligerent ac ipſi pontifici rimanda manifeſtarent. Idq; propterea ne aliqua in eis illuſio inueniretur, ex qua fidelibus ſcandalũ oriatur. Fuit quidem uir ille pie motus, ſed uotis ſuis non ſucceſſit euentus, quod in locũ uere geſtorum quædam legẽdæ ſanctorũ (ut uocant) ſuſpectiſſimæ fidei, non ſine offendiculo plurimorũ ſint ſuffectæ, quod & Gelaſius Pontifex quæritur, atq; utinam ſummus Pontifex adhuc uiris aliquot iuxta doctis ac piis hoc negotij delagaret ut notha a ueris, germana ab adulterinis diſcernerent, quod hoc ipſo hæreticis anſa eccleſiam ſubſannandi multa ex parte adimeretur. Et quamuis Subdiaconatus nunc inter maiores ordines ut diximus computetur. Subdiaconi tamen cum ordinantur manuum Epiſcopalium impoſitionem non ſuſcipiunt, quod de Diaconibus, & presbyteris Apoſtolus præcepit.

1 Timot. 3 Tit. 1. Acto. 6

diaconorũ officium. Eccleſiæ miniſtrorũ & pauperũ ĩ ueteri eccleſia ſumma cura habebatur. Acto.

DIaconi græce, latine miniſtri dicuntur, quod toti eccleſiæ ſeu cõgregationi miniſtrarent, potiſſimum autẽ Epiſcopis, & presbyteris. In primitiua eccleſia (uti paulo ante attigimus) ſumma ratio, eccleſiæ miniſtrorum ac pauperũ habebatur, agebaturq; hoc præcipua cura, ne quis in eccleſia egeret, Quin tanta erat mutua inter primos illos Chriſtianos charitas, ut omnia pariter communia haberent, poſſeſſiones, & ſubſtantias uenderent, & pretia eo-

rum quæ uendebant, afferrent, & ponerent ante pedes Apostolorum. Qui tum singulis diuidebant, prout cuiq; opus erat, utebanturq; etiam in hoc ministerio uiduarum, quæ se ecclesiæ consecrassent, dedissentq;. At cum postea crescente numero discipulorum. Græci aduersus Hebræos murmurarēt, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano uiduæ corū, uiderentq; Apostoli sese huic muneri uacare non posse conuocata multitudine discipulorū dixerunt. Non est æquum nos derelinquere uerbum Dei, & ministrare mensis. Considerate ergo uiros ex uobis boni testimonij septem, plenos spiritu sancto, & fide quos constituamus super hoc opus. Nos uero orationi, & ministerio uerbi instantes erimus. Qui sermo quū placuisset toti multitudini elegerūt Stephanum uirum plenum fide, & spiritu sancto, ac alios sex, quos statuerunt ante cōspectum Apostolorū, qui orantes imposuerunt eis manus. Erat ergo diaconis dispensatio thesauri Ecclesiastici, & cura pauperum, & ecclesiæ ministrorum imprimis demandata. Deinde ut testatur Clemens, Diaconi ueluti Episcoporū oculi erant, oberrantes, & perlustrantes cum uerecundia, actus totius ecclesiæ perscrutantes diligētius, si quem uidissent uicinū fieri præcipitio, & proximum esse peccato, ut referrēt hæc ad Episcopū, ut commoneri ab eo possit is qui in præcipitium lapsurus est, uti reuocet pedē, & nō corruat in peccatū. Negligentiores quoq; & eos qui rarius ad audiendū uerbū Dei, nec solicite ad Episcopi tractatum accedebant, ipsi commonefacrebant ac hortabantur. Preterea (ut Euaristus ait) custodiebant Episcopū prædicantem; ne ab insidiatoribus quoquo modo infestaretur, aut læderetur a suis, aut uerba diuina detrahendo aut in-

Acto. 6
1. Timot. 5
Acto. 6
Acto. 6
Diaconi p manus impositionē ordinati
Euaristus.

sidiando polluerentur uel despicerētur. Itē Diaconorum officiū est, episcopis, & sacerdotibus assistere quū sacra mysteria tractāt, & quū sacramenta benedicunt ac administrant. Praeterea, nomina cathecuminorū recitare, ordinandos episcopo offerre ac testimonium de eorū uita, & conuersatione praebere, cōponere mensam domini, oblationes inferre, & disponere in altari, praemonere aures habere ad dominū. Euangeliū, & epistolam ad populum pronuntiare (etsi nūc Epistola per subdiaconū recitetur) atq; adeo praedicare, & hortari, sed sine cathedra, pacem annuntiare, sacramentū eucharistiae a sacerdote consecratū erogare ac dispensare populo, ut sicut erat in sacerdote ministratio, ita in ministro dispensatio sacramēti. Ne uero putes haec posteriora Diaconi officia recēs inuētum esse, inuenies Hieronymū ad Rusticū episcopū Narboñ. haec omnia penè Diacono tribuere. Nec uti uanū commentū existimandū est, quod de beato Laurētio martyre beati Sixti diacono, legimus; Is siquidem utrunq; ministeriū in ecclesia gessit. Nam & thesauros ecclesiae pauperibus fidelissime distribuit, & Sixto pōtifici in his quae ad Deum erant indiuiduus astitit minister, quē quū ad mortem traheretur, sic acclamasse fertur. Quo progrederis sine filio pater? quo sacerdos sancte sine ministro properas? Tu nunq̄ sine ministro sacrificium offerre consueueras. Quid in me ergo displicuit paternitati tuae? nunquid degenerē probasti? experire certe utrum idoneum ministrū elegeris, cui commisisti dominici corporis, & sanguinis dispēsationem? Videntur autem esse diaconi in ecclesia suffecti, Leuitis synagogae, quo fit ut & ipsi Leuitae appellentur. Quod autem Leuiticae tribus a Patriarcha Leui originem

Hier. ad ru sti. [illegible] ep. m.

Sixtus Laurētius.

Diaconi [illegible] Syn. goge Leuit. 8

ducentis, officium fuerit, libri, Leuiticus & Numerorũ explicant. Præcipit siquidẽ dominus moysi ut post ordinationẽ Aaron & filiorũ eius, tota tribus Leui ad diuini cultus ministeria prorsus ordinaretur & cõsecraretur domino, & seruiret pro Israel corã Aarõ & filiis eius in tabernaculo, utq; gestaret arcã & tabernaculũ & omnia uasa eius, & in circuitu tabernaculi excubaret ac in trãsportando tabernaculo ipsi deponerent, rursumq; componerent. Iubebantur autẽ a uigintiquinque annis & supra seruire in tabernaculo. Vides ergo quomodo ecclesia in Diaconis repræsentet, quod Moyses de tribu Leui ex diuino mãdato statuit. Quũ itaq; Diaconi munus in ecclesia nõ sit uulgare, non erat temere cuiquã cõmittendum, sed cum magna ac diligenti exploratione, quod ab apostolis diligẽter obseruatũ est. Proinde q; Paulus requirit Diaconos esse pudicos, non bilingues, nõ multo uino deditos, nõ turpe lucrũ sectantes, habẽtes mysteriũ fidei in conscientia pura. Et hi (inquit) primũ probentur, & sic ministrent nullũ crimen habẽtes. Postea Diaconibus bene ministrãtibus pollicetur, quod gradũ bonũ sibi acquirent & multã fiduciã quæ est in Christo Iesu. Hæc fusius uisum est attingere, ut saltẽ intelligãt nostri Diaconi, quod ministerium in ecclesia susceperint, cuius uix umbram repræsentant, Nam quod potissimum ipsorum officij erat, propemodum penitus abolitum cernimus, quod nunc Diaconi nullam penè gerant pauperum curam, quamuis uicissim laicos reperias hodie quàm paucos, qui ut in primitiua ecclesia largi sint in conferendis eleemosynis in ecclesiæ ministros ac pauperes distribuendis, quæ olim tam liberaliter in ecclesia in manus Diaconorum deportaban-

Nume. 3
Nume. 4
Nume. 18
1. Timo. 3
Ibidem.
Vix ũbra ueteri ecclesiæ retinemus.
Veteris ecclesiæ pietas in pauperes

Chriso.in ma.ho.70 tur, ut thesauri nomen acciperet, quem certe maximum expendit Laurentius. Et Chrisostomus testis est, ecclesiã Constantinopolitanam suo tempore aliquot millia pauperum aluisse. Gregorius Gregorius item quotidie multa millia pauperum uirginum, & uiduarum sustentauit, atq; utinam tam pius ecclesiæ mos in ecclesiam reuocetur, quod quomodo tentandũ sit in canonibus Cõcilij nostri prouincialis ostendimus. Diaconus quum ordinatur, solus Episcopus, qui eum benedicit, manus super illius caput ponit; quia non ad sacerdotiũ, sed ad ministerium cõsecretur. Olim in singulis ciuitatibus tametsi paruis, septem erant diaconi presbyteri autem secundũ loci rationem plurimi interdum erant. Quo factum est temporum successu, ut Diaconos paucitas honorabiles, presbyteros turba contemptibiles fecerit, adeo ut in quibusdam ecclesiis Diaconi se presbyteris anteferre præsumerent, quorum supercilium diuus Hieronymus ad Euãdrum grauiter reprehendit. Eligebant præterea Diaconi ex se quem industrium nouerant, quem Archidiaconum nuncupabant. Hodie paucissimos reperias qui hunc ordinem a sacerdotio separatim gerant, præterquam in cathedralibus & collegiatis ecclesiis, ubi ex Canonicis quidam Diaconi canonici appellantur, qui hoc solo Diaconi sunt, quod interdum lectionem Euãgelij in Missa pronũtiãt. & in capitulis, quæ disciplinæ uocant, quasdam partes in delinquẽtes sibi uendicant.

Cõcil. carth. 4. cañ 4. Ex cõcil. Neocæsa.

ca. legimus .93. dist.

Hie. ad euãdrum.

ca. legimus 63. dist.

presbyteri seniores.

Presbyteri, qui summum in ecclesia ordinem gerunt, latinæ Seniores appellantur, quo nomine presbyter Petrus compresbyteros suos appellat. Seniores (inquit) qui in uobis sunt, obsecro consenior & testis Christi passionem, et cætera. Seniores autem appellati sunt, non tam ob ætatem

tem uel senectutẽ, sed magis ob morum grauitatẽ, & sapien sapiẽtię.4
tiæ doctrinã, quæ in ipsis quãmaxime debent elucere. Nam ut scriptum est: Senectus uenerabilis est, non diuturna, nec annorum numero cõputata: Cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis uita imaculata. Quod & Paulus in Ti= 1. Timo, 3
motheo episcopo ac presbytero testatur. Nemo (inquit) adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in uerbo, in conuersatione, in charitate, in fide, & in castitate. Et post pauca, noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ Ibidem.
data est tibi per prophetiam cum impositione manuum præsbyterii. Dicuntur etiam qui ex hoc ordine sunt Sacerdotes, sacerdotes
a sanctificando seu a dando uel conficiendo sacra, consecrãt vnde dicti
enim, & sanctificant corpus Christi. Hunc ordinem surrogatum esse constat in locũ minorum sacerdotum ueteris legis. Quũ enim Moyses Aaron in summũ pontificem consti Exodi. 29
tuisset, filios eius unxit in minores sacerdotes. Ad eundem Matth. 10 Apostoli.
modum Christus primum duodecim elegit discipulos, quos Luc. 10.
& apostolos uocauit (quorum locum in ecclesia obtinent 72. discipuli.
Episcopi) deinde alios septuagintaduos discipulos designauit, quorum locum in ecclesia tenent presbyteri. Non est tamen putandũ Episcopos alium in ecclesia ordinem a presbyteris constituisset. Nam in primitiua ecclesia iidem erant Episcopi, & presbyteri, quod apostolorum Petri & Pauli epistolæ, diuus quoq; Hieronymus ac cæteri ferè omnes ueteres ecclesiastici scriptores attestantur, & præsertim locus 1. Pet. 5.
ille 1. Petri. 5. ad hoc cõmostrandum euidens est, nam quum Philip. 1. 1. Tim. 4
dixisset Petrus, Presbyteros qui in uobis sunt precor ego Tit. 1.
cõpresbyter & testis passionum Christi & futuræ quæ re- Acto. 20
uelanda est gloriæ particeps, subiecit: Pascite seu regite

eum qui in uobis est gregem Christi, & inspicite non ex necessitate, sed uoluntate iuxta Deum, quod quidem græce significantius dicitur, ἐπισκοποῦντες, id est super attendentes, unde & nomen Episcopi tractum est. Quamobrem sacerdotium summus ordo in ecclesia existimatur, Interim tamen nemo ignorat hunc ordinem rursum ordine quodam officiorum ac dignitatum distingui, Nam quidam sunt Episcopi qui & Pontifices Antistites seu præsules, quidam Archiepiscopi seu Metropolitani, quidam Primates, quidam Patriarchæ, quos omnes dignitate antecellit Papa ecclesiasticæ dignitatis apicem tenēs, cuius dignitas respondet ad summum pontificatum ueteris legis, quæ graduum presbyterij distinctio ad sectas comprimendas facta est. Nam ut Hieronymus ait, quod postea unus electus est ex sacerdotibus qui cæteris præponeretur, in schismatis remedium factum est, nè unusquisq; ad se trahēs ecclesiā Christi rūperet.

Sacerdotiū sūmus ordo ī ecclesia cui⁹ sūt multi gradus.

EPiscopum diuus Hieronymus in loco iam citato, super attendentem, & Ambrosius de dignitate sacerdotali cap. vi. superinspectorem interpretātur, qui & speculator dici potest, Antistites & præsules dicti sunt q cæteris dignitate præminerent. Pontifices (si Sceuolæ credimus) diceban tur a posse & facere, q̄uis Terentius Varro eos a ponte dictos arbitretur, quod ab iis Sublicius factus sit primū, nomē a gētilitate in Christianismū translatum. Et ut Romani ueteres, olim minores, & maiores pōtifices, & inter hos unum summum, qui omne sacris præerant, habebant, ita & nos in Christianismo easdem denominationes seruamus. Archiepi. dicti sunt tanq̄ primores Epi. qui & Metropolitani seu Metropolitæ appellati sunt, a Metropoli .i. a matre ciuitate,

Episcopi cur sic dicti.
Antistites Præsules Pontifices
Archiepiscopi. Metropolitani.

quasi eius ciuitatis quæ totius prouinciæ ueluti mater est. epi. Patriarchæ dicti sunt ueluti primores seu sũmi patres, horũ ante Constantinũ Imperatorẽ numerabantur tres tantum; nẽpe Romanus, Antiochænus, et Alexãdrinus, nã principio sub Anthiochæno erat Hierosolymitanus, post Constãtinũ additus est quartus Cõstantinopolitanus, horũ summus est Romanus, nõ quod ordine sacerdotij cæteros antecellat sed magis plenitudine administrationis, regiminis ac potestatis. Hanc enim apud unum esse oportet in ecclesia, ut ecclesiæ unitas mõstretur ac conseruetur. Exerte dixit Anacletus cæteros apostolos cõ Petro pari consortio, honorẽ & potestatẽ accepisse, sed tñ sacerdotij principatum Petro (cuius successorẽ uetustissimi quiq; scriptores pontificem Romanũ esse cõstãtissime perhibent) tributum, ut ab uno post Christum sacerdotalis ordo pẽdere uideretur: Quod beatus Cyprianus hisce uerbis confirmat: Loqtur (inqt) dñs ad Petrũ: Ego tibi dico, qa tu es Petrus, & super istã petrã ædificabo ecclesiã meã & portæ inferorũ non uincent eam. Tibi dabo claues regni cœlorũ, & quæ ligaueris super terrã, erunt ligata, & in cœlis, & quæcunq; solueris super terrã erunt soluta & in cœlis. Et idem post resurrectionem dicit: Pasce oues meas. Et quamuis apostolis omnibus post resurrectionem suam, parem potestatem tribuat & dicat: Sicut me misit uiuens pater & ego mitto uos. Accipite spiritũ sanctum. Si cui remiseritis peccata, remittuntur illi, si cui tenueritis, tenebuntur, tamen ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua authoritate disposuit. Hoc erant utiq; & cæteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio præditi & honoris et potestatis, sed exordiũ

patriarche

Tres patriarchæ olĩ

Romanus põtifex qũ. cæteris præstet Anacletus c. i nouo testamẽt. .91. dist.

Cyprian⁹. Matth. 16

Iohan. ulti.

Iohan. 20

unitatis cõseruãdę cã unus aliis prelat⁹ est.

ab unitate proficiscitur ut ecclesia una monstretur. Et post pauca: Quam unitatem firmiter tenere, & uindicare debemus maxime Episcopi qui in ecclesia præsidemus, ut episcopatum quoq; ipsum unum atq; indiuisum probemus, Episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur. Hæc ille. Et Hieronymus ad Euagriũ testatur, Episcopũ, siue Romæ, siue Eugubij, siue Constantinopoli, siue Regij, siue Alexandriæ, siue Thebis, breuiter, ubicunq; existẽtes, eiusdem esse meriti, eiusdem etiam sacerdotij. Sacerdotij ergo potestas res spiritalis est, & incorporalis quæ diuidi nõ potest. Hanc singuli episcopi in suum quisq; gregem in solidũ possident, sed pontifex Romanus (uelut illius successor, in cuius persona Christus hanc potestatem ecclesiæ tradidit) hanc in uniuersum super totum gregem Christianum tenet, quam & exercere poterit ac debebit, ubi uiderit rem postulare. In hoc enim constitutus est, ut fratrum suorum negligentiam suppleat, quod plane Christus iudicare uoluit, cum Petrum alloquitur. Symon (inquiens) ecce satanas expetiuit uos, ut cribraret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te ut nõ deficiat fides tua, & tu aliquando cõuersus, confirma fratres tuos. Quod si non satis intelligis qui fiat ut par sit singulis Apostolis potestas, & tñ Petrus principatũ gerat, Accipe simile. Paterfamilias pluribus seruis negotiandi prouinciã ex æquo partitur ac demãdat, ne tamen negotiationis unitas dissipetur, uni ex eis potestatem facit, ut his non tantum in suam partem, sed & in aliorum partes respiciat, & sicubi aliquis ex conseruis in officio cessauerit, eum ut ad functionem suam reuocet, ac prospiciat, ne cõmunis negotiatio, iacturam patiatur. Quamobrẽ cæteri Episcopi recte dicũtur

Vnus episcopatus

Mahtt. 16
Iohã. ulti.

Lucæ. 22

Simile.

Vide Ber. ad Euge. li. 2.

Episcopi uocati in

uocati in partem sollicitudinis. Summus uero põtifex in plenitudinem potestatis, habent enim illi sibi assignatos greges, singuli singulos, huic uniuersi crediti sunt. Cum enim Christus tertio interrogasset Petrum, num se plus aliis diligeret, atq; ille respondisset. Tu scis domine, quia amo te, subiunxit, pasce oues meas. Quod tam exerte a Christo ad nullum alium ex Apostolis sigillatim dictum reperimus.

partẽ sollicitudinis.

Iohan. ulti.

Dicimus autem cæteros Episcopos uocatos in parem potestatem ordinis, sed non iurisdictionis. Idq; non sine ratione. Potestas enim ordinis collata est pariter omnibus apostolis: Potestas uero iurisdictionis proprie collata est toti ecclesiæ. Idq; in personam Petri. Romañ. ergo pontifex, quod ad clauem iurisdictionis attinet, maiorem habet ligandi ac soluendi potestatem q̃ cæteri. Ipsi enim pro temporum & rerum necessitate in ædificationem ecclesiæ potestas est condendi leges seu canones, quibus contumaces ab externo ecclesiæ consortio repellant, & uicissim resipiscentes solus recipiat & reconciliet. Hæc tamen claues iurisdictionis, clauem Ordinis quibuslibet sacerdotibus commissam (quæ conscientiam ipsam astringit uel soluit) non remoratur, modo qui claue iurisdictionis ligatus est, authoritatem Apostolicæ sedis non contemnat, sed potius se resipiscentẽ contestans, re ipsa probet se in eam angustiam deuenisse, ut omnino ei potestas non sit Apostolicam sedem, priusq̃ absoluatur absq; corporis periculo secure ac tuto adeundi ac interpellandi. Quamobrem potestatem absoluendi, q̃tumlibet criminosos in extremis constitutos (quod ad forum conscientiæ attinet) apud quoslibet sacerdotes esse constat. Porrò, Papæ nomen non est tam recens aut infrequens in eccle-

Epi uocati ĩ parẽ potestatẽ ordinis, sed ñ iurisdictionis.

Iohan. 20
Matth. 16
2 Cor. 10
Ephe. 4

clauis ordĩnis ĩ omnibus sacerdotibus eadem.

vide c. si quis suadẽte diabolo. 17. q. 4. c nõ dubiũ. c. de his. c. q̃uis.

de sētē ex cōica. Hier. Damaso pape Amb. Sirtio. *sia, ut quidā contendunt. Quin potius frequentissimum fuit sanctis patribus.* Hieronymus *siquidem* Damaso *Papæ scribit.* Et Ambrosius *Siritio Papæ libro.x.* Epistola.*lxxxi.licet non inficiemur hoc nominis olim non soli* Romano *pontifici tributum, cum & Augustino ascriptum reperiatur.*

Officiū p̄bytero. in quo sitū sit Hierony. ad Euag. c legimʼ. 93 dist. PResbyterorū *officiū, in primis in predicatione uerbi, dein in conficiendo corpore & sanguine dominico et cæteris sacramentis administrandis (confirmationis tamen & Ordinis quæ solus* Episcopus *ob ecclesiæ unitatem retinendā administrat exceptis.)* Deniq; *in orando* Deum *pro totius ecclesiæ & populi* Christiani *prosperitate situm est.* Hæc *munera sacerdotes toto conatu amplecti conuenerit.* In *his prope modū solis exerceri, minoribus officiis interim in alios reiectis.* Nam *uerbū apostolici senatus est.* Non *est æquum nos derelinquere uerbū* Dei, *& ministrare mensis.* Acto. 6 Et *post pauca:* Nos *uero orationi, et ministerio uerbi instātes erimus.* Diximus *autem de hac re latius in canonibus cōcilij nostri titulo de officio ac uita clericorum generatim.* Item *titulo de* Parochis *ac eorū uicarijs.* Quod *autem sit officium* Episcopi Canon *primus atq; adeo totus titulus de munere episcopali declarat.* Quales *etiam in episcopos ac sacerdotes eligi ac constituti oporteat;* Paulus *ad* Timotheū *scribens ostendit. (Illic enim episcopi appellatione etiam presbyter cōtinetur.)* Archiepiscopi *&* Primates *olim confirmabant episcopos.* Sit *enim legimus in* Canonibus Cōcilij Nicæni *cap.iiii.* Potestas *sanè uel confirmatio pertinebit ad singulas prouincias ad* Metropolitanum *episcopum.* Et *ut summus* Pontifex *cæteris omnibus iurisditione præminet, sic* Archiepiscopi *episcopis:* Qua *de re in rebus ecclesia*

Ibidem

Offici. ep̄i 1. Timo.3 Hierōimʼ ad Euagr. Arch. ep̄o. offiū cōfirmare ep̄os Cōcil. Ni. cap.

ſticis recte ab epiſcopo ad archiepiſcopum apellatur. Patriarchæ preter Romanum, curam gerebant totius eccleſiæ ſub ipſorum patriarcatu (ut ita dicamus) conſtitutæ. At Romanus ſollicitudinem gerit non Romanæ tantum, ſed & uniuerſæ eccleſiæ toto terrarum orbe in Chriſto congregatæ, ut dicere poſſit cum Apoſtolo. Miniſtri Chriſti ſunt & ego. Quin plus ego, in laboribus plurimis, & præter illa quæ extrinſecus ſunt inſtantia mea quotidiana ſollicitudo omniũ eccleſiarũ quis infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non uror? Itidem nec erubeſcit cum Apoſtolo gloriari de poteſtate ſua, quã dedit ei dominus in edificationẽ, non deſtructionem. Epiſcopus cum ordinatur duo epiſcopi ponunt ac tenent euangelicũ codicem ſuper caput, & ceruicem eius, & uno ſuper eũ fundente benedictionem, reliqui omnes epiſcopi qui ad ſunt, manibus ſuis caput eius tangunt. Presbyter uero cum ordinatur, epiſcopo eum benedicente, & manum ſuper caput eius tenente, etiã omnes presbyteri qui præſentes ſunt manus ſuas iuxta manus epi. ſuper caput illius tenent. Hoc miniſteriorum ordine quẽ eccleſia, (diuina profecto diſpoſitione) recepit, nihil pulchrius, nihil ſpecioſius, nihil utilius aut neceſſario magis. Eccleſiæ multæ ſunt diſtinctione locorum, et perſonarum, quemadmodũ Paulus ait. Sicut in omnibus eccleſiis doceo, ſed unica eſt profeſſione fidei, & ſacramentorum cõmunione, huius unitatis ueluti quidam nexus eſt ordo, quo ſoluto neceſſe eſt ut amabilis illa eccleſiæ concordia diſpereat. Vt aũt contendant quidam, eccleſiã inuiſibilem eſſe quod de eccleſia prædiſtinatorũ nõ negamus. Nihilo ecius (ut opinamur) nobis concedent Eccleſiam etiam uiſi-

Patriarcharũ offici ũ.

2. Cor. 11

2. Cor. 10

Rit⁹ ordinãdi epiſcopũ & presbyterum.

Miniſteri. eccleſiaſticorũ ordine nihil pulchrius.

Vnitatis nexus Ordo

Eccleſia inuiſibilis.

Viſibilis.

1.Cor.3 bilem quæ bonis habet admixtos malos, uisibili fidei professione, & sacramentorum cõmunione sociatos. In hac certe Ordinem esse oportebat, qui exordium ab unius authoritate recipiens in numerosam ministeriorũ Dei multitudinẽ pulcherrima serie diffunderetur, ac ueluti in plurimos ramos per uniuersum orbẽ extenderetur; intrinsecus incremẽtum sumens ab uno Christo, de qua re fusius diximus in articulũ symboli, qui de sancta ecclesia est; & qui uolet, legat Cyprianum de simplicitate prælatorũ cõtra Iouenianũ, ubi ostendit hæreticorũ esse propriũ hanc unitatem scindere ut fidem subuertãt, ac corrumpãt ueritatem. Vnum uero nobis ꝑpetuis uotis postulãdũ a Deo est. Nempe ut Deus Ordinẽ diuinitus institutum cõseruet, ut omnibus mentem suo cuiq; officio ac munere dignam tribuat, ut unusquisq; sit quod esse debet, ut qsq; non quod suum est quærat, sed quæ Iesu Christi, ut nemo alterius potestatem ac iurisdictionem perturbet, ut pontifices Christi uicarij sint, gregis dominici curã synceriter ac amãter agentes, ut Episcopi oculati speculatores sint, & superintendentes ac prospicientes, ne quis officio suo desit: ut Sacerdotes noctes ac dies meditentur in lege domini, qui possint esse sal populi. Vt cæteri clericorum Ordines sua munia rite obeant & peragant. Et ut ex Ordine ecclesiastico in ciuilem labamur, ut Principes sint principes diuinæ iustitiæ ministri tanq̃ deo reddituri rationem, ut magistratus bona fide rempublicã administrent, ut qui Laici sunt, sint quod dicuntur, non præeant, sed reuerenter obtemperent sacerdotibus fideliter pareant principium legibus, utq; in suo quisq; officio atq; opificio probet suam conscientiam, summo illi cordium scrutatori. Nam sit tan-

Marginalia: Cyp. de singu. plat. cõtra Iouinia. — Propriũ hæreticorũ ũitatem scindere. — Quid deo postulãdũ. — Phil. 2 — Psal. 1 — Matth. 5 — Rom. 14 — Quid ĩ canone oret ecclesia.

dem reintegrabitur & coalescet ecclesiæ pax & trãquilli tas. Atq; ad ipsum est quod ecclesia in sacerrimo Missæ canone in primis precatur, nempe ut deus sanctam ecclesiam catholicam pacificare, custodire, adiuuare & regere dignetur, una cum famulo suo. Papa, & Antistite eius loci ubi sacrum peragitur, & rege ac omnibus orthodoxis atq; catholicæ & Apostolicæ fidei cultoribus. Sed iam ad ipsum sacramentum Ordinis reuertendum est.

Verbum sacramẽti Ordinis

VErbum huius sacramenti quo Episcopus in ordinandis presbyteris utitur, admodum illustre est in scripturis. Nam in primis Iohan.xx.legimus Iesum in apostolos insufflasse, ac dixisse: Accipite spiritum sanctum, quorũ remiseritis peccata, remittuntur eis & quorum retinueritis, retenta sunt. Item, Matt. xxviij. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, docẽtes eos seruare omnia quæcunq; mandaui uobis ecce, & ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi. Iidem Mar.xvi. Euntes in mundum uniuersum prædicate euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit &c. Item Lucæ.xxij. & .i. Corint.xi. Hoc facite in mei commemorationem. Quæ loca ostendunt, Apostolos & eorum successores, in ordinatione authoritatem diuinitus accipere, ut eorum munus ac functio efficax sit. Accipit Sacerdos potestatem prædicandi euangelij. Accipit potestatem baptizandi, remittendi peccata. corpus dominicum consecrãdi cõficiendiq;, ac cætera sacramẽta administrãdi, nõ suapte uirtute, sed diuina. Manuum tantũ & linguã præbet sacerdos, sed pater & filius & spiritus sanctus omnia facit, de qua authoritate ut nos

Iohan.20.
Matth.28
Marci.19
Lucæ.22
1.Cori 11
Chry.ĩ Iohã. ho. 85
Iohan.20

Christus certos faceret, apud Iohannem .xx. sic ait: Sicut misit me pater & ego mitto uos, quibus uerbis Apostolorũ & illorum successorum, animas erigit, & suam proponit authoritatem, quibus erat suum ministerium relicturus.

Flementũ sacramenti ordinis

ELementum huius sacramenti, quod ad Ordines maiores attinet. (quos dubium nõ est ecclesiã ex Christi institutione recepisse) impositio manuum est, quemadmodum plurima loca in actis Apostolicis, et apud Paulum ostendunt, quos citauimus in canonibus Cõcilij prouincialis, sub titulo de impositione manuum. Cuius mysterium diuus Ambrosius libro de dignitate sacerdotali capite quinto, in hũc modum explicat. Homo (*inquid*) *imponit manus, deus largitur gratiam sacerdos imponit suplicem dexterã, & deus benedicit potenti dextera.* Episcopus *initiat ordinẽ & deus tribuit dignitatem.* Et *alibi:* Manus *impositionis uerba sunt mistica, q̃bus cõfirmatur ad opus electus, accipiens potestatem, teste cõsciẽtia sua, ut audeat uice domini sacrificiũ deo offerre.* Est *itaq; manus impositio congruũ signum quo ordinati consciẽtia certa efficitur de dono dei sibi ad ædificationem ecclesiæ collato.* Præterea, *unctio quæ adhibetur sacerdotio initiandis, elementum est ordinis, que ab unctione legis originem habet, nõ recens cõmentum, sed in omni ecclesia tam græca quam latina a tempore Apostolorum celebrata, quod ex antiquissimis receptissimis quibusq; scriptoribus facile cõprobari poterit, quorum unum aut alterũ postea afferemus.* Cæterum *in collatione minorum ordinũ, quos ecclesia diuinitus inspirata, instituit (ut nullus de clero qui ordinatus non esset, auderet presumere officium quod sciret non sibi creditum) certa quædam instrumẽta tradũ=*

Impositio manuum.

Amb. d̃ digni. sac. c. 5

Vnctio.

In co latio minorũ ordinũ, q̃d sit loco elementi.

tur,quibus quod cuiusq; ordinis munus sit exprimitur, quæ uice elementi sunt, atq; inter tradendū episcopus ordinando suggerit, cur hæc instrumenta porrigat, commonens ut suo quisq; officio recte fungatur, simul Deum orans ut ordinatis, cuiq; ad suā functionem exequēdā efficax adesse dignetur, quemadmodū superius ex cōcilio Carthaginensi per singulos Ordines ostendimus. An autem hosce minores Ordines proprie sacramentum dixeris non diffinimus certe presbyterium, & diaconatus sola habent apertū scripturæ testimonium, q̄uis & cæteri ordines diuina nō humana authoritate sint instituti, ut quis officium bona conscientia in ecclesia gerere audeat sibi commissum, quod alioqui sibi haud creditum periculose gerendum præsumeret.

Ritus hui⁹ sacramēti.

RItus qui in ordinum collatione adhibentur prolixius adnotare aut exponere non est necessarium. Nam quicumq; ordinatur satis intelligit quid sibi ritus illi uelit, modo tamen in grammatice rudimentis sit mediocriter uersatus. Nā Episcopus ut diximus singulis sua munia præscribit, ac deinde orat super ordinatos, quæ orationes expositionis uice sunt, plenæ pietatis. Quod autē Clerici ex more Ecclesiastico tōdentur. Id in primis fit, ut clerici a laicis discernantur deinde etiā tonsura suā significationē habet, qua clericus sui officij admonentur. Nam uertex rasus quid aliud significat, quā clerici animū ab omnibus terrenis cupiditatibus lōge semotū, & bisquæ ad Deū sunt perpetuo intentum esse oportere? nec ineptiunt qui rasuram signum esse dicunt regalis sacerdotij quod noui testamenti ministri gerunt in ecclesia. Sed uiderint ministri, ut signo, non tantum doctrina eorum, sed & uita respondeat.

Cur cleri. tondeātur

vis hui'sacramenti

VIrtus efficacia seu effectus huius sacramenti, est donum seu gratia diuina Ordinato collata, qua efficacia, & rata sunt quæcunq; Ordinatus, secundũ Christi & ecclesiæ institutionẽ in ecclesia gerit. De hac dixit Apostolus. i. Timoth. iiij. Noli negligere gratiam quæ in te est quæ data est tibi per prophetam cum impositione manuum presbyterij. Et iterum. ij. Timoth. i. Admoneo te ut resuscites gratiã Dei quæ in te est, per impositionẽ manuum mearum. Operatur aũt hoc gratia non tantum in bonis, sed & in malis sacerdotibus. Nam etsi mali sacerdotes spiritu careant, quo ipsi sancti sint, spiritũ sanctũ tamen habent qui ministeriis (quæ per eos aguntur) assistit, quod superius non semel ostendimus, atq; hæc semper fuit, & est catholicæ ecclesiæ tam græcæ quã latinæ concors sententia. Ambrosius in Epi sto. primã ad Corinth. ca. xij. Sicut (inquit) idolorum imago in ministris eorũ est, ordinem suum habẽs per singulos gradus, totum tamen hominis est, ita, & in lege dominica gradus charismatũ sunt in ecclesiæ officiis. Et subdit: In loco Ordinis ecclesiastici officij constitutus gratiam habet quali suis sit, non utiq; propriam sed ordinis per spiritus sancti efficaciã. Itidem Theophilactus in illud Iohan. xi. Vnus aũt ex ipsis Caiphas nomine cum esset põtifex anni illius, &c. Hoc autẽ a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro gẽte &c. sit ait: Cum aliis, põtificatus dignitas erat corrupta, simul ac Venalitij facti fuerũt principes, nec oltra per omne tempus unus, sed dũtaxat in annũ unũ sacerdotio fungerentur, & quãuis ita corrupta foret dignitas, adhuc tamen aderat gratia spiritus sancti operãs in his qui uncti erant, hæc ille.

1. Tim. 4
2. Timo. 1
gratia ordinatiõis nõ tñi i bonis sed & in malis.
Amb. i ep. Cor. c. 12
Ibidem.
Theophilactus it Io. 11.
Caiphas põtifex p phetauit.

Verũ in bonis sacerdotibus, hæc gratia nõ tantũ ratum facit ministeriũ sed & ordinatũ iuuat, ut ordine concredito rite utatur, estq; apud Deũ causa multi meriti cumulãdi, quod parabola Christi de fideli negotiatore satis declarat. Euge (inquit) serue bone, & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te cõstituam, intra in gaudiũ domini tui. Et Petrus apostolus dixit: Pascite qui in uobis est gregẽ Dei Et post pauca: Et quũ apparuerit princeps pastorũ, percipietis immarcessibilem gloriæ coronam. Et Paulus apostolus dixit de Diaconis: Qui enim bene ministrauerit, bonũ gradum sibi acquirent. Et huius gratiæ causa idem Apostolus pronuntiat, Presbyteros qui bene præsunt duplici honore dignos, maxime qui laborant in uerbo & doctrina. Quam uero insignis sit sacerdotalis dignitas, paucis explicari non potest, q̃ qui uolet cognoscere, præter alios Ambrosium & Chrysostomum legat, qui lecti, facient ut nõ facile quis extenuantibus eam dignitatem, aurem posthac præbeat.

In bonis sacerdotibus gratia et ratũ facit ministeriũ & ordinato utilis est.

1. Timo. 5

presbyteri qui bene p̃sũt duplici honore digni.

Sacerdotalis dignitas

Ambro.
Chryso.

QVo aũt affectu & quo pacto ad capiendos ordines accedendum sit, in titulo de impositione manuum satis superq; ostendimus. Breuiter, qui sacerdotio initiandus est, nõ alio affectu accedere debet, q̃ ad submittẽdos humeros non dignitati externæ sed magis publico muneri, uice Christi in ecclesia gerẽdo, in quã sentẽtiã dixit Apostolus: Qui Episcopatũ desiderat: bonum opus desiderat cogitare secũ debet: ut imitator Christi sit, cuius legatione fungetur. Nec aliter arbitrari debet, cũ ordinatur ab Episcopo q̃ se ab ipso Christo ad ipsius & ecclesiæ munia exequẽda mitti ac destinari, Idq; cum multa & insigni potestate ac uirtute, nimirũ diuina, & ea qua Christus missus est, quemadmodũ

Quo affectu ordines suscipiẽdi.

Iohan. 20
Mahtt. 10
Lucæ. 10

Qui pernicio se sacris ordinibus admoueantur.

Matth.7 Iohan.10 *ipse dixit: Sicut misit me pater, & ego mitto uos. Et alibi: Qui uos audit me audit q uos spernit, me spernit; qui alio affectu sacros ordines ambiunt, nẽpe ut uel cæteros honore praeant, uel ut de ecclesiæ thesauro laute uiuant, ac uentri indulgeant, hos scriptura non mitti sed suo nomine ueni re dicit, ac lupos, fures, & latrones appellat, qui non intrant per hostium sed aliunde ascẽdunt, maximi criminis rei, quod ingens ultio tandem certo certius subsequetur.*

Minister huius sacramenti Episcopus. Tit.1 *MInister huius sacramenti Epi. est, idq; non tantum uniuersalis ecclesiæ sententia sed & ex sententia Pauli, is enim ad Titum episcopũ sic habet, huius rei gratia reliqui te Cretæ ut ea quæ desint corrigas & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Verum de hoc fusius diximus toto titulo de officio Episcopali.*

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

De ratione uocabuli matrimonii Aug. li 19 cõtra Manichæos.

Atrimonium, coniugium, connubium, & nuptiæ pro eodem fermè usurpantur. Matrimonium si diuo Augustino lib. XIX. cõtra Manichæos, credimus, dictũ est quod fœmina ob id potissimum nubere debeat ut mater fiat. Coniugium (diuo Ambrosio teste) a coniungendo deriuatum est, nam cum legitime mulier uiro coniungitur, coniugium est. Eodem Ambrosio authore: Nuptiæ dictæ sunt, quod pudoris gratia puellæ se obnuberent, quod Rebeccã Isaac iam despõsatam fecisse legimus, quæ maritũ designatum aperto capite non putabat uidendũ, sed cum is

Coniugiũ Amb li. 1. d Abra patriar. c. 9 Gene. 24.

forte fortuna seu potius dei consiglio in agro deambulans ei obuius factus fuisset, sublato patio sese operuit. Hoc *tamen nuptiæ a matrimonio seu coniugio differunt, quod* propriè *nuptiæ sint matrimonij celebritas, quæ coniugij testificatione declarat. Quæ de ratione uocabuli dicta suffecerint.* Deinde *sciēdū est aliud esse matrimoniū, aliud matrimonij sacramentum, quemadmodum aliud est pœnitentia, aliud est pœnitentiæ sacramentū, nā longe latius matrimoniū quam matrimonij sacramentum patet, Quæ res ut perspicua fiat, a prima institutione nobis repetenda est.*

nuptięque differant a matrimōi. Am. in Lo cā. li. 1. c. 2

M*Atrimonium itaq; mūdo iam recēs cōdito a* Deo *institutū & benedictum esse cōstat.* Nā Gene. *1. legimus Masculū & fœminā creauit eos, bñdixitq; illis deus & ait: Crescite & multiplicamini & replete terrā, deinde scriptura refert:* Deū *postea q̄ primū hominē creasset protinus subintulisse.* Nō *est bonū hominē esse solum faciamus ei adiutoriū simile sibi. Et post pauca narrat scriptura deū imisisse soporē in* Adā, *cūq; is obdormisset, tulisse unā de costis eius, & replesse carnē pro ea, & ædificasse costā quā tulerat de* Adā *in mulierē, et adduxisse eam ad* Adā. Adam *uero cum intuitus esset mulierē, dixisse (nō dubiū prophetico spiritu) hoc nūc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, hæc uocabitur uirago: quoniā de uiro sumpta est, quāobrem relinquet homo patrē, & matrē, et adhærebit uxori suæ, & erūt duo in carne una. Vnde constat motrimonij institutionem omnium antiquissimam esse, &* Deum *authorem referre.*

Matrimoniū initio ōnibꝰ a deo īstitutū & benedíciū. Gene. 1 Gene. 2

Adāprimꝰ propheta.

Vide au. LDebo. cōiu.

E*St autem matrimonium ob diuersas caussas a* Deo *institutum. Principio ut esset prima humanæ societatis copula, quæ germanam atq; amicabilem quandam coniun-*

Matrimoniū ē īstitutū potissimū ob quatuor caussas.

ctionem, alterius quidem regentis, alterius autem obsequẽtis cõplecteretur. Secundo, ut esset arctissima quædã coniunctio quæ soboli & amanter suscipiendæ, & religiosæ educandæ deseruiret. Vtrunq; finem scriptura non tacuit, cum inquit: Faciamus ei adiutorium simile sibi, Ac rursus: Crescite & multiplicamini & replete terrã. Tertius institutionis finis, qui propriæ statum hominis post lapsum respicit est, ut infirmitas incontinẽtiæ nostræ, honestate nuptiarum exciperetur. Nã cum constet, nisi cecidissent primi parentes homines futuros, atq; etiã liberos sine carnis incentiuo, ac absq; feruore libidinis atq; adeo nõ tãtum sine peccato, sed etiã cũ merito procreaturos fuisse, post peccatum uero letalis concupiscentiæ lex, membris nostris inhæserit, sine qua carnis cõmixtio nõ fit, necesse erat ut institutum quoddam Dei haberemus, quod carnis commixtionem alioqui ob concupiscentiã reprehensibilem, excusaret: in quam sententiam dixit Apostolus. Propter fornicationem uitãdã, unusquisq; propriã uxorẽ suam habeat. Augustinus duo propria officia, matrimonio ante hominis lapsum, tertium iam lapso tribuit. Quod (inquit) sanis est ad officiũ, ægrotis est ad remedium. Præter hos fines non postrema, sed potissima causa institutionis matrimonij (si Dei propositum respiciamus) est, ut esset cõgruũ signum arctissime illius coniunctionis uenturi Christi, & ecclesiæ, quã quidem a principio, & ab æterno anteq̃ quicq̃ fieret præordinauit Deus. attestãte Paulo: Deum elegisse nos in Christo ante mundi cõstitutionem, nobisq; promisisse spem uitæ æternæ in Christo ante tempora secularia. præuidens nãq; Deus hominem diabolica fraude deceptum iri & lapsurum, simul & de homine perdito

restituendo

[Marginal notes: Gene. 2. / Gene. 1 / Au. li. sup Gene. li. 9 nu. & concu. / Cõtra Faustũ Manic. li. 19. c. 26 / Au. de bono coniu. c. 1 / Roma. 7 / 1. Cor. 7 / Aug. super Genesim. / Potissima caussa istitutiõis matrimonii. / Ephe. 1 / Tit. 1]

restituendo, regenerandoq́; secū statuit ac disposuit. Proinde Christo (quem huius regenerationis parentem esse uoluit) nuptias praeordinauit, quas in Adae (qui erat forma uēturi) & Euae ex Adae indormiscentis latere formatae mirabili copulatione, pulcherrime expressit, ac ueluti desponsatione inchoauit, eiusdemq; desponsationis fidē promissione uenturi ex munere seminis, quod caput serpentis contereret confirmauit, quā & in omnibus pijs qui ab exordio seculi usq; ad Christum fuerunt, renouauit & per prophetas suos praedicari, & euulgari fecit. Vt caeteros praetereamus quid apertius eo quod apud Osee dominus ecclesiā appellans de ipsius despōsatione loquitur in hunc modū: Et sponsabo te mihi in sempiternum, & spōsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus, & spōsabo te mihi in fide. Salomon uir omnium sapiētissimus Epithalamion etiam haurum nuptiarum in Christo, & ecclesia futurarum cecinit in Canticis canticorum, & cum sua aetate nondum appetisset tempus quo haec desponsatio nuptiarum celebritate consummaretur, sponsam (quae tum adhuc uenturo sponso Christo parabatur) canticum ipsum a uoce intimi desiderij ordiētem introducit, Osculetur me (inquit) osculo oris sui. Denique Iohannes Baptista paranymphus ille sacerrimus tanti coniugij, cum appetisset tempus nuptiarum celebrandarum, & sponsies iam prodisset in orbē propter sponsum (quem & digito ostendit) gaudet, quia tempus impletum est. Qui habet (inquit) sponsam spōsus est. amicus autem sponsi qui stat & audit eum gaudio gaudet, propter uocem sponsi, hoc ergo gaudium meum impletum est. Ab exordio itaq; mundi Christo desponsata est

Christ⁹ parens regeneratorū. Rom. 5

Gene. 3

Osee. 3

Cātica cāticorū Salomōis est cāticū nuptiale.

Iohan. 1
Iohan 3

Ab exor. mūdi eccle

Mysterii latent' breuis explicatio cæ Is, & mulier Issa uocatur. Quid ergo hoc uerborum in uolucro aliud uaticinatus est Adam, nisi quandoq; fore: ut Christus in orbem terrarum prodeat? qui licet Deo esset
Sym. Nicenum æqualis homousios patri, semetipsum tamen exinaniret, ac ueluti relicto patre, nostri causa formam serui acciperet, in
Phil.2 similitudine hominum constitutus, & figura repertus ut homo, fieret obediens usq; ad soporem mortis. Idq; eam tantum ob causam, quo deus pater de latere eius, sanguinē & aquam educeret, ex quibus ipsi non reperienti aliunde adiutorium simile sibi, de ossibus & carne eius uxorem ecclesiam ædificaret, de ipsius etiam nomine nuncupandam,
Acto.11 nimirum a Christo ecclesiam Christianam, atq; adeo ipsi
Ephe.5 Christo uniendam, ut iam Christus & ecclesia non duo sed
Psal.8 una caro recte dicantur utq; ea quæ prophetico spiritu de hominis gloria Dauid cecinit, tandem in Christo & ecclesia, tanquam in unum hominem coagmentatis, complerentur,
Ephe.4 quod fieri non posset, si aliunde quā ex ipsius Christi latere ecclesia summeretur, sit autem tum, quum deus eandem usq; ad consumationem seculi ex Christi filij sui latere ædificare non desinit, donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionem filii dei in uirum perfectum in
Ephe.1. mensuram plenitudinis Christi, In quod mysterium diuinissimus Paulus intuens, cum passim alibi tum in Epistola ad Ephesios (quæ propriæ in explicationem tanti arcani in primis nostris parētibus olim repræsentati scripta uidetur) ecclesiam corpus & plenitudinem Christi appellat in ipso conuiuificatam & conresuscitatam simul etiam in ipso in cœlestibus cōsedentē. Ex his itaq; omnibus (ut unde digressi sumus reuertamur) colli quescit, matrimonium non uulgari

ſed myſtica omnino ratiõe,nõ quolibet,ſed ſingulari quodã modo (quem ſcriptura refert) a deo in Paradiſo inſtitutum fuiſſe,nimirũ ut ſacramentum eſſet, arctiſſimæ illius unionis in Chriſto & eccleſiã futuræ,quod diuus Paulus in iã citata Epiſtola ad Ephe.cap.5.grauiſſime commoſtrat. Ephe. 5

QVanquam autem omnes iſtæ cauſæ inſtitutionis matrimonij ſimul acceptæ: populo dei tantum, et ſi non pariter omnibus cognitæ fuerint, negari tamen non poteſt, etiam ipſas Gentes idolatras lege quadam naturæ menti diuinitus inſita percepiſſe, matrimonium rem quandam ſanctam eſſe, ac maiorem q̃ ut humanum inuentum æſtimandum ſit. Intelligit enim ratio uagos concubitus contra naturam eſſe, intelligit ſtupra & adulteria, inhoneſta ac punienda eſſe. Præterea caſtitatem, moderationem, ac uerecundiam in uoluptatibus corporis hominis naturæ maxime conuenire. Proinde etſi gentes propriam matrimonij ſanctitatem non uiderent quoſdam tamen ex dictis matrimonij finibus ac bonis utcunq; uiderunt, ac cum populo dei cõmunia habuerunt,eis à lege illa naturæ indicata, quæ & legibus tuebantur, & abutentes grauiſſimis pœnis, de adulteriis,ſtupris & id genus reliquis uitiis æditis coercebãt. Nec erat eis uulgaris matrimonij deſcriptio ignota, quã matrimonium deſcribitur eſſe legitima matris & fœmina coniunctio, & conſortium omnis uitæ, diuini & humani iuris cõmunicatio indiuiduam uitæ conſuetudinem retinens. Et quia non probauerunt deum habere in notitia, quod non agnoſcerent dona dei, ſed ſibi omnia tribuerent, ex re ſacra rem fecerunt prophanam, adeo ut matrimonium iam non ex dei ſed a moribus ac legibus cuiuſq; populi totum pen-

Etiã gentes agnouerunt matrimonium rẽ ſanctã eſſe

vide titulo iuris ciui. de adulteriis. & ſtupris

Matrimonii deſcriptio etiam apud gẽtes Roma.

matrimõiũ qdem legitima apud

gentes, sed matrimõii sacramẽtũ non fuit. Aug de fi. de & operi. ca. 7 Cato Romanus.

deret, eoq; talia erant apud alios legitima coniugia qualia haberentur alibi perabsurda. Quamobrem ut inficiari non possumus apud gentes fuisse matrimonia, tamen nemo non uidet matrimonium apud eos proprie sacramentum non fuisse, aut saltem non habuisse sacramenti sanctitatem. Nãque tandem illius matrimonij sanctitas quod licebat marito etiã nulla uel omnino improbabili causa rescindere; quemadmodum de Catone Romano legimus qui uxorem non sterilitatis causa (quæ rationem aliquã apud dei ignaros habere poterat) sed alterius etiam domum liberis impleturam repudiauit, ac alij ducendam tradidit.

Matrimo. Iudæorũ sanctiora qua gẽtiũ Genc. 17. Psal. 131. Aug. debo cõiu. c. 13. Gẽtes cur cõtraxerit matrimonia.

APud Iudæos maior erat matrimonij sanctitas. Nam cum repromissionem uenturi seminis ex Abraham & Dauid (in quo omnes gentes benedicerentur) accepissent, qui religiosiores inter eos erant, propagandi potissimum causa, nuptias copulabant, non uicti libidine, sed ducti pietate, nõ ut uxores in morbo desiderij, sicut gentes quæ ignorant deum, sed magis in generandi opere socias haberent. Ergo Gentes nuptias externæ tantũ honestatis causa, quæ & fœde libidinis indecorum cælarent & liberos ordinato non uago concubitu procrearent, contrahebãt. Iudæi uero non tantum honestatis, sed & pietatis causa. Nam cum scirent in semine Abrahæ benedicendas omnes gentes, nõ tantum officij, sed & pietatis erat carnaliter filios propagare, religionis erat sobolẽ propter Christum quærere, nimirum ad genus eius secundum carnem ab omnibus aliis gentibus (Deo ita uolente) distinguendum, cum & id ad prophetandum Christum quãmaxime ualeret q̃ prænuntiabatur, ex quo etiam genere, & ex qua gente esset uenturus, unde

Iudei cur. Aug. debo cõiu. ca. 19

Michæ 5 Matth. 22 Au. debo. cõiug. c. 9

sanctitatis erat propter populum Dei propagādum nuptijs uti, quod per hunc populum & prophetaretur & nasceretur princeps & saluator omnium populorum. Sed dices. Si patribus ueteris legis ratio primę institutionis matrimonij non fuit incognita, si pietate suadente ducebant uxores, qui factum est ut & omnium pientissimi ueluti Abraham, Iacob & Dauid plures ducerent coniuges? cum tamen Adam diuino instinctu dixisset. Et erunt duo in carne una. Item qui factum est, ut permittente Mose, uxores repudiare atq; alias dimissarum loco ducere possent iudæi, cum tamen Adā eodem instinctu percitus dixisset: Relinquendum esse patrem & matrem & adhærendum uxori, quæ esset os de ossibus & caro de carne uiri atq; adeo cum uiro una caro. Hic ferè nihil habemus quod respondeamus nisi quod quemadmodū ædificatio Euæ ex latere Adæ, sic & uerba illa prothoplastę salua semper historiæ ueritate planè mystica & prophetica fuerint, nō in populo iudaico, sed demum in uenturo Christo & ecclesia complenda. Interea ergo dum Christus, ex eodem ad hoc peculiariter delicto populo expectaretur, dumq; ualeretur adhuc propheticis sacramentis salutis nostræ mysterium, secreta dei dispensatione patribus permissum est plures uxores ducere, quo facto & si unionem illam uerbis propheticis designatam non exprimerent, ad eam tamen pulchre præludebant. Nam cum hoc ageretur ut significaretur olim in Christo Synagogam simul & Gentium multitudinem ueluti in unum corpus esse iungendas, & demum in ipso Christo vere complendum quod Adam prophetico spiritu prædixerat, Idcirco factum est (deo ita disponente) ut huius mysterij de-

De monogamia iudeorum.
Obiectio abrahā Iacob, Dauid poligami.
Gene. 2
obiectio, d repudi iudeis p̄miss.
Deute. 14
Gene 2
Dilutio
verba adæ nō sūt ad literā exigēda in patribus ueteris legis.
Au. de bō. cō. c. 16. 17
1. Cor. 13
Galat. 5
Gene. 2

Aug.ibidē ca. 16 *signandi gratiæ liceret uni uiro plures uxores ducere, Vicissim uero unam fœminam pluribus uiris nubere non liceret, duobus enim seu pluribus maritis uiuis nullam legimus seruisse sanctarum. Plures autem fœminas uni uiro legimus coniunctas, dum scilicet ratio temporis suaderet, & Gentis illius societas permitteret, cuius generatio nuntia futurorum erat, ac ad propheticā dispensationem pertinebat.*

quid significabat monogamia patrum. 2.Cor.11 *Quid ergo est quod unus plures ducit? nisi quod unus est Christus, qui synagogā & Gentium multitudinem olim longissime dissitas sibi cum aduenisset copulans ac propheticū mysterium adimplens in unā eccclesiā redegit? Quid est quod uicissim unā nō nubit pluribus, nisi quod ecclesia plus quā uni uiro, hoc est Christo nubere non præsumit?* Hinc

1.Cor.1 *enim stomachatur Paulus, delitigat cum Corinthiorum ecclesia, quod se in plures uiros uideretur diuidere, quod*

Matth.20 Mar.13 Luc.15 *unusquisq; eorum diceret:* Ego quidē sum Pauli, Ego autem Apollo, Ego uero Caphe, Ego autē Christi. Nūquid (inquit) *diuisus est Christus, & Christus præmonuit uenturos multos, sed nequaq̄ audiendos qui dicerent:* Ego sum Christus. *Item: Ecce hic est Christus, ecce illic. Christus ergo unus*

1.Cor.11 Ephe.2 1.Cori.11 1.Cori.12 *& singularis est (quemadmodum apud Hebræos, Maritus) Gentes uero (quemadmodum uxores Hebræorum) multæ, sed tamen uni Christo copulandæ, & in Christo unum futuræ, quemadmodū dixit Apostolus desponsi enim uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo.* Et iterū: Sicut enim *unum corpus est & membra habet multa, omnia autem mē-*

ibidem. *bra corporis cum sunt multa, unum tamen corpus sunt. Ita & Christus. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Gentiles, siue serui,*

siue liberi, & omnes in uno spiritu potati sumus.

EX quibus facile intelligis patrum polygamiam uerbis Adam mysticis magis seruare quam repugnare. Non enim ut quarundam gentium polygamiam, solam pluritatem uxorum (quam libidinis cumulandæ, ac multiplicandæ tantum causa adhibebant) sed magis in Christi & ecclesiæ (cui præludebat) Monogamiam respiciebat, ac futurum designabat, ut quandoq; diuersissimi populi uni Christo subditi unam ecclesiam constituerent cuius arctissima unione prophetia protoplasti tandem adimpleta consumaretur. Atq; hæc se sic habere nemo non intelligit, qui saltem animaduertere uelit, in patrum polygamia plures uxores, nõ indiscriminatim hanc coniunctionem, sed magis unam ex eis synagogam, alteram uero quempiam ecclesiam ex gentibus significasse, id quod Abrae, Iacob, & Dauid cõnubia commonstrant, cum catholicis scriptoribus omnibus, tum et Apostolo testibus. Liquet igitur patres polygamos in nuptiarum mysterium adeo nihil peccasse ut magis illius significationi olim adimplendæ suffragati uideantur.

Patrũ poligamia non repugnat verbis Adę misticis

Ephe. 5
Galat. 5

Galat. 4

CAeterum nec naturæ contrarium fuisse patrum polygamiam constat. Nam occulta lege naturæ ita comparatum est, ut quæ principantur, singularitatem ament, quæ autem subdita sunt, non semper singula singulis, sed si ratio naturalis uel socialis admittit etiam plura uni, non sine decore subdantur, quemadmodum plures serui uni domino recte subduntur. Vnus uero seruus duobus dominis commode seruire nõ potest. Itaq; cũ in nuptiis uir principãtis, Mulier subditi uicẽ gerant, contra naturam nuptiarum, non est unum uirum plures ducere, sed unam pluribus uiris

patrũ poly gamia non fuit naturali rõni contraria.

Au. de bo. cõiu. c. 16

Mat. 6

nubere plane contra naturalem rationem esse, quis non uidet? Plures enim fœminæ ab uno uiro fœtari possunt, una uero a pluribus non potest. Proindeq; haud absurde dixerimus per illius temporis connubia non solum illam Christi & ecclesiæ coniunctionem, sed & animarum cum deo copulationem esse significatam. Non est enim uerus deus animarum nisi unus, nec potest una anima plusq̃ uni deo spiritualiter nubere, tametsi enim una anima per multos falsos deos fornicari possit, fœcundari tamen non potest, plures uero animæ uni deo recte subduntur.

Aug. lloco iam citato Deute. 6

2. Cor. 11

Veteres p̃tulerũt Abrahã & Iacob polygamis nostris Monogamis, atq; adeo continẽtibus.

QVæ cum ita sunt, nempe patrum polygamiam neq; cum natura pugnasse, neq; mysterio sui temporis defuisse, sed magis seruisse, mirandũ nõ est, quod catholici scriptores ausi sint aliquot ex patribus polygamis nostris Monogamis, imo & continentibus anteferre, nimirum personas p̃sonis, nõ uirtutem uirtuti cõparantes, nemo enim dubitat cõtinentiã matrimonio excellentiorẽ, ac longe præstantiorẽ esse, sed p̃sonã Abrahæ polygami, multis apud nos etiã continentiã solẽniter professis ac cælibem uitã ducentibus anteferendã esse quis ausit dubitare? Nam cum p̃sonas personis cõferimus, nõ externum opus, sed animi propositum, seu ut Augustinus uocat, animi habitum respicimus, in quo uirtus ipsa potius quã in ope cõsistit. Habitus enim est quo aliud agitur cũ opus est, cũ autẽ non agitur potest agi, sed non est opus. In habitu ergo animi uirtus semp esse debet. In opere autẽ pro rerũ & tẽporũ opportunitate. Iam si habitum uirtutis continentiæ in Abrahã licet polygamo cõtempleris, plane fatebere continentiæ uirtutem in eo fuisse permaximam, quam & nuptiis prætulisset, & cum gaudio suscepisset, si

Au de bo. coni ca 20 & sequen.

Aliud ẽ habitus uirtutis, aliud externũ opus habit⁹ q̃d.

Abrahã p̃posito cõtinentissim⁹ atq; ẽt ope si rõ tpis sui p̃misisset.

ei optio talis data fuisset, qualis reuelato nouo testamento data est, dicente domino Qui potest capere, capiat. Satis enim apparet, quam potuerit Abrahã si ratio temporis permisisset propter regnũ cœlorũ a nuptiis continere, qui unicum prolis pignus (propter quod nuptiæ charæ sunt) potuit intrepidus immolare propter regnum cœlorum. Ad eandem rationem patres, quos Mosi lex ætatem patriarcharũ subsequens, inuenit, (qua maledictus pronuntiatus est qui non excitaret semen in Israel) continentes fuerunt, nam qui diligenter intentus legit, quomodo coniugibus utebantur, reperiet plane, eos castius habuisse plures quã nunc quilibet eorum unam habet, quibus quid secundum ueniam permittat Apostolus, uidemus, nimirum ut quisq; eorum propter fornicationem uxorem suam habeat, & unaquæq; suum uirum ac præterea uult ne inuicem fraudent nisi forte ex cõsensu, sed statim post reuertantur in idipsum ne tentet eos Satanas propter incontinentiam eorum. At illi uxores tametsi plures non propter fornicationem uitandam, sed tantum causa propagandæ prolis habebant, cum hanc propagationem temporum dispensatio omnino requireret ac postularet. Atq; hinc etiam fit ut beatus Augustinus quod ad habitum uirtutis attinet, audeat pronuntiare non impar esse meritum continentiæ in Abraham qui filios generauit, & in Iohanne qui nullas expertus est nuptias, quemadmodum non est impar meritum patientiæ in Petro qui passus est, & in Iohanne qui passus non est, passurus tamen non minus libenter, quam Petrus si Deus uoluisset, & res ipsa poposcisset. Igitur ipsius Augustini sententia, & Iohannis cælibatus, & Abrahæ conu

Matth. 19.

Gene. 22

1. Cor. 7

Au. de bo. coniu. c. 21

par meritũ Abrahæ polygami & Iohãnis uirginis.

Matth.7 Iohan.10 *ipse dixit: Sicut misit me pater, & ego mitto uos. Et alibi: Qui uos audit me audit q uos spernit, me spernit, qui alio affectu sacros ordines ambiunt, nẽpe ut uel caeteros honore praeeant, uel ut de ecclesiae thesauro laute uiuant, ac uentri indulgeant, hos scriptura non mitti sed suo nomine uenire dicit, ac lupos, fures, & latrones appellat, qui non intrant per hostium sed aliunde ascẽdunt, maximi criminis rei, quod ingens ultio tandem certo certius subsequetur.*

Minister huius sacramenti Episcopus. Tit.1 M*Inister huius sacramenti Epi. est, idq; non tantum uniuersalis ecclesiae sententia sed & ex sententia Pauli, is enim ad Titum episcopũ sic habet, huius rei gratia reliqui te Cretae ut ea quae desint corrigas & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Verum de hoc fusius diximus toto titulo de officio Episcopali.*

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

De ratione uocabuli matrimonii Aug.li 19 cōtra Manichaeos. Coniugiũ Amb li. 1. d Abra patriar.c.9 Gene.24.

Atrimonium, coniugium, connubium, & nuptiae pro eodem fermè usurpantur. Matrimonium si diuo Augustino lib. XIX. cōtra Manichaeos, credimus, dictũ est quod foemina ob id potissimum nubere debeat ut mater fiat. Coniugium (diuo Ambrosio teste) a coniungendo deriuatum est, nam cum legitime mulier uiro coniungitur, coniugium est. Eodem Ambrosio authore: Nuptiae dictae sunt, quod pudoris gratia puellae se obnuberent, quod Rebeccã Isaac iam despõsatam fecisse legimus, quae maritũ designatum aperto capite non putabat uidendũ, sed cum is

forte fortuna seu potius dei consiglio in agro deambulans ei obuius factus fuisset, sublato patio sese operuit. Hoc tamen nuptiæ a matrimonio seu coniugio differunt, quod proprie nuptiæ sint matrimonij celebritas, quæ coniugij testificatione declarat. Quæ de ratione uocabuli dicta suffecerint. Deinde sciẽdũ est aliud esse matrimoniũ, aliud matrimonij sacramentum, quemadmodum aliud est pœnitentia, aliud est pœnitentiæ sacramentũ, nã longe latius matrimoniũ quam matrimonij sacramentum patet, Quæ res ut perspicua fiat, a prima institutione nobis repetenda est.

nuptięque differant a matrimõi. Am. in Lucã. li. 2. c. 8

MAtrimonium itaq; mũdo iam recẽs cõdito a Deo institutũ & benedictum esse cõstat. Nã Gene. 1. legimus Masculũ & fœminã creauit eos, bñdixitq; illis deus & ait: Crescite & multiplicamini & replete terrã, deinde scriptura refert: Deũ postea q̃ primũ hominẽ creasset protinus sub intulisse. Nõ est bonũ hominẽ esse solum faciamus ei adiutoriũ simile sibi. Et post pauca narrat scriptura deũ imisisse soporẽ in Adã, cũq; is obdormisset, tulisse unã de costis eius, & replesse carnẽ pro ea, & ædificasse costã quã tulerat de Adã in mulierẽ, et adduxisse eam ad Adã. Adam uero cum intuitus esset mulierẽ, dixisse (nõ dubiũ prophetico spiritu) hoc nũc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, hæc uocabitur uirago: quoniã de uiro sumpta est, quãobrem relinquet homo patrẽ, & matrẽ, et adhærebit uxori suæ, & erũt duo in carne una. Vnde constat motrimonij institutionem omnium antiquissimam esse, & Deum authorem referre.

Matrimoniũ initio õnib⁹ a deo ĩstitutũ & benedictũ. Gene. 1 Gene. 2

Adã prim⁹ propheta.

Vide au. L. de bo. cõiu.

ESt autem matrimonuum ob diuersas caussas a Deo institutum. Principio ut esset prima humanæ societatis copula, quæ germanam atq; amicabilem quandam coniun-

Matrimoniũ ẽ istitutũ potissimũ ob quatuor caussas.

ctionem, alterius quidem regentis, alterius autem obsequẽtis cõplecteretur. Secundo, ut esset arctissima quædã coniunctio quæ soboli & amanter suscipiendæ, & religiosæ educandæ deseruiret. Vtrunq; finem scriptura non tacuit, cum inquit: Faciamus ei adiutorium simile sibi, Ac rursus: Crescite & multiplicamini & replete terrã. Tertius institutionis finis, qui propriæ statum hominis post lapsum respicit est, ut infirmitas incontinẽtiæ nostræ, honestate nuptiarum exciperetur. Nã cum constet, nisi cecidissent primi parentes homines futuros, atq; etiã liberos sine carnis incentiuo, ac absq; feruore libidinis atq; adeo nõ tãtum sine peccato, sed etiã cũ merito procreaturos fuisse, post peccatum uero letalis concupiscentiæ lex, membris nostris inhæserit, sine quã carnis cõmixtio nõ fit, necesse erat ut institutum quoddam Dei haberemus, quod carnis commixtionem alioqui ob concupiscentiã reprehensibilem, excusaret: in quam sententiam dixit Apostolus. Propter fornicationem uitãdã, unusquisq; propriã uxorẽ suam habeat. Augustinus duo propria officia, matrimonio ante hominis lapsum, tertium iam lapso tribuit. Quod (inquit) sanis est ad officiũ, ægrotis est ad remedium. Præter hos fines non postrema, sed potissima causa institutionis matrimonij (si Dei propositum respiciamus) est, ut esset cõgruũ signum arctissimæ illius coniunctionis uenturi Christi, & ecclesiæ, quã quidem a principio, & ab æterno anteq̃ quicq̃ fieret præordinauit Deus, attestãte Paulo: Deum elegisse nos in Christo ante mundi cõstitutionem, nobisq; promisisse spem uitæ æternæ in Christo ante tempora secularia. præuidens nãq; Deus hominem diabolica fraude deceptum iri & lapsurum, simul & de homine perdito

Gene. 2. Gene. 1. Aũ. lib. Genes. li. & nu. & concu. Cõtra Faustũ Manic. li. 19. c. 26. Au. de bono cõiu. c. 1. Roma. 7. 1. Cor. 7. Aug. super Genesim. Potissima caussa ĩstitutiõis matrimonii. Ephe. 1. Tit. 1.

restituendo

restituendo, regenerandoq; secū statuit ac disposuit. Proinde Christo (quem huius regenerationis parentem esse uoluit) nuptias praeordinauit, quas in Adae (qui erat forma uē turi) & Euae ex Adae indormiscentis latere formatae mirabili copulatione, pulcherrime expressit, ac ueluti desponsatione inchoauit, eiusdemq; desponsationis fidē promissione uenturi ex munere seminis, quod caput serpentis contereret confirmauit, quā & in omnibus pijs qui ab exordio seculi usq; ad Christum fuerunt, renouauit & per prophetas suos praedicari, & euulgari fecit. Vt caeteros praetereamus quid apertius eo quod apud Osee dominus ecclesiā appellans de ipsius despōsatione loquitur in hunc modū: Et sponsabo te mihi in sempiternum, & spōsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus, & spōsabo te mihi in fide. Salomon uir omnium sapiētissimus Epithalamion etiam haurum nuptiarum in Christo, & ecclesia futurarum cecinit in Canticis canticorum, & cum sua aetate nondum appetisset tempus quo haec desponsatio nuptiarum celebritate consummaretur, sponsam (quae tum adhuc uenturo sponso Christo parabatur) canticum ipsum a uoce intimi desiderij ordiētem introducit, Osculetur me (inquit) osculo oris sui. Denique Iohannes Baptista paranymphus ille sacerrimus tanti coniugij, cum appetisset tempus nuptiarum celebrandarum, & sponsus iam prodisset in orbē propter sponsum (quem & digito ostendit) gaudet, quia tempus impletum est. Qui habet (inquit) sponsam spōsus est. amicus autem sponsi qui stat & audit eum gaudio gaudet, propter uocem sponsi, hoc ergo gaudium meum impletum est. Ab exordio itaq; mundi Christo desponsata est

Christi⁹ pa rens regeneratorū. Rom. 5

Gene. 3

Osee. 3

Cātica canticorū Salomōis est cāticū nuptiale.

Iohan. 4

Iohan. 3

Ab exor. mūdi eccle

uxor ecclesia. Missi sunt serui prophetæ qui uocarent inuitatos ad nuptias. Venit tamen speciosus ille præ filiis hominum sponsus Christus, cui crucis thalamum ascendenti & obdormienti, pater ex latere, lancea militis aperto, desponsatam illam exhibuit, atq; adeo uxorem formauit, ornauit ac copulauit ecclesiā, ipsi Christo, indissolubili uinculo ueluti unā cum eo carnē perpetuo adhæsurā, atq; ita demum nuptiæ illæ consumatæ sūt, quod magnus ille Euāgelista non tacuit, qui nō sine grandi mysterio, sic ait: Postea sciens Iesus quia omnia consummata sunt, dixit, Sitio. Et paulo post quū accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatū est, & inclinato capite tradidit spiritū. Et post pauca: Ad Iesum autem cū uenissent ut uiderūt eum iam mortuū, non fregerunt eius crura, sed unus militū lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua. Quod ne fortuito aut naturaliter factū esse crederes, sed grande atq; inenarrabile mysterium, ut est, reputares, adiecit: Et qui uidit, testimonium perhibuit, et uerum est testimoniū eius. Et ille scit quia uera dicit, ut & uos credatis. Apud Matthæum quoq; & Lucam Christus ipse hasce nuptias aptissima parabola insinuat, & quod futurū prophetæ predixerunt iam exhibitum pronunciat. Apocalypseos quoq; xix. non iam Epithalamion futurarum, sed præsentium nuptiarum succinitur: Audiui (inquit Ioannes) uocem tubæ magnæ, & sicut uocem aquarum multarum, & sicut uocem tonitruorū magnorū dicentium. Halleluia quoniā regnauit dominus deus noster omnipotens. Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei, quia uenerunt nuptiæ agni, & uxor eius præparauit se, & datum est illi ut cooperiat se byssino splendenti & candido. Et

Margin notes: Matth. 22 | Lucæ 14 | Psal. 44 | Iohan. 19 | Ibidem | Matth. 22 | Lucæ 14 | Apocal. 19

Paulo post: Beati qui ad cœnā nuptiarum agni uocati sunt.
Hæc altius repetere uisuum est, ut doceremus tantam rem (qua nec est nec cogitari potest ulla alia maior) symbolo quodam perpetuo repræsentari debuisse, eoq; omniū aptissimo, id quod Deus Adæ & Euæ coniugium esse uoluit, Poterat quidē Deus pari opera qua Adam ex limo terræ plasmauit, Euā quoq; ex simili argilla condere, poterat eos separatim formatos (quemadmodū cætera animantia) propagationis gratia iungere, poterat coniugij leges dare, sed sic res mysterio uacasset, nec Adam & Eua fuissent forma & figura futurarū nuptiarum Christi & ecclesiæ. Iam & ipsum Adā in hanc mysterij rationem potissimum respexisse non solum Apostolus docet, sed & res ipsa plane ostendit. Quid enim putas est, quod Adam ad primum Euæ cospectum, uerba (quæ superius retulimus) protulit, quibus patri & matri præferebat uxorē quum ipse neq; patrem habuisset, neq; matrē? Quid quod quāuis graui ac profundo somno soporatus, seu ut alia habet æditio extasi correptus sit, tamen non clam illo fuit quod factū est, quod ea uerba manifeste cōprobant. cum ait, hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, quæ satis indicant & si occlusos habuerit sensus corporis, mente tamen uigilauerit, in tēpora, olim post multa secula futura respiciens. Quid quod cum impo suisset cunctis animantibus nomina (nulli tamen nomen cognatum hominis uocabulo) soli tandem Euæ in qua similitudinem suam recognoscebat, uocabulum a suo nomine deductum dederit, dicens: Hæc uocabitur uirago, quia de uiro sumpta est, quod in Hebræa lingua manifestam habet nominis Ethimologiam, Vir enim hebrai=

Coniugiū Adę et Euę grāde mysterium.

Ibidem Gene. 2

Adā mysterii non Ignar' fuit Ephe. 5 Gene. 2

Ibidem,

Ibidem

Adam soli Euæ uocabulū suo nomini cognatum indidit.

Mysterii latent' breuis explicatio cæ Is, & mulier Issa uocatur. Quid ergo hoc uerborum inuolucro aliud uaticinatus est Adam, nisi quandoq; fore: ut Christus in orbem terrarum prodeat? qui licet Deo esset Sym. Nicenum æqualis homousios patri, semetipsum tamen exinaniret, ac Phil.2 ueluti relicto patre, nostri causa formam serui acciperet, in similitudine hominum constitutus, & figura repertus ut homo, fieret obediens usq; ad soporem mortis. Idq; eam tantum ob causam, quo deus pater de latere eius, sanguinē & aquam educeret, ex quibus ipsi non reperienti aliunde adiutorium simile sibi, de ossibus & carne eius. uxorem ecclesiam ædificaret, de ipsius etiam nomine nuncupandam, Acto.11 nimirum a Christo ecclesiam Christianam, atq; adeo ipsi Ephe.5 Christo uniendam, ut iam Christus & ecclesia non duo sed Psal.8 una caro recte dicantur utq; ea quæ prophetico spiritu de hominis gloria Dauid cecinit, tandem in Christo & eccle- Ephe.4 sia; tanquam in unum hominem coagmentatis, complerentur, quod fieri non posset, si aliunde quā ex ipsius Christi latere ecclesia summeretur, sit autem tum, quum deus eandem usq; ad consumationem seculi ex Christi filij sui latere ædificare non desinit, donec occurramus omnes in uni- Ephe.1. tatem fidei & agnitionem filii dei in uirum perfectum in mensuram plenitudinis Christi, In quod mysterium diuinissimus Paulus intuens; cum passim alibi tum in Epistola ad Ephesios (quæ propriæ in explicationem tanti arcani in primis nostris parētibus olim representati scripta uidetur) ecclesiam corpus & plenitudinem Christi appellat in ipso conuiuificatam & conresuscitatam simul etiam in ipso in cœlestibus cōsedentē. Ex his itaq; omnibus (ut unde digressi sumus reuertamur) colli quescit, matrimonium non uulgari

sed mystica omnino ratiõe, nõ quolibet, sed singulari quodã modo (quem scriptura refert) a deo in Paradiso institutum fuisse, nimirũ ut sacramentum esset, arctissimæ illius unionis in Christo & ecclesiã futuræ, quod diuus Paulus in iã citata Epistola ad Ephe. cap. 5. grauissime commostrat. Ephe. 5

QVanquam autem omnes istæ causæ institutionis matrimonij simul acceptæ: populo dei tantum, et si non pariter omnibus cognitæ fuerint, negari tamen non potest, etiam ipsas Gentes idolatras lege quadam naturæ menti diuinitus insita percepisse, matrimonium rem quandam sanctam esse, ac maiorem q̃ ut humanum inuentum æstimandum sit. Intelligit enim ratio uagos concubitus contra naturam esse, intelligit stupra & adulteria, inhonesta ac punienda esse. Præterea castitatem, moderationem, ac uerecundiam in uoluptatibus corporis hominis naturæ maxime conuenire. Proinde etsi gentes propriam matrimonij sanctitatem non uiderent quosdam tamen ex dictis matrimonij finibus ac bonis utcunq; uiderunt, ac cum populo dei cõmunia habuerunt, eis à lege illa naturæ indicata, quæ & legibus tuebantur, & abutentes grauissimis pœnis, de adulteriis, stupris & id genus reliquis uitiis æditis coercebãt. Nec erat eis uulgaris matrimonij descriptio ignota, quã matrimonium describitur esse legitima matris & fœmina coniunctio, & consortium omnis uitæ, diuini & humani iuris cõmunicatio indiuiduam uitæ consuetudinem retinens. Et quia non probauerunt deum habere in notitia, quod non agnoscerent dona dei, sed sibi omnia tribuerent, ex re sacra rem fecerunt prophanam, adeo ut matrimonium iam non ex dei sed a moribus ac legibus cuiusq; populi totum pen-

Etiã gentes agnouerunt matrimonium rẽ sanctã esse

vide titulo iuris ciui. de adulteriis. & stupris

Matrimonii descriptio etiam apud gẽtes Roma.

matrimõia qdem legitima apud

gentes, sed matrimõii sacramẽtũ non fuit. Aug de n. de & ope ri. ca. 7 Cato Romanus.

deret, eoq; talia erant apud alios legitima coniugia qualia haberentur alibi perabsurda. Quamobrem ut inficiari non possumus apud gentes fuisse matrimonia, tamen nemo non uidet matrimonium apud eos proprie sacramentum non fuisse, aut saltem non habuisse sacramenti sanctitatem. Nãque tandem illius matrimonij sanctitas quod licebat marito etiã nulla uel omnino improbabili causa rescindere; quemadmodum de Catone Romano legimus qui uxorem non sterilitatis causa (quæ rationem aliquã apud dei ignaros habere poterat) sed alterius etiam domum liberis impleturam repudiauit, ac alij ducendam tradidit.

Matrimo. Iudæorũ sanctiora qua gẽtiũ Genc. 17. Psal. 131. Aug. debo côiu. c. 13. Gẽtes cur cõtraxerĩt matrimonia.

A Pud Iudæos maior erat matrimonij sanctitas. *Nam cum repromissionem uenturi seminis ex Abraham & Dauid (in quo omnes gentes benedicerentur) accepissent, qui religiosiores inter eos erant, propagandi potissimum causa, nuptias copulabant, non uicti libidine, sed ducti pietate; nõ ut uxores in morbo desiderij, sicut gentes quæ ignorant deum, sed magis in generandi opere socias haberent. Ergo Gentes nuptias externæ tantũ honestatis causa, quæ & fœde libidinis indecorum cælarent & liberos ordinato non uago concubitu procrearent, contrahebãt. Iudæi uero non tantum honestatis, sed & pietatis causa. Nam cum scirent in semine Abrahæ benedicendas omnes gentes, nõ tantum officij, sed & pietatis erat carnaliter filios propagare, religionis erat sobolẽ propter Christum quærere, nimirum ad genus eius secundum carnem ab omnibus aliis gentibus (Deo ita uolente) distinguendum, cum & id ad prophetandum Christum quãmaxime ualeret q̃ prænuntiabatur, ex quo etiam genere, & ex qua gente esset uenturus, unde*

Iudæi cur. Aug. debo côiu. ca. 19

Michæ 5 Matth. 22 Au. debo. cõiug. c. 9.

sanctitatis erat propter populum Dei propagādum nuptiis uti, quod per hunc populum & prophetaretur & nasceretur princeps & saluator omnium populorum. Sed dices. Si patribus ueteris legis ratio primę institutionis matrimonij non fuit incognita, si pietate suadente ducebant uxores, qui factum est ut & omnium pientissimi ueluti Abraham, Iacob & Dauid plures ducerent coniuges? cum tamen Adam diuino instinctu dixisset. Et erunt duo in carne una. Item qui factum est, ut permittente Mose, uxores repudiare atq; alias dimissarum loco ducere possent iudæi, cum tamen Adā eodem instinctu percitus dixisset: Relinquendum esse patrem & matrem & adhærendum uxori, quæ esset os de ossibus & caro de carne uiri atq; adeo cum uiro una caro. Hic ferè nihil habemus quod respondeamus nisi quod quemadmodū ædificatio Euæ ex latere Adæ, sic & uerba illa prothoplaste salua semper historiæ ueritate planè mystica & prophetica fuerint, nō in populo iudaico, sed demum in uenturo Christo & ecclesia complenda. Interea ergo dum Christus, ex eodem ad hoc peculiariter delicto populo expectaretur, dumq; ualeretur adhuc propheticis sacramentis salutis nostræ mysterium, secreta dei dispensatione patribus permissum est plures uxores ducere, quo facto & si unionem illam uerbis propheticis designatam non exprimerent, ad eam tamen pulchre præludebant. Nam cum hoc ageretur ut significaretur olim in Christo Synagogam simul & Gentium multitudinem ueluti in unum corpus esse iungendas, & demum in ipso Christo uere complendum quod Adam prophetico spiritu prædixerat, Idcirco factum est (deo ita disponente) ut huius mysterij de-

De monogamia iudæorum.
Obiectio abrahā Iacob, Dauid poligami.
Gene. 2
obiectio de repudi. iudeis pmiss.
Deute. 24
Gene. 2
Dilutio verba adæ nō sūt ad literā exigēda in patribus ueteris legis.
Au. de bō. cō. c. 16. 17

1. Cor. 13
Galat. 5
Gene. 2

Aug. ibidē ca. 16 *signandi gratiæ liceret uni uiro plures uxores ducere, Vicissim uero unam fœminam pluribus uiris nubere non liceret, duobus enim seu pluribus maritis unius nullam legimus seruisse sanctarum. Plures autem fœminas uni uiro legimus coniunctas, dum scilicet ratio temporis suaderet, & Gentis illius societas permitteret, cuius generatio nuntia futurorum erat, ac ad propheticā dispensationem pertinebat.* quid significabat monogamia patrum. *Quid ergo est quod unus plures ducit? nisi quod unus est Christus, qui synagogā & Gentium multitudinem olim longissime dissitas sibi cum aduenisset copulans ac propheticū mysterium adimplens in unā eccclesiā redegit? Quid est* 2. Cor. 11 *quod uicissim una nō nubit pluribus, nisi quod ecclesia plus quā uni uiro, hoc est Christo nubere non præsumit? Hinc* 1. Cor. 1 *enim stomachatur Paulus, delitigat cum Corinthiorum ecclesia, quod se in plures uiros uideretur diuidere, quod unus quisq; eorum diceret: Ego quidē sum Pauli, Ego autem* Matth. 20 Mar. 13 Luc. 15 *Apollo, Ego uero Cæphe, Ego autē Christi. Nūquid (inquit) diuisus est Christus, & Christus præmonuit uenturos multos, sed nequaq̄ audiendos qui dicerent: Ego sum Christus. Item: Ecce hic est Christus, ecce illic. Christus ergo unus* 1. Cor. 11 Ephe. 2 *& singularis est (quemadmodum apud Hebræos, Maritus) Gentes uero (quemadmodum uxores Hebræorum) multæ,* 2. Cori. 11 1. Cori. 12 *sed tamen uni Christo copulandæ, & in Christo unum futuræ, quemadmodū dixit Apostolus desponsdi enim uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo. Et iterū: Sicut enim unum corpus est & membra habet multa, omnia autem mē-* ibidem. *bra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt. Ita & Christus. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Gentiles, siue serui,*

siue liberi, & omnes in uno spiritu potati sumus.

EX quibus facile intelligis patrum polygamiam uerbis Adam mysticis magis seruare quam repugnare. Non enim ut quarundam gentium polygamiam, solam pluritatem uxorum (quam libidinis cumulandæ, ac multiplicandæ tantum causa adhibebant) sed magis in Christi & ecclesiæ (cui præludebat) Monogamiam respiciebat, ac futurum designabat, ut quandoq; diuersissimi populi uni Christo subditi unam ecclesiam constituerent cuius arctissima unione prophetia protoplasti tandem adimpleta consumaretur. Atq; hæc se sic habere nemo non intelligit, qui saltem animaduertere uelit, in patrum polygamia plures uxores, nõ indiscriminatim hanc coniunctionem, sed magis unam ex eis synagogam, alteram uero quempiam ecclesiam ex gentibus significasse, id quod Abrae, Iacob, & Dauid cõnubia commonstrant, cum catholicis scriptoribus omnibus, tum et Apostolo testibus. Liquet igitur patres polygamos in nuptiarum mysterium adeo nihil peccasse ut magis illius significationi olim adimplendæ suffragati uideantur.

Patrũ poligamia non repugnat verbis Adę misticis

Ephe. 5
Galat. 3

Galat. 4

CAeterum nec naturæ contrarium fuisse patrum polygamiam constat. Nam occulta lege naturæ ita comparatum est, ut quæ principantur, singularitatem ament, quæ autem subdita sunt, non semper singula singulis. sed si ratio naturalis uel socialis admittit etiam plura uni, non sine decore subdantur, quemadmodum plures serui uni domino recte subduntur. Vnus uero seruus duobus dominis commode seruire nõ potest. Itaq; cũ in nuptiis uir principãtis, Mulier subditi uicẽ gerant, contra naturam nuptiarum, non est unum uirum plures ducere, sed unam pluribus uiris

patrũ polygamia non fuit naturali rõni contraria.
Au. de bo. cõiu. c. 16
Matth. 6

nubere plane contra naturalem rationem esse, quis non uidet? Plures enim fœminæ ab uno uiro fœtari possunt, una uero a pluribus non potest. Proindeq; haud absurde dixerimus per illius temporis connubia non solum illam Christi & ecclesiæ coniunctionem, sed & animarum cum deo copulationem esse significatam. Non est enim uerus deus animarum nisi unus, nec potest una anima plusq̃ uni deo spiritualiter nubere, tametsi enim una anima per multos falsos deos fornicari possit, fœcundari tamen non potest, plures uero animæ uni deo recte subduntur.

Aug. iloco iam citato Deute. 6 2. Cor. 11

QVæ cum ita sunt, nempe patrum polygamiam neq; cum natura pugnasse, neq; mysterio sui temporis defuisse, sed magis seruisse, mirandũ nõ est, quod catholici scriptores ausi sint aliquot ex patribus polygamis nostris Monogamis, imo & continentibus anteferre, nimirum personas psonis, nõ uirtutem uirtuti cõparantes, nemo enim dubitat cõtinentiã matrimonio excellentiorẽ, ac longe præstantiorẽ esse, sed psonã Abrahæ polygami, multis apud nos etiã continentiã solẽniter professis ac cælibem uitã ducentibus anteferendã esse quis ausit dubitare? Nam cum psonas personis cõferimus, nõ externum opus, sed animi propositum, seu ut Augustinus uocat, animi habitum respicimus, in quo uirtus ipsa potius quã in ope cõsistit. Habitus enim est quo aliud agitur cũ opus est, cũ autẽ non agitur potest agi, sed non est opus. In habitu ergo animi uirtus semp esse debet. In opere autẽ pro rerũ & tẽporũ opportunitate. Iam si habitum uirtutis continentiæ in Abrahã licet polygamo cõtempleris, plane fatebere continentiæ uirtutem in eo fuisse permaximam, quam & nuptiis prætulisset, & cum gaudio suscepisset, si

veteres p̃tulerũt Abrahã & Iacob polygamis nostris Monogamis, atq; adeo continẽtibus.

Au. de bo. coniu. ca. 20 & sequen. Aliud ẽ habitus uirtutis, aliud externũ opus habit' qd.

Abrahã p̃posito cõtinentissim' atq; ẽt ope si rõ tpis sui p̃misisset.

ei optio talis data fuisset, qualis reuelato nouo testamento data est, dicente domino Qui potest capere, capiat. Satis enim apparet, quam potuerit Abrahã si ratio temporis permisisset propter regnũ cœlorũ a nuptiis continere, qui unicum prolis pignus (propter quod nuptiæ charæ sunt) potuit intrepidus immolare propter regnum cœlorum. Ad eandem rationem patres, quos Mosi lex ætatem patriarcharũ subsequens, inuenit, (qua maledictus pronuntiatus est qui non excitaret semen in Israel) continentes fuerunt, nam qui diligenter intentus legit, quomodo coniugibus utebantur, reperiet plane, eos castius habuisse plures quã nunc quilibet eorum unam habet, quibus quid secundum ueniam permittat Apostolus, uidemus, nimirum ut quisq; eorum propter fornicationem uxorem suam habeat, & unaquæq; suum uirum ac præterea uult ne inuicem fraudent nisi forte ex cõsensu, sed statim post reuertantur in idipsum ne tentet eos Satanas propter incontinentiam eorum. At illi uxores tametsi plures non propter fornicationem uitandam, sed tantum causa propagandæ prolis habebant, cum hanc propagationem temporum dispensatio omnino requireret ac postularet. Atq; hinc etiam fit ut beatus Augustinus quod ad habitum uirtutis attinet, audeat pronuntiare non impar esse meritum continentiæ in Abraham qui filios generauit, & in Iohanne qui nullas expertus est nuptias, quemadmodum non est impar meritum patientiæ in Petro qui passus est, & in Iohanne qui passus non est, passurus tamen non minus libentes, quam Petrus si Deus uoluisset, & res ipsa poposcisset. Igitur ipsius Augustini sententia, & Iohannis cælibatus, & Abrahæ cõiu

Matth. 19

Gene. 22

1. Cor. 7

Au. de bo. coniu. c. 21

par meritũ Abrahæ polygami & Iohãnis uirginis.

Aliud habitus. aliud opus Hieronim. 32. q. 3

bium pro temporum distributione, Christo militarunt, sed continentiam Iohannes & in habitu & in opere, Abraham uero in solo habitu habeat. Proindeq; Hieronymus ait. Quis ignorat sub alia dispensatione dei omnes retro sanctos eiusdem fuisse meriti, cuius nunc Christiani sunt? Quomodo Abraham ante placuit in coniugio, sic nunc uirgines placent in castitate, seruiuit ille legi, & tempori suo, seruiamus nos legi, & tempori nostro, in quos fines seculorum deuenerunt. Sed hactenus de patrum polygamia quæ non solum erat sine culpa, sed & meritum habebat, saltem in Abraham ac reliquis patribus, qui Abrahæ exemplo ex fide (quæ sola opera nostra discernit) uiuebant.

Roma. 3 Au. de. bo. coniu. c. 8

Diuortiũ aliã habet q̃ polygamia rõnem

Verum diuortium Iudæis a Mose permissum longe aliam quam Polygamia habet rationem. Nam illud & cum mysterio et cum ratione seu natura matrimonij prope pugnare uidetur. Vnde Christus diuortium ab omni culpa non excusat, nec ut rem bonam probat, sed tantum indultam ac permissam fatetur ob duritiam populi; alioqui uxores suas animo suo non satis commodas interfecturi, cum ab initio alia fuerit matrimonij institutio. Vnde in tota scripture non facile reperias ullum ex sanctis patribus uxorem quam semel duxisset repudiasse. Habes nunc utcunq; Iudaici matrimonij rationem.

Diuortiũ Iudæorũ ñ vocãuit culpa. Matth. 10 Chry. in Mattheũ.

De matrimonio christiano.

IAm de matrimonio Christiano uidendum est; & in primis quid habeat cum Ethnico & Iudaico commune. Deinde quibus rationibus differat & quibus præcellat; Itaq; hoc habet matrimonium apud omnes populos & Gentes & Iudæos & Christianos commune, quod legitima quædã maris & fœminæ coniunctio est, quod mutuo magis con-

sensu contrahitur quam concubitu, quod mutuæ societatis ac familiaritatis, quod prolis suscipiendæ, quod deniq; fœditatis uagi concubitus uitandæ gratia initur. Cæterum iudaicum matrimonium ante aduentum, Christi cum Christiano matrimonio hoc cõmmune habebat quod non tantum ob causas prædictas, sed & pietatis contemplatione contrahebatur. Verum hoc solo ad utriusq; tam Ethnico quam Iudaico matrimonium distat Christianum, quod est nouæ legis sacramentum gratiam conferens ijs qui id rite auspicantur. Et eatenus præter gratiam quam confert pleraq; habet singularia. Nam in primis non permittit polygamiam. Secundo prohibet diuortium ex omni causa, præterquam ex causa fornicationis, ex qua tamen, non aliam quam corporalem non autem sacramentalem separationem concedit. In quo fanatici Anabaptistæ, ac pleriqui hæretici qui sacramenti huius uirtutem ignorant misere hallucinantur.

Legitimũ matrimo. apud omnes gentes.

Cõia Iudaici & xpi. matrimonii

Quo differt xpianũ matrĩoniũ a nuptiis aliorũ populorum.

Matth. 19

Eror Anabaptistarũ & hereticorum.

Quæstio An matrimoniũ fuerit apud Iudeos sacramentum.

QVæ res ut clarior fiat eiusmodi quæstio nobis mouenda est. Fuerit ne matrimonium apud Iudæos sacramentum, Et ut fuerit sacramentum qui fiat ut christianum matrimonium ratione sacramenti ab isto discernatur? Respondemus, Matrimonium apud iudæos sacramentum fuisse, quemadmodum alia quoq; ueteris legis cærimoniæ ac mysteria futurorum nuncia & significantia, Iudeorum sacramenta fuerunt. Vnde non dissimili, sed eadem planè ratione matrimonium iudaicum a Christiano discerni constat qua cætera illa iudaica a Christianis sacramentis discernũtur, quæ in hoc sita est quod iudaica illa, idquod repræsentabant in Christo futurum figurabant erant enim

Dilutio.

Quo discernatur matrimoniũ iudaicũ a nostro

Quo pacto sacramēta ueteris legis patribus profuerit.

Roma. 3

1. Cor. 10

Ephe. 5

Au. de bo. coniu. c. 15

Au. de bo. coniu. c. 18

umbra futurorum, Christiana uero idipsum quod repræsentant iam in Christo adimpletum signant ne tantum (uti illa) signant, sed & rite accipientes uirtute spiritus assistentes sanctificant & mundant. Interim tamen non negamus sacramenta ueteris legis ueluti circuncisionem & cætera similia patribus profuisse, sed non uirtute sacramentis indita, uerum solam per fidem uenturi Christi in sacramentis illis significati. Ergo quemadmodum transitus maris rubri baptismum significabat, & manna Eucharistiam, sic matrimonium iudaicum, unionem Christi & ecclesiæ designabat futuram, quam Christianum designat impletam, diuersa tamen (quod ad iudaicam polygamiā attinet) ratione. Nam sicut sacramentum pluralium nuptiarum significauit unionem synagogæ & ecclesiæ ex gentibus in Christo, seu futuram multitudinem Deo subiectam in terrenis omnibus gētibus; sic sacramentum singularium nuptiarum nostri temporis significat unionem illam iam esse in Christo & ecclesia adimpletam & quotidie adimpleri, seu etiam unitatem omnium nostrorum subiectam Deo futuram in una cœlesti ciuitate. Vnde non sine magna ratione Paulus Apostolus, etsi declarasset nuptias non esse peccatum cum dixit: Si acceperis uxorem non peccasti, & si nupserit uirgo non peccat, quod uult, faciat, non peccat, si nubat, uetuit tamen, ne ordinaretur quispiam in Episcopum, qui non esset unius uxoris uir. Quod acutius intellexerūt, qui nec eum qui Catechumenus, uel pēganus alteram habuerit, & si post Christianismum auspicatum, unam tantum atq; uirginem duxerit, ordinandum censuerunt. De sacramento enim agitur, non de peccato. Vnde quamuis in baptismo omnia pecca-

ta dimittantur, & recte uisum sit eum qui plures temporum successu habuisset uxores, peccatum nullum cōmisisse, tamē quia normam quandam sacramenti amisit, non ad uitæ bonæ meritū, sed ad ordinationis ecclesiasticæ signaculum necessarium, Antistes esse prohibebatur, Antistes enim ecclesiæ, quem Paulus uult tantum unius uxoris uirum significat ex omnibus gentibus unitatem uti uiro Christo subditam.

QVæ omnia nobis contemplantibus non possumus nō demirari quosdam eo dementiæ uenisse, ut ausi fuerint, Matrimonium ex sacramentorum numero impudenter secernere ac remouere, quod tamen constat propterea institutum esse, ut esset ueteris testamenti patribus, futuræ, nobis uero præsentis Christi & ecclesiæ longe sanctissimæ unionis expressissimum signum, habens etiam in lege noua uti cætera sacramenta gratiam certo assistentem. Idq; in primis diuo Paulo in loco quem supra attigimus, deinde omnibus orthodoxis patribus & græcæ & latinæ ecclesiæ uno ore cōtestantibus. Quæ omnia ex sequentibus manifesta ac perspicua fient. Hic tantum prælibasse suffecerit, Paulum aperte pronuntiare matrimoniū sacramentum esse. Sacramētum (inquit) hoc magnū est. Ego autem dico i Christo & ecclesia. Nā tametsi quidam sint qui sensum Paulinum, quē ecclesia in hisce uerbis intelligit adducto quodā glossemate eludere moliantur, nihil tamen efficiunt. Nam quod cōtendunt Apostolum hisce uerbis. (Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & ecclesia) uoluisse sacramentum matrimonio uiri & uxoris adimere, & in mysticam illam unionem Christi & ecclesiæ omnino transferre quasi hoc sensisset Paulus & sic uoluisset accipi, ut

[Margin: Refelluntur qui matrimoniū negant omnē sacramētū.]

[Margin: Ephe. 5 Am. ibidē Aug. in locis inumeris. Chryso.]

[Margin: Vanum cōmētum aduersariorū]

P efellitur vanũ glossema hoc sacramentum magnum esset duntaxat in Christo & ecclesia, neq; pertineret quicquam ad uiri, & uxoris matrimonia. Id quàm & uerbis & sententiæ Paulinæ repugnet
Ephe. 5 quis nõ uidet? Paulus enim ad uerba illa prothoplasti (propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam & adhærebit uxori suæ & erunt duo in carne una) statim subiunxit. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & ecclesia. Iam cum & Apostolus docet & omnes doctores sancti confirment uerba illa prothoplasti fuisse uaticinium de Christo & ecclesia. Deinde cum Christus doceat & is ipse Pauli locus quem tractamus manifeste declaret, eadem uerba non tantum ad hanc mysticam unionem sed & ad ipsum matrimonium pertinere, ac sic ab Adam prolata fuisse ut eadem & in id quod agebatur, & in id quod prænuntiabatur, hoc est & in hominum coniugium, et Christi cum ecclesia copulam competerent, omnino perspicuum euadit Paulum hisce uerbis: Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & ecclesia (quæ immediate uerbis prothoplasti subiunxit) nihil aliud significare uoluisse, quàm quod matrimonium, hoc est illa coniunctio uiri & mulieris (quæ fiebat deo copulante) sanctissimæ illius coniunctionis qua Christus coniungitur cum ecclesia sacramentum, hoc est sacrum signum esset, alioqui hæc Pauli uerba ad uerba prothoplasti nequaquam responderet. Quin si quis uel grammaticum sensum diligenter expendat, uidebit Pauli uerba glossemate aduersariorum longissime distare. Nam Paulus quiddam uidet in uerbis prothoplastæ quod sit sacramentum Hoc (inquit) sacramentum magnum est. Quod est autem hoc sacramẽtum in uerbis superioribus

Matth. 19
Ephe. 5
Intellect⁹ verborum ppter hoc homo reliquet.

Sēsus grāmaticus

cœlatum, quod magnũ est in Christo & ecclesia: certe Christus & ecclesia id esse nõ potest. Nam absurde sequeretur, hoc (id est Christus) & ecclesia est magnum sacramentum in Christo & ecclesia nemo enim sic loquitur, Nec idẽ proprie est sacramentum sui ipsius: necesse est igitur ut id sacramentum quod dicit esse magnum in Christo & ecclesia sit illa coniunctio uiri cum coniuge, quam uerba prothoplasti citra omnem controuersiam aperte commemorant & si interim mystica sint, Quo concesso necesse erit (cogentibus nimirum uerbis Paulinis) coniugium pro sacramento suscipere, præsertim si constabit in ipso (cum in domino hoc est religiose & pie contrahitur) gratiam conferri. Siquidem inter omnes conuenit hoc sacramentum esse nouæ legis, quod est sacrum signum, seu uisibilis forma inuisibilis gratiæ dei, uerbo constans & elemento. Superest itaq; ut & uerbum & elementum huius sacramenti indicemus, & gratiam insuper in eo conferri demostremus.

Verbũ huius sacramenti.

VErbum itaq; huius sacramenti, quo accedente ad elementum fit sacramentum, id nimirum est quo ambo mas & fœmina (quum pietatis respectu quæ in deum est sibi mutuo fidem coniugalem dant, accipiuntque) non quouis modo, sed in dei nomine coniunguntur ac copulantur. Interim nihil refert, qua lingua, aut latina, an uernacula, an qualibet alia & quibus dictionibus hoc uerbum exprimatur, modo id clare & exerte significetur, nempe præsentes marem & fœminam in se mutuo consentientes, seseque in coniuges accipientes, in dei nomine seu in nomine patris & filij & spiritus sancti copulari. Est autem tale uerbum, Christi uerbis uti ualidissima ac firmissima basi

Matth. 19 *subnixum, cum inquit: Quos deus coniunxit homo non separet, Quibus sane uerbis sacramentum matrimonij nouæ legis firmissime stabilitur, & Christianorum coniugia ab omnium aliarum gentium connubiis separantur. Verbum profecto admirabile quod nemo potuisset effari præter uerbum quod caro factum est.* Iohan. 1 *Quo imprimis ostenditur quod quicunque pietatis respectu legitimo coniugio copulantur eos non temere, neque humanis tantum ceremoniis, sed ipso Deo inuisibiliter assistente & insensibiliter cooperante coniungi, atque etiam deum non solum interesse, sed & præesse, suo (hoc est pietatis respectu contracto) coniugio. Deinde eodem Christi uerbo principalis res seu uis Christiani matrimonij declaratur, quæ est indissolubilis firmitas fœderis, seu uinculi coniugalis, signi dei gratia redimita. Nam si deus coniuges sic nectit ac copulat, ut nulli hominū potestas sit eos separandi, omnino consequens est ut eisdem a se coniunctis coniugibus etiam eam gratiā impertiatur, qua sibi hoc mutuo atq; inuiolabili fœdere per pium ac castum amorem perpetuo cohærere, seq; mutuo ad eum modum, quo Christus ecclesiam pro suo modulo complecti ac diligere possint, ab omni immūditia alieni. Quāobrem catholici (ut supra diximus) sciunt magnum esse sacramentum, duos esse in carne una, hoc est duos, Deo iungente, in unam carnem constringi, nectique, non secus quā Christus & ecclesia, indissolubili affectus & naturæ communione una & caro & corpus efficiuntur. Hæc sacra coniunctio diuortium olim Iudæis ob cordis duritiam a Moyse permissum prohibet, & pluralitatē uxorem patribus olim licitam tollit. Nec alibi quam in ciuitate Dei nostri in mon*

Verbo cristia. matrimonia cristianorū stabiliūtur & sanctificantur.

Deus nōsolū interest sed & præest pijs coniugis.

Vis gratia quā deus cōfert in sacramēto.

Ephe. 5.

ratio sacrament. non

te sancto eius talis est causa cum uxore, boc est sola ecclesia sacramentum matrimonij nouit ac colit. Iudæi, ethnici, & hæretici, qui matrimonium nouæ legis sacramentũ uel ignorant, uel de numero sacramentorum temere proscindunt, ij & repudia permittunt & polygamiam licitam ducũt quos Christus casti matrimonij author, stabilitor, tutor ac defensor, sua uoce pari censura damnat ac inuoluit. Qui interogãtibus si liceat homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa, respondit, Non legistis? quia qui fecit hominem ab initio masculum & fœminam fecit eos, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Itaque iam nõ sunt duo sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo nõ separet. Et rursus: Interrogantibus cur ergo Moyses mandaret dari libellum repudij & dimittere? Respondit: Quoniam Moyses ad duritiam cordis Iudæorum permisit eis dimittere uxores suas, ab initio autem non fuit sic: Quam obrem (inquit) quicunque dimiserit, uxorem suam, nisi ob fornicationem & aliam duxerit mæchatur, & qui dimissam duxerit, mæchatur. Quæ omnia ut exactius intelligantur retinendum est, quod supra diximus: Aliud esse, etiam apud Christianos, matrimonium aliud matrimonij sacramentum, aliud esse uerbum quo contrahitur matrimonium, aliud esse uerbum quod efficit matrimonij sacramentum. Verba enim matrimonium apud omnes gentes, non tantum apud Christianos contrahitur, ea sunt, quibus mutuus consensus coniugum (quem de præsenti uocant) exprimitur. Consensus enim & uoluntas, seu pactio coniugalis, eorũ de quorũ cõiunctione agitur, ubiq; matrimoniũ facit, qui solus

permittit christianis cõiugibus Diuortiũ neq; polygamiam.
Au. de bo. coniu. contra Iouinia ca. 7
Matth. 19.
Gene 1. 2
Matth. 19
Marci. 10
Lucæ. 16
aliud ẽ matrimoniũ, aliud matrimõii sacramentum.
Verba quibus matrimoniũ cõtrahitur.
Amb. c. cũ initiatur 27. q. 2

Chri. c. suf ficiat. 27. q. 2. Au. de bo. coniu.

si in nuptijs defuerit, cætera etiam cum ipso coitu celebrata frustantur, quod non coitus aut defloratio uirginitatis coniugium faciat sed consensus. Quamobrem coniunx recte uocatur ex prima desponsationis fide, & si nullus concubitus, aut carnis commixtio interuenerit. Sed non omne matrimonium protinus est sacramentum, alioqui & matrimoniũ apud æthnicos, quod eiuscemodi mutuo consensu (non sine magna honestate & solennitate contrahebatur) sacramentum esse fatendum foret, id quod non temere concedemus,

De matrimoniis clãdestĩs censura.

Quin non facile nobis persuadebitur matrimonia illa clandestina, quæ apud Christianos nedum æthnicos, mutuo quodam sed impuro consensu, libidinis tantum explendæ, seu cuiusuis alterius damnabilis causæ gratia, sine ullo dei respectu, seu in deum fide, idq́; pessimo exemplo & præter ecclesiæ sententiam ac permissum contrahuntur, sacramentum esse. Aliud ergo uerbum quàm uerbum meri consensus

Verbũ quo matrimõiũ efficitur sacramentũ

requirendum erit quo coniugium sacramentum efficiatur, Quod nos ut in cæteris, ita & in hoc sacramento tale uerbum esse putamus, cui fides in deum accedit, nempe quod

Au. tracta 80. ĩ Iohã.

accedens ad elementum faciat sacramentum, non quia pronuntiatur, sed quia creditur. Vt planè dicamus quod sentimus. Non sufficit, ut matrimonium quod cõtrahitur sit sacramentum, uirum tantum accipere mulierem, & uicissim mulierem accipere uirum in coniugem, sed necesse est ad

Sacramẽti ratio ĩ quo consistat.

sacramenti rationem, ut alter alteri religiose ac in domino iungatur, non tanquam auspicaturi rem humanam sed magis diuinam, quam non ipsi suis uiribus, sed in ipsis sit operaturus ac effecturus deus, Quod fit, si in uerbum dei (quo hoc sacramentum firmatur ac stabilitur) respiciamus, ac

fide credamus ea bona in non indigne anspicantibus matrimonij sacramentum effecturum deum, quæ ipse uerbis suis pollicetur, aut certe in coniugibus requirit. Quod tam uerum est, ut nec patres ueteris legis matrimonio (quod apud eos etiam sacramentum sed illius legis erat) nullam sacramenti sanctitatem tribuendam putaret, nisi quod esset pie ac religiose sub dei testimonio in fide ac timore domini contractum. Id quod omnibus facile patere potest, cui matrimonia quæ uetus testamentum celebrat, expenderint. De matrimonio quod Deus ipse inter Adam & Euam copulauit plura dicere non est necesse. Cum ad tempora Noe uentum est, uides damnari nuptias quas filij dei cum filiis hominum sine ullo dei respectu contrahebant. Nam sic habet scriptura: Videntes filij Dei filias hominum quod essent pulchre acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant, dixitq; Deus, non permanebit spiritus meus in homine in æternum quia caro est, ad quam nuptiarum prophanationem Christus respexisse uidetur, cum ait: Sicut enim erant in diebus Noe ante diluuium comedentes & bibentes, nubentes, & nuptui tradentes usq; in eum diem quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt donec uenit diluuium & tulit omnes, ita erit & aduentum filij hominis. Porrò hanc fuisse causam cur iudæi ab alienigenis nuptiis ante legem abstinebant, post legem etiam abstinere iubebantur, facile potest æstimari, Abraham accepturus filio suo uxorem, uide quo spectauit, Non enim quærebat substantiam multam, non diuitias, non seruos, non multa agri iugera, non externæ uenustatis formam (quæ mutuum consensum sed fide uacuum in contrahendo matrimonio con-

Fides accedere debet sacramēto

Patres ueteris legis soli matrimō. religiose cū tracto sanctitatē tribuebant

Gene. 2

Gene. 6

Matth. 24

Gene. 7

Abraham.

Chryso. in Gene. hōi 43

ciliare potuissent) sed in unum illum authorem & conciliatorem casti matrimonij deum, & in causam institutionis respiciens mandatum seruo dat, ne filio suo Isaac de filiabus Chanaã idololatris ducat, sed profectus in Mesopotamiam de cognatione ipsius Abrahæ Deum agnoscente & timente accipiat, atq; eam accipiat, non q̃ humanus affectus elegerit, sed quam Deus filio suo præparauit. Mãdat præterea ne filium suũ Isaac reducat in Mesopotamiam, ac seruo hæsitanti quidnã ageret, si mulier secum uenire nollet, omnem dubitationis scrupũ eximit, idq; facit fretus certa fiducia euẽturæ repromissionis Dei. Ne reducas (inquit) filium meum illuc, neq; enim hoc opus erit tibi, dominus enim Deus cœli & terræ, qui tulit me de domo patris mei, & de terra natiuitatis meæ qui loquutus est mihi et iurauit dicens: Semini tuo dabo terram hanc ipse mittet angelum suum coram te, & accipies inde uxorem filio meo, perinde atq; si dicat certus sum illum qui mihi hoc annũtiauit, qui semen meum multiplicandum promisit, qui tantam erga me declarauit benignitatem & curam, qui tantis beneficiis me prosecutus est prioribus etiam illud additurum, ut mittat angelum suum ante te, qui præcedat te, et uiam tuã in omnibus præparet, uxoremq; filio meo asciscendam notam faciat, qua accepta huc propere reuertaris. Vt uero seruus intelligeret quanto serio hæc mandarentur, & quàm non leuis res esset, quam agendam reciperet, Patriarcha, eum iuramento etiam astrinxit, deq; rerum omnium conditore ac casti matrimonij præparatore, (in quo tota sit fiducia collocanda) diligentissime instruxit ac docuit, summum insuper nuptiarum bonum, quod in fœmore suo nouerat signo decla-

Gene. 24
Ibidem.
Cõciliator religiosi matrimonii. deus.
Gene. 12
Nõ leuis res uxorẽ ducere.
Gene. 24.
Au. de bo. nup. ca. 16
Sũmũ nuptiarũ bonum Christus

rauit. Nam cum seruum manum fœmori suo subdere iussit, ut de uxore, quæ filio suo esset ducẽda, iuraret, idq; per deum cœli, quid aliud significabat, nisi in ea carne quæ ex illo fœmore originem duceret, adeoq; ex coniugio illo filij sui, Deum cœli esse uenturum? Eadem pietate Isaac quoq; præditus filio suo Iacob præcepit ne acciperet coniugem de genere Chanaã, sed magis de cognatione sua, adiecta benedictione fiduciæ erga deum plenissima. Deus (inquit) omnipotens, benedicat tibi & crescere te faciat atq; multiplicet, ut sis in turbas populorum, & det tibi benedictiones Abrahæ & semini tuo post te. Ad hæc, liber Tobiæ (ut cætera sanctorũ ueteris legis religiosorũ matrimoniorũ exẽpla recitare omittamus) diserte secernit matrimonia sanctorũ a matrimoniis prophanis. Sic .n. loquitur Tobias ille iunior: Filij quippe sanctorũ sumus & nõ possumus ita cõiungi sicut gentes quæ ignorant deum. Et rursus in uerbũ & finem sacramenti respiciens Deus appellans: Domine deus (inquit) patrum nostrorum, tu scis quia non luxuriæ causa accipio sororem meam coniugem; sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in secula seculorum, Et capite proximo testatur Angelus coniugem bonam deberi uiro timenti Deum. Raguel quoq; Saræ pater, non ignarus unde matrimonij uis dependeret plena erga Deum fiducia, dexteram filiæ suæ apprehendens dexteræ Tobiæ tradidit dicens: Deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob uobiscũ sit, & ipse coniungat uos, impleatq; benedictionem suam in uobis. Sed quid hæc tam multis attinet commemorare? cum passim Biblia deum casti matrimonij conciliatorem pronuntient, Apud Solomo-

Gene. 28

Liber Tobiæ matrimonia sanctorũ a pphãis discerte secernit.

Cap. 8

Ibidem.

Ibidẽ ca. 7

Cõiũx bona dbita uiro timenti deum.

Raguel. Sara.

Ibidem.

Prouc. 19

Prouer.19 nem Prouerbiorum decimonono sic legimus: Domus & diuitiæ dantur a parentibus, a domino autem proprie uxor

Eccle.26 prudēs. Et Ecclesiastici 26 Pars bona mulier bona in parte bona timentiū deum dabitur uiro pro factis bonis. Psal=

Psal. 127. tes quoq; uiri timentis deū præmia recensens. Inter cœtera ait, uxor tua sicut uitis abundans in lateribus domus tuæ.

IAm si hæc fuit apud patres ueteris legis matrimonij ratio, ut non tantum requirerent uerbum mutui consensus. sed & fiduciæ erga deum significantium, quanto magis id

Coloss.1 obtinet in nouo testamento, in quo Christus (restaurator omnium quæ sunt in cœlo & in terra) coniugium non solū ad primam institutionem reuocauit, pristinæq; dignitati restituit, sed & amplioris gratiæ augmento sacrauit, quum scilicet in cruce obdormiscens, aqua & sanguine ex aperto latere profusis sibi ecclesiam uxorem conderet, ac præordinatas illas ab æterno nuptias (quarum uoluit nostras esse

Christus matrimo. suæ primæ dignitati restituit atq; etiā ampliori gratia ornauit

Iohan. 19

Ephe. 5 sacramentum) cōsummaret. Itaq; diuus Apostolus Paulus,

1 cor. 7 ser. d dña nostra quod Christiani ducunt uel nubunt, non simpliciter nubere, sed in domino nubere appellat, nimirum indicans Christianos, domino mediante iungi oporteret, accedente fide quæ in uerba Christi (quibus hoc sacramentum firmauit ac

1.Cor. 7 roborauit) respiciat. Quam fidem tanti etiam facit Apostolus, ut dicat propter uirum fidelem uxorem infidelem quā

Ibidem prius q̄ ad Christum conuerteretur duxisset, modo et cohabitare consenserit, sanctificari. Hanc diuini uerbi, matrimonium sancientis uim, is recte intellexit, qui locum illum, Ge-

Ropertus abbas in Gen.lib.2. cap.24 neſ.ij. (Immisit ergo dominus soporem in Adam) pertractans. Ecce (inquit) quia non undecūq;, sed de costa uiri fecit uiro author coniugij deus adiutorium simile sibi. Nun=

quid absq; iniuria factoris sui uir costam suam abijcere poterit? Si cæcus, si claudus, si uel paruo, uel grandi, uel torto naso, si fracto pede, uel manu, si gibbus, si lippus, uel quamlibet eiusmodi maculam habens non accedet ad ministerium domini secundum mandatum legis, quanto magis qui costam integram, corpori uiolenter exemit uel abiecit, merito ab altari, imo & a communione totius ecclesiæ debet arceri. Etenim mox ut pro adiutorio huiusmodi, quilibet uir quamlibet mulierem assumpserit, mediāte fide & testimonio eius, qui hanc mulierem ad hunc uirum adduxit nempe Euam ad Adam, costa eius est, os ex ossibus eius & caro de carne eius est. Igitur si illam ultra reliquerit pro qualicunq; causa excepta causa fornicationis iam apud deum uir non erit, nec pro integro corpore reputabitur, quia uidelicet una est costa mutilatum. Costa (inquam) non qualicunq;, sed bene ædificata diminutum est corpus. Itidem & mulier si uirum reliquerit, iam apud deum in numero non erit, quia non corpus integrum uel tota caro, sed pars esse conuincitur ex lege conditionis, quia de uiro sumpta est. Hæc ille.

Leui. 21 — Verbū sacramēti & uis eius. — Gene. 2 — Matth. 19 — Mar. 10 — Gene. 3

Ambrosius quoq; ad latentem huius sacramenti uim respiciens in caput septimum prioris ad Corinthios sic habet: Non debetur reuerentia coniugij ei qui horret authorem coniugij. Non enim ratum est matrimonium quod sine Dei deuotione est, ac propterea non est peccatum ei qui dimittitur propter Deum, si alij se iunxerit. Contumelia enim Creatoris soluit ius matrimonij circa eum qui relinquitur ne accusetur alij compulatus, Infidelis autem discedens & in deum & in matrimonium peccare dino-

Amb. in c. 7 primæ ad Corinth. — 1. Cor. 7

scitur quia noluit sub Dei deuotione habere coniugium. Itaq; non est ei fides seruanda coniugii. Nam si Esdras di mitti fecit uxores aut uiros infideles, ut propitius fieret deus, nec iratus, si alias ex genere suo acciperent, (non enim ita praeceptum iis est, ut dimissis istis alias minime ducerent) quanto magis si infidelis discesserit, liberum habebit arbitrium, si uoluerit nubere legis suae uiro. Illud enim non debet imputari matrimonium, quod extra legem dei est, sed cum post cognoscit, & dolet se deliquisse se emendat, ut ueniam mereatur. Si autem ambo crediderint, per cogitationem dei, confirmant matrimonium. Hactenus ille. Loquitur autem de matrimonio in infidelitate contracto, altero coniugum iam facto Christiano.

1.Esdrae.9

Nō est ppie matrimoniū q̃ ē extra legem dei.

HAnc itaq; diuinam huius sacramenti rationem beatus Augustinus propius contemplatus non solum Christianorum matrimonio a caeterarum gentium connubiis separat, sed etiam uerba Christi & Apostoli sic interpretatus est, ut matrimonij sacramentum, quod inter Christianos ad contrahendum idoneos, pie ac religiose contractum est, ex nulla causa postea accedente (quod ad foederis coniugalis uinculum attinet) dissolui posse adseueret; Et ut Christus ex sola causa fornicationis dimitti uxorem permiserit, non tamen aliam ducendi potestatem fecerit, sed secundum Pauli doctrinam oporteat uirum illum, aut reconciliari uxori, aut coelibem, donec repudiata uixerit, permanere. Nam cum hoc Apostolus exerte doceat de uxore, cum ait: His qui matrimonio iuncti sunt, praecipio non ego, sed dominus uxorem a uiro non discedere, quod si discesserit manere innuptam, aut uiro suo reconciliari, Constet autē

Au. de bo. coniuga. itē de adulterinis cōiugiis ad pollentiū. Item libro de verbis dn̄i

Matth. 19

1.Cor. 7

Ibidem.

Apostolum loqui de uxore discedente, non ex quacunq; sed ex iusta causa, hoc est, fornicationis, quod alioqui non permitteret illi Apostolus contra præceptum domini, uirum dimittere, & sic innuptam manere, ne sine causa a uiro recedens, faciat eum mœchari. Consequens est, ut uicissim uir dimittens uxorem, etiam ex causa fornicationis eodem iure teneatur. Nam quod ad diuortiū attinet, Paulus uirum et uxorem paribus conditionibus astringit: Subdit enim: Et uir non dimittat uxorem. Quod uero post hæc uerba non repetat Apostolus expressim de uiro, quod iamiam dixit de muliere, non adijciens uidelicet, uirum discedentem aut cœlibem manere aut reconciliari uxori oportere, id ex Augustini sententia, non alia ratione factum est, quàm q, similē formam, in uiro Apostolus intelligi uoluerit, nempe ut eodem modo, si uir uxorem dimiserit (quod ex causa fornicationis tantum permittitur) tum aut manendum ei sit sine uxore, aut ut reconciliari se patiatur uxori.

Quorūdā rōnes p diuortio expediuntur.

ET ut quidam uehementer urgeant uerbum reconciliari, quod id non proprie competat in offensum, sed magis in offendentem, quasi Paulus de muliere non quæ ex iusta, sed ex non iusta causa a uiro dicessit, intelligi debeat, nec dum tamen uidemus, an hoc ipso quod probandum recipiunt satis comprobent, nam tali mulieri qualem illi fingunt non permitteret Paulus corporalem separationem. Præterea, quid absurdis si dicamus offensum offendenti, modo tamen offendentem culpæ pœnituerit, aut etiā si offensus offendentis opera carere non uoluerit, aut etiam non potuerit, reconciliari oportere? Cæterum, qui uerba Christi apud Matthæum uidelicet: Quicunque dimiserit

Verbum reconciliari.

Locus Matthæi 19. expenditur.

Vide Aug. de adul cõiug. ad pollentiũ li. 1. Diuersa sũt vxo. posse dimittere, & post dimissam aliam ducere posse

uxorem suam excepta fornicationis causa facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit, adulterium committit, sic intelligunt, ut non solum liceat marito uxorem adulteram dimittere, sed post dimissam aliam etiam ducere, hi de suo, quod euangelium non habet, addunt, id quod ipsis non licet, quantumuis etiam in speciem æquis ac pulchris rationibus nitantur, siquidem non oportet ob priuatas quærelas, aut etiam incommoditates peruerti euangelium Dei, *quod apud* Marcum *&* Lucam, *dimittenti uxorem ius alteri se iungendi indiscriminatim adimit.* Nam Marci *decimo legimus: Quicunque dimiserit uxorem suam & alteram duxerit, adulterium committit super eum: & si uxor dimiserit uirum suum, & alij nubserit, mœchatur. Itidem apud Lucam cap. xvi. Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mœchatur, & qui dimissam a uiro ducit, mœchatur. Cum ergo euangeliũ dicat omnẽ mœchari, qui dimissa uxore aliam ducit, qui ergo nos sumus, ut dicamus:* Virum *dimittentem uxorem, & si ex causa fornicationis, & ducentem aliam non mœchari? id quod* Euangelium *non dicit,*

Augu. de adulte. coniu. li. 1. c. 9

Quinimo locus ille apud Mattheum, *si ad eum sensum, quẽ illi fingunt, intelligi deberet, mœchus non esset qui dimissam ex causa fornicationis duxisset, quod tamen proculdubio falsum est, neq; enim quisquam ita est absurdus, ut mœchum neget esse, qui duxerit eam, quam maritus ob causam fornicationis abiecit, cũ & eum esse mœchũ* Christus *dicat, qui duxerit eam, quæ preter causã fornicationis abiecta est.*

Marci. x. Luc. 16. Origenes ho. 7. in mat. Tertul. contra Marti. li. 4

S*Cimus ueteres in hac re aliquantisper uariasse. Scimus* Originem, Tertullianum, *atque adeo* Ambrosiũ, Augustino *opponi, maxime, quod* Ambrosius *uir pari san=*

ſtimonia & doctrina prœditus, aliud uiro innocenti permittat quod adimit mulieri, nempe ut uiro innocenti, qui ex cauſa fornicationis ſeu adulterij uxorem repudiaſſet, licitum ſit alteram ducere, mulieri quæ ex ſimili cauſa uirum dimiſiſſet, alij uiro nubere non liceret alterutri uero coniugum qui diuortio cauſam præbuiſſet, ſiue uiro, ſiue mulieri, alteri matrimonio iungi ex eiuſdem Ambr. *ſententia omnino interdictum ſit.* Hæc *(inquam) atque alia multa ad aperiendam feneſtram diuortiis, a quibuſdam adferuntur, cum quibus in præſentiarum diſſertare nõn eſt inſtituti noſtri, quod cuilibet pio ad tuendam utrinque uinculi coniugalis perpetuam indiſſolubilitatem, ea merito ſuffecerint quæ* Auguſtinus *libro de ſermone domini in monte.* Item, *libro de bono coniugali contra* Iouinianum, *libris quoque duobus quos de adulterinis coniugiis ad* Pollentium, *in hanc rem acutiſſimo quidem iudicio noſtra ſententia congeſſit.* Et *omnino is uir ſummæ doctrinæ, nec minore pietate prœditus quiddam quod ipſe teſtatur in matrimonio uidit, quod maioris firmitatis ſit, quam ut ulla ratione quod ad ipſum uinculum attinet, diſſolui poſſit, nempe uerbum & rem ſacramenti.* Videmus *(inquit) uinculum, ſeu fœdus illud coniugale (quæ eſt res ſacramenti) tantum ualere, ut tametſi cauſa procreandi colligetur, non tamen ea cauſa ceſſante ſoluatur; alioqui quis uxorem ſterilem dimittere poſſit, & ducere, ſeu ſaltem ſuperinducere eam, de qua filios haberet, quod* Chriſtianis *non licet.* Quem *ergo non faciat intentum, quid ſibi uelit tanta firmitas uinculi coniugalis? quod nequaquã tantũ ualere putandũ eſt, niſi alicuius rei maioris, ex hac infirma-*

Amb. ſẽtẽtia in Epi. 1. cor. c. 7

diuortio ſe noſtrã aperiẽtibus piẽtiſſimus ac doctiſſim' opponitur Aug.

De ſermõe dñi in mõte.

De bo. cõiu.

De adulterinis coniugiis.

De bo. coniu. cap. 7.

Quid deſignet tanta firmi. vinculi coniugalis.

mortalitate hominum quoddã sacramentum adhiberetur, quod licet deserentibus, atq; adeo dissoluere cupientibus hominibus, nihilosecius tamen inconcussum illis remaneret ad pœnã. Qua de re interueniente diuortio non aboletur illa confœderatio nuptialis, adeo ut etiã corporaliter separati coniuges maneant, cũ illis uero adulteriũ cõmittant, quibus fuerint etiam post repudiũ copulati, nec tamen nisi in ciuitate dei nostri in monte sancto eius, talis est causa cũ uxore. Et alibi: Manet (inquit) inter uiuentes quoddam coniugale uinculũ quod nec separatio, nec cum altera copulatio possit offerre, sicut apostata anima de coniugio Christi recedens, etiam fide præstita sacramentũ fidei non amittit, quod lauacro regenerationis accepit. Hactenus ille.

Diuortiũ ex causa fornicationis non dissoluit uinculum coniugii.

In sola ecclesia matrimonii ĩdissolubilitas.

Augu.

Aug. sentẽtiam ecclesiæ calcul° ad probauit.

Cuius interpretationi & sententiæ cum Ecclesiæ Catholicæ calculus accesserit, idq; non ex Augustini, sed ex Euangelica & Apostolica authoritate, per Augustinum recte ab Ecclesia iudicauit intellecta, frustra in disceptationẽ reuocatur quod decisum est semel. Nam sic in Concilio Mileuitano cui Augustinus ipse interfuit, & quod Ecclesia recepit cõstitutũ legimus placuit, ut secundum Euangelicam & Apostolicam disciplinã, neq; dimissus ab uxore, neq; dimissa a marito alteri coniungantur sed ita maneant aut sibimet reconcilientur, q̃ si contempserint ad pœnitentiam redigantur. Tanto uero serio ibi ab eo Concilio constitutum est, ut etiam patres operæpretium ducerent petendam esse legem imperialem promulgari, qua idem fieri a Cesare prohiberetur, ne quis quod Concilium ad regulam euangelicam expensum statuisset temere uiolaret. Et reuera iniuriam facit iudicio religiosissimæ synodi qui semel iudicata, acre-

Concil. mil lenitanum.

Ibidem

Martia. imperato in

ete disposita resoluere ac disputare contendit. Quod si clarius testimonium requiris, inspice decreta Innocentij pontificis Sinchroni Augustini, qui ad Eugubinũ capite sexto sic habet. De ijs etiam requisiuit dilectio tua, qui interueniente repudio alij se matrimonio copularunt, quos in utraque parte adulteros esse manifestum est. Qui uero uel uxore uiuente (quãuis dissociatum uideatur esse coniugium) ad aliam copulam festinauerint, neque possunt adulteri non uideri. In tantum ut etiam hæ personæ quibus tales coniuncti sunt etiam ipsæ adulterium commisisse uideantur secundum id quod legimus in euangelio. Qui dimiserit uxorem suam, & duxerit aliam, mœchatur. Similiter & qui dimissam duxerit, mœchatur, & ideo tales omnes a communione fidelium abstinendos. Hactenus ille. Concilio Calcedonẽ Inno. ad Eugubinum. Matth. 19 Lucæ. 16

QVod si dixeris, si hæc ita se habent: nempe, ut separato matrimonio, etiam ob causam fornicationis neutri cõiugũ altero uiuo, alij matrimonio iungi liceat? Certe dura est causa hominis cum uxore & non expedit nubere. Nam aut recipienda & tenenda est adultera, quod scriptura abominari uidetur, cum ait: Qui tenet adulteram stultus & insipiens est, aut perpetuo abstinendum est etiã continere non ualenti, quod prohibet Apostolus, dicens: Si se non continent, nubant, melius est enim nubere quàm uri. Obiectio Deut. 24 1. Cor. 7

Respondemus nos libenter concedere, quod Christus ipse, & Paulus etiam adfirmant, nõ esse rem leuis momenti matrimonio iungi, & propterea bonũ esse homini si omnino extra matrimonium uiuere & continere possit. Sed quoniam non omnes capiunt uerbum hoc, qui continere non potest, ducat, at uideat ut in fide & timore domini talem Dilutio. Matt. 19 1. Cor. 7

Nõ est res leuis momẽti matrimoniũ cõtrahere.

ducat, ac taliter cum ducta uiuat, ne sit necesse adulterii crimen in ea timere uel expectare. Verum at res secus accidat, durum quidem esse fatemur uel adulteram recipere uel perpetuo continere sed tamen hanc conditionem leuiorem facit ius optionis, quod Apostolus concessit; nimirum ut uir uel contineat sese si possit, uel si continere non possit, se mulieri per penitentiam correcte reconcilliari patiatur. Quid enim (ut Augustinus ait) tibi durum uidetur ut post adulterium reconcilietur uxor? Certe si fides adsit durum non erit. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos credimus pœnitentia esse sanatos? Et iterum: Non erit turpis, nec difficilis etiam post patrata & purgata adulteria reconciliatio coniugii, ubi per claues regni cœlorum non dubitatur fieri remissio peccatorum, nõ ut post uiri diuortium adultera reuocetur, sed ut post Christi consortium adultera non uocetur. Quod autem scriptura stultum uocat eum, qui adulteram tenet, de ea intelligendum est, quæ cum deliquerit, ne cogitat quidem de resipiscendo, sed magis eligit in fornicatione sua permanere, quam si uir retinere non dubitauerit patronus turpitudinis & lenocinii reus uidebitur. At eam peccatricẽ quæ pœnitentiã erigit recipere non tantũ nõ turpe, sed plane pium est, & Christiano hominem dignũ. Atq; hic debet Parochorũ cura sollicita esse: nempe, ut correctos coniuges reconcilient, nõ ut separatis ius faciant alijs se copulandi quod ecclesia ex Euangelica & Apostolica traditione uetuit. Tantã de uerbo huius sacramenti & efficacia dictum suffecerit.

Matth. 16
1. Cor. 7

Aug. de adulte. coniuga ad pollẽtium.

Idem.

Respõdetur ad locũ Deut. 24

Chryso.
Gregorius

Elemẽtũ sacramẽti.

Elementum huius sacramenti est illa exterior uiri ac mulieris coniunctio, seu ille exterior gestus & actus,

quo coniuges in nomine domini copulantur, ac inter copulandum profitentur, se posthac duos in una carne futuros, sibiq; mutuo coniugalem fidem perpetuo seruaturos, cui cum sexuum commixtio accesserit, tum demum perfectum huius sacramenti elementum efficitur, quo expressim eius finis, uirtus, & efficacia designātur. Quod ut clare intelligas. Constat in sacramento coniugij duo signari. Primum signatum est arctissima illa coniunctio Christi & Ecclesiæ Secundum, quod priori signato cohæret, est indissolubile illud & inuiolabile fidei, seu fœderis coniugalis uinculum, quod deus per gratiam suam quam sacramento adhibet in coniugibus nectit, & per mutuum amorem & affectum, quem animis ipsorum immittit, continet, ac conseruat. Quæ duo, externa illa coniugij, carnali copula consummati facies, expressim repræsentat.. In primis enim unionem illam Christi & ecclesiæ designat, qua Christus ecclesiæ non tantum spiritu & charitate, sed etiam natura per carnis susceptionem, ueluti caput membris suis cohæret. Secundo, hoc elementum designat indissolubile illud coniugale fœdus, simul & gratiā in quam deus fœderis huius author & conciliator sacramento adhibet, qua accepta per fidem coniuges perpetua dilectione animorum & corporum cohærere, hoc est, & animos suos, & corpora a prohibita cōcupiscentia & illicita fornicatione continere, ac sancta & immaculata conseruare possint. Quod Paulus apertissime in Ephesi. capite quinto ostendit, ubi fideles coniuges grauissime cōmonet, ut & in finem & rem sacramēti respiciētes, gratiam mutuæ dilectionis (domum illud dei) in seipsis resuscitent ac colant. Locus sic habet. Mulieres uiris suis

Copula significatio

Duæ res sacramenti. matrimōii

Signi congruitas. Ephe. 5.

Visibilis forma inuisibilis gratiæ.

Locus. Ephe. 5. explicatur

subditæ sint, sicut domino, quoniam uir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesiæ, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres, uiris suis in omnibus. Viri, diligite uxores uestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in uerbo uitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta & immaculata. Ita, & uiri debent diligere uxores suas ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suã odio habuit sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus ecclesiam quia membra sumus corporis eius, & de carne eius, & ossibus eius propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico, in Christo & ecclesia. Hactenus Paulus.

Apostolus docet matrimoniũ esse sacramẽtũ. Primo, quia signũ unionis Christi & ecclesiæ.

Hic uides ut beatus Apostolus matrimonium docet undique sacramentum esse. Docet enim a Deo consecratum esse matrimonium ut esset Christi cum ecclesia, & spiritu, & carne coniuncti sacramentum, atq; ideo uirum comparat Christo, uxorem ecclesiæ, uirum caput esse dicit eius corporis, quod unum facit cum fœmina, Christum caput facit eius corporis quod unum dicit cum ecclesia. Membra capiti (ueluti a quo uitales spiritus mutuantur) & mulieres uiris suis subiectas esse oportere, deinde neminem carnem suam unquam odio habuisse, sed magis nutrire ac fouere pronuntiat, atq; id iustum esse diffinit, ob id potissimum quo ad eundem modum Christus, ecclesiam suam

Secũdo, q̃a signũ mutuæ dilectionis est.

intus uiuificet, sanctificet, ac mũdet lauacro aquæ in uerbo uitæ, ac insup foueat ac nutriat. Rursus *præcipuã causam facit, cur uir uxorẽ suã diligat, non aliã, ne matrimonium dissimile signũ sit unionis Christi & ecclesiæ quam repræsentat, neue gratiã (quã deus matrimoniũ eo quem diximus fine cõcilians ac nectẽs diuinitus subministrat) contemptim negligat, & hanc potiorẽ causam facit quã cõmunẽ masculi & fœmellæ naturã, quæ & ipsa potuisset incitare ad diligendum,* Vicissim *ipsam mulierem ut uirũ timeat ac reuereatur, eodẽ exemplo prouocat nempe quod illa referat ecclesiã obedientẽ Christo.* Quæ *cũ iterũ atq; iterũ multis uerbis inculcasset, ne quis hanc uiri cũ Christo, & uxoris cum ecclesia collationẽ putaret similitudinẽ esse quampiam, dumtaxat exortandi causa desumptã, ostẽdit matrimonium illius unionis (quæ in Christo & ecclesia cõsummatur) significãdæ gratia institutũ, & a prothoplasto prophetarum omniũ primo indicatum esse.* Nã *cum dixisset, qui suã uxorem diligit seipsum diligit, subiũgit* Paulus: Nemo *enim carnẽ suã odio habuit, sed nutrit ac fouet eam, sicut & Christus ecclesiã, quia membra sumus (inquit) corporis eius, & de carne eius, et de ossibus eius.* Quæ *uerba utiq; dixit* Apostolus *ut nos in memoriam duceret eorum uerborum quæ uerbis istis similia dixit* Adam*, cum in conspectum eius, primum adducta est* Eua, *hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea.* Et *ut euidentius ostenderet, ad Christi copulam cum ecclesia, pertinere sacramentum coniunctionis* Adæ & Euæ, Adam *uerba subintulit, propterea relinquet homo patrẽ & matrẽ suã, & adhærebit uxori suæ, & erũt duo in carne una, hoc sacramentũ (inquit* Apostolus*) magnum est*

Potissima causa dilectionis inter uirũ & uxorẽ quę

Paulus ĩdicat matrimoniũ institutũ esse ut sit signũ unionis Cristi & ecclesiæ.

Ephe. 5

Gene. 3

In sacramẽ. matrimonij magis ĩspicitur signi sanctitas quã naturę similitudo.

in Christo & ecclesia. Quo quid euidentius dicere potuit pro matrimonij sacramento? maxime cum ibidem mutuæ dilectionis gratiam inter coniuges magis ad coniunctionẽ illam dei quàm ad communem maris & fœminæ naturam referat. Quæ diuus Augustinus considerãs: Quod in Christo (inquit) & ecclesia est magnum, hoc in singulis quibusq; uiris & uxoribus est minimum, sed tamen coniunctionis inseparabile sacramentum.

Obiectio.

SEd dices, si externum illud coniugium tum demum haberi debet perfectum signum coniunctionis Christi & ecclesiæ cum sexuum commixtio accesserit, Nunquid ergo coniugia illa perfecta non sunt quæ sexuum commixtionem non experiuntur? quod de coniugio Mariæ & Ioseph sentire nefas esse uidetur: Respondemus, Aliud esse cum quæritur, an coniugium perfectum esse, deinde an coniugium sanctitatem sacramenti habere possit absq; sexuum commixtione, deniq; an externum coniugium perfectum & absolutum signum sit illius unionis Christi & ecclesiæ sine sexuum commixtione? Nam quod ad duo priora attinet, certum est coniugium esse legitimum quod mutuo cõsensu (qui de præsenti est) contrahitur, etsi nulla commixtio multominus proles sequatur aut speretur, quemadmodum in hominibus decrepitis, matrimonia contrahentibus, uidemus. Deinde constat eidem coniugio, si in domino contrahatur, etiam sacramenti sanctitatem non deesse, etsi copula non sequatur, modo tamen carnalis copula diuinæ dispensationi relinquatur, nec naturalis commixtionis impotentia (cuius sibi alter coniugium conscius est) alteri dum matrimonium contrahitur, non cæletur. Non enim ideo coniuges esse de-

Dilutio.

Matrimoniũ põt eẽ legitimũ & si nõ speretur proles.

Itẽ matrimo. põt eẽ sãctũ, sine prole et copula carnali.

sinunt, quia pariter temperant a commixtione carnali, imo tanto sanctius coniuges manent, quanta sanctiora placita concorditer seruare in animũ induxerũt. Quamobrẽ matrimoniũ inter Mariam & Ioseph & firmitate uinculi coniugalis & sanctitate coniugij perfectum fuit, imo tanto sanctius quãto a carnali opere alienius. Siquidẽ Augustino teste: Maria uirgo nupsit, diuinæ dispensationi seu inspirationi se submittens ac subijciens, gerens quidẽ castitatis propositum mente quod tamen non expressit ore, at cum postea spiritu dei obumbrata filium dei concepisset uirginitatem intactam cum coniuge perpetuam seruare statuit ac decreuit, quo uoto adeo nihil detractum est eius coniugij sanctitati ut nullum unq̃ sanctius fuerit aut futurũ sit. Apud Apostolum quoq; i. Corinth. vij. continentia in coniugio modis omnibus collaudatur, quum eos qui habent uxores, uelit esse tanquam non habentes, ut plane consequens sit continentiam in coniugio sanctitati sacramenti nihil adimere: Sed si quæratur sit ne externum coniugiũ perfectum signum coniuniunctionis Christi et ecclesiæ si carnalis copula nõ accedat? Ibi certe patribus uisum est, ut signũ undiq; perfectum sit commixtionem sexuum accedere oportere. Hæc enim coniugium non quod ad ueritatem, seu sanctitatem eius, sed tantum quod ad significationem attinet confirmat, perficit ac consumat. Vnde Recentiores, coniugium, aliud legitimum, quod legitimo consensu intercedente coit, Aliud ratum quod more christiano contrahitur, Aliud consummatum quod copula carnali firmatum est, appellant. In quam etiam sententiam intelligendus est Ambrosius libro de Patriarchis, & Augustinus in

Aug. ad Editiam.

Au. lib. de uitiis & cõcupiscẽtiis

Luc. 1

1. Cor. 7

Cõtinẽtia i cõiugio laudabilis.

Matrimoniũ aliud legitimum Ratum. Cõsummatum.

Amb. li. de Patriar.

Au. in Soliloquis

Leo.27.q.2.ca.cũ societas.

Soliloquiis. Leo quoq; pontifex cuius uerba Gratianus in hunc modum recenset. *Cum societas nuptiarum ita a principio sit instituta, ut præter commixtionem sexuum non habeat in se Christi & ecclesiæ sacramentũ, non dubiũ est illã mulierẽ non pertinere ad matrimoniũ, in qua docetur non fuisse nuptiale mysteriũ*, Non pertinere inquã ad coniugium sic scilicet ut undiq; repręsentet coniunctionem cuius mysterium est matrimoniũ. Verũtamen de signi perfectione non est admodũ curandũ, nec ob id etiam coniugibus dolendum, quod soboles non donatur, cum in nuptiis plus ualeat sanctitas sacramenti quam signi perfectio seu fœcunditas uentris. Sanctitas enim sacramẽti magis ex repræsentatione spiritalis unionis Christi & ecclesiæ, deinde ex repræsentatione spiritalis coniunctionis & dilectionis animorũ qua coniuges copulantur, quàm unionis corporalis pendet, Quod diuus Ambrosius in cap.5.ad Ephesios sentit, qui tamẽ caute legendus est, ne cæteris patribus, ne ue etiam ipsi Paulo qui Christum & spiritaliter & corporaliter ecclesiæ iunctum esse asseuerant, repugnare uideatur, ac tantisper de huius sacramenti elemento dixisse sufficerit. Vides uero (ut speramus) nunc, quanti momenti sit, docere matrimonium in ecclesia sacramentum esse, ac sue uerbo & elemento ut cætera constare, quo bis damnãtur fanatici Anabaptistæ, ac cæteri dementati hæretici, qui Christianis coniugibus & polygamiam, & Diuortia etiam quod ad fœdus cõiugale attinet. Idq; non tantum ex causa fornicationis, contra Christi & ecclesiæ institutũ permittere nõ uererentur, non uidentes ambo hæc, ex diametro, ut dici solet cum huius sacramenti ratione (ut interim Christi interdictum si=

Nõ est hic dolẽdũ cõiugibus, qr sobole non donantur.

Au.de bo. coniu. c.23 Am.in ep. Ephe.ca.5

Polygãiæ Diuortio ratio sacramenti omnino repugnat.

leamus) pugnare. Nam uis uerbi utrunque tollit, Elementi uero ratio Polygamiam omnino non admittit. Restat, ut de sacramenti usu paucis dicamus.

De ritibus huius sacramenti.

DE ritibus huic sacramento in Ecclesia Dei ab ipsis Apostolorũ temporibus semper adhibitis, extat pulcherrimus canon Euaristi, qui post Petrum Tertius, ut uel alij uolunt Quintus Ecclesiæ Romanæ post annos circiter centenos a Christo passo præfuit, ad uniuersos Aphricæ regionis Episcopos in hæc uerba. Similiter custoditum & traditum habemus ut uxor legitime uiro iungatur. Aliter enim legitimum (ut a patribus accepimus, & a sanctis apostolis eorumque successoribus traditũ inuenimus) non fit coniugium, nisi ab his qui super ipsam fœminam dominationem uidentur habere, & a quibus custoditur, uxor petatur, & a parentibus propinquioribus sponsetur, & legibus detur, & suo tempore sacerdotaliter (ut mos est) cum præcibus & oblationibus a sacerdote benedicatur, & a paranymphis (ut consuetudo docet) custodita & conosciata a proximis, tempore congruo petita, legibus detur, & solenniter accipiatur, & biduo uel triduo orationibus uacent, & castitatem custodiant, ut bonæ soboles generentur & domino in actibus suis placeant. Taliter enim & domi nõ placebunt, & filios non spurios, sed legitimos, atq; hæreditabiles generabunt, Quia propter filij clarissimi, & merito illustres, fide catholica suffragante, ita peracta, legitima scitote esse coniugia. Aliter uero præsumpta, non cõiugia sed aut adulteria, aut cõtubernia, aut stupra, uel fornicatiões potius quã legitima cõiugia eē nõ dubitate, nisi uoluntas propria suffragata fuerit, & uota succurrerit legitima.

Canõ Euaristi quinti post petrũ

Vide quid uir ille sanctus de nostrís tẽporis clandestinis matrimoniis sentiat.

Nā *fructus diuinus est præcepta diuina custodire, ea quoq; deserere præsumptionē fieri nulli dubium est. Cur ergo in dignum est unitatem ecclesiæ custodiri; idemq; omnes pariter & sentiamus & pronuntiemus. Si enim aliter præsumpta fuerint, perdunt profecto ipsi transgressores seipsos, qui semetipsos decipiunt.* Hæc cuncta *recitanda per omnes ecclesias Aphricanas scripta dirigite, & istis connectite (quas adiunximus literas)* Præfectorū, *ut de his quæ inique laudantur (si quid tale probari poterit) iudicium fiat, & inhibita coerceantur & præterita mala, & illicita coniugia si doceantur admissa, digna seueritate corripiantur.* De *cætero uero caueātur talia per oēs ecclesias, nec ecclesiæ sanctitas per nostrā fatigata negligentiā, pdat priuilegia quæ est p uiros uenerabiles cōsecuta,* Hactenus Euaristus.

Piū votū.

HVnc Canonem, *plane sanctissimum, cuperemus in ecclesia* Concilio *generali renouari; ob clandestina illa matrimonia tollenda, quæ nunc passim non palam sed furtim inter pueros & puellas, citra parentum concessum, per lenones & lenas copulantur, uel inter stultos & temulentos sola causa libidinis, non dei respectu, sed diaboli instinctu coniunguntur.* Idque *sæpenumero præter destinatum consensum.* Quis *enim consensum recte uocarit (præsertim ī re tanta quæ rescindi nunquam possit) cuius non consilium, sed uel pueritia, uel temulentia, uel insidiæ, uel libido causa sint.* Quis *uero nescit, quot stupris, quot periuriis, & id genus aliis criminibus, ac innumeris malis clādestina ista matrimonia ansam præbeant ut non immerito sanctus ille pontifex* Euaristus *ea non coniugia, sed aut adulteria, aut contubernia, aut stupra, uel fornicationes, non sit ueritus ap-*

Clādestina matrimonia plurimorū malorū causa.

Clādestinū matrimoniū irreligiose cōtractū, nō est proprie

pellare nisi tamen postea uoluntas propria suffragata fuerit, & uota succurrerint legitima. Certe ut sint matrimonia sacramenti tamen uel nomen, uel sanctitatem sibi uendicare non possunt, nisi pio accedente consensu in ecclesia dei firmentur. nam quis id matrimonium sacramentum recte dixerit, cuius non sit author, uel coniunctor deus? Scimus ecclesiam hæc matrimonia (modo testibus probari possent) multo ex tempore sustinuisse, nec facile rescidisse, ne uitiatis puellis sua simplicitas fraudi, ne ue adolescentibus impune foret, quod puellis stuprum intulissent, in hoc ueteris legis æquã censuram intuita ac imitans. Nam Deuteronomij uicesimosecundo scriptum legimus: Si quis puellam nulli desponsatã uirginem uitiarit dabit eius puellæ patri, centum quinquaginta siclos argenti, & habebit eam uxorem, quia humiliauit eam: Non poterit dimittere eã cunctis diebus uitæ suæ. Verum cum experientia doceat hanc ecclesiæ indulgentiam qua stulte puellæ nimium confisæ, libidinosos adolescentes (postea fortiter negaturos quicquid præter illatam libidinem inter ipsos actum sit) passim admittunt innumeris malis abutentiũ uitio ansam præbere, quis non uidet longe satius esse ut clandestina illa matrimonia quæ omnino sacramenti rationẽ nõ habent ab ecclesia tollantur, seu decernatur saltem ipsa matrimonij firmitatẽ apud ecclesiã non prius habitura nisi noui consensus robur accesserit, tum enim puellæ & cautius agere discerent, & tot stupris: adulteriis periuriis, aliisq; plurimis commodis, iisq; longe maximis. quæ ex inuitis & male contractis nuptiis oriuntur, uia præcluderetur, suusq; bonos matrimonio, rei tam sanctæ seruaretur. Deniq; iis qui de diuortio non tantum ex causa

sacramentum.

Cur. ecclesia hactẽus permiserit atque adeo non facile rescinderit clãdestina coniugia.

Deute. 22 Lex in stuprantem puellam.

Clãdestina matrimõia abrogari conuenerit per ecclesiam.

Inuitæ nuptiæ raro lætos sortiuntur exitus.

C. cū locū de sposa & matrimo. Leo c. principatus. 1. q. 1

fornicationis, sed etiam quod ad uinculum attinet concedendo hoc tempore largius quàm conuenit disputant, ansa de ecclesiæ rigore quærendi ac causandi adimiretur, q; uide licet ubi locus tantum esset matrimoniis legitime contractis bona spes foret, ut ea quæ bono essent inchoata principio, bono quoque terminarentur exitu. Iam & si interdum res aliter caderet, non fuerit tamen propter unum aut alterum infaustum connubium Apostolica illa doctrina (quæ post direptum matrimonium coniuges separatos innuptos manere, aut sibi inuicem reconciliari requirit) temere laxanda.

propter unū uel alterū in faustū matrimonii exitum nō est laxanda regula apostolica. 1. Corin. 7

Sed ad ecclesiæ ritum huic sacramento adhiberi solitū reuertamur, de quo & Tertullianus lib. ij. ad uxorem sic habet. Vnde sufficiam ad enarrandam felicitatem eius coniugij, quod ecclesia conciliat, confirmat oblatio, & obsignatum angeli renuntiant. Pater ratum habet. Nec leue est horum rituum mysterium. Nam coniunctio quam sacerdos facit, significat matrimonium nectente Deo (cuius legatione sacerdos fungitur) copulari, quāobrem etiā sacerdos Christi uerbis inter copulandum utitur, uēpe iis: Quos Deus cōiunxit homo non separet. Benedictio uero significat uitam coniugatam, a Deo benedictam esse. Deniq; oblatio signat huiusmodi uitam hostiam boni odoris esse coram domino.

Tertul. li. 2 ad uxorē.

Mysteriū tuum. Coniūctio sacerdotalis 1. Corint. 5 Matth. 10

Bēedictio sacerdotalis Oblatio.

Testatur quoq; Tertullianus in primitiua ecclesia nuptias cum laudis sacrificio & sacramenti uenerabilis cōmunicatione celebrari solitas, quod ea uita sanctorum communione nō sit indigna, quos Raphael quoq; angelus ad Tobiam contestatur, quem morem per diocœsim nostrā ubiq; renouari nobis curæ erit. Testatur quoq; Carthaginense Concilium in ecclesia olim constitutum fuisse ut sponsus et sponsa

Tobiæ. 6

Cōci. aphr. ca. 4. cap. 13

cum benedicendi sunt a sacerdote, a parentibus suis, uel a paranymphis offerantur, utq; quum benedictionem acceperint pro reuerentia ipsius benedictionis sese eadem nocte contineant an in uirginitate permaneant. Quod ne ridiculum putes, exemplum Tobiæ tibi intuendum, ac omnino rememorandum est. Quod si quis hos quos retulimus ritus, a ueteribus pro huius sacramenti, elemento reputatos fuisse dixerit, huic non ualde repugnauerimus. Certe diuus Ambrosius in Euangelium Lucæ, libro secundo, Capite secundo: Coniugij testificationem, nuptiarum celebritatem dicit declarare. Alios quoque ritus adhibet ecclesia. Nam nullum peregrinum aut ignotum, & alterius parochiæ, hominem ad sacramentum coniugij admittit sine literis, quas dimissorias uocamus. Preterea trina declamatio sponsi, & sponsæ publice præmittitur, ut ecclesia si quod ad impedimentum coniugij nouerit sacerdoti indicet. Quos ritus exacte seruari uelimus, quod sic multis fraudibus, & iniuriis occurratur, multisq; puellis consulatur, quas alioquin sepe uidemus, profugis immo adulteris maritis nuptas, ac desertas infelices hymenæos detestari. Ad hæc, nedum apud Christianos, sed & Hebræos nuptias celebratas legimus conuocatis amicis non sine conuiuio ac communi lætitia, qui ritus ad matrimonij sacramentum (quod Christi & ecclesiæ nuptias repræsentat) non parum facit. Ad has enim uocate sunt omnes gentes, ad has uenitur cum inenarrabili letitia. Quamobrem ut signum rei signatæ respondeat, sanctam quoque non ineptam nuptiarum lætitiam esse cōuenit. Nam & Ambrosius author est. Iuuentutem olim in nuptiis salsioribus sermoni

Tobiæ. 8

Am. in Lu. lib. 2. ca. 2

Nuptiarū celebritas est, q̄si elemētu sacramenti coniugii.

Alii ritus

Literæ dimissoriæ.

Trina declamatio.

Nuptias cō uocatis amicis celebrari solitas.

Gene. 29

Tobiæ. 7

Matth. 22

Lucæ. 14

Apoca. 19

Ambro.

Gene. 24

Tobiæ.6 *bus uti solitam, & patrum coniugia declarant quanta cum*
Saltandi leuitas p Parochos uerbo dei extirpanda. *reuerentia ac honestate nuptiæ olim celebrarentur. hodie*
saltandi leuitas, ebrietas, & pleræq; ineptissimæ gesticulationes in locum sanctæ congratulationis successerunt. Quē ab usum Parochi piis admonitionibus, quoad fieri potest, extirpare nitentur. Copiosam monendi materiam ueteres,
Cry. in Gene.
Iohan. 2 *et præsertim Chrysostomus suppeditabunt. Et in primis exēpla patrum, præsertim uero Christi, qui non dubium propterea nuptiis in Cana Galilææ interesse, easdemq; suo illo miraculo omnium primo commendare ac ueluti consecrare uoluit, aqua in uinum conuersa ut se matrimonij præsidem & stabilitorem demonstraret, seq; piis fidelium nuptiis spiritualiter interesse testaretur, atqui præsente Iesu religiosissime, quæq; agi, & ab omni specie mala non tantum re turpi abstinere par est.*

virtus hui9 sacramēti.
Aug. super Gene. li. 4.
Matrimo. cōplectitur tria bona.
principalis finis seu uīs xpiani matrimonii.

Virtus efficacia seu effectus huius sacramenti satis superq; ex prædictis colligitur, Beatus Augustinus matrimonium tria bona complecti docet: Sacramentum, fidem, & prolem. In sacramento hoc dicit attendi ut coniugium non separetur, neue dimissus ac dimissa etiam prolis causa alij coniungatur, Ergo sacramenti uis proprie infœderis coniugalis indissolubilitate sita est, quæ & principalis finis matrimonij recte dicitur, hanc in sacramento deus operatur, nectit, roborat, ac confirmat, eamq; gratiam suppeditat, qua coniuges non abusi hoc fœdus inuiolabile inuicem seruent, seseq; mutuo amore complectatur, ac si diligant sicut Christus dilexit ecclesiam, qua item gratia suffulti, quicquid est iuris diuini & humani sibi libenter & ex animo communicent, omnes deniq; casus cum tristes tum iu

cundos usq; in extremam mortem æqua lance inter se partiantur. Gignit quoq; hoc bonum sacramenti fiduciam bonæ conscientiæ, qua coniuges certi efficiuntur, ut tam illam coniugalem honeste auspicatã, sancte quoq; & religiose obseruatam, dei gratia non uacare, Deo curæ atq; adeo meritoriam esse. In quam sententiam Apostolus ad Thimotheum ait: Mulier salua fiet per liberorũ generationem si permanserit in fide. Item Hebræorum ultimo: Honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus. Et diuus Ambrosius li. ii. de Patriarcha Abrahamo capite. ix. ait accedere aliud insigne castimoniæ, si credas a domino Deo tuo hoc quod sortitus es coniugium tibi datum. Hoc ergo sacramenti bonum qui recte secum reputauerit, & conscientiam suam erga seipsum quammaxime ædificabit, & casti amoris igem erga coniugẽ concitabit. Secundũ bonum matrimonij Augustinus fidem appellat. Non fidem, hoc est fiduciam erga Deum sed fidem cõiugalem, in qua hoc attenditur, ne cum altera uel altero cõcumbatur, cuius boni faciẽdi uim, nisi Deus coniugibus in hoc sacramento impartire, quotusquisq; coniux, inter tot carnis, mundi, & satanæ insidias positus, eam fidem saltem corde synceram ac incontaminatam retineret, nam Christus Mæchiam cordis mæchiæ quæ carne committitur æquat. Tertium bonum est proles, cum potissimum gratia, matrimonium contrahi debet, hoc scilicet animo ut liberi amantur suscipiantur, ac religiose educentur, quod cum sit matrimonium non solum omni culpa uacat, sed & suum meritum habet, Cæterum quod tantum uitandæ fornicationis gratia contrahitur magis secundum indulgentiam conceditur.

Fiducia bone cõscientię in cõiugio.

1. Timo. 2
Hebrę ult.
Amb. lib. 2 de patriarcha Abraham. c. 9.

Bonũ matrimonii.
Fides coniugalis

Mecchia cordis.
Matth. 5

Bonũ matrimo. ples
Tobiæ. 8
1. Timo. 2
1. Cori. 7

Carna. cõmixtio trifariã in cõiugio adhibetur.

HAec tria bona in coniugio faciunt ut coitus qui in carne peccati fieri non potest sine pudenda concupiscentia carnis omni culpa uacare possit, quam insignem esse huius sacramenti gratiam quis non uidet? Quod ut magis perspicuum fiat: Coitus in coniugio trifariam adhibetur. Primum causa prolis, qui culpam non habet, & solus ipse proprie nuptialis est. Decus enim *coniugale est castitas procreandi, & reddendi carnalis debiti fides, & hoc est opus illud nuptiarum, quod ab omni peccato defendit Apostolus, dicens:* Non peccat *uirgo si nubat. Secundo, concubitus fit cum uir cognoscit uxorem, ultra necessitatem procreandi liberos, non propaginis uoluntate, sed libidinis uoluptate, quo concupiscentiæ seruitur, non hoc agitur ut fœtus quem postulant nuptiæ, impleatur.* Hunc *coitum qui ultra necessitatem progreditur, non rationi, sed libidini obsequens, exactum coniunx inculpabiliter reddit, quod ad eum ex præcepto pertineat prospicere, ne fornicetur cõiunx, sed nõ omnino inculpabiliter exigit.* Quamobrẽ *Augustinus in psal. cxlvi. dicat (inquit) uir continere iam uolo, uxor autem, nolo, non potest scilicet continere, quod enim tu uis illa non uult, nunquid per continentiam tuam illa debet fieri fornicaria. Si alteri nupserit te uiuo erit adultera, non uult* Deus *tale lucrum tali damno compensari, redde debitum, & si non exigis, pro sanctitate tibi perfecta computabit, si non quod tibi debetur, exigis, sed reddis, quod debes uxori.* Iam *etsi exiges, ultra necessitatem, culpa omnino non uacet quod agis.* Hanc *tamen culpam bonum coniugij uenialem facit.* Non *enim quia incontinentia malum est, ideo coniugium (ubi est concubitus præ-*

Decus cõiugale.

Aug. de bono cõiugi.

1 Cor. 4. 7

Coit⁹ hñs culpã vẽialem in exigente.

1 Cori. 7

Aug. ĩ psal. 146.

Alter cõiugũ sine alterius uolũtate cõtinere nõ põt.

Redditio. debiti.

ter intentionem generationis) non est bonum, & quia bonum est coniugium in genere suo, etiam eum concubitum quem fieri non cogunt, ignosci impetrant nuptiæ, si tamen non tam nimius sit, ut impediat tempora quæ orationi debentur, nec immutetur, in eum usum qui est contra naturã. Quamobrem si ambo coniuges tali concupiscentiæ subigantur, rem faciunt quæ propriæ nuptiarum non est, cuius non sunt nuptiæ hortatrices, sed deprecatrices, quod & si uolu ptas non careat culpa propter, nuptias tamen accipiat ueniam. In *quam sententiam dixit* Apostolus: Hoc *autem di co secundum indulgentiam, non secundum imperium, quid est enim quod secundum ueniam concedit* Apostolus: *nisi quod coniuges debitum carnis exposcunt, non propaginis uoluntate, sed libidinis uoluntate.* Idem Augustinus *alibi dixit:* Hoc *quod coniugati uicti concupiscentia utuntur in uicem ultra necessitatem liberos procreandi, ponam in his pro quibus quotidie dicimus:* Dimitte *nobis debita nostra.* Atq; *hoc ipsum est quod supra ex* Apostolo *retulimus.* Q*uod propter fornicationem unusquisq; propriam suam uxorem habere debeat ad remedium lubricitatis carnis, nam coniugium quod sanis est ad officium, id ægrotis est ad remedium* Tertius *coitus effrenis, quo ardentiores con iugũ amatores, suis uxoribus abutuntur, quemadmodum* Fabiola *abutebatur maritus, quod* Hieronymus *referat eã ea coactam pati a marito, quæ nulla ancilla pateretur a do mino, quem coitum adeo non excusant nuptiæ, ut etiam ag grauent, quod quanto sanctior res connubium est, tanto re ligiosius coli debeat.* Non *contemnendum est, quod in xi sti* Pythagorici *sententiis legitur:* Omnis *ardentior amator*

Cõcubitus ꝑter necessitatẽ nõ ĩputat matrimonii sacramentum.
1. Corit. 7

1. Corit. 7

De bono cõiuga.i.

1. Corit. 7
Au. super Gene. et li. de nup. & cõcupisc.

Hie. i epita phio fabio læ suffren's coit' ĩ cõiugio dãnabilis.
xistus pythagoricus

Hiero.con tra Iouinia cap. 22. quest.4. *propriæ uxoris adulter est, & quod Hieronymus ait: Sapiens iudicio amat coniugem, nō affectu, non regnat in eo impetus uoluptatis, nec præceps fertur ad coitum, nihil est fœdus q̄ amare uxorē tanquā adulterā. Qui dicunt se causa humani generis uxoribus iungi, imitentur saltem pecudes, & postquā uenter uxoris intumuerit, non perdant filios, nec amatores se uxoribus exhibeant, sed maritos. Idē alibi: Liberorū (inquit) in coniugio concessa est propagatio & opus: Voluptates autem quæ de meretricum amplexibus capiuntur damnandæ. Et Raphael ad Tobiam dixit:* Tobi æ.6. *Audi me, & ostendam tibi, qui sunt, quibus præualēre potest dæmonium. Hi nanq; qui coniugium ita suscipiunt, ut deum a se & a sua mente excludant, & suæ libidini ita uacent, sicut equus & mulus quibus non est intellectus, habet potestatem dæmonium super eos. Modis ergo omnibus* Abus⁹ matrimonii. sūmopere cauendus. *curandum est, ne per matrimonij abusum, matrimonij bona perdamus, quæ & si non pariter omnia ad matrimonij substantiam seu etiam sanctitatem requirantur (quod &* Inter uetulos recte cōtrahitur matrimo. ob germanā & amicabilem societatem. *sine spe prolis inter uetulos recte contrahatur matrimonium) sacramenti tamen ratio & fides quæ potissimum in matrimonio spectantur, omnino sunt obseruanda. Beatus Augustinus omne nuptiarum bonum impletum etiam esse in parentibus Christi dicit, nempe fidem prolem, & sacramentū. Prolem agnoscimus ipsum dominū, fidem quia nullum adulterium, Sacramentum quia nullum diuortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit, quia in carne peccati* Aug.d̄ bo. coniu. Omne nuptiarū bonū impletum in parentibus Christi. *(ut supra diximus) sine pudenda concupiscentia carnis (quæ ex peccato accidit) fieri non poterat, sine qua concipi noluit qui sine peccato futurus erat. Nec ob id minus dominus*

minus

minus, eius matrimonij bonum dicetur. Nam ut idem Augustinus ait: Si primi parentes non peccassent, forsan habituri erant filios ex munere omnipotentissimi creatoris, q. potuerit etiã ipsos liberos sine parentibus condere, qui potuit carnem Christi in utero uirginis formare, quum tamen hi liberi ad eum modum, nimirum ex munere creatoris capiendi hac habendi bonum nuptiarum censendi fuissent. Au. de bo. coniu. ca. 3

IAm quo affectu matrimonium contrahendum sit dicemus, quanquam id ex superioribus liqueat satis. Matrimonij itaq; sacramentum auspicandum est in timore Dei, amore casti coniugij, & dilectione procreandæ sobolis ad augmentum religionis, scortationis quoq; & immunditiei uitandæ gratia. Breuiter eo affectu amplectẽdum est, quo Sara filia Raguelis matrimoniũ suscepit, quæ sic orans, ait: Tu scis domine, quia nunquam concupiui uirum, & mundam seruaui animam meam ab omni concubitu. Nunquam cum ludentibus miscui me, neq; cum his qui in leuitate ambulant participem me præbui, uirum autẽ cum timore tuo, non cum libidine mea consensi suscipere &c. In primis autem animo concipiendum est, quantum sacramentum coniugium sit, nempe, quod Deo authore copuletur, ut proinde matrimonio iungendus, non aliter affectus esse debeat, quàm si præsentem Deum uideat sibi uxorem copulantem. Deinde quanta sit signi maiestas quod similitudinem Christi & Ecclesiæ refert. Hæc qui secum recte reputauerit, & coniugij bonum propius æstimauerit, is cum multa Dei gratia coniugium inibit, qua subinde consuscitata seipsum saluum faciet, et ecclesiæ dei decori erit. Qui alio affectu nimirum prophano uxores ducunt, hi iniuria afficiunt sacra-

De affectu cõtrahẽtiũ

Sara filia Raguelis exẽplar cõiugalis castitatis. Tobiæ. 8

Quę rememoranda.

Ephe. 5
1. Timo. 2

mentum quod tum demum recte coit, cum præcipue causæ contrahendi sunt, nempe honestissima ac sancta societas, amor religiose posteriatis, & odium fornicationis, Quæ quum ut principales fines in coniugio intenduntur, non moramur, si tum insuper quædam aliæ leuiores (quas causas impulsiuas dicimus) accesserint. Neq; enim statim peccat, quem & sponsæ decor mouet, & honesta dos allicit si tamen hæc sibi primas partes non præcipiant. Nam & de

Deut. 21

Iacob Patriarcha legimus, q Rachel, quæ erat decora facie, & uenusto aspectu, impensius dilexerit. Deuteronomij quoq; xxi. legimus in hunc modum: Si uideris in medio captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam, uolueris q; uxorem habere, introduces eam in domum tuam &c.

Viri nõ cõtẽnant vxores.

Interim admonendi sunt uiri, ne uxores contẽptui, tanq̃ seruas; sed magis tanq̃ omnis uitæ consortes habeant. Nã coniugium non redigit mulierẽ uiro in seruitutẽ, sed adijcit in

Gene. 2 Ephe. 5

adiutoriũ, sic tamẽ, ut uiro se reuerẽter subditã cognoscat,

Cur Eua sit creata d̃ latere.

Heua siquidem nõ de Adæ capite, neq; de pedibus est facta, & neq; domina, neq; serua illi est cõdita, sed socia & consors. Recte ergo de medio, nimirum de latere est creata.

De ministro huius sacramẽti.

DE ministro huius sacramenti postremo uidendum est. Vt forsan quidam non improbanda ratione dicunt, matrimonium certum ministrum non exigere, quod coniuges, in sese casto amore ac religiose consentientes, deus

Sacerdos recte copulat cõiuges ĩ ecclesię cõspectus.

2. Corint.

ipse coniungat, tamen uidemus & in ueteri lege quosdam fuisse, qui dei uice coniuges coniungerent, quanto ergo magis putandum est, in noua lege sacerdotes (qui legatione pro deo funguntur) legitimos huius sacramenti ministros esse. In lege siquidem ueteri pater, aut defuncto

patre, proximus puellæ agnatus, seu tutor dei loco coniuges iungebat. Sic Tobiæ. vij. legis: Et apprehēdens Raguel dexteram filiæ suæ, dexteræ Tobiæ tradidit, dicens. Deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob uobiscū sit, & ipse coniungat uos, impleatque benedictionem suam in uobis. Ad eundem modum ab Apostolorū tēporibus, matrimonij sacramentum in facie ecclesiæ celebratum est, ministris sacerdotibus Christi, Raguelis, atq; alia scripturæ uerba, & pias admodū benedictiones super coniuges pronuntiantibus. Debent autē presbyteri, dum copulant coniuges, eos de matrimonij institutione ex Genesi, de sacramenti sanctitate & efficacia ex Euangelio, deq; sacramenti mysterio & officio coniugali ex Paulo, Ephe. 5. deniq; de matrimonij molestiis, tanquā originalis peccati reliquiis, æquo animo tolerandi ex Genesi, commonefacere, ut sciant, quid apprehenderint, & qua ratione in ea uocatione uiuere debeant.

Tobiæ, 7

Euarīstus.

Quorū admoneri debeant, quū copulantur coniuges

Gene. 2
Matth. 19
Marci. 10
Lucæ. 16
1. Cori. 7
Ephe. 5
Gene. 3

Solent alia multa in hac materia matrimonij disputari, quæ ad ius positiuum pertinent, ueluti de gradibus, de impedimentis, de rescissionibus. Sed hæc omnia in præsentia excutere, non est instituti nostri. Sufficerit parocho, quem instituendum hoc libro recepimus docere populum de matrimonij institutione sacramenti ratione ac sanctitate. Denique de recto Christiani coniugij usu. In primis autem admoneri omnes conuenerit, ut quicunque matrimonio iungi uelit, talem consortem deligat, cui nec iura diuina uel humana prohibeant copulari, & cum quo speret se sanctam & indiuiduā uitæ consuetudinem perpetuo habiturū. Vtq; omnis error personæ & conditionis, atq; etiā qualitatis in contrahendo quo ad fieri potest, caueatur.

Cuius admoneri debeant qui affectant matrimonio iungi.

Quod si nihilosetius scrupus aliquis incidat, de gradibus seu aliis quae uel contrahendum uel contractũ matrimonium impedire possint, habet parochus Episcopum suũ, Ad huius iudiciũ hãc referat quaestionem, nec de re sibi parũ cognita iudicãdi prouintiam sumat, quã non sine magna ratione uetus ecclesiae Romanae mos in causis matrimonialibus solis episcopis reseruauit, Quãquã interim optaremus, ut Conciliũ generale, quae in matrimonio iuris diuini sunt, ab his quae sunt iuris humani ac positiui, diserte secerneret, quod leui opera fieri poterit. Scimus enim in hoc sacramento magis q̃ in ullo alio ius humanũ iuri diuino sic permixtum esse, ut alterũ ab altero, nisi ob oculatissimis haud facile discerni possit, quod multam peperit in hac re difficultatem.

Soli epĩ olim de matrimõio iudicabant.

Piũ uotũ

DE SACRAMENTO VNCTIONIS INFIRMORVM, QVAE EXTREMA APPELLATVR.

De ratione nominis.

DE nomine sacramenti anxie disputare nõ est necesse. Constat siquidem ueteres hoc sacramentũ appellasse sacramentum unctionis infirmorũ, idq; proprie, siue ad uerba Iacobi Apostoli quibus hoc sacramentum promulgatur siue ad usum eius respicias. Postea dici cœpit sacramentum extremae unctionis. Non quod hoc agat ecclesia, ut haec unctio omnino extrema sit, nam & reiteratur sicubi morbus depulsus subinde redierit, & per ecclesiam hac potissimum ratione ministratur, non ut

Iaco. 5.

Cur dicat. extrema vnctio.

Finis extremę vnctionis.

ægrotus eo præcepto statim uita defungatur & indormiscat, sed potius ut nedum mente, sed & corpore (si ita deo uisum erit) conualescat, quod precationes illæ, ipsam uetustatem spirantes, ac plane omnis pietatis, quas in administratione eiusdem sacramenti ecclesia adhibet, apertissime demonstrant. Nec dubium, *quin in primitiua ecclesia pleriq; infirmi, quum ungerentur, pristinam incolumitatem reciperent. nimirum fide flagrantiori, tam salutare mysteriũ accipientes.* Quod *hoc tempore rariores sunt qui huius sacramenti uirtutem saltem quod ad corporis conualescentiam attinet, experiantur in causa est fidei modicitas, quã oportebat in accipientibus ardentem ac flagrantem esse, nam per hanc solam dei uirtutem in nobis efficaciter operari constat.* Vnde Marci *quinto legimus:* Et *non poterat, nimirum* Christus, *ibi uirtutem ullam facere, nisi q. paucos infirmos impositis manibus curauit, & mirabatur propter incredulitatem eorum. Sed ut ad rationem nominis reuertamus,* Vnctio *hæc infirmorũ, uel ob id extrema dicta, uideri potest, q. extrema sit e quatuor illis, quæ in ecclesia celebrantur.* Nam *(ut supra diximus) primum ungitur cathecumeni, dein ungimur baptizati statim post baptismum, ungimur quoq; quũ confirmamur, demum excessuri e uita, extremam accipimus unctionem.* Quod *si & quintã unctionẽ addere placeat, qua sacerdotes & reges inauthorantur, erit nihilo secius & hæc, quæ infirmorũ est (& si interdũ nõ tẽpore) ratione tamen postrema.* Qua *uero ratione* Christiana *religio cæteris cerimoniis ueteris legis euanescentibus unctionis mysterium retinuerit, repetere hic non est necesse.* Nam *id superius nos docuisse meminimus.*

Cur huius sacramẽti virtus, hodie nõsit tã euidens, q̃ fuit olim ĩ ecclesia.

Marci. 5

4. vnctiones ĩ ecclesia. Cathecumenorũ

Post baptismum.

In cõfirmation.

Aegroto.

Sacerdotũ & regum.

Sup. de cõfirmatione

De institutione huius sacramenti Marci. 6

Verum de institutione huius sacramenti uidendum est. Marci sexto legimus, quemadmodum Christus duodecim illos ad se uocarit, eosdemq; binos miserit, certa quadam legationis forma praescripta, & potestate qua uterentur, data & concessa, & statim sequitur: Et exeũtes, praedicabant ut poenitentiam agerent, & daemonia multa eijciebant, & ungebant oleo multos aegrotos, & sanabantur: Vngebant (inquit) oleo multos aegrotos, non dubium, quin ex Christi institutione ac mandato, non sua praesumptione, Absit enim ut uel in mentem nostram ueniat, sanctos Apostolos in tanta legatione praeter Christi praescriptum quippiam fecisse, qui non sua, sed tantum data potestate utebantur, scientes quia non est discipulus supra magistrum. Nam q̃ uani sint, qui ex hac unctione officium ciuile faciunt, quis non uidet? neq; enim Christus suos discipulos chyrurgos fecit, sed Apostolos, qui ungerent aegrotos oleo, non quidem medicinali, sed sacramentali & mystico. Addit autem Euangelista, aegrotos ab Apostolis inunctos sanatos fuisse, uirtutemq; praesentem exteriori signo nõ defuisse. Veteres ergo pio ac recto iudicio ex eo loco asserunt ecclesiam hoc sacramentum ex ipsius Christi institutione accepisse, quamuis postea diuus Iacobus Apostolus, modũ ac formam administrationis eiusdem clarius expresserit, ac quod ipse a Christo acceperat, populo tradiderit, in haec uerba: Infirmatur quis in uobis, inducat presbyteros ecclesiae, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum dominus, & si in peccatis sit, remittẽtur ei, Quae uerba manifeste declarant hanc unctionem sacramentum esse, quae

apostoli aegrotos ex Christi institutione vngebant. Matth. 10

Vãiqui ex hoc sacramẽto officiũ ciuile faciũt.

veteres asserũt hoc sacramẽtum exeuãgelio Iaco. 5

Eadẽ ẽ unctio, q̃ qua narrat euãgeliũ, etquã docet Iacobus.

neq; signo careat uisibili, nec promissione gratiæ. Porro Apostolum *eiusdem unctionis meminisse, quam Euangeliū docet* Apostolos, *potestate a Christo accepta, ægrotis adhibuisse, plurimi ex patribus & Græcæ & latinæ ecclesiæ satis idonei testes sunt, e quorum numero primus occurit diuus* Hieronymus, *seu quisquis tandem est is scriptor certe pius ac uetustus, in* Marcum *capite. yi. dicens:* Q*uum ungunt oleo ægrotos, infirmitatem fidei uirtute corroborant.* Corroborant *autem intercessione & oratione fidei, quam dei clementia exaudiet, & se exorabilem præstabit, cuius sacramentum est oleum consecratum. Itidem author libri de uisitatione infirmorum, diuo* Augustino *hactenus inscripti, sic ait:* Nec *prætermittendum est illud* Apostoli Iacobi *præceptū:* I*nfirmatur quis in nobis, inducat presbyteros ecclesiæ, &c.* Et *statim post;* Ergo *sic roges de te & pro te fieri, sicut dixit* Apostolus Iacobus, *imo per* A*postolum suū dominus,* I*psa uidelicet olei sacri delibutio spiritus sancti typica unctio intelligitur,* H*æc ille.* Innocentius *quoq; eius nominis primus, quem Concilium* A*phricanum (cui & beatus* Augustinus *interfuit) uti* Papam *præcipuo diuinæ gratiæ munere in sede* A*postolica præsidentem, cum summi honoris delatione uenerari non dubitauit.* I*s, inquam, in decretis suls ad* Eugubinum *cap. yiij. aperte pronuntiat, hanc unctionē genus esse sacramēti.* Proindeq; *quibus reliqua sacramenta negātur iis ne hoc quidē cōcedi posse, diuos* Ambrosiū & Gregoriū *in testes euocare nō est necesse, a quibus etiā mungendi formulas & preces accepimus ac retinemus.* Deniq; Beda *(ut* Lyranū *& cæteros recētiores prætereamus) prædictum locum* Marci Euangelistæ *exponens,*

Hierom. in Mar. ca. 6

Au. de uisit. infirmorū

Inocē. 1 ad Eugu. ca. 8

Ambrosi⁹. Gregorius Beda. Lyranus

Dionyſ. Chryſ.lib. 3. de ſacerdotio.

pronuntiat hoc ſacramentum unctionis infirmorũ, ut cætera omnia a Christo institutũ, per Apoſtolos eccleſiæ traditum. Ex græcis (*ut omittamus interim uetuſtiſſimum illũ* Dionyſium Areopagitam) *ſuffecerit attuliſſe diuũ* Iohannẽ Chryſoſtomũ, *ac* Theophilactum: *Ille lib. iij. de ſacerdotio, huius ſacramenti & eius ministri meminit, & de ſacerdotibus loquens in hæc uerba: Neq; enim ſolum quum nos regenerant, ſed poſtmodum etiã condonandorũ nobis peccatorum facultatem obtinent. Infirmatur (inquit) inter uos aliquis, accerſat præsbyteros eccleſiæ & orent ſuper eum, ungentes eum oleo in nomine dñi, & oratio fidei ſaluum reddet laborantẽ, & eriget eum dõinus, & ſi in peccatis erit: remittentur ei:* Hactenus ille: Hic uero, nempe Theophilactus. Euangeliũ Marci ediſſerens cap. vi. ſic ait: *Quod unxerant* Apoſtoli, *ſolus* Marcus *narrat, quod & frater dñi* Iacobus *in catholica epiſtola dicit: Infirmatur (inquit) quis ĩter uos, aduocet ſeniores eccleſiæ, & orent ſuper illum, ungentes eum oleo &c. Eſt igitur oleum (ut ſubijcit* Theophilactus, *ſigni myſterium declarans) & ad labores utile & lucis fomentum, & hilaritatis effectiuum, ſignificatq; miſericordiam dei & gratiam ſpiritus, per quã a labore liberamur, & lucem & gaudium, hilaritatemq; ſpiritualem accipimus:* Hæc ille. *Eſt itaq; hoc ſacramentum, non ex humana, ſed ex Chriſti institutione & Apoſtolica traditione deſcendẽs, id quod uniuerſalis eccleſiæ, tam ueteris q̃ noſtræ, Grecæ pariter & latinæ conſenſus, ſimul & ipſe ſacramenti, uſus, quammaxime comprobant.*

Theophil. ĩ Mar. ca. 6

oleũ quid ſignificet i hoc ſacramento.

Q*Vi huius ſacramenti uim hinc eleuare contendunt quod epiſtola diui* Iacobi Apoſtoli *non ſit certi au*

reſpõdetur huius ſacramẽti cõtẽptoribus et

thoris, nostra sententia plane desipiunt. Quod ecclesia, quae hoc (ueluti dei uiui columna & firmamentum ueritatis) peculiare habet, ut possit discernere uerba dei a uerbis hominum, olim hanc epistolam diuo Iacobo tribuerit, & Apostolico spiritu plenam iudicarit, atque adeo diuus ille Hieronymus, quo nullus unquam in scripturis doctior, neque exactiori censura fuit in distinguendis certa a dubiis, hanc epistolam ipsi Iacobo aperte, idq; non sine magna epistolae laude asscribit. Iacobus (inquit) Petrus, Iudas & Iohannes septem aepistolas aediderunt, tam mysticas quam succinctas, & breues pariter, & longas: breues in uerbis: longas in sententiis: ut rarus sit qui non in earundem caecutiat lectione. Vides ut beatus Hieronymus idem iudicium de Iacobi profert epistola quod de Petri: nec putat indignam Apostolico spiritu. Iam quum plane constet: Apostolum hanc unctionem pro sacramento tradere nequaquam dubitandum est uere sacramentum esse, & Apostolum non fuisse, tam impie arrogantem, ut pro sacramento traderet populo, quod sacramẽtum non posset. Quare etsi Apostolus condendi sacramenti potestatem non habuit: constat tamen eum uerbis illis tradidisse populo quod ipse a Christo acceperat: qui ut alia mundo uolebat innotescere, per Matthaeum alia per caeteros Euangelistas, quid prohibet, quominus quaedam etiam doceri uoluerit per Apostolum Iacobum:

corũ cauil.
1. Timot. 3

Hierõimy censura de epistola Ia.

Ecclesia Iaco. quod a χρο acceperat. promulgat.

VErbum quo hoc sacramentum traditur, eandem in omni ecclesia sententiam habet, & si ubique eisdem dictionibus seu praescriptis uerbis haud pronuntietur. Vngitur enim aegrotus oleo sanctificato in nomine

Verbũ huius sacramẽti.

patris & filij & spiritus sancti, adiectis uerbis precatoriis, nempe, ut quicquid illicito uisu, auditu, ac cæteris sensibus seu membris ægrotus deliquit, per huius olei unctionem expietur, cum imprecatione pacis. Innititur autē hoc uerbum, quo sacramentū traditur promissioni quam Apostolus acceptam idq; non dubiū a Christo promulgat, dicens: Et oratio fidei saluabit infirmū, & si in peccatis sit, remittentur ei. Quæ etiam uerba satis indicant huius sacramenti uim, quāmaxime ab oratione fidei depēdere. Quamobrem ecclesia ministrationi huius sacramenti plures precationes quàm ulli fere alij sacramento adhibet, easque admodum pias, quē admodum pauloante meminimus.

Iacob. 5 promissio gratiæ.

Elemētum huius sacramenti.

ELementum huius sacramenti est oleum sanctificatum, cuius mysterium superius ex Theophylacto retulimus. Oleum enim & sanitatis & hilaritatis effectiuum & lucis fomentum est. Præterea ad labores utile & lenitiuū. Quæ omnia huius sacramenti dispensatione diuina uirtute per fidei efficaciam in homine ægroto agi significatur.

Huius sacramēti vis

PRopterea enim hoc sacramentum potissimum adhibeatur, & ea est huius sacramenti rite suscepti uis, ut aduersus terriculamenta & trepidationes instantis mortis (quæ solent menti hominis morbo grauiter decumbentis occursare) pium solatium sit ac fiduciæ titubantis fulcimentum. Quod tum certe fit, dum qui inungitur, recogitat sese per fidelem illam & piam ecclesiæ (cuius consortio ipse uti uiuum membrū insitus est) precationem, quæ in hoc sacramento adhibetur, uel conualiturum sese, si tamen deo ita uisum erit, & quod ad animæ salutē attinet, salutare ei fuerit, uel saltem cum certa fide, bonaq; ipse hinc emigraturū, atq;

Fiduciæ titubanis sustētaculū.

n domino obdormisciturum, idq; maxime, quum scit ac intelligit orationem fidei, praesertim eam (quae & signum externum & promissionē, Apostolica traditione confirmata sibi annexa habet) apud deum uanam esse non posse, sed ad alleuiationem, quum corporis, tum animi, atq; adeo ad remissionem peccatorum plurimam ualituram. Iacob. 5 Quo affectu esse oportet hoc sacra. muniendum.

Affectus quo aegrotus se presbytero ungendum offerre debet, is erit, quo olim aegroti se Apostolis ungendos praebebant, nimirum ut intus ac foris, si ita deo ursum erit sanetur. Cogitare itaq; debet presbyter, se non suā, sed Apostoli Christi, atq; adeo ecclesiae personam gerere, atq; hoc agere ut aegrotus, perinde atq; athleta inuictus, ac uelut in extrema lucta constitutus omnibus satanicis tentationibus (quas tum potissimum diabolus cateruatim solet ingerere) fortiter resistat, ac ad omnē tentationis impetum constanti animo dicat, Christi membrum sum Christi athleta sum. In cuius signum oleo etiam externo, secundū Apostoli traditionem inunctus sum. Quamobrem tu princeps mundi huius, tu immunde spiritus, discede, ille enim te foris eiecit, quamobrem in me non habes quicquam, nihil mihi & tibi cōmune, Nam quae conuentio Christi (cui insitus sum) & Belial? Quis consensus templo dei cum Satana? Adhaec, etsi multis stipatus satellitibus in animae meae excidium coniuratis appareas, non te timeo tamen, non te metuo, plures enim mecum sunt, quàm tecum, tota enim ecclesia sanctorum pro me curam agit, orat, neque in suam tutelam recipit, aduersus quam non praeualebis: Habeo interim a deo certissima fiduciae meae signa ac testimonia, nempe sacramenta poenitentiae, eucharistiae, & hoc externae unctionis,

Quō tentatioib' diabolicis in extremo agone obsistēdū sit.

Iohan. 14 Lucae. 11 Iohan. 12 Iohan. 14 2. Cor. 6 4. Reg. 6 Matth. 16

Sacramenta fiduciae nostrae certissima signa.

quibus Deus me nequaquam fallet, sed promissioni suæ assistens faciet, ac perficiet etiam omnia, quæ in eorundem exhibitione mihi pollicitus est. Hæc atq; alia eiusmodi pie cogitanti, quis dubitet hoc sacramentum magnam alleuiationem mentis aduersus horrorem mortis (in quam instantem cum tota defigit oculos) adferre, itidem aduersus satanæ impetus tum solito grauiores plurimum ualere? Quod si tum, omnium maxime ac modis omnibus ad laborandum est, atq; etiam undiq; omnia pietatis fulcimenta congerenda sunt, ne ægrotis fiducia excidat, sed ut quàmaxime aduersus spiritales insidias roborentur, non recte faciunt qui hoc sacramentum in eum usum peculiariter institutum, ac tāto cum serio per Apostolum Iacobum ecclesiæ traditum, ex ecclesia auferre moliuntur. Neq; tamen dicimus hoc sacramētum absolute ac omnino ad salutem necessarium, modo ne contemnatur, sed magis esse ad fulcimentum pietatis, proindeq; piis uotis ab ægroto, priusquam hinc excedat, expetendum. Præterea reiterationis eius, quemadmodum pœnitentiæ in ecclesia locus est, recurrēte scilicet subinde morbo aliquo grauiore.

Nō recte faciūt q hoc sacramētū ex ecclesia tollere amituntur.

Reiteratur hoc sacramentum.

Ritus q adhibet huic sacramēto.

Totus ritus, quem ecclesia in ministratione huius sacramenti adhibet, in plurimis illisorationibus longe pientissimis (quæ ad singulas unctiones adhibentur) consistit, quas referre longum fuerit, nec est necesse, quod omnibus passim, maxime parochis, expositæ ac obuiæ sint & intellectu faciles.

Huius sacramenti minister.

Iaco. ult.

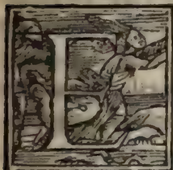
Postremo, huius sacramenti minister sacerdos est; ita docente Apostolo Iacobo: infirmatur quis in uobis, inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum & cæ-

tera. Sacerdos uero in eiusdem sacramenti ministratione, non suam sed Apostoli Christi, ac ecclesiæ personã, quem admodum & in cæteris sacramentis gerit ac repræsentat. Nam ut Christus est qui baptizat, qui corpus suum impertit, qui absoluit, sic Christus est qui intrinsecus inungit, sacerdote externum tantum ministerium adhibente. Breuiter Christus est Samaritanus ille euangelicus, qui homini a latronibus dispoliato ac grauissimis plagis affecto appropians, cæteris prætereũtibus, solus misericordia mouetur, & totus intentus curationi hominis tam misere affecti, sacramentorum suorum alligamenta adhibet, quem & alligatum, iumentoq; suo impositum, in stabulum ecclesiæ ducit. Sacerdos autem stabularij uicem gerit, cui præcipitur, ut curam ægroti agat, sed pharmacis a Christo uero illo Samaritano, hoc est, hominum custode præscriptis, qui solus sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.

Matth. 3 Marci. 1 Lucæ. 3 Lucæ. 10 Psal. 146

Ipsi gloria in secula, Amen.

DE RATIONE AC MODO ORANDI DEVM.

Ecclesia catholica, mater nostra, in qua per baptismum renascimur Christo, eum ordinem tenet, ut symbolum Apostolicum (quæ est fidei nostræ regula) ante omnia proponat ac tradat. Subinde uero posteaquam professi sumus quod credimus, orationem dominicam subiungat ac reddi etiam iubeat, Idq; ordine non modo decenti, sed, & necessario. Siquidem ut prece-

Ordo catechizãdi ecclesiæ.

nur deum, necesse est ut fidem prius teneamus, quæ utique nisi data esset, orare non possemus. Quomodo enim (uti Paulus Apostolus ait) inuocabunt, in quem non crediderunt? Eundem ergo ordinem nos insequentes post Apostolici symboli, diuinorumq; sacramentorum (quæ uelu ti pars quædam symboli esse uidentur) expositionem, ad breuem dominicæ orationis dilucidationem recte properabimus.

Sine fide nemo orat deum.

Roma. 10

Fides Christianorum.

Galat 5

Fides gratuitum donum.

Iohan. 6

2. Cor. 4

Psal. 115

spiritus fidei suggerit nobis quod loquamur & oremus.

Roma. 8

Augu.

SEd priusquam ad contextum eiuscemodi præcationis accedamus, paucis de modo deum orandi præfandum erit. Principio ex his, quæ passim, præsertim in expositionem symboli ac sacramentorum, maxime pœnitentiæ, attulimus, manifestum euadit, fidem, quæ nos Christianos efficit, non esse uanam aliquam aut euanidam persuasionem, sed dei donum cordibus nostris infusum, uiuum & efficax per charitatem, quam Apostolus definiens, ait: Neq; circuncisio est aliquid, neq; præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur; qua efficimur filij dei, qua deo nos totos cōmittimus, qua omnia ad deum referimus, qua deo per spem & charitatem copulatur, nobis penitus diffisi, quæ nisi desuper gratuito munere nobis daretur, non ille dixisset, Nemo potest uenire ad me, nisi pater meus traxerit eū. Quis enim fidem se habere glorietur, nisi qui acceperit spiritum fidei, de quo Apostolus ait, Habentes eundem spiritū fidei, secundum quod scriptum est: Credidi propter quod loquutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Hic ergo spiritus, qui talem fidem largitur, suggerit nobis per fidem quid loquamus, & ut Apostolus ait: Ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Non

quod ipse spiritus sanctus, uti indigens alicuius interpellet, sed quod nos interpellare faciat, nobisq; interpellandi et gemendi inspiret affectum, Quid idem Apostolus explicatius facit, quum subdit: Spiritus adiuuat infirmitatem nostram, ut ipse facere dicatur, quod ut faciamus, facit ac iuuat, de quo spiritu alibi apertius ait: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Et iterum: Quoniam filij dei estis, misit deus spiritum filij sui in corda uestra clamantem, Abba pater. Vnde consequens est, ut quemadmodum sine spiritu fidei non est recte quispiā crediturus. Ita nec sine spiritu orationis salubriter oraturus, atq; adeo nihil boni acturus, nisi eodem spiritu adiuuāte. Nemo enim recte sapit, recte intelligit, recte consilio ac fortitudine praeualet, nemo scienter pius est uel pie sciens nemo amore casto deum timet, nisi acceperit spiritum sapientiae, & intellectus, consilij & fortitudinis, scientiae & pietatis, & timoris dei. Nec habet quisquam uirtutem ueram, charitatem synceram continentiam religiosam, nisi per spiritum uirtutis & charitatis continentiae. Non quia tot sunt spiritus, sed omnia, haec operatur unus atq; idem spiritus, diuidens propia unicuiq; sicut uult, quanquam aliter adiuuat nondum inhabitans, aliter inhabitans. Nam nondum inhabitans, adiuuat ut scimus fideles. Inhabitans uero adiuuat iam fideles, ut simus in omne opus bonum propensi. Siquidem ut Apostolus ait, Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, qua praediti non solum iam in deum credimus, aut spe erigimur, sed & in domino delectamur. In mandatis eius uoluntarie

Roma. 8

Ibidem.

Galat. 4

Augu.

Sine spū sā dei nēo salubriter orat neq; gēquā recte facit.

1. Cor. 12

Spūaliter adiuuat nōdum īhabitas aliter ī habitās.

Ephe. 2

Roma. 5

Psal. 118 *inambulantes, quemadmodum Psaltes ait: Viam mandatorum tuorum cucurri, quum dilatasti cor meum nempe per charitatis diffusionem.*

Oratio donū gratiæ

Nemo recte orat nisi acceperit spiritū fidei spei & charitatis.

Roma. 8 Galat. 4

Hæc est fides gñalis.

Matth. 19

Bernar.

SEd quorsum hæc, nisi ut ostendamus etiam ipsam orationem inter gratiæ munera deputari, uerumq; ac rectum orandi modum esse, si in fide, spe & charitate ad orandum accedamus. Quomodo enim aliter orabimus nisi acceperimus spiritum fidei spei & charitatis, in quo clamemus, Abba pater? Alioqui, si neq; per fidem accedamus, neq; per spem erigamur, neq; per charitatem accendamur, loqui quidem possumus, orare uero nequaquam. Quid enim aliud est oratio, nisi prius mentis ascensus in deum, seu piorum uotorum oblatio intenta & ardens? quomodo autem eleuabitur in deum mens? quomodo domino uota pia offeret, nisi in primis fide fundata fuerit, quæ credat omnia bona a domino petenda esse, & deum ipsum, natura bonū, omnibus optime uelle, ac magna & inæstimabilia bona suis fidelibus parasse? Dein spe erecta sit, qua ea bona uti sibi parata se capere posse indubitato speret, quod homo fidelis, id quod credit, sibi per spem quodammodo uendicet: Deniq; etiam charitate inardescat, qua incitata, dicat: Curram igitur, petam, & accipiam, quæ præparauit deus diligētibus se. Nam (quemadmodum sæpe diximus) ut fides qua Christiani & filij dei sumus, aliud a spe & charitate donum sit, spem tamen & charitatem comites ita coniunctas habet, ut ab eis nequaquam separetur, separata uero iam non fides uiua, sed mortua sit & nūcupetur, ad deprecandum deum omnino inepta, quod a mortuo pereat confessio ac oratio. Rursus hæc duo posteriora dona, fidem semper uti

Fidem spē et charitatē omnio pro bono cōiuncta esse oportet.

per uti

per uti substerniculum spiritualis ædificij necessario præsupponunt, atq; etiam ut concomitetur, postulant. Neq; enim quis in eum sperat, cui non credit, cui se & sua non cōmittit. Item nemo syncere eum dilexerit, cui fidem non adhibeat, & de quo optime non speret. Deniq; frustra quis omnia bona se a deo sperare, atq; etiam deum diligere sibi uidebitur, nisi uiuida quoq; fides accedat, qua idem ipse, bona illa (quæcunq; tandem ea sint uel animi uel corporis, quæ a deo petuntur ac nobis in hac uita donantur; a deo etiam accipiat, atq; a deo ea sese iam tandem accepisse quandoq; statuat ac certo credat. Frustra siquidem deum assidue de pane quotidiano interpellaueris, nisi tandem etiam fide accipias quod petis, nimirum ut mente sentias hunc panem quo uictitas, te non aliunde, quàm a deo ipso, quem oras, accepisse, ac indies accipere: Itidem frustra de peccatorum remissione deum sollicitaueris, nisi simul quoq; credas remissionem peccatorum, quam fideliter postulasti, te ab ipso deo tandem etiam assequutum esse. Quid enim proderit, si perpetuo inclames: Remitte domine iniquitatem serui tui, modo nunquam desinas de dei erga te misericordia dubitare, aut confidere seu statuere nunq̄ possis, deum tibi reconciliatum esse? Atq; hæc est fides illa singularis & specialis, quæ nō tantum spiritualis ædificij initiū est, sed magis spei absolutio, indiuiduam post se trahens charitatem, qua nobis dei beneficia applicamus, & quod actioni nostræ deest, ex apprehensione misericordiæ per Christum supplemus: De qua superius in tractatu pœnitentiæ & iustificationis fusius diximus. Vt ergo necesse est hæc tria in omni opere bono concurrere, quod finis præceptis sit charitas de corde puro,

Ber. ser. 1 de annuciatione.

Iacobi. 1

1. Timo. 1

*conſcientia bona, & fide non ficta. Ita maxime oratiōe (ue-
luti opus, quo proxime cū deo agimus) antecedere ea opor-
tet, nō tempore quidem (quod animus fide, spe & charitate
imbutus, saltē p cœleſtiū deſideriū, in quo tota orationis uis
conſiſtit, non poſſit non orare) ſed cauſa magis & ratione.*

Fide, ſpe et charitate ꝓditus ſemper orat. Pſal. 9

IAm cum fides in hominis pectore per uerbum formetur,
& promiſſioni dei plane innitatur, quod Paulus exem
plo Abrahæ grauiſſime aſtruit: In repromiſſione (in-
quit) dei (qua ſcilicet pollicitus erat deus illi uetulo ex Sar
ra uxore decrepita futurum filium, in cuius ſemine benedi-
cerentur omnes tribus terræ) non hæſitauit Abraham diffi-
dentia, nec conſiderauit corpus ſuum emortuum quum iam
ferè centum eſſet annorum, & emortuam uuluā Sarræ, ſed
confortatus eſt fide, dans gloriam deo, pleniſſime ſciēs, quia
quæcunq; promiſit deus, potens eſt & facere. Conſequitur
certe oraturum in primis oportere reſpicere ad inſtitutio-
nem & mandatum dei, quo nos orare ſe & precari docuit,
precantes quoq; exauditurum ſe promiſit. Quod faciens, ac
mandato promiſſioneq; dei aſſentiens, fideliter accedit,
ſciens deum pro nobis ſolicitum eſſe, & ad dandum para-
tum, qui ad petendum ſuo uerbo nos cohortatur & impel-
lit, huc reſpicit eccleſia dei, quum ante orationem domini-
cam in ſacroſancto miſſæ myſterio in hunc modum præfa-
tur, Oremus, præceptis ſalutaribus mōiti ac diuina inſtitu-
tione formati, audemus dicere, Pater noſter. Sic alibi hymnū
canens, deum promiſſionis ſuæ per fidem commonefacit. Si
renuis (inquit) quis tribuet? Indulge, quia potens es, ſi cor-
de rogamus mundo, certe debes ex promiſſo. Vt ergo Chri
ſtus nos fideles faceret peccatores non tantum orandi man-

Roma. 4

Prima ala orationis fides quā ꝓcaturus imprimis acuere debet.

1. Pet. 5

Matth. 6

Chriſt' orare iuſſit ac orandi formulā præ

datum dedit & promissionem addidit, dicens: Petite, & accipietis, sed & modum orandi docuit, & formulam præscripsit, ut citra ullam hæsitationem uerbo suo confirmati fideliter peteremus, quod ille precari nos iussit. Scripsit, et cur.

Secundo, qui ad precandum accedit infirmitatem & indigentiam suam sentire debet, quibus promoueatur ad quærendum Deum, & potentem & uolentem infirmis mederi, & indigentibus subuenire. Non enim opus est bene habentibus medico, sed male habentibus. Fide ergo opus est, quæ (ut supra diximus) intellectum illuminat & cor purificat, ut & nostram miseriam, imbecillitatem, infirmitatem, ac immunditiam, & rursus dei maiestatem bonitatemq; uidere possimus. Fide enim apprehendimus & cernimus deum esse, qui propter bonitatem suam cuncta creauit, a quo omnia bona procedunt, sine quo nihil quicquam est. Quiq; omnia in omnibus operatur sustentans, conseruans, gubernans, uiuificans, & uegetãs omnia, Qui præstat nobis ut uiuamus, moueamur, & simus, qui abunde omnia ad fruendum tribuit. Quo dante, omnia (quæ bonorum appellatione continentur) accipimus. Quo subtrahente manum, omnia rursus amittimus, iustus & misericors, iustus in impios & peccatores, non agnoscentes eum, Misericors in timentes ipsum. Fide percipimus infirmitatem & indigentiam nostram. Quod puluis simus & cinis, q; omnis homo fœnum & omnis gloria eius quasi flos fœni, Quod uana salus hominis, qui uanitati similis factus est, cuius dies sicut umbra prætereunt, Quod in iniquitatibus concepti, quod in peccatis nati simus, quod concupiscentiam (reliquias peccati) hostem illum domesticum circunferamus, qui nunquam spiri-

Secũdo, ut agnoscat suã infirmitatẽ & idigentiam. Matth. 9 fides docet nos de nostra ifirmitate & inopia. Gene. 1 Exodi. 3 Psal. 103 Acto. 15 1. Timo. 6 Psal. 103 Esaiæ. 40 1 sal. 56 Psal. 143 1 sal. 50 Roma. 7

tui nostro molestus esse desinit, quo solicitante, ab adolescen
Gent.6 tia proni in malum sumus, & in omne ruimus peccatum,
Quod mundus a dextera, leuaq;, a fronte pariter atq; a ter
go nos interdum falsis præstigijs occupatos detineat interdum
1.Pet. 3 dum rebus aduersis uelut aperto marte seuiens oppugnet,
ut adeo alienet Quod aduersarius noster diabolus tanq̃ leo
Iohan.3 rugiens circumire nos nunq̃ cesset quærens quem deuoret.
Roma. 5 Fide deniq; percipimus, q̃ deus, miseriæ nostræ misertus, cũ
adhuc peccatores & mortui essemus, filio suo unigenito non
pepercerit, sed pro omnibus nobis tradiderit illum, ut iusti
ficati in sanguine ipsius, credentes in eum qui iustificat im=
pium, per fidem de cõcupiscentia, mundo, & diabolo trium
Lucæ. 1 phemus, ut sine timore de manu inimicorum nostrorum li=
Iob. 7 berati, seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso
omnibus diebus uitæ nostræ, quo tandem, consumata militia
nostra, quæ est super terram ipso summo bono, qui est deus
in æternum fruamur. Ad quem unum finem omnia referri
oportere fides docet. Qui ergo tali fide instructus est, qui so
lus recte ad orandum accedit. Nam eum qui petere uult
aliquid necesse est, ut ante omnia se discutiat, num egeat.
Secundo, ut apud se statuat, quid petere uelit, & quanam
re opus habeat. Tertio quærendus est, qui inopiam leuare
& uelit & possit, quæ omnia fides oraturo ostendit, quam
qui non habet, is suæ fiduciæ (quæ fides ex diametro oppo
nitur) temere innititur, nondum intelligens se dei donis, be
Psal. 108 neficiis, & auxiliis agere. Quamobrem etsi ore preces per
murmuret, nihil tamen minus faciet q̃ ut oret, imo oratio
eius si in peccatum reputabitur, quia non orat ex fide, nec
suam infirmitatem, & inopiam, nec dei bonitatem miseri=

cordiam agnoscens, hoc enim fide fit, quæ pauperes spiritu, humiles corde & contritos animo facit, ad quos solos respicit deus, sicut scriptum est. Iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit. Et iterum: Super quem respiciam, nisi super humilem & contritum & trementem sermones meos. Respexit (inquit David) in orationem humilium & non spreuit preces eorum. Superbos autem qui infirmitatem suam præsertim interiorem non sentiunt, qui latentem mentis impuritatem non percipiunt, qui in fortitudine, uiribus, & in multitudine diuitiarũ suarum gloriantur, qui dicunt, quia diuites sumus, & locupletati, & nullius egenus, & nesciunt, quia in oculis dei miseri sunt, & miserabiles & pauperes, & caeci, & nudi, hos despicit deus sicut illos respicit, quemadmodum gloriosissima uirgo uirginum cecinit: Deposuit potentes de sede & exaltauit humiles. Esurientes impleuit bonis & diuites dimisit inanes. Deus enim (ut Apostolus Petrus ait) superbis resistit, & humilibus dat gratiam. Et ideo sequitur. Humiliamini igitur sub potenti manu dei, ut uos exaltet in tempore uisitationis, omnem solicitudinem uestram proijcientes in eum, quoniam ipsi cura est de uobis.

Psal, 33
Esaiæ. 66
Psal. 101.
Psal. 48
Apoca. 3
Lucæ. 1
Iacobi. 4
1. Petr. 5

HAec ut Christus animis nostris perpetuo retinenda infigeret ac inculcaret, duas insignes parabolas adhibuit. Alteram de filio prodigo, Alteram de pharisæo & publicano. Filius prodigus portione paternæ substantiæ, quæ illi obuenerat abutens, non ante uenit oratum patrem, quàm in se reuersus & suam miseriam deploraret & diuitias bonitatis benignissimi patris agnosceret. Itidem publicanus, procul dubio (quod ad mundum attinebat) rebus af-

Quo respiciant parabolæ, de filio prodigo, & de pharisæo ac publicano.
Lucæ. 15
Lucæ. 18

fluens, sed quod ad animum pertinet conscientia pecca-torum perculsus, suæq; indigentiæ per fidei lumen cer-tior redditus, ascendit in templum, orans, non eodem quo
Pharisæus. *pharisæus affectu. Hic enim sibi fidens, & bonorum ope-rum in speciem diues, in seipsum non descendit, quo mi-nus mentis suæ, fœdissimis concupiscentiæ & ambitionis affectibus corruptæ, turpitudinē uideret, sed stans apud se orabat elatus, seipsum commendans, non accusans, quasi*
Publicāus *a se esset, siquid egisset boni, cum diceret, non sum sicut cæ-teri hominum, sicut & hic publicanus. At ille in se reuer-sus, & miseriam animi sui per fidem contemplatus a lon-ge stetit, animo deiecto & humili, nolens uel oculos ad cœ-lum leuare, sed percutiens pectus suum, & ad deum (qui*
Psal. 50 *cor contritum & humiliatum non despicit) conuersus di-xit:* Deus, *propitius esto mihi peccatori.* Q*uàm uero diuer-sus fuerit utriusq; orationis fructus, sequitur:* Amen *(inquit dominus) dico uobis, descendit, hic, nempe publicanus, in domum suam iustificatus ab illo,* Q*ui enim se exaltat, humi-*
1. Timo. 5 *liabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.* Hunc *affectum bea-*
Au. ad probā Matt. 5 Oportet āimo esse desolatum *tissimus* A*postolus in uidua* C*hristiana requirens, ait:* Q*uæ autem uere uidua est & desoluta, sperauit in domino, & persistit in oratione die ac nocte.* D*esolatam uult esse* A*po-stolus uiduam, non q, uiduas secundū hoc seculum diuites ab orando repellat, sed uult uiduam animo pauperem & pru-denter intelligentem, q, in hoc mundo & in hac uita nulla anima possit esse secura.* In *hoc ergo orandi genere in ui-duis quid electum est, nisi destitutio & desolatio?* Q*ua pro-pter si se omnis anima intelligat in hoc seculo destitutam atq; desolatam, quamdiu peregrinatur a domino, profe-*

cto quandam uiduitatem suam deo defensori, assidua & impensissima precatione commendat. Neq; enim hæc desolatio seu paupertas a censu, sed a mente metienda est. Christus enim, quum adhuc esset in carne, Zachæum diuitem in regnum cœlorum misit, & resurrectione atq; ascẽsione glorificatus, multos postea diuites, impartito spiritu sancto, fecit huius seculi contemptores, & finita diuitiarum cupiditate ditiores. Diuitibus itaq; perinde ac pauperibus huius seculi hæc animi desolatio ac paupertas communis est, modo non superbe sapiant, neq; sperent in incerto diuitiarum, Sed in deo uiuo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum, ut diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, ac thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant uitam æternam, gratias agentes in omnibus. Quamobrem (ut diximus) in his præsentis uitæ tenebris, in quibus peregrinamur a domino, q̃diu per fidẽ ambulamus, non per speciem, desolatam se debet Christiana anima putare, ne desistat orare, & scripturarum diuinarum sanctarumq; sermoni discat, tanq̃ lucernæ in obscuro loco positæ, fidei oculum intendere, donec dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus nostris, Imo donec hoc mortale immortalitatem & corruptibile hoc induat incorruptionem, quando nulla erit reliqua carnis, mundi, seu Satanæ tentatio, quando absorpta erit mors in uictoria, & uita felicissima nunquam defutura, nullius amodo indigens, sed dei fruitione saturata. Huc enim tanquam in scopum quendam omnem orationem nostram respicere oportet, Quemadmodum diuinus Psaltes precatur: Vnam (inquit) petij a domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo domini omnibus

Paupertas spũs nõ a cẽsu, sed a mẽte metiẽda

Lucæ. 19

Diuites cẽsu possunt esse pauperes spiritu

1. Timot. 6

2. Cor. 5

2. Pet. 1

Au. ad probam c. 45

1 Cor. 15

Scopus orationis nostræ

Psal. 26

Vna ac sola beata vita.

diebus uitæ meæ. Quisquis autem hanc unam petit a domino & requirit, is securus petit, & si quæ alia petuntur. quæ est una illa uera & sola beata uita, ut contemplemus domini dilectionem in æternum, immortales atq; incorruptibiles corpore & spiritu.

Secūda alia oratiōis spes bernard' Fiducia misericordię qua dei dona accipim'(q̄ & fi les iusti ficās appellatur fidē gñalē et spē cōplectit.

POstquam animus ad orandum accessuri, fide roboratus, & (quemadmodum iam diximus) affectus est, spem etiam ut adhibeat, necesse erit, qua quod petitur, cum fiducia expectetur. Ad spem enim in primis requiritur animi firmitas, qua homo sibi promissam dei gratiam quodammodo uendicet, ac tandem per fidem, ac spe confirmatam, etiam applicet, assignet, arripiatq;. Vt ergo uere & recte oremus, non oportet nos de promissione ueracis & fidelis dei ullatenus addubitare. Propterea enim se nos exauditurum promisit, ac ut se precaremur iussit, ut certi essemus ac fortiter & constanter speraremus, fore ut nos exaudiret.

Matth. 21 Marci. 11 Lucæ. 11

Sicut Matthei uigesimo primo & Marci undecimo dixit: Dico autem uobis, omnia quæcunq; orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient uobis. Et Lucæ undecimo: Ego (inquit ueritas) dico uobis, petite & dabitur uobis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis, Omnis enim

Ibidem

qui petit, accipit, & qui quærit, inuenit, & pulsanti aperietur. Et ut spem nostram corroboraret, similitudine utitur, quæ uel desperatissimis spem sit præbitura: Quis (inquit) ex uobis patrem petit panem, nūquid lapidem dabit illi? aut piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi? aut si petierit ouum, nunquid porriget illi scorpionem? Si ergo uos quū

Matth. 19

sitis mali, nostris bona data dare filiis uestris, quanto magis pater uester cœlestis (nimirum natura bonus & solus bo-

nus) de coelo dabit spiritum bonum petentibus. Sed hic interim uidendum, ut spei nostræ scopus sit uita beata per Christum, quemadmodum Apostolus ait. Expectantem beatam spem, de qua Psaltes dixit: Tu es spes mea a iuuentute mea. Dominus enim ipse spes nostra est, & Christus spes Euangelij & gloriæ, quod per ipsum nos speremus lætum Euangelij nuntium consequuturos, idest remissionem peccatorum & gloriam sempiternam. Consequemur autē quod speramus dubio procul, si tamen permaneamus in fide fundati, stabiles & immobiles ab hac spe Euāgelij dei. Quod si anchoram spei nostræ in Christo figimus, non est periculum, si quæ alia ad hunc finem nanciscendum accommoda, uti media quædam a deo speremus, modo absit carnalis concupiscentia, & hoc solum attendatur, ut his secundum deum uti, & ijsdem proximis prodesse possimus.

Spei nr̄æ scopus q̄s eē debeat. Psal. 71. Coloss. 1. Xp̄s spes gloriæ.

Precaturus ergo deum, omni diffidentia uacare debet, nihil dubitare aut hæsitare de promissis dei, alioqui temere petiturus. Proinde diuus Iacobus ait: Siquis autem uestrum indiget sapientia, postulet a deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Postulet autē in fide nihil hæsitās, Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a uento mouetur & circūfertur, non ergo existimet homo ille q̄ aliquid accipiat a domino. Quæ uerba sic ex sequentibus intelligenda sunt. Ideo enim qui hæsitat, nihil accipit, quoniā uir est animo duplex, corde minime certo & inquieto, in quod se gratia domini insinuare nō potest, quēadmodum maris fluctus non facile formam ullam recipit, quum uēto mouetur & circumfertur. Deinde male de deo sentit, cuius auxiliū implorat, quasi aut nō uelit aut non pos

Qūo cætera præter uitā beatā petenda.

Orantē nō oportet hæsitare. Iacobi. 1.

sit suis promissis satisfacere, quod parum a blasphemia abest: Simplicem ergo & nusquam uacillantem fiduciam nostram esse oportet, quæ deum semper respiciat, qui neminē sibi fidentem destituit, siue contingat uiuere siue mori, ut
Psal. 24 dicere possimus cum Dauid: Oculi mei semper ad dominū, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos.

Spē orātis pātiētē esse oportet.

SEcundo, quemadmodum necesse est, ut spes orantis certa & indubitata sit, ita eandem oportet esse patientem, & timori dei innitentem, alioqui non dicenda spes seu fiducia, sed arrogans præsumptio, quali afficiebatur superbus
Lucæ.18 ille Pharisæus. Propterea neq; tempus, neq; modus deo statuendus est, qui nouit, quando & quomodo nostris precibus satisfacere uelit, & si non eo tempore, uel eo modo, quo nos petimus, satisfaciat. Hoc ergo deuotionis debemus domino deo nostro, ut nō ideo nos ab eo negligi existimemus, si non statim ea dederit, quæ petimus, aut abstulerit, quæ deprecamur, sed potius pia patientia malorum, bona speremus ampliora. Imo si aliquid, contra quod oramus, acciderit, patienter ferendo, & in omnibus gratias agendo, hoc potius oportuisse fieri quod dei, non quod nostra uoluntas habuit, minime dubitare debemus. Tale exemplum præbuit nobis ille mediator Christus, qui licet deus & homo, tamen ut homo, suam semper uoluntatem, dei patris uoluntati submisit. Qui quum humanam in se uoluntatem ex hominis susceptione transformans, dixisset: Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste, continuo subiecit. Veruntamen non quod ego uolo, sed quod tu uis pater. Hunc affectum uidere licet in sanctis patribus, id quod ipsorum ardentissimæ preces ubiq; testantur. Expecta (inquit Dauid) domi-

Au. ad probam.

Matth, 26
Marci. 14
Lucæ. 22
Philip. 2

Sācti se dī uolūtati penitus submiserunt.

num uiriliter age, confortetur cor tuum & sustine domi= num. Et iterum: Expectans expectaui dominum, & intēdit mihi, & exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu mise riæ & de luto fæcis. Memorabile exemplum præstat nobis insignis illa ueteris testamenti mulier Iudith, quæ quum in telligeret Oziam promisisse, q; transacto quinto die trade= ret ciuitatem Bethuliam Assyriis, si interea non uenisset adiutorium a domino, grauiter reprehendit Oziam & po pulum, inter alia dicens: Qui estis uos, qui tentatis domi= num? non est iste sermo qui misericordiam prouocet, sed potius qui iram excitet, & furorem accendat, posuistis uos tempus miserationis domini, & in arbitrium uestrum diem constituistis ei? Et statim post: Humiliemus illi animas nostras, & in spiritu constituti humiliato seruientes illi dicamus, ut secundum uoluntatem suam, sic faciat nobi= scum misericordiam suam, expectemusq; humiles consola= tiones eius. Qui enim tentationes non susceperunt cum ti= more domini, & impatientiam suam, & improperium murmurationis suæ contra deum protulerunt, extermina ti sunt ab exterminatore, & nos ergo non ulciscamur nos pro his quæ patimur, sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora, esse flagella domini, ea quasi ser= ui qui corripimur, ad emendationem, & non ad perdi= tionem nostram euenisse credamus. Nec minori exemplo est Apostolus Paulus, cui ne reuelationum magnitudine extolleretur datus est stimulus carnis, angelus Satanæ, qui eum colaphizaret, propter quod ter dominum rogauit, ut eum auferret ab eo. Sed uir tantus responsū dei quur id non fieret, & quare fieri non expediret, audiuit in hanc senten=

Psal. 26
Augu.
Psal. 39
Iudith exē plar.
Iudith. 8
Ibidem.
Paul' patiē tię exēplar
2. Cor. 12
Ibidem.

Roma. 8 *tiam. Sufficit tibi gratia mea, nam uirtus in infirmitate perficitur. Quamobrem idem Apostolus alibi dixit. Quid eni oremus sicut oportet, nescimus, nimirum intelligens nos in tribulationibus, cæterisq; rebus corporalibus (quæ possunt & prodesse & nocere) interdum non tamen cum peccato (si tamen dei uoluntati nostram subiecerimus) petere, quæ statim fieri non expediat, sed potius prosit, nos petitis ad tempus frustrari, uel ad sanandum tumorem superbiæ, uel ad probandam, exercendamq; patientiam, uel ad puniendа & abluenda peccata.* In hoc ergo rerum genere *spes nostra dei uoluntati attemperanda est, sic ut indubitati simus, nos aut id quod speramus, aut aliquid melius saltem, magis scilicet profuturum ad nanciscendum finem spei nostræ cõsequuturos.* Hunc *affectum ut intenderet nobis Christus, plerisq; parabolis supramodum accommodis usus est.* Nam *ut doceat, quod oporteret semper orare, & non deficere, sed per patientiam expectare misericordiam dei, parabolam de iudice iniquo, & qui nec deũ timebat, nec hominem reuerebatur, proposuit, quem quum uidua sedulo interpellaret, ut uindicaret eam de aduersario suo, atq; ille nollet per multum tempus, tandem tamen mulieris importunitate uictus, uindicauit illam.* Quo *magis (inquit Christus) deus (cuius uiæ sunt misericordia et ueritas) faciet uindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte,* Aliam *nec minus incitantem parabolam,* Lucæ *undecimo legimus, de eo qui media nocte amicum accedens, tres panes accommodato petit, qui etsi non impetret ex ratione quod amicus sit, tandem tamen per importunitatem, si perseuerauerit pulsans impetrabit tot panes quod habet necess-*

Curdeus ĩterdum ad tẽpus nos non exaudiat.

Parabola de iudice iniquo explicatur. Lucæ. 18

Parabola de amico ueniẽte nocte & petẽte tres panes. Lucæ. 11.

sarios. Quanto magis pater cœlestis (qui dat, & nõ impro perat) sedulo petentium uota respiciet. Huc spectant illæ sententiæ, quæ sedulo & instãter orare iubent. Semper (inquit Paulus) gaudete, sine intermissione orate, obsecrationi instante, uigilantes in ea. Multum enim (ut diuus Iacobus ait) ualet deprecatio iusti assidua, quod exemplo confirmat, dicens, Elias homo similis erat nobis passibilis, & oratione orauit, ut non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex, & rursus orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Iacobi. 1 / 1. Thess. 5 / Iacob. 5 / 3. Reg. 16

TErtio, hæc spes synceritatem requirit, ut sancta, iusta, ac deo placita petamus ac speremus, non uana, fucata, & falsa, ne dicamus mala ac exosa deo. Quare qui gloriam seculi & diuitias petit, ac sperat, eo affectu, ut in illis conquiescãt, is non recte petit, quia non sequitur mandatum Christi, Qui iubet, ut in nomine suo petamus patrẽ. In nomine uero saluatoris qui petit, salutaria tantum postulat. Qui uero uana rogat, nomen Iesu ludibrio habet, & deum contemnit, quia spem non in deo, qui non uidetur, sed in diuitiis & cæteris huius mundi transitoriis rebus ac uana gloria collocat, quod ueræ Christianæ spei repugnat. Quamobrem diuus Iacobus ait: Petitis, & non accipitis eo quod male petatis, ut in concupiscentiis uestris insumatis. Et prouerbiorum. x. legimus: Spes impiorum peribit Itidem Hiob. 8. Spes hypocritarum peribit, & sicut tela aranearum fiducia eius, Proindeque Christus orationem hypocriticam damnat, quod hypocritæ spem suam in uana gloria reclinent, amantes in synagogis, & in angulis platearum stantes orare ut uideantur ab hominibus, quos

Spes debet esse syncera, ut sancta ac iusta petat. / Petere in nomine Christi qd sit. / Iohan. 15 / Iohan. 1 / Iacob. 5 / Prouer. 10 / Iob 7 / Matth. 6

dominus hic recipere mercedem suam asseuerat. Quo pacto uero uictui necessaria petere & possimus & debeamus, post dicemus.

EX prædictis liquet, orationes nostras, etsi cum fiducia porrectas, tamen duabus potissimum de causis non exaudiri, uel quod magis nostra referat, ut non exaudiamur, deo uota nostra in melius commutaturo, uel quod male petamus, sequuti concupiscentiam nostram carnalem quã petendo insequentes, uel non accipimus, uel si interdum accipimus, cum & periculo detrimento accipimus. Legimus enim dominũ quibusdam impatientibus quod concupiscentiam sequuti poscebant iratum concessisse, qui diuo Paulo, quod petebat, negauit propitius. Nam Israelitis concupiscentia carnium inardescentibus, deus dedit eis petitionem eorum, & misit saturitatem in animas ipsorum, sed expleta concupiscentia, impatientia est grauiter castigata, quoniam adhuc escæ erant in ore eorum, & ira dei ascendit super eos. Quæ scripta sunt, ne forte quis magni pendat, si fuerit exauditus, quum aliquid male aut impatienter petit, quod non impetrare plus profuerit; aut se abijciat, & de diuina erga se miseratione desperet; si non exaudiatur, quum forte aliquid petit, quo accipiendo affligatur atrocius, uel a prosperitatis lenocinio corruptus penitus euertatur.

Nume. 11
Psal. 77

2. Cori. 12
Psal. 77

POstremo, oratio ut cœlos penetret, charitatis ardore inflammanda est. Nam ut omnia opera bona citra charitatis donum tepent, atque adeo in speciem tantum fiunt: Ita maxime friget oratio, nisi alis geminæ charitatis & dei & proximi subuehatur. Charitatem dei in nobis excitat sua ineffabilis bonitas, ad quam precaturi in

Tertia ala orationis charitas.

Charitas dei unde in nobis excitetur.

Primis respicere debent undiq; certe expositam, ne quis cau
sari possit, se in eius conspectum prodire non audere, cuius
adhuc suspectam habeat bonitatem. Hanc enim in primis,
in hoc admirabili mundi opificio, quocunq; tandem oculos
uertamus, cernimus. Quicquid enim ibi bonum.pulchrũ,
iucundum, delectabile, & amabile cernimus, hoc omne ex
deo esse intelligimus. Quanto magis ergo omnis boni crea Gene.
tor amabilis esse debet, præsertim homini, quem ad imagi= Psal. 8
nem, & similitudinem suam fecit, & super omnia opera Eccle. 17
manuum suarum constituit, quem propriæ uoluntatis ar= Iohan. 3
bitrio lapsum non deseruit, sed per proprium filium de cœ= Phil. 2
lo missum & ipsius hominis causa in mortem traditum, re= Roma. 8
demit, uiuificauit, iustificauit, & ex inimico in filium, gra Matth. 25
tuita bonitate adoptauit, ipsique cum Christo omnia bona
donauit, impatiens etiam ei per Christum de spiritu suo,
quo ductore tãdem in consortium cœlestis regni, quod piis
paratum est a constitutione mundi, perueniat. Qui hæc ani
mo uolutat, & per spiritus sancti gratiam percipit, is deum
non potest non diligere ex toto corde suo, ex tota mente
sua, ex tota anima sua, & ex totis uiribus suis. Quomo=
do enim non delectabitur in summo bono qui delectatur
in creatura? Quomodo non suspirabit semper ad optimum
illum parentem, a quo quicquid est & tenet, habet? Quo=
modo non semper ardebit illius desiderio, qui ipsi gratis
promittit regnum cœlorum, immo seipsum? Hæc est enim Roma. 8
uita æterna, ut cognoscamus deum, & cum eo perpetua feli= Iohan. 14
citate fruamur, hũc affectum qui induit, is ad deum fide fir= Iohan. 17
mus, ac spe corroboratus, amanter uadit ac recte deum pre
catur. Huic Psaltes dixit: Delectare in dño, & dabit tibi pe

Psal. 36 titiones cordis tui. Et iterum: Gustate & uidete, quoniam
Psal. 34 suauis est dominus, beatus uir qui sperat in eo. Charitatem proximi, in nobis concitabit eiusdem naturæ participatio: q̃ fit idem omnium & similis ortus ex uno parente Adam, par (quod ad naturam attinet) conditio. Item q̃ hic mundus pariter omnibus una domus sit, Et quod omniũ maximum est, unus deus, quem omnes uno ore patrem appellamus, unus Christus, in quo omnes renascimur, & deo in filios adoptionis asciscimur, ut & duplici uinculo tam naturæ q̃ adoptionis nos fratres esse fateamur, Vnus spiritus quem habemus e cœlo, una & omnium cõmunis cœlestis patria, una fides, unum baptisma, unus panis & unus calix omnium, qui de uno pane & de uno calice participamus. Breuiter, unum corpus sub uno capite, Christo. Quæ potest, quæso, arctior agnatio excogitari? Adeo ut præceptum dilectionis proximi, quo iubemur, ut proximum sicut nosipsos diligamus, quàm maxime naturæ ac rationi consentaneum sit. Qui hoc affectu imbutus est (id quod nemo non facile agnoscet, si tantum quisque se ad suum ipsius cor conuertat, & seipsum interroget, num re uera erga proximũ perinde atq; erga se afficiatur) is demũ recte ad orandum accedit. Quamobrem Christus ubiq; ferè, ubi de orando præcepit, ex pacto nobiscum agit, ut nos non aliter se exaudituros dicat, quàm si proximum ex corde dilexerimus, & si quid in nos peccauerit, remiserimus.

Charitas proximi quomodo inascatur. — 1. Cor. 12; Ephe. 4; 1. Cor. 10; Matth. 6; Marci. 11

Quæstio. Aug in Euch. c. 17

SEd dicis, Si oportet ad orationem accedere ut mens neque fide, neque spe, neque charitate uacet, nullus uidebitur peccatoribus locus orandi relictus quos tamen uel maxime orare conuenerit? Dein, si hæc præcedere orationem

tionem

tionem oportet, quid est quod scripturæ clamant, hæc tria nos præcipue a deo postulare debere? Sed facilis est respõsio, In donis spiritus, & uirtutibus Christianis gradus sunt quidam, Peccator quum in altissimis ignorantiæ tenebris uersatur, secundum carnem uiuens, sequens carnales concupiscentias, peccat, sed propemodũ ignorans, Deinde quũ respicit in legem dei condemnantem peccatum, si nondum adiuuet spiritus, uult quidem secundum legem uiuere, sed uictus, concupiscentia delinquit, idq́; sciens, & proinde grauius. Postquam autem accesserit spiritus, quo donante credimus, nobis ex toto corde conuersis ab operibus mortuis ad deum, per Christum remissum iri peccata, ac donari gratiam adiutricem adimplendi mandatum dei, tum demum incipit homo agi spiritu dei, qui spiritum nostrum (iactis in eum seminibus fidei, spei, & charitatis) concupiscere facit aduersus carnem, atq; tum incipit nobis reuelari dei iustitia ex fide in fidem, ut quo magis homo sibijpsi diffidere ac deo credere, in deum sperare, ac deo per charitatem adhærere pergit, eo magis hæc spiritus dona in nobis augescant, & quanto cupiditas minuitur, tanto magis charitas crescat, donec tandẽ caro penitus subijciatur spiritui, quod tamen perfecte & consummate demum in resurrectione mortuorum implebitur. Vt ergo unde digressi sumus reuertamur, adeo non prohibemus peccatores ab orando, ut illos quammaxime ad orandum incitemus, quod infirmis quam maxime opus sit medico, sed tamen eos frustra orare dicemus, nisi iacta fidei, spei, & charitatis semẽte, id est, nisi, saltem odio peccati ad misericordiã dei fidenter ac amãter cõfugere incipiant. Vt autẽ fides principio modica sit, ut spes

Dilutio. In donis spiritus, et virtutibus sũt gradus. Roma. 7

Roma. 8

Galat. 5 Roma. 8

1. Cor. 15

Matth. 9 peccatoribꝰ orandũ, & quo affectu

uacillans, ut tepida charitas, non tamen ideo minus, sed tanto magis orandum est, & cum Apostolis inclamandus est Christus: Domine adauge nobis fidem. Et cum tota ecclesia precandus, ut spem corroboret, & sui ignis amorem in nobis accendat. Eos uero peccatores tantum ab orando repellimus, qui se peccatores esse non sentiunt, qui quærunt excusationem in peccatis, qui obstinati, uenduti, & traditi sunt in peccatum, qui gloriãtur quũ malefecerint & exultãt in rebus pessimis, quos peccatores, scimus, quia deus non exaudit, sed potius eorũ oratio fit in peccatum, quemadmodum apud Esaiam cap. i. legimus. Quum multiplicaueritis orationem, non exaudiam, manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. Et Hieremias Threno. iii. Nos inique egimus, & ad iracundiam te prouocauimus. Idcirco in inexorabilis es. At peccator qui in tempore accepto ad se redit pauper spiritu, humilis, contritus, suspirans, credens, sperans, & desiderans, deum inuocat, is proculdubio uoti sui compos fiet, quoniam non fallet ueritas, pientissime ad se omnes laborantes inuitans. Venite (inquit) ad me omnes qui laboratis & onerati estis & ego reficiam uos. Tollite iugum meũ super uos. & inuenietis requiem animabus uestris.

Psal. 110
P sal 51
Ioh. in. 9
P sal. 108
Esaiæ. 1
Threno. 3
2. Cor. 6
Matth. 5
Matth. 11

VNde consequens, est ut tametsi oratio nostra soli misericordiæ ac gratiæ dei (quæ etiam nos ad orandum incitat, & gratis quæ petimus donat) innitiat debeat, oportere tamen, ut hanc fiduciam nostram affectus bene uiuendi ornet, & bona opera subsequantur. Hoc enim uult Apostolus, quum iubet, ut orantes manus puras extollant. Et Psaltes ait: Innocens manibus, & mundo corde, hic accipiet benedictionem a domino. Innocentium ascẽdit oratio, si Aegy-

Affect⁹ bene uiuendi oranti necessarius.
Psalm. 14

ptium lutum oderint, & operari terrena declinent. Pharisæos dominus culpat, q̧ deuorarent domos uiduarum, simulantes longam orationem. Hi, inquit, accipient damnationem maiorem. Quid ergo orationis effectui magis obstabit, q̃ si uoluntas aut uita uoci non concordet? Ea uero demum (ut est in cantico quodam ecclesiastico) dulcis est symphonia, si uox uitam non remordet. Et diuus Iohannes ait: Charissimi, si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habemus ad deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quando mandata eius custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo, facimus.

Lucæ. 20

1. Iohan. 3

IN primis autem scriptura duo opera commendat, quæ nos ad orandum expeditiores & alacriores faciunt, si tamen in fide & charitate fiant, nempe ieiunium & eleemosyna: Bona est (inquit Tobias) oratio cũ ieiunio & eleemossina, magis quàm thesauros auri recondere. Nec Christus temere hæc tria, nempe ieiunium, eleemosynã, & orationem, apud Matthæum cap. vi. coniungit. Et Esaias cap. lviii. sic copulat, perinde atq; necessario cohærentia. Nec est quispiam tam stupidus, qui non uideat hæc tria propemodum indissolubili uinculo cohærere oportere, præsertim si oratio in deprecanda ira dei efferuescere debeat. Oratio enim ascensus mentis est in deum, sed quum crapula, ebrietate, & curis huius mundi corda nostra aggrauantur, fit ut non possint in deum respicere, seu in oratione (quod necesse est) uigilare. Vigilate (inqt Christus) et orate. Dein, Si qs habẽs substãtiã huius mũdi, & uiderit fratrẽ suũ necessitatẽ habere, & clauserit uiscera sua ab eo, quomodo charitas dei manet ĩ eo? & quã tãdẽ frõte, is uiscera misericor-

Ieiuniũ & eleemosyna orationẽ faciunt alacriorem.

Tobiæ. 4

Matth. 6

Esaiæ. 58

Lucæ. 21

Vigilare in oratiõe necesse est.

Matth. 26

1. Iohan. 3

Esaiæ. 58

diæ dei nostri implorabit, qui uiscera clauserit fratri? Quãobrem Esaias ueram rationem ieiunandi (quæ est abstinere a peccato) ac dandi eleemosynam & orandi docens, sic ait: Nonne hoc est *magis ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos (qui confracti sunt) liberos, & omne onus dirũpe, frange esurienti panem tuum, & egenos, uagosq́; induc in domum tuam. Quum uideris nudum operi eum & carnẽ tuam (hoc est proximum tuum) ne despexeris, Tunc inuocabis, & dominus exaudiet, clamabis, & dicet, Ecce adsum, quia misericors sum dominus deus tuus.*

In affectib' piis tota orationis vis consistit.

IAm (ut putamus) satis superq́; ostendimus, quomodo affectos esse oporteat ad orationem accessuros, Id autem doceri omnino & ante omnia oportebat, atq́; adeo semper inculcari, quod in affectu spiritus seu cordis tota orationis uis consistat. Nam ab hoc oratio & incipere, & in eodem progredi, & desinere debet, quanuis affectus orandi, hoc est desiderium uitæ cœlestis, quod ad se attinet, in Christiano nunquam desinat, etsi uerba finiantur. Qui hoc intelligit, facile uidet, quo pacto Christus non diuersum, sed unum atq́; idem ubiq́; præceperit, quum alibi iubet, ut orantes non multum loquamur. Alibi uero dicat, oportere semper orare, & nunquam deficere. Quo tamen uterq́; locus adhuc dilucidior fiat (quod hic tota rei uis consistat) In primis diligenter intuendum est, quod Christus apud Iohannem mulieri Samaritanæ, opinanti orationis uim, loco seu rebus exterioribus alligatam esse, respondit: Mulier, *crede mihi, quia ueniet hora, quando neq́; in monte hoc, neq́; in Hierosolymis adorabitis patrem. Venit hora, & nunc est,*

Cõciliãtur locis de orando.
Matthe. 5

Verus dei cultus ĩ spiritu.
Iohan. 4

quando ueri adoratores adorabunt patrē in spiritu & ueritate, nam & pater tales quærit qui adorent eum. Spiritus est deus, & eos qui adorant eum, oportet in spiritu & ueritate adorare. Quibus uerbis hoc admonere uoluit Christus: Deū (qui spiritus est) in nomine, nō carnē, sed eam partem potissimū respicere, quā ad similitudinem, & imaginē suam creauit nempe spiritum & mentē; quodq; oratio non sit alligata certo loco tēpori, uerbis præscriptis, aut aliis externis cerimoniis (q̄uis tamen interim externa ista omnino contēnenda non sint, si recte adhibeantur) sed in synceritate animi, qua coli uult deus, nobis p coæternā sibi sapientiam inclamans: Fili, præbe mihi cor tuū, habe fiduciā in domino ex toto corde tuo, in omnibus uiis tuis cogita illum, & ipse diriget gressus tuos. Hic certe est uerus dei cultus, quod etiam non latuit eum, qui Catonis nomine pueris prælegitur, is enim sic orditur: Si deus est animus, nobis ut carmina dicunt, Hic tibi præcipue sit pura mente colendus. Homo quidē uidet ea quæ parent, deus autem intuetur cor, & rursus, Deus ab homine tantum qui mundo corde est, uidetur. Proinde Dauid orat, ut deus cor mūdum in ipso creet, & spiritum rectum innouet in uisceribus eius.

1. Reg. 16

Prouer. 3

Cato.

1. Reg. 16
Matthe. 5
Psal. 50

CHristus ergo quum doceret nos orare, sic ait: Et quum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare ut uideātur ab hominibus. Amen dico uobis, receperūt mercedē suam. Tu autē quū oraueris, intra in cubiculum tuū, & clauso ostio ora patrē tuū in abscōdito, et pater tuus qui uidet in abscōdito, reddet tibi. Orantes autē, nolite multum loqui (sicut ethnici faciunt) putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur.

In veritate hoc est seposito ōni fuco, oportet orare.
Matth. 6

Nolite ergo assimilari eis. Scit enim pater uester q̃d opus sit uobis anteq̃ petatis eũ. Hactenus dominus apud Matthæũ. Quod uero est istud cubiculũ in quod nos ĩtrare iubet Christus, nisi cubiculum cordis? quod tamen adhuc non sufficit intrare, nisi claudatur. Nam si inter orandũ ostium cordis nostri pateat, & ea quæ foris sunt per carnalem sensum in cogitationes nostras improbe se immergant synceritas orationis maculatur, quo minus spiritalis oratio dirigatur ad patrem. At quum clausum est ostium, tum pater qui uidet in absconso, id est, qui inspicit abdita cordis, reddet oranti. Et ut Christus in hac re nos attentiores faciat, duos admodum prauos affectus pari censura damnat. Alterum, qui est Iudæorum, Alterum ethnicorum. Iudæi hypocritæ quærunt apud homines spectari & uideri sancti, quemadmodum Christus eos increpans ait: Vos estis qui iustificatis uos corã hominibus, qui hunc fructum orationis potissimum quærunt, ut hominibus placeant. Ethnici exercendæ linguæ potius, quam mundando animo dant operam, toti superstitioni dediti, putantes ita agi cum deo perinde atq; cum homine agitur, qui sæpe multis tandem uerbis in sententiam, licet iniquam, adducitur. Sed unus ille & uerus magister dicit: Nolite assimilari illis, nimirũ, quia deus nouit corda, & q̃d hominibus altũ est, abhominatio est ante deum, apud quem sola uerborum replicatione non est opus, cũ sciat, quid opus sit nobis priusq̃ petamus eum. Si enim uerba multa ad id proferuntur, ut instituatur & doceatur ignarus, quid opus uerborũ replicatione apud eũ cui omnia patent? Sola, inq̃, replicatione uerborũ absq; affectu nihil opus est, quã Christus per multiloquium uult intelligi, hoc est, multũ sermonẽ

Marginal notes: In cubiculũ cordis cristus iubet ĩtrare orantem, itaq; clausum. — Au. de ser. dñi i mõte — Affect⁹ iudaicus in orando. — Luc. 16 — Affectus ethnicus. — Matth. 6 — Quid x̃ps intelligi volueritp multiloquium

absq; deuotione profusum, non autem prolixas ac diuturnas preces, pie ac ex intimo affectu depromptas. Nam & de ipso domino scriptũ est, quod pernoctauerit in orando, & quod prolixius orauerit, quo nobis ad se imitandum exemplum præbere uolebat. Constat ergo sibi, & ut non debeamus, orãdo multũ loqui, & tamen sine intermissione orare. Is multum loquitur, qui in sola multorũ uerborum prolatione, non adhibita mente, cõfidit, tanquam eo fiat ut exaudiamur, quo loquaciores sumus. Is sine intermissione & multum orat, nec tamen multum loquitur, qui continuato desiderio ac diuturna & pia cordis excitatione, in fide, spe, & charitate deum pulsat, intentus in unũ illũ, quod Christus dicit necessarium. Neq; enim Christus hoc uolebat, ut nullis uerbis orãtes uteremur, alioqui nõ docuisset nos quibus uerbis patrẽ cõpellaremus, sed uanũ sine mente sonũ, multiloquio significauit.

Orationes christiãorũ et breues, et perpetuæ esse deben. Lucæ. 6

Et mẽte & voce orãdũ. Lucæ. 10

SEd mouere potest alicuius mentem, quur deus, qui nouit, quid opus sit nobis anteq̃ petamus eum, & paratus est bona data dare filiis suis, petere tamen nos, quærere, & pulsare compellat? Sed facile hæc dubitatio submouebitur, modo intelligamus deum non hoc cupere ut uoluntas nostra sibi per uerba innotescat, quam non potest ignorare, sed uult in orationibus exerceri desideriũ nostrum, quo possimus accipere quod ille præparat dare. Ille quidẽ dare paratus est, sed nos ad accipiendum angusti & inidonei sumus, nisi animum oratione excitemus ac dilatemus.

Questio. Cur de⁹ velit nos petere qui scit, quibus egẽus anteq̃ oratur

Dilutio. Au. ad probã & libro de magistro

PRoinde non tantum uerbis, sed & per certa interualla horarum & temporum rogamus, non quod uis orationis, uerbis & tempori sit alligata, sed ut illis rerum signis nosipsos admoneamus, quantumq; in hoc desiderio

Cur eclesia oret per interualla tẽporum.

Sine intermissiõe orare quid.

donorum cœlestium profecerimus, nobisipsis innotescamus, & ad hoc agendũ nosipsos acrius excitemus. Vnde quod Apostolus ait: Sine intermissiõe orate, nihil aliud est, quàm beatam uitam, & quæ huc spectant & conducunt, ab illo qui eam solus dare potest sine intermissione desiderare. Semper ergo oramus, quum hanc a dño deo desideramus. Sed ideo ab aliis curis atq; negotiis, quibus ipsum desideriũ quodãmodo tepescit, certis horis ad negotiũ orandi mentem reuocamus, ut uerbis orationis nosipsos admoneamus, in id quod desideramus intendere, ne quod tepescere cœperat, omnino frigescat & penitus extinguatur, nisi crebrius inflammetur. Vnde & illud quod idem Apostolus ait: Postulationes uestræ innotescant, apud deum, non sic accipiendum est, tanquam deo innotescant, qui & antequam essent, utiq; nou erat, sed nobis innotescant apud deum per tolerantiam, non apud homines per iactantiam.

Rom. 12. Ephe. 6. Coloss. 4.

Postulationes nostras deo innotescere quid.

Augu. ad Probam.

QVæ cum ita sint, tum cum diu orare uacat, idest, cũ alia bonarũ & necessariũ actionũ non ĩpediuntur officia (quamuis & in eis ut diximus, desiderio illo semper orandũ sit) id ut fiat; omnino utile est, sic tamen ne per productiores moras euanescat atq; hebetetur intentio. Quamobrem pium ac sanctum institutum est, quo sacerdotes legendis horariis præcibus alligantur. Nam sacerdotes ut a secularibus negotiis omnino uacent, & ut pro populo dei in hisquæ ad deum sunt, curam agant, ordinantur, perinde atq; uiduæ primitiuæ ecclesiæ quarũ erat persistere in oratione nocte & die, quemadmodũ de Anna filia Phanuel legimus, quod nõ discedebat de tẽplo, ieiuniis, & obsecrationibus seruiens nocte & die. Sacerdotes itaq; (q; ipsis præ

de horariis precibus

1. Timo. 5 Luc. 2

Anna filia Phanuel.

aliis negotiis uacet) horarias preces recensere decet, atq; ignaui illi sacerdotes reprehendendi sunt qui quod dicunt uel nō intelligunt, uel quod legunt, non attēdunt, de quibus dixit Esaias: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me, qui nondum eo scientiae sunt prouecti, ut intelligāt orationem ex intimis cordis penetralibus proficisci oportere, quemadmodum Psaltes ait: Confitebor tibi domine in toto corde meo. Item: Domine, ante te omne desiderium meum. Item: Cogitatio hominis confitebitur tibi. Et iterum: Adhaesit anima mea post te. Et, iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde, & his mille similia in Psalmis obuia. Quos ignauos ac stupidos clericos acriter corripere oportet & docere, quid uelit diuus Apostolus, quum iubet nos psallere spiritu, psallere pariter et mente, orare spiritu. orare pariter & mente. Alioqui si scientiam repellunt, repellet eos dominus ne sacerdotio fungātur ei. Quod & iusto dei iudicio quotidie fieri uidemus, puniente deo stupiditatem cleri sui etiam num surdi & obaudientis. Absit ergo (ut reuertamur tandem unde paululum digressi sumus) ab oratione multa loquutio, & uerba superflua, sed non desit multa precatio. Et intelligant omnes plus quidem gemitibus q̃ sermonibus hoc negotium agi, plus fletu quam afflatu. Ponit enim deus lachrymas nostras in conspectu suo, & gemitus noster non est absconditus ab eo, quanquā interim ut ei uerbis nostris non sit opus, nobis tamen necessaria sint, quibus cōmoueamur, & inspiciamus quid petamus, non quorum replicatione, non adhibita feruenti intentione. dominum docendum seu flectendum esse credamus. Fideliter ergo hoc retinendum est, ut quemadmodum

Esaiae. 29
Matth. 15
Psal. 110
Psal. 37
Psal. 75
Psal. 62
Psal. 33
1. Cor. 14
Nobis verborū profusio necessaria.
Psal. 37
Au. ad Probam.

hæc intentio obtundenda non est prolixitate sermonis, ita si perdurauerit, non cito esse rumpendam, & tamen interim in omni actione nostra pio illo desiderio sola etiamnum mente orandum & colendum deum per Christum quod monuit Paulus: Omnia (inquiens) quæcunque facitis, in nomine domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes patri per ipsum, Certi quod tanto ad gratiam dei capiendā capaciores erimus, quanto dei misericordiam fidelius credimus, speramus firmis, desideramus ardentius.

1.Cor.10 Coloss.3

Nō sunt aspernanda templa orationi dedicata.

NEc hoc omittendum esse putamus. Non esse aspernanda templa ac alia loca sacra, quæ ad hoc facta ac consecrata, ut conueniatur illuc ad orandum, audiendum uerbum, & communicandum corpori dominico, propterea Oratoria dicta, q sint domus orationis, ut proinde in illis nihil aliud agi oporteat q̄ id, ad quod sunt facta. Nam & in templum, cubicula illa nostra nobis portanda sunt, quæ inter orandum claudamus, hoc est, corda nostra, quæ sunt uiua templa dei. Nec scriptura frustra recitat, q Apostoli simul cum omnibus qui credebant, quotidie perdurauerint unanimiter in templo. Et alibi sæpe, q uno in loco unanimiter in oratione & obsecratione perseuerauerint, non q a loco oratio uim recipiat, aut q ibi solum orandum sit, quū Paulus dicat, Volo aūt uiros in omni loco manus puras leuare. Sed q deus unanimē ecclesiæ suæ orationem exposcat, ad quā nos templa inuitant. Quum enim unū corpus sumus, decet nos conuentus & unanimis oratio. Nam (ut Christus ait) ubi duo uel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorū. Et iterum: Si duo ex uobis consenserint super terrā de omni re quācunq; petierint, fiet eis: Idem de

Au. de ser. domini in monte. 2.Cor.6 Acto. 1

1.Timo.2

Tēpla inuitant nos ad vnanimē orationem

Ephe.4 Matth. 28

Quid sen-

piis ecclesiæ inter orandum cerimoniis sentiendum est, ut nequaquam contemnantur, quæ recte & magno cum fructu adhibentur, si uel ad incitandum nos, uel ut omnia secundum ordinem fiant, uel ut hæc exterius repræsentent quod intus agitur, adhibeantur, atq; hæ non mentis intentionem præcedant, sed subsequãtur. Nam quum mens & oratio in hoc nobiscum corpore conclusa sit, sicut animus totam hominis molem regere debeat, nequaquã a pietate abhorrens est, si corpus dominam suam rationem seu spiritum tendentem ad deum, & ad illum propius se applicare cupientem, suis quoq; motionibus, suis compositionibus & figuris, suo habitu ac gestu subsequi conetur. Quod si in omnibus plane agendis, tractandis, considerandisq; rebus, corporis consensu & ministerio animus utitur, num in adorando ac uenerando deo, illius tantum reijciet societatem? Iure itaque ac pie fit, ut siue animus peccati & culpæ conscius se prosternat atque abijciat coram deo, corpus quoq; eundem gestum, eundemq; actum subeat, siue agendis pro accepto beneficio gratiis, mentem ad deum, cogitationemq; tollamus, eandem mentis ad deum sublationem, uultus, oculi, manusq; sequantur. Iam illæ pectorum percussiones, capitum inclinationes, genuum inflexiones (quæ passim in communi ecclesia adhibentur) imitationes sunt & simulachra animi, uarios in se affectus erga deum suscipientis, Quæ si falso & per simulatiōnē usurparentur, essentq; ementita atq; ficta, maximum nimirũ hoc crimen & nefaria improbitas sceleratæ mẽtis esset. Sed si ita res se intus habet, si est uoluntas rite cõuersa ad deum, si animus, si mẽs, si ratio in ipso deo uere collocata est, cur repellamus corpus a pietatis huius et uene

tiẽdum de piis ecclesię cerimoniis
1. Cor. 14.
Augu. ad Probam.

2.Cor 6 *rationis erga deum consortio? quod Paulus non addubita-uit uocare templum spiritus sancti, & quod in partem im-*
1.Cor.11 *mortalitatis & gloriæ apud deum aliquando futurum est. Nam q. & detecto capite uiros, uelata coma mulieres in*
Lucæ.18 *ecclesia orare uult Paulus, num nō ad externas id pertinet cerimonias? Præterea percussio pectoris, nec non deiectus*
Iohan. 11 *oculorum in terram, quæ sunt in publicano illo sibi ueniam*
Matth. 26 *a deo precante per dñm Iesum Christum exposita, nonne*
Mar. 14 *in corpore sunt testimonia animi cum deo humiliter collo-*
Lucæ. 22 *quentis? Atq; adeo, quid est q. dñs ipse ad orationem accinctus, uix unq̄ aliter q̄ subleuatis in cœlum oculis, ac genibus flexis in terris, totoq; gestu corporis affectum mentis indicante orasse legitur. Sanctæ ergo hæ, ac in uniuersum cætera piæ illæ ac antiquissimæ ecclesiæ cerimoniæ, in ecclesia*
Marci.7 *adhibentur, modo tamen sic (ut diximus) adhibeantur. Ab*
Tit. 1 *sitq; ut assentiamur iis, qui dicunt, Christum has cerimonias quæ pietati suffragantur damnasse. Traditiones & mandata hominum auersantium ueritatem, quibus irritum fit præceptum dei, & mandata dei relinquuntur ut illa statuantur, damnauit Christus. Non autem damnauit pius ritus ad cul-*
August. *tum & obseruationem præceptorum dei conducibiles, quos*
Regula in cerimoniis tenenda. *ipse quoq; obseruauit. Rectissime ergo Augustinus unā hāc saluberrimam regulam in hisce ritibus retinendum esse docet, nempe ut quæ non sunt contra fidem, neq; contra bonos mores, & habent aliquid ad monendum pie animum. aut ad exortationem uitæ melioris non inutile, ea ubicunque*
Matth. 23 *instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed etiā*
Lucæ. 11 *laudando & imitando sectemur, sic tamen ut ea præcipua sunt, etiam præcipuas partes teneant, & cerimoniis non ali*

ter quam cerimoniis utamur. Epilogus.

H*Vcusq; docuimus, quid sit oratio, quid de* Deo *qui oratur præsumendum, quomodo & quo affectu ad orationem accedendum, qualem orationem esse oporteat, & unde proficisci, breuiter q; orationem quæ deo sit placitura, cœlumq; penetratura, non ambitiosam, aut temerariã, sed fidelem, humilem, & uerecundam, non desperantem, aut uacillantem, sed certa fiducia de dei misericordia sperantem, non deniq; frigidam aut tepidam, sed charitate efferuescentem esse, & ex intimis ipsis cordis affectibus prodire necesse sit.*

EXPOSITIO ORATIONIS DOMINICAE.

Estat nunc, ut ex diuinis scripturis doceamus, quænam a deo petenda sint, Quæ a deo petẽda sint *hunc siquidem ordinem seruat* Christus, Matth. 6 *ut primum orandi modum doceat, deinde quid petendum sit, præscribat. Supra de orationis scopo ac fine, ad quem omnis oratio referenda est, diximus. Sed quoniam interim dum adhuc in hoc corpore a domino peregrinamur, innumeris tentationibus impetimur, quibus hoc unum perpetuo agunt ac moliuntur, mundus, caro, et diabolus, ut nos ab uere unico illo fine (quæ est uita beata) modis omnibus auertant, merito oratio in species quasdam petitionum diducitur, quibus tot tentationum generibus resistatur.* Omnis ergo petitio, *aut in apetitione bonorum, aut remissione male cõmissorum, aut deprecatio=* Psal. 26 Scop᷑ õnis petitionis triplex. 1 Iohan. 14

Iohan. 1 ne malorum futurorum consistit. Qua de re Christus uitæ, author, dux, & rector noster, qui uenit in hunc mundum, ut omnem hominẽ illuminaret, ac uiam salutis æternæ monstraret, ipse uia ueritas, & uita, etiam orandi formam dedit, ut certi essemus nos recte petere, quum bona, quæ ille iussit, peteremus, & mala deprecaremur.

NOn inutile autem uidetur, ut hic rememoremus Christum tradendo orationem dominicam, non tam nos quædam præscripta uerba docuisse, quàm res quas peteremus. Verba autem orationis dominicæ in hoc tantum esse tradita, ut ipsis memoriæ mandatis, rerum à Deo petendarum recordaremur. Apud Deum enim (quemadmodum supra diximus) non agimus uerbis, ut impetremus quod uolumus, sed rebus, quas animo gerimus & intentione cogitationis, idq; per fidem & spem, cum dilectione pura & simplici affectu. Proinde mens orantis non debet in uerba orationis dominicæ tantum respicere, sed magis dilatari, & quod in se est orando quã plurima complecti, quæ sub his uerbis longe omnium fœcundissimis continetur.

Au. de ser. dñi. in mõte.

EST enim oratio dominica, multis nominibus aliis quibuslibet orationibus anteponenda. Primum, quod non ab hominibus, sed a filio Dei (qui est uerbum & sapientia patris, Deus de Deo, doctor uitæ, & summus ac cœlestis magister) nobis tradita fuerit. Ex quo hunc fructum referimus, q; certi sumus & nequaquã dubitare debemus, non posse hanc precationem ad aures Dei non ascendere, quam Dei filius Deus docuit. Quomodo enim pater filij sui immo sua uerba quæ per filiũ suum nos docuit, non agnoscet? qui uoluit, & præcepit, ut hunc unicũ filiũ suũ audiremus, immo

Oratio dñica aliis quibuslibet anteponenda. Chryso. Augu. Cyp. i orationem dominicam. Matth. 17 2. Pet. 1. Iohan. 11

quomodo non audiet Christũ in nobis sua uerba resonantẽ, Roma. 8
quẽ semper audit? Non dubium.n. Christum in nobis loqui
per spiritũ suũ, si tamẽ ipse intus habitet in pectore, qui est Iohan. 4
in uoce. Et quum ipse docuerit, patrem in spiritu & ueritate Iohan. 15
adorandũ, quæ potest esse magis spiritalis oratio, q̃ quæ a Luc. 24
Christo nobis data est, a quo nobis et spiritus sanctus missus 1. Iohan. 2
est? Et quæ efficacior apud patrem oratio esse queat, q̃ eius Iohan. 14
quẽ habemus aduocatũ pro peccatis nostris: qui & pollicitus est, dicẽs: Quia quodcũq; petieritis a patre ĩ noĩe meo, dabit uobis, quanto efficacius ergo impetramus si q, petimus in Christi noĩe, ex eius etiã instituto et prescripto petamus.

Oratio dñica totũ cõplectitur, quicquid a deo peti potest.

SEcundo oratio dominica cæteris iure antefertur, quod totum cõplectatur, quod recte a Deo peti possit, atq; adeo nihil inuenies, tametsi omnes pias ac sanctas precationes, quæ tota scriptura, maxime uero in psalmis continentur percurras, quod non ista dominica compendio contineat & concludat oratio. Vnde liberũ quidem est aliis, atq; alijs uerbis orare, modo tamen eadem, quæ hac oratione continentur, petamus. Sed alia orare, liberũ non est. Quamlibet enim alia uerba dicamus, nihil aliud dicimus, quam quod in ista dominica oratione positum est, si recte & congruenter oramus. Qui secus orat, is certe carnaliter orat, & nescio, cur nõ illicite oret, q, spiritu renatos, nõ nisi spiritaliter orare sit necesse. Porrò tantam esse orationis dominicæ amplitudinem, facile potest intelligi, quum singulæ eius partes ad alias sanctorum orationes conferuntur. Qui dicit: Illuminet deus uultũ suum super nos, & misereatur nostri, ut cognoscamus in terra uiam tuam, in omnibus gentibus salutare tuũ. Et, clarificare in omnibus gẽtibus, sicut clarificatus es in nõ

August. ad Proban. c. 11. & 12.

Iohan. 4
1 Cor. 14

Psal. 66

Eccle. 36
psal. 79

bis quid aliquid dicit, q̃ sanctificetur nomẽ tuum. Qui dicit, Deus uirtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, &
Psal. 118 salui erimus, quid aliud dicit, q̃ adueniat regnũ tuum? Qui ait: Vias meas dirige secundum eloquium tuum, quid aliud
Prouer. 30 precatur, quàm fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra? Qui precatur, Paupertatem & diuitias ne dederis mihi, sed tantum uictui meo tribue necessaria, nihil ferè aliud dicit quám Panem nostrũ quotidianũ da nobis hodie, nisi quod hic articulus orationis dominicæ se latius porrigit, quod
Psal. 131 infra ostendemus. Quum Dauid orat, ut dominus meminerit mansuetudinis eius (quæ tanta in eo erat, ut coram deo
Psal. 7 diceret, Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis) quid aliud precatur, quàm dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris? Rursus, qui dicit, Et non dominetur mei omnis
Psal. 118
Eccle. 32 iniustitia. Item aufer a me concupiscentias uentris, & desiderium concubitus ne apprehendat me, haud aliud dicere uidetur, quam, ne nos inducas in tentationem. Denique qui dicit. Libera deus Israel ex omnibus tribulationibus suis.
Psal. 58 Item, Erue me de inimicis meis deus meus, & ab insurgentibus in me libera me, is utique non aliud orat, quàm libera nos a malo. Quanquam interim animaduertendum est, singulas orationis dominicæ sententias, perfectionem quandam uirtutis concludere, quod in aliorum sanctorum orationibus, quantumlibet piis, uti in hac ipsa dominica precatione reperire non est; adeo ut beatus ille Cyprianus huius dominicæ orationis sublimitatem satis demirari non potuerit. Qualia (inquiens) sũt fratres dilectissimi orationis dominicæ sacramenta, quàm multa, quàm magna breuiter

Orationis dominic. perfectio.
Chrisost. in Ma. ho. 20
Cy. in orationem dominicam

in sermone collecta, sed in uirtute spiritualiter copiosa? ut nihil omnino prætermissũ sit, quod nõ in præcibus atq; orationibus nostris cœlestis doctrinæ cõpendio cõprehendatur.

T*Ertio, Oratio dominica cæteris præstat uel ea ratione, quod nulla alia oratio ita affectum in deum excitet, aut ad pietatem uitæ & omnem uirtutem nos cohortetur, perinde atque hæc oratio, quod dilucidius, fiet, quum particulatim exponetur, id quod nunc facere aggredimur.*

PATER NOSTER QVI ES IN COELIS.

A T E R. *Quis facile animo complectatur, quanta sit domini circa nos dignationis & bonitatis ubertas, qui nos sic uoluerit orationẽ incipere, ut deum, patrem uocaremus, quod nõ ita obuium est in ueteri testamento, quum nusquam sit præceptum filiis Israel, ut deum patris nomine orando compellarent, sed domini nomen eis insinuatum est, tanquam sub lege seruientibus.* Et *quum Abraham uir tantus (qui amicus dei appellatus est) non absque multo tremore ad dominum loquutus sit: Ne indigneris (inquiens) domine, si loquar ad dominum meum, quum sim puluis & cinis, quis nostrum deum illum conditorem, seruatorem, ac moderatorem omnium, quæ in cœlis sunt, & quæ in terris, patris nomine compellare, & sibi honorificentissimum nomen filij dei, quo nec angelos suos dignatus est uendicare ausit, nisi ille iussisset? Dicimus ergo,* Pater, *non tam quod pater noster sit ratione creatio=*

Cyp. ĩ orationem dominicam. Chryso. in Matthæũ. homi. 20 Au. de ser. domini in monte. Deut. 5 Roma. 8 Gene. 18

Heb. 1 Cur deũ appellemus patrem. Deute. 32 Roma. 8

Iohan.1 *nis secundum id quod dictum est, Nunquid non ipse est*
Roma.6 *pater tuus qui possedit, fecit, & creauit te, sed magis ra-*
Ephe.2. Roma.5 *tione adoptionis, qua gratuita pietate, nos in filio suo re-*
Dei erga nos beni- gnitas. *natos, in huius nominis honorem adoptauit, ac potestatem fecit, quotquot eum receperunt, ut filij dei fierent, qui cre- dunt in nomine eius. Serui peccati eramus infeliciter ge- niti ex Adam: Satanæ filij eramus, cuius instinctu, ad omne malum solicitabamur, Sed ille, quum adhuc inimici essemus,*
Roma.8 Spiritus est qui clamat ĩ cordibus nostris pa- ter. *nostri misertus, per unigenitum filium suum Iesum, nos a seruitute peccati exemit, a patre diabolo emancipauit, a morte perpetua & æterni ignis hæreditate uindicauit, ac per fidem & baptismum in filij sui corpus insitos, tum in nominis, tum in hæreditatis consortium adopte dignatus est, hæredes quidem dei, fratres autem & cohæredes Chri sti. Et ne quid diffideremus eius erga nos pietati, pignus quoddam suæ erga nos charitatis cœlitus immisit in ani- mo nostros, spiritum filij sui, qui propulsato timore seruili, non ueretur in cordibus nostris clamare, Abba pater.*

Iohan.1 Tit.2 Roma.6 1 Pet.3 Gene.3. Iohan.3 Dicendo ergo, Pater, In *primis gratias agimus deo q, non ex meritis nostris, sed gratuita adoptione fa cti simus filij dei, profitemurq; hoc nomine nos in baptismo renuntiasse patri diabolo, & omnibus operibus eius, iamq; solum nosse & habere cœpisse nos patrem, qui sit in cœlis, cuius potentia conditi sumus, quum nihil essemus, cuius bo*
Matth.23 *nitate restituti sumus quum perissemus, cuius sapientia gu- bernamur & conseruamur, ne reuoluamur in exitium. In quam sententi am dominus dixit: Nolite uocare uobis patrē super terram, unus est enim pater uester qui in cœlis est.*
Malach.1 *Secundo, quum homines dicunt deo, Pater, excitatur in*

ipsis supplex affectus, maxime ubi deum in propheta sic loquentem rememorant. Si ego pater, ubi est honor meus? Itidem erga deum charitas accenditur & inardescit. Quid enim charius filiis debet esse, quàm pater? Quædam insuper impetrandi præsumptio ac fiducia cordi innascitur. Quid enim deus non det iam filiis petentibus, quum hoc ipsum ante dederit ut filij essent? Postremo, quum dicimus, Pater, non uulgaris cura animum nostrum tangere debet, ne tali patre simus indigni, ut quomodo nos nobis placemus de deo patre, sic sibi placeat, ut deum in nobis, ut conuersemur quasi dei templa, ut deum in nobis constet habitare. Nec degeneret actus noster a spiritu, ut qui celestes & spirituales esse cæpimus, non nisi spiritualia & cœlestia cogitemus & agamus. Nam ut inquit Paulus, Non estis uestri, Empti enim estis pretio magno, exultate & portate deum in corde & corpore uestro. Cauendum ergo nobis est a paccatorum sordibus, q, quandiu peccamus, desideria carnis insequentes ac perficientes, in filiorum dei catalogũ asscribi non possimus, ipso domino dicente: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Cauendum quoq;, ne indigna filiis petamus mobilia cum Ismahele filio ancillæ, sed immobilia cum Isaac filio liberæ. Si filium dei te credis, pete quæ te deceant accipere, & illum dare. Si carnalia petis, ut in illis conquiescas, quomodo illa præstabit, quæ quum habeas, præcipit ut contemnas? Quasi filij ergo agere debemus ut quod esse dicimur actu & reipsa, probemus.

Malach. 1 Iohan. 1 Luc. 11 Augu. 2. Cor. 6 1. Cor. 6 Iohan. 8 Gene. 16 Galat. 4 Gregorius

NOSTER. Parum est nosse, deum esse patrem, nisi & eum patrem nostrum esse credamus, in quem omnem curam & solicitudinem nostram proijciamus, quod

Cyp. ĩ orationem dominicam 1. Petr. 5

ipsi sit cura de, nobis, quos natiuitate gratiæ spiritalis reparauit ac sanctificauit, & sibi in filios asseruit, tales etiam
Iohan. 8 *nos perpetuo habiturus, nisi tamen nostra culpa ac malitia*
Esaiæ. 1 *ab eo recedendo, & mandata eius spernendo, filij esse cessemus;*
Iohan. 1 *quales erant Iudæi, ad quos dñs dixit: Vos ex patre*
Heb. 1 *diabolo estis, & desideria patris uestri uultis facere. Et in Esaia: Filios genui & exaltaui, ipsi autē me spreuerunt. Secundo dicimus, pater noster, non meus, quoniā hoc soli Christo conuenit, qui est solus filius per naturam, nos autem filij*
Iohan. 20 *sumus per gratiam & cōmunem adoptionem, Quod discrimen ut ostenderet Christus: Vado (inquit) ad patrem meū, & patrem uestrum. Non dicit, uado ad patrem nostrū, sed meum & uestrum, quoniā ipse per naturā, nos per gratiam filij. Tertio, noster, dicimus, ut fraternæ charitatis, in quam nos Christus uocauit, meminerimus, & uota concordiæ emittamus. Ante omnia enim pacis ductor atq; unitatis magister, noluit sigillatim & priuatim precem fieri, ut quis cū precatur pro se tantum precetur. Non enim dicimus, pater meus qui es in cœlis, nec panem meum da mihi hodie, nec dimitte mihi debita mea; nec & ne inducas me in tentationem, aut libera me a malo, sed publica nobis & communis est oratio. Non ergo sibi quisque peculiariter rogat aliquid, sed omnes uelut unius corporis membra, eodem animata spiritu, quod in commune expediat, postulamus, & ubiq; non tam propria cōmoda quàm proximorū petimus,*

Christus vult cōmunē precationem.

1. Cor. 12 *Quo quidem precandi modo Christus discordias & inimicitias interimit, & superbiam reprimit, & humanarum*
Chryso. in Matthæū. *rerum inæqualitatem (quod ad deum attinet) prorsus expellit. Non enim conuenit, ut fratres ambitione, odio, li-*

Apud deū quo ad hu

uore, contentione inter se dissedeant. Vnde quum dicimus, noster fraternæ pietatis, charitatis & humilitatis admonemur, iuxta illud Malach.ij. Nunquid non pater est unus omnium nostrum? nunquid non deus unus creauit nos? Quare ergo unusquisque nostrum despicit fratrem suum uiolans pactum patrum nostrorum? Superbi pharisæi orationem aduersatus est dominus, quia non tantum non communi nomine, sed cum contemptu etiam proximi orauit, dicens: Non sum sicut cæteri homines, aut etiam hic publicanus. Inuitantur ergo hic diuites, & genere nobiles, & quicunque cæteris in seculo præstant, non superbire aduersus pauperes & ignobile, quia simul dicunt deo, Pater noster: quod non possunt uere ac pie dicere, nisi se fratres esse cognoscant. Nemo ergo alium spernat, sed magis pro alio precetur, quum communem patrem se in celiis cum aliis habere fateatur.

mana attinet sumus æquales.

Matth.2

Lucæ. 18

Aug. de ser. domini in monte.

QVI ES IN COELIS.

Coelum in scripturis uocabulo generaliter accepto omnem creaturam dei supra nos existentem, siue corpoream siue incorpoream significat, quemadmodum Gene.i. legimus, deum in principio creasse cœlum & terram, ubi Moses cœli nomine complectitur omnia, que sursum sunt, aerem, ignem, corpora cœlestia omnia, cum spiritualibus creaturis quæ sunt in cœlis & sensibus nostris capi non possunt. Terræ uero nomine, quicquid deorsum iuxta terrā conspicitur, cum aquis ipsis terræ cohærentibus, quasi diceret, quicquid in toto mundo uides uel non uides, sursum ac deorsum initium habuit, aliquando non fuit, a deo uno & solo de nihilo conditum est, dei creatura est,

Cæli appellatione q̄d cōtineatur. Gene. 1.

Terræ nomine quid

Exordium Genesis explicatur.

atq; hoc est summum dei omnipotentis Encomium seu Epitheton, quo dicitur ac appellatur subinde in scripturis deus, qui fecit cœlum & terram. Christus itaq; quum nos ad ora-

Vis procemii orationis dominicæ

tionem accinctos hoc procemio (Pater noster qui es in cœlis) deum compellare iubet, In primis reuocat nos ad ueram cognitionem creationis, ut intelligamus, quisnam is sit,

In cœlis.

quantæ quoq; potentiæ, sapientiæ ac bonitatis, quem petimus, nempe deus qui est in cœlis, hoc est, qui ut est creator cœli & terræ, ita implet, regit, & gubernat cœlos ac omnia

3.Reg.8 Roma.11

quæ totius cœli ambitu continentur. Non enim ideo in cœlis esse dicitur, quasi ipse cœli ambitu concludatur, Nam de eo Salamon dixit: Quem cœli cœlorum non capiũt, sed magis quia sua uirtute cœlos continent, suamq; potestatem ad omnia extendit, quemadmodum Romañ.xi. legimus:

Ephe. 1 De sicut in cœlo, ita et in terra. Esaiæ. 66 Prouer. 15 Psal. 138

Per ipsum & cum ipso & in ipso sunt omnia, Et Ephesi.i. Qui omnia in omnibus adimplet. Itidem Coloss. primo: Omnia in ipso constant. Nec ideo in cœlis esse commemoratur quasi non etiam sit in terris, quum ubiq; sit deus, & maiestatis suæ plenitudine, omnia quantumlibet etiam abdita & occulta penetret, sicut scriptum est: Nonne cœlum & terram ego impleo? Et in Psal. cxxxviii. Si ascendero ĩ cœlum, tu illic es si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diluculò, & habitauero in extremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me &c. Et ecclesia ex Esaia

Esaiæ. 6 Cur de⁹ potissimũ in cœlis esse dicatur. Psal. 18

canit: Pleni sunt cœli & terra maiestatis gloriæ tuæ. Sed potissimum in cœlis esse dicitur, q̃ sua ineffabilis diuinitatis maiestas, potestas, & gloria magis reluceat in cœlestibus. Quemadmodũ Dauid ait: Cœli enarrãt gloriã dei, & opa manuũ eius annuntiant firmamentũ. Et idcirco etiã preca-

turi, ad orientem uertimur, unde cœlum surgit, non quod ibi solum sit deus, aliis mundi partibus relictis, sed ut animus noster ad deum tanquam ad omnium excellentissimam, maximamq; naturam cœli opificem erigatur. Nec sine ratione pluraliter dicimus, in cœlis, ut omnes intelligant, quia ipse in omnibus & super omnia est, omnia gubernans ac moderans. Hæc autem contemplatio (quàm nobis hisce uerbis Christus inculcat) cor dilatat, animum eleuat, ac summam ingenerat fiduciam. Nam si talem habemus patrem, cuius omnia plena sunt, qui cœlos moderatur ac regit quare non rogemus omnia ab illo, qui omnia potest, & cuius sunt omnia? ut Apostolico certe spiritu dixerit Iacobus; Omne datum optimum & omne donum perfectum de sursum est. Et rursus: Si quis indiget, postulet a deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Confirmamur quoq; hisce uerbis, ne ab ulla creatura, propitio deo, timeamus. Nam quum patrem nostrum, qui filiis suis non potest non bene uelle, in cœlis esse profiteamur, frustra metuimus a stellis & signis cœli, quæ a benignissimo patre nostro cœlesti ad bonum proculdubio filiorum reguntur, atq; hoc ipso secernimur a gentibus idololatris, quas, ne imitemur, dominus apud Hieremiam.x. præcipit, dicens: Iuxta uias gentium nolite discere, & a cœli signis nolite metuere, quæ timent gentes, quia leges populorum uanæ sunt. Itaque qui fideli mente patrem qui in cœlis est compellat, is se totum dei protectioni committit, certus sibi nullã posse nocere creaturam, quam tuetur omnis creaturæ opifex ac moderator, deus. Secundo, his uerbis docemur, discernere patrem cœlestem a terreno, quem hic in mundo habe-

Cip. ĩ orationem do minicam. Au. de ser. domini in monte.
Cur pluraliter dicim⁹ in cœlis
Iacobi.1
A nulla creaturę timẽdũ propitio deo.
Lucæ. 11
Hiere.10
Psal.90
discernẽd⁹ pater cœle

flis a patre terreno. *mus. Terrenus enim (a quo hoc fragile corpus, non tamen sine format ore deo accepimus) multis rationibus egens est, infirmus, ac imbecillis, qui si quid aduersi accidat, mutare id non potest, nec certum habemus quãdiu maneat is pater,*
Matth. 23 *nimirum mortis imperio subditus, Sic ut in talem fiduciam nostram collocare neq; possimus neq; debeamus.* In quam
Matth. 10 Luc. 14 *sententiam dixit Christus:* Nolite uocare uobis patrem *super terram.* At *quum patrem celestem appellamus, patrem agnoscimus longe meliorem & præstantiorem, omnipotentem, fortissimum beneficentissimum, & immortalem.* Atq; *hoc ipso profitemur iustum ac æquum esse, ut præ eo patre, matrem, cognatos, necessarios, carnem quoq; & sanguinem contemnamus.*

Cœlestis pater, cœlestes filios requirit. *Tertio, his uerbis incitamur ad recolendum unde simus delapsi, nempe e cœlo, & quo rursus tanquam ad destinatum locum felicitatis nostræ, patre nostro authore, redituri simus.* Deinde, *ut sedulo cogitemus ac optemus, ut cœlestis patris, cœlestes quoq; filij esse possimus, ab omni re mundana alieni, hoc est, ne quid præter animæ salutem & cœlestem illam hæreditatem spectemus, ne huius mundi concupiscentiis decepti, ac irretiti in carnales filios degeneremus, ut plane erubescere debeat, qui his uerbis patrem cœlestem compellans nondum desinit, sese terrenis immiscere rebus.*

Chryso. in Matthe. Matth. 6

Amb in Lucam. Au. de ser. dñi ĩ mõte Gene. 3 Roma. 10 Psal. 18
PRoinde *& ille intellectus allegoricus, quem diui Ambrosius & Augustinus recensent nobis plurimum probatur, nempe.* Pater, *qui es in cœlis, id est, in angelis, ac sanctorum, iustorumq; cordibus.* Non *quemadmodum peccator appellatus est terra, quum ei dictum est:* Terra *es, & in terram ibis.* Sic *iusti aptissima metaphora, & cœli dicun*

tur, et cœlis comparantur. Quemadmodum Paulus Apostolus Psalmum illum decimum octauũ (qui incipit, Cœli enarrant gloriã dei) de Apostolis intelligit. In iustis enim deus esse dicitur, quia eorum conuersatio in cœlis est. Et ut alibi ait Apostolus: Templum enim dei sanctum est, quod estis uos. Et accommodatissima isti similitudo est, ut hinc omnes intelligant tãtum interesse inter iustos & peccatores, quantum corporaliter inter cœlũ & terram. Et recte orat, qui hoc intellectu orat, nimirum qui toto affectu cupiat in se quo ipso deum habitare, quem inuocat. Quem affectum qui ad orationem affert, hunc non dubium est, eo ipso inuitare deum, ut animum eius inhabitet. 1.Cor.3.6 2.Corint.6

HActenus dominicæ orationis procemium recensuimus, quo mens fiducia, deuotione, ac ardenti affectu erga deum (qui oratur) imbuitur. Nunc ad ipsas preces, quæ septem numero sunt, descendimus. Multæ autem a piis rationes afferũtur, quur septenario numero Christus orationem, quam tradidit, absoluerit, ac incluserit. Hoc certe constat, ut est septenarius numerus perfectus, & multi in scripturis mysterij, ita hanc orationem dominicam septem petitionibus comprehensam longe perfectissimam (quod & superius ostendimus) & maxime mysticam ac spiritualem esse. Nihil enim est (ut diximus) quod a deo recte peti possit, quin hac orationis serie abunde exprimatur ac contineatur? Dein, sic uidetur distributa, ut satis appareat, septem dona spiritus sancti (quibus innouamur, sanctificamur ac consummamur) ordine quodã decentissimo a deo postulari, quemadmodum superius nos indicasse meminimus, Quin tanta est huius orationis amplitudo, ut ea mediante, quicquid est seu

Septem petitiões orationis dominicæ & cur

Omnia bona pcamur ōnia mala depcamur in oratiōe dominica.

cogitari poteſt, bonorum ſpiritualium & corporalium, præſentium & futurorum a deo precemur (quod ſcilicet quatuor prioribus petitionibus fit) Rurſus, quicquid eſt malorum tam ſpiritualium quàm corporalium præſentium & futurorum deprecemur, id quod tribus poſterioribus poſtulationibus peragitur, idq́; non ſine decentiſſimo ordine, ſed ad rem ipſam. Vt autem intelligas, quid prima iſta petitio ſibi uelit, de ratione uocabulorum paucis præfandum erit.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.

Nomē dei quid ſignificet.
Exodi 15
Pſal. 8
2.Cor.10
Coloſſ. 3
Dei nomē inuocari ſuper nos, qd ſit.
Eſaiæ. 66
1.Iohan.3
1.iohan.3

NOmen dei ſeu domini in ſcripturis deum ipſum, ſeu dei potentiam, uirtutem, maieſtatem, gloriam, ſapientiam, prouidentiam & bonitatem, & quicquid de deo recte dicitur, deſignat. Vnde quum ſcriptura dei nomen omnipotens, admirabile, bonum, ſuaue, ac ſaluificum facit, deum a potentia, ſapientia, & bonitate celebrat. Rurſus, quum iubet, ut nomen domini ſit ſpes ac fiducia noſtra, utq́; in nomine domini omnia faciamus, ac geramus, uult ut totum dei potentiæ, ſapientiæ, ac bonitati tribuamus, & ut omnia quæ facimus, in gloriam dei faciamus. deoq́; accepta referamus. Nec ineptus eſt ſcripturæ tropus, quo nomen domini dicitur inuocatum eſſe ſuper fideles. Hoc enim ſignificatur, deum nos in ſuam tutelam & protectionem receпiſſe, & in filios adoptaſſe, quo ſumma erga nos dei bonitas ac charitas demonſtratur, ac prædicatur, quemadmodū i. Iohannis .iji. legimus: Videte qualem charitatem dedit nobis deus, ut filij dei nominemur & ſimus. In filios enim dei

ascíscimur ; quum in nomen eius credimus, & fide uiua ad deum accedimus, sicut scriptum est: Dedit eis potestatem filios dei fieri his qui credunt in nomine eius. Quandiu ĩ in fidelitate cæci persistimus Adæ ueteris nomen retinemus. Sed ubi per fidem deo inserimur, nouum nomen (quo filij dei appellamur) adipiscimur, ut cum propheta dicere possimus: Nomen sanctum tuum inuocatum est super nos, hoc est, secundum nomen tuum uocati sumus.

SAnctificare in scripturis sæpe significat, ad sacros usus separare, segregare, seu nuncupare. Quod enim segregatur domino, non amplius prophanum manet, sed sanctum fit, Hic proprie tantum ualet, quantum laudare, glorificare, illustrare, præconiis euehere, honore prosequi, tam uerbis quàm factis. Sed dices, Quid est igitur q̃ oramus, Sãctificetur nomẽ tuum? Nunquid hoc optamus, ut aliquid sanctificationis deo a nobis accedat, uel ut nomen dei sanctificetur orationibus nostris, quod in se perpetuo sanctum, gloriosum, admirabile, & maiestate plenum est, quod nostra laude non indiget, quod potius omnia sanctificat, q̃ sanctificatur, cui angeli semper acclamant, Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus Sabaoth Nequaquam. Sed hoc petimus, ut nomen dei, quod in se sanctissimũ est, sanctificetur quoq; & glorificetur ac sanctum & celebre in nobis, & omnibus gentibus fiat ac habeatur. Quod ut magis perspicuum fiat, a contrario ratio ducenda est. Nam & scriptura phrasi non dissimili asserit nomen dei pollui, non quod nomen tam sanctum, quod ad se attinet, a nobis, ullo modo contaminari, aut tantæ gloriæ splendor ullo probro inquinari possit, sed quod quantum in nobis est, illud contumelia ac ignominia

Sãctificar quid. Gene. 2 Ezech. 3 Vis primę petitionis Cyp. ĩ orationem dominicam

Esaiæ. 6

Esaiæ. 52 Ezech. 36

Nomẽ dei pollui, qđ sit

in nostram perniciem sæpenumero afficiamus. Quod qua ratione fiat, quũ ostenderimus, mox manifestũ euadet, quid prima ista particula (quæ merito in omni oratione nostra ac uoto prima esse debet) petamus. Nomen itaq; dei secundũ hanc rationem multifariam afficitur contumelia. In primis a gentibus ethnicis, quæ uel ignorato uel contempto rerum omnium conditore, uenerantur & adorant contemptissimas etiam creaturas, muta idola ac statuas, de quibus dixit Apostolus, Quia quum cognouissent deũ, non sicut deũ glorificauerunt aut gratias egerunt, quin potius mutarunt gloriam incorruptibilis dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & uolucrum & quadrupedũ & serpentium, colueruntq; & seruierunt potius creaturæ q̃ creatori, qui est benedictus in secula, Amen. Secundo, Iudæi, etsi externa abhominentur idola, nomen tamen dei probris afficere non desinunt, quum Christum, qui est unicum dei uerbum, atq; adeo proprie dei nomen, per quem solũ deus nobis cognosibilis sit in synagogis suis aspernãtur, ac reiiciũt. Tertio, Christiani quoq; duplici ratione dei nomen ignominiosius tractant. Primum, quum fiduciam suam a deo uiuo in creaturas transferunt, diffidentia ac superstitione laborãt, magicis artibus aut incantationibus dant operam, hæreses seu impias doctrinas sectantur; uel etiã quum ex titulis (qui soli deo debentur) ueluti sunt, potentia, sapientia, ac bonitas, sibi quicq̃ tanq̃ proprium decerpunt, suo, non dei nomini gloriã tribuẽtes. Quod faciunt, quicunq; in diuitiis suis, terrenis honoribus, seu etiã benefactis, ueluti a se profectis gloriantur, laudẽq; ab hominibus captãt, sibi fidẽtes, Deũ uero (a quo, quicquid est uirtutis ac boni proficiscitur)

Nomẽ dei multifariã afficitur cõtumelia.

Apud gẽtes Roma. 1

Apud iudæos. Iohan. 1

Apud Cristianos.

1. Cor. 1

2. Cor. 10 Math. 5. 6

ueluti unicum authorē nō agnoſcentes, aut etiam qui uel in proſperis uel aduerſis, ab alio, quàm a deo pendent, aut aliū de q̄ a domino ſalutis præſidia quærunt. Deinde Chriſtiani iniuriā inferunt dei nomini, cū nomine filiorū (quod adoptione gratuita ſunt adepti) in dedecus diuinæ gloriæ abutuntur, Nimirū, quū nō imitantur patris ſui cœleſtis mores ac uoluntatem, ſed uelut degeneres filij omnia contraria faciunt, uti quum peierant, per adorandum nomen, dei, quū & blaſphemiis idem nomen inceſſunt, quum mammonæ ſeruiunt, aut uentrem pro deo habent, quum ulciſcuntur, furātur, mœchātur, fraudant, & his genus ſimilia ſcelera effrontes cōmittunt. Nā quum hominū uulgus deum ex ipſius cultoribus æſtimet, fieri non poteſt, quin dei noſtri nomen apud infideles male audiat, quū uident eius nominis profeſſorē impie agentē. Quos Apoſtolus grauiter increpās, ait: Qui in lege gloriaris per præuaricationē legis, deū inhonoras, nomen enim dei p uos blaſphematur inter gentes, ſicut ſcriptū eſt, nimirum Eſaiæ. lij. & Malachiæ capite primo.

Abuti nomīe filiorū dei quid ſit
Roma. 8
Chryſo.
Matth. 6
Pſalm. 4 1
Roma. 2
Eſaiæ. 12
Malach. 10

COgnito igitur, quibuſnam rationibus nomen dei inhonoretur, facile a contrario uidere eſt, quibus modis honoretur ac ſanctificetur. Poſtulantur itaq; ac prima particula potiſſimum tria. Primum, ut nomen dei excelſiſſimum, quod per ſe ſanctiſſimum eſt & benedictum in omnia ſecula, toti etiam mundo inclareſcat, ut gentes relicto idolorū cultu ſolum uerum deum uenerentur ac adorent, ut Iudæi, impia ſuperſtitione relicta, diuino ſpiritu edocti, non ſolum patrem deum, ex quo omnia, ſed & dei filium, per quem omnia, & ſpiritū ſanctū, in quo omnia agnoſcant, & in tribus perſonis eādē maieſtatē, & in ſimplici eſſentia

Prima petitiōe tria poſtulantur.
Roma. 11

triplicem personarum proprietate adorent. Atq; in hūc modum omnes sancti, quotquot ab origine mundi fuerunt, non sine ardentissimo affectu orasse leguntur, & frequentissimus est talis orandi modus in Psalmis. Et in hanc sententiā orat Iesus filius Syrach. Ecclesiastici. xxvi. Alleua (inquit) manum tuam o pater, super gentes, quæ non exquisierunt te, ut cognoscant, quia non est deus, nisi tu, ut enarrent magnalia tua, alleua manum tuam super gentes, ut uideant potentiam tuam. Sicut enim (ut subdit) in conspectu illorum es sanctificatus in nobis, sic in conspectu nostro magnificaberis in eis, ut cognoscant te, sicut & nos cognouimus te. Sic autem orantes nos ad doctrinam & exemplum Christi (qui in terris agens, nihil ardentioribus uotis exoptauit, q̃ut nomē patris sui per uniuersum orbem inclaresceret) ueluti morigeri filij comparamus, ac pro nostro modo similibus desideriis optamus, ut adorandi diuini nominis gloria cœlum ac terram impleat, ut omnis creatura eius ineuitabilem potentiam metuat. æternam sapientiam ueneretur, amet ineffabilem bonitatem. Non q̧ id ut fiat, dei referat, sed q̧ humani generis omnino intersit; ut dei gloria ex se semper immensa, ac in sese semper florens cunctis etiam innotescat. Hæc enim est uita æterna (ut ueritas ait) nosse te uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Ac digna prorsus hæc oratio est eo, qui quum patrem appellauit, nihil omnino prius habet, q̃ pro illius gloria supplicare. Omnia uero reliqua secundo loco ducere, quod & Christus, ut faceremus, iussit, quum suos instituens, ait: Primum quærite regnum dei &c. Secundo in hac particula petimus, ut non tantum crassa illa idololatria, sed & omnis spiritualis infidelitas, qua glo-

Psalm. 66
Eccle. 26

Modis ōnibus annitēdū, vt nomē dei illustremus.
Lucæ. 2
Iohan. 17

Nomē dei illustrari nō sua sed nostra refert
Iohan. 16
Chryso. in Matth.
Matthe. 6
Spūalis idololatria.

ria & honor diuini nominis imminuitur a nobis tollatur, ut omnes magicæ artes aboleantur, ut dæmonum aliarumue creaturarũ incantationes omnino cessent, ut omnis diffidentia ac superstitio e mentibus nostris eliminetur, ut omnes hæreses & impiæ doctrinæ redigantur in nihilum & perdantur, ut uerbũ dei syncere currat ac prædicetur. Rursus precamur, ne nobis aut ulli creaturæ, sed soli deo fidamus, ut omnem salutis spem in deum inclinemus, utq; ab eo solo toti pendeamus. Deniq;, ut quicquid est uirtutis a nobis profectum, id ne nobis (qui ne cogitare quidem ex nobis aliquid, tanq̃ ex nobis sufficiente sumus) sed dei benignitati acceptum feramus, utq; omnia quæcunq; facimus aut gerimus, non nostro, sed in dei nomine, nec nostræ, sed dei uirtutis fiducia, nec in nostrã, sed in dei gloriã faciamus, dicentes cum Dauid: Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Tertio oramus, ut quemadmodum nomen filiorum dei gerimus, ita & castis & inculpatis moribus gloriã tanti nominis sanctificemus ac illustremus, quod facimus, cum pro uiribus ac sedulo conamur uestigia Christi insequi, deum super omnia, proximum perinde ut nosipsos diligentes, atq; adeo bene uolentes ijs qui nobis uolunt male, & beneficientes qui nobis male faciunt. Sic enim nos docuit Christus, prouocans ad imitationem patris cœlestis, qui solem suum iubet oriri super bonos & malos. Tum enim pro modulo imbecillitatis nostræ deus sanctificatur & glorificatur in nobis, sicut perfectissime glorificatus est in filio suo, si mundus nos cõspiciat, iuxta eiusdẽ filij sui doctrinam uiuentes, quemadmodum & is alibi inculcauit. dicens: Luceat lux uestra coram hominibus, ut uideãt

2. Corint. 3
2. Corint. 3
1. Cori. 10
Psal. 113
Cyp.
Ambro.
Aug.
Chrysost.
Nomẽ dei sãctificatur in nobis p bona opera
Matth. 5

1. Cor. 6 *opera uestra bona & glorificent patrem uestrum qui in cœ*
Au. de ser. dom. in monte. *lis est. Petimus deniq; ,ne in ea crimina(a quibus abluti,iu=*
stificati,& sanctificati sumus in nomine domini Iesu Chri
1. Cor. 14 *sti,& in spiritu dei nostri)rursus incidamus,sed ut hæc san ctificatio & uiuificatio,quæ de dei gratia sumitur,in nobis perpetuo maneat, hoc diebus ac noctibus postulamus, nec unquam deprecari cessamus, q̃ nobis continua sanctificatio ne sit opus, ut qui quotidie delinquimus, delicta nostra as= sidua sanctificatione purgemus, quod quum a deo orando consequimur, fit ut per nostram bonam conuersationem co gantur etiam impij & infideles procidere in faciem suam & renuntiare q̃ deus re uera iustus & bonus in nobis sit.*

ADVENIAT REGNVM TVVM

Quæstio
Au. de ser. dñi ĩ mõte.
Exod. 15
Psal. 144
Dilutio.

QVid(inquis)est,q̃ petimus aduenire regnũ dei? Nũ quid non deus ab eterno regnauit, aut quando non regnat? aut nunquid regnum apud deum incipit, quod & semper fuit & esse non desinit? Sicut Psaltes ait: Regnum tuũ,regnum omnium seculorum. Et dominatio tua in omni generatione & generationem? Immo non hoc petimus, ut adueniat regnũ dei in terram quasi uero etiã ipse nunc non regnet in terra, semperq; ĩ ea regnauerit a cõstitutione mũ

Iohan. 1
Au. in Ioh.
Duo regna
Dei.
Diaboli.
Terrenum

di, sed hoc petimus, ut adueniat nobis, idest,ut ĩ primis mũ do id ignoranti manifestũ fiat, Sicuti & nomen eius ut in no bis sanctificetur postulamus, Nã ueluti lux licet præsens sit, cæcis tamẽ est absens,q̃ nihil luminis eis adferat, Ita & re gnũ dei, tametsi ubiq; præsens mũdo tamen id ignorãti de= est,cui ut adueniat,petimus, Sed ut penitius intelligas,quã=

ta bona

sta bona hac petitione postulemus, scies in uniuersum duo esse regna, dei scilicet, & diaboli. Nam regnum terrenum quod gerunt principes, quicquid est, habet, aut gerit, totum id uel a deo accipit, uel a diabolo mutuatur. Regnum dei duplex est, gratiæ & gloriæ. Gratiæ rursus duplex, publicum & priuatum. De regno gratiæ seu misericordiæ scriptum est. Lucæ. xij. Regnum dei intra uos est. Item Apoca. x. Fecisti nos regnum deo nostro. Hoc itaq; regnum gratiæ nihil aliud est, q̃ spiritualis liberatio cordium a peccato, ac gubernatio animarum ac conscientiarum nostrarum.

Regnũ dei duplex.
Regnum gratiæ.
Lucæ. 12
Apoca. x
Psal. 50
Roma. 5
Coloss. 1

Nam quum omnes nati simus serui peccati, & filij tenebrarum, non prius asciscimur in regnum gratiæ dei, q̃ deus per filium suum nos a peccati uinculis liberauerit, ac (ut Paulus ait) de potestate tenebrarum eripuerit ac transtulerit in regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum. Regnum ergo gratiæ priuatũ, nihil aliud est, quàm iustitia conscietiæ, quod Christus obtinet in quoslibet, quos per fidem regenerauit, & iustificauit, de quo dictũ est Roma. xiiij. Regnum dei est gaudium, iustitia, & pax in spiritu sancto. Costat enim iustificatum ex fide pacem habere erga, deum, quæ dulcisimam animi tranquillitatem, & ineffabile gaudium conscientiæ parit, ac securitatem aduersus carnis, mundi ac diaboli tyrannidem præbet, De quo gaudio dictum est in psalmis: Lætentur in te omnes qui sperant in te, in æternum exultabunt, & habitabis in eis. Regnum uero gratiæ publicum, militans ecclesia sanctorum est, de quo scriptum legimus: Mittet angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala. Quod & Christus simile facit sagenæ missæ in mari,

Reg. gratię priuatũ obti. christus in oẽs regenera.
Roma. 14
Roma. 5
Psal. 5.

Matth.13 *decem uirginibus ac aliis terrenis rebus ad humanam ca-*
Matth 25 *ptum expositis.* De regno gloriæ habes Matthæi. xy. Ve-
Regnum gloriæ. *nite benedicti patris mei, percipite regnum quod uobis pa-*
Matth.7 *ratum est ab origine mundi.* Item Matthæi. yij. *Qui facit uo*
luntatem patris mei qui in cœlis est, hic intrabit in regnum
1. Cor.6 *cœlorum.* Itidem. 1. Corin. yi. *An nescitis, quia iniqui regnũ*
Ephe.5 *dei non possidebunt.* Et Ephe. y. *Hoc (inquit) scitote, intelli-*
Regnum diaboli. *gentes, q omnis fornicator, aut īmundus, aut auarus (quod*
est idolorum seruitus) non habet hæreditatē in regno Chri-
Ephe. 2 *sti et dei.* De regno diaboli habes Ephe. cap. ij. *Vos (inquit)*
conuiuificauit cũ essetis mortui delictis & peccatis uestris,
in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi
huius, secundum principem potestatis aeris huius spiritus,
qui nunc operatur in filiis diffidentiæ, in quibus & nos
aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostræ, fa-
1. Iohan.2 *cientes uoluntatem carnis & cogitationum &c.* In hoc er-
go regno tenet imperium omnis peccati, caput & fons ma-
Regnũ terrenum seu corporale: etsi nihil habeat cõmune cũ Cristi regno, ordinatio tamē dei est *lus spiritus, qui regnum dei dissipare, ac nos in suam tyran*
nidem triplici retiaculo nimirum per concupiscentiam car-
nis & oculorum ac superbiam uitæ nunquam non pertra-
here nititur. Deniq; regnum terrenũ (quod terreni princi-
pes gerunt) & si cum regno Christi (quod mere spirituale
est) nihil propemodũ cõmune habeat, in quo fanatici Ana-
baptistæ impudentissime hallucinati sunt, tamen si secundũ
Iohã.6.18 *essentiam suam, (qua nihil aliud est q̃ legitima quædam po*
Matth.14 *testas, externæ pacis cõseruandæ, ac retinendæ politiæ) con*
Marci. 6 *sideretur, optima certe dei ordinatio est, quēadmodum Pau*
Roma. 13 *lus ait:* Non est potestas nisi a deo, *Quæ autem sunt, a deo*
Danie.2 *ordinata sunt, itaq; qui resistit potestati, dei ordinationi re*

sistit. Placet ergo etiam hoc regnū, etsi terrenū, deo, tanquā sua creatura (ipse est enim qui constituit & transfert regna) sed non aliter nisi sic geratur, tanquā a deo acceptum, ac iustitia firmetur, Quemadmodū Prouerbiorū. xxv. legimus: Aufer impietatē de uultu regis, & firmabitur iustitia thronus eius. Et psal. ij. Dauid ait: Et nunc reges intelligite erudimini qui iudicatis terram, seruite domino in timore. Nam & tales reges diuinitus dari & iuuari constat, quemadmodū scriptū est: Per me reges regnant. Et iterum: Qui dat salutem regibus. At si principes hac potestate adeo ex cepta, abuti incipiunt, exercentes non dei iudicium, sed suam tyrannidē, ac regnū quod acceptum deo referre oportuit, fastu, uiolentiaq; gerentes, aut etiam in sua uirtute, potentia, opibus, famulitio, copiis, & armis confidentes, certe tales regnū, alioqui sua natura rem bonam, abusu malam faciunt, ut iam magis regnū mundi, q̃ dei ordinatio dicatur, Nihilosecius tamen (quod obiter dictum uelimus) dei uoluntas est ut propter potestatem, quæ a deo est, etiam regibus, ac dominus discolis obediamus.

Prouer. 25

Psal. 2

Boni reges diuinit' dātur & iuuātur.

Psal 144

1. Pet. 2

QVibus sic expositis, facile uidere est, quanta hæc petitio complectatur, q̃ pulchre etiam ac decenti ordine primam particulam subsequatur. Priore enim petitione precati sumus, ut nomen patris nostri cœlestis, toto terrarum orbe inclarescat, ut ubiq; gentiū laudetur & glorificetur, quod fit per agnitionē & apprehēsionem redēptionis, quæ est in Christo, in quo sanctificamur ac regeneramur in nouā creaturā. Sed quoniā tanta est Satanæ malitia, ut ne uictus quidā & expulsus semel, cesset, quin potius sua tyrānide liberatos, ac etiānū filios dei effectos, oppu-

Ordo petitionum.

Roma. 3
Galat. 5
Ephe. 2

Lucæ. 11

gnare nunquam desinat, quãdiu hoc mortali corpore sunt
1 Iohan.2 Galat. 5 onusti. Solicitat enim ueteris peccati reliquias ac huma=
nas ingerit cupiditates, quibus carnis rebellionem aduer=
sus spiritum molitur. Idcirco post postulatam illustrationẽ
Vis petiti onis. & agnitionem nominis dei, iusto ordine dicimus, Adueniat
regnum tuum, Quo hoc in primis petimus, ut deus quos se
mel a Satanæ tyrannide liberatos esse uoluit, regere etiam
Roma. 6 ac gubernare dignetur, ne in eandem tyrannidẽ reuoluan=
tur. Ne ue deinceps regnet peccatum in nostro mortali cor=
pore ut obediamus concupiscentiis eius, aut exhibeamus
membra nostra membra peccati sed magis liberati a pec=
cato, serui autem facti Deo, & in regnum eius asciti, exhi
beamus membra nostra seruire iustitiæ, ut eiecto semel, idq;
Lucæ.1 in Christo rege nostro Satana huius mundi principẽ, amo=
do obtemperemus Deo, ut obrutis ac oppressis peccatis in
Ioã.1.14 sanctitate ac iustitia seruiamus ei omnibus diebus uitæ no=
stræ, ut quemadmodum Christus spiritu cœlesti impium
huius mundi spiritum ac principem uicit, ac innocentia
2. Cor.6 peccatum superauit, Ita nos quoque per eundem feliciter
uincamus, & in deo regnemus, ac uicissim deus in sui no=
minis gloriam regnet in nobis. Sic enim deus mirabiliter
uicit, triumphauit, ac regnauit per filium suum Iesum in
Sancti in Christo vi cerũtcarnẽ mundũ & diabolum. sanctis suis martyribus, incorruptis suis confessoribus, ac
castissimis uirginibus, qui semel in Christo sanctificati &
regenerati, carnis lasciuiam, mundi malitiam ac sæuitiam,
& Satanæ insultus ac molitiones fortiter feliciterq; uice=
Heb. 11 runt. Quibus etsi fidei constantia impares simus, rogare ta
men nunquam cessamus, ut eadem fide donemur, nimirum
Matth.6 ut spreto huius mundi regno, breuiter, contemptis omni=

bus, quæ ſpetioſa, pulchra ac dulcia nobis uidentur, ſequamur promiſſa regni cœleſtis, ut reiecto iniquo mammona, unicum illud margaritum euangelicum amplectamur, ut comprimentes omnes carnales æſtus & affectus, regnum Satanæ debellemus, utque hac graui perpetuaq́; culluctatione, e prælio ſemper firmiores diſcedamus, quo deus indies magis ac magis regnet in nobis, regno quidem ſpirituali, quod (ut iam diximus) eſt pax, iuſtitia & gaudium in ſpiritu ſancto. Secundo, quum nondum totus mundus deo ceruicem ſubmiſerit, ſed plurimas etiam nationes, gentes, ac populos, tyrannus ille Satanas adhuc occupet, quales ſunt impiæ gentes, Iudæi & Turcæ: Rogamus ut eis regnum dei (cuius libertatem, dignitatem & fœlicitatem penitus ignorant) innoteſcat, ut ex mancipiis diaboli fiant ſerui dei, cohæredes Chriſti, conſortes regni cœleſtis, utque tandem fiat unum ouile & unus paſtor. Tertio, quum pleriq́; etiam ſint, qui etſi regni Chriſtiani inſigne præ ſe ferant, ac Chriſti milites dici uelint, nihiloſecius tamen cum Satana conſpirent, iactiſque hæreſum ac ſchiſmatum ſeminibus, regni diuini gloriam, quod in ipſis eſt, dedecorant: Optamus ut pater ille cœleſtis aream eccleſiæ ſuæ purget, de regno ſuo omnia ſcãdala tollat, ut ſublatis hæreſibus ac ſchiſmatibus uniuerſis, eccleſia tranquilla gaudeat libertate. Quarto, quum terrena imperia ac magiſtratus, quod ad concreditam poteſtatem attinet, a deo ſint ac conſtituantur, quibus tamen plurimi in regni cœleſtis ignominiam & eccleſiæ dei ſuppreſſionem miſere abutuntur: Optamus ut tales principes ac magiſtratus ſuũ munus, & in primis regnũ illud ſpiritus dei agnoſcant, ac ſan

Matth. 13 | Roma. 14 | Au. de ſer. domini in monte. | Orãdum p impiis gentibus. | Roma. 8 | Iohan. 10 | Orandũ p hereticis | Matth. 13 | Oramus p magiſtratibus. | Roma. 13 | 1. Timo. 2

cte ecclesie dei molesti esse desinant, qui etiam in uiua eccle siæ mēbra cum uocatis sanctis coalescant. Certe non temere Paulus iussit, ut omnium primū fierent obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, & regibus, & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, ut quietam ac tranquillam uitam agamus, in omni pietate ac castitate. Quod precandi genus putandum non est, dominicæ orationi (qua quicquid pie postulari potest, comprehenditur) inclusum non esse. Quinto, præcipuus finis huius petitionis est, ut recepti in regnum gratiæ & misericordiæ dei, tandem quoq; regnum gloriæ & perpetuæ pacis, post huius temporalis uitæ curriculum adipiscamur, ingrediamurq;. Hoc est enim summum illud desiderium, quod de optima conscientia & mente rebus fluxis & terrenis exuta oritur, quo omnes sancti mirum in modum æstuarunt, quod uidere est in Apostolo Paulo, qui illius summa expectatione tenebatur, quum ait: infelix ego homo, qui me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Et iterum: Cupio dissolui, & esse cum Christo rursus alibi, Sed & ipsi (inquit) qui primitias spiritus habemus, & nosipsis in nobisipsis gemimus adoptionem filiorum, expectantes redemptionem corporis nostri. Certe, modo sapiamus, hoc domini regnū (quod gloriæ appellamus) atq; adeo secūdus ille domini aduentus, qui proxime tale regnum præcedet, quod deus suis fidelibus perfectissime tam in corpore q̄ animo beandis largietur, assidue optanda ac expectanda sunt, idq; ad exemplum sanctorum patrum, qui diem supremi aduentus die noctuque summo studio, ieiuniis, uigiliis, lachrymis, & precationibus

Au. de ser. domini in monte.
Regnū gloriæ postulandum.
Chrysost. in Ma. ho. 20
Roma. 7
Philip. 1
Roma. 8
Secūd' aduētus domini ardenter & desiderādus.
Patres die noctuq; supremū aduentū dñi videre cupiebant.

uacantes, uidere cupiebant, ac secure coronam iustitiæ ex 2.Timo.4
pectabant, in quam sententiam summa fiducia dixit Apo*stolus* : Non *solum mihi reddet coronam iustitiæ, sed & his qui diligunt aduentum eius.* Aduentum *inquam magni* Dei Lucæ.12
& beatam spem. Et Christus *monet, ut similes simus hominibus expectantibus dominum suum, quando reuertatur à nuptiis, utq; ad hanc diem redemptionis nostræ leuemus ca* 1.Cor.15
pita nostra, quando scilicet Christus regnum suum plenum 1.Thes. 4
*& integrum, subiectis sibi omnibus quos æterna Dei uo*Esaiæ.64
luntas suo regno destinauit, patri tradet ac resignabit, & 1.Cor.2
*electis suis ea bona, quæ neq; oculus uidit, neq; auris audi*Apo.7.21
uit, nunquam auferenda donabit taliq; regno asciscet, ubi Lucæ.20
non erit amplius ullus luctus aut dolor, ubi non esuriēt neq; Ap.14.21
sitient amodo, neq; cadet super illos sol, neq; ullus æstus, Matth. 13
ubi erit uita æterna, quies perpetua, sempiterna lux & Psal.3
claritas, pax & tranquillitas nonq̄ finienda, inenarrabile Esa. 51.33
gaudium & lætitia, certissima sempiternæ fœlicitatis secu Matth.5
ritas, copiosissimaq; exanclatorum laborum merces. Quod *si quisq̄ eo pietatis nondum promouit, ut eius diei accelerationem ex animo petere necdum possit, saltem is ardentissimis uotis exoptet, ut in se gratiæ, & misericordiæ dei regum adueniat, ut fide, spe & charitate (quæ sunt huius* Psal.22
regni præcipue partes) de diabolo, mundo & carne feliciter triumphet, ut hoc spirituale dei regnum in eo subinde crescat & augeatur, ut constanter perduret, nec unquam ob dormiat in morte, ne ue in Satanæ potestatem ueniat, ut post exutum exteriorem hominem, cœptum in se regnum dei, in illa cœlesti uita perficiatur. Deniq; *is saltem expetet sibi eum affectum a deo donari quo hanc uitam peccatis &*

periculis plenam contemnat, ac odisse incipiat, illam uero alteram uitam, atq; adeo supremum aduentum dei & saluatoris nostri Iesu Christi, uel expetere incipiat, etsi nondum ex animo impediente infirmitate oxoptet, ut non tantum

1.Thess.5 spiritus & animus eius integer in illum diem conseruetur, sed & corpus humilitatis suæ, corpori claritatis Christi con

1.Thess.4 formetur, utq; demum ipse sanctorum cœtui coniunctus, simul cum illis obuiam Christo in aera rapiatur, post hac in æternum cum domino uicturus.

FIAT VOLUNTAS TUA SICUT IN COELO ET IN TERRA.

Questio. Cyp ĩ oratione dominicam. Au.de ser. dñi ĩ mõte Psalm̃.132 Psalm̃.113 Hester.13 Dilutio.

ROges forsan principio, quidnam id sit quod petimus, dei fieri uoluntatem, num ut deus faciat quod uult? Non quidem, Voluntas enim dei semper fit, & si nos, ut fiat nunquam, poscamus, quemadmodum scriptum est: Omnia quæcunq; uoluit dominus, fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. Et rursus, Deus autem noster in cœlo, omnia quæcunq; uoluit fecit. In eius siquidem ditione cuncta sunt posita. nec est qui possit resistere uoluntati suæ Et ipse est qui operatur omnia secundum consilium uoluntatis suæ. Quid ergo est quod petimus, nisi ut deus non quod uult faciat, sed ut nos facere possimus quod uult deus. Sed ut penitius intelligas, quid & quanta petantur, ad duplicem uoluntatem respicere oportet, nempe diuinam & humanam. Diuina nunquam non potest esse optima, nostra uero nunquam est bona, sed aut mala aut saltem ad malum prona, nihilosecius tamen etsi mala & deprauata sit, tamen

Duplex uoluntas. Diuina Humana Gene.6 Augu.

uoluntas est, quam deus inuitam ac remittentem non immutat, sed naturali ac innatæ uolendi libertati relinquit, uerum quum ipsa sibi relicta ad peccandum tantum ualeat, ac perpetuo in malum prona sit, sicut scriptum est: Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt, ab adolescentia sua, recte postulamus ut post concupiscentias nostras non eamus, ut a uoluntate nostra auertamur, ut nõ nostra, nimirum mala, sed dei uoluntas (quæ semper optima est) in nobis fiat ac peragatur. Subnectitur autem ordine quodam elegantissimo hæc particula superioribus. Nam primum postulamus, ut nomen dei nobis ac toti orbi innotescat ac inclarescat. Deinde, quia non sufficit nouisse deum, aut in nos etiam nomẽ dei in baptismo inuocatum esse, nisi statim etiam deus a baptismo post destructam Satanæ tyrannidem, incipiat regnare in nobis, idcirco petendo subiungimus, ut adueniat ac indies proferatur regnum eius in nobis. At quoniam in renatis ac regeneratis non statim etiam extinguitur fomes ille peccati, quæ est lex membrorum, carnalis utiq; concupiscentia aduersus spiritum perpetuo pugnans, ac faciens, ut non quæcunq; uoluerimus, eadem etiam faciamus, quod tametsi Christiano iam in dei regnum translato, uoluntas bene agendi adiaceat repugnante tamen natura uitiata, eam perficere non possit, nisi spiritu adiuuante. Proinde necesse est nos sedulo postulare, ut deus quod in nobis cœpit, etiam perficiat, hoc est, carnalis concupiscentiæ uim in nobis cõpescat, coerceat, ac mortificet, naturam corruptam sanet, carnem reluctãtem spiritui subijciat, utq; post uocationem suam, in nobis etiam uoluntatem suam impleat, & opus fidei in uirtute perficiat, ut quemadmodum

Gen. 6

Quõ differant & priores petitiõ.

Vis tertiæ petitionis

Roma. 7

Galat. 5

Cyp. i orationem dominicam

Au. de ser. domini in monte.

spiritus iam non resistit deo, sequens & faciens uoluntatem eius, ita & corpus non resistat spiritui, qui nunc corporis infirmitate uexatur, sed simul cum spiritu ad perficiendam dei uoluntatem feratur, ut tandem & carne & spiritu deo Psal. 83 *seruire, & cum David dicere possimus:* Cor meum & ca- 2.Thessa. 1 *ro mea exultabunt in deum uiuum. Sic orat Paulus.ij.Thes-* Heb. 13 *salon.i.Hebraeorum.xiij.* Idem orat Epaphras pro Colos- Coloss. 4 *sensibus, Colossen.iiij. Rursus, quum non sufficiat nos a Satanae tyrannide ereptos, ac in regnum dei translatos esse, nisi etiam ad eiuscemodi regni leges, uitam, omnesque actiones nostras componere modis omnibus studeamus, ac deum nos regentem ac ducentem, uoluntarie sequamur, quemad-* 1.Iohan.4 *modum scriptum est:* Qui dicit, se nosse deum, & manda- Psal. 33 2.Corit.3 *ta eius non custodit, mendax est. Praeterea quum non sit sa-* August. *tis declinare a malo, nisi etiam quod bonum est faciamus, nos uero nec uelle nec facere efficaciter possimus quod uult deus, nisi uoluntas diuina nos attraxerit, ac libertatem nostri arbitrij suae uoluntati sociauerit, atque adeo ea bona quae praeparauit, ut in illis ambulemus, in nobis operatus fuerit:* Ephe. 2 *Idcirco iusto ordine petimus, ut deus post gratiam iustificantem seu operantem, etiam gratiam subsequentem, cooperantem, ac coadiuuantem donet, cuius ope uoluntatem eius & mandata facere possimus.* Deniq;, *qui iamiam popósceramus aduenire nobis regnum illud gloriae ecclesiae triumphantis, scientes interim hoc regno tantum nos potituros, si uo-* Matth. 7 *luntatem dei fecerimus, dicente domino:* Non omnis qui di*cit mihi, domine, domine, intrabit in regnum coelorum, sed qui facit uoluntatem patris mei.* Et iterum: *Si uis ingredi, serua mandata: congruo nimirum ordine postulamus, ut*

uoluntatem dei facere possimus, quam non facientes, in regnum cœlorum ingredi nequeamus.

volũtas dĩ alia atq̃ alia

Porrò, ut explicatior fiat huius particulæ uis, e scripturis docemur aliam uoluntatem dei adorandam, aliam agnoscendam, aliam faciendam & sequendam. Voluntas præuidentiæ, præscientiæ, seu prædestinationis dei potius a nobis adoranda quam curiosius inquirenda est, quemadmodum Paulus Roma. ix. docet. Ad hanc uoluntatem hæc orationis dominicæ particula eatenus pertinet, ut ardentibus uotis petere debeamus, quod deus nos, quos secundum uoluntatis suæ propositum prædestinauit, sibi adoptare in filios per Christum (uocans scilicet ac iustificans) tandem etiam iustificatos ac conseruatos glorificet. Nec debet Christianus hic ulterius progredi ad inquirendum scrupulosius de hac dei uoluntate, multo minus num ipse ex prædestinatis sit, temere dubitare ac ambigere. Nam credẽtes, de hac uoluntate Christus certo fecit, Hæc est (inquit) uoluntas patris mei, ut omnis qui uidet (hoc est, agnoscit) filium, & credit in eum (hoc est, dictis illius fidit, ipsiq; syncera fiducia, quam comitatur charitas, adhæret) habeat uitam æternam. Item, Hæc est uoluntas eius qui misit me patris, ut omne quod dedit mihi pater (nimirum per fidem) non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die. Hæc secum meditanti ac piis desideriis ruminanti dulcissima sunt. Non glorificantur, nisi iustificati: non iustificantur, nisi uocati: non uocantur, nisi prædestinati. Rursus, prædestinati ad uitam, certissime uiuent, nec possunt perire contra uoluntatem ac decretum dei. Ergo qui fidem (gratuitum dei donũ) in se agnoscit, huic prædestinationis dei uoluntas, non igna

voluntas p̃scientiæ dĩ nõ ẽ inquirẽda, sed adoranda.
Roma. 9
Ephe. 1

Non debet quis ãbigere, an ex numero p̃destinatorũ sit

Iohan. 6
Ibidem.

Roma. 8

uiam parit, sed mirabilem potius amorem dei intus accendit, ad omne bonum excitat, faciens ut pia mens orare ac dicere nunquam desinat, Fiat uoluntas tua &c.

volũtas dei scrutãdi & agnoscẽda quæ.

SEcundo, est uoluntas dei, quam scrutari & agnosci oportet, ea scilicet, qua erga nos affectus est deus, q̃ ut notam nobis faceret, misit filium suũ, qui redimeret nos, & sanguinem suũ funderet in remissionem peccatorum nostrorum, Ephes. i. Qua ei ab æterno placuit, ut per Christum sanctificaremur & purgaremur a peccatis, Hebræo. x. quo sancti essemus & mundi, ac ad omne opus bonum instructi. i. Thessaloñ. iiij. & v. cap. Quam uoluntatem ut faceret Christus, descendit de cœlis, Iohannis. vi. quam etiam adimplere miro desiderio optauit, Iohannis. iiij. Iam etsi omnes sancti de hac uoluntate edocti sunt, non cessant tamen orare & postulare, ut impleantur agnitione uoluntatis dei, gratias agentes deo patri, qui dignos eos fecit in partẽ sortis sanctorum in lumine. qui eripuit eos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ, In quo habemus redemptionẽ & remissionem peccatorum, qui est caput corporis ecclesiæ, primogenitus ex mortuis, in quo placuit, omnem plenitudinem inhabitare, & per eũ reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt, Colossẽñ. i. Eatenus ergo hæc petitio ad eam uoluntatem referri potest, ut petamus fieri uoluntatem dei, ut magis ac magis agnoscamus tantum mysteriũ, quod absconditũ fuit a seculis & generationibus, ut innotescãt nobis diuitiæ gloriæ sacramẽti huius, quod est Christus, ut deniq; huius sacramenti uis & Christi beneficiũ seu uoluntas patris in Christo in nobis adimpleatur, Quo desi

Ephe. 1 | Heb. 10 | 1. Thes. 4. 5. | Iohan. 6 | Iohan. 4 | Coloss. 1 | Coloss. 1 | Coloss. 1

derio quid potest esse suauius? quo Dauit de longinquo in Christum respiciens imbutus clamat: Memor esto uerbi tui, seruo tuo in quo mihi spem dedisti, hæc me consolata est in humilitate mea quia eloquium tuum uiuificauit me. Psalm. 118

TErtio, est uoluntas dei bona, quæ & cognoscendæ & facienda est, Romañ .xij. Ephes .y. Hæc est illa uoluntas, in lege dei comprehensa, ac sita in mandatorum diuinorum custodia. In quam respiciens Dauid Psalmo .cxviij. hoc unum orat, ut eum deus iustificationes suas doceat, ut eum in semita mandatorum suorum deducat. Tu (inquit) mandasti mandata tua custodiri nimis. Vtinam ergo dirigantur uiæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas, Hanc uoluntatem dei nos Christiani non iam in mortua litera quærimus, sed in Christo, ueluti in uiuo exemplari expressam cernimus. Voluntas enim dei est, quam Christus & docuit & fecit. Siquidem ipse est, de quo pater cœlestis de cœlo intonans dixit: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite. Docuit autem Christus soli deo constantissime fidere, deum toto corde diligere, amare in eo q̃ pater est, timere q̃ deus est, deo omnino nihil præponere (quod nec ille nobis quicq̃ præposuerit, etiam filiũ suũ unigenitum pro nobis in mortem ignominiosissimam tradens) charitati eius inseparabiliter adhærere, proximos sicut nosipsos atq; adeo super nos diligere, iniuriã facere nõ nosse, factam tolerare posse, cũ fratribus pacem seruare, cordis munditiam ampiecti, uerecondiã in uerbis, iustitiã in factis, humilitatem in conuersatione, in moribus disciplinã, & in operibus misericordiã tenere ac exhibere. Hec si quidem est præceptum dei, hoc est, uoluntatẽ patris facẽ-

volũtas dei cognoscẽda & faciẽda quæ. Roma. 12 Ephe. 5 Psal. 118 Philip. 2 Cyp. ĩ oratione dñica Doctrina & via x̃pi est volũ. dĩ Matth. 17 Iohã. 1. 14 Matth. 22. Marci. 12 Luc. 10. 18 Matth. x Iohan. 2 Matth. 22 Matth. 5 Roma. 12 Ephe. 5 Matth. 5 Ephe. 4

Coloss. 1 re, quam tamen solus Christus omnium perfectissime adim
Matth. 6 pleuit, & ut nos eam pro nostro modulo adimplere possi-
Lucæ. 18 mus, facit. Hæc est illa uoluntas dei, de qua dictum est. Qui
Matth. 9 autem fecerit uoluntatem dei, manet in æternum, quomo-
1. Iohan. 2 do & deus manet in æternum de qua & Apostolus dixit:
1. Thess. 4 Hæc est uoluntas dei, sanctificatio uestra. Ergo quum dici-
Iohan. 15 mus, Fiat uoluntas tua, hæc omnia in nobis deo authore agi
1. Iohan. 2 petimus, sine quo nihil boni facere possumus. Rursus uo-
luntas nostra ad ea quæ in mundo sunt, prona est, ea dili-
git, ea sectatur, quæ nihil aliud sunt q̃ concupiscentia car-
nis, cōcupiscentia oculorum, & superbia uitæ, quæ non sunt
ex patre, sed ex concupiscētia mundi, qui trāsibit & concu-

Caro habet suā etiā voluntatem.

piscentia eius. Habet etiam in piis caro uoluntatē suam, quæ
q̃diu corpus hoc terrenum circumferunt, subinde negotium
facessit uoluntati spiritus. Oramus ergo, ut deus uolunta-
Galat. 5 tem nostrā cū fructibus suis (qui Galat. 5. recensentur) mor-
tificet, suāq; uoluntatem cum fructibus spiritus (qui sunt
charitas gaudium, pax, longanimitas, fides, mansuetudo, con
tinētia, castitas) in nobis operetur. Atq; hæc est oratio, quā
in psalmis nusq̃ non obuiā reperias. Dirige (inquit Dauid)
Psal. 118 gressus meos secundum eloquium tuum, ut non dominetur
Psal. 15 mei omnis iniustitia. Item, Dirige gressus meos in semitis
tuis, ut non moueantur uestigia mea. Item, Deduc me do-
mine in uia tua, ut ingrediar in ueritate tua, Lætetur cor
meum, ut timeat nomen tuum. Et re uera, mirandus est in
Psal. 118 hac meditatiōe Psaltes toto illo celeberrimo psalmo. cxviij.
Psal. 1 Quin hæc demum est beatitudo nostra in hac uita corpo-
rali, ut uoluntas nostra sit in lege dei, ut meditemur in ea
die ac nocte, quod demum faciemus, docente & cooperan-

te deo, alioqui nequaq̃, ut beatus Augustinus, in huius petitionis uim respiciens, deum pulchre appellet, dicens: Fac quod iubes, & iube quod uis. Augustini dictum.

DEniq;, est uoluntas dei, quæ sequenda est. Hæc est ea uoluntas dei, qua omnia in omnibus operatur secundum beneplacitum suum. De qua quum sæpe, tum in primum symboli articulũ multa diximus. Certe qui fidei mysterijs initiari uelint, in primis sic imbutos esse oportet, ut credant & agnoscant unum uerum deum, rerum omnium conditorem, moderatorem ac seruatorem, omnipotentem, summe sapientem ac bonum. Cæterum, qui deum omnipotentem agnoscit, is statim colligit nihil fortuito, sed omnia dei nutu ac potentia fieri: Qui summe sapientem, is iudicat omnes uias dei esse iudicia, hoc est, deum omnia certo consilio ac rectissime facere. Qui summe bonum, is intelligit omnia opera dei optima esse oportere, tametsi homo animalis hæc non percipiat, quin potius sæpissime contrarium iudicet. quo fit ut interdum deum blasphemo ore accusare & insectari non formidet. Non capit enim ratio quomodo deus curet humana, præsertim cum uidet bonos affligi, iniurijs affici ac opprimi. Impios uero ac improbos omnium rerum affluentia florere. Horum impia consilia, concupitos sequi successus. Illorum pios conatus sæpe impediri. At homo spiritualis, qui de omnibus recte iudicat, is intelligit uoluntatem dei in omnibus quæ fiunt ac contingunt, longe optimam ac iustissimam esse, ueluti pios semper a deo conseruari ac defendi, pijs suã esse a deo constitutam mercedem, etsi nunc ipsorum opera, ab impijs ueluti uana contemnantur, pijs suas tentatio-

Margin notes: volũtas dei sequẽda. — Fidei exordiũ seu primũ elemẽtũ. — Roma. 9 — Deut. 32 — Gene. 1 — 1. Cor. 2 — Psal. 72 — 1. Cor. 2 — Psal. 35. 36 — Sap. 5

ges ac tribulationes non in iacturam, sed in maiorem salutis profectum ac gloriam cedere, & si nunc secus appareat. Rursus nouit, deū ipsos impios sæpe multis beneficiis temporalibus afficere uel ut eos beneficentia sua ad se alliciat, ne habeant ullam contra deum causandi materiā, uel ut inuictam ac gloriosam iustitiam suam, in obstinatos contemptores diuitiarum bonitatis suæ postea declaret. Quin hoc etiam sentit spiritualis, ab impiis nihil mali patrari posse, nisi permittente deo, atq; adeo quicquid improbi mali perpetrant, hoc deum mirabili consilio contra malorum consilium ac propositum in cumulum gloriæ suæ piorumq; utilitatem & profectum uertere. quod uidere est in Pharaone & Iuda, & reliquis Christi persequutoribus, quorū impij conatus, dei gloriam q̃ maxime illustrarunt, atq; interim tamen cernit spiritualis Deum, deprauatum illū impiorum affectum (in quo solo peccati uis consistit, & cuius author est diabolus) omnino non probare, & si naturæ opus in improbis non prohibeat, quod nisi mala uoluntas accederet, ex se malum non esset. In summa, hoc habet spiritualis persuasum, dei uoluntatem semper & ubiq; fieri, ac deum nihil uelle, nisi quod est optimum, proindeq; iustum ac sanctum esse, ut nos totos dei uoluntati submittamus, ut deo nunquam obmurmuremus, sed potius tam in aduersis quam in prosperis gratias ipsi agamus. Atq; hoc ipsum est quod petimus, dicentes, Fiat uoluntas tua. Quo quid aliud postulamus: nisi ut deus eum affectum nobis inspiret, ne pro nostro iudicio & ratione, sed ex dei uoluntate, uiuendi agendiq; rationem ineamus, ne nostris consiliis dei uoluntatem ante uertamus, ntq; quicquid agendū suscipimus, dei uolūtati com

Roma.8

Roma.1

Cur impii dei beneficiis afficiatur.

Spūales ab impiis nihil mali pati possunt.

Sapi.5

De' malo rū conatus in suā uertit gloriā.

Iustum est ut nos totos dei uolūtati submitamus.

tati com

tati committamus, ut nihil faciamus, nisi quod deo probari confidimus, & ut in iudicando fallamur, hoc tamen semper potius ducamus, ut uel deus conatus nostros impediat, q̃ ut suæ uoluntati quicquã contrarium operemur, breuiter, ut potius dei uoluntas de nobis fiat q̃ nostra, Sic nos docet Iacobus, non ut dicamus, Hodie aut crastino ibimus in illam ciuitatem, & faciemus, ibi quidem annum, & mercabimur & lucrum faciamus, qui ignoramus, quid erit in crastino: Sed potius dicamus, Si dominus uoluerit, etsi uixerimus, faciemus hoc aut illud. Sic Paulus non proficiscitur ad Macedones, nisi uocatus, rursus in spiritu iussus reuerti Hierosolymam, non audit Agabum prophetam prædicentem ipsi uincula & carceres, Nõ audit discipulos profectionem deprecantes, sed dei uoluntati se committit. Iosiæ (alioqui pio regi) male successit, q̃ bellum suscipiẽs dei uoluntatẽ præuerterit. Secundo, quum dei uoluntas sit, ut unusquisq; in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat apud deum, hoc est, ut sortem suam æquo animo ferat, non contendat statum suum temere mutare (nisi aliqua commoda a domino detur occasio, melioris conditionis, citra ullam rerum perturbationem amplectendæ) sed magis ut cuiq; sua sors contigit a deo, in ea Christo quieto ac tranquillo animo seruiat. Alligatus es (inquit Apostolus) uxori, noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem. Si autem acceperis uxorem, non peccasti. Seruus uocatus es, non sit tibi curæ, sed & si potes fieri liber, magis utere. Vnumquemq; ergo sicut uocauit deus, ita ambulare oportet. Sed quum uix reperius ullum hominẽ (nisi renouatum) qui eiusce modi dei uoluntati libens obsequatur, quod gentilis poeta non tacuit, quum inquit: Qui fit Mæcenas, ut nemo quam

Iacobi. 4

Volũtas dĩ non est anteuertenda sed vocãti deo obsequendum.

Acto. 16

Acto. 21.

Acto. 20

4. Reg. 23

1 Cor. 7

Vnusquisq; i qua vocatiõe vocatus est in ea permaneat.

Horatius satyra. 1

sibi sortem, Seu ratio dederit, seu sors obiecerit ultro, Contentus uiuat, laudet diuersa sequentes. Idcirco nobis a deo postulandum est, ut uocationem nostram æquo animo feramus, ut in ea tranquilla mente perseueremus, ut sanctè, pieq́; (quod in omni statu fieri potest) uiuamus. Vt quicquid affert status temporariæ solicitudinis negligamus, ut qui habent uxores, tanquã non habentes sint, & qui flent tanquam non flentes, & qui gaudent tanquam non gaudentes, & qui utuntur hoc mundo tanquam non utantur, præterit enim figura huius mundi. Breuiter, ut tantũ soliciti simus quæ domini sunt, & quomodo domino placeamus. Tertio, hac particula a deo petimus, ut æqua mente tam in prosperis, q̃ in aduersis simus, ut dei uoluntas fiat, siue nos uiuere siue mori uelit, siue affligi ut corrigamur siue subleuari ut suæ benignitati gratias agamus. Petimus, inquam, ut iniuriam nobis illatam patienter feramus, ut uindictæ cupiditate careamus, ut per contumeliam, uim, uel calamitatem nobis immissam, diuinam fieri uoluntatem agnoscamus, q, hæc omnia sic administret deus, ut nostra uoluntas impediatur, quo magis sua uoluntas in nobis dominari possit.

1. Cor. 7

Cyp. ĩ orationem dominicam. Petim⁹ vt in aduersis perĩde atq; ĩ prosperis æqua mẽte simus sẽper deo gratias agentes.

Matth. 5

RVrsus, hoc petimus, ut si quis aliter q̃ nos uolumus faciat, quid aut omittat, loquatur aut sileat, ne ea re ad iram & impatientiam commoueamur, ne queramur, uociferemur, iudicemus, cõdemnemus aut alios calumniemur. Vt iis qui nostræ uoluntati aduersantur, placide cedamus, atq́; etiam pro rei qualitate gratias agamus, ueluti qui optimam dei uoluntatem contra nostram (quæ mala est) promouerit. Petimus quoq́; eum affectum nobis donari ut sentiamus nobis neminem incommodare posse, nisi idem multo magis sibijpsi coram deo noceat, ut proinde magis ad

Matth. 7

Roma. 8

misericordiam, q̃ ad uindictam contra proximum de nobis male merentem incitemur, nec ob id gaudeamus, si illi qui nobis minime parentes fuerint, in calamitatem inciderint, uel etiam ipsis, bonum rerum successum inuideamus, sed potius ut bona pro malis rependere studeamus, & similes patri nostro esse pergamus, qui solem suum oriri facit super bonos & malos. Praeterea petimus, ut omnis fortunae, dolorum, cruciatuum, aegritudinum, morborum, breuiter, omnium aduersitatum uictores simus, ut haec, simul & inopiam, ignominiam, tyrannides, uim potentiorum, crucem, & omnia incommoda, quin & ipsam mortem patienter feramus, sentientes in hoc dei fieri uoluntatem, ut caro nostra mortificetur. Denique petimus, ut patienter & laeto animo hinc emigremus ac obdormiamus, ne impatientia aut desperatione uicti, dei uoluntati repugnasse uideamur. Haec omnia uides Christum Iesum exactissime, perfectissimeq; & optasse & fecisse & docuisse. Ille carnis, mundi, ac Satanae uoluntatem & tentationes fortissime superauit. Ille non tantum turbe uolenti eum, ut regem faceret, rapere, sed & electis discipulis, atq; adeo amantissimae uirgini matri, alio, q̃ quo patris uoluntas, uocantibus, restitit, ubiq; testatus se uenisse de coelo, non ut faceret uoluntatem suam, sed eius qui misit eum patris. Ille, deniq; agnus omnium innocentissimus, qui peccatum non fecit, & in cuius ore dolus inuentus non est, factus est obediens patri usq; ad mortẽ, mortẽ aũt crucis, & ut infirmitatẽ hominis, quem portabat, ostenderet, dixit, Pater, si possibile est transeat a me calix iste. Vt aũt exẽplũ nobis tribueret, quo dei uoluntatem nostrae omnino anteponeremus, subiecit: Veruntamen, nõ quod ego uolo, sed quod tu uis, ut pudere debeat hominem seruum, suam Dei uolun-

Matth. 5 Lucae. 6 Roma. 8

Matth. 4 Iohan. 6 Lucae. 2 Matth. 16 Iohã 4. 6 Esaiae. 53 Iohan. 1 1. Pet 2 Philip. 2 Matth. 26

Cyp. i orationem dominicam.

tati præferre, ubi unigenitus Dei *filius, in mortem usq; deo patri obediens esse uoluit, atq; adeo omnes iniurias, contumelias, conuitia, cruciatus, & cætera quæ crucifixores eius ipsi intulerunt, patienter tulit, ut etiam pro illis patrem exorauerit, dicens:* Dimitte *illis, quia nesciunt quid faciunt.* Hinc *Christi spiritum omnes pij, quotquot ab origine mundi fuerunt: assequuti, similes egerũt de sua uoluntate triumphos, dei uoluntati in omnibus obtẽperãtes: quemadmodum uidere est in* Abel, Enoch, Noe, A*braham*, I*saac*, I*acob*, I*ob*, Dauid, *ac cæteris patriarchis & prophetis: in sanctis* A*postolis, gloriosis martiribus, piis cõfessoribus, ac sacratis deo uirginibus.* Eundem *ergo affectum: ut nobis deus ingeneret, oramus, dicentes,* Fiat *uoluntas tua.*

Lucæ. 23

Sãcti uestigia Christi isecuti sũt

SICVT IN COELO ET IN TERRA. *Germanus ac principalis intellectus particulæ est.* Q*uemadmodum (o* Pater *cœlestis) uoluntas tua per fecte fit in angelis & cœlestibus ciuibus, qui tibi unanimes seruiunt, tuæq; diuinæ uoluntati summo studio adhærent, teq; fruuntur, nullo errore obnubilante sapientiam eorum, nulla item miseria eorum beatitudinem impediente.* Et *quemadmodum in cœlo omnia libere fiunt, & non alia quidem audiunt angeli, alia uero contemnunt, sed uoluntati cedunt diuinæ, & in omnibus obsequuntur, quemadmodum* P*salmistes ait:* Benedicite *domino omnes angeli eius, potentes uirtute, qui facite uerbum eius ad audiendam uocem sermonum eius.* Item: Benedicite *domino omnes uirtutes eius, ministri eius, qui facitis uoluntatem eius:* Ita o Pater, *præsta, ut tua quoq; uoluntas in hominibus, qui in terra sunt, &* de *terra (quod ad corpus attinet) facti sunt, sine ulla remora inculpate & ex integro fiat, ut quemadmodum in*

Chryso. in Matth. ho. 20.

Aug. ad Probam.

Sententia particulæ.

Psal. 102

Gene. 1

cœlis summa pax & concordia est, unde eiectus est diabolus: ita & in terris per filium tuum, per cuius sanguinē pacificata sunt omnia, uel in cœlo uel in terra, pax bonæ uoluntatis redundet, ut quemadmodum angeli, ita homines tuis diuinis iussionibus, deuictis carne, mundo, ac Satana, unanimes ac tranquille pareant ac obediant, Ad hoc certe respicit angelica illa prædicatio, Gloria in excelsis deo, & in terris pax hominibus bonæ uoluntatis, quam alibi explicauimus. Secundo, sic potest intelligi particula, ut quemadmodum in cœlo, hoc est, in iustis, qui cœlis comparantur, ita quoq; in peccatoribus & iniustis (qui in scripturis terra appellantur) dei uoluntas fiat, ut scilicet peccatis explosis & immundis spiritibus eiectis, deum agnoscere incipiant, & ad animi tranquillitatem per pœnitentiam redeuntes, una cum iustis, dei uoluntatem faciant & exequantur. Tertio, non est absurdus intellectus (quem & superius attigimus) ut pro cœlo & terra accipiamus spiritum & carnem, ut sit sensus, quemadmodum spiritus in renouatis non resistit deo, sequens & faciens uoluntatem eius, ita & corpus non resistat spiritui. Et quemadmodū spiritu seruimus legi dei, ita etiam carne seruiamus, quod tandē perfecte fiet in uita illa æterna, ubi erit summa pax, ubi non solum uelle bonum adiacebit nobis, sed etiam perficere, Interim tamen orandū est, ut quemadmodū corde, secundū interiorē hominem delectamur legi dei, ita etiā corpus sensim mortificetur, mortificatumq; huic delectationi accedat, ut tandem integer spiritus noster, & anima, & corpus sine querela in aduentu domini nostri Iesu conseruetur. Certe si fideliter hoc oramus, fidelis est qui uocauit nos, qui etiam faciet.

Apoca. 12
Lucæ. 2
Cyp. ī oratione dominicam.
Aug. de ser. domini in monte.
Aug. Ibidē
1. Iohan. 5
Rom. 7. 8
1. Thess. 5
Ibidem.
1. Cor. 1

PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

SVperiores petitiones suam salutis nostræ continent, quibus ea postulamus, quæ ad perfectam & absolutam beatitudinem, quam olim cum angelis communem habebimus, postulamus. Sed quoniam interim carnales ac mortales sumus, multa & spiritus & animi sustentatione egentes, donec ad ultimam illam immutationem, per quam mortale hoc induet immortalitatem, perueniamus, Idcirco eas etiam petitiones annectimus, quibus omnia tam spiritualia q̃ temporalia bona ad hanc uitam traducendam necessaria nobis donari postulamus. Mala item omnia (quæ nos ab instituto cursu ad regnum cœleste nobis per Christum promissum remorari possunt) deprecamur, iustissimo ordine ab hac particula ordientes, PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE. Quæ particula, ut cæteræ omnes, quot dictiones habet, tot habet & mysteria. Panis (ut superius in sacramentum Eucharistiæ diximus) in scripturis uarie accipitur. Nam quandoq; designat omnia ad præsentis uitæ subsidium necessaria, & præsertim ea, quæ ad uictum & amictum spectant, In quam sententiam dixit Iacob Gene.xxviij. Si dominus dederit mihi panem ad uescendum, & uestimentum ad induendum, erit mihi dominus in deum, & lapis iste quem erexi in titulum, uocabitur domus dei. Vnde hoc uocabulo panis sic accepto, ueniunt omnia, quæ sunt de hanc uitam corporalem necessaria, quæ Christus his uerbis, Matth.vi. designare uoluit (hæc omnia adijcientur uobis). Interdum uero panis spiritualiter accipitur, idq; trifariam. Primum pro uerbo dei, quo fidelis anima subinde re

Chryso.in Ma.ho.20

Sequentes petitiones respiciunt vitam præsentem.

Vis petitionis.

Panis apellatione qd veniat.

panis corporalis.

Gene. 28

Matth. 6

Panis spiritualis.

ficitur ac sustentatur, quemadmodum Deuteronomij octauo & Matthaei quarto legimus: Non in solo pane uiuit homo, sed de omni uerbo quod procedit de ore dei. Secundo, panis proprie Christum deum & hominem significat, quatenus scilicet pro nobis de coelis descendit, carnem induit ac immolatus est, nam quum eatenus fide percipitur, fit uerissimus ac efficacissimus animae cibus, dum scilicet fide in carnis suae immolationem nos certos reddit de parta salute, ac supra quam dici potest delectabiliter ad uitam aeternā reficit. Quid enim iucundius, q̃ cum tali fiducia freti, non dubitamus nos propitium habere deum & patrem, atq; hinc fore, ut olim omnibus peccatis exuti, & uera iustitia pleni, aeternam & beatam uitam cum ipso Christo & patre uiuamus? In quam sententiam dixit Iohannis cap. vi. Operamini non cibum qui petit, sed qui permanet in uitam aeternā, quem filius hominis dabit uobis. Et statim post: Ego sum panis uiuus, qui de coelis descendi, si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in aeternum, & panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita. Tertio demū panem pro sacro sancta Eucharistia accipi constat, in qua nobis non tantū caro & sanguis Christi spiritualiter, sed etiam naturaliter & corporaliter porrigitur, Quemadmodum Paulus testatur, quum ait: Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi? & panis quem frangimus, nonne participatio corporis domini est?

Verbū dei. Deut. 8 Matth. 4

xp̃s deus et homo pāis

Loc' Ioh. 6 explicatus

Eucaristia panis.

1. Cor. 10

IAm constat, omnia haec, quae appellatione panis continentur, hac precationis dominicae particula recte peti. In primis enim hac ipsa particula petimus, quaecunq; ad praesentis uitae subsidium necessaria sunt, ueluti sunt cibus, potus, uestes, certae sedes, ac alia omnia, sine quibus cōmode ui

Aug. de ser. domini in monte.

An. de ser. dñi i mõte. *uere nõ possumus. Sed roges? Qui fit, ut nos dominus orare*
Quæstio. *iubeat pro his adipiscendis, quæ huic uitæ necessaria sunt,*
Matth. 6 *quum ipse dicat, Nolite soliciti esse, dicentes: Quid mãduca bimus, aut quid bibemus, aut quibus operiemur. Hæc enim omnia gentes inquirũt. Scit enim pater uester cœlestis, quia his omnibus indigetis. Nam si pro his soliciti esse non debemus, ne orandum quidem pro eis uidetur, quum oratio non*
Ibidem. *nisi cum summa animi intentione ac solicitudine dirigenda sit. Itidem quum Christus dicat, Quærite primum regnum dei & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur uobis, uidentur hæc non quærenda, proindeq; nec petenda, sed tantum regnum dei & iustitia eius. Præterea, etiamsi non oremus, nihilosecius non tantum piis, sed & malis hominibus*
Matth. 5 *panem quotidianum largitur deus, qui solem suum oriri fa*
Dilutio. *cit super bonos & malos? Quid ergo est quod Christus nos orare iubet in hunc modum, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie? nisi ut doceat hæc nos, non aliunde quàm*
Mundus si eni solicitu dini nõ deo tribuit bona corporalia. *a deo petere, & expectare oportere, ut scilicet nos a mundanis hominibus discernat, ac alio affectu quàm uulgari nos præditos esse debere declaret. Mundi enim iudicio stulta propemodum hæc uidetur petitio, quod mundus, quicquid ad sustentandum corpus pertinet, magis labori ac solicitudini humanæ tribuat quàm a deo expetat aut expectet, Sed*
Psal. 48. 72. *pij, quicquid id est quo uitam traducimus, inter dona dei computandum esse sciunt. Rursus, hoc est, impiis cum piis*
Iohan. 14 1. Cor 10 *commune, ut habeant panem ad manducandum, nec raro*
Coloss. 3 *longe abundantius piis, Sed hoc interest, quod piorum est*
Vis petitionis. *panem de manu dei, id est, benigno illius gratia cum gratiarum actione percipere, quum impiis per iniustitiam diabolus præparet. Ergo petitionis huius hic est sensus, Quemad*

modum filij huius mundi q̃diu non sunt abdicati uel emancipati, sed in parentum potestate constituti, de uictu soliciti non sunt, sed tantum, quum opus est, cibum a parentibus postulant, certi se quod petũt accepturos, sic multo minus deceat nos de uictu solicitos esse, qui edocti sumus omnem crastini solicitudinem abijcere ac agnoscere patrem nostrum cœlestem tam diuitem, tam benignum, tam amantem, cui tantopere curæ sumus non commissurum, ut quum passerculis etiam de uictu prospiciat, quum lilia campi tanti decore uestiat, nobis in filios cooptatis uictus aũt amictus a se petitus & expectatus unquam desit. In quam sententiam Psaltes dixit: Iunior fui, etenim senui, & non uidi iustum derelictum, nec semen eius quærẽs panem. Et Salomon Prouerbiorum decimo ait, Deum nõ occidere fame animam iusti, Id quod & insignibus exẽplis Heliæ, Helisæi, & Danielis prophetarũ manifestũ euadit. Nec tamẽ hoc putandũ est Christũ noluisse ut laboremus, quũ ad laborãdum cõditi sumus, quemadmodum oues ad uolandũ, & Genesis testatur, iussisse & ordinasse deum, ut Adam post lapsum, uictum in sudore uultus sui quæreret, sed hoc uoluit Christus, ne laboribus nostris, ueluti causæ, rei euentum tribueremus, aut uictum solicitudini nostræ acceptum ferremus sed magis deo, qui si laboribus nostris suam benedictionem non addat terra præter spinas ac tribulos nihil nobis germinabit, atq; adeo labores nostri, si dei benedictio non accedat, etiam quod ad corporalem sustentationem attinet, parum aut nihil proderunt, quod & res ipsa declarat, quum deus permittit fruges clade interire, tum enim uidemus quàm non sit in nobis situm, ut terra laboribus nostris respondeat, sed planè experimur, totum a deo pendere. Laborandum est itaq;,

Matth. 6
Ibidem.
Psal. 33
Prouer. 10
4. Reg. 4
Daniel. 14
Gene. 3
Ibidem.
Laborãdũ nobis aut ũũ moris

2.Thess.3 *sed auium more, quæ officium quidem suum cantando expediunt, sed interim de uictu solicitæ non sunt, ex dei prouidentia reperientes quod edant. Laborandum inquam est, ne deum tentare uideamur, si contra eius ordinationem foueri cupiamus, sed sine sollicitudine, nimirum labores nostros dei benedictioni permittentes, ac ab eo solo pendentes, qui aperit manum suam & implet omne animal benedictione.* Psal. 144 *Qui sic in timore dei laborant, hi soli labores manuũ suarum manducabunt, id est, dona dei cum gaudio cordis & gratiarum actione percipient.* Psal. 127 Psal. 126 *Quum interim impiis sese labore enecantibus, uanum sit ante lucem surgere, qui etsi coram mundo locupletissimi appareant, non alium tamen, q̃ panem doloris manducant.*

Cy. in oratione dñicã. Chryso. in Matth.

Ut ergo Christus tam uanam solicitudinem, & præter benedictionem dei prorsus inutilem nobis eximeret, & ut quicquid est superfluæ uoluptatis magis quàm necessariæ frugalitatis resecaret, in primis simplici uerbo, panis, utitur, ut intelligamus, nos nec delicata nec superflua, sed tantum necessaria petere debere, hac habentes alimenta & quibus tegamur, his contentos esse oportere. 1. Timot. 5 *In quem modum Solomonem quoq; postulasse legimus,* Prouer. 30 *Prouerbiorum trigesimo: Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, sed tantum tribue uictui meo necessaria, ne forte satiatus illiciar ad negandum, & dicam, Quis est dñs? aut egestate cõpulsus, furer, & periurem nomen dei mei. Et idcirco non frustra in hac petitione addimus,* NOSTRVM *Noster enim panis est. quem deus nobis ad usum tantum humanæ uitæ suppeditat, quo commode & necessario ad pie uiuendum, fratribus inseruiendum alimur, non quo ad lasciuiendum præter necessitatem luxuriamur. Noster est, quem*

Emphasis verbi nostrum.

Chriso. in Matth.

dominus iustis rationibus partum nobis suppeditat, non quem fraude, dolo calumnia, ui conquirimus, & ex proximi substantia ac sanguine exigimus. Nec hoc contentus, addidit Christus, Quotidianum, Item, Hodie, ut omnino quid uellet, intelligeremus. Per quotidianum enim uictum parabilem intelligi uoluit, adimens studium sumptus & deliciarũ. Per (hodie) deniq; sustulit curam crastini. Quemadmodum Paulo post apud Matthæum ait: Nolite soliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies solicitus erit sibijpsi, sufficit diei malitia sua. Perinde atq; si singulis nostrũ diceret, Iacta super dñm curam tuam, & ipse te enutriet. Non est quur anxia solicitudine & cura te emaceres, pro uictu in annos & dies plurimos congregandos, quod hãc irrideat deus, quemadmodum parabola de homine diuite (cuius uberes fructus ager attulit) declarat. Is enim cum multa solicitudine sibi diuitias parasset, horrea priora destruxisset, maiora fecisset, & illuc omnia, quæ nata ipsi erãt, cõgregasset. Et iã animæ suæ diceret, Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe & epulare, en ex insperato audiuit sibi deum dicentem: Stulte, hac nocte repetent animam tuam a te, quæ autem parasti, cuius erunt? ubi ut parabolæ uim explicaret, cõtinuo subiũgit, Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in deum diues Nimirum omnes qui eodem sunt affectu, eadem damnationis censura percellens.

Chry. Ibidem.

Matth. 6

Psalm. 54

Lucæ. 12

NEc grandis mysterio carent hæc uerba, DA NOBIS. Quo in primis significamus nostram indigentiam & inopiã, Deinde conuincimur etiam, quod ex nobisipsis huc panem habere non possimus, sed solum deum esse qui eum & dare possit & uelit, Quo etiam hoc simul oramus, ut deus nobis eam cognitionem donet, qua certo sen-

Vis verborũ da nobis.

tiamus eum panem quo alimur, ac cætera omnia quibus sustentamur, diuinitus nobis donari, utq; pro tanto beneficio ipsi grati sumus, iuxta illud Psaltis: Omnia a te expectant, ut des illi escam in tempore. Dante te illis, colligent, aperiē te te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Item, Oculi omnium in te sperant domine, & tu das illis escam in tempore opportuno, Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Quamobrem parochi summo studio plebem admonere debent, ne morem illum omnium pientissimum benedicendi domino ante cibum sumptum & gratias agendi deo post sumptum (quem a Christo profectum & ab omnibus piis in hæc usq; tempora usitatum constat) intermittant, aut negligant, quod uel hoc ipso more, quæcunq; in hanc particulam diximus, in memoriam nobis reuocentur, fiducia erga deum alatur, & debitæ gratiæ ipsi pro collatis beneficiis reddantur.

Psal. 103

Mos benedicēdi dño & ante & post cibū retinendus

PORro quod dicit, NOBIS pluraliter, non mihi, hoc ipso Christus indicat, deum, quæcunq; dat, non nobis solis dare, sed & aliis per nos, & proinde partem illorum cedere, debere, sibi parare non ualentibus, atq; eo ipso tenacitatem tollit, rerum communionem (quum necessitas proximi postulant) largitatemq; & liberalitatem commendat. Ergo frustra in hunc modum orabunt impij, qui non tantum pauperibus, quæ acceperunt, a deo communicare renuunt, sed & insuper pauperes diripiunt, spoliant, ac fraude dolisq;, seu etiam iuris uersutia circūueniunt, ut se solos locupletent, quos summopere odit, & q̃maxime in prophetis detestatur deus. Certe Christianus iudicare debet se nihil tanq̃ proprium tenere, sed omnia in usus proximi, quū res postulat, lubenti animo communicanda esse. Recte dictum

1. Cor. 5

Impietas huius seculi diuitum.

Cyrillus.

est in tenaces & sordidos, Pasce fame morientem, si non pa ueris, occidisti. Et alibi: Esurientium panis est, quem tu detines, nudorum uestimentum est, quod tu recludis. miserorum redemptio est pecunia, quam tu in terram recondis. 47.dist.c. sicut.

SECVNDO, hac particula petimus, ut pater ille cœlestis non solum corporalem, sed & cœlestem & spiritualem alimoniam, qua animus & spiritus noster uegetatur, nobis impertiat. Et in primis, ut intellectū diuini uerbi, & diuinorū mandatorum suorum dare dignetur. Verbum enim dei uere spiritualis panis est; qui animum pascit & reficit, quemadmodū locus ille Matthæi capite. iiij. supra citatus, atq; adeo res ipsa testatur, rursus, meditatio & operatio diuinorum præceptorum panis est, quem Psaltes dulciorem esse pronuntiat supra mel & fauum. Petimus itaq;, ut deus hunc panem nobis dilargiatur, ut ipse eum nobis frangat ac impertiat, utq; eodem pane & intellectū & uoluntatē nostrā reficiat ac corroboret. Præterea ut quotidie nos eum panem operari (hoc est, ut nos sedulo in lege dei meditari ac ambulare) faciat, quo scilicet eiuscemodi spirituali alimonia aliti & confortati, tandem ad illam perfectionem, absolutamq; uitæ beatæ saturitatem peruenire mereamur. Vocatur quoq; & iste cibus, Quotidianus, quod q̃ diu ista uita temporalis per dies decedentes succedentesq; peragitur, animi nostri affectus, nunc in spiritualia, nunc in carnalia alternent, quo fit, ut quotidie panis iste nobis necessarius sit e quo animus subinde relabens & esuriens erigatur, reficiaturq;. Petitur autem & hic panis, nobis a deo dari, quod uerbum dei non aliter salutare sit, nec in animæ uiscera traijciatur, fructum se dignum pariens, nisi deus ipse intus docuerit, Frustra siquidē concionatoris uox

Au. de ser. dñi i mōte

Verbū dei pāis animę

Matth. 4

Psal. 18

Aug. Ibidē Quotidiā

Verbū dei nō aliter salutare, nisi deus ipse doceat. 1.Johan. 5

Theodidacti. aures foris pulsabit, nisi & unctio (id est, gratia spiritus sancti uerbi uim in animi recessus) inserat, ac faciat nos Theodidactos, id est, a deo doctos. Certe qui quotidie in intellectu uerbi dei promouet, adolescitq; & grandescit quotidianis uirtutum auctibus, is solus uere sentit, quē dulcis animæ
Psal. 118 cibus sit, uerbum dei, ut iam libeat exclamare cum Dauid, Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. Et iterum, Ideo dilexi mandata tua sup aurū & topazion. Hoc cibo iuxta naturæ nostræ modulum, donec hanc temporalem uitam gerimus (quod hodie, denotat) ali nos oportet, donec ad perfectum robur plenitudinis, quæ est in Christo Iesu, nunquam non proficientes perueniamus.
Hodie Philip.3

Xp̃s panis uerus q̃ de cœlo discēdit.

TERTIO, & magis peculiariter panis quem petimus, ipse Christus est uitæ largitur & author, quem nobis fame pereuntibus de cœlo mittere deus dignatus est.
Psal. 106 Non enim explebat animum nostrum panis philosophorum,
Iohan. 6 aut fermentum Pharisæorum, sed panis ille cœlestis qui dat uitam mundo. Petimus ergo, ut deus hunc panē nobis quotidie det, id est, ut per spiritum suum nos doceat in carnationis Christi mysteria, idq; per fidem, qua sciamus & cognoscamus Christum carnem suam dedisse pro mundi uita, hoc est, pro nostra redemptione, deoq; patri pro nostris
Roma. 6 peccatis satisfecisse. Deinde in hac carne resurrexisse, ut certi simus, eum regnare nunc immortalem, in hoc, ut nos in membra sua coagmentatos, planè iustificet, & reddat
Roma. 4 etiam post hanc exactam uitam immortales & beatos. Sic enim spiritualiter pascitur animus noster suauiter, fide recolens, quod Iesus Christus traditus est pro delictis nostris,
2.Cor.5 & resurrexit propter iustificationem nostram. Petimus au-
Iohan. 14 tem hunc panem nobis quotidie dari, hoc est, hanc fidem in

nobis indies augeri, quo tandem eo perducamur, ut & ipso deo, id est, diuinitate Christi, qua idem est cum patre pascamur, letiq; ac alacres uitam sanctã in deo agamus, certi ac securi, q. hunc panem manducantes, hoc est, in Christum pro nobis crucifixum & mortuum credentes, non moriemur in æternum, sed transeamus a morte in uitam. Quoniam uero hæc perfruitio deitatis hic nondum plena est, tum uero plena erit, quando extincto in nobis per spiritum Christi omni peccato, deus in nobis erit omnia in omnibus. Idcirco postulamus hunc panẽ hodie, hoc est, quantisper nos hãc mortalem uitam uiuimus, nobis dari. Petimus etiam, ut hunc panem ipse det, qui dixit: Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita. Nam hæc fides non aliunde quã ex mero dei beneficio animis nostris infunditur, neq; aliter quàm pro mouente spiritu dei augescit, Sicut scriptũ est: Quia nõ caro aut sanguis reuelabit tibi, sed pater meus, qui in cœlis est. Hæc est illa fides. qua regeneramur, renascimur, ac in Christo adolescimus, quemadmodum scriptum est, Et dedit eis potestatem filios dei fieri his, qui credunt in nomine eius, Qui non ex sanguinibus, neq; ex uolũtate carnis, neq; ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt.

Iohan. 6
1. Cor. 13
1. Cor. 15
Iohan. 6
Fides donum dei.
Matth. 16
Iohan. 1

QVARTO. Quoniam necessarium erat, ut Christus hãc fidem in nobis sacramento aliquo insigni ac uisibili roboraret, ac certos etiam efficeret, ubi tale sacramentum non indigne participaremus, Christi beneficium ad nos omnino pertinere. Idcirco recte etiam petimus, ut pater cœlestis det nobis panem illum supersubstantialem in sacrosanctæ Eucharistiæ sacramento tectum & uelatum, quem recte nostrum dicimus, quia sicut deus intelligentium & credentium pater est, sic & Christus, quum corpus &

Cyp. ĩ oratione dñicæ
Au. de serm. dñi ĩ mõte
Matth. 5

sanguinem eius in Eucharistia per fidem contingimus & edimus, noster panis est, Petimus autem hunc panem nobis quotidie dari .quod sic nobis uiuendum sit, ut eum quotidie accipere mereamur. A tq; *utinam omnes Christiani sit uitam suam instituerunt, ut quemadmodum olim in primitiua ecclesia occidentali, non tantum spiritualiter; sed etiam sacramentaliter communicabant corpori dominico, sic & hodie omnes ad Eucharistiæ perceptionem debita pietate accurrerent, quod infirmitas nostra plurimum requirere uideatur.* Nam *si quotidie peccamus, ac peccatum peccato cumulamus, quotidie etiam hic panis mysticus necessarius uidetur, qui animæ laboranti & peccatis obrutæ certissima est medicina, & præsentissimum remedium.* A t *si ea est tẽporum horum conditio, ut hic mos non facile in usum reuocetur, uiderint fideles sacris astantes, ut saltem spiritu ac mẽte communicent cum desiderio, quum oportunum erit etiam sacramentaliter cõmunicandi.* Sed de hoc alias *latius diximus.* Datur autem *hic sacrosanctæ Eucharistiæ panis, nõ ab alio, quàm a* Deo & Christo *filio eius.* I*pse est enim non minister sacerdos qui re uera baptizat, & qui carnem & sanguinem suum nobis præbet in remissionem peccatorum.* Et *quãuis hic panis sempiternus sit, quotidianus tamen dicitur & ad hoc tẽpus pertinet, inquantum scilicet ministratur animæ quibi s[...]iam signis ac dictis, & quatenus ad quotidianum peccatorũ, in quæ indies incidimus, remissionem proficit.*

Au. de ser. dñi ĩ mõte

Aug. ad Ianuarium.

supra d̃ administratione sacramentorũ. Itẽ in sacramẽtis Eucharistiæ.

xp̃s dat nobis corpus & sãguinẽ suum.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA.

Au. de ser. dñi ĩ mõte Lucæ. 7

HIc *debitorum nomine peccata significari manifestum est ex* Luca, *qui eandem petitionem in hæc uerba renarrat.* Et *dimitte nobis peccata nostra, siquidem & ipsi dimittimus*

mittimus omni debenti nobis. Porrò *peccata debita dicuntur, ac debitis assimulantur*. Matthæi .xviij. quod non secus atq; debitor obligationis uinculis obstrictus soluere, quod debet, tenetur. Ita peccator funibus peccatorum obligatus, pœnæ luendæ obnoxius est. Sic Christus de hominibus illis decē & octo, super quos cecidit turris in Syloe, respōdens: Putatis (inquit) quia hi præter omnes homines habitantes in Hierusalem fuerunt debitores, id est, peccatores ac pœnæ obnoxij, nam continuo adiecit: Non dico uobis, sed si pœnitentiam non habueritis, omnes similiter peribitis. Christus itaq; ac orationis particula non hoc iubet, ut pecuniam mutuo datam, debitoribus remittamus, sed tantum ut ueniam demus in nos peccantibus, Christiana enim philosophia seu Euangelium docet nos de quadam spirituali & æterna iustitia in corde, quæ inter alia postulat, ut uolentes nobis a deo dimitti peccata, Fratribus similiter in nos peccantibus offensam ex corde remittamus, quod alioqui cor aut ira aut uindictæ cupiditate æstuans, iustitiæ spiritualis capax omnino non sit. Interim (ut iam diximus) non uetat Christus, quo minus repetamus pecuniam mutuo datam, aut quod nostrum est, qui ne uetat quidem, ob id legitimo iure experiri, Nam quod apud Matthæum legimus, dominum dixisse, Ei qui uult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuā tollere, dimitte ei & pallium, eo (quemadmodum id genus alia) dictum est, ut Christus animum formaret, non ut imperia seu iudicia terrena, quæ sunt ordinationes dei, aboleret seu illicita iudicaret. Vult Christus in suis ante omnia uigere charitatem, uult, ut alieni sint ab omni ira amorq; affectu, maxime uero a uindicandi cupiditate. Vult, ut studeant, quatenus in eis est, etiam cum rerum suarum

Matth. 18

Lucæ. 13

August.

Christ' nō vetat pecuniā mutuo datam repetere.

Roma. 1

Matth. 5

Marci. 11

Explicatur loc' Mat 5

Christi doctrina nō abolet imperia seu iudicia terrena

Lucæ 12

temporariatum iactura pacem habere cum omnibus hominibus. Is itaq; est sensus CHRISTI *uerborum : Si incideris in hominem contentiosum, qui malit ad iudicium prouocare, q̃ tibi quod tuum est, uel dare uel relinquere, & periculum sit te eiuscemodi aduersarij tui malitia (ut fere fit) detrimentum dilectionis proximi facturum, aut amaritudinem quandam, seu uindicandi affectum animo inde concepturum, potius est ut iacturam rei familiaris q̃ animi facias. Quid enim prodest homini si totum mumdum lucretur, animæ uero suæ detrimentum patiatur, Quin & ethnicis litigandi studium tam inuisum fuit, ut quoad possent, omnem litigandi materiam abscinderent ; ac submouerent, iudicantes eum, qui pacem emeret, adeo non facere iacturam, ut etiam plurimum lucraretur. At si quis est, qui animum Christiano homine dignum gerit, a tranquillitate non facile dimobilem, nec temere amaris affectibus, ab his quæ extrinsecus acciderint, corrumpendum, is salua conscientia, ac licite, quod suum est, iure repeterit, si tamen modeste ac leuiter egerit, hoc est, ad eam regulam, ut in animo semper paratus sit, magis amittere quod sibi debetur, q̃ Christianam lædere charitatem, ac iure experiundo, non tam intendat fructum pecuniæ, q̃ ut proximum malitiosum debitorem suum corrigat, is enim si habet, unde tibi quod debetur reddat, & reddere per calumniam denegat, tum non solum non peccabis in eum sed etiam proderis ei plurimum, si iure repetas quod tuum est, ne ille dum alienam pecuniam lucrum facere uult, damnum fidei patiatur, quod tanto est grauius, ut nulla sit comparatio. Paulus certe non damnat usum iudiciorum ad uitam corporalem traducendam apprime necessarium, sed damnat,*

Au. de ser. dñi ĩ mõte

Loc' Pauli

quod Corinthij mallent apud iniquos nimirum æthnicos iudices, quàm apud sanctos iudicari, perinde atq; non fuerit inter eos sapiens quisquam, qui posset iudicare inter fratrem suum, qui posset controuersiolas inter fratres subortas, citra tumultum, aut gentilium scandalum componere, aut etiam dijudicare. Damnat itaq; hoc litigandi indecorum, procul uitatem scilicet ac temeritatem, maxime uero uindicandi (qui raro a litigando deest) affectum, uerum iudiciorum usum integritate animorum (quæ Christianos docet) salua permanente, adeo non damnat, ut alibi ualde celebret. Itidem non uetat Christus, quum iubet dimitti debitoribus nostris, publicos latrones, homicidas, adulteros, & id genus reipublicæ pestes iure publico accusari, ac etiam puniri. Multo minus iubet, ut temere ipsis commissum ignoscamus, aut ad ipsorum scelera conniueamus. Nec prohibet etiam, quo minus magistratus auxiliū ad propellendam uim priuatam imploremus, tametsi dicat. Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe ei & alteram, quod alioqui frustra Euangelium plurimis aliis in locis doceret, imperia ac magistratus, esse ordinationes dei bonas, præsentes item potestates obedientia ac honore colendas, Potestatem quoque non frustra gladium portare, sed in hoc adeo constitutam esse, ut gladio utatur in laudem bonorum, & uindictam malefactorum. Nec Christus ipse Cæsaris imperium suis uerbis firmaret, quum ait: Reddite Cæsari quæ sunt Cesaris & Deo quæ sunt Dei. Quod quidem responso, etsi suum regnū quod spiritale est, ac corporali regno diserte discreuerit, suum tamen cuiq; tribuendum esse indicauit, Deo perpetuam animi iustitiam ac innocentiam, Cæsari uero, quod leges ciuiles ac publici mo=

1 Cor. 6 explicatur

Paulus damnat litigādi peruicatiā ac īdecorū nō iudicia.

Roma. 13 christus nō vetat maleficos puniri. Locus explicatur. Matth. 5

Roma. 13 1. Per. 2

Matth. 22

Matth. 5. Roma. 12

res ei præstari uolunt, ac iubent. Hic ergo dominicæ orationis locus, & similes in Euangelio, qui uindictam prohibent, intelligendi sunt de priuata uindicta non de publica, quam exercet magistratus, quem & Paulus ministrum Dei appellat ac uariis Encomiis illustrat. Itaque neq; accusator seu delator publici criminis, peccat in Euangelium, modo tamen cesset priuata uindicandi libido, ac desit priuatus animi dolor, sese, si liceret, ulcisci paratus, & hoc tantum quæratur, ut publica scelera iuxta leges, quæ Dei ordinationes sunt puniantur, utq; republicæ tranquillitas seruetur. Neq; peccat, qui uidens sibi uim intentari uel ad Cæsarem, uel præsentem prouocat magistratum. Id quod & Paulus fecisse legitur apud Festi præsidis tribunal. Sed de hoc obiter dictum sit satis, hic admonuisse sufficerit, uerbo debiti hoc loco peccatum uenire, non pecuniam, aut quod alioqui nobis iure ciuili debetur.

Roma. 13

Accusare publicũ latronem nõ est peccatũ

Nume. 35

Paulus appellauit cæsarem Acto. 25

SEd iam ad expositionem dominicæ orationis reuertamur. Superius itaq; a deo precati sumus, omnia ea bona, quæ a deo peti possunt. In primis æterna ac spiritualia. Deinde etiam corporalia ac temporalia; hic docet nos Christus deprecari omnia mala tam corporis quam animi, siue huius temporis, siue æterna. Principio itaq; iubet, nos a deo petere remissionem peccatorum nostrorum, quibus tanquam funibus constringimur, quo principio hoc ostendit, locum etiam esse pœnitentiæ lapsis post baptismum. Fidelibus enim hæc aptatur oratio, quod qui initiatus baptismatis sacramento non fuerit, Deum uocare patrem non possit. Itaq; cogentur (uelint nolint) Nouatiani, simul & Anabaptistæ nobiscum confiteri, uel remissioni peccatorũ post baptismum locum esse, uel saltem orationem dominicam ad

Ratio ordinis dñicæ pdicatiõis.

Vis huius particulæ.

Nouationi Anabaptistæ.

se non pertinere, quorum si hoc concesserint, iam se planè hæreticos declarant, qui se a Christo & ecclesia (cui hanc orandi formulam ille præscripsit) separant, Secundo, reuocat nos Christus ad nostræ infirmitatis considerationem, bonumq; humilitatis insinuat, ut scilicet agnoscamus, nos omnes in conspectu Dei esse peccatores & reos, ne scilicet quis sibi quasi innocens placeat, sed quisq; conscientiæ suæ recordetur. Quod & Iohannes in epistola sua monet, dicens: Si diximus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & ueritas in nobis non est. Et Salomon Prouerb. cap.xx. Quis potest (inquit) dicere? Mundum est cor meũ, & purus sum a peccato. Et rursum: Non est homo qui nõ peccet. Alio quoq; in loco septies in die cadet iustus, & resurget. Nã etsi a cõsensu (qui nos reos æternæ mortis fecit) temperemus, quis tamen non sentit se circũferre carnẽ peccati? qua impellente, fit, ut quisq; cogatur multa adhuc in seipso desiderare, & sentire se multa, perpetuaq; cõdonatione egere, ac sibi semper orandum esse, Ne intres domine in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens? Hæc certe humilis confessio, quæ ex limpido fidei fonte emanet, summum est præsidium ad impetrandam ueniã, qua subnixus Publicanus, repulso superbo Pharisæo, descendit iustificatus in domum suam ab illo. Nam (ut ibi ueritas subiungit) qui se humiliat, exaltabitur, & qui se exaltat, humiliabitur. Ac ut Petrus & Iacobus testantur: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Tertio, docet Christus hanc peccatorum remissionem non aliunde quàm a patre cœlesti peti oportere, Nemo enim potest peccata dimittere, nisi solus deus, Marc.ij. Et ut ipse ait Esaiæ. xliij. Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates uestras

[Margin notes: Oẽs in cõspectu dei peccatores sumus. Psal.113 3.Reg. 2 2.Para. 6 1.Iohan.1 Prouer.20 Rom.7.8 Psal.118 Humilis cõfessio, summũ pſidiũ ad obtinẽdum ueniã Lucæ 18 1.Pet. 5 Iacobi 4 A solo deo petẽda peccatorũ remissio.]

Nam quatenus homines peccata remittant, diximus superius in pœnitentiæ sacramento. Quarto docet Christus pronam ac facile esse uiam, remissionem peccatorum consequendi, quòd hanc iubet postulare a deo, tanquã patre nostro, cuius proprium est, filiorum ad se reuertentium misereri, ac parcere, quod & alibi Christus ipse insigni parabola de filio prodigo declarauit. Et Psaltes in laudis confessionem prorumpens, testatur, quum ait: Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu uitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus. Deinde, eo ipso ostendit, patrem suũ cœlestem facilem esse ad condonandum nobis delicta nostra, quod nos idipsum ab eo petere & orare docuerit, ac etiam iusserit. Hoc enim solo, paternam misericordiam & ueniam preces nostras suquuturam satis promisit. Qui enim nos sic iussit orare, neq; semel confirmauit nos exoraturos, quicquid abs deo in ipsius nomine peteremus, ille certe præbuit petendi fiduciam, quòd fidelis sit & mentiri non possit pater, qui per filium suum sic nos orare docuit ac iussit. Si (inquit Apostolus) confessi fuerimus peccata nostra fidelis est dñs, qui nobis peccata dimittit. Fidelem certe dominum ad dimittendi peccata asserit Apostolus, significans deum pollicitationis et fidei suæ seruantem, quod & Dauid Psal. l testatur, cum commissorum ueniam deprecans ait: Tibi soli peccaui & malum coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis & uincas cum iudicaris: quasi dicat, Mundus sibi uere persuadere non potest te deum grauiter contra te delinquentibus uere & serio ignoscere. Sed quando tu deus pollicitus es peccatoribus ad te reuertentibus ac confitentibus delictorum indulgentiam. Idcirco planè confiteor

Facilis via cõsequendi remissionẽ peccatorũ. Lucæ 15 Psal. 102

Roma. 3 Christus p adiectã cõditiõẽ, velut signo quodã nos certos facit d remissione peccatorũ.

me tibi soli deo deliquisse, certus ac securus de uenia, ueritati promissionis tuæ innixus, qua re ipsa uinces omnes secus de te iudicantes. Deniq; *facilitatem remissionis confirmat adiecta conditio, qua tanquam signo nos certos de sua uoluntate facit deus, nostramq́; inbecillitatem ac diffidentiam confirmat ac corrigit, hoc inq̃ signo,* Remittenti remittetur, Ne *enim uel irrationabilis quispiam, aut in magno aliquo aut in exiguo delicto de iudicio dei conqueri possit, asserit in nostra esse potestate iudicium de nobis futurum, perinde atq; si dicat, quemadmodum tu tibi ipse iudicabis, ita etiam tibi iudicabo. Si enim (inquit Christus) dimiseritis hominibus errata sua remittet & uobis pater cœlestis errata uestra.* Ex *pacto ergo dominum conuenire possumus, ut peccatorum remissionem concedat. Si tamen aliis a nobis erratorum suorum prius facta sit uenia. Certe pater agnoscet a filio præscriptam conditionem modo, quod ad nos attinet, conditioni satisfacere non detrectemus.*

Matth. 5
Chryso. in Matth. 20
Matth. 5
Matth. 7

C*Aeterum uerbo dimittendi usus est Christus, ut significaret remissionem peccatorum, e sola gratia dei pendere, id quod latius in materia iustificationis explicauimus.* Q*uod autem rogamus (*Dimitte nobis*) admonemur in hoc fraternæ charitatis, ut non minori mentis ardore ac deuotione petamus proximis nostris sua delicta ignosci, qua nobis nostra condonari postulamus.* Quin *Christianæ charitatis ardor, latius etiam progreditur. Vt sancti uideantur, maiorem habuisse in orando proximorum curam, q̃ suæ propriæ salutis quemadmodum Paulus testatur:* Ve*ritatem (inquit) dico in Christo Iesu, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto, quoniam tristitia mihi magna est & cõtinuus dolor cordi meo.*

Cur Xp̃s vius sit verbo dimitẽdi.
Nobis.
Roma. 9

Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundū carnem, qui sunt Israelitæ, &c. Et Moses eodem spiritu percitus orauit: dicens: *Obsecro (inquit) domine, peccauit populus iste peccatum maximum, aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro quem scripsisti.* Amen. Dicimus autem: *Debita nostra, non quemadmodum panem quotidianum, nostrum appellamus, ueluti nobis impartitum ac donatum a deo, a quo omne, quod bonum est, proficiscitur & suo dono nostrum fit. Sed nostra sunt peccata, ueluti quæ ex nobisipsis, & non a deo sunt, quemadmodum apud Osee dominus cōtestatur:* Perditio (inquit) *tua ex te Israel tantummodo, ex me est auxilium tuum, nam neq; in deo, neq; a deo est malum & nemo deo authore fit deterior.*

Exodi. 32

Nostra.

poena indiuidua cõces peccati.

Roma. 6

QVi hac petitione deprecati etiam peccati pœnam nos affirmant, ueluti indiuiduam peccati comitem ac stipendium, quemadmodum Paulus ait: Stipendium peccati mors, hi in ecclesiæ supplicationem respexisse uidentur, quæ hanc petitionem, ueluti paraphrasi quadam explicare uoluisse uidetur, cum orat: Ineffabilem nobis domine misericordiam tuam clementer ostende, ut simul nos & a peccatis exuas & a pœnis, quas pro his meremur eripias, atq; eo tendit psalmus septuagesimusoctauus.

Oratio ecclesiæ.

Psal. 78

SICVT ET NOS DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS.

Affect⁹ hominum carnalium.

Facile ē remittere p̄ximo.

SVnt pleriq; solo nomine Christiani, quibus uidetur fieri uix posse, ut homo ex perfecto corde, capitali hosti & malefactori dimittat, sed hi incipiant fieri Christiani, discentes & hunc affectum remittendi proximo non ex

nobis esse, sed a deo peti etiam oportere. Deinde intelligũt nullum planè laborem esse, petenti fratri condonare errata, siquidem inuidia liberari, liuoris, iracundiæq; solicitudine leuari, magnam reddit menti nostræ quietem. Odium uero assidue in corde gerere, inuidia torqueri, tormentum est, quo non facile reperias maius, ut testes nobis sunt inimicitiarum appetentes & odij amantes. Ad hæc, & si præceptum de diligendis inimicis magnum ualde esse uideatur, tamen si præmium hoc enauantibus cogitaueris, nihil omnino uidebitur. Præmium quidem q̃ a te dimittenti proximo, nullius a te exigetur ratio peccatis, atq; etiã merces ampla in futuro tribuetur. Rursus si cogitaueris q̃ non paria domino facias, in conditione proposita adimplenda, te profecto pudebit ullam hic difficultatem caussari. Deus cum nullius unquam indigeat, a te grauiter offensus, tibi gratis ignoscit, ob omni peccato prorsus extraneus. Tu uero qui proximo dominus, ipse quoq; remissione indiges, nimirum multorum etiam peccatorum erga deum reus, & forte maiorum quam proximus tuus, cui dimittere iuberis. Sed fac, te iniusta aliqua a proximo esse perpessum, ea tamẽ talia procul dubio sunt, qualia etiam tibi a deo remitti poscis, multoq; interdum tua commissa maiora. Deniq; si deum uis habere patrem, necesse est, ut exemplo eius non tantum amicos, sed & hostes & inimicos diligas & complectaris. Quemadmodũ Christus Matthæi.5.ait: Diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos, & orate pro persequentibus & calumniantibus uos, ut sitis filij patris uestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos ac iniustos. Si enim (ut subdit diligitis eos, qui uos diligũt, quam mercedem habetis? non=

Chryso. in Ma. ho. 10

Ibidem.

Hostes nostri diligendi.

Matth. 5

ne & publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres ue-
stros tantum, quid amplius facitis? nonne & Aethnici hoc
faciunt? Estote ergo & uos perfecti, sicut & pater uester
perfectus est. Atq; hic ne doctrinam euangelicam (uti im-
Lucæ. 23 possibilem auersemur) Christi & sanctorum fratrum no-
Acto.7 strorum exempla nobis intuenda ac imitanda sunt, qui pro
persecutoribus & occisoribus suis, inter ipsa etiam uerbera
Psal.130 ac mortes ardentissime orasse leguntur, quin & Dauidis,
Iob. 31 uiri ueteris testamenti affectus intuendus est. Domine (in-
quit) deus meus si feci illud, si reddidit retribuentibus mihi
mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Iob quoque
(memorabile illud patientiæ exemplum) nobis rememoran
dus est. Si gauisus, inquit, sum in delicto inimici mei, si dixi
in corde meo, benefactum est, audiat auris mea maledictio
nem. A quo multum abhorrent, hi qui cum aduersarium suũ
malitiosum in ius uocauerint, nec ab eo confessionem elice-
re possint, gaudent tamen, si saltem eum ad periurij reatum
adigant, ut uel sic animam eius perdant.

Questio SEd dices, quid. Si quispiam, eam adhuc imperfectionem
in animo suo sentiat, ut proximo noxam statim remit-
tere posse sibi non uideatur, nunquid is penitus ab orando
Dilutio desistet, aut saltem orationis dominicæ formulam euitabit?
Consulitur Respondemus, Multum differre, an quis affectũ eum nondum
Impfectis. habeat, cũ tamen a deo sibi dari affectu. An uero quum eum
needum habeat, ne optet etiam habere ac a deo nancisci, sed
magis odio ac liuore intabescat eligens magis mori, q̃ uin-
Impfectus dictæ libidinem ponere. Siquidem prior rite ad orationem
accedit, atq; adeo magis oratione indiget, quo corruptionẽ
gerit affectum. Is itaq; pie & dominicam orationem totam
recensebit, si hanc particulã quam tractamus, animo pmur

murãs, a deo expetat sibi hũc affectum dimittendi proximo, ac spiritum dulcem largiri. Quod faciens, adeo non orabit contra se, ut etiam quod fideliter petit, sit impetraturus, quemadmodum Christus Lucæ.xi. policitus est dicens: Pater uester dabit spiritũ bonum petentibus se. At posterior, qui obfirmauit animum contra proximum suum, is certe frustra orat sibi dimitti peccata. Christo exerte dicente: Si non dimiseritis hominibus, nec pater uester dimittet uobis peccata uestra, quod & memorabili parabola declarauit de seruo, qui noluit misereri conserui sui, qui & propterea iussus est tradi tortoribus, quoadusq; redderet uniuersum debitum, ubi in calce, parabolæ uim explicans, subiunxit, sic (inquit) & pater uester cœlestis faciet uobis, si non remiseritis unusquisq; fratri suo de cordibus uestris. Quod & sæpe alibi, ueluti cuius summam gesserit curã requirit, dicens: Dimitte & dimittetur uobis. Item, qua mensura mensi fueritis, remittetur uobis. Item, cum stabitis ad orandum, dimittite siquid habetis aduersus aliquem, ut & pater uester, qui in cœlis est, dimittat uobis peccata uestra. Rursus Matth.y. Cũ offers munus tuũ ad altare, et recordatus fueris, q frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuũ ad altare, & uade prius reconciliare fratri tuo, & tũc ueniẽs offer munus tuũ. Ecce q̃tam curã Christus huius rei gesserit, q̃ tã sæpe, idq; nõ generatim tantũ, sed specialiter & exerte inculcat, atq; etiam maximũ præmium facienti pollicetur, interim etiam mille tibi occasiones mansuetudinis ac pietatis ministrat, uti, hoc quod in te est beluinum, depellat & iram (qua flagras) extinguat, teq; undiq; tuis membris reiungat. Quin & Iesus filius Sirach ueteris testamenti sapiens pulchre monet: Qui uindicari (inquit) uult a domi=

Lucæ.11
Odio tabescens.
Matth. 5
Matth 18
Matth. 6.
Marci. 11
Matth. 5
Chrysost. i Matth.
Eccle. 28

no inueniet uindictam, & peccata illius seruans seruabit, relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur, homo homini reseruat iram, & a domino quærit medelam, in hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur, ipse cum caro sit, reseruat iram, & propitiationem petit a deo, quis exorabit pro anima eius? quo quid aliud significat, q̃ quod talis hominis oratio (iuxta psalmistæ uerbum) ei fiat in peccatum? Nam quid aliud est dicere, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, si non dimittamus? q̃ sicut nos non dimittimus debitoribus nostris, ita nec tu Deus dimittas nobis, quæ horrida profecto est imprecatio piis auribus ac mentibus inuisa.

Psal. 108

Quæstio.

AT inquies, si talis est causa orantis, qui necdum ex corde rem sit proximo, multi erunt, qui deum orationem dominicam recensuerint, huiusmodi particulam inter orandum omittent. Sed quis hos stultos non uidet Primum quia non orant, ut Christus uoluit & docuit, nec sunt Christi discipuli. secundo, omnia nec pater libenter exaudit orationem quam filius non dictauit, cognoscit enim pater filij sui sensus & uerba, nō suscipit quæ usurpatio humana excogitauit, sed quæ sapientia Christi exposuit. Ergo orationem quidem dicere possunt, circumuenire Deum & fallere non possunt, nec accipiunt indulgentiam, nisi ipsi indulserint prius. In summa, ut huius particulæ finem faciamus. Nobis qui filij Dei & Christi discipuli, cum dici, tum esse uolumus, orandum est, ut pater noster cœlestis nobis donet gratiam, ex corde remittendi proximo debita, in nos commissa, ut eandem remissioni, gratia uicissim ab eo consequamur.

Dilutio.
Stulti q alíter orãt q̃ xp̃s docuit
Iohan. 11

ET NE NOS INDVCAS IN TENVATIONEM.

TEntare in scripturis cum generatim accipitur, signi= ficat periculum facere; seu experimentum de aliquo sumere. At tentare deum, nihil aliud est q̃ dei uerbis seu promissis nolle simpliciter credere aut fidere, sed uelle fa= cere periculum aut experiri, num uerum sit, quod deus uer= bo suo proposuit, aut futurum pollicitus est, uel contrario uelle aliquid experiri contra legem naturæ inditã, ubi nec deus id ut fiat, præceperit, nec extrema necessitas huc co en gerit, quod est deum irritare, exasperare ac contemnere. Quemadmodum legemus Genes. xvij. Quid (inquit Moses ad populum) iurgamini contra me, cur tentatis dominũ: Itẽ, Deute. vi. Non tentabis dominum deũ tuũ, quem locum Chri stus contra diabolum tentatorẽ citat, Matth. iiij. Et in actis, cur tentatis dominum, ut imponatis iugum super ceruices discipulorum, quasi diceret, Nondum creditis nos iustificari per fidem in Christum Iesum, quemadmodum ipse do= cuit, sed magis cerimonijs Iudaicis? Dicitur autem & deus tentare, & diabolus, sed diuersa ratione ac fine. De= us tentat ut probet seu exploret fidem nostram, non quasi nescius mentium humanarum, sed ut nos nobisipsis osten= dat, ac mũdo reddat manifestos, Sunt enim plurimi, qui sibi probe in Christianismo profecisse uidentur, sibi persuaden= tes, quasi toto corde deo fidant ac adhæreant, idq; priusquàm sui periculum fecerint, at quum aduersitatis procellæ inciderint, tum demum re ipsa comperiunt q̃ longe absint a perfectione iustitiæ. Qui ob id tentantur, ut sibi cogniti fiant, utq; erudiantur, instruantur ac probentur. Qui uero iam re uera pij sunt, hi ut manifestentur glorificenturq; a

Tẽtare qd significet ĩ scripturis.

Gene. Deute 6 Matth. 4 Acto. 15

Deus tẽta Diabolus tentat. Au de ser. dñi.i mõte

Eccle. 17 Gene. 22

diabol' tentat ut subuertat. domino tentari perhibentur, sicut scriptum est: Vasa figuli probat fornax, homines autem iustos tentatio tribulationis.

Roma. 6 Sic deus Abraham multarum gentium patrem in filio tētauit & honorauit sic sanctos apostolos, sic inuictissimos martyres, igni & ferro, infinitisq; tormentorum generibus coronauit. Diabolus uero tentat, non ut instruat sed ut subruat, non ut erudiat, sed ut euertat. Nam cū sciat carnem fragilem esse, & ad malū procliuem, mundi amantem, mentemq; nostram ueluti captiuā in corpore mortis huius detineri, suggerit carni, corporeæ uoluptatis cupidinem ac illecebras, obijcit oculis mundi ornatum, fastum, & gloriam. Aut si hoc non succedit solicitat mundum, ut intentet bonorum direptiones, exilia, & mortes, Demq;, prouocat mentem ad uitæ superbiam, uel tristitia & amarulentia obscurat, faciens undiq; periculum, num possit hominem subuertere. Dei ergo tentatio, probatio. Diaboli uero tentatio, deceptio, seu praua suggestio est. Absit ergo, ut quis putet deum ad hunc modum, nempe subuertendi gratia, quempiam tentare, quamobrem diuus Iacobus ait: Nemo cum tentatur, dicat, se a deo tentari. Deus enim intentator malorum est, hoc est, deus non est mali suggestor, qui est author omnis boni. Quod autem hic oramus, ne deus nos in tentationem inducat, simili phrasi dictū est, qua dn̄s dicitur indurasse cor Pharonnis, aut conuertisse cor Aegiptiorum, ut odirent populum eius, seu conclusisse omnia sub peccato, idest, permisisse, ut hæc fierent, Nam frequens hæc phrasis est in scripturis, qua deus dicitur ea agere siue facere, quæ fieri permittit, ut sit sensus: Et ne nos inducas in tentationem, id est, ne permittas nos induci: Tentatio enim hic pro mali suggestione accipitur. Nec hoc omittendum est, tentationem aliam

Duplex diaboli machina. Illecebræ Seuitia.

Amb. li. 1 de Abrahā Patriarcha

Iacob. 1

Exodi. 9

Roma. 9

Au. de ser. dn̄i i mōte.

humanam dici, ueluti quæ a carne seu a mundo proficiscitur, qualis est tentatio ad fornicationem, furtum, & id genus similia uitia, de qua dictum est: Tentatio uos non apprehendat nisi humana. Alia uero est: diabolica, qua satan tristitia, æternæ damnationis timore, blasphemia, & desperatione mentem hominis occupat, qua interdum etiam oculis corporalibus uisibilium rerum specta offert, & aperto marte hominem aggreditur, quæ tentatio maxima quidem est & periculosissima, sed tamen eodem scuto (quo humana illa) propellitur, quemadmodum infra dicemus. 1.Cor.10.

INduci autem in tentationem, significat non tantum tentari, sed tentatione penitus immergi, assentiri, ac tentatione superari, quemadmodum Pharaoni impijssimo tyranno contigit, ac passim omnibus contingit, qui a concupiscentia sua illecti & astracti, peccati uinculis collum submittunt, tentationiq; succumbunt. Quod ne fiat deprecandum est, non autem hoc orandum est, ne omnino tentemur. Tum, quod uita nostra sic comparata sit, ut assidue cum hostibus animæ pugnam gerere debeamus. Quemadmodum Iob cap.vij. legimus: Militia est uita homini super terram. Tum, quod saluti nostræ, ut tentemur, sæpe non parum conducat. Nempe, ut infirmitatis nostræ nobis conscij facti, neq; superbiamus, neq; ueluti securi in utranq; aurem obdormiamus, sed magis in humilitatis ac uirtutum profectu conseruemur, ac in timore Dei nostram salutem uigiles operemur. Quod in beato Apostolo Paulo relucet, qui .ij. Corint.xij. de seipso loquens: Ne (inquit) magnitudo reuelationũ me extollat, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter dñm rogaui ut discederet a me, & dixit mihi. Sufficit tibi gratia mea,

Au de sér. dñi · mõte Pharao.

Iob. 7.

Cyp. i orationem dominicam.

1.Pet.1

Nā uirtus in infirmitate pficitur: Atq; in hanc sententiā alibi legis: Beatus homo.qui semper est pauidus. Tū deniq; utilis est tentatio, quod præparet ad uictoriā & coronam. Si enim nullus esset hostis, nulla esset pugna: si nulla pugna nulla esset uictoria: si nulla uictoria, nulla esset corona. Quē admodum Paulus ait: Nemo coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Nimirum, quod soli uincenti promissa sit a deo corona uitæ. Apoca.ij. Et ut Iacobus testatur. Beatus uir, qui sufferet tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ, quam repromisit deus diligentibus se.

Prouer.28

2.Timot. 2

Iacobi. 1

Au. de ser. dni i mon.

QVæ cum ita sint, nemo ob id deiecto aut pusillo animo esse debet, quod tentatione agitetur, nec putare sed propterea deo exosum, multo minus a deo derelictum esse, quum potius hinc statuere ac iudicare debet, se deo curæ esse, quem enim diligit filium, pater castigat. Et manifestum sane est argumentum.nondum esse in hostis potestate, quem is adhuc acriter impugnat. At qui nullis tētationibus impetitur, magis habet cur formidet, quod quem hostis iam captiuū occupat ac uinctum tenet, minus infestet, quamobrem diuus Iacobus nos dulciter consolans, ait. Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes uarias incideritis, scientes, quod probatio fidei uestræ patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habeat, ut sitis perfecti & integri in nullo deficientes. Et quis tandem Christianus est, qui tentari omnino recuset, aut pugnā cum ingreditur, detrectet, cum Christus ipse deus & homo caput nostrum se a Diabolo tentari passius sit? Idq; eisdem omnino tentationum generibus, quibus nos aggredi ille solet tentator, nempe suggestione ac incitatione concupiscētiæ carnis, concupiscentiæ oculorum & superbiæ uite. Quin caput nostrum

Iacobi.1

Matt.4

1.Ioan. 2

Chrysc.in Matth.

put nostrum nobis imitandum est, ne scilicet in tentationis certamen audacius insiliamus, aut idipsum nobis accersamus, sed demum quum ducimur cum Iesu in desertum, ut tentemur, ut tum eius exemplo certamina non recusemus, ac tentati, Diabolo fortiter resistamus.

IAm ad particulae expositionem ueniamus. Non semel ante docuimus, quanta sit naturae nostrae imbecillitas, rursus q̃ potentes hostes habeamus, qui nobis nunq̃ non immineant, nempe caro, mundus & Diabolus. Primus hostis domesticus est, intra tecta parietesq; domus nostrae conclusus, qui nec totus, q̃diu in hoc mortis tabernaculo sumus, excludi potest, tanto periculosior, quanto intimior, nimirum caro. Alter familiaris admodum est, ac uicinus, nos undiq; circunstans, interim ut fallat, blandiens, interim ut euertat, minitans ac ferociens, Mundus scilicet. Postremo, omnis malitiae author Diabolus, nunquam non circuit tanq̃ leo rugiens, quaerens quem deuoret, tanto formidabilior, quanto occultior, uersutia ac malitia insignis, tantae in segnes & oscitantes potentiae, ut non sit super terram potestas, quae ei comparetur. De qua potestate operepretium duxit apostolus nos admonere cum ait: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in coelestibus. Ergo ne tanti ac tam prope semper imminentes ac fortiter instantes hostes, nos plane imbecilles euertant, iubet Christus, ut coelestem patrem oremus, ne nos permittat induci in tentationem. Quo in primis nos humilitatis rursus admonuit, & ut indomitae mentis tumorem reprimeret, nostram nobis infirmitatem ostendit, q̃ scilicet omnino sufficientes non simus nostris uiribus, tot & tam infestis hosti=

Cyp. ĩ oratiõe dñicã. Chryso. in Math. Roma. 7 1. Iohan. 2

1. Pet. 5

Ephe. 6

vis petitionis.

Cyp. ĩ oratiõe dñicã. Chryso. in Matth. psal. 17. 59

bus resistere, sed cœlestis patris egeamus auxilio qui nos etiam sua uirtute in tam difficili pugna faciet tandem uictores. Quod & Dauid non tacuit, Psal. xvij. *Quoniam in te (inquit) eripiar a tentatione,* Et iterum Psal. lix. *In deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilum deducet omnes tribulãtes nos. Quis quæso de se securus esse poterit: quis suæ uirtuti fidere, qui intelligat, q̃ tota hæc uita undiq; Diaboli laqueis plena sit? q̃ non cesset, tentator ille, qui nec ueritus est, & filium dei Iesum technis suis aggredi? Dein qui secum reputet, quot Satanæ machinis impetitus sit, seruus dei Iob? qui recordetur Saulum prius electum post eiectum a conspectu dei, qui meminerit Dauid, appellatum in scripturis uirum secundum cor dei, eo turpitudinis pertractum, ut adulterium homicidio copularet, qui uideat Salomonem, cui deus in principio regni sapientiam dederat ultra omnes homines, eo dementiæ perductum, ut peregrinis simulachris immolaret? cui ueniat in mentem, quid acciderit apostolorum principi Petro, qui fortem usq; ad mortis discrimen animũ professus, ter dominum suum abiurauit. Hæc atq; huiusmodi multa qui considerat, is certe non potest non inhorrescerre, ac formidare tentationis periculum, & humiliare se sub potenti manu dei, quod hic, ut faciamus iubet Christus. Secundo, eoipso quod Christus iubet, ut patrem cœlestem oremus, ne tentatione superemur, nobis certã fiduciam facit omnis tentationis dei auxilio filialiter uincendæ, quin eoipso testatur, deum semper paratum esse, ut nos a tentatione (ubi opem eius implorauerimus) eripiat.* Quod & Apostolus Paulus. i. ad Corit. x. *non tacuit, cum ait:* Fidelis est deus, qui non patietur nos tentari supra id quod possumus, sed faciet etiam cum tentatione prouentum. Ter

Marginalia: Matth. 4 — 1. Re. 9. 16 — 1. re. 25. 15 — 2. Reg. 11 — 3. Re. 3. 11 — Matth. 26 — Mar. 14 — Lucæ. 22 — Iohan. 18 — 1. Pet. 5. — Deus semp parat' nos eripere a tẽtatione.

tio, ostendit hoc ipso Christus nullum esse remedium saluta-
rius ac efficacius ad superandas tentationes, uiuida ac uigi-
lanti oratione, quemadmodum & alibi monens, ait: Vigila- Matth. 26
te & orate, ne intretis in tentationem. Fide enim diabolus 1. Pet. 2
uincitur. Fidei uero primus fructus, fidelis ac uigilans ora- 1. Iohan. 5
tio est, quamobrem Apostolus Petrus nos commonet, ut so-
brij simus & uigilemus, utq; aduersario nostro diabolo re-
sistamus fortes in fide. Et q̃ ualeat oratio ad superandos ho-
stes, satis ostendit Amelech tantisper superatus, q̃diu ora-
ret Moyses manibus in cœlum leuatis. Certe si hoc remediũ
adhibueris, non est cur Diabolum quantumuis potentẽ for-
mides, quod iam te in longe potentioris præsidium recepe-
ris. Accepit quidem Diabolus tentandi licentiam, sed nõ ac- Amb. d̃ pa
cepit copiam subruendi, nisi sua sponte labatur infirmus rad. cap. 2
affectus, qui sibi consilium non nouit accersere, Adeo Dia-
boli inuidentia & omnes eius machinæ nihil sunt, nisi eua-
nida ac phantastica apparitio, sibilus & susurrus, quẽ hoc
solo uiceris, quod restiteris. Debilis (inquit quidam) est ho- Gregorius
stis, non potest uincere, nisi uolentẽ, uinci autẽ uult qui ne-
gligit resistere, quoniam supersedet se humiliare & orare, Quopacto tẽtationib⁹ resistendũ
Ergo cũ tentator uana & praua suggerit, timeamus, reco-
lẽtes nostram infirmitatẽ, oremus deum, ut sensus nostros cu- Iacobi. 1
stodiat, ne suggestio pariat delectationem, delectatio con-
sensum, consensus peccatum, peccatum autem mortẽ. Quod
si ita ad deũ humiles confugimus, iam hostis superatus est. Tametsi diabolus exe-
Quod si etiã hosti ea suggerat, quæ nec anima uellet pro- cranda suggerat, ppterea tamen
ferre nec hominis lingua nominare, ueluti planè execrabi- nõ cõturbabimur.
lia & nepharia, ne sic quidem conturbabere, quod non ra-
ro tentator, præsertim in oratione (qua maxime deo appro-
pinquamus) plerũq; nobis ea, quæ sunt plena opprobrij ali-

cuius, aut sceleris offundat, uel sic nos a studio precationis auertere cupiens. In hoc ergo congressu non referas pedem, tametsi tentatio fuerit diuturnior, sed in oratione perseuerato, & sedulo uerbis domini tui Christi Iesu, diabolum tentatorem retunde, quod & Athanasius faciendũ monet: Dic (inquit) blasphemia sit in caput tuũ diabole. Ego enim dominũ deũ meũ adorabo, & illi soli seruiã. Dic cum Dauid: Exurgat deus & dissipẽtur inimici eius, & fugiãt qui oderunt eum a facie eius, nam & Athanasius testatur: Plures sanctos expertos esse hunc psalmum, summo terrori Diabolis esse, hoc ergo faciens in tentatione nõ timebis, quod tiam non ruinæ, sed magis meriti occasio tibi futura sit.

Atha. ĩ quęstionibus q. 15

Psal. 67

Caro.

IN summa itaq; hac petitione postulamus a patre cœlesti eam gratiam nobis donari, qua suffulti carnalem libidinem, & quæcunq; sunt a quibus accendi solet caro domemus, ac totis uiribus curemus, ut omnia incitamenta, uoluptatis, cruci Christi affigere & mortificare possimus. Adhæc ne nos ulla mundi creatura, sua fucata uenustate ac dulcedine sollicitet ad peccandum, sed magis prouocet ad dei laudem & gloriam. Rursus, ne nos mundi malitia, persecutiones, ac tribulationes ad impatientiam, uindictam, iram, aliaq; uitia incitent, sed ut constantes in mortem usq;, fidem in deum firmam teneamus. Itidem si flagellis castigemur, ac delicta nostra plagis iustissime immissis puniantur, tum ad hanc petitionis formulam recte postulauerimus, ut deus huius tentationis felicem exitum faciat, quo scilicet patienter ferentes quod immittitur, hic leuem uindictam experti, posthac non cum hoc mundo damnemur. Deniq; petimus, ne nos satanæ tentatio obruat, qua nos quo uel in superbiam, uel in odium & inuidiam, uel in alia spiritualia

Mundus

Psal. 91 &. 103

Roma. 1

1. Pet 3

1. Corĩt. 1

Diabolus

crimina, atq; adeo tādem in desperationem protrudat, subinde impetit. Rogamus autem nō singuli pro nobis, sed pluraliter, hoc sensu, ut cœlestis pater omnium illorum agat curam, qui cum grauibus & magnis tentationibus conflictantur, ut nos omnes defendat, confirmet, & erigat in hac calamitosa uita, ut sicut decet Christianos milites, uera fide dimicemus, quo æternæ uitæ coronam post legitime gesta ac finita certamina in domino simul consequamur. Nos. 2. Timot. 2 1. Corit. 9

SED LIBERA NOS A MALO.

HAec est dominicæ orationis clausula, uniuersas petitiones ac preces nostras, collecta breuitate, concludens. Nam cum dicimus, Sed libera nos a malo, comprehendimus aduersa cuncta, quæ contra nos in hoc mundo molitur hostis diabolus, quo petito, nihil remanet quod ultra adhuc debeat postulari. Impetrata enim protectione dei, aduersus quæcunq; mala securi stamus & tuti, contra omnia, quæ diabolus & mundus in pernitiem nostram operantur, machinanturq;. Quis enim ei de seculo metus est, cui in seculo deus tutor est? & quis a diabolo metuat si deus liberet, cuius fida & firma tutela est. Recte etiam ueteres nostra quidem sentētia hic per malum Diabolum intellexere, quod ille omnis mali (quatenus nobis damno & exitio est) unicus author sit. Deinde, quod cum nihil sit læsus a nobis, inconciliabili tamen aduersus nos certamine; ac odio plusquam capitali prælietur. Sicut si ipsi in fide nostra infirmanda aut in obruendo nos peccati sarcina non succedat, gaudeat tamen, uel externis malis nos uexare & excruciare, ut uel hinc periculum faciat euersionis, quemadmodū contra Iob & alios Cyp ī orationem dominicam. Chrysost. ī Matth. Chr. Ibidē. Iob. 1

Vis petitionis Chry. *ſanctos feciſſe legitur : Quamobrem Chriſtus hanc clauſulam cæteris ſubiecit, dicens : Libera nos a malo. Vbi in primis dicere nos maluit a malo q̃ a malis . Nos uidelicet erudiens, quod aduerſus proximos, ob mala ea quæ ab illis patimur, amarius commoueri nunquam debeamus, ſed magis ab eis in Satanam omnis mali cauſam & inimicitias (ueluti in cunctorum malorum caput) trãsferre. Sic ut ſi te lædat proximus hoc affectu orare debeas cœleſtem patrem , ut liberet non ſolum te , ſed & proximum tuum tibi incommodantem , a malo , hoc eſt, a Diaboli laqueis, quibus ille captiuus detentus tibi incommodat , alioqui non incommodaturus, quod natura a deo bonus creatus ſit . Non negamus interim hic mali etiam appellatione uenire , quicquid eſt, periculorum aduerſitatis , quod corpori & animæ fortunis*

August. *& famæ uel iam imminet , uel futurum eſt ac inſtat; ſi tamen intelligas (uti diximus) quo cauſa mali referenda ſit, nempe ad diabolum , quod tamen ut caute accipias , neceſſe eſt. Nam aliud eſt malum culpæ, aliud pœnæ: Mali (quod*

Malũ duplex. Culpæ. Pœnæ. 1. Cor. 11 Amos. 3 Eſa. 45 *culpæ eſt) ſolus diabolus eſt author , cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum . Malum pœnæ hoc ipſum eſt, quod homini accidit in peccati uindictam, id quod ſcriptura deo tribuere non ueretur , ueluti quod & bonum & iuſtum eſt. De quo propheta Amos cap. iij. dixit: Non eſt malum in ciuitate, quod dominus nõ fecerit. Et rurſus dominus per Eſaiam, cap. xlv. Ego dñs & non eſt alter. formans lucem & creans tenebras , faciens pacem & creans malum, q̃uis interim hoc malum pœnæ , eatenus diabolo tribuatur, quatenus ipſe deo iuſtiſſime permittente , eo in incredulorum & obduratorum perpetuam pernitiem abutitur*

HOc autem differt hæc particula a priori , quod ibi po=

stulauerimus ut pater cœlestis, nos a malo (quod culpæ uocant) immaculatos seruet, hic uero ut a malo pœnæ præsentis & futuræ liberet, ibi rogauimus, ne tentationibus succumbere sinat, hic petimus, ne nos tribulationibus, afflictionibus & calamitatibus præsentibus, aut futuris deprimi, aut euerti permittat, hoc est, petimus, ut a ui aquarum et ignis, a fulgure & grandine, a famæ & annonæ charitate, seditionibus bellis, factionibus, tumultibus, schismatis, malis mortibus, pestilētiis, ægritudinibus, uinculis, carceribus, exilio, mundi terriculamentis, & blandimentis, & reliquis id genus malis, quibus miseri in hoc mundo præmimur & irretimur. Deinde *etiam a malis futuris, ueluti a subitanea & improuisa morte et perpetua ira dei, & pœnis, quæ impios post hanc mortem expectare certum est, nos liberet. Sic ecclesia hanc clausulam, & in missæ sacro, & in lætaniis (ubi & præterita & præsentia & futura mala deprecatur) explicat & exponit.* Magna *est autem consolatio fidelibus, quod Christus iubet ut patrem petamus, quo nos ab his malis liberet, nam eoipso nobis, fiduciam tribuit impetrandi quod postulauerimus. Neq; enim quid petere iuberet, nisi nos certos esse uellet patrem petentibus, id etiam daturum quod alibi pollicitus sit, dicens:* Petite *& dabitur uobis, & quæcunq; petieritis patrem in nomine meo dabit uobis.* Et *rursus:* Amen *dico uobis:* Omnia *quæcunq; orantes, petitis, credite & accipietis & euenient uobis.* Item, Omnia *quæcunq; in deprecatione uestra credentes petieritis, accipietis.* Quæ *uerba toties iterat Christus, idq; non aliter q̃ si iureiurando se nobis obstringat, quo uel sic nos precantes certa in fide constituat.* Et *hanc sententiam Iacobus testatur:* Multum *ualere deprecationem iusti assiduam, quod & insi*

Quo differat hæc particula a priori.

Lætaniæ.

Matth. 7
Iohan. 14
16.
Marci. 11
Lucæ. 11

Iacobi. 5

Helias. 3.Reg. 17 Lucæ. 4 *gni exemplo cõfirmat.* Helias*(inquit)homo erat similis no bis passibilis, & oratione orauit, ut non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex.* Et *rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum.*

Peccatorib' orãdũ, sed pie affectis Quod *tamen* Iacobi *dictũ de oratione iusti, sic intelligi non debet, ut qui adhuc peccatorum pondere premimur (modo tamen impiam segnitatem & mentis tumorem deposuerimus & in conspectu dei humilitati simus) præsentia mala et*

Psal. 106 *aduersitates deprecari non debeamus.* Nam, *ut* Psaltes *de* Israelitis *præuaricantibus ait:* Ipsi*(inquit) exacerbauerunt eum in consiliis suis, & humilitati sunt in iniquitatibus suis.*

Psal. 102 1.Petri. 1 Psal. 45 Et *uidit cum tribularentur & exaudiuit orationem eorum & memor fuit testamenti sui, & pœnituit eum secundũ multitudinem misericordiæ suæ, & dedit eos in misericordias in conspectu omnium qui cœperant eos.* Nec *nimirum, nam quomodo miseretur pater filiorum, miseretur dominus eorũ qui timent eum.* Ipse *est enim pater misericordiarũ & deus totius consolationis.* Deus *noster, refugium, & uirtus, adiutor in tribulationibus, cuius oculi super metuentes eũ, & in eis q sperant sup misericordia eius, ut eruat a morte animas eorũ, et alat eos in fame.* Exẽplũ *habes insigne in* Niniuitis.

Aduersa huius mundi patiẽter ferenda. DEniq; Christus *iubens ut precemur a malo liberari, insinuat nobis aduersa mundi huius, quæcunq; tandem ea sint, nos patienter ferre, oportere, nec ob id debere aduersus deum indignari, aut obmurmurare, sed magis (ut* Paulus *docet) esse in tribulatione patientes, & a solo deo, humili & æquo animo remedium petere.* Sic *tamẽ ne deo certam legem præscribamus, sed ut semper committamus eius uoluntati, quid de nobis fieri uelit.* Porrò, *si apostolo credi*

2.Timo. 3 *mus,* Omnes *qui pie uolunt uiuere in* Christo Iesu *persecu*

tionem patienter. Quod per multas tribulationes nos oporteat intrare in regnum dei. Quamobrem patientia nobis summopere necessaria est, quam subministrat uiuida fides, qua intelligimus quod sicut oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam, ita & nos multo magis compati oporteat, ut simul etiam cum illo glorificemur. Atq; hoc est quod discipulis suis inculcans ait Christus: In patientia ue=stra possidebitis animas uestras. Hæc est enim quæ serenat ac pacat animos quæ nullis aduersitatibus cædit, quæ (ut Apostolus Iacobus ait) bonum perfectum habet.

Lucæ. 24

Roma. 8

Iacobi. 1

TAmetsi autem, quod hac petitione postulamus, quandiu istam mortalitatem circumferimus non sit sperandum perfecte in nobis adimpletum iri, tamen cum aliquando futurum sit, recte ut fiat, postulamus nimirum ut mortalitatis huius honere deposito ac morte etiam ipsa per bonam fiduciam futuræ capessendæ ac obtinendæ uitæ superata ex omni nostri parte oportuno tempore, beatitudo perficiatur. Quam in hac uita quidem inchoamus, sed demum post hanc uitam a deo Optimo Maximo (si tamen fideles permanserimus) perfectam accipiemus.

Au. de ser. dñi i môte.

AMEN.

HAEc dictio, ut supra diximus, uox est sermonem confirmantis, & rarum fore precantis, perinde atq; dicatur. Ita certo fiat, hoc est, o pater cœlestis, si hæc uota filiorum tuorum pia sunt, si iuxta formam a filio tuo Iesu præscriptam, concepta, certa nos habet fiducia tuam bonitatem præstituram quod petimus.

Amẽ quid

Cuius est regnũ & potestas & gloria in secula, Amen.

DE NATVRA DISTINCTIONE, VI, AC VSV LEGIS, CVM SVBIVNCTA EXPLICATIONE DECALOGI.

Cur postremus locus datus sit explicationi Decalogi.

Non temere in hac institutione doctrinæ Christianæ, postremum locum explicationi Decalogi dedimus, non tantum ordinem, quem res ipsa requirebat, sed & ecclesiæ mentem ac præscriptum sequuti. Explicationi enim symboli Apostolici, quod fidem cõplectitur, primus locus debeatur, q fides ianua sit, qua ad deum acceditur, proximum, ecclesiæ sacramenta, quæ uelu ti quædam symboli pars esse uidẽtur, atq; adeo fidei nostræ certissima symbola sunt, postulabant. Tertium uero locum, dominicæ orationis expositio merito tenuit, q oratio primũ ac præcipuũ fidei opus & exercitiũ sit. Fidem enim in deũ statim sequitur inuocatia. Quartum itaq; ac postremum locum iure sibi Decalogus uendicat, qui regulam planẽ diuinam præscribit, ad quã credentibus ac sperantibus in deum, tota uita deinceps exigenda sit, Homini enim necdum fidem in deum assequuto seu nondum renato, frustra præscripseris Decalogum obseruandum. Porrò eundem ordinem ecclesia in catechizando ac baptizãdo obseruat. Primum enim deum precatur, ut a baptizando, quem ad fidei rudimenta uocare dignatus est, omnẽ cæcitatẽ cordis (quod per fidem fit) expellat, ut oẽs laqueos satanæ, quibus is per incredulitatẽ fuerat colligatus, disrumpat, ut ianuã pietatis aperiat, Deniq; ut baptizatus sapientia dei imbutus, iniquitatũ fœtoribus careat, ac ad suauẽ odorẽ præceptorũ dei lætus in ecclesia

Heb. 11
Roma. 5.
Ro. 8. 10
Decalogus rite regula
1. Cor. 2.
Ordo Catechimi Ecclesie sub baptismũ

ius ipsi deseruiat, Deinde statim sub baptismum ecclesia symbolum & orationem dominicā reddi & recitari iubet. Quo facto baptismū in nomine trinitatis peragit. At mox post baptismū baptizato (quem iam ex aqua & spiritu sancto regeneratū, & remissionem omnium peccatorū suorum adeptum esse constanti fide pronuntiat) uestem candidam tradit, dicens: Accipe uestem candidā & immaculatam, q̄ perferas ante tribunal dn̄i nostri Iesu Christi, quo nihil aliud significat, q̄ baptizatū eam innocentiam, q̄ per spiritum sāctum in baptismo accepit, per custodiā mandatorū dei tota uita seruare oportere, ut tandē ad gloriā regeneratis, & in nouitate uitæ ambulantibus paratam perueniat. Decalogus ergo baptizato traditur, nō q, iustificato iam per spiritum sanctū in baptismo, deinceps opus sit lege, si tamen eundem fidei spiritū (qui datur in baptismo) per uitæ innocentiam retineat, illiusq; ductibus perpetuo obsequatur. Sed propterea ut habeat iam factus Christianus decalogum ueluti speculum quoddam, quod semper ob oculos positum inspiciens uidere possit, quantam in fide suscepta per uitæ nouitatem promouerit. Ad hæc, ut subinde possit dispicere num a ductibus spiritus alicubi & quantum deflexerit, num spiritū domini ab innocentia innouata rursus labendo contristarit, num uestem illam candidam undiquaq; immaculatam seruarit. Porrò si in baptismo, conuentis, ac pactis minus steterit, tum profecto cernet admodum exerte in hoc Decalogi speculo maculas illas suas, quibus rursus post baptismum, eius quam acceperat tunicæ candorem incaute deturpauit, Idq; non sine fructu. Fit enim, ut postquam uiderit fœditatem ac morbum suum in ipso speculo demonstratum indolescat, pœnitentiæq; dolore intrinsecus ductus

Vestis candida.

Matth. 25

Decalogus traditur baptizato velut quoddā vitæ speculum.

Ro. 7. & 8

Fructus q ex Decalogi meditatione nasci tur.

Mat. 9. & 11.

ad eum medicum (qui ægrotum, quamlibet sæpe in eundem uel grauiorem etiam morbum collapsum non aspernatur) certa salutis concepta fiducia recurrat, & dicat: Erraui *sicut ouis quæ periit. require seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.*

Psal. 118

SEd priusquam ad decalogum ueniamus, dicendum nobis erit de significatione & natura legis, q. nullus locus in scripturis frequentius occurrat, quo non utcunq; intellecto in scripturarum sensu cecutire omnino necesse sit. Iam (ut hic plurima repetamus) quæ sparsim dicta sunt prius, id tamen lectori molestũ esse non debet, quod satis tradi non possit id quod omnino intelligendũ ac noscendum est semel. Lex *itaq; generale nomen est, dictum a delectu.*

Lex vnde dicta.

Cicero

Omnis *ergo institutio, quàm sequuti eligimus, quod faciamus, & contrariũ uitamus, cõmuni appellatione lex dici potest. Sic accepto uocabulo, lex diuiditur in diuinam, humanam, & diabolicam.* Diuina *rursus diuiditur in legem naturæ & latam,* Lata *iterum in ueterem & nouam,* Vetus *in moralem, iudicialem, & cerimonialem, quæ breui declaratione indigere uidentur.*

Legis diuisio.

Lex diuina quæ sit, & qd requirat.

LEx diuina est, per quam accepta pro captu nostro dei notitia de dei uolontate docemur, requirens in nobis plenam ac perfectam obedientiam ergà deũ, qua nos totos submittamus diuinæ uoluntati, ac damnans eos, qui non præstant hanc perfectam obedientiã. Hæc *est enim propria uis legis diuinæ, siue scripta sit, siue non scripta.* De *non scripta legimus,* Cum *gentes, quæ legem nõ habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legẽ non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptũ in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia ipsorum, et inter se in*

propria vis legis diuinæ

Roma. 2

uicem cogitationum accusantiū, aut etiam defendentium. De scripta uero, Diliges dominū deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, &c. Rursus maledictus qui non permanserit in omnibus his, quæ scripta sunt in libro legis. Et iterū: Quicunq; totam legem seruauerit, offendat autē in uno, factus est omniū reus. Hac diuina lege, ut est ab optimo, maximo deo data, nihil iustius, nihil sanctius, nihil salubrius est. quæ in dilectione dei et proximi tota consistit. Quum enim homo conditus sit, potissimū ad deum agnoscendum & colendum, idq; per lumen quoddam mentis humanæ inditum, quo homo ante lapsum in peccatum certam de deo notitiam habuit, nempe deum esse creatorem & gubernatorem omnis creaturæ, iustum & bonum, qui hominem ad effigiem & imaginem suam in ipsa hominis mente condidisset, Consequens est, ut priori legis diuinæ parte, quæ dei amorem respicit ac complectitur, nihil iustius esse possit, siquidem perfectam obedientiam hominis ex gratuita dei bonitate conditi erga creatorem suum (cuius imaginem ex gratuita beneficentia gerit) postulat ac requirit. Cæterum, quum per idem lumen intelligamus, nos in uno & ex uno homine omnes esse creatos, idq; non ob aliud quā ad deum ipsum in quadam uitæ societate collaudandum & glorificandum. Quid, quæso, sanctius ac salubrius altera parte legis diuinæ, uel dici, uel excogitari potest, quæ iubet proximum propter deum, sine concupiscentia diligi? Hæc uero diuina lex hoc maxime ab humana lege differt, quod humana externam, sed diuina magis internam iustitiā requirat, idest, mentem & uoluntatem conscientem legi dei; qua deum uere & ex animo timeamus, & ex toto corde, omni fiducia in eum coniecta, diligamus, proximum uero nostrum

Deute. 6
Matth. 22
Mar. 12
Luc. 10
Deut. 27
Galat. 3
Iaco. 2
Lege diuina nihil sā ctius
Roma. 13
Lumen naturæ mēti inditum.
Aug li. 3 Cōfessio. c. 7, & lib. 1. De libero arbitrio c. 6. & seq.
Prior legis diuiæ pars omniū iustissima.
Secūda æquissima.
Gene. 1
Discrimen legis diuiç et humanæ
Lex diuina requirit mē tem conscientem legi dei.
1. Pet. 5
Exodi. 20
Deut. 5
Roma. 7
Lex diuina semper eadem est

perinde ac nosipsos syncero dilectionis affectu complectamur, Proindeq; damnat haec lex omnem concupiscentiam malam, omnesq; uitiosos affectus, qui ipsi seu obedientiae perfectae erga deum repugnant. Haec ergo diuina lex, quae iustum decernit, ut omnia sint ordinatissima, semper eadem est & aeterna, quemadmodum dei uoluntas est immutabilis, quãuis uarie exhibita sit pro ratione temporum & personarum, quo sit, ut in tot species diducatur, eadem tamen re ipsa semper existens, quemadmodum inferius latius dicemus.

Lex humana quae.

LEx humana, quae & ius ciuile appellatur, ueluti media est inter legem diuinam & diabolicã quae quãto ad diuinam magis accedit tanto sanctior ac melior est, quanto rursus ad diaboli legem deflectitur deterior ac deprauatior. Est autem lex humana ordinatio publica, non praecipiens de interiori mentis iustitia, nec iudicans de occultis, quod homo non intueatur cor, sed tantum de factis externis, honorem deferens operibus extrinsecus bonis, & poenam irrogans externis malefactis, in hoc constituta ut obedientia ac honor praesentibus magistratibus deferatur, & ciuilis quaedam & externa pax conseruetur. Haec enim statuit de iure personarum, de rerum diuisione, & possessione, de contractibus, de testamentis, de poenis delictorum, & caeteris similibus, sine qua lege impossibile est, retineri uitam corporalem, ut non iniuria anima ciuitatis appellata sit. Et quanquam de iustitia interiori, quam deus requirit, fere nihil praecipiat, attamen quatenus ad suum finem refertur ordinatio & donum dei est, deo placens, Et quis tam caecus est mente, qui non uideat, quanto terris ornamento sit, & quantum ualeat ordo ille reipublicae in cuiusdam pacis

Legis humanae vis. 1. Reg. 16 Roma. 13

1. Pet. 2

Summa iuris ciuilis.

Lex anima ciuitatis.

Lex ciuilis dei ordinatio.

terrenæ uinculum coercens etiam peccatores, ut tantum do=num non possit non esse a deo. quamobrem diuus Paulus *ait*, Oportere *omnem animam potestatibus sublimioribus ob id subditam esse, quod non sit potestas nisi a deo, sed potestates quæ sunt, a deo sunt*, Ideoq; *subdit*: Qui *potestati resistit, dei ordinationi resistit*. Item: Dei *minister est, ei qui bene facit in bonum, ei uero, qui male facit, uindex in iram*. Et *aperte pronuntiat* Paulus, *necessarium esse, ut hinc legi obediatur non tantum propter iram, sed & propter conscientiam, ut qui secus fecerit, non tãtum pœnæ ciuili subiaceat, sed & peccatum incurrat*. Leges *ergo ciuiles, quatenus non pugnant cum lege diuina, per legem diuinam obrogate non sunt sed potius lege diuina firmantur*. Et *ut non faciant, ut rebus externis homo bene & secundum deum utatur (quod nemo nisi fidelis hoc faciat, dicente scriptura*: Fidelis *hominis totus mundus diuitiarum est, infidelis autẽ nec obulus) faciunt tamen, ut male utentes rebus corporalibus minus molesti sint, donec fideles, & pij inter eos uiuentes, perueniant ad illam ciuitatem, ubi hæreditas æternitatis est ubi non habet, nisi iustus locum, non nisi sapiens principatum, ubi possidebunt quicunq; ibi erunt, uere sua*. Et *propterea* Paulus *pro magistratibus etiam* Aethnicis *orare iubet. ut tranquillam & quietam uitam agamus in omni pietate & castitate*: Hic *est enim finis legis humanæ, a quo si aberrauerit, aberrat autem, quum quid contra deum, aut dei mandatum aperte iubet, tum demum audienda non est, sed fortiter illi obsistendum cum* Apostolis, *quod oporteat plus obedire deo, q̃ hominibus, maxime, q; tum potius diabolica q̃ humana lex censenda sit*.

Roma. 13.

Legi ciuili obediẽdum sub pœ peccati.

Quatenus lex ciuilis abrogata sit per legẽ diuinam.

Aug. ad macedonium episto. 54 circa finem

1. Timo. 2

Acto. 5

LEx *deniq; diabolica ea est, cuius author est* Satanas,

Lex Diabolica.

August. Chrysost. Gene. 1 Esaiæ. 14 Iohan. 8 Lex diaboli legi dei contraria. Ephe. 2 1. Pet. 5

princeps & author omnium malorum, non quod sit ulla substantia per se mala, sed quod sicut ipse Satanas bene conditus a deo, sua peruersa uoluntate degenerauit in malum, ita res alias a deo bene conditas, quantum potest, uitiat & corrumpit, maxime uero homines, quos lege sua, legi diuinæ ex diametro contraria, ad peccandum solicitat. Quemadmodum enim deus lege sua fidem & obedientiam erga se requirit, ita diabolus sua lege per diffidentiã & rebellionem hominum mentem inquinat, & quemadmodũ lex diuina, omnia uult esse ordinatissima, ita lex diaboli tendit ad omnem ordinem turbandũ. Hanc Satanicã legem scriptura uocat legem carnis, legem membrorum, legem peccati quod illius satelles peccatum sit, stipendium mors, cuius origo & uis superius non semel ostensa est. Porrò, primi parentes nostri, quàmdiu libero arbitrio & lumine illo diuinitus indito (quo deus legem suam initio tradidit & hominis menti inseuit) bene usi sunt, sub lege diuina tantum fuerunt, qua duce, etiam potuissent per superadditam gratiam perfecte obedire deo, quod scilicet nullam in se dissensionis materiam aut pugnam sentirent, sed magis experirentur, carnem menti omnino consentientem. At postquam diabolus in paradiso legem aliam diuinæ illi legi (quæ erat de non edendo ex ligno scientiæ boni & mali) omnino contrariam, ipsis proposuisset ac suggessisset, quum diceret, Comedi, si comederitis non moriemini, sed eritis sicut dij, ipsiq; male creduli ac misere seducti, magis elegissent assentiri Diabolo mendaci q̃ deo uero, & magis obtemperare legi Satanæ corruptoris, q̃ legi dei, creatoris ac seruatoris, protinus in eis obscuratum est, lumen illud notitiæ dei diuinitus infusum, illo scilicet offundente, infideli tatis

Gene. 3 Eccle. 15 & 17 Aude corrup. & gra. Gene. 3

tatis tenebras, quem Christus potestatem tenebrarum appellat, proindeq; mox ubi præceptum dei trãsgressi sunt, peccatum uelut ægritudo quædam letalis eos inuasit, & mors ipsa protinus concepta, ac illa uis (qua ante peccatum mens corpori dominabitur) repente uitiata est, succedente lege cõcupiscentiæ carnalis deinceps per Adam in omnes homines ex mortis propagine deriuata, quæ est omniũ peccatorũ, omnisq; rebellionis contra deũ amarissima radix. In hac peccati lege, quũ cõcipiamur, & nascamur, afferimus nobiscũ dei ignorantiam, seu saltem obscurissimam notitiam, diffidentiam & rebellionem contra deum Vacamus enim dum nascimur, ac tantisper etiam, donec renouemur, uero timore dei (nã si quis est in nobis dei timor, is est cũ odio cõiunctus) non tangimur uera fide. dubitantes subinde de prouidentia, iustitia, & misericordia dei, nõ afficimur uera charitate, ad amorẽ rerum fluxarũ magis procliues, tametsi adhuc sentiamus in nobis illam dei legem non esse penitus extinctam, sed oppressam, quo fit, ut nemo non cum Paulo lamentari ac dicere cogatur: Inuenio legem uolenti mihi facere bonum, quoniam mihi malũ adiacet, Condelector enim legi dei secundum interiorem hominẽ, Video autem aliam legem in mẽbris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuitatem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Per hanc legem factus est Diabolus princeps mundi huius, quẽ Christus ueniens eiecit, delens chirographum decreti, quo nos huic diabolicæ legi obstrinximus, quod erat contrariũ nobis auferens illud de medio & affigens cruci, & expolians principatus & potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso. Ergo qui in Christo baptizantur, ab huius quidem legis ui ac dominatione, hoc

Diabol' potestas tenebrarum. Lucæ. 22

Ber. in ser. de cœna dñi lex diaboli seu cõcupiscẽtiæ, in q̃ nascimur q̃ secũ adferat

Roma. 7

Diabolus princeps mũdi huius Iohan.

Coloss. 2 Iohan.

Rom.7 Augult. Ber.i ser.in cœna dñi & baptismo.

est, a peccati reatu & damnatione liberantur. Lex enim spiritus uitæ in Christo Iesu liberat nos a lege peccati & mortis, sed tamen interim manet concupiscentia, materia ac fomes peccati, non ut dominetur, sed ut per spiritum nobis in baptismo datum sensim eradicetur. Quo fit, ut Apostolus dicat, nihil damnationis esse his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, quo significat ac docet, Diabolum in regeneratis, per concupiscentiā efficacem non esse, nisi tamen legem spiritus uitæ deserant, & facti desertores, relictis Christi uexillis, sua uoluntate carnem iterum insequendo, se diaboli legi rursus alligent, & ex filijs fidei, fiant filij diffidentiæ, in quibus solis, efficax est spiritus ille erroris, quemadmodum in expositione sacramenti baptismatis latius diximus.

Ephe.2

legis diuīæ diuisio. Tria tēpora quod ad legem diuinā attinet spectanda. lex naturæ lex Moysi Lex Euangelica. Hiere. 31 2. Corint.

SEd ad legem diuinam redeamus. Hæc licet (ut diximus) semper eadem sit & immutabilis, aliter tamen atq; aliter secundum diuersitatem temporum & personarum exhibita est, Quo fit, ut in legem nature & legem scriptam, scripta rursus in ueterem ac nouam diuidatur. Tria siquidem tempora spectanda sunt, quod ad hominem pertinet, conditi, lapsi, & restituti, Condito data est lex naturæ, Lapso uero, quum hæc naturæ lex nedum per originale peccatum obscurata, sed increscente etiam hominum malitia propemodum obliterata fuisset, data est lex uetus per Mosen in tabulis lapideis, dei digito conscripta. Postq̄ uero & hoc dei donum, hominū impietas sibi uerterat in occasionem grauioris damnationis, data est lex Euangelica per Christum, quæ digito dei in cordibus fidelium exaratur.

lex naturæ si generatī accipiatur

LEx naturæ si generatim accipiatur, non tantum indita est menti hominis, quin uiget quoq; in omnibus re-

bus creatis, etiam in his quæ sensu carent ac ratione, uelu=ti corpora cœlestia, maria, flumina, fontes plantæ, & omne animantium genus, suæ quodq; naturæ legibus obtemperant, quod tamen sic accipi uolumus, non quod natura, sed quod deus naturæ conditor, harum legum sit author, etsi leges naturæ dicantur, Quicquid enim natura dat aut facit, deus facit ac generat, quemadmodũ superius in symbolum diximus. Cæterum, quid nã sit naturæ, lex quatenus ad hominem tantum refertur, & quatenus ea a communi lege naturæ, qua cæteræ naaturæ reguntur, differat, ex superioribus satis intelligi potest. Cæteræ creaturæ suam legem a condito orbe perpetuo quodam tenore obseruant, quia libero carent arbitrio. Soli angeli, ac deinde etiam homo (quod ipsis data fuerit libera uoluntas) hanc legem præuaricati sunt. Lex ergo naturæ in hominibus est illa notitia de deo. & de dei uoluntate, quæ, conditis nobis, menti nostræ per deum est indita. Hæc (ut iam diximus) ante præuaricationem diuini præcepti, ut lumen illud diuinitus insitum, tam certa erat ac dilucida, ut si uoluisset homo, potuisset deo per gratiam sibi in hoc suppeditatam obedire. Verum, post præuaricationem hoc lumen cum Diaboli suggestione, tum nostro uitio non aliter obrutum est & obscuratum, quàm fieri uidemus in oculo saucio. Purus enim & syncerus oculus, lumine quodam diuinitus insito illustratur, quo suo munere rite perfungitur. Quod si in eum puluis irruat, aut uehemens fumus, uel pituita immigret statim sordidus fit ac saucius, purgandus prius, anteq̃ uidere aut recte intueri lumen rursus possit. Non secus lumen illud naturæ menti primi hominis infusum, etsi peccato succedente non penitus extinctum, nimirum tamen in modum obtene=

in omnib⁹ rebus creatis viget.
Psal.103
August.
lex naturæ homini ĩdita, quo differat a lege naturę cõi.
Psal.103
lex naturæ in homine quid.
Ante lapsũ
Au. de cor rep. & gra. cap.10.11
Aug. in Io. Tracta.1
Au. de spũ & lite. c.27
Nullũ certi⁹ dei vestigiũ in rerũ natura, q̃ lex naturæ
Au. de ser. dñi ĩ mõte lib.2

bratum fuit. Remansit *adhuc effigies quædam & imago diuinæ sapientiæ, quam ipse animis nostris impressit ac insculpsit, sed tenuis, qua tamen nullum est, in rerum natura certius dei uestigium. Certe hoc constat nullam esse rationalem animam quamuis peruersam (quæ tamen ullum rationis usum obtineat) in cuius conscientia per hanc naturæ legem non loquatur deus, qui eam in cordibus hominum solus inscribit Fertur quidem animus hominis necdum renati cæca quadam cupiditate, interim tamen cum cogitat & ratiocinatur: tum quicquid in ea ratiocinatione uerum est, non ei, sed huic ipsi lumini ueritatis, a quo uel tenuiter pro sui capacitate illustratur, tribuendum est, ac agnoscendus deus qui inuisibiliter, sed sensibiliter tamen in mentibus hominum operatur. Hæc itaq; naturæ lex in æthnicis etiam testatur & clamitat, Deum conditorem totius naturæ, deum bonum, & iustum, deo obediendum, deum inuocandum esse, sicut dicit Apostolus: Qui cum cognouissent deum (nimirum per naturæ legem) non sicut deum glorificauerũt: Hæc item lex facit ut homo naturaliter intelligat uirtutem expetendam esse propter deum. Item secundum naturam esse, parentibus ac maioribus obtemperare. Hæc quoq; facit iniurias, cædes, furta, stupra, adulteria, mendacia, & his similia, naturali iudicio displicere, idq; attestante conscientia, Sed de hoc satis.*

Roma. 2

Deus operaturs ensibiliter in mẽtibus hõinũ

Lex natura docet nos de deo.

Roma. 1 docet sectãdã virtutẽ & scelera vitanda.

Roma. 2

VT ad legem latam seu scriptam ueniamus principio quo intelligi possit, cur ea data & quæ eius uirtus sit, repetendum est, quod toties superius docuimus. Nempe per lapsum primorum parentum, uiribus liberi arbitrij misere abutentium, legem diuinitus insitam, atq; adeo totã ipsam hominis naturam, cum uiribus suis tam grauiter ui-*

Au de na. & gratia.

Aug de spiritu & lite.

tiatam ac corruptam fuisse, ut per suas uires originali innocentiæ seu iustitiæ restitui nullo modo potuerit. Adeo enim uires illæ naturales per peccatum uitiatæ sunt, ut liberum arbitriũ amodo ex se inefficax esset ad bonũ, ac plane impotens ad præstandã obedientiam legi dei, initio mẽtibus humanis insculptæ, uel ob id, quod uitiato illo lumine menti hominis diuinitus indito, statim cœperit, Idq; necessaria quadam consequentia, in natura hominis hærere ignorantia, dubitatio, diffidentia, odiũ, & contemptus dei, quæ cum lege diuina pugnant, quæ natura ipsa dictante iubet, ut deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & ex omnibus uiribus diligamus, utq; soli deo subiecti simus ac adhæreamus. Iam etsi deus hominem lapsum, & peccato plane obrutum, deq; salute & reparatione sua penitus desperantem, ineffabili pietate rursus erexerit, cum promitteret futurum aliquando semen ex muliere quod caput serpentis contereret, hoc est, quod regnum diaboli (peccati scilicet & mortis) aboleret, ac hominẽ a peccati uinculis eximeret, in qua etiam promissione nõ dubium est, omnes pios ab orbe condito suæ salutis anchora posuisse, quinetiam omnes homines in huius promissionis fide saluari, & per eam bene operari, ac legem sectari potuisse; tamen cum diabolus sua tyrannide (nec dum per uenturi Christi potentiam destructa) hominum maximam partem (alioqui ex innata corruptionis labe in malum pronam) in omne insuper scelerum genus ruere fecisset, ac mentibus eorũ per accumulatas peccatorũ sordes magis ac magis obscuratis, hanc promissionem sensim excussisset, factum est, ut paucis admodum sanctis ac pijs hominibus exceptis, qui memoriam eiuscemodi promissionis singulari dei beneficio conseruabant, & postea in Abra-

Liberũ arbitriũ post lapsum inefficax ad bonum.

Gene. 3

Aug. epist. 95. ad Pelagio ad innocentium.

Gene. 6

Gene.12 2.Reg.7 1.Para 17 Psal. 55

Propter excussã promissionẽ de xp̃o et abusum legis naturæ necessario erat veniẽdũ ad legẽ scriptam.

Psal. 13 Roma.2 Deut. 32 Roma.1

Augu.

Deut. 6 Matth.22 Roma. 1

Qui dicantur cõsetti re facientibus.

ham ac Dauid renouatam agnoscebant, cæteri huius promissionis, & eiusmodi spiritalis liberationis ignari, lege naturæ male sint abusi, Quidam enim eo dementiæ sunt prolapsi, ut deum esse negarēt. Siquidem hi, quum hominem in tantam miseriam per peccatum illud primorum parentum lapsum esse non agnoscerent, nec modum uiderent, quo sese peccati uinculis extricarent, ac etiam cernerent temporariam scelerum impunitatem, cæco plane ac impio iudicio prouidentiam dei sustulerunt, desideria sua pessima insequentes ac dicentes in cordibus suis. Non est deus, quos tamen non dubium est grauem mentis, lanienam ex delictorum conscientia semper circũtulisse, qua tamen uel sola commostrante satis intelligere potuissent scelerum aliquem ultorem aliquando fore. Quidam uero etsi deum esse naturali iudicio, utcunq; cognouissent, non tamen sicut deum glorificauerunt, sed superstitionibus dediti uanos deos opera manuum suarum ac uanos ritus (in quibus omnem suam fiduciam constituebant) sibi finxerunt. Quidam deniq; licet unum deum agnoscerent, cui & obedientiam deberi censerent, & quæ lex naturæ, ueluti bona suggereret sequenda quæ uicissim mala respuenda esse putarent, tamen cum in proprias uires & opera, & non in dei uirtutem ac bonitatem respicerent, seipsos misere deceperunt. Nam etsi manus a publicis criminibus abstinerent, animum tamen praua concupiscentia imbutum mundare non potuerunt. Hoc enim solius dei & promissi mediatoris munus erat, quem illi, uel ignorabant, uel agnoscere saltem non uolebant. Quid autem magni est, si manus retineantur a scelere, cum animus legi dei, interiori concupiscentia repugnante, nondum consentit? Vbi adhuc uitiosi affectus ex concupiscentia pul-

lulantes, ac perfectam erga deum charitatem (quae ex toto corde, & ex omnibus uiribus proficisci debet) uitiantes reliqui sunt, qui (etsi externum opus peccati non patretur) cōscientiam tamen coram deo in non renouatis accusare non desinunt. Nā ut Apostolus ait: Non solum digni sunt morte, qui eā faciunt, sed & qui facientibus consentiunt, consentiūt autē, qui in similia scelera cum facientibus omnino ruerent, nisi deum ut ultorem timerent. Certe planè aliud est, quempiam uoluntate benefaciendi benefacere, aliud uero ad malefaciendū sic inclinari, ut & malum faceret quis, si hoc posset impune permitti. Nam profecto is in ipsa intus uoluntate peccat, qui non uoluntate, sed timore non peccat, quales sumus omnes, in quibus nondum uiuit Christus, quòd omnes prorsus quotquot sumus, sic nos adfectos deprehendimus, ut si nulla lex urgeret ac abesset tam penè metus quàm spes praemij, essetq; planè liberum nobis facere quiduis, omnino quae pessima sunt, faceremus praesertim uel impellente tentatione uel prouocante occasione.

Au. ad Ponifaciū. li. 1 cōtra. c. epistolam Pelagianorū.

peccat timore nō peccās

QVum ergo naturalis lex per lapsum Adae in hominum mentibus in tantum obtenebrata fuisset, ut citra fiduciā promissionis uenturi seminis, in quo benedicerentur omnes gentes ad iustificandū hominem ipsa non sufficeret, Insuper etiā per increscētem hominum malitiam propemodum esset obliterata factum est singulari dei prouidentia, ut lex per Mosen data (quae & uetus ad differentiam nouae legis per Christum latae appellatur) succederet. Iq; tribus potissimum de causis. Primo, ut coerceret homines quadam disciplina, poenarum metu a flagitijs deterrens, quod ut ita fieret, erat necesse, modo societas humani generis, aliquo saltem modo cōstare deberet. Nam cum lex naturae ita

Gene. 22. Galat. 3

Lex vetus p Moysen data trespotissimū ob causas.

lex disciplina coercēs hominū cupiditates

esset obscurata, ut etiam manifesta scelera perinde ac si scelera non essent dissimularentur, fiebat ut stupra, incæstus, adulteria, rapinæ, cædes, & his similia facinora, non tantum impune admitterentur, sed & scelerati sese laudem inde referre putarent, quare post naturæ legem, scripta lex, ob id in primis diuina authoritate ac beneficio lata est, ut hæc externa & manifesta scelera comprimerentur. Quod significans Apostolus ait: Lex iusto non est posita, sed iniustis, & non subditis, impiis, & peccatoribus sceleratis & contaminatis, patricidis, & matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus & periuris. Hunc usum diuinæ legis (qui ciuilis est) lex humana est imitata, & eatenus dei donum est, ex lege diuina suam originem trahens; quemadmodum supra diximus. Secũdo, lex diuina lata est, ut ostenderet peccatum, ut accusaret, terreret, conturbaret ac confunderet conscientiam, quem legis usum lex humana (quæ tantum externa respicit) ignorat, lex uero diuina sibi ut proprium uendicat. Quem legis finem Paulus frequẽter indicat, ut cum ait Roma. iij. Per legem agnitio peccati. Et iterum, Roma. vij. Peccatum nõ cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebã, nisi lex diceret, non concupisces. Non quod ante legem concupiscentia non esset peccatum, sed, quod lateret. Sine lege (inquit Apostolus) peccatum mortuum erat. Ego autem uiuebam sine lege aliquando. Sed cum uenisset mandatum, reuixit. Transfigurat enim Apostolus in se hominẽ, qui est ante legem & sub lege positus. Sine lege peccatum mortuum est, id est, occultatum, quod uelut mortuum putatur. Et ego uiuebam sine lege, id est, nullo ex peccati metu terrebar, quia non apparebat peccatum, cum lex non esset, Adueniente autem manda-

1. Timo. 1

Lex humana imitatrix legis diuinæ

Lex lata ut indicaret peccatum

Lex humana nõ iudicat de occultis.

Rom. 3. 7.

Ante legẽ quomodo peccatum mortuum.

to, peccatum reuixit, id est, peccatum, quod latebat ante prohibitionem notum factum est, seu apparuit per præuaricationem. Fuit enim ante legem peccatum, sed ut Apostolus ait: Non imputabatur, intellige apud homines, quod lex naturalis propemodum esset abolita. Lex ergo neq; peccatum proprie operatur aut infert, quia iusta & sancta est, si quis ea legitime utatur, neq; peccatum, uel extirpat, uel uiuificat, sed tantum ostendit peccatum, idq; nō eo fine, ut per peccatum occidat, aut per incussos nobis terrores perimat, sed ut animam humanam, quasi de innocentia securam, ipsa peccati demonstratione ream faciat, quo tandem illa intelligens peccatum sine gratia deuinci non posse, reatus solicitudine ad percipiendam gratiam promissi mediatoris conuertatur, quod uix clariori exemplo q̃ speciali iudicari potest. Speculum nobis, turpitudinem seu maculam nullam, uel adfingit, uel infert, uel adimit, sed tantum ostendat, ut de fœditate nostra (quam ipsi nobis adimere non possumus) commoniti ac conturbati, ad eum, qui eiusmodi deformitati mederi possit, confugiamus. Sic deus per legem ostendit homini infirmitatem suam, eo scilicet fine, ut iam suæ sibi infirmitatis conscius ad eius misericordiā per fidem confugiens, sanetur. In quam sententiam Paulus dixit: Conclusit deus omnes sub peccato, ut omnium misereatur. Neq; enim quispiam concupiscentiæ resistere poterit, nisi adiutus gratia: Nemo naturale uitium deponit, nisi ope conditoris naturæ. Nemo incredulitatem, diffidentiam, odium, & contemptum dei exuit, Nemo cum uoluntatis delectatione bonum operatur, nisi deus fidem, spem & charitatē per spiritum suum mēti prius immittat. Tertio, lex data est, ut iustificatis per fidē regula sit bene uiuendi, in qua cernant opera

Lex ppriè nō est causa peccati.
Roma. 7
1. Timo. 1
Au. de spū et litera ad Marcellinū
Quo fine lex ostēdat peccatum
Speculū legis symbolum.
Rom. 13.
Nemo concupiscentiā uincit, nisi per gratiā.
Lex regula bene uiuendi incitans ad operandum bonū

quæ deo placent ac imitētur, ut faciant quæ riquirit deus, et eatenus præstat sapientiam paruulis, lætificat cor, illuminat oculos. In quam sententiā Dauid ille diuinus Psaltes ait: Lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lumen semitis meis. Nam quāuis iustificati ab onere legis liberi sint, qui iā per legem non terrentur, conturbantur aut damnantur, tamen ab obedientia legis liberi non sunt, imo gratia iustificationis in ipsis iam facit & operatur, ut legem uoluntariæ impleant, non constituti amodo sub legis imperio, sed sponte sua facientes, quod lex præscribit, In summa lex data est per Moysen, ad reuelandā legem naturalem penè obliteratam, ad disciplinā corrigendā ad indicandam infirmitatem nostram, Deniq; fidem in deum reformandam.

Psal. 18. Psal. 118. Ro. 4. & 7

Au li. quæstionum ueteris testamēti. q. 4

Diuiditur autem hæc lex, in moralem, cerimonialem & iudicialem. Iudicialis respondet primo finis legis, qui est in coercendo per disciplinam ad retinendam societatem humani generis, sed per Moysen potissimum tradita ac instituta ad gubernationem illius populi Christum expectantis, de ritibus coniugiorum, successionibus, pœnis delictorum & similibus rebus forensibus præcipiens. Moralis, secundo fini respondet, quod sit expositio legis naturæ ac doctrina uirtutum carnis fragilitatem ostendens & ad gratiam præparans. Cermonialis uero instituta fuit ad præfiguranda uenturi Christi mysteria & ueros fidei cultus deo acceptos, nimirum ultimo fini legis respondens. Sunt autem iudiciales ac cerimoniales leges abolitæ non pertinentes amodo ad nos. Iudicialis enim data erat ad moderandum populum illum, utentem cermoniis Christum præfigurantibus. Statu ergo illius populi mutato, necesse erat, ut & hæc lex cessaret. Vnde nos nunc recte eius loco

Diuisio legis Mosaicæ. Iudicialis

lex iudicialis tātū tradita Iudæis

Moralis.

Cerimonialis.

Iudicialis et cærimonialis leges abolitæ. Heb. 7.

iure ciuili Imperatorio utimur, quemadmodum supra diximus & ostēdimus. Itidem cerimonialis obsoleta est, quoniā per Christum adimpleta, sicut Christus ipse testatur: Lex, inquiens, & prophetæ usq; ad Iohannem, idest, cerimoniæ & typi ueteris legis usq; ad Iohannē. Nam post Iohanem consummatis omnibus, quæ lex figurabat, & sublatis typis, gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. At sola lex moralis (cū interpretatio sit legis naturæ) abrogata nō est, sed manet, quā Christus nō uenit soluere, sed adīplere, eāq; gratiā conferre, qua & nos adiuti eandē adimplere possimus. Id qđ sæpissime in hac institutione replicatum meminimus. Au. in episto. ad Hebræos. Math. 11 Lucæ. 16 Iohan. 1 Math. 5

QVibus semel recte perceptis quamplurima in scripturis subobscura statim manifestiora fiunt. Veluti sunt, cur lex Moysi, lex literæ, lex operum & timoris, cur item ministratio mortis appelletur, cur occidere, peccatum augere, irā operari, & impossibilis esse dicatur. Cur pedagogo & speculo cōparetur. Lex enim literæ dicitur (ut qđ antea semel diximus maioris perspicuitatis gratia iterū repetamus) quatenus doctrina est literis deformata, docens, quid agendū, quid uitandū, cui si spiritus uiuificans seu gratia adiuuans (quā ipsā nō præstat) desit, idest, si non uiuat in corde per spiritum: quid aliud est, q̃ mortua litera? q̃ certe nō sufficit scire, sed opus est, ut id quod iubet etiam fiat in nobis, quod non fit uirtute legis, sed ope gratiæ, quāobrem grauiter errarunt Pelagiani etiā antea per nos notati, asserentes hominem suis uiribus legem adimplere posse, eoipso euacuātes & irritam facientes crucē & redemptionem per Christū. Si enī possibilitas naturalis per liberū arbitriū & doctrinā legis (qua tantū cognoscit, quomodo uiuere debeat) ad bene uiuendum sufficit, sibi ergo Christus gratis mor- Gala. 3 Lex literæ Nō sufficit scire literā legis. Au. de na. et. gra. cap. 40 Galat. 2.

tuus est, qui certe propterea mortuus est, ut peccati imperium in membris nostris destrueret, & gratiam promereretur apud patrē, qua adiuti legem alioqui nobis factu impossibilem facere possemus. Lex factorum seu operum dicitur, quia opera imperat quæ facere debeamus, licet non addat possibilitatem, qua faciamus, necessitatē aliunde petendi remedij & auxilij indicans, & ad medicum prouocans. Lex uero timoris appellatur, quod timore pœnæ a peccato coerceat, quodq; quādiu non accedit spiritus coadiuuans, timore non amore, fiat, imo omnino nō fiat, quod lex sine dilectione adimpleri nequaquā possit. Quod autē aculeus et uirtus peccati ministratioq; mortis appellatur, quod occidere, quod peccatum augere, quod iram operari, quod omnes sub peccatum includere dicitur, sic intelligendum est: Non ꝗ hæc operetur lex diuina sua natura (nam eatenus differt a lege diabolica, quæ proprie lex peccati dicitur) sed tantum per occasionem. Idq; in hominibus lege diuina abutentibus, & eandem ad uerum ac ultimum finem, quem ipsa intendit non accommodantibus, quemadmodum aperte apostolus ait: Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. Et paulo post: Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam, & post pauca. Inuentum est mihi mandatum, quod erat ad uitam, hoc esse ad mortem, nam peccatum occasione accepta, per mandatum seduxit me, & per illud occidit. Itaq; lex quidem sancta & mandatum sanctum & iustum & bonum. Sed peccatum, ut appareat peccatū per bonum operatum est mihi mortem, ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Elegit apostolus generale quoddam legis, ab omni peccato prohibentis, ut una uoce

Lex factorū seu operum quare dicatur.

Lex timoris.

Roma. 13

quomodo lex operetur peccatū & iram.

Roma. 7

Aug. de spiritu & lite. c. 4.

cuncta complexus legis, infirmitatem indicaret, utq; q̃ non prodesset, sed obesset magis lex non recte utenti, doceret. Proinde ait: Non concupisces. Neq; enim ullum peccatum, nisi concupiscendo contra legem dei cõmittitur. Est ergo ea lex, quæ hoc præcipit admodum laudabilis, optima etiã ac saluberrima, q̃ siquis impleuerit, nullum habebit omnino peccatũ. Sed tamen nisi adiuuet spiritus sanctus inspirans pro concupiscentia mala cõcupiscentiã (ut ita dicamus) bonam, hoc est, nisi spiritus charitatẽ diffundat in cordibus nostris, lex ipsa quãtũuis bona, prohibendo auget desiderium malũ, sicut aquæ impetus, opposito obice, fit uehementior, si in eam partem, qua obex positus est impetu influere non desinat, cuncta enim mole maiori cumulo præcipitatus uiolentus per prona prouoluitur. Nescio enim quomodo hoc ipsum, quod concupiscitur, fit iucundius dum uetatur: quod & poeta nõ tacuit, cum ait: Nitimur in uetitum semper, cupimusq; negata. Hoc ergo est, quod peccatum, ut (apostolus ait) fallit per mandatũ, quodq; per illud occidit, cum scilicet accedit peccato legis præuaricatio, & fit peccatum (quod ante legem, uel latebat, uel non ita augebat) magis peccans peccatum, id est, grauius. Vnde alibi ait apostolus: Lex subintrauit, ut abundaret delictum, ut scilicet eo modo conuictus atq; confusus peccator uideret nõ tantum doctorem sibi esse necessarium, quo docente legem percipiat, uerum etiam adiutorem deum, a quo sua itinera secundum legis præscriptum dirigantur, ut confugiendo ad opem diuinæ misericordiæ sanetur, atq; ita fiet, ut ubi abundauit delictũ, superabũdet & gratia, non quidem peccantis merito, sed subuenientis auxilio. Ex quo manifeste sequitur (quod sæpe etiam docuimus prius) Bene uiuere donum esse diuinum, non tantum, quia

Roma. 7
1. Timo. 1
Au. de spũ & litera.
Ouidius.
Aug. Ibidẽ ca. 6. & 7
Roma. 7
Peccatori ut resipiscat non tantũ doctor, sed & adiutor deus necessarius.
Psal. 118
Bene uiuere donũ diuinum.

Aug. Ibidē cap. 5 Eccle. 5 Roma. 5

hominí deus dedit liberum arbitrium (ſine quo nec male nec bene utitur) nec ob id tantum, quia præceptum dedit quod doceat, quemadmodum ſit uiuendum, ſed quia ipſe ſolus eſt, qui charitatem per ſpiritum ſanctū diffundit in cordibus eorum, quos iuſtificat. Ergo qui lege ſecus utuntur, id eſt, qui literæ tantum imberent, & qui ſuis propriis uiribus putant ſe legi ſatisfacere uelle, abſq; gratia & dono charitatis, iis lex quæ erat ad uitam, per occaſionem ſit mortis miniſtratio, peccatum augens, irā efficiens & occidens, quæ admodum ſalubris ipſis fuiſſet, ſi in finem præcepti, id eſt, liberatorem (cuius gratiæ participatione mandatum demum impletur) reſpexiſſent, & illius opem impetraſſent. Ex quibus quoq; perſpicuum euadit, quatenus lex impoſſibilis factu dicatur. Ex ſe enim (quod extra hominem ſit) lex nō iuſtificat, etſi liberum accedat arbitrium. Nam quandiu latet ueritatis uia, liberum arbitrium ex ſe non ualet quicquam, niſi ad peccandum, Quinetiam ueritate iam per legem patefacta, lex ad bene agendum non ſufficit, niſi enim quod agendum eſt, delectet etiam, & ametur, non agitur, non ſuſcipitur, non bene uiuitur. Vt autem quod agendum eſt, diligatur, neceſſe eſt, ut charitas dei diffundatur in cordibus noſtris, non per liberum arbitrium (quod ſurgit ex nobis) ſed per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Impoſſibilis ergo lex eſt, ſi tantum liberi arbitrij uires reſpicias, poſſibilis autem factu eſt per gratiam. Quamobrem audiendi non ſunt, ſolo nomine Chriſtiani, qui legem ſimpliciter factu impoſſibilem eſſe dicunt, atq; hinc & interdum etiam ex uerbis Apoſtolis malæ detortis ſuam malitiam excuſare nituntur. Nam cum per Chriſtum redempti, ſpiritum quoq; ſanctum in baptiſmo (rite ſaltem præbito & accepto) ſint adepti,

Finis præcepti xp̄s ad ſalutem omni credenti

Au de ſpū & lite. ca. 2

Roma. 5

ipsisq; quantumuis peccatum mole obrutis per eundem Christum (si tamen uere pœniteant) reditus pateat ad patrē, & spiritus emissi participationem, consequens est, ut contumeliam Christo inferant, si legē sibi simpliciter adimpletu impossibilem esse cauillētur. Certe, q̃diu carnales esse pergunt, lex ipsis impossibilis factu est, quia lex spiritalis est, idest, exigit spiritum, requirit affectum, non fit solo opere externo, sed qui spiritalis est (quales facit spiritus gratiæ) is iam dei similis factus, legem facile implet, nec erit sub illa, sed cum illa. Talis autem is est, qui nec capitur temporalibus bonis, nec terretur temporalibus malis.

Iohan 6 Hier. cōtra Pelagia. Aug. lex spūalis

Roma. 7 Spūalis nō est sub lege sed cū lege.

EX prædictis etiā facile uidere est, cur lex dicatur pedagogus in Christum nimirum, q̃ quemadmodum pedagogus per ferulā & disciplinam correctionis, queros ad scientiæ perfectionem adducit, sic lex a malo coercendo, & nostrā infirmitatem nobis demonstrādo nos ad Christum mittit. Item, sub pedagogo esse dicimur, q̃diu sumus sub lege, idest, q̃diu nos lex occulta censura damnat, quod scilicet ex toto corde legem non faciamus, tamdiu legi uiuere, idest, sub dominatione & imperio legis esse dicimur. At post q̃ legis uinculis amodo non constringimur, quia scilicet ultro & ex animo, idq; dei amore, non quidem ex nobis, sed per gratiam legem implemus, quia tum non habet lex quod in nobis damnet, pulchra certe periphasi, legi mori, & per legem spiritus uitæ a lege mortis liberari dicimur.

Lex pædagogus.

Galat. 4

Legi uiuere quid sit.

Legi mori a lege mortis liberari quid sit.

LEX noua quæ sit, satis ex ijs, quæ de lege ueteri diximus colligi potest. Lex noua, Euangelium est, quæ & nouum testamentum, & lex spiritus, seu lex spiritus uitæ, ministratio spiritus uitæ, & iustitiæ, lex perfectæ libertatis, lex gratiæ & circuncisio cordis appellatur, Euāgelij uo

Lex noua Euāgeliū ē Nomina legis nouæ. Euangelii vocabulū

Euangelii summa. *cabulum Apostoli usurparũt pro læto nuncio seu annuntiatione aduentus ac beneficij Christi. Quid enim eo nuncio lætius, quo annũtiatur per fidem in Christum gratis peccata nobis condonari, solui inimicitiam inter deum & hominẽ, donari nobis spiritum sanctum nos innouantem. Denique uitam æternã.* Habet autem Euangelium suam quoque literam, *idest, historiã & doctrinam, quæ in quatuor Euangelijs & Apostolicis literis continentur, sed eatenus (quod & superius nos dixisse meminimus) nõ sumitur differẽtia legis nouæ a lege ueteri. Nam multi sunt, qui & historiam & doctrinam Euangelicam legunt & audiunt, quibus tamẽ Euãgelium non est ministratio spiritus uitæ seu iustitiæ. Præterea, quod ad doctrinam attinet, noua lex ueteris legis tum explanatio, tum epitome est.* Legem enim moralem (*quæ una est omnium temporum ac ætatum*) non *sustulit* Euangelium, *sed clariorem reddidit, apertius docens quid illa requirat, nimirum non solum opus externum, sed & animũ & affectum.* Vnde quod ad *literam attinet, ita possit occidere litera Euangelij sicut litera legis, si non progrediamur ultra ad euangelij gratiam, quæ auditu percipitur, fide apprehenditur, & charitate, quæ per spiritum sanctum datur in fideliũ corda diffunditur.* Hæc igitur *gratia, corda fideliũ per fidẽ & charitatem innouans, & uiuens in nobis, proprie noua lex, nouum testamentum & euãgeliũ est.*

Euangelii litera.

Matth. 7

Lucæ. 6

Doctrina euangelica ueteris legis explanatio.

Matth. 5

Euangelii gratia.

Rom. 10. 5

Noua lex uiuens gratia in cordibus.

Quod differat lex vet⁹ ab euãgelio

2. Cor. 3

aug. de spiritu & lite. cap. 17

NEc *alia ratione Paulus legem ab Euangelio discernit, cum Corinthios suos appellans, ait: Quoniã estis epistola Christi ministrata per nos, scripta non atramento, sed spiritu dei uiui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Hoc ergo *solo differunt, quod lex uetus extra hominem scripta est in tabulis lapideis ut eum perterrefaciat*

terrefaciat

terrefaciat. Lex uero spiritus in ipso homine ut eum interius iustificet. Qum in tabulis scribuntur opera charitatis, lex est operum & litera occidēs præuaricatorem. Quū autem ipsa charitas diffunditur, in corde credentium, lex est fidei & spiritus uiuificans dilectorem, quæ hoc intus scripta facit diligi, quod foris scripta lex faciebat timeri. Hæc discretio legis nouæ & ueteris per Hieremiam prophetam pulcherrimo & præclarissimo testimonio (quod & superius iustificationis materiam pertractantes attulimus ac explicauimus) plane asseritur. Id quod hic repetere uanum non putamus, quod ad ea quæ in Decalogum adferemus plurimum lucis sit allaturum. Ecce (inquit) dies uenient dicit dominus, & consumabo super domum Israel testamentum nouum, non secundum testamentum, quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti, quia ipsi non perseuerauerunt in testamēto meo, & ego neglexi eos, dicit dominus, quia, hoc testamentum est, quod ordinabo domui Israel. Post illos dies dicit dominus, dabo leges meas in cor illorum, & in mente eorū scribā eas, & ero eis in deū, & ipsi erūt mihi in populū, & nō docebit unusquisq; ciuē suū, & unusquisq; fratrē suum, dicens, cognosce dominū, quia omnes cognoscent me, a minore usq; ad maiorē eorū, quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorum non memorabor ultra. Diligenter intuenda est prophetia, quæ ueteris & noui testamenti differentiam explicatissime tradit, in cuius uerba respiciens Apostolus dixit: Non quia idonei sumus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobisipsis, sed sufficiētia nostra ex deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non literæ, sed spiritus, litera enim occidit, spiritus autem

Hiere. 31

2. Cor. 3

Aug de spiritu & litera.

uiuificat. Quid enim apertius ad discernendum uetus a nouo dicere potuit Propheta, q̃, Consumabo super domum Israel, & Iuda testamentum nouum? quasi sic dicat, Nō sit condam nouam legem, ut sim legem quam ante tuli abrogaturus, cum lex mea semper fuerit, & perpetuo futura sit eadem, sed consumabo (id est implebo) testamentum nouum. Quod ideo nouum uoco, quia consumatum & impletum. Lex enim, quam patribus dedi merito uetus nuncupatur, quod ex die qua ducti sunt ex Aegypto lata quidē, sed non impleta sit. Hoc enim est quod subditur, quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo, non quidem ipsius legis uitio, quæ bona est, sed uitio suo, qui per legem suæ infirmitatis admoniti gratiam futuri mediatoris non apprehenderunt. Consumabo ergo testamentum nouum, ideo scilicet nouum quia dabo leges meas in cor illorum, idest, spiritum innouantem mentes, quo demum idonei ac habiles efficimur ad perficiendam legem. Lex itaq; dei quæ diu scripta erat in tabulis lapideis, quæ diu terruit, nec tamen impleta fuit, ea tum, cū digito dei (idest, spiritu sancto) scribitur in corde nostro uere noua lex efficitur, qui tunc primum fieri incipit, quod enim recens fit, nouum est. Subijcit autem propheta, Et non docebit unusquisq; ciuem suum, & unusquisq; fratrem suum, dicens, cognosce dn̄m, non q̃ non sit opus Euangelium prædicare. Quomodo enim credent in eum, quē nō audierunt, quomodo credēt sine prædicāte? sed quod in uoce prædicationis exterioris Euangelium nullius sit efficaciæ, nisi spiritus quem dn̄s per Euangelij fidem impartitur intus doceat, nam ut Apostolus ait: Ego quidem plantaui, Apollo rigauit, deus autem incrementum dedit. Et alibi scriptum est: Et erunt omnes Theodidacti, id est a deo

Lex Mosi cur dicta vetus

Lex in corde.

Opus est in Ecclesia verbi ministerio.

Roma. 10

1. Corint. 3

docti. Lex uero uetus data est, ut infirmitatem ostenderet, ut gratia quæreretur. Gratia data est, ut infirmitatem adiuuaret, & lex impleretur. Quod enim impossibile erat legi per carnem, id est, cum obsistente carnali concupiscentia lex non impleretur, & eatenus in nobis esset imbecillis & infirma, misit deus filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, ut iustitia legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Cõclusit itaq; scriptura omnia sub peccato, non simpliciter, sed in eum usum, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Ex hac enim promissione, hoc est, ex dei beneficio ipsa lex impletur, sine qua promissione præuaricatores facit, nam postq̃ territi per legem confugimus ad mediatorem, & credimus Christum, qui peccatum non fecit, pro nobis in mortem traditum sustulisse peccata mundi, & in ipsius sanguine & meritis nos iustificari, statim in ea fide (quæ tamen sine charitate ueraciter non contingit) incipimus condelectari lege dei secũdum interiorem hominem, quæ delectatio non literæ, sed spiritus donum est. Et licet alia lex in membris adhuc repugnet legi mentis tamen hæc lex spiritus ubi semel dominari cœpe-cupiscentiam indies magis ac magis mortificat, donec in nouitate spiritus (quæ de die in diem in interiori, hoc est, spirituali homine augetur) tota uetustas inutata pertranseat, liberante nos de corpore mortis huius gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum.

Aug. Ibid. Cur lex data. Cur gratia Euangelii. Roma. 8 Galat. 3 Roma. 3 1. Pet. 2 Roma. 7 Ibidem.

Atq; hæc contemplanti liquet nouum testamentum seu Euangelium a ueteri testamento seu lege hinc proprie non distingui, quod uetus sit, testamentum illud quod in libris Moysi & prophetarum, Nouum uero quod in qua

Non libri sed efficacia adimpletionis lex noua a ueteri distinguitur.

tuor Euangeliis & literis Apostolicis continetur. Nam in libris ueteris testamenti, non tantum lex, sed & Euangelium reperitur in promissionibus, de uenturo Christo & futura in Christo gratia factis, quæ frequentissime sunt in prophetis. Quo fit, ut Euangelium non tantum in noui, sed & in ueteris testamenti libris, & uicissim lex non tantum in legalibus, sed & euangelicis scripturis reperiatur. Estq; unum & idem Euangelium, in quo omnes sancti & pij ab initio mundi sunt saluati, habuerunt enim patres eundem spiritum fidei nobiscum, per quem sunt seruati, quemadmodum Apostolus ait: Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut & illi secundum quod scriptum est, credidi propter quod loquutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur, quod & Christus testatur, cum ait: Abrahā pater uester concupiuit uidere diem meum, uidit & gauisus est. Sed hoc interest, quod gratia, quæ in ueteri testamento uelata latitabat, in Christi Euangelio reuelata est, quemadmodū Apostolus ait: Nunc autem sine lege iustitia dei manifestata est, testificata per legē & prophetas. Quod si manifestata ergo erat prius, licet tecta. Rursus, si testaficata p legem & prophetas, ergo lex & prophetæ euangelium obumbratum continent.

Au. epi. 9. de pelagio ad Innocentium.

2. Cor. 4

Iohan. 8

Aug. Ibidē

Roma. 3

Aug. ibidē

Iudæorum cæcitas

QVare ut beneficium seu gratia Christi cognoscatur, Lex ab Euangelio reipsa potius quàm scriptura distinguenda est. Lex ostendens infirmitatem prouocabat ad gratiam, Neq; gratia futuri Christi, ad quam a lege confugeretur, in legis litera omnino prætermissa erat, sed typis obumbrata, idcirco pauci ad eam tunc latentem confugiebant, non quærentes in lege promissiones dei, in quibus gratia consistebat, sed inhærentes literæ legis, se per

legem iustificari, et ad iustificationem sibi sufficere liberum arbitrium arbitrabantur, iustitiam sibi ex natura humana, non ex donata gratia ascribentes, sicut de ipsis dictum est, Ignorantes dei iustitiam & suam uolentes constituere, legi, dei non sunt subiecti, Sed reuelato euãgelio per Christum, cum ille iussisset doceri pœnitentiam & remissionem peccatorum in nomine ipsius, gratia saluatoris per totum orbem illuxit, & non tantum uerba prædicata, sed & in cordibus fidelium digito dei inscripta est. Datus *est ergo patribus ante Christi aduentum (exceptis paucis, ijs scilicet qui spiritu illustrati in promissiones respiciebant) spiritus timoris.* No*bis autem datus est per reuelationem* Euangelij, *et per Christum iam exhibitũ, & pro nobis passum, spiritus amoris.* In *summa breuis est differentia legis & euangelij, duobus nimirũ uerbis cõprehensa, quæ sunt, amor & timor,* Non *quod charitas non fuerit ad legis adimpletionem in lege requisita, imo in ea consistit omnis lex, sed non præstabatur ab illis, qui tantum in legem respiciebant, & proinde Israel in terroribus legẽ accepit, nimirũ spiritũ seruitutis in timore,* Nos *uero spiritum libertatis in gaudio cordis & animi,* Da*ta scilicet per spiritum sanctum in cordibus nostris arra gratiæ, qua certificamur nos esse filios dei et cohæredes Christi, in qua clamamus,* Abba *pater.*

Adiustificationẽ vires liberi arbitrii nõ sufficiunt.

Rom. 9. 10

Lucæ. 24

Iudæis datus spũs timoris

Nobis amoris.

Amor

Timor

Ro. 1. 3. 8

Malach. 4

Per arrã gratiæ certificamur nos eẽ filios dei

EX *precedentibus etiam satis liquet, quod discrimen legis naturæ & euangelij.* Hoc *quidem conuenit legi naturæ cum euangelio, quod ambo in corde scripta dicuntur. Sed interim.* Euangelium *longe aliud est, q̃ lex naturæ, seu etiam legis naturæ explicatio.* Lex *enim naturæ, est illa notitia naturalis, quæ animis nostris indita ac concreata est, gentibus etiam & sapientibus huius seculi non incognita,*

Quo differant lex naturæ et euãgelium.

Roma. 1

lex naturæ

Roma. 2 *ſed Euāgeliū non eſt notitia naturaliter nobis indita, nec hu*
1. Corint. 2 *ius mūdi, aut huius mundi principū ſapiētia, ſed myſterium*
Iohan. 1 *abſconditū a ſeculis. reuelatū autē & euulgatū per Chriſtū,*
ſicut ſcriptum eſt: Deum nemo uidit unquam, unigenitus fi-
Euāgelii miſterium *lius qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit nobis.* Per Euange
Coloſſ. 1 *lium enim annuntiatur & exponitur nobis bona dei uolun-*
Ro. 3. &. 5 *tas, qua illi uiſum eſt nos perditos per filium ſuū redimere,*
Ephe. 2 *gratis per fidem iuſtiſicare, ac ſimul ſpiritum ſanctum cordi*
Roma. 8
Galat. 5 *bus noſtris infundere, qui & certo perſuadeat non eſſe filios*
dei, & in nobis dei uoluntatē, hoc eſt, fructus ſpiritus ope-
retur. Oſtendit quidem ratio, cui lex naturæ indita eſt qua
lex naturæ nō ſatis docet nos de dī erganos miſericordia. *dam, quæ ſunt uoluntati dei conſentanea.* Sed non oſtendit, *an & quomodo peccatis noſtris ignoſcat deus, an nobis pro pitius, & quemadmodū erga nos affectus ſit.* Et cum omnes *naturæ corruptionem ſentiamus ac experiamur etiam nos*
a perfectione boni (quod uel ipſa ratio nedum dei ſpiritus
Auguſt. lumē naturæ nō pbet vires pfici end boni *ſuggerit) longe abeſſe, conſtat hanc legem nullas omnino ures præbere, perficiendi boni.* Quod & poeta Comicus *non tacuit:* Video (inquit) meliora proboq́; (nimirum per
Gratia euāgelii corda noſtra tranquillat ac innouat. *lumen naturæ) ac deteriora ſequor.* Verum Euangelij gra- *tia corda noſtra de remiſſione peccatorum per* Chriſtum, *deq́; ſumma dei erga nos dilectione, benignitate & clemen- tia certificat, ac inſuper emundat ac innouat, ut iam non de-*
Iohan. 2 *teriora, ſed meliora ſponte ac uoluntarie ſequamur.* Et ut
Imperfectionē noſtrā ſupplet gratia p xp̄m. *quandam adhuc imperfectionem in nobis ſentiamus (qua fit, ut nemo in hac uita legi dei perfectæ ſatisfaciat).* Hinc *tamen nos (quaſi ſcilicet ob id maledicto legis obnoxij, pro*
Ephe. 3 *indeq́; deo inuiſi ſimus) conturbari non oportere docet, ni-*
Roma. 8
Galat. 5 *mirum oſtendens, quo pacto in* Chriſto *manētes, legem etſi*
Roma. 1 *non perfecte (quod ad noſtram obedientiam attinet) impu-*

tatiue tamen impleamus, hoc est, a Christo cui per fidem insiti sumus mutuata iustitia legis maledictũ euadamus: Quæ omnia lex naturæ, tanto Euangelio inferior, non docet. Quã obrem Paulus Euangelium uirtutem seu potentiam dei appellat ad salutem omni credenti, quod scilicet per Euangelij gratiam cordibus nostris insitam, salutem ac certissimam æternæ uitæ spem consequamur. In summa, Euangelium, & legem naturæ, & scriptam multis rationibus antecellit, quamuis interim eadem, quæ lex naturalis & moralis præcipiat ac doceat, quin potius ad perfectionem adducat, atq; adeo quod ille faciendum suadẽt, hoc Euangelium faciat & adimpleat.

Euãgeliũ legẽ naturę & scriptã consumat.

VNde etiam consequens est, non leuiter eos desipere, qui legem spiritus, ob id spiritalem uocari putant, perinde atq; officio corporali non sit opus & quasi iustitia nostra tantum in corde & in quadam præsumptione fidei consistat, non solicita interim quid operum agamus, imo Euangelica lex quammaxime operosa est. Nam quum propterea spiritalis appelletur, quod requirat in primis spiritum, quin propriè sit uiua illa charitas diffusa in cordibus nostris, sequitur, quod otiosa esse nõ possit, quæ cordibus nostris inscripta planè uiuit. Spiritus enim propterea datur, ut mente uiuificati, legem adimplere possimus, atq; adeo pro modulo nostro adimpleamus. Vnde qui Euangelium profitentur, hos maxime oportet esse factores uerbi, & non auditores tantum, alioqui frustra gloriantur, de lege spiritus, in quibus nullus est spiritus bonorum operum effector. Siquidem ut Apostolus testatur. Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Et iterum: Filioli nemo uos seducat, qui facit iustitiam, iustus est, qui fa

Cur euãgeliũ dicatur lex spiritus

Euãgelica lex operosa Roma. 5

Euangeliĩ professores debent esse verbi facto res.

1. Io. 2. et. 3

cit peccatum, ex diabolo est. Et Paulo post. Filioli mei, non diligamus uerbo, neq; lingua, sed opere & ueritate in hoc cognoscimus, quoniam ex ueritate sumus. Et post pauca: Et hoc est mandatum eius, ut credamus in nomine filij eius Iesu Christi, & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. Et qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo, & in hoc scimus, quia manet in nobis e spiritu quem dedit nobis. Ecce uides Euangelium duo complecti. In primis annuntiotionem gratiæ & remissionis peccatorum. Deinde uiuam charitatem, indiuiduam ueræ fidei comitem, ac mandatorum dei effectricem, quam qui nondum in se experiuntur, hi se Euangelicos esse desinant gloriari. Necdum enim in eis lætum illud angelorum nuntium Christo recens nato allatum, adimpletur, Nempe, Et in terra pax, & in hominibus bona uoluntas. Sed de hoc alibi latius.

Euangeliũ duo cõplectitur.

Lucæ. 2

HIs, de legis natura, distinctione, usu, ac potestate prælibatis, ad expositionem Decalogi (hoc est, decem uerborum) quæ duabus lapideis tabulis inscripta, deus populo suo promulganda Mosi tradidit, ueniendum nobis est. Hæc Decalogi lex, etsi olim peculiariter populo Israelitico data sit propter transgressionem uitandam, donec ueniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris, hoc est, Mosi, qui erat inter deum & populum, ueluti quidam medius sequester. Iam tamen ad omnes gentes ex æquo pertinere putandus est, quòd (ut supra diximus) explicatio quædam sit legis naturæ, uitio primorum parentũ, in hominum mentibus obscuratæ. Et ut post Christi aduentum leges iudiciales ac cerimoniales partim abolitæ sint, partim immutatæ, & ad Euangelicam pietatem accommo-

Decalogus pertinet ad oẽs gentes

Galat. 3

Moyses mediator.

Euangelii

datæ; ab hoc tamen Decalogo *qui moralem legem compendio complectitur, non aliter liberat* Euangelium, *nisi quòd aucta in nobis charitate, ea sponte facimus, & lubentes, quæ Iudæorum popolus faciebat metu pœnæ, ut eatenus, qui spiritu ambulamus, a legis imperio & terrore per Christum liberati simus, quatenus scilicet lex nolentem cogit, non quatenus facienda est,* Alioqui *diabolica, non Christiana libertas est, qua mœchari, furari, aut peierare licet.* Non *enim eo* Christus *uenit in mundum, ut nobis a se redemptis permitteret impune peccare, sed ne omnino peccemus, renati in eum, qui non nouit peccatum, & qui pro peccatis nostris mortuus est, & resurrexit propter iustificationem nostram.* Sunt *nonnulli, qui decem præcepta in* Decalogum *contracta, rudi, ac intractabili populo Israelitico tradita esse putant, tanquam prima rudimenta pietatis; potissimum ob id, ne in omnia passim facinora prolaberetur, utq; ab his elementis ad alia præcepta, quæ consummatoria uidentur, proficeret, donec ueniret ad perfectionẽ* Euangelicam. *Proindeq; dñm dixisse: Si uis ad uitam ingredi serua mandata, quasi dñs hisce uerbis indicare uoluerit,* Decalogum *limẽ esse & ingressum ad pietatem, non autem consummatam pietatem continere, putantq; eos, qui in hoc laborant, ut uniuersa præcepta sibi iubentia siue uetantia, ad hæc decem redigant, sedulam uerius diligentiam q̃ seriam adhibere. Qui etiam duo illa postrema, quæ nõ tantum malum facinus, sed & malam prohibent concupiscentiam, sic intelligunt, ut concupiscentia eo loco non tam qualemcunq; uxoris aut rei alienæ cupiditatem, q̃ conatum maleficij significare uideatur, quemadmodum dicimur insidijs appetere aliquem, non q; illum læserimus; sed q; structis insidiis conati*

gratia, quatenus liberet ab imperio legis moralis.

Diabolica libertas quę licet facere quiduis.

1.Pet. 2
Roma. 4

Quorũdã sentẽtia excutitur.

Matth.19.

verbũ concupiscẽtiæ.

Decalogus cõplectitur consummatã iustitiam

sumus eum lædere. Sed nobis magis aliorum sententia placet, qui asserunt, Decalogum consummatam complecti iustitiam, hoc est, iustitiam requirentem, non tantum externam, sed & spiritualem, ueram & perfectam obedientiam erga deum, Quodq; in Decalogum tanquã in aptissimam methodum, quicquid est legum naturæ, & moralium præceptorũ (ubicunq; tandem eæ, siue in prophetis, siue in Euangelicis ac Apostolicis literis extent) referri ac includi possint. Certe sons omnium præceptorum est primum illud, hoc est, omnium maximum. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex tota uirtute tua. Deinde, diliges proximum tuum sicut teipsum. Qui sanè sermo ipsissimam medullam ac genuinum sensum omnium præceptorum complectitur, quem qui non præstat, etsi uerbis legis satisfacere uideatur, legem tamen non obseruat, ueluti si quis inimicum non occidat, non q̃ illi minus male uelit, sed q̃ minas legis metuat, is apud deum homicida est, uel ipso Mose teste, qui iubet deum ex toto corde, diligi, & proximũ sicut seipsum. Ad hæc Moses, ut doceret deum per Decalogũ non solũ externa opera uel cultus requirere, sed & internos cordis affectus statim post promulgatam legem ad populum sic ait: Ponite hæc uerba mea in cordibus et animis uestris. Rursus Apostolo teste, Quod lex dicit, nõ concupisces, non in eam sententiã accipiendum est, ut cauere tantum debeamus, ne affectus noster in conatum se protendat, sed ut planè ab omni malo affectu intrinsecus temperemus, Nec dubium est, legem propterea spiritualem dici, q̃ spirituales motus requirat. Et Christus sic ubiq; legẽ interpretatur, & Pharisæos uerba quidem legis sectantes, & opera: quãuis in speciem eximia ædentes, propter internos

Deu. 6 Matth. 22 Mar. 12 Luc. 10

Homicida apud deũ animum occidendi habẽs nisi uetaret lex.

Deut. 6

Matth. 5

Roma. 7

Rom. 7 Matt. 5. 15 &. 23.

tamen affectus malos, irritum fecisse mandatum dei pronuntiat ac sepulchra foris dealbata appellat.

CAeterum, quum omnino referat, ut in omni doctrina res latæ ac sparsim traditæ in summas quasdam ac methodos contrahantur, ut ordine quodam rerum capita ac fontes uideri ac cõplecti possint, quo diuino certe beneficio factum uidemus in doctrina Christiana, ubi quicquid ad finem pertinet, diuinis uoluminibus late traditum, contractum uidemus in symbolum Apostolicũ. Rursus, quicquid a deo recte peti potest, aut unquam a pijs hominibus petitum est, uidemus in oratione dominica compendio cõprehensum esse. Sic nobis placet, ut & quicquid ad mores pertinet, in Decalogum, ueluti in ἐπιτομὴν *quandam, non humana, sed diuina sapientia cõpositã contrahatur, qua ne potest quidẽ ulla aptior excogitari Iureconsulti atq; alij uiri præstantes, acute uiderunt, ius etiam illud, quod ciuile appellamus, non humana proditum sapientia, sed magis inuentum ac munus esse deorum; quod scilicet a iure naturali, omnibus indito initium sumat, ab eo nunquã in totum recedens. Iam illi ut quicquid iure imperatur, summatim comprehenderent (non dubium, qui naturale iudicium sequuti) tria iuris præcepta fecerunt, quæ sunt, honeste uiuere, alterum non lædere, ius suum unicuiq; tribuere, quæ rursus in plurimos titulos distribuunt, in quibus de his quæ deo, quæ parentibus, quæ liberis, quæ patriæ debeamus. Item de propulsandis iniuriis, de uitæ honestate, ueluti de coniugiorum iure ac ritibus, de rerum ac dominorum proprietate, ac distinctione, de contractibus, successiõibus, de iudiciis publicis ac priuatis præcipiunt, Sed ita, ut de externa quadam ac ciuili iustitia hominem instruant, de corrigendis affectibus nihil soliciti, q*

Methodi doctrinæ Christianæ Symbolũ.

Oratio dñica.

Decalogus

Martianus in l. nam et demost. ff. de legibus. Vlpianus i l. Ius ciui. ff. de iusti & iure.

Iustinia in stit. de iusti. & iure par. gra. iuris p̃ cepta.

Decalogis omne ius ciuile lōge superat.

Collatio decalogi ad leges naturæ Roma. 1

Leges naturæ.

Iure naturę quatē'ōmnia cōmunia sunt.

Rerū diuisio rerū cōmunionem confirmat.

Decalogi series.

ueræ religionis, hoc est, iuris deo debiti unde, omne reliquū ius fluit, ignari & expertes fuerint. Verum Decalogus a *summo legislatore Mosi exhibitus, quicquid est iuris naturalis ac moralis aptissimo ac pulcherrimo ordine, compendio quodam tradit, atq; etiā explicat eadē illa tria nos edocens, nempe ius suum unicuiq; tribuere, alterū non lædere, & quod ad nos attinet, honeste uiuere, at longe perfectius q̄ ulla lex ciuilis, q̄ præcipiat non tantū de externa iustitia, quāuis & de hac, sed magis de interna quæ in animi mūditiæ consistit, quæ sola corā deo ualet, & sola recte iustitia nūcupatur.* Vide uero q̄ pulchre Decalogus ad naturæ leges *respōdeat,* Lex naturæ iubet deū agnoscere & glorificare, quēadmodum Pau. Ro. i. testatur, religionē colendam *ac cerimonias conseruandas iudicat.* Deinde docet parentibus ac alijs, qui parentū loco sunt, & nobis imperant obedirendū esse, quod aliter humana societas retineri non possit, Iniurias ac priuatas uindictas detestatur, abhorret uagos concubitus, uerecundiam & castitatē amplectitur. Ad *hæc, tametsi quod ad ipsarū rerum naturam attinet, iudicet omnia esse cōmunia, tamen secundum eam naturā hominis, qualis nunc est (nimirum prauis cupiditatibus corrupta) intelligit necessariam esse ad conseruandam humani generis societatem, rerum diuisionem, quæ tamen rerum communionem in totum non abolet, sed magis sancit ac confirmat, q̄ natura quoq; doceat, quo pacto per honestos contractus, res omnes inter nos cōmunes fiant, Idq; decenti quadam æqualitate.* Nam *quæ tandem ea foret rerum cōmunio, si qui cæteris potentiores sunt, cupiditate æstuantes, quantum possent rerum ui occuparent, reliquis a cōmuni rerum usu depulsis.* Deniq; *quid magis secūdum naturam est, q̄ ueritas*

in pactis, testimonijs, ac iudicijs? Iam si Decalogũ inspicias, uidebis hanc totam naturæ legem, haud absq; decenti ordine in eo comprehendi, ut in primis id nos facere iubeat, quod natura deo tribuendum intelligit. Deinde quod parentibus ac magistratibus exhibendum esse iudicat. Deniq; quod de iniuriam prohibitione, coniugijs, dominorum distinctione, ac pactorum, & testimoniorum fide conseruandis sentit. Ex hac itaq; lege naturæ in Decalogo exposita, omnes leges ciuiles ortas esse, dubium non est, quas constat tanto meliores esse, quo minus ab illo naturali iudicio discedunt, Sed ad Decalogum. omnis lex ciuilis ex lege naturæ, in decalogo explicata ortam sumpsit.

PRincipio Decalogus ob id ab ipso deo tradi debuit, ut uere sciremus, quæ nam opera deo placerent, Gentes uarios cultus commentæ sunt, uaria item operum genera sibi finxerunt, in quibus sibi placebat, Sed ignorantes dei iustitiam, & suam uolentes constituere iustitiæ dei subiecti non fuerunt, euanescentes in cogitationibus suis, & uolentes sapientes uideri, stulti facti sunt. Quibus Israelitæ lõge feliciores fuerunt, q; per Decalogum edocti fuerunt de cultu & operibus, quæ scirent deo placere, ut uel hinc copiosam haberent gloriandi materiã. Qui annuntiat (inquit Psaltes) uerbũ suum Iacob, & iustitias & iudicia sua Israel. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et Paulus testatur Iudæis, hoc nomine iure gloriari licuisse, q; credita fuerint illis eloquia dei, quæ gloriandi materia postea Iudæis carnalibus adempta, in nos spirituales Abrahæ filios (qui legis spiritualis, spiritu ales sectatores sumus) translata est. Ex hoc autem capimus hunc fructum, ut non sit necesse nos esse solicito, quibus nam operibus deo placere possimus, Nam Decalogus ipse ea præ-

cur decalogus a deo traditus.
Rom. 10. 1 Cor. 1 Au. de spũ & lite.
Psal. 147
Roma. 3
Gloria Israel in nos translata.

scribit, quæ certo scimus deo placere, nimirum ab eo præcepta, laudata, celebrata. & ingenti benedictionis mercede facientibus ea cumulata.

Aliter atque aliter lex vetus & lex euangelica proditæ.

Deinde deus Decalogum duabus tabulis lapideis, quas suo operi fecerat, digito suo inscripsit, ac in monte, quem populus etiam attingere prohibebatur, Mosi tradidit, ubi ignis terribilis, fumus, incendium, fulgura ac tonitrua uisebantur, idq; ob hanc causam, ut indicaret legis onus & grauitatem in lapideis Israelitarum cordibus, quæ etsi sua uirtute absq; adiutrice gratia non iustificaret, terreret tamen animos ac conscientias, incitaretq; ad quærendum adimplendæ legis auxilium a deo. Nec aliam ob causam Moses hasce tabulas de cœlo portans, fregisse uidetur, q̃ ut ostenderet, legem esse, quæ corda scinderet ac frangeret. Diuersa sane ratione prodita est, ipso sancto die Pentecostes lex Euangelica, Tantum hoc conuenit, q; utrobiq; loci sublimitas & ignis fuerit, Sed illic nihil aliud erat, quã mons Sinai crassus & terrenus, quem populus discors & obmurmurans attingere prohibebatur, a præcepto Sina dictus, q; Decalogus in hoc daretur, ut præceptis coerceret rebellum populum. Hic mons Sion, qui speculum sonat, unde despiciũtur omnia terrena, unde per fidem uelut e propinquo prospectantur cœlestia, Et in ipso monte domus est, in qua etiam conclaue, ubi Apostoli quieti unanimesq; deprecantur, Expectantes cœleste donum a Christo promissum. Illic ignis, fulgura, & tonitrua, & cætera omnia terribilia, ut intelligas legis uim in terrendo sitam esse, ut Paulus inquit, lex iram operatur. Hic spiritus uehemẽs, sed alacritatem adferens, non terrorem, & ignis, qui non exurat corpora, sed mentem cæcam illuminet, uoluntatemq;

Legis grauitas.

Cur Moses fregerit tabulas priores.

Exodi. 20

Syna mõs vnde dict⁹

Mons Syõ

acto. 1. & . 2

Roma. 4

torpentem accendat, ut iam non terrore, ueluti coacta, legi collum submittat, sed amore incitata ac dilatata in uia man datorũ dei currat, eorũ quæ retro sunt obliuiscens & in anteriora se extẽdẽs. Vides q̃ pulchre hisce externis signis, legis & Euangelij discrimen adumbratum, deliniatumq́; sit. Psalm. 118 Phil. 3

SVnt autem duæ tabulæ Decalogi, Quarum prima complectitur ea, quæ deo debemus, & quibus proprie cum deo agimus, hoc est, uerum dei cultum, tam internum q̃ externum. Secunda docet, quales esse debeamus erga proximum. Quanquam hoc sciendum ac retinendum est, secundã tabulam e priore manare, sic ut opera secundæ tabulæ sine prioris operibus uere fieri nequaquam possint. Nam tum demum proximus recte diligitur, si non proprie utilitatis aut alterius cuiuscunq; rei contemplatione, sed tantum propter deum diligatur, hoc est propterea, quia deus, cui credimus & toto corde adhæremus præcepit ac uoluit, ut proximum tanq̃ fratrem ac uiscera nostra complectamur. Origenes, quem Hieronymus sequitur, primæ tabulæ quatuor præcepta tribuit, ex primo duo faciens, in quorum primo spiritalem, in altero crassam illam & externam idololatriam prohiberi dicit, ut primũ sit, Non habetis deos alienos coram me, Alterum, Non facies tibi sculptile. In secundam tabulam sex retulit, duo ultima præcepta, de non concupiscendo uxorem & res proximi connectens. At Augustinus, & fere quotquot Augustinum sequuti sunt, primæ tabulæ tria præcepta, secundæ septem tribuerunt, qui primum mandatum de uitanda idololatria siue spirituali, siue corporali unum faciunt. Postrema uero præcepta, quæ sunt de non concupiscendo uel uxorem uel res proximi, in duo secant, quorum sententiam ecclesiæ magis placuisse

[Margin notes: Duæ tabulæ Decalogi. — Quõ proximus diligẽdus. — Origines. Hieron. — Au. li. 2. q. sup Exodũ — Aug. ibidẽ]

constat, uel ob id quod magis ad mysterium sanctæ Trinitatis respiciat, ut primum mandatum ad patrem referatur, secundum ad filium (qui proprie nomen & uerbũ dei non creatura est) tertium ad spiritum sanctum, quo in nobis operante sabbatizamus, & ab omnibus seruilibus hoc est, nostris operibus, quæ caro sine spiritu gignit, quiescimus, ac nos continemus. Orditur autem deus Decalogum, hoc est procemio præmisso.

EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, QVI EDVXI TE DE TERRA AEGIPTI, ET DE DOMO SERVITVTIS.

Modus cognoscẽdi dẽum præscribitur. HOc procemio, seu (si malis) primi præcepti exordio, deus formam sui cognoscendi præscribit, ac pleraq; insinuat, quæ ad ferendæ legis reuerentiam & obseruationem plurimum faciunt. In primis quum maiestatẽ, tum bonitatem suam proponit, quæ in legislatore coniuncta esse oportet, ut maiestas legibus authoritate, bonitas amorem faciendæ legis apud subiectos conciliet, qui tum facile obtemperant, quũ persuasum habent, leges in suum commodum & commune bonum latas esse, quamuis interim hoc procemio deus in primis fidem in nobis formet seu excitet. Dominum ergo & deum se nuncupat, ut priori nomine maiestatem suam insinuet, altero bonitatem suam proponat, idq; non sine emphasi pronominis, Ego inquit, & non alius. Ego, inquam, solus sum dominus, hoc est, non ut cæteri, qui uulgari more domini dicuntur, sed uere sum dominus, a quo sunt omnia, per quem omnia, in quo omnia, cuius est orbis terræ

Maiestas Bonitas.

Dominus. Deus.

Ego.

Roma. 11

Psal. 23

et plenitudo

& plenitudo eius, quem omnia obseruant, timent ac uenerantur, omniscius & omnipotens ac faciens omnia secundũ beneplacitum uoluntatis meæ. Ego, inquam, sum solus rex regum & dominus dominantium, & non est alius præter me. In cuius manu est mors & uita, salus & interitus. Huc respicit nomẽ illud apud Hebræos ineffabile Tetragrãmaton, quod quatuor literis scribitur, quæ sonari non possint. Deductum tamen nomen ab essendo, seu a quo nomen, esse deriuatur. Et profecto, non est alia uox, quæ propius accedat ad exprimendam naturam diuinam, Nam solus deus uere est, qui incommutabiliter est sine tempore, qui est ipsum esse, & a quo uenit, omnibus rebus conditis, ut sint aliquo modo. Sic Exodi. iij. legimus: Ego sum, qui sum, & qui est, misit me ad uos. Ex quo id nobis discendum est, hoc primum esse in cognitione dei, ut sciamus siue cognoscamus eum esse, qui natura est, qui ipse est, & a nullo accipit ut sit, atq; perpetuo est. Vnde liquido colligimus, omnia quæcũq; uidemus & non uidemus non a se sed a deo esse & constare qui omnibus esse tribuit, atq; ita tribuit, ut nulla ratione esse, nulloq; momento consistere possint, nisi deus seruaret, sustineret, ac regeret. Quis (inquit Esaias) mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ? atq; hæc contemplantibus satis perspicuum euadit, quid sibi uelint hæc uerba, Ego sum dominus, quæ pie intellecta, iustum dei timorem ac metum nobis ingenerant, quem nos mortales seruos atq; adeo miselлas creaturas erga æternum dominum omnipotentissimumq; creatorem ac seruatorem omnium rerum habere oportet, ut supra hunc dominum excelsissimum nihil timeamus, metuamus, adoremus ac colamus, quemadmodum scriptum est

Deute. 32

Nomen tetragrãmatõ ieffabile.

Solus deus vere est.

Exodi. 3

In cognitione dei primum.

Gene. 1

Acto. 17

Esaiæ. 40

Ego sum dominus

Qualiter deus timēdus

in Deutero. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies. Dominus relatiuum est. Dicitur enim dominus serui dominus. Domino ergo dominorum summa seruitus debetur, atq; eo etiam spectat, quod in Euangelio dicitur: Nemo potest duobus dominis seruire. Item, Non potestis deo seruire & mammonæ, Vnde facile colligis, quod omnino deo magis obediendum sit, q̄ hominibus, tum scilicet, quum diuersa à dei instituto præcipiunt. Siquidem nō habent homines potestatem, qua domini dicuntur, nisi desuper concessam, qua si in domini dominorum contumeliam abutantur, quis non uidet eos audiendos non esse, sed fortiter contemnendos? quemadmodum Christus docet: Nolite (inquit) timere eos, qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt, sed potius timete eum (nimirum dominum illum dominorum) qui & corpus, & animam mittere potest in gehennam, Hunc inquit, ac repetit, timete. Ergo si in quodcunq; discrimen uenerimus ac Satanas, ueluti nactus occasionem uel ipse, uel per suos ministros titulo dominationis id agere incipiat, ut nos a præscripto diuinæ legis dimoueat, tum protinus exemplo Christi gladius spiritus nobis accipiendum est, hoc est uerbum dei, quo retundamus hostem, dicentes: Vade post me Satana, dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies.

Deutero. 6 dominus Matth. 6 Acto. 5 deo oportet plus obedire q̄ hōinibus Iohan. 19 Homines quatenus domini. Matth. 10 Matth. 4

Plurima dī nomina apud. Hebræos. Hebræos

HEbræi ad obumbrandam ineffabilem hanc dei maiestatem, ac summam, æternamq; dominationem uariis nominibus usi sunt, quibus latine redditus, nos Deū appellamus, Deum uirtutum, dominum exercituum, omnipotentem, conditorem cœli & terræ, regem gloriæ, regem regum, dominū dominantium, cuius maiestate pleni sunt cœli & terra. Atque hactenus de domini nomine dixisse suffecerint.

IAm quum Legislator noster maiestatem suam hisce uerbis (Ego sum dominus) insinuasset, quæ nobis dei timorē incutit, statim & deum se appellat, ut ad amorem quoq; sui nos prouocet. Nam dei nomen ad beneficentiam refertur, quod a nos Græci mutuauimus. Apud Græcos enim θεὸς dicitur, ἀπὸ θεεῖν, hoc est, a currendo, quod ubiq; dum opus est accurrat, adsit, opemq; ferat, quam uocabuli proprietatem nos Germani sequuti, Deū, Got, appellamus, nimirum a bonitate. Ergo quum audis, Ego sum deus, nihil aliud dici existimabis, q̄ ego (ut sum omnipotens rerum omnium conditor ac dominus) ita sum omni bonus, omnis boni fons ac largitor, rerum tenax uigor, uita, lux, robur, & firmamentum. Breuiter, saluator, & deus totius consolationis undiq; expositus, beneuolus, mitis, largus, liberalis, exorabilis, ac supra q̄ dici aut excogitari potest misericors, clemens, ac beneficus cuius bonitas in omnium creaturarum conditione et conseruatione relucet. Deniq; is sum qui potissimum gaudeam homines huius bonitatis meæ undiq; expositæ, quo ad fieri potest, effici participes, semper ad opitulandum accinctus, ad succurrendum promptus, cuius delitiæ sunt, esse cum filiis hominum, hoc est, qui cupiam ab omnibus apprehendi, teneri & possideri, qui uelim ut omnes me fruantur, in me æternam uitam ac felicitatem habituri, atq; hoc est quod pronomen, Tuus, hic subiectum denotat. Quam autem sese exercuerint patres ac sancti dei homines in diuinæ bonitatis contemplatione, uaria illa nomina, quæ ex interna fide ab effectu, operatione & uirtute ei imposuerunt, satis declarant, appellantes scilicet deum, robur, petram, rupem, scutum, clypeum, cornu salutis, propugnatorem, ereptorem, exaltationem, breuiter deum, suum, deum nostrum, gloriam

Deus.

Alii dicunt deriuari. ἀπό τοῦ θέομαι q̄ spectet omnia et timeatur a cūctis vide Amb. lib. 1 de fide.

Ambro. in hymno.

1. Petri

Roma. 1

Acto. 17

Tuus

Patrum pietas.

Suus.

Noster.

gloria, laus nostrã. & laudem suam, quod sic apud se de deo sentirent, imo q intra se reipsa per fidem iam experti essent, Deum ipsum re uera eis hæc omnia esse.

Parochorũ munus.

QVamobrem ut eadem fides omnium mentibus inseratur, Parochi diligentes esse debent, in erudiendo populum, quid deus sibi hisce uerbis uelit, Ego sum dominus deus tuus, nempe ego sum, qui omnia condidi, in cuius manu sunt omnia, Creator, seruator & gubernator tuus, qui ut te condidi, ita te guberno, a malis, a peccatis, a dãnatione libero ac redimo, ac infinitis beneficiis cumulo, ne scilicet tuæ prudentiæ, tuis uiribus, tuæ iustitiæ, hæc accepta feras, sed tantum mihi. Tuus inquam dominus ac deus sum totus in tuam fœlicitatem profusus, qui tecum in omni cursu uitæ uersor, qui de te solicitus sum, qui & possim & uelim te felicissime regere. Hac doctrina prouocatur animus ad fidem, quæ ut est initium salutis nostræ. Ita in omnibus cogitationibus, uerbis & factis primas partes tenere debet, quæ cor purificat, ac facit ut omnia munda mundis sint, qua sine, quicquid fit, Apostolus peccatum esse pronuntiat. Hanc castus timor & suauis dei amor comitatur, quæ omnia primum præceptum docet ac complectitur. Nempe ut agnoscamus unum deũ, illi fidamus, illum timeamus ac amemus. Vnde cætera omnia plane dependent.

Roma. 12 Tuus.

Fides in deum debet tenere primas partes I omni ope Titum. 1 Roma. 14 cast⁹ timor Amor.

QVI EDVXI TE DE TERRA AEGYpti, & de domo seruitutis.

Modus cognoscendi dei ab effectibus Exodi. 33

MOdum se cognoscendi addit deus. Nam quum deus quod ad essentiam suam attinet, incomprehensibilis ac inuisibilis sit, sicut scriptum est: Non uidebit me ho-

mo & uiuet. Et iterum : Deum nemo uidit unquam, necesse erat ut certum opus ac testimonium adderetur, quo ueluti a posteriori apprehendi posset, ne quis hæsitaret quisnam is deus esset, qui se mandatis istis colendum præcepisset, quasi dicat : Is *ego sum uerus ille deus, qui hoc spectatissimum opus peregi, qui te populum meum ex* Aegypto *mirabiliter eduxi, idq; tam manifestis uerbis & signis, quæ uidisti, ut negare non possis hæc me authore facta fuisse, & hunc qui fecit uerum deum esse.* Eatenus *enim, nempe per euidentia uerba ac signa, deus alioqui inuisibilis agnoscitur, atq; ita conciliantur scripturæ, quæ alibi deum uideri negant, alibi* Iacob *&* Mosi *facie ad faciem uisum esse perhibent.* Ego *quum* Moses Deuteronomij.*y.dixisset:* Nullā *speciem dei uidistis, citra ullam repugnantiā, addidit, facie ad faciem loquutus est uobiscū in mōte de medio ignis.* Deinde *deus hoc opus & testimoniū adiecit, ut intelligeres id uerū esse quod dixerat, nempe se esse dom.nū deum tuum, id est, te regentē, gubernantem, asserētem, redimentem, respicientē, curantem & saluantem. insignis enim dei potentia simul & bonitas declarata sunt ab nunquā satis admirando opere eductionis filiorū* Israel *de* Aegypto *in quo* Moses *& prophetæ omnes, dei maiestatē, magnificentiam & bonitatem erga populum suum illustratam ubiq; deprædicant ac collaudant.* Atq; *interim hinc etiā discimus nō tantum iustum ac æquū esse, sed nostra etiā quàm plurimum referre, ut legibus tā potētis domini ac clemētis dei (qui non sibi, sed nobis consulere uoluerit) ex animo obtēperemus mente complectentes, quantam semper populo suo benignitatem exhibuerit, contra quā tam seueritatem in aduersarios, suis præceptis ac iussis repugnantes ostenderit.*

Iohan. 1

verbis ac signis agnoscitur deus.

Iohan. 1
Gene. 32
Exodi 33
Deute. 5

Exodi. 15

Psal. 104
113

Nostra plurimum refert, vt legibus dei obtēperemus.

PRIMVM PRAECEPTVM.

NON HABEBIS DEOS ALIENOS CO *ram me : Non facies tibi sculptile, neq; omnem similitudinẽ, quæ est in cœlo desuper, ac quæ est in terra deorsum, nec eorũ, quæ sunt in aquis, sub terra, nõ adorabis ea neq; coles.*

prçcepta negatiue tradita & cur.

HIc in primis animaduertendum est, præcepta maxima ex parte negatiue esse tradita. Quod qua ratione factum sit, nemo non uidet. Siquidem quum deus hominem rectum ac bonum condiderit, ac lumen illud naturæ menti diuinitus inseuerit, sua quidem natura malum abhorrens, ac bonum ueluti cognatum sibi agnoscens ac amplectens, Id uero lumen non multo post fuerit obtenebratum, ob id scilicet, quod homo diabolum ac seipsum magis sequi maluisset quam deum, quem tamen solum merito in se operari permisisset, a suis adinuentionibus abstinens, Consequens erat, ut homo ignorantiæ tenebris obtectus, prohibendo ac uetando doceretur, inquantum a lege illa in corde diuinitus scripta recessisset, utq; uel sic instrueretur ac doceretur sese rursus a suis adinuentionibus abstinere, Dei uero instinctum, uocationem ac uolũtatem omnino sequi oportere. Et tamen in hoc etiam natura sermonis consideranda est. Nam oratio negatiua e regione affirmatiuam requirit, Sic ut qui prohibet, contrarium eius præcepisse uideatur. Debet itaq; in singulis istis præceptis non solum id attendi, quid prohibeatur, sed etiam quid a contrario deus (etsi non expressis uerbis) requirat. Hoc autem tradendi ac docendi ordĩe utemur, ut ĩ primis uerborũ uim, et qd singula præcepta a nobis reqrãt, explicemus. Deĩde, quibus nã modis ĩ singula peccetur, q̃ poterimus breuiter ac dilucide, tradamus

Præcepta prohibent. quçcũq; ex nobis tanq̃ ex nobis facimus.

Negatiua e regione reqrit affirmatiuam.

AVdis itaq; in hoc primo præcepto prohiberi deos alie nos. Ex quo intelligis præter unum ac uerum deum alios quoq; esse, siue in cælo, siue in terra, qui dicantur dij longe tamen alia ratione, quã ille unus uiuus & uerus deus, qui de seipso dixit: Videte quod ego sum solus, & non sit alius præter me. In Exodo legis, Dei nomẽ translatũ ad Mosen. Sic enim ad Mosen legitur deus dixisse: Ecce constitui te deum Pharaoni. Et scriptura deos publica dignitate præcellentes appellat quemadmodũ Exodi. xxij. scribitur: Dijs non detrahes, & principi populi non maledices, Rursus Psalm. lxxxi. scribitur: Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes, quem locum in Euangelio dñs aperuit in prophetas competere, dum depellit blasphemiæ crimen, quod deum, patrem appellans, significasset se esse filium dei. Similiter & angeli dicuntur dij, ut in Psal. viij. Minuisti eum paulo minus ab angelis, quod ibi hebraicæ sit Eloim unum ex cognomentis dei, etsi uox numeri sit ancipitis. Quin Paulus Satanam deum appellat huius seculi. Et idola quoq; hoc nomine intelligũtur Geñ. xxxi. Vbi narratur, Rachel furata deos patris sui, haud dubium, quin idola. Quid ergo inquis? Num hoc præcepto deus, ne dij nominentur, aut habeantur, prohibet, quos scriptura deos nominat? Non quidem, Sed sic prohibet deus, ne (coram se) dij habeantur id est ne sibi æquentur, ne ue quæ sibi peculiaria sunt ueluti, omnipotentia, sapientia ac bonitas, alijs q̃ sibi soli, ueluti authori tribuantur. Rursus, ne honos sibi debitus aliis reddatur, Alioqui nihil uetat alios, Deos quoq; uocari, non suapte quidem natura, sed clementia dei. Dij (ut Origenes ait) dicti sunt, quasi a deo dati: domini, quasi a domino potestatem sortiti, non autem in propriam gloriam, sed dei, & subiectorum usum

Quid sit prohiberi deos alienos
Deut. 32
Dei nomẽ translatum ad Moysẽ
Exo. 7
Princeps
Exo. 22
Prophetæ dii.
Iohan. 10
Angeli dei
Psal. 8
Eloim.
satanas de⁹ hui⁹ seculi.
Idola dii gẽtium.
Gene. 31
Quæstio.
Dilutio.
Corã me.
Dii domini
Origenes
deus noster de⁹ deorum dñs dñorũ.
dii multi.

1. Cor. 8 Nobis d̄us vnus.

& cõmoditatem. Atq; hinc descendit, q deum nostrum, deũ deorum, ac dominũ dominorũ uocamus, quem non appellaremus hoc nomine, nisi essent & alij dicti dij. Verum (ut diuus Paulus ait) etsi sunt qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra, siquidem sunt dij multi, & domini multi, nobis tamen Christianis unus deus pater, ex quo omnia, et nos in illo, & unus dominus Iesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum, hũc enim solum nos agnoscimus, cui soli, quæ dei propria sunt, tribuimus, scientes & nihil est idolum in mũdo, & nullus est deus, nisi unus, cui soli nos fidere, in quẽ sperare, quem deniq; super omnia amare oportet. Cæterum & aliud insinuant hæc uerba, Corã me, nimirũ deum ubiq; esse præsentem, hoc itaq; dicens admonet, ut in omni loco atq; omni tẽpore, eius solius gloriæ studeamus & ab eo toti pendeamus, nobis persuasum habentes, eum ubiq; esse præsentem & opitulantem, ne quis putet ad alios quoq; deos (quasi non ubiq; ille præsens sit) recurrendum esse. Vis ergo huius præcepti est, ut in unum uerũ deum credamus, in eum omnia fiducia nos proripiamus, eum super omnia timeamus ac diligamus. Vt summatim dicamus. Hæc lex fidem, spem, & charitatem requirit, quemadmodũ innumeræ sententiæ in scripturis, quæ sunt primi præcepti enarrationes, abunde declarant. Et in primis eæ, quæ in Deuteronomio recensentur, ueluti: Deũ tuũ timebis, & illi soli seruies, ubi timorem ac fiduciã erga deum summam postulat. Rursus. Diliges d̄nm deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua ex tota mente tua, & ex omnibus uiribus tuis, uel ut alibi legimus, ex tota fortitudine & uirtute tua, hoc est, ut quantum animo, intellectu uoluntate consequi possumus, deum diligamus, breuiter ut omnem aeffectum. ac omnes tam animi

Ad solũ d̄ũ omni tẽpore recurrendum.

Vis præcepti.

Hoc præceptum requirit fidẽ, spẽ & charitatẽ

Deute. 6
Ibidem.
Matth. 22
Marci. 12
Lucæ. 10

quàm corporis uires, ad amandum, honorandum, colendum deum, ad obtemperandum, obsequendum, ac obediendum ei conuertamus, Atq; hoc est illud primum ac magnum mandatum in lege, quod quum perfectam obediētiam erga deum requirat, ac omnes carnales affectus ac motus ei repugnantes damnet, tantum ac tam magnum est, ut quamdiu sumus in hac carne peccati, nemo dicere possit, se hoc præceptum perfecte adimpleuisse, adimplendum tandem in cœlesti patria, quum charitas nostra perficietur, & quod ex parte est, euacuabitur. i. Corinth. xiij.

Primum et magnū mādatum in lege.

Aug. de spiritu & lite. cap. 36

DIximus autem superius, primam huius præcepti particulam idololatriam spiritualem prohibere, & ad affectus internos, proprie referri, ne scilicet, quid amemus aut formidemus, aut cuiuis etiam creaturæ fidamus supra deum, Quemadmodum & Salomon in Prouerbiis hāc legē interpretatur. Ergo peccant in hanc legem, qui in potentia sua in curribus & equis gloriantur, Qualis erat princeps Tyri, cui per prophetam Ezechielem dominus ait: Eleuatū est cor tuum, & dixisti, Deus ego sum, & in cathedra dei sedi in corde maris, quum sis homo & non deus, & dedisti cor tuum, quasi cor dei. Tales notat Psaltes, quū ait: Hi in curribus, hi ī equis, nos autē in noīe dei nostri inuocabimus.

prima præcepti particula spiritualem idololatriam prohibet.

Peccant in hoc præceptum.

Ezech. 28

Psal. 10

RVrsus in hoc præceptum peccant, qui principum fauorem dei amori præponunt, ac Deum, huius seculi magnatibus post habent, de quibus scriptum est. Maledictus omnis qui confidit in homine, Atq; huc respicit tam acris scripturæ cōminatio, quum inquit: Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. Ad hæc, qui sibi in sua sapientia seu prudentia placent, hic impingunt, de quibus dictum est: Perdam sapientiam sapientum,

Psal. 145

Esaiæ. 29

1. Cor. 1

Psal.48.11 & prudentiam prudentum reprobabo. Qui in fortitudine & uirtute sua confidunt, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur. De quibus scriptus est Psalmus quadragesimus octauus. Et Paulus auaritiam simulachrorum seruitutem appellat, Coloss. iij. Qui uoluptatibus plus quam pietati student. De quibus scriptura ait, quod tanquam iumenta in suo stercore peribunt. De quibus & Paulus ad Philip. iij. dixit, Quorum deus uēter est, & gloria in confusione eorū, Qui ita liberum iactant arbitrium, ut obliuiscantur omnia se gratiæ debere, hoc est, qui citra Christi meritum & gratiam propriis operibus iustos se ac saluos futuros putant, Quales sunt Iudæi, de quibus dictum est, quod uolentes suā iustitiam constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti, Atq; adeo omne crimen ad idololatriam spiritualem pertinere potest. quod qui criminaliter peccat, magis in creaturā, quàm in deum affectus sit. Sic qui in gratiā uxoris offendit deū, deum abnegauit, et uxorem pro deo coluit, Qui in gratiā regis spoliat pupillos immeritos, aut aliud simile crimen admittit, principē pro deo colit. Blandiantur enim tales sibi quantū uelint recitent hoc præceptum millies, ore profitentes deum, Paulus illis reclamat, dicens: Factis negant.

Philip. 3
Aug. de spiritu & l. 1c.
Iudæi
Roma. 10
Omne crimē pertinet ad idololatriam spiritualem.
Matth 10
Lucæ. 4
Titum. 1

Inter oēs cōuenit sanctorū memoriā colēdā ob tres causas.

Hic incidit locus de inuocatiōe sanctorū. Iam dudū inter oēs cōuenit sanctorū memoriā reuerēter colendā, idq; triplici potissimum ratione. Primū, ut eximia dei opera in illis exhibita celebremus, Quemadmodū scriptura ubiq; facit, ac deum in sanctis suis laudari uult. Deinde, ut fidem etiam sanctorū (qua uicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones) suspiciamus, Ipsosq; ueluti iā perpetuos filios dei, fratres & cohæredes Christi, ac tēpla spiritus sancti honoremus, Nā plane superbus atq; etiā im=

Eccle. 44
Heb. 11
Ibidem
Roma. 8.
2. Cor. 6
1. Cor. 11.

piius est,qui quos honorificat pater cœlestis,secundũ Christi testimoniũ,Iohã.xij.honorare recuset, atq; adeo uilipendat. Deniq; ut imitatione sanctioris uitæ, sanctos colamus,quæ honoris species non est minima, ut scilicet simus imitatores illorum,sicut & ipsi Christi. Adaugent certe sanctorũ uitæ nobis fiduciã assequendi brauij, quod currendo appetimus, Addunt operandi alacritatem quod quæ illos per Christum iram assequutos intelligimus eodem authore nos assecuturos non dubitemus, huc spectant egregiæ illæ sanctorum ueteris legis laudes apud Iesum filium Syrach, apud Paulũ quoq; in epistola ad Hebræos, Nam is ubi sanctos ex fide admodum cõmendasset, subiecit. Ideoq; & nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus & circunstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in authorem fidei,& consummatorem Iesum. At hoc uertunt nouatores in dubium, Num inuocatio sanctorum hoc præcepto prohibeatur, & ut non uetetur, num pia ac utilis sit,Hic multis uerbis non est opus,quod piis & non cõtentiosis in hac re paucis satisfieri possit. Verbũ,inuocare,si proprie & secundũ magis communem scripturæ intellectũ accipias nimirum pro eo, quod est aliquem,tanquã suæ salutis primum ac solum authorem appellare,& pro ope aut auxilio,sua uirtute impartiendo interpellare,Si inquã sic accipias uocabulum, constat sanctos inuocandos non esse, ne quod solius dei est, sanctis tribuamus,qui sane hoc inuocandi genus nequaquã agnoscunt, ueluti nostri conserui, unum eundemq; deum nobiscũ adorantes,illius bonitati quicquid est boni operis,auxilij,salutis,felicitatis ueluti summo authori nobiscum tribuentes. Quamobrem in Apoca. legimus, Iohannẽ ab eiuscemodi inuoca-

Bernar.in ser.de õnibus sanctis
Eccle. 44.
Heb. 11.
Sanctorũ fides & opera nostrã fiduciã corroboret.
An sit licita sãctorũ inuocatio. an etiã sit pia.
Sancti nõ sũt inuocãdi,vti pricipales authores salutis
apo.19.22

Acto. 10 tione & adoratione ab angelo prohibitum esse. Sic Petrus in actis Cornelium procidentem ad pedes eius increpauit & eleuauit, dicens: Surge, & ego ipse homo sum, & Iudæos stupentes de sanato & erecto claudo instruens: Viri (inquit) Israelitæ, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra uirtute aut potestate, fecerimus hunc ambulare. Deus Abraham & deus Isaac, & deus Iacob, & deus patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum, Et post pauca Et in fide nominis eius hunc quem uos uidistis & nostis confirmauit nomen eius, & fides quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium uestrum. Sic Paulus & Barnabas Listrios, eis immolare festinantes grauissime increpauerunt, conscissis etiā tunicis exilientes in turbas, clamantes & dicentes: Viri, quid hic facitis, & nos mortales sumus, similes uobis homines annūtiantes uobis ab his uanis conuerti ad deum uiuum, qui fecit cœlum & terram, & mare & omnia quæ in eis sunt. Solus itaq; ad hanc rationem inuocandus est, tanquam author omnis salutis nostræ, unicum refugium, & uirtus, adiutor in tribulationibus, opitulator in aduersis, qui solus sua uirtute & non alius præter eum nos saluat ac protegit, qui occidit & uiuere facit, percutit & sanat. De quo & Iob dixit: Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factum est.

Ibidem

Acto. 15

Psal. 45

Deute. 32

Iob. 1

VErum si uerbum inuocare late & propemodum improprie accipias, pro eo, quod est simpliciter interpellare, seu ministerium alicuius aut officiū expetere, certe hac ratione non uidemus, quur quispiam impium esse putet inuocare sanctos, ueluti nostra membra ac fratres, multi iam meriti ac fauoris apud deum, eo fine ut deum pro nobis (cu

ius optatissima fruuntur præsentia) rogent & implorent, quo is scilicet nobis laborantibus, sua, non ipsorum sancto rum uirtute opem adferat saluatorem. Quemodmodũ Apo stoli Christum pro muliere Chananæa, deprecabantur, dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. Quod Theophy lactus non inscite ad sanctorum implorationem accommodat. Et cum ad hanc rationẽ, quis nõ absurde dicatur opem medici inuocare, tanquã ministri dei, per quem deus uelit iuuare, quid prohibet, quo minus fratres iam in Christo ui uentes interpellemus, ut ij saltem dominũ pro nobis exorent, ad adiuuandum nos Asa rex cum ægrotasset dolore pedum uehementissimo, non ob id reprehenditur, quia medicum accerserat, quod alibi scriptura dicat, honora medicũ, propter necessitatem enim creauit eum deus. Sed quia in arte medico rum magis confisus est, & quia dominũ non quæsierat, quod erat ante omnia faciẽdum, quod absq; domino ne tantillum quidem, omnis medicorum ars, taceam, natura ualeat, sicut scriptum est. Nunquid medici suscitabunt & confitebuntur tibi? Sola ergo fiducia principaliter in deum, ueluti salutis authorem, hoc præcepto ponendo præcipitur, Non prohibetur autem quo minus sanctorum precibus apud deum adiuuari desideremus. Quod si rem acutius perpendamus, tota contentio (modo absit superstitio) in uerbis tantum sita est. Conuenit enim & absq; controuersia est, Sanctos qui in domino obdormierunt, sedulo & continue orare pro nobis, ueluti unius eiusdemq; corporis membra, qui nostram salutem, sine quibus consumandi non sunt, expectant & desiderant. Alioqui articulus de sanctorum communione symbolo fidei eximendus erit, aut ecclesia triumphans a militante rescindenda, quod planè Christianæ au-

Matth 15
Theophylact' ibidẽ in Matt.
2. Para. 16
Eccle. 38
Psal. 87
Fiducia principaliter in solũ deũ collocanda.
Cõuenit sãctos p nobis ĩ cœlo assidue orare.
Heb. 11
Cõmunio sanctorum

constat, uel ob id quod magis ad mysterium sanctæ Trinitatis respiciat, ut primum mandatum ad patrem referatur, secundum ad filium (qui proprie nomen & uerbũ dei non creatura est) tertium ad spiritum sanctum, quo in nobis operante sabbatizamus, & ab omnibus seruilibus hoc est, nostris operibus, quæ caro sine spiritu gignit, quiescimus, ac nos continemus. Orditur autem deus Decalogum, hoc est procœmio præmisso.

EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, QVI EDVXI TE DE TERRA AEGIPTI, ET DE DOMO SERVITVTIS.

Modus cognoscẽdi dẽum præscribitur. Maiestas Bonitas. HOc procœmio, seu (si malis) primi præcepti exordio, deus formam sui cognoscendi præscribit, ac pleraq; insinuat, quæ ad ferendæ legis reuerentiam & obseruationem plurimum faciunt. In primis quum maiestatẽ, tum bonitatem suam proponit, quæ in legislatore coniuncta esse oportet, ut maiestas legibus authoritate, bonitas amorem faciendæ legis apud subiectos conciliet, qui tum facile obtemperant, quũ persuasum habent, leges in suum commodum & commune bonum latas esse, quamuis interim hoc procœmio deus in primis fidem in nobis formet seu excitet. Dominum ergo & deum se nuncupat, ut priori nomine maiestatem suam insinuet, altero bonitatem suam proponat, idq; non sine emphasi pronominis, Ego inquit, & non alius. Ego, inquam, solus sum dominus, hoc est, non ut cæteri, qui uulgari more domini dicuntur, sed uere sum dominus, a quo sunt omnia, per quem omnia, in quo omnia, cuius est orbis terræ

Dominus. Deus. Ego. Roma. 11 Psal. 23

et plenitudo

& plenitudo eius, quem omnia obseruant, timent ac uenerantur, omniscius & omnipotens ac faciens omnia secundũ beneplacitum uoluntatis meæ. Ego, inquam, sum solus rex regum & dominus dominantium, & non est alius præter me. In cuius manu est mors & uita, salus & interitus. Huc respicit nomẽ illud apud Hebræos ineffabile Tetragrãmaton, quod quatuor literis scribitur, quæ sonari non possint. Deductum tamen nomen ab essendo, seu a quo nomen, esse deriuatur. Et profecto, non est alia uox, quæ propius accedat ad exprimendam naturam diuinam, Nam solus deus uere est, qui incommutabiliter est sine tempore, qui est ipsum esse, & a quo uenit, omnibus rebus conditis, ut sint aliquo modo. Sic Exodi. iij. legimus: Ego sum, qui sum, & qui est, misit me ad uos. Ex quo id nobis discendum est, hoc primum esse in cognitione dei, ut sciamus siue cognoscamus eum esse, qui natura est, qui ipse est, & a nullo accipit ut sit, atq; perpetuo est. Vnde liquido colligimus, omnia quæcũq; uidemus & non uidemus non a se sed a deo esse & constare qui omnibus esse tribuit, atq; ita tribuit, ut nulla ratione esse, nulloq; momento consistere possint, nisi deus seruaret, sustineret, ac regeret. Quis (inquit Esaias) mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ? atq; hæc contemplantibus satis perspicuum euadit, quid sibi uelint hæc uerba, Ego sum dominus, quæ pie intellecta, iustum dei timorem ac metum nobis ingenerant, quem nos mortales seruos atq; adeo misellas creaturas erga æternum dominum omnipotentissimumq; creatorem ac seruatorem omnium rerum habere oportet, ut supra hunc dominum excelsissimum nihil timeamus, metuamus, adoremus ac colamus, quemadmodum scriptum est

Deute. 32

Nomen tetragrãmatõ ieffabile.

Solus deus uere est.

Exodi. 3

In cognitione dei primum.

Gene. 1

Acto. 27

Esaiæ. 40

Ego sum dominus

Qualiter deus timendus

in Deutero. *Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies.* Dominus relatiuum est. Dicitur enim dominus serui dominus. Domino ergo dominorum summa seruitus debetur, atq; eo etiam spectat, quod in Euangelio dicitur: Nemo potest duobus dominis seruire. Item, Non potestis deo seruire & mammonæ, Vnde facile colligis, quod omnino deo magis obediendum sit, q̃ hominibus, tum scilicet, quum diuersa à dei instituto praecipiunt. Siquidem nõ habent homines potestatem, qua domini dicuntur, nisi desuper concessam, qua si in domini dominorum contumeliam abutantur, quis non uidet eos audiendos non esse, sed fortiter contemnendos? quemadmodum Christus docet: Nolite (inquit) timere eos, qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt, sed potius timete eum (nimirum dominum illum dominorum) qui & corpus, & animam mittere potest in gehennam, Hunc inquit, ac repetit, timete. Ergo si in quodcunq; discrimen uenerimus ac Satanas, ueluti nactus occasionem uel ipse, uel per suos ministros titulo dominationis id agere incipiat, ut nos a præscripto diuinæ legis dimoueat, tum protinus exemplo Christi gladius spiritus nobis accipiendum est, hoc est uerbum dei, quo retundamus hostem, dicentes: Vade post me Satana, dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies.

Deutero. 6
dominus
Matth. 6
Acto. 5
deo oportet plus obedire q̃ hõinibus
Johan. 19
Homines quatenus domini.
Matth. 10
Matth. 4

Plurima dei nomina apud Hebræos.

Hebræos

HEbræi ad obumbrandam ineffabilem hanc dei maiestatem, ac summam, æternamq; dominationem uariis nominibus usi sunt, quibus latine redditus, nos Deũ appellamus, Deum uirtutum, dominum exercituum, omnipotentem, conditorem cœli & terræ, regem gloriæ, regem regum, dominũ dominantium, cuius maiestate pleni sunt cœli & terra. Atque hactenus de domini nomine dixisse suffecerint.

IAm quum Legiſlator noſter maieſtatem ſuam hiſce uer bis (Ego ſum dominus) inſinuaſſet, quæ nobis dei timorẽ incutit, ſtatim & deum ſe appellat, ut ad amorem quoq; ſui nos prouocet. Nam dei nomen ad beneficentiam refertur, quod a nos Græci mutuauimus. Apud Græcos enim θεὸς dicitur, ἀπὸ θεεῖν, hoc eſt, a currendo, quod ubiq; dum o pus eſt accurrat, adſit, opemq; ferat, quam uocabuli proprietatem nos Germani ſequuti, Deũ, Got, appellamus, nimirum a bonitate. Ergo quum audis, Ego ſum deus, nihil aliud dici exiſtimabis, q̃ ego (ut ſum omnipotens rerum omnium conditor ac dominus) ita ſum omni bonus, omnis boni fons ac largitor, rerum tenax uigor, uita, lux, robur, & firmamentum. Breuiter, ſaluator, & deus totius conſolationis undiq; expoſitus, beneuolus, mitis, largus, liberalis, exorabilis, ac ſupra q̃ dici aut excogitari poteſt miſericors, clemens, ac beneficus cuius bonitas in omnium creaturarum conditione et conſeruatione relucet. Deniq; is ſum qui potiſſimum gaudeam homines huius bonitatis meæ undiq; expoſitæ, quo ad fieri poteſt, effici participes, ſemper ad opitulandum accinctus, ad ſuccurrendum promptus, cuius delitiæ ſunt, eſſe cum filiis hominum, hoc eſt, qui cupiam ab omnibus apprehendi, teneri & poſſideri, qui uelim ut omnes me fruantur, in me æternam uitam ac felicitatem habituri, atq; hoc eſt quod pronomen, Tuus, hic ſubiectum denotat. Quam autem ſeſe exercuerint patres ac ſancti dei homines in diuinæ bonitatis contemplatione, uaria illa nomina, quæ ex interna fide ab effectu, operatione & uirtute ei impoſuerunt, ſatis declarant, appellantes ſcilicet deum, robur, petram, rupem, ſcutum, clypeum, cornu ſalutis, propugnatorem, ereptorem, exaltationem, breuiter deum, ſuum, deum noſtrum, gloriam

Deus.

Alii dicunt deriuari. ἀπό τοῦ θέωμαι q. ſpectet omnia et timeatur a cũctis vide Amb. lib. 1 de fide. Ambro. in hymno. 1. Petr. 2

Roma. 1 Acto. 17

Tuus Patrum pietas.

Suus. Noſter.

gloria, laus nostrã. & laudem suam, quod sic apud se de deo sentirent, imo q̧ intra se reipsa per fidem iam experti essent, Deum ipsum re uera eis hæc omnia esse.

Parochorũ munus.

Quamobrem ut eadem fides omnium mentibus inseratur, Parochi diligentes esse debent, in erudiendo populum, quid deus sibi hisce uerbis uelit, Ego sum dominus deus tuus, nempe ego sum, qui omnia condidi, in cuius manu sunt omnia, Creator, seruator & gubernator tuus, qui ut te condidi, ita te guberno, a malis, a peccatis, a dãnatione libero ac redimo, ac infinitis beneficiis cumulo, ne scilicet tuæ prudentiæ, tuis uiribus, tuæ iustitiæ, hæc accepta feras, sed tantum mihi. Tuus inquam dominus ac deus sum totus in tuam fœlicitatem profusus, qui tecum in omni cursu uitæ uersor, qui de te solicitus sum, qui & possim & uelim te felicissime regere. Hac doctrina prouocatur animus ad fidem, quæ ut est initium salutis nostræ. Ita in omnibus cogitationibus, uerbis & factis primas partes tenere debet, quæ cor purificat, ac facit ut omnia munda mundis sint, qua sine, quicquid fit, Apostolus peccatum esse pronuntiat. Hanc castus timor & suauis dei amor comitatur, quæ omnia primum præceptum docet ac complectitur. Nempe ut agnoscamus unum deũ, illi fidamus, illum timeamus ac amemus. Vnde cætera omnia plane dependent.

Roma. 12
Tuus.
Fides in deum debet tenere primas partes I omni ope
Titum. 1
Roma. 14
cast⁹ timor & Amor.

QVI EDVXI TE DE TERRA AEGYpti, & de domo seruitutis.

Modum se cognoscendi addit deus. Nam quum deus quod ad essentiam suam attinet, incomprehensibilis ac inuisibilis sit, sicut scriptum est: Non uidebit me ho=

Modus cognoscendi dei ab effectibus
Exodi. 33

mo & uiuet. Et iterum: Deum nemo uidit unquam, necesse erat ut certum opus ac testimonium adderetur, quo ueluti a posteriori apprehendi posset, ne quis hæsitaret quisnam is deus esset, qui se mandatis istis colendum præcepisset, quasi dicat: Is ego sum uerus ille deus, qui hoc spectatissimum opus peregi, qui te populum meum ex Aegypto mirabiliter eduxi, idq; tam manifestis uerbis & signis, quæ uidisti, ut negare non possis hæc me authore facta fuisse, & hunc qui fecit uerum deum esse. Eatenus enim, nempe per euidentia uerba ac signa, deus alioqui inuisibilis agnoscitur, atq; ita conciliantur scripturæ, quæ alibi deum uideri negant, alibi Iacob & Mosi facie ad faciem uisum esse perhibent. Ego quum Moses Deuteronomij.5.dixisset: Nullā speciem dei uidistis, citra ullam repugnantiā, addidit, facie ad faciem loquutus est uobiscū in mōte de medio ignis. Deinde deus hoc opus & testimoniū adiecit, ut intelligeres id uerū esse quod dixerat, nempe se esse dominū deum tuum, id est, te regentē, gubernantem, asserētem, redimentem, respicientē, curantem & saluantem. insignis enim dei potentia simul & bonitas declarata sunt ab nunquā satis admirando opere eductionis filiorū Israel de Aegypto in quo Moses & prophetæ omnes, dei maiestatē, magnificentiam & bonitatem erga populum suum illustratam ubiq; deprædicant ac collaudant. Atq; interim hinc etiā discimus nō tantum iustum ac æquū esse, sed nostra etiā quàm plurimum referre, ut legibus tā potētis domini ac clemētis dei (qui non sibi, sed nobis consulere uoluerit) ex animo obtēperemus mente complectentes, quantam semper populo suo benignitatem exhibuerit, contra quātam seueritatem in aduersarios, suis præceptis ac iussis repugnantes ostenderit.

Iohan. 1

verbis ac signis agnoscitur deus.

Iohan. 1
Gene. 32
Exodi 33
Deute. 5

Exodi. 15

Psal. 104
113

Nostra plurimum refert, vt legibus dei obtēperemus.

PRIMVM PRAECEPTVM.

NON HABEBIS DEOS ALIENOS CO*ram me: Non facies tibi sculptile, neq; omnem similitudinē, quæ est in cœlo desuper, ac quæ est in terra deorsum, nec eorū, quæ sunt in aquis, sub terra, nō adorabis ea neq; coles.*

præcepta negatiue tradita & cur.

Hic in primis animaduertendum est, præcepta maxima ex parte negatiue esse tradita. Quod qua ratione factum sit, nemo non uidet: Siquidem quum deus hominem rectum ac bonum condiderit, ac lumen illud naturæ menti diuinitus inseuerit, sua quidem natura malum abhorrens, ac bonum ueluti cognatum sibi agnoscens ac amplectens, Id uero lumen non multo post fuerit obtenebratum, ob id scilicet, quod homo diabolum ac seipsum magis sequi maluisset quam deum, quem tamen solum merito in se operari permisisset, a suis adinuentionibus abstinens, Consequens erat, ut homo ignorantiæ tenebris obtectus, prohibendo ac uetando doceretur, inquantum a lege illa in corde diuinitus scripta recessisset, utq; uel sic instrueretur ac doceretur sese rursus a suis adinuentionibus abstinere, Dei uero instinctum, uocationem ac uolūtatem omnino sequi oportere. Et tamen in hoc etiam natura sermonis consideranda est. Nam oratio negatiua e regione affirmatiuam requirit, Sic ut qui prohibet, contrarium eius præcepisse uideatur. Debet itaq; in singulis istis præceptis non solum id attendi, quid prohibeatur, sed etiam quid a contrario deus (etsi non expressis uerbis) requirat. Hoc autem tradendi ac docendi ordīe utemur, ut ī primis uerborū uim, et qd singula præcepta a nobis reqrāt, explicemus. Deīde, quibus nā modis ī singula peccetur, q̃ poterimus breuiter ac dilucide, tradamus

Præcepta prohibent quęcūq; ex nobis tanq̃ ex nobis facimus.

Negatiua e regione reqrit affirmatiuam.

AVdis itaq; in hoc primo præcepto prohiberi deos alienos. Ex quo intelligis præter unum ac uerum deum alios quoq; esse, siue in cælo, siue in terra, qui dicantur dij longe tamen alia ratione, quã ille unus uiuus & uerus deus, qui de seipso dixit: Videte quod ego sum solus, & non sit alius præter me. In Exodo legis, Dei nomẽ translatũ ad Mosen. Sic enim ad Mosen legitur deus dixisse: Ecce constitui te deum Pharaoni. Et scriptura deos publica dignitate præcellentes appellat quemadmodũ Exodi.xxij. scribitur: Dijs non detrahes, & principi populi non maledices, Rursus Psalm.lxxxi. scribitur: Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes, quem locum in Euangelio dñs aperuit in prophetas competere, dum depellit blasphemiæ crimen, quod deum, patrem appellans, significasset se esse filium dei. Similiter & angeli dicuntur dij, ut in Psal. viij. Minuisti eum paulo minus ab angelis, quod ibi hebraicæ sit Eloim unum ex cognomentis dei, etsi uox numeri sit ancipitis. Quin Paulus Satanam deum appellat huius seculi. Et idola quoq; hoc nomine intelliguntur Geñ.xxxi. Vbi narratur, Rachel furata deos patris sui, haud dubium, quin idola. Quid ergo inquis? Num hoc præcepto deus, ne dij nominentur, aut habeantur, prohibet, quos scriptura deos nominat? Non quidem, Sed sic prohibet deus, ne (coram se) dij habeantur id est ne sibi æquentur, ne ue quæ sibi peculiaria sunt ueluti, omnipotentia, sapientia ac bonitas, alijs q̃ sibi soli, ueluti authori tribuantur. Rursus, ne honos sibi debitus aliis reddatur, Alioqui nihil uetat alios, Deos quoq; uocari, non suapte quidem natura, sed clementia dei. Dij (ut Origenes ait) dicti sunt, quasi a deo dati: domini, quasi a domino potestatem sortiti, non autem in propriam gloriam, sed dei, & subiectorum usum

Quid sit prohiberi deos alienos

Deut. 32

Dei nomẽ translatum ad Moysẽ

Exo. 7

Princeps

Exo. 22

Prophetæ dij.

Iohan. 10

Angeli dei

Psal. 8

Eloim.

satanas deus huius seculi.

Idola dij gẽtium.

Gene. 31

Quæstio.

Dilutio.

Corã me.

Dii domini

Origenes.

deus noster deus deorum dñs dñorũ.

dii multi.

1. Cor. 8 Nobis d̃us vnus. & cōmoditatem. Atq; huc descendit, q deum nostrum, deū deorum, ac dominū dominorū uocamus, quem non appellaremus hoc nomine, nisi essent & alij dicti dij. Verum (ut diuus Paulus ait) etsi sunt qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra, siquidem sunt dij multi, & domini multi, nobis tamen Christianis unus deus pater, ex quo omnia, et nos in illo, & unus dominus Iesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum, hūc enim solum nos agnoscimus, cui soli, quæ dei propria sunt, tribuimus, scientes & nihil est idolum in mūdo, & nullus est deus, nisi unus, cui soli nos fidere, in quē sperare, quem deniq; super omnia amare oportet. Cæterum & aliud insinuant hæc uerba, Corā me, nimirū deum ubiq; esse præsentem, hoc itaq; dicens admonet, ut in omni loco atq; omni tēpore, eius solius gloriæ studeamus & ab eo toti pendeamus, nobis persuasum habentes, eum ubiq; esse præsentem & opitulantem, ne quis putet ad alios quoq; deos (quasi non ubiq; ille præsens sit) recurrendum esse. Vis ergo huius præcepti est, ut in unum uerū deum credamus, in eum omnia fiducia nos proripiamus, eum super omnia timeamus ac diligamus. Vt summatim dicamus. Hæc lex fidem, spem, & charitatem requirit, quemadmodū innumeræ sententiæ in scripturis, quæ sunt primi præcepti enarrationes, abunde declarant. Et in primis eæ, quæ in Deuteronomio recensentur, ueluti: Deū tuū timebis, & illi soli seruies, ubi timorem ac fiduciā erga deum summam postulat. Rursus. Diliges dn̄m deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua ex tota mente tua, & ex omnibus uiribus tuis, uel ut alibi legimus, ex tota fortitudine & uirtute tua, hoc est, ut quantum animo, intellectu uoluntate consequi possumus, deum diligamus, breuiter ut omnem aeffectum. ac omnes tam animi

[Margin notes:]

Ad solū d̃ū omni tēpore recurrendum.

Vis præcepti.

Hoc præceptum requirit fidē, spē & charitatē

Deute. 6
Ibidem.
Matth. 22
Marci. 12
Lucæ. 10

quàm corporis uires, ad amandum, honorandum, colendum deum, ad obtemperandum, obsequendum, ac obediendum ei conuertamus, Atq; *hoc est illud primum ac magnum mandatum in lege, quod quum perfectam obediẽtiam erga deum requirat, ac omnes carnales affectus ac motus ei repugnantes damnet, tantum ac tam magnum est, ut quamdiu sumus in hac carne peccati, nemo dicere possit, se hoc præceptum perfecte adimpleuisse, adimplendum tandem in cœlesti patria, quum charitas nostra perficietur, & quod ex parte est, euacuabitur*. i. *Corinth*. xiij.

Primum et magnũ mãdatum in lege.

Aug. de spiritu & litte. cap. 36

D*Iximus autem superius, primam huius præcepti particulam idololatriam spiritualem prohibere, & ad affectus internos, proprie referri, ne scilicet, quid amemus aut formidemus, aut cuius etiam creaturæ fidamus supra deum*, Quemadmodum & *Salomon in* Prouerbiis *hãc legẽ interpretatur*. Ergo *peccant in hanc legem, qui in potentia sua in curribus & equis gloriantur*, Q*ualis erat princeps* Tyri, *cui per prophetam* Ezechielem *dominus ait*: Eleuatũ *est cor tuum, & dexisti*, Deus *ego sum, & in cathedra dei sedi in corde maris, quum sis homo & non deus, & dedisti cor tuum, quasi cor dei*. Tales *notat* Psaltes, *quũ ait*: Hi *in curribus, hi ĩ equis, nos autẽ in noĩe dei nostri inuocabimus*.

prima præcepti particula spiritualem idololatriam prohibet.

Peccant in hoc præceptum.

Ezech. 28

Psal. 10

R*Vrsus in hoc præceptum peccant, qui principum fauorem dei amori præponunt, ac* Deum, *huius seculi magnatibus post habent, de quibus scriptum est*. Maledictus *omnis qui confidit in homine*, Atq; *huc respicit tam acris scripturæ cõminatio, quum inquit*: Nolite *confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus*. Ad *hæc, qui sibi in sua sapientia seu prudentia placent, hic impingunt, de quibus dictum est*: Perdam *sapientiam sapientum*,

Psal. 145

Esaiæ. 29

1. Cor. 1

Psal.48.11 *& prudentiam prudentum reprobabo. Qui in fortitudine & uirtute sua confidunt, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.* De quibus scriptus est Psalmus quadragesimus octauus. Et Paulus *auaritiam simulachrorum seruitutem appellat,* Coloss.iij. *Qui uoluptatibus plus quam pietati student.* De quibus scriptura ait, quod tanquam iumenta in suo stercore peribunt. De quibus & Paulus ad Philip.iij. dixit, *Quorum deus uēter est, & gloria in confusione eorū,*

Philip.3

Aug. de spiritu & lit.

Qui ita liberum iactant arbitrium, ut obliuiscantur omnia se gratiæ debere, hoc est, qui citra Christi meritum & gratiam propriis operibus iustos se ac saluos futuros putant, Quales sunt Iudæi, de quibus dictum est, quod uolentes suā iustitiam constituere, iustitiæ dei non sunt subiecti, Atq; adeo omne crimen ad idololatriam spiritualem pertinere potest. quod qui criminaliter peccat, magis in creaturā, quā in deum affectus sit. Sic qui in gratiā uxoris offendit deū, deum abnegauit, et uxorem pro deo coluit, Qui in gratiā regis spoliat pupillos immeritos, aut aliud simile crimen admittit, principē pro deo colit. Blandiantur enim tales sibi quantū uelint recitent hoc præceptum millies, ore profitentes deum, Paulus illis reclamat, dicens: Factis negant.

Iudæi

Roma. 10

Omne crimē pertinet ad idololatriam spiritualem.

Matth 10

Lucæ. 4

Titum. 1

Hic incidit locus de inuocatiōe sanctorū. Iam dudū inter oēs cōuenit sanctorū memoriā reuerēter colendā, idq; triplici potissimum ratione. Primū, ut eximia dei opera in illis exhibita celebremus, Quemadmodū scriptura ubiq; facit, ac deum in sanctis suis laudari uult. Deinde, ut fidem etiam sanctorū (qua uicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones) suspiciamus, Ipsosq; ueluti iā perpetuos filios dei, fratres & cohæredes Christi, ac tēpla spiritus sancti honoremus, Nā planè superbus atq; etiā im=

Inter oēs cōuenit sanctorū memoriā colēdā ob tres causas.

Eccle. 44

Heb. 11

Ibidem

Roma. 8.

2. Cor. 6

1. Cor. 11.

pius est, qui quos honorificat pater cœlestis, secundũ Christi testimoniũ, Iohã. xij. honorare recuset, atq; adeo uilipendat. Deniq; ut imitatione sanctioris uitæ, sanctos colamus, quæ honoris species non est minima, ut scilicet simus imitatores illorum, sicut & ipsi Christi. Adaugent certe sanctorũ uitæ nobis fiduciã assequendi brauij, quod currendo appetimus, Addunt operandi alacritatem quod quæ illos per Christum iram assequutos intelligimus eodem authore nos assecuturos non dubitemus, huc spectant egregiæ illæ sanctorum ueteris legis laudes apud Iesum filium Syrach, apud Paulũ quoq; in epistola ad Hebræos, Nam is ubi sanctos ex fide admodum cõmendasset, subiecit. Ideoq; & nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus & circunstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in authorem fidei, & consummatorem Iesum. At hoc uertunt nouatores in dubium, Num inuocatio sanctorum hoc præcepto prohibeatur, & ut non uetetur, num pia ac utilis sit, Hic multis uerbis non est opus, quod piis & non cõtentiosis in hac re paucis satisfieri possit. Verbũ, inuocare, si proprie & secundũ magis commu nem scripturæ intellectũ accipias nimirum pro eo, quod est aliquem, tanquã suæ salutis primum ac solum authorem appellare, & pro ope aut auxilio, sua uirtute impartiendo interpellare, Si inquã sic accipias uocabulum, constat sanctos inuocandos non esse, ne quod solius dei est, sanctis tribuamus, qui sanè hoc inuocandi genus nequaquã agnoscunt, ueluti nostri conserui, unum eundemq; deum nobiscũ adorantes, illius bonitati quicquid est boni operis, auxilij, salutis, felicitatis ueluti summo authori nobiscum tribuentes. Quamobrem in Apoca. legimus, Iohannẽ ab eiuscemodi inuoca-

Bernar. in ser. de õnibus sanctis
Eccle. 44.
Heb. 11.
Sanctorũ fides & opera nostrã fiduciã corroboret.

An sit licita sãctorũ inuocatio. an etiã sit pia.
Sancti nõ sũt inuocãdi, vti pricipales authores salutis

apo. 19. 22

Acto. 10 *tione & adoratione ab angelo prohibitum esse*. Sic Petrus *in actis* Cornelium *procidentem ad pedes eius increpauit & eleuauit, dicens*: Surge, *& ego ipse homo sum, &* Iudæos *stupentes de sanato & erecto claudo instruens*: Viri *(inquit)* Israelitæ, *quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra uirtute aut potestate, fecerimus hunc ambulare*. Deus Abraham *& deus* Isaac, *& deus* Iacob, *& deus patrum nostrorum glorificauit filium suum* Iesum, Et *post pauca* Et *in fide nominis eius hunc quem uos uidistis & nostis confirmauit nomen eius, & fides quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium uestrum*. Sic Paulus *&* Barnabas Listrios, *eis immolare festinantes grauissime increpauerunt, conscissis etiã tunicis exilientes in turbas, clamantes & dicentes*: Viri, *quid hic facitis, & nos mortales sumus, similes uobis homines annũtiantes uobis ab his uanis conuerti ad deum uiuum, qui fecit cœlum & terram, & mare & omnia quæ in eis sunt?* Solus *itaq; ad hanc rationem inuocandus est, tanquam author omnis salutis nostræ, unicum refugium, & uirtus, adiutor in tribulationibus, opitulator in aduersis, qui solus sua uirtute & non alius præter eum nos saluat ac protegit, qui occidit & uiuere facit, percutit & sanat*. De *quo &* Iob *dixit*: Dominus *dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factum est*.

Ibidem

Acto. 15

Psal. 45

Deute. 32

Iob. 1

VErum *si uerbum inuocare late & propemodum improprie accipias, pro eo, quod est simpliciter interpellare, seu ministerium alicuius aut officiũ expetere, certe hac ratione non uidemus, quur quispiam impium esse putet inuocare sanctos, ueluti nostra membra ac fratres, multi iam meriti ac fauoris apud deum, eo fine ut deum pro nobis (cu*

ius optatissima fruuntur præsentia) rogent & implorent, quo is scilicet nobis laborantibus, sua, non ipsorum sancto rum uirtute opem adferat saluatorem. Quemodmodū Apostoli Christum pro muliere Chananæa, deprecabantur, dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. Quod Theophylactus non inscite ad sanctorum implorationem accommodat. Et cum ad hanc rationē, quis nō absurde dicatur opem medici inuocare, tanquā ministri dei, per quem deus uelit iuuare, quid prohibet, quo minus fratres iam in Christo uiuentes interpellemus, ut ij saltem dominū pro nobis exorent, ad adiuuandum nos. Asa rex cum ægrotasset dolore pedum uehementissimo, non ob id reprehenditur, quia medicum accerserat, quod alibi scriptura dicat, honora medicū, propter necessitatem enim creauit eum deus. Sed quia in arte medicorum magis confisus est, & quia dominū non quæsierat, quod erat ante omnia faciēdum, quod absq; domino ne tantillum quidem, omnis medicorum ars, taceam, natura ualeat, sicut scriptum est. Nunquid medici suscitabunt & confitebuntur tibi? Sola ergo fiducia principaliter in deum, ueluti salutis authorem, hoc præcepto ponendo præcipitur, Non prohibetur autem quo minus sanctorum precibus apud deum adiuuari desideremus. Quod si rem acutius perpendamus, tota contentio (modo absit superstitio) in uerbis tantum sita est. Conuenit enim & absq; controuersia est, Sanctos qui in domino obdormierunt, sedulo & continue orare pro nobis, ueluti unius eiusdemq; corporis membra, qui nostram salutem, sine quibus consumandi non sunt, expectant & desiderant. Alioqui articulus de sanctorum communione symbolo fidei eximendus erit, aut ecclesia triumphans a militante rescindenda, quod planè Christianæ au-

Math. 15
Theophylact' ibidē in Matt.
2. Para. 16
Eccle. 38
Psal. 87
Fiducia principaliter in solū deū collocanda.
Cōuenit sanctos p nobis ī cœlo assidue orare.
Heb. 11
Cōmunio sanctorum

res abhorrent. Iam quid prohibet, ut quos sedulo pro nobis deum deprecari scimus, eorum etiam precibus concedi petamus, ut in omnibus diuinæ protectionis muniamur auxilio. Certe non poterit nobis fructus communionis sanctorum ecclesiæ triumphantis applicari, quemadmodum nec alia quæ symbolo continentur, nisi per fidem, quæ piis uotis ac desideriis excitanda est. Ergo etsi nihil sanctis hinc accedat, quod eos interpellamus, ut deum pro nobis deprecentur, tamen eoipso fidem communionis sanctorum in nobis excitamus, ut quod illi pro nobis assidue faciunt, nobis etiam applicetur & salutare sit, quemadmodum Augustinus alibi dicit: Non contemnendum esse affectum morientis, qui desiderarit, post obitum corpus suum in basilicam martyris poni, siquidem is crediderit animam suam martyris precibus adiuuari. Hoc enim (ut subdit) quod ita credidit supplicatio quædam fuit, & hæc profuit, siquid profuit. Non respuit igitur ecclesia, quicquid citra dei iniuriam fit, quo fides in nobis excitatur, ueluti cum sanctis nos tanquam patronis post Christum apud dominum adiuuandos orando cõmendamus. Deus enim cordis inspector est, & uoti pietatem examinat, non structuram uerborum. Nã quid refert apud deum, siue dicamus. Scimus o deus sanctũ Petrum orare pro nobis, eius itaq; precibus cõcede, ut nos tuæ protectionis auxilio muniamur, quam si dicamus: Sancte Petre, ora pro nobis, nisi quod quantum ad nos attinet, cum sanctos nominatim appellamus, non solum fidem, sed etiam mutuæ charitatis affectum exprimimus, persuasum habentes Apostolos & martyres, qui adhuc in corpore constitui, & uoluerunt & potuerunt pro cæteris orare, nunc tanto magis pro nobis esse solicitos, quanto post coronas,

Au. de cura ꝓ mortuis gerenda.

In cultu sãctorũ hoc tãtũ spectatur, vt intẽtio sit pia.

Psal. 16
Prouer. 24
Hiere. 17

Cũ sanctos nominati appellamus mutuæ charitatis affectum exprimimus.

Gier. cõtra Vigilantiũ vnus mediator redẽptionis & solutis Christ.
1. Timo. 4

uictorias, & triumphos nos ardentiori charitate comple-ctuntur. Agnoscit ecclesia unum mediatorem redemptionis & salutis nostrae opificē Christum Iesum, Nec est enim aliud nomen sub coelo, in quo oporteat saluari, & tamen non refugit scriptura, Mosen uocare sequestrum, atq; adeo mediatorem inter deum & Israelitas. Non quidem quod propria uirtute salutem attulerit, sed qui tantum fuerit intercessor. Sic legis deum suscitasse Israelitis saluatorē, Othonielem. Et alibi: Deum dedisse illis saluatores, qui saluauerunt eos. Quae tamen idcirco dicta non uelimus, ut nullo modo probare uideamur, si quid in sanctorum interpellatione hactenus superstitiosius est actum. Forsan eo deuentum est, ut nobis peculiares quosdam ex sanctis delegerimus, quos auxiliatores appellauimus, quos & ut adiuuarent & opē ferrent, implorauimus, Sed utinā defuisset uerbis superstitiosus affectus, quod totum situm erat in parochis, qui populum docere debeant, sanctos non aliter adiuuare nos, nisi intercessione apud deum. Non autem quod ipsi salutem sua uirtute dilargiantur, sed quod opē nobis a deo impetrent, quemadmodū diuus Paulus, non sine magno serio, sanctorū etiam uiuentium orationibus se cōmendat: Obsecro (inquit) uos fratres per dominū nostrum Iesum Christū, & per charitatem sancti spiritus, ut adiuuetis me in orationibus uestris pro me ad deum. Irrepsit fatemur, pastorū dormitantiū incuria error in ecclesiam, quo uulgus uerae pietatis non satis intelligens, singulorum morborū curam singulis sanctis assignauit. Vel quod in Euangelio scriptum intelligeret Christum ad preces cuiuspiā ab Apostolis morbū quempiā depulisse, ueluti quod ad Petri preces rogantis pro Socru sua magna febri laborante dominus febrē increpauerit, &

Acto. 4
Moyses mediator.
Deut. 5
Galat. 3.
Iudic. 2
4. Reg. 13
Nehe. 9
Supstitio peccatorū in uocatione non probatur.

Sancti non aliter auxiliātur quàm intercedendo

Reprehēditur superstitio qua cura singulorū morborū pricipaliter singulis sanctis tributa est.

pristinæ sanitati Socrũ Petri restituerit, Vel quod sanctos, cum adhuc in hac uita superstites essent quosdam morbos in nomine Iesu curasse, uel quod ad sanctorum reliquias, siue memorias ad fidelium preces certas quasdam infirmitates ablatas acceperit, ueluti quod refertur Constantiam Constantini Augusti filiam uirginem, fœdis uulneribus obsessam, ita ut capite usq; ad pedes, nulla membrorũ pars libera remanserit, precibus fusis fuisse sanatum, uel quod audiat ecclesiam ea supplicia recolere, quæ sancti pro Christi nominis gloria sunt perpessi, quorum suppliciorum similibus morbis uulgus uexatur. Hinc enim male edocta ac persuasa plebs cæco iudicio collegit, scripturam ipsis sanctis curã certorum morborum peculiariter ascribere, seu quosdã sanctos sanandi morbos potestatẽ peculiariter obtinere, quod a pietate, & ecclesiæ sentẽtia ac supplicationis usu est alienũ. Interim tamẽ nõ abhorret ecclesia fidei & spei in Deum excitãdæ gratia subinde admonere, dominum, eorum miraculorum, quæ ad suorum sanctorum intercessionem in morbis depellendis ostendit, ueluti cum orat, ut quemadmodum dominus ad Petri fideles preces Socrum eius sanitati restituit, ita nunc quoq; intercessione beati Petri infirmos a febrium paroxismis & ardoribus liberare dignetur, ubi spes sanitatis consequendæ, non in Petrum, sed in Christũ conijcitur, idq; fide, per recordationem facti miraculi ad Petri preces excitata. Sic in historia Agnetis legis, Constantiam, Agnetem uirginem, precibus pulsasse, non ut illa uulneribus eius mederetur, sed ut pro se ad Christum, suum sponsum intercederet. Subinde legis, ipsam Agnetem, Constantiæ repentina somni suauitate correptæ respondisse. Constanter age Constantia, & crede in dominum Iesum per quem

Marci. 1
Lucæ. 4

Pie oram° dominã ut quẽadmodum olim ad preces sãctorum quosdam morbos pepulit ita & eosdem nũc

Ambr. in histo. agnetis

quem modo consequeris omnium uulnerum, quæ in corpore tuo pateris, sanitatem. ubi Agnes non sibi, sed Iesu donum sanitatis aperte tribuit: Sic cum oramus, ut quemadmodum deus animum Apolloniæ uirginis cõfirmauit, ne percussione dentium a fide Christi excideret, ita & nos, cum dentium dolore uexamur patientes faciat ac corroboret, tum non assignamus Apolloniæ dentium medelam, sed prouocamus in nos dei misericordiam, quam exibuit in Apollonia. Hic itaq; uigilandum est parochis, ut plebem a superstitione contineant, & ad pietatem reuocent, quod fecerint si populum docuerint, ut deo tanq̃ omnis boni, ac salutis tam spiritualis quã corporalis authori, suas preces offerat, sanctis uero non aliter, q̃ intercessoribus, coniecta interim omni cura in solum deum, quemadmodum Petrus iubet, cum ait: Omnem solicitudinem proijcientes in eum, quoniã ipsi est cura de uobis. Quod si factũ fuerit, tum recordatione fidei sanctorum, non tantum dei gloriam non imminuemus, sed magis celebrabimus, idq; modo, quodam, nostræ fragilitati utili & accõmodo; nam ut supra diximus deus amat nobis insinuari signis & exemplis, ac inuocari etiam ad eorundem exemplorum recordationem. Quamobrem pie oramus, ut quemadmodum deus in manu Mosi liberauit Israelem de manu Aegyptorum, ita nos liberare dignetur a potestate diaboli principis tenebrarum, & quemadmodum propitius fuit Abraham, Isaac, & Iacob, ita & nobis eiusdem fidei successoribus misericordiam suam præstet. Beatus Augustinus, ut curam pro mortuis gerendam esse ostenderet duplici utitur testimonio. In primis locum ex Machabæis citat, quo ostendit oblatum pro mortuis sacrificiũ, non absterritus, q; hic liber in canonem Iudæorum non sit rece=

[Margin notes: Quo docẽda plebs interpellare sanctos. — 1. Petri. 5 — Per rcordatione fidei sanctorũ gloriã dei celebram⁹ — Psal. 76 — Aug. de cura p mortuis gerẽda — 2. Mach. 12]

ptus, sed solo contentus, quod ecclesia eum librum, certe antiquissimum, ueluti impium non reiecerit. Deinde totius ecclesiæ uniuersalem consensum adducit, cuius non paruam, sed longe maximam authoritatem esse contendit. Nos itaq; eisdem rationibus, piam sanctorum interpellationē, impiam esse non posse, haud omnino inepte astruemus. In Machabæis enim ad eundem modum de sanctis legimus, Nempe Iudam Machabæum uidisse Oniam manus protendentem, orare pro omni populo Iudæorum. Post hæc etiam uidisse alium uirum ætate & gloria mirabilem, de quo dixerit Onias: Hic est fratrum amator & populi Israel, hic est, qui multum orat pro populo, & uniuersa sancta ciuitate, Hieremias propheta domini. Deinde & si nusquā in scripturis ueteribus omnino legeretur, non parua tamen clareret uniuersalis Ecclesiæ tam Græcæ quā Latinæ authoritas, quæ sanctorum interpellationes ad eum, quē diximus modū factas, adeo non reijcit, ut & tanquā piam approbet ac celebret. Ex latinis testes sunt, ut cæteros sileamus, Cyprianus, Hieronymus, Ambrosius, Augustin. Gregor. Bernar. Ex Græcis Dionysius, Chrysost. Theophilactus, Damascēus, cū omnibus ferme, qui & ante & post eos in ecclesia, sanctitate uitæ & spiritus uirtute floruerūt. Porrò si in hoc error fuit, uidebimur nō iniuste cū Augustino, ipsi dño dicere posse: Dñe, a te decepti sumus. Nā tot & tantis signis confirmata est eiuscemodi sanctorum interpellatio ac intercessio, quæ nisi per dñm omnino fieri non potuisset. Sed de hac re satis. Nunc ad alterā primi præcepti particulā pergēdū est. Sequitur itaq;

2. Mac. 15 Cui dubiū hū hęc uidētē āimo saltē postulasse hoc præ tuo ut facerent.

uniuersalis ecclesię cōsensus.

Cypria. Ambro. Hierony. Augusti. Grego. Bernardus Diony. Chrysost. Theophy. Damasce.

NON FACIES TIBI SCVLPTILE.

Sculptile Hæc particularespicit externãidololatriam.

HAec particula de externa & crassa idololatria recte intelligitur, etsi sint qui primum præceptum totum proprie ad affectus referendum esse dicant, ac sculptile interpretentur, quicquid sculpit cor nostrũ, hoc est, quicquid apud se fingit quod maioris facit q̃ deũ, sed nobis magis placet, ut hæc particula, non tantũ cordis, sed & crassam illam & externam idololatriam comprehendat. In hanc in primis peccabãt æthnici qui idola & similitudines creaturarũ opera manuũ suarũ adorabant, & a simulachris, ueluti diuinitatem aliquam habentibus, seu uel prodesse uel nocere potentibus pendebant, quos scriptura acerrime insectatur. Peccant item in hoc præceptũ, qui eleuatis oculis ad cœlum uidẽtes solem & lunam, & omnia astra seu militiã cœli, errore decepti adorãt, & colũt ea quæ creauit dominus deus noster, non ut adorentur, sed in ministerium cũctis gentibus quæ sub cœlo sunt. Item, qui aut ignem, aut spiritũ, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiã aquam; aut solem & lunam, rectores orbis terrarũ, & deos putauerunt, qui si illorum specie delectabantur, magis scire debebant, quanto his dñator eorũ speciosior sit. Ad hæc, Qui Genethliacis & Astrologis fidem accõmodant, suamq; uitã & opera ad cœli signa, iuxta temporum discrimen comparant. Ob quod Paulus grauiter corripit Galatas, quod scilicet cõuerterentur iterum ad infirma & egena elementa, quod dies obseruarent & menses, & tempora, & annos. Fatemur quidem, quod & res ipsa ostendit, & scriptura non negat. Superiora corpora, in hæc inferiora suam quandam influentiam habere, nec tantum in inanimata & bestias, sed etiam

Roma. 1
Deute. 4
Plãnetę & astraccetera cur creata.
Sapient. 13

Galat. 4

Quatenus corpora cœlestia i nos agant.

Eccle. 12 in corpora humana, quæ constat certis temporibus melius, certis peius habere. At anima rationalis seu spiritus hominis qui a deo creatur, & homini infunditur, nullis cōstellationibus subiacet, quod qui non credit, fidem abnegauit, et

Mēs nullis cōstellationi b⁹ subiacet baptismum uiolauit, Vide quod in procemion dñicæ Orationis diximus. Præterea in hoc præceptum peccant, qui hariolos sciscitantur, qui somnia, atq; auguria obseruāt, qui maleficos & incantatores, seu phitones, aut diuinos consulunt, ut noua inquirant, ut secreta rimentur, ut futura præsagiant, ut perdita recuperent. Item, qui ueneficis mulieribus fidem accōmodant ac credunt ea reuera fieri, quæ ipsæ, diabolicis il-

Leuite. 8

Deute. 20

Quid de maleficis mulieribus sētiēdū lusionibus deceptæ, iactāt. De quibus in Decretis pontificum sic legis, Quædam sceleratæ mulieres post satanam conuersæ dæmonum illusionibus & phantasmatibus deceptæ, credunt se cum Diana horis nocturnis cum innumera multitudine equitare supra quasdā bestias, & multa terrarum spatia intempestæ noctis silentio pertransire, suis iussionibus obedire, & certis noctibus ad eius seruitiū euocari. Sed utinam hæ solæ in sua perfidia perijssent, nā innumera multitudo hac falsa opinione decepta, hæc uera esse credit, & credendo a uera fide errori paganorum inuoluitur, cum aliquid diuinitatis extra unum deum arbitratur. Quapropter sacerdotes per ecclesias sibi cōmissas populo dei omni instātia prædicare debent, ut nouerint hæc omnia falsa esse, & a maligno spiritu talia phantasmata, mentibus fidelium irrogari, Hæc ibi. Eiusdem criminis rei sunt, credētes maleficas istas sua uirtute seu opera, hominibus reuera incōmodare posse, quod nec diabolus (quem scriptura huius aeris spiritū seu potestatem appellat) ullo damno afficere quempiam possit, nisi permittente deo. Maleficæ igitur non faciunt grandi

Excōci. ac quirēs. c. 1 cap. epi. 26 q. 5

Ephe. 2

Maleficæ.

nes, tonitrua, & his similia, sed diabolus, quatenus deus hoc illi permittit. Permittit aūt ut fidē suorū exploret. Quamobrē etsi quandoq; eueniant, quæ maleficæ iste minātur, aut quæ diuinatores futura prædicūt; ut cū lædere sanos aut sanare uidētur languidos, nō eo magis ipsis credendū est, quia hoc solius dei permissu fit. ut ipsi qui hoc audiunt, uel uidēt, probētur & appareat qua fide sint, uel deuotione erga deū sicut in Deuteronomio legimus. Si surrexerit (inquit) Moyse, in medio tui propheta, aut qui somnium se dicat uidisse atq; prædixerit signum atq; portentum, & euenerit quod loquutus est, & dixerit tibi: Eamus & sequamur deos alienos, quos ignoramus, & seruiamus eis nō audies uerba prophetæ aut somniatoris, quia tentat nos dominus deus uester, ut palàm fiat, utrum diligatis eum an non. In toto corde, & in tota anima uestra dominum deum uestrum sequamini, ipsum timete, mandata eius custodite, & audite uocem illius, ipsi seruietis, & ipsi adhærebitis, &c. Porrò diabolum non posse pijs plus incōmodare, quā illi a deo fuerit concessum, liber Iob insigni testimonio confirmat quin nec diabolus in impios potestatem habet maiorem, q̄ illi deus permittit, alioqui nō dubium impios ac malos funditus statim perderet, quos deus patienter fert, ut ad pœnitentiam adducat. Vnde qui aduersam fortunam sustinent, docendi sunt hoc amanter, & demisso erga deū animo ferre, nō sine gratiarū actione, qua se deo uelut Iob ille totos resignent, dicentes: Dñs dedit, dñs abstulit, sicut dño placuit, ita factum est, sit nomen dñi benedictum. Ex quibus consequens est, In hoc præceptum eos etiam impingere, qui licitum arbitrātur maleficia maleficis tollere quales sunt, qui maleficos consulunt ad indicādum quæ furto ablata sunt. Certe præstat mortem

sua virtute nihil facer̄ possint. Aug. ī lib. de ci. dı c. nec mirum 26.q.9

Deut. 13

Diabol⁹ nō potest nobis ī cōmodar̄ nisi pmittēte dō Iob. 1

Q̄ūodocē di, q aduersā fortunā experiūt. Iob. 1

Nō licet maleficia maleficiis tollere c. nec mirum 26.q.5 Maleficiis quomodo obsistēdū.

oppetere, taceo rerum iacturam ferre, quam hæc aduersus dei præcepta tentare, diabolus in hoc permittitur suum in Christianos odium exercere, ut uel peccata eorum puniantur aut fides probetur. Non ergo tum a deo ad diabolum desciscendum, sed ad deum recurrendum est, ac fideliter præcandum, ut nos a malo liberet, aut si id nostra non retulerit, tum quæcunq; acciderint, in nostrum bonum uertat.

Quæstio. SEd dices, Nunquid ergo quodcunq; aliud remedium adhiberi prohibes, ubi diabolus dei permissu, uel in homines, uel in pecora fascinata suam exercet malitiam? Respondemus in primis, nullum esse præsentius aduersus hæc omnia ne uel incurrantur, uel ubi incursa sunt, ut depellantur, remedium, quàm uiuidã fidem ac salutaris baptismi rememorationem. Quamobrem Chrysostomus alibi monet. Cum es (inquit) ianuæ uestibula transgressurus, hoc prius loquere uerbum. Abrenuntio tibi Satana, & cõiũgor tibi Christe, nec unquam absq; hac uoce exeas, hæc erit tibi baculus, hæc armatura, hæc turris inexpugnabilis, cum hoc uerbo & crucem in frontem imprime, sic enim non tantum homo occurrens, uerum nec ipse diabolus te quicquam lædere poterit. Hæc ille. Nec enim putandum est propterea, Diabolum, quia spiritus est, crucis consignationem non abhorrere. Nam cum ille non prius noceat, quàm a dño potestatem accipiat in hominum corpora sæuiendi, iustum est, ut et corpus animi fidelis ductibus obsequẽs corporalibus etiam signis declaret, se a Christo crucifixo pendere. Nam & Athanasius lib. ij. de incarnatione uerbi, satis idoneus testis est, Apostolos etiam ipsos & alios sanctos cõsignatione sanctæ crucis ædidisse miracula, quin eodem libro perhibet hoc signo artem magicam & rem ueneficam tolli. Et alibi lib. quest. xxxviij. Non

Dilutio.

Chry. ho. 21. tomo, 4

Diabol' abhorret signũ crucis

Athana. l. 2 d' i carnat. uerbi.

in legẽ (inquit) Christus diabolum euacuauit, neq; in ea salutem operatus est, sed in cruce. Vnde legem quidem uidentes dæmones non tremunt neq; timent, crucem hautem uidentes, tremunt, fugiunt, euanescunt. Rursus *Chrysostomus testis est, dæmones, ubicunq; signum sanctæ crucis uiderint, fugere trementes baculum, quo plagam acceperunt.* Deinde *quoq; uetus ecclesia solenne adhibebat remedium aduersus hasce diaboli diuexationes, nam (quemadmodum supra in sacramentum ordinis diximus) olim erant in ecclesia* Exor*cistæ, qui super uexatos a spiritibus, ac agitatos dæmoniacis illusionibus uel terriculamentis nomen domini inuocabant, & adiuratum spiritum eijciebant, uel compescebant,* quod *munus in ecclesiam ut syncerum* plurimum expedie*rit, referatur;* probibitis *interim* atque adeo *ex ecclesia reiectis omnibus illis qui citra ecclesiæ authoritatem superstitiosissimis exorcismis, ac adiurationibus sacrilegis utuntur quibus uerba peregrina & commentitia, ignotos etiam characteres & figuras adhibent ac admiscent.* Ad *hæc qui hos characteres & ignotas literas stultis hominibus diuendunt, persuadẽtes illis, q̃ dum eiuscemodi characteres secum portauerint, tũ eos a periculis securos fore, quos lex diuina dãnat, ac ecclesia pronũtiat fidẽ christianã & baptismum præuaricasse, paganos, apostatas, & dei inimicos effectos,*

Chrysost.

Ex cõcilio carthag. 4 c. 7. & Ancira. ca. 17 damnãtur superstitio.

Ex cõci. acquirẽs. c. 1. c. episcopi 26. q. 5.

IN *hoc ergo soliciti debent esse parochi ut plebem ab his sacrilegis ritibus auocent, utq; ipsi, pios & ab ecclesia receptos exorcismos in parato habeant, quos uiuida fide super uexatos recenseant.* Interim *tamen mos ille in totum damnandus non est, quod hactenus Christiani, tempore tristi rebus externis, uelutí cæteris, aqua, sale, floribus que benedictis usi sunt, quoq; herbas p̃ inuocationem diuini*

Officiũ parochorum

prospere p̃cedere quicqd simpliciter in dei deuotione fit testis

Amb. in episto. ad Gal. ca. 4

nominis consecratas, brutis etiã animalibus, ignota lue laborãtibus comedẽdas praebuerint, modo tamen omnis cesset superstitio, hoc est, si in has res externas, nullam fiduciam conijciamus, sed tantum potentiae uerbi dei per earum usum admoneamur, & fide nominis diuini excitemur. Nam non temere in actis Apostolicis refertur fideles liberatos a morbis, si uel semicinctia, uel sudaria ab apostolis recepissent. Vetus ecclesiae mos est, ut die palmarũ nouelli rami arborũ, benedicantur. Idq; non sine magna ratione. Principio enim id fit, ut hisce ramis inspectis, admoneamur regni Christi, qui in asina sedẽs, Hierosolymã ĩgressus ramis palmarũ exceptus est, auspicaturus regnum, aduersus q. princeps huius mundi nihil posset. Deinde cum eo tempore uer instet quo omnia reflorescere incipiunt, par est, ut tum arborum rami benedicantur. quo plebs intelligat, quaecunque futurus profert annus, ea nobis sola domini benedictione, non nostra prouidentia aut fortuito obuenire. Eadem ratione herbae (quae medicinales sunt) die qui Assumptioni gloriosae uirginis destinatus est consecrantur, ut intelligamus herbas, non sua uirtute, sed dei beneficio morbis mederi, utq; in omnibus quae uel facimus, uel percipimus gratias agamus deo. Certe concilium sub martino Papa habitum, etsi accerrime prohibeat in herbarum collectionibus quaslibet incantationes attendere. Probat tamen si herbis cum symbolo diuino, aut Oratione dominica utamur, ut tantum deus omnium creator & dominus honoretur. Et Paulus Apostolus testatur: Quia omnis creatura dei bona est, et nihil reijciẽdum, quod cum gratiarum actione percitur, sanctificatur enim (ut subijcit) per uerbum dei & orationem. Sed hic iterum atq; iterum admonemus, ut cesset omnis superstitio,

Acto. 19 non liceat 26. q. 5. Mos bñdicẽdi ramos in die palmarũ excutitur. Iohan. 1 Omnia nobis obueniunt benedictiõe domini

Cõcil. sub Martio papa 26 q. 5. c nõ liceat 1. Timo. 4

Externis rebus nõ aliter q̃ signis vtendum

hoc est, ut res istæ non aliter quam signa fidei nostræ adhibeantur, ut in eas nulla, uerũ omnis in deũ fiducia ponatur, alioqui magis retulerit, omnia signa tollantur, q̃ ut idololatriam crimen omnium maximum incurratur.

De ueneratiõe reliquiarũ & imaginum.

RESTAT paucis de de ueratione reliquiarum, & imaginum Christi, ac sanctorum, quatenus ea licita sit, & quatenus illicita dicere, ut cesset superstitio & uetus pietas retineatur, Quãlibet reclamẽt nouatores. Cõpertum est sanctorũ, qui in Christo publica confessione decessissent reliquias in ecclesia tam Græca quam Latina semper religiose esse habitas, cuius inter alios, idonei testes sunt Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, et Chrysostomus, idq; ob causas non contemnendas, Primum quod eiuscemodi reliquiæ nos fidei quæ in sanctis fuit, plus quã ullæ scripturæ cõmonefacerent, recogitantibus nobis, hæc eadem esse ossa, quibus compaginatum olim fuit corpus domicilium inhabitantis gratiæ, quibus membra cohæserunt iam pridem templum spiritus sancti cuius recordatione, & fides nostra in deum excitatur ac fulcitur, nimirum cum mente complectimur, ut quemadmodum illi per fidem omnia aduersa uicerunt, atq; adeo miracula supra humanum captum non sua, sed Christi uirtute fecerunt, ita & nos eundem fidei spiritum habentes, & sanctorum communione per fidem fruentes, quæcunque nobis aduersantur in domino uincamus, Augustinus referens ecclesiam plaudentem in miraculo apud memoriam beati Stephani facto. Quid erat, inquiens, in cordibus exultantium, nisi fides Christi pro qua Stephani sanguis effusus est? Et beatus Ambr. uel hinc ostendit Arrianos non habuisse rectam fidem, q; miraculis ad monumenta martyrum factis detraherent: Re ipsa. inquit, osten-

Reliqę martyrũ in omni Ecclesia religiosæ habitæ.

Hierony. Ambro. August. Chryso.

1. Cor. 6

Heb. 11

2. Cor. 4

Aug. lib. 22 ciui. dei.

Amb. ĩ ser. de sã. Ger. et Protha.

Hereticos male habet martyrũ reliquias religiose hẽri.

Abusus. dunt alterius fidei fuisse martyres, quam ipsi credunt, neq; enim aliter operibus eorũ inuiderent nisi fidem in his fuisse eam quam isti non habent iudicarent. Hic tamen (quod negare non possumus) ab ecclesiæ præsidibus mirum in modum dormitatũ est. Olim fideles in animi uel corporis grauedine constituti, pio instinctu ducti ad sanctorũ memorias non superstitiose, sed religiose profecti sunt. Nam cũ constet ad monumenta martyrũ mortuos frequenter suscitatos, tortos dæmones, obsessos a dæmonibus solutos, ualetudinarios restitutos, peccatores ad pœnitentiam conuersos, idq; in fide Christi pro qua sanctorum sanguis profusus est, Quis tã cæcutit, ut eiuscemodi piam reliquiarum uenerationem ac uisitationem contemnere ausit? nisi tamen hoc negare uelit, q diabolus etiam licet inuitus, exactus & tortus confitetur. Sed nostro seculo hic uarie, idq; parochorum socordia erratum esse, inficiari non possumus.

Ecclesiæ veteris pietas

Ecclesia uetus pium Christianorum affectum, in inuictã martyrum fidem non in miracula principaliter respicientẽ cõprobauit, Atq; interim nulla miracula euulgari passa est, nisi quæ supra naturalem rerum euentum fidelibus multum commodasse, ac plurimum habere uirtutis ad firmandam fidem catholicam certissimis argumentis comperisset. Deinde non alias reliquias, q̃ quas uere constaret spiritus sancti templa fuisse uenerari permisit. Quas tamen publice exponi uetuit, ad quæstum autem exponi, ueluti sacrilegium iudicauit. At nostro seculo non admodum multum de fide sanctorum populo inculcatum est, sed multa miraculorum mẽtio, quæ tamen interdum uel impudentissime ficta, uel talia fuerunt, ut de eorum authore non iniuria dubitaueris, iussusq; est populus, nõ quidem ob martyrum fidem, sed ma=

Quæ miracula euulgãda sint. devenerat. sãctorũ, et reliquiarũ. c.1. &c.2.

gis ob recens ædita miracula accurrere, id q; factum non oportuit, quod post tot ædita in primitiua ecclesia, signa & prodigia alia postulanda non fuerunt. Quisquis enim (ut Augu. ait) adhuc prodigia, ut credat, inquirit, magnum est ipse prodigium, qui mundo toto credente ipse non credit? Quin alius quispiam testatur cessurũ in dissessiones & schismata, si adhuc ueluti in primitiua ecclesia signa fierent, Et Christus uetat apostolos gauderet, quoniam dæmonia ipsis obedierint, sed quoniam nomina ipsorum scripta essent in cœlis. Expositæ sunt passim ad quæstum reliquiæ, eademq; incerte, & forsan hinc præbita est non paucis, necdum bene Christianis occasio, magis in sanctorum ossibus confidendi q̃ in deum uiuum, q; factum non oportuit. Corrigendus ergo omnis talis abusus est, ut neq; eorum pietas, qui fidei suæ iuuandæ, excitandæq; gratia, ad indubitata sanctorum monumenta accurrunt, contemnatur, neq; superstitiosus cultus in exponendis ad quæstum reliquiis, uel recensendis incertis ac prodigiosis miraculis deinceps feratur. Secundo uisum est, non iniuria sanctorum ossa ad eum modum reuerenter haberi posse, quo filius demurtui patris uestem, honorificentur tractat; aut quemadmodum quispiam annulo (quem amicus decedens legauit) oblectatur, quo etiam uix unquam utitur, nisi chari amici imago subeat, nisi & uerborum & factorum meminerit, & annulum ueluti perpetuæ amicitiæ pignus relictum exosculatus fuerit. Nã quid sunt aliud sanctorũ cineres & ossa, nisi quædam sanctorum pignora in terris relicta. Tertio, reliquiarum uenerationẽ, non solum non reijciendam; sed & utilem iudicauit uetustas; q; reliquiæ & futuram resurrectionem nobis promittant, & spem nostram in futuram corporis glorificationem

Alia miracula postulãda nõ sũt Augu.

Chrysost.

Lucæ. 10

Abus' quomodo corrigendus

Secunda causa.

Sãctorũ cineres, sanctorũm pignora.

erigant, contemplantibus nobis eadem ſanctorum corpora, etſi immutata quandoq; ad uitam excitanda, ac deum noſtrum, eſſe deum Abraham, deum Iſaac, deum Iacob, deum inquam non mortuorum, ſed uiuentium. In ſumma populus docendus eſt, non fidere reliquiis, nec reliquias adorare, ſed tantum ſanctorum fidem in reliquiis exoſculari, uitæ ac doctrinæ recordatione accendi, ac in ſpe futuræ reſurrectionis fulciri. Quod cum fit, procul erit, uel aduerſariis teſtibus, a ueneratione reliquiarum omnis idololatria. Sed iã de imaginum uſu pauca ſubijciamus. Qui uerba huius primi præcepti urgent, ij omnem imaginum uſum penitus uetitum eſſe audaces pronuntiant, Quod ſcilicet ſi præceptum ad uerbum exigas, uideatur uetare omnem ſimilitudinem eorum, quæ ſunt in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum, & quæ ſunt in aquis ſub terra. Sed ſi hũc ſenſum uerborum mordicus tueri uelis, cogeris, uelis nolis, fateri ipſum etiam Moſen huius legis promulgatorem, idololatram fuiſſe atq; adeo deum alibi idololatriam (q̃ pies aures abhorrent) præcepiſſe, q̃ Moſes ex præſcripto dei duos cherubin aureos poſuerit in tabernaculo in ſũmis propitiatorij partibus. Quemadmodum legis Exodi. xxv. In uaſis quoq; templi q̃ extruxit Solomon erant boum, & leonum, & Cherubin ſculptiles imagines. Rurſus. ij. Paralipomenon. iij. Sculpuntur cherubin in parietibus. In mitra quoq; pontificis erat imago lunæ. In ueſte uero, malorum punicorum ſimulachra. Vnde conſequens eſt, Iudæis hoc primo præcepto, non ſimpliciter interdictum omne genus imaginum ſed tantum nefandum uſum, ne ſcilicet more gentium haberent ſimulachra, quæ proponerentur adoranda. Id quod ſequentia præcepti uerba, nempe. Non adorabis ea neq; coles, manifeſte indicant,

Matth. 22

de vſu imaginum

Iconõachi.

Nõ õnis imago phibita.

Nõ imagines, ſed imaginũ adoratio phibita.

Corã me.

ac uelut exponendo declarant, quo etiam pertinet, quod dictum est, Coram me, id est, non habendas imagines deo æquandas, quibus aliquam tribuamus diuinitatem. Aliud ergo est imaginem seu picturam adorare, quod nequaquam licet, hac lege prohibente, aliud per picturæ histor iam quid sit adorandum, uel uenerandum, uel contemplandum addiscere, Id enim cum ne iudæis quidem simpliciter fuerit prohibitum, (populo ad gentium superstitionem mire procliui) multo minore periculo populo Christiano permittitur, modo tamen omnis absit superstitio, posteaq̄ per euangelium lucem extinctus est paganismus. Permittitur autē (ut diximus) ad excitandam gestorum recordationem & historiæ memoriam & intellectum. Nā quod legentibus scriptura est, hoc idiotis præstat pictura cernentibus, quia in ipsa ignorantes uident, quid sequi debeāt, & in ipsa legūt, qui literas nesciunt, imo interdum plus præstat imago cernenti, quàm scriptura legenti, quod unico contuitu tabula rem oculis inspectantium proponat, quæ ex scriptura, non nisi paulatim discitur. Deinde doctus etiam interdum plus uidet in tabula, q̄ in literis, ac uehementius afficitur, ueluti magis commoueremur, si conspiceremus Christum in cruce pendentem, q̄ si legeremus illum crucifixum, Pictura uero rem quatenus licet ponit ob oculos. Quamobrem Gregorius magnus quendam Secundinum hic laudat, q. imaginem Christi q̄ colebat sibi dirigi postulauerit, nimirum q. illum summa cordis intentione quæreret, cuius imaginē præ oculis habere desiderabat, ut dum picturam quotidie uideret, ad illum animo inardesceret. Et paucis interiectis, subiungit, Scimus, quia tu imaginem saluatoris nostri, ideo non petis, ut quasi deum colas, sed ob recordationem filij dei, ut in

Imagines ret in ēda tā quā mutæ historiæ.

Imaginū vtilitas Gregorius c. perlatum de conse. dist. 3

Picturis q̄ doctiq; uehemētius afficimur q̄ literis.

Gregor. Imago saluatoris q̄uo colenda.

formam crucis destruentes (quasi inanem hanc ligni materiam reputando) eidem infideli persuadere, quod nō lignum colerent, sed crucis figuram. De lancea autem & arūdine & spōgia hoc facere & ostendere non possent. Ergo qui caput inclinat signo crucifixi, scit ligno nihil honoris deberi, sed ad occasionem imaginis ueneratur illud, quod ea re praesentat. Talem imaginum uenerationem, neq; impiam, neq; aspernandam esse, testes sunt quos ante citauimus ex latinis, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius Beda, &c. Ex Graecis Chrysostomus, Damascenus, Quorū testimonia q̄ maxime corroborant aliquot generalia Concilia, quae Iconomachos damnarunt.

Quo affectu caput ĩclinandum imaginis.

septima synodus cōcilium Frāc. fordieñ.

VErum cum multus etiam abusus circa imaginum uenerationem sensim irrepserit, ueluti; quod earū etiam rerum imagines in Ecclesiā inuectae sunt quae in sacris scripturis, aut a probatis authoribus nullum habent testimoniū. Quod statuae supra modum plurimae, magnis sumptibus et impensis in templis certatim collocatae sunt, quasi in hoc magna pietatis pars sita esset, neglectis interim Christi pauperibus, qui sunt uiuae Christi imagines. Deinde, q̄ Iconas sic depictas ac deliniatas cernimus, ut non ad Christianae honestatis formam, sed ad seculi uanitatis incitamenta efficta uideantur. Deniq; q̄ rudis plebs permissa est imagines quadam in ipsas collocata fiducia colere. Id quod ab idololatria non omnino immune est, ut ab ea excusari non possint, qui imaginem aliquam sibi ad adorandum elegerint, idq; uel ob pulchritudinem, uel deformitatem, uel nouitatem, uel uetustatem, credentes hanc aliquid prae caeteris habere uirtutis aut etiam numinis siue diuinitatis. Qui error plane dānandus est, & in summa omnes abusus diligentis-

Abusus circa imaginū ueneratiōē corrigendi

Iohā. Gerfōus i oge tripart.

ſime corrigendi, ac deinceps docendum erit, ſignum Chriſti ac cæteras imagines, ueluti pietatis ſigna conſeruanda, eademq́; nõ propter ſe, ſed propter ipſa, quæ repræſentant myſteria ueneranda. Solum uero deum, unum ac uerũ adorandum, ac nihil beneficij, auxilij aut ſolaminis aliunde q̃ a deo exquirendum, Quin ad eum ſolum in omnibus anxietatibus & tribulationibus noſtris ueluti potentiſſimum refugium ac opitulatorem recurrendum eſſe. Quæ ſi ad eum modum ſedulo docuerint Parochi, parum erit periculi, ab imaginum conſeruatione. Sequitur.

Quid docẽdũ in imaginibus

Pſal. 145

EGO ENIM SVM DOMINVS DEVS *tuus, Deus æmulator, uiſitans iniquitatem patrum ſuper filios in tertiam & quartam generationem, his qui oderunt me, & faciens miſericordiam in multa milia, diligentibus me, & ſeruantibus præcepta mea.*

Deus agnoſci vult, q̃lis erga nos ſit.

Pſal. 80

Deute. 5

Lucæ. 10

Vnũ neceſſarium.

QVia deus hoc unum a nobis q̃ maxime requirit, ut agnoſcamus, qualis erga nos ſit, nimirum fortiſſimus iudex & uindex contemptoribus, diligentibus uero ſe pientiſſimus pater. Quũq; hoc unũ tota ſcriptura ferè ſolum requirat, ut ita comparati ſimus, quo aurem deo accommodantes ab eo nunq̃ non audiamus, Ego ſum dominus deus tuus. Quod fit uiuida cordis fide in deũ erecta. Idcirco ut deus id quod omniũ præcipuũ eſt, nobis q̃ maxime inculcaret, iterũ atq; iterum repetit ac dicit, Ego ſum dñs deus tuus, perinde atq; ſi dicat. Porrò unũ eſt neceſſarium, nempe, ut me in omnibus cogitationibus & actionibus tuis talẽ agnoſcas, mihi adhæreas, ac in me totam ſpem tuam reclines, Atq; etiam hoc ſcias. me deum tuum fortem & zelotem

lotem

lotem esse, ex quo uult intelligi, q̃ grauiter ferat, si quis a fide ipsi data ad idololatriam, a fiducia in diffidentiam, a dilectione in dei contemptum ac neglectum desciscat. Frequentissima est haec in scripturis, praesertim in prophetis collatio, qua deus sese marito, animam uero seu synagogam uel ecclesiam sponsae, ueram uero in se fidem coniugio comparat. Quemadmodũ uidere est Hieremiae .iij. Osee .i. ij. et .iiij. Amos .vij. Et huc respicit parabola illa Euangelica de nuptiis, quas rex filio suo parauit. Et quod apud Apostolũ .ij. Corinth. xi. legimus. Quum ergo zelotypum se uocat, uehementissime idololatris (qui ab eo deflectunt, & cum creaturis quodãmodo fornicantur) comminatur, Sicut Psal. lxxij. scriptum legis: Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te. Constat enim zelotypum eum dici, qui ita uxorem deamat, ut sibi ipsi metuat, ne quis eam ad adulterium solicitet, ne ipsa cuiuspiam blanditiis decipiatur, adeo ut aegre ferat, aliquem proprius coniugi suae assidere, nec facile permittat, nisi se praesente uxorem in publicum progredi, q. se solum amari ac suspici uelit. Talis a nobis haberi uult deus, quemadmodum Exodi. xxiiij, et Esaiae. xxviij. legimus. Addit autem deus seueritatem suam in desciscentes & contemptores suos, & misericordiam in fideles, ut uel sic transgressores metu poenae reuocet, pios uero pietatis & misericordiae suae pollicitatione in uia mandatorum suorum alacres faciat, & suapte sponte currentes.

Scripturae tropo quo de' marito populus spōsę, fides cõiugio cõparatur. Hiere. 5 Osee. 1. 2. 4 Amos. 7 Matth. 22 2. Cor. 11

zelotypus

Exodi. 24 Esaiae. 28

Quaestio.

Ezech. 18

SEd inquies, Quid nam, id est, q. deus ait se uisitare iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem, quum e contra in Ezechiele dicatur: Quid est, q. inter uos parabolam uertitis in Prouerbium istud, in terra Israel dicentes: Patres comederunt uuam acerbam & den=

tes filiorum obstupuerunt, Viuo ego dicit dominus deus. Si erit ultra uobis parabola hæc in prouerbium in Israel? Ecce omnes animæ meæ sunt, ut anima patris, ita & anima filij mea est, quæ peccauerit, ipsa moriatur? Sed si acutius inspicias, uidebis eum locum huic adeo contrarium non esse ut magis hunc exponat. Nam quod hic dicit, uisitans iniquitatem in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me, ibi apertius dictum est, Omnem animam quæ peccauerit (hoc est, dominum oderit) esse puniendam. Vnde hic locus non damnat tertiam & quartam generationem ob solam naturæ propagationem, sed magis ob imitationem & hæreditationem paternæ impietatis. Cōuenit autem & hoc affectui hominis zelotypi, ut adulteros delictis authores, & coniugem adulteram deceptam pari pœnæ inuoluat. Quãuis interim aliorum sententia hic locus, & de pœna temporali posset intelligi, quæ interdum ob peccata parentum in posteros transmittitur. Et animaduersum est a quibusdam hanc comminationem etiam secundum literam fuisse in filiis Israel adimpletam, q. iniquitas patrum, qui Ioseph fratrem suum uendiderant, reddita sit in tertiam & quartam generationem, non tamen absq; misericordia, nam soluta captiuitate, reuertebantur de Aegypto generatione quarta. Iucundum est autem hic uidere, q̃ differenter hic de seueritate & misericordia loquatur, Seueritatem in tertiã et quartam generationem prædicit, misericordiã in mille se facturũ pronuntiat, ut discamus misericordiam dei, seueritate tanto esse maiorẽ, quanto millenarius ternario aut etiã quaternario est maior, Quin millium finito numero pro infinito utitur, q. misericordia dei infinite exuperet iudicium, q. nullum sit dei iudicium, in quo nõ super exaltet misericor-

Dilutio. Loc⁹ apud Ezechielẽ hunc locũ exponit

Generatio impiorũ nõ dãnatur ob naturæ ꝓpagationẽ.

Alius loci intellectus

Ropertus Tuuieñ. in lib. de Tri. ĩ Exod. libro. 3

Misericordia dei sup omnia opera eius.

dia iudicium, Misericordia enim domini super omnia ope= ra eius. Et Propheta ait: *Quum iratus fueris, misericordiæ recordaberis.* Et in hanc sententiã dictum est Psalmo.lxxx= viij. *Visitabo in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum, Misericordiam autem meam non disper= gam ab eis.* Quæ omnia huc dicta sunt, ne quantumlibet pec catores de misericordia dei speremus, ne ue de misericor= dia dei diffidamus perinde atq; omnia de necessitate abso= luta euentura sint, ac nihil referat, siue conuertamur, siue non conuertamur a uiis nostris pessimis. Rursus, ne in mise ricordiam dei peccemus, sed magis si peccauerimus, quie= scamus, pœnitentiã agamus, & longanimitate dei non abu= tamur, certi deum nonnunquam obliuisci animæ, quam sibi semel per fidem desponsauit, ac omnino nolle, ea ut peccet, sed ut q̃ ocissime purgetur. Contra uero certo futurum, ut si sponsum suum ridere pergat, in æternum perdatur, utq; do minus uicissim in interitu eius in æternum rideat. Iacobi. 2 Psal. 144 Abac. 1. 3 Psalm. 88 Neq; de mi sericordia dei desperã dũ neq; in misericor- diã pecãdũ

PRAECEPTVM SECVNDVM.

NON ASSVMES NOMEN DEI TVI IN *uanum. Nec enim habebit dominus insontem, qui assumpserit nomen dei sui frustra.*

PVlcherrimo ordine, hoc secundum præceptum primo subnectitur, ueluti ex eo promanans. Primum docet ac iubet, nos unum uerum deum agnoscere, requirit fidem, spem & charitatem erga deum, ac principaliter cor no= strũ format ac instituit, Christianæ pietatis ac omnis operis boni iaciens fundamentum, quod in eo situm est, ut cogno= scamus, quomodo erga deũ nos affectos esse oporteat, quid ordinis rõ.

item de eo sentire ac cogitare, quid ab eo expectare debeamus. Iam quum fieri uix possit, quin quod tota mente complexi sumus, lingua idētidem sonemus. (Est enim sermo proximus animi interpres.) Idcirco hoc secundum præceptum proxime subiungitur, quo docemur ac instituimur, quomodo de deo agnito, quū apud nosipsos, tum apud alios loqui debeamus. Nam etsi hoc præceptum, quemadmodum & primum negatiue prolatum sit, affirmatiuam tamen orationem instar illius e regione includit. Qui enim probibet ne nomē dei in uanum assumatur, is simul iubet ut reuerenter ac honorifice tantum usurpetur. Nomen autem dei hic accipitur non pro uoce prolata, qua deum indicamus. Hæc est enim res creata, sed (quemadmodum in orationem dominicā diximus) accipitur uel pro ipso deo, uel pro æterno illo uerbo dei. Christo, aut pro dei maiestate, potentia, sapientia, bonitate, breuiter, pro eo quod deus est, uel quod deo recte tribui potest. Deinde animaduertendum, q non dixerit, nō nominabis, sed non assumes aut usurpabis nomen dei. Assumitur enim seu usurpatur, quod ad aliquem usum adhibetur. Vis ergo huius præcepti est, ut dei nomine recte utamur, nequaquam autem abutamur. Bene autem utimur nomine dñi triplici aut quadruplici ratione. Primum confitendo, secundo laudando & gratias agendo, tertio prædicando, quarto inuocando. Ad quæ omnia nos hortatur Psaltes, cum ait: Cōfitemini domino & inuocate nomen eius, annuntiate inter gentes opera eius. Cantate ei & psallite ei, narrate ōnia mirabilia eius, Laudamini nomine sancto eius, lætetur cor quærentium dominum. Quærite dominum, & confirmamini, quærite faciem eius semper. In primis ergo recte utimur nomine dei, quum ipsum deum coram toto mundo, deum

[Margin notes: Hoc præceptū eregiōe affirmatiuā postulat. — Quid hic veniat appellatione nomis dei — nō assumes — Vis huius præcepti. — Recte vtimur nōine dei quadruplici ratiōe — Psal, 104 — Cōfessio]

ac dñm nostrum confitemur, ab illius confessione, neq; blanditijs, neq; tormentis dimobiles, de qua confessione dictum est: Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram patre meo, qui in cœlis est. Secundo bene usurpamus nomen dei, quum deum in omnibus laudamus, ipsiq; tã in prosperis, q̃ in aduersis gratias dicimus. Quod genus frequentissimum est in Psalmis, ueluti: Benedicam dñm in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Item: Benedic anima mea dño, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, Qui redimit de interitu uitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus, ac aliis sexcentis in locis. Huius mirificum exemplum habes in Iob, qui quum grauissimis omnibus calamitatibus premeretur, in hanc laudis ac gratiarum actionis uocem prorupit: Si bona suscepimus de manu dñi, mala autem cur non sustineamus? Dñs dedit, dñs abstulit. Sicut dño placuit, ita factũ est, sit nomen dñi benedictum. Tertio, bene usurpamus nomen dñi, quum uerbum eius syncere prædicamus ac inuulgamus, & priuatim et publice. Priuatim quidem, quũ ubiq; nomen dei nostri magnifacimus ac celebramus, & quãtum in nobis est, omnes homines in eiusdem dei nostri celebrationem & uerbis et operibus nostris trahere studemus. Rursus, quum auersamur omnes qui deum nostrum, ut par est, non reuerenter. Sic affectos fuisse uidemus omnes sanctos, quibus nihil unq̃ molestius fuit, q̃ uidere aut audire aliquid agi in dei contemptum & contumeliam. Quemadmodum uidere est in Dauid, quum ait: Fuerũt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, cum dicitur mihi quotidie, ubi est deus tuus? Publice uero prædicatur ab his quibus ministeriũ uer

Matth. 10

Gratiarũ actio. psal. 33. 12.

Iob. 8

Prædicatio priuata.

Psal. 41

Publica prædicatio uerbi.

2. Tim. 4 bi cōmissum est, quibus dictum est: Prædica uerbū, insta op-
portune & importune. Quarto, rite usurpamus nomen dei,
Inuocatio pcipuus dei cultus. Deū in omnibus inuocando ac ipsius auxiliū postulando &
expetendo, siue ut actus nostros in uia mandatorū suorum
dirigat ac prosperet, siue ut ab aduersariis nos eruat ac eri
piat. Hic certe est uerissimus ille dei cultus, quē a nobis ipse
requirit, quo nobisipsis penitus diffidentes ei soli omniū rerū
& actionū nostrarū exordia progressus et fines tribuimus.
Rursus, quo ab eo solo auxiliū & redemptionem in tribula
tionibus expetimus & expectamus. Quod genus ubiq; etiā
Psal. 16 Psal. 118 Psal. 43 obuium est in Psalmis, ueluti quū orat Dauid: Perfice gres
sus meos in semitis tuis, ut non moueantur uestigia mea. Itē:
Deduc me in semita mandatorum tuorū. Item: Inclina cor
meum in testimonia tua. Item: Non in arcu meo sperabo,
& gladius meus non saluabit me, sed dextera tua & bra-
Psal. 49 chium tuum & illuminatio uultus tui. Quem cultum etiam
deus apud Psaltem a nobis requirit hisce uerbis. Inuoca me
in die tribulationis & eruam te & honorificabis me. Ad
hæc recte utimur nomine dei, quum illud, pro ueritatis alio-
qui periclitatur e cōfirmatione, seu ob publicam utilitatem
adhibemus. Quod tamē genus sub prioribus, maxime quod
in laudando seu inuocando consistit, contineri constat: De
Deutero. 6 Hiere. 4 quo dictum est Deutero. vi. Dñm deum tuū timebis, & per
nomen eius iurabis. Et apud Hieremiam ca. iiij. Iurabis (in-
quit) uiuit dominus in ueritate & in iudicio & in iustitia.
Qui hisce modis dei nomen assumit, is se intra huius præce
pti limites continet, qui secus, is in præceptum impingit.

Qui ī hoc præceptū impingant. Matth. 10 PRincipio ergo in hoc præceptum peccant, qui uel blan-
ditiis uel tormentis uicti, deum uerum, seu Christum
dominum, aut eius rectam, sanctam & catholicam fidem

abnegant. Quibus Christus in hunc modum comminatur, Qui me negauerit coram hominibus, negabo et ego eum coram patre meo. Quos nequaquam excusat, quamuis mente se a dei confessione nunquam decessisse dicant, si uel ore discedāt, quum res publicam confessionem postulat. Nam scriptum est: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Exibilatur enim e schola Christi, & exploditur e uita Christianorum impia illa uox, iurata lingua est, animus iniuratus, Sic grauissime peccauit sapiētissimus ille Salomon, qui in gratia uxoris phanum idolo Moab, & Moloch idolo filiorū Ammon ædificauit. Sic & Petrus, sed hic resipiscens, gratiam a domino consequutus est. Itidem peccant, qui quum Christiani dici ac esse uelint, omnia Christianæ disciplinæ ac moribus contraria & uerbis & factis agunt, Propter quos nomen dei in gentibus blasphematur. Dicentes enim uerbis se nosse deum, factis negant. Quales sunt, qui scurrilitates & colloquia praua (quæ bonos mores corrumpunt) sectantur, qui de facinorosa uita, quam agunt, gloriantur, de quibus dictum est: Lætantur quum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Deinde peccant in hoc præceptum, qui non in domino, sed in se laudari appetunt, Qui sibi nomen, aut gloriæ, uel sapientiæ, uel bonitatis extra deum quærunt, de quibus dixit Psaltes: Vocauerunt nomina sua in terris suis, Qui dei bonitatem, munificentiam & misericordiam non agnoscunt, qui per impatientiam, uel sibiipsis, uel domino maledicunt, quos scriptura, Leuit. xxiiij. morti addicit. Id quod uulgare est, alea ludentibus & perfidis militibus. Sunt etiam ex hoc genere, qui se deuouent uel qui sibi nescio quid mali imprecantur, si res aliter, q̃ ipsi dicūt aut statuunt, euenerit. Præ

Chrysost. Nō sufficit mēte nō discedere, si verbis neges fidem.
Roma. 10
Impia vox
3. Reg. 11
Matth. 26
Roma. 2
Titum. 1
Psalm. 48
Leui. 24.

Roma.1 teres hoc præceptum præuaricantur, qui nomẽ dei dehonestant, uel dehonestantibus non resistunt, sed cõniuent, Quod non tantum rei sint, qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus, quod frequens est in adulatoribus. Publice uero, non tantum priuatim peccant in hoc præceptum Parochi, & qui uerbi ministerium gerunt, tam omittendo q̃ cõmittendo. Omittendo, quum concreditum munus exequi contẽnunt, quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi quærentes, quos uæ horrendum manet, sicut dicit Apostolus: Væ mihi, si non euangelizauero, quia dispensatio mihi credita est. In committendo uero qui haud legitime missi seu uocati, se uerbi ministerio temere ingerunt, qui sacrã scripturã falsis enarrationibus aut interpretationibus maculant. Qui diuinas literas ad impiam opinionem tuendam detorquent, Qui rudẽ populum nouis et a præscriptis ecclesiæ alienis dogmatibus imbunt, Qui sacramenta dei irridẽt, Qui potẽtiam ac uirtutem dei in sanctis suis exhibitam ac commostratam blasphema uoce aspernantur. Breuiter, qui aliter docent, quàm catholica docuit ecclesia, ab Apostolis ad nos usq; deriuata, quos uehementer cauendos Christus iubet, & Apostoli grauissime insectantur, ueluti adulterantes uerbum dei.

Parochi, et omittendo et cõmittẽdo ĩ hoc p̃ceptum peccent. 9

Philip. 2

Hæretici.

Math. 24

Gala. 1

1. Tim. 4

-. Timo. 3

2 Petr. 2

esa. 3 et. 58

Quibus confines sunt, qui ex suggestis non nisi placentia plebi loquuntur, qui populo peccata sua non annuntiant, sed magis in absentes, eosdemq; indefensos impudenter uociferantur, Qui sub prætextu uerbi dei, seditiones & turbas excitant ac parochos rite uocatos, suis sedibus (quos ipsi ui ac iniuria inuadunt) extrudere non formidant. Breuiter, qui non recte secant uerbum ueritatis, sed uel ad sua uitia tegenda uel ad quæstum seu luxum suum, uel ad lites & contentiones seminãdas, abiecta omni modestia & tran-

quillitate spiritus (quam syncera uerbi dei disseminatio re= quirit) uerbo dei abutuntur. Insuper *in hoc praeceptum de= linquunt, qui dei nomen uel in prosperis uel in aduersis in= uocare contemnunt*, De *quibus* P*sal*tes *dixit.* Deum *non in uocauerunt.* Item, *qui etsi inuocent, in spiritu tamen & ue= ritate non adorant,* Q*uales sunt, de quibus dixit* E*saias:* Po*pulus meus labiis me adorat, cor autem eorũ longe est a me:* Q*ui in aduersis positi, non ad nomen domini confugiunt, sed uel diffidentes deo, uel dei auxilium contemnentes, a= liunde remedium petunt, qui aduersa impatienter ferunt, qui in his etiam dei clemẽtiam haec uel ingerentis aut per= mittentis non agnoscunt.* Atq; *adeo qui suam uoluntatem dei uoluntati praeponere satagunt.* Deniq;, *in hoc praeceptũ peccant, qui uel temere, uel falso, uel impie ac iniuste iu= rant, multo magis qui peierant, uel iusta uota deo praestita infringunt.* 1.Petr.5 Psal. 13. Esaiae 29 Matth. 15

V*T autem quid uelimus, apertius intelligatur, operae= pretium uisum est paucis docere, quatenus iurare liceat, quatenus non liceat.* Vtrinque *enim in hoc non leuiter er= ratur. Sunt enim qui putant licere indiscriminatim iurare, quod uidetur* Iud*aeis cum gentibus fuisse cõmune, existiman tibus non esse crimen, si passim sermoni familiari deus te= stis adhibeatur, modo dicatur uerum,* Q*ui error utinam in* Chri*stianorum mores non dimanasset, q; is error cum hoc praecepto &* Chri*sti doctrina (quam statim afferemus) ex diametro pugnet. Sunt alij, qui asserunt* Chri*stiano homini, omnino quacunq; etiam ex causa iurare non licere, atq; a= deo iurare damnabile esse, innixi imprimis uerbo* Chri*sti,* Matth.5.*dicentis:* Di*ctum est antiquis,* Non *peierabis, red= des autem domino iuramenta tua.* Ego *autem dico uobis,* Quatenus liceat iura= re Duo er rores.

non iurare omnino, neq; per cœlum, quia thronus dei est, neq; per terrã, quia scabellũ est pednm eius, neq; per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis, neq; per caput tuũ iurabis, qui nõ potes unum capillum albũ facere aut nigrũ, Si autem sermo uester, est, est, non, non. Quod autem abundantius est, a malo est. Et quod Iacobi. 5. in eandem sententiam legimus, quum inquit: Ante omnia fratres mei, nolite iurare, neq; per cœlum, neq; per teurã, neq; aliud quod cũq; iuramentum, Sit autem sermo uester, est, est, non, non, ut non sub iudicio dedicatis. Verum hi, Christi uerba ad suam sententiam astruendam nimis urgent. Ergo ut intelligas, quid in hac re, non leuis certe momenti, & sentire & facere te oporteat, uidebis ut germanam Christi uerborũ sententiam teneas, Nos eam, quæ patribus uisa est, cum uerbis, tum menti Christi magis conuenire, simplici fide recitabimus. Hoc conuenit inter patres iusiurandum, quod homines mutuo præstant aut exigunt, non esse ponendum inter probata, seu quæ sua natura bona sunt, sed inter necessaria. Loquimur autem de iuramento humano. Nam sicubi iurat deus qui falli non potest, aut Christus (qui est ipsa ueritas) aut angeli. qui dei nomine abuti nequaquã possunt, nihil pro pemodum ad nos attinet. Iuramentum uero humanum de numero eorum non esse, quæ sua natura bona sunt, uel origo eius satis declarat, Nam si diuo Chrysostomo credimus, nõ statim ab orbe condito, sed dudum post irrepsit inter homines iuramentum, nimirum tum, quum mala creuissent, quũ sursum, & deorsum confusio facta fuisset, quum ad idolorum seruitutem homines declinassent, tunc inquam, quum infideles appararẽt, testẽ inuocabant deum, tanquã dignum dantes dictorum uadem, hoc enim est iuramentum, morum infi-

Sẽtẽtia ecclesiastica.

Aug. d verbis dñi in mõte lib. 1

Iuramẽtũ nõ de nũero sua natura bonorũ

Chrysost. ho. 6. ad populum. Antio.

delium uadimonium, ut nisi cum sponsere credatur, & sponsore quidem magno. propter multam enim incredulitatem, non hominem uolunt sponsorem, sed deum. Hactenus ille. Qui & ob id eum Euangelij locum (Quod autem abundantius est, a malo est) de diabolo interpretatus est. Quem sequitur Theophylactus. Iurare (inquit) & adijcere amplius etiam, uel non, a diabolo est, nimirum q, omnis infidelitatis, diabolus primus sit author. Porro si dicas, quur igitur iurare iubet Mosi lex, quae nihil nisi quod bonum est praecipit, si de genere bonorum iuramentum non est. Respondebit Chrysostomus, Non statim omnia, quae lex Mosi praecipit boni perfectionem habent, quae plerasq; talia sunt, quae accipientium legem infirmitas exigebat, quale est & illud q Moses iussit dare libellum repudij, quum Christus hoc factum testetur propter duritiam cordis Iudaeorum non q, repudium sua natura bonum fuerit, Nam & nidore uictimarum coli, q̃ sit satis indignum deo, quis non uidet? & tamen rudi illi populo ad idololatriam admodum propenso praeceptum est, ut siquidem omnino sacrificando prohiberi non possit, saltem sacrificaret non idolis, sed deo uiuo ac uero. Ad eundem ergo modum Iudaeis ad iurandum admodum facilibus permissum est iurare per dei nomen, ne saltem per simulachra iurarent, & tamen non aliter permissum est, q̃ reuerentissime & rei necessitate postulante, quod hoc secundo precepto satis ostenditur. Lex ergo quum iubebat, ut iuraturi non aliter q̃ per nomen dei iurarent, bonum quidem iubebat, sed non absolute bonum. Verum tale, quo rudes Iudaei ad boni perfectionem sensim adduci possint. Et laudabantur Iudaei, qui proximo, idq; in deo, iurassent & proximum non decepissent. Hoc est enim

Chryso in Matth.

Theophy. i Mat. c. 5.

Questio Cur Moysi lex iurare iubeat.

D. lutio... Chryso. in Matth.

Matth. 19

Cur uictimae Iudęis praeceptae.

quatenus olim Iudęis p̄missū iurare.

Psal. 61, Reddet domino iuramenta.

Alia pharisæorũ alia Christiana iustitia.

quod lex iubebat, Reddes domino iuramenta tua, id est, iurans uerum loqueris. Laudabantur inquã, non quia rem omnino sanctam ac piam, sed magis illo tẽpore permissam fecissent, a prohibitis tanto peioribus abstinentes. Quamobrẽ

Matth. 5.

iustitia pharisæorum erat, non peierare. At Christus legis consumator, absolutæq́; & perfectæ iustitiæ doctor, ostendere uolens, quàm procul abessent Pharisæi a perfectione, non tantum execratur periurium quod & lex facit, sed & suis discipulis indignam censet, quomodolibet iurare, etsi iuramenta reddant deo, hoc est, uerum iurent, id quod lex non tantum permittit, sed & factum ut uidetur laudat, Idq́; facit Christus duplici potissimum ex causa. In primis, q̃ sua doctrina ea sit, quæ interiorem hominum, hoc est, animum transformat, non tantum externam iustitiam, sed & interiorem innocentiã in suis discipulis requirens, qua unusquisq; quod sibi fieri uelit, alteri faciat, Quod uero sibi fieri nolit in alterum non committat. Nunc quorsum attinet iurare, si nemo sit, qui quemquam uelit circũuenire, etiam si id posset impune, si nemo alteri diffidat, si quisq; quod simplici uerbo dixisset, non minori fidem ac religionem seruaret q̃ iusiurandum intercessisset. Deinde, quod quisquis iurat se grauissimo periurij periculo exponat, propterea quod homo ob imbecillitatem mentis, ob obliuionem, ob sensus fallaces, sæpenumero putat se præstare posse, quod non potest. Quod Christus hoc ipsa satis indicare uoluit, quum uetat, ne per caput nostrum iuremus, quia scilicet non possimus unum capillum album facere aut nigrum, quasi dicat, Non permitto ut uel per illud iures, quod propriũ tuum esse putas. Nam & illud adeo non est tuum, ut ne minimum quidem, quod in eo est, possis conficere. Nimirum ut in capite

Cur Xp̃s iusserit õnino nõ iurare.

Matth. 7

Chryso.

Matth. 5

quod omnino tuum esse putas, non solum capillum ullũ producere non possis, sed nec ipsam coloris eius cõuertere qualitatem. Quo magis metuendum indicat, ne hoc, iuramento nos facturos affirmemus, quod minus in potestate nostra, quàm quod nostrum uidetur, situm est. ergo hæc est planissima Christianæ doctrinæ sententia, non esse Christianæ innocentiæ aut perfectionis iurare aut iuramẽtum exigere, præsertim in his rebus, quarum contemptum præ cœlestibus Christiani profitentur, abunde satis esse, ut in omnibus actionibus nostris simplici negatione nos facturos negemus, quod non pollicemur, & præstemus, quod simplici sermone nos præstaturos receperamus: Certe qui iurat, non bene sentit de eo cui iurat, aut diffidit de iuraturo qui iusiurandum exigit. At quum Christus suos inter sese optima fide cuncta loqui & agere uult, procul ab omni dolo, fraude & mendacio semotos. Consequens ergo est, ut nec iurare eos inuicem uelit, etiam in re seria. Veraces enim esse debent, & alter alterum talem æstimare. Veracibus autem uerax fidem absq; iuramento facere sufficit.

Quid sit apud Matt. 5. nõ iurare õnino.

Quæstio.

QVid ergo inquis, Damnat Christus omne iuramentum? quod si ita est, quomodo excusabimus Apostolum Paulum, ne contra præceptum domini fecisse uideatur, qui sæpe iurasse comperitur? ueluti quum dicit, Quæ autem scribo uobis, ecce coram deo, quia non mentior. Et iterum: Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quia non mentior. Item: Testis mihi est deus, cui seruio in spiritu meo, in Euangelio filij eius, quomodo sine intermissione memoriam uestri facio semper in orationibus meis. Et alibi: Quotidie morior per uestram gloriam, Quam contestationem, iurationem esse,

Galat. 1

2 Cor. 11.

Roma. 1

1. Cor. 15

Au de ser. dñi in mõte lib. 1

eademq́; se domino debere, idem ut ostenderet, addidit, Quam habeo in Christo Iesu.

Quorũdã sententia.

Hic quidam sic respondent, ut dicant iusiurandum promouendo Euangelio concessum esse, ut scilicet liceat, quum necessitas exigit apud infirmos ueritatem iureiurando corroborare, atq; hac ratione excusant Paulum iurantem, qui & tanto fuerit iurando securior, quod iurauit in his literis quas afflatu spiritus sancti prodidit continentes non hominis, sed dei uerbum. Sed hi iurandi permissionem nimis restringere & in arctum cogere uidentur. Nobis itaq; magis placet beati Augustini sententia, qui hanc rem non tam ex uerbis, quàm ex mente Christi æstimans, sic determinat Principio, ut uerum esse fateatur Christum reuera hoc uelle, omnẽ asseuerationem inter perfectos Christianos superuacaneam esse. Verum quum interim in ecclesia sint non tantum perfecti, sed & infirmi, bonum esse ait, & uere Christianis omnino appetendum, ne omnino iurent, At si iurare cogantur, infirmitate fratris uel necessitate causæ ita postulante, sciant id de necessitate uenire infirmitatis eorum, quibus aliquid suadent, Quæ infirmitas etsi malum sit, sciant tamen se malum non facere, quum bene utantur iuratione: Nam etsi ea non bona fuerit, tamen necessaria est, ut alteri persuadeatur quod utiliter persuadetur. Excusat ergo Augustinus non tantum in Euangelij, sed & in alijs negotijs iurantem, modo infirmitas eius cui iuratur, & causæ grauitas seu necessitas iuramentum extorserit, q, tñ, quoad fieri potest, uitãdũ esse docet. Quã sẽtentiã cõmunis ecclesiæ cõsẽsus sequi uidetur, q pmittit perhibet nõ tantũ in cõfirmatione uerbis dei, sed etiã in fœderibus principũ, in suscipiẽdo magistratu, in iudicijs maxime si

Dilutio. Aug. d ser. dñi in mõte. lib. 1

Quatenus excusetur iurans. Infirmitas Grauitas. necessitas

magistratus exegerit, ac sicubi causæ grauitas postulauerit, nos iuramētū sine peccato præstare posse, Quin etiā peccaturos, nisi id præstiterimus modo ad publicā utilitatē, trāquillitatē & pacē, aut etiā proximi cōmoditatē fecerit, & omissum allaturū sit utilitati uel publice uel proximi detrimētū. Quod & a mēte Christi abhorrere nō uidetur, si scilicet intelligamus eū nō simpliciter iurare netuisse, sed tātum inter suos, qui uere & perfecte sunt Christiani, quod nulli omnino iuramēto apud eos locus relinquatur, nimirū unoquoq; de alio etiā iniurato optime & sentiēte & sperāte. At si res nobis agēda sit cū malis (qui bonis numero longe plures sunt) aut etiā cū infirmis nō aliter creditur, nisi iuremus, tum Christū nō simpliciter, sed eo modo iuramenta fieri uetuisse, quo uulgato more hominum fiebant, quemadmodum uetuit irasci, salutare quenquam in uia, resistere malo, appellare magistros, uocare patrem in terris. Vulgato autem hominum more fiebant iuramenta indiscriminatim, idq; impune, modo uerum iuraretur, tametsi nulla causæ necessitas, uel proximi infirmitas exigeret, quod nobis omnino sine peccato non licet, quibus iurandi cōsuetudo (ut Hilarius inquit) omnino adempta est. At si uel proximi conditio uel rei grauitas exegerint, ut nobis iurandum sit, tum licet quod ad nos attinet, ad hoc inuitis ueniendum sit, tamen necessitate, atq; adeo charitate (quæ nihil agit perperam) postulante, impune ac sine peccati reatu iurabimus, modo tamen iusiurandum nostrum tres comites habuerit, quemadmodū dominus apud Hieremiam cap. iiij. præcipit dicens: Et iurabis, uiuit dominus in ueritate, in iudicio, et in iustitia, Veritas prima comes, iuramenti causa erit, ac substantia, ut nō aliter præstetur, quam ut mendacium opus diaboli destrua-

Inter perfectos christiāos iuramēto nullus loc' relinquitur.

Matth 5

Hylarius.

1. Cor. 13

Iuramentū d'bet habere tres comites.

Veritas.

Iudicium

tur, ueritas uero detegatur ac firmetur. Deinde iudicium adhibendum est, ut non temere, sed cum magna discretione & deliberatione ad iuramentum ueniatur, nempe ut iurans prius consideret, an rei necessitas aut grauitas iuramentum exigat, an hoc quod iurat, facere queat, nec ne. Item, ne uel non suo tempore & loco, uel ira, aut alio prauo affectu concitatus iuret. Postremo uidendũ, ut nihil nisi quod iustum, æquum, honestum, ac rectum est iuretur, utq; rei turpi aut illicitæ nullum iuramentum, adhibeatur hos comites quum habuerit iuramentum, damnabile non est, tametsi in rebus prophanis adhibeatur, quod tu:n ipso iuramento ueritas, pax, & concordia defendantur, falsitas, lis, & dissentio destruantur, ad quod certe inuentum est iuramentum. Hebræi.vi. Omnis controuersiæ finis est iuramentum.

Iustitia.

Hebræ.6

IN primis ergo ex hac parte in hoc præceptum peccant, qui praua consuetudine tertio quoq; uerbo addunt, per deum per mortem dei, per animæ salutem, & id genus similes deiurationes. Quod tales in iurando nullum adhibeãt iudicium, sed nomen dei sui temere usurpant, quod & Iesus filius Sirach quã maxime detestatur. Iurationi (inquit) non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. Nominatio dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum non admiscearis, quoniam non eris immunis ab eis, omnis iurãs & nominans in toto a peccato non purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non discedat a domo illius plaga. Et cap.xxvij. Loquela multum iurans, horripilationem capiti statuet, & irreuerentia illius obturatio aurium. Hactenus ille. Hanc prauam iurandi consuetudinem adeo insectatur Chrysostomus, ut iuramento uideri possit paulo iniquior, nisi quod conueniebat, ut aduersus eam partem, in

r peccãt ĩ hoc præceptum male iurando.

Eccle.23

Eccle. 27 cõsuetudo iurandi detestabilis.

Chry. ho. 26.&.27

quam

quam magis propendent hominum ingenia, & unde grauius imminet periculum, esset uehementior. Is ergo a iurandi consuetudine deterrens. Christus (inquit) & per propriũ caput iurare prohibuit, nos uero tam paruipendimus dei gloriam, ut eum passim trahamus, nescitis quid si deus & quali habeat ore uocari? Quod si de studioso quopiam uiro sermo inciderit, dicimus, os tuum ablue, & ita commemora, Nunc uero nomen super omne nomen uenerandum, in omni terra admirabile, (quod audientes dæmones, horrent) temerarie circumferimus. Et Paulo post, Ille tãtus pio zelo æstuans episcopus, ab ecclesia prohibet eos, qui passim iurant, quos & ad se deferri iubet, ut iudicentur, eosdemq; ab ore & lingua, quòd ueri Christiani non sint, dinosci ait, quemadmodum psitaci uoce noscuntur. Secundo, hic impingunt, qui etiam in rebus seriis, non tamen magni momenti, iuramenta adhibent, ex quibus non sit manifesta uel publica uel proximi utilitas sequutura. Quos Chrysostomus etiã hinc excusari negat, quod sit aliquis, qui necessitatem iurationis imponat. Sit (inquit) tibi timor dei omni necessitate uiolentior, Si enim uelis huiusmodi occasiones semper obijcere, nihil de his quæ sunt imperata custodias, Excusari ergo nequaquam possunt, qui in omni penè negotio iuramentum adhibent, quod solent mercatores, qui lucri gratia in extrudendis mercibus, nihil non iuramentorum admiscent, raro etiam sine periurio. Sed quid tandem proderit eis, si uniuersum mundum lucrentur, animæ uero suæ detrimentum patiantur? Lucraris (inquit quidam) pecuniam, & perdis animam. Sed dices, Exigit a me iuramẽtum, qui mecum contrahit, de commertiis hæsitans, deum in sponsionem trahit, & dicit se non accessurum, nisi capiat illum sponso-

Psal. 8

Ibidem.

Chryso. 1 Matth. c. 5

In õni negotio adhĩberi iuramẽtũ nõ d̃bet

Matth. 16

August.

Obiectio.

Chrysost.

Responsio

rem. O ingentem insensibilitatem & contumeliam, qui uermis es & terra, cinis & fumus, dominum deum tuum citas in uadimonium & illum trahere cogis? Dic mihi si seruis uestris inter se contendentibus & sibi fidem non habentibus, diceret conseruus se prius non crediturum, quam cõmunem dominum sponsorem acciperet, nõne multa tulisset uerbera, didicissetq́;, quod ad alia domino sit utendum, non ad huiusmodi? Quin tu qui hinc te excusas, quod aliter tibi iniurato non credet, eius es causa, eo quod facile iuras, quoniam si id non faceres, sed omnibus constaret quod non iniures, mihi crede dicenti, quod his, qui mille deierant iurmenta maiorem ipse fidem solo nutu inuenires. Damnat quoq́; Chrysostomus forensia iuramenta, & nos certe probare non possumus, quod passim in iudiciis absq́; omni iudicio iuramenta etiam pro decem obulis exiguntur & præstantur. Mirandum certe quum tot iuramenta, quæ malitiæ appellant ac cætera eiusdem generis temere fiunt, quod quandoq́; fulmen superius non ueniat in tantæ temeritatis ultionem. Sed propterea, quod non punimur nos, ne peccare cogitemus. Illud est misericordiæ dei non uirtutis nostræ. Dic mihi queso (inquit ille) trahens hominem in iuramentum, quid expectas, utrum ut peieret: sed hoc est extremæ dementiæ, & in caput tuum pœna conuertetur, melius est te pecunias amittere, quàm illum perire. At non peieraturum expectas, igitur & absq́; iuramento crede. Sed multi sunt inquis, qui sine iuramento defraudare uoluerunt, non autem cum iuramento, Teipsum decipis homo, homo furari solitus, & iniuria proximum afficere, neq́; iuramentum frequenter pessundare dubitauerit. Quod si fuerit in iurando reuerens, & inferenda iniuria multo magis erit

Moderãda forensia iuramenta. ho. 36. 37.

Trahens ĩ hominẽ in iuramẽtũ nõ est sine culpa.

In summa, iustum ac decens est, Christianum hominem omnem iuramenti præstationem tam in contractibus, quàm in iudiciis, quoad fieri potest, euitare. Deinde, iudices in exigendis iuramentis, plurimum discretos esse oportet, atq; adeo tales, qui priusquam iuramenta, uel a litigatoribus, uel a testibus exigant, omnem adhibeant diligentiam, quo iuramenta ea saltem, quæ communi partium consensu remitti possunt, remittantur, ac nulla (nisi rei necessitate, aut grauitate exigente) præstentur, quod facile persuadebunt litigatoribus, si affirmēt nos hanc reuerentiā deo debere, præsertim in causis ac negotijs modici momenti, unde non sit euidens utilitas, uel publica uel proximi expectanda, Id quod multo magis ecclesiasticos uiros decet, quos certe turpe est assiduitati iurandi intentos esse, quum potius sese ueluti exēplaria Euāgelicæ pfectiōis laicis exhibere debeant. Deus cordiū reformator et rector, hāc iurādi assiduitatē ac temeritatē corrigere dignetur ad sui nōinis gloriā et honorē.

Epilogus quales iudices esse debeāt in exigēdis iuramentis.

In iudiciis ecclesiasticis a iuramētis quo ad fieri potest tēperandū.

TErtio, in hoc præceptum ex hac parte grauius peccant, qui usurpato nomine dei deierant (hoc est, sancte ac uehementer iurant) ac sese quodam modo iurando execrantur & deuouent, quod Petrum Apostolum fecisse legimus, quum dominum tertio negaret.

Deierātes. Matth. 26

Hos peccati pōdere superant, qui peierāt, hoc est, sciēter falsum iurāt, aut qui iurāt ut facilius fallāt, aut p temulātiā iracūdiā ue, aut āimi gratia iurāt, q blasphemiæ pximi sūt.

Peierantes

Dein adhuc grauius peccant in hoc præceptum, qui nomē domini blasphemauerint, ac execrabiliter detestati fuerint, quos uetus lex morti addicit. Quæ de iureiurando & quatēus in hoc præceptū temere iurādo committatur dixisse sufficerit.

Blasphemantes.

Leuit. 24

Voti violatores. Postremò, peccant in hoc præceptum, idq; grauissime, qui uota deo facta temere uiolant ac rumpunt. scriptum est enim Leuitici tertio: Quod semel gressum est e labiis tuis, obseruabis, & facies sicut promisisti deo tuo. Item ecclesiastici quinto: Si quid uouisti deo, non tardabis redere, quia dominus deus requiret illud. Monendi ergo sunt omnis generis homines, ne temere quid uoueant, præsertim tale quod an præstare possint, incerti sunt, uel quod sine superstitione aut turpitudine præstare nequeant. Displicet enim deo stulta promissio, Ecclesiast. 5. Sunt uota superuacanea, uana & incauta, sunt impia & turpia, sunt deniq; licita ac honesta. Sed interim hoc certum est utrinq; grauissime peccari, nempe si uel licita ac honesta uota temere uiolentur, uel illicita deo fiant ac præstentur. In impiis quidem ac turpibus uotis decretum mutare, in malis promissis rescindere fidem oportet, q. impia sit promissio, quæ cum scelere adimpletur, qualis fuit promissio Herodis facta Herodiadi, & Iudæorum, qui uouerunt se non comesturos, nisi prius occidissent Paulum: Sed interim cõstat nõ illos tãtum grauissime peccasse, sed simul omnes qui talibus uotis se obstringunt, etsi nullus sequatur effectus. Idem de superstitiosis & superuacuaneis uotis sentiendum putamus. Nempe, ut tametsi æquum fuerit, ea non præstare, grauissime tamen eos peccare, qui talia præstiterint, nullum adhibentes in uouendo uel iurando iudicium, aut discretionem. Votum perpetuæ castitatis, modo tamen sano consilio, animoq; deliberato factum fuerit, ab exordio ecclesiæ licitum & honestum, atq; adeo pium semper est habitum, idq; non solum authoritate humana, sed & diuina, Quod Christus inter alios Eunuchos eos potissimum cõmendauerit, qui se ca-

Leuit. 2
Eccle. 5
Nõ temerè emittẽdũ votum.
Eccle. 5
votorũ distinctio.
Impia ac turpia vota pie rescidũtur sed impie ac turpiter fiunt.
Marci. 6
Acto. 23
vota superstitiosa & superuacanea.
De uoto pp̃etuæ castitatis
Matth. 19

ſtrarunt propter regnum cœlorũ. Itidem quod Paulus eum benefacere dicat, qui ſtatuit in corde ſuo firmus non habens neceſſitatem, poteſtatem autem habens ſuæ uoluntatis, indicauit in corde ſuo ſeruare uirginem ſuam, ut interim prætereamus ueterum patrum Concilia nõ multo poſt Apoſtolorum tempora, in Eccleſia dei habita, inter quæ antiquiſſimum illud Gangarenſe pari cenſura damnat tam eos, qui continentiæ et uirginitatis profeſſionem ac ſanctum propoſitum uiolant, quàm qui non profeſſos, ſed matrimonio iunctos damnant. 1. Corit. 7 Cõcilium Gangrẽſe.

IAm ſi uotum hoc pium ac ſanctum eſt, modo legitime præſtetur, quod nemo pius negauerit, tanto certe magis cauere oportet nec temere emittatur, nimirum a talibus qui ſuæ infirmitatis ignari, eiuſcemodi uotum non principaliter reſpectus dei, ſed uel præſentis cõmoditatis gratia uel blande illecti ſeu inducti continentiam uouent. Nam quantumuis tales quum eos emiſſi uoti pœnitere cœperit, contendant, melius eſſe nubere quàm uri, & uiolare uotum quàm fornicari, negare tamen omnino non poſſunt (niſi uerbum dei & Apoſtoli Pauli doctrinam contemnere pergant) ſe non leui damnatione obnoxios eſſe, quum uoti immemores connubio temere ſe alligant. Nam ut hoc demonſtraret Apoſtolus, de eccleſiæ uiduis ait. 1. Timoth. 5. Cum luxuriatæ fuerint (hoc eſt, in delitiis degerint) in Chriſto nubere uolunt, habentes damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt. Quod Apoſtoli uerbum, omnis eccleſia ſic ſemper intellexit, ut etſi nuptiæ quas tales contra uotum præſtitum contrahebant, ex ſe damnandæ non iudicarentur, tamen omnino damnari propoſiti fraudem, damnari uoti fracti fidem, damnari non ſolum ſuſceptionem a bono infe-

Votũ ppetuæ caſtitatis nõ temere emitẽdũ. 1. Timo. 5 Aug. 27. q. 1. c. nuptia.

Aug. Matth.10 cōsiliū euāgelio cōsentaneum.

riori, sed ruinam ex bono superiori, damnari deniq; tales non quia coniugalem fidem posterius inierunt, sed quia continentiæ fidem primam irritam fecerunt. Ergo quia nō omnes capiunt uerbum hoc (sicut dominus ait) sed qui potest capere, capiat, ducant ante uotum qui se non continent, qui non cœpit deliberet, qui egressus est, perseueret, nulla aduersario detur occasio, nulla Christo subtrahatur oblatio, Nos in medio relinquimus, ac ecclesiæ in futuro Concilio determinandum cōmittimus, num expediat ueterem morem immutari. Deinde, num nuptiæ, quæ contra uotum contractæ sunt irritæ, ac uelut adulteria censenda sint, nihilosecius tamen etiam hoc inter omnes conuenire putamus in cōtrahentibus eiuscemodi nuptias, etsi non ipsas nuptias, grauissime tamen damnari fractam uoti fidem, & q nomen domini frustra seu temere usurpatum sit, utcunq; etiam tales uouentes se excusent, uel per ætatem, modo ea doli saltem capax fuerit, uel per incogitationem. Quo magis miramur eos qui hodie temere uotū continentiæ infringunt, nec solum nuptias suas, quas qualibet occasione oblatas irreligiosissime ineunt, contempto uoto defendere conantur, sed etiam putant se Ecclesiastes ac parochos esse non posse, nisi uotum continentiæ infregerint, cum tamen Apostolus episcopum uelit esse undiq; irreprehensibilem, & si fieri queat ab uxore & omni solicitudine solutum. Et quo pacto quæso Paulus tulisset Parochum, hoc est, ecclesiæ moderatorem qui uotum solenne uiolasset, qui ne mulierculas quidem tanto gradu inferiores in ministerio ecclesiæ ferre uoluit, quæ primam fidem nubendo irritam fecissent, quas & damnationem habere pronuntiat? saltem hi uotorum temerarij uiolatores, ueteribus canonibus hanc uim permit-

Qui cōtra votum cōtrahūt matrimoniū grauissime peccant.

1.Timo.8

1.Cor.7.

1.Timo.5.

Cōcilium. Chalcedonēses.c.19

tant, ut se ob uoti fracti reatum excommunicatos & indignos etiam officio sacerdotali esse fateantur, ut interim largiamur ipsis humanitatem exhiberi posse, si ita probauerit, qui eius rei potestatem habet Episcopus.

NEC ENIM HABEBIT DOMINVS INsontem eum, *qui assumpserit nomen dei sui frustra.*

GRauius certe censura in huius praecepti uiolatores, *cuius haec est sententia, deum non habiturum innocentem, eum, qui nomen eius frustra assumpserit, sed grauissimis poenis suam iniuriam ulturum, etsi non in hoc seculo, quanuis & in hoc saepissime, saltem tamen in futuro. Certe ut nullum aliud crimen nostrum extaret, quae tamen maxima sunt & sine numero, unicum tamen illud blasphemandi & peierandi, & in uniuersum nephas illud & prauissima consuetudo nomen domini indigne usurpandi, sufficeret inuoluere nos omnibus, & maioribus etiam quam ijs malis calamitatibus ac miseriis, quae nostra sentit aetas, quibus merito premimur, & non dubium, prememur, si (ut coeptum est) in dehonestando domini nomine pergere uoluerimus. Sunt qui non omnino absq; ratione hoc crimen adulterio ac homicidio grauius iudicant, quod haec non sic transeant in consuetudinem, & durius puniantur.* Hoc *autem commune fiat omnibus, & semper, idq; etsi non apud deum, apud homines tamen propemodum impune. Quamobrem adnitendum est omnibus modis, ut tollatur e medio horribilis corruptela nominandi inuanum sacrosanctum & gloriosissimum nomen dei, ut obscaenitates uerborum, stultiloquia, turpiloquia, mendacia, conuiuia, detractiones, maxime autem ut blasphemiae in deum & Christum dominũ, illiusq;*

Sententia praecepti crimẽ blasphemiae & piurii sufficiens ad inducendã oẽm plagã

Quidã iudicãt periurium homicidio et adulterio grauius.

Chrysost. quid cauendum.

Coloss. 3

mēbra sanctissima, Sacrosancta item uulnera usq; ad amarissimam mortem pro nobis afflicta & benedictum pro nobis effusum ac prætiosum sanguinem omnino eliminentur, quod deo authore fiet, si populus, & uerbo, & exemplo doceatur, ut sermo eius semper gratiosus, & sale conditus sit.

TERTIVM PRAECEPTVM.

Memento ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimo autem die sabbatum domini dei tui est. Non facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, seruus tuus & ancilla tua, iumentum tuum & aduena, qui est intra portas tuas, Sex enim diebus fecit dominus cœlum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requieuit die septimo. Idcirco benedixit dominus diei sabbati, & sanctificauit illum.

Ordīis rō. ORdine planè pulcherrimo tria ista prima præcepta, quæ quodammodo unum sunt, & ad dei cultum, quem Latriam uocamus, pertinent, sese consequuntur. Primum enim præceptum (ut supra diximus) animum format, in ueram dei agnitionem nos ducit, deq; interiori cultu (qui in fide, spe & charitate erga deum consistit) instituit. Verum cum ex abundantia cordis os loquatur, & fieri non possit, quin lingua (quæ animi nostri interpres est) hoc sonemus, quod mente sumus complexi. Proinde secundus locus debebatur præcepto proximo, quod docet qualiter de deo loqui oporteat. Iam quod subsequitur tertium præceptum amborum illorum absolutio est, quo docemur de omni alio exteriori cultu deo præstando ac exhibendo. Vt autem huius præcepti sententia manifestior fiat, constat sabbatum Hebræis sonare requiem, & sabbatizare idem esse

Matth. 12
Lucæ. 6

quod requiescere. Et quia septimus hebdomadæ dies requiei peculiariter deputatus erat, idcirco idem dies apud Hebræos propriè sabbatū dictus est, quemadmodum Exodi xxx. legimus: Septimus dies erit uobis sanctus, sabbatum & requies domini. Postea etiam sabbati appellatione (sed latius accepto uocabulo) tota hebdomada significari cœpta est. Sic Lucæ decimooctauo legimus: Ieiunio bis sabbato. Exo. 30 Lucæ.18

IN uniuersum autem duplex est sabbatum, Externum & internum seu spirituale: Rursus externum suum habet cerimoniale, suum item morale. Quod ad cerimoniam attinet, non habet hoc præceptum eandem omnino rationem apud Christianos quam habebat apud Iudæos. Siquidem quod sabbatum apud Iudæos certæ diei alligatum erat, cerimonia est, apud Christianos, ut constat abrogata, qui non Iudaizant seu sabbatizant cum Iudæis. Iudæi uero hanc cerimoniam (magis uerba quàm uerborum genuinum sensum uim ac spiritum sectantes) mordicus adhuc tenent, tametsi ex prophetis constet eam obseruationem quandoq; abrogandam. Verum, quod ad morale legis pertinet, nihil mutatum est. Id uero constat in eo situm esse, ut homo qui corpore constat, & anima, aliquo saltem destinato tempore & corpore, & animo interquiescat, totus laudi, contemplationi ac uenerationi dei intentus, ut & corpus labore fatigatum alterna requie non careat, & mens ipsa, externis laboribus distracta, diuinæ legis meditatione, ac diuinorum beneficiorum recordatione reficiatur, sagineturq;. Vnde consequens est, nedum apud Iudæos, sed & apud Christianos iuris esse diuini, ut saltem aliquo destinato tempore, cerimoniæ institutæ ad audiendum uerbum dei, & ad commonendam ac excitandam fidem & chari-

duplex sabbatum

Hoc præceptum aliā olim apud Iudæos aliā apud nos habet rōnē Esaiæ. 1

quod ad morale attinet nihil mutatum.

Feriæ sunt de iure diuino.

tatem erga deum, & ad uacandum hymnis, precationibus, aliisq; spiritualibus sacrificiis retineantur ac conseruentur. Deinde constat externum sabbatum in hoc datum & praeceptum esse, ut esset certum signum, inter deum & homines deum agnoscentes. quemadmodum Exodi uicesimoprimo dominum dicentem legimus: Videte (inquit) ut custodiatis sabbatū meum, quia signum est inter me & uos; Iudaeis enim sabbatum signum erat & memorabile, quo in primis admonerentur illius ineffabilis operis, nempe creationis totius orbis, sex dierum opificio absoluti, ut uel hinc in admirationem potentiae, sapientiae & bonitatis dei excitarentur. Quod deus in huius praecepti uerbis significauit, cum inquit: Sex diebus fecit deus coelum & terram & mare & omnia quae in eis sunt, & requieuit die septimo. Secundo, sabbatum Iudaeis erat memoriale, quo subinde admouebantur, ut cum summa gratiarum actione recordarentur insignis illius beneficentiae ac misericordiae diuinae, qua a durissima seruitute Pharaonis liberati fuerunt, quod in Deuteronomio explicatius ponitur: Memento (inquit) quod & ipse serueris in AEgypto, & eduxerit te inde dominus deus tuus in manu forti, & brachio externo. Idcirco praecepit tibi, ut obseruares diem sabbati. Tertio, significabat Iudaeis sabbatum externum, requiem internam, & sabbatum spirituale, ut scilicet hinc admonerentur, a suis operibus requiescere ac sinere, ut dominus eos, non ipsi sāctificarent. Quod dominus apud Ezechielem prophetam cap. xx. non tacuit. cum inquit. Insuper & sabbata mea dedi eis, ut essent signū inter me & eos, & sciant quod ego dominus sāctificans eos. Quāquā interim Iudaeorum uulgus quemadmodum nunc, ita & olim magis

Externū sabbatū cur praeceptū

Exodi. 21

Externum sabbatū inter deū & homines.

Deut. 5

signis quam rebus signatis inhæserit, quo factum est, ut scri= pturæ testetur, deum Iudæorum sabbata odisse cœpisse, uti apud Esaiam cap. 1. Dominum increpantem Israelem legi= mus in hæc uerba, Neomeniam & sabbatum, & festiuitates uestras non feram, iniqui sunt cœtus uestri. Calendas uestras & solennitates uestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta, laboraui sustinens, Et ne miretis, cur deus dicat se odisse sabbatum, quod præcepisse uidetur, causam odij ipse subiungit, nempe quod Iudæi sabbato non ad quietem ani= mi, & ad mentis tranquillitatem erga deum comparan dam (ob quod potissimum erat institutum) sed tantum ad externam & corporalem quietem (quam illi solam super= stitiosius obseruabant) abuterentur. Sequitur enim apud eun dem prophetam: Et cum extenderitis manus uestras, auer tam oculos meos a uobis, & cum multiplicaueritis orationē non exaudiam, manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. La= uamini, mundi estote, auferte malum cogitationū uestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruerse, discite benefacere.

Deus īscri pturis dicitur odisse sabbata & cur.

Esaiæ. 1

Ibidem.

PORRO eadem propemodum, quæ sabbatum externum Iudæis significabat, nobis significat dies dominicus. Nisi quod nos loco liberationis Israel ex AEgypto (qui ty pus erat) admonemur, ut meminerimus, nos per agni im= maculati sanguinem, a fœdissima tyrannide satanæ re= demptos, ne per ingratitudinem reuoluamur in maiorem seruitutem. Deinde hic dies nos monet, ut quemadmodum Christus nostri causa factus est obediens patri usque ad mortem, mortem autem crucis, utq; is superata morte, ac operibus suæ dispensationis consummatis requieuit in se= pulchro. Ita & nos mortificata carne, omnibusq; carnali= bus desideriis consopitis, totos deo submittamus, & conse=

Dies dñic⁹ qd nobis si gnificet.

Phil. 1. 2

Roma. 6

pulti Christo per baptismum ultra non seruiamus peccato, sed exhibeamus membra nostra deo seruire iustitiæ in sanctificationem. Quamobrem & ecclesia, eo die, plerasq; alias non contemnendas cerimonias nos huc prouocantes admouet. Quod enim aquam benedictam aspergit, quid aliud est, nisi quod nos baptismi, per quem Christo in spiritualem requiem, consepulti sumus commonefacit, ac ueluti signo declarat nos oportere subinde mortificare carnem, & cum Christo quiescentes auscultare deo? Quod itē processiones celebrat, in quibus populus signum crucifixi, & uexilla ueluti trophæa quædam resurgentis domini comitatur. quid aliud est, nisi pia quædam cerimonia, qua admonemur nos potissimum ea die totos intentos esse oportere, ut per omnem uitam Christum crucifixum sequamur, ut carnem una cum uitiis & concupiscentiis suis Christo cruci configamus, ut parati simus (si res ita postulauerit) pro Christi nomine, & in carcerem, & in mortem ire, ac omnem crucem tribulationis, undecunq; nobis impositam patienter post Christum portare? Vt item meminerimus gloriosi illius de diabolo triumphi per Christum acti, utq; quēadmodum Christus resurrexit per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Deniq; quod thurificantur altaria, quodq; thus deinde ad psallentes defertur, quid aliud designat nisi quod externo signo testamur nos corda sursum habere ad dominum, in laude gratiarum actionem & preces profusa? Quid enim aliud sunt altaria, quā corda nostra? Quid ignis, nisi feruor charitatis? Quid thus nisi orationes sanctorum? Quemadmodū Dauid dixit: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, Et in Apocalyp. legimus: Angelo (cum impleuisset thuribulum,

Cur aqua bñdicta die dñico spargatur.

Cura agātur processiones die dominico.

Roma. 6

Cur thurificentur altaria.

Altaria.
Ignis.
Psal. 140
Apoca. 8

de igne altaris) data est incensa multa ut offerret de orationibus sanctorũ. Quis ergo negauerit eiuscemodi cerimonias eẽ pias, modo ad eũ finẽ adhibeãtur ad quẽ sũt ĩstitutæ?

Quid parochis pstandũ circa cerimonias.

HOc ergo Parochis præstandum erat, ut populus disceret inhærere rebus signatis, non nudis signis, nam & eatenus ab ecclesia cerimoniæ reprobantur, siquis putet in illis salutem consistere. Atq; hinc etiam fit, ut inter decem præcepta, hoc solum quod de sabbato est, quantum ad exteriorem cerimoniam attinet, non tantũ charitati dei, sed & proximi cedere debeat, quod non ita se habet cũ duobus prioribus. Nam ut supra diximus, nulla charitas est, ne dicamus cerimonia q̃ debeamus præponere charitati ac gloriæ dei, quam duo proxima præcepta requirunt. At quũ externum sabbatum Iudæis sacramentũ fuerit, nobis quoq; signum sit sabbati spiritualis (quod proprie in charitate dei & proximi consistit) omnino cedere debet, quod ad cerimoniam exteriorem attinet, non tantum dilectioni dei, sed & proximi, quod & lex ipsa, licet Iudæis obcæcatis, id non uidentibus, satis demonstrabat quæ iubebat, sacerdotes operari in templo. Item circuncidere infantes die sabbati, Quin et Machabæi in sabbato pugnasse leguntur. Atq; hoc uniuersale est, necessitatem, & charitatem in omnibus externis (ut dici solet) dispensare. Quamobrem Christus toties Iudæorum cæcitatem damnat, qui externam cerimoniam saluti hominis (quam sabbatum signat) præponebant, Sic legis apud Matthæum.xij. Christum discipulos suos præ esurie spicas sabbato uellentes ac manducantes aduersus Iudæorum calumniam ex ipsa etiam lege defendisse, cum inquit. Non legistis, quid fecerit Dauid quando esuriit, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum dei, & pa-

August. Cerimõia sabbati cedit caritati.

Sabbatum spiritale.

Matth. 12

Necessitas & charitas in õnibus externis dispensant.

Matth. 12
Marci. 2
Lucæ, 6

nes propositionis comedit, quos non licebat ei ædere, neq; his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum uiolant, & sine crimine sunt? Dico autem uobis, quia templo maior est hic, Si autem sciretis, quid est, Misericordiam uolo & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes. Dominus enim est filius hominis etiam sabbati. Et statim post, *cum uenisset in synagogam eorum, & uidisset hominem habentem manum aridam, & ipsi interrogarent eum. Si liceret sabbatis curare?* Idq; dolo malo, ut *accusarent eum. Respondit eis: Quis erit ex uobis homo, qui habeat ouem unam, & ceciderit hæc sabbatis in foueam, nonne tenebit, & leuabit eam? Quanto magis melior est homo oue?* Itaq; ut subijcit, *licet sabbatis benefacere.* Et statim, ad domini iussum restituta est manus hominis sanitatis, sicut altera. Quod factum saluatoris etsi pientissimum ac lege etiam ipsa roboratum, cæci Iudæi uelamen ob oculos habentes, & in legis corticem tantum respicientes, tam indigne tulerunt, ut consilium inirent aduersus eum, quomodo ipsum perderent. Verum nos quibus per Christum uelamen ablatum est, & ueritas nudata, scimus sabbati signum, signato sabbati cedere, hoc est, requiem corporalem requiei spirituali, qua tum fruimur, cum fides per dilectionem operatur sola enim charitas est, quæ diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, opera bona cum requie operatur, quod alioqui opera nostra habenda sint ut similia, ueluti, quæ fiant, aut cum peccato, aut cum timore, non cum dilectione. Atq; ideo sabbatum requies sancta domino dicitur, quæ scilicet deo gratia tribuenda sit, non nobis ueluti ex nobis obueniens,

Matt. 12

Iudeorum malitia.

Sabbati signatū præfert signo Reges spiritualis.

August.

Roma. 5

omnia opa extra charitatem seruilia.

Sabbatū requies sancta dõino

Quin et pótificum Decreta permittunt Dominicis ac aliis festis diebus, rei alioqui tempore perituræ, unde uictus suppeditari possit consuli ac intendi. Quemadmodum etiam esum carnium in Quadragesima, ac aliis diebus ieiunio destinatis, infirmis ac debilibus indulgent, quod legi necessitas non subiaceat, & maius periculum semper ueniat euitandum, Vnde liquet eos iniuriam ecclesiæ Romanæ inferre, qui fingunt eam, cerimonias charitati præferre, atq; adeo solis cerimoniis uim iustificationis ac salutis tribuere.

Alexāder. 3.c. licet de feriis.

EX quibus etiam liquet, cur factum sit, ut, olim destinatus ille dies, nempe Saturni, Iudæis (ut uidetur) in lege peculiariter præscriptus, in alium, nempe Dominicum immutatus sit. Nam id initio factum est, ne quis iudaizans putaret unum illum certum ac destinatum diem cæteris hebdomadæ diebus (quod ad se attinet) sanctiorem esse, aut sabbatum nos, & non potius nos sabbatum ipsum sanctificare, ut iam in nos non competat id, quo Paulus Galatas increpat dicens: Dies (inquit) obseruatis, & tempora, & annos, qui scimus omnes dies æquales esse, nec per parasceuen tantum Christum crucifigi, & die dominica resurgere, sed semper sanctum resurrectionis esse diem ac semper Christum carnem suam & sanguinem dare pro mundi uita. Sed propter finem institutionis diem festum agimus, qui nimirum is est, quo quandoq; in unum omnes pariter ueniamus, ut ex conspectu mutuo lætitia maior oriatur, utq; dei uerbum audiamus, ac dei opera erga nos exhibita in memoriam reuocemus, & sanctis sacramentis communicemus breuiter ut deo toti uacemus. Estq; id necessarium non tam propter spirituales in ecclesia (qui continuum sabbatum agunt, quemadmodum statim dicemus)

Cur sabbatum in dñicā trāslatum.

Galat. 4.
Hiero. Ibidem.
Oēs dies æquales
Dies resurrectionis iugis.

Ad quē finem instituta festa.

festa magis īstituta ob īfirmiores

sed ob infirmiores, qui magis seculo uacant quam deo, nec possunt, imo uolunt toto in ecclesia uitæ suæ tempore con gregari, & ante humanos actus deo orationum suarum offerre sacrificium. Secundo, *dies septimus in octauum mutatus est, ut cerimonia nostra dispensationi operum Christi respondeat.* Deus *enim quodammodo bis condidit mundum, & in hoc hominem, imo mundum propter hominem, Primum enim creauit quod non erat utiq; per filium, dein per eundem incarnatum restituit quod perierat. Ibi requieuisse dicitur ab opere condendi. Hic Christus ab operibus dispensationis requiescens, dum corpore resquiescit in sepulchro, uelut abrogat Iudaicum sabbatismum, dumq; octaui diei diluculo resurgit immortalis, sabbatum euangelicum (quod apostolica scriptura iuge apellat) nobis commendauit, eoq; is dies dominicus dicitur, de quo canit ecclesia: Hic dies quam fecit dominus. Itaq; post Christi resurrectionem Sabbatum Iudaicum deinceps celebrari desiit, quod Christus eo die in sepulchro requiescens reipsa indicaret, antea requiem quidem mortuorum fuisse, sed non glorificatam, uerum resurrectione sua aperte declarabat iam aditum factum esse, ad requiem sempiternam, nunquam finiendam quam die dominico recolimus. Quin & animæ omnium sanctorum ante resurrectionem corporis in requie quidem sunt, sed non in ea sunt actione, qua receptis rursum corporibus perpetua & corporis & animi quiete & immortalitate perfruenter. In cuius futuræ gloriosissimæ quietis certissimum testimonium Christus primitiæ ex dormientibus, ex mortuis resurgens, iam non moritur, sed ad dexteram dei patris omnipotentis sine solicitudine, uniuersa gubernans immortalis sedet.* Dies ergo dominicus

De' bis cõ didit mũdũ

Heb. 4

Dies dñic' cur sit dictus.

Au. de Ge. cõtra mani chæ. lib. 1

1. Cor. 15.

Rom. 6

Augu*.

ex

ex resurrectione dominica declaratus est, & ex illa cœpit habere festiuitatem suam, statim post Christi abitionem ab ipsis Apostolis institutus. Quod Iohãnes in Apocalypsi te statur, cum ait: Ego Iohãnes fui in spiritui in dominica die. Apoca. 1

ET *quamuis ea sit diei dominici institutio, pertineatq; illius pia & Christiana obseruatio ad hoc præceptum, non tamen putandum est solum hoc iuberi, ut tantum hic dies sanctificetur, sed accipi debet præceptum de omnibus diebus festis hebdomadæ communi ecclesiæ consensu receptis. Nam cum deus omnino uelit, ut aliquo saltem tempore ab omnibus operibus seruilibus abstineamus, & ipsi soli uacemus, is certe dies sabbati putandus est, quem ad hoc ecclesia communi consensu destinauit, nec ullus est, qui sit in ueteribus & latinis & græcis scriptoribus, uel mediocriter uersatus qui ignoret præter dies dominicos ab ipsis ferme Apostolorum temporibus in ecclesia celebres etiam plurimos alios fuisse dies ad recolendum mirabilia dei opera in uirgine matre, in sanctis Apostolis & martyribus exibita. Et cur hoc nõ liceat ecclesiæ in natalibus martyrum, qui cum Christo de hostibus triumphantes regnant, quod licuit synagogæ, in dedicãdis diebus, ob quaspiã insignes uictorias, dei ope p uiros aut mulieres illustres, ueluti Hester, Iudith, Iudã Macabæorũ, ac similes ptas.* De festis sanctorum. Quæ apud nos dies sabbati.

EX *prœdictis satis percipi potest, quænam sit huius præcepti uis, siquidem hæc partim fidem, partim dilectionem respicit. Nam quum hoc præceptum ad externum sabbatum secundum proprium sensum uerborum accommodatur, constat in primis ipsum spectare ad exercendam fidem & charitatem erga deum, cum iubet ut tempus decernatur, quo homo totus uacet operibus latriæ, hoc est, quo oret ar-* Vis hui⁹ p̃cepti & fidẽ & dilectionẽ cõplectitur.

dentius & copiosius, quo de reformandis suis et suorum moribus cogitet, quo se suamq; familiam ad audiēdum dei uerbum, deumq; super omnia laudandum, incitet ac prouocet. Atq; adeo totum diem non ad fatigationem corporis, sed ad recreationem spiritus & mētis conferat. Spectat etiam ad dilectionem seu humanitatem erga proximum exhibendam, quod hic doceamur debere nos non nostræ tantum saluti, sed & eorum qui nobiscum uersantur consolere, ut & serui nostri, ancillæ, filij, & domestici omnes, quin aduenæ quoq; qui morantur intra portas nostras, hoc est omnes, qui nobiscum habitant in eadem urbe uel uico, serui uel ciues, aduenæ uel negatiores ab omni opere cessent. Nulli enim cohabitanti permittitur sabbati dissolutio, imo & iumenta ipsa interquiescere debent, Hæc enim charitas expostulat, nec hanc causam dissimulat lex, cum addit. Deuterono.5. Memento quod & ipse seruieris in Aegypto, & duxerit te inde dominus tuus ut scilicet diuinæ mansuetudinis memoria exemplum esset humanitatis erga proximum. Quod autem additur de boue & asino huc respicit, quod longius submoueamur ab inhumanitate erga homines, cum iubeamur, & iumentis parcere. Siquidem inclementia in hæc quæ & nobis seruiunt iumenta, gradus est ad inclementiam erga nobis subiectos homines. Nec putandum est Paulum Apostolum, cum diceret: Nunquid de bobus cura est deo? sentire deo nullam curam esse bonum, quum & in Euangelio dominus testetur, ne passerculum quidem sine illo cadere in terram, sed Apostolus præcipuam dei curam a bobus in homines transferet, quemadmodum enim iumenta creauit propter hominem, ita & corat illa in hominis utilitatem.

Ad dilectionē pximi spectat sabbatum.

Aduenæ.

Deute. 5

1. Corí. 9

Matth. 10

Gene. 1

VTitur autem deus in hoc præcepto ferendo imperandi uerbo, nempe Memento, in quo nos segnes & oscitantes ad ea, quæ præceptum istud requirit, excitat. Nam quum tardi simus ad uacandum sanctis exercitiis, quàm segnes ad audiendum uerbum dei, quis non uidet? Quem torporem ut dominus animis nostris eijceret præceptum oculis ingerit, quo sedulo nos interpellat dicens. Memento, ut diem sabbati sanctifices. Quo etiam non tantum de otio diei, sed de sanctificatione quoq; diserte præcipit. Quamobrem grauissime errant, & nequaquam hoc præceptum seruant, qui sabbatis ita tantum quiescunt, ut eos dies uel somno, uel fabulæ, uel inertiæ dent, nos præstantes hoc cuius gratia præceptum est proditum. Sanctificari enim iubet dominus diem sabbati. Sanctificare autem est, diem sanctis operibus transigere, in usus sanctos collocare, nec ullis deo indignis actionibus prophanare, quod est huius præcepti præcipuum. Nam quod interim etiam a seruilibus seu externis & prophanis laboribus astinere nos iubet Deus id facit, non ut laborem, ueluti uitiosum damnet, qui per se bonus est, aut iners otium cõmendet, quod malum est, sed ut quod per se bonum est, aliquo saltem tempore ei cedat, quod est optimum, & cuius gratia præcipue conditus est, homo uidelicet ut cognoscat, ueneretur, colat, ametq; deum super omnia. Nam etsi in mediis etiam laboribus deus & coli debeat & possit, uix tamen homo, ut par est, animum in deum attollere poterit nisi ab his laboribus uacet, qui & tempus absumunt & animum alio, quàm ad solam dei bonitatem contemplandam, uocant, & a conuentu ecclesiastico retrahunt, propterea dictum est: Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua, hoc est, non torpebis inerti otio,

Memento

Sabbatum sanctificandum.

Sãctificare

Labor ex se bonus.

Labor externˀ reuocat infirmos a cõtẽplatiõe dei.

Sex diebˀ operaberis

sed labore manuum tuarum, non tantum tuæ, sed & proximi necessitati consules. Septimo autem die sabbatum domini dei tui est, id est septimum diem domino deo tuo solo separabis ac dedicabis, ut tũ cæteris neglectis hoc cures, quod optimum est, nempe ut deo soli uaces. Et uel hinc est uidere hanc legem, quod ad externum sabbatum attinet, potissimum infirmis datã esse, quo uel per externũ otium certo tempore indictũ, discerẽt, nõ tantũ corpus, sed & animũ habere a tumultuosis cupiditatibus feriatũ, uidelicet ab odio, ab ira, ab ambitione, a libidine, cæterisq; carnis affectibus.

Externũ sabbatũ infirmis datũ in signum.

Causa præcepti.

SVbiungitur autem & causa præcepti, Quum dicitur: *Sex enim diebus fecit dominus cœlum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requieuit die septimo, idcirco benedixit dominus diei sabbati, & sanctificauit illum,* perinde atq; si diceret. Idcirco diem sabbati sanctificabis, quod deus illo die ab omni opere suo requieuerit, quodq; eidem diei benedixerit, quod illum sanctificarit hoc est, segregarit & in hoc ordinarit, ut tum ipsi deo creatori soli uacares. Non putabis autem scripturam sibijpsi contrariam esse, quod hic dicat deum septem diebus uniuersam creationem perfecisse, alibi uero legas unum diem tantum, in quo uniuersa mundana conditio sit creata. Nam qui in Genesi per dies singulos condita omnia retulit, qualiter etiam simul omnia una die creata subiunxit? nisi ut liquido ostenderet, quod creatura omnis simul per substantiam extitit, sed non simul per speciem processit. Rerum quippe origo seu materia simul creata, sed simul species formata non est, & quod simul extitit per substantiam materiæ, non simul apparuit per substantiam formæ. Cum enim simul facta, cœlum & terra dicuntur, simul spiritualia &

Occurritur obiectioni de creauit õnia simul Gene. 1

Cœlum & terra simul facta. Eccle.

Augu. de dicitur requieuisse tropo quodã sermõis

corporalia simul quic qd de cœlo oritur, simul quicquid de terra producitur, indicatur. Scriptum est enim: Qui uiuit i æternum, creauit omnia simul. Deinde cum audis deum requieuisse die septima ab uniuerso opere suo, non imaginaberis deum post mundi fabricam, opera sed dierum absolutam, quasi fatigatum ac lassum, otio indulsisse, quid enim stultius de deo cogitari possit? qui solo uerbo ac nutu absq; omni labore ac tædio condidit uniuersa. Sed tota scriptura Geneseos mystica, illud uoluit Iudæos meminisse, quod hic mundus a deo conditus sit, non ut in his quæ huius mundi sunt, conquiesceremus, sed ut ex his quæ condita sunt, agnoscentes conditorem, ad illius exemplum requiesceremus, ab amore rerum uisibilium, ac per fidem uitæq; innocentiam (quæ uera animi pax est) ad æternam illam requiem properaremus. Nam si omnia condita sunt propter hominem, homo uero propter deum contemplandum & amandū Deus autem testetur se ab omni opere suo requieuisse, omnino cæcus est qui non uidet hoc ipso deum indicare uoluisse, ut & ipse homo conquiescat ab his quæ huius mundi sunt, utq; requiescat in solo deo. Atq; his cognoscendus est usitatus ille scripturæ tropus, quo de operibus dei loquens uerba ad captum nostrum accommodat, ac deum plerunque sic affectum describit, qualiter homines uel affecti sunt, uel deus eos affici uelit. Quemadmodum enim homines post opus aliquot egregie absolutum (cui nihil noui affingunt, sed quod factum est, conseruant) ab opere suo requieuisse dicuntur. Sic deus requieuisse dicitur ab omni opere suo, non quasi fatigatus ab opere, sed quod deinceps nihil noui operis crearis. Interim tamen a rerum conditarum conseruatione, propagine, reparatione & gubernatione, nunquam

Au. de Ge. cōtra Mā chæos li. 1

Gene. 1 Psal. 8

Scriptura verba ad captū nostrū accōmodat

Iohan. 5 Deus vsq modo operatur. Iohan. 5

desistens. In quam sententiam accipiendum est, quod Christus Iohannis quinto ait: Pater meus usque modo operatur ego operor. Quae de principali sententia huius praecepti dicta suffecerint.

De ĩ terno Sãbbato. Matth. 5

VErum cum Christus uenerit, non ut soluat legem, sed ut adimpleat, hoc est, ut doceat & faciat, non tantum quae inchoant hominem, qualia externus legis cortex requirere tantum uidetur, sed etiam ea, quae hominem perficiunt. Idcirco Apostoli domini aliiq; uiri apostolici hoc praeceptum quod ad perfecte Christianos & uere pios attinet latius etiam se porrigere cõtestati sunt, atq; adeo praeceptum sanctis ac piis hominibus totum mysticũ esse uolunt, Quo deus significet populum suum iuge sabbatum celebrare oportere, hoc est requiem internam, quàm certe nulli externi labores in uere piis interturbare unquam possunt. Sic Apostolus Paulus testatur Iudaeos, quibus prioribus annuntiatum est de sabbato, non introisse in requiem propter incredulitatem. Proindeq; deum iterum terminasse diem quendam in Dauid dicendo: Hodie si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra. Nam (ut subijcit) si eis Iesus requiem praestitisset, nunquam de alia loqueretur post hac die, ut consequens sit reliqui sabbatismum populo dei. qui enim est ingressus in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & a suis deus quãobrem etiam subinde iubet Apostolus, ut festinemus per singulos dies, donec hodie cognominatur ingredi in illam requiem, quae est iugis & perpetuus sabbatismus. Quem etsi patres ueteris legis ac prophetae haud obscure indicauerint, ueluti cum Dauid ait Vacate & uidete, quoniam ego sum deus. Et iterum: Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.

Heb. 4
August.
Piis hoc þceptũ totũ mysticum.
Iuge sabbatum.
Heb. 4
Psal. 94
Aug. in Gen.
Iugis sabbatismus ĩ dicatus a patribus.
psal. 36. 45
Iugis sabbatism' ĩ quo consistat
Psal 84

Eum tamen solus Christus & exertissime, perfectissimeq; docuit, & tota uita celebrari iussit, Qui in hoc consistit, ut ne nos quidpiam tanquã ex nobis, humanos affectus sequuti operemur, sed assentiẽdo patiamur spiritũ dei in nobis operari, quieti scilicet & attenti quid in nobis loquatur dominus deus. Operatur autem in nobis spiritus dei bifariam. In primis mortificando carnem. Deinde uiuificando spiritum. Itaq; ad hunc sabbatismum pertinet, ut sedulo ac per totam uitam carnem mortifices, omnesq; affectus & concupiscentias eius in Christo cruci configas, ac penitus enecare satagas, donec tandem hoc mortale totum apsorbeatur. Nam quo magis carnem mortificaueris, tanto magis sabbatum sanctificaueris, & requiem animi pleniorem adipisceris, quod caro quãdiu in totum mortificata, non fuerit, rebellionem aduersus spiritum moliatur. Itidem hoc sabbatismo (qui propric Christianorũ est (exigitur, ut renuntiemus saltem animo omnibus quæ possidemus, hoc est, ut rebus istis temporariis, quamuis affluant cor non apponamus, sed ut thesaurum nostrum in cœlis repositum esse agnoscamus, ut mentem a rebuus externis intro reuocemus, ut amori dei omnia postponamus, atq; adeo ut perdamus animam nostram propter deum & Christum eius, hoc est, ut nequidem hanc uitam deo chariorem habeamus. Præterea ut crucem nostram in humeros tollamus, & Christum sequamur, hoc est, ut quæcunq; aduersa nobis illata fuerint exemplo Christi patienter feramus, ab omni uindictæ cupiditate, seu animi amarulentia penitus alieni. Reuera enim tolerantia ac patientia omnis aduersitatis, requies spiritus est, de qua Christus dixit: In mundo pressuram habebitis, in me uero pacem. Et alibi: In patientia uestra possidebitis animas uestras.

Spirit' dei in nobis bifariam operatur.

Galat. 5
Christian' õnib' quæ possidet renunciare dbet & qũo
Psal. 61.

Matth. 6.

Matth. 16

Sĩgulis sua crux ferẽda
Matth 16

Patientia Requies
Iohan. 16

Ad hunc ergo modum sanctificamus sabbatum, quum uehementer læsi, non retaliamus iniuriam, sed cessamus ac permittimus, ut deus in nobis non tantum patientiam (qua domino omnem uindictam resignamus) sed etiam gaudium in tribulationibus operetur, quod fit cum spiritu intus docemur, nos externa molestia affici, uel ut mortificetur caro, uel ut præsens peccatum, uel ueteris peccati reliquiæ tollantur, uel quod digni simus habiti pro nomine Iesu contumeliam pati, de quo superius in secundam & tertiam particulam orationis dominicæ fusius diximus. Deniq; hoc sabbatum celebramus, quum in lege domini iugiter meditamur, quum nobis penitus diffisi, ad pedes domini, quieti & attenti sedemus & audimus uerbum illius, quum non nostro, sed dei spiritu ducimur ac gubernamur, hoc est, quum omnia opera nostra, non ex nostris affectibus, sed ex dei cooperantis præscripto & instinctu agimus. Quemadmodum Apostolus ait: Deum esse qui operatur in nobis & uelle & perficere pro bona uoluntate. Nec enim aliter requiescere poterimus, nisi spiritus sanctus in nobis requiem illam effecerit, quam quidem ubiq; oramus, sed nisi deum amando non inuenimus. Inuenimus autem quum charitas diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum. Vnde & hoc tertium præceptum non absurdo ab Augustino tribuitur spiritu sancto, sicut primũ patri, secundũ uero filio.

Leui. 21 quomodo cõparãdũ animi gaudiũ ĩ tribulatiõibus. Acto. 5

Psal. 1 Lucæ. 10

Au. in Ge. Spiritus sãct' efficit in nobis requiem Roma. 5

Augu. hoc pceptũ tribuitur spiritui sancto

NEq; uero ob id existimabis te hunc spiritalem non agere sabbatismum, uel quod non semper abstineas ab externis operibus, uel quod nondum uideris in hac uita perfectam nactus quietem, Nam etsi quamdiu in hoc es corpore, corpore penitus & omnino uacare non possis, animo tamen, dei dono adiutus, uacare poteris, præsertim

Externi labores nõ ĩpediũt ingẽ sabbatismum.

si omnia sic opereris, ut tua intentio , non nisi in futuram illam ac sempiternam requiem sit directa, in qua erit sabbati plenitudo, quam scriptura sabbatum ex sabbato, seu sabbatum sabbatorum mystica ratione designat, quod tum demum facies, si fidem subinde excites, spem acuas, charitatem extimules, deum in omni opere tuo celebres, salutaria semper petas & pro omnibus gratias agas. Hic autem sabbatismus tam est nobis necessarius ut neget Christus se agnosciturum pro discipulo , aut reputaturum dignum se, qui hunc sabbatismum agere neglexerit. Quod & in lege significatum est, quae testatur deum sabbatum benedixisse & sanctificasse, hoc est, segregasse soli sibi, quo quid aliud indicatur quàm solum sabbatum hoc est, internam requiem, qua ab operibus nostris quiescentes, assentiendo sinimus deum operari in nobis, adeo benedictum esse. Reliquam omnem uitam & opera nostra ueluti prophana censenda. Et reuera maxima est piorum consolatio quod non tantum hoc habent prae aliis peculiare, quod in omnibus, siue prosperis siue aduersis aequam ac quietam mentem seruent. Sed q; & certo sciunt hunc sabbatismum, quem in hac uita inchoant plenitudine optatissimae quietis (quae in requie sempiterna olim contingent) perficiendum esse, idq; edocti ex Christi uerbis, qui hunc spiritalem sabbatismum unum ac solum nobis necessarium nunquam item finiendum asseuerat, de Maria Magdalena ad pedes suos, in hunc modum sabbatizante, sic inquiens: Porro unum est necessarium Maria optimam partem elegit, quae non auferetur ab ea,

Augu
Sabbatū ex sabbato
Sabbatum sabbatorū.
Mat x 16
Marci 8
Luc. 14
qd significat deus solū sabbatū, et nō alios dies legitur benedixisse
Cōsolatio piorum
Lucae 10

Qvanquam autem Christianis uere pijs , omnis dies , Dominicus habendus, hac in hunc modum spiritualiter sabbatizandum perpetuo ac continue sit, pro-

Xps nō abrogauit externum sabbatum

pterea tamen externum sabbatum abrogatum censeri non debet. Nam quum (ut supra diximus) inter Christianos plurimi adhuc sint imbecilles & infirmi, qui ad eam sabbatizandi perfectionem nondum pertingunt, retinēda erat hæc lex in ecclesia tanquam pædagogus imperfectorum, in eam sensim perfectionem, quæ est in Christo Iesu, adducēs. Quin nō tantum infirmis, sed & perfectioribus, hac iam tota mente deo uacantibus, diebus festis ab omni opere externo cessandum est, Tum ad conseruandam ecclesiæ disciplinam, tū ob uitandum scandalum tum deniq; ut animus ab omni corporea actione auocatus, alacrior ac ardentior in dei contemplatione assurgat.

Quib' modis externū sabbatū sanctificetur

SAnctificant ergo (ut superius meminimus) hoc externum sabbatum. Imprimis, qui die dominico, diuinæ uacationi destinato, se totos huc conferunt, ut si quid per cæteros dies ex humanis negotiis contractum est labis, id ut diluant ac cum deo in gratiam redeant, & si quid cum quoquam simulatis habeant, ex animo reiiciant, & sic deum ab omni odio puri, & ab omni crimine requieti, ingrediantur dñi tēplū, totos se ad dei laudē cōponētes. Sic enī sabbatizandū iussit Christus, quū ait: Discite a me, quia mitis sū et humilis corde, & inuenietis requiē animabus uestrtis.

Et cu3 deo & cū proximo in gratiam redeūdum.

Matth.11

Roma.12
Psal.50

Deinde, recte sanctificant sabbatum, qui eo die corpora sua exhibet hostiam uiuentem, sanctam, deo placentem, qui mortificant membra sua, quæ sunt super terram, hoc est, suos affectus carnales mactant, ac igne spiritali absumunt, qui cor contritum & humiliatum ad deum ad ferunt. Sacrificium enim deo spiritus cōtribulatus. Qui propositum certum faciunt, deinceps ab omni opere seruili, hoc est ab omni peccato abstinendi, Quod omnis qui peccet, seruus sit pec-

Iohan.8

cati. Prætereà sabbatum sanctificant, qui eo die neglectis omnibus præstudio audiendi & discendi uerbum dei in ecclesiam properant, ut ex ore sacerdotis discant, Euangelium & uoluntatem dei, qui ex ecclesia redeuntes interpretationem Euangeli auditam domi repetant, ac ueluti ruminant, qui auditum uerbum neq; leuiter transmittant, neq; spinis cupiditatum huius seculi enecant, neq; diabolo suffocanti uerbi semen aditum præbent, sed auditum Verbum cum Maria in corde recondunt ac conferunt ut fructum permanentem faciant. Ad hæc, sabbatum sanctificant, qui dei beneficia in se collata cum summa gratiarum actione rememorant, & præsertim qui summi illius beneficij (cuius signum est, Sabbatum nostrum) nimirum passionis ac resurrectionis Iesu Christi piam agunt memoriam, qui diuinis etiam sacramentis, & potissimum (quod Christus in sui cōmemorationem instituit) communicant, qui non uentris, sed animæ sollicitudinem gerunt. Neq; enim facile excusare se potest, qui quum sacramentorum die prandium sibi domi præparauit, prandium cœleste contemnit, & uentris curam faciens animæ suæ negligat medicinam. Verum ne hic duriores uideamur, si hæc est præsentium temporum conditio, ut non facile in usum reuocari queat assidua illa sacramentalis communio, quæ olim singulis diebus dominicis summa cum pietate fiebat, saltem hoc requirimus, ut his diebus tota missa a non impeditis deuote audiatur, utq; saltem sacræ doctrinæ, precationis, laudis, & gratiarum actionis communio spiritualis celebretur. Prætereà sabbatum sanctificant, qui toti in dei laudem & gratiarū actionem diebus festis profusi sunt. Nam hoc est sacrificium laudis, quo honorificari uult dominus, Psal. xlix. Ad quod etiā

Chryso. in Iohā. ho. 2.
Matth. 13
Lucæ. 2
Amb. ser. 8
Coloss. 1

Paulus inuitat, quum uult, ut simus commonentes nosmetipsos in psalmis & in hymnis & canticis spiritualibus in gratia cantantes in cordibus nostris deo. Deniq; recte sanctificant sabbatū, qui ad exēplum Christi domini sui operibus misericordiæ erga proximum exibendis, festis potissimum diebus toti incumbunt. Sic enim Christus sabbato paralyticos curabat cæcos illuminabat, aridos restituebat, ac quibuslibet morbis oppressos sanabat. Qui & testatur, deū misericordiam uelle, & non sacrificium, quin hoc esse sacrificium deo placens; si a fratre nostro necessitatem patienti, uiscera nostra non claudamus. Si (uti dominus apud Zachariam cap. vij. iubet) unusquisq; cum fratre suo misericordiam & miserationes faciat, Et quod apud Nehemiam & Esdram præcipit: Si mittamus partem his qui non præparauerunt pinguia, & mulsum, quia sanctus dies domini. Recte ergo diuus Ambrosius monet ut infestiuitatibus & delictorum fæce nos purgemus, & eleemosynam faciamus largiorem, ne extranei sint alimoniis, qui fratres sunt in sacramētis. Quale eni. ut subijcit, erit, si in una eadēq; domo inter seruulos unius domini alter exultet in holosericis, alter cōsumat in pānis, alter æstuet cibo, alter famē, frigusq; sustineat. Sed iā uideamus, quibus modis in præceptū peccetur.

Matth. 9
1. Ioh. 3
Nehe. 8
Ambros. sermo. 14 de Natali domini.

Peccant in hoc præceptum.

PEccant itaq; in hoc præceptum, qui aliquid operis externi (quod quæstus gratia solet exerceri) faciunt, ueluti sunt arare, fabricare, negotiari, nisi tamen excuset aut magna necessitas aut magna utilitas. Nam cum semper dei causa cæteris rebus longe anteponenda sit, & quotidie pietati studendum, quis non uidet scelus esse, nolle ut uel diebus dominicis externa cedant rebus internis, quum huc pariter inuitent & Apostolorum institutio, & populi Chri=

stiani solemnis conuentus, sacra etiam lectio, sacra concio, ac religiosi ritus a patribus instituti, Numeri.xv. legimus, enim hominem qui ligna collegerat in die sabbati, oblatum Mosi, Aaron, & uniuersæ multitudini, iussu domini lapidibus obrutum esse, extra castra. Exodi quoq; xiiij. narratur, q̃ grauiter peccauerint, qui contra mandatum domini abierunt colligere manna in die sabbati. Quanto ergo magis putandum est, eos grauissime peccare, qui negotiationibus diebus festis toti incumbunt? nec uidemus, qui excusari possint magistratus, qui non prohibet hisce diebus haberi nūdinas, & patere cauponas, quum hic palam in hoc præceptum committatur non sine graui indignatione dei. Deinde impingunt in hoc præceptum qui diebus festis spectaculis, ludis, aleæ saltationibus, aut choræis sunt intenti, qui comessationibus, ebrietatibus, sumptibus uacant, qui colloquiis prauis, ac turpibus cantilenis diem sanctum conspurcant, quos Carthaginense & Toletanum concilium excommunicandos decernunt. Non enim solennitates & festa ideo instituta sunt, ut turpitudini seruiamus, seu ut delicta congregemus, sed ut illa prorsus abijciamus. Nec ideo instituta sunt, ut ea ciborum abundantia, sed spiritus exultatione celebremus. Et qui fieri potest, ut in choræis sabbati sanctificatio seruetur, ubi intuta uerecundia, illecebra suspecta est? Nemo enim (ut dixit quidam secularium doctor) saltat sobrius; nisi qui insanit. Quod si iuxta sapientiam secularem, saltationis, aut temulentia author est, aut dementia, quid diuinarum scripturarum cautum putamus exemplis. Quum Iohannes Christi prænuntius saltantis optione iugulatus exemplo sit, plus nocuisse saltationis illecebram, quam sacrilegi furoris amen

Nūdinas diebus festis haberi scelus.

Choreæ.

Carthag. Toletanū. Chry hom. in.1. Epist. ad Corint. ca. 11 Ambr. li. 3 de virginit.

tiam, & qui fieri potest, ut a spectaculis quis illæsus euadat, quum Dauid ex eo quod uidit Bersabeam lauantem se, pro-
2. Reg. 11. uocatus sit ad libidinē? Et Dina tabernaculū patris egressa, tantum ut filios Sichem spectaret, spectata ipsa uitiū passa sit. Et quid est (inquit Chrysostomus) in theatro, nisi risus
Gene. 34 ineptitudo, Diabolicus fastus, effusio temporis, impendium
Theatrum & superflua dierum consumptio, malæ cupiditatis inductio, adulterij meditatio, intemperantiæ schola, turpitudinis exhortatio, risus materia, inhonestatis exemplar. Neq; tamen hi tantum qui choræis indulgent ac theatris intendunt, in hoc præceptum peccant, sed etiam qui tametsi in ecclesiam diebus festis se recipiant & cerimoniam obseruent, spiritu tamen, ea ipsa ob quæ conuenitur, non perficiunt quod dominus apud Esaiam. cap. xxix. designat, dicens: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Quin apud Hieremiam. xlviij. Is maledictus pronuntiatur, qui opus dei facit negligenter. Nam hoc demum bonum est, ut Michæas cap. vi. testatur, si solicitus ambules coram deo tuo. His uero grauius peccant, qui in templis diebus festis deambulant, de rebus prophanis, sæpe etiam uanis ac turpibus sine ulla dei reuerentia ac uenerationе confabulantur. Qui ne suum delictum leue esse putent, recolant Christum, Iohan. ij. facto de funiculis flagello, eiecisse ementes & uendentes de templo, & mensas nummulariorum subuertisse, ac dixisse: Domus mea, domus orationis uocabitur, uos autem fecistis illam speluncam latronum. Peccant itidem in hoc præceptum, qui diebus festis dei uerbum & sacrum non audiunt, item qui non orant nec deo spiritu seruiunt. Deniq;, internum sabbatum prophanant, qui se deo non totos submittunt, qui non

sic omnia secum agi uelint, ut uult ipse Deus, qui seipsos ulciscuntur, qui non audiunt quid in eis loquatur Deus, sed nos affectus sequūtur & si quid in speciē boni agūt, uelu ti qui orantes aut ieiunātes aut eleemosynā facientes, hoc se magis humano ductos affectu, nimirū eo fine, ut cōspiciantur ab hominibus, quàm per spiritū sanctū hoc est, charitatē dei & proximi cōcitatos, agnoscūt. Itidē peccant, qui nō cōmodānt proximo necessitatē patiēti, quum possunt.

EX *his omnibus uides quanta & quàm non leuis momenti sint ea, quæ præcepta primæ tabulæ docent, Quibus certe tota uis christianismi, ueluti breui quodam cōpendio comprehenditur, quæ & in hoc tertio præcepto mistice intellecto, in unum quiddam redigitur, Nempe, ut animam nostram odiamus, nosipsos abnegemus, ac toti nobis diffisi, ad pedes Christi sedeamus, uerbum illius audiamus, fide, spe & charitate erga deum inardescamus, ac dei ductibus obsequamur, fructum bonorum operum in deo facientes & mandatum eius obseruantes, Atq; hæc omnia sic cohærent, ut qui unum habet. omnia habeat, & qui uno caret, careat quoq; cæteris. Habet enim doctrina Christiana (sicut & cæteræ) plurima dogmata, habet fides complures articulos, sed omnia tandem rediguntur in unum, hoc est, in spirituale sabbatum, quæ est charitas de corde puro & conscientia bona & fide non ficta, diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum, finis & adimpletio legis, per quam Christus, salus, & uita nostra, principium item & finis legis, mentes nostras inhabitat. Porrò quum tanta sint quæ his præceptis continentur: quis non uidet ea hominem suis uiribus nequaquam præstare posse? quum nullum hominem in hac uita eadem perfecte inquam præstitisse con-*

In trib' prioribus' præcepti. tota uis Christianismi comprehenditur.

In doctrina christiana. omnia rediguntnr ad unū i. spiritualé sabbatum.

1. Timot. 1

Augustinus de litera & spiritus ca. 26.

stet. Aliam ergo quam ex nobis uiam, Christus commonstrauit, qua eadem a deo qui hæc solus operatur in nobis pro nostro modulo adipiscamur, quæ est ardens & fidelis ad deum oratio. Constat enim nos id q; primo præcepto exigitur in oratione dominica, tū peccari, quū dicimus, Sanctificetur nomē tuū. Idē quod secūdo præcipitur, quū dicimus. Adueniat regnū tuū. Deniq; quod tertio iubetur, quum dicimus, Fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra, ut pulcherrime hæc oratio ad Decalogum quadret.

Oratione colequmur, ut primeta bulç obsequamur.

Sequitur secunda tabula, quæ proximorum dilectionem respicit.

QVARTVM PRAECEPTVM

HONORA PATREM TVVM, ET *matrem tuam, & eris longæuus in terra.*

INter præcepta secundæ tabulæ non immerito primum est quod de honore parentibus tribuendo constituitur. Conueniebat enim, ut post præcepta primæ tabulæ, quibus ad deum ordinamur, ipsumq; super omnia amare ac colere iubemur, præceptum de honorandis parentibus (qui dei loco sunt) proxime subsequeretur. Vt autem intelligas, quam late se hoc præceptum porrigat, nosse oportet qui nam ueniant appellatione parentum in scripturis, Inprimis itaq; parentes proprie sunt, qui nos carnaliter genuerant, quibus post deum hoc debemus, q. sumus de quibus Ecclesiast. iij. dicitur: Qui timet deum, honorat parentes, & quasi seruiet his, qui se genuerunt. Deinde parentes dicuntur, qui nobis prælati sunt ac præsident. Et quorum numero primi sunt animarum præfecti, sacerdotes ac pastores

Parētū appellationis qui veniāt.

Carnales Eccle. 3

stores

stores. Hos enim recte quis dixerit patres, nempe spirituales quemadmodum Apostolus .i. Corinthio .iiij. ait: Non ut confundam uos, hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres, nam in Christo Iesu per Euangelium ego uos genui. Et iterum, Galatas. iiij. Filij mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in uobis. De quibus etiam potissimum dictum esse uidetur. Interroga patrem tuum, & dicet tibi: maiores tuos, & annunciabunt tibi. Proxime & secundum sacerdotes & pastores scriptura magistratus ciuiles, qui gladij potestatem habent parentum loco ducit. Sic .iiij. Regum .iij. legis: Famulos Naaman principis, dominum suum patrem appellasse. Pater, inquiunt, si grandem dixisset tibi rem propheta, facere debuisses. Breuiter, quicunque nobis præsunt, siue publice, siue priuatim, recte patres appellantur, quales sunt omnes, quorum imperio paremus, & quos dominos uocamus. Denique, qui quancunque nostri curam gerunt, ueluti tutores & curatores, præceptores & pædagogi, nam quum in paternum officium succedant, iustum est, ut & nomenclaturæ honorem ferant. Quamobrem apud Romanos pulcherrimo uocabulo uocati sunt patresfamilias & matresfamilias, qui domui & toti familiæ præsiderent. Principes uero etiam patriæ patres appellati sunt. Præterea non repugnamus, ut & quoscunque seniores, qui nos annis antestant (præsertim modo uitæ inculpatæ sint) patres appelles. Ad omnia ergo hæc parētum genera hoc præceptum porrigitur, quamuis ordine quodam, estq; inter sequentia præcipuum & primum in promissione, uti Apostolus ait, et nos latius īferius exponemus.

Spirituales

Deuter. 32 magistrat'

Qui nobis īperāt publice vel priuatim

Principes patriæ patres.

Seniores

Honor tria cõplectitur

IVbet uero deus, ut honore parentes afficiamur. Honor tria complectitur, nempe amorem, obedientiam, & reuerentiam, quæ ut parentibus non tantum affectu, sed & re ipsa & effectu exhibeamus, id deus á nobis hoc mandato requirit. Parẽtes ergo, ex quibus prognati sumus, post deum intimo ac supremo amore prosequemur & amplectemur, cogitantes eos non tantum esse proximos nostros, quos sicut nos diligẽter præcipimur, sed et uitæ nostræ causam, qua ex parte in eis quoddam diuinæ maiestatis uestigium adumbratur. Vnde quicquid summus ac syncerus amor postulat, hoc totum in parentes ex animo perfundere, eosdemq; & animi & corporis bonis, quod in nobis est, cumulare debemus. Quamobrem si parentes habeas, in quibus pietatem desideres, summa ope niti debes, ut eos non quidem acerbe, sed reuerẽtissime admonitos, ad Christum ac pietatem trahas, ut de dei uoluntate instructos, ex malis bonos efficias, quod plerosq; sanctorum pientissimo studio fecisse legimus. Dein de cura eorum quàm maxima habẽda est ne quid eis, quod ad corporalem necessitatem attinet, desit. Potentissimum exemplum filialis amoris erga parentes Christum habes, quem Euangelista memorat, etiam dum in cruce positum, et crudelissime tractatum sub instantem mortem dilectissimæ matris, non sine affectu longe omnium pientissimo memorem fuisse eandemq; uirginem discipulo uirgini commendasse. Tobias quoq; iunios, quàm fuerit in patrem pius, historia, quæ Tobiæ inscribitur, declarat, nam & manuum suarum labore patrem suum senem & luminibus orbum educauit. Quod exemplum omnibus imitandum est, quibus sũt parentes eorum ope indigentes, his enim uictum atq; alia omnia ad uitam commode traducẽdam necessaria, hilariter sup

Parẽtes carnales quõo amãdi.

Parẽtes dĩ loco.

Parẽtes impii ad pietatẽ adducendi.

Tale legimus d sctõ Pãthaleõe martyre

Exẽplũ pietatis in parentes

Christus Iohan. 19

Thobias.

peditare debent, nec ullam causã parẽtum saluti anteponere. Acerrime Christus increpat Pharisæos, qui auaritiæ suæ religionem prætexẽtes, filios a pietate in parẽtes auertebant, docentes eos matri uel patri indigentibus, ut dicerẽt, Corbã, quod est, donũ quodcunq; ex me tibi profuerit, nec permittebant eos quicquã facere patri suo aut matri, rescindẽtes uerbũ dei per traditiones suas. Certe maxima religio est, parentes pauperes, exules, senes & pios cõplecti, illisq; modis omnibus succurrere, nam hæc est dei uoluntas hoc præcepto declarata. Debes autem benefaciẽdo parẽtibus sic affectus esse, ut quantũcunq; benefeceris, nunquã te fecisse satis existimes, Atq; interim deo maximas gratias agas, quod tibi hunc affectum de parentibus benemerendi donauerit.

Hanc legẽ Xp̃s spũalẽ esse docet cui credere debeant quæuis externa.

Sũma religio pietas ĩ parentes

Sed dices, Si hæc ita se habent, quid sibi uult, quod Christus ait Lucæ. xiiij. Si quis uenit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, et sorores, adhuc autem & animam suam, nõ potest esse meus discipulus? Et iterum Matth. x. Veni separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam. Et quod Christus Lucæ. ix. uolenti prius sepelire patrem suum, antequam eum sequeretur, dixit: Sine mortuos sepelire mortuos suos? Respondemus, ipsum Christum te hisce locis docere, quid nam uelit, ut interprete non sit opus. Sic enim inquit apud Matthæum cap. x. Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus, quin ad eum modum non tantum qui parentes, sed & qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus, Qui amat animam suam, hoc est uitam istam temporalem, plus quàm Christum, hic (Christi testimonio) non est Christo dignus. Primus enim dilectionis gradus ad deum & Christum ordinandus est.

Quæstio Lucæ. 14

Dilutio.

Matth. 10 Amor dei amori parẽtũ antepo nẽdus Ordo dilectionis.

Deinde parentes & cæteri suo quiq; ordine diligēdi, Nam si officium parentibus exhibendum est, quanto magis authori parentum, cui gratiam etiam pro parentibus tuis debes.

Quo odio impii parētes prosequendi.

Amandus est pater, sed præponendus est creator. debetur affectus parentibus, sed maius obsequium salutis debetur authori. Ergo parentes quantuncunq; alioqui amandi, relinquendi sunt, si impediant deuotæ mentis affectum, relinquendi quidem non odio persequutionis, sed dissimulationis pietatis, non crudelitatis. Absit enim, ut Christus, qui dixit,

Matth. 11

Discite a me, quia mitis sum & humilis corde, amarulentum odium filiis in parentes mandauerit. In summa, quum licet parentes simul cum deo colere, proxime post deum colendi sunt, si utrunq; cum animæ salute fieri non potest, dicendum est patri et matri, Nescio uos, et fratribus ac filiis, ignoro uos. Debet enim copula terrenæ cognationis agnosci, sed si cursum mētis præpedit ignorari, debet affectus in parētes uiscera mētis īplere, sed a spiritali ꝓposito non auertere.

Quatenus copula terrēæ cognationis agnoscenda.

Obediētia parentibus debita, & que.

SEcundo, quum deus iubet honorari parentes, obedientiam præcipit. Obedientia omnium uirtutum mater est, & iustitia uniuersalis, cuius primus gradus est, post deum obedire iudicio & authoritati parentum. Audi (inquit Salomon) fili mi disciplinam patris tui, & ne dimitas legem matris tuæ ut addatur gratia capiti tuo & torques collo tuo. Exempla sanctorum habes innumera, quæ huc te cohortantur. Isaac figura Christi, triginta iam annos agens patri, se colliganti non restitit imo & ad immolandum quoq; se copiam sui fecit, quamuis non sine diuino instinctu, Rechabitæ iussu Ionadab patris, abstemij facti sunt. Sed quid homines mortales referimus, Christus Iesus dei & hominis filius, Ioseph & Mariæ parentibus subditus fuisse legitur,

Prouerb. 1

Exempla obediētiæ erga parentes.

Gene. 22

Hiere. 35

Christus.

deus seruulis, imo Iosepho non alia ratione, quàm q̄ esset pater opinione ac lege, non natura. Lucæ. 2

POstremo, deus non tantum requirit, ut obedientiam, sed & honorem (quod est summum utiq; obedientiæ opus) parentibus præstemus. Honor in eo consistit, ut magnifice de parentibus sentiamus, ut eos honorificentissime colamus, ipsorum iudicio & authoritati plurimum tribuentes ac deferentes, Nunquam autem contemnamus aut uilipendamus, & si pauperes, senes, capulares, aut etiam delyri ac morosi fuerint. Quibuslibet enim uitiis nomen patris & matris anteponendum est, nec quales parentes, sed quòd parentes habeamus, æstimandum. Nam ut in maximam claritudinem perueneris, patri etiam ignobilissimo, hanc claritudinem acceptam referre debes, cui post deum debes, quòd es. Ioseph ille in Aegyptum uenditus ac dein dei prouidentia sublimatus, ut esset primus post regem, quanto honore prosequutus sit patrem Iacob, descendentem ad se in Aegyptum, quanta celebritate in Aegypto defunctum extulerit, ac ad patres in terra Chanaam apposuerit ac sepelierit, cap. Gene. xlvi. xlvij. et. xlviij. legimus, Solomon matri surgenti assurrexit, eamq; adorans, iuxta se in solium regium collocauit: Fili (inquit Sapiens) suscipe senectutem patris tui, & ne contristes eum in uia sua, si defecerint sensus sui, da ueniam ei, & ne spernas illum in uirtute tua. Et iterum: In opere & sermone & omni patientia honora patrem tuum, ut superueniat tibi benedictio a deo. Debent autem hæc tria nempe amor, obedientia & honor parentibus, non tantum externo quodam apparatu, sed synceriter & ex intimo cordis affectu exhiberi propter deum, Quemadmodum diuus Paulus ait Ephe. vi. Filij, obedite pa

Honor parētibus debitus Honor parētū in quo consistat.

Non debemus esse asfecuti ī parētū vitiā aut ignobilitatem.

3. Regū. 2. Eccle. 3

Honorādi parentes intimo mentis affectu. Ephe. 6

rentibus uestris in domino, hoc enim iustum est, Honora patrē & matrē tuā, quod est primū mandatū in promissione, ut bene sit tibi, & sis lōgæuus super terrā. Itē, Filij, obedite parētibus per omnia hoc enim placitū est in domino.

DEbes autem eadem illa tria, amorem scilicet, obedientiam & reuerentiam, & cæteris, qui in patris officium & nomen claturam succedunt. In primis autem patribus spiritualibus, qui sunt animæ parentes, Hi enim præcipuo quodam dilectionis affectu diligi debent, quale testimonium diuus Paulus Galatis præbet, quod scilicet si fieri potuisset, etiam oculos suos eruissent & dedissent ei, Quamobrem ante omnia curandum est, ut eorum necessitati succurratur, utq; ipsis, quæ ad uictum pertinent, idq; abunde, libenter, & ex animo suppeditentur. Quemadmodum Paulus. 1. Corinth. ix, docet: Quis (inquit) militat suis stipendiis unquam? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat, Neq; enim magnum est, si qui spiritualia seminant, temporalia etiam metant. Et rursus: Dignus est mercenarius mercede sua. Quin & lex uetus præcipit, non alligandum os boui trituranti. Quod utiq; non boum causa, sed propter nos dictum esse constat. Ecclesiastici quoq; cap. vij. legis: Honorifica sacerdotes, & da illis partem, sicut mandatum est, tibi, primitiarum & purgationis. Et huc faciunt, quæ de decimis & primitiis in domum dei deferendis, Exodi. xxij. ac. xxiij. Leuitici quoque. xxvij. & Numeri. xviij. præcipiuntur.

Patres spirituales diligendi. Gala. 4 Ante omnia succurrendū necessitati patrum spiritualium. 1. Cor. 9 Eccle. 7 Decimæ Primitiæ

DEinde, debetur ipsis obediētia, quemadmodum Apostolus ad Hebræos cap. xiij. testatur: Obedite (inquit) præpositis uestris & subiacete eis, ipsi enim peruigilant, quasi rationem de animabus uestris reddituri. Et Chri

Obediētia debita patribus spiritualibus. Matth. 23

stus monet, etiam pharisæis, sedentibus super cathedram Mosi, obediendum esse: Quæ (inquit) dicunt, facite: secundū opera uero illorum nolite facere. Porro ut ecclesiæ præsides duplicem clauem a Christo acceptam habere debent, potestatis scilicet ac scientiæ seu discretionis, sic par est, ut ipsis quod ad utramq; clauem attinet pareatur. Quamobrē cum publice criminosos, contumaces ac ecclesiæ rebelles excommunicationi illigant, censura ipsorum non aspernenda, sed modis omnibus obseruanda est: donec in ecclesiæ gratiā redeant excōmunicati. Quemadmodum Apostolus docuit i. Corinth. v. & ij. Corinth. ij. Rursus par est, ut constitutionibus, & ordinationibus eorum ad ecclesiæ decorem, disciplinam & tranquillitatem æditis, reuerenter pareatur.

Clauis potestatis

No spnen de censuræ ecclesiastice.

Clauis sciētiæ.

De cōstitutiōibus humanis quid sentiendū.

SEd hic pugnant nobiscum nouatores, qui ecclesiasticas constitutiones ueluti humana quædam figmenta irridēt, atq; adeo ut damnabiles aspernantur. Qui ne quempiam decipiant, seu persuasione sua ecclesiæ minus obtemperantē aut rebellem faciant, nosse oportet, quatenus constitutiones illæ ecclesiasticæ obligent, & quatenus sese earū uis porrigat. In primis itaq; constat ex constitutionibus seu traditionibus ecclesiasticis neq; uim iustificandi pendere, neq; cerimoniis externis, quamuis piis, remissionem peccatorum aut salutem deberi, Quamobrem qui in operibus eiuscemodi legum ecclesiasticarum suam spem, salutemq; contineri putaret ac collocaret, is grauiter erraret. Et in hanc sententiam Paulus damnat circūcisionem Ecce (inquiens) ego Paulus dico uobis, Quod si circuncidamini, Christus uobis nihil prodierit, quum tamen ipse nihilo secius Timotheū circunciderit. Damnat quoq; ciborum delectum ac dierum discrimen, quum inquit: Nemo uos iudicet in cibo uel in potu,

Vis iustificādi detrabitur cōstitutionibus ecclesiasticis.

Gala. 5

Acto. 16
Coloss. 2

2. Cor. 12
Acto. 21.

aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quum tamen interim ipse legatur continentissime uixisse, & sabbatum etiam externum sanctificasse. Ergo non aliter hasce etiam cerimoniales Iudaismi leges damnat Apostolus, quã si eis iustificationis ac salutis uis (quæ soli Christo tribuenda est) ascribatur. Deinde constat externam tantum obseruationem harum constitutionem corã deo inutilem esse, nisi & animus accedat, qui eisdem utatur ad finem pietatis, ad quàm sint institutæ. In quàm sententiam deus apud Esaiam dixit (quod et Christus repetit) Frustra colunt me mandatis hominũ. Et tamẽ alibi Christus uult, ut & hæ cõstitutiones (sed ut diximus ad suũ finem) obseruẽtur, sic tamẽ, ut his quæ præcipua legis sũt, postponãtur, quũ inquit, Oportet quidẽ hæc facere, illa uero non omittere.

Cõstitutiones humãe ĩutiles, nisi eis ad pietatem vtamur.

Esaiæ. 29

Matth, 15

Matth. 23

An crimialiter pces, q violat cõstitutiones humanas

Augusti. ad Ianuariũ c. illa. 12 distin.

IAm si quæratur peccet ne saltem grauiter, qui receptos ecclesiæ mores, aut ecclesiasticas constitutiones uiolat? Respondendum est, eiuscemodi consuetudines seu constitutiones non unius generis esse, nam aliæ sunt, quæ toto terrarum orbe obseruantur, a patribus acceptæ, quales sunt de annua Quadragesima celebranda, de diebus passionis, resurrectionis, ascensionis in cœlum pentecostes & id genus aliis diebus feriandis. Has certe & similes consuetudines seu constitutiones in sanctum ac pium finem constitutas, ac a tota ecclesia receptas, nemo sine reatu peccati (nisi uel magna necessitate uel utilitate excusetur) uiolauerit, quin tales constitutiones temere præuaricantes, & in hoc & in præcedens præceptum delinquunt, quemadmodum ibi fusius ostendimus. Nec mirum, nam si obediendum est magistratibus prophanis, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, hoc est, ne con-

Roma. 13

scientia polluatur peccato mortali, atq; hoc obtinet in legibus ciuilibus, quæ tantum ad retinendam ciuilem politiam & rerum proprietatem muniendam, ordinatæ sunt, quanto magis peccato se inuoluunt, qui eiuscemodi ecclesiasticas constitutiones seu mores tam ad conseruationem & augmentum pietatis quàm ecclesiæ decorem, disciplinam & tranquillitatem proditas ac receptas temere uiolant, Nec enim deus minus nos subiecit ecclesiæ præsidibus quàm prophanis magistratibus, nec minori periculo dei authoritas in ecclesiæ ministris, quàm in magistratibus contemnitur, præsertim q, horum ministerium incomparabiliter maius sit q̃ illorum, ut diuus Chrysosto. in libris de sacerdotio grauiter ostendit, Ambrosio etiam contestante, dignitatem ac ministerium sacerdotale regali tantum præferendũ esse, quantum aurum argento, aut etiam sol lunæ præstat. Proinde ut non est consequens, eum nõ peccare mortaliter qui magistratibus non obtemperat, q, leges ciuiles uim iustificandi non habent, Ita non consequitur, eũ criminis reum non esse, qui constitutiones ecclesiasticas temere uiolat, etsi in eis basim salutis constituere haud oporteat. Ipsa enim inobedientia (quàm execratur deus) nos delicti reos facit, certe non frustra Paulus Apostolus, perambulans Syriam & Giliciam, & confirmans ecclesias tanto serio præcepit custodiri præcepta Apostolorũ & seniorũ, non absoluturus (ut putamus) a crimine, quos reperisset peruicaces transgressores. Et ut inobedientiæ nota cesset, scandali tamẽ ratio non permittit ut a crimine immunis sit, qui constitutiones seu consuetudines publice receptas contemnunt ac irrident, Nam & Paulus passim iubet ne faciamus quippiam, in quo frater noster, offendi, scandalizari, aut

Obediẽdũ propter cõscientiam.

Dei autoritas nõ minori picu lo cõtẽnitũ ĩ p̃latis, quã ĩ magistratibus.

Chry. ĩ li. de sacerdotio.

Ambrosi'.

Nõ humana authoritas, sed inobediẽtia nos peccato ĩuoluit.

actorũ. 14

Scandalũ quoq; reõ facit violatorẽ receptæ cõstitutionis ecclesiasticæ.

Roma. 14

Paulus inuitat, quum uult, ut simus commonentes nosmetipsos in psalmis & in hymnis & canticis spiritualibus in gratia cantantes in cordibus nostris deo. Deniq; recte sanctificant sabbatũ, qui ad exẽplum Christi domini sui operibus misericordiæ erga proximum exibendis, festis potissimum diebus toti incumbunt. Sic enim Christus sabbato paralyticos curabat cæcos illuminabat, aridos restituebat, ac quibuslibet morbis oppressos sanabat. Qui & testatur, deũ misericordiam uelle, & non sacrificium, quin hoc esse sacrificium deo placens, si a fratre nostro necessitatem patienti, uiscera nostra non claudamus. Si (uti dominus apud Zachariam cap. vij. iubet) unusquisq; cum fratre suo misericordiam & miserationes faciat, Et quod apud Nehemiam & Esdram præcipit: Si mittamus partem his qui non præparauerunt pinguia, & mulsum, quia sanctus dies domini. Recte ergo diuus Ambrosius monet ut in festiuitatibus & delictorum fæce nos purgemus, & eleemosynam faciamus largiorem, ne extranei sint alimoniis, qui fratres sunt in sacramẽtis. Quale eni. ut subijcit, erit, si in una eadẽq; domo inter seruulos unius domini alter exultet in holosericis, alter cõsumat in pãnis, alter æstuet cibo, alter famẽ, frigusq; sustineat. Sed iã uideamus, quibus modis in præceptũ peccetur.

Matth. 9

1. Iob. 3

Nehe. 8

Ambrosi' sermo. 14 de N[at]ali domini.

Peccant in hoc præceptum.

PEccant itaq; in hoc præceptum, qui aliquid operis externi (quod quæstus gratia solet exerceri) faciunt, ueluti sunt arare, fabricare, negotiari, nisi tamen excuset aut magna necessitas aut magna utilitas. Nam cum semper dei causa cæteris rebus longe anteponenda sit, & quotidie pietati studendum, quis non uidet scelus esse, nolle ut uel diebus dominicis externa cedant rebus internis, quum huc pariter inuitent & Apostolorum institutio, & populi Chri=

stiani solemnis conuentus, sacra etiam lectio, sacra concio, ac religiosi ritus a patribus instituti, Numeri.xv.legimus, enim hominem qui ligna collegerat in die sabbati, oblatum Mosi, Aaron, & uniuersæ multitudini, iussu domini lapidibus obrutum esse, extra castra. Exodi quoq;.xiiij. narratur, q̃ grauiter peccauerint, qui contra mandatum domini abierunt colligere manna in die sabbati. Quanto ergo magis putandum est, eos grauissime peccare, qui negotiationibus diebus festis toti incumbunt? nec uidemus, qui excusari possint magistratus, qui non prohibet hisce diebus haberi nũdinas, & patere cauponas, quum hic palam in hoc præceptum committatur non sine graui indignatione dei. Deinde impingunt in hoc præceptum qui diebus festis spectaculis, ludis, aleæ saltationibus, aut choræis sunt intenti, qui comessationibus, ebrietatibus, sumptibus uacant, qui colloquiis prauis, ac turpibus cantilenis diem sanctum conspurcant, quos Carthaginense & Toletanum concilium excommunicandos decernunt. Non enim solemnitates & festa ideo instituta sunt, ut turpitudini seruiamus, seu ut delicta congregemus, sed ut illa prorsus abiiciamus. Nec ideo instituta sunt, ut ea ciborum abundantia, sed spiritus exultatione celebremus. Et qui fieri potest, ut in choræis sabbati sanctificatio seruetur, ubi intuta uerecundia, illecebra suspecta est? Nemo enim (ut dixit quidam secularium doctor) saltat sobrius, nisi qui insanit. Quod si iuxta sapientiam secularem, saltationis, aut temulentia author est, aut dementia, quid diuinarum scripturarum cautum putamus exemplis. Quum Iohannes Christi prænuntius saltantis optione iugulatus exemplo sit, plus nocuisse saltationis illecebram, quam sacrilegi furoris amen

Nũdinas diebus festis haberi scelus.

Choreæ.

Carthag. Toletanũ. Chry homil in.1.Epist.ad Corint.ca.11 Ambr. li.3 d virginit.

tiam, & qui fieri potest, ut a spectaculis quis illæsus euadat, quum Dauid ex eo quod uidit Bersabeam lauantem se, pro=
2.Reg. 11. uocatus sit ad libidinẽ? Et Dina tabernaculũ patris egressa, tantum ut filios Sichem spectaret, spectata ipsa uitiũ pas=
sa sit. Et quid est (inquit Chrysostomus) in theatro, nisi risus
Gene. 34 ineptitudo, Diabolicus fastus, effusio temporis, impendium
Theatrum & superflua dierum consumptio, malæ cupiditatis indu=
ctio, adulterij meditatio, intemperantiæ schola, turpitudinis exhortatio, risus materia, inhonestatis exemplar. Neq; tamen hi tantum qui choræis indulgent ac theatris intendunt, in hoc præceptum peccant, sed etiam qui tametsi in ecclesiam diebus festis se recipiant & cerimoniam obseruent, spiritu tamen, ea ipsa ob quæ conuenitur, non perficiunt quod dominus apud Esaiam. cap. xxix. designat, dicens: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Quin apud Hieremiam. xlviij. Is maledictus pronuntiatur, qui opus dei facit negligenter. Nam hoc demum bonum est, ut Michæas cap. vi. testatur, si solicitus ambules coram deo tuo. His uero grauius peccant, qui in templis diebus festis deambulant, de rebus prophanis, sæpe etiam uanis ac turpibus sine ulla dei reuerentia ac ueneratione confabulantur. Qui ne suum delictum leue esse putent, recolant Christum, Iohan. ij. facto de funiculis flagello, eiecisse ementes & uendentes de templo, & mensas nummulariorum subuertisse, ac dixisse: Domus mea, domus orationis uocabitur, uos autem fecistis illam speluncam latronum. Peccant itidem in hoc præceptum, qui diebus festis dei uerbum & sacrum non audiunt, item qui non orant nec deo spiritu seruiunt. Deniq;, internum sabbatum prophanant, qui se deo non totos submittunt, qui non

sic omnia secum agi uelint, ut uult ipse Deus, *qui seipsos ulciscuntur, qui non audiunt quid in eis loquatur* Deus, *sed nos affectus sequũtur & si quid in speciẽ boni agũt, uelu ti qui orantes aut ieiunãtes aut eleemosynã facientes, huc se magis humano ductos affectu, nimirũ eo fine, ut cõspiciantur ab hominibus, quàm per spiritũ sanctũ hoc est, charitatẽ dei & proximi cõcitatos, agnoscũt. Itidẽ peccant, qui nõ cõmodãnt proximo necessitatẽ patiẽti, quum possunt.*

E*X his omnibus uides quanta & quàm non leuis momen ti sint ea, quæ præcepta primæ tabulæ docent, Quibus certe tota uis christianismi, ueluti breui quodam cõpendio comprehenditur, quæ & in hoc tertio præcepto mistice intellecto, in unum quiddam redigitur, Nempe, ut animam nostram odiamus, nosipsos abnegemus, ac toti nobis diffisi, ad pedes Christi sedeamus, uerbum illius audiamus, fide, spe & charitate erga deum inardescamus, ac dei ductibus obsequamur, fructum bonorum operum in deo facien tes & mandatum eius obseruantes, Atq; hæc omnia sic cohærent, ut qui unum habet. omnia habeat, & qui uno caret, careat quoq; cæteris. Habet enim doctrina Christiana (sicut & cæteræ) plurima dogmata, habet fides complures articulos, sed omnia tandem rediguntur in unum, hoc est, in spirituale sabbatum, quæ est charitas de corde puro & conscientia bona & fide non ficta, diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum, finis & adimpletio legis, per quam Christus, salus, & uita nostra, principium item & finis legis, mentes nostras inhabitat. Porrò quum tanta sint quæ his præceptis continentur: quis non uidet ea hominem suis uiribus nequaquam præstare posse? quum nullum hominem in hac uita eadem perfecte inquam præstitisse con-*

In trib' pri orib' præce pti. tota uis Christianismi compre henditur.

In doctrĩa christiana. omnia redíguntnr ad vnũ i. spiritualc sabbatum.

1. Timot. 1

Augustinus de litera & spiritu ca. 26. stet. Aliam ergo quam ex nobis uiam, Christus commonstrauit, qua eadem a deo qui hæc solus operatur in nobis pro nostro modulo adipiscamur, quæ est ardens & fidelis ad deum oratio. Constat enim nos id q, primo præcepto

Oratione colligimur, ut primetabulę obsequamur. exigitur in oratione dominica, tū peccari, quū dicimus, Sanctificetur nomē tuū. Itidē quod secūdo præcipitur, quū dicimus. Adueniat regnū tuū. Demiq; quod tertio iubetur, quum dicimus, Fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra, ut pulcherrime hæc oratio ad Decalogum quadret.

Sequitur secunda tabula, quæ proximorum dilectionem respicit.

QVARTVM PRAECEPTVM

HONORA PATREM TVVM, ET *matrem tuam, & eris longæuus in terra.*

INter præcepta secundæ tabulæ non immerito primum est quod de honore parentibus tribuendo constituitur, Conueniebat enim, ut post præcepta primæ tabulæ, quibus ad deum ordinamur, ipsumq; super omnia amare ac colere iubemur, præceptum de honorandis parentibus (qui dei loco sunt) proxime subsequeretur. Vt autem intelligas, quam late se hoc præceptum porrigat, nosse oportet

Parētū appellationis qui veniāt qui nam ueniant appellatione parentum in scripturis; in primis itaq; parentes proprie sunt, qui nos carnaliter genuerunt, quibus post deum hoc debemus, q, sumus de quibus Ecclesiast. iij. dicitur: Qui timet deum, honorat parentes, & quasi seruiet his, qui se genuerunt. Deinde paren-

Carnales Eccle. 3 tes dicuntur, qui nobis prælati sunt ac præsident. Et quorum numero primi sunt animarum præfecti, sacerdotes ac pa-

stores

stores. Hos enim recte quis dixerit patres, nempe spirituales quemadmodum Apostolus .i. Corinthio .iiij. ait: Non ut *confundam uos, hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres, nam in* Christo Iesu *per Euangelium ego uos genui. Et iterum,* Galatas. iiij. *Filij mei quos iterum parturio, donec formetur* Christus *in uobis. De quibus etiam potissimum dictum esse uidetur. Interroga patrem tuum, & dicet tibi: maiores tuos, & annun..abunt tibi.* Proxime *& secundum sacerdotes & pastores scriptura magistratus ciuiles, qui gladij potestatem habent parentum loco ducit. Sic .iiij.* Regum.iij.*legis: Famulos* Naaman *principis, dominum suum patrem appellasse.* Pater, *inquiunt, si grandem dixisset tibi rem propheta, facere debuisses.* Breuiter, *quicunque nobis præsunt, siue publice, siue priuatim, recte patres appellantur, quales sunt omnes, quorum imperio paremus, & quos dominos uocamus. Denique, qui quancunque nostri coram gerunt, ueluti tutores & curatores, præceptores & pædagogi, nam quum in paternum officium succedant, iustum est, ut & nomenclaturæ honorem ferant. Quamobrem apud* Romanos *pulcherrimo uocabulo uocati sunt patresfamilias & matresfamilias, qui domui & toti familiæ præsiderent.* Principes *uero etiam patriæ patres appellati sunt.* Præterea *non repugnamus, ut & quoscunque seniores, qui nos annis antestant (præsertim modo uitæ inculpatæ sint) patres appelles. Ad omnia ergo hæc parētum genera hoc præceptum porrigitur, quamuis ordine quodam, estq; inter sequentia præcipuum & primum in promissione, uti* Apostolus *ait, et nos latius īferius exponemus.*

Spirituales

Deuter. 32

magistrat'

Qui nobis iperāt publice vel priuatim

Principes patriæ patres.

Seniores

Honor tria cōplectitur

IVbet uero deus, ut honore parentes afficiamur. Honor tria complectitur, nempe amorem, obedientiam, & reuerentiam, quæ ut parentibus non tantum affectu, sed & reipsa & effectu exhibeamus, id deus á nobis hoc mandato requirit. Parētes ergo, ex quibus prognati sumus, post deum intimo ac supremo amore prosequemur & amplectemur, cogitantes eos non tantum esse proximos nostros, quos sicut nos diligēter præcipimur, sed et uitæ nostræ causam, qua ex parte in eis quoddam diuinæ maiestatis uestigium adumbratur. Vnde quicquid summus ac syncerus amor postulat, hoc totum in parentes ex animo persundere, eosdemq; & animi & corporis bonis, quod in nobis est, cumulare debemus. Quamobrem si parentes habeas, in quibus pietatem desideres, summa ope niti debes, ut eos non quidem acerbe, sed reuerētissime admonitos, ad Christum ac pietatem trahas, ut de dei uoluntate instructos, ex malis bonos efficias, quod plerosq; sanctorum pientissimo studio fecisse legimus. Dein de cura eorum quàm maxima habēda est ne quid eis, quod ad corporalem necessitatem attinet, desit. Potentissimum exemplum filialis amoris erga parentes Christum habes, quem Euangelista memorat, etiam dum in cruce positum, et crudelissime tractatum sub instantem mortem dilectissimæ matris, non sine affectu longe omnium pientissimo memorem fuisse eandemq; uirginem discipulo uirgini commendasse. Tobias quoq; iunios, quàm fuerit in patrem pius, historia, quæ Tobiæ inscribitur, declarat, nam & manuum suarum labore patrem suum senem & luminibus orbum educauit. Quod exemplum omnibus imitandum est, quibus sūt parentes eorum ope indigentes, his enim uictum atq; alia omnia ad uitam commode traducēdam necessaria, hilariter sup

Parētes carnales quō amādi.

Parētes dei loco.

Parētes impii ad pietatē adducendi.

Tale legimus de sctō Pāthaleōe martyre

Exēplū pietatis in parentes

Christus Iohan. 19

Thobias.

peditare debent, nec ullam causã parẽtum saluti anteponere. Acerrime Christus increpat Pharisæos, qui auaritiæ suæ religionem prætexẽtes, filios a pietate in parẽtes auertebant, docentes eos matri uel patri indigentibus, ut dicerẽt, Corbã, quod est, donũ quodcunq; ex me tibi profuerit, nec permittebant eos quicquã facere patri suo aut matri, rescindẽtes uerbũ dei per traditiones suas. Certe maxima religio est, parentes pauperes, exules, senes & pios cõplecti, illisq; modis omnibus succurrere, nam hæc est dei uoluntas hoc præcepto declarata. Debes autem benefaciẽdo parẽtibus sic affectus esse, ut quantũcunq; beneficeris, nunquã te fecisse satis existimes, Atq; interim deo maximas gratias agas, quod tibi hunc affectum de parentibus benemerendi donauerit.

Hanc legẽ Xр̃s spũalẽ esse docet cui credere debeant quæuis externa.

Sũma religio pietas ĩ parentes

Sed dices, Si hæc ita se habent, quid sibi uult, quod Christus ait Lucæ. xiiij. Si quis uenit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, et sorores, adhuc autem & animam suam, nõ potest esse meus discipulus? Et iterum Matth. x. Veni separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam. Et quod Christus Lucæ. ix. uolenti prius sepelire patrem suum, antequam eum sequeretur, dixit: Sine mortuos sepelire mortuos suos? Respondemus, ipsum Christum te hisce locis docere, quid nam uelit, ut interprete non sit opus. Sic enim inquit apud Matthæum cap. x. Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus, quin ad eum modum non tantum qui parentes, sed & qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus, Qui amat animam suam, hoc est uitam istam temporalem, plus quàm Christum, hic (Christi testimonio) non est Christo dignus. Primus enim dilectionis gradus ad deum & Christum ordinandus est.

Quæstio Lucæ. 14

Dilutio.

Matth. 10 Amor dei amori parẽtũ antepo nẽdus Ordo dilectionis.

Deinde parentes & cæteri suo quiq; ordine diligẽdi, Nam si officium parentibus exhibendum est, quanto magis authori parentum, cui gratiam etiam pro parentibus tuis debes.

Quo odio impii parẽtes prosequendi.

Amandus est pater, sed præponendus est creator. debetur affectus parentibus, sed maius obsequium salutis debetur authori. Ergo parentes quantuncunq; alioqui amandi, relinquendi sunt, si impediant deuotæ mentis affectum, relinquendi quidem non odio persequutionis, sed dissimulationis pietatis, non crudelitatis. Absit enim, ut Christus, qui dixit,

Matth. 11

Discite a me, quia mitis sum & humilis corde, amarulentum odium filiis in parentes mandauerit. In summa, quum licet parentes simul cum deo colere, proxime post deum colendi sunt, si utrunq; cum animæ salute fieri non potest, dicendum est patri et matri, Nescio uos, et fratribus ac filiis, ignoro uos. Debet enim copula terrenæ cognationis agnosci, sed si cursum mẽtis præpedit ignorari, debet affectus in parẽtes uiscera mẽtis iplere, sed a spiritali ꝓposito non auertere.

Quatenus copula terrẽæ cognationis agnoscenda.

Obediẽtia parentibus debita, & que.

SEcundo, quum deus iubet honorari parentes, obedientiam præcipit. Obedientia omnium uirtutum mater est, & iustitia uniuersalis, cuius primus gradus est, post deum obedire iudicio & authoritati parentum. Audi (inquit Salomon) fili mi disciplinam patris tui, & ne dimitas legem matris tuæ ut addatur gratia capiti tuo & torques collo tuo. Exempla sanctorum habes innumera, quæ huc te cohortantur. Isaac figura Christi, triginta iam annos agens patri, se colliganti non restitit imo & ad immolandum quoq; se copiam sui fecit, quamuis non sine diuino instinctu, Rechabitæ iussu Benadab patris, abstemij facti sunt. Sed quid homines mortales referimus, Christus Iesus dei & hominis filius, Ioseph & Mariæ parentibus subditus fuisse legitur,

Prouerb. 1

Exempla obediẽtiæ erga parentes.

Gene. 22

Hiere. 35

Christus.

deus seruulis, imo Iosepho non alia ratione, quàm q essèt pa ter opinione ac lege, non natura. Lucæ. 2

POstremo, *deus non tantum requirit, ut obedientiam, sed & honorem (quod est summum utiq; obedientiæ opus) parentibus præstemus.* Honor *in eo consistit, ut magnifice de parentibus sentiamus, ut eos honorificentissime colamus, ipsorum iudicio & authoritati plurimum tribuentes ac deferentes,* Nunquam *autem contemnamus aut uilipendamus, & si pauperes, senes, capulares, aut etiam delyri ac morosi fuerint.* Quibuslibet *enim uitiis nomen patris & matris anteponendum est, nec quales parentes, sed quòd parentes habeamus, æstimandum.* Nam *ut in maximam claritudinem perueneris, patri etiam ignobilissimo, hanc claritudinem acceptam referre debes, cui post deum debes, quòd es.* Ioseph *ille in* Aegyptum *uenditus ac dein dei prouidentia sublimatus, ut esset primus post regem, quanto honore prosequutus sit patrem* Iacob, *descendentem ad se in* Aegyptum, *quanta celebritate in* Aegypto *defunctum extulerit, ac ad patres in terra* Chanaam *apposuerit ac sepelierit, cap.* Gene.*xlyi.xlyij.et.xlyiij.legimus,* Solomon *matri surgenti assurrexit, eamq; adorans, iuxta se in solium regium collocauit:* Fili *(inquit* Sapiens*) suscipe senectutem patris tui, & ne contristes eum in uia sua, si defecerint sensus sui, da ueniam ei, & ne spernas illum in uirtute tua.* Et *iterum:* In *opere & sermone & omni patientia honora patrem tuum, ut superueniat tibi benedictio a deo.* Debent *autem hæc tria nempe amor, obedientia & honor parentibus, non tantum externo quodam apparatu, sed synceriter & ex intimo cordis affectu exhiberi propter deum,* Quemadmodum *diuus* Paulus *ait* Ephe.*yi.*Filij, *obedite pa*

Honor parētibus debitus Honor parētū in quo consistat.

Non debemus esse asfecuti ī parētū vitiā aut ignobilitatem.

3.Regū.2. Eccle. 3

Honorādi parentes in timo mentis affectu. Ephe. 6

rentibus uestris in domino, hoc enim iustum est, Honora patrẽ & matrẽ tuã, quod est primũ mandatũ in promissione, ut bene sit tibi, & sis lõgæuus super terrã. Itẽ, Filij, obedite parẽtibus per omnia hoc enim placitũ est in domino.

Debes autem eadem illa tria, amorem scilicet, obedientiam & reuerentiam, & cæteris, qui in patris officium & nomen claturam succedunt. In primis autem patribus spiritualibus, qui sunt animæ parentes, Hi enim præcipuo quodam dilectionis affectu diligi debent, quale testimonium diuus Paulus Galatis præbet, quod scilicet si fieri potuisset, etiam oculos suos eruissent & dedissent ei, Quamobrem ante omnia curandum est, ut eorum necessitati succurratur, utq; ipsis, quæ ad uictum pertinent, idq; abunde, libenter, & ex animo suppeditentur. Quemadmodum Paulus. I. Corinth. ix, docet: Quis (inquit) militat suis stipendiis unquam? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat, Neq; enim magnum est, si qui spiritualia seminant, temporalia etiam metant. Et rursus: Dignus est mercenarius mercede sua. Quin & lex uetus præcipit, non alligandum os boui trituranti. Quod utiq; non boum causa, sed propter nos dictum esse constat. Ecclesiastici quoq; cap. vij. legis: Honorifica sacerdotes, & da illis partem, sicut mandatum est, tibi, primitiarum & purgationis. Et huc faciunt, quæ de decimis & primitiis in domum dei deferendis, Exodi. xxij. ac. xxiij. Leuitici quoque. xxvij. & Numeri. xviij. præcipiuntur.

Patres spirituales diligendi. Gala. 4
Ante omnia succurrendũ necessitati patrum spiritualium. 1. Cor. 9
Eccle. 7
Decimæ
Primitiæ

Deinde, debetur ipsis obediẽtia, quemadmodum Apostolus ad Hebræos cap. xiij. testatur: Obedite (inquit) præpositis uestris & subiacete eis, ipsi enim peruigilant, quasi rationem de animabus uestris reddituri. Et Chri

Obediẽtia debita patribus spiritualibus.
Matth. 23

stus monet, etiam pharisæis, sedentibus super cathedram Mosi, obediendum esse: Quæ (inquit) dicunt, facite: secundū opera uero illorum nolite facere. Porro ut ecclesiæ præsides duplicem clauem a Christo acceptam habere debent, potestatis scilicet ac scientiæ seu discretionis, sic par est, ut ipsis quod ad utramq; clauem attinet pareatur. Quamobrē cum publice criminosos, contumaces ac ecclesiæ rebelles excommunicationi illigant, censura ipsorum non aspernenda, sed modis omnibus obseruanda est: donec in ecclesiæ gratiā redeant excōmunicati. Quemadmodum Apostolus docuit i. Corinth. v. & ij. Corinth. ij. Rursus par est, ut constitutionibus, & ordinationibus eorum ad ecclesiæ decorem, disciplinam & tranquillitatem æditis, reuerenter pareatur.

Clauis potestatis

No spnen de censuræ ecclesiasticæ.

Clauis sciētiæ.

De cōstitutiōibus humanis quid sentiendū.

SEd hic pugnant nobiscum nouatores, qui ecclesiasticas constitutiones ueluti humana quædam figmenta irridēt, atq; adeo ut damnabiles aspernantur. Qui ne quempiam decipiant, seu persuasione sua ecclesiæ minus obtemperantē aut rebellem faciant, nosse oportet, quatenus constitutiones illæ ecclesiasticæ obligent, & quatenus sese earū uis porrigat. In primis itaq; constat ex constitutionibus seu traditionibus ecclesiasticis neq; uim iustificandi pendere, neq; cerimoniis externis, quamuis piis, remissionem peccatorum aut salutem deberi, Quamobrem qui in operibus eiuscemodi legum ecclesiasticarum suam spem, salutemq; contineri putaret ac collocaret, is grauiter erraret. Et in hanc sententiam Paulus damnat circūcisionem Ecce (inquiens) ego Paulus dico uobis, Quod si circuncidamini, Christus uobis nihil proderit, quum tamen ipse nihilo secius Timotheū circunciderit. Damnat quoq; ciborum delectum ac dierum discrimen, quum inquit: Nemo uos iudicet in cibo uel in potu,

vis iustificādi detrabitur cōstitutionibus ecclesiasticis.

Gala. 5

Acto. 16
Coloss. 2

2. Cor. 12
Acto. 21.

aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quum tamen interim ipse legatur continentissime uixisse, & sabbatum etiam externum sanctificasse. Ergo non aliter hasce etiam cerimoniales Iudaismi leges damnat Apostolus, quā si eis iustificationis ac salutis uis (quæ soli Christo tribuenda est) ascribatur. Deinde constat externam tantum ob-

Cōstitutiones humāe ĩutiles, nisi eis ad pietatem vtamur.

seruationem harum constitutionem corā deo inutilem esse, nisi & animus accedat, qui eisdem utatur ad finem pietatis, ad quàm sint institutæ. In quàm sententiam deus apud Esaiam dixit (quod et Christus repetit) Frustra colunt

Esaiæ. 29

me mandatis hominū. Et tamē alibi Christus uult, ut & hæ

Matth, 15

cōstitutiones (sed ut diximus ad suū finem) obseruētur, sic tamē, ut his quæ præcipua legis sūt, postponātur, quū inquit,

Matth. 23

Oportet quidē hæc facere, illa uero non omittere.

An crimĩaliter pecces, q violat cōstitutiones humanas

IAm si quæratur peccet ne saltem grauiter, qui receptos ecclesiæ mores, aut ecclesiasticas constitutiones uiolat? Respondendum est, eiuscemodi consuetudines seu constitutiones non unius generis esse, nam aliæ sunt, quæ toto

Augusti. ad Ianuariũ c. illa. 12 distin.

terrarum orbe obseruantur, a patribus acceptæ, quales sunt de annua Quadragesima celebranda, de diebus passionis, resurrectionis, ascensionis in cœlum pentecostes & id genus aliis diebus feriandis. Has certe & similes consuetudines seu constitutiones in sanctum ac pium finem constitutas, ac a tota ecclesia receptas, nemo sine reatu peccati (nisi uel magna necessitate uel utilitate excusetur) uiolauerit, quin tales constitutiones temere præuaricantes, & in hoc & in præcedens præceptum delinquunt, quemadmodum ibi fusius ostendimus. Nec mirum, nam si obe-

Roma. 13

diendum est magistratibus prophanis, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, hoc est, ne con-

ſcientia polluatur peccato mortali, atq; hoc obtinet in legibus ciuilibus, quæ tantum ad retinendam ciuilem politiam & rerum proprietatem muniendam, ordinatæ ſunt, quanto magis peccato ſe inuoluunt, qui eiuſcemodi eccleſiaſticas conſtitutiones ſeu mores tam ad conſeruationem & augmentum pietatis quàm eccleſiæ decorem, diſciplinam & tranquillitatem proditas ac receptas temere uiolant, Nec enim deus minus nos ſubiecit eccleſiæ præſidibus quàm prophanis magiſtratibus, nec minori periculo dei authoritas in eccleſiæ miniſtris, quàm in magiſtratibus contemnitur, præſertim q; horum miniſterium incomparabiliter maius ſit q̃ illorum, ut diuus Chryſoſto. *in libris de ſacerdotio grauiter oſtendit,* Ambroſio *etiam conteſtante, dignitatem ac miniſterium ſacerdotale regali tantum præferendũ eſſe, quantum aurum argento, aut etiam ſol lunæ præſtat.*Proinde *ut non eſt conſequens, eum nõ peccare mortaliter qui magiſtratibus non obtemperat, q; leges ciuiles uim iuſtificandi non habent,* Ita *non conſequitur, eũ criminis reum non eſſe, qui conſtitutiones eccleſiaſticas temere uiolat, etſi in eis baſim ſalutis conſtituere haud oporteat.*Ipſa *enim inobedientia (quàm execratur deus) nos delicti reos facit, certe non fruſtra* Paulus Apoſtolus, *perambulans Syriam &* Giliciam, *& confirmans eccleſias tanto ſerio præcepit cuſtodiri præcepta* Apoſtolorũ *& ſeniorũ, non abſoluturus (ut putamus) a crimine, quos reperiſſet peruicaces tranſgreſſores.*Et *ut inobedientiæ nota ceſſet, ſcandali tamẽ ratio non permittit ut a crimine immunis ſit, qui conſtitutiones ſeu conſuetudines publice receptas contemnunt ac irrident,* Nam *&* Paulus *paſſim iubet ne faciamus quippiam, in quo frater noſter, offendi, ſcandalizari, aut*

Obediẽdũ propter cõſcientiam.

Dei autoritas nõ minori periculo cõtẽnitũ in p̃latis, quã ĩ magiſtratibus.

Chry. ĩ li. de ſacerdotio.

Ambroſi'.

Nõ humana authoritas, ſed inobedientia nos peccato ĩuoluit.

actorũ. 14

Scandalũ quoq; reos facit uiolatorẽ receptæ cõſtitutionis eccleſiaſticæ.

Roma. 14

Apud Ecclesiæ fidis authoritas statuēdi infirmari possit, quin se carnes potius in æternum non manducaturum contestatur, quàm offendat fratrē. Porro planè stupidi sunt, qui ecclesiæ præsidibus potestatē condendarum
1 Cor. 14 constitutionum ad pietatem conducibilium abrogant, quum
1 Cor. 11 Paulus iubeat, omnia in ecclesiis ordine ac decenter fieri.
1 Cor. 14 Constat etiam ipsum Apostolorū eiuscemodi ordinationes quàm plures fecisse, quales erant, ut mulieres uelatæ ecclesiam intrarent. Item, ut ordo in lectionibus in ecclesia obseruaretur, Quibus tantum etiam tribuit, ut immorigerum aut contradicentem non uideretur laturus. Si quis (inquit) uult contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neq; ecclesia dei, Quæ de cōstitutionibus seu moribus ecclesiæ uniuersalis dicta sufficerint. Sunt & aliæ constitutiones particulares, quas per singulas diocœses singuli episcopi promulgant, quarum finis si fuerit pietas seu ecclesiæ honestas & tranquillitas, eādem planè habent cum prioribus rationem, sic scilicet, ut sine peccato in ea diocœsi, in qua promulgatæ sunt, nisi tamen iusta causa subsit, præ-
Varii mores ecclesiarum. uaricari non possint. Idem de uariis ecclesiarum moribus sentiendum est. Nam mores singularum ecclesiarum in singulis ecclesiis omnino custodies, si cuiquam non uis esse
c. illa, 1. di stinct. scandalo, nec quenquam tibi, quemadmodum diuus Ambrosius Augustinum docuit. in moribus autē simpliciter adiaphoris, alia ratio est, ueluti est, q. alij ex more diem Mercurij ieiunant, alij non, alij quotidie communicant corpori & sanguini domini, alij certis diebus. Totum enim hoc genus liberas habet obseruationes. Quod enim neq; contra fidem catholicam, neq; contra bonos mores esse conuincitur, indifferenter est habendum, & pro eorum inter quos uiuitur, societate seruandum. Interim non negamus præsidibus

ecclesiasticis (si quid contra dei mandatum, quod absit, prę cipitur) non esse parendum, q. oporteat magis obedire deo q̃ hominibus. Tale erat, quod olim in Iudaismo scribæ & pharisæi docebant potius esse, ut parentes egestate laborarent, q̃ ut filij necessitati eorum succurrentes, templo de oblationibus aliquid subtraherent, Quod autem hodie quidam fingunt traditionẽ de perpetuo celibatu sacerdotũ aut monachorũ, in his etiã qui perpetuam castitatẽ nõ coacti nec temere, sed animo deliberato sũt professi, eiusdẽ generis esse, id quale sit, in proximũ præceptũ adnotauimus.

Acto. 5

Matth. 15

SEd ut unde digressi sumus reuertamur, præter amorem ac obedientiã ecclesiæ ministris nõ uulgaris ueneratio debetur. Idq́; eius numeris ac ministerij gratia quod in ecclesia gerunt, Nã par est, ut omnes homines hoc ministeriũ sũma cũ pietate uenerẽtur, ac operã etiam dent, ut cõseruetur ac orne tur quod nihil sit, nisi represẽtatio eius ministerij, quod gessit Christus, ipso attestante, cũ ait, Sicut misit me uiuẽs pater, ita mitto uos. Et alibi: Qui recipit uos, me recipit. Proinde Apostolus. 1. Timoth. 5. Duplici (inquit) honore digni sunt, qui bene præsunt in uerbo & doctrina. Itẽ. 1. Thess. 5. Rogamus autẽ fratres ut agnoscatis eos, qui laborãt inter uos & qui præsunt uobis in domino & admonẽt, ut habeatis illos ĩ sũmo pretio. In sũma docemur hoc præcepto non solum de patribus nostri carnalibus, sed & de spiritualibus reuerenter sentire, eosq́; amare & ornare, ac omni officij genere cõseruare ac prosequi.

Ecclesię ministris debetur ueneratio.

Iohan. 20
Matth. 10
1. Tim. 5
1. Thess. 5

Epilogus

PRoxime & secundum sacerdotes magistratus ciuiles, reges ac principes gladij ministri, ueluti patriæ patres modo non dissimili honore afficiendi sunt. Qua de re in primis ex animo amandi sunt magistratus, uti dei

magistratus ciuiles honorandi.
Amandi.

ministri, per quos deus nobis non uulgaria beneficia impartit, ueluti externam pacem, politicam societatem, tranquillitatem publicam, legum ciuilium (sine quibus republica non consistit) conseruationem. Breuiter per quos *praestat, ut inter improbos tuta sit innocentia, & ne quis sibi permittat ultionem. Sentire ergo oportet, quod pro his beneficiis & deo & magistratibus non uulgarem gratitudinem debeamus. Atq; adeo tantus dilectionis affectus erga magistratus esse debet, ut pro eis deum sedulo precari simus parati. Quemadmodum diuus* Paulus *monet, quum inquit: Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes gratiarum actiones, pro regibus & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, ut tranquillam & quietam uitã agamus in omni pietate & castitate.* Deinde Apostolus *requirit, ut & caetera officia corporalia, ueluti tributa, uectigalia ac sumptus necessarios, sine quibus respublicae regi non possunt, eis liberali animo ac libenter praestemus.* Red*dite (inquiens) omnibus debita, cui tributum, tributum: cui uectigal, uectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.* Nemini *quicq̃ debeatis, nisi ut inuicem diligatis.*

C. de iudeis et coelicol. l. nullus Sedulo pro magistratibus orandum. 1. Tim. 2

Rom. 13

AD *haec magistratibus ex animo obedire debemus, idq; propter deum, quod scilicet dei ministri sint, quemadmodum* Petrus Apostolus *praecipit, dicens: Subiecti estote omni humanae creaturae propter deum, sine regi: quasi praecellenti, siue ducibus tanq̃ ab eo missis.* Quinimo Paulus *adeo seuere praecipit de obedientia, ut doceat peccatum esse criminale, non parere mandatis magistratuum, quũ inquit.* Omnis *anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Non *est enim potestas, nisi a deo, quae autem sunt a deo, ordinata sunt, itaq; qui resistit potestati, dei ordinationi resi-*

Obediẽtia debita magistratibus 1. Petri. 2 Peccatum morale nõ parere magistratibus in rebus licitis.

stit. Et *post pauca :* Ideoq; *potestati subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter consciētiam.* Per inde atq; *si dicat:* Necesse *est obedire, non tantum propter iram. id est, non tantum propter pœnam corporalem, qua magistratus plectit non obtemperantes, uindex in iram ei qui male agit, sed etiam propter conscientiam, hoc est, ne conscientia coram deo rea fiat.* Vnde & Titum *instruēs iubet, ut admoneat suos* Cretēses, *principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonū paratos esse.* Rom. 13 Ibidem. Obedire ꝓpter iram propter cōscientiam Titum. 3

DEniq; *magistratibus honor tribuendus est.* Idq; *non tantum externa reuerentia, significatione, sed magis animi iudicio ac uoluntate, uidelicet ut agnoscamus in eis dei ministerium & ordinationem.* Ob *quod scripturā non dubitat eos & deos uocare, hoc est dei uicem in terris gerentes, cum inquit:* Ego *dixi, dij estis.* Et *rursus applica eos ad deos.* Quo *respiciens* Petrus Apostolus: Regem *(inquit) honorificate;* Debemus *autem hoc non tantum bonis ac modestis principibus, sed etiam impiis, discolis malis, & indisciplinatis.* Tum *propter ministerium quod gerunt, quæ est ordinatio dei.* Tum *propter religionem, disciplinam, pacem, & tranquillitatem publicam retinendam.* Sic *legis* Baruch *prophetam, & qui cum eo erant in* Babylonia *captiuos,* Iudæis *qui residui adhuc erant in* Hierusalem *scripsisse in hæc uerba.* Orate *pro uita* Nabuchodonosor, & *pro uita* Balthasar *filij eius, ut sint dies eorum sicut dies cœli super terram.* Et *ut det dominus uirtutem nobis, & illuminet oculos nostros, ut uiuamus sub umbra* Nabuchodonosor *regis* Babylonis, & *sub umbra* Balthasar *filij eius & seruiamus eis multis diebus, & inueniamus gratiam in conspectu eorum.* Et Petrus Apostolus *iubet ut subditi si-* Magistratibus tribuēdus honos Psal. 81 Exodi. 22 1. Petr. 2 Etiam malis principibus debetꝰ honos. 1. Petri. 2 Roma. 13 Baruch. 1. Petri. 2

Quid agendum, si obtigat efferus princeps aut magistratus.
1.Petri.2

mus in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis. Proinde si nobis efferus & inhumanus princeps (qui magis ui quàm iure agat) contigit, is tamen non statim contemnendus est, nec ob id murmurandum nobis, multo minus mouenda seditio est, ne publica pax perturbetur. Hæc est enim gratia (ut idem Apostolus ait) si propter dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens iniuste, in hoc enim uocati sumus, quia & Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, ut sequamur uestigia eius, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, qui quũ malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, nõ cõminabatur, tradebat autẽ iudicãti se iniuste: Duplici tantũ remedio nobis ad emolliendã magistratuũ tyrannidẽ uti permittitur ac etiã præcipitur. Primũ, ut pro eis deũ precemur, quo ad meliorẽ mentẽ reuocentur. quod tum magis solliciti faciemus, si agnoscamus malos magistratus nobis immissos, ad puniendum peccata. Quemadmodum Iob testatur, quod dominus regnare faciat malos & hypocritas propter peccata populi.

Duplex remediũ ad emoliẽdã tyrãnidem magistratuum.
Iob 24

SEcundo hic meminisse debent Parochi officij sui, nempe ut efferos magistratus per dei uerbum cum omni modestia corripiant, erudiant, admoneant, arguant, increpent, & ad frugem uitæ melioris adducere pergant. Ad hoc enim constituti sunt, quemadmodum dominus apud Hieremiam testatur: Ecce (inquit) dedi uerba mea in ore tuo, ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, ut euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes. Et ut sit in arguendo periculum, nihilo secius tamen uerbi ministros suo officio fungi oportet, quemadmodum uides Iohannem Baptistam, Herodẽ, atq; adeo

Hiere. 1
Matt.14
Marci.6

ipsum Christũ scribas ac pharisæos liberrime (q̃uis nõ sine summa modestia) arguisse & increpasse, ac omne corporale periculum ueritate longe posthabuisse.

Magistratibus non est obtempandum cõtra dei pceptũ

Hæc tamen, quæ de honorandis magistratibus diximus, intelligenda sunt, nisi subditis aliquid præcipiãt cõtra dei mandatum, tum enim potius subditi obedire Deo, quàm hominibus debent, quemadmodum historia Danielis & Acta Apostolica docent. Quod & Christus non tacuit, cum ait: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius timete eum, qui potest corpus & animam simul perdere in gehẽnam. Alibi etiam Christus beatos pronuntiat, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quos & gaudere & exultare uult, quoniam merces eorum copiosa est in cœlis. Quod & Petrus non tacuit, cum inquit: Et quis est qui uobis noceat, si boni æmulatores fueritis. Sed & si quid patimini propter iustitiam beati, timorem autem eorum ne timueritis ut nõ conturbemini. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus uestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti uos rationẽ de ea, quæ in uobis est, spe & fide, sed cum modestia & timore, Hactenus de magistratibus.

Daniel. 3
Acto. 5
Matth. 10
Matth. 5
1. Pet. 3

O'es honorãdi q nobis præsũt

Postremo (uti supra meminimus) hoc præceptum ad omnes eos porrigitur, quicũq; nobis præsunt, seu quancunq; nostri cura gerunt, ueluti sunt domini heri, tutores, curatores, præceptores, & pedagogi. Quibus etiam tria illa, amorem, obedientiam ac honorem debemus. De seruis Petrum dicentem audis: Serui, subditi estote in omni timore dominis. Et Paulum Ephe. vi. Serui obedite dominis carnalibus cũ timore ac tremore in simplicitate cordis uestri, sicut Christo, non ad oculum seruientes, quasi hominibus pla

1. Pet. 2

centes sed ut serui Christi, facientes uoluntatem Dei ex animo, cum bona uoluntate seruientes sicut dño, & non sicut hominibus. Id quod et ad Coloss.iij.repetit: *Vires uero quo Paulus non tantum externam obedientiam, sed magis internam reuerentiam ac bonam uoluntatem seruorũ & mercenariorum, erga dominos & heros requirat.* De reliquis *qui annis antestãt, uel qui tui curam gerunt, uides dominum per Mosen præcipientem & dicentem:* Coram *cano capite assurge, consurge & bonora personam senis.* Et *alibi audis Moysen dicentem:* Interroga *patrem tuum, & annuntiabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi.* Exemplum *autem horum habes Christum dominum, de quo legis quod subditus fuerit non tantum Mariæ, sed &* Ioseph, *qui non alia ratione, quàm opinione ac cura Christi parens fuit. exemplum item habes Paulum sedentem ad pedes Gamalielis, & discentem ueritatem paternæ legis.*

Coloss. 3

Qui annis antestãt vel curam gerũt nostri.

Deuter. 32

Acto. 22

E X *prædictis autem satis colliquescit, quibusnam modis in hoc præceptum peccetur. Nam in primis huius præcepti rei sunt, qui parentes non ex animo diligunt ac magnificiunt.* Item, *quos inopiæ seu cuiuscunq; miseriæ, uel humilitatis parentum pudet, qui non prospiciunt eis uictum ac alia necessaria, qui eos non uenerantur. Hi enim huius legis interpretationem contẽnunt, quàm habes Ecclesiastici.iij.in hæc uerba. Fili, suscipe senectam patris tui, & non contristes eũ in uita illius, & si defecerit sensu, ueniã da & ne spernas eum in tua uirtute, eleemosyna enim patris non erit in obliuiõe.Et rursus eodem capite.* Qui *timet* Deũ, *honorat parentes, & quasi dominis seruiet his, qui se genuerunt, in opere & sermone, & omni patientia.* Item, *quã malæ famæ est, qui relinquit patrẽ? &c.* Præterea *grauius peccant,*

Quibus modis ĩ hoc p̃ceptũ peccetur.

Eccle.3

Ibidem.

cant, q̄ parētes suos affligunt, ridēt, duris uerbis a se abigūt subsannant, deuouēt, execrantur, aut uerberant, qui odio eos & inobedientia afficiunt. De quibus Exodi.xxi. scriptum legis. Qui percusserit patrem suum, aut matrem, morte moriatur. Et Leuiti.cap.xx. Patri matriq; qui maledixerit sanguis eius sit super eum. Tursus, Prouerbio.xix. Qui affligit patrem & fugit matrem ignominiosus erit & infelix. Item Prouer.xx. qui maledicit patri suo & matri, extinguetur lumen eius in mediis tenebris. Itē oculum qui subsannat patrem, qui despicit partum matris suæ suffodiant eum corui de torrentibus, & comedent eum filij aquilæ, Exemplo est Cham filius Noe, qui se, totamq; posteritatem suam maledictioni inuoluit, quod patris sui turpitudinem non operuerit, sed deriserit. Itidem Ruben patriarchæ Iacob primogenitus pari maledictioni addictus est, quia ascēderat cubile patris sui. Et Absalon, qui patrem de regno expellere conabatur, insigni eademq; miserrima morte absumptus est. Tertio, peccatum in hoc præceptum qui ecclesiæ præsidibus ac patribus spiritualibus iniurij & inobedientes sunt. Quemadmodum Dathan, Chore & Abyron, qui propter suam erga Mosen & Aaron inobedientiam uiui absorpti referuntur. Item, qui in sacerdotes, mordaces iocos, amarulentaq; scommata iaciūt. Qui ex suggestis, ipsis maledicunt, ac publice contumeliam inferunt, qui de ipsis temere, id est, non suo loco & tempore iudicant. Qui ipsorum turpitudinem ad populum circunferunt ac denudant. Quis enim non uidet eos fratres esse Chan., non Sem & Iaphet? qui patris turpitudinem uerecunde contexerunt, unde & benedictionem sunt consecuti. Non prohibemus ut præsides ecclesiæ aberrantes arguas & increpes, modo id ad regulam Euangelicam fa-

Cham Gene. 9
Ruben. Gene. 35
2.Reg. 18
Nume.16
quomodo arguēdi ecclesiæ præsides.

cias, cum omni animi lenitate, ac modestia. Deinde suo loco & tempore, ubi scilicet fructum correptionis expectes. Non autem permittimus id, ut facias ad mobile uulgus, ad seditionem contra ecclesiasticos præsides mouendam suopte ingenio procliue, non prohibemus doctorem, sed criminatorem, quem & Paulus prohibet & satanæ tradit, qui
Au. de expositione Symboli etiam monet, ut sermo noster sale condiatur. Rursus peccant in hoc præceptum, qui ecclesiæ constitutiones ac pios
Matth. 18 mores irrident contemnunt, ac temere præuaricantur, de quibus dixit Augustinus: Non habebit deum patrem, qui ecclesiam contemnit habere matrem. Dein qui excommunicationem, qui ecclesiæ clauem ligantem ac soluentem nihil pendunt, quos Christus habendos decernit, sicut æthnicos & publicanos, Item in hoc præceptum peccant, qui magistratibus ea quæ diximus officia ipsis debita non impendũt, Idq; diui Pauli testimonio qui conscientiã hominis non obtemperantis potestati reatu criminis obstringit. In summa peccant in hoc præceptum, qui eos quorum curæ commissi sunt, temere aspernantur, aut debito honore non afficiunt, aut obseruant, quiq; his, neq; fidi neq; parentes sunt, id quod superius plus satis ostendimus.

ET ERIS LONGAEVVS SVPER TERRAM.

HIc audis, quid uelit Apostolus quũ dicit, hoc præceptũ esse primum in promissione. Est enim primum, cui inter præcepta secundæ tabulæ merces promittitur, eaq; non
Vitæ lõgitudo merces uulgaris nempe uiæ longitudo, ipsi tanquã præcipuo operi charitatis debita, nec abs te quod deceat, ut ipsis uita prolongetur qui parentes colunt, huius uitæ post deum autho-

res. Intellige autem hisce uerbis non tantum uitæ longitudinem, sed & ea omnia quæ ad uitam seu usum uitæ pertinent, ut sunt tranquillitas, pax, rerum successus, uictus atq; alia id generis, sine quibus uita longa est iniucunda. Nobis tamen Christianis præmium, non tam huius q̃ futuræ uitæ (cuius longitudo interminabilis est) spectari debet. Nam ut Deus pium aliquem hominem in parẽtes præmatura (ut nobis apparet) morte hinc abstulerit, ob id tamen putandum non est, hunc perdere huius præcepti mercedem, quam copiosus recipiet in ea uita, cuius longæuitatis non est finis. Imo dubitandum non est, Deum eiuscemodi homini, uel ob pietatem in parentes cita illa morte consulere uoluisse, quo in ueram illam & beatam uitam otius concederet. Quemadmodum dictum est, ablatus est iustus ante diem, ne malitia sensum eius immutaret. Vt autem uides filiis morigeris omnia prospera esse promissa, ita e regiõe intelliges imo rigeros (ueluti sub Dei maledictiõe positos) oĩa aduersa manere, q̃ paulo añ plurimis scripturæ exẽplis cõmostrauimus.

vitæ lõgitudo Christianis.

PRAECEPTVM QVINTVM NON OCCIDES.

Ordinis ra

PRincipio decens ordo considerandus est. Tria prima præcepta ad Deum pertinentẽ, quo ut est nihil melius, ita nobis nihil charius esse debet, quartum parentes respicit, quibus secundum Deum honos, & gratitudo debetur, ueluti eis, qui Dei uice quodammodo funguntur. Quæ meritu sequentia præcepta, quæ ad priuatam proximi dilectionẽ spectant, præcedũt. Nam quãdo animus se recte habet erga deum, & eos qui dei loco sunt, fieri uix potest, quin cætera quoq; quæ proximo debemus facile sequantur.

Ad omne op' malũ. instructus neq; deum neq; parentes reuereatur.

Contra uero dubiũ non est, eum qui neq; deum neq; parẽtes reueretur, facilime cõmittere in proximum, ut merito quis priorũ præceptorũ, transgressionẽ, ueluti radicẽ quandam cæterorũ flagitiorũ, atq; adeo omnium malorũ esse putauerit, qui enim fieri potest, ut nõ irruat in omnia flagitia, qui desertus a deo & sub dñi maledictione (q̃ præcedentiũ mãdatorũ præuaricatio irrogat) positus, satanæ mancipiũ effe-ctus est. Iam cum post deum & parentes iubeamur diligere proximos sicut nos ipsos, aptissime sanè ĩter ea mãdata quæ proximi læsionẽ prohibẽt, primũ illud est, quod ad proximi uitã ac corpus pertinet, quæ possessio cuiq; charissima est.

hoc pceptũ ad vitã & corpus proximi respicit.

VT autẽ hoc præceptum cum duobus sequẽtibus intelligas, nõ est necesse interpretationem remotius petere. Quod Christus ipse apud Matth. ca. vi. ea dilucide admodũ enarret ac exponat. Vbi etiã duo inter cætera Christũ docere uides, Primũ legem esse spiritualem, quæ non solo externo opere, sed spiritu magis & affectu sit adimplenda. Secundo, docet Christus præcepta ista negatiua e regione affirmatiuam requirere, quod postea in singulis ex ipsius Christi uerbis fiet manifestius, nam ut ab enarratione istius præcepti incipiamus, si uerborum corticem tantum intuearis, uidetur hoc præcepto tantum retusam Iudæorum crassam malitiam, qua in homicidio committendo adhibeant. At Christus declarat non sufficere, ut huic præcepto satisfacias, continere manuum a cæde, nisi etiam contineas animum ab omnibus affectibus qui huc tendunt, cum ait: Audistis, quia dictum est antiquis, Non occides, qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico uobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo Racha, reus erit consilio, qui autem dixerit

Duo docet Christus

Lex spiritualis.

Matth. 5

Au. de verbis dñi in mõte lib. 1

fatue, reus erit gehennæ ignis. Primus enim gradus ad læ- dendum est ira in animo concepta, quæ nihil aliud est, q̃ do- lor flagitans uindictam. Proximus ira irrumpens in uocem indignationis q̃ dominus appellat Racha. Tertius est dolor irrumpens in man istum conuitium, ut cum dicimus, fatue. Planè ergo Christus docet, non tantũ homicidam esse apud deum, qui uitam proximo eripuit, sed & omnem illum qui proximum odit, hoc est, qui male uult tametsi iram animo cælauerit, & necdum in ullam indignationis uocem proru- perit. Accipe tamen Christi sermonem de ea ira, quæ læden di affectum coniũctum habet, alioqui irascimur & his, qui- bus bene uolumus, non ut lædamus, sed ut corrigamus & odimus in homine, non q; fecit deus, sed q; fecit ipse. Idq; zelo iustitiæ sine peccato. In q̃ sententiam Psaltes dixit: Ira scimini & nolite peccare. Et alibi: Iniquos odio habui. Il- lud ergo intuendum est, quid sit irasci, indignari, & conui- tium inferre fratri suo, quoniam non fratri irascitur, qui pec cato fratris irascitur, q; non prohibet Christus, sed qui sine causa irascitur, is non peccato, sed fratri irascitur, q; Chri- stus uetat. In his ergo sententiis, subaudiendum est (sine cau- sa) aut si mauis uindicandi studio. Nam alioqui & Paulus in hoc præceptũ impedisset, cum pontificis iussu palma per- cussus aiebat, percutiat te dominus, paries dealbate. Et cũ Galatas. stultos uocat, non enim id fecit Paulus sine cau- sa, fecit item id cum summa mansuetudine citra ullam per- turbati animi indignationem, q; utrobiq; satis ex sequenti- bus constat. Nam ut illic testaretur (q̃ immotam custodisset animi tranquillitatem) & q; nihil iratus dixisset, insultanti bus sibi Iudæis ac dicentibus, principi sacerdotum maledi- cis. respondit nesciui fratres, quia princeps est sacerdotum.

Ira gradus in lædẽdo.
Indignationis vox Racha.
Cõuitium
De qua ira loquitur Christus
Au. de ser. dñi ĩ mõte lib. 1
Psa. 4. 118
Sine causa iraici prohibitum.
Sine causa
Acto. 23
Gala. 1.
Au. de ser. domini in mõte. lib. 1

Nemo enim perturbatioris animi in hunc modum tam cito respondisset. Hic uero nempe ad Gala. scribens, ne id q stultos eos uocaret contumeliæ causa fecisse uideatur, eos etiam fratres nominat. utrobiq; ergo Paulus iustam causam habebat, q quæ diceret tuendæ ueritatis gratia (cui Ananias impie maledicebat indignus sacerdotum principatu) deinde etiam corrigēdi studio diceret. Docet itaq; Christus uim huius præcepti hoc postulare, ut omnem deponamus affectum in proximi læsionem procliuem. Porro, quum iram prohibet, qui primus gradus est quo a mansuetudine & mititate deflectimus, multo magis odium prohibuisse, uidebitur, quæ est ira inueterata. Nā si irasci non est fas fratri sine causa, multo minus fas est, animo tenere aliquid, ut in odium indignatio cōuertatur. Ad quod ptinet q Paulus ait. Non occidat, sol super iracundiam uestram. Et cum utraq; peior sit inuidia, quæ alienam felicitatem, suam interpretatur iniuriam. Quis dubitat, uetita ira magis etiam inuidiam uetitam esse? Nec mirum, & irascentem, & indignantem, & conuitium inferentem in hoc præceptum impingere. Sunt enim huiusmodi præcepta secundæ tabulæ pertinentia ad doctrinam de dilectione proximi, quæ sola in omnibus huiusmodi mandatis potissimum quæritur, quā si habeas, quomodo fratri irasceris? At hæc si exciderit animo, uel sola ira subintrante, qua fratri male uelis, quis non uidet te potioris huius mandati partis, iam corā deo factum esse transgressorem? Etsi enim manum non admoueas iam mente peccasti. Porro, qui fratrem suum ratione ac prudentia priuat, facitq; ut a nulla differat bestia, quomodo imunis est a reatu huius præcepti? quod ut cætera, charitatem proximi requirit. Etenim qui schommatis & contumeliis persequitur,

[Margin notes: vis huius præcepti. — Au de ser. dñi i mon te lib. 1. — Ira. — Odium. — Ephe. 4 — Inuidia. — Indignātis vox.]

charitatem destruitur, quæ destructa simul omnes tolluntur uirtutes, sicut omnes conseruantur ea salua. Damnatur igitur hic in uniuersum cor erga fratrem male affectum, & priuatæ uindictæ cupiditas. C̄ uiuis. Damnatur cor male affectū erga fratrem

ATq; hinc liquet hoc præceptum non pertinere ad magistratus, qui publica iudicia exercent, & legitimis pœnis sontes afficiunt, non enim ipsi sunt, qui occidunt, sed lex dei ferit. Iubens unum membrum tolli ob totius corporis incolumitatem, non enim iudex suo nomine, sed dei uindicat, nec frustra gladium portat, uindex in iram, ei qui male agit, quin magistratus animaduertendo insontes quā proxime deum refert, unde & dij uocantur iudices, tantum abest, ut occidendo delinquant, qui nisi occiderent, delinquerent, quod mandatum habeant exercendi uindictam, iuxta legem quæ non humana, sed diuina potius, hoc est diuinitus ordinata existimanda est. Sic Moses (quo nihil clementius fuit) percussit, & sacerdos Phinees percussit, & cessauit quassatio. Legitur & Helias multos morte affecisse, & propria manu, & igne diuinitus impetrato, nimirum diuinitus iussus, non desiderio uindictæ sed amore correctionis, De quo Helia quum exemplum discipuli domino suggererent, commemorantes, quid ab eo factum sit, ut etiam ipsis daret potestatem petendi de cœlo ignem ad consumendum eos, qui sibi hospitium non præberent, reprehendit in eis dominus non exemplum prophete sancti, sed ignorantiam uindicandi, quæ adhuc erat in rudibus. Verum, quoniam deus temerariam sanguinis effusionem magnopere odit. (Nunquid enim non occurrit in ueteri testamento sanguinis prohibitio, quod & mysterio prohibiti esus sanguinis satis demonstratum est) omnino uidendum est magi-

hoc p̄ceptū nō pertinet ad magistratus. Roma. 13. Iudices dīj Vīdictā exercēda secū dū legem Exodi. 32 Nume. 25 Psal. 105 4. Reg. 1 Eius sāguinis p̄hibitio q̄d sit.

ſtratui, ut in negotiis, ubi de ſanguine fundendo diſcepatur, circunſpecte, conſiderateq́; agat. Quòd faciet, ſi & rite & recte iudicare inſtituerit, Rite iudicat, cum iuris ordine ſeruato ſententiam profert, quod in Deute. præcipitur, cum dicitur: Iuſte quod iuſtum eſt, exequaris. Recte iudicat, qui ex legis præſcripto, tanquã miniſter dei, zelo iuſtitiæ maleficium punit. Nam qui corrupte iudicat, aut legibus ad priuatum odium commodum ue abutitur, ſeu ex cupiditate, alio ue quocunq́; malo affectu, aut cum acceptione perſonarum iudicat, aut maiorẽ pœnam q̃ lex infligit, is iudex homicidium patrat etiam ſi nocens morte dignus ſit.

Ritæ ac recte iudicãdum.

Deut. 16

Recte.

An liceat Chriſtiãis bellum gerere.

IDem de bello ſentiendum eſt. Nam etſi Chriſtianos deceat ac optandum ſit, ut omnes ſic a bellis abhorreant quaſi ſit parricidium illic occidere, quando omnis Chriſtianus Chriſtiano germanus eſt, tamen cum mali maiori ſemper numero ſint, qui non tantum ad perfectionem Chriſtianiſmi non accedunt, ſed ne nomen quidem Chriſtiani hominis ſibi iure uendicant, quis non uidet neceſſe eſſe, ut ſint & in eccleſia magiſtratus, qui uim ui repellant? Qui latrocinia & ſeditiones armis & bello compeſcant, ne reſpublicæ & uita cõmunis diſſipentur? Sed uiderint principes, ut non aliter bellum, q̃ iuſte & legitime ſuſcipiant & gerant. Iuſte autem tum demum ſuſcipitur, quum non uoluntarie, ſed coacte, tum demum quum nulla alia ſpes eſt pacis ac iuſtitiæ tuendæ, non priuata, ſed publica authoritate, hoc eſt, permiſſu ſupremi magiſtratus (qui nobis Cæſar eſt) initur. Deinde, cum non aliter quàm ex iuſta cauſa indicitur, ueluti ſunt pacis & tranquillitatis publicæ tuitio, patriæ defenſio, & in primis ſeditionis compreſſio. Recte uero geritur, non aliter, quàm ſi eodem quo diximus affe-

Quãdo bellũ iuſte ſuſcipiatur.

Recte quãdo geratur

ctu, idq; iustis conditionibus geratur. Siquidem scriptura docet, Non ante in bellum descendendum, nisi hostibus pax offeratur, atq; illi pacem dare nolint, deinde ne propter minus malum peius cōmittatur, ut insontibus parcatur, ut imbecilles agriolæ protegantur, ut fides etiam hosti seruetur. Deniq; ut sola pax quæratur, qua parta, deinceps omnis belli strepitus omnino cesset. Ad hunc modū Dauid aliosq; uiros pios ac sanctos pugnasse legimus. Atq; ut unum aut alterum exemplum belli iure suscepti ac recte gesti afferamus. Cum Absolon seditionem mouisset, ac patrem Dauid regno expulisset, necessitas bellum suasit, descendit Ioab parua manu contra ingentem exercitum Absolon, committitur prælium, uincit Ioab. At statim cum exercitus terga uertisset, Ioab qui poterat insequendo omnem seditiosum Israel ad unum interemisse, retinet exercitum suum ne persequatur Israel fugientē, uolens parcere multitudini. Quid uero dauid, nunquid post cædem misit ad occidendum eos, qui filio suo in hac factione fauerant? qui in bello contra se gesto fuerunt duces, tribuni & centuriones? Neutiquam Quin & Amasiæ, qui seditiosum exercitum duxerat dixisse legitur. Nonne os meum & caro mea es? hæc faciat deus & addat si non magister militiæ fueris coram me. Itidem cum non multo post, Siba uir Belial factionem similem concitasset ac tuba cecinisset. Non est nobis pars in Dauid, neq; hereditas in filio Isai, etiam cum coniuratis in Abelam uenisset, Ioab cum exercitu secutus, ut expugnaret Abelā, interpellatus per mulierem, cur præcipitaret hæreditatem domini? Respondit: Absit hoc, Absit hoc. Tradite mihi solum Siba, qui leuauit manum suam contra regem, Quod cum factum esset, & proiectum per murū abscissum

Deut. 20

Dauid pugnator. 2. Reg 15. 16. 17. 18

Mititas Ioab,

Mititas Dauid. Amasias.

2. Reg. 20

Grauis censura in principes qui iniuste belligerantur. caput uidisset Ioab, non deprædatus est seditiosam urbem, nulla spolia retulit, sed abscisso capite authoris motæ seditionis contentus receptui cecinit ac abijt. Cæterum principes qui eiuscemodi exēpla non insequuntur, ueluti qui non necessitate adacti, neq; reipub. sed studio ob priuatos affectus bellū suscipiūt, aut nō legitime gerunt, uel fidem fallunt, tot homicidia cōmittunt, quod homines in eo bello uel pereunt, uel ad famē adiguntur. Adde, quisquis uel odio, uel spe prædæ currit ad bellū, etiam si neminem occidat, coram deo tamen homicida est, nō enim uoluntas abfuit, sed uoluntati defuit occasio. Iohānes ille Bap. militibus legē præscripsit, nec dubiū talem quam si præuaricētur, maximi criminis rei fierent. Neminē (inquit) concutiatis, nemini calumniam inferatis, sed contenti estote stipendiis uestris, quā merito principes suis militibus sedulo inculcandam curarent.

In milites stipēdiarios.

Lucæ. 3

Quæstio

VErtunt etiam quidam in quæstionem, num lex ciuilis, quæ homini priuato uim ui repellere concedit, pugnet cum Euangelio? Nos putamus non pugnare, sed licere capitis periculum intentantis exitio depellere, si tamen certa mors intēditur, nec est aliud effugiū, Nā cum eo casu certo quodam ordine & modo, quem lex præscribit, magistratus uim ui depellere concedat, uidebitur inuadens, hoc ordine & modo occisus, magis ipsius magistratus, q̄ priuata authoritate occisus. Verū, quum plurima sint, quæ ad obseruandum hunc ordinē & modū requiruntur, ueluti inter alia ac potissimū, ut omnis affectus lædendi inuasorem penitus absit, talis autē affectus non facile in conflictu retineatur, idcirco nos homini Christiano suaserimus, ut in ea angustia ante omnia dei auxiliū imploret, quod sæpe propinquis est, q̄ credimus, quādo legimus & dracone, eius cuius olim

Dilutio. An christiano liceat vī vi repellere.

Plurima requirūtur vt liceat occidere inuasorem.

Cōsilium pium.

fuerat alumnus clamore excitatũ accurrissime, & a latronibus liberasse, quod si interim deo uisum non sit inuaso praesens adferre praesidium, & malitis occidi q̃ occidere certe existimamus talem Christiani hominis officio functum, nimirum Christi domini sui exemplũ secutũ esse. Quãuis interim secus facientem, ordineq; & modo legitimo se defendentem non damnemus. Neq; enim Euangelium tollit ius naturale, nec legis naturalis ordinationem, sed tantum format affectus ac animum, quem Christus uult ab omnis uindictae cupiditate longe alienissimum esse.

Matth. 5
Euãgeliũ nõ tollit i' naturale.
Matth. 5

CAeterum, ut unde digressi sumus, reuertamur, docet (ut diximus) Christus hoc praeceptum, non tantum omnem uindictae cupiditatẽ prohibere, sed & ut negatiuũ ut, e regione tamẽ affirmatiuã requirere, multasq; ac eximias uirtutes, atq; adeo ipsissimos fructus spiritus includere ac requirere. In primis enim requirit humanitatem ac mansuetudinem, quae uirtus proprie opponitur irae ac rixis, odio quoq; rancori & inuidiae. Secundo, concordiae studiũ postulat, ut in omni negotio proponamus, redire cũ proximo in gratiam, quod Christus indicat, cũ inquit. Si offeras munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinq; ibi munus tuũ ante altare, & uade prius reconciliare fratri tuo, & tunc ueniẽs offeres munus tuũ. Tu uero intellige pergendũ, nõ quidẽ pedibus corporis, sed animi motibus. Absurdum est. n. credere si absens sit, & trans mare cõstitutus qui recõciliãdus fuerit, & tale aliquid ueniat in mentẽ, Christũ praecepisse tãtisper ante altare munus relinquẽdũ donec post terras & maria pererrata rediẽs offeras deo. Spiritaliter ergo Christi uerbũ intelligendũ est, ut scilicet te humili affectu prosternas

Ibidem. Hoc pceptũ icludit eximias uirtutes.
Galath. 5
mãsuetudo
Au. de ser. dñi i mõte lib. 1
Explicatur locus in Matth. 5

fratri, ad quẽ reconciliandũ satis perrexeris, si ad eum chara cogitatione cucurreris, atq; ita etiã, si præsens sit poteris eũ non simulato animo lenire, ac in gratiã reuocare ueniam postulãdo, si hoc prius corã deo feceris, pergens ad eum, nõ pigro motu corporis, sed celerrimo dilectionis affectu, quod ubi feceris, tum inde ueniens, id est, intentionem reuocans, ad id quod agere cœperas, offeres munus tuum, nimirũ preces ac alia spiritualia sacrificia, quæ nõ accipit deus, nisi a cordibus charitate proximi imbutis. Tertio, monet Christus hoc præcepto contineri etiã id, quod & Paulus docet, ut pacem cũ omnibus hominibus (quantum in nobis est) habeamus, quũ ait: Esto consentiens aduersario tuo cito, quum es cum eo in uia, ne forte tradat te aduersarius tuus iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Et huc spectat, quod Christus beatos pronuntiat pacificos, qui student non solum inter alios dissidentes sarcire concordiam, uerum etiam ultro inuitare ad pacem, a quibus sunt offensi. Quarto & tolerantiam a nobis exigit Christus, ut hanc legem adimpleamus, ut scilicet nõ solum cupiamus habere pacem cum omnibus hominibus, sed etiam ne detrectãti pacem pro malo malum reddamus, cum inquit: Ego autem dico uobis, non resistere malo, sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alterã. Id quod & Paulus aliis licet uerbis expressit. Nõ reddentes (inquit) malum pro malo. Quinto, patientiam etiam postulat, qua nõ tantum malos toleramus, sed etiã patimur eos abuti nostra tolerantia, parati adhuc, magis damni ab eis accipere, q̃ iniuriam referre quod Christus significauit, cum inquit: Et ei qui uult tecũ in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte illi & palliũ. Sexto, supra hæc

Matth. 6

Pacis studiũ cũ omnibus hõibus.

Matth. 5

Ibidem.

Pacifici.

Matth. 5

Roma. 18

Patientia.

& benignitatem ac mititatem in nobis desiderat, cũ inquit: Et quicunq; te angariauerit mille passibus, uade cum illo et alia duo. Benignitas enim & mititas uirtus est lenis, tranquilla, ad familiaritatẽ suam inuitans, & pluris faciens cõcordiam & animi tranquillitatem, q̃ exteriorem quietẽ & otium. Septimo, & bonitatem a nobis postulat, qua nemini nocemus, sed ad benefaciendum omnibus sumus expositi, cũ inquit: Qui autem petit a te, da ei, & uolenti a te mutuare, non auertaris. Quo quid aliud significat, q̃ a nobis requiri, ut necessitatem patienti ac reddere sortem cupienti ac uolenti mutuum demus sine spe lucri, egentibus uero, etiam sine spe sortis de nostro tribuamus. Octauo ultra bonitatẽ eximium etiam illum charitatis gradum in nobis requirit, quo & inimicum, etiam nobis incommodantem toto pectore cõplectamur & beneficentia etiam afficiamus, quemadmodũ solent parẽtes paruulos, uel phreneticos filios (a quibus multa sæpe patiuntur) non minus diligere, atq; insuper omnia tentare, ut ipsorum saluti consulant. Quamobrem Christus inquit: Ego autem dico uobis, Diligite inimicos uestros, benefacite ijs qui oderunt uos. Postremo, Christus præter hæc omnia summum charitatis gradum a nobis exigit, qui in lõganimitate consistit, quæ uirtus nõ solum malos tolerat, atq; maiora ab eis tolerare parata est, sed etiam adhuc inuicto quodam animi robare eorum emendationem expectat, atq; adeo salutem optat. Quod Christus significarit, cũ diceret: Orate pro persequentibus & calumniantibus uos, ut sitis filij patris uestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Vides quantum huius præcepti uis, secundum Christi enarrationẽ ab exteriori cortice legis (in quo Iudæi fœlicitatem

Mititas. Matth. 5
Benignitas
Bonitas. Matth. 5
Mutuũ dantes. &c.
Beneficentia erga inimicum
Au. de ser. domini in mõte. lib. 1
Matth. 5
Lõganimitas sũmæ charitatis gradus. Matth. 5
Vis pcepti

Roma. 12 suă cōstituunt) distent. Vides q̃ non sufficiat externæ nō occidere, si semel etiam omnem lædendi affectū non deponas, omnēq; uindictā deo resignes. Rursum uides hoc præceptū solo affectu impleri, nec sitū esse in externo opere sed in incorrupta ac bona uolūtate, qua proximū non tantū non lædere, sed eius saluti q̃ maxime cōsultū uelimus, existimātes, quod res est, eum tametsi malū misericordia dignū, quin tanto magis dignum, quo est peior, præsertim, quod malitia ex natura non cōtraxerit, sed diabolo faciat instigante, quē si per nostram misericordiam eijcere poterimus, dubium non est, nos in eorū numero censendos, de quibus dictū est: Beati misericordes, quoniā ipsi misericordiā consequentur.

Hoc præceptū affectu impletur

Au. de ser. dñi ī monte lib. 1

Matth. 5

Qui peccēt ī hoc præceptum.

EX superioribus autem manifestum euadit, quinam in hoc præceptum peccent. Principio enim, qui ira ac odio in proximū deflagrant, aut inuidia contabescunt huius præcepti plane obliti uidentur. Nā ut apud Iohannē est, Omnis qui odit fratrem suum, homicida est, Quamobrem tam serio monet Paulus, ut omnis amaritudo, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur a nobis, Quin et Sapiens ueteris legis iubet, ne comedamus cum homine inuido, & ne desideremus cibos eius. Præcipit quoq; uetus lex, ne odio habeas fratrem tuum in corde tuo, sed ut publice arguas eum, ne habeas super illo peccatum, Secundo in hoc præceptum peccat, qui contumelia proximum aficit, qui iniuriis honorem proximi commaculat, qui libellis famosis proscindit. Calumniator, Sycophanta, & criminator, pro gladio, lingua utuntur & calamo. Sicut scriptum est linguam maledicam esse malum plenum ueneno mortifero, quàm & Psaltes nouaculæ acutæ confert. Tertio, in hoc præceptum peccat, qui quum proximum seruare possit, non seruat, aut

1. Iohan. 3

Ephe. 4

Prouer. 15

Leuit. 19

Lingua & calam⁹ gladius.

Iaco. 3

Psal. 63

qui pauperem suis facultatibus exuit. Auarus ergo dũ egẽ ti non occurrit, fame occidit. Et ut non pereat proximus, nihilosecius, (quantum in illo est) qui periclitanti nõ tulit opẽ extinxisse censetur. Vnde ecclesiastici tricesimoquarto scribitur: Panis egentium uita pauperis est, & qui defraudauerit uir sanguinũ est. Et uulgare est illud Ambrosii uerbum. Pasce fame morientem, quisquis enim hominem pascẽdo seruare poteris, si non paueris, fame occidisti. Eodem reatu obstringitur, qui ob iustitiam captiuos non redimit, aut qui iniuriam a fratre, cum potest, non repellit. Qui enim non repellit a socio iniuriam (cum sine periculo potest) tam est in uitio, quàm ille qui facit. Vnde scriptum est: Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui ducuntur ad interitum liberare necesses. Patrum quoq; decreta clamant, mortem probatur infligere, qui hanc quum possit, non excludit.

Auarus occidit.
Eccle. 34
Amb. 86 dist. c. pasce
Prouerb. 24
83. dist. c. 1

Quarto, occidunt, quicunq; hñt peruersam uoluntatẽ lædẽdi proximi. Quamobrẽ malefici, qui incãtamẽtis suis perimere ac lædere studẽt, homicidæ censendi sunt.

Malefici

Deinde omnino committunt homicidium, qui uel imperio, uel consilio, uel persuasione, uel impulsu, uel dissimulatione in mortem hominis & sanguinis effusionem consenserint, qui alios inter se cõmittunt, & in mutuum dissidium alliciunt, ac prouocant, qui discordiam excitant, quos non dubium est minus peccare q̃ si manum ad cædem adhibeant. Sic Dauid occidit Vriam, sic Iesabel occidit Naboth, Herodias Iohãnem Baptistam. Deniq; Iudæi sic occiderunt Christum, subclamantes, Crucifige, crucifige eum. Id quod & in Deuteronomio indicant, quum dicitur. Maledictus qui clam percutit proximum suum, Et Psaltes ait: Exacuerunt ut gladium linguas suas, ut sagittẽt in occultis immaculatum. His

Qui cõsentiũt I nece
2. Reg. 11
3 Reg. 21
Mar. 6
de pœn. distin. c. periculose.
Psal. 63

uero magis rei sunt, qui non tantum animo sed etiam manu
Exod. 21 *ipsa cædem perficiũt, quo lex morti absq; ulla misericordia*
Ibidem. *addicit*. *Qui percusserit* (inquiens *hominem, uolens eum occidere, morte moriatur. Item, si quis per industriam occiderit proximum suum & per insidias, ab altari meo euellas eum, ut morte moriatur*. Peccant dein in hoc præceptum & iudices (ut diximus) qui sontem damnant, non ut
2. Par. 19 *suo officio, sed affectibus uoluptatibusq; satisfaciant, obliti eius, quod Iosaphat iudicibus præcepit, non hominis exercebitis iudicium, sed domini, & quodcunque iudicaueritis, in uos redundabit, Si timor domini uobiscum, & cum diligentia cuncta facite*. Ad eundem modum peccant carnifices seu lictores, iudicium ministri, qui occidendo hominem, lucrum quærunt ac sponte faciunt, quod tantum iustitiæ contemplatione faciendum erat. Præterea (ut diximus) ab homicidio non excusantur principes, qui bel-
Qui sibi mortẽ consciscunt. lum non legitime suscipiunt, uel qui non iuste gerunt. Postremo, non dubium est, eos in hoc præceptum grauissime committere qui sibi mortem consciuerunt. Lex enim generalis est, quæ simpliciter prohibet ne occidamus, Quin hoc homicidium omnium funestissimum reputatur. Ad quem modum legimus Achitophel se laqueo suspendisse, qui erat typus Iu-
Matth. 27 dæ proditoris, seipsum laqueo suffocantis, Matthæi. xxvij. Quod tamen de his intelligi uolumus, qui uel desperatione gratiæ dei, uel desponsione animi. uel impatientia uitã (maximũ certe dei donum) abrumpũt, Nam aliud est iudicium de his, qui amentia aut mania laborantes, sibi manus adferunt. Nam quum hic morbus omne mẽtis iudicium adimat,
Iudi. 16 homicidium (quod sine peruerso affectu non committitur)
2. Maca. 6 & 14 haud perpetratur. Sunt qui hic laborant de excusando Sam

pson,

pson, Eleazaro, ac rasia, qui in iudicium ac Machabæorum libris, non sine laude mortem sibi intulisse seu saltem accelerasse leguntur. Deinde de excusandis Leone papa & Auiano Alexandriæ episcopo, quorum alter sibi manum amputauit quod per illam libidinis ignem ad animum sibi sensit proserpere, postquam eam puella quædam esset deosculata, Alter conspicata & concupita fœmina, oculum sibi eruit. Item, qui de Nyceta martyre soliciti sunt, qui cum mollissimo lecto arte colligatus iaceret, & resupinatus a meretrice omnis generis illecebris ad Venerem excitaretur, linguam suam mordicus abscissam in os scorti conspuit, ut uel ita imminentem libidinis pestē repelleret, nos etsi ea facinora omni uacare culpa affirmare non audeamus, eam tamen culpam, si qua fuit, nō omnino damnabilem iudicamus, quòd eam leuiorem faceret zelus custodiendæ legis dei, ac ardens desiderium, non tantum uitandi offendiculi, sed & præbendi testimonium fidei suæ, ne ex eorum imbecillitate infirmi læderentur, præsertim quum illi in Machabæis non ante sibi uitam abruperint, quàm uiderint ipsis certam mortem a tyranno intentari.

Leo Auianus

Nyceta.

2. Macha. 2 &. 14

F*Initimi sunt seipsos enecantibus, qui aut crapula aut ebrietate se obruunt ac enecant, Nam Sapientis uerbum est: In multis escis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit ad choleram. Item, propter crapulam multi perierunt, qui autem abstinens est, adijciet uitam. Cæterum qui ieiuniis, uigiliis, frigore, nuditate, reliquisq; corporis afflictionibus, sibi uitam uel abrumpunt uel abbreuiant hi (si adsit hypocrisis) homicidæ sunt, si syncerus animus, leuius peccant, præsertim si studio iuuandi proximi modum excedant, Charitas enim multa excusat. Deniq;, huius præ*

O uidēte tiē dū q vigilus aut ieiuniis sibi vitā abrūpūt

1. Cor. 13

cepti uim non præstant, qui inimicis suis non condonant, qui opera misericordiæ erga quoslibet etiam inimicos non exercent, qui pro eis orare detrectāt. Breuiter, qui eos neq; amore, neq; obsequio prosequuntur.

PRAECEPTVM SEXTVM NON MOECABERIS.

ordinis rō. INiuria in proximum atrocissima est homicidium, proxima adulterium, ut enim uiro nihil coniunctius, nihil charius uxore legitima, ita nulla est contumelia intolerabilior, quàm uxor per adulterium constuprata. Iusto itaq; ordine hoc sextum præceptum, quod coniugia munit, præceptum illud sequitur, quod corpora & uitam proximorum

Xp̄s hoc p̄ceptū interpretatur Matth. 5 tuetur ac defendit, Hoc autem præceptum Christus Matth. 5. ad eundem modum interpretatur quo præcedens, docens eo submoueri non tantum externum adulterium, sed & omnem penitus adulterij causam ac radicem, atq; adeo omnes

vis hui' p̄cepti. affectus, qui huc tendunt. Audistis (inquit) quia dictum est antiquis, Non mœchaberis, Ego autem dico uobis, quia omnis, qui uiderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœ

Ira. Cōcupiscētia. catus est eam in corde suo, Sicut enim ira mater est homicidij, sic concupiscentia adulterij, Omne enim adulterium ex concupiscentia nascitur. Ergo nunquam radicitus sustuleris

Matth. 5 3. Iob. 3 adulterium secundum legis mādatum, nisi præcideris etiam omnem concupiscentiam secundum Christi præscriptum ac spiritum. Nam & quemadmodum qui fratri irascitur, apud deum homicidij reus est, qui non magis opus considerat q̄ affectum, Sic qui concupiscit mulierem alienam, iam mœchatus est eam in corde suo, idq; etsi non apud homines, apud deum tamen, qui magis uoluntatem respicit, quam o-

pus, qui etiam quæcunq; præcipit, toti homini præcipit, qui corpore constat & animo. Quamobrem quum lex dicit, nō mœchaberis, quid aliud uult, quàm ne uel animo uel corpore adulterio te conspurces, ne scilicet corpus libidinis æstuet, ne ue mens fœda concupiscentia inardescat? Mœchiæ autem nomen, etsi Græci ad significandum adulterium frequentius accommodent hoc tamen loco mœchiæ appellatione omnis illicitus concubitus, atq; illorum membrorum non legitimus usus uenit, idq; non omnino contra uocabuli rationem, Nam ut adulterari Latinis, ita μοιχεῖν, Græcis uerbum est generale ad omnem corruptionem, Nam & monetam adulterant, qui eam uitiant, & adulterant uerbum dei, qui illud corrupto affectu tractant. Et in hanc certe sententiam non tantum Euangelium, sed & lex ipsa uetus, hoc præceptum interpretatur, Quemadmodum legimus Tobiā filium suum docuisse, quum ait: Attende fili mi ab omni fornicatione, & præter uxorem tuam nunquam patiaris crimen scire. Et in leuitico dicitur: Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel. Et Ecclesiastici.xli. Erubescite ab conspectu mulieris fornicariæ. Paulus item Apostolus fornicationem magna quadam uehementia, nō uno in loco detestatur ac probibet: Hæc est (inquit) uoluntas dei sanctificatio uestra, ut abstineatis uos a fornicatione, ut sciat unusquisq; uestrum uas suum possidere in sanctificatione & honore non in passione desiderij. Rursus.i. Corin.vi. Fugite fornicationem. Item Ephe.v. Fornicatio autem & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in uobis. Atq; adeo hoc crimen abbominatur, ut nolit nos ullam cum fornicariis habere uitæ consuetudinem. Sic legis, i. Corin.v. Scripsi uobis in epistola, ne commisceamini

Au.q̃ōnī ī Exo. li.2

Mœchiæ appellatione hic venit ōis illicitus coit᷒

Tobiæ. 4

Deute.23

Eccle.41

fornicariis. Item, *Si is qui frater nominatur inter uos, fornicator est, aut auarus &c. cũ huiuſmodi nec cibum ſumere.* Nec mirũ, quod ſcriptura doceat, nullã propemodũ peſtem turpius, q̃ fœdã illã libidinẽ hominẽ cõmaculare, atq; adeo totũ cõmutare, quæ ſanè facit, ut uix agnoſcas hominẽ eũdẽ eſſe. Teſtis eſt Dauid, quo nemo cordatior, nemo piẽtior, nemo mãſuetior, At is ubi turpiſſimæ libidinis æſtu exardeſcit, q̃ fit carnalis, excors, ac crudelis, atq; adeo ſui diſſimilimus. Quinetiã homicida, ut omnino uerum ſit, quod Oſe. ix. legimus: Fornicatio & uinum & ebrietas auferunt cor, Et Solomon Prouer. v. Stillans (inquit) fauus eſt ſcorti os, & mollius eſt q̃ oleum collum eius, uerum poſtrema illius amara ſunt, uelut abſinthium, ac acuta ceu gladius. Atq; idem etiam Solomon huius rei potẽtiſſimum exemplum eſt, Nam etſi ipſe a domino cor ſapiens & intelligens nactus fuerit intantum ut nullus ante eum ſimilis ei fuerit, nec poſt eum (ut ſcriptura teſtatur) conſurrecturus ſit quiſpiam, tamen quum cœpiſſet adamare mulieres alienigenas: En quantum mutatus eſt ab illo Solomone ſapientiſſimo? Statim enim deprauatum eſt cor eius per mulieres, ut non eſſet deinceps perfectum cum domino deo ſuo, ſed intantum auerſum, ut ſequeretur etiam deos alienos, & coleret ille Solomon nuper omnium ſapientiſſimus Aſtarthen deam Sydoniorum, & Chamos deum Moabitarum, & Moloch idolum Ammonitarum, Et qui quæſo (ut omittamus exempla) fieri poteſt, ut non totus auertatur a deo, qui libidinibus ſeruit. Quum Apoſtolus. i. Cor. vi. dicat: An neſcitis, quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur qui autem adhæret domino, unus ſpiritus eſt. Et ſtatim poſt, Omne peccatũ quodcunq; fecerit homo, extra corpus eſt, qui autem fornicatur,

Fœda libido totũ hominẽ plane cõmutat.

3. Reg. 11

3. Reg. 11

in corpus suum peccat. Quod si roges quur sic? Respondebit Apostolus, quod corpus non fornicationi, sed domino, & dominus corpori. An nescitis (inquit) quoniam corpora uestra sunt Christi, & quoniam mēbra uestra templum sunt spiritus sancti, qui in uobis est, quem habetis a deo. Tollam ergo (ut rogans subijcit ille) & membra Christi, faciā membra meretricis? Absit, Quin potius (ut idē monet) quum nostri non simus (empti enim pretio magno sumus) hoc nobis curandum est, ut prostratis omnibus immundis concupiscentiis & desideriis, perpetuo glorificemus & portemus deum in corde & corpore nostro.

CAEterum, *huius criminis grauitatem uel sola pœna proposita satis ostendit, Nam uix ullum peccatum est, quod atrocius in scripturis punitum legamus atq; illud, Id quod satis testatur diluuium quo deus totum mundum perdidit, eo quod omnis caro corruperat uiam suam super terram, perdidit quoq; atq; etiam in cinerem redegit Sodomā & Gomorram, urbes florentissimas, ut ne ruina quidē superfuit, illorūq; incolas externis cruciatibus destinauit, quod scortationi & stupris uacarint, quemadmodū testatur Apostolus Iudas: Sicut (inquit) Sodoma & Gomorra, & finitimæ ciuitates, simili modo exfornicatæ & abeuntes post carnem alteram, facti sunt exemplum, ignis æterni pœnā sustinētes, Præterea sic legimus, uigintitria milia de filiis Israel plaga diuinitus immissa ob fornicationē cum filiabus Moab perijsse. Quod exemplum Paulus. 1. Corin. x. nobis intuendam proponit: Neq; (inquit) fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, & occiderunt una die uigintitria millia. Hæc enim omnia in figura contingebant illis, Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fine seculorū de-*

grauissime sæpe est punita fornicatio, & adulterum.

Gene. 6. 7

Gene. 19

Iudæ. 1

caro altera

Nume. 25

Scortatores regno dei excluduntur.

uenerunt, Nec dubitat etiam tantus Apostolus, scortatores regno cœlesti excludere & inferni pœnis mancipare, quum inquit .i. Corin. yi. Neq; scortatores, neq; adulteri, neq; molles, &c. regnū dei possidebunt. Et alibi: Scitote intelligẽtes,

Ephe. 5

quod omnis fornicator, aut immundus etiam, non habebit hæreditatem in regno Christi & dei. Rursus ad Hebræos cap. xiij. Fornicatores & adulteros iudicabit deus.

Vis præcepti

X's prohibet omnia quę vel excitāt vel nutriunt libidinem.

PORro quum christus animi libidinem ac concupiscentiam tanto serio prohibeat, simul quoque prohibet quæcunque eam uel excitant uel nutriunt, qualia sunt, uel uerba impudica, lasciuæ historiæ, spurcæ cantilenæ, imagines indecoræ, deinde oscula, tactus cogitationes, nimius ornatus & comptus corporis, occasio, & potissimum crapula, ebrietas, desidia, otium, somnus, & si quæ sunt similia. Pro-

Matth. 5.

pterea quum prohibuisset concupiscentiam, statim subiecit. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum & proijce abs te, expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam, Etsi dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proijce abs te, Expedit enim tibi, ut pereat unum mem-

Explicatur locus.

brorum tuorum, quàm totum corpus tuum erat in gehennā. Hæc enim docendi gratia per similitudinem dicuntur, non ut quis sibijpsi amputare debeat genitalia, tum quod mem-

Matth. 5

Ab omni eo quātūuis charo nobis cauē dū q̃ ptrahere possit ĩ libidinē.

Affect' animi mēbra.

brorum natura mala non sit, tum quod hoc proximo præcepto planè, ut fiat, prohibeatur. Sed magis his uerbis docetur omnis concupiscentiarum occasio diligentissime uitanda, adeoq; cauendum nobis ab omni eo, quod in huiusmodi peccatum nos potracturum timemus, etiam si id tam charum ac necessarium nobis fuerit, quàm sunt oculi, manus & pedes, imo dexter & potior oculus. Quid enim non

abijcere & contemnere potius eligamus, quàm uitam æternam amittere; & quosnam animorum affectus (qui ipsius quoq; membra sunt) præferemus desiderio regni cœlestis? Principio ergo hoc uidetur monuisse Christus, ut si contingat nos uitæ consuetudinem habere cum eo homine, a cuius fauore tota nostra felicitas post deum dependere uideatur, atq; interim suggestione diaboli fiat, in eius hominis domo aspectum nostrum in mulierculam aliquam incautius coniectum, malæ concupiscentiæ ignibus inardescere, uel nostram pudicitiam solicitari, tum potius esse, ut eam occasionem euitemus, ac q̃ longissime nos elongemus (quantumlibet id ingerat doloris aut incommodi) quàm ut præsenti periculo nos committamus. Sic castus ille Ioseph, dominam suam, quæ in eum oculos suos iniecerat, ad adulterium solicitans, quoad fieri poterat fugiebat, mallens etiam se in uitæ discrimen conijcere, quàm tantum crimen committere. Atque hoc est, quod monet Psaltes, quum inquit: Auerte oculos tuos, ne uideant uanitatem. Et Sapiens Ecclesiastici nono: Virginem (inquit) non conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius, auerte faciem tuam a muliere compta, & ne circũspicias speciem alienam, Propter speciem mulieris multi perierunt, & ex hac concupiscentia quasi ignis exardescit, speciem mulieris alienæ multi admirati reprobi facti sunt, colloquium enim illius quasi ignis exardescit. Nec mirum, Ascendit enim (ut Hieremias propheta cap. decimo ait) mors per fenestras nostras, hoc est, per sensus, Quemadmodum idem propheta alio in loco dixit: Oculus meus deprædatus est animam meam. Et Salomon Prouerb. VI. Nunquid (inquit) potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut uestimenta sua non ardeant, aut ambulare

Gene. 39

Psal. 118
Eccle. 9

Hiere. 9.
Mors spũalis ascendit per sensus.
Thren. 3

super prunas ut non comburantur plantæ eius. Re ipsa comperimus, incendi ignem quum proximat stipula, ad eundē, modum (Hieronymo teste) flammigero igne percutit fœmina conscientiam pariter habitantis.

Hierony.

QVæ quum ita sint, quanto magis putandum est crapulam & ebrietatem ueluti proxima libidinis fomenta, hoc præcepto resecari. Nam ut Salomon ait Prouerb. xxvi. Quum defecerint ligna, extinguetur ignis, Proinde apud Lucam tam serio monet Christus ut attendamus nobis, ne forte grauentur corda nostra crapula & ebrietate. Ad hæc monemur hoc præcepto, prophanam otium securitatem quam maxime uitare, ac prouocamur, ut semper boni aliquid faciamus, ut semper nos diabolus occupatos inueniat, quo respicit, quod Paulus .i. Corinth.iiij. ait: Nolite locum dare diabolo. Et Ezechiel propheta diserte testatur, olim Sodomitis exitij occasionem præbuisse: Ecce (inquit) hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, supbia saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius & filiarum eius, & manum egeno & pauperi non porrigebant, & eleuati sunt, & fecerunt abominationes coram me, & abstuli eos, sicut uidisti? Hæc ergo omnia quantumuis nobis dulcia uideantur, resecanda sunt, & magis eligendum, ut tenuiter, atq; etiam misere uiuamus, quàm ut abijciamur in gehennam. Præsentissimum autem remedium erit aduersus hoc malum, si sedulo a Christo hoc intimis precibus cōtenderis, ut te cōtinentem faciat, tuæq; pudicitiæ florem illibatum conseruet. Alioqui tantum bonum retinere uiribus naturæ frustra contenderis. Nam & Sapiens ait: Non possum esse continens, nisi dominus dederit. Quod si Christum ad eum modum ex toto pectore rogaueris non dubium, illum (ut est pudicitiæ

Lucæ. 21
Hier. de cōsecra. dist. 5 c. nunquā
1. Cor. 4
Ezech. 13
præsentissimū remediū aduersus libidinē
natura modo cōtinēs

summus amator) uotis tuis satisfacturum. Nam & Solomon testatur, Sapientiam esse quæ præstat ut eruaris a muliere aliena & ab extranea, quæ mollit sermones suos. Prouer. 2

CAEterum (*ut Paulo ante meminibus*) *Christus etiam docet, hoc præcepto non solum prohiberi adulterium, atq; omnem illicitum Veneris usum, sed & e regione quoq; requiri uirtutes illas longe pulcherrimas, nempe castitatē, temperantiam, continentiam, sobrietatem, uerecundiā, non factorum tantummodo, sed uerborum etiam & morū, atq; ea exercitia, quibus hæ uirtutes retinentur, ueluti sunt ieiunia, orationes, uigiliæ, ac pij labores. Triplicem autem esse constat castitatem, nimrium uirginalem, coniugalem, & uidualem. Non solum enim castitas uirginū aut uiduarum est, sed etiam coniugum, quemadmodum Apostolus testatur ad Hebræos ult. Honorabile (inquiens) coniugium, & cubile immaculatum. Et Sapientiæ. iiij. legis: O q̄ pulchra est generatio casta cum claritate. Immortalis est enim memoria illius, quoniam & apud deū nota est, & apud homines. Quo modo enim castum ac pudicum non erit, q̄ sanctificauit & mūdauit deus, est enim Matrimoniū dei ordinatio atq; etiā sacramentū, præceptū & habēs ut omnes qui nō cōtinēt eo utātur, Sicuti Paulus inquit, Propter fornicationem unusquisq; suā uxorē habeat. Verum ut castum & immaculatū seruetur matrimonium, eo nō quomodolibet sed sancte uti oportet. Alioqui si immodice seruiatur libidini, aut cōgressus ita peragatur inter fœcūdos, ut inde nulla sit spes prolis, talis abusus nō procul ab adulterio aberit. quēadmodū superius in sacramentū Matrimonij fusius docuimus, Casta mens & amor sincerus coniuges decet, sine quibus coniugium uix coniugium sed magis cōtuberniū censetur. Gētes,*

Hoc præceptum e regiōe requirit affirmatiuā quæ cō plectitur plurimas eximias uirtutes.

Triplex castitas.

Heb. ult.

Gene. 2

1. Cor. 7

quodnā sit castum matrimoniū.

Casta mēs & sincerus amor cōiu ges decet. quæ hæc castitatis genera uel nō nouerūt uel nō rite coluerūt, delapsæ sunt in uagas ac spurcißimas libidines, propter quas deus se Chananæos deleturum esse testatur, Et Paulus significat cæcitatem, & amentiam libidinum, pœnas esse, Hoc igitur dico (inquit) & testificor in domino, ut iam non ambuletis sicut & gentes ambulant in uanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a uia dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ. Rursus & alibi, Paulus Impudicitiam impietatis pœnā esse tradit, quia (inquit) nō probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in desideria cordis eorū in immūditiam, ut cōtumelijs afficiant corpora sua in semetipsis, & cætera quæ sequūtur, Ac satis cōiectari potest Apostolū, quū corā Felice præside & Drusilla uxore sua, de iustitia, & castitate, & de iuditio futuro dissereret adeo ut tremefactus discederet Fœlix, in eundem modum de castitate disseruisse.

Cæcitas et amentia libidinis pena. Ephe. 4

Roma. 11

Acto. 24

SVnt hodie qui uirginitatem matrimonio æquant, atq; etiam contendunt Christum ac Paulum non aliter laudare, & suadere uirginitatē, q̄ ut expeditiores simus ad docendum Euangeliū & ad obeunda ministeria ecclesiastica. Et proinde Christum dixisse, qui se castrauerunt propter Euangeliū &c. Nos ut nō dicimus uirginitatem aut aliā q̄piam uirtutē sua dignitate mereri remißionē peccatorum, & iustificationē. Ita cum patribus & ecclesia sentimus: uirginitatem matrimonio excellentiorem ac longe præstantiorem esse tametsi scriptura testetur multos perfectiores fuisse coniuges, ut Abrahā, Isaac, & Iacob q̄ plerasq; uirgines. Sed aliud est personas personis q̄ uirtutem uirtuti comparare ut superius in Sacramentum Matrimonij docuimus. Dein

Refellūtur uirginitatis osores ac cōtēptores.

Matth. 19

Virginitas &si nō meretur remißionem peccatorū

de ex Christi ac Pauli uerbis colligimus, uirginitatem donũ esse matrimonio excellentius, quod & sua eximia præmia habeat, quemadmodum habet & ieiunium, Deniq; ex ipso Paulo conuincimus, consilium cœlibatus, non tantum spectare ad primitiuam ecclesiam, sed etiam ad presentem, Nec tantum ad eos qui ecclesiarum gubernaculis admouentur, sed ad omnes Christianos uiros pariter ac fœminas, Idq; non solum propter docendum uel discendum Euangelium sed q̃ maxime ut in hac breuiuscula uita expeditiores simus ad seruiendum deo uiuenti, Quid enim his uerbis apertius, tempus breue est, reliquum est, ut qui habent uxores, tanq̃ non habentes sint, & qui flent, tanq̃ non flentes, & qui gaudent tanq̃ non gaudentes & qui emunt tanq̃ non possidentes, & qui utuntur hoc mundo tanq̃ non utantur, præterit enim figura huius mundi, uolo autem (ut subdit) uos sine solicitudine esse. Qui sine uxore est solicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat deo, qui autem cum uxore est, solicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est, Et mulier innupta & uirgo cogitat quæ domini sunt, ut sit sancta & corpore & spiritu, quæ autem nupta est cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uiro. Atq; hoc (inquit) ad utilitatem uestram dico, non ut laqueũ uobis iniiciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatem prebeat sine impedimento dominum obsecrandi. Et post pauca, Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ uoluntatis, & hoc iudicauit, in corde suo seruare uirginem suam, benefacit, & qui matrimonio iungit uirginem suam benefacit, & qui non iungit melius facit, Item. Beatior autem erit si sic permanserit secundum meum consilium, puto autem

Matrimonio tamen superior est. Aliud est personas glorinis q̃ uitam cũ uirtuti comparare

1. Cor. 7

Cõsiliũ cœlibatus ppetuũ est respiciẽs omnes ætates.

Quid cōueniat nobis cum aduersariis.

quod & ego spiritum dei habeam, hæc ille. Hoc nobis cum aduersariis conuenit, Euangelium requirere, ut si qui nō possint continere potius ducāt uxores, ne se libidinibus cōspurcent, ne ue sint authores alicuius turpis exēpli, Deinde qui cœlibatū meditātur, explorare oportere suas uires, & diligēter cōtiti, ut pure uiuāt. At licere ijs qui cœlibatū maturo consilio spe seruandæ cōtinētiæ freti nouerint, ob obortam aliquā carnis tētiginē spreta priori professione, coniugiū sine peccato contrahere, id uero non cōuenit. Quemadmodum in secū dū præceptū latius diximus, hactenus de ui præcepti.

Quid non conueniat.
Qui peccēt in hoc præceptum.
Leui. 20
Deu. 22
Dauid grauissime punitus ob adulterium.
2. reg. 12.
Iud. 20. 21

PEccant uero in hoc præceptum initio, idq; grauissime, qui adulterium & corpore & animo committunt, hoc est, qui alterius thorum uiolant, siue uterq; in coniugio sit, siue alter tantū. quem lex uetus morti addicit, Sic grauissime Dauid deliquit, grauissime etiam punitus, Idq; in liberis suis & uxoribus, Nā & infantem amisit & uidere coactus est Absolon filium decem concubinas ipsius uiolantem & de regno eum eijcere & occidere molientem. Quod futurum ipsi Nathan propheta prædixit. Itidem legis libro Iudicum Tribum Beniamim prope totam a domino deletā fuisse, quod fœdissime peccasset in uxorem cuiusdam Leuite ut oppressam Quin & Abimelech rex punitus est a deo, nondū facto adulterio, tantū quia Abrahe uxorem concupierat, Non leuius peccant, qui interdum grauius, qui stuprum committunt hoc est, qui uirginis pudorem tentant ac corrumpunt, quos itidem lex morti addicit. Fit autem stuprum grauius si puellam uirginem iam alij desponsam quis corruperit, quem lex morti addicit. Si puellam uirginē desponderit uir, & inuenerit eam aliquis in ciuitatem & cōcubuerit cum ea, ambo educti lapidibus obruentur. Si in

Gene. 20
Stuprum

agro repererit & apprehendens concubuerit cum ea, ipse moriet ur solus, Grauius etiam peccant qui raptum committunt, ob quem legis Sichem filium Emor principis Sichimorum cum patre occisum, ac totam simul urbē euersam esse. Amon quoq; quod rapuisset et ui oppressisset Thamar sororem suam, a fratre suo Absolon inter conuiuandum obtruncatus est. Grauissime uero in hoc præceptum committunt, qui naturæ ius uiolant, non temperantes ab ijs, a quibus abstinendum esse natura iudicat, quos lex etiam mortis reos facit. *Omnis inquit homo ad proximam sanguinis sui non accede, ut reuelet turpitudinem eius*. *Item qui dormient cum nouerca sua & reuel auerit ignominiam patris sui, morte moriantur ambo*. *Item siquis dormierit cum nuru sua uterq; moriatur*. Paulus Apostolus uirum Corinthium (qui nouercam suam duxerat) tradidit Sathanæ uexandum in interitum carnis. Et grauiter corripit Corinthios quod inter eos talis omnino audiretur fornicatio, qualis nec inter gentes, ut uxorem patris sui quis habeat. Est & incestus spiritualis, ueluti, cum quis uirginem Christo desponsatam & perpetuam castitatem profitssam uiolat. Quemadmodum & adulterium spiritale est, quod etsi in omni quidem crimine committatur, peculiarius tamen in Apostasia, cum quis a cultu ueri dei recedit ad cultum dæmonium, de quo passim in prophetis, quod ad primum præceptum proprie pertinet. Deinde etiam peccant in hoc præceptum, qui quomodolibet fornicantur, etsi mulier neq; coniunx neq; proxima, neq; uirgo sit, quod & lex uetus dicat, *Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel*. Omnium uero grauissime delinquunt, qui peccatū cōtra naturā (quod piæ aures abhorrent) committunt, ob quod potissimum Sodoma et

Deute. 22
Raptus
Leuit. 18
Leuiti. 20
Ibidem.
1. Corit. 5
Incest⁹ spiritualis.
Adulteriū spirituale
Apostasia.
Peccatum contra naturam.
Gene. 19

Peccatum mutum. Gomorra, cum reliquis tribus ciuitatibus igne & sulphure funditus euersæ ac consumptæ sunt. Id quod patres recte mutuum appellarunt, uel ob id, quod de eo sobrie ad promiscuam plebem loquemdum sit, ne innocentes animi offendantur. De quo peccato habes Exod. xxij. Leuitici. xviij. & xx. & Romanorum primo. Hactenus de committentibus crassam illam Mœchiam & Fornicationem.

Exo. 22
Leui. 18. 20
Roma. 10

QVinetiam secundum Christi doctrinam non tantum hij in hoc præceptum impingunt, qui uel animo impudico sunt ac internis concupiscentiis utuntur et æstuant, sed & qui matrimonio abutuntur in uenerem impetuosam ac illicitam cum coniuge ruentes. Item qui coniugem repudiant, Matth. v. Qui debitam beneuolentiam denegant, .1. Corinth. vij. Qui uxorem despiciunt aut non ex animo diligunt, Ephesi. v. Qui contra coniugem amarulenti sunt, Colossen. iij. Deinde qui impudicis uerbis seu cantilens libidinem nutriunt, Galat. v. Corrumpunt enim bonos mores colloquia praua, Corinth. xv. Qui conspectu, tactu, ac osculis se contaminant, Matth. v. Osculum enim mulieris, quoddam pignus est ueneris, & per oscula etiã amantium spiritus inter sese transfunduntur, Quo fit ut qui aliorum amori se exponit aliorumq; amoris pignora accipere gaudet, adulterio occasionem struat moliaturq;. Quamobrem quis non uidet consuetudinem illam plane nefariam ac damnabilem esse, qua alicubi in unum eundemq; lectum masculi & fœminæ innuptæ nuptæq; se recipiunt, quod & ibidem apud magnates, non tantum non turpe putatur, sed laudi etiam ducitur. Sed mira quadam cæcitate, qua diabolus eorum animos perstringit. Nam si oculos auertere iubemur ne alterius coniugem inspiciamus, Item si recte sentit

Leuit. 5
Matth. 5
1. Cor 7
Ephe. 5
Coloss. 3
Galat. 5
Cor. 15
Matth. 5
Nefaria cõsuetudo.

Hieronimus puellam uirginem sic educandam, ut ne quidem cum mulieribus lauet, neue ad nuptias etiã cum matre pergat. Quis neget hunc abusum, ipsissimam esse pudicitiæ prostitutionem utcunq; offundantur excusationem fumi in peccatis? Nam ut asserant hi, se inhoneste quid neq; agere, neq; loqui, fieri tamen non potest, quin caro tentigine & pruritu concitata nescio quid suadeat. Nequid interim grauius dicamus profecto uerum est q; ille ait. Cum proximat stipula, incendit ignẽ, ut merito de tam crassissimo uitio gloriari desinant, qui præ aliis honestatis gloriam sibi uendicant. Præterea ab huius legis censura immunes non sunt, qui crapula & ebrietate, desidia, otio, ac somno luxuriæ flammas concitant. Nolite (inquit Apostolus) inebriari uino in quo est luxuria. Et Prouerbiorum. xx. Luxuriosa res uinum, & tumultuosa ebrietas, quicunq; his delectatur non erit sapiẽs. Notus est uersiculus, uenter uino æstuans facile despumat in libidinem. Breuiter omnes in hoc præceptum peccãt, uel qui domum, copiam, locum, tempus, auxilium cõmodant ad libidinis operã, q; omniũ turpissime faciunt lenones, uel qui ullã occasionẽ unde excitari libido potest, uel præstãt uel nõ uitãt.

Matth. 5. Prouer. 20. Hiero.

PRAECEPTVM SEPTIMVM NON FVRTVM FACIAS.

Post corpus seu uitam, & uxorem (quæ corporis & uitæ pars est) externa quoq; bona, sine quibus non uiuitur inter chara habemus. Iure itaq;, quod de non furando est, superiora præcepta consequitur. In quo quidem præcepto uti in cæteris a parte totum intelligimus. ut furti nomine, omnem iniustam usurpationem, affectationem & cupiditatem rei alienæ accipiamus. Quin Christus docet hoc præce

ordinis ra.

Aug. quæstionū in Exo. lib. 2 Vis præcepti Matth. 6 Regula Euāgelica.

plo, non tantum prohiberi omnem auaritiam fraudem, & imposturam, sed & e regione requiri summam animi syncceritatē ac simplicitatē, deinde etiā benignitatē ac liberalitatē erga proximū egentē. Siquidē eo loco ubi decalogū interpretatur ac de consumata iustitia præcipit, docet in omni actione, quæ nobis cū proximo est, hanc regulā ad unguē (ut aiunt) tenendam, ut omnia sic faciamus quēadmodū uelimus ut uicissim nobis ab altero fiat quæ regula ueluti lidius quidā lapis est, ad quàm conscientia nostra applicata facile diiudicauerit, num huius præcepti rea sit.

Facultatū nostrarum partē pauperes sibi vēdicant. quo intelligēdū q Salomon furtum eleuat Prouerb. 6

R Vrsus cum præcipit, ut omni petenti demus, & uolentem a nobis mutuare, ne auersemur, beneficentiam, & eleemosynam in pauperes a nobis requirit submdicans externa bona sic esse nostra, ut tamen eorum partem egentes sibi uendicent, (quod & superius docuimus) quo minus absurdum tibi uidebitur q Sapiens prouerb. 6. dixit. Non est grandis culpa cum quis furatus fuerit. Loquitur enim de *homine. quem ineuitabilis uitæ necessitas ad furandum impellit, quæ plane uel minuit, uel tollit culpam quandoquidem mox subdit. Furatur ut esurientem impleat uentrem. Quanquam etiam quòd Salomon dicit furti culpam non esse grandem adulterij criminis omnium grauissimi respectu, cuius comparatione furtum ex necessitate cōmissum longe minoris culpæ est dictum esse uidetur.* Alioqui *furtum etiam q ad se attinet crimen grauissimum, si tamen uel manuum labore uel alia quacūq; ratione fames pelli possit.* Cæterum *q* Exodi. *iij. ca.* Dominus *per Moysem Hebræis mādasse legitur, ut acciperent ab* Aegyptijs *uasa aurea & argentea, & uestes pretiosas, utq; deprædarentur seu spoliarent Aegyptum, nihil habet cum hoc præcepto cōmune. Nec illi deo*

Furtū graue peccatū Exod. 3

Aug. qōnū in Exo. l. 2

obtemperantes

obtemperantes furtum cõmiserunt, sed deo iubente imple=uerunt mysterium. Mãdatum dei erat, cuius est terra & ple=nitudo eius, de quo iudicandum non fuerat, sed obedien=tia tantum præstanda. Ille enim nouit quàm iuste mandaue=rit, ad seruum autem pertinet obedienter facere, quòd ille mandauit qui cum a priuata cupiditate mentem defæcatam habet ac dei iussionem insequitur peccare omnino non po=test. Sed ut ad uim præcepti reuertamur, ea in primis in hoc sita est, ut ab omni fraudulenta usurpatione rei alienæ pœ=nitus abstineamus. Impingunt ergo in primis in hoc præce=ptum qui rem alienam fraudulenter contrectant inuito do=mino. Videte (inquit Thobias) ne forte furtiuus sit hœdus, reddite eum dominis suis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. Iam etsi olim tale crimen lege Mosayca non plecteretur morte, ut uidere est Exodi ca. xx. Nihilosecius tamen non iniuste agunt magistratus, qui inse=quentes præsentes leges et patriæ mores fures suspendunt. Neq; enim lex iudicialis & politia Moysi in gentes etiam translata est, sed docet Euangeliũ præsentibus magistra=tibus obediendum esse. Quibus etiam potestatem legum con dendarum præbet, ac ut insontes ac pacis & cõmunis socie tatis perturbatores seueræ animaduertant permittit, Sed ta men uiderint magistratus, ne sint appetentes sanguinis, neq; acceptores personarum, ne ue furculum qui uel ob necessita tem quid modicum furatus est, spem etiam frugis melioris uitæ promittentem, temere furcæ addicant, publicos autem homicidas, adulteros, raptores, latrones ac pauperum dire=ptores liberos abire permittant. Non consideres inquit lex, personam pauperis, nec honores uultum potentis, iuste iudi ca proximo tuo. Item Deutero. i. Quod iustum est iudicate,

Psal. 3

Vis pcepti

q peccent in hoc præceptum.

Tobiæ. 1

An peccẽt magistrat' qfurtũ mor te puniẽtur

Exod. 22

Pollicia Moysi nõ translata ĩ gentes.

Roma. 13

Matth. 22

quid uiden dũ magistratibus

Leui. 19

siue ciuis sit ille, siue peregrinus, nulla erit distantia personarum. Ita paruum audietis ut magnum, nec accipietis cuiusquam personam, quia dei iudicium est. Rursus, iuste quod iustum est persequere. Nec abs re monet sapiens dicens. Noli quaerere fieri iudex nisi ualeas uirtute irrumpere iniquitates, ne forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalum iniquitate tua. Grauius autem in hoc praeceptum peccant Praedones & Pyratae, qui aperta ui sub his belli specie spoliant homines, de quibus Paulus Corinthio.vi.dixit, Quod fures & raptores regnum dei non possidebunt, Quibus finitimi sunt principes & Magistratus, qui hosce milites seu equites uiarum obsessores, ac rapinam agentes (quos lex ciuilis latrones appellat) per conuenientiamferunt, Audiant siquidem prophetam Esaiam. Principes tui infideles socij furum. Nam quod utriq; crimen hinc eleuant perinde atq; locupletibus, ac ut ipsi uocant usurarijs mercatoribus crumenulam exuere leue sit eo ipso comprobant, ac proprio quasi testimonio conuincunt, se iniustis iniustiores, iniquis iniquiores, & auaris auariores esse. Viderint autem eiuscemodi principes qua tandem ratione uectigalia ac tributa accipiant, siquidem ipsis non ut quibuslibet sed ut dei ministris, & uindicibus in iram eis qui male agunt, & in hoc ipsum seruientibus, ut pax & tranquillitas publica seruetur tributa praestamus, ut testis est Paulus Roma.xiij. Atq; inde etiam consequens est, ipsos hoc praeceptum praeuaricari, dum subditos illicitis exactionibus expilant, dum iniquas leges condunt, dum iniusta bella tractant, dum subditos ementito aliquo honestatis titulo diripiunt, dumq; iudicium ac iustitiam diuendunt. Illicite quidem exactiones & uectigalia imponuntur, quum iusta causa imponi haud po-

Praedones Pyratae.

Principes cõniuẽtes Latrones Raptores

Esaiae. 1

Qui pricipes vectigalia bona cõscientia accipiant.

quando vectigalia illicite imponantur.

ftulat, aut quum modum excedunt, aut denique quum perso nis publico iure a solutione uectigalia exemptis & immunibus imponuntur. Iustæ uero causæ imponendi uectigal subditis, inter cæteras sunt, iustitiæ defensio, tranquillitatis publicæ uindicatio, a ui & insidijs prædonum tuitio uel defensio prouinciæ, purgatio uiarum publicarum, ac põtium fluminibus male uadosis transmissorum extructio & refectio. Rursus iusta causa non est si ad crapulam, ad commessationes, ad uoluptates, ad luxum, ad spectacula, & id genus similes uanitates, uel parandas uel augendas imponantur. Modum uero excedunt uectigalia, cum principes rapaces, æquis & solitis uectigalibus contenti non sunt, sed noua subinde imponunt, ac subditos simul & tondent & deglubunt, quũ tamen uel Aethnicus Cæsar Tyberius boni pastoris esse docuerit oues tondere, non deglubere. Non habent hi quòd per Ioseph, qui per Aegyptum omnem famæ laborantem, Pharaoni uectigalem fecit se excusent. Is enim bono & æquissimo iure terram emptam fecit uectigalem, non oppressit liberam, non in seruitutem redegit, sed ab inedia liberauit, quamobrem & lingua Aegyptiaca dictus est, non oppressor, sed seruator. At q̃ grauiter scriptura in sectetur eos, qui secus agunt, inter cæteros audiendus est Ezechiel, Principes (inquit) eius in medio illius, quasi lupi rapientes prædam. Et iterum: qui in sanguine comeditis, nunquid terram hæreditate possidebitis? Itidem Esaias, Væ horrendum ijs comminatur, qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiã scripserunt, ut opprimerent in iudicio pauperes, & uim facerent causæ humilium, ut essent uiduæ præda illorum, & pupillos diriperent. Audis etiam Iob de huiusmodi succlamantem, Asinum pupillorum abegerunt,

[Margin notes: qñ licite. — quando ex iniusta causa. — qñ modum excedant — Suetonius ĩ vita Tyberti. — Occurritur obiectiõis — Gene. 47 — Ibidem, — Ezech. 22 — Eze. 33 — Esaiæ. 10]

Iob. 24 *& abstulerunt pro pignore bouem uiduæ, & oppresserunt pariter mansuetos terræ, uigilantes ad prædam præparant panem liberis. Agrum non suum demetunt & uineam eius quem ui oppresserunt uindemiant, nudos dimittunt homines, uestimenta tollentes, quiqus non est in frigore operimentum, quos imbres montium rigant, non habentes uelamen, amplexantur lapides uim fecerunt deprædantes pupillos & uulgum pauperem despoliauerunt: Esurientibus tulerunt spicas, de ciuitatibus fecerunt uiros gemere, & anima uulneratorem clamauit, & deus inultum abire non patitur.* Quæ omnia non in quoslibet Principes aut magnates, sed in rapaces tantum, qui uiolenta tyrannide (quæ tanto scelestior est furto, quanto est impudentior & uiolentior) dicta uideri debent, non in principes & magistratus qui ex iusta causa tributum conferendum indicunt, quibus tamen danda est opera, ne hoc sæpe fiat, quod tenuitati ærarij, frugalitate rectius quàm uiolentis ac insolitis exactionibus prouideatur. Absit uero ut factiosis ac uertiginosis spiritibus (qui census & uectigalia ueluti rem iniquam damnant) ullum suæ seditionis præsidium afferant, Nam & tributa ac uectigalia ex Christi præcepto soluenda sunt, & parendum magistratibus etiam iniqua iubentibus, modo nō præcipiant quid contra uerbum dei, q. & Christus tributū soluerit & per Paulum soluenda mandauerit. Sed de hoc satis. Insuper Iudices qui iustitiam ac iudicium (quæ gratis impartienda sunt) diuendunt, grauiter in hoc præceptū peccare putandi sunt. Nam id q̄ graue sit satis declarat Moyses Exo. xxiij. *Non accipias inquit munera quæ excæcant prudentes, & subuertunt uerba iustorum*, Rursus Deutero. xxxi. *Non accipies personam nec munera, quia mune-*

Tēperādū est pricipibus a frequēti uectigaliū ipositione.

Tributa ac uectigalia ex Christi præcepto soluenda.

Matth. 22
1. Pet. 2.
Roma. 23
Matth. 17
Roma. 13

ra excæcant oculos sapientium, & mutant uerba iustorum. Iuste quod
Iuste q̃ iustum est exequaris. Iuste uero q̃ iustum est exe- iustũ ẽ exe
quitur, qui ad defensionem iustitiæ & uirtutis æmulatione, quendum.
non amore præmij temporalis excitantur. Ietro socer Moy- Exo.18
si, Iudicem eligendum sensit eum, in quo sit sapientia, timor qualis iudex eligendus.
dei, & ueritas, & qui oderit auaritiam. Et prophetæ ubiq;
Iudicum cupiditatem detestatur ueluti Esaiæ. i. & . iij. Hie
remiæ. l. Ezechielis. xxij. Micheæ. iij. Sophoniæ. v. Prouer.
xxviij. Nec tantum peccant Magistratus hæc facientes, sed
& a suis præsidibus, Vicarijs, Officialibus, alijsq; ministris
fieri permittentes, quod non solum digni sint morte qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Quid in morti
digni ac proximis: contra quos assidua pauperum appressorum uox in cœlum clamat. Quemadmodũ Exodi. xxij. scri
bitur: Viduæ & pupillo non nocebitis. Si leseritis eos, uoci Rom.1
ferabuntur ad me; & ego audiam clamorem eorum & indignabitur furor meus, percutiamq; uos gladio & erunt
uxores uestræ uiduæ & filij uestri pupilli. Itidem: Non minus peccant in hanc legem Ecclesiastici præsides, qui in- prælatis symoniaci.
dignos accepta pecunia ad gubernacula Ecclesiarum ad- Matth. 10
mouent, Nam uendentes (quod gratis committi ac dari de- Acto. 5
bebat) nonne furantur? Qui Hieroboam illum imitantur. 2. Reg. 5.
De quo scriptum est, Quicũq; uolebat, implebat manũ eius
& fiebat sacerdos excelsorum, & propter hãc causam peccauit domus Heroboam, & auersa est, & deleta de superficie terræ, Deinde quis non uidet in hoc præceptum quàm
grauissime peccare sacrilegos, qui sacra prophanant, qui
templa demoliuntur, qui prædia ecclesiæ distrahũt, qui templorum facultates diripiunt, qui Clericos, & Monachos Sacrilegi.
suis domicilijs extrudunt ac uictu priuant, Quos merito ter

Danie: 5 reat Balthazar apud Danielem, & Heliodorus qui tem-
2. Machа.5 plum Hierosolimis despoliaturus, subito concidit in ter-
&.6. ram, & multa caligine obrutus e templo semiuiuus eiectus
est. Item Anthiochus ille, quem dirus uiscerum dolor (tem-
plum expoliare tentantem) apprehendit, sic ut de corpore
impij uermes scaturirent, ac uiuentes in doloribus carnes
eius affluerent, adeo ut odor etiam illius & fœtor exerci-
Depeculatores. tum grauaret. Deinde huius præcepti censura percelluntur
Plagiarii peculatores, qui suppilant ex ærario publico Plagiarij, qui
Abigei abducunt aliena mancipia seu liberos, Abigei qui abducũt
Vsurarii. aliena iumenta aut pecudes, Peccant item Vsurarij in hanc
Exo.12 Leui.25. legem q. usuram & lex abominetur & Euangelium dam-
Eze.8.22. net. Vt legem sileamus, Euangelij doctrina quæ latius se
Psal.14 porrigit sic habet, Si mutuum dederitis his a quibus spe-
Lucæ.6. ratis recipere quæ gratia est uobis? Nam & peccatores
Furta tectiora. peccatoribus fœnerantur ut recipiant æqualia. Veruntamen mutuum date, nihil inde sperantes.
Iaco.5.

Svnt & furtorum quædam genera tectiora, sed non minus scelerata, Qualia committunt qui mercenarios debita mercede fraudant, contra quos Iacobus ca.5. inclamat. Ecce (inquit) merces operariorum, qui messuerunt regiones uestras, quæ fraudata est a uobis clamat, & clamor eorum in aures domini Sabaoth introiuit, Quo fit ut in hunc modum Leuiticus moneat: Non morabitur opus mercenarij tui apud te usq; mane, Vicissim peccat operarius, qui aut non præstat quod pollicitus est, aut infide præstat, is enim
Adulterante monet. si mercedem integram accipit fur est, Qui monetam pu-
Impostores blicam adulterant furibus deteriores sunt, Imposteros, qui
Aenopole fucata ueluti factitias gemmas pro ueris ac natiuis diuen-
Aurige. dunt & reuera fures sunt, Eodem crimine Aenopole &
Institores

Aurigę se reos faciunt & inuoluunt, qui aquam sulphuratam, aut lixiuium uendunt pro uino, Et institores (qui iniquo pondere & fallaci mensure emptorum circumueniunt) furibus peiores sunt. Non habebis (inquit lex) in sacculo diuersa pondera maius & minus, Et iterum, Nolite facere iniquum aliquid in iuditio, in regula, in pondere, & mensura. Adhæc qui calumniantur pauperem, id quod crebro fit fraudulentis litibus, aut alijs etiam dolosis commentis quibus illi hoc agunt ac contendunt, ut egeni ius uel euertant uel saltem impediant, huius præcepti censuram non euadunt. Nam & calumniam mendacem sapiens supra mortem grauem esse asserit, & Ezechiel dominum loquenten facit in hæc uerba populi terræ calumniabantur calumniam, & rapiebant uiolenter, egenum & pauperem afflixerunt, & aduenam opprimebant calumnia absq; iuditio, & effudi super eos indignationem meam, Item apud Zachariam cap. vij. legis uiduam & pupillam & aduenam & pauperem nolite calumnia, & malũ uir fratri suo non cogitet in corde suo, Neq; uero ob id secum gaudeant isti, quod scilicet per calumniam ditescunt, aut quod sententia a secus quam oportebat extorta superiores euadant, Nam scriptum est, Qui calumniatur pauperem ut augeat diuitias, dabit ipse ditioni & egebit. Et sapiens Eccle. iiij. Si uideris inquit calumnias egenorum, & uiolenta iuditia, & subuerti iustitiam in prouincia, ne mireris, quia excelso excelsior est alius. Rursus qui merces suas uendunt, non quanti debent sed quanti possunt quis excusabit a furto? quum prophetam dicentẽ legamus. Audite hoc, qui conteritis pauperem & deficere facitis egenos terræ, dicentes, quum transibit mensis & uenundabimus merces: sabba=

Calumniatores.

Eccle. 6

Ezech. 26

Male pta male dilabuntur.

Prouer. 22.

Extrudientes merces q̃ti possunt

tum, & operiemus frumentum, ut imminuamus mensuram & augeamus siclum & supponamus stateras dolosas ut possideamus in argento egenos & pauperes pro calciamentis, & quisquilias frumẽti uendamus. Et paulopost subditur: Iurauit doĩus si oblitus fuero usq; in finẽ oĩa opa eorũ. Molitores etiã ac Pistores ueteri dicterio fures appellãt, sed hij demũ rectè ac iure q̃ rẽ alienã uel subtrahũt uel uitiant.

Molitores pistores.

IAm si haec obtinent in rebus prophanis, quanto magis in censibus ecclesiasticis, quorum clerici & sacerdotes dispensatores tantum sunt non domini? Qua de re Clerici & sacerdotes, qui census Ecclesiasticos accipiunt, nec ea prestare conantur, ob quae illi sunt instituti, aut qui sacerdotij census accipiunt, cum abhorreant a sacris, Itidem qui Ecclesiae patrimonium cum e scortis & potatoribus decoquunt, & pauperes negligunt; Quos non dubium est infidelium dispensatorum poena afficiendos. Sic enim legis apud Lucam, dominum dicentem: Quod si dixerit seruus in corde suo, moram facit dominus meus uenire, & ceperit percutere seruos & ancillas & edere & bibere, & inebriari, ueniet dñs serui illius in die qua non sperat & hora quam ignorat, & diuidet eum, parteq; eius ponet cũ hypocritis.

Clerici q̃ socii furũt

Lucae. 12

POstremo quisquis fratri suo malum cogitat & regulam euangelicam de non faciendo alteri, quod sibi fieri nolit, non insequitur, is ab huius praecepti transgressione, omnino excusari non potest. Id uero omittendum non est, peccatum quod usurpatione rei alienae committitur, non aliter condonari, nisi integra fiat ablatae rei restitutio. Vulgatum est Augustini uerbum, Peccatum non dimittitur, nisi ablatum restituatur. Et pulchre Chrysostomus in opere imperfecto: Qualis (inquit) praecessit offensio, talis sequatur re

Matth. 7

Peccatum nõ dimittitur, nisi restituatur ablatum. Aug.

Chryso. i opere imperfecto.

conciliatio. Et post pauca: *Si operibus quenq̃ offendisti, redde quæ abstulisti, & pœnituisti, iuxta illum Zachæi: Domine, quæcunq; fraude abstuli, reddo in quadruplo,* Et statim post, *Alioqui nisi quem factis læsisti, factis placaueris, sine causa oras ad dominum, sine causa eleemosynas facis de rebus quibus alios expoliasti. Quid prodest tibi, si alter pro te oret ad dominum, alter autẽ a te fraudatus aduersus te ingemiscat ad deum.* Quod tamen si accipe si restitutio fieri possit: si secus, adesse saltẽ debet prompta uoluntas alienũ restituendi, Aut si ignoretur is, cui restitutio faciẽda uenit, de mãmona iniquitatis pauperes subleuandi erunt, quẽadmodũ & superius nos dixisse meminimus. Lucæ.19 Quid agẽdũ vbi restitutio fieri nõ pôt. Sup in sacramento pœnitẽtiæ

CAeterum, Christus præter hæc omnia quiddam etiam maius requirit, ut hoc præceptum adimpleamus, nimirum ut liberales etiam simus in proximum adeo ut gehennæ, dignos eos esse pronuntiet, qui in pauperes & egenos, quum possunt & res exigit, non impendunt. Quod parabola de diuite Epulone & Lazaro satis ostendit, Lucæ .xvi. Quamobrem tam serio monet Christus, ut eleemosynam faciamus, quum ait: Veruntamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis. Et iterum: Facite uobis sacculos, qui non ueterascunt, thesaurum non deficientem in cœlis. Tanta uero est misericordiæ exhibendæ proximo apud deum ratio, ut Christus matth. xxv. testetur, se in extremo illo iudicio iustis, qui misericordiæ opera in proximum exercuerunt, regnum cœleste redditurum, e regione uero impios, qui eadem opera facere neglexerint, æterno igni mancipaturum. Admonet deniq; hoc præceptum nos frugalitatis ac sedulitatis, ne scilicet nostra culpa in inopiam ruamus, sed magis mani- Christus vbiq; perfectionẽ iustitiæ requirit. Lucæ. 16 Ibidem. Augu. Admonemur frugalitatis.

bus laboremus ut uictus suppetat utq; impartiri possimus ei qui eget. Quẽadmodum Paulus ait: Qui furabatur, no amplius furetur, magis aut laboret operãdo manibus suis q bonũ est ut habeat ũde tribuat necessitatẽ patiẽti, Ephes. 4.

OCTAVVM PRAECEPTVM.

NON LOQVERIS CONTRA PROximum tuum falsum testimonium.

POst præcepta secundæ tabulæ, quibus mandatur, ne quo modo fratrem nostrum opere lædamus, tum in corpore, tum in bonis præsens decenti ordine subnectitur præceptum, quo præcipitur, ne uel uerbo fratrem lædamus. Vti enim per superiora, personæ, coniuges, ac res proximorum ab iniuria uindicantur, ita præsens synceritatem iudiciorum (quæ ad defensionem illorum omnium diuinitus instituta sunt) requirit. Quemadmodum autem in superioribus præceptis, a parte totum recte intelligitur, ueluti cum idololatriæ nomine, non tantum illa crassa, sed & illa cordis & interna uenit, item periurij nomine omnis illicita nominis Dei usurpatio, sabbati item omnis spiritalis uacatio, ad hæc homicidij nomine omnis proximi læsio in personam redundans, mœchiæ uero omnis illicitus coitus, Deniq; furti nomine omnis noxa rebus proximi illata. Sic absurdum est, sub falsi testimonij titulo continere omnem noxam, qua per linguam proximum afficimus. Hoc enim apud Mosen frequens est, ut insigne aliquod exemplum ponat, ac ut postremo effectu simpliciter prohibito, omnes etiam causas & occasiones, quibus fit ut ad illum eatur, damnatos esse uelit. Recte item hoc præceptum, quod omnem linguæ abusum, atq; omne men-

Ordinis rõ.

Hoc pceptũ ptinet principaliter ad muniendũ iudicia.

A parte totum intelligitur.

Falsi testimonii nõine quid cõtineatur.

daciuum uetat; superiori quod furtum prohibet proxime subnectitur, quod scilicet cognata uitia sint, mendaciũ et furtum. Vt enim qui mentiri non solet, furtũ multo minus cõmittit, ita raro fit, quin mẽdaces etiam furẽtur.

cognata vitia mendaciũ & furtum.

CHristus perfectionis magister uim huius praecepti ad cor ipsum & affectus transfert, docens etiam eum contra proximum falsum testimonium dicere, qui uel dicere cogitauit, si detur occasio: Quae (inquit) procedunt de ore de corde exeunt hoc est, ea quae in corde latent, & quũ praebetur occasio foris erumpunt, coinquinant hominem, De corde enim exeunt cogitationes malae, falsa testimonia, & blasphemiae. Deinde Christus docet hoc praecepto contineri, ut nedum a mendacio, sed ab omni uerbo otioso quod ad rem non pertinet, temperemus, Dico (inquit) uobis, quoniã omne uerbum otiosum quod loquuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Et Paulus magistri sui interpres, Ephe. v. ait: Turpitudo, aut stultiloquiũ, aut scurrilitas, quae ad rem non pertinet, nec nominetur in uobis. Item. ij. Timoth. ij. Prophana (inquit) & uaniloquia deuita, multum enim proficiunt ad impietatem. Praeterea Christus monet cauendum ab omni hypocrisi, hoc est, simulatione & dissimulatione (quum inquit) Cauete a fermento pharisaeorum, quod est hypocrisis. Item, prohibet omne temerarium iudicium de proximo (quum inquit) Nolite iudicare, & non iudicabimini, Nolite condemnare & non condemnabimini. Et Paulo post: Quid autem uides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non uides? aut quomodo dices fratri tuo: Frater sine eijciam festucam de oculo tuo, & ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita, eijce prius trabem de oculo tuo, & tunc uidebis eijcere festucam de

Vis praecepti.

Matth. 12

Cauendũ ab omni hypocrisi.

Matth. 7

Non secundum faciẽ iudicandũ.

oculo fratris tui. Atq; alibi monet, ne secundum faciem iudicemus, sed ut iustum iudicium iustificemus, Nec tantum prohibet temerarium iudicium quòd externe fit, sed & animi, hoc est, ne male de proximo sentiamus, sed uel omnia in meliorem partem interpretemur, uel infirmitatem seu uitia proximi patienter feramus, atq; etiam tegamus. Atq; hoc est, quod nos misericordes esse uult, hoc est, dextro ac candido corde erga proximum. Atq; huc spectat insignis illa parabola de pharisæo ac publicano, Deniq; Christus requirit in nobis non tantum linguæ, sed & cordis ueritatem, simplicitatem, ac synceritatem, ut non aliter lingua loquatur quàm quòd mens sentit, Nam quum uerbum, cogitationis nuntius sit, qui fieri potest, quin peccatum committatur, si uerbum aliud enuntiet, aliud mẽs cogitet, neutrũ enim suo officio recte defungitur, Quod & Psaltes nõ tacuit, qui tales describens, ait: Corde & corde loquuti sunt; Qui & alibi eum demum in tabernaculo Dei habitaturum pronuntiat, qui loquitur ueritatẽ in corde suo, qui nõ egit dolum in lingua sua.

[Margin: qd sit esse misericordem erga proximũ / Lucæ.18 / Veritas pulcherrima virtutũ / 22.q.2.c. mihi. / Psal. 14]

SEd inquies, Si hæc huius præcepti ratio, quomodo excusabis Abraham & Isaac, qui (ne interficerentur propter uxores suas) eas sorores suas nuncuparunt, dissimulantes coniuges esse? Item quomodo Iacob defendes, qui ut se Esau simularet, manus & collum pellibus hœdorum circundedit? Deinde qui tutabere obstetrices Aegyptiorum, quæ & laudem timoris domini Dei etiam beneficia sensisse, ex mendacio uidentur assequutæ? Præterea qui factum est (dices) Raab meretrix, adeo non damnetur ob mendacium illud quo finxit Hebræorum nuntios apud se latentes iamdudum se abiisse,

[Margin: Questio. / Gen.12.20 / Gen. 27 26. / Exod.1 / Iosue.2 & 6]

ut & ob tale facinus in Hebræorum familiam, quin etiam in Christi genealogiam sit ascita? Demiq;, qui fit (roges) q; Iudith tantopere celebratur, quæ Holofernem, mentiendo decepit, ac interemit? Hunc nodum ut dissoluant patres, mendacium triplex faciunt, officiosum, iocosum, & pernitiosum. Mendacium officiosum id appellant, quod nulli nocet & alicubi prodest, aut etiam quod necessitatis ratio pietate, misericordia, aut zelo religionis suadente quodammodo extorquet, etsi interim alij nocere uideatur, Hoc ut patres non ducant crimen esse capitale, non audent tamen pronuntiare omnino non esse peccatum quin etiam peccatum esse diffiniunt, sed excusabilius, ac ueniale, quod non sint committenda mala, ut eueniant bona, nec etiam qualecunq; peccatum perpetrare liceat pro redimenda uita. In patribus ac cæteris pijs, quos obiectio recensuit, aliud quoq; spectandum est, nempe animus ab omni fallendi proposito penitus alienus. Ad hæc ad obsequendum ductibus spiritus totus paratus, mysterio etiam ac ordinationi dei totus subseruiens, ut interim sileamus sanctorum quum uerba tum facta sic temperata fuisse, ut uix eos commissi mendacij arguere possis. Abraham enim & Isaac multo discrimine apud impios constitui, non omnino mentiti sunt quum & affirmarint uxores suas, suas etiam esse sorores, quemadmodum Abraham regi Abimelech mendacij eum insimulanti respondit, Vere soror mea est, & filia patris mei & non filia matris meæ, & duxi eam uxorem, Hebræis enim omnes quotquot de una cognatione sunt, fratres & sorores appellantur. Quod autem Iacob fecisse legitur, plane mysticum est, electioni dei subseruiens, nec omnino falsum erat, quod dicebat Iacob

Judith. 15
Dilutio.
Au. de mẽdacio ad consẽtium
Triplex mẽdacium
Officiosũ.

Nullũ, peccatũ cõmittẽdũ et pro redimẽda vita.

Fratres & sorores apud Hebræos.

se esse primogenitum, quum Esau ipsi primogenita sua uendidisset, & dei electione primogenitus censeretur; quemadmodum & nos dei dono & beneficio per fidem Abrahæ filij dicimur, In benedictionem hebræis quidem ex carne Abrahæ descendentibus promissam, sed ob infidelitatem ablatam, surrogati. Iidem, quàm non uacet mysterio, quod fecere Aegyptiacæ illæ obstetrices Raab. Item ac Dauid, denique Iudith illa memorabilis foemina, de Holoferne triumphans non est hic dicendi locus. Tantum hoc ex Augustino memorabimus, quod abstetrices illæ ob id remuneratæ non sint, quòd mentitæ fuerint, sed ob pietatem erga deũ, quia scilicet infantes Hebræorum liberare studuerunt, nec Raab commendatur mendacij nomine, sed quòd certa de uolũtate dei pie egisset in liberandis nuntiis Hebræorum. Non ergo temere cuilibet hæc sanctorũ exẽpla imitãda ducimur. Quis enim post aduentum Christi domini (qui omnibus typis & figuris ueteris legis, in quibus omnia continebant, finem fecit, qui solus gratiam & ueritatem attulit) dicere audeat se instigante spiritu uel officiose mentiri? Certe Christiano homini pótius expectanda mors fuerit, quàm ut fidem fallat, aut ut mentiatur uel apud impios, etiam pietatis causa, Nam si quisque dictum putare debet, quòd Ecclesiastici. septimo scribitur: Noli uelle mentiri omne mendacium. Deinde omnino cauendum Christiano, ne mendacio pietatis causam prætexat. Paulus ait: Si ueritas dei in meo mendatio abundauit in gloriam ipsius, quid adhuc ego tanquam peccator iudicor, & non sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidam nos dicere, Faciamus mala ut eueniant bona.

Aug. de mẽdacio.

Nõ temere q̃buslibet q̃ndei sãctorũ experte s sunt sanctorũ exẽpla externę imitanda.

Nõ cõmitẽdũ mẽdaciũ et vitę tuẽdæ causa.

Eccle. 7

Roma. 3

Mẽdacium Iocosum

Mendacium autem iocosum est, quòd ut nemini ob-

est, ita & nemini prodest, oblectandi causã dictum, quod etsi capitale non sit, minus tamen licet q̃ illud officiosum, futurum etiã capitale, si assiduitate aggrauetur, quod satis testatur locus ille Ecclesiast. 7. Noli mentiri omne mendacium, assiduitas enim illius mala ẽ. Et Paulus damnat omne stultiloquium, atq; etiam urbanitatẽ, quã uocant, ad rem nõ pertinentem, ac praecipit ut sermo noster sale cõditus sit. Nec mirũ, quòd & de omni uerbo otioso reddendam esse rationẽ in illo iudicio, Christus affirmarit. Nec tamen propterea putandũ est praecipi, ne etiam docẽdi causa adhibeantur docti apologi aut parabolae pietatẽ annexã habentes, modo nõ nesciat auditor, quo animo & quorsũ uerba quae audierit dicta sint. At qui loquacitatis uitio, uel delectatione mẽdacij (qua se facetos putant) mentiũtur, idq; ad eum modũ, ut uel hinc uane placeant, uel ut audientes, uana credulitate imbuant ac fallãt, hi quomodo excusari possint nõ uidemus. Quãobrẽ nostra sẽtentia nõ leuiter peccarunt, qui hactenus e suggestis, loco Euãgelij aniles fabulas ac exẽpla impudẽter conficta uulgo praedicarũt, quod hoc ipso nõ uulgarẽ suspitionẽ ac cõtumeliã doctrinae fidei, quàm profitebãtur, attulerũt. Recte dixit Augustinus, Si ad scripturas sacras admissa fuerint mẽdacia, nihil remanet in eis soliditatis.

Eccle. 5
Ephe. 5
Licet cõcionatori uti similitudĩib'
Taxatur abusus
Au. ad Hierony.

MEndacium pernitiosum seu malignum id iure censetur, quod nulli prodest & alijs nocet, hoc est, quod eo fine dicitur, ut proximo, uel uitae, uel famae, uel bonorum externorum iacturam afferat, quod omnino damnabile est; quemadmodum statim ostendemus. Sed dices, Si haec est Christi sententia ut de fratre candide semper sentire, & neminem iudicare debeamus. Nunquid ergo peccabimus, si publicum fratris crimen publice etiam detestemur?

Mendaciũ pniciosum
Questio.
Dilutio.

Loc. Math.6. explicatur. Aug de sermone dñi in mōte, lib. 2 *Respondemus, nequaquam id prohiberi, Nam quod Christus iubet, ne iudicemus, intelligendum est, de his rebus, quæ possunt & bono & malo animo fieri, tum enim deo iudicium dimittendum est, nec de alterius corde (quod non uidemus) temere proferenda sententia, In quàm sententiam dixit Apostolus: Tu quis es, qui iudicas seruum alienum, qui domino suo stat aut cadit. Et iterum Galat. 6. Opus autem suum probet unusquisq;, & sic in semetipso gloriam tantum habebit, & non in altero. Vnusquisq; enim onus suum portabit, Vbi profectò Apostolus, in hisce rebus adiaphoris de proximo, ad deum (coram quo quisq; aut stabit aut cadet tanquam domino suo) transfert, & simul nos ad consideranda opera nostra reuocat, nec abs re, quòd his acute inspectis, tantum quisque uitiorum apud se repererit, ut facile neuorum proximi obliuiscatur.*

Rom.14

Augu Ibi. De manifeste ma is nō phibemur iudicare. *In his autem rebus, quæ ita fiunt, ut eas bono animo & casto fieri non posse manifestum sit, non reprobatur si iudicemus. Itaque quòd de cibis dicitur (quia ignoratur quo animo fiat) non uult Apostolus nos esse iudices, sed deum De illo autem, qui nefario stupro nouercam suam uiolauit, Præcipit debere iudicari, sicut scriptum est, inquit. Quæ occulta sunt deo, quæ autem palàm sunt nobis & filiis uestris. Sed hic ad tria respiciendum est. Primum, ut non aggrauemus crimen, sed nostræ quoq; infirmitatis memores, cum odio criminis, charitatem personæ proximi retineamus. Non inepte monet Bernardus: Si potes (inquit) excusa actionem, si non, excusa intentionem, si nec intentionem, excusa tentationem. Nam hoc ut facias, charitas postulat, quæ multitudinem operit peccatorum. Secundo, ne non suo loco & tempore, quum scilicet iudicando profuturi non sumus, iudicemus.*

Ĩ iudicādo de pximo ad tria respiciendū.

Bernard.

1.Petri.4

iudicemus. Nam qui aliter iudicata charitate excidit, & malum non corrigit, adeo ut & deterius faciat. Recte dixit Sapiens ecclesiastici.xxxi. In conuiuijs uini non arguas proximum tuum, quo scilicet plane intempestiuum sit, inter pocula corripere, ubi peccatum non ad pœnitentiam, sed citius ad furorem concitaueris, & comptores non ad misericordiam, sed magis ad contemptum & dilacerationem proximi commoueris. Paulus monet, ut Episcopi seu Parochi publice peccantem coram omnibus arguant, sed sic, ut & cæteri timorem habeant, hoc est, non ut tribuatur cæteris ansa, alterius uitam incessendi, sed magis occasio ob fratris casum ingemiscendi ac condolendi, utq; cæteri ex fratris periculo commoniti, suæ quoq; infirmitatis ne obliuiscantur. sed timeant, ne in simile peccatum incidentes eandem censuram incurrant. Sic Paulus incæstum illum publicum apud ecclesiam Corinthiorum corripuit, non ut Corinthij inflarentur, sed ut magis luctum haberent, & contristarentur ad eam pœnitentiam, quæ salutem stabilem operatur, non ut lapsum odio prosequerentur, sed ut in eum correptum confirmarent charitatē, non ut eum sed desperationem conijcerent ac contumelia afficerent, quin potius ut qui peccantem horruerant, ijdem pœnitenti condonarent, ac mœrentem consolarentur, ne qua fieret ut immodico dolore absorberetur, ac testimonium etiam præbet Apostolus Corinthijs, suam correptionem in eis non contemnendum fructum fecisse, Quantam (inquit) in uobis operatur solicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed uindictam. Purgarunt enim se apud Paulum Corinthij, ac testabantur ipsis non probari turpe commissum se studio

2.Timo. 1 quomodo publice arguendus peccans.

1.Corīt. 5

2.Corin. 2

Locus. 2.Corīt. 7 explicatur

duisse, ut ilico corrigerent quod erat commissum quasi periculum unius esset omnibus commune. Breuiter, correctionem huc cessisset, & lapso sanando ac cæteris deterrendis proficeret, Atque hoc est, quod alibi monet Apostolus: Fratres, inquit, etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spirituales estis, huiuscemodi instruite, in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne & tu tenteris. Sunt, qui hodie ex suggestis, nihil non conuitiorum ac probrorum in ecclesiæ præsides, pontifices sacerdotes, monachos ac monachas congerunt, toti in hoc occupati, ut promiscua plebs (alioqui ecclesiæ præfectis suopte ingenio infesta) eos auribus palpantes non uulgari plausu excipiat, illos uero summa contumelia afficiat, conspuat, lapidet, atque adeo concitata seditione perdat, Qui ecclesiasticæ, quàm suo officio non fungantur, quis non uidet? Bis enim citra controuersiam peccant, tum q. absentes & indefensos pessimorum criminum insimulant ac traducunt, tum quòd in eos sæuis uerbis apud inconditam plebem detonantes, nihil aliud agant q̃ quòd uulgo fenestra aperiatur, authoritatem seniorum ac ecclesiæ præsidum eleuandi, ac sinistrã suspitionem, ad qualibet delationem facile recipiendi, plane obliti Paulinæ modestiæ ac doctrinæ, qua monemur, seniores ne increpemus, sed obsecremus ut patres, neue presbyteros, non solum non temere accusemus, sed ne accusationem eorum, nisi sub pluribus testibus recipiamus, ut interim sileamus eiuscemodi criminatores uerbo dei grauissime abuti, quemadmodum in secundum præceptum ostendimus. Tertio, si priuatim in nos peccatũ fuerit, modus iudicandi a Christo præscriptus seruandus est. Si inquit peccauerit in te frater tuus, uad

Gala. 5

Quorũdã petulantia taxatur.

1. Timo. 5

Criminatores.

& corripe eum inter te & ipsum solum, si te non audierit, adhibe tecum unum uel duos ut in ore duorũ uel trium testium, stet omne uerbum, quod si non audierit eos, dic ecclesiæ, si autẽ ecclesiã non audierit, sit tibi sicut æthnicus et publicanus. Nam & hoc est opus charitatis, quando fratrem in te priuatim peccantem, ita corripis ut saluetur.

quõ iudicãdũ de pxĩmo q primum ĩ nos peccat.

PEccant autem in hoc præceptum in primis ac proprie, qui in iudicio falsum testimonium contra proximum perhibent; quos scriptura pœnam a deo certo expectare asserit. Nam Prouerbiorum. xix. legis, Testis falsus non erit impunitus. Rursus cap. xxi. Testis mendax peribit. Item, cap. xxv. Iaculum gladius, & sagitta, acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium. Alibi quoq; Solomon pronuntiat; inter ea quæ odit dominus, non extremum locum, tenere testem mendacem, mendacia proferentem; Peccati autẽ grauitas exemplis declaratur. Nam testes qui falsum pro hibuerunt contra Susannam testimonium, lapidati sunt, Iudæi qui Christum falsis nixi testimonijs accusarunt, maiorem etiam culpam, q̃ Pilatus & milites, qui Christum crucifixerunt, habuisse asseruntur.

Qui ĩ hoc pceptũ peccent.

Dañ. 13

Iohan. 19

DEinde in hoc præceptum peccant, quicunque mendacium aduersus cognitam ueritatem committunt. Perdes (inquit Psaltes) omnes qui loquuntur mendacium. Et Sapientiæ. i. scribitur: Os quod mentitur, occidit animam. Rursus, qui loquitur mendacia. perhibit. Item, Abominatio est domino labia mendacia, qui autem fideliter agunt; placent ei. Et ut excusabilius sit officiosum illud mendacium, assiduitas tamen illius non est bona: Potior est (inquit Sapiens) fur q̃ assiduitas uiri mendacis, perditiones autem ambo hæreditabunt. Ad hæc grauiter impingunt in hoc præceptum,

Psal. 5
Sapiẽ. 1
Detractores.
Psal. 110

Prouer. 24 Gala. 5 qui proximo qualibet detractione iniuriantur, ut famæ & opinioni eius notam inurant, quòd scriptura ubiq; q̃ maxime damnat. Detrahentem (inquit Psaltes) secreto proximo suo, hunc persequebar. Et Sapiens: Si mordeat, inquit, serpēs in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. Rursus Prouer. xxiiij. Abominatio hominum detractor. Et Paulus: Detractores deo odibiles enuntiat, & Galatas suos corripiens: ait: Si inuicem mordetis & comeditis, uidete ne ab inuicem consumamini. Et Iacobus monet: Nolite, inquit, detrahere alterutrum fratres mei. Detractoribus uero non multo meliores sunt, qui detractionibus facile aures accommodant. Nam ut quidam uir pius dicere solitus est, detrahere, uel detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim. Quamobrem Sapiens commonet dicens: Sepi aures tuas spinis, & linguam nequam noli audire, & ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis. Nec habent hi quod dicant, per eos non stare quo minus detractores, sua conuincia effutiant, q̧ non dubium sit Sycophantā a maledicentia sua temperaturum, si ipsi audire recusauerint. Nam ut Sapiens testatur: Facies tristis dissipat linguā detrahentem. Et antiquum dictum est, quod nemo inuito auditori libenter referat. Quàm uero inexcusabiles hi sint, uel hinc liquet: Nam si asinum aut bouem fratris qui in uia ceciderit, subleuare iubemur, quanto magis famam proximi (qua nihil homo pretiosius habet) defendemus. Ergo ut forte fortuna detractoris conuitia in proximum audiuerimus, sapientis consilium sequendum est. Audisti (inquit) uerbum aduersus proximum tuum, cōmoriatur in te, fidens quoniam te non dirumpet. Item, peccant in hoc præceptum susurrones, qui (ut Sapiens ait) conturbant amicos, & in me-

Iacobi. 4
Acomodā tes aurē detractorib'

Deute. 22
Sapiēte. 7
piū cōsiliū
Susurrones

dio pacem habentium immittunt inimicitiam. Non erit (inquit lex) criminator & susurro in populis. Et rursus Sapiens ait. Susurro inquinabit animam suam, & in omnibus odietur. Item, susurro & bilinguis maledictus erit multos enim turbauit pacem habentes, non temere patres susurronem Iudae proditori assimilant. Qui enim societatem fraternitatis aliqua discordiae peste commaculant, deum produnt. Praeterea in hoc praeceptum peccant hypocritae, qui aliud uerbis & externis operibus simulant, q̃ mente complectantur, de animo suo falsum ferentes testimonium, quos Iob passim detestatur. Spes (inquit) hypocritae deperibit, non ei placebit uecordia sua, & sicut tela aranearum fiducia eius. Rursum, Non ueniet in conspectu eius omnis hypocrita. Item, laus impiorum breuis est & gaudium hypocritae ad instar puncti. Item, simulatores & callidi prouocant iram dei. In hos Christus horrendum illud uae detonat. Vae (inquit) uobis scribae & pharisaei hypocritae, qui mundatis quod deforis est calicis & paropsidis, intus autẽ estis pleni rapina & immunditia. Et Paulo post: Vae uobis scribae & pharisaei hypocritae, qui similes estis sepulchris dealbatis, quae apparent hominibus speciosa, intus uero sunt plena ossibus mortuorum & omni spurcitia, sic & uos apparetis hominibus iusti, intus autem estis pleni hypocrisi & iniquitate. Quos & alibi increpans, inquit: Vos estis qui iustificatis uos coram hominibus, deus autem nouit corda uestra, quia quod hominibus altum est, abominatio est apud deum. His etiam intolerabiliores sunt, qui publice se iactant, ac ea sibi gloriose arrogant quae non habent, ut uel hinc proximos deprimant aut contemnant. Talis erat pharisaeus ille euangelicus, qui ausus est etiam

Susurrões Iudę proditori assimilantur.

Hypocritę

Matth. 23

Iactatores

Lucae. 18

apud ipsum deum (qui solus intuetur cor) se inaniter iacta-
Lucæ.15 re: Gratias (inquiens) ago, quod non sum sicut cæteri ho-
Psal. 11 mines, raptores, iniusti, adulteri, uelut etiam hic publica-
1.Corin. 1 nus. Disperdat (inquit Psaltes) dominus uniuersa labia do-
losa & linguam magniloquã. Quamobrẽ serio monet Pau
lus, ut qui gloriatur, in domino glorietur, quod scilicet non
is, qui seipsum commendat, probatus sit, sed quem deus
Deiicientes commendat. At e regione, eodem reatu tenentur, qui con-
se studio trarium uitium incurrunt, ueluti qui se fallendi studio humi
falendi. liant ac deijciunt; quos scriptura uitandos esse dicit. Qui
submiserit (inquit) uocem suam, ne credideris ei, quoniam
septem nequitiæ sunt in corde illius. Et Sapiens ait: Est qui
nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. Pari
reatu tenentur Adulatores, qui ad potentiorũ gratiam ca-
adulatores ptandam, eorũ & dicta & facta quæcunq; tandem ea sint,
Psal. 107 laudant ac deprædicant, quos Psaltes auersatur, cũ ait: Cor-
Psal. 9. 10. ripiet me iustus in misericordia & increpabit me, oleum
Loquaces. autẽ peccatoris nõ impinguet caput meũ. Et alibi queritur,
Quod laudetur peccator in desiderijs animæ suæ, et iniquus
benedicatur. Nec omnino non peccant in hoc præceptum
loquaces, stultiloqui, scurræ, & id genus alij. Nam Sa-
lomon testatur, in multiloquio non deesse peccatum.
Contra uero, eum qui custodit os suum, custodire animam
Psal. 139 suam. Qui autem inconsideratus est ad loquẽdum sensurum
Magna hu mala. Et Ecclesia. xxviij. legis: Qui multis utitur uerbis læ
ius pcepti dit animam suam, nam et Psaltes ait: Vir linguosus non diri
uis getur in terra. Tanta est autem huius præcepti uis, ut Ia-
Iaco. 3 cobus hunc perfectum uirum dicat, qui uerbo non offendit,
tanta difficultas, ut nisi diligentissime caueamus, frequen-
Ibidem. ter in hoc præceptum impingamus. Nam ut idem Aposto-

lus ait: Omnis natura bestiarum, & uolucrum, & serpentum, & cæterorum domantur, & domita sunt a lingua. Linguam autem nullus hominum domare potest. Quod tamen ne sic accipias, perinde atq; omnino præstari impossibile sit, audi quod sequitur: Sit autem omnis homo uelox ad audiendum, & tardus ad loquendum. Gratia sané dei opus est, ut tam inquietũ malum refrenes, ab ipso deo nunquam non cum Psalte postulãda in hunc modum precante. Pone domine custodiam ori meo, & ostium circũstantiæ labijs meis. Qui linguæ malitiam (modo ea abutamur) rursus qui linguæ utilitatem ac bonitatem (si ea recte uti consuescamus) nosse uelit Iacobum Apostolum legat cap. iij. Peccant insuper et in hoc præceptũ, qui proximi uitã, uerba aut facta male ĩterpretãtur, aut ĩ odiũ aducũt quẽadmodũ supra ostẽdimus. Peccãt denique, q mẽtẽ habẽt ab ore quomodolibet dissidẽtẽ, hoc ẽ, q (ut psaltes ait) ñ loquũtur ueritatẽ ĩ corde suo, quos ille etiã a tabernaculo dei excludit, ueritatẽ enĩ et simplicitatẽ cordis hoc præceptum requirit, quam qui nõ præstat, hic non dubium impingit.

Psal. 140. Linguæ malitia.

Bonitas

Psal. 14

PRAECEPTVM NONVM.

NON CONCVPISCES DOmum proximi tui.

PRAECEPTVM DECIMVM.

NEC DESIDERABIS VXOREM EIVS, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

Exo. 20 hæc duo pcepta cõiũctim ponũtur.

HAec postrema duo præcepta coniunctim ponuntur in Exodo hoc modo: Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorẽ eius, non seruum, non ancillã, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt. In Deuteronomio uero hac serie, Non concupisces uxorẽ proximi tui, non domum, non agrũ, non seruum, nõ ancillam, non bouem, non asinũ, & uniuersa quæ illius sunt. Quo factũ est, ut supradiximus: q; Origenes secutus Hebræos, unũ ex his duobus præceptis copulatis fecerit, & tamen quo numerus denarius solidus & integer maneret, primũ præceptũ prioris tabulæ in duo secuit. Sed magis ecclesiæ placuit Augustini sententia, qui primæ tabulæ præcepta tria facit. Secundæ in sex digerit, hæc posteriora non unũ, sed duo faciẽs. Et diserte quidẽ Moses in Deuteron. (quæ est legis repetitio) discreuisse uidetur concupiscentiã uxoris alienæ, a concupiscẽtia cuiuslibet rei alienæ. Quibus positis cætera cœpit adiũgere, ut q̃d domus nomine intelligi uellet significaret.

Deut. 5

Origenes ex duobus vnũ fecit.

Deut. 5

SEd dices, quoniam differt sextum illud, Non mœchaberis, ab hoc, q; est Nõ concupisces uxorem proximi tui? Rursus septimum, Non furtum facies, ab hoc, quod est, Non concupisces domum aut quãcunq; rem proximi tui. Respondemus potuisse quidẽ hæc duo postrema, sub prioribus sexto & septimo comprehendi, quòd non dubium sit, eum qui malum facinus prohibet, eum simul etiam malam prohibere uoluntatẽ. Sed hoc ruditati ac duritiei populi Iudaici (quem prophetæ populum incircumcisi cordis testantur) datum est. Ne enim crederet ille hoc non est peccatum apud deum, quod apud homines est impunitum, præceptis non mœchãdi & non furandi (in quibus ipsa opera expressim notata & probibita sunt) hæc postrema subiunxit, quibus exerte ma-

quæstio. quo differãt sextũ et septimũ ab his duob⁹ vltimis

Dilutio.

Acto. 7

lam etiam uetat uoluntatem, quo magis mirandum est, post hanc latam legem uiros etiam quosdam illustres apud Iudæos, hoc crasso errore laborasse, q. putarent non ante committi peccatum, quàm cupiditas, & si non in operis perfectionem, saltem in conatum maleficij prorupisset, e quorum numero Iosephus fuisse uidetur, qui Polibium, hominē ethnicum reprehendit, quod ille Antiochum illustrē misere perisse testetur, ob id tantum, quod uoluerit tantum, ac destinarit spoliare templum Dianæ, Quod Iosephus absurde dictū esse putat, diffiniens malesano quidem iudicio, eum nullatenus egisse peccatum, illoq; reatu teneri, qui tantum peccare cogitasset, Quæ Iudaica planè Iosephi sententia q̃, sit omni scripturæ, præsertim his duobus præceptis contraria nemo non uidet, nisi tamen quis contendat, concupiscentiæ nomine hoc loco non tam uenire qualemcunq; cupiditatem q̃ conatum maleficij. Sed quo minus Iudæi hoc sensu hæc præcepta acciperent passim ex prophetis discere poterant, qui dei iussu hoc ubiq; requirunt ut non tantum externum opus atq; etiam conatus ipse, sed etiam malum cogitationum ab oculis diuinis auferatur. Et Sapiens aperte testatur, per uersas cogitationes separare a deo, nec mirum, Quum enim ut Tertullianus ait: Voluntas origo culpæ sit, quare non tanto potior ad pœnam est, quanto principalis ad culpam? Sed rursum rogabis cur in præceptis periurium, homicidium & falsum testimonium uetantibus, non est expressim prohibita concupiscentia, quemadmodum in his, quæ adulterium & furtum respiciunt? Augustin. non inepte respondet, libidinis & habendi affectum, penitius esse cunctis a natura insitum, quàm periurij, homicidij, aut ferendi falsi testimonij; ab his enim suopte ingenio abhorre=

Error Iudæorum. [handwritten: uidēdū quo cōcordent dicta f. 433]

Iosephus.
Polibius.

Psal. 36
Esaiæ. 1
Hiere. 4

Tertullianus.

quæstio.

Augu.

mus uerum ad illa, nimirum ad corporeas uoluptates, ac huius seculi opes ac diuitias, statim ab adolescentia proni ad modum ac procliues sumus, idcirco opus erat, ut in his, ad quae ueluti bona quaedam corporis inclinamur, ac ueluti rapimur, non tantum factum, sed & affectus prohiberentur, quum in illis nemo non sanae mentis, & qui uel naturali iudicio preditus esset, facile iudicaret, prohibito facto prohiberi quoq; pessimam faciendi uoluntatem.

Horũ praeceptorum vis.

CAeterum horum praeceptorum, ut & aliorum omnium uim nusq̃ melius ac certius disces, q̃ ex Christi Euangelio, qui aeternum dei uerbum, ut est legislator, ita nimirum est eiusdem optimus interpres. Lex dicit, non moechaberis, intellegit Iudaeus, prohiberi tantum externũ adulterium, Christus interpretatus est, non tantum hoc uetitum, sed etiam omnẽ moechandi affectum. Sic cum lex dicit. Non concupisces uxorẽ proximi tui, nõ domum, nõ agrũ &c. Iudaeus intellexit, nõ sic cõcupiscas, ut non tantũ animo uerses sed & perpetrare saltem tentes ac coneris maleficium, nimirum solum affectum prauum non iudicans uitiosum. Aut si quis ex Iudaeis sensatior fuit: praeceptum, non concupisces uxorem, interpretatus est, animo scilicet cum ea si permittatur moechandi, aut praeceptum, non concupisces domũ proximi, animo scilicet nudandi proximum tuum facultatibus suis, iniustis quibusq; rationibus. At Christus horum praeceptorum uim latius patere contestatur, sic scilicet ut non tantum in hanc legem committant, qui proximi uxorem desiderant animo cum ea moechandi, sed etiam qui proximo inuident, q talem coniugem nactus sit, q̃ ipsi sibi, si ulla detur occasio, uxorem esse uelint. Itidem quod non tantũ rei sint, qui rationibus manifeste iniquis, proximi facultates ad se

Latissime patent haec praecepta.

pertrahere conantur, aut etiam affectant. Sed etiam illi qui quocunq; modo se locupletari cum aliena iactura seu incommodo cupiunt, quales sunt, qui proximum uelint in eam necessitatem incidere quae eum cogat, & si cum damno, sua illis diuendere, seu qui quouis quaesito ingenio uel colore proximi bonis insidiantur, quamuis id faciant modis ac rationibus a iure ciuili haud reprobatis, modo saltem eo animo res agatur, ut malint sibi q̃ proximo esse prospectum, In q̃ sententiam si haec postrema praecepta intelligātur, fit ut & ipsa per se sint mandata, non tantū expositoria aliorum. Hanc autem esse horum praeceptorum uim Christus declarat, cum iubet, ut eodem animo simus erga proximum, quo uelimus uicissim eum erga nos esse, Deinde cum docet totum pene in eo situm esse, si oculus noster qui est totius corporis lucerna, simplex fuerit, quod tum totum corpus futurū sit lucidum, sin oculus fuerit nequam, totum etiam corpus tenebrosum fore, quod scilicet fieri non possit, ubi lumen quod in nobis est, tenebre sunt, ipsas tenebras non posse non esse maximas? Oculum autem Christus hic appellat ipsam intentionem, qua facimus quicquid facimus, quae si munda fuerit & recta, & in illud defixa, quod intuendum est, omnia opera nostra quae secundum eam operamur necesse est esse bona. Sin autem intentio mala fuerit, etiam ipsum lumen in tenebras conuertendum. Lumen nimirum appellans, mentis iudicium, quo quisq; nouit, quo animo quid faciat. Quod recte dicitur uerti in tenebras, qum simplex intentio, non ad dei, seu proximi dilectionem, sed ad sibiipsius amorem inclinatur. Quod cum fit, hoc est, cum ipsa cordis intētio sordidatur, omnino necesse est, & ipsum factū (cuius incertus est exitus) sordidum & tenebrosum esse quia etsi

Qui velit locupletari cū aliēa iactura.
ius ciuile nō excusat male affectum a peccato.
Ista postrema sūt ēt per se mandata.
Matth. 6
Au. de ser. dñi in mōte, lib. 1
Oculus, intentio.
Lumē mētis iudiciū.

bene alicui proueniat, quod tu non recta & munda intentione facis, id te non excusat, sed quomodo tu feceris tibi imputatur, non quomodo illi prouenerit, consideratur.

Au. de ser. dñi in mõte lib. 1
Xps requirit cor mũdum.

IN summa, Christus cor mundũ requirit, & solos eos qui mundo sunt corde, beatos pronuntiat. Mundum est cor, quod ab omnibus terrenis desiderijs defæcatum est. Mundum est cor, quod totum in dei & proximi amorem est effusum quod non sua quærit, sed ea tantum quæ dei sunt & proximi, Quod proximũ diligit propter deum, nõ propter ullum temporale commodum, non quod fratri consulit, quod hinc aliquid molumenti sibi rediturum est, sed quia proximus est & propter deũ. Alioqui si temporale commodum tantum spectet, sibi duplex cor facit, quo prohibetur a uidẽdo deo in cuius sola uisione sita est beatitudo certa ac perpetua.

Immũdus oculus.

Immundus est oculus qui nõ diligit proximũ tanquam seipsum, Qui sibi bene esse optat, etiam si interim proximo sit male, qui sibi cupiat omnia ad nutũ adfluere, utcunque tandẽ cum proximo res agatur. Is enim oculus a Christiana charitate in sui amorẽ deflectitur, quẽ Aug. recte dixit, caput omniũ esse peccatorũ. Christiana charitas nõ quærit quæ sua sunt, sed quæ aliorũ. 1. Cor. xiij. Sui amor, deo quæ dei sunt detrahit, hominibus quæ sunt hominũ, hunc e mẽtibus nostris profligatũ esse uolunt hæc nouissima præcepta. Qui nisi eijciatur, & subintret charitas, non dubiũ est nos quam longissime ab adimpletione mandatorũ dei abesse, quod sola proximi dilectio legẽ adimpleat. Scimus sapientes ethnicos, sui amorẽ, proximi dilectioni anteponere. Vnde non dubium nata est uulgata illa sentẽtia, charitas ordinata incipit a seipsa. Rursus, Tunica pallio propior est. Et quod Terẽtius ait. Omne sibi melius esse malle quam alteri. Item eum optime uiuere, qui sibi

Aug.
Caput omniũ peccatorum sui amor.

Rom. 14
Sapientes hui⁹ seculi sui amorẽ proximi amori præponunt.

xiuit. Sed num hæ sentētiæ cū christiana doctrina cōueniāt, uiderint alij, nos certe scimus Christū & Apostolos, & uerbo & exemplo docuisse uerā Christianam charitatem exhibere, ut proximi salutem nostræ etiam anteponamus.

NE tamen hic impingas, ad duo respiciendum est. Inprimis, ut q. diximus de non concupiscendis rebus proximi, intelligas, te tum in hanc legem committere, si eo animo ea concupiscas, ut in ipsis tua commoda quæras, incurius, interim, num hinc proximo commodes uel incommodes. Nam qui iubemur in omnibus proximi utilitatem quærere, nostra uero commoda proximi utilitatibus posthabere, ac proximum (q. in nobis est) iuuare, rei proculdubio coram deo erimus, si nostram tantum utilitatem, non proximi spectemus. At si proximus suapte sponte res suas idistrahere cupiat, facturus ex pretio maiorem quàm ex re ipsa fructum, tuq; bona fide ac mente syncera, ab illo eas tibi compares, nullius peccati reus es. Absit enim, ut putes per Euangelium legitimos cōtractus, qui ex iure gentium (quod est pars iuris naturalis) descendunt, abrogatos esse. Sed hoc tantum in omnibus contractibus ac actionibus nostris Christus requirit, ut animus noster erga fratrem syncerus sit, ut oculus simplex, ut intentio recta sit, ut proximo suos successus perinde atq; nobis nostros gratulemur, ut ipsi sua cōmoda ac diuitias faueamus ut nostra sorte contenti esse discamus, ut nostram uocationē non aspernemur, ut proximi conditionem non desideremus præ nostra, ut illius res non ambiamus, cum illius iactura. Breuiter, ut uoluntatem nūquam nocendi, sed semper commodandi proximo habeamus. Sic ut interim nobis liceat modo hanc rectam intentionem conseruemus, iusto labore ac etiam contractibus facultates no-

Ad duo respiciendū.

Philip. 2

Quō liceat res alienas concupiscere.

Euāgeliū non abolet legitimos cōtractus.

Ma. 5.6.7

1. Corit. 7

1. Timo. 6

Alia lex fori, alia lex poli. & si intra iusti pretij dimidium, quãuis lex ciuilis ob id contractum non rescindat. Nam alia est lex fori, alia lex poli, quae praecipit, ut quod tibi nõ uis fieri, alteri ne feceris. Quãobrem siue uenditor sis, siue emptor, omnem dolum detegere, ac proximum de rei aestimatione ac pretio admonere debes, nec abuti in tuum commodum eius uel aetate, uel ruditate, uel inquria, uel necessitate. Vnde non dubium est, & eos

pactum redemptiõis. in hoc praeceptũ peccare, qui pactum redẽptionis sic astringunt, ut euoluto certo tempore, res nunquam ad uenditorem (qui eam distrahere coactus est) redeat, etsi id lex ciuilis permittat. Grauius peccant tutores & curatores, & caeteri quibus uel personae uel res aliorum sunt cõmissae, quum sinunt eos quorum tutelam gerunt, genio indulgere, seu in omnem malitiã ruere, ut ipsi tandem eorum bona ad se pertrahant, aut qui negligentius in rebus eorum q̃ in suis agũt. Ad haec, peccant in hoc praeceptum, qui uirum aliquem praestantem principi uel reipublicae, cui non sine magno cõmodo seruit, subducere moliũtur, Qui seruos seu ãcillas ac mercenarios etiam, suis dñis ac heris immorigeros faciunt, qui abducunt, atq; adeo qui non monent ac hortantur ut apud dominos suos (qui eorum opera libenter utuntur) maneant, ac suo officio sedulo fungantur. Alia ratio est, si famuli ac famulae nolint diutius in seruitio manere, uel quia dñi mali sunt, uel quia mercedem denegant, uel uictum necessarium non suppeditant uel aliam iustam ob causam, tum enim licitum est alteri eorum operam conducere, quum id faciat non animo incommodandi proximo, quemadmodum soluto matrimonio licet alterius uxorem (cuius solam pudicitiam ac honestatem quum adhuc alteri nupta esset, quis amauit) in uxorem ducere. Iñ summa desiderant haec praecepta summũ

Difficillimo impletio horum pceptorũ. Roma. 7

animi

animi puritatẽ, ac impuritatem, immunditiamq; detestãtur.

EX his facile deprehendi potest, quàm sit horum mandatorum difficilis impletio, ac quanta uigilantia nobis opus sit, ne metas nobis a deo præscriptas excedamus. Habemus enim innatam concupiscentiam omnis mali fomitem, q̃ quidem quàm sit difficile intra diuinæ uoluntatis limites continere non tantum mali, sed & sancti ac pij subinde sentiunt, ac detestantur. Certe ut possibile est hominem renatum, non suis quidem uiribus, sed dei gratia hãc dei legem adimplere, tamen hactenus inuentus est nemo (uirginem matrem post Christum semper excipimus) qui se hanc legem undiquaq; adimpleuisse, & omnino sine peccato esse gloriari audeat, Quum Iohannes Apostolus palam asserat, nos mendaces esse, si dixerimus, q, peccatũ non habeamus. Rursus, nostra sententia non recte faciunt, qui asserunt nos hic nihil posse, atq; adeo concupiscentiã etiam in renatis regnare dicunt, ut etiã impossibile sit nos concupiscentiæ non succumbere, atq; hanc legem adimplere, nam hac doctrina infirmos non leuiter offendunt, quosdam enim in pestilentem quandam securitatem inducunt, ut existiment se frustra gratiã dei ambire, ac conari ut hãc legem adimpleant quæ adimpleri nõ possit, satis esse, ut credant Christũ adimplesse legem atq; hanc adimpletionem ipsis utcunq; de adimpletione incurijs (si tamen in Christũ suo modo credant) imputandã fore, Quosdã uero de dei iudicio magis metuentes exanimant, ac in deum murmurãtes faciũt, quasi scilicet is, quæ impossibilia sunt, ut faciamus præcepe[r]it. Erat itaq; regia uia pergendũ, hoc est, ecclesiastica doctrina potius inculcanda, quæ (ut sæpe diximus) sic de cõcupiscẽtia sentit, ut cõcupiscentia in necdum renatis, non tantum morbus sit,

Hierony.

Aug. de natura et gratia cap. 36.

Hactẽ' nemo oĩo sine peccato

Error exploditur.

q̃ũo docẽdũ de viribus nostris

Cõcupiscẽtia ĩ non renatis

Roma. 8

Iaco. 1

Prouer.24 qui proximo qualibet detractione iniuriantur, ut famæ & opinioni eius notam inurant, quod scriptura ubiq; q̃ maxime damnat. Detrahentem (inquit Psaltes) secreto proximo suo, hunc persequebar. Et Sapiens: Si mordeat, inquit, serpẽs in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. Rursus Prouer. xxiiij. Abominatio hominum detractor. Et Paulus: Detractores deo odibiles enuntiat, & Galatas suos corripiens: ait: Si inuicem mordetis & comeditis, uidete ne ab inuicem consumamini. Et Iacobus monet: Nolite, inquit, detrahere alterutrum fratres mei. Detractoribus uero non multo meliores sunt, qui detractionibus facile aures accommodant. Nam ut quidam uir pius dicere solitus est, detrahere, uel detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim. Quamobrem Sapiens commonet dicens: Sepi aures tuas spinis, & linguam nequam noli audire, & ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis. Nec habent hi quod dicant, per eos non stare quo minus detractores, sua conuincia effutiant, q, non dubium sit Sycophantã a maledicentia sua temperaturum, si ipsi audire recusauerint. Nam ut Sapiens testatur: Facies tristis dissipat linguã detrahentem. Et antiquum dictum est, quod nemo inuito auditori libenter referat. Quàm uero inexcusabiles hi sint, uel hinc liquet. Nam si asinum aut bouem fratris qui in uia ceciderit, sublеuare iubemur, quanto magis famam proximi (qua nihil homo pretiosius habet) defendemus. Ergo ut forte fortuna detractoris conuitia in proximum audiuerimus, sapientis consilium sequendum est. Audisti (inquit) uerbum aduersus proximum tuum, cõmoriatur in te, fidens quoniam te non dirumpet. Item, peccant in hoc præceptum susurrones, qui (ut Sapiens ait) conturbant amicos, & in me-

Marginalia: Gala. 5 — Iacobi. 4 — Accomodantes aure detractorib⁹ — Deute. 22 — Sapiẽtiæ. 7 — piũ cõsiliũ — Susurones

dio pacem habentium immittunt inimicitiam. Non erit (inquit lex) criminator & susurro in populis. Et rursus Sapiens ait. Susurro inquinabit animam suam, & in omnibus odietur. Item, susurro & bilinguis maledictus erit multos enim turbauit pacem habentes, non temere patres susurronem Iudæ proditori assimilant. Qui enim societatem fraternitatis aliqua discordiæ peste commaculant, deum produnt. Præterea in hoc præceptum peccant hypocritæ, qui aliud uerbis & externis operibus simulant, q̃ mente complectantur, de animo suo falsum ferentes testimonium, quos Iob passim detestatur. Spes (inquit) hypocritæ deperibit, non ei placebit uecordia sua, & sicut tela aranearum fidutia eius. Rursum; Non ueniet in conspectu eius omnis hypocrita. Item, laus impiorum breuis est & gaudium hypocritæ ad instar puncti. Item, simulatores & callidi prouocant iram dei. In hos Christus horrendum illud uæ detonat. Væ (inquit) uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui mundatis quod deforis est calicis & paropsidis, intus autẽ estis pleni rapina & immunditia. Et Paulo post: Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ apparent hominibus speciosa, intus uero sunt plena ossibus mortuorum & omni spurcitia, sic & uos apparetis hominibus iusti, intus autem estis pleni hypocrisi & iniquitate. Quos & alibi increpans, inquit: Vos estis qui iustificatis uos coram hominibus, deus autem nouit corda uestra, quia quod hominibus altum est, abominatio est apud deum. His etiam intolerabiliores sunt, qui publice se iactant, ac ea sibi gloriose arrogant quæ non habent, ut uel hinc proximos deprimant aut contemnant. Talis erat pharisæus ille euangelicus, qui ausus est etiam

Susurrões Iudę proditori assimilantur.

Hypocritæ

Matth. 23

Iactatores

Lucæ. 18

apud ipsum deum (qui solus intuetur cor) se inaniter iacta-
Lucæ.15 re: Gratias (inquiens) ago, quod non sum sicut cæteri ho-
Psal. 11 mines, raptores, iniusti, adulteri, uelut etiam hic publica-
1.Corin. 1 nus. Disperdat (inquit Psaltes) dominus uniuersa labia do-
losa & linguam magniloquā. Quamobrē serio monet Pau
lus, ut qui gloriatur, in domino glorietur, quod scilicet non
is, qui seipsum commendat, probatus sit, sed quem deus
Deiicientes commendat. At e regione, eodem reatu tenentur, qui con-
se studio trarium uitium incurrunt, ueluti qui se fallendi studio humi
falendi. liant ac deijciunt, quos scriptura uitandos esse dicit. Qui
submiserit (inquit) uocem suam, ne credideris ei, quoniam
septem nequitiæ sunt in corde illius. Et Sapiens ait: Est qui
nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. Pari
reatu tenentur Adulatores, qui ad potentiorū gratiam ca-
adulatores ptandam, eorū & dicta & facta quæcunq; tandem ea sint,
Psal. 107 laudant ac deprædicant, quos Psaltes auersatur, cū ait: Cor-
Psal.9.10. ripiet me iustus in misericordia & increpabit me, oleum
Loquaces. autē peccatoris nō impinguet caput meū. Et alibi quæritur,
Quod laudetur peccator in desiderijs animæ suæ, et iniquus
benedicatur. Nec omnino non peccant in hoc præceptum
loquaces, stultiloqui, scurræ, & id genus alij. Nam Sa-
lomon testatur, in multiloquio non deesse peccatum.
Contra uero, eum qui custodit os suum, custodire animam
Psal. 139 suam. Qui autem inconsideratus est ad loquēdum sentiet
Magna hu mala. Et Ecclesia. xxviij. legis: Qui multis utitur uerbis læ
ius pcepti dit animam suam, nam et Psaltes ait: Vir linguosus non diri
uis getur in terra. Tanta est autem huius præcepti uis, ut Ia-
Iaco. 3 cobus hunc perfectum uirum dicat, qui uerbo non offendit,
tanta difficultas, ut nisi diligentissime caueamus, frequen-
Ibidem. ter in hoc præceptum impingamus. Nam ut idem Aposto-

lus ait: Omnis natura bestiarum, & uolucrum, & serpentum, & cæterorum domantur, & domita sunt a lingua. Linguam autem nullus hominum domare potest. Quod tamen ne sic accipias, perinde atq; omnino præstari impossibile sit; audi quod sequitur: Sit autem omnis homo uelox ad audiendum, & tardus ad loquendum. Gratia sané dei opus est, ut tam inquietũ malum refrenes, ab ipso deo nunquam non cum Psalte postulãda in hunc modum precante. Pone domine custodiam ori meo, & ostium circũstantiæ labijs meis. Qui linguæ malitiam (modo ea abutamur) rursus qui linguæ utilitatem ac bonitatem (si ea recte uti consuescamus) nosse uelit Iacobum Apostolum legat cap. iij. Peccant insuper et in hoc præceptũ, qui proximi uitã, uerba aut facta male ĩterpretãtur, aut ĩ odiũ aducũt quẽadmodũ supra ostẽdimus. Peccãt denique, q mẽtẽ habẽt ab ore quomodolibet diffidẽtẽ, hoc ẽ, q (ut psaltes ait) ñ loquũtur ueritatẽ ĩ corde suo, quos ille etiã a tabernaculo dei excludit, ueritatẽ enĩ et simplicitatẽ cordis hoc præceptum requirit, quam qui nõ præstat, hic non dubium impingit.

Psal. 140. Linguæ malitia. Bonitas Psal. 14

PRAECEPTVM NONVM.

NON CONCVPISCES DOmum proximi tui.

PRAECEPTVM DECIMVM.

NEC DESIDERABIS VXOREM EIVS, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

Exo. 20. hæc duo præcepta cōiūctim ponūtur.

HAec postrema duo præcepta coniunctim ponuntur in Exodo hoc modo. Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorē eius, non seruum, non ancillā, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt. In Deuteronomio uero hæc serie, Non concupisces uxorē proximi tui, non domum, non agrū, non seruum, nō ancillam, non bouem, non asinū, & uniuersa quæ illius sunt. Quo factū est, ut supradiximus: q Origenes secutus Hebræos, unū ex his duobus præceptis copulatis fecerit, & tamen quo numerus denarius solidus & integer maneret, primū præceptū prioris tabulæ in duo secuit. Sed magis ecclesiæ placuit Augustini sententia, qui primæ tabulæ præcepta tria facit. Secundæ in sex digerit, hæc posteriora non unū, sed duo faciēs. Et diserte quidē Moses in Deuteron. (quæ est legis repetitio) discreuisse uidetur concupiscentiā uxoris alienæ, a concupiscētia cuiuslibet rei alienæ. Quibus positis cætera cœpit adiūgere, ut qd domus nomine intelligi uellet significaret.

Deut. 5

Origenes ex duobus vnū fecit.

Deut. 5

SEd dices, quoniam differt sextum illud, Non mœchaberis, ab hoc, q est Nō concupisces uxorem proximi tui? Rursus septimum, Non furtum facies, ab hoc, quod est, Non concupisces domum aut quācunq; rem proximi tui. Respondemus potuisse quidē hæc duo postrema, sub prioribus sexto & septimo comprehendi, quòd non dubium sit, eum qui malum facinus prohibet, eum simul etiam malam prohibere uoluntatē. Sed hoc ruditati ac duritiei populi Iudaici (quem prophetæ populum incircumcisi cordis testantur) datum est. Ne enim crederet ille hoc non est peccatum apud deum, quod apud homines est impunitum, præceptis non mœchādi & non furandi (in quibus ipsa opera expressim notata & probibita sunt) hæc postrema subiunxit, quibus exerte ma-

quæstio. quo differāt sextū et septimū ab his duob⁹ vltimis

Dilutio.

Acto. 7

lam etiam uetat uoluntatem, quo magis mirandum est, post hanc latam legem uiros etiam quosdam illustres apud Iudæos, hoc crasso errore laborasse, q. putarent non ante committi peccatum, quàm cupiditas, & si non in operis perfectionem, saltem in conatum maleficij prorupisset, e quorum numero Iosephus fuisse uidetur, qui Polibium, hominē ethnicum reprehendit, quod ille Antiochum illustrē misere perisse testetur, ob id tantum, quod uoluerit tantum, ac destinarit spoliare templum Dianæ, Quod Iosephus absurde dictū esse putat, diffiniens malesano quidem iudicio, eum nullatenus egisse peccatum, illoq; reatu teneri, qui tantum peccare cogitasset, Quæ Iudaica planè Iosephi sententia q̃, sit omni scripturæ, præsertim his duobus præceptis contraria nemo non uidet, nisi tamen quis contendat, concupiscentiæ nomine hoc loco non tam uenire qualemcunq; cupiditatem q̃ conatum maleficij. Sed quo minus Iudæi hoc sensu hæc præcepta acciperent passim ex prophetis discere poterant, qui dei iussu hoc ubiq; requirunt ut non tantum externum opus atq; etiam conatus ipse, sed etiam malum cogitationum ab oculis diuinis auferatur. Et Sapiens aperte testatur, peruersas cogitationes separare a deo, nec mirum, Quum enim ut Tertullianus ait: Voluntas origo culpæ sit, quare non tanto potior ad pœnam est, quanto principalis ad culpam? Sed rursum rogabis cur in præceptis periurium, homicidium & falsum testimonium uetantibus, non est expressim prohibita concupiscentia, quemadmodum in his, quæ adulterium & furtum respiciunt? Augustin. non inepte respondet, libidinis & habendi affectum, penitius esse cunctis a natura insitum, quàm periurij, homicidij, aut ferendi falsi testimonij, ab his enim suopte ingenio abhorre-

Error Iudæorum.

videndū quō cōcordent dicta ī 433

Iosephus.
Polibius.

Psal. 36
Esaiæ. 1
Hiere. 4

Tertullianus.

quæstio.

Augu.

mus uerum ad illa, nimirum ad corporeas uoluptates, ac huius seculi opes ac diuitias, statim ab adolescentia proni admodum ac procliues sumus, idcirco opus erat, ut in his, ad quæ ueluti bona quædam corporis inclinamur, ac ueluti rapimur, non tantum factum, sed & affectus prohiberentur, quum in illis nemo non sanæ mentis, & qui uel naturali iudicio preditus esset, facile iudicaret, prohibito facto prohiberi quoq; pessimam faciendi uoluntatem.

Horũ præceptorum vis.

CAeterum horum præceptorum, ut & aliorum omnium uim nusq̃ melius ac certius disces, q̃ ex Christi Euangelio, qui æternum dei uerbum, ut est legislator, ita nimirum est eiusdem optimus interpres. Lex dicit, non mœchaberis, intellegit Iudæus, prohiberi tantum externũ adulterium, Christus interpretatus est, non tantum hoc uetitum, sed etiam omnẽ mœchandi affectum. Sic cum lex dicit. Non concupisces uxorẽ proximi tui, nõ domum, nõ agrũ &c. Iudæus intellexit, nõ sic cõcupiscas, ut non tantũ animo uerses sed & perpetrare saltem tentes ac coneris maleficium, nimirum solum affectum prauum non iudicans uitiosum. Aut si quis ex Iudæis sensatior fuit: præceptum, non concupisces uxorem, interpretatus est, animo scilicet cum ea si permittatur mœchandi, aut præceptum, non concupisces domũ proximi, animo scilicet nudandi proximum tuum facultatibus

Latissime patent hæc præcepta.

suis, iniustis quibusq; rationibus. At Christus horum præceptorum uim latius patere contestatur, sic scilicet ut non tantum in hanc legem committant, qui proximi uxorem desiderant animo cum ea mœchandi, sed etiam qui proximo inuident, q talem coniugem nactus sit, q̃ ipsi sibi, si ulla detur occasio, uxorem esse uelint. Itidem quod non tantũ rei sint, qui rationibus manifeste iniquis, proximi facultates ad se

pertrahere conantur, aut etiam affectant. Sed etiam illi qui quocunq; modo se locupletari cum aliena iactura seu incommodo cupiunt, quales sunt, qui proximum uelint in eam necessitatem incidere quæ eum cogat, & si cum damno sui illis diuendere, seu qui quouis quæsito ingenio uel colore proximi bonis insidiantur, quamuis id faciant modis ac rationibus a iure ciuili haud reprobatis, modo saltem eo animo res agatur, ut malint sibi q̃ proximo esse prospectum, In q̃ sententiam si hæc postrema præcepta intelligãtur, fit ut & ipsa per se sint mandata, non tantũ expositoria aliorum. Hanc autem esse horum præceptorum uim Christus declarat, cum iubet, ut eodem animo simus erga proximum, quo uelimus uicissim eum erga nos esse, Deinde cum docet totum pene in eo situm esse; si oculus noster qui est totius corporis lucerna, simplex fuerit, quod tum totum corpus futurũ sit lucidum, sin oculus fuerit nequam, totum etiam corpus tenebrosum fore, quod scilicet fieri non possit, ubi lumen quod in nobis est, tenebre sunt, ipsas tenebras non posse non esse maximas? Oculum autem Christus hic appellat ipsam intentionem, qua facimus quicquid facimus, quæ si munda fuerit & recta, & in illud defixa, quod intuendum est, omnia opera nostra quæ secundum eam operamur necesse est esse bona. Sin autem intentio mala fuerit, etiam ipsum lumen in tenebras conuertendum. Lumen nimirum appellans, mentis iudicium, quo quisq; nouit, quo animo quid faciat. Quod recte dicitur uerti in tenebras, qum simplex intentio, non ad dei, seu proximi dilectionem, sed ad sibiipsius amorem inclinatur. Quod cum fit, hoc est, cum ipsa cordis intẽtio sordidatur, omnino necesse est, & ipsum factũ (cuius incertus est exitus) sordidum & tenebrosum esse quia etsi

Qui uelit locupletari cũ aliẽa iactura. ius ciuile nõ excusat male affectum a peccato.

Ista postrema sũt ẽt per se mandata.

Matth. 6. Au. de ser. dñi in mõte. lib. 2

Oculus, intentio.

Lumẽ mẽtis iudiciũ.

bene alicui prouiniat, quod tu non recta & munda intentione facis, id te non excusat, sed quomodo tu feceris tibi imputatur, non quomodo illi prouenerit, consideratur.

Au. de ser. dñi in mōte lib. 1. Xp̃s requirit cor mūdum.

IN summa, Christus cor mundū requirit, & solos eos qui mundo sunt corde, beatos pronuntiat. Mundum est cor, quod ab omnibus terrenis desiderijs defæcatum est. Mundum est cor, quod totum in dei & proximi amorem est effusum quod non sua quærit, sed ea tantum quæ dei sunt & proximi, Quod proximū diligit propter deum, nō propter ullum temporale commodum, non quod fratri consulit, quod hinc aliquid molumenti sibi rediturum est, sed quia proximus est & propter deū. Alioqui si temporale commodum tantum spectet, sibi duplex cor facit, quo prohibetur a uidēdo deo in cuius sola uisione sita est beatitudo certa ac perpetua.

Immūdus oculus.

Immundus est oculus qui nō diligit proximū tanquam seipsum, Qui sibi bene esse optat, etiam si interim proximo sit male, qui sibi cupiat omnia ad nutū adfluere, utcūque tandē cum proximo res agatur. Is enim oculus a Christiana charitate in sui amorē deflectitur, quē Aug. recte dixit, caput omniū esse peccatorū. Christiana charitas nō quærit quæ sua sunt, sed quæ aliorū. 1. Cor. xiij. Sui amor, deo quæ dei sunt detrahit, hominibus quæ sunt hominū, hunc e mētibus nostris profligatū esse uolunt hæc nouissima præcepta. Qui nisi eijciatur, & subintret charitas, non dubiū est nos quam longissime ab adimpletione mandatorū dei abesse, quod sola proximi dilectio legē adimpleat. Scimus sapientes æthnicos, sui amorē, proximi dilectioni anteponere. Vnde non dubium nata est uulgata illa sentētia, charitas ordinata incipit a seipsa. Rursus, Tunica pallio propior est. Et quod Terētius ait. Omne sibi melius esse malle quam alteri. Item eum optimis uiuere, qui sibi

Aug. Caput omniū peccatorum sui amor.

Rom. 13 Sapientes hui' seculi sui amorē proximi amori præponunt.

uiuit. Sed num hæ sentētiæ cū christiana doctrina cōueniāt, uiderint alij, nos certe scimus Christū & Apostolos, & uerbo & exemplo docuisse uerā Christianam charitatem exhibere, ut proximi salutem nostræ etiam anteponamus.

NE tamen hic impingas, ad duo respiciendum est. In primis, ut q. diximus de non concupiscendis rebus proximi, intelligas, te tum in hanc legem committere, si eo animo ea concupiscas, ut in ipsis tua commoda quæras, incurius, interim, num hinc proximo commodes uel incommodes. Nam qui iubemur in omnibus proximi utilitatem quærere, nostra uero commoda proximi utilitatibus posthabere, ac proximum (q. in nobis est) iuuare; rei proculdubio coram deo erimus, si nostram tantum utilitatem, non proximi spectemus. At si proximus suapte sponte res suas idistrahere cupiat, facturus ex pretio maiorem quàm ex re ipsa fructum, tuq; bona fide ac mente syncera, ab illo eas tibi compares, nullius peccati reus es. Absit enim, ut putes per Euangelium legitimos cōtractus, qui ex iure gentium (quod est pars iuris naturalis) descendunt, abrogatos esse. Sed hòc tantum in omnibus contractibus ac actionibus nostris Christus requirit, ut animus noster erga fratrem syncerus sit, ut oculus simplex, ut intentio recta sit, ut proximo suos successus perinde atq; nobis nostros gratulemur, ut ipsi sua cōmoda ac diuitias faueamus ut nostra sorte contenti esse discamus, ut nostram uocationē non aspernemur, ut proximi conditionem non desideremus præ nostra, ut illius res non ambiamus, cum illius iactura. Breuiter, ut uoluntatem nūquam nocendi, sed semper commodandi proximo habeamus. Sic ut interim nobis liceat modo hanc rectam intentionem conseruemus, iusto labore ac etiam contractibus facultates no-

Ad duo respiciendū.

Philip. 2

Quō liceat res alienas concupiscere.

Euāgeliū non abolet legitimos cōtractus.

Ma. 5. 6. 7

1. Corit. 7

1. Timo. 6

bis parare si sic paremus ut illis bene utamur, ac egenti proximo (quum opus est) succurrere sponte uelimus.

Secundo non est putandum his duobus præceptis omnes omnino affectus posthaberi, Nam in uniuersum duplices sunt affectus. Quidam sunt omnino naturales, qui cum dei lege nō pugnant, ueluti iuuare liberos, necessarios, coniuges, bene meritos, Item necessariū uictum expetere, post fatigationem desiderio quietis & somni affici, & similes id generis, Qui certe affectus nullam habent peccati rationem; Nā & Christus, qui peccatū nullum fecit, & esurisse & sitisse, et ad quietem corporis se cōposuisse, Iohānem item Apostolū præ cæteris discipulis dilexisse, perhibetur. Aliæ uero sūt appetitiones & affectus pugnātes simpliciter cū lege dei, ueluti sunt, res alienas aut coniugem cum incommodo proximi appetere, alijs suos successus ac beneficia dei inuidere, & id genus alij. Atq; hi semper mali sunt & peccatum pariunt, si tamē consensus accedat, & proinde his præceptis uetiti.

Duplices affectus

Naturales

1. Pet. 2

Iohan. 13

Affect⁹ pugnātes cū legem dei

QVo uero penitius intelligas, quid sibi hæc præcepta uelint, nosce debes hic triplicem illam concupiscentiam prohiberi, de qua dixit Apostolus: Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, superbia uitæ Concupiscentia carnis prohibetur, quum dicitur: Non desiderabis uxorem proximi tui. Concupiscentia uero oculorum & superbia uitæ uetantur, quum dicitur: Non concupisces domum proximi tui, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt. Domus enim in scripturis, & genus, & familiam, & familitium, & statum, & ordinem, & opes, & facultates, breuiter, omnem hominis possessionem significat, tametsi si strictius accipiatur, familiam tantum, non etiam seruos, &

Triplex cōcupiscentia ꝓhibetur.

1. Iohan. 2

Domus i scripturis

ācillas, ac reliquas res cōprehendat. Quare diserte hic additum est, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt. Peccant itaque in hoc præceptum, non tantum qui uxorem proximi, animo cum ea mœchandi desiderant, sed & qui suam uxorem proximi uxori posthabent. Qui proximo coniugem suam non fauent perinde atque sibi, sed magis eam accipere cuperent, si ulla ratione liceret, etiam cum proximi incommodo, Quod uitium apud Iudæos, quibus repudium concedebatur, & frequentius & euidentius erat. Nam permissione legis abutentes, alij aliorum uxores solicitabant, ut uel morositate uel alia quapiam ratione, diuortij causam marito præstarent, quo illi soluto matrimonio eis potirentur.

qui peccēt in hoc præceptum.

Non dissimili ratione peccant, qui desponsam alteri abstrahunt & abalienant, & si id prætextu iuris faciant, quo declaratur, matrimonium per uerba (quæ de præsenti uocant) contractum sponsalia prius inita dirimere. Deinde peccant in hæc præcepta, nō tantum qui in rem alterius quā uis iniustis, sed etiam qui permissis apud homines rationibus ac (ut dici solet) sub iuris colore, nancisci appetunt, idq; cum incommodo & proximi iactura. Neq; enim tales tam fauent proximo quā sibi, obliti præcepti Apostolici, nō quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum, Qui sibi bene consultum esse uolunt, & si interim male consultum sit proximo, Qui ad iuris rigorē omnia exigunt, æquitatis penitus obliti, idq; sui commodi gratia, qui occasionem dāni dant, & qui damno proximi non perinde atq; suo afficiuntur, quo exemplis superius allatis fit manifestius. Et quis non uidet ad eundem modum peccare emptores & uenditores, itidem permutatores qui se in cōtrahendo decipiūt,

Prætextus iuris nō excusat.

Aeqtas rigori pferēda

Alia lex fori, alia lex poli.

& si intra iusti pretij dimidium, quãuis lex ciuilis ob id contractum non rescindat. Nam alia est lex fori, alia lex poli, quae praecipit, ut quod tibi nõ uis fieri, alteri ne feceris. Quãobrem siue uenditor sis, siue emptor, omnem dolum detegere, ac proximum de rei aestimatione ac pretio admonere debes, nec abuti in tuum commodum eius uel aetate, uel ruditate, uel incuria, uel necessitate. Vnde non dubium est, & eos in hoc praeceptũ peccare, qui pactum redẽptionis sic astringunt, ut euoluto certo tempore, res nunquam ad uenditorem (qui eam distrahere coactus est) redeat, etsi id lex ciuilis permittat. Grauius peccant tutores & curatores, & caeteri quibus uel personae uel res aliorum sunt cõmissae, quum sinunt eos quorum tutelam gerunt, genio indulgere, seu in omnem malitiã ruere, ut ipsi tandem eorum bona ad se pertrahant, aut qui negligentius in rebus eorum q̃ in suis agũt. Ad haec, peccant in hoc praeceptum, qui uirum aliquem praestantem principi uel reipublicae, cui non sine magno cõmodo seruit, subducere moliũtur, Qui seruos seu ãcillas ac mercenarios etiam, suis dñis ac heris immorigeros faciunt, qui abducunt, atq; adeo qui non monent ac hortantur ut apud dominos suos (qui eorum opera libenter utuntur) maneant, ac suo officio sedulo fungantur. Alia ratio est, si famuli ac famulae nolint diutius in seruitio manere, uel quia dñi mali sunt, uel quia mercedem denegant, uel uictum necessarium non suppeditant uel aliam iustam ob causam, tum enim licitum est alteri eorum operam conducere, quum id faciat non animo incommodandi proximo, quemadmodum soluto matrimonio licet alterius uxorem (cuius solam pudicitiam ac honestatem quum adhuc alteri nupta esset, quis amauit) in uxorem ducere. In summa desiderant haec praecepta summã animi

Pactum redemptiõis.

Difficillimo impletio horum pceptorũ. Roma. 7

animi puritatẽ,ac puritatem,immunditiamq; deteſtatur.

Ex his facile deprehendi poteſt, quàm ſit horum mandatorum difficilis impletio, ac quanta uigilantia nobis opus ſit, ne metas nobis a deo præſcriptas excedamus. Habemus enim innatam concupiſcentiam omnis mali fomitem, q̃ quidem quàm ſit difficile intra diuinæ uoluntatis limites continere non tantum mali, ſed & ſancti ac pij ſubinde ſentiunt, ac deteſtantur. Certe ut poſſibile eſt hominem renatum, non ſuis quidem uiribus, ſed dei gratia hãc dei legem adimplere, tamen hactenus inuentus eſt nemo (uirginem matrem poſt Chriſtum ſemper excipimus) qui ſe hanc legem undiquaq; adimpleuiſſe, & omnino ſine peccato eſſe gloriari audeat, Quum Iohannes Apoſtolus palam aſſerat, nos mendaces eſſe, ſi dixerimus, q peccatũ non habeamus. Rurſus, noſtra ſententia non recte faciunt, qui aſſerunt nos hic nihil poſſe, atq; adeo concupiſcentiã etiam in renatis regnare dicunt, ut etiã impoſſibile ſit nos concupiſcentiæ non ſuccumbere, atq; hanc legem adimplere, nam hac doctrina infirmos non leuiter offendunt, quoſdam enim in peſtilentem quandam ſecuritatem inducunt, ut exiſtiment ſe fruſtra gratiã dei ambire, ac conari ut hãc legem adimpleant quæ adimpleri nõ poſſit, ſatis eſſe, ut credant Chriſtũ adimpleſſe legem atq; hanc adimpletionem ipſis utcunq; de adimpletione incurijs (ſi tamen in Chriſtũ ſuo modo credant) imputandã fore, Quoſdã uero de dei iudicio magis metuentes exanimant, ac in deum murmurãtes faciũt, quaſi ſcilicet is, quæ impoſſibilia ſunt, ut faciamus præcepe- it. Erat itaq; regia uia pergendũ, hoc eſt, eccleſiaſtica doctrina potius inculcanda, quæ (ut ſæpe diximus) ſic de cõcupiſcẽtia ſentit, ut cõcupiſcentia in needum renatis, non tantum morbus ſit,

Hierony.

Aug. de natura et gratia cap. 16.

Hactẽ' nemo oĩo ſi ne peccato

Error exploditur.

Quo doctrinã de uiribus noſtris

Cõcupiſcẽtia i non renatis

Roma. 8

Iaco. 1

Cōcupiscē tia cōcipit Suggestio — sed etiā peccatū, æterna morte dignum, etsi in nullum actum exteriorem prorumpat. Ac concupiscentiā in renatis morbū quidem esse, sed non peccatum saltem proprie dictum, nisi accedat consensus. Nam apostoli uerba aperta sunt, quæ eludi non possunt, nihil damnationis esse ijs, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundū carnē ambulant. Et Iacobus testatur, in fidelibus non ante peccatum esse concupiscentiam, nisi conceperit & peperit. Cōcipit aūt suggestione et Delectatio — delectatiōe & parit assensū. Suggestio fit, uel p memoriam, uel per corporis sensus. Cum aliquid scilicet uidemus aut audimus, uel olfacimus, uel gustamus, uel tangimus. Delectatio subsequitur, si fruendi appetitus assurgere incipiat, tamen adhuc si & suggestioni & delectationi non consentimus sed eam dominantis rationis iure cohibemus, pec-

Consensio — catum non committitur. Atsi consensio facta fuerit, plenum peccatum erit, notum quidem deo in corde nostro, etsi facto non innotescat hominibus, atq; hæc sic se habere testatur rei gestæ historia de lapsu primorum parentum in Gene. 2 — Genesi conscripta. Vides enim quo pacto illic a serpente fiat suggestio, & quædam suasio, in appetitu autem carnali tanquam in Eua delectatio oriatur. In ratione uero tanquam in uiro consensio. Qui tandem consummato peccato homo tanquam de paradiso, hoc est, de beatissima luce iustitiæ, in Aug. ibidē — mortem expellitur, idq; omnino iustissime, Non enim cogit qui suadet, & constat omnium naturas, tum demum suam seruare pulcritudinem, si in suo ordine gradibus suis consistant, ut cōsequens sit de superioribus, in quibus rationalis animus ordinatus est, ad inferiora non esse declinandum, Nec quisquam hoc facere cogitur, & ideo si fecerit sine iusta defensione punitur, non enim hoc committit inuitus,

Quod si ratio in sua sede consistit, nec declinat, à peccato immunis est homo, etsi fomes ebulliat. In quam sententiam dixit Gregorius: *Cogitatio quantumcunq; turpis mentem non polluit, si humana ratio non consentit.* Gregorius

Libenter fatemur in renatis ac pijs hominibus legem peccati reliquam esse, habere illos semper quod deplorent, quòd scilicet carnis subinde infirmitatem sentiant, quod experiantur se a perfectione legis longe adhuc abesse, q̃ assequemur tãdẽ in futura uita. Nã quotusquisq; est, q ĩ afflictiõibus (ut debet) nimirũ citra ullã animi molestiã obtẽperat, qui nõ interdũ stomachatur, cũ impijs oĩa ex animo succedere uidet? Rursus, quẽ dabis, in quo assiduã illã carnis & spiritu pugnã omnino extinctam esse reperias? Lex pctĩ in renatis.

Iam si extincta non est, quemadmodum penitus non extinguitur, donec per gratiã Iesu Christi de corpore mortis huius liberati fuerimus. Qua tãdẽ ratiõe dices ullũ hominẽ q̃tũuis spiritu uegeto & alacri sit legẽ adimplere, ubi altera adhuc hominis pars repugnat, aut saltẽ ut debet spiritum nõ subsequitur, sed magis remoratur? quẽadmodũ Christus dixit: spiritus quidem promptus est, caro autẽ infirma. Et Paulus: Condelector enim legi dei, secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in mẽbris meis, repugnantem legi mentis meæ & captiuantem me in lege peccati, quæ est in mẽbris meis. Et paulo post: Igitur ego ipse mente seruio legi dei, carne uero legi peccati. Itaq; non negamus, si peccatum largius accipias secundum phrasim Hebraicã, ut significat morbum aliquem seu defectum, imperfectionem seu uitium, quod a perfectione legis nos remoratur, in pijs, quantumuis pie agentibus, legem peccati, atq; adeo peccatum esse; Quemadmodum accipiendus uenit Apostolus ca. Roma. 7 Matth. 26 Roma. 7 pctũ largius acceptũ

peccatũ p priè, reatus est. vij. ad Romanos. *Sed si proprie peccatum accipias, nimirum pro reatu, seu imputatione peccati, seu pro affectu, aut facto merente damnationem æternam, non conuenit nobis cum illis qui dicunt, concupiscentiam in renatis post babtismum tale peccatum esse, quod pugnet ex diametro*

Iohan. 1 *cum lege dei, & mereatur damnationem æternam. Nam quum Christus per baptismum seu renascentiam omne tale*

Roma. 7 *peccatum tollat. Præterea si nihil damnationis in his est, qui sunt in Christo Iesu, modo abstineant a consensu, & non secundum carnem ambulent, qua tandem fronte dicemus*

quæstio. *hunc morbũ seu imperfectionẽ per se sumptam rem morte æterna dignam esse? Quod si dicas: Qui fit, ut hæc imperfectio in renatis tale peccatum non sit, quum lex perfecte adimpleri uelit, & maledictum pronuntiet, qui non permanet in omnibus uerbis legis? Respondemus, hanc im-*

Dilutio. Impfectio nõ imputatur ĩ pctm̃ nisi accedat consensus. *perfectionem, modo absit consensus in malum, a deo nõ imputari pijs in peccatum, Quin potius pios hanc imperfectionem ex Christi (qui solus legem perfectissime adimpleuit, in cuius corpus, ueluti uiua membra, insiti sunt) perfectione supplere, atq; eo modo in Christo legem etiam adimplere,*

Rom. 8 *Quod non tacuit Apostolus, quum dixit: Nã quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, deus filium suũ mittẽs in similitudinẽ carnis peccati & de peccato dãnauit peccatũ in carne, ut iustificatio, legis ĩpleretur ĩ nobis, q̃ nõ secũdũ carnẽ ãbulamus, sed secundũ spiritũ.*

Quid docẽdũ de cõcupiscentia ĩ renatis. *Potius ergo docendum erat, concupiscẽtiam renatis post baptismũ potius ad meritum q̃ ad culpã cedere. Nec ob id reliquum esse ut absit, sed ut ansam ad capessendam ui-*

Chananæi in Israel relicti. *ctoriam præstet, quemadmodum Chananæi in Israel a deo relicti sunt, non in subuersionem sed in exercitium. Nam*

qui tandem uincemus, qui coronabimur, nisi legitime certauerimus, quomodo certabimus, nisi hostis nobis negotium facessat? Deinde docendum erat, Christum huius hostis *uires sic fregisse, ut nobis (modo in Christo per fidem maneamus, ac non nostra, sed illius uirtute suffulti, fortiter resistamus) ab eo timendum non sit, Consolatur enim nos* Rom. 6
Apostolus, contestans nos liberos esse a peccato, seruos autem factos esse deo, hoc est, fractam esse in nobis peccati tyrannidem, non amodo regnare concupiscentia, sed debilitatam esse, ut nisi cotenatur, suasq; uires, nobis obdormiscentibus ac stertentibus resumat, dominari nō possit. Peccatum *(inquit Apostolus) uobis non dominabitur,* Non enim estis *sub lege, sed sub gratia.* Et *rursum:* Non regnet peccatum *in uestro mortali corpore ut obediatis concupiscentijs eius. Siquidem non perfecte regnat tyrānus, cui resistitur, Quod q̄maxime obtinere putandū est in hoc hoste, Qui eoipso uincitur, q̄ illi resistitur.* Resiste *(inquit* Iacobus *Apostolus) diabolo, & fugiet a uobis. Spiritu itaq; ac animo prompto ac in Christum se inclinante est opus, desides nunquam coronabimur, uigilantes nunquam supprimemur.* Vigilate *(inquit* Christus*) & orate, ne intretis in tentationem.* Docendi *eramus cum* Paulo, *ut accipiamus armaturā dei, ut possimus resistere in die malo & in omnibus perfecte stare, ut stemus succincti lumbos nostros in ueritate, & induti loricam iustitiæ, & calceati pedes in præparationem* Euangelij *pacis, in omnibus sumamus scutum fidei, in quo possimus omnia tela nequissimi ignea extinguere & galeam salutis assumamus, & gladium spiritus, quod est uerbum dei.* Itidem Petrus *monet: dicens:* Cui *resistite fortes in fide.* Cui *succinit Apostolus* Iohānes: *Quoniā (inquit) omne quod na-*

Liberi a peccato.

peccatū nō dn̄atur existentib' in Christo.

Rom. 6

Diabol' vīcitur nō assentiendo.

Iaco. 5

Matth. 26

Ephe. 6

1. Pet. 5

1. Iohan. 5

tum est ex deo uincit mundũ, & hæc est uictoria, quæ uincit mũdũ, fides nostra. Quis est aũt (ut subijcit) qui uicit mũdus, nisi qui credit, quoniã Iesus est filius dei? Iam plane uecor, est qui in Christum credere nolit, qui se totum illi committere negligat, quem sciat (deum & hominem) eum a peccato liberasse, ac uictoriam esse de hoste consecutum, spiritum quoq; efficacem præstitisse, per quem mortificata carne, legem adimplere pergamus. Sic enim ipse inquit: Confidite, ego uici mundum. Et iterum: Petite, & accipietis, & quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Rursus: Sic pater uester cœlestis, dabit spiritũ bonũ petentibus se.

Vecors q̃ i xp̃m credere nolit.

Iohan. 16
Ibidem.
Lucæ. 11

DEinde & hoc in primis ac sedulo monendum est, modo uelimus dei præceptis satisfacere, quemadmodum debemus (quod deus nouam uitã in nobis requirat) ut tum ad Christum properemus, daturum scilicet nobis spiritum sanctum ac creaturum in nobis animum nouum ad spirituales fructus in nobis gignendos aptum. Siquidem ipse est qui solus baptizat in spiritusancto ac igne, frigida pectora, igne charitatis inflammans. Ita & hoc quoq; docendum fuerat, ne quispiam in uacuum dei gratiam recipiat otio torpescẽs, sed iam impartitæ gratiæ uires ad opus etiam accõmodet. Deinde ut maxime prospiciat, quo primos gradus ad peccandum protinus subuertat. Item, ut omnem etiam externam peccandi occasionem deuitet. Lubricus est enim ille serpens antiquus, qui nisi capite teneatur, totus elabitur. Quãobrem Apostolus Ephesios suos monet: Nolite (inquit) locum dare diabolo. Pulchre item dixit Hieronymus, Quia impossibile est incensum hominis motum, medullarum calorem non irruere. Ille laudatur, ille prædicatur beatus qui statim cum cœperit cogitare, interficit cogitatus & allidit ad

A xp̃o petẽdũ & accipiẽdũ vt legi satisfaciamus.
Matth. 3

subuertẽdi primi gradus ad peccãdũ Ois peccãdi occasio deuitanda.
Ephe. 4
Hiero.

petram.Nimirum respiciens ad id quod Psaltes dixit: Beatus qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram. In quem *etiam locum idem sic ait: Ille paruulos suos ad petram allidit, qui cogitationes suas prauas, quum primum insurgunt, & adhuc paruæ sunt, ad Christum (qui petra est) concutit & elidit. Et recte monet quidam, Quando inquit te tangit cogitatio praua, ne consentias illi, sed statim cum apparuerit scorpio, contere eum, calca serpentis caput, calca prauæ suggestionis initium, culpam ibi emenda ubi nascitur, sic dum infans est ostis citius uincitur, q̃ quum pubescit, Quod breui quodam Compendio satis. Sapiens complexus est, dicens: Post concupiscentias tuas ne abeas. Abit enim post concupiscentiam, qui suggestioni locum præbet, qui delectationem suggestionis comitem, statim cum seminatur non eradicat. Fieri enim non potest, quin delectationem diuturniorem consensus in peccatum (qui nos captiuos in uitium præcipitat) subsequatur. Quamobrem si serpens ille tortuosus in cor tuum, uel superbiæ, uel auaritiæ, uel libidinis, uel iræ, uel gulæ, uel inuidiæ, uel accidiæ sementem iacere incipiat, protinus ad semen illud benedictum conuertere, eodemq; in animum per fidem concepto caput serpentis contere. Quod facies si contemplere Christum caput tuum (cui per baptismum insitus es) humillimum, omnibus expositum, ac liberalissimum, castissimum, mitissimum, continentissimum, beneuolentissimum, deniq; ad faciendam patris uoluntatem semper accinctum. Ad hunc enim modum suos Philippenses Paulus monet:* Hoc *sentite (inquit) in uobis, quod & in Christo Iesu, hoc est, sic affecti esse contendite, quemadmodum ille affectus fuit, nimirum, qui quum in forma* Dei

[Margin: Psal. 136 — Allidere paruulos ad petram. — Hiero. in Psalte. — Eccle. 18 — Abire post concupiscẽtiam. — Pium cõsiliũ, ac præsens remediũ aduersus tẽtationem. — Gene. 5 — Philip. 2]

esset, non rapinam arbitratus est esse, se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, humiliauit semetipsum, factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. Et Petrus Apostolus: Christo inquit, passo in carne & uos eadem cogitatione armamini, quia qui passus est in carne, desijt à peccatis, ut iam non desiderijs hominum, sed uoluntate Dei, quòd reliquum est in carne, uiuat temporis. Quod si quem, Chisti uita ac exitus nondum à concupiscentia reuocat hunc saltem instantis mortis ac gehennæ (quæ impios manet) meditatio, à mali progressu reuocet, donec ad Christum proficiat. Ad hæc non est remedium efficacius quo insurgentes carnis stimulos reprimas, q̃ si protinus ad piam orationem (primum illud fidei opus) recurras. Nam ut tres illos pueros Hebræos, in medijs flammarum ignibus constitutos cum supppliciter Deum orarent, flamma fornacis Babylonicæ per Angelum excussa non tetigit, sed lenis quidam afflatus tanq̃ uenti roris flantis refocillauit. Sic & orationis efficacia nos ab omnis concupiscentiæ incentiuo liberos faciet, & gratiæ salutaris refrigerio leniet. Deniq;, ut diximus, omnis externa peccati occasio omnino uitanda est, quòd in nobis etiam ut fiat, partim situm est. Id uero facimus quũ sensus nostros (per quos ueluti fenestras quasdam peccatum ingreditur) diligenter custodimus. Prima fenestra uisus est facile admodum peccati uirus intus, suscipiens, ac in animum transmittens, Eua uidit pomum esse pulchrum aspectu, & per oculos concupiscentia ad animum proserpsit, Dauid uidit Bersabee elegantiam, & statim in eam ex ardescens, adulterium homicidio copulauit, Claudenda est

1. Petr. 4
Mortis & gehẽnę meditatio.
Oratio.
Danie. 3
Vitãda occasio peccati.
Sẽsus diligẽter custodiendi.
Visus.
Gene. 2
2. Reg. 11

ergo hæc fenestra, ne crimen subintret, intuendum non est, quod non licet concupisci, reprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam, Ne uero causeris ac dicas, Qui possum in mundo obambulans oculos claudere? Audi atq; etiam sequere sanctum Iob dicentem: Pepigi fœdus cum oculis meis, ne mulierem alienam concupiscerem, hoc est modis omnibus contendi, ne prius incaute respicerē, quòd postea inuitus amarem. Rursus, si replices, quis mihi eam perfectionis gratiam, qua ille uir sanctus imbutus erat largietur. Respondemus, Deus, & quo minus uacilles hic proponimus tibi imitandum Dauid, cum quo si ardenter ad dominum oraueris, dicens: Auerte oculos meos ne uideant uanitatem, certum habe, quòd petis, te accepturum quòd qui id se daturum pollicitus est, mentiri omnino non possit. Secunda fenestra, nimirum Auditus, non minori cura custodiendus est, ne uerbis, aut canticis otiosis, blandis, prophanis ac turpibus in aures sese insinuantibus, criminis uenenum in mentem traijciatur. Quamobrem monet Solomon Prouer. i. Fili, si inuitauerint te peccatores, ne audias. Item Ecclesiastici. xxix. Sepi aures tuas spinis, ne audiis linguam nequam. Et Christus monet, ut simus prudentes sicut serpentes. Siquidem serpentes obsurdescunt ne audiant uocem incantantis. Ab odoratu quoq; ueluti tertia fenestra, non parum metuendum est, nam & res probat & Solomon testatur, unguento, & uarijs odoribus delectari cor, qui & meretricem allicientem in hunc modum loquentem facit, aspersi cubile meum myrrha, aloe, & cinnamomo, Esaias item odoris luxum notans, Deum comminantem facit in hunc modum: Auferā olfactoria & erit pro suaui odore fœtor. Gustus item quartam esse mortis ianuam Euæ exē

Obiectio. Respōsio. Iob. 3 Grego. in Iob. Obiectio. Diluuio. Psal. 118 Auditus. Prouer. 1 Eccle. 29 Matth. 10 Psal. 57 Odoratus prouer. 27 Esa. 3 Gustus. Gene. 3

plo discimus, de ea enim Genesis.iii. legimus. Vidit quod lignum esset bonum ad uescendum,&c.& tulit de fructu illius & comedit,deditq; uiro suo. Qua de re Sapiens gustus temperantiã suadens,ait. Noli auidus esse in omni epulatione nec te effundas super omnem escam.Et Christus parabola illa de purpurato diuite satis indicat, in quam ruinã nos gustus illecebræ præcipites agant. Postremo, tactus, quàm diligentißime obseruandus est, Monente Solomone Prouerb.vi.Nunquid inquit potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut uestimenta illius non ardeant, aut ambulare super prunas,ut non comburantur plantæ eius.Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui,non erit mundus quum tetigerit eam.Item: Qui tangit picem,inquinabitur ab illa, & immundum qui tetigerit efficitur immundus.Et in tactu(inquit Ambrosius)crimen est.Ideo tibi dicitur, ne multus fueris ad alienam,neq; continueris complexibus eius. Hanc sensum custodiam nobis tantopere necessariam patres,tum spiritalem circuncisionem,tum uerum ieiunium appellãt. Hanc autem facile præstabis, modo omne prophanum uitaueris, ac stes semper ad bene operandum accinctus. Desideria enim (ut Sapiens ait) occidunt pigrum. Noluerunt enim quicquam manus eius operari tota die concupiscit & desiderat. Proinde Christus monet.Sint (inquiens) lumbi uestri præcincti & lucernæ ardentes in manibus uestris, & uos similes hominibus expectantibus dominum, quando reuertatur a nuptijs. Semper itaq; aliquid boni operandum est, ne nos Diabolus otiosos inueniat, discincti & supini capiuntur ab hoc hoste,at non facile capitur,qui sancto uacat exercitio.

Lucæ.16 | Tactus | prouer.6 | Ambrosi. | Spũalis circuncisio. | Verũ ieiunium. | Prophanũ otium vitãdum. | Prouer. 21 | Lucæ. 12 | Hiero. | Peroratio.

HAbes summam diuinæ uoluntatis breuibus conceptam,

Sũma diuinæ volũtã

hoc est decem uerbis comprehensam, & ab ipso domino propositam, quā & initio omnis naturæ conditor humanæ menti insculpsit. Quam dein quum per lapsum Adæ, ac succrescentem post modum hominum malitiam obliterata pene esset, ac indigne negligeretur, fideli illi & electo populo tabulis inscriptam impartit, ac per fidelem ministrum ecclesiæ proponi mandauit, quemadmodum Moses ait. Hæc inquiens uerba loquutus est dominus ad omnem multitudinem uestram in monte de medio ignis, & nubis, & caliginis uoce magna, nihil addens amplius, & scripsit ea in duabus tabulis lapideis, quas tradidit mihi nimirum uobis Israelitis promulganda. Tu itaq; Paroche, qui minister es ecclesiæ dei, accede mente ad dominum Deum tuum: Accipe Decalogum de manibus eius, & loquere quæ in eo scripta sunt ad populum tibi cōcreditum, ut audiens faciat, quæ in eo scripta sunt, ut non declinet, neq; ad dexteram, neq; ad sinistram, sed per uiam, quā præcepit ei dominus Deus suus ambulet, ut uiuat & bene sit illi, non tantum in præsenti, sed & in futura uita: Ostende quoq; populo tuo, unde faciendi uirtutem accipere debeat. Quod tum demum feceris, si eum assidue doceas fidem in Christum, si diuinis sacramentis imbuas, si deniq; ad precandum accinctum reddas & alacrem. Hæc autem agens, & te & illum saluum facies, ut quum apparuerit princeps pastorum immarcessibilem gloriæ coronā percipias quā reddet tibi dominus in illa die iustus iudex, ac solus potens & beatus, Rex Regum, & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessabilem, quem nullus hominum uidit, sed nec uidere potest. Cui est honor & imperium sempiternum. Amen.

[Margin: tis decalogus]
[Margin: Deute.]
[Margin: Parenesis ad parochos]
[Margin: Deute. 28]
[Margin: 1. Tim. 4]
[Margin: 1. Petr. 5]
[Margin: 1. Timo. 6]

bene alicui proueniat, quod tu non recta & munda intentione facis, id te non excusat, sed quomodo tu feceris tibi imputatur, non quomodo illi prouenerit, consideratur.

Au. de ser. dñi in mõte lib. 1. Xps requirit cor mũdum.

IN summa, Christus cor mundũ requirit, & solos eos qui mundo sunt corde, beatos pronuntiat. Mundum est cor, quod ab omnibus terrenis desiderijs defæcatum est. Mundum est cor, quod totum in dei & proximi amorem est effusum quod non sua quærit, sed ea tantum quæ dei sunt & proximi, Quod proximũ diligit propter deum, nõ propter ullum temporale commodum, non q. fratri consulit, q. hinc aliquid molumenti sibi rediturum est, sed quia proximus est & propter deũ. Alioqui si temporale commodum tantum spectet, sibi duplex cor facit, quo prohibetur a uidẽdo deo in cuius sola uisione sita est beatitudo certa ac perpetua.

Immũdus oculus.

Immundus est oculus qui nõ diligit proximũ tanq̃ seipsum, Qui sibi bene esse optat, etiam si interim proximo sit male, qui sibi cupiat omnia ad nutũ adfluere, utcũq; tandẽ cum proximo res agatur. Is enim oculus a Christiana charitate in sui amorẽ deflectitur, quẽ Aug. recte dixit, caput omniũ esse peccatorũ. Christiana charitas nõ quærit quæ sua sunt, sed quæ aliorũ. 1. Cor. xiij. Sui amor, deo quæ dei sunt detrahit, hominibus quæ sunt hominũ, hunc e mẽtibus nostris profligatũ esse uolunt hæc nouissima præcepta. Qui nisi eijciatur, & subintret charitas, non dubiũ est nos q̃ longissime ab adimpletione mandatorũ dei abesse, q. sola proximi dilectio legẽ adimpleat. Scimus sapientes ethnicos, sui amorẽ, proximi dilectioni anteponere. Vnde non dubium nata est uulgata illa sentẽtia, charitas ordinata incipit a seipsa. Rursus, Tunica pallio propior est. Et q. Terẽtius ait. Omne sibi melius esse malle q̃ alteri. Item eum optime uiuere, qui sibi

Aug. Caput omniũ peccatorum sui amor.

Rom. 14. Sapientes hui' seculi sui amorẽ proximi amori præponunt.

uiuit. Sed num hæ sentētiæ cū christiana doctrina cōueniāt, uiderint alij, nos certe scimus Christū & Apostolos, & uerbo & exemplo docuisse uerā Christianam charitatem exhibere, ut proximi salutem nostræ etiam anteponamus.

NE tamen hic impingas, ad duo respiciendum est. Inprimis, ut q; diximus de non concupiscendis rebus proximi, intelligas, te tum in hanc legem committere, si eo animo ea concupiscas, ut in ipsis tua commoda quæras, incurius, interim, num hinc proximo commodes uel incommodes. Nam qui iubemur in omnibus proximi utilitatem quærere, nostra uero commoda proximi utilitatibus posthabere, ac proximum (q; in nobis est) iuuare, rei proculdubio coram deo erimus, si nostram tantum utilitatem, non proximi spectemus. At si proximus suapte sponte res suas idistrahere cupiat, facturus ex pretio maiorem quàm ex re ipsa fructum, tuq; bona fide ac mente syncera, ab illo eas tibi compares, nullius peccati reus es. Absit enim, ut putes per Euangelium legitimos cōtractus, qui ex iure gentium (quod est pars iuris naturalis) descendunt, abrogatos esse. Sed hoc tantum in omnibus contractibus ac actionibus nostris Christus requirit, ut animus noster erga fratrem syncerus sit, ut oculus simplex, ut intentio recta sit, ut proximo suos successus perinde atq; nobis nostros gratulemur, ut ipsi sua cōmoda ac diuitias faueamus ut nostra sorte contenti esse discamus, ut nostram uocationē non aspernemur, ut proximi conditionem non desideremus præ nostra, ut illius res non ambiamus, cum illius iactura. Breuiter, ut uoluntatem nūquam nocendi, sed semper commodandi proximo habeamus. Sic ut interim nobis liceat modo hanc rectam intentionem conseruemus, iusto labore ac etiam contractibus facultates noe

Ad duo respiciendū.

Philip. 2

Quō liceat res alienas concupiscere.

Euāgeliū non abolet legitimos cōtractus.

Ma. 5. 6. 7

1. Corin. 7

1. Timo. 6

bis parare si sic paremus ut illis bene utamur, ac egenti proximo (quum opus est) succurrere sponte uelimus.

Secundo non est putandum his duobus praeceptis omnes omnino affectus posthaberi, Nam in uniuersum duplices sunt affectus. Quidam sunt omnino naturales, qui cum dei legē nō pugnant, ueluti iuuare liberos, necessarios, cōiuges, bene meritos, Item necessariū uictum expetere, post fatigationem desiderio quietis & somni affici, & similes id generis, Qui certe affectus nullam habent peccati rationem, Nā & Christus, qui peccatū nullum fecit, & esurisse & sitisse, et ad quietem corporis se cōposuisse, Iohānem item Apostolū prae caeteris discipulis dilexisse, perhibetur. Aliae uero sūt appetiones & affectus pugnātes simpliciter cū lege dei, ueluti sunt, res alienas aut coniugem cum incommodo proximi appetere, alijs suos successus ac beneficia dei inuidere, & id genus alij. Atq; hi semper mali sunt & peccatum pariunt, si tamē consensus accedat, & proinde his praeceptis uetiti.

Duplices affectus

Natnrales

1.Pet. 2

Iohan.13

Affect⁹ pugnātes cū legem dei

QVo uero penitius intelligas, quid sibi haec praecepta uelint, nosce debes hic triplicem illam concupiscentiam probiberi, de qua dixit Apostolus: Omne quod est in mundo, concupiscētia carnis est, & concupiscentia oculorum, superbia uitae Concupiscentia carnis prohibetur, quum dicitur: Non desiderabis uxorem proximi tui. Concupiscentia uero oculorum & superbia uitae uetantur, quum dicitur: Non concupisces domum proximi tui, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quae illius sunt. Domus enim in scripturis, & genus, & familiam, & familitium, & statum, & ordinem, & opes, & facultates, breuiter, omnem hominis possessionem significat, tametsi si strictius accipiatur, familiam tantum, non etiam seruos, &

Triplex cōcupiscentia phibetur.

1.Iohan.2

Domus i scripturis

ãcillas,ac reliquas res cõprehendat. Quare diserte hic additum est, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt. Peccant itaque in hoc præceptum, non tantum qui uxorem proximi, animo cum ea mœchandi desiderant, sed & qui suam uxorem proximi uxori posthabent. Qui proximo coniugem suam non fauent perinde atque sibi, sed magis eam accipere cuperent, si ulla ratione liceret, etiam cum proximi incommodo, Quod uitium apud Iudæos, quibus repudium concedebatur, & frequentius & euidentius erat. Nam permissione legis abutentes, alij aliorum uxores solicitabant, ut uel morositate uel alia quapiam ratione, diuortij causam marito præstarent, quo illi soluto matrimonio eis potirentur.

qui peccẽt in hoc præceptum.

Non dissimili ratione peccant, qui desponsam alteri abstrahunt & abalienant, & si id prætextu iuris faciant, quo declaratur, matrimonium per uerba (quæ de præsenti uocant) contractum sponsalia prius inita dirimere. Deinde peccant in hæc præcepta, nõ tantum qui in rem alterius quãuis iniustis, sed etiam qui permissis apud homines rationibus ac (ut dici solet) sub iuris colore, nancisci appetunt, idq; cum incommodo & proximi iactura. Neq; enim tales tam fauent proximo quã sibi, obliti præcepti Apostolici, nõ quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum, Qui sibi bene consultum esse uolunt, & si interim male consultum sit proximo, Qui ad iuris rigorẽ omnia exigunt, æquitatis penitus obliti, idq; sui commodi gratia, qui occasionem dãni dant, & qui damno proximi non perinde atq; suo afficiuntur, quo exemplis superius allatis fit manifestius. Et quis non uidet ad eundem modum peccare emptores & uenditores, itidem permutatores qui se in cõtrahendo decipiũt,

Prætextus iuris nõ excusat.

Aeqtas rigori pferẽda

Alia lex fori, alia lex poli.

& si intra iusti pretij dimidium, quãuis lex ciuilis ob id contractum non rescindat. Nam alia est lex fori, alia lex poli, quæ præcipit, ut quod tibi nõ uis fieri, alteri ne feceris. Quãobrem siue uenditor sis, siue emptor, omnem dolum detegere, ac proximum de rei æstimatione ac pretio admonere debes, nec abuti in tuum commodum eius uel ætate, uel ruditate, uel incuria, uel necessitate. Vnde non dubium est, & eos

Pactum redemptionis.

in hoc præceptũ peccare, qui pactum redẽptionis sic astringunt, ut euoluto certo tempore, res nunquam ad uenditorem (qui eam distrahere coactus est) redeat, etsi id lex ciuilis permittat. Grauius peccant tutores & curatores, & cæteri quibus uel personæ uel res aliorum sunt cõmissæ, quum sinunt eos quorum tutelam gerunt, genio indulgere, seu in omnem malitiã ruere, ut ipsi tandem eorum bona ad se pertrahant, aut qui negligentius in rebus eorum q̃ in suis agũt. Ad hæc, peccant in hoc præceptum, qui uirum aliquem præstantem principi uel reipublicæ, cui non sine magno cõmodo seruit, subducere moliũtur, Qui seruos seu ãcillas ac mercenarios etiam, suis dñis ac heris immorigeros faciunt, qui abducunt, atq; adeo qui non monent ac hortantur ut apud dominos suos (qui eorum opera libenter utuntur) maneant, ac suo officio sedulo fungantur. Alia ratio est, si famuli ac famulæ nolint diutius in seruitio manere, uel quia dñi mali sunt, uel quia mercedem denegant, uel uictum necessarium non suppeditant uel aliam iustam ob causam, tum enim licitũ est alteri eorum operam conducere, quum id faciat non animo incommodandi proximo, quemadmodum soluto matrimonio licet alterius uxorem (cuius solam pudicitiam ac honestatem quum adhuc alteri nupta esset, quis amauit) in uxorem ducere. In summa desiderant hæc præcepta summã

puritas animi desideratur.

Difficillimo impletio horum pceptorũ.

Roma. 7

animi

animi puritatē, ac puritatem, immunditiamq; detestātur.

Ex his facile deprehendi potest, quàm sit horum mandatorum difficilis impletio, ac quanta uigilantia nobis opus sit, ne metas nobis a deo præscriptas excedamus. Habemus enim innatam concupiscentiam omnis mali fomitem, q̃ quidem quàm sit difficile intra diuinæ uoluntatis limites continere non tantum mali, sed & sancti ac pij subinde sentiunt, ac detestantur. Certe ut possibile est hominem renatum, non suis quidem uiribus, sed dei gratia hāc dei legem adimplere, tamen hactenus inuentus est nemo (uirginem matrem post Christum semper excipimus) qui se hanc legem undiquaq; adimpleuisse, & omnino sine peccato esse gloriari audeat, Quum Iohannes Apostolus palam asserat, nos mendaces esse, si dixerimus, q̃ peccatū non habeamus. Rursus, nostra sententia non recte faciunt, qui asserunt nos hic nihil posse, atq; adeo concupiscentiā etiam in renatis regnare dicunt, ut etiā impossibile sit nos concupiscentiæ non succumbere, atq; hanc legem adimplere, nam hac doctrina infirmos non leuiter offendunt, quosdam enim in pestilentem quandam securitatem inducunt, ut existiment se frustra gratiā dei ambire, ac conari ut hāc legem adimpleant quæ adimpleri nō possit, satis esse, ut credant Christū adimplesse legem atq; hanc adimpletionem ipsis utcunq; de adimpletione incurijs (si tamen in Christū suo modo credant) imputandā fore, Quosdā uero de dei iudicio magis metuentes exanimant, ac in deum murmurātes faciūt, quasi scilicet is, quæ impossibilia sunt, ut faciamus præceperit. Erat itaq; regia uia pergendū, hoc est, ecclesiastica doctrina potius inculcanda, quæ (ut sæpe diximus) sic de cōcupiscētia sentit, ut cōcupiscentia in necdum renatis, non tantum morbus sit,

Hierony.

Aug. de natura et gratia cap. 36. Hactē' nemo oīo sine peccato

Error exploditur.

qūo doctū de viribus nostris

Cōcupiscētia i non renatis

Roma. 8

Luc. 1

Cōcupiscē-tia cōcipit sed etiā peccatū, æterna morte dignum, etsi in nullum actum
Suggestio exteriorem prorumpat. Ac concupiscentiā in renatis morbū quidem esse, sed non peccatum saltem proprie dictum, nisi accedat consensus. Nam apostoli uerba aperta sunt, quæ eludi non possunt, nihil damnationis esse ijs, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundū carnē ambulant. Et Iacobus testatur, in fidelibus non ante peccatum esse concupiscentiam, nisi conceperit & peperit. Cōcipit aūt suggestione et
Delectatio delectatiōe & parit assensū. Suggestio fit, uel p memoriam, uel per corporis sensus. Cum aliquid scilicet uidemus aut audimus, uel olfacimus, uel gustamus, uel tangimus. Delectatio subsequitur, si fruendi appetitus assurgere incipiat, tamen adhuc si & suggestioni & delectationi non consentimus sed eam dominantis rationis iure cohibemus, pec-
Consensio catum non committitur. At si consensio facta fuerit, plenum peccatum erit, notum quidem deo in corde nostro, etsi facto non innotescat hominibus, atq; hæc sic se habere testatur rei gestæ historia de lapsu primorum parentum in Ge-
Gene. 2 nesi conscripta. Vides enim quo pacto illic a serpente fiat suggestio, & quædam suasio, in appetitu autem carnali tanquam in Eua delectatio oriatur. In ratione uero tanquam in uiro consensio. Qui tandem consummato peccato homo tanquam de paradiso, hoc est, de beatissima luce iustitiæ, in
Aug. ibidē mortem expellitur, idq; omnino iustissime, Non enim cogit qui suadet, & constat omnium naturas, tum demum suam seruare pulcritudinem, si in suo ordine gradibus suis consistant, ut cōsequens sit de superioribus, in quibus rationalis animus ordinatus est, ad inferiora non esse declinandum, Nec quisquam hoc facere cogitur, & ideo si fecerit sine iusta defensione punitur, non enim hoc committit inuitus,

Quod si ratio in sua sede consistit, nec declinat, à peccato immunis est homo, etsi fomes ebulliat. In quam sententiam dixit Gregorius: *Cogitatio quantumcunq; turpis mentem non polluit, si humana ratio non consentit.* Gregorius

Libenter fatemur in renatis ac pijs hominibus legem peccati reliquam esse, habere illos semper quod deplorent, quòd scilicet carnis subinde infirmitatem sentiant, quod experiantur se a perfectione legis longe adhuc abesse, q̃ assequemur tãdẽ in futura uita. Nã quotusquisq; est, q ĩ afflictiõibus (ut debet) nimirũ citra ullã animi molestiã obtẽperat, qui nõ interdũ stomachatur, cũ impijs oĩa ex animo succedere uidet? Rursus, quẽ dabis, in quo assiduã illã carnis & spiritu pugnã omnino extinctam esse reperias? Lex pctm̃ in renatis.

Iam si extincta non est, quemadmodum penitus non extinguitur, donec per gratiã Iesu Christi de corpore mortis huius liberati fuerimus. Qua tãdẽ ratiõe dices ullũ hominẽ q̃tũuis spiritu uegeto & alacri sit legẽ adimplere, ubi altera adhuc hominis pars repugnat, aut saltẽ ut debet spiritum nõ subsequitur, sed magis remoratur? quẽadmodũ Christus dixit: spiritus quidem promptus est, caro autẽ infirma. Et Paulus: Condelector enim legi dei, secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in mẽbris meis, repugnantem legi mentis meæ & captiuantem me in lege peccati, quæ est in mẽbris meis. Et paulo post: Igitur ego ipse mente seruio legi dei, carne uero legi peccati. Itaq; non negamus, si peccatum largius accipias secundum phrasim Hebraicã, ut significat morbum aliquem seu defectum, imperfectionem seu uitium, quod a perfectione legis nos remoratur, in pijs, quantumuis pie agentibus, legem peccati, atq; adeo peccatum esse, Quemadmodum accipiendus uenit Apostolus ca. Roma. 7 Matth. 26 Roma. 7 pctm̃ largius acceptũ

peccatũ ꝑ prie,reatus est. *vij. ad Romanos. Sed si proprie peccatum accipias, nimirum pro reatu, seu imputatione peccati, seu pro affectu, aut facto merente damnationem æternam, non conuenit nobis cum illis qui dicunt, concupiscentiam in renatis post babtismum tale peccatum esse, quod pugnet ex diametro cum lege dei, & mereatur damnationem æternam. Nam quum Christus per baptismum seu renascentiam omne tale peccatum tollat. Præterea si nihil damnationis in his est, qui sunt in Christo Iesu, modo abstineant a consensu, & non secundum carnem ambulent, qua tandem fronte dicemus hunc morbũ seu imperfectionẽ per se sumptam rem morte æterna dignam esse? Quod si dicas: Qui fit, ut hæc imperfectio in renatis tale peccatum non sit, quum lex perfecte adimpleri uelit, & maledictum pronuntiet, qui non permanet in omnibus uerbis legis? Respondemus, hanc imperfectionem, modo absit consensus in malum, a deo nõ imputari pijs in peccatum, Quin potius pios hanc imperfectionem ex Christi (qui solus legem perfectissime adimpleuit, in cuius corpus, ueluti uiua membra, insiti sunt) perfectione supplere, atq; eo modo in Christo legem etiam adimplere, Quod non tacuit Apostolus, quum dixit: Nã quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, deus filium suũ mittẽs in similitudinẽ carnis peccati & de peccato dãnauit peccatũ in carne, ut iustificatio, legis ipleretur i nobis, q nõ secũdũ carnẽ ãbulamus, sed secundũ spiritũ.*

Iohan. 1 — Roma. 7 — quæstio. — Dilutio. — Impfectio nõ imputatur i pctm̃ nisi accedat consensus. — Rom. 8

Quid doceñ dũ de cõcupiscentia i renatis. — Chananæi in israel relicti.

POtius ergo docendum erat, concupiscẽtiam renatis post baptismũ potius ad meritum q̃ ad culpã cedere. Nec ob id reliquum esse ut absit, sed ut ansam ad capessendam uictoriam præstet, quemadmodum Chananæi in Israel a deo relicti sunt, non in subuersionem sed in exercitium. Nam

qui tandem uincemus, qui coronabimur, nisi legitime certauerimus, quomodo certabimus, nisi hostis nobis negotium facessat? Deinde docendum erat, Christum huius hostis uires sic fregisse, ut nobis (modo in Christo per fidem maneamus, ac non nostra, sed illius uirtute suffulti, fortiter resistamus) ab eo timendum non sit, Consolatur enim nos Apostolus, contestans nos liberos esse a peccato, seruos autem factos esse deo, hoc est, fractam esse in nobis peccati tyrannidem, non amodo regnare concupiscentia, sed debilitatam esse, ut nisi cotēnatur, suasq; uires, nobis obdormiscentibus ac stertentibus resumat, dominari nō possit. Peccatum (inquit Apostolus) uobis non dominabitur, Non enim estis sub lege, sed sub gratia. Et rursum: Non regnet peccatum in uestro mortali corpore ut obediatis concupiscentijs eius. Siquidem non perfecte regnat tyrānus, cui resistitur, Quod q̄maxime obtinere putandū est in hoc hoste, Qui eo ipso uincitur, q. illi resistitur. Resistite (inquit Iacobus Apostolus) diabolo, & fugiet a uobis. Spiritu itaq; ac animo prompto ac in Christum se inclinante est opus, desides nunquam coronabimur, uigilantes nunquam supprimemur. Vigilate (inquit Christus) & orate, ne intretis in tentationem. Docendi eramus cum Paulo, ut accipiamus armaturā dei, ut possimus resistere in die malo & in omnibus perfecte stare, ut stemus succincti lumbos nostros in ueritate, & induti loricam iustitiæ, & calceati pedes in præparationem Euangelij pacis, in omnibus sumamus scutum fidei, in quo possimus omnia tela nequissimi ignea extinguere & galeam salutis assumamus, & gladium spiritus, quòd est uerbum dei. Itidem Petrus monet: dicens: Cui resistite fortes in fide. Cui succinit Apostolus Iohānes: Quoniā (inquit) omne quod na-

Rom. 6
Liberi a peccato.
peccatū nō dn̄atur existentib⁹ in Christo.
Rom. 6
Diabol⁹ vīcitur nō assentiendo.
Iaco. 5
Matth. 26
Ephe. 6
1. Pet. 5
1. Iohan. 5

tum est ex deo uincit mundũ, & hæc est uictoria, quæ uincit mũdũ, fides nostra. Quis est aũt (ut subijcit) qui uicit mũdus, nisi qui credit, quoniã Iesus est filius dei? Iam planè uecor, est qui in Christum credere nolit, qui se totum illi committe re negligat, quem sciat (deum & hominem) cum a peccato liberasse, ac uictoriam esse de hoste consecutum, spiritum quoq; efficacem præstitisse, per quem mortificata carne, legem adimplere pergamus. Sic enim ipse inquit: Confidite, ego uici mundum. Et iterum: Petite, & accipietis, & quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Rursus: Sic pater uester cœlestis, dabit spiritũ bonũ petentibus se.

Vecors q̃ I xp̃m credere nolit.

Iohan. 16

Ibidem.

Lucæ. 11

DEinde & hoc in primis ac sedulo monendum est, modo uelimus dei præceptis satisfacere, quemadmodum debemus (quod deus nouam uitã in nobis requirat) ut tum ad Christum properemus, daturum scilicet nobis spiritum sanctum ac creaturum in nobis animum nouum ad spirituales fructus in nobis gignendos aptum. Siquidem ipse est qui solus baptizat in spiritusancto ac igne, frigida pectora, igne charitatis inflammans. Ita & hoc quoq; docendum fuerat, ne quispiam in uacuum dei gratiam recipiat otio torpescẽs: sed iam impartitæ gratiæ uires ad opus etiam accõmodet. Deinde ut maxime prospiciat, quo primos gradus ad peccandum protinus subuertat. Item, ut omnem etiam externam peccandi occasionem deuitet. Lubricus est enim ille serpens antiquus, qui nisi capite teneatur, totus elabitur. Quãobrem Apostolus Ephesios suos monet: Nolite (inquit) locum dare diabolo. Pulchre item dixit Hieronymus, Quia impossibile est incensum hominis motum, medullarum calorem non irruere. Ille laudatur, ille prædicatur beatus qui statim cum cœperit cogitare, interficit cogitatus & allidit ad

A xp̃o petẽdũ & accipiẽdũ vt legi satisfaciamus.

Matth. 5

subuertẽdi primi grad' ad peccãdũ Ois peccãdi occasio deuitanda.

Ephe. 4

Hiero.

petram. Nimirum respiciens ad id quod Psaltes dixit: Bea- tus qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram. In quem etiam locum idem sic ait: Ille paruulos suos ad petram allidit, qui cogitationes suas prauas, quum primum insur gunt, & adhuc paruæ sunt, ad Christum (qui petra est) concutit & elidit. Et recte monet quidam, Quando inquit te tangit cogitatio praua, ne consentias illi, sed statim cum apparuerit scorpio, contere eum, calca serpentis caput, calca prauæ suggestionis initium, culpam ibi emenda ubi nascitur, sic dum infans est ostis citius uincitur, q̃ quum pu bescit, Quod breui quodam Compendio satis. Sapiens com plexus est, dicens: Post concupiscentias tuas ne abeas. Abit enim post concupiscentiam, qui suggestioni locum præbet, qui delectationem suggestionis comitem, statim cum seminatur non eradicat. Fieri enim non potest, qui in delectationem diuturniorem consensus in peccatum (qui nos captiuos in uitium præcipitat) subsequatur. Quam- obrem si serpens ille tortuosus in cor tuum, uel superbiæ, uel auaritiæ, uel libidinis, uel iræ, uel gulæ, uel inuidiæ, uel accidiæ sementem iacere incipiat, protinus ad semen illud benedictum conuertere, eodemq; in animum per fi- dem concepto caput serpentis contere. Quod facies si con templere Christum caput tuum (cui per baptismum insitus es) humillimum, omnibus expositum, ac liberalissimum, castissimum, mitissimum, continentissimum, beneuolentis- simum, deniq; ad faciendam patris uoluntatem semper ac- cinctum. Ad hunc enim modum suos Philippenses Paulus monet: Hoc sentite (inquit) in uobis, quod & in Chri- sto Iesu, hoc est, sic affecti esse contendite, quemadmo- dum ille affectus fuit, nimirum, qui quum in forma Dei

Psal. 136

Allidere paruulos ad petram.

Hiero. in Psalte.

Eccle. 18

Abire post concupiscẽtiam.

Pium cõsiliũ, ac præsens remediũ aduersus tẽtationem.

Gene. 3

Philip. 2

esset, non rapinam arbitratus est esse, se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, humiliauit semetipsum, factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. Et Petrus Apostolus: Christo inquit, passo in carne & uos eadem cogitatione armamini, quia qui passus est in carne, desiit à peccatis, ut iam non desiderijs hominum, sed uoluntate Dei, quòd reliquum est in carne, uiuat temporis. Quod si quem, Chisti uita ac exitus nondum à concupiscentia reuocat hunc saltem instantis mortis ac gehennæ (quæ impios manet) meditatio, à mali progressu reuocet, donec ad Christum proficiat. Ad hæc non est remedium efficacius quo insurgentes carnis stimulos reprimas, q̃ si protinus ad piam orationem (primum illud fidei opus) recurras. Nam ut tres illos pueros Hebræos, in medijs flammarum ignibus constitutos cum suppliciter Deum orarent, flamma fornacis Babylonicæ per Angelum excussa non tetigit, sed lenis quidam afflatus tanq̃ uenti roris flantis refocillauit. Sic & orationis efficacia nos ab omnis concupiscentiæ incentiuo liberos faciet, & gratiæ salutaris refrigerio leniet. Deniq;, ut diximus, omnis externa peccati occasio omnino uitanda est, quòd in nobis etiam ut fiat, partim situm est. Id uero facimus quũ sensus nostros (per quos ueluti fenestras quasdam peccatum ingreditur) diligenter custodimus. Prima fenestra uisus est facile admodum peccati uirus intus, suscipiens, ac in animum transmittens, Eua uidit pomum esse pulchrum aspectu, & per oculos concupiscentia ad animum proserpsit, Dauid uidit Bersabee elegantiam, & statim in eam exardescens, adulterium homicidio copulauit, Claudenda est

1. Petr. 4
Mortis & gehẽnę meditatio.
Oratio.
Danie. 3
Vitãda occasio peccati.
Sẽsus diligẽter custodiendi.
Visus.
Gene. 2
2. Reg. 11

ergo hæc fenestra, ne crimen subintret, intuendum non est, quod non licet concupisci, reprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam, Obiectio. *Ne uero causeris ac dicas, Qui* Respõsio. *possum in mundo obambulans oculos claudere? Audi atq;* Iob. 3 *etiam sequere sanctum Iob dicentem: Pepigi fœdus cum* Grego. in Iob. *oculis meis, ne mulierem alienam concupiscerem, hoc est modis omnibus contendi, ne prius incaute respicerẽ, quòd postea inuitus amarem. Rursus, si replices, quis mihi eam perfectionis gratiam, qua ille uir sanctus imbutus erat lar*- Obiectio. *gietur. Respondemus, Deus, & quo minus uacilles hic pro*- Diluuio. *ponimus tibi imitandum Dauid, cum quo si ardenter ad dominum oraueris, dicens: Auerte oculos meos ne uideant* Psal. 118 *uanitatem, certum habe, quòd petis, te accepturum quòd qui id se daturum pollicitus est, mentiri omnino non possit. Secunda fenestra, nimirum Auditus, non minori cura custo*- Auditus. *diendus est, ne uerbis, aut canticis otiosis, blandis, prophanis ac turpibus in aures sese insinuantibus, criminis uenenum in mentem traijciatur. Quamobrem monet Solomon* Prouer. 1 *Prouer. i. Fili, si inuitauerint te peccatores, ne audias. Item* Eccle. 29 *Ecclesiastici. xxix. Sepi aures tuas spinis, ne audias linguam* Matth. 10 *nequam. Et Christus monet, ut simus prudentes sicut serpentes. Siquidem serpentes obsurdescunt ne audiant uocem incantantis. Ab odoratu quoq; ueluti tertia fenestra,* Psal. 57 *non parum metuendum est, nam & res probat & Solo*- Odoratus *mon testatur, unguento, & uarijs odoribus delectari cor,* prouer. 27 *qui & meretricem allicientem in hunc modum loquentem facit, asperſi cubile meum myrrha, aloe, & cinnamomo, Esaias item odoris luxum notans, Deum comminantem fa*- Esa. 3 *cit in hunc modum: Auferã olfactoria & erit pro suaui odore fœtor. Gustus item quartam esse mortis ianuam Eua exẽ* Gustus. Gene. 3

hoc est decem uerbis comprehensam, & ab ipso domino pro positam, quā & initio omnis naturæ conditor humanæ men ti insculpsit. Quam dein quum per lapsum Adæ, ac succre scentem post modum hominum malitiam obliterata pene es set, ac indigne negligeretur, fideli illi & electo populo tabulis inscriptam impartit, ac per fidelem ministrum ecclesiæ proponi mandauit, quemadmodum Moses ait. Hæc inquiens uerba loquutus est dominus ad omnem multitudinem uestram in monte de medio ignis, & nubis, & caliginis uoce magna, nihil addens amplius, & scripsit ea in duabus tabulis lapideis, quas tradidit mihi nimirum uobis Israelitis promulganda. Tu itaq; Paroche, qui minister es ecclesiæ dei, accede mente ad dominum Deum tuum: Accipe Decalogum de manibus eius, & loquere quæ in eo scripta sunt ad populum tibi cōcreditum, ut audiens faciat, quæ in eo scripta sunt, ut non declinet, neq; ad dexteram, neq; ad sinistram, sed per uiam, quā præcepit ei dominus Deus suus ambulet, ut uiuat & bene sit illi, non tantum in præsenti, sed & in futura uita: Ostende quoq; populo tuo, unde faciendi uirtutem accipere debeat. Quod tum demum feceris, si eum assidue doceas fidem in Christum, si diuinis sacramentis imbuas, si deniq; ad precandum accinctum reddas & alacrem. Hæc autem agens, & te & illum saluum facies, ut quum apparuerit princeps pastorum immarcesibilem gloriæ coronā percipias quā reddet tibi dominus in illa die iustus iudex, ac solus potens & beatus, Rex Regum, & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inacessabilem, quem nullus hominum uidit, sed nec uidere potest. Cui est honor & imperium sempiternum. Amen.

[Margin: tis decalogus | Deute. | Parenesis ad parochos | Deute. 28 | 1. Tim. 4 | 1. Petr. 5 | 1. Timo. 6]

FORMVLA

AD QVAM VISITATIO INTRA Diocœsim Coloniensem exigetur.

HRISTVS IESVS PASTOR ille bonus, qui uenit quærere & saluum facere quòd perierat, circuibat omnes ciuitates & castella, docens in Synagogis eorum, prædicans Euangelium regni, et curans omnem languorem, & omnem infirmitatem. Videns enim turbas, misertus est eis, quia erant uexati & iacentes sicut oues non habentes pastorem. Quæ Christi actio, quid aliud est, quàm nostra (qui pastorum munus in Ecclesia gerimus) instructio, & uiua quædam admonitio: nempe, ut eisdem uestigijs incedentes, requiramus gregem nostrum, quem hac corruptissima tẽpestate partim hæresum ac schismatum agminatim in Ecclesiam Dei irrepentium contagione misere dissipatum, partim fœdissima scelerum, ac malorum morum lue contaminatum ac conspurcatum cernimus. Atq; adeo nobis requirendi imminet necessitas, ut si in hoc officio diutius torpentes fuerimus, Dominus sanguinẽ ouiũ alioqui periturarum de manibus nostris sit exacturus. Sed quid attinet in formulam gerendæ uisitationis multis præfari. Cuius nedũ utilitas, sed & necessitas præterquàm quod seipsam ostendit, in Prouincialis nostri Concilij Canonibus satis superq; demonstrata est.

IN præsentiarum ergo de ordine tantum rei gerendæ dispiciemus. Quod non parum referre uisum sit in omni re præsertim magna ac graui decentem ordinem sequi.

QVod autem ad præsens negotium attinet: Ordinē i duobus potissimū cōsistere putamus. Primū, quo ꝑgressu loca singula Diocœsis nostræ, in quibus Ecclesiæ ac domus deo dicatæ, sunt constitutæ, uisitare oporteat.

DEinde quis ordo cum ad singula loca deuentum erit, in ipsa uisitationis gestione tenendus sit.

DE ORDINE ET PROGRESSV LOCALI.

Visitationem nostrā iamdudum ipsi ab Ecclesia nostra metropolitana Colonień. orsi sumus. Quam intra ciuitatē Coloniā per uisitatores nostros cōtinuari oportebit, nec ante extra hanc Metropolim nostram progredi, quàm uisitatio ibidem undiquaq; peracta fuerit, quod fieri oportere, nō tantū Canones præscribūt, sed & ratio ipsa docet, quæ à pricipali urbe, atq; adeo in omni re à capite ordiri æquum iustūq; censet. Quāuis nec idipsū scripturæ exēplo uacet. Quod Christus uoluerit Euāgelij prædicationē ab Hierusalē incipere. Deinde in omnē Iudæā & Samariam, deniq; usq; ad ultimum terræ propagari.

INtra Ciuitatem nostram Colonień. in primis inuisenda & reformanda est Ecclesia nostra Metropolitana, quòd facere (ut iam diximus) ipsi cœpimus, ac deo dante perficiemus. Visitatores autem per nos delegati, in primis de loco idoneo conueniant, ubi habita consulatione dispicient ante omnia, ut officio nostro (quòd partim Vicarius noster in pontificalibus, unus ex Visitatoribus delectis, partim Officialis, partim Vicarij nostri in spiritualibus gerunt) iuxta

censuram Canonum Concilij nostri prouincialis satisfiat. Quo etiam uocandi erunt, qui in functionibus hisce subministrant, quatenus uidebitur opus. Et in primis Procuratores Fiscales. Dein adibunt Ecclesias collegiatas. Subinde ad monasteria transibunt, & urorum, & mulierum. Posthæc ad Parochias ibitur, proximum loca hospitalia occupabũt. Postremo, Vniuersitatis ac Academiæ nostræ ciuitatis conuocatio, & uisitatio quoq; haud prætermittenda, modo tamen ei, nostra ope uidebitur opus ad studia subleuanda. Pædagogia quoq; omnia tam apud Collegiatas, quàm Parochiales Ecclesias constituta, inuisenda: Et quoniam Scholis cohærent Bibliothecæ, nec harum perlustratio negligenda erit.

Postquam peracta fuerit in nostra Ciuitate Colonia Visitatio, ad oppida & uicos dioceseos nostræ eo ordine, quem locorum situs optiorem demonstrauerit, aut Visitatorum conditio commodiorem reputauerit, perducenda, sic ut à uicinioribus sensim ad magis dissita, ac remotiora loca properetur.

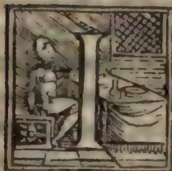
ET hic idem quem in Ciuitate nostra Colonieñ. obseruãdum præscripsimus ordo, quadãtenus fieri potest, seruandus est, Nimirũ ut in oppidis insignioribus, ubi ecclesiæ collegiatæ, monasteria, parochiæ & reliquæ piæ domus reperietur, eodem progressu Visitatores nostri incedãt. Porrò si commode omnia oppida adiri possint, præsertim populosa, tum id ut fiat, non inutile sanè fore arbitramur.

QVod ad uicos attinet & modica oppidula, quæ omnia cõmode adiri non poterunt, hic modus seruãdus est, nempe ut Visitatio per singulos archipresbyteratus distribuatur, sic ut uisitatores accersitis ĩ archipresbyteralibus sedibus archipresbyteris, qui parochiarum ipsis subiectarũ

exactam notitiam habent, eidem ut indicibus utantur, præsertim in hoc, num sufficiat ut parochi ei sedi subiecti, cum presbyteris & clericis, concomitantibus aliquot parochianis potioribus, ad ipsam archipresbyteri sedem omnes euocētur. An uero referat, ut quidā sigillatim inuisentur. In hoc enim habenda discretio est, secundum populi uel multitudinem uel paucitatem, deinde babenda etiam ratio necessitatis, quod uicus quispiam, aut ob unam, aut ob aliam causam præsentis uisitationis remedio magis etiam quàm oppidum aliquod opus habere possit.

Cæterum, si nulla sit præcipua ratio quæ exigat Visitatorum in singulis oppidulis, aut uicis præsentiam, post peractam uisitationem in una sede archipresbyterali, ad aliam uiciniorem uti locus & res postulauerit, transeundum erit.

De quibusdam initio curandis, quæ utrunq; progressum expeditiorem reddent.

IN primis dabimus Visitatoribus nostris præscriptam mandati formam, sigillo nostro publico communitam ac autenticā, qua omnibus sue missionis ac functionis certam fidē facere possunt. Quod est ante omnia necessarium, non tam ad conciliandam ipsis ubiq; authoritatem, sed & ad retinēdū ecclesiasticæ regulæ uigorem, quæ sactæ missionis indubitatū testimonium requirit.

DEinde conuocabimus Clerū ciuitatis nostræ Colonieñ. ad locum Visitatoribus nostris opportunum, ubi ipsi uisitatores post nostri delegatorij mandati ostensionem, totius Cleri animos ad uisitationem, quam statim aggredientur, præparabunt, ut singuli ad uisitatorū aduentum parati

sint, ad recipiendos eos nomine nostro, Ipsisq; ut dei ministris, in ecclesiæ nostræ causa omnium maxima, auscultandũ ac parendum. Postulabũt quoq; Visitatores nostri cleri cõsilium, quo res tãto maturius ac expeditius procedat, quãto fuerit plurimum consilio & ascensu comprobata.

QVod ad collegiatas ecclesias ac monasteria attinet uisitatores nostri, nullis ex ciuili magistratu opus habent, qui ipsis adsint, sed in parochijs, hospitalibus, scholis ac bibliothecis uisitandis, cũ ibi magna ex parte res populi ac plebis tractanda ueniat, proindeq; populis, multa reformatione egens, hic potissimum aduocandus sit. Videbimur operæ prætium facturi, si ex Senatu ciuitatis nostræ quosdam bene Christianos & integros uiros, deligi ac Visitatoribus adiungi curemus. Qui uisitationi aderunt, nõ ostẽtandæ uirtutis, aut potestatis causa, sed tantum ad confirmandam fidem & ad multitudinem populi, attractam interdum prauis institutionibus, ac dissentientem compescendam, ne officio uisitationis per improbos illudatur.

PRoinde ut eandem ob causam intraditionem illustris ducis Cliueñ. unus aut alter ducalis Consiliarius, uir pari fidei ac morum integritate, authoritateq; pollens, Visitatoribus nostris non aliter tamen q̃ prædiximus, adiungatur, ut referre admodum putamus, ita ut fiat curæ nobis erit.

PRaterea sub uisitationem edictum publicum, q̃ late se noctræ diœcesis ditio porrigit, proponemus. Et ut in eandẽ sententiam per ducem Cliueñ. intra pomeria suarum ditionum publicetur, curabimus. Quo subiectis omnibus, ut aduenturos Visitatores ob functionem dei quã gerũt reuerenter recipiant ut omnes malæ uolũtatis præsumptores forsan repertos (qui uisitationis progressum ausi fuerint, aut

facto,

facto, aut uerbis impedire, seu incessere) comprimant, ut deniq; Visitatores ingredientes, egredientesq; secure deducant, omnem iniuriam propulsuri. Idq; sub grauissimarum pœnarum non tantum ecclesiasticarum, sed & etiā ciuilium incursu, ut factiosi ea quā metuūt magis pœna cōprimātur.

DEniq; Visitatores priusq̃ ab uno ad alium locum progrediantur, aliquot ante diebus suum aduentum Clero & plebi eius loci significabunt, maxime uero ubi ad Archipresbyterales sedes eundum est, Archipresbyteris aduentus denuntiandus mature est, quo ipsi parochos sub sua sede constitutos ad diem præstitutum commode euocare possint.

ERuntq; omnes admonendi quo se ad uisitatorum aduentum expeditos ad rem, quæ pro manibus est agenda, reddant. Vbi autem ad Parochias ibitur, sub aduentum, ut qui uolent Sacramentum confirmationis recipere, ad illud se præparent, ut qui grauatæ conscientiæ remedium adhiberi uelint, aut consilio opus habeant in re quacūq; perplexa, conscientiæ tranquillitatem perturbante, ij ut die designanda cum bona fidutia adueniant, seq; audacter Visitatoribus præsentent. Deniq; hortabuntur populum, ut mane eius diei quo ipse populus uisitandus est, ab omni seruili opere cessetur, quo omnes ad Ecclesiam accedant ad capiendum cibum, qui non perit, hoc est, ad percipiendum ea, quæ ad suarum animarum salutem pertinebunt.

VBi ad locum uentum erit. In ecclesiis collegiatis, ac Monasterijs conuocabuntur omnes, ad domum Capitularem. In Parochiis uero Parochus & Clerici ad Sacristiam, si tamen ad conueniendum ea domus idonea fuerit, populus uero in medio templi, interrogandus, audiendus & instruendus est in eum qui sequitur modum.

QVoniam Visitatores Christi legatione funguntur nõ quæ sua, sed quæ Iesu Christi sunt quæ futuri, ac cũ Paulo dicturi. Nõ enim quærimus quæ uestra sunt, sed nos, Dignum iudicamus ut initio ipsius gratia & misericordia imploretur, cuius opus geritur, sine quo aliqui nihil facere poterimus. Quamobrem principio, missæ sacrum, pro ratione loci; aut decantetur aut legatur. Idq; deuote magis quã externo apparatu, quo populus tãtũ ad pietatẽ accendatur.

SEcundo: Cum Visitatoris officium sit instare prædicationi, exhortationi & doctrinæ, ut referat fructum qui non perit, post finitum sacrum per Vicarium nostrum in põtificalibus, aut si is defessus fuerit per alium ex Visitatoribus sermo commonitorius habeatur, ex ipsissimis sacris literis; syncerissime, omissis tropis ac allegorijs, præsertim nõ admodũ aptis, deprõptus, rei, psõis ac locis accõmodus. Qui ad populum habẽdus, cautissima circũspectione moderãdus est, secundũ ouium palatum, hoc est animorũ adfectus, opiniones, & uitia, quæ licebit statim post aduentũ à Parocho, aut Archipresbytero expiscari, ubi populus à cõtagione dãnatæ doctrinæ, adhuc integer est, tãtũ corruptis moribus inquinatus, ibi consultius in recẽsendis præceptis dñicis, coarguẽdis (in spiritu tñ lenitatis) peccatis, præsertĩ ijs qbus populus ille potissimũ seruit, incitatioñ. ad pœnitẽtiã, & breui explicatiõe fidei catholicæ, cũ decẽti cohortatiõe, ut in synceritate fidei, doctrina Christi et ecclesiæ, ac obseruatiõe preceptorũ dei pseueret. Et ĩ primis, ut suis, tam ecclesiasticis, q̃ Ciuilibus Præpositis, Rectoribus & Potestatibus debitum honorem & obedientiam præstet. Vbi uero Visitatores cõpererint parochiam aliqua hæresum contagione infectam, ibi primas partes fidei nostræ explicatio obtinebit. Vbi ue-

ro ad eos articulos uentum erit, à quibus uidebitur praua corruptione discessum (Nam quotquot sunt hæreses unico Apostolorum symbolo retunditur) ubi diutis immorandum est, & quid ille articulus credendum proponat dilig ēter explicandum, & tum quasi per occasionem & obiter hæresis suborta p paucos scripturæ locos, nō remotius petitos, qui nulla detorta interpretatione eludi possint retūdēda, astruēda ueritas est, & coarguendus error. Deniq; populus per concordem ecclesiæ diffinitionem, quæ ex aliquo Occumenico Concilio petenda est confirmandus. Deinde coarguenda scelera sunt, & uia mandatorum dei indicanda. Et hic præcipue ille locus erudita pietate ac docta breuitate tractandus. Nempe idcirco à deo per spiritum sanctum fidem nobis donari, ut per fidem mandata diuina adimplere possimus. Atq; adeo necessarium esse ut fidem charitatis opera comitentur, ut præter hæc fides non uiua, sed mortua dicatur, factaq; cohortatione ad pœnitentiā & fructus pœnitētiæ dignos, sermo ea cohortatione qua prior, finiendus est.

Postremo ad deum publice porrigenda oratio est, & commonendus Clerus ac populus, ut idem apud deum oret, in hanc uel similem sententiam.

OMnipotens sempiterne deus qui & si corda nosti omnium, ad exemplum tamen nostrum descendere ac uidere uoluisti, an populus sceleratus clamorem qui ad te peruenerat opere compleuisse. Qui filium tuum unigenitum in terras ad requirendum & seruandum, quod perierat, misisti. Et per eundem, omnes qui gregis pascendi curam susceperunt & opere & uerbo ut idem sedulo agerent admoneri fecisti. Te suppliciter exoramus ut nobis indignis famulis tuis pro tua ineffabili pietate gratiam diuini luminis tui cle

menter infundas, labia aperias, linguam dirigas, omnesq; actus & cunctas operationes nostras tua uirtute instruas, et confirmes, ut uisitationis munere ad quòd in nomine tuo accincti sumus, spiritu tuo quooperante, & beata Maria uirgine genitrice filij tui, ac omnibus sanctis tuis intercedentibus ad Catholicæ fidei robur & exaltationem, charitatis augmentum, ac profectum hæresum ac uitiorum eradicationem tui Cleri, & populi repurgationem & salutem, ecclesiarum tranquillitatem & conseruationem. ac demum ad tui solius nominis laudem & gloriam sempiternam, recte perfungi ualeamus, per eundem dñm nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum uiuit & regnat in unitatem eiusdem spiritus sancti deus, per omnia secula seculorum, Amen.

POst hæc ad peculiares uisitationis actus progrediendum est. Idq; certo quodam ordine. Et quanquam in hoc uarient, nedum qui de uisitando scripserunt, sed & ij quorum consilijs in hac re usi sumus, quibusdam existimãtibus. Ab inquisitione uitiorum ordiendum. Deinde pœnitentiam populo indicendam. Postremo faciendam reformationem, et dandam populo benedictionem. Quibusdam uero sentientibus exteriorem templorum ac aliorum suorum locorum faciem contemplandam ac repurgandam, ac deinde ad reliqua ex ordine transeundum.

Quanquã autẽ uterq; ordo Christianissimus & à Canonicis scripturis ac regulis minime dissentiens sit, tamem pro ratione temporum & morum præsentium, ita nobis agendum uidetur.

PRimum ut singulis hominũ ordinibus, sigillatim ac gradatim Canones Concilij nostri prouincialis, quemadmodum illi quenq; secundum suæ uocationis cõditionem re-

ſpiciunt,diligenter ac diſerte relegantur,ac ubi opus erit di lucidius exponantur,utq; deinde diligẽs fiat inquiſitio,nùm quilibet ad eorundem Canonum regulam profeſſionem & uitam ſuam hactenus inſtituerit,& inſtituere pergat: Nam *ſtatim ab inquiſitione criminum incipere,tale nobis uidetur ut uideantur multi hinc auertendi.* Nec *id nouæ reformatio nis conſcribendæ gratia ut fiat,neceſſarium putamus cũ iam compertum ſit in omnibus ijs eſſe peccatum, de quibus conſi lium noſtrum proſpicere opus putauit*. Adde ꝙ *hic agendi modus ſcripturis atq; adeo inſtituto* Chriſti *ac* SS. Apoſtolo *rum admodum conſentaneus nobis adparet.* Nam *ſiue uete= ris teſtamenti* Reformatores *(quales poſt diſceſſionẽ* Iſrael *ab* Iuda *usq; in tempus captiuitatis* Babylonicæ Ioſaphat, Ezechias, & Ioſias,*poſt captiuitatem uero* Ieſus Zoroba= bel,Eſdras & Nehemias *fuere,ſiue* Chriſtum & Apoſtolos *eius ſpectemus, ſemper hic ordo ſeruatus comperietur,ut à doctrina,uel ueteris, uel nouæ legis inciperetur. Sic enim* 2. Parali.*cap.* 17.*legimus.* Tertio *autem anno regni ſui* Ioſaphat *miſit de principibus ſuis* Benail & Abdiam *et* Zachariam & Nathanael & Michæam, *ut docerent in* Ciui= *tatibus* Iuda,& *cum eis leuitas & ſacerdotes, docebantq; populum in* Iuda, *habentes librum legis domini, & cir cumibant cunctas urbes* Iuda *atq; erudiebant populum.* Breuiter *ubiq; fere reperias librum legis principio lectum, poſt librum lectum ad inquiſitionem proceſſum, & factam ſecundum legem ſeparatiõ. quemadmodum.* 2. Eſdræ *cap. ultimo uidere eſt.* Neq; *id abſq; magna ratione.* Lex *eſt enim quæ oſtendit peccatum; ſicut* Paulus *ait per legem cõ gnitio peccati.* Adeo *ut fruſtra de peccatis inquiratur, niſi per legem arguantur, qui eſt gladius biceps pertigens usq;*

ad diuisionem animæ & spiritus. Itidem Christus cum circuiret omnes Ciuitates & Castella, primum docuit in synagogis eorum prædicans Euangelium regni, deinde curauit omnem languorem. Et ut cætera sileamus, Actum. 16. legimus: Cum pertransirēt Paulus, Sylas et Timotheus (diuini illi Visitatores) Ciuitates, tradebant eis custodire dogmata quæ erant decreta ab Apostolis & senioribus qui erant Hierosolymis.

QVamobrem Visitatores quoq; nostri primum tradent Decreta synodi nostri prouincialis, quæ nihil aliud quàm legem domini & dogmata Apostolica continent, hoc enim agentes, & authoritatem sibi conciliabunt, & omni suspitione longe erunt alieni qui nihil proponent, uel exigent quàm quod est synodica sententia per patres unanimiter conclusum.

QVo facto Visitatores authoritate Dei iubebunt, ut singuli de seipsis, totoq; eius ecclesiæ quæ uisitatur statu, interrogati syncere depositus omnibus affectibus, amore, odio, spe, seu timore, sola ueritate innixi euidenter quæ corrigenda uidebuntur, referant. Nulli tamen crimen imponant, quod probari non possit, ne eiusdem criminis reatu ac pœna, cuius proximum falso deferre conuicti fuerint, se inuoluant. Atq; subinde inquirendum. Nam sciant aut credant aliquid in ea quæ uisitatur Ecclesia reformationis uel correctionis tam in capite, q̃ in membris indigere.

ET quo hæc inquisitio omni conuentionis decore uacet, per Visitatores, non solum ex Clero (cum de eius uita & doctrina) sed & ex populo (cum de ipsius fide & conuersatione inquiretur) quidam qui ad ueritatem dicen-

dam magis apti uidebuntur deligendi, ac sigillatim & secreto super singulis articulis, ac alijs de quibus operepretiũ uidebitur in modũ qui infra sequitur, interrogandi sunt.

A*Tq; hic iterum nobis talis agendi ordo conuenientissimus apparet, ut secuti præceptum domini primum de his inquisitionem instituamus.*

Primo, quæ nam ad repurgationem animorum facere uidebuntur, Mundemusq; prius quod intus est calicis & paropsidis ut fiat, & id quod deforis est mundum. Nam ipsi homines Christiani in unitate fidei per uinculum charitatis cõgregati, reuera sunt ecclesia uisitanda. Et tẽplum illud quòd peculiariter spiritui sancto dedicatum esse debet.

Secundo. Deinde ut de exterioribus ritibus, alijs rebus, uel ad conseruandam, uel ad dissipandam tranquillitatem facientibus quæratur.

Tertio. Deniq; ut & domum dei, hoc est, templorum ac aliarum sanctorum ædium exteriorem quoq; faciem cõtemplemur. Illa enim oportet facere, hoc uero non omittere.

GENERALE.

V*Bi reperientur beneficiorum Ecclesiasticorum Collatores, Electores, patroni, laici, & Archidiaconi, ijs generatim prælegantur, & inculcentur. 1. 2. 3. 4. & 5. articuli sub titulo, de impositione manuũ. Speciatim autem collatoribus, articu. 6. Electoribus. 7. 8. & 9. Patronis. 11. 14, & 15. Archidiaconis, 12. & 13. Super quo tamen necesse erit cum ipsis latius agere & inquirere, emendareq; uitiosa, quoad fieri potest. Sin Archidiaconi resistãt ad nos referre. Præterea ipsis proponetur articu. 26. sub titulo de Metrop. Cathedr. & Colle. Eccle. Itidem inculcabuntur*

omnes articuli, sub penulti. titulo. De iurisdictione Ecclesiastica contenti. Similiter. 18. cum cæteris articulis sequentibus, sub titulo, De uisitatione ac Synodis Episcopalibus, Archidiaconalibusq; comprehensi.

ALIVD.

QVanquam ad uisitationis executionem duo requirantur: instructio scilicet & Coertio Doctrina & uirga disciplinæ, quæ pari gradu incedere oporteat. Quia tamen hæc uisitatio nostra, noua & rara est, populusq; tam delicatas habet aures, ut omnis seueræ increpationis, priusquã ad pœnitentiam cordis conuersus fuerit, sit impatiens. Propterea hortamur Visitatores nostros, ut Paulinã sententiã, & exemplum potissimum spectant, nempe, ut sint patientes ad omnes, consolentur pusillanimes, suscipiant infirmos. Post, non omittant corripere etiam inquietos. Expedientius enim est, ut Visitatores nostri nunc omnium primũ, potius uideantur in charitate & spiritu mansuetudinis ac lenitatis, q̃ in uirga uenisse. Quare præcipua eorũ cura erit, ut contristent quidem eos ad quos mittuntur, sed secundum deum ad pœnitentiam & salutem. Coertio tamen (ut diximus) moderata maxime in contumaces nequaquam omittenda est, aut ad nos referendum.

DE VISITATIONE EORVM QVI NOSTRO OFFICIO FUNGUNTUR.

VIcarius noster in põtificalibus suijpsius Visitator erit. Respiciunt officium eius Canones sub titulo; De impositione manuum, à. 16. usq; ad. 30. Quare super singulis articulis se concernentibus cum collegiis suis mature consultabit, ut omnia quæ illis continentur, ad suum effectum deducantur.

SEd interim hic duo erunt per Visitatores agenda. Primum conferetur cum Scholastico ecclesiæ nostræ ut ille suis Cõmissariis (quos & huic rei idoneos esse uolumus) Vicario nostro adiungendos, mandatum faciat his decretis parendi. Deinde ut diligenter unus aut duo Theologi, qui his rebus uacare posſint, relaturi à nobis sui laboris mercedem quorum conscientiam in re tanta onerare cogemur.

OFficiali nostro proponentur articuli sub tit. de impositione manuum, à. 30 cum sequent. usq; ad articulum. 35. Deinde omnes qui sunt sub titulo. De iurisdictione Eccle. contẽti, Admoneaturq; ut eosdem articulos tam ipse seruet, q̃ per alios sibi subiectos obseruari faciat. Præterea aduocabuntur Fiscales, quoniam sunt aliquot articuli, qui illorum officium peculiariter concernunt. Dehortandi ab omni auaritia, ac cohortandi, ut uigilantiſſime prospiciant, ne alicubi à nostris decretis praua præuaricatione discedatur. Quibus si quid deerit, nos supplebimus, ã quo ad nos referatur. Deinde interrogabitur Officialis, an reformationi iurisdictionis ecclesiasticæ, per nos promulgatæ, per omnia pareatur. Admoneaturq; ut si alicubi cessetur, id suppleatur.

VIcariis nostris in spiritualibus proponẽdus est articulus. 35. sub titulo. De impositione manuum. Et diligenter cõmonendi, ut in omni permutatione beneficiorum. De statu, & qualitate personarum, de conditione beneficiorum permutandorum, & quis adfectus cõpermutante moueat ad permutandum, & quæ conditiones intercesserunt, an sit permutatio reuera fucus, an uera permutatio, an uelint in cõpermutandis beneficiis residere, aut illis per alios saltẽ satisfacere, an potius pecunia principaliter quæratur,

uel iam data, aut per extinctionē danda, atq; adeo, an quæstus tantum aut luxus causa permutatio fiat, inquirant. Idq; anteq̄ recipiant iuramentum. Alioqui rei essent criminis, in quod consentiendo saltem facientibus incurrent.

CVm extra quadragesimam & aduentum domini Vicarius noster in Pontificalibus, paucis diebus concionetur. Nos uero ex animo cupiamus perpetuum uerbi concionatorem, uirum doctum & integrum, tam necessario muneri, in ecclesia nostra Metropolitana præficere. Idcirco Visitatores, post maturam mutuo habitam deliberationem, ad nos referent. Quo pacto per unionem, aut suppressionem alicuius beneficij ecclesiastici, cuius redditus talem uirum alere possint uoto nostro satisfieri queat. Quod non tam pium, quàm necessarium putamus. Nam hic futurus erit dux gregis, quo instruente ac arguente, Clerus ac populus tandem sanctis decretis assuescent.

DE VISITATIONE ECCLESIARVM collegiatarum tam extra q̄ intra Coloniam constitutarū, quæ ad instar eius, quàm nos in Metropolitana nostra cepimus, peragetur.

Ost missæ sacrum, Concionemq; in domo capitulari habendam, atq; alia solennia per Visitatores, omnes articuli, sub titulis. De officio priuato ac publico clericorum. Item sub titulo, de Metropolitanis, cathedralibus & collegiatis ecclesiis, & in his ministrantibus. Primum toti collegio integre ac diserte prelegētur. Deinde uiris illis integris ex collegio, ut prædictum est

ad inquisitionem faciendam delegendis Summaria tantum articulorum distincte repetentur. Sic tamen ut articuli illi qui tantum Ecclesias intra Coloniá constitutas concernunt, extra coloniam omittantur. Fiatq; diligens ad singulos articulos (quæ factum respiciunt) inuestigatio. Qua nam in parte aduersus unum uel alterum peccetur, atq; ibi apponenda manus, ubi lapsus compertus fuerit.

Referatur ad nos de correctione Breuiariorũ & missaliũ.

ITem contendant Visitatores inspicere statuta Ecclesiarum, & quæ minus iusta, ac sancta erunt, resecare. Quód si capitula reclamauerint, uel in toto, uel ex parte, ad nos referetur. Præterea, contendant modum imponere annis carentiæ, ubi reclamatum fuerit, ad nos referent reclamationis causas.

DE obseruatione capitulorum, iuxta articulos diligenter inquirent, maxime uero, num sint in capitulis dissidia & contentiones. Num prælati omnium uota audiant, Num fauore, aut odio, aut alio deprauato affectu quorundam priuatorum res gerantur, & an expectetur omnium sententia, aut etiam contemnatur, quantumuis causa ecclesiæ utilitatem respiciat.

ITem an fundationibus piis quarum prætextu quotidianæ distributiones percipiuntur, satisfiat. Et hæ fundationes exhiberi debent, & per nostros uisitatores inspici, ut sicubi negligentiæ suppletione opus fuerit suppleatur,

DE DECANIS.

ANte omnia Visitatores se de conditione & moribus Decanorum certiores reddi curabunt, Nam si hi cæci fuerint, consequitur, ut grex quibus ducatũ præstant in præcipitium cum ipsis ruant. Quare inquirant potissimũ, an bo

num exemplum frequentando Ecclesiam, & bene uiuendo cæteris præbeant. An Ecclesiæ laudabilia statuta faciant obseruari. An ea quæ inordinate & uitiose fiunt, feruenter reprehendant. An citra personarum acceptionem eccessus puniant. An negligentes in monendo Ecclesiæ personas, tam quod ad diuinum officium, quam quod ad uitam & mores attinet, sint.

HIs Visitatores summo serio demandabunt, ut quàm diligentissime respiciant, quo decretis Concilij in omnibus & per omnia pareatur, utq; cum necesse erit, & consilium & auxilium capituli aduocent. Quod si ipsos audire noluerint, ut tum ad nos referant.

QVod si inter uisitandum commissarij nostri inquietos quosdam, & rebelles Decanis ac prælatis repererint, hos castigabunt & ad obedientiam reducent. Si reduci nolint, eos nostro nomine ab officio & beneficio suspendent, donec nobis suspensionis retaxationem obtinere mereantur, Decani (quibus cura animarum cōmissa est) interrogandi, cui administrationem sacramentorum commiserint. Ab alijs quoq; inquirendum, quemadmodum ille officio suo satisfaciat, imò exhibenda persona est. Quæ respicere poterit, quid correctione egeat, tam quod clerum, q̃ quod ad familiam attinet, non discutiendo personas.

DE PRAEPOSITIS.

NEc interim prætereundi erunt Præpositi (quod ad dignitatis graduum attinet Decanis ex more prælati) Nam ubique fere hi dissolutionem uitam gerunt, ignorantes, aut dissimulantes ad quod munus sint uocati, cuius admonebuntur.

NAm ut de Ecclesiæ redditibus luxurientur, non sunt

instituti, sed ut ecclesiam suo sumptu ac opera defendant. Et ut excuset eos coram hominibus, mos aliquis non satis legitimus à frequentanda ecclesia, praesertim, cum per ecclesiae negotia minime retrahuntur, admonendi tamen sunt, ut cogitent suam desidiam nõ ita comprobari deo, sed iustum esse, ut officium gerant, propter quod datur beneficium, utq; dei milites, non seculi se esse meminerint.

Inspicienda eorum iuramenta.

Inspiciendae separationes, & num illis pareatur.

Ad habitum quoq; & tonsuram clericales reuocandi.

DE SCHOLASTICIS

Quaerendum de Schola: Qualis nã illa habeatur. Qui sint magistri puerorum. An eruditi satis, an ab omnis insyncerae doctrinae suspitione longe alieni.

AN fieri possit ut iuniores Canonici, qui rudimenta non satis callent ad scholas hasce relegari possint, uidendum, seu saltem ut lectiones aliquot priuatae per illos instituerẽtur, quas semotis pueris horis qbusdã delectis audirẽt.

Quod ad Scholasticum maioris ecclesiae attinet, nos uidebimus. Quanquàm de scholae theologicae statu ad nos referri uelimus.

DE MAGISTRO FABRICAE.

Quaerendum ut sit fabricae prouisum.

Si minus prouisum sit ex cõmunibus redditibus p praebẽdã (ut uocant) currentẽ ꝓuideatur, ut sarta tecta teneantur.

DE CVSTODE.

AN custos (quem alibi Thesaurarium, alibi sacristam appellant) uasa atq; alia ecclesiae ornamenta diligenter faciat conseruari. Et de ablutione pallarum, quemadmodum habet articulus ultimus, de Metrop. & Cathe. ac Col-

legi. Eccles. ac infra latius dicemus.

DE CANONICIS.

Satis superq; in Concilio prouisum est, de ipsorum uita & conuersatione.

DE VICARIIS.

Similiter, cogendi illi interim sunt, ut fundationes suarum uicariarum exhibeant. Quibus relectis, ubi in officio cessare comperti fuerint, adigendi, ut illi satisfaciant.

DE RELIQVIS MINISTRIS. QVOS Campanarios ac uirgiferos uocamus.

HI posthæc suo officio personaliter persungentur, nisi uel ætate, uel morbo impediantur, aut idoneos delegẽt arbitrio Decani et Capituli admittẽdos, aut reijciẽdos.

De collegijs Canonissarum Secularium.

COllegia Canonissarum, quæ seculares uocari delectãtur, ad instar collegiorum quæ uirorum sunt, suos ritus habent. Proinde multa sub præcedenti titulo, quæ ibidẽ, quemadmodum uirorum collegijs ad censuram Concilij reuocanda sunt.

MAxime autem uidendum, ut uita illa licentiosa sub Canonum regulas trahatur. Quod fiet si in spiritu lenitatis ex scripturis, sui officij, imo saltem uitæ Christianæ admoneantur. Nam nisi per uerbum ad pietatem trahantur, minæ hic proderunt parum.

DE MONASTERIORVM VISITATIONE.

PEractis Missa ac Contioñ. qua ad Christianam & mutuam charitatem, mundi contemptum & uotorum suorum obseruationem, ad pacem deniq; & tranquillitatẽ commouebuntur, in domo capitulari habenda per uisitato res.

In primis abbatibus ac aliis Monasteriorum prælatis seorsum paulisper receptis, Duodecim priores articuli sub titulo de uita & conuersatione monastica recensebuntur diligentiq; cohortatione illi monendi sunt, ut hisce decretis tam in nouiter recipiendis monachis ac uelandis monialibus q̃ in reliquis omnibus sese attemperent, pecuniam pro receptione ne extorqueant, utq; in ijs ad quæ ipsi corrigenda non suffecerint, implorent nostram authoritatem.

Vbi uisitatores nostri, Abbates ipsos repugnantes reperer int, ad nos distincte referant.

ET præsertim nostro nomine in eo erunt, ut sumptuosi illi præpositi abrogētur. Quòd si in ipsorū potestate nō fuerit, saltē ad nos referēt post uisitationē, q̄d facto opus sit.

VBi hæc cum prælatis acta fuerint, Regula ordinis, simul cum formula uisitationū. si habeatur, petenda est atq; relegenda, sic tamen ut instruantur regulam & doctrinam Christi solam esse quæ ducit ad uitam, regulas uero monasticas expeditiorem tantum semitam indicare, qua facilius uiam domini inambulare pergamus. Cōsidente iterum toto conuentu, cum prælatis præmittenda est illa generalis adiuratio de non occultanda, sed syncere dicenda ueritate. Deinde semotis arbitris.

Interrogetur Abbas, aut eius loco moderator Conuētus.

QVando proxime uisitatio obseruata sit, & an diligēter, regulā, ac Monasterij statuta obseruari p̄curet, ā pax īter, frēs, cōuersos ēuotos ac familiares effloreat. Dissidij si q̄d fortasse fuerit, origo p̄q̄ratur & emēdetur.

Interrogetur Prior.

DE obseruatione diuini officij. De obedientia. paupertate, continentia, silentio. Communi mensa, Mutua re

fterentia, Mutuo colloquio, Hospitum accessu.

Interrogentur fratres sigillatim.

1 *De uita & conuersatione Prælatorum.*
2 *An uisitatio proxima rite obseruata sit,*
3 *An Prælati quæ ad obseruationem religionis & ordinis pertinent, diligenter persequantur.*
4 *An uitia fideliter corrigãt citra acceptionẽ psonarũ.*
5 *An honeste cum laicis conuersentur.*
6 *An bonum exemplum suis subditis præbeant.*
7 *An ĩ obseruãdis, ordĩs regula, ac statutis sint feruẽtes*
8 *an desides sint, ã eadẽ ad christianã pietatẽ modrẽtur.*
9 *An fratres ad studia sacrarũ literarũ sedulo inuitent.*
10 *An pacem, tranquillitatem & concordiam inter omnes sibi subiectos seruent ac nutriant.*
11 *Item de clausura & ingressu monasteriorum.*
12 *De uictu quotidiano.*
13 *Deinde, an Conuentus certum numerum habeat, an illi suppetat uictus.*
14 *Deinde de officiis ad officia transeundum est. Et uidendum, an qui illis præfecti sunt, ueluti Camerarij, Sacristæ, Cellarij, procuratores, & id genus alij, suis singuli officiis grauiter incumbant.*
15 *De moribus, habitu & conditionibus fratrum cõuersorum diligenter quoq; quærendum est.*
16 *Post inquisitionem, si qui notati fuerint, illi euocentur, Qui si errata sponte confessi fuerint ad disciplinã Abbatis, iuxta regulæ formam remittendi sunt, sic tamen, ut Abbati mandetur, ne Christianæ lenitatis modum excedat, q habita ratione personæ, censuram potius mitigari quàm exasperari conuenerit in haud præfractis.*

17 *Quod si neget delictum infamatus, adhibeantur testes, admonitis prius omnibus, ne fraudi sit testibus ueritatem dixisse.*

Legantur deinde articuli. 14. 15. 16. 17. sub titulo, de uita & conuersation. monastica.

Postremo declarata uitæ monasticæ prima institution. adhortentur omnes, ut uiam quam amplexi sint, ad uitam æternam expeditiorem in charitate, de consciētia bona & fide non ficta inambulent, & pro ecclesia dei sedulo orent, cuius eleemosynis sustentantur.

Item, cum fratribus mendicantibus eadem uia incedendum est. Ipsis tamē peculiariter articuli, à sexto usq; ad. x7. sub titulo, Qui admittendi, legendi & persuadendi sunt.

De uisitatione Monialium.

QVæ est forma monasteria uirorum uisitandi, eadē recte obseruatur in uisitatione monialium, nisi q. hic interim quædam addi possint.

Præsertim ut quæratur, Quibus affectibus et qua forma ad electionem Abbatissarum ac aliarum quibus monasteriorum moderatio commissa est, procedatur, An in eligendo seruetur regula, cessetq; omnis impressio ac corruptio.

Admoneātur, ne nō pfessas uirgūculas, q̄ nondū de uoluntate sua statuere possunt ad pfessionē mellitis uerbis alliciāt.

Prohibendus omnis suspectus ingressus & egressus.

Omnis suspecta conuersatio prohibenda, Et priuata diuerticula penitus tollenda.

De exercitationibus & operibus extraordinarijs quærendum est. Et in primis dehortandum omne otium. Deinde

cohortandæ potissimum, ut assiduæ sint in reuoluẽdis sacris scripturis & pijs opusculis, quæ poterint ipsis facile compa rari, & cohortanda lectrix, ut omnẽ operam adhibeat, quo sorores suas in Christi uerbo à se doctiores semp dimittat. Quod si & corporales exercitatiões amplecti uelint, curãdũ ut tales sint, nec mentẽ deo dicatã euertãt, atq; à Christo in mundũ retrahãt, qualia sunt quædam artificiola in texendis sudariolis ac camisiis quæ magis prætermissa oportuit. Nã diabolus alioqui mille artifex, iuuãdus nõ est ad irritandũ simplices cõsciẽtias, sed magis omnibus abigendus.

De uictu quoq; diligenter quærendum.

Et si ut interdum fieri solet fatuis superstitionibus teneãtur, illę caute animis earum eximendæ sunt, inflammandæ ad uerum dei cultum & uiuam charitatẽ. Q ua fine, ea Monasteria non dei, sed eius quem prohibeat deus, domus sunt. Ante omnia uero diligenter examinabitur is qui monialibus à confessionibus est. Q ualem hunc esse oporteat declarat articulus. 8. sub titulo de uita & cõuer. monast. instruẽdusq; est in omnibus ferme articulis qui parochum concernunt, præsertim qui pœnitentiæ sacramẽtum respiciũt. Q ui si uel leuiculus uel uitæ minus inculpatæ uel ineruditus breuiter ad munus qui præfectus est, ĩ idoneus fuerit, repellatur, et alius idoneus ĩ locũ suũ surrogetur, aut ad nos referatur.

De uisitatione domorum militum Teuthonicorum S. Iohannis & Anthonitarum.

HIc multa reformatione opus est quàm articulus. 18.

sub titulo de uita & conuer. monast. breuiter comprehendit, ubi ad uisitationem uentum erit cætera occurrent.

De uisitatione Parochialium ecclesiarum.

HIc opus hic labor est, hic multa solicitudo adhibenda. Ars enim artium ac scientia scientiarum cura animarũ optimo iure dicitur.

Quemadmodum aduentus uisitatorum prænuntiãdus sit aliquot ante diebus, & cætera quæ ad conuocationem Cleri & plebis pertinent, deinde qualis habenda post missam ad populum concio supra diximus. Ad reliqua ordine infrascripto procedatur.

De uisitatiõe Cleri, qui in Parochijs est.

CVm ad Parochiã acceditur, priori die ad sacristiã Parochus cũ præsbyteris ac clericis eius loci conuocabitur.

QVibus accitis & congregatis post concionem, Imprimis diligenter & exerte totus titulus de officio priuato ac publico, uitaq; ac moribus clericorum generatim prælegetur; & sicubi usum fuerit, latius explicetur. Nam hic respicit omnium clericorum ac sacerdotum uitam & conuersationem.

POstea Parocho seorsum prelegendus est titulus de parochis ac eorum uicarijs, alijsq; uerbi ministris. Item titulus, Qui admittendi usq; ad articulum sextum. Iidem titulus de uita & moribus Parochorum uice speculi, in quo suos erratus contemplentur. Deinde totus titulus de dissemi natione uerbi. Præterea, integer titulus de administratio-

ne sacramentorum.

Postremo, totus titulus de constitutionibus, ac consuetudinibus ecclesiasticis. In his enim tribus proximi titulis Parochorum officium dilucide explicatur.

Quo facto ex ordīe clericorū dabūtur aliquot uiri graues His summaria prædictorū titulorum distincte relegētur, ac sup singulis iterrogētur, num oēs clerici illius parochiæ secūdū eorū lē articulorū normā sua studia et uitā īstituerit.

DEinde, nū Parochus ad eū modū uiuat, uerbum dei disseminet, sacramenta administret, ac ritus ecclesiasticos populo declaret ac obseruet, uti articuli ex ordine præscribunt, & præsertim an populum in priuatis cōfessionibus, & subinde ex suggesto symbolū fidei, orationē dñicā, salutationē angelicā, decē præcepta, et sacramēta ecclesiæ edoceat.

Examinandus quoq; super formis sacramentalibus, & ritu sacramenta ministrandi.

Item de lectione precum horariarum.

QVòd si hic in clericorum et parochi uita corriptio, uel in officio cessatio comperientur, solerti cura defectus suppleantur et excessus corrigantur, idq; in spiritu lenitatis, non omittenda tñ interim uirga disciplinè in publice criminosos & proternos, qui scandalo sunt domui Israel, et propter quos blasphematur doctrina Christi. Sic ut tales è medio tollātur aut suspēdantur, donec resipuerint aliis in eorum locū suffectis. Idē putamus necessariū ubi parochi omnium literarū inexperti, et præsertim tam ignari ut summā religiōis nostræ minime callere reperti fuerint, qui ac scholas remittantur.

Potissimũ aũt uisitatores nostri interrogatiõibus illis, quæ 10.11, 12.13.14.15, ac. 16. articulis sub titulo de uisitatioñ. ac synodis Episcopalibus, Archidiaconibusq; continentur insistent.

Vbi uisum fuerit uisitatoribus nostris & præ tẽporis penuria integrum, poterint semel parochũ ex suggesto ad populum audire concionantem, nam ex una concioñ. satis superq; percipient, quid crepet fidelia.

IN sedibus Archipresbyteralibus, Archipresbyteris, præter articulos istos oẽs, q ipsos uti parochos, imo parochorũ et presbyterorũ patres respiciunt, proponẽdi sunt articuli. 19. & cæteri sub titulo de uisitatioñ. & synod. &c. usq; in finẽ, quoniam illi obseruationem synodorũ ruraliũ respiciunt, ad quos articulos deinceps suas synodos exigent.

Præterea Archipresbyteri seu Decani isti rurales scire debent se uocatos in partẽ solicitudinis Episcopalis, propter ea debent esse uigiles, & diligenter respicere, ut intra limites suorũ Deconatũ per oẽs parochos, presbyteros ac clericos, secundũ formã ecclesiasticam ac Cõcilij nostri prouincialis doceatur ac uiuatur. Quòd si cõpererit alicuius parochi doctrinã et uerbi prædicationẽ de hæresi aut nouatiõe suspectã aut uitã probrosã, eundẽ ad se aduocabũt, et præcedẽte correptione fraterna mouebunt, ut a tali uel doctrinæ uel uitæ impuritate desistant, ac rectã uiã catholicæ fidei pietatis ac charitatis inambulẽt. Quòd si hic pnicax esse malit, præsertim quòd ad impuritatem doctrinis attinet, debebit hoc ipsũ Decanus ruralis ad Visitatores nostros aut nos scripto referre ut apponamus securim ad radicem.

Præterea simul oĩbus proponentur articuli. 6.7.8.9. &. 10. sub titu. de iurisdictione ecclesiastica contentiosa ut

sciant q̄ pœnā expectare debeant delinquētes, utq; testamēta suorū confratrū approbari atq; exequi procurēt. Vt si quos sciant testamenta suppressisse, aut minime executos fuisse, illos reuelēt. Itē instruātur sup uotis solēnibus et nō solēnibus insuper impedimentis contrahēdi et contracti matrimonij. Interrogandi quoq; de iure patronatus ecclesiæ quo pacto sint in ecclesia instituti sacerdotes de iure patroni quod sibi in ecclesia uendicat: De fundationibus Vicariarum aut officiorum perpetuorum, num supprimantur, num diuinus cultus iuxta piam testantium uoluntatem peragatur.

ITem quærendū de dānata illa dispēsatiōe, q̄ percepimus in usu esse sacerdotibus ruralibus fornicarijs, qui sibi mutuo permittunt sacra mysteria celebrare etiā nō confessis, donec iterū cōueniant, & suā, si ita dici mereatur absolutionem rursus mutuo impartiuntur. Quē morem uti execrabilē dānamus. His inculcandū est, deū nō impune irrideri. Et q̄ tanta mysteria celebrent et corde & manibus pollutis in iudicium et cōdēnationē, Quod spe ueniæ peccāt, id quod non procul est a peccato in spiritū sanctū. Itē qđ Paul. ad Ephesios ait: Hoc scitote, intelligētes q̄ oīs fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorū seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Nemo uos seducat inanibus uerbis. Nolite effici participes eorū, & cætera eiuscemodi, quæ tales præuaricatores ad pœnitētiā cōmoueri posit.

SI qui reperiātur clerici, aut sacerdotes qui exorcistarū officium assumūt, diligenter examinādi sunt, & instruēdi, ut uel desistāt a superstitione, uel officium recte gerant.

De Oratorijs in parochia constitutis.

QVæratur de fundatore, ad quos spectet præsẽtatio, institutio ac confirmatio rectoris, cuius authoritate Oratorium erectum sit, de conditione rectoris, de officio cui astringitur, illi secundum formam fundationis satisfaciat, ac id genus similibus.

DIligenter quoq; prospiciendum est, ubi imagines positæ sunt, ad quas superstitiosius concurritur, ut populus doceatur, de uera ac syncera imaginũ ueneratione, ne superstitionis reus fiat. Quod si tantus est abusus, ad sublationem etiam cura scandalum tum procedendum erit.

De uisitatione populi.

POst Missam & cõcionẽ ad modũ suprascriptũ habẽdã, quũ uiri aliquot honestissimi delecti fuerint.

Interrogabuntur absq; exactione iuramenti.

NVm omnes parochiani recte instituti sint ĩ articulis fidei, decem præceptis, oratione dominica ac cæteris prædictis populi Christiani rudimentis, Num omnes diebus Dominicis ad parochiam conueniant audituri missam parochialem & prædicationem Euangelij Dei. Num exeãt ante finitum sacrum & sermonem, quod fieri non oportuit, Num fabulentur in ecclesiis uel cœmiteriis sub sacro, An semel in anno saltem confiteantur & sacrosanctam Eucharistiam percipiant.

Interrogabuntur de uita, moribus ac conuersatione laicorum, de criminibus ac uitijs publicis quibus potissimum plebs est infecta, ut pro qualitate morbi salubris medicina adhiberi possit, idq; per salubria monita, nunc leuia, nunc aspera, iuxta datam Visitatoribus nostris à deo prudentiã.

Et præsertim rogabuntur, num quempiam in parochia hæreticum, schismaticum, aut ea de re suspectum. Item, an conuenticulas in domum aliquam, an prædium, agrum, aut alium locum, fieri sciant; An talium receptatores, fautores, defensores ac ministros, maxime Anabaptistarum & Sacramentariorum nouerint. Num sint qui nouam religionem introducere satagant.

Num sint in parochia publice criminosi, uelut blasphemi incæsti, adulteri, homicidiæ, sacrilegi, coniuratores seu conspiratores, usurarij, ebriosi, solennes ferias non seruantes, ecclesiæ laudabiles ritus, ueluti ieiunia indicta, & id genuis alias pias cerimonias cõtẽnẽtes, decimas denegãtes, seu similia crimina, quæ ecclesiastici aut mixti fori sunt cõmittentes.

Qua inquisitione facta, Visitatores facile intelligẽt, quæ publice concionando & priuatim admonendo, reprehendere, corrigere & reformare debebat, accommodaturi sermonem, personis, rebus, tempori, & loco, dispensaturiq; sermonem, secundum captum auditorum & diligentissime expensuri, qua uia correctioni rectius consulatur.

QVód si quos in hæc enormia crimina sæpius relapsos compererint hos publicam pœnitẽtiam subire cõpellant. Nam hoc est unicum remedium, quo ecclesia sordibus istis expurgabitur. Poterint isti ĩtegriores uiri ex laicis delecti de moribus & uita parochi ac clericorum interrogari, præsertĩ de auaritia et luxu, et quæ illis uitijs adhærent, et præsertim an alee lusu pditi, an in tabernis desideãt, an ebriosi, maledici, cõtentiosi, pugnaces ceu pcussores sint.

ITem de officio eorum, an illo recte fungantur, an res ecclesiæ & spiritales & corporales seu exteriores recte administrent.

TAmẽ hic uisitatores cũ quid sinistrum de clericis ex laicorũ delatiõe intellexerint, nõ statim excandescent, sed in spiritu lenitatis clericos delatos instruãt, res ĩcognitas nemini ĩputãtes. Nec facile credẽtes. Nã ipsorũ credulitas probabilis erit, & ex ueris signis colligẽda, gaudere enim non debemus in infamia subditorũ. Proindeq; Visitatores nostri nõ dicẽt ad promiscuũ populum. Vt si quis aliquid de rectore aut clericis sciat, id ut dicat, cũ laicorũ accusatio in clericos nõ facile audiẽda sit, multominus incitãda, sed tantum ut diximus cũ aliquibus delectis bonis, prudẽtibus, honestis & fide dignis uiris, de parochia de his inquirere debẽt, Chartulas autẽ quas passim leues laici aduersus suos parochos clanculum offerre ac porrigere solent, non facile recipient.

Quod si offerãtur inquirent an delatus de eiuscemodi crimine publice diffamatus sit. Quod si delator affirmare nõ ausit imponant ipsi silentiũ. Sin affirmat, quærat unde nã id sciat. Quòd si dicat se audiuisse, quærãt à quibus & quot, propter enim dicta paucorũ nõ debet quisquã infamatus reputari. Quærant etiã à quibus audiuit. Num à maleuolis, maledicis, aut uilibus. Nã eo casu ad inquisitionẽ procedãt. Quòd si clericũ infamatũ de crimine reperiãt, accito illo narrabũt, quid de ipso fama prædicet, et acri modestia obiurgabũt eũ, tamẽ se ipsi in præsẽtiarũ parcituros, nec se canonicæ disciplinæ seueritate erga eũ usuros, tãtũ uideat ne posthac talia cõmittat, quibus in eãdẽ suspitionẽ ueniat. In correptione enim sicut sæpe diximus potissimũ adhibenda est benignitas. Quòd si infamia tãta fuerit, ut merito ob enormitatẽ criminis inquirẽdũ uideatur, Tum id uisitatoribus nostris etiã solẽniter fieri licebit. Præmittẽt tamẽ præfatiũculam quãdã, qua officij sibi cõmissi necessitatẽ declara=

tūt, in hūc uel similem modū. Deus omnipotēs qui est scrutabor cordiū & renū, et ante cuius oculos omnia aperta ac nuda sunt, ut nos à præcipitādæ sentētiæ prolatione cōpesceret nō antea uoluit cōtra Gomorrhæos sentētiā dānatioñ. ferre q̄ cognosceret de his quæ publicitus p illos scelestissime committebātur. Vnde (ait) descēdā & uidebo utrū clamorē qui uenit ad me, opere cōpleuerint. Quod Christus in parabola de uillico cōfirmat. Is enim licet esset diffamatus apud dñm quasi dissipasset bona illius, tamen nō est damnatus inauditus, sed accersito eo, dñs dixit: Quid audio de te? rede rationem uillicationis tuæ? Hæc dei & Christi monita, insequentes, licet pleraq; à pluribus fide dignis & idoneis psonis de te mala referātur, quæ etsi urgente cōscientia & officij commissi necessitate, nō poterimus nec debebimus dissimulare. Ea tamen uera esse cum hactenus nobis cōprobatum nō fuerit, & proinde necdum nos ad te cōdemnandum permouerint aduersus te canonice inquiremus.

AC tum articulis confectis super diffamatione criminum solenniter inquirāt, in qua solenni inquisitione licebit Visitatoribus cum oportunū esse uiderint exigere iuramentum de respondenda ueritate.

Posthæc de uictu & sustentatione Parochorum diligenter inquiretur, Idq; secundum decreta sub titulo de uictu Parochorum posita.

Maxime autem uidebunt Visitatores, num expediat ut uel duæ ecclesiæ Parochiales uniantur, aut uicariæ seu officia aliqua ecclesiæ parochiali incorporentur.

Item diligenter de Decanis interrogabunt. Et quo pacto ille sint parochialibus ecclesiis detractæ. Quod si iniustæ factum comperietur, studeant modis omnibus ut ecclesiæ in

pristinum statum reuocentur aut ad nos referant.

Vbi parochiæ sunt incorporatæ uel collegijs uel monasterijs. Si cõpererint portionem uicario perpetuo relictam nimis exilem esse, eandem ex collegij uel monasterij redditibus augebunt ac tantum assignabunt, ut rector iura episcopalia soluere & congruam sustentationem habere possit, aut ad nos referant.

Item à prouisoribus ecclesiæ inquirent, an ecclesiæ redditus iuxta fundationem ac alias debite dispensent. Num damnum fiat in diuini cultus rectoris ac aliorum ministrorũ præiudiciũ ac detrimentum, ac in fraudem piarũ uoluntatum.

Item de solutione decimarum, de oblationibus ac cæteris interrogandi quæ uidebuntur opportuna.

Et in primis inculcandus articulus ultimus sub titulo de uictu parochorũ, et ad oblationẽ alias facięndas ex scripturis (quæ uictum pastori suppeditari iubent) cohortandi sunt.

Articulus quoq; postremus sub titulo de constitutionibus & consuetudinibus ecclesiasticis, qui de fraternitatibus est, cõmemorabitur, & fraternitates ad normam illius articuli post hac exigentur.

De *uisitatione hospitalium.*

M*Agistris hospitaliũ omnes articuli sub titulo de hospitalibus diligenter proponẽtur declarabunturq; cum feruenti admonitione, ut post hac illis obsequantur.*

Quæratur, qui sint patroni, qui prouisores hospitalis, an hospitalarius ibi a patronis ĩstitutus sit, à quo, et an ab ecclesiastico prælato cõfirmatus, an res et bona hospitalis incuria hospitalarij deteriores reddãtur aut ĩtereãt. An luxu ipsius aut alias minus recte dilapidentur, distrahantur, subtrahanturq;, An infirmis quod ipsis ex institutione hospitalis, debetur, præstetur.

De lectis fulcimentis ac alijs huc pertinentibus etiã perquiretur. An magister hospitalis erga ĩfirmos ac debiles mitis sit ac misericors, an potius durus ac seuerus.

De ecclesiastico rectore hospitalis diligenter quærendũ quis ille sit, an rite præsit, docendo & sacramenta ægenis ministrando?

Specialim quoq; de prouisione hospitaliũ q̃ ad ecclesias collegiatas ptinẽt uidẽdũ, qũo paupes procurẽtur, a quibus instituãtur, Qui sint puisores, an reddatur calculus, et cui?

De uisitatione tẽplorum & aliarum sacrarum ædium, quod ad exteriorem faciem attinet.

IN primis locus ubi uenerabile sacramentum corporis & sanguinis dñici, ac sacrũ Chrisma cõseruatur ac reponitur inspiciẽdus est, qui debet esse nitidus, purus, ornatus & obseratus, ã sacramẽta illa suis debitis tẽporibus renouẽtur. Quærendum, an lumen ante hunc locũ perpetuo ardeat, q̃ secundum Canones fieri oportet ad designandum quòd ibi corpus eius reconditum sit, qui est candor lucis æterne.

Deinde baptisteriũ inuisendũ, in quo regenerantur infantes an mundũ & clausum retineatur? Nec est prætermittendus reliquiarum locus. Altaria insuper et capellas inspiciat, & per totam ecclesiam seu templum oculis discurrat, uisurus num omnia munda & nitida seruentur.

Deinde iuxta articulũ ultimũ sub tit. de metrop. Cathe. et colleg. ecclesiis uidendum est de ablutione corporalium, aliarumq; pallarum.

ET in primis de Sacrista seu Custode. Inquirendum est. Num officio suo recte præsit, num redditus illi qui huic officio deputati sunt ad reformationẽ ornamentorũ, aut pecunia illa quæ a nouitijs Canonicis pro ornamẽtis exigitur

recte & utiliter expēdatur, An singulis annis legalis calculus et cōputus fiat. An habeat inuentarũ de oībus capsulis ac thecis reliquiarũ ac alijs ornamentis receptis, An paratus sit inuentariũ tradere, & de omnibus reddere rationem.

Item Visitatores faciēt ad se adferri ornamenta, eadēq; explicari quo negligentia ministrorũ deprehendatur, inspiciēda Missalia, Gradualia, Antiphonalia, ac cæteri libri ex quibus succinitur, num integri seruentur.

Quærendũ an res et bona ecclesiæ indebite alienētur an hypotecētur, an tp̄s, aut ꝑpetuo locētur, & quorum consensu id fiat, an dilapidētur seu dissipētur, an mobilia distrahātur. Postremo eundũ est ad ædes seu domos uirorũ ecclesiasticorum. Et curandũ ut domus ruinā minātes erigantur, ut quæ prolabuntur in statum deteriorem, restaurētur ac reformentur. Quod in primis ut fiat in domibus parochialibus, quas dotales dicimus, currandum est.

Videndum etiam ut supppellex ad perpetuum usum Parochi, seu alterius ecclesiæ ministri, destinata, salua substantia manēte usui seruiat præsentis Rectoris & successori tradatur eadem lege custodienda.

Vtile fore putamus ut in singulis ecclesiis duo libri conficiantur sigillandi, aut per notarium signandi. In quorũ altero scribantur. In primis bona immobilia ipsius ecclesiæ, per uocabula, confines, quantitatē ac mensurā pro ratione loci ubi sit uisitatio. Subinde bona mobilia, in altero scribātur, decimæ ac reliqui census ad quos soluendos Parochiani obligantur & annotentur non soluentes, quod multum fecerit pro conseruatione rerum & bonorum Ecclesiasticorum.

Generale.

VBi Solæ Archipresbyterales sedes inuisuntur, ibi quæ

De lectis fulcimentis ac alijs huc pertinentibus etiã perquiretur. An magister hospitalis erga ĩfirmos ac debiles mitis sit ac misericors, an potius durus ac seuerus.

De ecclesiastico rectore hospitalis diligenter quærendũ quis ille sit, an rite præsit, docendo & sacramenta ægenis ministrando?

Specialim quoq; de prouisione hospitaliũ q̃ ad ecclesias collegiatas ptinẽt uidẽdũ, quo paupes procurẽtur, a quibus instituãtur, Qui sint ꝓuisores, an reddatur calculus, et cui?

De uisitatione tẽplorum & aliarum sacrarum ædium, quod ad exteriorem faciem attinet.

IN primis locus ubi uenerabile sacramentum corporis & sanguinis dñici, ac sacrũ Chrisma cõseruatur ac reponitur inspiciẽdus est, qui debet esse nitidus, purus, ornatus & obseratus, ã sacramẽta illa suis debitis tẽporibus renouẽtur. Quærendum, an lumen ante hunc locũ perpetuo ardeat, q̃ secundum Canones fieri oportet ad designandum quòd ibi corpus eius reconditum sit, qui est candor lucis æterne.

Deinde baptisteriũ inuisendũ, in quo regenerantur infantes an mundũ & clausum retineatur? Nec est prætermittendus reliquiarum locus. Altaria insuper et capellas inspiciat, & per totam ecclesiam seu templum oculis discurrat, uisurus num omnia munda & nitida seruentur.

Deinde iuxta articulũ ultimũ sub tit. de metrop. Cathe. et colleg. ecclesijs uidendum est de ablutione corporalium, aliarumq; pallarum.

ET in primis de Sacrista seu Custode. Inquirendum est. Num officio suo recte præsit, num redditus illi qui huic officio deputati sunt ad reformationẽ ornamentorũ, aut pecunia illa quæ a nouitijs Canonicis pro ornamẽtis exigitur

recte & utiliter expēdatur, An singulis annis legalis calcu lus et cōputus fiat. An habeat inuentariū de oībus capsulis ac thecis reliquiarū ac alijs ornamentis receptis, An paratus sit inuentariū tradere, & de omnibus reddere rationem.

Item Visitatores faciēt ad se adferri ornamenta, eadēq; explicari quo negligentia ministrorū deprehendatur, inspiciēda Missalia, Gradualia, Antiphonalia, ac cæteri libri ex quibus succinitur, num integri seruentur.

Quærendū an res et bona ecclesiæ indebite alienētur an hypotecētur, an tp̄s, aut ꝑpetuo locētur, & quorum consensu id fiat, an dilapidētur seu dissipētur, an mobilia distrahātur. Postremo eundū est ad ædes seu domos uirorū ecclesiastico- rum. Et curandū ut domus ruinā minātes erigantur, ut quæ prolabuntur in statum deteriorem, restaurētur ac reformentur. Quod in primis ut fiat in domibus parochialibus, quas dotales dicimus, currandum est.

Videndum etiam ut suppellex ad perpetuum usum Parochi, seu alterius ecclesiæ ministri, destinata, salua substantia manēte usui seruiat præsentis Rectoris & successori tradatur eadem lege cūstodienda.

Vtile fore putamus ut in singulis ecclesiis duo libri conficiantur sigillandi, aut per notarium signandi. In quorū altero scribantur. In primis bona immobilia ipsius ecclesiæ, per uocabula, confines, quantitatē ac mensurā pro ratione loci ubi fit uisitatio. Subinde bona mobilia, in altero scribātur, decimæ ac reliqui census ad quos soluendos Parochiani obligantur & annotentur non soluentes, quod multum fecerit pro conseruatione rerum & bonorum Ecclesiasticorum.

Generale.

VBi Solæ Archipresbyterales sedes inuisuntur, ibi quæ

oculis subijci nō possunt ea per Archipresbyteros ex Visitatorum nostrorū mandato deinceps agētur, qui et de oībus ipsis Visitatoribus referent, ut uel ipsi prospiciāt ubi reformatione opus est, uel per eos ad uos relatio fiat.

In discessu quid agendum

SI ecclesiam aut parochiam inuenerint, ubi nec doctrinæ insynceritas, nec morum turpitudo dominantur publicitus, inter ualedicendum ex suggesto, aut alioqui in cōspectu concioñ. deo gratias agant, ac exhortentur cœtum, ut de uirtute in uirtutem procedat. Nam hoc ipsum alacritatem, & calcar ad uirtutem addet hominibus bonæ uoluntatis. Nam & æthnicus poeta dixit: Virtus laudata crescit.

Sin multa correctione digna compererint, ad pœnitentiam omnes cohortentur, & ad fructus pœnitentiæ dignos. Paulus ubiq; copiosam subministrat materiam neq; incommodum argumentum ex cap. 5. ad Ephe. desumi poterit. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, ut filij lucis ambulate. Fructus enim lucis est in omni bonitate et iustitia & ueritate, probantes quid sit beneplacitum deo, & nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. Et cætera quæ sequuntur.

De scholis, Typographis ac Bibliothecis uisitandis.

SCholæ ac Bibliothecæ diligenter uisitandæ sunt iuxta Decretorum sub tit. de scholis Typographis ac Bibliothecis, tenorem.

Academiæ nostræ Colonieñ. restaurationem ex animo cupimus, sed quoniam res ad multos pertinet, & ut sunt in uniuersitate multa capita, ita multi sensus, libenter audiemus ab eis quo pacto ipsi putent, publicis studijs subueniendum, faciemus nos deinde quod principem decebit.

Cæteræ scholæ tam apud Collegiatas q̃ parochiales ecclesias diligenter repurgandæ sunt, lectiones in bonis literis, in sacris quoq; præscribẽdæ sunt, Didasculi quod ad eruditionem & uitam attinet diligenter examinandi, simul & eorum libri inspiciendi, qui si suspecti ac nothi fuerint abijciantur.

Vbi de stipendio satis prouisum non erit admodum in Concilio præscripto prouideatur.

Cætera, Visitatores pro ipsorum circumspectione et prudentia a Deo data disponent.

FINIS.

VENETIIS Per Alessandrum de Viauis. Anno Domini. M. D. LV.

+ Jesus +
+

Ecclesia Catholica tribus regitur, Doctrina, Sacramentis, Caeremonijs, et Disciplina. De Doctrina, Sacramentis et Caeremonijs separatim agitur supra, sicut et de Disciplina quoque. Vocatur et Disciplina diligens et accurata privatae observationis Doctrinae Sacramentorum, rituumque et Morum Ecclesiae Catholicae, quae postulat seriam animadversionem, sed spiritualem in rebelles. Hoc etiam nomine iurisdictionis exercetur et

Iurisdictio Ecclesiastica est iuris Ecclesiastici dicendi, corrigendi potestas, secundum Divinarum Scripturarum et sacrorum Canonum autoritatem et praescripta, quae redditur in commune, ad Ecclesiae aedificationem et utilitatem.

Hoc multa complectitur, quae sunt,

Synodorum indictio, Visitatio Ecclesiarum, Ordinandorum ad ministeria instituendorum examinatio, Examinatorum ordinatio et institutio: Eorundem ex iusta causa destitutio et remotio: Causarum Ecclesiasticarum cognitio et determinatio: Criminum quae Ecclesiam scandalizant, vel per inquisitionem, vel per denuntiationem, vel per accusationem cognitio et correctio: Poenarum publicarum datio: publice poenitentium post peractam exomologesin reconciliatio: Censurarum Ecclesiasticarum in rebellantes seu refractarios fulminatio: Et tandem (cum ad Ecclesiae gremium pudore suffusi revertuntur) Absolutio et restitutio. et siqua sunt similia.

Tria quibus Ecclesia regitur, versibus comprehensa.

Ecclesiae sanctae res tunc erit optima, quando
Doctrina. Presbyteri populo commendant dogmata sana.
Sacra. Ostenduntque sacris qui sit, dignis, bene monstrat.
Ceremo. Discip. Cuiusque rigor pravum Censura corrigit omne.